ต้นฉบับสมบูรณ์

โครงการแปลหนังสือ
‘รัฐ อำนาจและการเมืองในตะวันออกกลางสมัยใหม่’

โดย ผศ.ดร.จรัญ มะลูลีม และ ดร. กิติมา อมรทัต

เดือน – ปี ที่เสร็จโครงกา กุมภาพันธ์ 2546

รัฐ อำนาจ และการเมือง

ในการสร้างตะวันออกกลางสมัยใหม่

ผู้เขียน โรเจอร์ โอเวน (ROGER OWEN)

ผู้แปล ดร. กิติมา อมรทัต

สำหรับ โครงการอาณาบริเวณศึกษา 5 ภูมิภาค (อบศ.5)

สัญญาเลขที่ 5A SP/TRF/025/2544

ต้นฉบับสมบูรณ์

โครงการแปลหนังสือ
“รัฐ อำนาจและการเมืองในตะวันออกกลางสมัยใหม่”

คณะผู้แปล สังกัด

1. ผศ. ดร. จรัญ มะลูลีม
2. ดร. กิติมา อมรทัต อิสระ

บรรณาธิการ สังกัด

ผศ.ดร. หะสัน หมัดหมาน วิทยาลัยอิสลามศึกษา
วิทยาเขตปัตตานี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงาน กองทุนสนับสนุน งานวิจัย
ชุดโครงการอาณาบริเวณศึกษา 5 ภูมิภาค

คำนำของผู้แปล

เมื่อโครงการอาณาบริเวณศึกษา 5 ภูมิภาค มีความประสงค์ที่จะสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับอาณาบริเวณตะวันออกกลาง จึงจำเป็นต้องมีหนังสือเกี่ยวกับความรู้ในบริเวณนี้เป็นภาษาไทยให้มีจำนวนพอเพียง

เมื่อโครงการดังว่าเปิดรับการแปลหนังสือด้านนี้ ผศ.ดร.จรัญ มะลูลีมกับข้าพเจ้าซึ่งเคยศึกษาด้านตะวันออกกลางหรือ Western Asian Studies มาจากมหาวิทยาลัยมุสลิมอาลีฆัร (Alighar Muslim University) ประเทศอินเดียเห็นว่าเราทั้งสองคงจะสามารถสนองประโยชน์ในด้านนี้ได้บ้างจึงได้เสนอโครงการแปลหนังสือเกี่ยวกับตะวันออกกลางไปหลายเล่ม แต่คณะกรรมการบริหารได้คัดเลือกให้แปลเพียง 2 เล่ม ก่อนคือ A History of Arab People และ State , Power and Politics in the Making of Modern Middle East หนังสือเล่มแรกนั้นจะให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประเทศต่างๆ ในอาณาบริเวณนั้นในด้านลักษณะภูมิประเทศ ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและความคิดความเชื่อของผู้คน ส่วนเล่มที่สองกล่าวถึงเรื่องรัฐ อำนาจ และการเมืองการปกครองสมัยเดิมมาจนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบันของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคนั้นเพื่อให้ผู้ที่จะศึกษาได้เข้าใจหลายๆ สิ่งชัดเจนขึ้น ตัวข้าพเจ้าเองผู้แปลเล่มที่สองนี้คือเล่ม State , Power and Politics ผู้เขียนคือ Roger Owen โดยใช้ชื่อหนังสือภาษาไทยว่า**รัฐ อำนาจและการเมืองในตะวันออกกลางสมัยใหม่** หวังเป็นอย่างยิ่งว่าท่านผู้อ่านจะได้รับประโยชน์จากหนังสือเล่มนี้บ้างตามสมควร

ผู้แปลมีความตั้งใจเป็นอย่างมากที่จะได้มีโอกาสให้ความรู้แก่ท่านผู้อ่านต่อไปในด้านนี้ซึ่งยังมีอีกมากมาย หากโครงการนี้ยังยืนยงอยู่ต่อไป

ดร.กิติมาอมรทัต
(ผู้แปล)

สารบัญ

บทนำ

ภาคที่ 1 - รัฐและการสร้างรัฐ

คำนำ

บทที่ 1 การสิ้นสุดแห่งจักรวรรดิ : การเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่ต่างๆ ในตะวันออกกลาง

บทที่ 2 ความเจริญเติบโตของอำนาจรัฐในโลกอาหรับ : ระบอบการปกครองแบบพรรคเดียว

บทที่ 3 ความเจริญเติบโตของอำนาจรัฐในโลกอาหรับภายใต้การปกครองของตระกูลและทางอื่นของลิเบีย

บทที่ 4 ลัทธิชาตินิยมอาหรับ เอกภาพของชาวอาหรับและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในรัฐอาหรับ

บทที่ 5 รัฐและการเมืองในอิสราเอล อิหร่าน และตุรกี ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2

ภาคที่ 2 - แนวเรื่องต่างๆ ในการเมืองร่วมสมัยของตะวันออกกลาง

บทที่ 6 การเมืองในการวางโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่

บทที่ 7 การเมืองด้านศาสนา

บทที่ 8 การทหารในรัฐและสังคม

บทที่ 9 พรรคการเมืองและการเลือกตั้ง

บทที่ 10 ระบบพรรคเดียวและการกลับสู่ประชาธิปไตยมากขึ้น

บทส่งท้าย - สู่ศตวรรษที่ 21

บรรณานุกรม

คำนำ

หนังสือเล่มนี้เป็นเล่มแรกในชุดที่มุ่งหมายจะให้บทนำทั่วไปที่ดีเกี่ยวกับแต่ละประเทศในตะวันออกกลาง และเกี่ยวกับกระบวนการสำคัญบางอย่างซึ่งเป็นส่วนสำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองและประวัติศาสตร์สังคมของตะวันออกกลางในระยะเร็วๆ นี้เพื่อความมุ่งหมายของเรา ได้กำหนดภูมิภาคไว้อย่างกว้างๆ โดยรวมเอาประเทศสมาชิก 20 ประเทศของสันนิบาตอาหรับในเอเชียตะวันตกและแอฟริกาเหนือไว้ [สำหรับประเทศมอริตาเนีย (Mauritania) และโซมาเลีย (Somalia) นั้นไม่ได้รวมอยู่มากนัก] รวมทั้งอิสราเอล อิหร่านและตุรกีนี่คืออาณาบริเวณที่รู้จักกันในราชอาณาจักรอังกฤษไม่มากก็น้อยว่าคือตะวันออกใกล้และตะวันออกกลางจนกระทั่งถึงสงครามโลกครั้งที่สองจึงทิ้งคำว่าตะวันออกใกล้เสียจากเอกสารทางราชการส่วนใหญ่ตามที่วินสตัน เชอร์ชิลล์ใช้สำหรับเรื่องประวัติศาสตร์ของตะวันออกกลางนั้นเราได้ตัดสินใจที่จะจำกัดแวดวงของเราอยู่เกือบเฉพาะในศตวรรษที่ 20 เท่านั้น โดยจำกัดการอ้างอิงเฉพาะแต่ในระยะต้นๆของเหตุการณ์และกระบวนการที่เรารู้สึกว่าจำเป็นที่จะทำให้เกิดความเข้าใจที่เหมาะสมในปัจจุบันนี้เท่านั้นประการสุดท้ายเราได้รวมเอาตุรกีไว้ในประเทศตะวันออกกลางด้วยเหตุผลที่ว่าตุรกีมีการติดต่อด้านประวัติศาสตร์กับภูมิภาคนี้มาเป็นเวลานาน ถึงแม้ว่าเราจะทราบดีว่ามีชาวเตอร์กหลายคน (รวมทั้งบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ *Le Monde* และ *Financial Times* ด้วย) ถือว่าตุรกีเป็นส่วนหนึ่งของยุโรปก็ตาม

การที่จะกล่าวอะไรบางอย่างเกี่ยวกับผู้อ่านดังที่เราตั้งใจไว้ก็เป็นเรื่องสำคัญเช่นเดียวกัน หนังสือชุดนี้มุ่งหมายให้ผู้อ่านที่ไม่ใช่ผู้ชำนาญการพิเศษหรือเรียกได้ว่าผู้อ่านชาวตะวันตกที่ต้องการจะทำความเข้าใจเรื่องราวในส่วนหนึ่งของโลก ซึ่งถึงแม้ว่าจะปรากฏอยู่บ่อยๆในข่าวสารแต่ก็ยังคงเป็นสิ่งที่ลึกลับเดาไม่ถูกและอยู่ใต้กฎเกณฑ์ความเคลื่อนไหวที่มักจะรุนแรงให้มีความเข้าใจได้มากขึ้นในความพยายามที่จะแสดงเรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น จริงจังยิ่งขึ้นและรอบด้านยิ่งขึ้นนี้ เราต้องเสี่ยงต่อการเผชิญหน้ากับผู้ที่ตั้งตัวเป็นคนกลางด้านวัฒนธรรมและคนที่พยายามจะอธิบายข้อปฏิบัติทางการเมืองชุดหนึ่งให้แก่ผู้คนที่อาศัยและทำงานอยู่ในวัฒนธรรมอีกแบบหนึ่งฟัง นี่คือโครงการที่มีหลุมพรางมากมายดังที่เอ็ดวาร์ด ซาอิด (Edward Said) และคนอื่นๆได้ชี้ให้เห็นมาแล้วแต่ก็ยังมีหนทางที่จะพยายามลดอันตรายเช่นนั้นให้เหลือน้อยที่สุดอยู่เหมือนกัน วิธีหนึ่งก็คือเลือกผู้เขียนที่เคยอยู่ในภูมิภาคนั้นเองมาหลายปีและผู้ที่อยู่ในสถานภาพที่จะใช้ประสบการณ์ของตนเองเป็นเครื่องตรวจตราความรู้ที่พวกเขาได้มาจากหนังสืออีกวิธีหนึ่งก็คือการถามว่าภาพที่เขาแสดงออกมานั้นเป็นภาพที่ผู้คนซึ่งอาศัยอยู่ในตะวันออกกลางเองจะยอมรับว่าเป็นความจริงหรือส่วนใหญ่เป็นความจริงได้หรือไม่เหล่านี้แหละคือวิธีที่เราใช้พิจารณางานของคนภายนอกที่เขียนถึงพวกเราเอง

เมื่อกลับมาพูดถึงหนังสือเล่มนี้ ณ ที่นี้ความมุ่งหมายของข้าพเจ้าก็คือจะหาบทนำทั่วไปให้แก่ประวัติศาสตร์การเมืองของตะวันออกกลางแนวเรื่องสำคัญอันแรกก็คือการเกิดขึ้นของรัฐแต่ละรัฐการสร้างสถาบันแห่งชาติโดยเฉพาะของรัฐและปฏิกิริยาที่สถาบันเหล่านั้นมีต่อกันและกันเรื่องนี้จะเขียนไว้ในลักษณะเป็นประวัติศาสตร์ในภาคที่ 1 โดยจะเน้นเป็นพิเศษในเรื่องการสร้างระบบรัฐของตะวันออกกลางซึ่งมีขึ้นภายหลังการล่มสลายของจักรวรรดิออตโตมาน(Ottoman Empire)ในปลายสงครามโลกครั้งที่หนึ่งอิทธิพลของ

ลัทธิล่าเมืองขึ้นของอังกฤษและฝรั่งเศสการเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาลของการปกครองแบบรวมศูนย์และอำนาจทางการเมืองในระยะต้นๆที่ได้รับเอกราชและสุดท้ายก็คือแบบแผนเฉพาะของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐซึ่งมีอยู่มากในอาณาบริเวณนั้นนับตั้งแต่ทศวรรษ 1930 เป็นต้นมา นอกจากนั้นยังมีบทหนึ่งที่เกี่ยวกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในอิหร่าน อิสราเอลและตุรกีอย่างสั้นๆ ซึ่งมีแนวทางค่อนข้างแตกต่างไปจากแนวทางของรัฐอาหรับส่วนใหญ่

ครั้นแล้วก็จะอธิบายแนวเรื่องสำคัญๆบางเรื่องที่เกิดจากการวิเคราะห์นี้โดยมีรายละเอียดเป็นอย่างมากในภาคที่ 2 ภาคนี้จะรวมเอาบทบาทการแพร่ขยายอิทธิพลทางการทหารภายในระบบการเมือง คือการเมืองในการวางโครงสร้างทางเศรษฐกิจขึ้นใหม่ ลักษณะของนักการเมืองต่างๆในตะวันออกกลาง ความพยายามต่างๆที่จะกำหนด (และกำหนดอีก) ข้อปฏิบัติแบบประชาธิปไตยรวมทั้งความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไประหว่างศาสนากับการเมืองในประเทศมุสลิมจำนวนหนึ่งไว้ด้วย

มีเหตุผลหลายอย่างที่รับเอาแนวทางแบบเฉพาะนี้มาใช้เหตุผลประการแรกก็คือภูมิภาคนี้ประกอบไปด้วยรัฐสำคัญๆหลายรัฐเกินกว่าที่จะยอมให้มีการปฏิบัติในแบบเดิมคือการปฏิบัติระหว่างประเทศต่อประเทศ ประการที่สองเป็นเพราะข้าพเจ้ามีความเชื่อว่ามีเรื่องราวสำคัญๆอยู่จำนวนหนึ่งอย่างเช่นคำถามที่ว่าพรรคคืออะไร? จะจัดการเลือกตั้งได้อย่างไร? เส้นกั้นระหว่างส่วนรวมกับส่วนตัวสิ่งที่เป็นแนว ศาสนาและแนวโลกด้านทหารกับด้านพลเรือนนั้นอยู่ที่ไหน? หากมีการวิเคราะห์ในลักษณะเปรียบเทียบโดยใช้ตัวอย่างจากประเทศต่างๆให้มากก็จะดีมากทีเดียว

เหตุผลประการที่สามซึ่งมีความสำคัญขึ้นมากนั้นมาจากความพยายามที่จะขบปัญหาที่น่ารำคาญที่สุดข้อหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์การเมืองของภูมิภาคเฉพาะใดๆในโลกนั่นคือปัญหาที่ว่าอะไรคือสิ่งที่รัฐและสังคมและระบบต่างๆมีอยู่ร่วมกัน? เท่าที่เกี่ยวข้องกับตะวันออกกลางเองนั้น ปัญหานี้มักจะถูกจัดการในลักษณะของผู้นิยมสารัตถะ(essentialist) และผู้นิยมการสรุป (reductionist) ซึ่งแลเห็นลูกกุญแจไขปัญหาของภูมิภาคทั้งหมดนี้อยู่ในรูปของส่วนประกอบของศาสนา ภูมิศาสตร์และเชื้อชาติที่มีอยู่ร่วมกัน จากทัศนคติเช่นนั้น (และเพื่อล้อเลียนมันนิดๆหน่อยๆ) สิ่งที่รวมตะวันออกกลางเข้าเป็นหนึ่งเดียวกันและให้คำอธิบายแก่เกือบทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้น ณ ที่นั้นก็คือข้อเท็จจริงที่ว่าประชากรส่วนมากของภูมิภาคนั้นเป็นชาวอาหรับและเป็นมุสลิมที่อาศัยอยู่ในทะเลทราย (อย่างน้อยที่สุดก็จวบจนถึงเมื่อเร็วๆนี้) ดังนั้นทรรศนะเช่นนี้จึงมักจะผสมกับความคิดแบบที่สองซึ่งช่วยอะไรไม่ได้พอๆ กันอยู่บ่อยๆ นั่นคือความคิดที่ว่าในตะวันออกนั้นไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไป ภายใต้ก้าวเดินอันน่าตื่นเต้นของการเปลี่ยนแปลงแต่ผิวเผินนั้นสิ่งต่างๆก็ยังคงเป็นอยู่อย่างเดิมไม่ว่าจะเป็นลักษณะของเผ่านิยม การปกครองแบบเผด็จการ หรือความปรารถนาของผู้คนที่จะประหัตประหารกันและกันในนามของศาสนาก็ตาม

สำหรับข้าพเจ้าทรรศนะนี้คือการสรุปเอาอย่างง่ายๆโดยไม่ต้องพูดถึงความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์และอธิบายได้เพียงเล็กน้อยเหลือเกินอย่างไรก็ตามก็ยังฝังอยู่ลึกมากในงานส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับตะวันออกกลางซึ่งเขียนโดยชาวตะวันออกกลางเองรวมทั้งคนภายนอกด้วย จนต้องมีความพยายามเป็นอย่าง

มากที่จะต่อต้านคนเหล่านี้ตามความคิดเห็นของข้าพเจ้านั้นจะเป็นการดีที่สุดถ้าเราจะเริ่มต้นด้วยการมองดูตะวันออกกลางเป็นประการแรกและก่อนอื่นใดว่าตะวันออกกลางเป็นส่วนหนึ่งของโลกที่สามหรือโลกที่ไม่ได้เป็นยุโรปและอยู่ใต้กระบวนการทางประวัติศาสตร์อันเป็นสากลเช่นเดียวกัน คือนับตั้งแต่ที่มีการปกครองแบบเมืองขึ้น ผ่านศักราชแห่งการวางแผนและพัฒนาการมาจนถึงสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีแบบแผนแห่งการจัดการทางการเมืองและเศรษฐกิจที่มีทางเลือกได้มากกว่าวิธีเช่นนั้นมีประโยชน์หลายอย่างคือจะเปิดตะวันออกกลางให้มีการเปรียบเทียบภายในและทำให้มีการวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจและการเมืองที่มีประโยชน์กว้างขวางขึ้น รวมทั้งจะแนะแนวเรื่องสำคัญๆจำนวนหนึ่งเพื่อให้มีการตรวจตราที่ใกล้ชิดขึ้นอย่างเช่นการปกครองแบบพรรคเดียวหรือการนำเอาประชาธิปไตยชนิดต่างๆที่ได้กำหนดไว้แล้วมาใช้ทำให้ออกห่างจากความคิดที่ว่าภูมิภาคนั้นเป็นบริเวณที่มีลักษณะพิเศษ มีรูปแบบสังคมของตัวเองที่ชัดเจน มีพฤติกรรมทางการเมืองและการแสดงออกทางวัฒนธรรมพิเศษของตัวเอง และจะทำให้มีการตรวจตราดูคำอธิบายชนิดที่เชื่อมั่นในความคิดที่ว่าตะวันออกกลางนั้นมีความเป็นพิเศษอะไรอยู่ตัวอย่างเช่นความคิดที่ว่าศาสนาอิสลามนั่นเองที่สนับสนุนให้มีแนวโน้มไปสู่การปกครองแบบทหาร ในเมื่ออันที่จริงนั้นทหารที่มีความทะเยอทะยานทางการเมืองนั้นเป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่ในโลกที่สามเช่นเดียวกับที่มีอยู่ในประเทศอื่นๆในภูมิภาคนั้นเหมือนกัน

ข้อสังเกตประการสุดท้าย เนื่องจากหนังสือชุดนี้ตั้งใจมีไว้เพื่อผู้อ่านภาษาอังกฤษเป็นเบื้องต้น ข้าพเจ้าจึงพยายามที่จะยกเอาหนังสืออ้างอิงจำนวนมากที่เป็นภาษาอังกฤษขึ้นมาใช้และจะใช้หนังสือภาษาฝรั่งเศสและภาษาอาหรับก็แต่เพียงเมื่อมีความจำเป็นอย่างที่สุดเท่านั้น

โรเจอร์ โอเวน
วิทยาลัยเซ็นท์แอนโทนี อ็อกซฟอร์ด

กิตติคุณประกาศ

หนังสือเล่มนี้มิได้อาศัยแต่เฉพาะแหล่งสิ่งตีพิมพ์และเอกสารตามปกติธรรมดาเท่านั้น ที่สำคัญยังอาศัยผู้คนที่ข้าพเจ้าได้พบปะนับตั้งแต่ข้าพเจ้าไปเยือนอิสราเอล จอร์แดน เลบานอนและอียิปต์เป็นครั้งแรกในปีค.ศ. 1956 ด้วย ข้าพเจ้าเป็นหนี้บุญคุณโดยเฉพาะต่อคุณมาร์ค โคเฮน ซึ่งเป็นผู้วางแผนคนสำคัญในการผลิตหนังสือชุดนี้ขึ้นมาโดยมีเล่มนี้เป็นบทนำ และยังเป็นหนี้เพื่อนฝูงและเพื่อนร่วมงานของข้าพเจ้าอีกหลายคน ซึ่งข้าพเจ้าเคยอภิปรายกับพวกเขาถึงเรื่องการศึกษาการเมืองในตะวันออกกลางมาหลายปี ไม่ว่าที่วิทยาลัยเซ็นต์แอนโทนี ที่สำนักงาน MERIP ในกรุงวอชิงตันหรือในที่ประชุมประจำของกลุ่มอภิปรายตะวันออกกลางในราชอาณาจักรอังกฤษ และของคณะกรรมการสมทบระหว่างตะวันออกใกล้และตะวันออกกลางในสภาวิจัยสังคมศาสตร์ในนครนิวยอร์คและที่อื่นๆ หากปราศจากบุคคลเหล่านั้นเสียแล้ว ข้าพเจ้าก็คงไม่อาจเขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาได้

นอกจากนั้นข้าพเจ้าใคร่ขอขอบคุณเป็นพิเศษต่อคุณโจเอล เบนิน คุณซากลาร์ คีย์เดอร์และคุณชาร์ลส์ ทริพพ์ในการที่ท่านเหล่านี้ได้ให้คำวิจารณ์อันมีประโยชน์ยิ่งในบทต่างๆขอขอบคุณคุณมิเชล ชาเลฟ คุณเอลิซาเบธ ปีคาร์ดและคุณนาซิฮ์ อายูบี ในการที่ได้ให้ข้าพเจ้าขอยืมความคิดบางอย่างของพวกเขามา อีกทั้งขอขอบคุณคุณตอลาล อะซาด คุณฮูรี อิสลาโมกลู คุณฆอสซาน สะลาเม คุณทิม มิตเชลล์ และคุณซามิ สุบัยดะ สำหรับอิทธิพลของพวกเขาที่มีต่อความคิดของข้าพเจ้าซึ่งมีอยู่ตลอดหนังสือเล่มนี้

รายการคำย่อ

ACC	-	Arab Co-operation Council สภาความร่วมมืออาหรับ
ANAP	-	Motherland Party (Turkey) พรรคมาตุภูมิ (ตุรกี)
ASU	-	Arab Socialist Union (Egypt) สหภาพสังคมนิยมอาหรับ (อียิปต์)
CIA	-	Central Intelligence Agency (USA) สำนักข่าวกรองกลางหรือหน่วยสืบราชการลับ (สหรัฐ)
CU	-	Constitutionalists' Union (Morocco) สหภาพผู้นิยมรัฐธรรมนูญ (โมร็อกโก)
DMC	-	Democratic Movement for Change (Israel) ขบวนการประชาธิปไตยเพื่อการเปลี่ยนแปลง (อิสราเอล)
DISK	-	Confederation of Revolutionary Worker's Union (Turkey) สหพันธ์แห่งสหภาพแรงงานปฏิวัติ (ตุรกี)
DP	-	Democracy Party (Turkey) พรรคประชาธิปไตย (ตุรกี)
FDIC	-	Front pour la Defense des Institutions Constitutionelles (Morocco) แนวหน้าเพื่อปกป้องสถาบันรัฐธรรมนูญ (โมร็อกโก)
FIS	-	Islamic Salvation Front (Algeria) แนวหน้าเพื่อความรอดพ้นของอิสลาม (แอลจีเรีย)
FLN	-	National Liberation Front (Algeria) แนวหน้าเพื่อการปลดปล่อยแห่งชาติ (แอลจีเรีย)
GCC	-	Gulf Co-operation Council สภาความร่วมมือแห่งอ่าว
IDF	-	Israel Defence Force กองกำลังป้องกันอิสราเอล

IBRD	-	International Bank for Reconstruction and Development (World Bank) ธนาคารระหว่างชาติเพื่อการบูรณะและพัฒนาการ (ธนาคารโลก)
IMF	-	International Monetary Fund กองทุนการเงินระหว่างชาติ
IRP	-	Islamic Republic Party (Iran) พรรคสาธารณรัฐอิสลาม (อิหร่าน)
JP	-	Justice Party (Turkey) พรรคยุติธรรม (ตุรกี)
MP	-	Mouvement Populaire (Morocco) ขบวนการประชาชน (โมร็อกโก)
MTI	-	Mouvement de Tendance Islamique (Tunisia) ขบวนการแนวโน้มอิสลาม (ตูนีเซีย)
MAN	-	Movement of Arab Nationalists ขบวนการนักชาตินิยมอาหรับ
NAP	-	National Action Party (Turkey) พรรคปฏิบัติการแห่งชาติ (ตุรกี)
NDP	-	National Democratic Party (Egypt) พรรคประชาธิปไตยแห่งชาติ (อียิปต์)
NIF	-	National Islamic Front (Sudan) แนวหน้าอิสลามแห่งชาติ (ซูดาน)
NRP	-	National Religious Party (Israel) พรรคศาสนาแห่งชาติ (อิสราเอล)
NSP	-	National Salvation Party (Turkey) พรรคความรอดพ้นแห่งชาติ (ตุรกี)
NUC	-	National Unity Committee (Turkey) คณะกรรมการเอกภาพแห่งชาติ (ตุรกี)
OYAK	-	Armed Forces Assistance Fund (Turkey) เงินทุนเพื่อRepublic of ช่วยเหลือกองกำลังติดอาวุธ (ตุรกี)
PDRY	-	People's Democratic Yemen (former South Yemen)

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนแห่งเยเมน (แต่ก่อนคือเยเมนใต้)

PLO - Palestine Liberation Organization
องค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์

PSD - Parti Socisliste Destourien (Tunisia)
พรรคแดซตูรสังคมนิยม (ตูนีเซีย)

RCD - Rassemblement Contitutionnel Democratigue (Tunisia)
สภารัฐธรรมนูญประชาธิปไตย (ตูนีเซีย)

- Rally for Culture and Democracy (Algeria)
การชุมนุมเพื่อวัฒนธรรมและประชาธิปไตย (แอลจีเรีย)

RNI - National Independent's Rally (Morocco)
การชุมนุมเพื่อเอกราชแห่งชาติ (โมร็อกโก)

RPP - Republican People's Party (Turkey)
พรรคประชาชนแห่งสาธารณรัฐ (ตุรกี)

PSP - Progressive Socialist Party (Lebanon)
พรรคสังคมนิยมก้าวหน้า (เลบานอน)

SHP - Socialist Democratic Populist Party (Turkey)
พรรคประชาชนประชาธิปไตยสังคมนิยม

SODEP - Social Democratic Party (Turkey)
พรรคสังคมประชาธิปไตย (ตุรกี)

SSNP - Syrian Socialist Nationalist Party
พรรคชาตินิยมสังคมนิยมแห่งซีเรีย

SSU - Sudan Socialist Union
สหภาพสังคมนิยมแห่งซูดาน

TUSAID - Turkish Industrialists' and Businessmen's Association
สมาคมนักอุตสาหกรรมและนักธุรกิจชาวตุรกี

UAE - United Arab Amirates
สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์

UC - Union Constitutionnel (Morocco)
สหภาพรัฐธรรมนูญ (โมร็อกโก)

UGTT - Union Generale des Travailleurs Tunisiens
สหภาพแรงงานทั่วไปแห่งตูนีเซีย

UMT - Union Marocaine du Travail (Morocco)
สหภาพแรงงานแห่งโมร็อกโก

UNFP - Union Nationel des Force Populaires (Morocco)
สหภาพพลังประชาชนแห่งชาติ (โมร็อกโก)

USAID - United States Aid Agency
สำนักงานความช่วยเหลือแห่งสหรัฐอเมริกา
หรือ United States Agency for International Develoment
สำนักงานเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา

USFP - Union Socialiste des Forces Populaires (Morocco)
สหภาพสังคมนิยมพลังประชาชน (โมร็อกโก)

ภาคที่ 1

รัฐและการสร้างรัฐ

บทนำ

บททั้งห้าของภาคที่ 1 เกี่ยวกับการสถาปนาและผนึกกำลังของรัฐสมัยต่างๆในตะวันออกกลางซึ่งถือกำเนิดมาจากจักรวรรดิออตโตมานและจักรวรรดิเปอร์เซียในตอนปลายศตวรรษที่ 19 และตอนต้นศตวรรษที่ 20วิธีการนำไปสู่แนวความคิดเรื่อง **'รัฐ'**ที่ใช้ในที่นี้ต้องการคำอธิบายอยู่บ้าง

ดังที่ได้ชี้ให้เห็นอยู่บ่อยๆแล้ว ความคิดเกี่ยวกับ**รัฐ** (State) หรือ**รัฐชาติ** (nation state) นั้นได้มาจากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของตะวันตกโดยตรงดังที่ซามิ สุบัยดะ (Sami Zubaida) ชี้ให้เห็น นี่เป็นส่วนของ'ตัวอย่างที่จำเป็นต้องมี' เมื่อถึงเวลาที่จะสถาปนาหน่วยทางการเมืองใหม่ๆขึ้นในโลกที่มิใช่ยุโรป ถ้าหากว่าไม่มีทางเลือกใดๆที่สามารถจะทำให้บังเกิดผลได้ในสถานการณ์เหล่านี้ดูเหมือนสามารถจะวิเคราะห์ตะวันออกกลางโดยใช้คำนิยามของคำว่า**'รัฐ'**ซึ่งก็มาจากความคิดทางการเมืองของตะวันตกด้วยเหมือนกัน ถ้าหากว่าทำไปด้วยความระมัดระวังรอบคอบและโดยการให้ความสนใจแก่ความแตกต่างตามท้องถิ่นไว้ในวลีที่พูดอย่างสรุปความของสุบัยดะที่ว่า รัฐต่างๆในตะวันออกกลางนั้นไม่ใช่รัฐแบบตะวันตก แต่เป็น 'เหมือนกับรัฐตะวันตก'[2] รัฐเหล่านี้เป็นรัฐ 'สมัยใหม่' ด้วยเหมือนกันด้วยเหตุผลที่ว่า ปฏิบัติการพิเศษและวิถีทางพิเศษที่รัฐเหล่านี้ใช้ในการจัดตั้งสังคมที่อยู่ใต้การปกครองอยู่นั้นมีอยู่แต่เฉพาะในโลกสมัยใหม่นี้เท่านั้น[3]

ข้อที่สองซึ่งน่าสังเกตก็คือในหนังสือต่างๆมีคำนิยามของคำว่า **'รัฐ'**ต่างๆ กันอยู่จำนวนหนึ่ง คำนิยามหลายคำมีศัพท์ที่เกี่ยวข้องและทัศนวิสัยด้านทฤษฎีอยู่ด้วยในข้อความที่ตามมานี้ข้าพเจ้าจะใช้คำนิยามเช่นนั้นสองคำ คือความคิดที่ว่ารัฐก็คือองค์การเมืองที่มีอำนาจสูงสุดและมีชาติต่างๆ เป็นผู้รับรอง มีขอบเขตของตัวเองมีธงและสีอื่นๆของตัวเองกับความคิดที่ว่ารัฐคือตัวตนที่มีอำนาจบังคับสูงสุดที่สร้างการปกครองขึ้นมาได้อย่างไรก็ดีข้าพเจ้ายังรู้สึกว่าคำนิยามเช่นนี้ล้วนแต่มีปัญหา และรู้สึกว่ายังต้องการการขยายความและการต่อเติมให้ละเอียดอีกหลายวิธีซึ่งต้องมีการระบุรายละเอียดลงไปอีก

จุดตั้งต้นซึ่งมีประโยชน์ก็คือการสังเกตดูว่าคำนิยามทั้งสองอย่างข้างต้นนี้ เนื้อหาของมันประกอบด้วยการอ้างสิทธิในการมีอำนาจและอธิปไตย ซึ่งตอนแรกจำต้องสร้างขึ้นมาก่อนแล้วต่อมาก็ต้องปรับใหม่อยู่ตลอดเวลาการที่จะทำเช่นนี้ได้นั้นส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับทรัพยากรที่มีให้แก่ผู้ที่ควบคุมการบริหารส่วนกลางไม่ว่าจะเป็นในด้านการเงิน อำนาจ ความสามารถของข้าราชการหรือความเย้ายวนในอุดมการณ์ แต่ก็เป็นปัญหาทางการแสดงออกด้วยเหมือนกันในความหมายที่ว่า ตามปกติผู้ปกครองพยายามจะทำให้การอ้างสิทธิของตนมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้นโดยใช้การพูดและการปฏิบัติที่เน้นการรวมกันของเครื่องมือของรัฐ และการแยกแยะทำให้มันแตกต่างไปจากส่วนที่เหลือของสังคมบางทีโครงการเช่นนั้นอาจจะใช้ได้ง่ายที่สุดในสถานการณ์ของเมืองขึ้น ในเมื่อรัฐ (ซึ่งมีคำนิยามอย่างข้างบนทั้งสองนั้น) สร้างขึ้นโดยคนต่างชาติอย่างที่เห็นได้ชัดมากและดำเนินการโดยบุคลากรต่างชาติเป็นส่วนใหญ่รวมทั้งขึ้นอยู่กับอำนาจซึ่งได้มาจากแหล่งที่มีอยู่นอกประเทศที่กล่าวถึงนั้น อย่างไรก็ตามผู้ปกครองของรัฐหลายรัฐที่เกิดขึ้นหลังจากได้รับเอกราชก็สามารถที่จะทำให้เกิดผลชนิดเดียวกันได้มาก โดยอาศัยการสร้างระบบอำนาจหน้าที่ของรัฐบาลขึ้นมา หรือด้วยการสร้างข้อปฏิบัติของข้าราชการแห่งรัฐขึ้นมาเช่นในกรณีของสาธารณรัฐตุรกีในปลายสมัยออตโตมาน เมื่อทำสำเร็จลง

ครั้งหนึ่งแล้ว ผลประโยชน์ของการที่สามารถจะแสดงให้เห็นว่ารัฐก็คือกิจการนามธรรมอันหนึ่งที่มีความเป็นหนึ่งเดียวกันได้ ก็ย่อมจะมีอย่างมากมายมหาศาลคือจะทำให้อำนาจของผู้ปกครองมีมากที่สุดส่งเสริมให้มีความยำเกรงและความนับถือ รวมทั้งมีความจงรักภักดีเป็นกลุ่มก้อนของประชาชน ช่วยรัฐบาลให้สามารถควบคุมข้าราชการของตนเองได้และทำให้การแบ่งแยกภายในใดๆในการบริหารเป็นไปอย่างยากลำบากยิ่งขึ้น

จุดต่อไปที่จะต้องเน้นก็คือ อันที่จริงนั้นการกล่าวถึงการอ้างสิทธิที่ทำไปเพื่อรัฐเฉพาะรัฐหนึ่งรัฐใดนั้นมิได้บอกท่านได้มากนักดอกว่าที่จริงนั้นมันเป็นอะไรแน่ เหมือนดังที่ฟิลิป อับราม (Philip Abram) เคยกล่าวไว้ว่ารัฐมิใช่สิ่งที่เป็นอะไรเพียงอย่างเดียว ถึงแม้ว่าผู้ที่ควบคุมรัฐเหล่านั้นจะต้องการให้เราเชื่อว่ามันเป็นเช่นนั้นเพียงไรก็ตามแท้ที่จริงรัฐก็คือโครงสร้าง สถาบัน สังเวียน ข้อปฏิบัติและข้ออ้างชุดหนึ่ง[4] ข้าพเจ้าใคร่จะแนะนำด้วยว่าควรจะต้องตรวจตราดูความเป็นจริงของสิ่งเหล่านั้นในสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เป็นจริง และตรวจตราดูในระดับต่างๆ จึงจะดีที่สุดจุดเริ่มต้นที่มีประโยชน์เป็นพิเศษก็คือตรวจดูกระบวนการแยกแยะส่วนที่แตกต่างกันของระบบรัฐ กำหนดความสัมพันธ์ต่อกันและกันของส่วนต่างๆ เหล่านั้น แล้วก็ขีดขอบเขตล้อมรอบส่วนต่างๆ เหล่านั้นในตอนที่มันเปิดมากที่สุด ตัวอย่างเช่นในตอนเริ่มต้นของช่วงเวลาแห่งการเป็นเมืองขึ้นหรือช่วงเวลาที่อยู่ติดกับตอนที่ได้รับเอกราชแล้วเป็นต้น

จุดแนะนำเบื้องต้นข้อสุดท้ายนั้นเกี่ยวกับคำถามที่ยากที่สุดในเรื่องที่ว่าจะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมได้อย่างไรในเรื่องนี้ข้าพเจ้ารู้สึกว่าข้อท้าทายก็คือความสามารถบรรยายถึงความซับซ้อนของความสัมพันธ์นี้ได้โดยไม่ถูกบังคับให้อยู่ในสถานภาพที่จะกำหนดลักษณะของรัฐว่าเป็นผู้มีอำนาจปกครองตนเอง นั่นก็คือในฐานะที่เป็นอะไรบางอย่างที่เพียงแต่มีกระทำการต่อสังคมด้วยตำแหน่งซึ่งอยู่ข้างนอกรัฐนั้นในเรื่องที่ว่าจะทำเช่นนี้ได้อย่างไรนั้น ข้าพเจ้ามีหน้ากระดาษพอที่จะให้ข้อสังเกตไว้สองสามข้อเท่านั้น[5] ข้อแรก รัฐตะวันออกกลางสมัยใหม่ถูกสร้างขึ้นในเวลาที่สังคมตะวันออกกลางกำลังอยู่ใต้การเปลี่ยนแปลงอย่างเดียวกันซึ่งกำลังดำเนินอยู่ทั่วโลกที่มิใช่โลกยุโรปในทางที่ดีที่สุดนั้นรวมถึงการพัฒนาแบบนายทุนแบบหนึ่งซึ่งถ้าพูดกันโดยทั่วไปจริงๆ แล้วก็คือการขยายการค้าระหว่างชาติ การเพิ่มความเชี่ยวชาญเฉพาะอย่างทางด้านเกษตรกรรม และการตั้งต้นปฏิบัติการทางอุตสาหกรรมสมัยใหม่เพื่อจะลบล้างการผนึกกำลังกันแบบเก่าๆ เสียและเอาการผนึกกำลังกันแบบอื่นๆ ซึ่งเกิดมาจากพลเมืองแต่ละกลุ่มอย่างเช่นพวกชาวชนบท ชาวนา หรือกรรมกรแรงงานมาแทนที่ ดังนั้นจึงสามารถจัดตั้งสมาคมในรูปแบบใหม่ๆซึ่งอาศัยชนชั้นขึ้นมาได้

ข้อที่สอง เราจะต้องมองดูความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมว่าถูกสร้างขึ้นมาด้วยการใช้เวลาโดยวิธีที่เป็นลักษณะเฉพาะของโลกสมัยใหม่อีกด้วยความคิดที่ว่าสังคมคืออะไรอย่างหนึ่งที่ต้องมีการรวบรวม จัดการและแยกออกเป็นส่วนประกอบที่ละเอียดลออนั้นเพิ่งจะก่อรูปขึ้นในเร็วๆนี้เอง ดังนั้นวิธีการส่วนมากที่ใช้บรรยายสิ่งนี้ก็เป็นอย่างนี้เหมือนกัน ตัวอย่างเช่นการแบ่งตามความเข้าใจออกเป็นส่วนสาธารณะ (แวดวงของรัฐ) กับเอกชน (แวดวงของสังคม) หรือความคิดที่ว่าประชาชนเป็นเสมือนกลุ่มของบุคคลซึ่งมีเอกลักษณ์ที่ถูกกำหนดหรือจำกัดวงไว้ตามกฎหมายอย่างเช่นเป็นผู้หญิงและผู้ชาย เป็นพ่อแม่และลูก เป็นเจ้าของทรัพย์สินหรืออะไรต่างๆควรจะตั้งข้อสังเกตไว้ในที่นี้ด้วยว่ากระบวนการของการสร้างอะไรใหม่ๆเหล่านี้ขึ้นมานั้นมักจะ

เป็นกระบวนการที่ยาวนานซึ่งมักจะถูกโต้แย้งอยู่เสมอและไม่มีวันที่จะเสร็จสมบูรณ์ไปได้ขอบเขตระหว่างแต่ละประเทศก็ยังคงคลุมเครือและเลื่อนลางอยู่ ดังนั้นความพยายามที่จะจำกัดวงประชาชนจึงต้องถูกท้าทายอยู่เรื่อยมา

ข้อสาม การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมนั้นเกิดขึ้นในเวลาเดียวกับการสร้างสิ่งที่สุบัยดะเรียกว่า **'แวดวงการเมืองแห่งชาติ'** ซึ่งจะเน้นกิจกรรมทางการเมืองที่สำคัญๆเกือบทั้งหมดภายในนั้น[6] การที่ขอบเขตภายนอกที่ตรงแนวหน้าแข็งแกร่งขึ้นนี้กลายเป็นการขัดขวางปฏิสัมพันธ์ข้ามเขตแดนและเป็นการมุ่งที่จะผลักดันเอาอำนาจหรือผลประโยชน์ของท้องถิ่นไปยังศูนย์กลางแห่งใหม่ในระหว่างนั้นส่วนใหญ่สิ่งที่เมื่อมองดูครั้งแรกดูเหมือนจะเป็นเพียงการตอบสนองแบบเก่าแก่ต่อระเบียบใหม่นั้น ต้องถูกตีความว่าเป็นความพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อรัฐบาลในบางวิถีทางตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ก็คือเราควรจะมองว่า *ฟัตวา* (คำสั่งทางศาสนา) ที่พวกนักการศาสนาฝ่ายชีอะฮฺแห่งเมืองนาญาฟและกัรบาลาบัญญัติขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1922 เพื่อประท้วงข้อเสนอที่จะให้มีการเลือกตั้งสภารัฐธรรมนูญใหม่ของอิรัก ซึ่งเป็นสิ่งที่มักจะถูกเรียกว่าเป็นการกระทำ'แบบจารีตนิยม'หรือไม่ใช่สมัยใหม่นั้นเป็นความพยายามที่จะปกป้องบทบาทของนักการศาสนาเหล่านั้นในฐานะที่เป็นผู้นำซึ่งไม่ได้มาจากการเลือกตั้งในชุมชนของตนในกรอบของระบอบการเมืองที่กำลังพัฒนาของอิรักจะดีกว่า[7] สำหรับส่วนอื่นๆ นั้นค่อนข้างจะมีกระบวนการทางการเมืองเกิดขึ้นมากขึ้นทุกที ในลักษณะที่เป็นสังเวียน สถาบัน รวมทั้งศัพท์ที่ถูกรัฐกำหนดขึ้นและส่งเสริมให้ดีขึ้น

ข้อสี่ซึ่งเป็นข้อสุดท้ายก็คือ รัฐสมัยใหม่ย่อมมีความสัมพันธ์เป็นพิเศษและความสัมพันธ์ที่เป็นปัญหากับองคาพยพอีกหน่วยหนึ่งซึ่งถูกสร้างขึ้นมา - นั่นคือชาติเช่นเดียวกับที่อื่นๆในตะวันออกกลาง การก่อรูปของรัฐเกิดขึ้นในระหว่างระยะเวลาที่ประชาชนได้รับการเชิญชวนให้จินตนาการถึงตัวเองและให้ทำตนเป็นสมาชิกของชุมชนต่างๆ ที่มีอยู่หลายชุมชนบ้างก็เป็นชุมชนของเผ่าและท้องถิ่น หรือชุมชนแคบๆ ทางศาสนาบ้างก็เป็นชุมชนที่ใหญ่กว่านั้นอย่างเช่นขบวนการรวมอาหรับ (pan — Arab) ขบวนการรวมชาวเตอร์ก (pan — Turkish) ขบวนการไซออนนิยม (Zionist) หรือขบวนการรวมอิสลาม (pan — Islamic) เป็นต้น แล้วรัฐบาลต่างๆ ก็พยายามที่จะอำนวยความสะดวกรวมทั้งควบคุมกระบวนการนี้ไว้ในลักษณะของข้อปฏิบัติที่รัฐบาลสร้างขึ้นในรูปของเขตแดนหนังสือเดินทางระบบกฎหมายและอื่นๆ ถึงแม้ว่าจะถูกผลักดันไปในทิศทางที่จะสร้างเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่ตายตัวให้แก่พลเมืองของตัวเองอยู่ตลอดเวลาก็ตามการที่จะเข้าใจถึงวิธีที่กระบวนการนี้ดำเนินอยู่ในลักษณะของตะวันออกกลางนั้น จำเป็นต้องตรวจตราดูความสัมพันธ์ระหว่างรัฐชาติและชุมชนทางศาสนาไม่ใช่ในระดับของวัฒนธรรมและจินตนาการเท่านั้น แต่ต้องดูในลักษณะของรูปแบบด้านการเมืองและการบริหารในลักษณะเฉพาะด้วย

ในที่สุดเมื่อหันกลับมาดูวิธีที่ข้าพเจ้าต้องการจะเข้าไปหาประวัติศาสตร์ของรัฐต่างๆ ในตะวันออกกลางก็ดูเหมือนจะเป็นประโยชน์ดีถ้าจะแบ่งรัฐเหล่านั้นออกเป็นสามประเภทคือรัฐที่เป็นเมืองขึ้น รัฐที่เพิ่งได้รับเอกราชใหม่ๆและรัฐที่มีอำนาจเด็ดขาด แต่ละประเทศมีการเมือง ข้อปฏิบัติ และนโยบายจำเพาะของตนเอง บทที่ 1 จะกล่าวถึงขั้นตอนสองขั้นแรกนี้ในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศอาหรับที่สำคัญๆ บทที่ 2 และ 3 กล่าวถึง

ขั้นตอนที่สาม แล้วตามมาด้วยบทที่ 4 ซึ่งจะตรวจดูปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐอาหรับหลายรัฐในด้านของการผนึกกำลังกันในแบบต่างๆ ที่ผู้คนของพวกเขามีส่วนอยู่ รวมทั้งความขัดแย้งระหว่างความปรารถนาของพวกเขาที่ต้องการจะให้มีความเป็นเอกภาพทางการเมืองมากขึ้น กับความหวาดกลัวในผลที่จะเกิดขึ้นหลายอย่าง

ประวัติศาสตร์ในศตวรรษที่ 20 ของรัฐสำคัญๆ 3 รัฐที่ไม่ได้เป็นรัฐอาหรับนั้นจะกล่าวไว้ในบทที่ 1 และ 5 รัฐเหล่านี้มีแนวทางที่ออกจะแตกต่างกัน ทั้งสามรัฐนี้ได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์ของตนเองในเรื่องการแทรกแซงและการควบคุมของชาวต่างชาติ ในแต่ละกรณี การสร้างรัฐของตนขึ้นมาจริงๆ นั้นเป็นงานของกลุ่มคนที่มีพลังภายในสังคมแห่งชาติของตัวเอง ซึ่งมักจะสร้างประวัติศาสตร์แห่งการพัฒนาทางด้านองค์กรและด้านการเมืองขึ้นมามากมาย นี่เป็นการทำให้พวกเขามีความต่อเนื่องกับสิ่งที่ได้เกิดขึ้นมาแล้วเป็นอย่างมากและทำให้มีความเป็นอิสระมากขึ้นในการพยายามที่จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมมีลักษณะเป็นสถาบันขึ้นมา

เชิงอรรถ

1. Sami Zubaida, *Islam, the People and the State* (London and New York : Routledge, 1989), หน้า 121.
2. เล่มเดียวกัน , หน้า 145.
3. Talal Asad, 'Conscripts of Western civilization' , ใน Christine Gailey (บก.) , *Essays in Honour of Stanley Diamond*.
4. 'Notes on the difficulty of studying the **state**' , *The Journal of Historical Sociology*, 1/1 (March, 1988), หน้า 58 ─ 89.
5. ขบวนความคิดนี้ถูกขยายอยู่ใน Timothy Mitchell และ Roger Owen, 'Defining the state in the Middle East : Report on a workshop' , *Bulletin of the Middle East Studies Association of North America,24/2* 1990). โปรดดู Timothy Mitchell, 'The limits of the state : beyond statist approaches and their critics' , *American Political Science Review,*85/1(1991)
6. Zubaida, *Islam , the People and the State*, หน้า 126, 162.
7. บรรยายใน Peter Sluglett, *Britain in Iraq 1914 ─ 1932* (London : I thaca Press, 1976), หน้า 82 ─ 3.

1 การสิ้นสุดแห่งจักรวรรดิ
การเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่ต่างๆในตะวันออกกลาง

การสิ้นสุดแห่งจักรวรรดิออตโตมาน

ตอนต้นศตวรรษนี้ ตะวันออกกลางยังตกอยู่ภายใต้การครอบครองของจักรวรรดิออตโตมานอันเป็นจักรวรรดิโลกจักรวรรดิหนึ่งซึ่งอยู่มาประมาณ 400 ปีแล้วถึงแม้ว่ากำลังส่วนใหญ่ของจักรวรรดินี้จะได้มาจากแว่นแคว้นในทวีปยุโรปก็ตาม แต่จักรวรรดินี้ก็ยังควบคุมเขตแดนอันกว้างขวางในดินแดนอาหรับทางปลายตะวันออกของแถบเมดิเตอร์เรเนียนรวมทั้งดินแดนที่รู้จักกันว่าเป็นซีเรีย อิรัก เลบานอน จอร์แดน เยเมนเหนือและอิสราเอล-ปาเลสไตน์ไว้ด้วย ยิ่งกว่านั้นยังมีที่มั่นแห่งหนึ่งอยู่ในแอฟริกาเหนือรอบๆ กรุงทริโปลี (Tripoli) และเมืองเบงกาซี (Bengazi) ในลิเบียอีกด้วยถึงแม้ว่าจะสูญเสียการได้ควบคุมดินแดนอื่นๆ ตามฝั่งทะเลแอฟริกาซึ่งเคยเป็นเจ้าของไปก็ตามไม่ว่าเสียให้แก่อังกฤษ (คืออียิปต์) หรือฝรั่งเศส (แอลจีเรียและตูนีเซีย) ก็ตามมีแต่เพียงดินแดนที่อยู่ตรงชายแดนจริงๆ ของภูมิภาคนั้นคือเปอร์เซีย คาบสมุทรอาระเบียกลางทางภาคตะวันออกและโมร็อกโกทางทิศตะวันตกเท่านั้นที่เอาตัวรอดจากการต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรออตโตมานโดยตรงได้นอกจากนั้นแล้วทุกๆ แห่งในตะวันออกกลางถูกผู้ปกครองที่มีความจงรักภักดีอย่างที่สุดต่ออิสตันบูล (Istanbul) ปกครองมานับร้อยๆ ปี และได้ผลิตมรดกแห่งข้อปฏิบัติด้านการบริหารของออตโตมานและวัฒนธรรมออตโตมานขึ้นมา ซึ่งมีผลต่อชีวิตทางการเมืองต่อไปในแบบที่มีความสำคัญอย่างมาก

ถึงกระนั้นก็ตามเนื่องจากขนาดและความสำคัญของจักรวรรดินี้ บรรดาผู้ปกครองจักรวรรดิได้ใช้เวลานับร้อยๆปีในระยะหลังนี้ไปในการพยายามที่จะต่อต้านอำนาจของยุโรปที่มีมากขึ้น ซึ่งดำเนินต่อไปโดยอิทธิพลของการปฏิวัติใหญ่สองครั้งที่ได้ประสบพบเห็นมาในตอนปลายศตวรรษที่ 18 คือการปฏิวัติทางการเมืองในฝรั่งเศสนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1789 เป็นต้นไปกับการปฏิวัติอุตสาหกรรมในเกาะอังกฤษผลอย่างหนึ่งก็คือชายแดนของจักรวรรดิออตโตมานในแอฟริกาและเอเชียตะวันตกถูกแทะเล็มไปและได้เกิดเมืองขึ้นและแวดวงอิทธิพลของยุโรปขึ้นมาผลอีกอย่างหนึ่งคือความพยายามซ้ำแล้วซ้ำอีกที่จะปฏิรูปและฟื้นชีวิตโครงสร้างของจักรวรรดิออตโตมานขึ้นมาซึ่งนับว่าเป็นวิธีป้องกันตัวเองจากการครอบครองของต่างชาติในตอนต้นของศตวรรษที่20 การปฏิรูปเหล่านี้ได้ทำประโยชน์ให้แก่การแปรรูปของปฏิบัติการทางกฎหมายและทางการบริหารทั่วจักรวรรดิเป็นอย่างมาก แต่ก็เพียงแต่เป็นไปโดยการยอมให้อิทธิพลด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของยุโรปเข้ามามากขึ้นเท่านั้น นอกนั้นกลับเป็นการปลุกเร้าให้เกิดขบวนการชาตินิยมขึ้นในหมู่ประชาชนหลายกลุ่มที่อยู่ใต้การปกครองของจักรวรรดินั้น อย่างเช่นกลุ่มชาวอาร์เมเนียแห่งแคว้นอนาโตเลีย (Anatolia)* และกลุ่มชาวคริสเตียนผู้ถือนิกายมารอนไนท์ (Maronite) แห่งเทือกเขาเลบานอน เป็นต้น

---

*อ่านตามสำเนียงภาษาอาหรับที่ถูกต้องว่าอิสตัมบูล

ผลของกระบวนการเหล่านี้รุนแรงขึ้นเป็นอย่างมากในหลายปีก่อนหน้าค.ศ. 1914 สงครามบอลข่านที่เกิดขึ้นหลายครั้งทำให้จักรวรรดิออตโตมานต้องสูญเสียดินแดนที่เหลืออยู่ในทวีปยุโรปของตนไปเป็นส่วนมาก ส่วนชาวอิตาเลียนก็ถือประโยชน์จากความอ่อนแอของอาณาจักรนี้ทำการโจมตีอาณาเขตรอบกรุงทริโปลีในแอฟริกาเหนืออยู่เนืองๆ ในระหว่างนั้นการปฏิวัติของพวกเตอร์กหนุ่มในปี 1980 ก็ได้นำอำนาจมาสู่นายทหารและข้าราชการกลุ่มหนึ่งซึ่งมิได้เพียงแต่อุทิศตนไปในการเร่งรัดการปฏิรูปของสถาบันต่างๆของออตโตมานเท่านั้น แต่ยังนำอำนาจมาสู่ลัทธิชาตินิยมตุรกีที่เริ่มก่อตั้งขึ้นและคุกคามที่จะก่อความแตกแยกระหว่างชาวเตอร์กผู้ปกครองอาณาจักรกับชาวอาหรับซึ่งแต่ก่อนนั้นถูกถือว่าเป็นหุ้นส่วนสำคัญของชาวเตอร์กด้วยนี่ก่อให้เกิดความตึงเครียดบางอย่างขึ้นต่อความจงรักภักดีของนายทหารและข้าราชการชาวอาหรับจำนวนหนึ่งถึงแม้ว่าจะมีคนที่ไปไกลจนถึงกับโต้เถียงถึงความจำเป็นที่จะต้องมีรัฐเดียวหรือหลายรัฐของพวกเขาเองอยู่เพียงไม่กี่คนก็ตาม แต่คนเหล่านี้ก็รู้สึกว่าเป็นการยากที่คิดว่าจะมีโลกที่ปราศจากสุลต่านออตโตมานเป็นผู้นำทางการเมืองและผู้นำทางศาสนาด้วย (ถ้าพวกเขาเป็นมุสลิม) เป็นที่เห็นได้ชัดเจนพอๆ กันว่ารัฐออตโตมานซึ่งมีธงชาติกองทัพและสถานทูตของตัวเองในยุโรปเป็นผู้คุ้มครองจากการรุกรานของยุโรปต่อไปแต่ผู้เดียวไม่มีที่ไหนที่จะทำให้เราเข้าใจเรื่องนี้ได้ดีกว่าในประเทศปาเลสไตน์อันเป็นที่ซึ่งชาวอาหรับวิตกกังวลว่าออตโตมานจะทำการขัดขวางการอพยพเข้ามาของชาวยิวได้ไม่เพียงพอการเอาดินแดนอื่นเป็นเมืองขึ้นก็บรรเทาลงโดยการประจักษ์ถึงความจริงว่าการหันจากอาณาจักรออตโตมานไปหามหาอำนาจอย่างอังกฤษหรือฝรั่งเศสให้ช่วยสนับสนุนนั้น ย่อมจะเหมือนกับการกระโดดจากกะทะน้ำมันที่คุ้นอยู่แล้วเข้าไปในกองไฟซึ่งรังแต่จะทำให้มีอันตรายมากขึ้นอีก

การที่ทหารออตโตมานพ่ายแพ้อังกฤษและฝรั่งเศสในระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอันรุนแรงขึ้นทั่วตะวันออกกลางผลของสนธิสัญญาต่างๆ ที่มีการเจรจากันในระหว่างสงครามก็คือแคว้นอาหรับต่างๆของจักรวรรดิออตโตมานได้ถูกแบ่งแยกออกเป็นรัฐที่สืบต่อมาจำนวนหนึ่ง แต่ละรัฐตกอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้มีอำนาจที่เป็นผู้ชนะซีเรียและเลบานอนใหม่ตกไปอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศส ส่วนอิรัก ปาเลสไตน์และทรานสจอร์แดนใหม่อยู่ใต้การปกครองของอังกฤษอย่างไรก็ดีก็ยังมีความพยายามชนิดครึ่งๆ กลางๆ ของอังกฤษ และฝรั่งเศสในการที่จะนำเอาชาวอาหรับเข้ามาเกี่ยวข้องในเรื่องนี้ด้วย ทั้งนี้ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะว่าชาวอาหรับบางกลุ่มโดยเฉพาะพวกราชวงศ์ฮาเชมียะฮฺ (Hashemiyyah) ซึ่งเป็นผู้ปกครองแคว้นหิญาซ (Hijaz) ได้กลายเป็นพันธมิตรทางทหารของอังกฤษและฝรั่งเศสต่อสู้กับพวกออตโตมานในระหว่างสงครามและส่วนหนึ่งเป็นการยินยอมให้มีสิ่งที่ในบางครั้งอังกฤษกล่าวว่าเป็น ‘ดวงวิญญาณแห่งยุคสมัย’อันเป็นวลีที่แนะถึงความจำเป็นที่จะต้องเห็นพ้องให้ได้กับข้อที่เน้นว่าตอนนี้ชาวอเมริกันและผู้สถาปนาสันนิบาตชาติ (The League of Nation) ใหม่กำลังมุ่งอยู่กับเรื่องความคิดที่มีพลังอย่างเช่น อิสรภาพและการกำหนดสิ่งใดๆโดยตัวเองผลที่ได้ก็คือการประดิษฐ์เครื่องมืออันใหม่สำหรับควบคุมทางการเมืองขึ้นมา ซึ่งก็คืออำนาจที่ได้รับมอบ (อาณัติ) ซึ่งถูกใช้เพื่อให้การเป็นเจ้าของดินแดนตะวันออกกลางของรัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายระบบนี้เป็นลักษณะหลายอย่างของอาณานิคมแบบเก่านั่นเอง แต่ก็

กำหนดไว้ด้วยว่าผู้มีอำนาจปกครองรัฐในอาณัตินั้นจะต้องยอมรับแนวนำบางอย่างซึ่งเป็นที่อนุมัติในนานาประเทศด้วย โดยเฉพาะความจำเป็นที่จะต้องสถาปนาการปกครองระบบรัฐธรรมนูญขึ้นในรัฐใหม่ๆ เหล่านั้นในฐานะที่เป็นวิธีตระเตรียมประชาชนของตนให้ได้รับเอกราชในที่สุด แนวนำชุดหนึ่งที่สำคัญที่สุดอยู่ในรัฐบาลปาเลสไตน์ซึ่งอยู่ใต้อาณัติที่สนธิสัญญา กำหนดให้อังกฤษสนับสนุนการออกคำประกาศบัลฟอร์ (Balfour Declaration) เมื่อเดือนพฤศจิกายน 1917 เรียกร้องให้มีการสร้างที่อยู่ประจำชาติของชาวยิวขึ้นในรัฐนั้น

แต่ระเบียบใหม่ในตะวันออกกลางนี้ไม่เป็นที่ยอมรับอย่างว่าง่ายของผู้คนจำนวนมากที่นั่น ในปี 1920 จึงมีการแข็งข้ออย่างรุนแรงต่ออังกฤษเกิดขึ้นในอิรักในปีเดียวกันก็มีการจลาจลต่อต้านอังกฤษและต่อต้านยิวขึ้นในปาเลสไตน์ในระหว่างนั้นการที่ฝรั่งเศสพยายามที่จะเอาซีเรียมาอยู่ในอาณัติของตนเองก็ได้รับการท้าทายผู้ท้าทายครั้งแรกคือรัฐบาลอาหรับซึ่งสถาปนาตนเองขึ้น ณ กรุงดามัสกัส (Damuscus) หลังจากที่ตุรกีถอยออกไปแล้วต่อมาได้มีการกบฏขึ้นในท้องที่ต่างๆ แล้วจบลงด้วยการลุกฮือทั่วประเทศ ในปี 1925 – 7 การท้าทายเหล่านั้นทั้งหมดมีอยู่เฉพาะในเขตแดนที่อยู่ในอาณัติแต่ในอียิปต์ซึ่งอังกฤษประกาศเป็นรัฐในอารักขาเมื่อปี 1914 นั้น บรรดานักชาตินิยมอียิปต์ได้พยายามส่งคณะผู้แทน (หรือ *วาฟดฺ – wafd*) ไปยังที่ประชุมสันติภาพ ณ กรุงปารีสเพื่อกระตุ้นให้เกิดการแข็งข้อทั่วประเทศขึ้นในปี 1919 ซึ่งหนักหนาสาหัสพอที่จะเป็นสาเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ในนโยบายของอังกฤษและการอนุญาตแต่ฝ่ายเดียวให้อียิปต์ได้มีเอกราชอย่างมีเงื่อนไขขึ้นในปี 1922 มีแม้กระทั่งการต่อต้านอย่างเข้มแข็งในแคว้นอนาโตเลียต่อความพยายามของประเทศที่มีอำนาจจำนวนหนึ่งในยุโรปในอัน ที่จะสร้างวงอิทธิพลทางการทหารขึ้นซึ่งนำไปสู่การรวมพลังของตุรกีภายใต้นายพลมุสตอฟา กะมาล (Mustafa Kemal ซึ่งภายหลังเรียกว่า อตาเตอร์ก หรือบิดาแห่งตุรกี) และการสถาปนาสาธารณรัฐตุรกีขึ้นเมื่อปี 1922 เหตุการณ์เช่นเดียวกันนี้ได้เกิดขึ้นในเปอร์เซีย ซึ่งเรซา ข่าน (Raza Khan ต่อมาภายหลังเป็นเรซาชาห์) ได้ใช้กองทัพของเขาเพื่อแย่งเอาการปกครองประเทศทั้งประเทศมาจากกองกำลังของอังกฤษ รัสเซีย และเผ่าพันธุ์ซึ่งได้สถาปนาตัวเองขึ้นในแว่นแคว้นหลายแห่งในประเทศนั้นในระหว่างสงครามและหลังสงคราม

อย่างไรก็ดีถึงแม้ว่าจะมีการต่อต้านจากในประเทศก็ตาม แต่ก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่าในตอนกลางทศวรรษ 1920 อังกฤษและฝรั่งเศสก็ได้เป็นเจ้านายของตะวันออกกลางจนได้ ประเทศทั้งสองนี้เป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับเขตแดนเกือบทั้งหมด สองประเทศนี้เป็นผู้ตัดสินใจว่าผู้ใดควรจะจัดตั้งรัฐบาลในรูปแบบใดและประเทศทั้งสองนี้ร่วมกับอเมริกาผู้มีเสียงมากที่สุดว่าควรจะจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติของภูมิภาคนั้นอย่างไร โดยเฉพาะบ่อน้ำมันซึ่งเพิ่งจะถูกค้นพบตามอ่าวเปอร์เซียและในมณฑลโมซุล (Mosul) ทางภาคเหนือของอิรัก กำลังอำนาจของอังกฤษและฝรั่งเศสมีอยู่เช่นนี้จนกระทั่งพวกผู้ปกครองของประเทศเอกราชแต่ในนามอย่างตุรกี อียิปต์และเปอร์เซีย (ซึ่งมีชื่อใหม่ว่าอิหร่านเมื่อปี 1925) ถูกบังคับให้รับรองเขตแดนใหม่และระเบียบใหม่นี้ ในขณะที่พวกผู้นำอย่างเช่น อับดุล อะซิส อิบนุ ซาอุด (Abdal – Aziz Ibn Saud) ผู้มีความใฝ่ฝันที่จะสร้างรัฐใหม่ขึ้นในอาระเบียหลังจากเอาชนะราชวงค์ฮาเชมียะฮฺ (Hashemiyyah) ได้แล้วและรู้ว่าตนสามารถจะบรรลุถึง

จุดมุ่งหมายนี้ได้ด้วยความช่วยเหลือและสนับสนุนของอังกฤษเท่านั้นในข้อเขียนเมื่อต้นทศวรรษ 1960 เอลิซาเบธ มอนโรว์ (Elizabeth Monroe) ได้อ้างถึงช่วงเวลาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1914 ถึง 1956 ว่าเป็น 'วันเวลา' ของอังกฤษในตะวันออกกลาง[1] ถึงแม้ว่าช่วงเวลานี้จะดูสั้นก็ตามแต่ตอนนั้นแหละได้มีการวางกรอบชีวิตด้านการเมืองของตะวันออกกลางไว้อย่างมั่นคง รวมทั้งปัญหาหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับเขตแดนที่เป็นข้อพิพาทซึ่งยังไม่ได้รับการแก้ไข สถาบันการเมืองที่ไม่เหมาะสมหรือการมีอยู่ของชนกลุ่มน้อยในชาติหลายกลุ่มซึ่งไม่มีรัฐของตัวเองอย่างเช่นพวกเคิร์ด หรือ คูรดฺ (Kurd) หรือมิฉะนั้นก็ถูกกีดกันมิให้ทำเช่นนั้นได้โดยถูกอำนาจบังคับอย่างเช่นชาวปาเลสไตน์ เป็นต้น

ปฏิบัติการทางการเมืองของรัฐซึ่งเป็นเมืองขึ้น

ถ้าจะพูดกันอย่างจริงจังแล้วในตะวันออกกลางเมื่อศตวรรษที่ 20 นั้นมีเมืองขึ้นอยู่เพียงหยิบมือเดียวเท่านั้น คือ เอเดน (ของอังกฤษ) ลิเบีย (ของอิตาลี) และแอลจีเรีย (ของฝรั่งเศส) สำหรับประเทศอื่นๆ นั้นก็มีการใช้อำนาจจักรวรรดินิยมด้วยชื่อต่างๆ กัน ที่สำคัญคือการปกครองระบบอาณัติ (mandate) และระบบรัฐในอารักขา (protectorate) นอกนั้นก็ยังเป็นไปโดยการทำสนธิสัญญากัน(อย่างเช่นในโอมานขณะพักรบชั่วคราว) และอีกกรณีหนึ่งคือการปกครองโดยผู้มีอำนาจสูงสุดสองฝ่ายมารวมกัน (คืออียิปต์รวมกับซูดานของอังกฤษ) (โปรดดูแผนที่) ในการปกครองรูปแบบต่างๆ นี้มีความแตกต่างกันอย่างสำคัญตัวอย่างเช่นการปกครองแบบมีกษัตริย์ หรือการปกครองแบบสาธารณรัฐ ความแตกต่างในระดับของการปกครองโดยตรงหรือโดยอ้อมและความสำคัญทางการเมืองของชุมชนผู้มาตั้งหลักแหล่งชาวยุโรป ไม่ว่าผู้ที่มีสัญชาติเดียวกันหรือมาอยู่ในฐานะผู้มีอำนาจปกครองอย่างเช่นฝรั่งเศสในแอลจีเรีย หรืออีกอย่างหนึ่งอย่างชาวยิวในปาเลสไตน์ เป็นต้น

อย่างไรก็ดีเพื่อความมุ่งหมายของการวิเคราะห์ระบบการเมืองของตะวันออกกลางในช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เราจะใช้จุดเริ่มต้นที่มีประโยชน์โดยการสังเกตว่ามีการควบคุมแบบเฉพาะอย่างหนึ่งซึ่งเรียกว่า 'รัฐเมืองขึ้น'[2] ข้อสังเกตนี้อาจใช้เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะทั่วไปหลายประการซึ่งวางรูปการใช้อำนาจและกำหนดขอบเขตทางการเมืองในประเทศส่วนใหญ่ที่ถูกชาวยุโรปสร้างขึ้นหรือครอบครองอยู่ ข้าพเจ้าจะจัดกลุ่มลักษณะเหล่านี้ไว้เป็นสามหัวข้อ คือการบริหารส่วนกลาง นโยบายการใช้อำนาจของประเทศเจ้าของเมืองขึ้นและลัทธิล่าเมืองขึ้นในฐานะที่เป็นทางปล่อยให้อิทธิพลภายนอกเข้ามาได้

การบริหารส่วนกลาง

ในเรื่องที่เกี่ยวกับตะวันออกกลางโดยทั่วไปผู้ที่เป็นผู้สร้างลักษณะที่สำคัญๆ ของรัฐเป็นครั้งแรกก็คือมหาอำนาจเจ้าของเมืองขึ้นนั่นเองโดยการให้เงินทุน กำหนดระบบกฎหมายธงชาติและขอบเขตที่ได้รับการรับรองจากนานาชาติแก่รัฐนั้น ในบางกรณีสิ่งเหล่านี้ทำไปบนพื้นฐานขององค์กรบริหารที่มีอยู่ก่อนแล้ว เช่นในแอลจีเรียในรัฐอื่นๆ ก็ทำไปโดยการแยกบางส่วนของอาณาจักรออตโตมานเดิมออกมา (ตัวอย่างเช่นทรานส์จอร์แดน) หรือที่มักจะมีอยู่มากกว่าก็คือการผนวกแว่นแคว้นหลายแคว้นเข้าด้วยกัน (ตัวอย่างเช่น ซีเรีย

กับอิรัก) นี่ทำให้มีลักษณะที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นแก่รัฐใหม่ๆโดยการมีชื่อใหม่เมืองหลวงใหม่ๆ การขาดความเป็นเนื้อเดียวกันทางสังคมและเขตแดนที่กำหนดไว้ตายตัวซึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นงานของทางกิจการฝ่ายเมืองขึ้นของอังกฤษหรือฝรั่งเศสที่ใช้ผู้ปกครองเป็นตัวแทนอย่างไรก็ดีจุดนี้อาจจะถูกผลักไปไกลเกินไปก็ได้ มีอยู่บ่อยๆ เหลือเกินที่มีเหตุผลด้านการบริหาร ซึ่งถึงแม้จะมิได้กำหนดเขตแดนแต่อย่างน้อยก็กำหนดพื้นที่ที่ควบคุมจากจุดสำคัญแห่งหนึ่งอย่างเช่น เมืองตูนิสหรือเยรูซาเล็ม มีอยู่บ่อยๆ ด้วยเหมือนกันที่กระบวนการสำคัญบางกระบวนการคิดว่าจำเป็นที่จะต้องกล่าวว่าการสร้างนั้นกำลังดำเนินไปในปลายสมัยออตโตมาน ตัวอย่างเช่นการสร้างลัทธิอมาตยาธิปไตยสร้างตลาดประจำภูมิภาค และการเริ่มต้นของการแตกสลายของสิ่งที่มักจะเรียกว่าหน่วยสังคม ‘แบบเก่า’ อย่างเช่นเผ่าพันธุ์หรือครอบครัววงศ์ตระกูลที่ขยายออกไป อย่างไรก็ตาม นี่เป็นข้อที่มีการถกเถียงกันอย่างเผ็ดร้อน โดยเฉพาะในท่ามกลางนักชาตินิยมชาวอาหรับผู้ซึ่งใช้ความคิดเรื่อง ‘ความไม่แท้’เป็นข้อโต้เถียงสำคัญเพื่อให้เกิดเอกภาพของชาวอาหรับขึ้น รวมทั้งประวัติศาสตร์ด้านบูรพาศึกษาหลายคนผู้ซึ่งยังคงแลเห็นว่า ชุมชนทางศาสนาและชุมชนทางชาติพันธุ์นั้นเป็นรูปแบบพื้นฐานขององค์การและข้ออ้างทางการเมืองมากกว่าความเป็นพลเมืองหรือการมีสัญชาติของประเทศนั้นๆข้าพเจ้าจะกลับมาพูดถึงข้อถกเถียงอันสำคัญนี้อีกหลายครั้งในบทนี้และบทหลังๆ

เมื่อรัฐที่มีเขตแดนได้ถูกสถาปนาขึ้นแล้วก็ย่อมมีสิ่งอื่นๆ ตามมาอย่างรวดเร็วสิ่งหนึ่งก็คือการกำหนดการควบคุมและการจำกัดวงประชาชนที่อาศัยอยู่ที่นั่นเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับสิ่งหนึ่งในบรรดาสิ่งอื่นๆ คือการสำรวจสำมะโนประชากรและการกำหนดข้อกฎหมายซึ่งวางหลักการซึ่งตามปกติจะเป็นฐานแห่งสัญชาติของประชาชนไว้ในกรณีของรัฐอาหรับใหม่ๆ การกำหนดกฎหมายมักจะขึ้นอยู่กับการรวมเอาความคิดเรื่องเขตแดน (คือความคิดที่ว่าประชาชนทุกคนอาศัยอยู่ภายในเขตแดนใหม่ในระยะเวลาหนึ่ง) และครอบครัว (นั่นคือประชาชนสืบเชื้อสายต่อมาจากใครคนหนึ่งที่เกิดในประเทศนั้นก่อนวันที่กำหนดไว้) อย่างที่มีอยู่ในกฎหมายสัญชาติของทรานส์จอร์แดนในปลายทศวรรษ 1920 ผลประการที่สองก็คือความจำเป็นที่จะควบคุมดูแลเส้นเขตแดนใหม่ๆ เพื่อจะป้องกันการบุกรุกการลักลอบและอพยพเข้ามาโดยผิดกฎหมายผลประการที่สามคือการทำสนธิสัญญากับประเทศใกล้เคียงเกี่ยวกับสิทธิของการเดินทางและการข้ามเขตแดนมาเพื่อกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดที่ผิดกฎหมายเป็นธรรมดาอยู่เองที่ความพยายามต้นๆ เหล่านี้มีอยู่เพียงไม่กี่อย่างเท่านั้น ในทิศทางเหล่านี้จะมีผลโดยเฉพาะคนเผ่าต่างๆ และชนเร่ร่อนก็ยังเดินทางข้ามเส้นพรมแดนเข้าๆ ออกๆ รัฐใหม่ๆ ต่อไปราวกับว่าไม่มีการควบคุมใหม่อะไรอยู่เลยอย่างไรก็ดี พวกเขาก็มีบทบาทสำคัญในการรวบรวมบทบาทของศูนย์การเมืองและการปูทางเพื่อให้เกิดรัฐบาลที่เข้มแข็ง และมีพลังอำนาจมากขึ้นในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

นอกจากนั้นรัฐใหม่ๆ ยังมีระบบข้าราชการใหม่ๆและมีการเน้นเรื่องความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและความเสมอภาคกันแบบใหม่ๆ อีกด้วยตอนนี้ก็จะต้องมีศูนย์อำนาจขึ้นศูนย์หนึ่ง ซึ่งจะออกกฎข้อบังคับที่เป็นมาตรฐานซึ่งกะว่าจะใช้กับทุกคนที่อยู่ภายในเขตแดนในฐานะที่เป็นราษฎรอย่างเท่าเทียมกันอย่างไรก็ดีเช่นเดียวกับในแง่มุมอื่นๆของการสร้างรัฐกว่าจะมีการสถาปนาอุดมคตินี้ขึ้นมาได้ต้องใช้เวลาหลายปีและจะเป็นดังนั้นมากขึ้นในขณะที่รัฐบาลเจ้าของเมืองขึ้นและผู้สืบต่อของพวกเขาจะต้องคิดถึงความมั่นคงของ

ตัวเองรวมทั้งจะมีความฝืนใจที่แลเห็นได้ชัดเจนจำนวนหนึ่งอย่างเช่นการที่มีผู้ตั้งหลักแหล่งชาวผิวขาวผู้ละเมิดสิทธิพิเศษภาระผูกพันที่มีอยู่กับสันนิบาตชาติที่จะต้องคุ้มกันชนศาสนากลุ่มน้อยและอื่นๆ

ตัวอย่างที่สำคัญอย่างหนึ่งในเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับเอกลักษณ์ทางศาสนาอย่างน้อยก็ในทฤษฎีรัฐสมัยใหม่นั้นเป็นรัฐที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา (secular)ในลักษณะที่ว่าผู้ออกกฎหมายคือผู้มีอำนาจในส่วนของประชาชน ไม่ใช่ผู้มีอำนาจทางศาสนาและคาดหมายว่าจะใช้กฎหมายนั้นแก่คนทุกคนเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกของชุมชนศาสนาที่มีอำนาจเหนืออยู่หรือไม่อย่างไรก็ตามในบริบทของตะวันออกกลางผลของหลักการเช่นนั้นได้ลดลงเป็นอันมากเนื่องจากว่ากลุ่มที่ถูกนิยามในลักษณะของศาสนานั้นไม่ใช่เพียงแต่ได้รับสิทธิพิเศษในการจัดการตนเองเท่านั้นแต่ยังได้มีที่ทางอยู่ภายในระบบการเมืองตามพื้นฐานของสังคมมากกว่าพื้นฐานส่วนบุคคลด้วย ดังนั้นในการออกกฎหมายส่วนใหญ่ของเจ้าของเมืองขึ้นจะมีการสงวนที่ไว้สำหรับชนกลุ่มน้อยด้วย นี่เป็นกระบวนการที่ปฏิบัติกันอย่างสุดโต่งอยู่ในเลบานอน ซึ่งการเป็นผู้แทนในรัฐสภาและการแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการนั้นต้องได้รับการมอบหมายให้เป็นคนหนึ่งในชุมชนศาสนาที่ถูกระบุไว้ซึ่งชาวเลบานอนทุกคนต้องสังกัดอยู่ตามคำนิยามเสียก่อน

ตารางที่ 1.1 ค่าใช้จ่ายของรัฐบาลเจ้าของเมืองขึ้นในทศวรรษ 1920 แบ่งตามความมุ่งหมาย (ร้อยละ)

	อินเดีย 1921-30	ไซปรัส 1923 — 38[ก]	อิรัก 1921 - 30	ทรานส์จอร์แดน 1924 - 31	ซีเรีย 1923 — 40	รายเฉลี่ย[ข]
การบริหารทั่วไป	19.7	32.0	34.6	20.8	35.4	28.5
การป้องกันและความปลอดภัยของประชาชน	33.8	17.5	34.4	45.8	28.1	31.9
บริการทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม	20.1	16.5	14.5	7.7	7.2	13.2
กิจการสาธารณะ(การพัฒนา)		13.9	7.0	8.6	15.1	11.2
บริการสวัสดิการสังคม	7.2	20.1	9.5	10.3	8.9	11.2
บริการเกี่ยวกับหนี้ในประเทศและค่าใช้จ่ายที่ไม่เจาะจง	19.2	ไม่มีบัญชี	ไม่มีบัญชี	6.8	5.4	10.5
ค่าใช้จ่ายในประเทศทั้งหมด	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
การบริหารและความปลอดภัย	53.5	49.5	69.0	66.0	63.5	60.4
ด้านเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา	20.1	30.4	21.5	16.3	22.3	24.4

หมายเหตุ ก = รายเฉลี่ยปี 1923 1934 1935 1937 1938

ข = จำนวนเฉลี่ยทางเลขคณิตของแต่ละบรรทัด ส่วนสองบรรทัดหลังสุดนั้นคือผลสรุป

แหล่งที่มา Nachum T. Gress and Jacob Metzer , 'Public Finance in the Jewish economy in interwar Palestine', Table 18 , *Research in Economy History* , 3 (1978) ,หน้า. 87 — 59

ลักษณะที่สำคัญข้อสุดท้ายของระบบการบริหารที่จัดตั้งขึ้นในระยะเวลาแห่งการเป็นเมืองขึ้นก็คือ การเน้นเป็นพิเศษในเรื่องการตำรวจและความปลอดภัยไม่ต้องสงสัยเลยว่านี่คือลักษณะของรัฐใหม่ๆ ทั้งหลาย แต่ในกรณีของประเทศที่มีอำนาจเหนือเมืองขึ้น โดยเหตุผลอันเห็นได้ชัดนั้นถือว่าเป็นลูกกุญแจไขการควบคุมทางการเมืองที่จะมีอยู่ต่อไปนี่อาจจะแลเห็นได้ง่ายๆ ด้วยการตรวจตรางบประมาณในช่วงเวลานั้นซึ่งตามธรรมดาค่าใช้จ่ายประมาณสองในสามของค่าใช้จ่ายทั้งหมดจะเกี่ยวข้องกับความปลอดภัย (ดูตาราง 1.1) ส่วนใหญ่ของค่าใช้จ่ายนี้ใช้ไปในการสร้างและพัฒนากำลังตำรวจและบางทีอาจจะสร้างและพัฒนาตำรวจภูธรด้วยที่สำคัญน้อยลงก็เกี่ยวข้องกับกองทัพในประเทศ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเหตุผลทางการเงิน อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะประเทศที่เป็นเจ้าของเมืองขึ้นเองเป็นผู้รับผิดชอบสำคัญในเรื่องการป้องกันตัวจากภายนอกอย่างไรก็ดีการจัดตั้งกองทัพเล็กๆ ซึ่งมีคนสองสามพันคนหรือทำนองนั้นมีขึ้นในรัฐที่เป็นเมืองขึ้นทุกรัฐและถึงแม้ว่ากองทหารเหล่านั้นจะได้รับอาวุธหนักสองสามอย่าง และส่วนใหญ่ใช้ไปในเรื่องความปลอดภัยภายในประเทศก็ตาม แต่มีการสร้างแบบอย่างการเกณฑ์ทหารและการทำให้เรื่องของทหารกลายเป็นการเมืองนั้นมีบทบาทสำคัญอยู่ในช่วงเวลาหลังจากได้รับ เอกราชแล้วใหม่ๆ (ดูบทที่ 8) การเน้นในเรื่องความปลอดภัยเช่นนั้นทำให้มีเงินเหลืออยู่น้อยสำหรับการศึกษา การสาธารณสุขและสวัสดิการ ถึงแม้ว่าจะมีเงินพอใช้จ่ายในเรื่องโรงเรียนมัธยมศึกษาและสถาบันเทคนิค เพื่อจะผลิตจำนวนเยาวชนนักปฏิบัติการผู้มีความเต็มใจที่จะถูกเกณฑ์เข้าในกระบวนการต่อต้านจักรวรรดินิยมครั้งแรกในทศวรรษ 1920 และ 1930 ให้เพิ่มมากขึ้นก็ตาม (ดูตารางที่ 1.2)

ตารางที่ 1.2 การเพิ่มจำนวนนักศึกษาในประเทศอาหรับบางประเทศที่เลือกมา ระหว่างปี 1920 – 50

ประเทศ	สถาบันการศึกษา	จำนวน(1921/2)	จำนวน(1948/9)
อียิปต์[ก]	ประถมศึกษา	342,820	1,069,383
	อนุบาล/ประถมศึกษา	126,066	321,315
	มัธยมศึกษา	15,442	90,353
	มหาวิทยาลัย	2,282	26,740
อิรัก[ข]		จำนวน(1920/1)	จำนวน(1939/40)
	ประถมศึกษา	8,001	89,482
	มัธยมศึกษา	110	13,959
	วิทยาลัย	99	1,218(1940/1)
ซีเรีย[ค]		จำนวน(1945/6)	
	ประถมศึกษา รัฐบาล	99,703	
		50,431	
	เอกชน	8,276	
	โรงเรียนชั้นกลาง รัฐบาล	4,385	
	มัธยมศึกษา	1,058	
	เอกชน		
	มหาวิทยาลัย		

แหล่งที่มา

ก. Donald C. Mead , *Growth and Structural Change in the Egyptian Economy* (Homewood , Illinois : Richard D. Irwin , 1967) , p. 299

ข. Hanna Batatu , *The Old Social Classes and the Revolutionary Movement of Iraq* (Princeton) , NJ : Princeton UP , 1978) , p. 25 n.

ค. International Bank for Reconstruction and Development , *The Economic Development of Syria* (Baltimore : The Johns Hopkins Press , 1955) , p. 457

นโยบายเกี่ยวกับเมืองขึ้น

ถ้าหากว่าจะมีหลักการบางอย่างหนุนอยู่ภายใต้การสร้างรัฐเมืองขึ้นขึ้นมา ก็ย่อมต้องมีข้อปฏิบัติอันเป็นปกติธรรมดาที่เกี่ยวกับเมืองขึ้นอยู่ด้วยข้อหนึ่งคือความพยายามที่จะสร้างความเป็นพันธมิตรกับพวกเจ้าของที่ดินใหญ่ๆ จะเป็นในทางลับหรือเปิดเผยก็ตามและในบางกรณีก็สร้างความเป็นพันธมิตรกับพวกหัวหน้าเผ่าซึ่งดูแลเนื้อที่ชนบทใหญ่ๆ อยู่ ในไม่ช้าคนเหล่านั้นก็ถูกถือว่าเป็นพลังสังคมที่ได้รับการสงวนไว้ซึ่งอาจจะถูกนำมาใช้เพื่อสนับสนุนสถานภาพของเมืองขึ้นได้ แม้กระทั่งเมื่อคนเหล่านั้นจำนวนมากได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการแข็งข้อต่อต้านอังกฤษและฝรั่งเศสในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งอย่างเช่นในซีเรียและอิรักก็ตาม ความสำคัญของคนเหล่านี้มีอยู่สองประการประการที่หนึ่งอาจจะใช้พวกเขาเป็นเครื่องค้ำจุนความปลอดภัยในถิ่นชนบท ในช่วงที่รัฐบาลไม่มีเงินหรือทรัพยากรทางการบริหารที่จะรักษากำลังตำรวจให้กว้างขวางไว้ได้ ประการที่สอง ในรัฐต่างๆ ที่มีการนำเอาการปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งทั่วไปโดยขึ้นอยู่กับการให้สิทธิเลือกตั้งแก่เพศชายบางอย่างมาใช้ในทศวรรษ 1920 ก็สามารถไว้วางใจเจ้าของที่ดินใหญ่ๆให้จัดการเลือกตั้งในแถบชนบทได้และในหลายๆ กรณีก็ให้พวกนั้นเองก้าวออกมาเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งสำหรับรัฐสภาใหม่เรื่องนี้อาจทำให้มีความปลอดภัยมากขึ้นได้เมื่อนำเอาระบบการเลือกตั้งสองชั้นมาใช้ อย่างในซีเรียและอิรักคือให้ผู้เลือกตั้งเพศชายลงคะแนนเสียงเลือกสมาชิกของหน่วยเลือกตั้งในประเทศ ซึ่งจะเลือกพวกเขาเองขึ้นมาจำนวนหนึ่งให้มาเป็นตัวแทนของถิ่นนั้นเพื่อจะย้ำความเป็นพันธมิตรนี้ เจ้าของที่ดินใหญ่ๆ จึงได้รับสิทธิพิเศษหลายอย่างอย่างเช่นการยกเว้นภาษีและให้มีอำนาจทางกฎหมายเหนือผู้เช่าที่ดินในชนบทของตน รวมทั้งได้รับอนุญาตให้ได้ประโยชน์จากนโยบายที่เกี่ยวกับเมืองขึ้นในบางแง่บางมุมอย่างเช่นการออกกฎหมายที่ดินและการชลประทานที่ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นเป็นต้น

ลักษณะประการที่สองของนโยบายเกี่ยวกับเมืองขึ้นซึ่งมีความสำคัญเท่าๆกันก็คือความเอาใจใส่ที่มอบให้แก่การแบ่งประชาชนออกตามนิกาย เชื้อชาติและเผ่าซึ่งโดยทั่วไปทำไปเพื่อความมุ่งหมายจะใช้ยุทธศาสตร์บางอย่างด้วยวิธี ‘แบ่งแยกแล้วปกครอง’ นี่เป็นความจริงในหมู่ชาวฝรั่งเศสในโมร็อกโกซึ่งเน้นเป็นพิเศษในเรื่องความแตกต่างระหว่างชาวอาหรับกับชาวเบอร์เบอร์ (Berber) ดังที่มีอยู่ในดินแดนในอาณัติทางแถบตะวันออก นโยบายเช่นนั้นอาจทำได้หลายรูปแบบและสามารถแสดงออกมาได้ในระบบกฎหมายต่างๆ เช่นในโมร็อกโกหรือศาลประจำเผ่าในทรานส์จอร์แดน หรือในการแบ่งตามภูมิศาสตร์จริงๆ ตัวอย่างเช่นนอกจากการแบ่งแยกซีเรียออกเป็นอย่างอื่นๆ แล้วก็ยังแบ่งเป็นรัฐเล็กๆรัฐหนึ่งสำหรับชาว อลาวี (Alawi) ซึ่งอยู่ตามฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และอีกรัฐหนึ่งสำหรับชาวดรูซ (Druze) การกระทำเช่นนี้ย่อมตรงข้ามกับกระบวนการรวมศูนย์และการทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งมีมาจากส่วนอื่นๆ ของระบบเมืองขึ้น

ประการสุดท้ายแต่มิได้มีความสำคัญน้อยที่สุดก็คือแบบอย่างเฉพาะของการจัดการทางเศรษฐศาสตร์ของเมืองขึ้นถึงแม้ว่าเจ้าของเมืองขึ้นจะมิได้จ่ายเงินให้เมืองขึ้นเหล่านั้นแต่จะต้องทำบัญชีของตนให้สมดุลและสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่กู้เงินจากส่วนกลางเลยนอกจากในสถานการณ์ที่เป็นพิเศษจริงๆ ข้อบังคับเช่นนี้รวมทั้งการเน้นในเรื่องความปลอดภัยย่อมทำให้มีเงินเหลือเพียงเล็กน้อยสำหรับการพัฒนา

นอกเหนือไปจากเงินจำนวนเล็กน้อยที่ใช้จ่ายไปในงานสาธารณูปโภคเช่นการทำถนนทางรถไฟ ท่าเรือและการระบายน้ำที่ปรับปรุงให้ดีขึ้นนอกจากนั้นรัฐเมืองขึ้นยังตกอยู่ใต้การควบคุมจำเพาะในเรื่องการเงินและรายได้ของประเทศโดยที่เงินตราของตนต้องผูกมัดกับเงินตราของประเทศที่เป็นเจ้าของเมืองขึ้นและต้องได้รับการจัดการจากคณะกรรมการเงินตราในมหานครสิ่งที่ทำให้เรื่องราวยุ่งยากขึ้นอีกก็คือประเทศเมืองขึ้นเหล่านี้ไม่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งธนาคารกลาง ซึ่งสามารถจะวางกฎเกณฑ์เรื่องเงินที่จ่ายให้หรือเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยในวิธีที่จะขยายหรือลดความต้องการในประเทศได้ในระหว่างนั้นรัฐใหม่ๆในตะวันออกกลางส่วนใหญ่ยังต้องตกอยู่ภายใต้สนธิสัญญาทางการค้าซึ่งทำกันในศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นการกีดขวางรัฐเหล่านี้มิให้เรียกภาษีอากรของตนเองได้จนกระทั่งรัฐเหล่านั้นพากันออกจากสนธิสัญญาดังว่านั้นเมื่อประมาณปี ค.ศ.1930 ผลก็คือมีการสร้างเศรษฐกิจแบบเปิดขึ้นไม่มากก็น้อยซึ่งต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลที่มาจากเมืองใหญ่ๆและโลกโดยทั่วไปซึ่งรัฐไม่มีทางควบคุมได้หรือควบคุมได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้นการวิพากษ์วิจารณ์ในสิ่งที่เราเห็นได้ในภาวะของสิ่งต่างๆอันไม่น่าพึงพอใจนี้ได้กลายเป็นส่วนประกอบอันจำเป็นของข้อโต้เถียงของนักชาตินิยมที่ต่อต้านจักรวรรดินิยมและจะเป็นดังนั้นมากขึ้นในขณะที่อำนาจของเจ้าของเมืองขึ้นเองมักพยายามที่จะทำให้การปกครองของพวกเขาดูชอบธรรมอยู่บ่อยๆ โดยการกล่าวอ้างถึงผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจหลายอย่างที่อ้างว่าพวกเขาได้นำมาให้แก่ประเทศที่เป็นเมืองขึ้น

อิทธิพลภายนอก

ส่วนประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของรัฐเมืองขึ้นก็คือ วิธีที่รัฐนั้นทำตนเป็นเสมือนท่อที่พลังอันแรงกล้าจากภายนอกจะไหลหลั่งเข้ามานี่จะแลเห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดในแวดวงการเมืองซึ่งอังกฤษและฝรั่งเศสได้สร้างนโยบายของตนขึ้นในกรุงลอนดอนและปารีส ซึ่งตามปกติจะเป็นภาพสะท้อนโดยตรงของความสมดุลระหว่างพรรคต่างๆ ในมหานครกับกลุ่มกดดันที่นั่น เท่าที่เกี่ยวกับประเทศเมืองขึ้นหรือประเทศที่ถูกครอบครองนั้นหมายความว่าชีวิตทางการเมืองของตนเองได้รับผลกระทบเป็นอย่างมากโดยเหตุการณ์อย่างเช่นการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในอังกฤษและฝรั่งเศส หรือแม้กระทั่งการพ่ายแพ้สงครามซึ่งตัวเองไม่มีทางควบคุมได้ นอกจากนั้นยังหมายความด้วยว่าตนต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลและตัวอย่างที่มักจะขัดแย้งกันอยู่บ่อยๆ อย่างเช่นบทเรียนอันกำกวมที่ได้มาจากการปฏิบัติตามลัทธินิยมความหลากหลาย (pluralism) และประชาธิปไตยในส่วนกลางรวมกับประสบการณ์ประจำวันของรัฐบาลเผด็จการซึ่งทำตามอำเภอใจในประเทศเมืองขึ้นนั้นเองในสถานการณ์เหล่านี้ย่อมไม่สามารถที่จะตำหนินักการเมืองในประเทศได้ในการที่พวกเขารู้จักเอาวิธีการเลือกตั้งมาผสมผเสกันเหมือนอย่างที่ทำกันอยู่ในเรื่องคุณธรรมแห่งลัทธินิยมความหลากหลายหรือความเป็นอิสระในด้านตุลาการแน่ละ บทเรียนสองแบบนี้ปรากฏว่าเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่กลายเป็นผู้นำของขบวนการฝ่ายค้านของชาติ หรือรัฐมนตรีในคณะรัฐมนตรีใดๆ ที่มหาอำนาจเจ้าของเมืองขึ้นเป็นผู้จัดตั้งขึ้น

บทบาทของประเทศเจ้าของเมืองขึ้นในการไกล่เกลี่ยระหว่างประเทศเมืองขึ้นและการเศรษฐกิจนานาชาตินั้นก็มีความสำคัญเช่นกันโดยทั่วไปอังกฤษและฝรั่งเศสพยายามจะจัดการกิจการต่างๆ ด้วยวิธีที่พวก

เขาถือเอกสิทธิ์เหนือความสัมพันธ์เหล่านั้นเช่นให้สิทธิทำสัญญาและสัมปทานแก่คนชาติของตนเอง คอยดูแลผลประโยชน์ของพวกพ่อค้าของตนเอง และโดยทั่วไปจะพยายามเก็บประเทศเมืองขึ้นไว้เป็นสิ่งสงวนทางเศรษฐกิจของตนและมักจะมีเครื่องกีดกั้นระหว่างชาติที่ทำให้เรื่องนี้เป็นสิ่งที่ยากขึ้นด้วย ตัวอย่างเช่นข้อเท็จจริงที่เรารู้กันว่าเป็นประเทศในอาณัติ ‘ก’ นั่นก็คือซีเรีย อิรักและปาเลสไตน์นั้นตามหลักวิชาการย่อมเป็นประเทศเอกราชที่ไม่สามารถนับรวมอยู่ในโครงการใดๆ ที่ออกแบบมาให้สนับสนุนความชอบของประเทศเจ้าของเมืองขึ้นโดยเอาเปรียบฝ่ายที่สามได้ อย่างไรก็ดีน้ำหนักของผลประโยชน์ที่จะได้รับนั้นได้มาจากการเข้าควบคุมแหล่งน้ำมันของตะวันออกกลาง หรือการเข้าไปสู่คลังเก็บเงินตราที่แข็งแกร่งซึ่งถูกเก็บไว้อย่างปลอดภัยในธนาคารของอังกฤษและธนาคารแห่งชาติของฝรั่งเศสนั่นเอง

ประเทศเจ้าของเมืองขึ้นในฐานะที่เป็นกรอบของการเมืองแบบใหม่

ขอบเขตของประเทศที่เป็นเจ้าของเมืองขึ้น และโครงสร้างทางการบริหารของประเทศเจ้าของเมืองขึ้นย่อมเป็นเครื่องกำหนดเวทีซึ่งบัดนี้ชีวิตการเมืองส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นรวมทั้งการทำอะไรมากมายที่จะสร้างความเคลื่อนไหวโดยเฉพาะแก่ประเทศนั้นเอง[3] ทั้งสองข้อนี้ต้องมีการขยายความให้เข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเวทีดังว่านั้น ส่วนใหญ่มักถูกกำหนดขึ้นโดยแรงกระตุ้นที่มีอิทธิพล หรือที่ดียิ่งกว่านั้นก็คือแรงกระตุ้นที่มีความยิ่งใหญ่เหนือสถาบันต่างๆ ที่สร้างขึ้น ณ ศูนย์กลางเมืองใหม่ นั่นก็คือเมืองที่เป็นเมืองหลวงนั่นเอง นอกจากนั้นยังมีการจัดหากฎข้อบังคับใหม่ๆและความเป็นไปได้ใหม่ๆให้ด้วยซึ่งเป็นผลของความเป็นจริงในรายวันของการปฏิบัติของประเทศเมืองขึ้น เพื่อให้บรรลุจุดหมายปลายทางนี้จึงได้มีการจัดรูปแบบที่มีอยู่ในปัจจุบันของสมาคมและการรวมกำลังกันขึ้นใหม่โดยทั่วไป และจะยิ่งดีขึ้นถ้ามันจะสามารถทำการกดดันรัฐบาลได้โดยตรง หรือจะสร้างรูปแบบขึ้นมาใหม่ก็ได้ ยิ่งกว่านั้นยังมีความเปลี่ยนแปลงในการจัดองค์กรและในการนั้นก็ยังมีการเปลี่ยนแปลงในการใช้ศัพท์ทางการเมืองด้วย คือคำต่างๆ ที่มีต้นตออยู่ในการสนทนาแบบเดิมๆ บัดนี้ได้มีความหมายขยายออกไปหรือมิฉะนั้นก็เปลี่ยนไปเพื่อตอบรับต่อการท้าทายของสถานการณ์ใหม่ๆ ตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งในเรื่องนี้ก็คือการเปลี่ยนคำนิยามของคำภาษาอาหรับว่า‘*อุมมะ*’จากการหมายถึงชุมชนทางศาสนาทั้งหมดมาเป็นหมายถึงชาติอาหรับโดยทั่วไป นั่นคือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของชุมชนทางศาสนาทั้งหมดนั่นเอง ตัวอย่างเช่นอียิปต์หรือซีเรีย ในระหว่างนั้นก็อาจใช้โอกาสที่เกิดขึ้นโดยกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เร่งรีบไปเป็นอย่างดี ซึ่งเมื่อผ่านเครื่องกระตุ้นก็ย่อมจะเกิดความเคลื่อนไหว เกิดการสร้างงานใหม่ๆ และสิ่งอื่นๆ ขึ้นมา แยกประชาชนออกจากชุมชนเก่าและความจงรักภักดีเดิมๆ ของพวกเขาและยอมให้พวกเขามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองใหม่ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมทางการเมืองที่ขึ้นอยู่กับเมือง

จุดนี้ได้กลายเป็นข้อขัดแย้งกันอีกครั้งหนึ่ง ในข้อวิเคราะห์เรื่องการเมืองของตะวันออกกลางหลายรายสิ่งที่เรียกว่าเผ่า นิกายหรือตระกูลประเภท ‘เก่าๆ’ นั้นยังคงอยู่ตายตัวไม่เปลี่ยนแปลง ทำให้มันมี

ลักษณะไร้กาลเวลา และการต่อสู้อันเดียวกันในเรื่องความแตกต่างของชุมชนหรือศาสนาจะมีแบบอย่างที่ซ้ำซากกันอย่างไม่หยุดหย่อน และไม่ใคร่มีอะไรเกี่ยวข้องกับเขตแดนของชาติหรือการเมืองของชาติเลย หรือถ้าหากว่ามีการยอมให้สร้างความจงรักภักดีใหม่ที่ใหญ่หลวงกว่าเดิมขึ้นได้ มันก็จะมีความสำคัญเหนือเขตแดนใหม่นี้จนกระทั่งกำหนดความมุ่งหมายและรูปแบบในการรวมอิสลามหรือรวมชาวอาหรับขึ้นได้ จากจุดนี้ได้มีข้อสังเกตที่ยังมีอิทธิพลอยู่ในเรื่องที่ว่า การเมืองในโลกอาหรับนั้นยังคงเป็นการต่อสู้ระหว่างกลุ่มต่างๆที่มีความห่วงใยในเรื่องที่เล็กหรือมิฉะนั้นก็ใหญ่กว่าเรื่องที่จะพบได้ในระดับรัฐ ในทรรศนะนี้เผ่าต่างๆ จะแข่งขันกับเผ่าอื่นๆอยู่เสมอถึงแม้ว่าในตอนนี้คำนี้จะรวมไปถึงอะไรๆ ที่แตกต่างกันอย่างกว้างขวางก็ตาม ตัวอย่างเช่นนิกาย อย่างพวกที่ถือนิกายอลาไวท์(Alawite) หรือคนที่มาจากเมืองชนบทอย่างเมืองตักริต (Takrit) ซึ่งเป็นบ้านของผู้นำหลายคนของพรรคบาษ (Ba'th) ในประเทศอิรักแต่เราก็ยังเห็นคำขวัญและหลักฐานต่างๆซึ่งเป็นตัวอย่างของสิ่งที่ยังคงเป็นคำศัพท์ทางศาสนาหรือคำศัพท์ 'แบบเดิม' ที่มิได้มีการเปลี่ยนแปลงในพื้นฐานอยู่นั่นเอง

ข้าพเจ้าใคร่โต้แย้งในเรื่องนี้ว่าส่วนใหญ่สิ่งแวดล้อมจะเป็นเครื่องกำหนดวิธีการขององค์กรการเมืองและแบบอย่างของการพูดเรื่องการเมืองนั้น ข้าพเจ้าใคร่จะบอกว่านับตั้งแต่สมัยที่มีเมืองขึ้นเป็นต้นมา สิ่งแวดล้อมนี้รัฐที่มีเขตแดนแน่นอนกำหนดขึ้น กว่าจะรู้สึกถึงผลของมันไปทั่วสังคมหนึ่งสังคมใดทั้งหมดนั้นย่อมต้องใช้เวลาบ้าง แน่นอน ยังมีกลุ่มคนที่ทำตัวราวกับว่าพวกเขายังคงกำลังต่อสู้กับเพื่อนบ้านหรือรัฐบาลบางรัฐบาลที่อยู่ห่างไกลออกไปซึ่งพวกเขาไม่ได้เป็นหนี้อะไรอยู่ แต่ส่วนมากแล้วผู้ที่ต้องการอำนาจ ต้องการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรหรือเพียงแต่ต้องการทำตัวเองให้ใหญ่โตก็ต้องจัดตัวเองด้วยวิธีที่ดูมีเหตุผลในลักษณะของความเป็นจริงใหม่ๆ ในขณะที่ผู้ที่ไม่ได้ทำดังนั้นอย่างเช่นนักปล้นสะดมทางทหารจากอาระเบียซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามของกลุ่มอิควาน (Ikhwan) หรือพวกนักการเมืองชาตินิยมชาวอาหรับผู้พยายามที่จะใช้ทรานสจอร์แดนเป็นฐานสำหรับการก่อการจลาจลต่อต้านฝรั่งเศสภายในซีเรียนั้น ในไม่ช้าก็จะถูกตีถอยร่นไปอยู่แถวพรมแดนหรือมิฉะนั้นก็ถูกทำลายไปเลย

ยังมีจุดอื่นๆ อีกสามข้อที่เกี่ยวกับลักษณะของเวทีใหม่นี้ซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญ ข้อแรกก็คือเมื่อการแข็งข้อต่อต้านจักรวรรดินิยมซึ่งเกิดขึ้นในชนบทเป็นครั้งแรกถูกปราบปรามลง จุดเน้นสำคัญของการเมืองใหม่ก็จะกลายเป็นเรื่องของในเมืองเสียเป็นส่วนใหญ่ และในหลายกรณีจะถูกจำกัดอยู่แต่เฉพาะในเมืองหลวงเท่านั้นด้วย ผลก็คือการเมืองนั้นจะถูกครอบครองโดยพรรคพวกของผู้นำเล็กๆ คนหนึ่งผู้ซึ่งจัดหาความเป็นผู้นำให้แก่ชาวเมืองชนบทที่มีการศึกษาซึ่งมีจำนวนมากขึ้นและถูกดึงเข้ามาในชีวิตการเมืองของชาติ ตัวอย่างเช่นอียิปต์ ส่วนใหญ่นักปฏิบัติการจะถูกดึงดูดมาจากผู้คนจำนวน 53,000 คนหรือราวๆ นั้นผู้ซึ่งถือกันว่าเป็นนักวิชาชีพและส่วนใหญ่เป็นครูโรงเรียน[4] อยู่ในปี 1937 แต่ก็มีแนวโน้มที่พยายามจะเพิ่มความแข็งแกร่งให้แก่ขบวนการทางการเมืองอื่นๆ ด้วยโดยการเที่ยวเกณฑ์คนมาจากผู้คนที่สามารถรวมกลุ่มกัน ณ ที่ใดก็ได้ที่ในเมือง อย่างเช่นพวกคนงานหรือ

นักศึกษาซึ่งอาจนำไปใช้ในการสไตร้ค์ร่วมกันหรือการเดินขบวนประท้วงหรือการบอยคอตซึ่งถือกันว่าเป็นลักษณะที่จำเป็นของการเมืองในระยะเวลานี้[5] ติดต่อกันได้หลายๆ ครั้ง

ลักษณะสำคัญที่สองก็คือความแตกต่างที่มีอยู่ระหว่างการปกครองระบอบประชาธิปไตยกับระบอบสาธารณรัฐ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอังกฤษนั้นอย่างแรกเป็นที่โปรดปรานมากกว่า ทั้งนี้เป็นเพราะแลเห็นว่ากษัตริย์ซึ่งถูกรัฐธรรมนูญกำหนดอำนาจไว้นั้นเป็นเครื่องค้ำจุนสถานภาพของอังกฤษอย่างสำคัญ เนื่องจากว่าพระองค์ทรงให้ส่วนประกอบอันสำคัญแห่งความต่อเนื่อง และสามารถใช้ปลดรัฐบาลของฝ่ายชาตินิยมที่ได้รับการเลือกมาโดยมีผู้นิยมมากออกไปได้เสมอถ้าหากรัฐบาลนั้นทำท่าคุกคามว่าจะทิ้งหรือแก้ไขการจัดการนั้นเสีย (ซึ่งมักจะสรุปไว้ในสนธิสัญญาที่กำหนดสิทธิของอังกฤษ) กรณีเช่นนั้นเคยมีอยู่อย่างชัดเจนในอียิปต์ซึ่งกษัตริย์ฟูอ๊าด (ค.ศ.1922 ─ 36) ทรงปลดรัฐบาลที่ขึ้นอยู่กับเสียงจำนวนมากมายที่พรรควาฟดฺ (Wafd) ได้รับมาในการเลือกตั้งก่อนหน้านั้นเสียครั้งแล้วครั้งเล่า แต่ก็น่าขำที่โอรสของพระองค์คือกษัตริย์ฟารุค (Farouk) (1936 ─ 52) ถูกบังคับให้แต่งตั้งพรรคเดียวกันนั้นขึ้นไปมีอำนาจในปี 1942 เมื่อสภาพการณ์ใหม่ๆ ทำให้ต้องมีกลยุทธ์ที่แตกต่างกันออกไปคือต้องยอมให้นักชาตินิยมคอยดูแลให้อียิปต์ซึ่งเป็นกลาง สงบเงียบอยู่ได้ในสงครามโลกครั้งที่สอง

แต่ทว่าผลประโยชน์ของอังกฤษจะเป็นอะไรก็ตามที ระบบเช่นนั้นย่อมเปลี่ยนกษัตริย์ให้กลายเป็นตัวแสดงทางการเมืองที่สำคัญไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กษัตริย์จะมีอำนาจในการยับยั้ง (veto) และอย่างน้อยที่สุดก็มีอิทธิพลอย่างใหญ่หลวงต่อบรรดานักการเมืองในประเทศและการแข่งขันหาทรัพยากรในประเทศของนักการเมืองเหล่านั้น ต่อมาภายหลังเมื่อใกล้จะได้รับเอกราช ก็จะมีอะไรต่ออะไรมากมายที่ขึ้นอยู่กับเรื่องที่ว่ากษัตริย์จะจัดการเปลี่ยนรูปแบบที่ยากเย็นนั้นให้กลายเป็นการวางพระองค์ไว้เป็นหัวหน้าขบวนการของนักชาตินิยมในท้องถิ่นนั้นได้หรือไม่ ซึ่งกษัตริย์หลายองค์แห่งโมร็อกโกและกษัตริย์ฮุสเซน (Hussein) แห่งจอร์แดน (1953 -) ทำได้ (หรือว่ากษัตริย์จะไปเข้าข้างอย่างสนิทสนมกับโครงสร้างของลัทธิจักรวรรดินิยม ซึ่งกษัตริย์ก็มิได้อยู่ทนกว่ามันได้นานนัก ตัวอย่างเช่นในตูนีเซีย ลิเบีย อียิปต์และอิรัก) ส่วนทางฝ่ายฝรั่งเศสนั้นเต็มใจที่จะสนับสนุนการปกครองแบบสาธารณรัฐเสียมากกว่าเช่นในเลบานอนและซีเรีย และเต็มใจที่จะสละความได้เปรียบที่ไม่แน่นอนในบางครั้งของระบบกษัตริย์ทิ้งเสีย เพื่อแลกกับระบบที่จัดการได้ง่ายกว่ามากซึ่งมีประธานาธิบดีที่อ่อนน้อมว่าง่ายเป็นผู้นำ

ลักษณะสำคัญประการสุดท้ายที่มีผลกระทบต่อการเมืองในสมัยที่มีเมืองขึ้นก็คือ การที่มีชุมชนผู้ตั้งหลักแหล่งชาวผิวขาวอยู่ในประเทศปาเลสไตน์และทั่วทวีปแอฟริกาเหนือ เราจะเห็นบทบาทของสิ่งนี้ได้ในรูปแบบเก่าแก่ของมันในประเทศที่เป็นเมืองขึ้นและประเทศในอารักขาของฝรั่งเศส เนื่องจากมีการติดต่ออย่างแข็งแกร่งกับประเทศแม่ ผู้ตั้งหลักแหล่งเหล่านี้จึงสามารถอยู่ในสถานภาพที่มีสิทธิพิเศษที่จะออกไปต่อกรกับความกดดันของนักชาตินิยมทั้งในประเทศเจ้าของเมืองขึ้นและในประเทศเมืองขึ้นเองได้ ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ระหว่างผู้ตั้งหลักแหล่งกับประชาชนที่ถูก

ครอบครองเป็นเมืองขึ้นทั้งในระดับการเมืองและการเศรษฐกิจ เรื่องเช่นนี้เป็นความจริงอยู่ในลิเบียทั้งๆ ที่ช่วงเวลาของการควบคุมของอิตาลีที่นั่นสั้นกว่ามากคือไม่มากกว่ายี่สิบปีในทริโปลิตาเนีย (Tripolitania) และเพียงสิบปีเท่านั้นในไซเรไนก้า (Cyrenaia) ซึ่งมีการต่อสู้กับกลุ่มเซนุสซี่ (Senussi) และชาวเผ่าต่างๆ ต่อเนื่องกันมาจนถึงทศวรรษ 1930

อย่างไรก็ดีในอียิปต์ ส่วนประกอบสำคัญในเรื่องประชากรยุโรปนั้น ได้มาจากชาวกรีกและชาวอิตาเลียนผู้ซึ่งถึงแม้จะได้รับการปกป้องโดยสนธิสัญญายอมแพ้มาจนถึงทศวรรษ 1930 และโดยศาลผสมพิเศษสำหรับไต่สวนคนต่างด้าว แต่ก็ไม่เคยได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอจากผู้ปกครองชาวอังกฤษของประเทศนั้นจนกระทั่งจะมีสิทธิพิเศษที่จะได้เป็นเจ้าของที่ดินหรือมีอำนาจที่จะจัดตั้งตลาดแรงงานที่แตกออกเป็นเสี่ยงๆให้เป็นสถาบันที่มีค่าจ้างแรงงานสูงขึ้นสำหรับพวกเขาเองได้เลย บางทีเนื่องจากเหตุผลนี้เองความสัมพันธ์ของพวกเขากับนักชาตินิยมชาวอียิปต์จึงค่อนข้างจะเป็นไปอย่างกลมกลืนกันและทำให้พวกเขามีบทบาทแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้นในชีวิตทางการเมืองในสมัยที่เป็นเมืองขึ้น ในปาเลสไตน์นั้นมีความแตกต่างออกไปอีก ถึงแม้ว่าพวกผู้ตั้งหลักแหล่งไซออนนิสท์จะได้รับการสนับสนุนครั้งแรกจากอังกฤษ แต่ภายหลังก็เป็นที่รู้กันว่าโครงการของพวกเขาที่จะสถาปนามาตุภูมิของชาติขึ้นนั้น วิ่งสวนทางกับผลประโยชน์ของชาวปาเลสไตน์ซึ่งเป็นคนพื้นเมือง หลังจากนั้นผู้มีอำนาจในอาณัติจึงพยายามที่จะแสดงบทบาทที่สมดุลมากขึ้นระหว่างชุมชนทั้งสองจนทำให้เกิดความเป็นปรปักษ์เพิ่มขึ้นจากทั้งสองฝ่าย ในสถานการณ์เหล่านี้มีโอกาสน้อยเหลือเกินที่จะนำเอาสถาบันการเมืองอย่างใดเข้า ได้แต่ปล่อยให้ชาวยิวและชาวอาหรับสร้างองค์กรของตัวเองขึ้นมาท่ามกลางความขัดแย้งโดยตรงระหว่างกันและกันเท่านั้น

นอกจากการสร้างเวทีทางการเมืองแล้ว วิธีที่สองที่ประเทศอาณานิคมก่อให้เกิดการปฏิบัติทางการเมืองใหม่ๆ ขึ้นก็คือการจัดให้มีการมุ่งเน้นใหม่ๆ เพื่อให้เกิดการต่อสู้ทางการเมืองขึ้น สิ่งสำคัญที่ประเทศเหล่านั้นทำขึ้นก็คือยกเหตุผลใหม่ๆ ขึ้นมาอ้างว่าผู้ปกครองฝ่ายเจ้าของอาณานิคมจำเป็นที่จะต้องสร้างกองกำลังชาตินิยมขึ้นมาขับไล่การต่อสู้นั้นออกไปในที่สุด ในบริบทของตะวันออกกลาง นี่หมายความว่าเกือบทั่วบริเวณนั้นมหาอำนาจเจ้าของเมืองขึ้นได้ให้ทั้งการท้าทายและโอกาสที่เพียงพอที่จะทำให้กระบวนการการเมืองท้องถิ่นเกิดขึ้นจนกระทั่งถึงเวลาที่จะยอมหลีกทางให้กระบวนการเหล่านั้นได้ง่ายยิ่งกว่าที่จะต่อต้านมันตลอดไป อย่างไรก็ตาม เรื่องราวก็ยุ่งยากสลับซับซ้อนขึ้นอีกเมื่อประเทศที่เป็นเจ้าของอาณานิคมได้สนับสนุนให้มีการต่อสู้อีกแบบหนึ่งโดยการให้ตำแหน่งแก่นักการเมืองและข้าราชการในท้องถิ่น และโดยการจัดหาทรัพยากรใหม่ๆ ให้มีการแข่งขันกันโดยอาศัยการควบคุมระบบข้าราชการที่ขยายตัวออกไป การต่อสู้คราวนี้มีขึ้นในกลุ่มหรือส่วนต่างๆ ของชาวพื้นเมืองนั้นเอง เรื่องที่ว่ากิจกรรมทางการเมืองเกี่ยวข้องกันอย่างไรภายในแต่ละกลุ่มของกลุ่มทั้งสองนี้เป็นปัญหาที่ยากแก่การวิเคราะห์ และยิ่งยากมากขึ้นในขณะที่กลุ่มที่สองคือคนในประเทศนั้นมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้ต่อต้านจักรวรรดินิยมอยู่แล้ว

เมื่อได้รับเอกราชและหลังจากนั้น

เช่นเดียวกับที่สงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้สร้างเงื่อนไขซึ่งนำไปสู่การให้เอกราชอย่างเป็นทางการแก่อียิปต์เมื่อปี 1922 สงครามโลกครั้งที่สองก็ได้ปูทางไปสู่การสิ้นสุดของการครอบครองเจ้าของประเทศอาณานิคมในส่วนต่างๆ หลายส่วนของตะวันออกกลาง ได้เกิดความคาดหมายขึ้นว่าประเทศเหล่านั้นจะได้มีอิสรภาพ ความพ่ายแพ้ที่ฝรั่งเศสและอิตาลีได้รับและการเกิดขึ้นของสหรัฐอเมริกาและโซเวียตรัสเซียในฐานะที่เป็นชาติมหาอำนาจของโลกได้ทำลายศักดิ์ศรีของประเทศจักรวรรดิเก่าๆ ลงอย่างยับเยิน ในปาเลสไตน์ ความเจริญเติบโตของกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจของยิวในระหว่างสงครามและการเปิดเผยถึงเรื่องค่ายประหารของนาซีทำให้เกิดแรงกระตุ้นให้มีรัฐของยิวขึ้นจนกลายเป็นสิ่งที่ไม่อาจหยุดยั้งได้จริงๆ ผลก็คือซีเรียและเลบานอนได้รับเอกราชเป็นทางการในปี 1946 ถัดมาอิสราเอลก็ปรากฏตัวออกมาจากการแบ่งส่วนทางทหารของประเทศปาเลสไตน์ซึ่งอยู่ในอาณัติหลังจากอังกฤษถอนตัวไปในปี 1948 ปล่อยให้เนื้อที่ทั้งหมดถูกสหประชาชาติมอบให้แก่อาหรับโดยมีชาวจอร์แดนเป็นผู้รับแทน และในปี 1951 ลิเบียก็ได้รับการสถาปนาขึ้นในฐานะที่เป็นประเทศรวมของอดีตเมืองขึ้นของอิตาลีสามแห่งคือทริโปลี ไซเรไนก้า และเฟซซาน (Fezzan)

ครั้นแล้วก็มีการเว้นระยะสั้นๆในระหว่างที่อังกฤษและฝรั่งเศสพยายามเจรจาถึงสถานภาพของตนในอียิปต์และอิรักใหม่ (อิรักถูกพิชิตอีกครั้งหนึ่งจริงๆ โดยกองทัพอังกฤษในระหว่างสงคราม) และในแอฟริกาเหนือ แต่ในไม่ช้าการรัฐประหารของกลุ่มนายทหารอิสระเมื่อปี 1952 ก็ได้เปิดหนทางให้แก่ข้อตกลงปี 1954 ทำให้กองทัพอังกฤษต้องถอนทหารกองสุดท้ายออกไปจากอียิปต์และให้เอกราชแก่ซูดานในปี 1956 ในขณะเดียวกันความพยายามที่จะยับยั้งการกบฏของชาวแอลจีเรียซึ่งปะทุขึ้นในปี 1954 ก็ทำให้ฝรั่งเศสต้องตัดหนทางที่จะสูญเสียคือยอมให้เอกราชแก่ตูนีเซียและโมร็อกโกในปี 1956 เช่นเดียวกัน ดังนั้นหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองยุติลงเพียงสิบปีกว่าๆเท่านั้น ทุกรัฐในภูมิภาคนั้นก็ได้รับเอกราชหมด นอกจากแอลจีเรียซึ่งต้องรอไปจนกระทั่งถึงปี 1962 รวมทั้งประเทศที่เป็นเมืองขึ้นและประเทศในอารักขาของอังกฤษรอบๆ ฝั่งทะเล อาระเบียทางทิศใต้และทิศตะวันออกด้วย

แบบอย่างการถ่ายเทอำนาจนั้นแตกต่างกันเป็นอย่างมาก ในบางรายมีการเตรียมตัวอยู่ปีหนึ่งหรือประมาณนั้น จบลงด้วยการเลือกตั้งเพื่อตัดสินใจว่ากลุ่มการเมืองกลุ่มใดจะเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลคณะแรกหลังจากได้รับเอกราช บางรายอย่างเช่นซีเรียและเลบานอน กองทัพฝรั่งเศสยังรีรออยู่ในนั้นกว่าจะถูกเกลี้ยกล่อมให้ออกไปได้ในที่สุดก็เป็นปี 1946 แล้ว เหตุการณ์เช่นนี้ได้เกิดขึ้นอีกในปาเลสไตน์ซึ่งอังกฤษไม่พยายามที่จะมอบอำนาจให้แก่ใคร ปล่อยให้ชาวปาเลสไตน์ซึ่งเป็นชาวอาหรับสับสนไปหมด จึงยอมให้ชาวยิวอ้างว่ามีรัฐของตนเองเพราะว่าพวกยิวได้สร้างสถาบันที่คล้ายคลึงกับสถาบันรัฐอันสำคัญขึ้นไว้ก่อนหน้านั้นแล้ว

อย่างไรก็ดี ไม่ว่าเงื่อนไขที่พวกเขาได้รับอำนาจมาจะเป็นฉันใดก็ตาม พวกผู้ปกครองของรัฐในตะวันออกกลางที่เพิ่งได้รับเอกราชมาใหม่ๆ ก็ยังต้องเผชิญหน้ากับปัญหาอย่างเดียวกันหลายประการ การสร้างรัฐบาลผสมของฝ่ายชาตินิยมมาแทนอำนาจประเทศจักรวรรดินิยมที่กำลังถอยไปนั้นเป็นอย่างหนึ่ง แต่การที่จะได้รับความจงรักภักดีจากพลเมืองใหม่ๆ ของตนทั้งหมดนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง นอกนั้นก็ยังมีปัญหาใหญ่มหึมาซึ่งเกิดจากความยากจน การไม่รู้หนังสือ การแบ่งแยกทางศาสนาและสังคมและความจำเป็นที่จะต้องหาเงินมาพัฒนาประเทศอีก เป็นธรรมดาที่บรรดานักการเมืองของนักชาตินิยมมักจะกล่าวตำหนิติเตียนนโยบายเศรษฐกิจของเจ้านายผู้เป็นเจ้าของเมืองขึ้นเก่าของตนก่อนหน้าได้รับเอกราชในเรื่องที่พวกนั้นไม่สามารถค้ำจุนการอุตสาหกรรมไว้ได้ รวมทั้งการใช้เงินไปในการศึกษาและยอมให้จัดตั้งสถาบันสำคัญๆ บางอย่างขึ้นอย่างเช่น ธนาคารแห่งชาติ บัดนี้เมื่อได้มีอำนาจของตนเองแล้ว โดยทั่วไปข้อตำหนินี้ก็วกกลับมาเป็นแผนที่จะต้องแก้ไขในทันที แต่จะทำเช่นนี้ได้ก็เฉพาะแต่ในเวลาที่โครงสร้างของรัฐซึ่งขาดการประสานกันเพราะความเป็นเมืองขึ้นนั้นออกจะเหลวเป๋วไม่มีรูปร่างที่แน่นอน มีโครงสร้างที่แตกแยกกันและมีระบบข้าราชการที่เต็มไปด้วยการเมืองเป็นอย่างมาก ในระหว่างนั้นก็จำเป็นต้องหาเงินทุนมาเพื่อขยายและหาอุปกรณ์ให้แก่กองทัพของเมืองขึ้นซึ่งตอนนี้จำเป็นต้องมี ไม่ใช่เพื่อควบคุมดูแลเรื่องภายในประเทศเท่านั้น แต่ยังต้องคอยป้องกันภัยจากภายนอกด้วย ตัวอย่างเช่นในสงครามปาเลสไตน์ปี 1948 เป็นต้น

ในสถานการณ์ที่ลำบากยากเย็นเช่นนี้ บางทีอาจจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีความอ่อนแอขั้นต้นซึ่งนำไปสู่การรัฐประหารทางทหารในหลายราย ในซีเรีย อิรักและอียิปต์ รัฐบาลชุดแรกซึ่งจำเป็นต้องประกอบด้วยพันธมิตรของชนชั้นสูงในเมืองและนักวิชาชีพในบริเวณชนบทซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเจ้าของที่ดินใหญ่ๆ นั้นส่วนใหญ่เป็นคนฐานะดีมีการติดต่ออย่างใกล้ชิดกับอังกฤษและฝรั่งเศส ในซูดานนักการเมืองคนสำคัญๆเป็นผู้นำของนิกายศาสนาที่สำคัญสามนิกายของประเทศ ทั้งหมดพบว่าการที่จะตอบสนองการท้าทายทางการเมืองในการที่จะบริหารรัฐที่ค่อนข้างจะยากจนนั้นเป็นเรื่องที่ยากลำบาก พวกเขายังถูกกล่าวหาด้วยว่าสถานภาพทางชนชั้นของพวกเขาทำให้พวกเขาไม่สามารถรับปัญหาโดยเฉพาะในเรื่องการกระจายรายได้ใหม่ๆและให้ความยุติธรรมทางสังคมได้ เพื่อตอบโต้เรื่องนี้ พวกเขาจึงปกป้องตนเองจากการถูกโจมตีด้วยการจัดระบบการเลือกตั้งให้ตนได้ประโยชน์ในลักษณะที่ว่าคำวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงของคนเหล่านั้นจะทำให้เป็นสิ่งที่แน่นอนอย่างมีเหตุผลว่าพวกเขาคงไม่มีวันได้รับที่นั่งที่เพียงพอในรัฐสภาจนจะตั้งรัฐบาลได้ เมื่อมีอุปสรรคเช่นนั้นก็มีเหตุผลที่ชัดเจนที่ฝ่ายค้านจะหันไปขอความช่วยเหลือจากฝ่ายทหาร นายทหารบกที่วุ่นวายใจก็มีความเต็มใจเหลือเกินที่จะทำตาม ถึงแม้ว่ามักจะทำตามแบบของตนเองก็ตามที สิ่งนี้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในอิรักเมื่อปี 1936 และเกิดขึ้นซ้ำอีกในปี 1949 ในอียิปต์เกิดขึ้นเมื่อปี 1952 ในอิรักอีกครั้งหนึ่งเมื่อปี 1958 และในซูดานเมื่อปีเดียวกัน

รัฐบาลต่างๆ ที่ได้จัดการเยียวยาปัญหาในระยะต้นๆ ที่เพิ่งได้รับเอกราชนั้นดูเหมือนจะไม่มีอะไรเหมือนกันมากนัก ในบางกรณีราชวงศ์สามารถหาทรัพยากรมาได้เพียงพอที่จะขับไล่หรือหลอกลวงพวกผู้วางแผนที่เป็นทหารได้ ตัวอย่างนี้มีอยู่ในจอร์แดนเมื่อทศวรรษ 1950 ในโมร็อกโกเมื่อทศวรรษ 1960 และต้นทศวรรษ 1970 อีกแห่งหนึ่งคือในตูนีเซียพรรคแดซตูรใหม่ (Neo — Destour) และผู้นำของพรรคคือนายบูร์กิบา (Bourgiba) นั้นมีความชำนิชำนาญพอที่จะใช้เวลาติดๆกันก่อนหน้าและหลังได้รับเอกราชเพื่อสร้างพรรคการเมืองเดียวที่ถือเอกสิทธิ์เหนือรัฐรวมทั้งกลุ่มและสมาคมที่ร่วมมือกันทุกกลุ่มทุกสมาคมภายในสังคมจนเพียงพอที่จะปราบปรามการต่อต้านที่มีอยู่ในตอนต้นๆ ได้ เลบานอนเป็นตัวอย่างของหนทางที่สามสำหรับเดินไปข้างหน้า นั่นคือระบบที่นิยมความหลากหลายและการรับผิดที่เอียงเอนไปอย่างไม่น่าสบายใจจากวิกฤติการณ์อันหนึ่งถึงวิกฤติการณ์อีกอันหนึ่ง แต่ในตอนสุดท้ายกลับดำเนินไปได้โดยไม่ติดขัดอะไร ซึ่งเป็นผลจากการสะสมเอาการท้าทายทั้งภายนอกและภายในในระยะต้นทศวรรษ 1970 ไว้

นักวิเคราะห์การเมืองตะวันออกกลางหลายคน ดูเหมือนจะมีความลำบากเล็กน้อยในการอธิบายถึงความไม่มั่นคงในระยะต้นๆ ของรัฐอาหรับที่เป็นเอกราชแล้วด้วยคำอธิบายที่เอาปัจจัยทางศาสนาและปัจจัยทางประวัติศาสตร์ซึ่งดูเป็นเรื่องจำเพาะเจาะจงของภูมิภาคนั้นมารวมกัน ตัวอย่างอันหนึ่งคงจะเป็นบทบาทของศาสนาอิสลามซึ่งผู้ถกเถียงบางคนกล่าวว่าทำให้รัฐบาลทุกรัฐบาลเป็นสิ่งไม่ชอบธรรมไป อาจจะเนื่องจากว่ารัฐบาลเหล่านั้นเป็นรัฐบาลทางโลกที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา (secular) หรือเป็นเพราะว่ารัฐบาลเหล่านั้นทำลายคำมั่นสัญญาทางศาสนาซึ่งเป็นเรื่องสำคัญของการสร้างชุมชนที่โอบล้อมผู้ศรัทราทั้งมวลไว้ก็ตาม อีกอย่างหนึ่งคือลัทธิอาหรับนิยม (Arabism) ซึ่งมักจะถูกสมมติอยู่บ่อยๆ ว่ามีบทบาทอย่างเดียวกับศาสนาเป็นอย่างมาก แต่ถึงแม้ว่าจะต้องคำนึงถึงความจงรักภักดีทางศาสนาหรือความสามิภักดิ์ซึ่งอยู่เหนือชาติอยู่เสมอก็ตาม ความยากลำบากที่ประสบมาในระยะสิบปีแรกหลังจากได้รับเอกราชก็ดูเหมือนจะไม่แตกต่างมากนัก จากที่ประสบอยู่ในที่อื่นๆในโลกที่สาม ซึ่งมีข้อผูกพันอันมีลักษณะตรงกันข้ามคือพันธะที่มีต่อการมีหลายพรรคและความนิยมในรัฐสภามักจะหลีกทางให้แก่การปกครองแบบทหารหรือแบบมีพรรคการเมืองพรรคเดียว จะต้องชี้ให้เห็นด้วยว่าในตะวันออกกลางก็เป็นเช่นเดียวกับในภูมิภาคอื่นๆ อีกหลายแห่ง คือสามารถเอาชนะความไม่มั่นคงทางการเมืองส่วนใหญ่ได้ในฐานะที่เป็นผลของกรรมวิธีทั่วไปแห่งการขยายอำนาจของระบบข้าราชการส่วนกลางและการขยายอำนาจของกองกำลังรักษาความปลอดภัย พัฒนาการในเรื่องนี้จะเป็นเนื้อหาที่สำคัญของบทที่สอง

การสร้างระบบรัฐรวมอำนาจในตุรกีและอิหร่าน

การสร้างระบบรัฐรวมอำนาจในตุรกีและอิหร่านมีลักษณะสำคัญๆ ที่เหมือนกันอยู่หลายอย่าง ทั้งสองประเทศนี้ตั้งอยู่บนซากปรักหักพังของจักรวรรดิแห่งราชวงศ์ซึ่งถูกกลุ่มนิยมรัฐธรรมนูญและนักปฏิรูปท้าทายเอาในต้นศตวรรษที่ 20 และถูกครอบครองด้วยกองทัพของต่างชาติ และในที่สุดก็ถูกรัฐบาลที่มีผู้นำ

เป็นนายทหารโค่นลง นายทหารเหล่านั้นได้ยึดอำนาจร่วมกับกองกำลังของนักชาตินิยมในต้นทศวรรษ 1920 ครั้นแล้วทั้งสองประเทศก็ถูกวางรูปใหม่โดยอาศัยการสร้างกองทัพแห่งชาติ ระบอบข้าราชการที่รวมศูนย์อำนาจและระบบกฎหมายแบบทางโลกขึ้นมาตามตัวอย่างที่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของยุโรปตะวันตกเป็นอย่างมาก แล้วทั้งสองประเทศก็กลายเป็นสถานที่สำหรับโครงการพัฒนาแห่งรัฐซึ่งมีการยัดเยียดการปฏิรูปให้แก่สังคมโดยไม่ใคร่จะมีการอภิปรายถกเถียงหรือมีการประชาพิจารณ์กันก่อนน้อยเหลือเกิน

อย่างไรก็ดีในเรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทางการเมือง และชนิดของปฏิบัติการทางการเมืองนั้นก็ยังมีความแตกต่างที่สำคัญๆ หลายอย่างอยู่ระหว่างสองประเทศนี้ ข้าพเจ้าจะพูดถึงสิ่งเหล่านี้ในลักษณะของตัวแปรที่สำคัญที่สุดสี่ประการคือ อิทธิพลของต่างประเทศและการเข้าครอบครองของต่างชาติ บทบาทของระบบข้าราชการ บทบาทของชนชั้นกลางในท้องถิ่น และการมีอยู่หรือไม่มีอยู่ของพรรคที่ทำการปกครอง

สถาบันสำคัญๆ ของสาธารณรัฐตุรกีนั้นถูกสร้างขึ้นมาเป็นสองขั้นตอน[6] ขั้นตอนแรกคือในช่วงเวลาที่มุสตอฟา กะมาล (Mustafa Kemal) กำลังรวบรวมกำลังเพื่อต่อต้านการรุกรานของต่างชาติในเมืองแองการา จึงมีความจำเป็นที่จะต้องชักชวนพวกนักการเมือง ข้าราชการและคนอื่นๆที่มีความสำคัญให้หันเหความจงรักภักดีของพวกเขาไปจากรัฐบาลออตโตมานเก่าซึ่งถูกครอบครองโดยชาวอังกฤษที่เหลืออยู่และยังปกครองอยู่ในกรุงอิสตันบูล เพื่อจะให้บรรลุจุดหมายนี้มุสตอฟา กะมาลจึงได้สร้างสิ่งที่เขาเรียกว่าสมัชชาใหญ่แห่งชาติ (The Grand National Assembly) ขึ้นโดยมีสภาแห่งชาติที่ประกอบด้วยบรรดาสมาชิกของตนเองเพื่อให้มาทำการปกครองในแบบวันต่อวัน การที่สมัชชานี้เป็นตัวแทนแห่งความเชื่อด้านการเมืองและสังคมในขอบเขตอันกว้างขวางย่อมหมายความว่าเกือบทั่วประเทศตุรกีนั้นยอมรับอำนาจหน้าที่ของสมัชชานี้ สมัชชาจึงกลายเป็นพาหะอันเป็นอุดมคติสำหรับสร้างระเบียบใหม่ ที่ขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดการปกครองจากกรุงอิสตันบูลมาสู่กรุงแองการาและการสละอำนาจทางโลกของสุลต่านออตโตมานในปี 1922 อย่างไรก็ตามจากทรรศนะของมุสตอฟา กะมาลนั้นยังมีข้อบกพร่องอยู่บางประการ สิ่งที่เป็นข้อบกพร่องที่ไม่น้อยเลยก็คือสมัชชานั้นเต็มไปด้วยสมาชิกส่วนมากที่ยังแลเห็นสุลต่านเป็นผู้นำทางศาสนาในอุดมคติของรัฐที่ใช้รัฐธรรมนูญแบบอิสลาม นี่จึงทำให้มุสตอฟา กะมาลใช้มาตรการที่จะเข้าครองที่ประชุมนั้น ตอนแรกก็โดยอาศัยการจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ขึ้น (คือพรรคแห่งประชาชน — The People's Party) ต่อมาก็ใช้การเข้าแทรกแซงของตนเพื่อให้แน่ใจว่าพรรคนั้นได้รับเลือกเป็นอย่างดีในการเลือกตั้งปี 1923 เป็นผลให้เขาสามารถแทรกแซงเข้าไปในการสละราชสมบัติของเคาะลีฟะฮฺในปี 1942 ได้ และที่เป็นเรื่องทั่วๆ ไปยิ่งขึ้นก็คือการใช้พรรคการเมืองใหม่นี้ซึ่งในไม่ช้าได้ชื่อใหม่ว่าพรรคสาธารณรัฐแห่งประชาชน (The Republican People's Party — RPP) เพื่อจะโดดเดี่ยวปรปักษ์คนสำคัญของเขา แล้วก็ผลักดันเข้าไปในการปฏิรูปอันรุนแรงชุดหนึ่งซึ่งมีความมุ่งหมายที่จะวางรากฐานของรัฐชาติสมัยใหม่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา ก้าว

สำคัญก้าวหนึ่งที่เขาทำลงไปในตอนนั้นก็คือยืนยันว่าพวกนายทหารจะเข้ามามีส่วนในชีวิตทางการเมืองได้ก็ต่อเมื่อได้ลาออกจากงานอาชีพแล้วเท่านั้น ดังนั้นจึงเป็นการกีดกันผู้ที่ต้องการจะยังอยู่ในกองทัพไม่ให้เข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจได้

ขั้นตอนที่สองเกี่ยวกับการจัดตั้งพรรค RPP ขึ้นตรงศูนย์กลางของสิ่งที่เป็นความจริงก็คือ ระบบพรรคการเมืองพรรคเดียวนั่นเอง เรื่องนี้ได้รับการช่วยเหลือเป็นอย่างมากจากกฎหมายรักษาระเบียบวินัยซึ่งออกมาในระยะต้นของการกบฏชาวคูรดและกบฏศาสนาเมื่อปี 1925 เพื่อใช้ปราบปรามกิจกรรมทางการเมืองทั้งหมดที่มีอยู่นอกพรรค ในตอนต้นทศวรรษ 1930 ก็มีก้าวอื่นๆ ที่เด็ดขาดมากขึ้นตามมาเพื่อเปลี่ยนพรรค RPP ให้เป็นองค์การแห่งชาติซึ่งมีสมาชิกที่เป็นพวกหัวกะทิที่มีอุดมการณ์อย่างหนึ่ง ข้อแรกนั้นทำให้พรรคมีอำนาจอยู่เหนือระบบการเลือกสองขั้นตอนเพื่อจะได้แน่ใจว่าพรรคจะได้มีเสียงส่วนมากอย่างมหาศาลในสมัชชา สำหรับเรื่องอุดมการณ์นั้นได้รับมาจากหลักการหกข้อของลัทธิกะมาลนิยม (Kemalism) ซึ่งถูกนำมาใช้เมื่อเดือนพฤษภาคม 1931 รวมทั้งลัทธิสาธารณรัฐนิยม ลัทธิชาตินิยม ลัทธิประชาชนนิยม (populism) ลัทธิรัฐนิยม (statism) ลัทธินิยมทางโลก (secularism) และบางสิ่งบางอย่างที่สามารถแปลมาเป็นลัทธิปฏิวัตินิยม(revolutionism) หรือปฏิรูปนิยม (reformism) ได้[7] ความเคลื่อนไหวนี้มิได้เพียงมุ่งหมายที่จะกำหนดลักษณะพื้นฐานของรัฐขึ้นเท่านั้น แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะสร้างความเป็นเอกฉันท์ขึ้นในแนวนำซึ่ง ‘จะไม่มีวันเปลี่ยนแปลง’ และอยู่เหนือคำวิพากษ์วิจารณ์ใดๆ ซึ่งผู้ปฏิบัติการทางการเมืองทุกคนจะต้องมีความจงรักภักดีต่อแนวนำนั้น นับตั้งแต่นั้นมาก็ไม่ใคร่จะมีความแตกต่างกันทางการปฏิบัติระหว่างพรรคกับรัฐบาลนัก แม้กระทั่งในตอนที่มีกฎข้อบังคับป้องกันไม่ให้เจ้าหน้าที่ในพรรคดำรงตำแหน่งของพรรคหลังจากปี 1939 แล้วก็ตาม อำนาจของพรรคถูกแสดงมาให้เห็นต่อไปด้วยการที่ผู้ถูกเสนอชื่อคนหนึ่งของพรรคคือนายอิสเมท อิโนนู (Ismet Inonu) ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นประธานาธิบดีอย่างรวดเร็ว แล้วต่อมาก็ได้เป็นประธานของพรรค RPP หลังจากที่อตาเตอร์กเสียชีวิตเมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1938

ส่วนประกอบสุดท้ายของระบบใหม่นั้นก็คือขนบธรรมเนียมของฝ่ายรัฐนิยมซึ่งได้รับมรดกมาจากสมัยออตโตมานและพวกผู้นำข้าราชการพลเรือนได้รับช่วงต่อมาอย่างกระตือรือร้น ในสถานการณ์เหล่านี้ไม่มีปัญหาใหญ่ๆ อะไรในการแสดงว่ารัฐก็คือกิจการอย่างหนึ่งที่มีอำนาจปกครองตนเอง มีความต่อเนื่องกันและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและจะเป็นดังนั้นมากขึ้นในขณะที่พลังทางสังคมของคู่แข่งขันอย่างเช่นเจ้าของที่ดินใหญ่ๆ ยังคงอ่อนแออยู่ ในสถานการณ์เช่นนี้การท้าทายที่มีมากขึ้นต่อการรวบอำนาจของพรรค RPP ก็ได้เริ่มต้นขึ้นโดยการจัดตั้งพรรคเดโมแครต (Democrat Party) ขึ้นในปี 1946 เรื่องนี้จะอธิบายได้ดีที่สุดว่าเป็นการแข่งขันชิงดีกันภายในหมู่พวกผู้นำด้วยกัน[8]

อย่างไรก็ตาม ยังมีปัจจัยต่างๆที่แข็งแกร่งซึ่งกำลังทำงานอยู่อันทำให้แน่ใจว่าฝ่ายค้านได้รับการสนับสนุนจากประชาชนอย่างกว้างขวางตลอดเวลามาจนกระทั่งได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้นในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อปี 1950 ปัจจัยข้อหนึ่งก็คือมีความไม่พอใจมากขึ้นในกฎข้อบังคับของพรรค RPP

โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการที่พรรคจัดการกับเศรษฐกิจในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองอย่างหนักมือและท้าทายต่อการปฏิบัติของศาสนาอิสลามในถิ่นชนบท ปัจจัยที่สองคือความกดดันของอเมริกาที่มีเพิ่มขึ้นในการที่จะให้มีความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเมื่อตุรกีต้องพึ่งพาความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจและด้านการทหารของอเมริกาหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง ข้อสุดท้ายก็คือมีผลกระทบของนโยบายของพรรค RPP ในการสนับสนุนให้ชนชั้นกลางชาวพื้นเมืองตุรกีขยายตัวใหญ่ขึ้นซึ่งเป็นสิ่งที่เริ่มขึ้นจากเหตุผลด้านชาตินิยมแท้ๆ แต่ต่อมาได้รับการกระตุ้นอย่างสำคัญจากแผนการพัฒนาของกลุ่มรัฐนิยมในทศวรรษ 1930 โดยมีการเน้นในเรื่องธุรกิจร่วมทั้งของรัฐและของเอกชนในฐานะที่เป็นวิถีทางที่จะสร้างฐานเศรษฐกิจขึ้นมา สมาชิกบางคนของพรรค RPP กลายเป็นผู้ออกเสียงวิพากษ์วิจารณ์คำนิยามของหลักการลัทธิกะมาลนิยมในเรื่อง ‘ลัทธิรัฐนิยม’ ซึ่งเน้นถึงความจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องเข้าควบคุมจุดสำคัญๆ ในชีวิตด้านเศรษฐกิจทุกอย่าง และในระยะหลังจากปี 1945 คนเหล่านั้นก็ได้กลายเป็นโฆษกของผู้จัดการหลายคนที่เป็นกังวลในอันที่จะดำเนินกิจการของตนเองอย่างเป็นอิสระมากขึ้น ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากที่เอาใจออกห่างไปเข้ากับพรรคเดโมแครต

การที่พรรค RPP เต็มใจยอมยกตำแหน่งรัฐบาลให้แก่พรรคเดโมแครตผู้มีชัยชนะในปี 1950 นั้นเป็นเครื่องหมายของการเริ่มต้นของศักราชใหม่แห่งการเมืองแบบหลายพรรคของตุรกี แต่ก็เช่นเดียวกับในที่อื่นๆ ที่อยู่ในโลกซึ่งมิใช่ชาวยุโรป การที่มีพรรคเดียวปกครองมาเป็นเวลานานนั้นทำให้เกิดโครงสร้างซึ่งทำให้ชีวิตกลายเป็นเรื่องที่ยากลำบากสำหรับผู้สืบต่อมา ที่น่าสังเกตคือความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดระหว่างพรรค RPP กับพวกที่สนับสนุนพรรคนี้ทั้งในกองทัพและท่ามกลางบรรดาข้าราชการ ข้าพเจ้าจะกลับมากล่าวถึงเรื่องนี้อีก ในบทที่ 5

การต่อต้านการเข้าครอบครองของต่างชาติและการสร้างระเบียบใหม่ในเปอร์เซียก็เป็นหนี้ต่อความพยายามของคนๆ เดียวคือพันเอก เรซา ข่าน(Reza Khan) เป็นอย่างมากเช่นกัน พันเอกเรซา ข่านผู้นี้ได้ใช้ประโยชน์ของวิกฤติการณ์ทางการเมืองในต้นทศวรรษ 1920 เพื่อสร้างตัวเองขึ้นมาสู่ตำแหน่งที่มีอำนาจสูงส่วนตัว จนสามารถทำให้สภารัฐธรรมนูญปลดผู้ปกครองราชวงศ์กาญัร (Kajar) คนเก่าออกจากตำแหน่งได้และมอบราชบัลลังก์ให้แก่ตัวเขาเองเมื่อเดือนธันวาคม 1925 อย่างไรก็ตาม หลังจากนั้นวิธีการปกครองของเขาก็แสดงให้เห็นความแตกต่างอย่างสำคัญจากการปกครองของอตาเตอร์ก อย่างหนึ่งคืออิหร่านมีแต่เพียงประเพณีอมาตยาธิปไตยที่อ่อนแอเท่านั้น ในขณะที่รัฐบาลกลางยังคงขึ้นอยู่กับการสนับสนุนอย่างหนักหน่วงของเจ้าของที่ดินใหญ่ๆ และพวกหัวหน้าเผ่าผู้ซึ่งมีอำนาจมากอยู่ในบริเวณชนบท อีกประการหนึ่งก็คือเรซา ชาห์เลือกที่จะขู่ตะคอกและควบคุมรัฐสภา *(มัจลีส)* ที่เป็นเชลยของตนโดยใช้วิธีมีอำนาจเหนือเป็นส่วนตัวมากกว่าที่จะตั้งพรรคการเมืองพรรคเดียวขึ้นมา เพื่อให้บรรลุจุดหมายนี้เขาจึงได้จ้างผู้มีอำนาจและผู้อุปถัมภ์ตนทั้งหมดให้ช่วยยกเขาขึ้นเป็นผู้ปกครอง ผลที่ได้ก็คือเผด็จการชนิดหนึ่งซึ่งใช้ไปเพื่อผลักดันโดยอาศัยการปฏิรูปบางอย่างเช่นเดียวกับที่อตาเตอร์กทำ ถึงแม้ว่าจะไม่มีระดับความมุ่งมั่นในทางบริหารและการจัดการเช่นเดียวกันก็ตาม ดังนั้นถึงแม้ว่าชาห์เองจะ

ได้โจมตีสถาบันศาสนาโดยการขยายแวดวงของการศึกษาทางโลกและระบบกฎหมายทางโลกออกไปก็ตาม แต่ก็ยังคงปล่อยให้พวก *มุลลาฮฺ* (นักการศาสนาอิสลาม) และบรรดา *อยาตุลลอฮฺ* (นักการศึกษาผู้มีบรรดาศักดิ์) ได้เป็นเจ้าของจำนวนเงินก้อนใหญ่ๆที่ได้มาจากการบริจาคและมีอิทธิพลเหนือระบบการศึกษาทางศาสนาอยู่ ซึ่งเป็นประกันได้ว่าอำนาจพื้นฐานของคนเหล่านั้นยังคงครบถ้วนบริบูรณ์อยู่เป็นอย่างมาก

วิธีที่สำคัญมากอีกอย่างหนึ่งที่ประวัติศาสตร์การเมืองอิหร่านแตกต่างจากของตุรกีนั้น มาจากการที่กองกำลังอังกฤษและโซเวียตเข้ามาครอบครองประเทศอีกครั้งในปี 1941 และการปลดเรซา ชาห์ออกจากตำแหน่งเพื่อเอาโอรสของพระองค์คือมุฮัมมัดมาแทน เรื่องนี้ได้ปูทางให้มีช่วงเวลาที่ขาดตอนไปทำให้เกิดลัทธิพหุนิยมทางการเมืองขึ้นซึ่งนักการเมืองเปอร์เซียต่อสู้แย่งชิงอำนาจซึ่งกันและกันในเวทีที่ถูกครอบครองอย่างหนักโดยบรรดาตัวแทนของผู้มีอำนาจที่กำลังครอบครองอยู่ และโดยชาห์ผู้เยาว์วัยผู้ซึ่งอำนาจของพระบิดาของพระองค์ถูกริดรอนไปมากแล้วแต่ก็ยังสามารถได้รับความจงรักภักดีจากกองทัพอยู่เป็นอันมาก สถานการณ์นั้นสลับซับซ้อนมากขึ้นในเมื่อข้อปฏิบัติทางการเมืองจำต้องเข้ากันได้กับผลของความขึ้นๆ ลงๆ ในการแบ่งแยกเผ่าและแบ่งแยกแคว้นและการทำประเทศให้เป็นอุตสาหกรรม รวมทั้งการขยายการศึกษาออกไปอย่างกว้างใหญ่ไพศาล สิ่งเหล่านี้ทั้งหมดทำให้เกิดพลังสังคมต่างๆขึ้น แต่ก็ไม่มีพลังใดแข็งแรงพอที่จะมีอำนาจเหนือศูนย์กลางได้เหมือนอย่างชนชั้นกลางของตุรกี แต่ทั้งหมดนี้ก็ต้องมีตัวแทนบางอย่างอยู่ในรัฐสภา

ในสถานการณ์เหล่านี้นักการเมืองได้มารวมกลุ่มกันเป็นก๊กเป็นเหล่าและมีการประสานกันอย่างหลวมๆ กว่าพรรคการเมือง และความไม่มั่นคงที่มีผลมาจากนั้นก็ได้ทำให้คณะรัฐบาลล้มคว่ำลงอย่างรวดเร็วจึงเป็นเหตุให้โดยเฉลี่ยแล้วเดือนในระหว่างปี 1941 ถึง 1953[9] จะมีนายกรัฐมนตรีคนใหม่เกิดขึ้นทุกๆ แปด ในระหว่างนั้นสิ่งที่พวกผู้นำการเมืองซึ่งมีความชำนิชำนาญเพียงไม่กี่คนทำได้ดีที่สุดก็คือจัดตั้งรัฐบาลผสมที่มีอายุสั้นๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ที่พ้องกันชั่วคราว แต่ความพยายามอันยั่งยืนที่จะมีอำนาจเหนือระบบให้ยาวนานพอที่จะสร้างพลังทางการเมืองที่ถาวรขึ้นมาซึ่งสามารถจะเปลี่ยนแปลงความสมดุลย์ของอำนาจได้นั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ตัวอย่างที่เห็นชัดที่สุดก็คือกรณีของนายกรัฐมนตรี มุฮัมมัด โมสซาเดก (Muhammad Mossadeg) ผู้ไม่สามารถที่จะเอาประโยชน์จากการระเบิดออกของลัทธิชาตินิยมซึ่งเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางหลังจากที่ชาวอิหร่านเข้าแทนที่ในบริษัทน้ำมันแองโกล — เปอร์เซียในปี 1951 มาใช้เพื่อจะจัดตั้งรัฐบาลที่มีรัฐธรรมนูญซึ่งถูกครอบครองโดยพันธมิตรทางการเมืองของเขาเอง คือ พรรคแนวหน้าแห่งชาติ (The National Front) ได้ แต่ตัวเขาเองกลับถูกทำลายลงโดยการรวมตัวกันของพวกนิยมเจ้า และฝ่ายค้านทางศาสนารวมทั้งฝ่ายค้านต่างประเทศซึ่งเป็นการปูทางให้แก่การกลับมาอย่างน่าตื่นเต้นของชาห์จากการเนรเทศชั่วคราวของพระองค์ ทำให้เกิดการปกครองแบบเผด็จการของกษัตริย์ครั้งใหม่ซึ่งขึ้นอยู่กับสิ่งที่อับรา ฮาเมียน (Abrahamian) เรียกว่า 'ราชาธิปไตยแบบทหาร'[10]

เชิงอรรถ

1. Elizabeth Monroe , *Britain ’s Moment in the Middle East 1914 — 1956* (London : Chatts and Windus , 1963).
2. หากต้องการจะดูการอภิปรายอันมีประโยชน์เกี่ยวกับปฏิบัติการด้านการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศที่เป็นเจ้าของเมืองขึ้น โปรดดู Hamza Ali , ‘The state in post — colonial societies : Pakistan and Bangladesh’ , *New Left Review* , 74 (July — Auguat , 1972) ; และ A.G. Hopkins , *An Economic History of West Africa* (London : Longman , 1973) , Ch. 5.
3. ข้อถกเถียงในตอนนี้ได้มาจากข้อถกเถียงใน Sami Zubaida , *Islam , The People and The State* (London and new york : Routledge , 1989) , หน้า 145 — 52 เป็นอย่างมาก.
4. ตัวเลขจาก Jean — Jacques Waardenburg , *Les universities dans la monde Arabe* ซึ่งยกมาอ้างใน Ahmed Abdalla , *The Student Movement and National Politics in Egypy 1923 — 1978* (London : Al — Saqi Books , 1958) , หน้า 19.
5. ตัวอย่างเช่น Philip Khoury , *Syria and the French Mandate : The Polities of Arab Nationalism 1920 — 1945* (London : I. B. Tauris , 1987) , โดยเฉพาะภาคที่ห้าหรือเรื่อง ‘Syrian urban politics in transitiam : The quarters of Damuscus during the French Mandate’ , *International Journal of Middle East Studies* , 16 (Nov , 1984) , หน้า 507 — 40.
6. Feroz Ahmad , *The Making of Modern Turkey* (London : Routledge , 1992).
7. เล่มเดียวกัน.
8. Metin Heper , “Transtions to democracy reconsidered : A historical perspective’ ,ใน Dankwart A. Rustow and Kenneth Poul Erickson (eds) *Comparative Political Dynamies : Globle Research Perspective* (New York : Harper and Row , 1990.
9. Fahkreddin Azimi , *Iran : The Crisis of Democracy* (London : I.B. Tauris , 1989) ,บทที่.1.
10. Ervand Abrahamian , *Iran Between Two Revolutions* (Prinecton , NJ : Princeton University Press , 1982) ,หน้า. 441.

2 ความเติบโตของอำนาจรัฐในโลกอาหรับ : ระบอบการปกครองแบบพรรคเดียว

บทนำ

การแผ่ขยายอำนาจและการแพร่หลายแห่งเครื่องมือของรัฐออกไปอย่างมหาศาลนั้นเป็นลักษณะร่วมของตะวันออกกลางหลังจากได้รับเอกราช ส่วนใหญ่นี่เป็นผลของการเติบโตในด้านขนาดของระบบราชการ ตำรวจ ทหาร เช่นเดียวกับจำนวนของกิจการสาธารณะในหลายกรณี การขยายตัวแบบเดียวกันนี้ได้เกิดขึ้นในส่วนอื่นๆ ของโลกที่สามในเวลาเดียวกันและเกิดจากเหตุผลหลายประการ เหตุผลเหล่านี้รวมเอาความจำเป็นที่จะต้องรักษาความปลอดภัยไว้หลังจากประเทศมหาอำนาจเข้าของเมืองขึ้นได้จากไปแล้ว แรงกระตุ้นที่จะต้องจัดตั้งการควบคุมขึ้นเหนือเขตแดนใหม่ทั้งหมดของชาติและความปรารถนาที่จะใช้รัฐเพื่อส่งเสริมแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสวัสดิการสังคมแผนใหญ่ๆ เมื่อได้เริ่มขึ้นครั้งหนึ่งแล้ว กระบวนการนั้นก็จะได้รับแรงกระตุ้นต่อไปโดยความช่วยเหลือของต่างชาติ โดยการสร้างอาณาจักรของข้าราชการและโดยความพอใจตามธรรมชาติของนักการเมืองฝ่ายชาตินิยมในการที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเพราะการทำตนสมัยใหม่อย่างรวดเร็วด้วยอาศัยเทคโนโลยีมากกว่าจะด้วยการแก้ไขด้านการเมือง

นอกจากนั้นการที่การบริหารต้องขยายออกไปอีกนั้นยังเป็นเหตุผลโดยเฉพาะของตะวันออกกลางเองด้วย เหตุผลเหล่านี้รวมถึง : การใช้แผนปฏิรูปที่ดินในประเทศอาหรับจำนวนหนึ่งในทศวรรษ 1950 ความล้มเหลวอย่างปรากฏชัดของภาคเอกชนในอันที่จะตอบสนองต่อการท้าทายของการพัฒนาในระยะต้นๆ ที่ได้รับเอกราช และการที่จู่ๆ พวกเจ้าหน้าที่นักธุรกิจและเกษตรกรชาวต่างชาตินับแสนคนต้องอพยพออกไปจากประเทศซึ่งเกิดขึ้นในอียิปต์ในระหว่างที่มีวิกฤติการณ์คลองสุเอซเมื่อปี 1956 และในแอฟริกาเหนือของฝรั่งเศสในทันทีหลังจากการสิ้นสุดของลัทธิจักรวรรดินิยม แรงกระตุ้นเพื่อเอกภาพของชาวอาหรับก็เป็นลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งในท้องถิ่น โดยที่รัฐบาลอียิปต์ได้เร่งรีบกระบวนการขยายรัฐในซีเรียในระหว่างการรวมกันของอียิปต์และซีเรียเป็นเวลาสามปีคือปี 1958 – 61 ครั้นแล้วก็สนับสนุนขบวนการเดียวกันนี้ในอิรักในปี 1963 /4 ซึ่งเป็นการเตรียมตัวที่จำเป็นสำหรับการรวมกันที่อาจเป็นไปได้ระหว่างไคโรกับแบกแดด ความมั่งคั่งก็มีส่วนของมันอยู่ด้วยคือมีการให้เงินช่วยเหลือในการวางแผนการพัฒนาประเทศที่มีพลเมืองมากๆ อย่างเช่นแอลจีเรียและอิรักและบีบบังคับให้ผู้ปกครองของรัฐที่เล็กกว่าในทะเลทรายอย่างเช่นลิเบีย ซาอุดิอาระเบีย และรัฐหัวหน้าเผ่าแถบอ่าวให้เริ่มสร้างระบบสมัยใหม่ในการให้สวัสดิการเพื่อพลเมืองของตนเองขึ้นมา

ในบทนี้ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงกระบวนการขยายการบริหารและการปกครองซึ่งมีผลต่อประเทศอาหรับห้าประเทศที่มีพลเมืองจำนวนมากซึ่งมีระบบการปกครองแบบพรรคเดียวซึ่งอุทิศตนให้แก่การพัฒนาที่มีรัฐเป็นผู้นำภายใต้ธงของลัทธิสังคมนิยมอาหรับบางรูปแบบ คือแอลจีเรีย อียิปต์ อิรัก ซีเรีย และตูนีเซีย ประเทศเหล่านี้ทุกประเทศล้วนแต่มีลักษณะหลายอย่างร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มขึ้นของอำนาจรัฐหรือชนิด

ของการเมืองที่เกิดขึ้นจากอำนาจรัฐ อย่างไรก็ตาม กระบวนการแบบเดียวกันบางอย่างก็ได้ดำเนินการอยู่ในซูดานซึ่งมีสหภาพอาหรับสังคมนิยมที่ตั้งขึ้นในต้นทศวรรษ 1970 และในเยเมนทั้งสองด้วย บทที่สามจะได้ตรวจตราดูหัวข้อเดียวกันในบริบทของประเทศที่มีพลเมืองน้อยกว่า ซึ่งมีกษัตริย์และเชื้อพระวงศ์เป็นผู้ปกครองอย่างเช่นจอร์แดนและประเทศผู้ผลิตน้ำมันในทะเลทราย รวมทั้งกรณีของลิเบียที่ออกจะวิปริตอยู่บ้าง

สำหรับช่วงเวลาภายใต้การตรวจตราในบทนี้ สิ่งที่กล่าวเกี่ยวกับอียิปต์ ซีเรียและตูนีเซีย ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับปีที่มีการจัดการของ 'นักสังคมนิยม' จนกระทั่งถึงปี 1969/70 คือเมื่อประเทศทั้งสามนี้ประสบกับสิ่งที่ถูกเรียกต่างๆกันว่า 'การแก้ไข' หรือ 'การทำให้ถูกต้อง' ซึ่งได้นำเอาลักษณะใหม่ๆที่สำคัญมาสู่ระบบเศรษฐกิจและการเมืองของตน แต่ในแอลจีเรียและอิรักซึ่งกระบวนการนั้นเริ่มต้นในภายหลังและสามารถรักษาไว้ได้นานกว่าอันเป็นผลของรายได้จากน้ำมันนั้น เราอาจจะได้ตัวอย่างมาจากทศวรรษ1970 เช่นเดียวกัน

การขยายขนาดแห่งเครื่องมือของรัฐและความสามารถของรัฐที่จะกำหนดและควบคุมได้

จากแง่มุมทางด้านลำดับวันเดือนปี ประเทศแรกที่ประสบกับกระบวนการขยายระบบข้าราชการออกเป็นขนาดใหญ่ก็คืออียิปต์ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหลังการรัฐประหารของทหารในปี 1952 ซึ่งทำให้พันเอกกะมาล อับเดล – นัสเซอร์ (Gamal Abdel – Nasser หรือ อับดุลนาซิร) และพรรคพวกของเขาได้ขึ้นสู่อำนาจ ได้มีความตั้งใจในทันทีที่จะเพิ่มกำลังตำรวจและผู้รักษาความปลอดภัยของสาธารณชนขึ้น ในทันทีที่มีข้อตกลงว่าอังกฤษต้องถอนกองทหารของตนออกจากแถบคลองสุเอซในปี 1954 พวกผู้ปกครองใหม่ๆ ก็ได้เริ่มขยายกองกำลังถืออาวุธขึ้นและมอบอาวุธสมัยใหม่ให้ทหารเหล่านั้นมากขึ้น กระบวนการนี้สืบต่อมาจนถึงการรุกรานของอังกฤษ ฝรั่งเศสและอิสราเอลในปี 1956 การรุกรานของอียิปต์ในเยเมนเมื่อต้นทศวรรษ 1960 และสงครามตะวันออกกลางอันรุนแรงในปี 1967 รัฐบาลใหม่ยังได้ก้าวไปอย่างฉับพลันโดยการสร้างมาตรการแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจขึ้นมา ซึ่งขึ้นอยู่กับความคิดที่นักการเมืองที่เป็นพลเรือนหัวรุนแรงบางคนและขยายออกไปในปีสุดท้ายแห่งการครองราชย์ของกษัตริย์ฟารุค (Farouk) มาตรการเหล่านี้รวมเอาการปฏิรูปที่ดินในปี 1952 การตัดสินใจที่จะสร้างเขื่อนสูงอัสวานและการเริ่มต้นของกิจการเหล็กและเหล็กกล้าเฮลวันไว้ในปี 1954 การยึดเอาทรัพย์สมบัติของคนต่างชาติมาเป็นของชาติในระหว่างการรุกรานคลองสุเอซนั้น ได้ทำให้เกิดแรงกระตุ้นต่อไปแก่การพัฒนาที่มีรัฐเป็นผู้นำซึ่งกำลังจบแผนการห้าปีระยะแรกคือปี 1960 – 5 รวมทั้งการยึดธนาคาร โรงงานและกิจการอื่นๆ ซึ่งเป็นของเอกชนชาวอียิปต์ในปี 1960 – 1 ด้วย

เราอาจจะแลเห็นผลของสิ่งนี้ที่มีต่อขนาดและบทบาทของเครื่องมือของรัฐได้ดีที่สุดโดยการมองดูดัชนีสำคัญๆ ต่างๆ จำนวนคนที่ถูกจ้างในระบบข้าราชการและกิจการสาธารณประโยชน์ซึ่งเพิ่มขึ้นจากประมาณ 350,000 คนในปี 1951 – 2 ไปเป็นมากกว่า 1,000,000 คนในปี 1965 – 6 นั้น เป็นการขยายที่มากเกินกว่าการจ้างงาน การผลิตหรือจำนวนประชากรทั่วๆไปทั้งหมด ในระหว่างนั้นจำนวนกระทรวงของ

รัฐบาลได้เพิ่มขึ้นเป็นเกือบสองเท่าคือจาก 15 เป็น 29 กระทรวงในช่วงเวลาเดียวกัน[1] นี่หมายความว่าในตอนที่มีการสำรวจสำมะโนประชากรปี 1960 นั้นมีข้าราชการอยู่ประมาณหนึ่งในสามของแรงงานที่ไม่ได้ทำการเกษตรกรรมของอียิปต์[2] สำหรับกองกำลังทหารนั้นจำนวนทหารบก ทหารเรือและทหารอากาศได้เพิ่มขึ้นจาก 80,000 คนในปี 1955 – 6 เป็นประมาณ 180,000 คนในปี 1966 บวกด้วยกำลังตำรวจกึ่งทหารอีกประมาณ 90,000 คน (โปรดดูตาราง 8.2) ดัชนีสุดท้ายคือค่าใช้จ่ายของรัฐบาลตามสัดส่วนของผลผลิตส่วนรวมของชาติของอียิปต์ ซึ่งเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 18.3 ในปี 1954 – 5 เป็นร้อยละ 55.7 ในปี 1970 (รวมทั้งค่าป้องกันประเทศด้วย)[3]

ในประเทศซีเรีย ช่วงเวลาสำคัญของการขยายตัวเกิดขึ้นในทศวรรษ 1960 อันเป็นผลของการส่งออกของระบบการจัดการทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองของอียิปต์ในระหว่างช่วงเวลาสั้นๆ ของสหสาธารณรัฐอาหรับเป็นประการแรก แล้วก็เป็นผลของนโยบายของกลุ่มรัฐนิยมของพรรคบาษ (Ba'th Party) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการผลักดันที่จะสถาปนาตัวเองให้มีอำนาจมาตั้งแต่ปี 1963 เป็นต้นมา เป็นผลให้จำนวนข้าราชการเพิ่มขึ้นจาก 34,000 คนในปี 1960 มาเป็นประมาณ 170,000 คนในปี 1975 บวกอีก 81,000 คนในภาคประชาชน[4] ถ้าเราจะเพิ่มเติมว่าในปีหลังนี้มีคนในกองทัพอยู่ 180,000 คนเหมือนกัน นั่นก็หมายความว่าประมาณเสี้ยวหนึ่งของแรงงานทั้งหมดและประมาณครึ่งหนึ่งของผู้ที่เป็นลูกจ้างในเมืองนั้นอยู่ในบัญชีเงินเดือนของรัฐ[5]

ตาราง 2.1 การเพิ่มขึ้นในค่าใช้จ่ายของรัฐบาลกลางและกิจการสาธารณประโยชน์เป็นสัดส่วนของผลผลิตมวลรวมประชาชาติ ในประเทศอาหรับบางประเทศในระหว่างทศวรรษ 1960

	1960 (ร้อยละ)	1970 (ร้อยละ)
แอลจีเรีย	25.3 (1963)	42.8 (1969)
อียิปต์	29.7	55.7
อิรัก	28.4	44.2
ซีเรีย	23.5	37.9
ตูนีเซีย	20.7	40.7

แหล่งที่มา : C.H. Moore , "The consolidation and dissipation of power in unincorporated societies : Egypt and Tunisia" , ***mimeo***

กระบวนการที่คล้ายคลึงกันมากนี้เกิดขึ้นในอิรักหลังจากการปฏิวัติปี 1958 ในตูนีเซียซึ่งจำนวนของลูกจ้างมุสลิมในท้องถิ่นกระโดดจาก 12,000 คนเป็น 80,000 คนระหว่างปี 1956 – 1960 และในแอลจีเรียหลังจากได้รับเอกราชในปี 1962[6] ตัวเลขในตาราง 2.1 แสดงให้เห็นการขยายตัวนี้ในลักษณะที่สัดส่วนระหว่างค่าใช้จ่ายของรัฐบาลกับผลผลิตมวลรวมของชาติในระหว่างทศวรรษ 1960 เพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล ความแตกต่างอันสำคัญระหว่างประเทศต่างๆ นั้นเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการป้องกันประเทศซึ่งรัฐบาลตูนีเซียของนายฮาบิ๊บ บูร์กิบา (Habib Bourguiba) มีความพยายามอย่างตั้งอกตั้งใจที่จะจำกัดขนาดของกองทัพลงเพื่อเป็นวิธีป้องกันไม่ให้มีรัฐประหารเกิดขึ้นได้ แต่ทางเลือกเช่นนี้ไม่ได้เปิดให้แก่แอลจีเรียซึ่งมีข้อพิพาทเรื่องเขตแดนอยู่กับโมร็อกโก หรือแก่รัฐบาลทหารของอิรักในทศวรรษ 1960 ซึ่งถูกบังคับให้เผชิญหน้ากับการฟื้นตัวขึ้นใหม่ของนักรบชาวคูรดฺทางภาคเหนือหลังจากการกลับมาของผู้นำที่ถูกเนรเทศไปคือมุสตอฟา บัรซานี (Mustafa Barzani) ในปี 1958 ผลก็คือการเติบโตขึ้นของขนาดกองทัพแอลจีเรียจาก 40,000 คนในปี 1962 มาเป็น 65,000 คน ในปี 1965 และของอิรักจาก 40,000 คนในปี 1955 มาเป็นประมาณ 80,000 คน ในปลายทศวรรษ 1960 (ดูตาราง 2.2)

ส่วนประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งในการขยายตัวของรัฐก็คือ ค่าใช้จ่ายในการศึกษาและสวัสดิการที่เพิ่มขึ้น ทั้งสองประเทศนี้มีแรงงานมากมายในเรื่องจำนวนของแพทย์ ครูและคนงานฝ่ายสุขอนามัยซึ่งได้รับการว่าจ้างเพื่อจัดทำแผนแห่งชาติอันมีอยู่กว้างขวาง และในกรณีของการศึกษา ขนาดของประชากรในโรงเรียนได้เพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล ซึ่งขั้นแรกทำให้จำนวนข้าราชการเพิ่มขึ้น ครั้นแล้วก็ส่งเสริมการสร้างตำแหน่งให้แก่คนที่ออกจากโรงเรียนซึ่งยังไม่มีงานทำให้มากขึ้นอีกเรื่อยๆ เรื่องที่ว่าการเลื่อนตำแหน่งและยศย่อมขึ้นอยู่กับคุณวุฒิของการศึกษานั้นทำให้เกิดความเกี่ยวโยงกันมากขึ้นระหว่างกระบวนการทั้งสอง ในด้านที่เกี่ยวกับอียิปต์นั้นจำนวนเยาวชนในการศึกษาทุกประเภทเพิ่มขึ้นจาก 1,900,000 คนในปี 1953 – 4 มาเป็น 4,500,000 คนในปี 1965 – 6 และ 5,900,000 คนในปี1972 – 3 ในจำนวนนี้ 54,000 คนอยู่ในมหาวิทยาลัยในตอนต้นของช่วงเวลานั้นและ 195,000 ในตอนปลาย[7] ตัวเลขรายงานประจำปีของธนาคารโลกคือ *รายงานพัฒนาการของโลก* แสดงว่ากระบวนการเช่นเดียวกันนี้กำลังมีอยู่ในซีเรีย ซึ่งสัดส่วนของเด็กในวัยเรียนที่เข้าเรียนในชั้นมัธยมศึกษาขึ้นจากร้อยละ 16 เป็นร้อยละ 48 ในระหว่างปี 1960 ถึง 1975 และในอิรักเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 19 เป็นร้อยละ 35 ในแอฟริกาใต้ในตอนแรกมีความก้าวหน้าช้าหน่อย แต่แล้วก็เร็วขึ้นเป็นอย่างมาก ถ้ามองดูเฉพาะที่แอลจีเรีย จำนวนเด็กนักเรียนในโรงเรียนชั้นมัธยมศึกษากระโดดจาก 164,000 คนในปี 1966 – 7 เป็น 742,000 คนหลังจากนั้นสิบปี[8]

เราจะสามารถแลเห็นกระบวนการขยายการควบคุมการบริหารได้ด้วยว่ากำลังมีอยู่ในนโยบายที่มีต่อเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ในส่วนที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมนั้น รัฐบาลของประเทศอาหรับทั้งห้าประเทศได้นำเอาที่ดินในชนบทจำนวนค่อนข้างมากมามอบให้ประชาชนเป็นเจ้าของ ตามปกติมักจะเป็นส่วนหนึ่งของแผนเวนคืนที่ดินผืนใหญ่ๆ ที่นำมาแจกจ่ายแก่เจ้าของที่ดินเล็กๆ และชาวไร่ชาวนาซึ่งไม่มีที่ดิน

ในการปฏิรูปของอียิปต์ในปี 1952 และ 1961 ได้มีการเวนคืนที่ดินหนึ่งในเจ็ดของที่ดินที่เพาะปลูกได้ทั้งหมดไปโดยวิธีนี้ ในซีเรียเมื่อปี 1958 แล้วก็นับตั้งแต่ปี 1963 เป็นต้นไปได้มีการเวนคืนที่ดินประมาณหนึ่งในห้า และในอิรักหลังปี 1958 เวนคืนที่ดินไปเกือบครึ่ง[9] ปรากฏว่ามีแต่ในอียิปต์เท่านั้นที่ที่ดินจำนวนมากเหล่านี้ผ่านไปสู่มือของชาวไร่ชาวนาโดยตรง แต่ทว่าแม้แต่จะมีการแจกจ่ายที่ดินไปเพียงส่วนเดียวอย่างเช่นในซีเรียและอิรัก ที่ดินที่เหลืออยู่ก็อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ เป็นโอกาสให้รัฐบาลกลางสามารถขยายอำนาจของตนเข้าไปในบริเวณชนบทส่วนมากได้ นี่เป็นการลดบทบาทของชนชั้นเจ้าที่ดินเก่าและเอาระบบการบริหารโดยตรงซึ่งกระทำโดยตำรวจ รัฐมนตรีและพรรคการเมืองเข้าไปแทนที่

ในตูนีเซียและแอลจีเรียนั้นเหตุการณ์ดำเนินไปอย่างผิดแผกไปเล็กน้อย การขยายความเป็นเจ้าของของรัฐครั้งแรกนั้นส่วนใหญ่เป็นผลของการยึดเอาที่ดินซึ่งพวก *กอล็อง* (ผู้ตั้งถิ่นฐานในอาณานิคม) ชาวฝรั่งเศสที่จากไปทิ้งเอาไว้ แต่ในแอลจีเรียมาตรการนี้นำมาด้วยการเวนคืนที่ดินในตอนต้นทศวรรษ 1970 จำนวน 1,300,000 เอเคอร์ ซึ่งเป็นของเจ้าที่ดินที่ไม่อยู่ที่นั่นแล้ว คือประมาณร้อยละ 16 ของที่ดินทั้งหมดที่ทำการเพาะปลูก[10]เช่นเดียวกับในที่อื่นๆ นี่จึงทำให้รัฐได้มีบทบาทที่ใกล้ชิดยิ่งขึ้นในกิจการของชนบทตามปกติมักจะอาศัยการจัดตั้งสหกรณ์ต่างๆ ไว้คอยดูแล

แผนการยึดกิจการต่างๆ เป็นของชาติและการนำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่นั้นทำให้รัฐได้มีโอกาสต่อไปที่จะขยายอำนาจและการควบคุมออกไป เช่นเดียวกับที่อื่นๆ ในโลกที่สามถือว่าการสร้างฐานการอุตสาหกรรมเป็นส่วนประกอบที่จำเป็นของการทำให้เศรษฐกิจทันสมัย และเช่นเดียวกับที่อื่นๆ กระบวนการของการแทนที่การสั่งสินค้าเข้าดูเหมือนจะเป็นหนทางเดินไปข้างหน้าที่ง่ายดายโดยเริ่มต้นด้วยการเน้นถึงความยั่งยืนของผู้บริโภคซึ่งออกจะง่ายดายอยู่ และจบลงอย่างมีความหวังด้วยการผลิตเหล็กและเหล็กกล้าแล้วต่อมาก็ผลิตเครื่องจักร ผลก็คือสิ่งที่อัลเบิร์ต เฮิสชาแมน(Albert Herschaman) กล่าวถึงในบริบทของลาติน อเมริกาว่าเป็น 'ช่วงเวลาอันอุดมสมบูรณ์' ของการทำประเทศให้เป็นอุตสาหกรรม คือตอนที่นักการเมืองและผู้วางแผนชาวอาหรับได้รับการสนับสนุนอย่างฟุ่มเฟือย โดยวิธีที่ความต้องการผลิตภัณฑ์หลายอย่างได้รับการตอบสนองอย่างรวดเร็วด้วยการผลิตเพิ่มขึ้นในท้องถิ่น[11] เพียงแต่ต่อมาภายหลังเท่านั้น ในอียิปต์และตูนีเซียในตอนปลายทศวรรษ 1960 และในอิรักและแอลจีเรียในตอนปลายทศวรรษ 1970 จึงได้เกิดปัญหาขึ้นในกลยุทธ์เช่นนั้น คือเกิดความขาดแคลนเงินคงคลังซึ่งเป็นเงินตราต่างประเทศสำหรับซื้อเครื่องจักรและวัตถุดิบจากต่างประเทศรวมทั้งการขาดความเอาใจใส่ในเรื่องการเกษตรและการส่งออกและปัญหาในการจัดการโรงงาน อุตสาหกรรมที่ใหญ่มากๆ เรื่องเหล่านี้เริ่มเรียกร้องความเอาใจใส่อย่างจริงจัง (ดูบทที่ 6) ในระหว่างนั้นก็มีในจำนวนโรงงานใหม่ๆและขนาดของแรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอย่างมากมายทำให้มีงานใหม่ๆ และโอกาสใหม่ๆ ที่จะสร้างผลกำไรและทำให้รัฐอยู่ท่ามกลางแรงกระตุ้นที่จะทำให้เศรษฐกิจก้าวหน้าไปได้

ข้อสังเกตข้อสุดท้ายก็คือกระบวนการของการขยายความเกี่ยวข้องของรัฐในเรื่องเศรษฐกิจนั้นมีเหตุผลอันควร คือความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วและต้องมีการกระจายรายได้ของชาติที่มีมากขึ้น

ออกไปให้เท่าเทียมกันมากขึ้น นี่ทำให้รัฐบาลมีแหล่งสำคัญของความชอบธรรม รวมทั้งเป็นการยอมให้รัฐบาลเหล่านั้นสามารถทำให้อำนาจของตนแข็งแกร่งขึ้นและลดความเป็นไปได้ที่จะมีการท้าทายด้วยการเรียกร้องให้หาความรู้ความชำนาญของนักวิทยาศาสตร์หรือนักวางแผน ความคิดเช่นนั้นสามารถแสดงออกมาในภาษาทางเทคโนโลยีอันมีซุ้มเสียงไพเราะหรือในภาษาที่ดูมีอุดมคติยิ่งขึ้นของลัทธิสังคมนิยมอาหรับ คำปราศรัยของพวกผู้นำของประเทศทั้งห้านั้นอาศัยคำศัพท์ทั้งสองอย่างนั้นเป็นอย่างมากทั้งๆ ที่พวกเขามักจะระมัดระวังอยู่เสมอที่จะพูดให้ชัดเจนลงไปว่าในบริบทของตะวันออกกลางนั้น ลัทธิสังคมนิยมมิได้เกี่ยวข้องอะไรกับความคิดที่เต็มไปด้วยอันตรายในเรื่องการแบ่งแยกสังคมและการต่อสู้ของชนชั้น เพียงแต่มันไม่ใคร่จะแนะว่าจะไม่ถือว่าชนชั้นหรือกลุ่มใดๆในท้องถิ่นเป็นส่วนของชุมชนแห่งชาติต่อไป และแม้กระทั่งตอนนั้น เช่นในการพูดถึงพวกศักดินาหรือพวกนายทุนที่เป็นกาฝากอยู่เป็นครั้งเป็นคราวก็มักจะมีการให้ความรู้สึกว่าบุคคลเช่นนั้น ถ้าไม่เป็นคนต่างชาติก็ต้องเป็นผู้ที่ผูกพันใกล้ชิดกับกองกำลังของลัทธิจักรวรรดินิยมปฏิกริยาเสียจนหมดสิทธิที่จะถูกเรียกว่าเป็นพลเมืองได้ โดยวิธีนี้การเน้นในเรื่องการวางแผนของนักสังคมนิยมจึงเป็นการจัดหาส่วนประกอบอันจำเป็นให้แก่อุดมการณ์รัฐของรัฐบาลซึ่งต้องเน้นอย่างหนักในเรื่องรัฐนิยม แผนองค์รวมของการพัฒนาและการควบคุมของชาติ

การควบคุมเครื่องมืออุปกรณ์ซึ่งมีขนาดใหญ่และมีภาระผูกพันอย่างมากเช่นนั้น ทำให้คนจำนวนน้อยขึ้นไปอยู่บนยอดของอำนาจอันมหึมาของรัฐบาลแต่ละรัฐบาลได้ ผลที่ได้รับก็คือเกิดระบบที่น่าจะนับได้อย่างดีที่สุดว่าเป็นระบบนิยมใช้อำนาจ[12] นี่คือระบบหนึ่งซึ่งมีการรวมศูนย์อำนาจเป็นอย่างมาก ลัทธิพหุนิยมถูกระแวงสงสัย และรัฐบาลพยายามที่จะมีเอกสิทธิ์เหนือกิจกรรมทางการเมืองทั้งหมดที่ถูกต้องตามกฎหมาย เราอาจแลเห็นตรรกวิทยาบางอย่างในเรื่องนี้ในบริบทของอียิปต์ได้จากความรุนแรงซึ่งประธานาธิบดีนัสเซอร์และผู้สนับสนุนเขากล่าวประณามการปรากฏขึ้นของสิ่งที่พวกเขาเรียกว่า ‘ศูนย์กลางอำนาจอีกทางหนึ่ง’ ซึ่งมีอยู่รอบๆ ตัวจอมพลอับดุล – ฮากิม อาเมร(Abdal – Hakim Amer) หัวหน้ากองเสนาธิการในระยะก่อนสงครามปี 1967 หลักฐานของคำปราศรัยและคำประกาศของคนเหล่านั้นที่มีอยู่ก็เป็นการเพียงพอแล้วที่จะให้ความสนใจแก่ความร้ายกาจของพัฒนาการเช่นนั้น โดยไม่ต้องอธิบายว่าเหตุใดการมีศูนย์อำนาจเช่นนั้นอยู่หลายแห่งจึงเป็นสิ่งที่ผิดจริงๆ

อย่างไรก็ตามระบบนิยมใช้อำนาจนั้นแตกต่างจากระบบรวมอำนาจไว้ในบุคคลหรือพรรคเดียว (Totalitarianism) เพราะมันขาดสถาบันอันมีอำนาจซึ่งจำเป็นต้องมีไว้เพื่อจะได้ควบคุมหรือเปลี่ยนรูปสังคมโดยใช้ระบบข้าราชการแต่อย่างเดียว ผลก็คือประชาชนต้องถูกกระตุ้นให้เคลื่อนไหว กลุ่มต่างๆ ต้องมารวมตัวกัน ฝ่ายค้านต้องถูกยับยั้งด้วยวิธีต่างๆ นับตั้งแต่วิธีใช้ความสยดสยองและใช้กำลังอย่างทารุณ (ไม้) จนถึงการชักนำด้านเศรษฐกิจ (ขนม) และการใช้ความผูกพันส่วนบุคคล ส่วนเผ่าพันธุ์หรือกลุ่มไปจนถึงการเป็นสมาชิกบังคับของสหภาพที่จัดตั้งขึ้นมาอย่างระมัดระวังและสมาคมนักวิชาชีพซึ่งมุ่งหมายที่จะเก็บผู้ที่ทำงานอยู่ในภาคงานสมัยใหม่ให้อยู่ในที่ทางของตนอย่างเข้มงวด ในสถานการณ์เหล่านี้เท่านั้นจึงจะสามารถบรรยายถึงกลยุทธ์สำคัญๆบางอย่างที่ใช้อยู่ในรัฐอาหรับทั้งห้าเหล่านี้ได้

เมื่อกล่าวถึงกลุ่มต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นในสังคม กลยุทธ์อุดมคติสำหรับรัฐบาลแบบนิยมใช้อำนาจก็คือต้องทำลายผู้ที่ตนไม่สามารถควบคุมได้เสียและต้องกล่อมเกลาและจัดการกับผู้ที่ตนสามารถควบคุมได้เสียใหม่ อันที่จริงนั้นนี่ก็คือนโยบายซึ่งแต่แรกใช้อยู่ในอียิปต์และตูนีเซีย อันเป็นประเทศที่สังคมออกจะเป็นอย่างเดียวกันและโครงสร้างของระบบข้าราชการพัฒนาเป็นอย่างดีแล้ว ตอนที่รัฐบาลของนัสเซอร์และบูร์กิบาซึ่งขึ้นสู่อำนาจในไม่ช้าพรรคการเมืองที่เป็นอิสระก็ถูกปรามปราบหรือมิฉะนั้นก็ถูกผลักดันให้ปรับตัวเสียใหม่ตามกฎข้อบังคับที่ออกมาใหม่ ผลก็คือการรักษาเอกสิทธิ์กิจกรรมทางการเมืองไว้สำหรับพรรคเดียวซึ่งเป็นพรรครัฐบาลหรือพรรคของชาติซึ่งก็คือพรรคแดซตูรใหม่ (Neo – Destour) ในตูนีเซีย ชุมนุมเพื่อการปลดปล่อย (The Liberation Rally) ตามมาด้วยสหภาพแห่งชาติ (Nation Union) แล้วก็สหภาพสังคมนิยมอาหรับ (The Arab Socialist Union) ในอียิปต์ ในขณะเดียวกันก็มีการจัดตั้งโครงสร้างของสหภาพแรงงานที่มีการควบคุมอย่างเข้มงวดขึ้นภายใต้ UGTT (The Union Generale Tunisienne du Travail หรือสหภาพแรงงานทั่วไปแห่งตูนีเซีย)และสหพันธ์คนงานอียิปต์ (The Confederation Egyptian Workers) สิ่งที่เคียงคู่ไปกับการจัดตั้งสมาคมจำนวนหนึ่งของนักศึกษา สตรี ชาวไร่ชาวนาและอื่นๆ ในขณะที่สมาคมนักวิชาชีพที่มีอยู่แล้วก็คือสมาคมแพทย์ นักกฎหมาย นักหนังสือพิมพ์และอื่นๆ ทำนองนี้ถูกนำมาอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ การแต่งตั้งผู้นำใหม่ๆ และการเป็นสมาชิกของสมาคมหนึ่งสมาคมใดในอียิปต์นั้นเป็นสิ่งที่บังคับสำหรับผู้ที่ได้รับปริญญาจากมหาวิทยาลัยทุกคน

เมื่อเข้าที่เข้าทางดีแล้วโครงสร้างเช่นนี้ก็ถูกใช้ไปไม่ใช่เพียงเพื่อจะให้แน่ใจว่าจะมีการรวมกลุ่มที่ได้รับการควบคุมเท่านั้นแต่จะเป็นเครื่องกำหนดหนทางที่กลุ่มต่างๆ จะแสดงการเรียกร้องและแสดงตัวด้านการเมืองในระดับชาติอีกด้วย ตัวอย่างเช่น ในกรณีของสหภาพแรงงาน ข้อพิพาทเกี่ยวกับการอุตสาหกรรมหรือการเจรจาไกล่เกลี่ยเกี่ยวกับค่าจ้างและสหภาพการทำงานไม่อาจจะแก้ไขโดยการสไตร์ค์ได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้กระบวนการของการตัดสินโดยอนุญาโตตุลาการอย่างเข้มงวด โดยทั่วไปแล้ว การแบ่งประชากรออกอย่างมากมายเป็นสหภาพและสมาคมต่างๆ นั้นทำให้รัฐบาลสามารถกำหนดบทบาทที่คาดหมายจะให้สมาชิกของสมาคมต่างๆ เหล่านั้นกระทำในกระบวนการทั่วไปของการทำให้ประเทศทันสมัยและการรวมชาติให้เป็นเนื้อเดียวกันได้ ตัวอย่างในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสตรีนี้มักจะเน้นถึงความจำเป็นของพวกเธอที่จะต้องออกไปทำงาน เป็นการลดคำอุทธรณ์โดยการอ้างถึงบทบาทอื่นๆ ของสตรีเช่นการเป็นภรรยาและเป็นแม่ให้เป็นไปตามความต้องการของโอกาส

ในระดับชนบท ในขั้นแรกการควบคุมของรัฐเป็นไปโดยการใช้คนที่ได้รับการแต่งตั้งจากศูนย์กลางให้เป็นตำรวจประจำหมู่บ้านและครูในโรงเรียนชนบท แต่แล้วรัฐบาลทุกรัฐบาลก็ใช้กลไกของการปฏิรูปที่ดินและสหกรณ์เพื่อสร้างสถาบันใหม่ๆ ในระดับท้องถิ่นขึ้นมาซึ่งอาจรวมถึงสภาหมู่บ้าน สาขาของพรรค ในอิรักกับซีเรียมีสาขาของสหภาพชาวไร่ชาวนาอีกด้วย นอกจากนั้นรัฐบาลมักจะมีตัวแทนโดยตรงเป็นข้าราชการในกระทรวงเกษตรกรรมหรือกระทรวงปฏิรูปการกสิกรรมซึ่งรับผิดชอบในการจัดหาคำสอนเกี่ยวกับพืชชนิดต่างๆที่ควรปลูก วิธีที่ใช้ในการปลูกและวิธีขายพืชผลมาให้ ใน

สถานการณ์เช่นนั้นความสมดุลระหว่างความริเริ่มในท้องถิ่นกับการนำทางของส่วนกลางจะแตกต่างกันอย่างมากตามลำดับของการป้อนวัตถุดิบเข้าไปตามระดับของหมู่บ้านซึ่งพอจะทำได้หรือได้รับการสนับสนุนอย่างแข็งขัน หากจะพูดให้เป็นแบบทั่วๆ ไปอย่างมากแล้ว ในขณะที่รัฐบาลพรรคบาธของซีเรียดูเหมือนจะพยายามอย่างแข็งแกร่งเป็นที่สุดในการที่จะส่งเสริมการเกณฑ์ลูกพรรคที่แข็งขันเข้ามา บางทีอาจจะเป็นเพราะฐานในชนบทที่แข็งแรงของพรรค กลยุทธ์นี้จึงมีใช้ในอียิปต์เพียงระยะสั้นๆในทศวรรษ 1960 เท่านั้น และแทบจะไม่ได้ใช้เลยในอิรักอันเป็นที่ซึ่งทางพรรคเข้าไปหาภาคเกษตรด้วยวิธีที่มือหนักกว่ามากขึ้นอยู่กับความคิดที่กำหนดไว้ว่าควรจะจัดการกับมันอย่างเหมาะสมอย่างไร[13] ในกรณีของแอลจีเรียก็ผิดแผกไปอีกเหมือนกัน ที่นั่นสหกรณ์การผลิตและบริการที่ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือผู้รับประโยชน์จากการปฏิรูปที่ดินในปี 1971 นั้นได้รับอำนาจปกครองตนเองเป็นอย่างมากตามทฤษฎี แต่ก็ได้พบว่าตนเองถูกล้อมกรอบอย่างหนักด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า มีความต้องการให้ชาวไร่ชาวนาใช้ที่ดินของตนเพาะปลูกตามแผนการของชาติ รวมทั้งตามความจำเป็นของพวกเขาที่จะต้องเชื่อมั่นในการถือเอกสิทธิ์ของรัฐในเรื่องการป้อนวัตถุดิบทางการเกษตรและในการขายพืชผลบางอย่างของพวกเขาไป[14]

กลยุทธ์แบบที่สองใช้ในการขยายการควบคุมของรัฐเหนือระบบการศึกษาและระบบกฎหมายรวมทั้งสถาบันทางศาสนาด้วย ในสามกรณีทั้งหมดนี้แรงจูงใจสำคัญก็คือเพื่อรวมการควบคุมโอกาสที่โรงเรียนและมหาวิทยาลัย ศาลและมัสยิดจะผลิตฝ่ายต่อต้านทางการเมืองออกมาได้โดยมีความพยายามที่จะทำให้ความคิดและการปฏิบัติของคนเหล่านั้นเป็นไปอย่างเหมาะสมกับความมุ่งหมายของรัฐบาล ในกรณีของระบบการศึกษาจะทำให้เป็นดังนั้นได้ค่อนข้างจะง่ายด้วยการจัดหลักสูตรแห่งชาติขึ้นมาและด้วยการห้ามนักเรียนนักศึกษามิให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองโดยสิ้นเชิง หรือมิฉะนั้นก็ถือหางเสือนำไปในช่องทางที่ปลอดภัยกว่าซึ่งพรรคและองค์การเยาวชนต่างๆ ที่อยู่ใต้การควบคุมของรัฐบาลเป็นผู้จัดหาให้ สำหรับด้านกฎหมายนั้น ศาลต่างๆ ถูกนำมาอยู่ใต้การควบคุมโดยกระบวนการสองอย่างคือการบังคับหรือการนำเอาผู้พิพากษาคนอื่นมาแทนผู้พิพากษาที่มีอยู่แล้ว แล้วก็จำกัดขอบเขตของระบบศาลเสียอย่างเข้มงวดด้วยการยกความรับผิดชอบในการพิจารณาคดีและบังคับใช้กฎหมายแก่ผู้มีอำนาจตามกฎหมายพิเศษหมู่หนึ่ง ตัวอย่างเช่นทหาร กองกำลังรักษาความปลอดภัยภายใน ผู้จัดการธุรกิจของรัฐหรือสภาระดับหมู่บ้าน ในบางประเทศยังผลักดันให้มีการหดตัวของระบบกฎหมายต่อไปด้วยการสร้างความคิดขึ้นมาว่ายังมีกฎหมายสังคมนิยมหรือกฎหมายปฏิวัติที่สูงกว่าอยู่อีกซึ่งถ้านำมาใช้ก็จะใช้แทนกฎหมายธรรมดาของประเทศได้

สำหรับศาสนานั้นดูเหมือนจะไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการควบคุมของรัฐต่อไปแล้ว อย่างน้อยก็ในช่วงเวลาของการผนึกกำลังของระบบข้าราชการ ไม่มีรัฐบาลใดรู้สึกว่าจะละเลยศาสนาอิสลามได้โดยสิ้นเชิง เพราะนั่นจะเป็นการตัดสายสัมพันธ์ทางอุดมการณ์และวัฒนธรรมอันเดียวที่สำคัญที่สุดซึ่งมีอยู่ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนจำนวนมากเสีย อย่างไรก็ตามทุกครั้งรัฐบาลก็ยังยืนยันอย่างเปิดเผยหรือมิฉะนั้นก็อย่างเป็นนัยๆว่าการเมืองนั้นต้องมีความสำคัญเหนือศาสนา ทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับมรดกสำคัญสองอย่างที่มีมาตั้งแต่อดีตของตะวันออกกลางในศตวรรษที่ 19 เป็นอย่างมาก ข้อหนึ่งคือข้อปฏิบัติของอาณาจักรออต

โตมานในการนำเอาสถาบันศาสนาไปอยู่ใต้การควบคุมของรัฐโดยการจ่ายเงินเดือนทางราชการให้แก่ *อุละมา* (นักการศาสนา)ด้วยการจัดตั้งกระทรวงของรัฐบาลขึ้นมาจัดการกับทรัพย์สินของสถาบันศาสนา และด้วยการสร้างระบบการศึกษาและกฎหมายที่เป็นแบบทางโลกไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาขึ้นเพื่อท้าทายต่อความมีเอกสิทธิ์ในอดีตของศาสนาที่มีอยู่เหนือแวดวงทั้งสองนี้ อีกอย่างหนึ่งก็คือการใช้เหตุผลแบบสมัยใหม่ซึ่งมีอยู่มากในศาสนาอิสลามนิกายซุนนีเพื่อหาความชอบธรรมเป็นทางการให้แก่นโยบายของรัฐ การจัดตั้งกระทรวงการศึกษาแบบดั้งเดิมและกิจการศาสนาของแอลจีเรียขึ้นมานั้นนับเป็นตัวอย่างของนโยบายแบบแรก ส่วนความสามารถของประธานาธิบดีนัสเซอร์ที่ออกคำ *ฟัตวา* (คำประกาศทางศาสนา) ซึ่งแสดงถึงการตัดสินใจใช้นโยบายที่สำคัญๆ หลายอย่างของเขานั้นเป็นตัวอย่างที่ดีของแบบที่สอง โครงสร้างของการควบคุมนี้ถูกบังคับใช้ต่อไปโดยกฎข้อบังคับที่ให้สมาชิกภาพของพรรคและสมาคมทางศาสนาที่เป็นอิสระอย่างเช่นสมาคมภราดรภาพมุสลิม (Muslim Brotherhood) ของอียิปต์กลายเป็นเรื่องผิดกฎหมายไป นโยบายเช่นนั้นดูเหมือนจะดำเนินไปอย่างราบรื่นได้พักหนึ่ง แต่แล้วก็ถูกโจมตีมากขึ้นในบรรยากาศทางการเมืองใหม่ในทศวรรษ 1970 (โปรดดูบทที่ 7)

การควบคุมระบบการศึกษาและสถาบันศาสนารวมทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์นั้นทำให้รัฐบาลมีข้อได้เปรียบมากขึ้นอีก นั่นก็คือความสามารถที่จะสร้างความเป็นประมุขทางอุดมการณ์ขึ้นมาในลักษณะของการพูดออกมาตามแนวรัฐนิยม (statism) และเป็นสากลซึ่งขึ้นอยู่กับความคิดของลัทธิชาตินิยม สังคมนิยมและประชาชนนิยมซึ่งจะขับไล่หรือกลบเสียงทางการเมืองของฝ่ายอื่นๆ ไว้ นี่เป็นการให้อำนาจแก่พวกเขาในอันที่จะวางเงื่อนไขของการโต้เถียงใดๆ ในการที่จะทำการอภิปราย และโดยทั่วไปคือการที่จะทำให้เห็นได้ชัดเจนอย่างที่สุดว่าสิ่งใดพูดได้สิ่งใดพูดไม่ได้ เพื่อจะดูว่าจะสามารถใช้เป็นอาวุธที่มีพลังได้อย่างไรบ้างนั้นเราต้องอ่านเรื่องราวการประชุมของสมัชชาแห่งชาติหรือการประชุมพรรคใดๆ ดู

แนวทางสุดท้ายที่เกี่ยวกับการควบคุมของรัฐก็คือการมีกองทัพทหารและตำรวจซึ่งมีบริการข่าวกรองศาลลับ ห้องทรมานและคุกตารางหลายอย่างหนุนหลังอยู่[15] นี่ไม่ได้หมายจะกล่าวว่ารัฐบาลบางรัฐบาลนั้นไม่เป็นที่ชอบพอของประชาชนถึงแม้ว่าประชาชนเองจะได้ดำเนินการไปเพื่อทำลายวิธีการทั้งหลายที่อาจจะทดสอบความคิดเห็นเช่นนั้นได้ก็ตาม ประธานาธิบดีนัสเซอร์ ประธานาธิบดีบูร์กิบาและแนวหน้าปลดปล่อยแห่งชาติ (FLN) ในแอลจีเรียสามารถมีชัยชนะในการต่อสู้จริงๆ กับประเทศมหาอำนาจจักรวรรดินิยมเก่าๆ นอกจากนั้นการที่ชุมชนธุรกิจของคนต่างชาติถูกบังคับให้ถอยออกไปย่อมเป็นประโยชน์อย่างใหญ่หลวงแก่ผู้จัดการท้องถิ่น ในขณะที่การปฏิรูปที่ดินและการขยายตัวของระบบการศึกษาจะให้โอกาสอันชัดเจนที่จะให้มีชีวิตที่ดีขึ้นแก่ประชาชนนับล้านๆ คน อย่างไรก็ดี ไม่มีรัฐบาลใดพร้อมที่จะแบ่งปันอำนาจให้แก่ผู้ร่วมมือที่ได้รับเลือกมาเป็นจำนวนจำกัดนั้นเลย การต่อต้านที่ถูกจัดให้รวมตัวขึ้นมาจะถูกบดขยี้อย่างดุเดือด และผู้ปกครองทุกคนก็ระมัดระวังในการที่จะสร้างบรรยากาศของการตัดสินโดยอำเภอใจและความหวาดกลัวขึ้นมา เช่นเดียวกับในระบบการเมืองที่นักเขียนนวนิยายชาวฮังกาเรียนคือยอร์จ คอนราด (Georg Konrad) ได้บรรยายไว้ว่าตัวระบบเองนั้นต้องการนักโทษการเมือง[16]

และในขณะที่คนบางคนอย่างเช่นชาวอียิปต์ ชาวตูนีเซียและชาวแอลจีเรียสามารถที่จะ “สร้างระเบียบที่ยิ่งใหญ่ขึ้นด้วยความน่าสยดสยองเพียงเล็กน้อย” ตามคำของคอนราดนั้น คนอื่นๆ อย่างเช่นรัฐบาลบาษซึ่งขึ้นมามีอำนาจในอิรักเมื่อปี 1968 ก็ได้ใช้ความรุนแรงและการคุกคามด้วยความรุนแรงเป็นเครื่องมือพื้นฐานสำหรับรักษาตัวเองให้อยู่ในอำนาจต่อไปได้[17]

เมื่อได้มีโครงสร้างที่ใหญ่ มีพลัง ทนทาน และมีอำนาจแล้วย่อมเป็นเรื่องหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่พลเมืองธรรมดาสามัญจะต้องปะทะกับรัฐในทุกๆ หัวเลี้ยว ไม่ว่าในมุกัมมา (Mugamma) อันเป็นตึกใหญ่มหึมาซึ่งอยู่ในกรุงไคโรตอนกลางซึ่งจำเป็นจะต้องมีหนังสือเดินทาง บัตรประจำตัว วีซ่าออกนอกประเทศและอะไรทำนองนั้น หรือถ้าออกไปยังหมู่บ้านซึ่งจะมีสหกรณ์ในท้องถิ่นมาแทนเจ้าที่ดินเก่าๆ ในฐานะที่เป็นผู้จัดหาเมล็ดพืช ปุ๋ยและเงินกู้ให้ ในระหว่างนั้นนโยบายของรัฐบาลก็คือจะวางรูปชีวิตของประชาชนโดยเปิดให้มีความเป็นไปได้ใหม่ๆ จัดหาแหล่งทรัพยากรใหม่ๆให้ บังคับให้พวกเขาเข้าไปอยู่ในองค์การใหม่ๆ และสร้างความสัมพันธ์ใหม่ๆ ขึ้นระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง เจ้าของและผู้เช่า ผู้ปกครองและเด็กๆ แม้กระทั่งผู้ชายและผู้หญิง มีคนเพียงไม่กี่คนที่เลือกจะเผชิญหน้ากับรัฐ ส่วนที่เหลือก็พยายามจะไม่แยแสกับมันหรือมิฉะนั้นก็คิดเอาว่าตนจะหนีไปได้ แต่สำหรับคนส่วนมากซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากนั้นพวกเขาจะยังอยู่ที่นั่นเพื่อให้ถูกใช้ ถูกจัดการหรือถูกเอาเปรียบในเมื่อเป็นไปได้ สำหรับคนเหล่านั้น พวกเขาต้องการที่จะได้ไปถึงช่องทางที่มีอิทธิพลซึ่งจะทำให้พวกเขามีงานทำหรือมีเงินกู้หรือใบอนุญาตให้ประกอบอาชีพได้ ก็เท่านั้นเอง

การเมืองในรัฐที่นิยมใช้อำนาจ

รัฐที่นิยมใช้อำนาจเป็นปัญหาเฉพาะอย่างหนึ่ง สำหรับการวิเคราะห์การเมืองวิธีหนึ่งซึ่งรัฐบาลที่ควบคุมรัฐเหล่านั้นพยายามที่จะสร้างความประทับใจขึ้นในเรื่องการรวมตัวกันและการชุมนุมพลังและอำนาจ นั่นก็คือปกคลุมตัวเองไว้ในความลับ ตามปกติการตัดสินใจจะทำกันข้างหลังประตูที่ปิดอยู่ การแบ่งแยกกันถูกซ่อนอยู่ในผลประโยชน์ของการแสดงตนว่าเป็นแนวหน้าร่วมกัน ทุกสิ่งดูเหมือนจะถูกลั่นกุญแจไว้ภายในเครื่องมือของระบบข้าราชการอันกว้างใหญ่และมืดมัว ในระหว่างที่ภายนอกก็ไม่ใคร่จะมีที่ว่างให้แก่กิจกรรมทางการเมืองที่เป็นอิสระเลย และมีโอกาสที่หายากในการที่มหาวิทยาลัย โรงงานหรือมัสยิดที่จะหนีไปจากการควบคุมของรัฐได้นานพอที่จะสร้างความเป็นผู้นำของตนเองและสร้างเวทีการแข่งขันทางการเมืองของตนขึ้นมาได้ การต่อต้านที่รวมกลุ่มกันไม่ว่าแบบใดๆ จะถูกบังคับให้หลบลงไปอยู่ใต้ดิน ไม่มีการลงคะแนนเสียง การเลือกตั้งหรือการลงประชามติต่างๆ ที่ถูกควบคุมไว้จะให้หลักฐานถึงสิ่งที่ประชาชนกำลังคิดอยู่ได้แต่เพียงเศษเสี้ยวเท่านั้นเอง

การเสาะหาวิธีแทรกการเมืองลงภายในระบบเฉพาะแบบนี้โดยทั่วไปมีอยู่แค่หนึ่งหรือสองรูปแบบเท่านั้น บางแบบที่มีอิทธิพลมากที่สุดก็คือการเน้นในเรื่องกิจกรรมของฝ่ายคู่แข่งขันในหมู่ผู้นำทางการเมือง[18] กล่าวกันว่าวิธีการทั้งสองนี้เป็นสิ่งที่ถูกต้องเพราะมูลฐานที่ว่าระบบนิยมการใช้อำนาจที่พบได้ในตะวันออก

กลางนั้นมีลักษณะสำคัญที่เกี่ยวข้องกันอยู่สี่ประการคือ (1) มันไม่สามารถทนให้มีกลุ่มที่รวมตัวกันอยู่ในโครงสร้างของมันเองได้ (2) มันมักจะเกี่ยวข้องกับผู้คนไม่ใช่ในฐานะที่เป็นปัจเจกชนแต่ในฐานะของสมาชิกของส่วนรวมทางภูมิภาค เผ่าพันธุ์หรือศาสนา (3) มันขัดขวางการพัฒนาความสำนึกอย่างจริงจังในเรื่องชนชั้นอย่างเป็นระบบ ตัวอย่างเช่นด้วยการกีดกันมิให้ตั้งแรงงานอิสระขึ้น และ(4) มันลดนโยบายทางเศรษฐกิจไปเป็นมาตรการควบคุมทางการเมือง

อย่างไรก็ดีเป็นการง่ายที่จะโต้แย้งต่อลักษณะที่จำกัดของวิธีการเช่นนั้นและต่อหลักฐานที่วิธีการนั้นตั้งอยู่ได้ คำวิพากษ์วิจารณ์ถึงการศึกษาที่เน้นเฉพาะเพียงพวกผู้นำทางการเมืองอย่างแคบๆ นั้นเป็นที่รู้กันดีคือพวกเขายอมให้ผู้นำทางการเมืองมีอิสระมากเกินไปในการที่จะตัดสินใจอะไรได้โดยไม่มีอะไรยับยั้งพวกเขาลดการเมืองมาเป็นแค่การต่อสู้เพื่ออำนาจ พวกเขาละเลยต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของผู้ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้นหมู่คณะมิใช่เป็นหน่วยที่มีอยู่แบบเดียว มันไม่ได้คงอยู่เหมือนเดิมตลอดไป และสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือไม่อาจกล่าวได้ว่ามันได้สร้างระบบของกิจกรรมทางการเมืองขึ้นเพราะถูกฝังอยู่ในโครงสร้างของสถาบัน ชนชั้นและผลประโยชน์ซึ่งกว้างขวางกว่าตัวมันเองมาก[20] การเน้นในเรื่องบทบาทของกลุ่มนั้นเปิดให้มีการท้าทายเช่นเดียวกันอย่างมากมาย บทบาทของกลุ่มนั้นมีอยู่แน่นอนแต่มีอยู่ในรูปแบบต่างๆ ที่น่างงงัน คือในรูปแบบของเผ่าบ้าง การสังกัดกับภูมิภาคบ้าง ในรูปแบบของนิกายหรืออื่นๆ บ้างจนไม่อาจจะจัดประเภทได้ง่ายๆ บทบาทของกลุ่มในชีวิตทางการเมืองของตะวันออกกลางก็มีอยู่แตกต่างกันมากพอๆกันและจะแลเห็นได้ชัดเจนในประเทศอย่างเช่นแอลจีเรียและซีเรียมากกว่าในตูนีเซียหรืออียิปต์ ยิ่งกว่านั้นยังมีวิธีที่จะเข้าถึงอำนาจของรัฐและทรัพยากรของรัฐได้มากกว่าโดยวิธีใช้หน่วยส่วนรวม ตัวอย่างเช่นโดยอาศัยสถาบันอย่างเช่นหมู่คณะหรือกองทัพหรือโดยอาศัยสมาคมทางเศรษฐกิจหรือสมาคมทางวิชาชีพที่เป็นทางการเช่นหอการค้าเป็นต้น

ประการสุดท้าย การให้ลักษณะของระบบการเมืองของตะวันออกกลางซึ่งทฤษฎีเช่นนั้นพาดพิงอยู่นั้นถูกทำให้ง่ายมากพอๆ กันและถูกทิ้งไปเสียมากต่อมาก ชนชั้นมีอยู่ในฐานะผู้แสดงทางการเมืองไม่ว่าจะอยู่ในลักษณะที่แข็งขันซึ่งมีความรู้สึกแห่งสามัญสำนึกอยู่อย่างเช่นในกรณีของกลุ่มคนงานใหญ่ๆ หลายกลุ่ม หรือในลักษณะที่เฉื่อยชายิ่งกว่านั้นอย่างเช่น เมื่อผู้นำทั้งหมดเลือกนโยบายที่ขึ้นอยู่กับการป้องกันทรัพย์สินส่วนตัวอย่างชัดเจนเช่นการปฏิรูปที่ดินของอียิปต์และซีเรียรวมทั้งการกีดกันการจัดการแบบอื่นๆ ที่เป็นไปได้เช่น การทำให้เป็นของทรัพย์สินส่วนรวม ตัวอย่างอีกอันหนึ่งคงจะเป็นการตัดสินใจร่วมกันที่จะจัดตั้งโรงงานทำรถยนต์ซึ่งเป็นรูปแบบการขนส่งส่วนบุคคลมากกว่าจะสร้างรถโดยสารซึ่งมีแต่มวลชนเท่านั้นที่ใช้ ปรากฏว่าข้อที่เกี่ยวกับเรื่องที่การเมืองมีความสำคัญมากกว่าการพิจารณาด้านเศรษฐกิจนั้นยังต้องการคำอธิบายต่อไปอีก เมื่อมองดูจากมุมของการตัดสินใจโดยฉับพลันเท่านั้นแล้ว มันก็มีอยู่อย่างชัดเจนเหมือนกับที่มีอยู่ในที่อื่นๆ ทั่วโลก แต่ก็ยังมีเหตุผลอีกอย่างหนึ่งซึ่งทำให้นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอุตสาหกรรมขึ้นมาอย่างรวดเร็วหรือว่าความพยายามที่จะหาเงินตราต่างประเทศที่หายาก

ด้วยการสร้างอุตสาหกรรมท่องเที่ยวขึ้นนั้นมีเหตุผลและความเคลื่อนไหวของมันเองซึ่งมักจะดำเนินไปจนมีผลกระทบต่อแวดวงของชีวิตเศรษฐกิจ โดยไม่คำนึงถึงความพยายามในการที่จะควบคุมด้านการเมือง

ในสถานการณ์เช่นนี้เราควรจะมาตั้งต้นกันใหม่ดีกว่าโดยเน้นที่คำถามทั่วไปสองข้อคือ **การเมืองคืออะไร?** และ**กระบวนการแห่งกิจกรรมทางการเมืองจะเกิดขึ้นที่ไหน?** สิ่งนี้มีคุณค่าอย่างใหญ่หลวงในการที่จะส่งเสริมให้เรามองให้กว้างในเรื่องนี้ แล้วก็บังคับให้เราศึกษารายละเอียดของตัวแสดงแบบต่างๆ และเวทีชนิดต่างๆที่เกี่ยวข้องอยู่รวมทั้งความสำคัญในลำดับต่างๆ ของมัน ในกรณีแรกนั้นเกี่ยวข้องกับการพิจารณาถึงบุคคลต่างๆ ที่ไม่มีตำแหน่งเป็นข้าราชการหรือรวมอยู่ในกลุ่มและชนชั้นต่างๆ และอื่นๆ ในกรณีหลังเราจำเป็นต้องพูดกันถึงที่ตั้งต่างๆที่กิจกรรมทางการเมืองเกิดขึ้นเช่นแบบข้าราชการ แบบสถาบัน แบบภูมิภาค และแบบประเทศ เมื่อมองดูในทัศนวิสัยนี้ก็ไม่อาจจะมีใครตอบคำถามที่กล่าวไว้แต่ต้นได้ และการวิเคราะห์จะต้องคำนึงระดับ พื้นที่และสถานการณ์ต่างๆ หลายอย่าง ข้าพเจ้าจะเริ่มด้วยการมองดูเครื่องมือของรัฐเองก่อน

เมื่อได้รวมเอาอำนาจไว้ในรัฐที่มีพรรคการเมืองเดียวซึ่งเป็นแบบรวมอำนาจแล้ว ตัวแสดงทางการเมืองที่สำคัญที่สุดก็คือประธานาธิบดีนั่นเอง ตามกฎประธานาธิบดีไม่ใช่เป็นแต่ประมุขของรัฐเท่านั้นแต่ยังเป็นผู้บัญชาการสูงสุดของกองทัพและเป็นหัวหน้าพรรคด้วย ตามปกติเขาจะทำการตัดสินใจที่สำคัญๆ เกี่ยวกับผลประโยชน์ของประชาชนตามความคิดของเขาเองโดยไม่ต้องขอคำแนะนำจากใคร แต่ต้องระมัดระวังในการที่จะมั่นใจว่าไม่มีผู้ใดอื่นในระบบที่จะสะสมอำนาจไว้ได้เพียงพอที่จะท้าทายอำนาจหน้าที่ของเขา ประธานาธิบดีจะมีอำนาจมากขึ้นด้วยการสามารถที่จะยืนอยู่เหนือสถาบันต่างๆ ของรัฐและหมู่คณะต่างๆ ที่มีอยู่ในสถาบันเหล่านั้นและจะสามารถวินิจฉัยหมู่คณะเหล่านั้นได้ เมื่อรัฐบาลอาหรับห้ารัฐบาลจัดการรวมตัวกันได้แล้ว ก็มีเพียงแต่ประธานาธิบดีคือนายเบน เบลลา (Ben Bella) แห่งแอลจีเรียคนเดียวเท่านั้นที่ถูกเพื่อนร่วมงานของเขาขับไล่ไป และมีคนอื่นๆอีกสองคนคือนาย อะหฺมัด หะซัน อัลบักรฺ (Ahmad Hasan al – Bakr) แห่งอิรัก และนายฮาบีบ บูร์กิบา (Habib Bourguiba) แห่งตูนีเซียที่ถูกคนหนุ่มกว่าซึ่งมีความทะเยอทะยานเขี่ยออกไปในตอนปลายชีวิตของเขา เท่าที่มีหลักฐานอยู่ตอนนี้นั้นความตายเป็นหนทางที่แน่นอนหนทางเดียวที่การปกครองของประธานาธิบดีสามารถนำมาให้ได้ในที่สุด

แม้กระนั้นก็ดีประธานาธิบดีก็ไม่สามารถทำตามที่ตนต้องการได้จริงๆเลย อำนาจของพวกเขายังต้องถูกขัดขวางอยู่เป็นอย่างมาก ดูโดยส่วนรวมแล้วพวกเขามีอิสระภาพน้อยที่สุดในแวดวงบางแวดวงของนโยบายในประเทศ ไม่มีประธานาธิบดีคนไหนมีฐานทางการเมืองหรือทางสังคมแข็งแรงพอที่จะยัดเยียดความคิดให้แก่คนอื่นๆในประเทศได้ และประธานาธิบดีทุกคนต้องให้สัมปทานแก่กลุ่มผู้สนับสนุนตนที่สำคัญๆ อย่างเช่นพวกชนชั้นสูงตระกูลอลาวีในซีเรียหรือเจ้าของที่ดินจากแถบซาเฮลในตูนีเซียผู้ซึ่งมีความสนิทสนมเป็นอย่างมากกับประธานาธิบดีบูร์กิบา และเป็นเรื่องจำเป็นด้วยที่จะต้องมอบอำนาจอย่างพอเพียงให้แก่บุคคลบางคนและกลุ่มบางกลุ่มเพียงเพื่อจะทำให้สิ่งต่างๆ ดำเนินไปได้ ประธานาธิบดีอาจจะชอบคณะรัฐมนตรีที่เต็มไปด้วยผู้ที่เชื่อในระบอบการปกครองอันประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญ

ทางเทคนิค (teachnocrat) แต่ไม่มีฐานอำนาจของตัวเอง หรือชอบระบบความสมดุลทางสถาบันซึ่งมีการตั้งกระทรวงหนึ่งหรือตัวแทนหนึ่งขึ้นเพื่อเหนี่ยวรั้งอีกกระทรวงหนึ่งหรือตัวแทนอีกอันหนึ่งไว้ แต่เมื่อต้องเผชิญหน้ากับวิกฤติการณ์สำคัญ ทุกคนก็ได้รู้โดยทั่วไปว่านี่เป็นวิธีที่จะทำให้ผู้อื่นหมดสมรรถภาพและหมดความเคลื่อนไหวได้

ประธานาธิบดีเป็นประธานอยู่เหนือเครื่องมือของรัฐซึ่งในระยะแรกประกอบด้วยสถาบันที่เป็นส่วนประกอบสำคัญๆ คือทหาร พรรคการเมือง งานด้านความปลอดภัย ข้าราชการและกิจการด้านเศรษฐกิจนั้นทุกสถาบันล้วนแต่มีเหตุผลในการเป็นองค์กรที่จะได้รับทรัพยากร นโยบายที่ทรงอิทธิพล และสามารถสงวนอำนาจในการปกครองตนเองไว้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ตัวอย่างเต็มไปด้วยการแข่งขันกันของสถาบันต่างๆซึ่งพรรคอาจพยายามที่จะขยายอิทธิพลของตนเข้าไปในกองทัพเลยถูกต่อต้านไว้อย่างเข้มแข็ง ในบทหลังๆจะยกตัวอย่างให้เห็นอีก นอกจากนั้นบางกระทรวงยังชอบเป็นตัวแทนของผลประโยชน์สำคัญๆ ทางเศรษฐกิจและสังคมอีกด้วยซึ่งมันจะพยายามปกป้องและขยายออกไป ตัวอย่างเช่นความเชื่อมโยงระหว่างกระทรวงแรงงานกับสหภาพหรือกระทรวงเกษตรกับกลุ่มชาวไร่ชาวนาที่เป็นเจ้าของที่ดินกลุ่มต่างๆ เป็นต้น

แล้วรัฐเองก็จะจัดหาเวทีสำคัญๆ ให้แก่การเมืองของส่วนกลาง รัฐมีตัวแสดงในสถาบันที่สำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่ในกิจการของชาติและการกระจายทรัพยากรของชาติ ณ ที่นี้ย่อมมีตัวแสดงส่วนบุคคลที่สำคัญๆอยู่เช่นกัน คือบุรุษ (กับสตรีเพียงไม่กี่คน) ผู้ควบคุมสถาบันใหญ่ๆ เหล่านี้หรือผู้ที่เป็นตัวแทนของผลประโยชน์สำคัญๆ ภายในและภายนอกเครื่องมือของรัฐ ตามกฎผู้ที่มีความสำคัญที่สุดจะมาจากกลุ่มผู้ร่วมงานซึ่งเป็นผู้ช่วยกันจัดตั้งรัฐบาลขึ้นในตอนแรก คือพวกนายทหารอิสระในอียิปต์หรือกลุ่มที่เรียกว่ากลุ่มอูจดา (Oujda) ซึ่งมีความใกล้ชิดทางทหารกับประธานาธิบดีบูมีเดียน (Boumedienne) แห่งแอลจีเรีย คนเหล่านี้คือผู้ที่จะได้รับการแต่งตั้งให้อยู่ในตำแหน่งสำคัญๆ อย่างเช่น กระทรวงป้องกันประเทศ (กลาโหม) และกระทรวงกิจการภายใน (มหาดไทย) แต่เมื่อเวลาผ่านไป จำนวนคนเหล่านี้จะน้อยลงและจะถูกแทนที่โดยคนอื่นๆ ซึ่งหาทางเข้ามามีตำแหน่งอาวุโสในพรรคหรือในกองทัพและหน่วยข่าวกรอง โดยส่วนรวมแล้วนักการเมืองที่ได้รับเชิญมาดำเนินงานด้านเศรษฐกิจในประเทศจะมีอำนาจน้อยกว่ามาก ได้ควบคุมกระทรวงที่มีความสำคัญน้อยกว่าและมีอัตราการถูกปลดออกสูงกว่ามาก แหล่งอำนาจอันดับสุดท้ายนั้นคือ/หรืออาจได้รับการสนับสนุนจากตัวแสดงภายนอกที่สำคัญบางตัว บางทีอาจจะเป็นสถานเอกอัครราชทูตของประเทศมหาอำนาจอย่างเช่นโซเวียต รัสเซียหรือสหรัฐอเมริกา หรืออาจจะเป็นเจ้าชายซาอุดิอาระเบียผู้สูงศักดิ์และมีอิทธิพลเพียงพอที่จะส่งเงินก้อนใหญ่ๆมาให้แก่รัฐบาลนั้นได้

นักการเมืองในรัฐบาลสำคัญๆ ที่มีความคงทนถาวรมากกว่านั้น โดยปกติจะเป็นผู้อุปถัมภ์ของเครือข่ายที่ค่อนข้างจะใหญ่โตและมีพรรคพวกเป็นจำนวนมาก ตามกฎคนเหล่านี้จะประกอบด้วยผู้คนที่เข้ามาเกาะแจอยู่กับประธานาธิบดีเนื่องจากความทะเยอทะยาน หรือมิฉะนั้นก็เพื่อจะใช้ประธานาธิบดีให้ปกป้องหรือขยายผลประโยชน์อะไรบางอย่างของตน แต่ก็อาจเป็นไปได้ว่าเครือข่ายนั้นจะรวมอยู่ด้วยกันโดย

สถานภาพทางการเมืองหรือทางอุดมการณ์บางอย่างที่ร่วมกันก็ได้ ผู้อุปถัมภ์คนสำคัญๆ จะพยายามทำให้มั่นใจว่าลูกน้องของตนจะได้รับตำแหน่งในระดับสูงๆ บางทีอาจจะได้เป็นรัฐมนตรีหรือประธานของกิจกรรมด้านเศรษฐกิจอะไรสักอย่างเป็นการแลกเปลี่ยนกับการที่ให้ความร่วมมือแก่เขาในเรื่องนโยบายหรือแผนการของเขาเอง นี่เป็นสิ่งเตือนใจว่าการอุปถัมภ์นั้นอาจเป็นกรรมวิธีสองทางก็ได้คือทั้งผู้อุปถัมภ์และผู้อยู่ในอุปถัมภ์ย่อมต้องการกันและกัน และเป็นอะไรบางอย่างที่ต้องดำเนินการไป ต้องเข้าไปอยู่กับมันโดยใช้เวลา ไม่ใคร่จะมีนักวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายในโลกอาหรับกี่คนนักที่เขียนจากทัศนวิสัยเช่นนี้ คนหนึ่งในจำนวนไม่กี่คนที่ได้ตรวจดูกระบวนการนี้เป็นรายละเอียดก็คือผู้เขียนถึงบริษัทแอลจีเรียที่ชื่อบรูโน เอเตียน (Bruno Etiene) เขาได้แนะไว้ว่าความเคลื่อนไหวที่อาจเป็นไปได้ก็คือสิ่งหนึ่งที่ทำให้ผู้อุปถัมภ์ (ซึ่งสถานภาพของเขาในการเมืองแห่งชาติขึ้นอยู่กับการสนับสนุนของกลุ่มผลประโยชน์ที่สำคัญกลุ่มหนึ่งเป็นเบื้องต้น) พยายามจะลดความต้องพึ่งพานี้ลงไปในระยะหนึ่ง[21] ความเข้าใจที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของเอเตียนเกี่ยวข้องกับวิธีที่เครือข่ายต่างๆ อาจจะรวมกันอยู่พักหนึ่งเพื่อสร้างกลุ่มต่างๆขึ้นมาเมื่อมีผลประโยชน์ร่วมกัน[22]

บทบาททางการเมืองของชนชั้นและกลุ่มสังคมอื่นๆ ในสังคมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและสังคมที่แบ่งแยก

การวิเคราะห์บทบาทของชนชั้นและกลุ่มสังคมอื่นๆ ภายในระบบนิยมการใช้อำนาจนั้นทำให้มีปัญหาเฉพาะบางอย่างเกิดขึ้น บางปัญหาก็เกิดจากความยากลำบากตามปกติในการจัดวางและกำหนดชนชั้นเฉพาะแต่ละชั้น โดยเฉพาะในสถานการณ์ซึ่งโอกาสทางการศึกษาและการจ้างงานของรัฐที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเป็นอย่างมากและความเปลี่ยนรูปได้โดยทั่วไป ยิ่งกว่านั้นรัฐที่นิยมการใช้อำนาจเองมักจะมีบทบาทอันแข็งขันในการวางรูปหรือปฏิเสธการแสดงออกของผลประโยชน์ของชนชั้น ในบางกรณี ชนชั้นเฉพาะบางชนชั้นถูกทำลายลงหรือมิฉะนั้นก็ถูกลดอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคมลงมากเหลือเกิน (ตัวอย่างเช่น เจ้าของที่ดินใหญ่ๆในอียิปต์ อิรักและซีเรีย) ในกรณีอื่นๆนั้นพรรคสมาคมและสหภาพจะถูกสั่งห้ามหรือมิฉะนั้นก็ถูกจัดใหม่ให้เป็นส่วนของเครื่องมือในการควบคุมของรัฐ มิฉะนั้นแล้วอาจจะทำตนเป็นพาหะสำหรับการเมืองของชนชั้นได้ ตามที่อะหฺมัด บิน ซอและฮฺ(Ahmad Bin Saleh) ผู้นำแรงงานของตูนิเซียได้กล่าวไว้หลังจากที่เขาถูกปลดจากสำนักงานของรัฐบาลในปี 1969 ว่า “จะอธิบายถึงพฤติกรรมของข้าพเจ้าได้ด้วยการเป็นสมาชิกสองด้านของข้าพเจ้า คือเป็นสมาชิกของพรรคและเป็นสมาชิกของสหภาพแรงงานด้วย” เป็นความจงรักภักดีที่ถูกแบ่งแยกซึ่งขัดขวางมิให้เขาสามารถเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของชนชั้นกรรมกรได้ในเมื่อผลประโยชน์นั้นเกิดขัดกับผลประโยชน์ของรัฐบาล[23] ด้วยเหตุผลทั้งหมดนี้ ความขัดแย้งทางชนชั้นซึ่งเป็นแรงดันสำคัญสำหรับสร้างความสำนึกทางชนชั้น จึงได้รับอนุญาตให้แสดงออกได้โดยไม่มีสุ้มมีเสียงเท่านั้น

อย่างไรก็ดีก็ไม่สามารถทำให้การแสดงถึงผลประโยชน์ของชนชั้นหายไปเลยได้ ในด้านที่เกี่ยวกับภาคเอกชนไม่ว่าจะในการอุตสาหกรม การค้าหรือเกษตรกรรมก็ตาม ส่วนประกอบอันจำเป็นของ

ความเป็นเจ้าของทรัพย์สินและของการจ้างงานคนงานนั้นคือความขัดแย้งกันอย่างเป็นนัยๆ ระหว่างนายทุนกับกรรมกร ปรากฏเช่นกันว่าทั้งสองฝ่ายน่าจะรวมตัวเองขึ้นเป็นองค์กรถ้าพอจะทำได้ ไม่ว่าเพื่อมุ่งหมายที่จะเผชิญหน้ากันโดยตรงหรือเผชิญหน้ากันตามปกติยิ่งขึ้น เพื่อจะได้ไม่ต้องมีการแทรกแซงของรัฐต่อฝ่ายของตนเอง

บางครั้งก็ยากที่จะแลเห็นกิจกรรมของชนชั้นคนงานในภาครัฐได้ แต่ในอียิปต์ก็เช่นเดียวกับที่อื่นๆ กลุ่มคนงานมักจะสามารถได้รับความเป็นอิสระอย่างพอเพียง พ้นจากการควบคุมของทางการจนสามารถทำการสไตร์ค์และนั่งประท้วงหรือสร้างความเป็นผู้นำในท้องถิ่นให้เป็นอิสระจากโครงสร้างสหภาพของทางการได้ ตัวแทนของคนงานก็สามารถใช้ความมีอยู่ของตนในการประชุมเป็นทางการเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจที่มีอยู่มากมายซึ่งรัฐบาลหรือพรรคได้เชิญมาเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของพวกเขาในเรื่องความปลอดภัยในการทำงาน เรื่องค่าแรงต่ำสุดและเรื่องการมีส่วนร่วมในคณะกรรมการของกิจการของรัฐ และเพื่อต่อต้านความพยายามในการที่จะตัดทอนสิทธิพิเศษของพวกเขาเสีย ในโอกาสอื่นๆ พวกเขาได้พบผู้เก่งกาจอยู่ในท่ามกลางนักการเมืองอาวุโสของรัฐบาลซึ่งรู้ถึงสถานภาพอันสำคัญของตนภายในเศรษฐกิจ และบทบาทสำคัญที่พวกเขาได้รับมอบให้ทำในแผนพัฒนาของรัฐบาล ประการสุดท้าย มีตัวอย่างของการต่อต้านอย่างเปิดเผยในระดับชาติอยู่สองสามราย เช่นบทบาทนำของพวกคนงานที่บริษัทเหล็กและเหล็กกล้าใหญ่มหึมาชื่อเฮลวาน (Helwan) ซึ่งอยู่นอกกรุงไคโรในการสร้างกระแสแห่งความไม่พอใจในรัฐบาลของนัสเซอร์เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 1968 ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในนโยบายการเมืองซึ่งแสดงออกโดยคำประกาศวันที่ 30 มีนาคมซึ่งมีการเคลื่อนไหวในเชิงทดลองที่นำไปสู่การปลดปล่อยทางเศรษฐกิจและความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นภายในสหภาพสังคมนิยมอาหรับ

ส่วนบทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางนั้นสลับซับซ้อนยิ่งกว่าและขึ้นอยู่กับความสามารถที่จะสร้างเครื่องเชื่อมโยงระหว่างการมีทรัพย์สินส่วนตัวต่อเนื่องไปกับปฏิบัติการทางการเมืองของนายทหารอาวุธโสข้าราชการระดับสูงและคนอื่นๆ ที่ปรารถนาจะได้มีแบบอย่างชีวิตแบบชนชั้นกลางภายในรัฐบาล[24] เครื่องเชื่อมโยงเช่นนั้นจะเห็นได้ชัดเจนที่สุดในกรณีของที่ดินในชนบท ณ ที่ซึ่งการเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่มักจะเป็นการท้าทายต่อการปฏิรูปของรัฐบาล คือการสร้างพันธะร่วมระหว่างคนสำคัญๆ ภายในรัฐบาล หลายรัฐบาลย่อมเป็นผลกระทบต่อนโยบายที่มีต่อภาคเกษตรและต่อสิ่งทั่วๆ ไปมากขึ้นจนทำให้พวกเขาเป็นผู้คุ้มครองผู้นำทางการเมืองตามชนบทของประเทศได้เป็นอย่างดี

ที่มีอยู่ทั่วไปมากขึ้นก็คือสิ่งที่นักเขียนอย่างเช่นโรเบิตส์ (Roberts) และเลคา (Laca) ได้อภิปรายถึงเรื่องการที่มีเครื่องเชื่อมโยงสำคัญระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับทรัพย์สินของเอกชน ซึ่งขึ้นอยู่กับความปรารถนาของเจ้าหน้าที่รัฐจำนวนมากในการที่จะเพิ่มพูนทรัพยากรของตัวเองและของครอบครัวของตนเพื่อเป็นเครื่องประกันต่อความเป็นไปได้ในอันที่จะสูญเสียงานที่จะทำให้ตนเข้าไปถึงทรัพยากรของรัฐได้[25] นี่จึงส่งเสริมให้พวกเขาสร้างความเชื่อมโยงกับบรรดาเอกชนขึ้น ตามที่โรเบิตส์กล่าวนั้นงานนี้จะง่ายเข้าถ้าหากว่าขอบเขตระหว่างสาธารณะกับเอกชนลื่นไหลดีและยอมให้มีการจัดการที่สามารถมีกำไรได้ทุกชนิดระหว่าง

ข้าราชการ ผู้จัดการของกิจการสาธารณะ บริษัทของเอกชนและส่วนบุคคล[26] กฎข้อบังคับที่ควบคุมการปฏิสัมพันธ์เช่นนั้นมักจะไม่มีการบังคับใช้อย่างดีนัก และการเสี่ยงสำคัญที่พวกผู้สนับสนุนต้องเสี่ยงก็คือการให้ร้ายจากศัตรูทางการเมืองหรือในบางครั้งก็คือการรณรงค์อย่างเป็นทางการต่อในความคิดเรื่อง 'การทุจริต' ที่ถูกนิยามไว้อย่างร้ายกาจ การที่มีเครื่องเชื่อมโยงซึ่งขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ที่มีส่วนแบ่งร่วมกันและความทะเยอทะยานที่จะได้มีแบบอย่างชีวิตเหมือนกันนั่นเองที่มีบทบาทสำคัญในการทำให้นโยบายของรัฐเอียงไปในทิศทางอันเป็นที่พอใจของการสะสมทรัพย์สินของเอกชนไม่ว่าจะเป็นในแวดวงของภาษีรายได้ (ทำให้ต่ำลง) การสนับสนุนบริษัทในท้องถิ่นให้ต่อต้านการแข่งขันกับต่างชาติ หรือการเอื้อมไปให้ถึงการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศซึ่งหาได้ยาก

นโยบายของรัฐอีกแง่มุมหนึ่งซึ่งได้รับความสนใจเป็นอย่างมากก็คือ วิธีที่รัฐบาลคอยขัดขวางการพัฒนาของการผนึกกำลังของชนชั้นโดยการวางโครงสร้างของระบบการไปสู่อำนาจทางการเมืองของมันไว้ และโดยการกระจายทรัพยากรไปในลักษณะที่ว่าผู้คนจะได้ประโยชน์จากมัน 'โดยมิได้ขึ้นอยู่กับฐานของการสังกัดอยู่ในชนชั้นใด แต่ได้รับในฐานะที่เป็นส่วนบุคคล ครอบครัว ชุมชนหมู่บ้านหรือถิ่นเฉพาะ,'[27] ในกรณีของรัฐห้ารัฐที่กล่าวถึงนั้นเรื่องนี้ดูจะเป็นจริงในรายของซีเรีย อีรักและแอลจีเรียในบางระดับมากกว่าจะเป็นจริงในอียิปต์และตูนีเซีย ความแตกต่างอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนก็คือสามประเทศแรกนั้นมีความเป็นหนึ่งเดียวกันน้อยกว่า และมีการแบ่งแยกทางสังคมมากกว่าจะเป็นสังคมที่รัฐบาลต้องขึ้นอยู่กับการค้ำจุนจากถิ่นเฉพาะอย่างเห็นได้ชัดต่างๆ ดังในซีเรียตั้งแต่ปี 1966 รัฐบาลได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มอลาวี (Alawi) นี่อาจแลเห็นได้อย่างง่ายๆ โดยมองดูที่ส่วนประกอบทางสังคมของสถาบันทางการเมืองที่สำคัญของรัฐเหล่านั้น ตัวอย่างเช่นในอิรักหลังจากที่พรรคบาษยึดอำนาจเมื่อปี 1968 สมาชิกทั้งหมดของสภาบัญชาการปฏิวัติ (The Revolutionary Command Council) และกองบัญชาการภูมิภาค (The Regional Command) ของพรรคนั้นมาจากถิ่นเล็กๆ ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างกรุงแบกแดดกับเมืองตักริต (Takrit) ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่ถือนิกายสุนนี[28] และถึงแม้ว่าภายหลังจะได้มีความพยายามที่จะขยายแวดวงของความเป็นผู้นำไปรวมเอาผู้ถือนิกายชีอะฮฺและชาวคูรดฺ (Kurd) รวมทั้งบุคคลที่มาจากแถบชนบทไว้ด้วยก็ตาม ข้อเท็จจริงที่ว่าบุคลากรชั้นยอดหลายคนก็ยังมาจากถิ่นเล็กๆ นั้นอยู่ต่อไปทำให้ผู้อาศัยอยู่ในถิ่นนั้นมีสิทธิพิเศษอย่างใหญ่หลวง ดังจะเห็นได้ว่าผู้ที่ได้ทำสัญญาก่อสร้างงานสาธารณูปโภคสำคัญๆ ของประเทศนั้นตอนนี้ล้วนมาจากเมืองตักริต[29] ในทำนองเดียวกันการต่อต้านสำคัญๆ ก็มักจะเป็นฝีมือของกลุ่มต่างๆจากถิ่นหรือกลุ่มที่รู้สึกว่าตนเองถูกรัฐบาลใหม่ๆทำให้เสียเปรียบอย่างเป็นระบบ ตัวอย่างเช่นชาวสุนนีที่อาศัยอยู่ในเมืองฮามา (Hama) ในซีเรียผู้ซึ่งได้ให้การสนับสนุนอย่างมากแก่การแข็งข้อต่อต้านของกลุ่มภราดรภาพมุสลิม (Muslim Brothers) เมื่อปี 1982 หรือพวกผู้นำชาวเบอร์เบอร์ (Berber) ในการสไตร์ค์และการเดินขบวนประท้วงซึ่งเกิดขึ้นในแถบกาบีล (Kabyle) แห่งแอลจีเรียในปี 1980[30]เป็นต้น

บางทีอาจจะเป็นเรื่องสำคัญที่ว่า พัฒนาการของชนชั้นต่างๆ ได้ก้าวไปมากขึ้นในอียิปต์และตูนิเซียก่อนการสร้างลัทธิรัฐนิยมใช้อำนาจขึ้นมามากกว่าในแอลจีเรีย ซีเรียและอิรัก ดังที่โจเอล เบนิน (Joel

Beinin) เขียนถึงกรณีของอียิปต์ว่ามีความต่อเนื่องกันภายใต้ขบวนการกรรมกรก่อนและหลังปี 1952 ถึงแม้ว่ามันจะถูกซ่อนไว้ในวรรณกรรมโดยหนังสือต่างๆ ซึ่งทำเหมือนกับว่าประวัติศาสตร์ของแรงงานนั้นเป็นแต่เพียงประวัติศาสตร์ของสถาบันของสหภาพแรงงานทางการเท่านั้นก็ตาม[31] เรื่องนี้เป็นความจริงเช่นเดียวกันในชนชั้นกรรมกรของตูนิเซียซึ่งอำนาจและองค์กรของพวกเขาทำให้มันยืนหยัดอยู่ได้ดีหลังจากที่ได้รับเอกราชแล้วและทั้งๆที่บูร์กิบาพยายามที่จะนำมันมาอยู่ใต้การควบคุมของเขาก็ตาม ในซีเรียและอีรักนั้นการอุตสาหกรรมและการค้าพัฒนาได้น้อย มีบริษัทใหญ่ๆ เพียงไม่กี่บริษัทที่รัฐบาลจะยึดมาเป็นของรัฐได้และมีคนงานที่รวมตัวกันได้ดีเป็นจำนวนน้อยกว่านั้นอีกมาก ในกรณีของอิรัก ผลทางการเมืองของสถานการณ์ของมันถูกปิดบังไว้ระยะหนึ่งโดยความสามารถของพรรคคอมมิวนิสต์ในท้องถิ่นในอันที่จะเคลื่อนกำลังสมาชิกของตนเป็นจำนวนมากให้ออกมาเดินขบวนในถนนเมื่อทศวรรษ 1950 แต่การขาดฐานชนชั้นที่แข็งแกร่งในสังคมอิรักก็ได้รับการเปิดเผยขึ้นในไม่ช้าเมื่อตอนที่อิรักพ่ายแพ้อย่างรวดเร็วแก่การโจมตีของข้าศึกนับตั้งแต่ปี 1959 เป็นต้นไป และหากว่าพรรคคอมมิวนิสต์จะถูกเชิญให้ไปร่วมกับแนวหน้าก้าวหน้าแห่งชาติ (The Nation Progressive Front) ซึ่งเต็มไปด้วยสมาชิกพรรคบาษเป็นเวลาสองสามปีในตอนกลางศตวรรษ 1970 ส่วนใหญ่ก็เป็นเพราะว่ามันยังคงมีภาพลักษณ์ที่ดีกว่าพรรคบาษคู่แข่งของมันในหมู่ชุมชนชนบทบางแห่งอยู่นั่นเอง สำหรับแอลจีเรียนั้นการทำให้ท้องถิ่นนั้นเป็นท้องถิ่นอุตสาหกรรมได้รับการค้ำจุนจากความตั้งใจของฝรั่งเศสเพื่อว่าลัทธิภูมิภาคนิยมจะได้กลายเป็นพื้นฐานอันสำคัญสำหรับการผนึกกำลังให้มากกว่าความมีทางชนชั้นเดียวกันนั่นเอง

ข้อโต้แย้งเรื่องการถือปฏิบัติของรัฐ

สำหรับนักเขียนหลายคนนั้น ข้าราชการจำนวนมหาศาลในประเทศส่วนใหญ่ของตะวันออกกลางและโลกที่สามถูกถือว่าเป็นเครื่องหมายของรัฐที่มีความเข้มแข็งมากหรือน้อย สิ่งนี้ทำให้พวกเขาต้องพิศวงว่าอะไรที่แข็งแรงถึงขนาดนั้นจะบรรลุความสำเร็จน้อยถึงอย่างนั้นได้อย่างไรกันในเมื่อมีการผลักดันผ่านนักวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและการแปรรูปสังคมที่ได้รับการป่าวร้องมากมายเช่นนั้นแล้ว[32] แต่คำถามเช่นนี้เป็นคำถามที่ไม่ถูกต้องและอาจทำให้มีการมองหาคำตอบในที่ที่ไม่ถูกต้องด้วยก็ได้

มีข้อโต้เถียงซึ่งพยายามอธิบายถึงลักษณะที่ขัดกันอันแลเห็นได้ชัดเจนของรัฐที่แข็งแรงแต่มีอำนาจอ่อนแอนั้นว่าเป็นไปเพราะสมมติฐานสองข้อที่นำไปสู่ความเข้าใจผิด ข้อหนึ่งก็คือรัฐนั้นเป็นหน่วยอันเดียวกันซึ่งมีความตั้งใจอันเดียว ข้อสองคือเจ้าหน่วยนี้เองแหละที่พยายามจะแทงทะลุเข้าไปและเปลี่ยนรูปหน่วยที่สองซึ่งเรียกว่า ‘สังคม’ อย่างไรก็ตาม ดังที่ได้อภิปรายไว้ในบทนำของภาคที่ 1 แล้วว่าความเป็นอันเดียวกันของรัฐนั้นเป็นเรื่องที่แสดงออกมากกว่าจะเป็นเรื่องจริง รัฐบาลส่วนมากมักจะปรารถนาให้อะไรๆ เป็นไปอย่างนี้ รัฐบาลมักจะถือว่าตนมีความชอบธรรมเพราะมีบทบาทเป็นนายของหนทางที่กำหนดไว้ดีแล้ว ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ นี่เป็นข้ออ้างซึ่งไม่เพียงแต่เสริมกำลังให้แก่ความมี

ลักษณะของความมีใจเดียวเท่านั้น แต่ยังแก้ตัวให้อะไรก็ตามซึ่งมาแทรกแซงและขัดขวางโครงสร้างและความสัมพันธ์ของสังคมที่มีอยู่ในโครงสร้างสังคมที่มีอยู่แล้วซึ่งรัฐบาลอาจจะเลือกทำขึ้นอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อมาถึงเรื่องการวิเคราะห์ว่ามีการวางนโยบายและการทำตามนโยบายไปจริงๆ อย่างไรบ้าง สิ่งที่ถูกเปิดเผยให้เห็นก็คือจุดมุ่งหมายที่ขัดกันและผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันทั้งหมดซึ่งขัดกับจุดมุ่งหมายและผลประโยชน์ของสังคมกว้างในลักษณะที่จะทำให้ขอบเขตอันนั้นลางเลือนไป และตั้งปัญหาให้แก่ความคิดทั้งหมดของหน่วยที่ชัดเจนหน่วยหนึ่งซึ่งกระทำต่ออีกหน่วยหนึ่ง ตัวอย่างที่ดีอันหนึ่งในบรรดาตัวอย่างมากมายก็คือแผนการปฏิรูปที่ดินของอียิปต์ ตามปกติสิ่งนี้จะเป็นเครื่องแสดงว่ามันเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการแปรรูปสังคมชนบท แต่อันที่จริงนั้นพิสูจน์ได้ว่ามันเป็นอะไรบางอย่างที่มีความหลากหลายและสลับซับซ้อนกว่านั้นมาก[33] เริ่มต้นด้วยได้มีกฎหมายปฏิรูปฉบับแรกออกมาหลังจากกลุ่มนายทหารอิสระขึ้นสู่อำนาจในปี1952เพียงหกสัปดาห์เท่านั้น จึงไม่สามารถถือว่าเป็นกฎหมายของสังคมที่ได้รับการพินิจพิจารณามาอย่างดีแล้วได้ หลักฐานในทางลบต่อไปมีมาจากเรื่องที่ว่ามีความพยายามเพียงเล็กน้อยเหลือเกินที่จะทำให้เกิดผลของการปฏิรูปในด้านการเศรษฐกิจของเกษตรกรรมขึ้นในภายหลัง รวมทั้งเรื่องที่ว่าส่วนมากของทศวรรษ1950 นั้นความตั้งใจในด้านบริหารส่วนใหญ่เน้นไปที่การแก้ปัญหาเรื่องประชากรล้นประเทศและความไม่มีที่ดินทำกิน มิใช่โดยการแจกจ่ายที่ดินให้ใหม่แต่โดยการนำเอาที่ดินใหม่ๆจำนวนมากมาให้ทำการเพาะปลูก ตัวอย่างเช่นที่ทำอยู่ในถิ่นที่เรียกว่า ‘ถิ่นปลดปล่อย’ ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างกรุงไคโรกับเมืองอเล็กซานเดรีย แล้วต่อมาก็มีการจัดสรรน้ำให้โดยการสร้างเขื่อนสูงที่อัสวาน (Aswan)

เมื่อมองดูในแง่มุมนี้ แม้กระทั่งกฎหมายปฏิรูปกสิกรรมปี 1961 นั้นอย่างดีที่สุดก็เป็นแต่เพียงการโจมตีอำนาจของเจ้าที่ดินอย่างค่อนข้างจำกัดอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งถูกคลอดออกมาอย่างรีบร้อนเป็นการตอบสนองต่อบทบาทที่ถูกกล่าวหาของพวกศักดินาและพวกนายทุนในตอนที่การรวมกันของประเทศทั้งสองกลายเป็นสาธารณรัฐสหรัฐอาหรับนั้นเกิดแตกแยกกันเท่านั้น ดังนั้นเมื่อรัฐบาลของนัสเซอร์หยิบเอาเรื่องของความคงกะพันของ ‘ลัทธิศักดินา’ ในอียิปต์เองมากล่าวถึงดังที่ถูกเปิดเผยออกมาโดยการไต่สวนหลังจากมีการคร่าชีวิตนักปฏิบัติการชาวไร่ชาวนาคนหนึ่งในหมู่บ้านแกมชิช (Kamshish) ในปี 1966 นั้น ก็มีความลำบากเป็นอย่างมากในอันที่จะบรรลุถึงความคิดสอดคล้องกันเป็นเอกฉันท์ในเรื่องที่ว่าถ้ามีอะไรผิดไป สิ่งนั้นคืออะไรและควรจะแก้ไขอย่างไรดี[34] มันไม่ได้ช่วยอะไรได้เลยในกรณีที่ขอบเขตซึ่งกำหนดว่าที่ดินผืนไหนเป็นของรัฐกับผืนไหนเป็นผลประโยชน์ของเอกชนยังลางเลือนอยู่เป็นอันมาก รวมทั้งในกรณีที่การกล่าวหาในเรื่องการทุจริตคอรัปชั่นและการทำผิดอย่างอื่นๆ อาจจะมีการหนุนหลังมิใช่ด้วยการอุทธรณ์ให้มีการตีความในเรื่องความถูกต้องตามกฎหมายที่มีอยู่หลากหลายอย่างน่างงงวย และการตีความในเรื่องนโยบายของรัฐเท่านั้น แต่ด้วยการหาผลประโยชน์ทางการเมืองอย่างแท้จริงด้วย

ทั้งหมดนี้จึงไม่สามารถรักษาความคิดในเรื่อง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของรัฐที่ว่ามันเป็นตัวแสดงตัวเดียวซึ่งมีแผนการเปลี่ยนรูปทางสังคมอย่างเป็นระบบเอาไว้ได้ สิ่งที่มีมาแทนก็คือชิ้นเล็กชิ้นน้อยต่างๆ ของสิ่งที่ใหญ่มหึมาและน่ากลัวของฮอบส์ (Hobse) ในลักษณะของอียิปต์ซึ่งกระทำและต่อต้านกันในวิธีที่

อาจเข้าใจได้โดยอาศัยกระบวนการที่ไม่เข้ามารวมกันซึ่งเป็นการท้าทายให้เกิดการแบ่งออกเป็นสองส่วนที่ขัดแย้งกันตามแบบแผนของรัฐเทียบกับสังคม ตามความถูกต้องตามกฎหมายเทียบกับความผิดกฎหมาย หรือการวางแผนเชิงวิทยาศาสตร์เทียบกับการคิดถึงแต่ประโยชน์ของตนเอง ดังนั้นนี่จึงไม่ใช่ปัญหาเรื่องการทดสอบกำลังของหน่วยที่สมมติเอาว่าเป็นหน่วยเดียว (คือรัฐ) หรือทดสอบความสามารถของมันที่จะปลุกปั้นอีกอย่างหนึ่ง (คือสังคม) ขึ้นมา แต่เป็นปัญหาที่ว่าจะตีความชั่วขณะอันสำคัญเมื่อม่านแห่งความมีอำนาจในทุกทางที่รัฐบาลซึ่งนิยมการใช้อำนาจสร้างขึ้นมาล้อมรอบตัวมันเองนั้นได้หลุดเลื่อนออกไปและเผยให้เห็นผลประโยชน์กองใหญ่ที่ทำให้เกิดการแข่งขันกันชิงดีกัน (และมีอยู่บ่อยๆ ที่ขัดแย้งกัน) ซึ่งมักจะกองอยู่ข้างใต้นั้นว่าอย่างไรต่างหาก

เชิงอรรถ

1. Nazih N. M. Ayubi, *Bureaucracy and Politics in Contemporary Egypt* (London: Ithaca, 1980), หน้า 189.
2. Clement H. Moore, 'Authoritarian politics in unincorporated society: The case of Nasser's Eygpt', *Comparative Politics*, IV/2 (Jan., 1974), หน้า 199.
3. เล่มเดียวกัน.,ตารางที่ 2,หน้า199; และ C. H. Moore, 'The consolidation and dissipation of power in unincorporated societies: Eygpt and Tunisia', *mimeo.*
4. Hanna Batatu, 'Political power and social structure', ในSamih K. Farsoun (ed.), *Arab Society: Continuety and Change* (London: Croom Helm, 1985), หน้า 39.
5. Nazih Ayubi, 'Arab bureaucracies: Expanding size, changing roles', ในAdeed Dawisha และ I. William Zartman (eds), *Beyond Coercion: The Durability of the Arab State* (London: Croom Helm, 1988), หน้า 19.
6. Lisa Anderson, *The State and Social Transformation in Tunisia and Libya 1830 – 1980* (Princeton: Princeton University Press, 1985), หน้า 235 – 6.
7. Ahmad Abdalla, *The Student Movement and National Politics in Eygpt* (London: Al – Saqi, 1985), ตาราง 6.1 และ 6.2 , หน้า 102.
8. Mahfoud Bennoune, *The Making of Contemporary Algeria 1830 – 1987* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), ตารางที่ 9.3, หน้า 225.
9. E. R. J. Owen, 'Economic aspects of revolution in The Middle East', ในP.J. Vatikiotis (ed.), *Revolution in the Middle East and Other Case Studies* (London: George Allen & Unwin, 1972),

ตารางที่ 1, หน้า 53; Elisabeth Longuenesse ได้ให้สัดส่วนที่แตกต่างออกไปสำหรับการเวนคืนในซีเรีย (1/4) ไว้ใน 'Structures socials et rapports de classe dans les societes du Proche – Orient', *Peuples Mediterraneens*, 20 (July/Sept., 1982) หน้า 169 – 70.

10. Bennoune, *The Making of Contemporary Algeria*, หน้า 176.
11. A. O. Hirschman, 'The political' economy of import – substituting industrialization in Latin America', *The Quarterly Journal of Economics*, 82/1 (Feb., 1968), หน้า 11 – 12.
12. งานที่สำคัญคือ Samuel P. Huntington and Clement H. Moore (eds), *Authoritarian Politics in Modern Societies : The Dynamics of Established One Party Systems* (New York: Basic Books, 1970). โปรดดู Guillermo O'Donnell, *Modernization and Bureaucratic Authoritarianism* (Berkeley, California: Institute of International Studies, 1973) ด้วยและในเรื่อง Moore, 'Authoritarian politics in unincorporated society', หน้า 193 – 218.
13. โปรดเทียบ Raymond H. Hinnebusch, 'Local politics in Syria: organization and mobilization in four village cases', *Middle East Journal*, XXX/1 (Winter, 1976), หน้า 1 – 24; Ilya Harik, *The Political Mobilization of Peasants: A Study of an Egyptian Peasant Community* (Bloomington, Indiana, and London: University of Indiana Press, 1974); และ Robert Sprinborg, 'Baathism in practice: agriculture, politics and political culture in Syria and Iraq',*Middle Eastern Studies*, 15 (1981), หน้า 191 – 206.
14. Guathier de Villers, *Problemes de I'emploi rural en Algerie* (Geneva: ILO Programme Mondiale d'Emploi, December, 1978), หน้า 17 – 19.
15. แหล่งข้อมูลที่ดีที่สุดคือรายงานหลายฉบับขององค์การนิรโทษกรรมนานาชาติในเรื่องตะวันออกกลาง ตัวอย่างเช่นโปรดดู, *Iraq: Report of an Amnesty International Mission* (London, 1983); *Syria: Report to the Government* (London, 1983); และ *Syria: Torture by the Security Forces* (London, 1987).
16. Georg Konrad, *The Loser* (Londer: Penguin, 1984), หน้า 205.
17. เล่มเดียวกัน และ Samir Al – Khalil, *The Republic of Fear: The Politics of Modern Iraq* (London: Radius, 1989), บทที่ 1 และบทที่ 2.
18. ตัวอย่างเช่น, R. Sprinborg, *Family, Power and Politics in Eygpt* (Philadelphia, Pennsylvania: Pennsylvania University Press, 1982), หน้า 83; และWilliam Zartman, 'L'elite algerienne sous le President Chadli Benjadid', *Maghreb/Machrek*, 106 (Oct./Nov./Dec., 1984), หน้า 39.
19. ตัวอย่างเช่น, Bruno Etienne, *L'Algerie Culture et revolution* (Paris: Editions du Seuil, 1977); และ Jean Leca, 'Social structure and political stability: Comparative evidence from the Algerian, Syrian and Iraqi cases', ใน Dawisha and Zartman (eds), *Beyond Coercion*, หน้า 165.

20. จุดนี้มีอยู่อย่างชัดเจนใน by Zartman, 'L'elite algerienne', หน้า 39; และ Leca, 'Social structure and political stability', หน้า. 164 – 83.
21. Etienne, *L'Algerie*, หน้า 92 – 106.
22. เล่มเดียวกัน, หน้า 40 – 45.
23. อ้างไว้ใน in Bassam Tibi, 'Trade unions as an organizational form of political opposition in Afro – Arab state – The case of Tunisia', *Orient*, 24/4(Dec., 1979) หน้า 88.
24. หัวข้อนี้มีการวิเคราะห์โดย John Waterbury, *The Egypt of Nasser and Sadat: The Political Economy of Two Regimes* (Princeton, N.J: Princeton University Press, 1983), หน้า 247 – 60; และโดย Hugh Roberts, *Political Delopment in Algeria*: *The Regime of Greater Kabylia*, D. Phil. Oxford 1980, หน้า 69 – 74.
25. การวิเคราะห์นี้อาศัยความคิดของ Roberts, *Political Development in Algeria*, หน้า 73 – 5.
26. เล่มเดียวกันหน้า; Leca, 'Social structure and political stability',หน้า 166 – 9,
27. Zubaida, *Islam, the people and the State*, หน้า 165.
28. Amatzia Baram, 'The ruling political elite in Ba'thi Iraq, 1968 – 1986: The changing features of a collective profile', *International Journal of Middle Eastern Studies*, 21/4 (Nov., 1989), หน้า 450 – 2.
29. Marion Farouk – Sluglett, 'Iraq's transition to capitalism', *MERIP*, 125/126 (July –Sept., 1984), หน้า 52.
30. Raymond A. Hinnebusch, *Authoritarian Power and State Formation in Ba'thist Syria: Army, Party, and Peasant* (Boulder, Colorado: Westview Press, 1990),หน้า 286 – 90; Hugh Robert, 'The unforeseen development of the Kabyle question in Algeria' *Government and Opposition*, 17/3 (Summer, 1982), หน้า 312 – 34.
31. Joel Beinin, 'Labor, capital, and the state in Nasserist Egypt, 1952 – 1961', *International Journal of Middle Eastern Studies*, 21/1 (Feb., 1989), หน้า 72.
32. ตัวอย่างเช่น, Ayubi, *Bureaucracy and Politics*,บทที่. 2. แต่โปรดดู Joel Migdal, *Strong Societies, Weak State: State – Society Relations and State Capabilities in the Third World* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1988).หน้า 340ด้วย
33. ตัวอย่างเช่น, Hamied Ansari, *Egypt, The Stalled Society* (Albany, NY: The State University of New York Press, 1986), โดยเฉพาะบทที่ 1 และ 3 และ Leonard Binder, *In a Moment of Enthusiasm: Political Power and the Second Stratum in Egypt* (Chicago and London: University and Chicago Press, 1978), บทที่ 14.

34. Ansari,*Stalled Society*, หน้า 34 – 8, 42, 137 8. โปรดดูคำบรรยายของ Waterbury ในเรื่องเหตุการณ์ของพวกที่ถือ ‘ลัทธิแก้’ ที่เมืองคามชิช (Khamshish) ใน, *The Egypt of Nasser and Sadat*, หน้า 340n.

---

3. ความเจริญเติบโตของอำนาจรัฐในโลกอาหรับภายใต้การปกครองของตระกูล และทางอื่นของลิเบีย

บทนำ

ความเติบโตในด้านขนาดและความแพร่หลายของเครื่องมือของรัฐบาลกลางมิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะรัฐทั้งหลายที่มีรัฐบาลพรรคเดียว แต่เกิดขึ้นภายใต้ระบบอื่นๆ ด้วยเหมือนกัน ที่น่าสังเกตที่สุดก็คือรัฐที่อยู่ภายใต้การปกครองแบบกษัตริย์หรือการปกครองของตระกูลในโมร็อกโก จอร์แดนและตลอดคาบสมุทรอาระเบียเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่างที่น่าตื่นเต้นที่สุดในเรื่องนี้จะพบได้ในรัฐเล็กๆ ที่ปกครองโดยหัวหน้าเผ่า (เชค) ในแถบอ่าวซึ่งได้พบน้ำมันไม่ว่าจะก่อนหรือหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และได้ใช้ความมั่งคั่งที่พบใหม่ของตนไปในการสร้างจำนวนข้าราชการขึ้นมากมายรวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกในเรื่องสวัสดิการที่กว้างขวางเพื่อประชากรที่กำลังเพิ่มขึ้นของตน ตัวอย่างเช่นในประเทศคูเวต จำนวนข้าราชการเพิ่มขึ้นจาก 22,073 คนในปี 1966 เป็น 113,274 คนในปี 1976 และ 145,000 คนในปี 1980 คือเกือบเสี้ยวหนึ่งของจำนวนแรงงานทั้งหมด[1] ในซาอุดิอาระเบียก็มีความเติบโตรวดเร็วเกือบจะเหมือนกันคือจำนวนข้าราชการเพิ่มจากไม่กี่ร้อยคนในทศวรรษ 1950 ไปเป็นประมาณ 37,000 คนในปี 1962/3 เป็น 85,000 คนในปี 1970/1 และ 245,000 คนในปี 1979/80[2] เช่นเดียวกับในที่อื่นๆ การขยายโอกาสทางการศึกษาก็เป็นส่วนประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของการเติบโตนี้ ในปี 1980 มีนักเรียน 1,280,000 คนในโรงเรียนชั้นประถมและชั้นมัธยมของซาอุดิอาระเบียและ 42,000 คนในมหาวิทยาลัยใหม่ๆ[3] อย่างไรก็ดีรายได้จากน้ำมันก็มิได้เป็นเครื่องกระตุ้นอย่างเดียวที่ทำให้จำนวนข้าราชการขยายขึ้น ในราชอาณาจักรจอร์แดนภายใต้ราชวงศ์ฮาเชมียะฮฺ (Hashemiyyah) ราชวงศ์ที่ทำการปกครองได้รับเงินช่วยเหลือจำนวนมากมายจากภายนอกคือตอนแรกได้จากอังกฤษ ต่อมาได้จากรัฐอาหรับที่ร่ำรวยซึ่งรัฐบาลได้ใช้ไปพัฒนาทั้งกองทัพและการบริหารส่วนกลาง ในปี 1982 มีข้าราชการประจำอยู่ 59,000 คนหรือน้อยกว่าร้อยละ 15 ของจำนวนแรงงานนิดหน่อยเท่านั้น และมีกำลังทหารอยู่ 70,000 – 100,000 คน[4]

การขยายจำนวนข้าราชการขนาดนี้ ย่อมทำให้อำนาจอันใหญ่หลวงตกอยู่ในมือของราชวงศ์ที่ทำการปกครองแต่ละราชวงศ์ แต่ก็ทำให้ราชวงศ์เหล่านั้นต้องได้รับความกดดันเป็นอย่างมากด้วย ทั้งกษัตริย์ฮุสเซนแห่งจอร์แดนและกษัตริย์ฮัสซันที่ 2 แห่งโมร็อกโกรอดจากการรัฐประหารได้อย่างหวุดหวิดตั้งหลายครั้ง ส่วนรัฐบาลหลายรัฐบาลในคาบสมุทรอาหรับ ก็ต้องประสบความยากลำบากมากพอสมควรในการจัดการกับการแข่งขันกันภายในราชวงศ์ซึ่งโกรธขึ้งเพราะความร่ำรวยที่ได้พบใหม่ของกษัตริย์และการแข่งขันกันเพื่อชิงตำแหน่งสูงๆ อย่างไรก็ตามแม้แต่เมื่อผู้ปกครองแต่ละคนถูกปลดจากตำแหน่งเหมือนอย่างในซาอุดิอาระเบียปี 1964 ในอะบูดาบีปี 1966 หรือโอมานในปี 1970 ก็ตาม แต่ราชวงศ์เหล่านั้นก็ยังอยู่รอดต่อมาเพื่อสร้างการเมืองในพระราชสำนักที่มีรูปแบบผิดปกติขึ้นซึ่งมีลักษณะมุ่งที่จะให้อำนาจแก่ส่วนบุคคลอย่างมากมาย มี

ความไม่เต็มใจอย่างแลเห็นได้ในการที่จะอนุญาตให้มีพรรคการเมืองอยู่ได้ รวมทั้งให้สหภาพแรงงานหรือองค์การที่คล้ายคลึงกัน (นอกจากในโมร็อกโก) มีความเคลื่อนไหวทางการเมืองและข้อผูกมัดพื้นฐานกับธุรกิจด้านเศรษฐกิจของเอกชนได้โดยจำกัด มีแต่ในคูเวตเท่านั้นที่ราชวงศ์ซึ่งปกครองอยู่ทั้งหมดได้ถูกปลดออกไปโดยอำนาจบังคับซึ่งเกิดมาจากการรุกรานของอิรักในเดือนสิงหาคม 1990

แนวเรื่องใหญ่ในบทนี้จะกล่าวถึงการปกครองของตระกูลในแบบต่างๆ นอกจากนั้นข้าพเจ้าจะมองดูรัฐหนึ่งโดยเฉพาะซึ่งผ่านจากระบบราชาธิปไตยมาสู่ระบบที่มีเจตนาพยายามที่จะสร้างโครงสร้างทางการเมืองและการบริหารแบบใหม่ขึ้นมาด้วย นั่นคือประเทศลิเบีย

การเมืองของการปกครองโดยตระกูล : ข้อสังเกตทั่วไปบางประการ

ในตอนปลายของสมัยจักรวรรดินิยมนั้นรัฐหรือรัฐเล็กๆ ของอาหรับรวม 19 รัฐต่างก็มีกษัตริย์ อะมีร เชค สุลต่าน เบย์ หรืออิมามซึ่งมาจากตระกูลที่เป็นผู้ก่อตั้งรัฐนั้นขึ้นหรือมิฉะนั้นก็มีสิทธิทางเชื้อสายที่จะปกครองมาเป็นหัวหน้ารัฐ ต่อมาประมุขของรัฐเช่นนี้ก็ถูกปลดไป 6 คนในทศวรรษ 1950 และ 1960 คือ ใน อียิปต์ ตูนีเซีย อิรัก ลิเบีย และเยเมนเหนือ เหลืออีก 14 คนซึ่งยังมีอยู่จนทุกวันนี้คือโมร็อกโก จอร์แดน ซาอุดิอาระเบีย คูเวต บาห์เรน กาตาร์ โอมานและสมาชิกเจ็ดรัฐของสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์[5] เมื่อดูครั้งแรกจะดูเหมือนว่าเป็นอะไรที่ออกจะล้าสมัย อย่างไรก็ตามเมื่อเราตรวจตราดูให้ใกล้ชิดมากขึ้นจะเห็นได้ว่ามีเหตุผลหลายอย่างที่ทำให้ตระกูลหรือราชวงศ์เหล่านี้รอดอยู่ได้ ที่น่าสังเกตที่สุดก็คือความสามารถของพวกเขาที่จะรวมเอาอำนาจไว้ในตัวเอง ความสามารถที่จะยับยั้งคู่แข่งขันภายในของตนเองและการที่จะต่อต้านการเรียกร้องให้แบ่งปันกระบวนการตัดสินใจร่วมกับนักการเมืองที่จงรักภักดีต่อตนเพียงหยิบมือหนึ่ง ในการทำดังนี้พวกเขาแสดงให้เห็นว่าการปกครองด้วยตระกูลในตะวันออกกลางมีข้อได้ประโยชน์บางอย่างในการทำหน้าที่ซึ่งนักเขียนคนก่อนๆ มองไม่เห็น เพราะนักเขียนเหล่านั้นไปไว้ใจในความคิดของซามูเอล ฮันติงตัน (Samuel Huntington) ในสิ่งที่เขาเรียกว่า 'อันตรายสองด้านของกษัตริย์' มากเกินไป นั่นคือข้อสังเกตของฮันติงตันที่ว่า 'การรวมศูนย์อำนาจซึ่งจำเป็นสำหรับส่งเสริมการปฏิรูปทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ (จะทำให้) เป็นการยากลำบากหรือเป็นไปไม่ได้สำหรับกษัตริย์แบบเก่าๆ ที่จะขยายฐานของตนให้กว้างออกไปและกลืนเอากลุ่มใหม่เข้าไป'[6] แต่ในการปฏิบัติจริงๆ นั้นปรากฏว่านี่เป็นปัญหาน้อยกว่าที่เคยคิดกันไว้ครั้งหนึ่ง ประการหนึ่งเพราะยังไม่ใคร่มีความพยายามที่จะแบ่งปันอำนาจด้วยเหตุผลที่ว่ามันอาจจะทำให้มีการท้าทายต่ออำนาจของตระกูลนั้นมากเกินไป อีกประการหนึ่ง เหมือนดังที่ฮันติงตันได้ชี้ให้เห็นว่ากษัตริย์มีหนทางที่สามารถหลุดพ้นจากอันตรายสองด้านนั้นได้ โดยการแสดงบทบาทเป็นหัวหน้าของผู้ที่เป็นคนสมัยใหม่เสียเองและแล้วก็โดยการทำให้กระบวนการนั้นเชื่องช้าลงในลักษณะที่จะลดการจัดการที่ผิดพลาด และการเรียกร้องที่จะเข้ามามีส่วนร่วมลงให้เหลือน้อยที่สุด[7]

ข้อได้ประโยชน์เหล่านี้คืออะไรเล่า? และจะทำให้เป็นจริงได้อย่างไร? แน่นอนข้อแรกที่ต้องเข้าใจก็คือในบริบทของตะวันออกกลางนั้นกษัตริย์ไม่มีความชอบธรรมตามบัญญัติสืบสันตติวงศ์ที่ครั้งหนึ่ง

ได้มาจากความคิดเรื่องเทวสิทธิ์ของกษัตริย์ตามแบบชาวยุโรป อันที่จริงนั้นมีผู้ปกครองเพียงสามคนเท่านั้นที่เรียกตัวเองว่ากษัตริย์ – คือในจอร์แดน โมร็อกโกและซาอุดิอาระเบียด้วยเหตุผลที่ว่าพวกเขาตัดสินใจที่จะได้รับความนับหน้าถือตาจากมหาอำนาจดั้งเดิมอย่างอังกฤษและฝรั่งเศสยิ่งกว่าที่ต้องการจะให้ประชาชนของพวกเขาเองประทับใจ ที่จริงพวกที่อยู่ในตำแหน่งนั้นทุกคนมักจะใช้ยศตำแหน่งอย่างอื่นเสียมากกว่าอย่างเช่น 'เชค (หัวหน้าเผ่า, ผู้อาวุโส, *พ่อเฒ่า*ที่ปกครองครอบครัว, หัวหน้า)' 'อะมีร (หัวหน้า)' 'อิมาม (ผู้นำ)' เป็นต้น ซึ่งมีสุ้มเสียงไปในทางประเพณีในท้องถิ่นมากกว่า ในขณะที่อย่างน้อยก็ในซาอุดิอาระเบียการใช้ราชาศัพท์มักจะก่อให้เกิดความรู้สึกกระดากใจค้างคาอยู่ เพราะเหตุว่าสำหรับชาวมุสลิมสายสุนนีและสายชีอะฮฺจำนวนมากนั้นราชาศัพท์เป็นศัพท์ที่ควรใช้เฉพาะต่ออัลลอฮฺ (พระผู้เป็นเจ้า) เท่านั้นเหมือนดังที่มีรายงานว่ากษัตริย์ไฟซอลได้บอกแก่สมาชิกคนอื่นๆในราชวงศ์ของพระองค์เมื่อปี 1964 ว่า "ฉันขอร้องเถอะ พี่น้องเอ๋ยจงถือว่าฉันเป็นทั้งพี่น้องและคนรับใช้ก็แล้วกัน คำว่า 'พระองค์' นั้นควรสงวนไว้สำหรับพระผู้เป็นเจ้าแต่พระองค์เดียวเท่านั้น และคำว่า 'บัลลังก์' ก็คือบัลลังก์ของสวรรค์และโลก"[8] อะยาตุลลอฮฺ โคมัยนี (Khomeini) ได้กล่าวเช่นนี้แต่อย่างแข็งแกร่งมากกว่านี้ในคำโต้ปัญหาธรรมะของท่านซึ่งต่อต้านระบบราชาธิปไตยของซาอุดิอาระเบียเมื่อทศวรรษ 1980

ในสถานการณ์ของตะวันออกกลางนั้น สิทธิที่จะปกครองมิได้มีอยู่ในสถาบันของความเป็นกษัตริย์เองแต่อยู่ในการผสมผสานกันของคุณธรรมส่วนตัวและคุณธรรมของตระกูล ในกรณีของกษัตริย์แห่งจอร์แดนและโมร็อกโกนั้นสืบเชื้อสายมาจากท่านศาสดามุฮัมมัดเอง ที่จริงนั้นความแข็งแรงของระบบนี้อยู่ที่ว่าความถูกต้องชอบธรรมนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างรวมกัน ปัจจัยอย่างหนึ่งอย่างใดสามารถจะมีส่วนได้ในโอกาสที่เหมาะสม และปัจจัยทั้งหมดก็อาจใช้สลับที่กันได้หลายอย่างเพื่อสร้างตำนานที่มีพลังเกี่ยวกับต้นกำเนิดของตระกูลรวมทั้งความสำเร็จในอดีตและความเข้มแข็งในปัจจุบันที่มีอยู่เหนือเขตแดนที่ตระกูลนั้นปกครองอยู่ ณ บัดนี้ มันยังมีข้อได้เปรียบมากขึ้นอีกคือไม่ผูกมัดผู้ปกครองไว้กับต้นตอเฉพาะอันหนึ่งอันใดของความถูกต้องชอบธรรมซึ่งในบางสถานการณ์อาจจะเป็นเรื่องที่น่ากระดากใจหรือมิฉะนั้นก็เป็นการกระทำที่ต้องฝืนใจเป็นอย่างมาก ตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ก็คือความกังวลใจของผู้ปกครองซาอุดิอาระเบียบางคน โดยเฉพาะกษัตริย์อับดุล – อะซิส อิบนุ ซาอุด (Abdal – Azis ibn Saud) ที่ไม่ต้องการจะถือว่าตัวเองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสถาบันศาสนาอย่างใกล้ชิดนักถึงแม้ว่าเรื่องนี้จะเป็นเสาหลักพื้นฐานที่ทำให้ราชวงศ์ของพระองค์มีสิทธิที่จะปกครองก็ตามที

ความยืดหยุ่นอีกแบบหนึ่งมาจากความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างตระกูลนั้นกับตัวผู้ปกครองเองนับเป็นคุณธรรมที่ทำให้คุณธรรมดั้งเดิมที่ฝ่ายหนึ่งเป็นตัวแทนอยู่นั้นเพิ่มพูนขึ้น จึงจำเป็นต้องมีคุณสมบัติมากขึ้นเพื่อจะได้มีความสำเร็จเหมือนกับอีกฝ่ายหนึ่ง อาจเป็นไปได้ว่าไม่ใช่ความบังเอิญเลยที่ทำให้รัฐซึ่งยังมีการปกครองโดยตระกูลเหลือรอดอยู่ก็คือครอบครัวชั้นนำทั้งหลายของเผ่าชนเร่ร่อน ซึ่งเคยมีบทบาทสำคัญมาในอดีตที่เพิ่งผ่านไป แต่เรื่องนี้ก็มิได้ปลดปล่อยกษัตริย์สมัยนี้ให้พ้นจากการต้องพัฒนาความชำนิชำนาญอันเป็นเรื่องจำเป็นในการที่จะบังคับบัญชาข้าราชการจำนวนมากมายหรือเพื่อติดต่อทางการทูตระหว่าง

ประเทศที่สลับซับซ้อนได้เลย ถ้าสามารถจะพบความสมดุลที่ถูกต้องได้เช่นนั้นสถานการณ์ของตระกูลก็จะแข็งแกร่งขึ้น

อย่างไรก็ตามจะเป็นเรื่องไม่ถูกต้องหากจะกล่าวว่าการดำรงไว้ซึ่งการปกครองของตระกูลนั้นจะไม่มีปัญหาอะไร สิ่งที่แลเห็นได้ชัดเจนที่สุดและเป็นเรื่องที่ยากลำบากที่สุดก็คือความจำเป็นที่จะรักษาให้ตระกูลมีความสามัคคีกันอยู่ได้ เรื่องนี้เกี่ยวข้องกับการหาหนทางที่จะจัดการกับปัญหาในเรื่องการสืบราชสมบัติรวมทั้งต้นตอของการแข่งขันกันที่อาจจะเป็นไปได้อย่างอื่นๆ ด้วยเช่นการแข่งขันเพื่อแย่งอำนาจตำแหน่งและความมั่งคั่งเป็นต้น ในตระกูลใหญ่ๆ ซึ่งผู้สร้างตระกูลคนเดียวหรือหลายคนก็ตามมีบุตรชายหลายคนจากภรรยาคนต่างๆ ย่อมมีปัญหาเพิ่มขึ้นว่าจะกำหนดให้ใครเป็นหรือไม่ได้เป็นกษัตริย์และใครบ้างที่จะได้รับการพิจารณาว่าเป็นผู้น่าจะได้รับตำแหน่งสูง ในตอนแรกปัญหาเช่นนี้ได้เกิดขึ้นแก่กษัตริย์อับดุล – อะซิสเองในปี 1932 เมื่อพระองค์ทรงออกคำสั่งว่ามีแต่เพียงโอรสของพระองค์เองและของพระเชษฐาและพระอนุชาของพระองค์รวมทั้งของครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และการอภิเษกสมรสของพระองค์เท่านั้นจึงจะถือว่าเป็น ‘เจ้า’ และมีสิทธิได้รับเงินเดือนได้ ต่อมาภายหลังบัญชีนี้ถูกกษัตริย์ไฟซอล (Faisal) ตัดออกเสียสองครั้งหลังจากปี 1958 จึงทำให้รายชื่อจำนวนมากถูกถอนออกไป[9] ส่วนรัฐต่างๆ ในแถบอ่าวนั้น ในทศวรรษ 1980 มีหลายรัฐที่ได้เขียนรัฐธรรมนูญขึ้นเพื่อกำหนดว่าผู้ใดเป็นสมาชิกและผู้ใดอาจจะเป็นผู้มีชื่อในการสืบราชสมบัติต่อมาได้

การเลือกรัชทายาทนั้นสามารถทำได้โดยสิทธิที่ได้จากการเป็นโอรสคนแรกหรือโดยการตัดสินตามสูตรของญาติเพศชายที่มี ‘ความสามารถ’ และอาวุโสที่สุดของผู้ปกครองนั่นเอง ทั้งสองวิธีนี้มีทั้งข้อดีและข้อเสีย การเลือกโอรสคนหัวปีนั้นทำได้ง่ายและเป็นการรวมเอาอำนาจและการตัดสินใจมาไว้ในสายของราชวงศ์สายเดียว อย่างไรก็ดีอาจทำให้ได้กษัตริย์ที่ยังคงทรงพระเยาว์และไม่เหมาะที่จะปกครองบ้านเมืองก็ได้ นอกจากนั้นมันจะตัดญาติสายอื่นออกเสียหมดโดยอัตโนมัติอันเป็นสิ่งที่อาจเพิ่มความตึงเครียดให้ได้โดยเฉพาะในตระกูลใหญ่ๆ ส่วนอีกวิธีหนึ่งนั้น ญาติผู้มีความสามารถและอาวุโสที่สุดมักจะเลือกรัชทายาทที่มีอายุมากพอที่จะมีประสบการณ์ในเรื่องการบริหารประเทศได้มากพอ และยังส่งเสริมให้มีการผนึกกำลังของตระกูลด้วยโดยการอนุญาตให้ญาติหลายสายมีส่วนร่วมในการปกครองได้หรืออย่างน้อยก็มีส่วนร่วมในการคาดหมายว่าตนจะได้ปกครอง ส่วนที่ไม่ดีของวิธีนี้ก็คือโดยทั่วไปมักจะนำไปสู่การครองราชย์ในระยะสั้นๆ อย่างเช่นในกรณีของซาอุดิอาระเบียซึ่งยังมีโอรสของกษัตริย์อับดุล – อะซิสอยู่อีก 31 องค์ที่มีชีวิตอยู่ในกลางทศวรรษ 1970 จึงต้องผ่านบัญชีของพี่ชายน้องชายและพี่ชายน้องชายต่างมารดาอีกยาวนานก่อนที่จะเลื่อนไปถึงคนอีกรุ่นหนึ่งได้[10] ข้อสุดท้ายเกี่ยวกับปัญหาเรื่องการประเมินความสามารถของผู้ที่จะเป็นผู้ปกครองได้ ไม่ใช่แต่เพียงว่านี่เป็นเรื่องที่อาศัยความคิดส่วนตัวอย่างมากเท่านั้น แต่ยังสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาอีกด้วย ขึ้นอยู่กับระดับของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและปัญหาที่ประเทศนั้นต้องเผชิญอยู่

ในการปฏิบัติจริงๆ นั้นตระกูลที่ปกครองใช้วิธีต่างๆ กันรวมทั้งในบางครั้งก็เปลี่ยนจากวิธีหนึ่งไปใช้อีกวิธีหนึ่งด้วย ในบรรดาประเทศที่ตั้งบุตรชายคนหัวปีเป็นทายาทในทศวรรษ 1980 ก็มีโมร็อกโก

บาห์เรน กาตาร์ อะบูดาบี และดูไบ[11] ส่วนที่อื่นก็ใช้สูตรต่างๆ กันของญาติเพศชายผู้มีความสามารถและมีอาวุโสสุด ส่วนมากมักจะช่วยเสริมโดยการแต่งตั้งเจ้าชายมกุฎราชกุมารไว้ก่อนเพื่อจะลดความเป็นไปได้ที่จะมีการทะเลาะเบาะแว้งกันในครอบครัวซึ่งมักเกิดขึ้นทันทีหลังจากผู้ปกครองที่มีอยู่สิ้นชีวิตไป ในซาอุดิอาระเบียได้สร้างกลไกอย่างหนึ่งขึ้นมาเพื่อชี้ว่าใครจะเป็นผู้ถูกถือว่าอยู่ในสายถัดไปจากเจ้าชายรัชทายาท บุคคลนี้จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรองประธานคนที่สองของสภารัฐมนตรี อย่างไรก็ตามระบบเหล่านี้ทั้งหมดก็อาจเปลี่ยนแปลงได้แล้วแต่การต่อรองกันในตระกูล ในรัชสมัยของกษัตริย์ฮุสเซน (Hussein) นั้น จอร์แดนมีเจ้าชายมกุฎราชกุมารสามพระองค์คือสององค์เป็นพระอนุชาของกษัตริย์ อีกองค์หนึ่งเป็นโอรสจากการอภิเษกสมรสกับสตรีที่ไม่ใช่มุสลิมซึ่งภายหลังถูกตัดออกจากการเป็นรัชทายาท ส่วนในกรณีชารญาฮฺ (Sharjah) แห่งสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ การพิพาทในปี 1987 ระหว่างผู้ปกครองและพระอนุชาของพระองค์นั้นสามารถตกลงกันได้ด้วยการเปลี่ยนระเบียบการตั้งผู้สืบเชื้อสายโดยตั้งให้พระอนุชาเป็นองค์รัชทายาทเสียเอง

ถ้าหากว่าสามารถจะลดการวิวาทภายในตระกูลลงให้เหลือน้อยที่สุดได้ ผู้ปกครองก็จะมีบุคลากรที่จงรักภักดีเป็นจำนวนมากสำหรับใช้เป็นที่ปรึกษาและจัดการกับงานตำแหน่งสูงๆ ของรัฐ ถ้าเป็นตระกูลใหญ่อย่างเช่นในซาอุดิอาระเบียและประเทศแถบอ่าว ตามปกติตัวผู้ปกครองเองหรือผู้ที่ถูกกำหนดให้เป็นทายาทของเขาก็จะเป็นนายกรัฐมนตรีเสียเอง และสำหรับตำแหน่งสำคัญๆในคณะรัฐบาลของเขาคือ รัฐมนตรีกลาโหม ต่างประเทศและมหาดไทยก็ให้ญาติที่ใกล้ชิดเป็น แม้แต่เมื่อตระกูลนั้นมีขนาดเล็กลงอย่างในจอร์แดนและโมร็อกโก พวกน้า อา ลุง และลูกพี่ลูกน้องของกษัตริย์ก็จะครองตำแหน่งสำคัญๆ อย่างเช่นผู้บัญชาการสูงสุดของกองทัพหรือได้เป็นตัวแทนอยู่ในแวดวงที่สำคัญๆ ของการตัดสินใจอย่างเช่นการวางแผนและการพัฒนา ที่จริงนั้นข้อดีอย่างหนึ่งของการปกครองโดยตระกูลก็คือการแต่งตั้งเช่นนั้นมิได้ทำให้เกิดความน่าอัปยศอดสูในเรื่องการเกื้อกูลกันในหมู่ญาติอย่างที่จะเกิดขึ้นในสาธารณรัฐเพราะเป็นการยากที่จะย้ายหรือโอนญาติสนิทไปจากตำแหน่งที่มีอำนาจ ดังนั้นสมาชิกผู้อาวุโสในตระกูลจึงมักจะได้อยู่ในตำแหน่งเดิมแป็นระยะเวลานานๆ

ปัญหาข้อที่สองที่เผชิญหน้ากับกษัตริย์หรือผู้ปกครองในตระกูลของอาหรับในอดีตก็คือจะหาทรัพยากรได้จากที่ไหนให้พอเพียงเพื่อหลีกเลี่ยงการต้องพึ่งพากลุ่มสังคมสำคัญๆ มากเกินไปและเพื่อจะได้สร้างการค้ำจุนตนเองขึ้นโดยการแจกจ่ายส่วนแบ่งกันได้ ปัญหานี้มีอยู่ทั้งในรัฐอาหรับที่ยากจนก่อนจะถึงยุคสมัยแห่งน้ำมัน และในประเทศอย่างเช่นจอร์แดนและโมร็อกโกซึ่งประเทศที่มีอำนาจจักรวรรดินิยมคอยควบคุมการเงินที่จ่ายให้แก่กษัตริย์ไว้อย่างเหนียวแน่นโดยมีแต่เพียงเงินปีที่รัฐบาลถวายแก่กษัตริย์เพียงก้อนเล็กๆ และมีโอกาสจำกัดในการที่จะสะสมที่ดินหรือสมบัติอันมีค่าอย่างอื่นได้ ครั้นแล้วการได้รับเอกราชหรือรายได้จากน้ำมันหรือทั้งสองอย่างก็ให้ทางออกแก่ผู้ปกครองเกือบทุกคน ผู้ที่มีน้ำมันตอนนี้มีรายได้มากมายส่วนหนึ่งพวกเขาสามารถแจกจ่ายให้แก่ตระกูลของตนได้ด้วยวิธีต่างๆ อีกส่วนหนึ่งเอาไว้ใช้พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการสังคมเพื่อประโยชน์ของราษฎรของเขาเอง ในระหว่างนั้นกิจกรรมทาง

เศรษฐกิจที่เติบโตขึ้นก็ทำให้พวกเขามีทางเลือกโดยอนุญาตให้ญาติๆ ของพวกเขาทำธุรกิจได้ อย่างเช่นในคูเวตอนุญาตให้เข้าไปเกี่ยวข้องจัดการกับชุมชนพ่อค้าที่มีพลังอำนาจและเกลี้ยกล่อมชุมชนเหล่านั้นให้จำกัดความต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อแลกเปลี่ยนกับอิสรภาพในการทำเงิน สำหรับประเทศที่ไม่มีน้ำมันนั้นการได้รับเอกราชทำให้ผู้ปกครองเป็นอิสระจากการต้องพึ่งพาเงินช่วยในฐานะเมืองขึ้นและยอมให้พวกเขาหาแหล่งอุดหนุนทางการเงินอื่นๆ จากภายนอกได้ (ตัวอย่างเช่นเงินช่วยเหลือจากรัฐอาหรับอื่นๆ) หรือให้ทำธุรกิจของตนเองได้อย่างกษัตริย์ฮัสซันที่ 2 แห่งโมร็อกโก[12] ในทั้งสองกรณีนี้การติดต่ออย่างเงียบๆ ของตระกูลผู้ปกครองกับธุรกิจเอกชนทำให้พวกผู้ปกครองสามารถสร้างกลุ่มลูกค้าทางธุรกิจที่สำคัญๆ ขึ้นมาได้

ปัญหาข้อที่สามที่ตระกูลผู้ปกครองต้องประสบก็คือความสัมพันธ์ของพวกเขากับกองทัพ ยกเว้นเบย์ (Bay) แห่งตูนิสผู้ซึ่งถูกประธานาธิบดีบูร์กิบาเขี่ยออกไปหลังจากได้รับเอกราชแล้ว กษัตริย์อาหรับอีกสี่คนซึ่งต้องสูญเสียราชบัลลังก์ในทศวรรษ 1950 และ 1960 ล้วนแต่ถูกปลดจากตำแหน่งเพราะการรัฐประหารของทหารทั้งนั้น และชะตากรรมอย่างเดียวกันก็อาจจะเกิดขึ้นแก่กษัตริย์แห่งจอร์แดน โมร็อกโกและซาอุดิอาระเบียได้ถ้าหากว่าพวกเขาโชคไม่ดีหรือไม่มีความเชี่ยวชาญพอที่จะรอดพ้นจากแผนการที่กองกำลังของพวกเขาเองได้วางไว้ เมื่อต้องเผชิญกับปัญหานี้ ผู้ปกครองที่เป็นตระกูลก็มีทางเลือกที่เป็นไปได้เพียงสองทาง คือทางแรกที่เปิดให้แก่พวกที่อยู่ในคาบสมุทรอระเบียเป็นเวลาหลายทศวรรษก็คือต้องมีกองทัพที่เล็กมากเท่านั้น มักจะมีส่วนสัดของทหารรับจ้างที่เป็นคนต่างชาติอยู่สูงและเอาไว้ภายใต้การดูแลโดยตรงของญาติๆ ที่มีความจงรักภักดี อีกทางหนึ่งบังคับใช้แก่ผู้ที่เป็นอย่างกษัตริย์ของจอร์แดนและโมร็อกโกผู้จำเป็นต้องมีกองทัพขนาดใหญ่เพื่อป้องกันตัวเอง นี่เป็นหนทางสำหรับกษัตริย์ที่มีบทบาทเข้มแข็งเป็นผู้บังคับบัญชาทหารสูงสุด มักสวมเครื่องแบบทหารอยู่บ่อยๆ และไปร่วมในการเดินแถวและปฏิบัติเป็นประจำ กลยุทธ์นี้มีอยู่เป็นพิเศษในจอร์แดนซึ่งกษัตริย์ฮุสเซนแสดงความเชี่ยวชาญอย่างใหญ่หลวงในการได้รับความจงรักภักดีจากกองทัพของพระองค์หลังจากที่พระองค์ทรงสั่งปลดนายพลกลับบ์ (Glubb) ผู้บังคับบัญชาชาวอังกฤษออกไปเมื่อต้นปี 1956 และหลังจากหนึ่งทศวรรษกล่าวกันว่าพระองค์ทรงเรียกทหารของพระองค์ด้วยชื่อต้นของพวกเขา ‘ราวกับว่าทรงรู้จักทหารทุกคน’[13] โดยทั่วไปยิ่งขึ้นอาจกล่าวได้ว่าสถาบันกษัตริย์ได้จัดหากลไกที่ดีกว่าสำหรับจะรักษาความสวามิภักดิ์ของกองทัพไว้ได้ด้วยเรื่องที่ว่า การที่ทหารจะให้สัตย์ปฏิญาณแก่บุคคลใดมากกว่าแก่อะไรอย่างหนึ่งอย่างเช่น ธง หรือรัฐนั้นดูจะมีเหตุผลมากกว่า

ปัญหาข้อสุดท้ายซึ่งมีอยู่เฉพาะตระกูลผู้ปกครองซึ่งได้รับความชอบธรรมส่วนหนึ่งจากการที่พวกเขาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับศาสนามาอย่างใกล้ชิดนั้นก็คือ จะได้ผลประโยชน์จากความเกี่ยวข้องนี้โดยไม่ต้องฝืนใจจนเกินไป โดยทั่วไปเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับเทคนิคหลายอย่างที่ใช้อยู่ในสาธารณรัฐอาหรับต่างๆคือรัฐบาลเป็นฝ่ายควบคุมการแต่งตั้งและเงินทุนทางศาสนา ดูแลการสั่งสอนในวันศุกร์อย่างใกล้ชิดและอื่นๆ ความคิดเห็นอีกอย่างหนึ่งคือสิ่งที่อาจได้เรียกว่า ‘การจัดการตามขนบประเพณี’ ตัวอย่างเช่นการนำเอาข้อ

ปฏิบัติบางอย่างซึ่งนำเอาความรุ่งโรจน์ในอดีตมาใช้ อย่างเช่นการบังคับให้ทำในสิ่งที่ถือกันว่าเป็นพฤติกรรมอันเหมาะสมแบบอิสลาม โดยตำรวจศาสนาซาอุดิอาระเบียที่ตั้งขึ้นมาเป็นพิเศษหรือที่เรียกว่า*มุตาวา*

การที่มีตระกูลที่ทำการปกครองและราชสำนักของตระกูลอยู่นั้น ทำให้เกิดการเมืองที่แตกต่างจากระบบอื่นๆ ในแง่มุมสำคัญๆหลายอย่าง ประการหนึ่งคือเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของตระกูลเอง กระบวนการของปฏิสัมพันธ์ซึ่งปัญหาของบุคลิกภาพ ความทะเยอทะยาน นโยบายของรัฐและการควบคุมสถาบันรัฐผสมปนเปกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งที่ทำให้เรื่องราวยิ่งสลับซับซ้อนมากขึ้นไปอีกก็คือข้อเท็จจริงที่ว่ามีอยู่หลายกรณีที่เจ้าชายหรือ*อะมีร*อาวุโสยังรับหน้าที่ดูแลกระทรวงสำคัญที่สุดของรัฐบาล ซึ่งพวกเขาอาจใช้เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองหรือเป็นฐานอำนาจเพื่อค้ำจุนผลประโยชน์ โดยเฉพาะของตนเองได้ ในสถานการณ์เช่นนี้ การรักษาความสอดคล้องกลมเกลียวในตระกูลไว้ย่อมสำคัญกว่าความเต็มใจที่จะตัดสินใจในเรื่องอะไรที่ยากๆ อย่างไรก็ดีสภาพการณ์อาจจะไม่เป็นที่ไม่น่าพอใจเหมือนอย่างที่นักวิพากษ์วิจารณ์หลายคนพูดไว้ก็ได้ ตระกูลที่ทำการปกครองสามารถที่จะปิดบังกิจกรรมของตนไว้ด้วยผ้าคลุมแห่งความลับอย่างรอบคอบและไม่ใคร่มีใครมาขอให้อธิบายว่านโยบายของพวกเขาเป็นอย่างไรหรือพวกเขาตัดสินใจได้อย่างไร ยิ่งกว่านั้นการต่อสู้เพื่ออำนาจนั้นก็ไม่จำเป็นต้องมีทรรศนะในการแข่งขันก็ได้ ที่จริงนั้นแทนที่จะเป็นความอ่อนแอ บางทีถ้าเราแลเห็นว่ามันเป็นต้นตอแห่งความเข้มแข็งจะดีกว่าหากมันจะมีอยู่ภายในขอบเขตที่มีเหตุผล แน่นอนการที่สมาชิกทุกคนของตระกูลที่ทำการปกครองมักจะใช้วิธีการเดียวกันต่อนโยบายในเรื่องสำคัญๆ ย่อมเป็นการยืนยันว่าเรื่องต่างๆนั้นมิได้ถูกเปิดเผยออกมาอย่างเหมาะสม และโดยทั่วไปอาจจะเป็นวิธีที่นำเอาความเดือดร้อนมาให้ก็ได้

ลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งของการปกครองโดยตระกูลก็คือ การมีราชสำนักกษัตริย์ซึ่งมีบรรยากาศเฉพาะและความเคลื่อนไหวเฉพาะของตัวเอง ลักษณะบางอย่างของราชสำนักดูเหมือนจะไร้กาลเวลาและคล้ายกับจะบรรยายได้ง่ายๆ ในงานของมาชิอาเวลลี(Machiavelli) หรือเชคสเปียร์ (Shakespeare) เท่าๆ กับที่มีอยู่ในหนังสือรัฐศาสตร์สมัยนี้ มีคำแนะนำแก่ข้าราชสำนักในสมัยกลางให้หาดูว่าผู้ปกครองต้องการอะไรแล้วก็ให้ไปหาพระองค์พร้อมด้วยคำแนะนำว่าจะได้สิ่งนั้นมาอย่างไร มีเรื่องของความเข้าใจของกษัตริย์เลียร์ (Lear) ถึงเรื่องความสำคัญของการซุบซิบนินทาเมื่อพระองค์กล่าวว่าพระองค์ปรารถนาที่จะ ‘คุยถึงข่าวในพระราชสำนัก.....ใครแพ้ใครชนะ ใครเข้าไปข้างใน ใครออกมาข้างนอก’ ทั้งหมดเหล่านี้ในบริบทของโมร็อกโก สมัยใหม่นั้นวอเตอร์เบอรี่ (Waterbury) ได้บรรยายไว้อย่างดีด้วยข้อสังเกตของเขาที่ว่าการเข้าให้ถึงตัวกษัตริย์นั้นเป็นทั้งหมดทั้งปวงและจุดจบทั้งหมดของการจัดการทางการเมืองและที่ว่า การเฝ้าดูราชสำนักและการเดาอะไรเอาเองนั้นคือความหลงของพวกผู้นำ และว่าหลักฐานของความโปรดปรานของกษัตริย์นั้นจะเห็นได้ในที่การพบปะกันนานๆ และในภาพแห่งรอยยิ้ม[14] แต่ชีวิตในราชสำนักนั้นมิได้เป็นแต่เพียงเรื่องเหลวไหลของบทละครการเมืองที่แต่งเอาเอง แบบแผนของมันถูกตั้งโครงสร้างไว้ด้วยคำบงการของระบบซึ่งพวกผู้ปกครองจำเป็นต้องมีคนรับใช้ทางการเมืองคอยให้คำปรึกษาและทำตามคำสั่งของพวกเขา และ

พบว่าเป็นการง่ายกว่าในอันที่จะได้สิ่งเหล่านั้นมาจากชนชั้นผู้นำเล็กๆ ที่มีความจงรักภักดีและวนอยู่รอบๆ ไปเรื่อยๆ

สำหรับประชาชนโดยทั่วไปนั้น ราชสำนักหรือสภาเปิดก็ยังจัดหาเวทีให้แก่การแสดงอันต่อเนื่องกันของสิ่งที่อาจเรียกได้ว่าโรงละครแห่งความชอบธรรมซึ่งเหตุการณ์ทุกอย่างจะให้โอกาสแก่พิธีการบางอย่างซึ่งมีหน้าที่อย่างสูงอันได้ออกแบบไว้เพื่อเตือนใจประชาชนถึงอำนาจและความยุติธรรมของผู้ปกครองรวมทั้งเชื้อพระวงศ์อันสูงส่งรวมทั้ง ความเอื้อเฟื้ออารีอารอบและความศรัทราในศาสนาของผู้ปกครองด้วย 'การไม่ได้เห็นก็คือการลืม' ดังที่เบจฮอท (Bagehot) ได้เขียนไว้เกี่ยวกับราชวงศ์อังกฤษสมัยศตวรรษที่19[15] วอเตอร์เบอรี่ได้ยกตัวอย่างที่ดีในเรื่องพฤติกรรมของกษัตริย์ในแง่มุมนี้มาให้ดูอีกครั้งหนึ่งพร้อมทั้งส่วนที่ตัดตอนจากพระราชดำรัสของกษัตริย์ฮัสซันที่ 2 แห่งโมร็อกโกในโอกาสที่พระองค์ทรงปลดปล่อยนักโทษบางคนดังนี้ :

> ความเมตตานี้เป็นข้อพิสูจน์ถึงธรรมชาติอันเป็นไปโดยกำเนิดของราชวงศ์ของเราซึ่งมีลักษณะแห่งความมีสติปัญญาลึกซึ้ง มีความดีงามอย่างใหญ่หลวงและการสื่อสารอย่างแข็งแกร่งซึ่งทำให้เราได้รวมตัวกับประชาชนของเราอย่างที่สุด ยิ่งกว่านั้นหากว่าเราได้ใช้ท่าทีอันเต็มไปด้วยสติปัญญาและความเมตตากรุณาเช่นนี้ก็เป็นเพราะว่าเราตอบสนองต่อภาระหน้าที่อันเต็มไปด้วยมนุษยธรรมที่ผู้กู้ชีวิตชาติและผู้ปลดปล่อยประชาราษฎร์ของเราคือพระบิดาผู้ล่วงลับไปแล้วของเราคือกษัตริย์มุฮัมมัดที่ 5 (ขอพระผู้เป็นเจ้าทรงอวยพรให้แก่ความทรงจำถึงพระองค์) ทรงมอบมาให้แก่เรานั่นเอง[16]

ข้อสังเกตประการสุดท้ายก็คือสัมพันธมิตรตามธรรมชาติระหว่างตระกูลที่ทำการปกครองกับคนที่มีหัวอนุรักษ์นิยมมากกว่าซึ่งอยู่ภายในสังคม ทั้งสองฝ่ายแลเห็นตัวเองเป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่ระบบภายใต้การคุกคามจากขบวนการบางขบวนการและอุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความสมัยใหม่และพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่รีบร้อนรวดเร็ว ทั้งสองฝ่ายออกจะนิยมชมชื่นค่านิยมแบบเผ่าและแบบชนบท ทั้งสองฝ่ายมักจะมีความระแวงในพรรคการเมืองและสหภาพแรงงาน ผลอย่างหนึ่งคือว่าราชสำนักประกอบด้วยจำนวนสมาชิกที่ไม่มีสัดส่วนเหมาะสมของตระกูลเก่าแก่อันเป็นตระกูลที่มีชื่อเสียง ผลอีกอย่างหนึ่งก็คือนโยบายของกษัตริย์มีแนวโน้มที่จะโปรดปรานทรัพย์สินของเอกชนและกิจการของเอกชนมากกว่าการโอนสิ่งเหล่านั้นมาเป็นของชาติ หรือการปฏิรูปที่ดิน หรือการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจแบบอื่นๆ ของผู้นิยมส่วนรวม ข้าพเจ้าจะยกตัวอย่างของลักษณะเหล่านี้ของการปกครองโดยตระกูลไว้ในภาคต่อไปสองภาคของบทนี้

การเมืองแห่งการปกครองของราชวงศ์ในจอร์แดนและโมร็อกโก

ประวัติศาสตร์การเมืองของจอร์แดนและโมร็อกโกนับตั้งแต่ได้รับเอกราชเป็นต้นมานั้นมีสิ่งที่เหมือนกันอยู่มาก ทั้งสองประเทศมีประสบการณ์ในระยะสั้นๆ ซึ่งกษัตริย์ของพวกเขาพยายามจะปกครองในแบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญก่อนที่จะจัดการปราบพรรคชาตินิยมเสียแล้วรวมเอาอำนาจไว้ในการเมืองของตนเอง ทั้งสองประเทศมีการจลาจลทางทหารอย่างรุนแรงอยู่หลายครั้ง ทั้งสองประเทศมีกษัตริย์ที่เจตนาตั้งตัวเองขึ้นเป็นผู้นำของขบวนการแห่งชาติและเป็นผู้จัดการทำให้ประเทศของตนเป็นประเทศสมัยใหม่ อย่างไรก็ดีสิ่งแวดล้อมที่พัฒนาการเหล่านี้เกิดขึ้นนั้นแตกต่างกันมาก ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของจอร์แดนเต็มไปด้วยความเกี่ยวข้องกับปาเลสไตน์และการรวมกันกับจำนวนประชากรอันมากมายของปาเลสไตน์และเต็มไปด้วยความใกล้ชิดกับอิสราเอล ส่วนกษัตริย์ฮัสซันที่ 2 แห่งโมร็อกโกได้เน้นความตั้งใจของนักชาตินิยมในการที่จะรวมเอาแคว้นสะฮาราเดิมของสเปนเข้ามาอยู่ในอาณาเขตของพระองค์และกำหนดเอาความจงรักภักดีต่อนโยบายนี้เป็นเกณฑ์สำหรับการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง อีกประการหนึ่งโมร็อกโกเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางเศรษฐกิจมากกว่าประเทศจอร์แดนซึ่งขาดแคลนทรัพยากรกว่ามาก และอาจจะเป็นเพราะเหตุนี้ก็ได้โมร็อกโกจึงมีความหลากหลายขององค์การทางการเมืองและสหภาพแรงงานมากกว่าด้วยเสมอ ซึ่งกษัตริย์สามารถใช้ได้แต่ไม่เคยเอามาอยู่ใต้การควบคุมของพระองค์

จุดหักเลี้ยวในการรวมศูนย์อำนาจของกษัตริย์ฮุสเซนแห่งจอร์แดนเกิดขึ้นเมื่อเดือนเมษายน 1957 เมื่อทรงปลดรัฐบาลของนายสุลัยมาน นาบุลซี (Sulaiman Nabulsi) ซึ่งควบคุมสมาชิกของพรรคต่างๆ ซึ่งต่อต้านลักษณะพื้นฐานหลายอย่างของการปกครองของราชวงศ์ฮาเชมียะฮ์ออกไป นี่ถูกติดตามมาทันทีด้วยการสถาปนาอำนาจของพระองค์ในกองทัพหลังจากที่มีการขู่ว่า จะมีรัฐประหารของทหารหลังจากนั้นสองสามวัน และการที่มีเงินช่วยเหลือครั้งแรกของอเมริกามาถึง แล้วต่อมาก็มีเงินช่วยเหลือส่งมาจากรัฐอาหรับจำนวนหนึ่งเป็นเครื่องทดแทนเงินที่แต่ก่อนเคยได้มาจากอังกฤษ นับตั้งแต่นั้นมาพรรคการเมืองทั้งหลายก็กลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายไปและสภาล่างของรัฐสภาจอร์แดนก็ไม่ใคร่จะมีการประชุมกัน (ในระหว่างปี 1974 ถึง 1984 มีการประชุมเพียงครั้งเดียว) กษัตริย์ได้ทำให้เกิดระบบที่ยอมให้พระองค์ตัดสินใจในเรื่องสำคัญๆ ทุกอย่างซึ่งมีผลกระทบต่อกิจการต่างประเทศและความมั่นคงภายนอกในขณะที่ทิ้งการปฏิบัติตามนโยบายในวงการอื่นๆ ไว้ให้แก่นักการเมืองผู้มีความจงรักภักดีกลุ่มเล็กๆ ผู้ซึ่งล้อมอยู่ระหว่างคณะรัฐมนตรีของพระองค์เองกับบรรดารัฐมนตรีที่รับหน้าที่บริหารประเทศประจำวันอย่างเต็มที่[17]

ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นกษัตริย์แห่งจอร์แดนทรงเป็นประมุขของรัฐและผู้บัญชาการทหารสูงสุด พระองค์ทรงเป็นผู้แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐบาลโดยปรึกษาหารือกับนายกรัฐมนตรี ตามประวัติศาสตร์นั้นทั้งนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐบาลเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว คือในระหว่างปี 1947 – 1974 รัฐบาลมีอายุเพียง 7 เดือนเท่านั้น และตั้งแต่นั้นมาจนถึงกลางทศวรรษ 1980 มีอายุได้เพียงสองปี[18] ในการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี แต่ละคนจะได้รับสาส์นของรัฐบาลจากกษัตริย์ซึ่งวางแนวนำสำคัญๆ ซึ่งเขาจะต้องทำตามไว้ บทบาทของคณะรัฐบาลที่สำคัญคือการบริหาร ส่วนการตัดสินใจ

สำคัญๆ ทำไปโดยการปรึกษาหารือกับคณะที่ปรึกษากลุ่มเล็กๆ ในคณะรัฐมนตรีของกษัตริย์ ที่สำคัญคือหัวหน้าของสภารัฐบาลหลวง รัฐมนตรีของสภารัฐบาลหลวง แม่ทัพและนายกรัฐมนตรีซึ่งต้องมีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์มากกว่าต่อคณะรัฐบาล โดยเฉพาะนายกรัฐมนตรีมักจะได้รับเลือกให้ทำงานทางการเมืองในระยะสั้นๆ นายกรัฐมนตรีคนหนึ่งมีชื่อเสียงเพราะสามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชาวซีเรีย อีกคนหนึ่งมีชื่อเสียงว่ามีความเต็มใจที่จะยืนหยัดต่อต้านชาวปาเลสไตน์อย่างเหนียวแน่น

สมาชิกของผู้นำทางการเมืองผู้ตั้งคณะรัฐมนตรีสองชุดนั้นมาจากกลุ่มเล็กๆ ของตระกูลหลายร้อยตระกูล[19] ก่อนที่จะได้รับเอกราชผู้นำกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ประกอบด้วยบุคคลที่ชาวอังกฤษพาเข้ามาในทรานสจอร์แดน (ดังที่มักเป็นอยู่ในตอนนั้น) หรือผู้ที่ย้ายจากปาเลสไตน์มาอยู่ที่นั่น หลังจากการผนึกเอาดินแดนฝั่งตะวันตกแล้วก็ขยายไปรวมเอาครอบครัวชาวปาเลสไตน์ที่สำคัญๆ ซึ่งไม่มีตำหนิว่ามีความเกี่ยวข้องกับคู่แข่งขันตัวร้ายของกษัตริย์อับดุลลอฮฺ (Abdullah) คือมุฟตี (ผู้อธิบายกฎหมาย, ผู้ช่วยผู้พิพากษา) ไว้ด้วย หลังจากนั้นก็ขยายต่อไปจนรวมเอาสมาชิกของครอบครัวชาวจอร์แดนที่สำคัญๆ เอาไว้ที่น่าสังเกตคือพวกหัวหน้าเผ่า พ่อค้าและสมาชิกของชนกลุ่มน้อยที่สำคัญที่สุดสองกลุ่มคือ ชาวเซอร์คาสเสียน (Circassian) และชาวคริสเตียน ด้วยวิธีนี้การแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีหนึ่งในสองคณะจึงทำหน้าที่เป็นตัวแทนนำเอากษัตริย์มาติดต่อกับกลุ่มภูมิภาคและกลุ่มสังคมต่างๆ ในลักษณะที่มิฉะนั้นแล้วพรรคการเมืองอาจจะเป็นผู้กระทำแทน นี่ยังเป็นวิธีที่จะรวบรวมและรักษาการสนับสนุนไว้ด้วย นี่คือความสำคัญที่มีต่อการรักษาความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพระราชวังซึ่งสมาชิกของกลุ่มผู้นำนี้มักเต็มใจที่จะถูกปลดออกจากตำแหน่งโดยไม่คัดค้านเสมอ โดยรู้ว่าถ้าพวกเขาหลีกเลี่ยงการทำตัวให้เป็นข่าวได้ ในโอกาสหน้าพวกเขาก็จะถูกเรียกตัวกลับมาสู่ความโปรดปรานของกษัตริย์อีกได้

ชาวจอร์แดนที่อยู่นอกกลุ่มผู้นำเล็กๆ กลุ่มนี้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อนโยบายในระดับชาติเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลย ก่อนปี 1989 ไม่ใคร่จะมีการเลือกตั้งทั่วไปและมีการสั่งห้ามตั้งองค์กรทางการเมืองทั้งหมดด้วย ในสถานการณ์เช่นนี้ผู้ที่ต้องการจะเผยแพร่ความคิดเห็นของตนก็ต้องทำเช่นเดียวกันด้วยการไปติดต่อเป็นส่วนตัวกับสมาชิกสักคนหนึ่งของกลุ่มผู้นำนั้น หรือมิฉะนั้นก็ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ในกิจกรรมที่ผิดกฎหมายบางรูปแบบ ถึงกระนั้นก็ตามการสไตร๊ค์และการเดินขบวนประท้วงก็มีอยู่น้อยมาก และโอกาสเดียวที่กษัตริย์ต้องเผชิญหน้ากับสิ่งที่เหมือนกับการต่อต้านที่มีการร่วมมือกันจากกลุ่มต่างๆ ของชาว จอร์แดนในท้องถิ่นก็คือในระหว่างเวลาหลายเดือนที่นำไปสู่การเผชิญหน้าด้วยอาวุธกับขบวนการต่อต้านของชาวปาเลสไตน์ซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อเดือนกันยายน 1970 นั่นเอง

ในระหว่างทศวรรษ 1970 ได้มีความพยายามที่จะนำเอาระบบการกระจายอำนาจอย่างจำกัดมาใช้ ตั้งแต่ปี 1976 ได้มีการเลือกตั้งของเทศบาลเป็นประจำ ในขณะที่มีการยกอำนาจบางอย่างให้แก่ผู้ปกครองท้องถิ่น นายกเทศมนตรีและหัวหน้าสภาหมู่บ้าน อย่างไรก็ดี เนื่องจากการเลือกตั้งเช่นนั้นได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดและบุคคลส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องจะเป็นข้าราชการหรือมิฉะนั้นก็เป็นทหารที่ปลด

เกษียณแล้วซึ่งมีความผูกพันอันใกล้ชิดกับรัฐบาล นี่จึงเป็นการเปิดช่องว่างให้แก่การเมืองแบบที่มีการแข่งขันกันซึ่งสามารถสะท้อนถึงเรื่องราวของชาติหรือของท้องถิ่นได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น สิ่งที่ยอมให้เกิดขึ้นในเทศบาลนครบางแห่งได้ก็คือการท้าทายต่อพวกพันธมิตรของพวกข้าราชการและขุนนางในท้องถิ่นโดยการเลือกตั้งผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคที่มีการศึกษาเพียงไม่กี่คนรวมทั้งคนบางคนที่เป็นสมาชิกของพรรคการเมืองที่ถูกสั่งห้าม หรือมิฉะนั้นก็เป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับขบวนการภราดรภาพมุสลิมซึ่งเป็นองค์การใหญ่ที่รัฐบาลของกษัตริย์ยอมทนให้ แต่แล้วพวกเขาก็ถูกบังคับให้กระทำการภายในขอบเขตที่จำกัดเป็นอย่างมากอีกครั้งหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากความพยายามอย่างรุนแรงที่จะป้องกันมิให้มีการเลือกตั้งเอาสมาชิกบางคนของสภาอิรบิด (Irbid Council) ที่ถูกกล่าวหาว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการเดินขบวนประท้วงของนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยยารมุก (Yarmuk) เมื่อเดือนพฤษภาคม 1986 เข้าไปอีก

การต่อต้านการปกครองของกษัตริย์องค์ต่างๆ แห่งโมร็อกโกนั้นทรหดเหนียวแน่นมากและยากที่จะปราบปรามได้ อย่างไรก็ตามกษัตริย์มุฮัมมัดที่ 5 (Muhammad V) และกษัตริย์ฮัสซันที่ 2 (Hassan II) ซึ่งเป็นโอรสของพระองค์ ก็สามารถตั้งระบบการปกครองขึ้นมาซึ่งทำให้พระองค์สามารถรวมอำนาจอันมากมายไว้ในตัวพระองค์เองและสามารถกระทำตนเป็นอนุญาโตตุลาการระหว่างพลังทางการเมืองกลุ่มอื่นๆ ของประเทศได้ ตามแบบแผนของซาร์ทแมน (Zartman) นั้นประวัติของกระบวนการนี้สามารถแบ่งได้เป็นสามช่วงเวลา[20] ช่วงเวลาที่หนึ่งคือนับตั้งแต่ได้รับเอกราชเมื่อปี 1956 จนถึงปี 1965 พวกเขาได้พยายามสร้างระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญซึ่งรวมศูนย์อำนาจไว้อย่างแข็งแกร่ง กษัตริย์ฮัสซันทรงล้มเลิกโครงการนั้นก็ต่อเมื่อไม่สามารถที่จะได้รับความร่วมมือจากพรรคสำคัญๆ อย่างพรรคอิสติกลาล (Istiglal) และสาขาของมันซึ่งมีหัวรุนแรงยิ่งกว่าคือสหภาพพลังประชาชนแห่งชาติ(Union National des Force Populaires – UNFP) ได้ ดังนั้นจึงต้องเผชิญกับการต่อต้านของประชาชนเป็นอย่างมาก ซึ่งทำให้เกิดการจลาจลและการเดินขบวนประท้วงที่แผ่กว้างออกไปในเมืองคาซาบลังก้า (Casablance) และที่อื่นๆ รัฐสภาถูกยุบและกษัตริย์ทรงปกครองโดยอาศัยคณะรัฐมนตรีซึ่งประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิค จนกระทั่งความพยายามที่จะทำการรัฐประหารของทหารในปี 1971 และ 1972 ทำให้พระองค์ทราบถึงอันตรายของการตั้งการปกครองไว้บนฐานที่แคบเกินไปซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์และนายทหารอาวุโสเท่านั้น ในที่สุดในช่วงเวลาที่สามซึ่งเริ่มเป็นผลในปี 1974 กษัตริย์ฮัสซันที่ 2 จึงได้รับความสำเร็จในการสร้างระบอบประชาธิปไตยระบบใหม่ซึ่งมีการควบคุมอย่างแข็งแกร่งซึ่งพรรคการเมืองจำนวนหนึ่งถูกชักชวนให้เข้าร่วมในการเลือกตั้งอย่างสม่ำเสมอและให้มีส่วนร่วมในการปกครองในรัชสมัยของพระองค์ ดังที่เป็นไปนั้น สูตรใหม่ของพระองค์มีส่วนประกอบจำนวนหนึ่งมารวมกัน บรรดานักการเมืองที่จงรักภักดีต่อกษัตริย์ได้รับการส่งเสริมให้จัดตั้งกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่นิยมกษัตริย์ขึ้นอย่างเช่น พรรค RNI (กลุ่มอิสรชนแห่งชาติ–National Independent's Rally) และสหภาพผู้นิยมรัฐธรรมนูญ (Cu – Constitutionalists' Union) ในระหว่างนั้นพรรคอื่นๆ ก็ได้รับอนุญาตให้เข้าแข่งขันในการเลือกตั้งในปี 1977 และ 1984 ด้วย ถ้าหากว่าพวกเขา

สนับสนุนการรณรงค์แบบชาตินิยมอย่างแรงกล้าของพระองค์ในอันที่จะรวมแคว้นสะฮาราตะวันตกซึ่งเป็นเมืองขึ้นเดิมของ สเปนเข้ากับโมร็อกโกอย่างแข็งขัน ในที่สุดการเลือกตั้งเองก็ตกอยู่ภายใต้การจัดการของรัฐเป็นส่วนใหญ่รวมทั้งการควบคุมอย่างแน่นหนาในเรื่องที่พูดได้และพูดไม่ได้ในระหว่างการรณรงค์ด้วย

ผู้ที่อยู่รอบๆ กษัตริย์ก็คือกลุ่มผู้นำนักการเมืองและขุนนางกลุ่มเล็กๆ รวมทั้งบรรดาหัวหน้าของสหภาพแรงงานต่างๆ และกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอื่นๆ ซึ่งเอนเทลิส (Entelis) กล่าวว่ามีอยู่ไม่มากกว่าหนึ่งพันคน[21] เช่นเดียวกับในจอร์แดน กษัตริย์ฮัสซันที่ 2 คุ้นเคยกับคนเหล่านั้นส่วนมากเป็นการส่วนตัวและทรงทราบถึงนิสัยแปลกๆ และการแข่งขันของพวกเขาอย่างดียิ่ง[22] พระองค์มีความเชี่ยวชาญในการทำให้คนเหล่านั้นทำอะไรต่างๆ ได้เช่นเดียวกับกษัตริย์ฮุสเซน คนเหล่านั้นเป็นผู้จัดหาที่ปรึกษา ผู้บริหารนโยบายและผู้ที่เป็นหูเป็นตาให้แก่พระองค์ทั่วสังคมส่วนที่เหลืออยู่ของโมร็อกโก ส่วนสำคัญของระบบนี้ก็คือ ความสามารถของพระองค์ในการที่ทรงประทานช่องทางให้แก่ราชสำนักและนักการเมืองที่โปรดปรานของพระองค์ ได้มีโอกาสทำธุรกิจที่พระองค์สามารถให้ได้เพราะทรงมีบทบาทเป็นผู้จัดการของกิจกรรมใหญ่ๆในภาครัฐและเป็นผู้จัดการธุรกิจภาคเอกชนที่สำคัญๆ ของประเทศด้วย[23]

เมื่อได้ทราบว่ามีผู้นำกลุ่มเล็กๆ ที่อยู่รอบๆ ราชสำนักอยู่เช่นนั้นแล้วนักวิเคราะห์ก็ย่อมจะจำกัดการศึกษาถึงการเมืองของโมร็อกโกของพวกเขาไว้ตรงการตรวจตราดูบุคคลชั้นนำที่เกี่ยวข้องและเครือข่ายการอุปถัมภ์ในแบบต่างๆ ของพวกเขาได้ แต่ก็เช่นเดียวกับในกรณีของรัฐบาลที่ชอบใช้อำนาจซึ่งมีพรรคการเมืองพรรคเดียว นี่คือวิธีที่จะหลีกเลี่ยงการแทรกแซงของสถาบันสำคัญๆ อย่างกองทัพ รวมทั้งการมีกลไกอันจำเป็นที่จะแก้ไขการวิวาทอย่างใหญ่โตในเรื่องนโยบายสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ ในบริบทของโมร็อกโกนั้นพวกผู้นำมักจะมองข้ามบทบาทของพรรคและสหภาพแรงงานต่างๆ ในการก่อให้เกิดการทำตามอย่างชัดเจนขึ้นในหมู่สังคมส่วนต่างๆ ของโมร็อกโกซึ่งมองหาคนเหล่านั้นเพื่อจะให้เป็น ผู้แทนผลประโยชน์เฉพาะบางอย่างของตนเอง[24]

ข้อเสียอีกอย่างหนึ่งของวิธีเดียวกันนี้ก็คือ มันลดความสำคัญของกิจกรรมทางการเมืองที่อยู่นอกเมืองหลวงลงไป แต่เหมือนอย่างที่เซ็ดดอน (Seddon) ได้แนะไว้ในการศึกษาของเขาในเรื่องการเมืองชนบทที่เมืองริฟ (Rif) ภาคตะวันออกของโมร็อกโกว่า นี่คือการละเลยความเปลี่ยนแปลงสำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในชนบทหลังจากได้รับเอกราช และผลกระทบของมันต่อวิธีที่คนในท้องถิ่นสามารถที่จะแสดงให้เห็นและปกป้องผลประโยชน์ของพวกเขาเองได้[25] ในการวิเคราะห์ของเขามีปัจจัยที่สำคัญอยู่สามอย่างคือ : การขยายอำนาจการบริหารของรัฐเข้าไปในบริเวณชนบท บทบาทของพรรคการเมืองในการจัดหาเส้นทางสื่อสารต่างๆ ระหว่างศูนย์กลางและปริมณฑลและความสมดุลที่เปลี่ยนแปลงไปในความมั่งคั่งและอำนาจของท้องถิ่น แน่นอนในบรรดาปัจจัยเหล่านี้ ข้อแรกมีความสำคัญมากที่สุดและเป็นสิ่งที่กำหนดกรอบที่พลังทางการเมืองทั้งหลายจะต้องปฏิบัติการอยู่ในนั้น นอกจากนั้นมันยังทำให้การผนึกกำลังที่มีอยู่แข็งแกร่งยิ่งขึ้นหรือทำการเพื่อลดความพยายามที่จะปลุกเร้าผู้คนในชนบทที่อยู่เบื้องหลังสถานภาพทางอุดมการณ์ที่จะแสดงออกมาในระดับชาติด้วย ขอบเขตของผู้เลือกตั้งสำหรับการเลือกตั้งของชุมชนที่ถูกสร้างขึ้น

ใหม่ๆ ซึ่งเริ่มต้นในปี 1960 นั้นค่อนข้างจะเป็นไปตามขอบเขตการบริหารหรือขอบเขตที่เผ่าชนเก่ากำหนดไว้ ดังนั้นจึงเป็นการเสริมกำลังความจงรักภักดีที่มีอยู่ก่อนแล้วให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ในระหว่างนั้นสภาของชุมชนเองก็ตกอยู่ภายใต้การควบคุมทางการบริหารอย่างแข็งแกร่งและโดยเฉพาะถูกห้ามสร้างทรรศนะที่มี 'ลักษณะทางการเมืองหรือการต่างประเทศที่จะขัดขวางต่อผลประโยชน์ของท้องถิ่น' ขึ้นมา[26] อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งส่วนใหญ่ในการเลือกตั้งท้องถิ่นจะรู้สึกว่าการเป็นผู้สมัครอิสระนั้นจะปลอดภัยยิ่งกว่า แต่อย่างน้อยบางคนก็เต็มใจที่จะเปิดเผยว่าตนมีการติดต่อกับพรรคการเมืองแห่งชาติพรรคหนึ่งพรรคใด ในระหว่างนั้นกลุ่มท้องถิ่นต่างๆ ก็สามารถหาผลประโยชน์ของตนได้โดยการเข้าเป็นพันธมิตรกับตัวแทนทางราชการต่างๆ ของรัฐ ซึ่งมีอยู่ในเมืองหรือจังหวัดของตน รวมทั้งกับเครือข่ายแห่งอำนาจและการอุปถัมภ์ค้ำชูอื่นๆ ซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่เมืองหลวงและราชวังได้ ดังที่เซ็ดดอนได้ชี้ให้เห็นว่าเรื่องราวทางการเมืองที่แท้จริงนั้นมีอยู่ในชนบท แต่เนื่องจากระบบการควบคุมที่เข้มงวดของรัฐมันจึงสามารถแสดงออกมาได้แต่เฉพาะในรูปแบบที่ถูกบิดเบือนและบางครั้งก็เป็นรูปของตัวบุคคลเท่านั้น[27]

ข้อปฏิบัติในการปกครองโดยตระกูล: ซาอุดิอาระเบียและรัฐต่างๆ แถบอ่าว

ข้อปฏิบัติในการปกครองโดยตระกูลหรือราชวงศ์ดังที่มีอยู่ในซาอุดิอาระเบียนั้นมีลักษณะหลายอย่างเช่นเดียวกับในจอร์แดนและโมร็อกโก โดยมีเงื่อนไขที่สำคัญอยู่ว่าราชวงศ์ของซาอุดิอาระเบียนั้นใหญ่กว่ามาก ดังนั้นจึงสามารถเข้าไปครองตำแหน่งทั้งหมดของข้าราชการและทหารอาวุโสได้ อีกอย่างหนึ่งก็คือมีการแบ่งแยกอยู่ในคณะรัฐมนตรี (หรือในกรณีนี้คือสภารัฐมนตรี) กับราชสำนักเหมือนๆ กัน รวมทั้งมีแนวโน้มเช่นเดียวกันในการที่กษัตริย์และบรรดาที่ปรึกษาที่ใกล้ชิดของพระองค์ (คือพวกเชื้อพระวงศ์อาวุโส) จะมีความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องต่างประเทศ การป้องกันประเทศและความมั่นคงภายใน (รวมทั้งเรื่องของความยุติธรรมและการศึกษาที่มีความอ่อนไหวในเชิงศาสนาด้วย) และทิ้งเรื่องอื่นๆ อย่างเช่นการพัฒนาเศรษฐกิจไว้ให้เป็นหน้าที่ของบรรดาเชื้อพระวงศ์ที่ได้รับการศึกษาจากอเมริกาซึ่งเป็นคนรุ่นที่สามหรือผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคซึ่งไม่ใช่เชื้อพระวงศ์และไม่มีฐานอำนาจของตัวเอง

ระบบเช่นนั้นยอมให้มีเฉพาะตัวแสดงทางการเมืองคนสำคัญกลุ่มเล็กๆ เท่านั้น บางคนเป็นโอรสของกษัตริย์อับดุล – อะซิสหรือสมาชิกของตระกูลที่เกี่ยวข้องกัน อย่างเช่นตระกูลญิลวิส (Jilwis) และตระกูลอัล – เชค (Al – Shaikhs) และพวกหัวหน้าเผ่าและสมาชิกของนักการศาสนาสองสามคน สมาชิกในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับตระกูลดั้งเดิมที่มีความอาวุโส มีสิทธิพิเศษและมีความปรารถนาอันแข็งขันที่จะมีส่วนในงานของรัฐบาล นอกจากนั้นน้ำหนักที่มีอยู่ในความเป็นสมาชิกเช่นนั้นจะขึ้นหรือลงก็ได้ตามแต่ความจำเป็นทางการเมือง ส่วนความสำคัญของพวกหัวหน้าเผ่าต้องเสื่อมถอยลงไปตามกาลเวลาในขณะที่คนในเผ่านั้นไปตั้งหลักแหล่งอยู่ในที่ดินและอยู่ใต้การบริหารโดยตรงของส่วนกลางมากขึ้น อย่างไรก็ดีราชวงศ์ในซาอุดิอาระเบียก็ไม่เหมือนกับในจอร์แดนและโมร็อกโก คือราชวงศ์จะใหญ่พอที่จะทำให้

สมาชิกของกลุ่มผู้นำใหม่ๆ ที่ได้รับการศึกษาต้องออกมาอยู่ข้างนอกการวางนโยบายอย่างเด็ดขาด เว้นไว้แต่บุคคลบางคนที่หายากอย่างนายซากี ยามานี(Zaki Yamani) ผู้เป็นรัฐมนตรีกระทรวงน้ำมันในช่วงเวลาส่วนใหญ่ของทศวรรษ 1970 และ 1980 เท่านั้น นอกจากนั้นก็ยังไม่มีความพยายามอย่างจริงจังในอันที่จะสร้างสถาบันซึ่งเป็นตัวแทนชนิดใดๆ ขึ้นมา ในขณะที่การรวมเข้าเป็นสมาชิกปลีกย่อยของกลุ่มผู้นำที่ทำการปกครองนั้นส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความสามิภักดิ์ที่มีต่อราชวงศ์และการมีความเข้าใจในคุณค่าของวัฒนธรรมของซาอุดิอาระเบีย รวมทั้งความทระนงในความสำเร็จพิเศษของราชวงศ์ร่วมกันเป็นพิเศษ

เราจะเข้าใจถึงพัฒนาการของลักษณะสำคัญๆ ของการปกครองโดยกษัตริย์ได้ดีที่สุดด้วยการสำรวจดูประวัติศาสตร์การเมืองและการปกครองของซาอุดิอย่างคร่าวๆ [28] ในตอนที่กษัตริย์อับดุล – อะซิส อิบนุ ซาอุด สิ้นพระชนม์เมื่อปี 1953 นั้น ประเทศก็ยังคงถูกปกครองเหมือนอย่างที่เคยเป็นมาเมื่อทศวรรษ 1930 คือมีกลุ่มข้าราชการเล็กๆ ประกอบด้วยข้าราชการและที่ปรึกษาจำนวนไม่กี่ร้อยคน ซึ่งในยามจำเป็นจะได้รับการช่วยเหลือจากทรัพยากรจำนวนมากของบริษัทน้ำมันอารามโก (Aramco) จากแวดวงของมันในตะวันออก อย่างไรก็ดีก่อนจะสิ้นพระชนม์ กษัตริย์ได้ตระเตรียมสิ่งสำคัญสองอย่างไว้สำหรับอนาคต อย่างหนึ่งก็คือความพยายามของพระองค์ที่จะวางกฎเกณฑ์การสืบราชสมบัติและจัดหาผู้นำไว้สำหรับอนาคตโดยการย้ำให้โอรสองค์โตที่สุดของพระองค์คือเจ้าชายซาอุดได้เป็นกษัตริย์ แต่ให้ทำงานร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับโอรสที่สองคือเจ้าชายไฟซอลผู้ซึ่งมีความชำนิชำนาญอย่างมากในทางการทูตและการบริหารซึ่งเจ้าชายซาอุดไม่มี อย่างที่สองก็คือการจัดตั้งสภารัฐมนตรีขึ้นเพื่อให้นำทางแก่งานขยายระบบราชการซึ่งเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ออกไปในขณะที่เงินค่าภาคหลวงน้ำมันเริ่มสูงขึ้น ด้วยการที่มีความสามารถแตกต่างกัน กษัตริย์องค์ใหม่คือกษัตริย์ซาอุดจึงทรงทำงานเพื่อรวบรวมอำนาจของพระองค์ที่มีอยู่เหนือราชสำนัก ในขณะที่เจ้าชายไฟซอลได้สร้างสภารัฐมนตรีขึ้นให้เป็นสถาบันอันสำคัญของรัฐแล้วใช้ไปเพื่อจัดหาประสบการณ์ทางการบริหารให้แก่บรรดาเชื้อพระวงศ์อาวุโสต่างๆและเพื่อดูแลกิจการของกระทรวงต่างๆ ด้วย

การแข่งขันระหว่างกษัตริย์ซาอุดและเจ้าชายไฟซอลขึ้นถึงขีดสูงสุดในช่วงเวลาระหว่างปี 1958 กับ 1964 เมื่อการจัดการกับวิกฤติการณ์ด้านการทูตและการเงินอย่างผิดๆ ของกษัตริย์ซาอุดได้คุกคามรากฐานทั้งหมดของการปกครองของราชวงศ์ นี่รวมเอาภาวะเกือบล้มละลายที่เกิดจากการใช้เงินรายได้จากน้ำมันไปอย่างฟุ่มเฟือยรวมทั้งการที่ไม่สามารถหาหนทางโต้ตอบกับการท้าทายที่เกิดจากการที่ประธานาธิบดีนัสเซอร์ (Nasser) แห่งอียิปต์มีอำนาจมากขึ้นซึ่งทำให้มีการคุกคามมากขึ้นในปี 1962 ด้วยการส่งกองทหารอียิปต์มาช่วยพวกนายทหารที่ได้โค่นล้มผู้นำแห่งเยเมนเหนือลงไป ถึงกระนั้นก็ตามการถ่ายทอดอำนาจจากกษัตริย์ซาอุดมายังเจ้าชายไฟซอลก็ยังเป็นกระบวนการที่ยืดเยื้อ เพราะกินเวลานานกว่าพวกสมาชิกผู้อาวุโสในราชวงศ์จะยอมรับว่าจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเช่นนั้น ทั้งหมดนี้ผู้ที่มีบทบาทสำคัญก็คือเจ้าชายสามองค์ซึ่งเจ้าชายไฟซอลเองทรงนำให้เข้ามาอยู่ในสภารัฐมนตรี คือเจ้าชายคอลิด (Khalid) ผู้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรองนายกรัฐมนตรีเมื่อปี 1962 เจ้าชายฟาฮัด (Fahd) ผู้กลายเป็นรัฐมนตรีศึกษาธิการในปี 1953 และเจ้าชายอับดุลลอฮฺ (Abdullah) ผู้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้

บัญชาการของกองรักษาการณ์แห่งชาติในปี 1963 ในกระบวนการผนึกกำลังที่เกิดขึ้นหลังจากกษัตริย์ซาอุดถูกปลดออกจากตำแหน่งและไฟซอลกลายเป็นกษัตริย์(และนายกรัฐมนตรี) ในปี 1964 นั้น เจ้าชายคอลีดได้เป็นมกุฎราชกุมาร (ในขณะที่ดำรงตำแหน่งเป็นรองนายกต่อไป) โดยมีเจ้าชายฟาฮัดรองลงมา อันเป็นตำแหน่งที่เห็นได้โดยการแต่งตั้งให้พระองค์ได้ครองตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีคนที่สองในปี 1967 ทั้งหมดนี้ต้องมีการเจรจาในระหว่างราชวงศ์ซึ่งสลับซับซ้อน โดยเฉพาะกับโอรสองค์ถัดไปของอดีตกษัตริย์อับดุล – อะซิส คือเจ้าชายมุฮัมมัด (Muhammad) อย่างเคารพนับถือ เจ้าชายมูฮัมมัดนั้นมีอายุมากกว่าโอรสอีกสามพระองค์ จึงต้องใช้เวลาพอควรกว่าจะทรงตกลงมอบสิทธิ์ของพระองค์ให้แก่เจ้าชายคอลีดผู้เป็นอนุชา

เมื่อได้มีอำนาจอย่างมั่นคงและมั่นใจในการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากราชวงศ์แล้ว กษัตริย์ไฟซอลก็ดำเนินการจัดหาเครื่องมือการปกครองอย่างใหม่ให้แก่พระองค์เอง ที่สำคัญก็คือการจัดตั้งคณะกรรมการระดับสูงของเจ้าผู้อาวุโสในราชวงศ์ซึ่งเป็นผู้แนะนำการตัดสินใจที่สำคัญๆทุกอย่างให้แก่พระองค์ ปล่อยให้สภารัฐมนตรีจัดการกับเรื่องการบริหารที่เป็นงานประจำมากกว่ารวมทั้งการวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งเริ่มขึ้นอย่างแข็งขันเมื่อตอนปลายทศวรรษ 1960 พระองค์ยังทรงฉวยประโยชน์จากการสิ้นชีวิตของผู้พิพากษาใหญ่แห่งซาอุดิอาระเบียในปี 1970 โดยการจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมซึ่งนำเอาข้อนิติศาสตร์สำคัญๆ ของอิสลามมาอยู่ภายในกรอบการควบคุมของคณะรัฐมนตรีด้วย ในที่สุดก็ได้ทรงดำเนินนโยบายที่รอบคอบสุขุม คือทรงนำเอาบรรดาเจ้าชายรุ่นที่สามที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามาดำรงตำแหน่งของรัฐบาลโดยทรงส่งโอรสของพระองค์เองคือเจ้าชายซาอุด อัล – ไฟซอล ไปเข้าโรงเรียนและต่อมาก็ไปเข้ามหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาเมื่อทศวรรษ 1950 นี่เป็นเรื่องสำคัญในการที่จะป้องกันราชวงศ์จากการต้องอาศัยคำปรึกษาหารือและทักษะของผู้เชี่ยวชาญในเทคโนโลยีของซาอุดิในอนาคตกาลเป็นอย่างมาก แต่ก็มีผลในการเร่งกระบวนการที่ซามอร์ (Samore) เรียกว่าการพัฒนาของ ‘การยกอำนาจให้เป็นกรรมสิทธิ์ชั่วลูกชั่วหลาน’ ท่ามกลางพวกราชวงศ์ที่อาวุโสซึ่งบางคนยังควบคุมกระทรวงเดียวกันหรือสถาบันเดียวกันไว้เป็นเวลาหลายปีหรืออาจเป็นสิบๆ ปีก็ได้[29] นี่ทำให้มีการจำกัดอำนาจของกษัตริย์เอง ทำให้การตัดสินใจร่วมกันเป็นไปอย่างยากลำบากมากขึ้น และทำให้การที่ผลประโยชน์ของสถาบันและการแข่งขันระหว่างตระกูลสามารถผสมปนเปกันอย่างมีอันตรายได้ ตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ เกิดขึ้นหลังจากการค้นพบความพยายามที่จะทำรัฐประหารที่วางแผนไว้ไม่ดีในหมู่นายทหารอากาศในปี 1969 เมื่อกระบวนการตัดสินใจของราชวงศ์ดูเหมือนจะเป็นอัมพาตไปเป็นเวลาหลายๆเดือนและกษัตริย์ก็ตกอยู่ใต้คำแนะนำที่ขัดแย้งกันอย่างรุนแรงเกี่ยวกับว่าจะทำการปฏิรูปต่อไปมากขึ้นหรือว่าจะอนุญาตให้สถาบันทางศาสนาทำการควบคุมในเรื่อง จริยธรรมและค่านิยมต่างๆมากขึ้นดี ในที่สุดพระองค์ก็ทรงตัดสินใจที่จะทำทั้งสองอย่างในขณะเดียวกัน

การที่กษัตริย์ไฟซอลถูกหลานชายคนหนึ่งของพระองค์ลอบปลงพระชนม์เมื่อปี 1975 ทำให้เกิดช่วงเวลาของการปกครองโดยตระกูลที่เป็นส่วนรวมมากขึ้น ครั้งแรกก็อยู่ภายใต้การปกครองของกษัตริย์คอลิด(ค.ศ. 1975 – 72) และต่อจากนั้นมาอยู่ใต้การปกครองของกษัตริย์ฟาฮัด ใน

บางครั้งเรื่องนี้ก็ทำให้การลงมติเป็นเอกฉันท์เป็นไปอย่างยากลำบากอีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะในเวลาที่มีวิกฤติการณ์อย่างเช่นในตอนที่มีการยึดมัสยิดใหญ่ในนครมักกะฮฺเมื่อปี 1979 ซึ่งกระทำโดยมุสลิมที่คลั่งศาสนาอย่างสุดโต่งกลุ่มหนึ่งผู้หวังว่าการทำเช่นนั้นจะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนแข็งข้อต่อกษัตริย์ได้ อย่างไรก็ตามนั่นคือวิธีที่ราชวงศ์และพันธมิตรของราชวงศ์ใช้ยึดอำนาจในศูนย์กลางแห่งอำนาจสำคัญๆ และการปกครองของราชวงศ์ก็ไม่เคยถูกคุกคามอย่างจริงจังแม้แต่เมื่อมันถูกท้าทายโดยพลังแห่งการปฏิวัติของอิสลามในอิหร่านซึ่งอยู่ใกล้แค่ข้ามอ่าวไปจากแคว้นตะวันออกเท่านั้น ดังที่ซามอร์กล่าวไว้ว่าการสะสมความมั่งคั่งและการขยายโครงสร้างของรัฐอย่างต่อเนื่องกันนั้น ย่อมให้ความสะดวกเป็นอย่างมากในการแก้ปัญหาเรื่องความตึงเครียดของโครงสร้างภายในราชวงศ์และระหว่างราชวงศ์กับสังคมอื่นๆ ของซาอุดิอาระเบีย[30] ในระหว่างนั้นชาวซาอุดิอาระเบียที่มิได้เป็นเชื้อเจ้าซึ่งถูกทำให้เป็นผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคก็สามารถถูกดูดกลืนเข้าไปในเครือข่ายของการอุปถัมภ์ต่างๆ ของราชวงศ์ในฐานะที่เป็นส่วนบุคคลได้โดยไม่จำเป็นต้องรับพวกเขาไว้ในอำนาจวงในหรือจะต้องให้การสนับสนุนพวกเขาแม้กระทั่งด้วยการมอบสถาบันตัวแทนแม้แต่ที่เป็นแบบเบื้องต้นที่สุดให้ เมื่อรู้สึกว่าตนถูกคุกคาม อย่างในตอนหลังจากการโจมตีมัสยิดในปี 1979 กษัตริย์และพวกราชวงศ์ผู้อาวุโสก็อาจพยายามที่จะหาการสนับสนุนจากประชาชนให้แก่ตัวเองมากขึ้นโดยการสัญญาว่าจะสำรวจดูความเป็นไปได้ในอันที่จะสถาปนาสภาที่ปรึกษาของประชาชนขึ้น แต่ก็เห็นได้ชัดเจนว่าสมาชิกส่วนใหญ่ของราชวงศ์นั้นมักจะต่อต้านการจัดการแบ่งอำนาจเช่นนั้นและในที่สุดเรื่องนั้นก็จะถูกทิ้งไปอย่างเงียบๆ เมื่อสถาบันทั้งหมดของรัฐบาลตกอยู่ในมือของราชวงศ์หนึ่งอย่างแน่นหนาโดยมีการสั่งห้ามการมีพรรคการเมืองและ สหภาพแรงงานต่างๆ และมีฝ่ายค้านจำกัดอยู่แค่กลุ่มใต้ดินเพียงไม่กี่กลุ่มเท่านั้นเช่นนี้ ปฏิบัติการทางการเมืองในระดับชาติจึงแทบจะตกเป็นเอกสิทธิ์ของกษัตริย์แต่ผู้เดียว

ถึงกระนั้นก็ดี ถึงแม้ว่าจะยึดที่มั่นเข้าไปถึงศูนย์กลางและในจังหวัดต่างๆ เป็นอย่างดีแล้วเช่นนี้ ราชวงศ์ซาอุดิอาระเบียผู้ทำการปกครองก็ยังเหมือนกับผู้ปกครองอื่นๆ คือไม่สามารถที่จะสร้างนโยบายขึ้นมาในสูญญากาศได้จึงจำเป็นที่จะต้องเอานโยบายส่วนสำคัญๆของตน มาอาศัยการเจรจาเป็นรายละเอียดกับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ที่มีพลังอำนาจอย่างเช่นสถาบันศาสนา พ่อค้าและนักธุรกิจที่มั่งคั่ง เรื่องนี้อาจแลเห็นได้ชัดเจนเป็นพิเศษจากความพยายามของรัฐบาล ที่จะแก้ไขปัญหายากๆ ที่เกี่ยวกับการล้มละลายและความล้มเหลวในอันที่จะตอบสนองความจำเป็นในเรื่องเงินกู้ ซึ่งกลายเป็นเรื่องเด่นในระหว่างการทำสัญญาทางเศรษฐกิจซึ่งมีมาตั้งแต่ราคาน้ำมันลดลงตั้งแต่ปี 1985 เป็นต้นไป การเจรจาต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องราวที่ขัดแย้งกันมากมายเช่นนั้นแสนจะซับซ้อนนัก อย่างเช่นเรื่องการเก็บดอกเบี้ย ซึ่งต้องมีการแก้ไขกฎหมายและคำสั่งต่างๆอยู่เสมอเพราะได้รับการกดดันจากนักการศาสนาและจากชุมชนนักธุรกิจเป็นต้น

ตระกูลที่ทำการปกครองในคูเวต บาห์เรน กาตาร์ โอมานและรัฐที่มีการเลือกตั้งทั้งเจ็ดรัฐของสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ (ยูเออี) ซึ่งตั้งขึ้นในเดือนธันวาคม 1971 ก็สามารถรักษาอำนาจส่วนใหญ่ไว้ในมือของตนได้เช่นเดียวกันในระหว่างยุคแห่งน้ำมัน เรื่องนี้เกี่ยวข้องกับกระบวนการที่คล้ายคลึงกันในเรื่องการผนึก

กำลังและการแก้ปัญหาในเรื่องการหาผู้สืบต่อการปกครองและการเข้าไปให้ถึงตำแหน่งสูงๆ ในคณะรัฐบาล เมื่อทำเช่นนั้นได้ครั้งหนึ่งแล้วก็เป็นไปได้ที่จะใช้สมาชิกในตระกูลให้เข้าไปครอบครองตำแหน่งที่สำคัญที่สุดในสภารัฐมนตรีต่างๆ ตอนกลางทศวรรษ 1980 ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีทั้งในคูเวต บาห์เรน กาตาร์และยูเออีถูกยึดครองโดยผู้ปกครองหรือมกุฎราชกุมารในขณะที่รัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศ กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงกลาโหม (ถ้ามีอยู่) ถูกควบคุมโดยบรรดาญาติผู้อาวุโสเช่นเดียวกัน มีกรณีที่ยกเว้นอยู่รายเดียวคือกระทรวงกิจการต่างประเทศของยูเออีซึ่งอยู่ในมือของคนธรรมดาสามัญคนหนึ่ง ในโอมานพวกราชวงศ์ก็เข้าครอบครองเช่นเดียวกันทั้งๆ ที่มีระบบการบริหารประเทศแตกต่างออกไป[31]

ราชวงศ์ที่กล่าวถึงเหล่านี้ สามารถเข้าครอบครองการปกครองประเทศแบบนี้ได้ก็เพราะปัจจัยสำคัญสองประการ ประการแรกคือการที่พวกเขาได้รับการปกป้องคุ้มครอง เดิมทีก็จากการที่มีชาวอังกฤษอยู่ในอ่าวก่อนที่พวกนั้นจะถอนตัวออกไปในปลายปี 1971 ต่อมาก็ได้รับความคุ้มครองจากซาอุดิอาระเบียและสหรัฐอเมริกา รวมทั้งระบบการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งพวกเขาได้จัดตั้งขึ้นมาเพื่อตัวเองโดยอาศัยการตั้งสภาความร่วมมือในอ่าว (The Gulf Co – operation Council – GCC) ขึ้นมาเมื่อปี 1981 จนกระทั่งมันถูกล้มเลิกไปด้วยการที่อิรักบุกคูเวต ประการที่สองคือการสามารถรับประโยชน์จากน้ำมัน ซึ่งส่วนใหญ่ทำให้พวกเขาเป็นอิสระพ้นจากการต้องพึ่งพาประชาชนทางการเมืองด้วยการเก็บภาษีรายได้ หรือพึ่งพาพ่อค้าในประเทศด้วยการกู้ยืมเงิน ผลที่ได้ก็คือความสามารถที่จะกระจายเงินส่วนแบ่งออกไปได้ไม่เฉพาะแต่ในตระกูลของตัวเองเท่านั้นแต่ทั่วทั้งสังคมเล็กๆ ของพวกเขาเองด้วย การกระจายส่วนแบ่งให้สังคมนั้นกระทำได้หลายรูปแบบเช่นโดยการมอบเงินสดให้ โดยการที่ให้รัฐซื้อที่ดินซึ่งเป็นของเอกชนด้วยราคาสูงมากๆ และด้วยรูปแบบที่อาศัยสถาบัน ด้วยการจัดตั้งบริการสวัสดิการขึ้นในแบบต่างๆ อย่างกว้างขวางตั้งแต่ให้การศึกษาและการดูแลสุขภาพโดยไม่ต้องเสียเงินไปจนถึงการจัดหาไฟฟ้า น้ำประปาและบ้านเรือนให้อย่างเอื้อเฟื้อเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นการขยายจำนวนข้าราชการและการเศรษฐกิจออกไป ย่อมทำให้มีโอกาสที่จะได้รับการสนับสนุนจากประชาชนมากขึ้นโดยการจัดหางาน เงินกู้และความสามารถที่จะได้มีส่วนร่วมอยู่ในธุรกิจที่มีผลกำไรในทุกขั้นตอนให้ ลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งของทั้งหมดนี้ก็คือ การจัดหาเอกสิทธิ์ซึ่งจะให้แก่ผู้คนที่ถูกกำหนดไว้ในกฎหมายเรื่องสัญชาติที่เข้มงวดเป็นอย่างมากว่าต้องเป็นชาวท้องถิ่นนั้นเท่านั้น ในบรรดารัฐส่วนใหญ่ในแถบอ่าว การถือเอกสิทธิ์เหล่านี้รวมไปถึงสิทธิที่จะเป็นเจ้าของทรัพย์สินและสิทธิที่จะทำธุรกิจด้วย ผลก็คือสภาพการณ์ที่กลุ่มผู้มีสิทธิพิเศษคือผู้มีสัญชาติของท้องถิ่นนั้น ได้รับประโยชน์อย่างดีจากการเปิดกิจการทั้งหลายเพื่อนำเงินซึ่งได้มาจากน้ำมันรวมทั้งประโยชน์ที่ได้มาจากการที่มีคนที่ไม่มีสัญชาติถูกดึงดูดให้มาอยู่แถบอ่าวเพื่อหางานทำเป็นจำนวนหลายล้านคนด้วย[32]

เมื่อได้มีทรัพยากรการเงินเป็นจำนวนมากและเป็นอิสระไม่ต้องพึ่งพาใครเช่นนี้ ตระกูลที่เป็นผู้ปกครองในแถบอ่าวจึงมีอิสระที่จะสร้างความสัมพันธ์กับทุกๆส่วนแห่งสังคมของตนได้คือทั้งพวกพ่อค้า นักการศาสนา ชนส่วนน้อยที่ถือนิกายชีอะฮฺ ชาวเผ่าที่มาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่นั่น แต่ก็เป็นไปตามเงื่อนไขของ

พวกเขาเอง ในบางรายเช่นในคูเวต สิ่งนี้อาจรวมไปถึงการต่อรองอย่างเงียบๆ อย่างเช่นทำให้พวกพ่อค้า ยอมตกลงที่จะไม่ไปเกี่ยวข้องกับการเมือง ส่วนพวกราชวงศ์ก็จะไม่เกี่ยวข้องกับธุรกิจเป็นต้น[33] ในรายอื่นๆ การขยายสิทธิพิเศษให้แก่คนกลุ่มใดๆ นั้นต้องไม่มากกว่าที่ได้กำหนดไว้ อย่างเช่นการจ้างชาวเผ่ามาอยู่ในกิจการทหารและตำรวจเป็นต้น ตามกฎแล้วการจัดการเช่นนี้จะได้ผลโดยมีความขัดแย้งกันน้อยมาก แต่มักจะมีความตึงเครียดอยู่เสมอในช่วงเวลาที่มีความเชื่องช้าทางเศรษฐกิจคือเมื่อเงินค่าตอบแทนจากน้ำมันลดต่ำลง ในเวลาเช่นนั้นพวกราชวงศ์จะต้องทำงานอันยากลำบากไม่ใช่ในการกระจายเงินและงานออกไปดอกแต่กลับต้องตัดมันออก ต้องทำสัญญาและต้องได้รับความลำบากลำบน เราจะเห็นเรื่องนี้ได้ชัดเจนในคูเวตหลังจากการโค่นล้มของตลาดหุ้นซึ่งไม่เป็นทางการที่เรียกว่าตลาดมะนาค (Sug al – Manakh) เมื่อปี 1982 เมื่อผู้ลงทุนซึ่งบางคนเป็นสมาชิกคนสำคัญๆ ของราชวงศ์กำลังมีหนี้สินเป็นเงินหลายพันล้านเหรียญอเมริกัน รัฐบาลต้องใช้เวลาตั้งหลายปีจึงวางนโยบายซึ่งเป็นที่ตกลงกันได้ และแม้แต่ตอนนั้นคนเหล่านี้ก็ยังถูกกล่าวหาว่าลำเอียงทำให้คนบางคนและบริษัทบางบริษัทได้รับเงินค่าชดเชยเป็นทางการมากกว่าคนอื่นๆ และบริษัทอื่นๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ตามกฎแล้วความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองประเทศแถบอ่าวกับรัฐบาลและประชาชนมักเป็นไปตามแนวส่วนตัวที่ไม่มีแบบมีแผนโดยพึ่งพาสถาบันน้อยที่สุด มีอยู่สองรัฐเท่านั้นที่พยายามจะจัดตั้งสภาผู้แทนตามแบบแผนขึ้นมา นั่นคือคูเวตกับบาห์เรนในตอนถัดจากที่ได้รับเอกราชคือหลังปี 1962 และ 1973 ตามลำดับ แต่กระนั้นแม้แต่พรรคการเมืองในรัฐเหล่านี้ก็ยังถูกสั่งห้าม ผู้มีสิทธิเลือกตั้งถูกจำกัดอยู่แค่เพียงประชาชนเพศชายที่มีสิทธิเป็นราษฎรเต็มขั้นเท่านั้น และการเลือกตั้งก็มักจะถูกรัฐบาลเข้ามาก้าวก่ายเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นรัฐสภาแห่งชาติทั้งสองแห่งก็ต้องประสบกับปัญหาที่เดาได้ว่าต้องมาจากเรื่องที่ว่ามันมีแต่สมาชิกคนสำคัญๆของตระกูลที่ทำการปกครองอยู่ ไม่ว่าจะเป็นอดีตข้าราชการอย่างคณะรัฐมนตรีหรือเป็นผู้แทนที่ได้รับเลือกมาก็ตาม ความตึงเครียดระหว่างราชวงศ์กับฝ่ายค้านนำไปสู่การยุบสภาในปี 1975 หลังจากมีการประชุมในระยะสั้นๆ เพียงสองสมัย ส่วนสภาผู้แทนราษฎรในคูเวตนั้นอยู่ได้เป็นเวลานานกว่าโดยมีช่วงเวลาแห่งความร่วมมือสลับด้วยความขัดแย้งอย่างมากระหว่างสมาชิกผู้แทนราษฎรบางคนกับรัฐบาลซึ่งเต็มไปด้วยสมาชิกของราชวงศ์อัซ – เศาะบะฮฺ (al – Sabah) ผู้ปกครองประเทศ ในตอนแรกสภาถูกยุบเมื่อปี 1976 แล้วก็เปิดขึ้นอีกในปี 1981 ก่อนที่จะถูกยุบครั้งที่สองในปี 1986 หลังจากการลาออกของรัฐมนตรียุติธรรมโดยถูกบังคับด้วยเหตุผลที่ว่าเขาได้ใช้ตำแหน่งไปในทางที่ผิดเพื่อประโยชน์ส่วนตัว และได้มีการตำหนิติเตียนอย่างรุนแรงแก่รัฐมนตรีอีกสองคน รวมทั้งพี่น้องคนละแม่ของผู้ปกครองคือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงน้ำมันด้วย

ลิเบีย : จากราชาธิปไตยไปสู่รัฐแบบใหม่คือรัฐญามาฮิริยะฮฺ (Jamahiriyyah)

ลิเบียได้รับเอกราชเมื่อปี 1951 เป็นสหพันธรัฐซึ่งประกอบด้วยแคว้น 3 แคว้นซึ่งแตกต่างกันเป็นอย่างมาก (คือทริโปลิทาเนีย – Tripolitania ซีเรไนกา – Cyrenaica และเฟซซาน – Fezzan) และอยู่ในระบอบการปกครองแบบมีกษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ มีกษัตริย์ชื่ออิดริส อัซ–ซานุซี (Idris al – Sanusi) ในบางแง่มุมประวัติศาสตร์การเมืองของลิเบียสะท้อนประวัติศาสตร์ของจอร์แดนและโมร็อกโก คือมีการโค่นล้มพรรคการเมืองชาตินิยมที่สำคัญคือพรรคคองเกรสแห่งชาติทริโปลิทาเนียน (Tripolitanian National Congress) แต่เนิ่นๆ เมื่อปี 1952 หลังจากนั้นกษัตริย์ก็กุมอำนาจทั้งหมดไว้ในมือและทำการปกครองโดยอาศัยนักการเมืองที่มีความจงรักภักดีชุดหนึ่งในขณะที่รัฐสภาถูกควบคุมอย่างเหนียวแน่น มีระบบการปกครองอย่างเดียวกันด้วยคือมีคณะรัฐบาลของกษัตริย์ประกอบด้วยคนจากพวกขุนนางเผ่าต่างๆและผู้ที่มาจากตระกูลสำคัญๆจากเมืองชนบทต่างๆ ระคนกัน กับคณะรัฐมนตรีซึ่งรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง การทรวงกลาโหมและกระทรวงมหาดไทยอยู่ใต้การควบคุมอย่างเข้มแข็งของกษัตริย์[34] นอกจากนั้นระบบสหพันธรัฐซึ่งมีการบริหารสี่อย่างก็ได้ให้ตำแหน่งจำนวนมากแก่ผู้สนับสนุนซึ่งมีความจงรักภักดีก่อนที่จะถูกแทนที่โดยระบบรวมศูนย์อำนาจของรัฐบาลในปี 1963 ในขณะที่การค้นพบน้ำมันในปลายทศวรรษ 1950 ทำให้กษัตริย์มีแหล่งเงินสำหรับแจกจ่ายจำนวนมากเป็นแหล่งที่สอง

อย่างไรก็ตามยังมีความแตกต่างกันอยู่อย่างแลเห็นได้ชัดเหมือนกัน และนี่อาจจะเป็นการประกันอย่างเพียงพอได้ว่าน่าจะมีการโค่นล้มกษัตริย์อย่างที่ได้มีการรัฐประหารทางทหารเกิดขึ้นในปี 1969 ซึ่งมีร้อยเอก มุอัมมัร อัล – กอซาฟี (Muammar al – Qadhafi)* เป็นผู้นำ ข้อแตกต่างประการแรกก็คือขนาดและการรวมตัวกันของราชวงศ์ที่ทำการปกครอง ผลจากการเผชิญหน้ากับพวกญาติๆ ซึ่งไม่ลงรอยกันในปี 1954 คือญาติคนหนึ่งได้ประหารที่ปรึกษาอาวุโสของกษัตริย์เสีย การที่กษัตริย์อิดริสทรงจำกัดผู้สืบราชบัลลังก์ไว้ให้แก่บรรดาพระอนุชาและสมาชิกในพระราชวงศ์ของพระองค์นั้นทำให้คนที่เหลือไม่มีสิทธิ์ที่จะมีตำแหน่งหลวงหรือมีสิทธิที่จะดำรงตำแหน่งของรัฐเลย นี่เป็นการปิดความสามารถของตระกูลที่มีความจงรักภักดีออกไปเสียอย่างมาก ที่ร้ายยิ่งกว่านั้น พระองค์ไม่มีโอรสของพระองค์เองที่จะสืบราชบัลลังก์ต่อไป ดังนั้นการสืบราชสมบัติจึงต้องผ่านไปทางพระอนุชาของพระองค์จนถึงพระภาคิไนย (หลาน) ซึ่งเป็นคนที่เซื่องซึมอย่างมากจนได้กลายเป็นรัชทายาทไป ประการที่สองกษัตริย์ไม่ได้ทรงแสดงว่ามีพลังงานของท่านฮุสเซนหรือท่านฮัสซัน* เลยในการที่จะเสริมกำลังความชอบธรรมของพระองค์และในการเตือนราษฎรของ พระองค์ถึงอำนาจหน้าที่ของพระองค์ด้วยการแสดงออกมาให้ประชาชนเห็นซึ่งดีกว่าจะซ่อนพระองค์อยู่ในพระราชวังที่ห่างไกลและจัดการระบบการเมืองมาจากที่ไกลๆเช่นนั้น ความแตกต่างประการที่สามก็คือความล้มเหลวของกษัตริย์ในการที่จะเข้าควบคุมกองทัพประจำการ หรือการวางมาตรฐานแห่งพฤติกรรมที่ยินยอมให้แก่พระญาติใกล้ชิดและบรรดาที่ปรึกษาคนสำคัญๆ ของพระองค์ด้วยตนเองเมื่อพวกเขาทำการกดขี่หรือทุจริตคดโกง ประการสุดท้ายกษัตริย์อิดริสทรงแสดงความชำนาญน้อยเหลือเกินในการที่จะแยกพระองค์เองออกมาจากชาวอังกฤษและอเมริกันซึ่งต่างก็มีฐานทัพอยู่ในประเทศ ดังนั้นในตอนที่พระองค์เริ่มพยายามที่จะปรับปรุงคนที่วางใจ ผู้เป็นนัก

ชาตินิยมชาวอาหรับของพระองค์เองหลังสงครามตะวันออกกลางปี 1967 โดยการใช้เงินค่าธรรมเนียมน้ำมันเพื่อสนับสนุนชาวอียิปต์และจอร์แดนผู้พ่ายแพ้ การสนับสนุนของพระองค์ก็พังทลายลงอย่างที่ไม่อาจแก้ไขได้ ตามความหมายที่สำคัญอาจกล่าวได้ว่า พระองค์ได้ทรงทำลายทั้งตัวพระองค์เองและระบบการปกครองแบบกษัตริย์ทั้งหมดเสียจากสิทธิอันถูกต้อง เรื่องที่กลุ่มผู้สมคบคิดทางทหารจำนวนหนึ่งจะสามารถลงมือทำการรัฐประหารได้ก่อนหรือไม่นั้นจึงเป็นเรื่องของโชคชะตาเสียมากกว่า

---

*บางคนอ่านว่า กอดาฟี ที่จริงอักษรตัวนี้เป็นเสียงที่อ่านยากในภาษาไทย

บรรดาหัวหน้าขบวนการนายทหารอิสระผู้ถือลัทธิเอกภาพนิยมแห่งลิเบีย (Libyan Free Unionist Officers) ที่ขึ้นสู่อำนาจในเดือนกันยายน 1969 ได้สถาปนาตนเองขึ้นเป็นสภาบัญชาการปฏิวัติในทันทีภายใต้ความเป็นประธานของกอซาฟีผู้ซึ่งได้รับการเลื่อนชั้นให้เป็นพันเอกและผู้บัญชาการกองทัพโดยทันที ในระยะสี่ปีแรกพวกเขาได้พยายามที่จะจัดระบบรัฐบาลเสียใหม่ให้เป็นไปตามแนวทางที่พันเอกนัสเซอร์และผู้ร่วมงานของเขาได้วางไว้ คือรวมอำนาจไว้ในมือของพวกเขาเอง สร้างโครงสร้างการบริหารขึ้นใหม่เพื่อจำกัดอิทธิพลของพวกผู้นำชนบทของประเทศ และต่อมาก็จำกัดการชุมนุมมวลชนคือสหภาพสังคมนิยมอาหรับ(Arab Socialist Union) ด้วยเพื่อกระตุ้นการสนับสนุนของประชาชน อย่างไรก็ตามในเดือนเมษายน 1973 พวกเขาก็เริ่มมองหาสูตรของการรวมตัวแบบใหม่ซึ่งมีความคิดที่ว่าจะต้องมีการเลือกตั้งคณะกรรมการของประชาชนขึ้นในหมู่บ้าน โรงเรียน องค์กรประชาชนและบริษัทต่างด้าวทุกแห่ง ในขั้นแรกคณะกรรมการเหล่านี้ได้รับอนุญาตให้มีบทบาทที่สำคัญเฉพาะแต่ในการปกครองท้องถิ่นและแคว้น ซึ่งพวกเขาทำหน้าที่ด้านการบริหารและด้านกฎหมายบางอย่างเท่านั้น แต่ในการริเริ่มอีกอย่างหนึ่งซึ่งประกาศเมื่อเดือนกันยายน 1975 กิจการของพวกเขาได้มีการแสดงออกในระดับชาติด้วยการจัดตั้งที่ประชุมทั่วไปของประชาชนขึ้นมาโดยมีนายกอซาฟีเป็นเลขาธิการใหญ่และมีตัวแทนจากคณะกรรมการตำบลต่างๆของประชาชน รวมทั้งสหภาพสังคมนิยมอาหรับและของสหภาพใหม่ๆ ซึ่งมีฐานจากสาขางานซึ่งชาวลิเบียกำลังทำอยู่ในปัจจุบันนี้[35]

ระบบนี้นั่นเองที่ได้กลายเป็นพื้นฐานของการเปลี่ยนรูปขั้นสุดท้ายของระบบลิเบียซึ่งเป็นไปตามหนังสือเล่มแรกของกอซาฟีคือหนังสือปกเขียวชื่อ *การแก้ปัญหาประชาธิปไตย* (1976) และคำประกาศของเขาเมื่อเดือนมีนาคม 1977 ว่าตั้งแต่นั้นต่อไปประเทศนี้จะกลายเป็น *ญามาฮิรอยะฮฺ* หรือ '**รัฐของมวลชน**' สิ่งนี้มีความหมายในทางปฏิบัติจริงๆ อย่างไรนั้นเป็นปัญหาในการวิเคราะห์เป็นอันมาก ประการหนึ่งมันเป็นเรื่องของการเปลี่ยนรูปไปอย่างมาก รวมทั้งการจัดตั้งคณะกรรมการปฏิวัติชุดใหม่ขึ้นมาในปี 1979 ซึ่งครั้งแรกถูกจัดตั้งขึ้นในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยต่างๆ ต่อมาก็ถูกจัดตั้งในหน่วยราชการหลายๆส่วนจนทำให้กระทรวงหลายกระทรวงกลายเป็นสำนักงานของประชาชนไป คณะกรรมการเหล่านี้มีอยู่เคียงข้างกับคณะกรรมการเก่าๆของประชาชน ต้องรายงานโดยตรงไปยังกอซาฟีเอง ในปี 1979 เขาได้ลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการใหญ่ของที่ประชุมทั่วไปของประชาชนเพื่อมารับตำแหน่งใหม่เป็น

'ผู้นำการปฏิวัติ' อีกประการหนึ่งในปลายทศวรรษ 1970 ได้มีการเริ่มโจมตีร่วมกันต่อผู้มีสิทธิพิเศษทางเศรษฐกิจซึ่งนำไปสู่การยึดเอาบริษัทเอกชนจำนวนมากมาเป็นของชาติ แต่ดูเหมือนจะเป็นที่ชัดเจนว่าตลอดการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อำนาจก็ยังคงอยู่ในกำมือของกอซาฟีรวมทั้งผู้ช่วยคนสนิทของเขาสองสามคนผู้ซึ่งควบกลไกสำคัญๆของรัฐไว้อย่างเหนียวแน่น

---

* บุตรทั้งสองของคอลีฟะฮฺอาลี เป็นหลานของท่านศาสดามุฮัมมัด

ผลก็คือในตอนต้นทศวรรษ 1980 โครงสร้างของรัฐลิเบียจึงมีความแตกต่างอย่างมากจากโครงสร้างที่จะพบได้ในที่อื่นๆในตะวันออกกลาง เป็นความจริงที่ว่ามีเครื่องมือคือข้าราชการจำนวนมากมายอยู่ตรงกลางซึ่งหนุนหลังโดยกองทัพซึ่งเพิ่มกำลังทหารเป็น 55,000 – 65,000 คนในปี 1981 รวมทั้งกำลังตำรวจทหารอาสาสมัครและบุคคลอื่นๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความมั่นคงในประเทศด้วย[36] แต่องค์การนี้ถึงแม้ว่าจะรับใช้กอซาฟีและผู้ร่วมงานของเขาอย่างที่สุดก็ตาม ก็ยังได้รับการดูแลในวิธีใหม่โดยส่วนผสมของเลขาธิการถาวร ที่ประชุมทั่วไปของประชาชน คณะกรรมการปฏิวัติกลุ่มต่างๆ และในบางแห่งก็มีส่วนที่เหลืออยู่ของการปกครองโดยคณะบริหารแต่ก่อนที่ยังเหลืออยู่ในการทหารและกระทรวงบางกระทรวง ซึ่งตอนนี้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นสำนักงานของประชาชนไปแล้ว สิ่งนี้มีผลอันสำคัญต่อการเมืองของลิเบีย ในขณะที่รัฐบาลอาหรับสำคัญๆ ทั้งหมดพยายามที่จะสร้างกลไกที่จะนำเอาประชาชนของตนไปอยู่ใต้การควบคุมของฝ่ายบริหารนั้น ยังไม่มีรัฐบาลไหนเลยที่จะดำเนินไปไกลจนถึงกับจะเอาสิ่งนี้ไปรวมเข้ากับการส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ซึ่งคณะกรรมการดังว่านี้ได้จัดหาให้ ผลก็คือในบรรดาปฏิบัติการด้านการเมืองแบบใหม่ๆ มากมายนั้นมีอยู่สองสามอย่างที่ไม่เปิดให้คนภายนอกเข้าไปตรวจตราได้[37]

สิ่งทั้งหมดเหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไรนั้นยังเป็นปัญหาอยู่ในการที่จะอธิบายในด้านประวัติศาสตร์ เห็นได้ชัดว่าต้องมีอะไรบางอย่างเกี่ยวข้องอยู่กับการที่มีเงินจำนวนมากจากการส่งออกน้ำมัน อย่างน้อยก็ในเรื่องการจัดหาเงินทุนเพื่อสนับสนุนกระบวนการด้านเศรษฐกิจ สังคมและปฏิบัติการบริหารซึ่งกว้างขวางและต่อเนื่องกันเช่นนั้น ข้อเท็จจริงที่ว่าลิเบียมีจำนวนประชากรเพียงเล็กน้อยคือเพียงสองหรือสามล้านคนและเคยมีประวัติสั้นๆ ของโครงสร้างของระบบข้าราชการที่รวมศูนย์อำนาจไว้นั้นก็มีความสำคัญด้วยเหมือนกัน แต่ก็ไม่อาจละเลยบุคลิกภาพและความคาดหมายของนายทหารยศปานกลางกลุ่มเล็กๆ เสียได้ ดังที่จอห์น เดวิส (John Davis) ผู้สังเกตการณ์เรื่องราวของลิเบียที่เชี่ยวชาญที่สุดคนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า *สมุดปกเขียว* นั้นดูเหมือนจะถูกเขียนขึ้นโดยคนๆ หนึ่งที่รู้สึกว่าถูกหลอกลวงและรู้สึกสับสนเพราะประสบการณ์ในแต่ละวันของรัฐบาล[38] ด้วยการถือกำเนิดในกระโจมซึ่งตั้งอยู่ในทะเลทรายอันโล่งแจ้งและมีการติดต่อกับข้าราชการไม่ว่าชนิดใดเพียงน้อยนิดก่อนที่เขาจะเข้ามาเป็นทหารในปี 1964 พันเอกกอซาฟีจึงไม่มีส่วนแต่อย่างใดในการผูกมัดกับกรรมวิธีบริหารตามปกติที่นัสเซอร์หรืออะซาดทำกัน นอกจากนั้นเขายังขาดความอดทนและความตั้งใจในรายละเอียดเหมือนอย่างนัสเซอร์และอะซาดด้วย

ผลก็คือเขามีความอิสระที่จะทำการทดลองซึ่งยังคงเป็นลักษณะสำคัญของปฏิบัติการทางการเมืองและทางองค์การของลิเบีย หรือบางทีอาจเป็นความมีอิสระจากการบีบบังคับด้วยก็ได้

เชิงอรรถ

1. Nazih Ayubi, 'Arab bureaucracies: Expanding size, changing roles',ใน Adeed Dawisha and I. William Zartman (eds)*, Beyound Coercion*: The Durability of the Arab State (London: Croom Helm, 1988), หน้า. 17 บางทีตัวเลขของ Ayubi ในปี 1980 อาจจะไม่ได้รวมบุคคลากรทางการทหารและการทูตด้วยก็ได้ ซึ่งมีจำนวน 491,641 คนในปี 1980 แต่ในจำนวนนี้เป็นพลเมืองของคูเวตเสียมากกว่า 100,000 คน; State of Kuwait, Ministry of Planning, Central Statistical Office, *Annual Statistical Abstract 1983* (Kuwait: Nov., 1983หน้า. 105 – 6, 132 – 3.
2. เล่มเดียวกัน, หน้า 17 แต่โปรดสังเกตว่ากระทรวงวางแผนได้ใช้คำนิยามของคำว่าการจ้างงานผิดแผกออกไป ซึ่งรวมเอาคนงานที่ได้ค่าจ้างประจำวัน ไม่ได้จัดชั้นว่าเป็น 'ข้าราชการ' และให้จำนวนการจ้างงานข้าราชการพลเรือนเป็น 399,400 คน สำหรับปี ฮศ. 1400 (คศ. 1980) หรือร้อยละ 13.2 ของแรงงานทั้งหมด, Kingdom of Saudi Arabia, Ministry of Planning, *Fourth Development Plan* (Riyadh, 1405 AH/1985), ตาราง 2 – 6, หน้า. 32.
3. John A. Shaw and David E. Long, *Saudi Arabian Modernization: The Impact of Change on Stability* (Washington, DC: Praeger, with Center for Strategic and International Studies, Georgetown University, 1982), หน้า. 26.
4. Ayubi, 'Arab bureaucracies',หน้า 19; Mary C. Wilson, 'Jordan's malaise', *Current History* (Feb., 1987), หน้า 85.
5. ข้าพเจ้าได้ตัดผู้ปกครองของบรรดารัฐเล็กๆ ในผืนแผ่นดินหลังฝั่งทะเลของเอเดนซึ่งครั้งหนึ่งเรียกว่ารัฐในอารักขาของเอเดนออกเสียเพราะรัฐเหล่านี้ได้ถูกกวาดออกไปในทันทีหลังจากแนวหน้าปลดปล่อยยึดอำนาจหลังจากอังกฤษถอนตัวออกไปในปี 1967.
6. Samuel P. Huntington, *Political Order in Changing Societies* (New Haven, Conn: Yale University Press, 1968), หน้า 171 – 91.
7. อย่างเดียวกัน
8. อ้างใน Mordechai Abir, 'The consolidation of the ruling class and new elites in Saudi Arabia', *Middle Eastern Studies*, 23/2 (April, 1987), หน้า 156.
9. เล่มเดียวกัน, หน้า 157.

10. G. S. Samore, *Royal Family Politics in Saudi Arabia* (1953 – 1982), University Microfilms, Harvard University Ph. D. 1984, หน้า 308ff.
11. Rosemary Said Zahlan, *The Making of the Modern Gulf States* (London: Unwin Hyman 1989), หน้า 83, 88, 98,ฯลฯ.
12. ตัวอย่างเช่น, Remy Leveau, 'Apercu d'evolution du systeme politique morocain depuis vingt ans', *Maghreb/Machrek*, 106 (Oct./Nov./Dec., 1984), หน้า 15 – 18.
13. อ้างไว้ใน Samir A. Mutawi, *Jordan in the 1967 War* (Cambridge: Cambridge University Press, 1987), หน้า 16.
14. John Waterbury, *The Commander of the Faithful: The Moroccan Political Elite: A Study of Segmented Politics* (London: Weideenfeld Nicholson, 1970), หน้า 162.
15. Walter Bagehot, *The English Constitution* (London: Chapman & Hall, 1967), หน้า 63, 70 – 1.
16. Waterbury, *Commander of the Faithful*, หน้า 150.
17. ย่อหน้าเรื่องระบบการเมืองของจอร์แดนได้มาจาก Mutawi, *Jordan* เป็นส่วนมาก โดยเฉพาะบทที่ 1 และมีเรื่องราวที่ยาวกว่านั้นเล็กน้อยอยู่ในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของผู้เขียนคนเดียวกันซึ่งมีชื่อว่า 'Jordan in the 1967 War' เช่นเดียวกัน ซึ่งเขาเสนอแก่มหาวิทยาลัย Reading ในเดือนกันยายน, 1985 ข้าพเจ้ายังได้ข้อมูลมาจาก Marius Haas, *Hussein's Konigreich: Jordaniens Stellung im Nach Osten* (Munich: tuduv Buch, 1975) ด้วย
18. Sune Persson, 'Exile and success: Palestinian exiles in Jordan',***Mimeo*** (Dept. of Political Science, University of Goteborg,
19. Persson, 'Exile and success', หน้า 22.
20. I. Willaim Zartman, 'Political dynamics in the Maghrib: The cultural dialectic', ใน Halim Barakat (ed.), *Contemporary North Africa* (Washington, DC: Center for Contemporary Arab Studies, Georgetown University, 1985), หน้า 28 – 9.
21. John P. Entelis, *Comparative Politics of North Africa: Algeria, Morocco and Tunisia* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1980), หน้า 65.
22. Leveau, 'Apercu d'evolution du systeme politique morocain',หน้า 23 – 6
23. เล่มเดียวกัน, หน้า 18.
24. David Seddon, *Moroccan Peasants: A Century of Change in the Eastern Rif 1870 – 1970* (Folkstone: Duckworth, 1981), หน้า 273.

25. เล่มเดียวกันบทที่ 10 โปรดดู J. David Seddon, ‘Local politics and state intervention: Northeast Morocco from 1870 to 1970’,ใน Ernest Gellner and Charles Micaud (eds), *Arabs and Berbers: From Tribe to Nation in North Africa* (London: Duckworth, 1973), หน้า 109 – 40.
26. ยกมาจากมาตรการ 25 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งชุมชนชนบทในเล่มเดียวกัน, หน้า 137.
27. ดูโดยเฉพาะ, *Moroccan Peasants*, หน้า 277, 283.
28. ในภาคประวัติศาสตร์นี้ข้าพเจ้าเอามาจาก Samore, *Royal Family Politics* และ Summer Scott Huyette, *Political Adaptation in Sa’udi Arabia: A Study of the Council of Ministers* (Boulder, Colorado, and London: Weastview Press, 1985). เป็นส่วนมาก.
29. Samore, *Royal Family Politics*, หน้า 235, 286 – 7
30. เล่มเดียวกัน, หน้า 490.
31. Zahlan, *The Making of the Modern Gulf States*, บทที่ 8 และภาคผนวก.
32. Roger Owen, *Migrant Workers in the Gulf* (The Minority Rights Group, London. Report No. 68, Sept., 1985), และแหล่งที่อ้างไว้ที่นั่น.
33. Jill Crystal, *Oil and Politics in the Gulf: Rulers and Merchants in Kuwait and Qatar* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), หน้า 75.
34. Ruth First, *Libya: The Elusive Revolution* (London, Harmondsworth: Penguin Books, 1974), หน้า 78.
35. Nathan Alexander, ‘Libya: The continuous revolution’, *Middle Eastern Studies*, XVII/2 (April, 1981), หน้า 212 – 19.
36. ตัวเลขสำหรับการทหารได้มาจาก Anderson, State and Social Transformation, หน้า 266.
37. ตัวอย่างที่หายากมากตัวอย่างหนึ่งของการสังเกตโดยตรงก็คือคำบรรยายเรื่องการเลือกตั้งคณะกรรมการ ประชาชนแห่งชนบทใหม่คณะหนึ่งในปี 1978 ของ John Davidโปรดดูเรื่อง‘Theorie et practique du gouvernement non representatif: les elections aux comites populaires d’Ajdabaiyah’, *Maghreb/Machrek*, 93 (July/Aug./Sept., 1981). ของเขาด้วย.
38. Davis, ‘Theorie et practiquze’, หน้า 39.

4. ลัทธิชาตินิยมอาหรับ เอกภาพของชาวอาหรับและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในรัฐอาหรับ

บทนำ

ข้อเท็จจริงที่ว่ารัฐที่ได้เอกราชมาใหม่ๆ เหล่านั้นเป็นรัฐที่มีประชาชนผู้พูดภาษาอาหรับเป็นส่วนใหญ่ และเรื่องที่ว่าคนเหล่านั้นเรียกตัวเองอย่างมีสำนึกว่าเป็นชาวอาหรับนั้น เป็นเรื่องที่มีบทบาทสำคัญอยู่ในการเมืองของตะวันออกกลางในศตวรรษที่ 20 แต่ความพยายามที่จะกำหนดบทบาทนี้และที่จะหาดูว่าการปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในรัฐอาหรับมีความแตกต่างอย่างมากจากความสัมพันธ์ในกลุ่มรัฐอื่นๆ อย่างเช่นรัฐในละตินอเมริกาหรือเอเชียตะวันออกหรือไม่นั้นปรากฏว่าไม่ได้รับความสำเร็จมากนักประการหนึ่งก็เพราะ ข้อเขียนส่วนใหญ่ในเรื่องนี้มักจะเป็นไปในเชิงการเมืองเป็นอย่างมาก และมักจะเป็นไปในลักษณะข้อโต้เถียงมากกว่าในลักษณะวิชาการ บางทีอาจจะเป็นเพราะเรื่องนี้ก็ได้จึงไม่ใคร่จะมีนักเขียนที่สนใจอย่างมากมายอะไรนักในการที่จะแบ่งแยกระหว่างลัทธิอาหรับนิยมชนิดต่างๆ ซึ่งดำเนินมาตลอดออกจากความรู้สึกว่าพวกเขามีประวัติศาสตร์ร่วมกัน มีวัฒนธรรมร่วมกัน และบางครั้งก็มีศาสนาร่วมกันไปจนถึงการจัดตั้งพรรคและขบวนการต่างๆ ที่ได้วางลัทธิชาตินิยมอาหรับและเอกภาพของอาหรับไว้ตรงกลางของแผนการกระทำด้านการเมือง และยังมีแนวโน้มเช่นเดียวกันในอันที่จะไม่แยกแยะดูความแตกต่างระหว่างการผนึกกำลังของชาติในแบบต่างๆ ที่จะพบได้ในหมู่ชาวอาหรับ ตัวอย่างเช่น ความรู้สึกในเรื่องความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในท้องถิ่นซึ่งมีอยู่อย่างแข็งแกร่งในหมู่ชาวอียิปต์หรือโมร็อกโก หรือลัทธินิยมปาเลสไตน์หลายแบบหลายอย่างที่เกิดขึ้นในหมู่ชาวปาเลสไตน์ซึ่งออกจะมีประสบการณ์ในเรื่องอาชีพ เรื่องการเนรเทศหรือการปกครองของต่างชาติไม่เหมือนกัน

เหนือสิ่งอื่นใดนักเขียนเกี่ยวกับเรื่องตะวันออกกลางมักได้รับอิทธิพลมากขึ้นจากการโต้เถียงอย่างมีชีวิตชีวาในระหว่างคำอธิบายทฤษฎีต่างๆ หรือคำอธิบายถึงลัทธิชาตินิยม รวมทั้งจากงานของคนอย่างเช่น ซามี สุบัยดะ (Sami Zubaida) ผู้โต้เถียงว่าลัทธิชาตินิยมเองนั้นมิได้สร้าง “ปรากฏการณ์ทั่วไปที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน” ขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้นทฤษฎีเช่นนั้นจึงไม่อาจเป็นไปได้หรือเหมาะสม[1] หากจะพูดกันโดยทั่วไปให้มากยิ่งขึ้นแล้วข้อเขียนเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมอาหรับส่วนใหญ่นั้นเขียนโดยผู้ที่แลเห็นมันเป็นอุดมการณ์ เป็นชุดแห่งความคิดซึ่งควรจะถูกตีความและวิเคราะห์เสียก่อนเป็นประการแรก และวิเคราะห์ให้มากในเรื่องที่ผู้เขียนกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคม การเมืองและการวางระเบียบให้ถูกต้องของชาติอาหรับเพื่อจะได้มีความเป็นเอกภาพในอนาคต ตามปกติแล้วจะทำได้โดยการแยกผลงานของปัญญาชน นักการเมืองและนักอภิปรายชาวอียิปต์ผู้ซึ่งค่อนข้างจะถูกกำหนดเอาโดยอำเภอใจว่า เป็นนักชาตินิยมออกไปเสีย ถึงแม้ว่าในส่วนที่ดีที่สุดนั้นมักจะจัดเอาคนเหล่านั้นไว้ในกระแสแห่งความคิดด้านสังคมและการเมืองที่กว้างกว่าในสมัยของพวกเขาก็ตาม[2] อย่างไรก็ดี เมื่อเร็วๆ นี้ก็ได้มี

ความตั้งใจที่จะวิเคราะห์ถึงพัฒนาการของขบวนการทางการเมืองของนักชาตินิยมอาหรับแบบต่างๆ และผลกระทบแห่ง กิจกรรมของคนเหล่านั้นอยู่บ้าง มิใช่แต่เพียงในเรื่องการเมืองของรัฐอาหรับและของชาวปาเลสไตน์แยกกันเท่านั้น แต่ในเรื่องความสัมพันธ์ภายในรัฐก็เป็นเช่นนั้นด้วยเช่นกัน[3] ตามกฎผู้ที่ตั้งอกตั้งใจมุ่งอยู่กับข้อเขียนของนักชาตินิยมนั้นมักจะมีทรรศนะที่เอนเอียงหนักไปในด้าน “อุดมคติ” ของประวัติศาสตร์ซึ่งมีความคิดต่างๆ เป็นแรงกระตุ้นทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ขึ้น ส่วนผู้ที่เกี่ยวข้องกับลัทธิชาตินิยมในฐานะที่เป็นขบวนการทางการเมืองมากกว่าก็มักจะเอนเอียงไปในทาง “วัตถุนิยม” ซึ่งอิทธิพลที่สำคัญของมันได้มาจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมภายในแต่ละสังคมและในโลกทั่วๆ ไปมากกว่า[4]

เมื่อต้องเผชิญหน้ากับความขัดแย้งจำนวนมาก รวมทั้งผลงานที่ผิดพลาดเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมอาหรับเช่นนี้ ข้าพเจ้าจึงรู้สึกว่าคงจะเป็นประโยชน์มากหากข้าพเจ้าจะเริ่มตรวจตราดูโดยการมองดูความคิดในเรื่องลัทธิอาหรับนิยมและเรื่องการฟื้นฟูวัฒนธรรมอาหรับในปลายศตวรรษที่ 19 เสียก่อนที่จะทำการวิเคราะห์ถึงผลทางการเมืองบางประการของลัทธินี้นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่หนึ่งเป็นต้นมา ผลทางการเมืองอย่างหนึ่งก็คือ พัฒนาการของอุดมการณ์แนวชาตินิยมที่มีพลัง ส่วนผลอย่างอื่นๆ นั้นดำเนินมาตลอดทางตั้งแต่มีการผนึกกำลังกันหลายแบบหลายอย่างซึ่งได้เริ่มแสดงออกในทศวรรษ 1920 และ 1930 รวมทั้งมีกลไกต่างๆ สำหรับความร่วมมือในหมู่ชาวอาหรับไปจนถึงแผนการที่จะให้มีการรวมกันในทันทีอย่างเช่น การรวมกันของ อียิปต์กับซีเรียเมื่อปี 1958 – 1961 (กลายเป็นสหสาธารณรัฐอาหรับ – United Arab Republic) และการพูดกันถึงการรวมที่กว้างขวางกว่านั้นคือ การรวมกันระหว่างอียิปต์ ซีเรีย และอิรักในปี 1963[5] เป็นต้น

จากลัทธิอาหรับนิยมไปสู่ลัทธิชาตินิยมอาหรับ

ตอนปลายศตวรรษที่ 19 ผู้คนจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในตะวันออกกลางมีข้ออ้างที่จะทำให้ถูกเรียกว่าเป็นชาวอาหรับก็เพราะเหตุผลทางภาษา วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของพวกเขา คนเหล่านี้พูดภาษาอาหรับ และสิ่งที่สำคัญกว่านั้นก็คือผู้ที่อ่านออกเขียนได้กลับไปใช้ภาษาที่ต่อต้านการใช้ภาษาพื้นเมืองสำคัญๆซึ่งเป็นภาษาที่สามารถเข้าใจได้ตั้งแต่ประเทศโมร็อกโกมาจนถึงอ่าวเปอร์เซีย คนเหล่านี้เป็นทายาทของวัฒนธรรมและประสบการณ์ร่วมกันในด้านประวัติศาสตร์ซึ่งยังฝังอยู่ในความทรงจำถึงจักรวรรดิอาหรับและจักรวรรดิออตโตมานด้วย และคนเหล่านี้จำนวนมากมายมหาศาลซึ่งเป็นชาวมุสลิมก็มิได้เป็นเจ้าของเฉพาะแต่ศาสนาร่วมกันเท่านั้นแต่ยังเป็นเจ้าของการปฏิบัติหลักศาสนาชุดหนึ่งอีกด้วย เช่นการไปทำฮัจญ์ซึ่งทำให้พวกเขาได้มาอยู่ร่วมกันในสถานที่อันประเสริฐเป็นที่เคารพนับถือแห่งเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ความเป็นคนอาหรับก็เป็นเพียงหนึ่งในจำนวนความเหมือนกันอย่างอื่นๆ ที่เป็นไปได้ในสมัยนี้ และตามปกติมักจะมีความสำคัญน้อยกว่าการอยู่ในตระกูลหรือเผ่าหรืออาณาบริเวณหรือเมืองใดๆ ร่วมกัน แม้กระทั่งเมื่อนักชาตินิยมคนแรกๆ ในแคว้นซีเรียของจักรวรรดิออตโตมานเริ่มเขียนยกย่องลัทธิอาหรับนิยมและพยายามที่จะทำให้ประชาชนคิดว่าตนเองเป็นชาวอาหรับก่อนสิ่งอื่นใดนั้น พวกเขาต้อง

แข่งขันกับเอกลักษณ์ทางชาติ ศาสนา หรือเอกลักษณ์ทางภูมิภาคอื่นๆ ซึ่งได้เริ่มมีความสำคัญทางการเมืองขึ้นมาแล้ว มีผู้กล่าวอยู่บ่อยๆ ว่าในบรรดาผู้คนในจักรวรรดินั้นมีแต่ชาวอาหรับและชาวเตอร์กเท่านั้นที่เป็นพวกสุดท้ายที่มีขบวนการแห่งชาติของตนเอง คือมีหลังจากชาวกรีก ชาวอาร์เมเนียนและชาติอื่นๆ ตั้งหลายสิบปี แต่ก็เช่นเดียวกับผู้มาทีหลังทั้งหลาย พวกเขาได้มาถึงขั้นตอนที่ได้พัฒนาไปเป็นอย่างดีซึ่งมิได้ขึ้นอยู่กับความคิดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่นความเป็นพลเรือนและการเป็นตัวแทนทางการเมืองซึ่งอาจแลเห็นได้ว่าเป็นสมบัติของชนชาติที่ได้จัดการสร้างรัฐชาติ (nation state) ของตัวเองขึ้นมา[6]

นักเขียนอย่างแอนเดอร์สัน (Anderson) เกลล์เนอร์ (Gellner) และนายร์น (Nairn) ได้พยายามจะวางเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์โดยจำเพาะบางอย่างไว้ ซึ่งทำให้ขบวนการแห่งชาติปรากฏขึ้นและมีการผนึกกำลังขึ้นมาได้[7] เงื่อนไขเหล่านี้รวมเอากระบวนการบางอย่างที่ผูกพันกลุ่มชนสำคัญๆ ไว้ด้วยกันอันเป็นสิ่งที่แอนเดอร์สันเรียกว่า “ชุมชนในจินตนาการ” ตัวอย่างเช่นการพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาค ความแพร่หลายของการพิมพ์และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ส่งเสริมให้เกิดการผ่านจากสภาพที่ประชาชนมีเอกลักษณ์ที่ขึ้นอยู่กับศาสนาหรือความจงรักภักดีเบื้องต้นอื่นๆ บางอย่างมาเป็นเอกลักษณ์ที่ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมซึ่งตอนนั้นอาจจะเข้าใจได้ในลักษณะทางโลก (คือไม่เกี่ยวกับศาสนา) จะเป็นบางส่วนหรือทั้งหมดก็ได้ ตามธรรมดาสิ่งนี้จะเกี่ยวข้องกับความผูกพันกับภาษา ขนบธรรมเนียมและความเชื่อถือของชาวบ้านและผูกพันกับประวัติศาสตร์อันเป็นที่ยอมรับกันไม่ว่าจะเป็นความจริงหรือประดิษฐ์ขึ้นก็ตาม และมักจะเริ่มขึ้นจากงานของกวี ศิลปิน และนักเขียนพจนานุกรมซึ่งมีความสนใจเป็นพิเศษในการเน้นเรื่องความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรม จากตรงนั้นมันก็อาจพัฒนาอย่างรวดเร็วกลายเป็นการยืนยันว่าผู้คนที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่ามีส่วนอยู่ใน วัฒนธรรมจำเพาะอย่างเดียวกันนั้นควรจะอยู่ด้วยกันในรัฐจำเพาะรัฐหนึ่งในผืนแผ่นดินจำเพาะแห่งหนึ่ง

สำหรับนักเขียนที่ถกเถียงในแบบนี้นั้น ลัทธิชาตินิยมทุกลัทธิย่อมก่อให้เกิดทฤษฎีการเมืองที่คล้ายคลึงเป็นอย่างยิ่งซึ่งใช้ภาษาอย่างเดียวกันทั้งสิ้น ลัทธิเหล่านี้มักจะเกี่ยวข้องกับปัญหาอย่างเดียวกันคือ ในเรื่องคำนิยามของชาติที่ว่าแก่นแท้ของชาติคืออะไร? จะรักษามันไว้ตลอดประวัติศาสตร์ได้อย่างไร? ข้อเขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้มักจะถูกมองว่าเป็นการเรียกร้องให้ลงมือกระทำ มากกว่าจะเป็นคำแถลงที่ต่อเนื่องกันและเป็นที่ น่าพอใจในด้านปรัชญา ความมุ่งหมายของข้อเขียนเช่นนี้คือ เพื่อเริ่มต้นขบวนการ มิใช่เพื่อทำให้ห้องสมุดเต็ม ถ้าจะให้ได้รับความสำเร็จ พวกเขาจะต้องเกลี้ยกล่อมชักชวนผู้คนทั้งหลายที่พวกเขากำหนดไว้ว่าเป็นชาวสลาฟหรือชาวกรีกหรือชาวอาหรับหรือชาวอะไรก็ตามให้ลงมือกระทำ ราวกับว่านั่นคือเอกลักษณ์เบื้องต้นของพวกเขา และให้เอามันวางไว้ตรงกลางชีวิตทางการเมืองของพวกเขา มีอยู่บ่อยๆ ที่จะทำได้ดีที่สุดโดยการผสมผสานคำพูดเข้ากับบทกวีและโดยการเรียกร้องไปสู่อดีตของชาติซึ่งเคยเจริญรุ่งโรจน์มาแล้วและเรียกร้องไปสู่อนาคตของชาติซึ่งจะเจริญรุ่งเรืองพอๆ กัน

ส่วนเรื่องที่ว่าชนชั้นไหนหรือกลุ่มไหนจะทำตามคำเรียกร้องนั้นก่อนและพยายามจะผลักดันประชาชนคนอื่นๆ ในชาติให้ทำตามนั้นย่อมแตกต่างกันไปแล้วแต่กรณี นักเขียนบางคนมอบบทบาทนี้ให้แก่พวก

ผู้นำที่มีการศึกษา บ้างก็มอบให้แก่ชนชั้นกลาง แต่ตามปกติจะไม่มีการกำหนดกลุ่มคนได้อย่างถูกต้องเลย มีข้อตกลงที่เห็นพ้องกันโดยทั่วไปว่า ในบริบทของโลกที่สามนั้นขบวนการแห่งชาติมักจะเกิดขึ้นอย่างเห็นชัดเจนที่สุดว่า เป็นผลของความปรารถนาที่จะสลัดการควบคุมของประเทศเจ้าของอาณานิคมออกไป อีกทั้งเป็นผลของการยอมรับว่าในโลกแห่งรัฐชาติต่างๆ นั้นมีอยู่ทางเดียวที่คนชาติหนึ่งจะปกป้องตนเองได้ นั่นก็คือการมีรัฐของตัวเอง ไม่ว่าพวกเขาจะทำได้สำเร็จหรือไม่นั้นมิได้ขึ้นอยู่กับความสามารถของพวกเขาเองในการที่จะกระตุ้นคนชาติเดียวกับพวกเขาส่วนใหญ่ให้รวมตัวกันเท่านั้น แต่ก็ขึ้นอยู่กับอุบัติเหตุต่างๆ ทั้งหมดทางด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์และการเมืองด้วย อย่างเช่นการสงคราม การแข่งขันอำนาจกันอย่างใหญ่หลวงและกำลังของคนกลุ่มอื่นๆ ที่แข่งขันกันอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน

ในส่วนที่เกี่ยวกับชาวอาหรับทางปลายด้านตะวันออกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียนนั้น พวกเขาเดินตามทางที่ละม้ายคล้ายคลึงกันอย่างคร่าวๆ จากการเน้นในเรื่องภาษาและวัฒนธรรมจนถึงกลุ่มการเมืองที่เปิดเผยและมีขนาดเล็กเป็นกลุ่มแรกซึ่งปรากฏขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งเล็กน้อย เรียกร้องให้แคว้นอาหรับต่างๆ แยกตัวจากจักรวรรดิออตโตมานซึ่งแลเห็นได้ว่ามีการดำเนินการโดยข้าราชการซึ่งพูดภาษาตุรกีมากขึ้นทุกทีและดูเหมือนว่าข้าราชการเหล่านั้น จะมีความพิการอย่างน่าเศร้าหากจะต้องยืนหยัดขึ้นต่อต้านการรุกรานทั้งของชาวยุโรปและพวกไซออนนิสท์ สมาชิกของกลุ่มเช่นเดียวกันนี้บางกลุ่มรวมทั้งอดีตนายทหารออตโตมานเข้าร่วมในการกบฏที่มีราชวงศ์ฮาเชมียะฮ (Hashemiyyah) เป็นผู้นำเพื่อต่อต้านกับชาวเตอร์กในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ต่อมาในช่วงเวลาสั้นๆ ได้มีราชอาณาจักรอาหรับซึ่งกษัตริย์ไฟซอล (Faisal) ได้สถาปนาขึ้นที่กรุงดามัสกัสในปี 1919/1920 อย่างไรก็ดีหลังจากนั้นขบวนการนั้นก็ถูกบังคับให้ต้องรับความจริงที่ว่าไม่ใช่แต่เพียงโลกอาหรับในตะวันออกเท่านั้นดอกที่ถูกมหาอำนาจจักรวรรดินิยมทำให้แตกแยกออกเป็นรัฐต่างๆ ที่แยกกัน แต่รัฐเหล่านี้ได้พัฒนาท้องถิ่น กฎหมาย สัญลักษณ์และข้อปฏิบัติต่างๆ ของตนเองขึ้นอย่างรวดเร็วด้วยซึ่งทำให้มีจุดเน้นอย่างอื่นสำหรับการแสวงหาความจงรักภักดีของชาวอาหรับ สิ่งนี้อาจแลเห็นได้อย่างชัดเจนในอิรักอันเป็นรัฐอาหรับตะวันออกแห่งแรกที่ได้รับเอกราชเป็นทางการในปี 1932 (และมีที่นั่งในสันนิบาตชาติด้วย) ได้มีความพยายามโดยเจตนาที่จะสร้างความรู้สึกรักชาติของชาวอิรักขึ้นโดยกษัตริย์องค์เดียวกันและนักการเมืองชุดเดียวกันซึ่งขึ้นอยู่กับแผนการที่จะขยายความร่วมมือ และแม้กระทั่งความเป็นเอกภาพของชาวอาหรับให้กว้างขวางขึ้น ตัวอย่างต่างๆ ของแนวทางก่อนๆ ตลอดระยะทางนับตั้งแต่มีการจัดให้มีการแข่งขันในหมู่กวีและนักดนตรีเพื่อหาถ้อยคำและดนตรีมาแต่งเพลงชาติเพลงแรกของอิรักขึ้นไปจนถึงการอภิปรายซึ่งเอนเอียงไปในทางนิยมบริการทางการทหารของมหาวิทยาลัย และการใช้คำวิงวอนร่วมกันทางการเมืองให้เกิดความรู้สึกรักชาติอิรักขึ้นมาโดยมุ่งหมายจะทำให้การแบ่งแยกซึ่งเกิดจากการแข็งข้อของชาวเผ่าเมื่อปี 1935 – 1936 ยุติลง

อย่างไรก็ตามถ้าหากว่าในช่วงเวลาที่ตกเป็นอาณานิคมจะได้มีการสร้างแนวเขตแดนใหม่ซึ่งแบ่งรัฐอาหรับที่เกิดใหม่ออกจากกันและกันแล้วไซร้าก็ได้มีแนวโน้มที่ต่อต้านอย่างมีพลังเกิดขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน สิ่งหนึ่งที่ได้มาจากกระบวนการตามปกติของการปรับระบบเศรษฐกิจให้เป็นแบบสมัยใหม่ก็คือการที่

หนังสือพิมพ์ สถานีวิทยุกระจายเสียง ภาพยนตร์และการท่องเที่ยวไปต่างประเทศมีความสำคัญมากขึ้นเพื่อเสริมกำลังความรู้สึกในลัทธิอาหรับนิยม (Arabism) ซึ่งมีอยู่เหนือเขตแดนทางการเมืองที่เพิ่งมีขึ้นใหม่ๆ เหล่านั้น สิ่งเหล่านี้มีคู่เคียงไปกับการนำเอาการประชุมในกลุ่มอาหรับในแบบต่างๆ และการพัฒนาสถาบันต่างๆ เช่น ธนาคาร ซึ่งมีสาขาอยู่เป็นจำนวนมากในรัฐที่แยกออกไปเหล่านั้นมาใช้ นโยบายในการจ้างครู แพทย์และผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายที่พูดภาษาอาหรับไว้ในอิรัก คูเวตและบาห์เรนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของแนวโน้มเช่นนี้ แนวโน้มเพื่อต่อต้านแนวที่สองก็คือความช่วยเหลือที่ให้แก่บรรดาผู้ที่ต่อสู้กับการมีอยู่ของประเทศจักรวรรดินิยม ตัวอย่างเช่น การที่กษัตริย์ไฟซอลเสนอค่าจ้างให้แก่นักปฏิบัติการชาวซีเรียที่ต่อต้านฝรั่งเศสสองคนผู้ซึ่งลี้ภัยมาอยู่ในกรุงแบกแดดตอนต้นทศวรรษ 1930 เป็นต้น แต่แน่นอน ปัจจัยที่สำคัญที่สุดก็คือการเพิ่มการสนับสนุนของชาวอาหรับที่มีต่อชาวปาเลสไตน์ในการต่อสู้ของพวกเขากับผู้ตั้งหลักแหล่งทั้งที่เป็นชาวอังกฤษ และชาวยิวซึ่งจบลงด้วยการเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันระหว่างนักการเมือง และนักเขียนบทความในหนังสือพิมพ์ในระหว่างที่มีการแข็งข้อต่ออังกฤษเมื่อปี 1936 – 1939 ดังที่เยโฮชัว พอราธ (Yehoshua Porath) ได้กล่าวไว้อย่างถูกต้องว่าปัจจุบันนี้เหตุการณ์ในปาเลสไตน์ได้ทำให้เกิด "*ปัจจัยที่สำคัญที่สุดปัจจัยเดียวซึ่งเอื้อให้อุดมการณ์รวมอาหรับก่อกำเนิดขึ้น*"[8]

ในสถานการณ์เหล่านี้เป็นการง่ายพอสมควรที่จะทำให้ความรู้สึกนิยมอาหรับมีชีวิตชีวาขึ้น และเน้นไปถึงเครื่องเชื่อมโยงที่จะรวมผู้คนที่พูดภาษาอาหรับซึ่งอาศัยอยู่ทั้งสองฟากของสิ่งที่ทำให้ดูเหมือนกับพรมแดนที่ถูกคนต่างชาติประดิษฐ์ขึ้นและยัดเยียดให้ เหมือนดังที่เบนซาอิด (Bensaid) กล่าวถึงสมาชิกสภาสามัญผู้หนึ่งซึ่งมาประชุมในสมัชชาผู้ออกเสียงเลือกตั้งแห่งซีเรียครั้งที่หนึ่งในปี 1928 ว่า เขารู้สึกว่าไม่สามารถจะกล่าวปฏิญาณตนว่าจะจงรักภักดีต่ออะไรบางอย่างที่เลื่อนลอยเช่นเดียวกับความคิดในเรื่องประเทศ ("วาตัน") ที่เรียกว่าซีเรียได้[9] สำหรับตัวเขาก็เช่นเดียวกับคนอื่นๆ อีกมากมาย รู้สึกว่าชาวอาหรับนั้นเป็นของรัฐหนึ่งซึ่งมีขนาดใหญ่โตและมีพรมแดนกว้างขวางกว่าที่อังกฤษและฝรั่งเศสจะอนุญาตให้มีได้เสียอีก

รัฐอาหรับใหม่ๆ : ระหว่างความร่วมมือกับการแข่งขันกัน

ความจำเป็นในการสร้างรัฐอาหรับต่างๆ ขึ้นมาอย่างขัดกับลัทธิอาหรับนิยม (Arabism) นั้นสะท้อนอยู่ในนโยบายของรัฐบาลอาหรับต่างๆ ในขณะที่รัฐเหล่านั้นได้รับเอกราช ครั้งแรกมีอยู่ทางตะวันออกก่อน ต่อมาก็มีในแอฟริกาเหนือ แล้วก็ในแถบอ่าว รัฐทั้งหลายเหล่านี้ล้วนแต่ประจักษ์ถึงพันธะข้ามพรมแดนหลายอย่างที่เชื่อมโยงพวกเขาเข้ากับเพื่อนบ้านและพยายามหาผลประโยชน์จากพันธะเหล่านั้น แต่ทั้งหมดต่างก็รู้ถึงอันตรายที่จะได้รับจากพันธะเดียวกันนี้ รวมทั้งความเป็นไปได้ที่พันธะเหล่านั้นจะเปิดทางให้แก่การแทรกแซงจากภายนอกในชีวิตด้านการเมืองของพวกเขาด้วย ไม่ใช่แต่เพียงจะเป็นไปไม่ได้จริงๆ ที่จะควบคุมการไหลบ่าอย่างเสรีของผู้คนและความคิดเท่านั้น แต่ยังมีสายสัมพันธ์ของเผ่าชนและตระกูล วัฒนธรรมและการค้าอีกมากด้วยที่เชื่อมโยงชาวอาหรับทางสองฟากพรมแดนใดๆ เอาไว้ด้วยกัน ในสถานการณ์เหล่านี้ รัฐบาลใหม่ๆได้เริ่มใช้ลัทธิอาหรับนิยมที่ถูกยกระดับขึ้นและเป็นไปในทางการเมืองเพื่อจะ

ได้รับการสนับสนุนจากคนในท้องถิ่น เพื่อเพิ่มความชอบธรรมของตนเองและเพื่อปกป้องตนเองจากการถูกกลุ่มต่างๆ ที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นปากเสียงให้แก่ความร่วมมือที่มีมากขึ้นระหว่างชาวอาหรับเพื่อต่อต้านมหาอำนาจเจ้าของเมืองขึ้นหรือชาวยิวในปาเลสไตน์โจมตีเอา ในระหว่างนั้น สำหรับผู้ปกครองราชวงศ์ฮาเชมียะฮฺในอิรักและ ทรานสจอร์แดนโดยเฉพาะ ความแพร่หลายของความรู้สึกชาตินิยมอาหรับทำให้พวกเขาฝันที่จะขยายอำนาจของตนเองออกไปเพื่อรวมเอารัฐใกล้เคียงเข้าด้วยกันอย่างเช่นซีเรียกับปาเลสไตน์เป็นต้น

ตัวอย่างที่ดีของการเมืองที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้เกิดขึ้นในอิรักเมื่อปี 1932 เมื่อกษัตริย์ไฟซอลพยายามจะทำให้อังกฤษเห็นชอบในการที่พระองค์จะทรงจัดการประชุมของอาหรับขึ้นในกรุงแบกแดดโดยใช้การถกเถียงว่าการสนับสนุนของชาวอาหรับจะช่วยลดความอ่อนแอของอิรักลงและจะเอาชนะอันตรายที่คุกคามความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมอิรักได้[10] เรื่องนี้ถูกต่อต้านโดยนายฮัมฟรีส์ (Humphreys) ข้าหลวงใหญ่ของอังกฤษผู้เขียนว่าความเคลื่อนไหวเช่นนั้นจะปลุกเร้าความมุ่งร้ายของประเทศเพื่อนบ้านของอิรัก และจะส่งเสริมให้เกิดอันตรายที่กษัตริย์ทรงหวาดกลัวขึ้น ตามความคิดเห็นของนายฮัมฟรีส์นั้นวิธีที่ดีที่สุดที่จะรับใช้วิถีทางของชาวอาหรับได้ก็คือให้อิรักเอาใจใส่ต่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของตนเอง หลังจากเหตุการณ์นั้นกว่า 50 ปีไปแล้วจึงสามารถแลเห็นคุณประโยชน์ของข้อถกเถียงทั้งสองอย่างนี้ได้ ความก้าวหน้าของลัทธิอาหรับนิยมอาจจะมีผลทั้งทางบวกและทางลบแล้วแต่สถานการณ์ ในกรณีเฉพาะของอิรักนี้อาจใช้ลัทธิอาหรับนิยมเพื่อเพิ่มการสนับสนุนรัฐบาลได้ แต่มันก็อาจกระตุ้นฝ่ายต่อต้านได้ง่ายดายพอๆกัน ไม่ว่าจากชาวชีอะฮฺในท้องถิ่นผู้แลเห็นว่าลัทธิอาหรับนิยมก็คือหนทางที่จะทำให้พวกสุนนีมีอำนาจสูงกว่าพวก ชีอะฮฺ หรือจากผู้นำของรัฐอาหรับอื่นๆ อย่างเช่นซาอุดิอาระเบียผู้พร้อมจะต่อต้านอะไรก็ตามที่พวกเขาเห็นว่าจะทำให้อิรักได้เป็นผู้นำเหนือประเทศอื่นๆ ในโลกอาหรับ

ในสถานการณ์เช่นนี้ หนทางที่รัฐบาลอาหรับส่วนมากในทศวรรษ 1930 และ 1940 เลือกก็คือหนทางที่ส่งเสริมให้มีความร่วมมือมากขึ้นในพื้นฐานของรัฐต่อรัฐ เรื่องนี้อาจแลเห็นได้ในการทำสนธิสัญญามิตรภาพ การตัดสินโดยอนุญาโตตุลาการและการส่งผู้ร้ายข้ามแดนซึ่งมีการลงนามระหว่างรัฐต่างๆตั้งแต่ปี 1931 เป็นต้นมา และอาจเห็นได้ในสิ่งที่เรียกเป็นทางการว่า “สันนิบาตแห่งรัฐอาหรับ” ซึ่งตั้งขึ้นในปี 1945 โดยมีซีเรีย อิรัก ซาอุดิอาระเบีย อียิปต์และเลบานอนเป็นสมาชิกรุ่นแรกด้วย ถึงแม้ว่าจะมีความลำบากค่อนข้างมากระหว่างการเป็นปากเสียงให้แก่การรวมตัวกันอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น (โดยเฉพาะอียิปต์) กับประเทศที่ต้องการการจัดการแบบหลวมๆ กว่านั้น (ส่วนใหญ่คือเลบานอนกับซาอุดิอาระเบีย) ก็ตาม แต่ทุกประเทศต่างก็เห็นพ้องกันว่าสิ่งที่จำเป็นก็คือกรอบที่จะอนุญาตให้มีความร่วมมือกันมากขึ้นระหว่างสิ่งที่เป็นรัฐซึ่งมีอำนาจสูงสุดและเป็นอิสระโดยพื้นฐาน[11] ที่จริงตามที่โกรานี (Korany) ชี้ให้เห็นนั้น คำว่า “**รัฐ**” ในความหมายของอาณาเขตของมันปรากฏอยู่ในมาตราทั้ง 20 มาตราของกฎบัตรแห่งสันนิบาตอาหรับถึง 48 ครั้ง การเจรจาต่างๆ ก็สะท้อนให้เห็นถึงความสนใจที่แตกต่างกันของรัฐบาลต่างๆ ที่แยกกัน อียิปต์ซึ่งแสวงหาพันธมิตรในภูมิภาคนั้นมาตั้งแต่มีสนธิสัญญาระหว่างอังกฤษกับอียิปต์ในปี 1936 ได้ยอมให้สันนิบาตใช้นโยบายต่างประเทศที่ไม่พึ่งพาใครและสนับสนุนการรวมตัวกันอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้นด้วยเหตุผลที่ว่า การที่

สันนิบาตมีอำนาจและขนาดที่ใหญ่กว่าคงจะทำให้มันมีอำนาจในการจัดการใดๆ เช่นนั้นได้มากกว่าประเทศอื่นด้วยเหตุผลอันเดียวกัน เลบานอนและซาอุดิอาระเบีย ซึ่งเกรงว่าเพื่อนบ้านชาวอาหรับจะมีอำนาจเหนือตน ก็รู้สึกว่าตนอาจจะมีผลกำไรดีที่สุดจากสถาบันที่ขึ้นอยู่กับการร่วมมือกันยิ่งกว่าการถูกบังคับให้มารวมตัวกัน

อย่างไรก็ตาม ทั้งๆ ที่มีการทำนายไว้ดังนั้นแต่ก็มีแรงกดดันในทันทีที่ทำให้รัฐอาหรับต้องเคลื่อนไปในทิศทางของอียิปต์ต่อไปอีก ความพ่ายแพ้ของกองทัพอาหรับในปาเลสไตน์เมื่อปี 1978 – 1979 การต่อสู้กับสิ่งที่เหลืออยู่จากการที่มีชาวอังกฤษและฝรั่งเศสเข้ามาอยู่ และการแข่งขันที่มีมากขึ้นระหว่างอเมริกากับรัสเซียเพื่อจะได้มีอิทธิพลในตะวันออกกลาง ทั้งหมดนี้ดูเหมือนจะเน้นให้เห็นประโยชน์ของการรวมกันได้มากขึ้น การเน้นต่อไปมาจากการยืนยันของประธานาธิบดีนัสเซอร์ถึงความเป็นเอกราชของอียิปต์ ซึ่งนำไปสู่การยึดเอาคลองสุเอซมาเป็นของชาติรวมทั้งชัยชนะของเขาที่มีต่อการรุกรานของอังกฤษ – ฝรั่งเศสและอิสราเอลในเดือนตุลาคม–พฤศจิกายน 1956 ซึ่งเขาได้ใช้ให้เป็นประโยชน์โดยทันทีในฐานะที่เป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของชาว“อาหรับ” ในบรรยากาศเช่นนี้ เป็นการง่ายที่จะปลุกเร้าผู้คนจำนวนมากโดยใช้คำขวัญแบบชาตินิยมต่อต้านจักรวรรดินิยมทั่วทั้งโลกอาหรับ ความฮึกเหิมของประชาชนขึ้นถึงจุดสูงสุดพร้อมด้วยการก่อตั้ง สหสาธารณรัฐอาหรับ (United Arab Republic) ระหว่างอียิปต์กับซีเรียในปี 1958 และการเจรจาเรื่องการรวมตัวกันอีกครั้งหนึ่งเมื่อปี 1963 ในระหว่างนั้นตามถนนทั่วกรุงไคโรมีการปักธงรูปสี่ดาวซึ่งแสดงถึงประเทศที่จะมารวมกันเป็นมหารัฐใหม่คืออียิปต์ ซีเรีย อิรักและที่กำหนดไว้บางแห่งคือเยเมนเหนือด้วย

อย่างไรก็ตามความพยายามที่จะรวมตัวกันทางการเมืองให้มากขึ้นกลับล้มเหลวไป ส่วนใหญ่ก็เนื่องจากผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันของตัวประกอบสำคัญนั่นเอง ตัวอย่างอันหนึ่งก็คือบทบาทสำคัญที่อียิปต์และประธานาธิบดีนัสเซอร์แสดงอยู่ เมื่อได้ยกให้อียิปต์เป็นตัวสำคัญทางเศรษฐกิจและการทหารอยู่ในตะวันออกกลางในตอนนี้แล้ว แผนการใดๆก็ตามในการรวมตัวกันย่อมมุ่งที่ให้ประโยชน์แก่อียิปต์ แต่นี่คือสิ่งที่ทำให้ผู้นำอาหรับคนอื่นๆ วิตกกังวลจริงๆ โดยเฉพาะเมื่อรัฐบาลอียิปต์มิได้แสดงความเมตตาในการ เว้าวอนต่อประชาชนของตนเองซึ่งน่าจะมีอำนาจเหนือพวกเขา นักเขียนบทความคนหนึ่งได้เขียนลงในคอลัมน์ของหนังสือพิมพ์*อัล – อะหฺรอม* อันเป็นสื่อโฆษณาทางการของรัฐบาลของนัสเซอร์ในวันที่ 29 ธันวาคม 1961 ว่า “ถ้าหากว่าในฐานะที่เป็นรัฐ อียิปต์จะยอมรับขอบเขตต่างๆ ในการติดต่อกับรัฐบาลอื่นๆ อียิปต์ในฐานะที่เป็นผู้ปฏิวัติก็ไม่ควรจะรีรอหรือหยุดอยู่ตรงหน้าขอบเขตเหล่านี้ แต่ควรจะแพร่สารของมันออกไปให้พ้นพรมแดนของตนจนถึงประชาชนเพื่อจะได้นำเอาสารแห่งการปฏิวัติของตนไปก่อนใครๆ ”[13] ความหวาดกลัวเช่นนั้นยิ่งขยายใหญ่ขึ้นโดยการที่ซีเรียมารวมกับอียิปต์จริงๆ ซึ่งทำให้บุคคลสำคัญหลายคนตัดสินใจว่าจะไม่มีวันให้ประเทศของตนไปอยู่ในฐานะที่ต้องอยู่ใต้บังคับบัญชาของอียิปต์อีกเลย ในจำนวนผู้นำเหล่านั้นมีประธานาธิบดีฮาฟิซ อัล - อะซาด (Hafiz al – Asad) ในอนาคตรวมอยู่ด้วยคนหนึ่ง

เรื่องของปาเลสไตน์ก็มีความสามารถเช่นเดียวกันทั้งในการที่จะรวม หรือจะแบ่งแยกชาวอาหรับก็ได้ ในระยะสิบปีหลังจากการตั้งรัฐอิสราเอลขึ้นมาและได้มีการขับไล่และหลบหนีของผู้ลี้ภัยประมาณ 750,000 คน นั้น มีรัฐอาหรับสองรัฐที่เข้าไปเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิด นั่นคืออียิปต์และจอร์แดนซึ่งวุ่นวายอยู่กับการพยายามที่จะปลุกปั้นชาวปาเลสไตน์ ให้ต่อสู้กันเองมากกว่าที่จะตระเตรียมแผนการที่จะต่อต้านอิสราเอลโดยความร่วมมือกันของชาวอาหรับ[14] และมีความเต็มใจเพียงเล็กน้อยที่จะสนับสนุนชาวปาเลสไตน์ให้มีบทบาทในการปลดปล่อยดินแดนของตนเองในอนาคต[15] อย่างไรก็ตามในตอนต้นทศวรรษ 1960 อะไรๆ ก็เปลี่ยนไปเมื่อความคิดที่จะสร้างสิ่งที่เรียกว่า "รัฐอิสระ" ของชาวปาเลสไตน์ได้เริ่มมีผู้สนับสนุน และในที่สุดก็ได้รับการเห็นชอบโดยบรรดาผู้นำชาวอาหรับเองซึ่งได้มาประชุมกันในการประชุมสุดยอดของอาหรับเป็นครั้งแรกในเดือนมกราคม 1964 นี่เป็นการปูทางให้อะหฺมัด –ชุกอยรี (Ahmad al – Shugairi) ได้จัดตั้งองค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์ (Palestine Liberation Organization – PLO) ขึ้นมาในตอนที่มีการประชุมริเริ่มของสภาแห่งชาติปาเลสไตน์ซึ่งจัดขึ้น ณ นครเยรูซาเล็มในเดือนพฤษภาคมต่อมา สำหรับผู้สังเกตการณ์ส่วนมากการแข่งขันระหว่างอียิปต์กับรัฐบาลปฏิวัติใหม่ของนายพลจัตวา กอซิม (Qasim) ในอิรักเมื่อปี 1958 – 1963 นั้นเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจที่จะอนุญาตให้มีการจัดตั้งพีแอลโอขึ้นมาเป็นอันมาก ในขณะที่คนอื่นๆ แลเห็นว่ามันเป็นสิ่งที่มุ่งต่อต้านจอร์แดนซึ่งคงจะต้องรู้สึกว่าตนถูกคุกคามโดยองค์การหนึ่งซึ่งได้ให้ทางเลือกแห่งความเป็นผู้นำแก่ชาวปาเลสไตน์หลายคนที่อยู่ภายใต้การควบคุมขององค์การนั้นเองในระหว่างนั้น ในเวลาเดียวกันนี้ ยัสเซอร์ (หรือยาซิร) อะรอฟัต (Yasser Arafat) กับเพื่อนสองสามคนของเขาก็กำลังเตรียมตัวจะเริ่มปฏิบัติการแบบกองโจรต่ออิสราเอลด้วยองค์การฟาตะฮ์ (Fateh) ใหม่ซึ่งพวกเขาได้ตั้งขึ้นมาโดยความพยายามที่มีเจตนาจะให้ชาวปาเลสไตน์ได้ควบคุมชะตากรรมของตนเองหลังจากถูกรัฐอาหรับต่างๆ ละเลยมาหลายปี ในที่สุดเป็นเพราะความสามารถในการสู้รบซึ่งมีอยู่มากขององค์การฟาตะฮ์ที่ไม่เพียงแต่มีบทบาทในการเผชิญหน้ากับอิสราเอลอย่างรุนแรงซึ่งนำไปสู่สงครามในตะวันออกกลางปี 1967 เท่านั้น แต่ยังทำให้องค์การฟาตะฮ์ได้มีอิทธิพลสำคัญอยู่ในพีแอลโอเช่นกัน และนำไปสู่การที่นายอะรอฟัตได้รับเลือกให้เป็นประธานคณะกรรมการบริหารของพีแอลโอในเดือนกุมภาพันธ์ 1969 ด้วย

ความตึงเครียดระหว่างชาวปาเลสไตน์กับรัฐอาหรับยังชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งข้อสาม ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการกระตุ้นไปสู่ความเป็นเอกภาพด้วย นั่นคือเรื่องที่ว่าในทศวรรษ 1950 ส่วนประกอบของลัทธิชาตินิยมอาหรับก็คือ รัฐบาลอาหรับเอง ไม่ใช่แต่เพียงพวกเขาจะไม่เต็มใจที่จะพิจารณาถึงการลดอำนาจของตนเองและอำนาจสูงสุดลง ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการรวมตัวกันอย่างแท้จริงเท่านั้น แต่รัฐบาลเหล่านั้นยังวิตกอยู่เสมอว่าการสนับสนุนจุดหมายของนักชาตินิยมอาหรับอย่างไม่มีอะไรควบคุมนั้น อาจจะทำให้พวกเขาตกอยู่ในอันตราย คือ ต้องทำสงครามกับอิสราเอลด้วย ด้วยเหตุผลทั้งสองข้อนี้ พวกเขาจึงระวังระไวคอยเฝ้าดูกลุ่มรวมอาหรับที่เล็กกว่าอย่างเช่นขบวนการนักชาตินิยมอาหรับ (Movement of Arab Nationalists - MAN) ซึ่งจัดตั้งขึ้นในกรุงเบรุตตอนต้นทศวรรษ 1950 การเรียกร้องให้มีการรวมตัวกันและให้มีการเผชิญหน้ากับชาวอิสราเอลในทันทีนั้นเป็นเรื่องที่หัวรั้นอย่างน่าวิตก หลังจากลังเลอยู่บ้างในตอนต้นแล้ว

ขบวนการเอ็มเอเอ็นนี้ก็ได้สนับสนุนการผลักดันให้ประธานาธิบดีนัสเซอร์ได้เป็นผู้นำของอาหรับจนกระทั่งปี 1965 – 6 เมื่อองค์การนี้เริ่มมีท่าทีที่มีความพินิจพิเคราะห์มากขึ้น และโต้เถียงว่ารัฐบาลที่มีอยู่เหล่านั้นแหละที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อเอกภาพของอาหรับจึงควรจะได้เปลี่ยนแปลงวิถีทางของตนเสียหรือมิฉะนั้นก็ควรจะถูกกำจัดเสียโดยการปฏิวัติจากเบื้องล่าง[16]

ในบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความเดือดร้อนอย่างมากหลังจากสงครามปี 1976 นั้น องค์การพีแอลโอกองทัพแบบกองโจรและผู้สนับสนุนชาวอาหรับหัวรุนแรงต่างๆ นั่นเอง ที่ดูเหมือนจะได้แสดงให้โลกอาหรับได้เห็นหนทางก้าวไปข้างหน้าในแบบอื่นอยู่พักหนึ่ง แต่แล้วรัฐต่างๆ ที่มีอยู่ก็ได้เริ่มยืนหยัด เสริมกำลังการป้องกันตัวเองและทำการควบคุมได้อีก ทั้งหมดนี้พวกเขาได้รับการช่วยเหลือเป็นอย่างมากจากความร่ำรวยจากน้ำมันซึ่งซาอุดิอาระเบีย ลิเบีย และประเทศแถบอ่าวตกลงกันที่จะกระจายไปให้รัฐอื่นๆ ในที่ประชุมสุดยอดของอาหรับที่เมืองคาทูมในปี 1967 ติดตามมาด้วยการเผชิญหน้ากับขบวนการต่อต้านของชาวปาเลสไตน์ของจอร์แดนซึ่งได้รับความสำเร็จในปี 1970 – 71 แล้วก็ตามมาอีกด้วยปฏิบัติการที่ดีขึ้นมากของกองทัพอาหรับซึ่งมีการรวบรวมขึ้นใหม่ในสงครามกับอิสราเอลปี 1973 หลังจากนั้นการกระตุ้นให้รวมตัวกันก็หายไปมาก และรัฐต่างๆก็ถูกทิ้งให้มีอิสระในการที่จะสร้างเอกลักษณ์โดยเฉพาะของตัวเองขึ้นมาในบริบทของโลกอาหรับที่กว้างขึ้น

ลัทธิอาหรับนิยมในทศวรรษ 1970 และ 1980

ในบทความที่เป็นที่รู้จักกันดีซึ่งพิมพ์ในปี 1979 ฟูอ๊าด อญามี (Fuad Ajami) ได้ประกาศถึง 'จุดจบของลัทธิรวมอาหรับ (pan – Arabism)'[17] ซึ่งดูเหมือนเขาจะหมายความว่าอำนาจของแต่ละรัฐในการที่จะต่อต้านการเรียกร้องให้รวมอาหรับนั้นมีมากขึ้น เพราะฉะนั้นการเรียกร้องเช่นนั้นจึงทำได้ยากขึ้น เท่าที่เป็นอยู่นี้ก็ถูกต้องอย่างไม่น่าสงสัย แต่อย่างไรก็ตาม ดังที่ข้าพเจ้าได้พยายามชี้ให้เห็นมาแล้วในภาคที่แล้วมาว่าการ ผลักดันให้มีเอกภาพนั้นมักจะมีลักษณะตรงกันข้ามอยู่ในสิ่งเดียวกันมากกว่าที่แสดงออกมาตามปกติอยู่เสมอ เรื่องที่สำคัญเท่าๆ กันก็คือ โครงการใดๆ ที่มุ่งจะให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐให้มากขึ้นนั้นจะถูกหนุนด้วยลัทธิอาหรับนิยมพื้นฐาน นั่นคือความรู้สึกเป็นเครือญาติกันระหว่างผู้คนที่พูดภาษาอาหรับ ซึ่งยังคงอยู่เป็น ข้อเท็จจริงสำคัญของชีวิตในตะวันออกกลางไม่ว่าอย่างอื่นจะดำเนินไปอย่างไรก็ตาม เมื่อมองดูในแง่มุมนี้ สิ่งที่อญามีพยายามจะบรรยายถึงนั้นมิใช่จุดจบของลัทธิอาหรับนิยมเอง แต่เป็นความเปลี่ยนแปลงอันสำคัญในวิธีที่จะตีความมันและนำมันมาใช้ในทางการเมืองต่างหาก

ในระหว่างทศวรรษ 1960 กับต้นทศวรรษ 1970 นอกจากการหลุดพ้นจากสงครามปี 1967 ในฉับพลันทันทีแล้ว สิ่งแวดล้อมของอาหรับยังได้เปลี่ยนไปในทางที่สำคัญๆ หลายอย่าง ปัจจัยอย่างหนึ่งคือการเสื่อมลงของอำนาจและศักดิ์ศรีของอียิปต์ซึ่งเป็นผลของการพ่ายแพ้ทางทหาร ความถดถอยทางเศรษฐกิจและการสิ้นชีวิตของประธานาธิบดีนัสเซอร์ ปัจจัยที่สองคือการที่ซาอุดิอาระเบียมีอิทธิพลทางการเงินเพิ่มขึ้น ปัจจัยข้อที่สามคือความสำคัญใหม่ทางการเมืองของซีเรียซึ่งมีมาหลังจากการผนึกกำลังของรัฐบาล

ประธานาธิบดี อะซาดในต้นทศวรรษ 1970 ถ้าเราจะบวกจำนวนที่เพิ่มขึ้นเป็นอันมากของรัฐอาหรับซึ่งมีเอกราชเข้าไป เราก็จะแลเห็นโลกอาหรับซึ่งมีอำนาจแผ่กระจายออกไปเป็นอย่างมาก อันเป็นผลให้การที่ผู้นำคนหนึ่งหรือรัฐบาลหนึ่งจะใช้อิทธิพลของตนในนั้นหรือเข้าไปควบคุมโลกอาหรับทั้งหมดได้นั้นยิ่งยากลำบากขึ้น

ปัจจัยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้สิ่งแวดล้อมของอาหรับเปลี่ยนไปก็คือสิ่งที่เรียกกันว่า 'ความยืนยาว' ที่เพิ่มขึ้นของรัฐบาลอาหรับและรัฐอาหรับที่มีอยู่[18] หลังจากรัฐประหารจำนวนมากมาย ซึ่งเกิดขึ้นในทศวรรษ 1950 และ 1960 แล้ว ก็ไม่มีรัฐบาลหรือราชวงศ์ที่ทำการปกครองใดถูกโค่นล้มโดยพละกำลังเลยในทศวรรษ 1970 และ 1980 เว้นแต่รัฐบาลของประธานาธิบดีนูเมรี (Numeiri) แห่งซูดานผู้ซึ่งถูกปลดออกเพราะการต่อต้านที่แพร่หลายออกไปของประชาชน (และกองทัพ) ในปี 1985 การเปลี่ยนแปลงที่ถูกบังคับให้เป็นไปอย่างอื่นๆ อย่างเช่นเรื่องที่ประธานาธิบดีซาดัต (Sadat) ถูกลอบฆ่าตายในปี 1981 หรือเรื่องประธานาธิบดีบูร์กิบาถูกปลดออกจากตำแหน่งในปี 1987 นั้นมิได้นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงพื้นฐานแต่อย่างใดในวิธีดำเนินการปกครองของแต่ละประเทศ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าเหตุผลสำคัญสำหรับความยืนยาวนี้อยู่ในความเติบโตของอำนาจรัฐ มีแต่เลบานอนเท่านั้นที่แสดงหลักฐานอันเดียวของความไร้ความสามารถของรัฐบาล ในการที่จะยับยั้งพลังที่ขัดแย้งกันมิให้ออกมาเพ่นพ่านอยู่ในผืนแผ่นดินของชาติได้ ดังนั้นจึงตกเป็นเหยื่อของการแข่งขันภายในกลุ่มชาวอาหรับและการแข่งขันระหว่างอาหรับ – อิสราเอล ซึ่งสามารถแสดงออกมาต่อผู้เป็นปรปักษ์ของตนบนผืนแผ่นดินของผู้อื่นโดยมีอันตรายน้อยหน่อย[19]

สถานการณ์ใหม่นี้ทำให้รัฐบาลสามารถใช้ความเป็นไปได้ที่มีอยู่ในลัทธิอาหรับนิยมโดยไม่ยอมเลิกการควบคุมเหนือนโยบายหรือที่ร้ายกว่านั้น คือเหนือความมีอำนาจสูงสุดของรัฐบาลเอง ยุทธศาสตร์ที่แลเห็นได้ชัดเจนอย่างหนึ่งก็คือการประกาศความผูกพันอย่างมั่นคงกับความเป็นเอกภาพในขณะที่หลีกเลี่ยงแผนการใดๆ ที่อาจจะเข้าไปเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดขึ้นกับการรวมตัวทางการเมืองกับประเทศอาหรับอื่นๆ หรือเผชิญหน้าทางการทหารอย่างแท้จริงกับอิสราเอล รัฐบาลสองรัฐบาลที่ใช้วิธีการนี้อย่างทรหดก็คือรัฐบาลของพรรคบาษซึ่งจัดตั้งขึ้นในซีเรียเมื่อปี 1966 และในอิรักปี 1968 รัฐบาลทั้งสองนี้ได้รับการช่วยเหลือเนื่องจากว่าหนึ่งในหลักการสำคัญสามประการของพรรคบาษ (Ba'thism) ก็คือ 'เอกภาพ' นั้นตามคำจำกัดความหมายถึงการผูกมัดอย่างแข็งแกร่งกับลัทธิอาหรับนิยม จนไม่จำเป็นที่จะต้องแสดงพันธะนี้ให้เห็นโดยการกระทำสิ่งที่อาจเป็นอันตรายพ้นไปจากขอบเขตของแต่ละรัฐ ในฐานะที่เป็นข้อระมัดระวังล่วงหน้าเพิ่มเติม รัฐบาลทั้งสองจึงอาศัยช่วงเวลาแห่งการประหัตประหารเป็นอย่างมากทางอุดมการณ์ซึ่งในระดับการเจรจาพวกเขาได้ใช้วิธีการที่สุดโต่งอย่างนั้นเพื่อสนับสนุนชาวปาเลสไตน์และต่อต้านอิสราเอลเพื่อจะทำให้ไม่มี รัฐบาลอื่นใดสามารถเข้าเป็นพรรคพวกกับอิสราเอลได้ ผลของมันกลายเป็นอะไรบางอย่างที่น่าแปลกใจเมื่อหลังจากเดือนพฤศจิกายน 1978 ซึ่งมีการประชุมสุดยอดของอาหรับในกรุงแบกแดด รัฐบาลพรรคบาษทั้งสองได้ตกลงใจที่จะรวมตัวกัน อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าการตัดสินใจนั้นไม่ได้เป็นความพยายามอย่างจริงใจที่จะรวมกันอย่างที่เกียนเล (Kienle) ว่าไว้ แต่เป็น 'เครื่องมือสำหรับเพิ่มสถานภาพ

ของตนเอง' โดยที่อิรักพยายามที่จะเข้าไปแทนที่อียิปต์ในฐานะที่เป็นผู้นำของโลกอาหรับและรัฐบาลซีเรียพยายามที่จะซื้อเวลาให้ตัวเองในขณะที่มีความอ่อนแอภายในเป็นอย่างมาก[20] ผู้นำทั้งสองคือนายฮาฟิซ อัล – อะซาด (Hafiz al – Azad) และซัดดัม ฮุสเซน (Saddam Hussain) ได้พบกันเพียงสามครั้งเท่านั้นก่อนที่ในที่สุดแผนการจะล้มฟุบลงท่ามกลางข้อกล่าวหาซึ่งกันและกันว่าทำการแทรกแซงในกิจการของกันและกันอย่างยอมรับไม่ได้ในฤดูร้อนปี 1979

ความเปลี่ยนแปลงประการที่สองในทิศทางนี้ก็คือการที่แต่ละรัฐบาลต่างก็กดดันลัทธิชาตินิยมในเขตแดนท้องถิ่นของตนเองมากขึ้นทุกที นี่ออกจะเป็นการง่ายสำหรับประเทศต่างๆในแอฟริกาเหนือนอกจากลิเบีย แอฟริกาเหนือเป็นที่ที่ไม่เคยแลเห็นว่า การที่รัฐต่างๆ ต้องแยกกันนั้นจะเป็นข้อขัดแย้งสำคัญต่อการเรียกร้องของลัทธิอาหรับนิยมหรือความร่วมมือในหมู่ชาวอาหรับมากขึ้นเลย[21] ตัวอย่างเช่นในกรณีของอียิปต์ ประธานาธิบดีสามารถหาประโยชน์ได้จากอารมณ์เหนื่อยหน่ายต่อสงครามอย่างแท้จริงที่มีมาจากหลังสงครามกับอิสราเอลในเดือนตุลาคม รวมทั้งความรู้สึกที่ว่าอียิปต์ได้หลั่งเลือดมามากเกินไปแล้วเพื่อขบวนการของชาวอาหรับ การตัดสินใจที่จะกลับมาใช้ชื่ออียิปต์แทนชื่อสหสาธารณรัฐอาหรับอีกนั้นก็ไม่ใคร่จะมีใครต่อต้าน อย่างไรก็ตามเรื่องราวออกจะยากลำบากมากขึ้นที่ตรงส่วนตะวันออกของโลกอาหรับ ซึ่งรัฐต่างๆ ที่มีอยู่ยังคงดูเหมือนจะเป็นตัวตนปลอมๆ มากขึ้น และรัฐบาลที่แยกกันส่วนใหญ่ก็ไว้วางใจในคำเรียกร้องด้านการเมืองให้มาสู่ลัทธิอาหรับนิยมเพื่อจะเพิ่มความชอบธรรมของตนเองให้มากขึ้น แต่ใน อิรักและจอร์แดนได้เริ่มมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางภาษาอย่างเป็นนัยๆ ซึ่งมุ่งที่จะเสริมกำลังศัพท์แสงของลัทธิชาตินิยมในท้องถิ่น ส่วน ในที่อื่นๆ ความจงรักภักดีต่อราชวงศ์ที่กำลังปกครองอยู่โดยทั่วไปทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่าผูกพันกับรัฐเป็นเบื้องต้นภายในขอบเขตแคบๆ[22] มีแต่ในเยเมนใต้ซึ่งการเรียกร้องให้ไปสู่ลัทธิอาหรับนิยมหรือลัทธิชาตินิยมเยเมนถูกถือว่าไม่เหมาะสมในด้านการเมืองและในด้านอุดมการณ์ เท่านั้นที่อำนาจหน้าที่แบบที่สาม (คืออำนาจหน้าที่ในแบบมาร์กซิสท์) เลนินนิสท์ถูกใช้เป็นจุดเน้นอีกทางหนึ่งสำหรับหาความจงรักภักดีจากประชาชน จนกระทั่งเกิดการกลับตัวในทันทีทันใดขึ้นในตอนปลายทศวรรษ 1980[23]

เครื่องชี้อย่างหนึ่งถึงความเปลี่ยนแปลงไปสู่การใช้สัญลักษณ์และการปฏิบัติชนิดที่เป็นไปตามแบบท้องถิ่นมากขึ้นซึ่งได้เชื่อมโยงชาวอาหรับบางส่วนเข้ากับแผ่นดินบางส่วนก็คือ การสร้างที่ฝังศพของทหารนิรนามขึ้น อีกอย่างหนึ่งคือความเอาใจใส่ที่มีมากขึ้นต่อการฉลองวันสำคัญเป็นพิเศษของชาติ ที่มีส่วนประกอบทางสัญลักษณ์ของการรวมอาหรับซึ่งก็มีอยู่เพียงไม่กี่วันเท่านั้น[24] กระบวนการนี้ดำเนินไปอย่างมากที่สุดในอิรักในระหว่างที่ทำสงครามกับอิหร่านเมื่อทศวรรษ 1980 เมื่อมีการพูดถึงประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ในท้องถิ่นของประเทศนั้นเป็นพิเศษซึ่งถูกคำนวณไว้ว่าจะเน้นถึงความแตกต่างจากประเทศเพื่อนบ้านซึ่งเป็นอาหรับให้เห็นได้ ตัวอย่างที่ดีก็คือการแสดงภาพของภูมิประเทศอิรักว่าเป็นโอเอซิสอันอุดมไปด้วยน้ำมีต้นอินทผลัมขึ้นอยู่ และแวดล้อมด้วยทะเลทรายอาหรับอย่างเห็นได้ชัด

การเคลื่อนไหวเช่นนั้นย่อมเสริมกำลังแนวโน้มที่มีอยู่แล้วในการที่จะแยกตัวกันให้มีมากขึ้นในหมู่ประชาชนชาวอาหรับซึ่งเคยมีมาแล้วในการใช้หนังสือเดินทางแบบต่างๆกัน ในระบบการศึกษาและกฎหมายที่แตกต่างกัน ในกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่แตกต่างกันสำหรับควบคุมการอพยพและความเป็นพลเมืองและอื่นๆ อย่างไรก็ดี ทั้งๆ ที่การเรียกร้องให้มีความเป็นเอกภาพจะลดน้อยลง แต่ลัทธิอาหรับนิยมก็ยังคงแสดงตนออกมาในวิธีต่างๆ ตัวอย่างเช่นโดยการกระทำร่วมกันที่จะขับไล่อียิปต์ออกจากสันนิบาตอาหรับหลังจากที่อียิปต์ไปทำสนธิสัญญาสันติภาพกับอิสราเอลในปี 1979 หรือการที่อียิปต์และจอร์แดนให้การสนับสนุนแก่อิรักในระหว่างที่อิรักทำสงครามอันยาวนานกับอิหร่านตั้งแต่ปี 1980 ถึง 1988 ในแต่ละกรณีนี้ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของรัฐอาหรับก็แตกสลายไป ครั้งแรกเกิดจากอียิปต์ ครั้งที่สองเกิดจากซีเรียผู้ซึ่งไปเข้าข้างศัตรูของอิรักคืออิหร่าน แต่ทว่าในแต่ละกรณี พันธะของลัทธิอาหรับนิยมก็ยังแข็งแกร่งพอที่จะทำให้มีความร่วมมือกันได้ในระดับสูงในระหว่างรัฐอาหรับจำนวนมาก

แนวโน้มเดิมนี้ได้รับการเสริมกำลังให้เข้มแข็งขึ้น โดยการที่มีรายได้จากน้ำมันอย่างมากมายในทศวรรษ 1970จึงส่งเสริมให้มีแผนการใหม่ๆ เกี่ยวกับความร่วมมือในระหว่างประเทศอาหรับซึ่งขึ้นอยู่กับการกระจายความมั่นคงจากคนที่ร่ำรวยไปสู่คนยากจนเสียใหม่ตามที่วางแผนไว้ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาเศรษฐกิจของภูมิภาคอาหรับทั้งหมดให้รวดเร็วยิ่งขึ้น สิ่งที่สำคัญกว่านั้นก็คือการตัดสินใจที่จะใช้รายได้จากน้ำมันไปสนับสนุนสิ่งที่เรียกกันว่ารัฐ ‘แนวหน้า’ ในการทำสงครามกับอิสราเอลและในการรวมกำลังกันกำจัดบรรดาผู้ที่ต่อต้านข้อตกลงแคมพ์เดวิด(Camp David Agreement) ปี 1978 และข้อตกลงสันติภาพระหว่างอาหรับ – อิสราเอลที่ได้วางแผนไว้ ในกรณีหลังนี้ซีเรียได้รับสัญญาว่าจะได้เงินปีละ 1.8 พันล้านเหรียญอเมริกันเป็นเวลาสิบปี จอร์แดนจะได้ปีละ 1.2 พันล้านเหรียญอเมริกัน ส่วนพีแอลโอและชาวปาเลสไตน์ในดินแดนที่ถูกครอบครองในเขตฝั่งซ้ายและแถบกาซาจะได้ฝ่ายละ 150 ล้านเหรียญอเมริกัน[26] อย่างไรก็ดี การที่รายได้จากน้ำมันเกิดลดลงไปและมีความขาดแคลนทางการเงินเนื่องจากสงครามอิรัก–อิหร่านและความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางการเมืองก็มีผลทำให้การที่จะส่งเงินทั้งหมดนี้ไปให้ได้จริงๆอาจจะเป็นไปไม่ได้เป็นอย่างมาก

ลักษณะเฉพาะของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐอาหรับ

ในกฎหมายระหว่างประเทศรวมทั้งในความเข้าใจของรัฐเหล่านั้นที่เกี่ยวกับตัวของตัวเองนั้น รัฐอาหรับแต่ละรัฐต่างก็เป็นหน่วยที่มีอำนาจสูงสุดของตนเอง เรื่องนี้ได้รับการยอมรับเป็นทางการในชื่อเรื่องและในกฎบัตรแห่งสันนิบาตของรัฐอาหรับดังที่มาตราที่ 8 ได้ยืนยันไว้อย่างแข็งขันว่า : “แต่ละรัฐที่มีส่วนร่วมอยู่ในสันนิบาตจักเคารพต่อรัฐบาลที่มีอยู่ในรัฐอื่นๆ ซึ่งเป็นสมาชิกของสันนิบาตโดยเชื่อว่าเป็นสิทธิ (พื้นฐาน) ของรัฐเหล่านั้นและจักปฏิญาณตนว่าจะไม่กระทำการใดๆ ในอันที่จะเปลี่ยนแปลงรัฐบาลเหล่านั้น”[27] อย่างไรก็ดีในการปฏิบัติจริงๆ สันนิบาตกลับกระทำราวกับว่ารัฐอาหรับควรจะแสดงความสัมพันธ์ของพวกเขาในลักษณะของการคิดถึงภราดรภาพมากกว่าจะคิดว่ามันเป็นสนธิสัญญาขั้นต้น เราจะเห็นสิ่งนี้ได้

อย่างง่ายดายมากในการที่สันนิบาตขาดกลไกใดๆสำหรับการตกลงข้อพิพาทเนื่องจากการเข้าแทรกแซงกิจการภายในของกันและกัน เริ่มแรกเรื่องราวเกิดขึ้นสองครั้งในปี 1985 คือครั้งแรกเลบานอนทำการประท้วงเป็นทางการต่อคำโฆษณาที่สื่อของสาธารณรัฐอาหรับ (ซึ่งตอนนั้นประกอบด้วยอียิปต์และซีเรีย) โจมตีเลบานอนและโจมตีการที่กลุ่มถืออาวุธข้ามพรมแดนเข้ามาแทรกแซง แทนที่จะตรวจตราการประท้วงนั้นเป็นรายละเอียดและพยายามที่จะให้คำตำหนิ สมาชิกรัฐอื่นๆกลับลงมติเพียงแต่เรียกร้องให้ทั้งสองรัฐยุติการวิวาทระหว่างกันเสีย ตามที่ผู้แทนของฝ่ายซูดานอธิบาย วิธีการนี้มิได้เกิดจากความคิดที่ว่าสันนิบาตนั้นคือศาลสถิตยุติธรรมที่กำลังพิจารณาคดีระหว่างสองฝ่ายแต่ว่าเกิดจากความจำเป็นที่จะต้องทำการปรองดองระหว่างพี่น้องกัน ต่อมาอีกสองสามเดือนชาวตูนิเซียผู้หนึ่งได้ปราศรัยถึงคำร้องทุกข์ว่าอียิปต์ได้ให้ที่พักพิงแก่กลุ่มผู้ถูกเนรเทศทางการเมืองซึ่ง ตูนีเซียกล่าวหาว่าคบคิดวางแผนต่อต้านรัฐบาลตูนิเซียได้รับการปฏิเสธโดยไม่มีการตรวจสอบอีกเช่นกันว่าส่วนใหญ่เป็น “การก้าวร้าว” ต่อสันนิบาตแห่งรัฐอาหรับและเป็นการเสียหายต่อสมาชิกรัฐหนึ่งของสันนิบาต[28]

สาเหตุในการที่ขาดกลไกที่เป็นทางการสำหรับใช้ตกลงข้อพิพาทระหว่างรัฐอาหรับนั้นมาจากข้อสันนิษฐานที่ว่ารัฐอาหรับต่างๆ นั้นแสนจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันจนกระทั่งกลไกเช่นนั้นกลายเป็นสิ่งที่ทั้งไม่จำเป็นและไม่เหมาะสม ดังที่กอซาฟีผู้เป็นผู้นำการปฏิวัติได้กล่าวอย่างแข็งกร้าวต่อประธานาธิบดีมุบาร็อกในเดือนธันวาคม 1989 ว่า : “ข้าพเจ้าต่อต้านการเป็นตัวแทนทางการทูต (ระหว่างอียิปต์กับลิเบีย) เพราะว่าจุดมุ่งหมายสูงสุดจะต้องเป็นชาติอาหรับที่รวมตัวกันซึ่งไม่จำเป็นจะต้องมีการแลกเปลี่ยนภารธุระเช่นนั้น”[29] โอกาสเช่นนี้เป็นหลักฐานสำคัญในเรื่องวิธีการที่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐอาหรับเคยมีมาแล้ว (และกระทำอยู่) จริงๆ ตามกฎแล้วประธานาธิบดีหรือประมุขของรัฐจะมาตกลงด้วยตัวเอง มีอยู่บ่อยๆ ที่จะโทรศัพท์ไปยังฝ่ายคัดค้านของเขาหรือไปเยี่ยมเยียนด้วยตัวเองโดยอ้างถึงกระทรวงต่างประเทศของเขาเองหรือตัวแทนทางการทูตของเขาซึ่งอยู่ในเมืองหลวงอื่นๆ ให้น้อยที่สุด ลักษณะอีกอย่างหนึ่งก็คือบทบาทอันสำคัญที่มอบให้แก่สมาชิกอาวุโสในคณะรัฐบาลซึ่งมีการติดต่อเป็นส่วนตัวในรัฐอาหรับอื่นๆ ตัวอย่างเช่นในสมัยของนัสเซอร์สมาชิกผู้นั้นคือ นายอันวาร ซาดัต (Anwar Sadat) ผู้ถูกถือว่ามีความสัมพันธ์อันดีในบรรดารัฐอาหรับส่วนมาก หรือมิฉะนั้นก็ริฟาอัต อัล - อะซาด (Rifaat al-Azad) น้องชายของประธานาธิบดีแห่งซีเรียผู้มีความผูกพันใกล้ชิดกับเจ้าชายอับดุลลอฮฺ (Prince Abdullah) แห่งซาอุดิอาระเบียเป็นต้น

เรื่องที่มีความสำคัญเช่นกันก็คือโดยทั่วไปไม่มีการคำนึงถึงพรมแดนและอำนาจสูงสุดของชาติเมื่อถึงคราวที่จะพยายามมีอิทธิพลต่อรัฐเพื่อนบ้านอาหรับโดยจะใช้อิทธิพลต่อประเทศนั้นหรือพยายามที่จะยุติประเทศนั้นมิให้กดดันตน เมื่อเวลาผ่านไปสิ่งนี้ก็กลายรูปเป็นการแทรกแซงทางทหารโดยตรงหรือการลอบฆ่า การลักพาตัว ทิ้งระเบิด ก่อวินาศกรรม การรณรงค์ทางหนังสือพิมพ์และวิทยุ และการสนับสนุนผู้ต่อต้านทางการเมืองของรัฐบาลที่เป็นคู่แข่งขันไป ตัวอย่างสองสามรายของการแทรกแซงอย่างโจ่งแจ้งซึ่งสุ่มมาไม่มากก็น้อยนั้นก็มี แผนการของกษัตริย์ซาอุดที่จะลอบฆ่าประธานาธิบดีนัสเซอร์ในปี 1958

การที่ชาวอียิปต์พยายามที่จะสังหารกษัตริย์ฮุสเซนในระหว่างปี 1958 ถึง 1960 รวมทั้งการลอบฆ่านายกรัฐมนตรีของพระองค์ การรุกรานในระยะสั้นๆ ของซีเรียต่อจอร์แดนเหนือในปี 1970 การที่ชาวจอร์แดนและชาว อิรักสนับสนุนองค์การภราดรภาพมุสลิมในการต่อสู้กับรัฐบาลซีเรียตั้งแต่ปี 1979 เป็นต้นมา การที่แอลจีเรียจัดหาเครื่องอำนวยความสะดวกในฐานทัพให้แก่แนวหน้าโปลิซาริโอ (Polisario Front) ระหว่างที่ทำการต่อสู้กับกองทัพโมร็อกโกในแถบสะฮาราตะวันตก และการที่ลิเบียสนับสนุนกองกำลังถืออาวุธให้รุกเข้าไปในตูนีเซียเมื่อปี 1980 เนื่องจากกิจกรรมทั้งหมดนี้ มีพวกนายทหารอาวุโสหรือสมาชิกของตัวแทนกองสืบราชการลับเป็นผู้จัดการ ต้นตอของกิจกรรมจึงถูกห่อหุ้มอยู่ในความลับเป็นอย่างมากอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และยากที่จะแลเห็นความมุ่งหมายที่แท้จริงของมันได้ แต่อย่างไรก็ตามนั่นก็เป็นหลักฐานอย่างแน่นอนของความเต็มใจอันคุ้นเคยเป็นนิสัยในการที่จะกระทำการข้ามพรมแดนซึ่งดูเหมือนจะไม่มีที่ไหนเทียบเคียงได้ในโลกที่ไม่ใช่ยุโรป

ความพยายามที่จะลดพฤติกรรมเช่นนั้นไปให้เหลือแต่หลักการหรือแบบแผนที่เป็นรากฐานนั้นปรากฏว่าไม่ได้รับความสำเร็จเป็นพิเศษเลย[30] อย่างไรก็ตาม เป็นไปได้ที่จะหาญกล่าวถึงข้อสรุปทั่วไปสองสามข้อเกี่ยวกับปฏิบัติการในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐอาหรับ จุดมุ่งหมายของมันและผลที่ได้มา ข้อแรกก็คือข้อสันนิษฐานโดยทั่วไปที่ว่าเขตแดนนั้นมีช่องโหว่ ทำให้รัฐเพื่อนบ้านพยายามที่จะแทรกเข้ามา เรื่องนี้ทำให้รัฐบาลต้องทำการต่อสู้มากกว่าที่น่าจะเป็นและมีอยู่บ่อยๆ ที่ต้องพยายามที่จะแก้ไขการแทรกแซงเช่นนั้นโดยทำการเคลื่อนไหวเองเสียก่อน ตามที่เป็นไปโดยทั่วๆ ไปยิ่งขึ้นนั้น ข้อสันนิษฐานนี้มักจะเคียงคู่มากับความพยายามที่จะทำให้รัฐเพื่อนบ้านที่ก่อความเดือดร้อนให้ตนต้องอ่อนแอลง เป็นวิธีที่จะลดความสามารถที่จะเข้าแทรกแซงได้ลงไป ข้อที่สอง ปรากฏว่ามีข้อสันนิษฐานว่าจะมีศักยภาพของความขัดแย้งอยู่ด้วยซึ่งในหลายโอกาสก็ไม่มีเหตุผลที่เป็นจริงใดๆ ในอันที่จะพิพาทกัน ข้อที่สาม การเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์และกระบวนการต่างๆ ทางอีกด้านหนึ่งของพรมแดนนั้นหมายความว่าต้องมีความแตกต่างระหว่างนโยบายในประเทศกับนโยบายต่างประเทศอยู่น้อยกว่าในส่วนอื่นๆ ของโลก ตามปกติรัฐบาลพยายามที่จะหาผู้สนับสนุนและแม้กระทั่งหาความชอบธรรมในการข้ามพรมแดนไปเช่นนั้น แต่รัฐบาลก็ต้องเอาใจใส่ต่อความพยายามของ คู่แข่งขันที่จะทำเช่นเดียวกันนั้นด้วย

เมื่อมองดูโลกอาหรับทั้งหมดแล้ว ความสามารถที่จะใช้ข้อสรุปทั่วไปนี้ย่อมแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศและแต่ละกาลเวลาอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างอันหนึ่งในเรื่องนี้ก็คือการที่ความสัมพันธ์ของอียิปต์กับประเทศอาหรับเพื่อนบ้านลดความเข้มข้นลงไปเป็นอย่างมากหลังจากประธานาธิบดีนัสเซอร์สิ้นชีวิตลง และอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่อียิปต์ถูกขับไล่จากสันนิบาตอาหรับเมื่อปี 1979 อีกเรื่องหนึ่งก็คือขั้นตอนต่างๆ ของความสัมพันธ์ระหว่างอิรักกับซีเรียนับตั้งแต่ประเทศทั้งสองถูกรัฐบาลพรรคบาษมาปกครองตั้งแต่ปี 1968 เป็นต้นไป เริ่มต้นก็คือเหมือนอย่างที่เอเบอร์ฮาร์ด เกียนเล (Aberhard Kienle)ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าการพิพาทสำคัญระหว่างประเทศทั้งสองนั้นมักจะเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าประเทศไหนจะถูกถือว่ามีการแสดงออกที่แท้จริงว่าถือลัทธิบาษนิยม (Ba'thism)[31] นี่เป็นเรื่องสำคัญอย่างน้อยก็ในสามทาง

ด้วยกัน ทางที่หนึ่ง การใช้อำนาจหน้าที่ของพรรคและของอุดมการณ์เป็นศูนย์กลางการจัดการทางการเมืองของแต่ละสังคมดังที่ข้าพเจ้าจะพยายามที่จะแสดงไว้เป็นรายละเอียดให้มากขึ้นในบทที่ 10 นอกจากนั้นยังถูกขยายออกในลักษณะที่ทำให้มีที่ทางสำหรับอำนาจหน้าที่อันชอบธรรมเพียงส่วนเดียวเท่านั้น อย่างเช่นในกรณีของการพิพาทระหว่างลัทธิมาร์กซิสม์แบบโซเวียตกับแบบจีนในทศวรรษ 1960 ทางที่สอง การที่ได้รับการรับรองว่าเป็นพรรคบาษที่แท้จริงนั้นย่อมเหมือนกับมีฉลากซึ่งแสดงว่าเป็นกำลังของชาติชั้นนำและเป็นกำลังที่ก้าวหน้าในโลกอาหรับติดตัวไปด้วยอย่างน้อยก็ในระยะหนึ่ง ทางที่สาม ดังที่ได้เขียนและชี้ให้เห็นแล้วว่ารัฐบาลทั้งสองนั้นแต่แรกอ่อนแอมากและเป็นที่ดึงดูดใจของสมาชิกพรรคบาษในจังหวัดที่เลือกตั้ง ซึ่งยังเคว้งคว้างอยู่และยังไม่ได้ตัดสินใจว่าจะสนับสนุนรัฐบาลไหนในสองรัฐบาลนั้นดี[32] อย่างไรก็ตามเนื่องจากว่ารัฐบาลซีเรียโดยเฉพาะนั้นน่าไว้วางใจและมีความมั่นใจในตัวเองมากกว่า การเผชิญหน้าทางอุดมการณ์จึงมีความสำคัญน้อยลงและถูกแทนที่ด้วยเรื่องที่เป็นชิ้นเป็นอันมากขึ้นอย่างเช่น การแข่งขันซึ่งกันและกันเพื่อชิงความเป็นผู้นำของโลกอาหรับรวมทั้งประวัติศาสตร์อันยืดยาวของความแตกร้าวกันอย่างรุนแรงซึ่งมีอยู่บ่อยๆ เกี่ยวกับปัญหาต่างๆ นานาในเรื่องนโยบายที่มีต่ออิสราเอล ปาเลสไตน์และการปฏิวัติของอิหร่าน

บทบาทของอิสราเอลและปาเลสไตน์ในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐอาหรับ

นอกจากอิทธิพลของลัทธิอาหรับนิยมในด้านความสัมพันธ์ระหว่างอาหรับแล้ว อิทธิพลที่มีลักษณะพิเศษและไม่ธรรมดาอันที่สองก็คืออิทธิพลของความขัดแย้งระหว่างชาวอิสราเอล – ชาวปาเลสไตน์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอิสราเอลนั้นส่วนใหญ่เกิดมาจากข้อเท็จจริงที่ว่าในระยะ 30 ปีแรกที่มีรัฐอิสราเอลมาความสัมพันธ์ของอิสราเอลกับประเทศเพื่อนบ้านอาหรับเกือบทั้งหมดเป็นไปโดยการใช้กำลังและใช้การคุกคามด้วยกำลังอันเป็นนโยบายที่สร้างขึ้นโดยนายกรัฐมนตรีผู้ดำรงตำแหน่งอยู่เป็นระยะยาวนานคือ นายเดวิด เบน – กูเรียน (David Ben–Gurion)และสถาบันการป้องกันประเทศในต้นทศวรรษ 1950 ในเวลาต่างๆ กัน นโยบายนั้นมุ่งหมายที่จะป้องกันการโจมตีของอาหรับ กีดกันการช่วยเหลือของอาหรับต่อชาวปาเลสไตน์และการทำสงครามกองโจรอื่นๆ รวมทั้งความพยายามที่จะกำจัดผู้นำอาหรับที่มีเจตนาร้ายต่ออิสราเอลอย่างเช่นประธานาธิบดีนัสเซอร์เสีย[33] บรรดาเพื่อนบ้านอาหรับของอิสราเอลมักไม่เต็มใจที่จะลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพหรือจะทำให้ความสัมพันธ์เป็นปกติ ดังนั้นจึงถูกปล่อยให้เลือกได้ว่าจะเตรียมตัวเพื่อทำสงครามหรือสร้างความตกลงกันชั่วคราวซึ่งไม่เป็นทางการขึ้นมา ตามปกตินั้นอียิปต์และซีเรียเลือกหนทางแรกส่วนจอร์แดนและเลบานอนเลือกหนทางหลัง

ความขัดแย้งที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขนี้ ส่วนใหญ่เป็นต้นเหตุของการแข่งขันกันทางอาวุธของตะวันออกกลางรวมทั้งการสงครามหลายครั้งหลายคราและการที่ชาวอิสราเอลเข้าไปครอบครองฝั่งตะวันตก แถบกาซาและแหลมไซนายของอียิปต์ในปี 1967 และการปะทะกันเล็กๆ อีกนับครั้งไม่ถ้วน ปัจจัยเรื่องชาว

ปาเลสไตน์ได้เพิ่มมิติพิเศษเข้าไปอีกโดยเฉพาะหลังจากการเพิ่มขนาดและความก้าวร้าวขององค์การจรยุทธในปลายทศวรรษ 1960 ผลก็คือนำเอาเลบานอนและจอร์แดนเข้าไปสู่ความขัดแย้งโดยตรงมากขึ้นซึ่งเป็นผลของการที่อิสราเอลโจมตีฐานทัพต่างๆที่ตั้งขึ้นในเขตแดนของประเทศทั้งสองนี้ แต่นโยบายของอิสราเอลที่มีต่อรัฐทั้งสองก็ได้ขยายออกไปในไม่ช้า ยังไม่ทันที่กษัตริย์ฮุสเซนจะทรงตัดสินใจที่จะขับไล่ทหารกองโจรออกไปจากจอร์แดน อิสราเอลก็หันกลับไปสู่นโยบายเดิมของตนคือการสนับสนุนกษัตริย์ราชวงศ์ฮาเชมียะฮฺในฐานะที่เป็นกองกำลังอนุรักษ์นิยมอยู่ทางด้านตะวันออกของตน ในขณะเดียวกันการรุกรานต่อชาวปาเลสไตน์ในเลบานอนก็เข้มข้นยิ่งขึ้น นำไปสู่การรุกรานของอิสราเอลต่อเลบานอนในปี 1982 ความพ่ายแพ้ของชาวปาเลสไตน์และความพยายามในระยะสั้นๆที่จะทำการสถาปนารัฐบาลที่เป็นมิตรซึ่งส่วนใหญ่เป็นกองกำลังชาวเลบานอนซึ่งมีนายบาชิร เกมาเยล (Bashir Gemayel) เป็นผู้ควบคุมขึ้นนั้นถึงแม้ว่าจะไม่ประสบความสำเร็จทางด้านการเมืองก็ตาม แต่การรุกรานของอิสราเอลก็ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างในความสมดุลทางอำนาจภายในระหว่างนักรบชาวคริสเตียน ชาวชีอะฮฺและชาวดรูซ (Druze) ซึ่งอำนวยผลอย่างสำคัญซึ่งทำให้ระบบอันเปราะบางของเลบานอนมีความแตกแยกต่อไป

เหตุผลอย่างหนึ่งที่ทำให้ชาวอิสราเอลสามารถใช้อำนาจของตนในเลบานอนได้ก็คือข้อเท็จจริงที่ว่าอียิปต์ได้ลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพกับอิสราเอลแล้วในปี 1979 จากทรรศนะของประธานาธิบดีซาดัตนี่หมายถึงการตกลงใจที่ได้พินิจพิจารณาแล้วที่จะทำให้ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านผู้มีพลังอำนาจของตนอยู่ในสภาพปกติ นอกจากนั้นก็ยังเกี่ยวข้องกับการลดหรือขจัดสมการทางการเมืองโดยปริยาย ซึ่งหมายความว่าการสนับสนุนชาวปาเลสไตน์กับความมุ่งร้ายต่ออิสราเอลนั้นเป็นด้านสองด้านของเหรียญอันเดียวกัน สำหรับรัฐบาลอาหรับอื่นๆส่วนมากนั้นแลเห็นว่านี่เป็นการทรยศต่อขบวนการของอาหรับอย่างเลวทรามถึงแม้ว่าต่อมาไม่นานรัฐอาหรับจำนวนมากจะเริ่มเดินตามหนทางเดียวกับอียิปต์ก็ตาม กลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งของซีเรียก็คือการสร้างความสามารถทางการทหารของตนขึ้นจนสามารถจะเผชิญหน้ากับอิสราเอลได้ ในขณะที่เวลาเดียวกันก็พยายามจะควบคุมขบวนการต่อต้านของปาเลสไตน์ในลักษณะที่ว่านโยบายของปาเลสไตน์ได้เป็นประโยชน์ต่อความต้องการความมั่นคงของซีเรียไป นี่ก็ทำให้เกิดความประสงค์ร้ายจากชาวอาหรับขึ้นอย่างมากมายเช่นกัน โดยเฉพาะเมื่อเกี่ยวข้องกับการเผชิญหน้าทางทหารของซีเรียกับกองกำลังของพีแอลโอในเลบานอน เมื่อปี 1976 ครั้นแล้วก็มีความพยายามของซีเรียที่จะแบ่งแยกชาวปาเลสไตน์และจะส่งเสริมให้นายยัสเซอร์ อะรอฟัตได้เป็นผู้นำตั้งแต่ปี 1983 เป็นต้นไป

การวิเคราะห์อิทธิพลของชาวปาเลสไตน์ที่มีต่อการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างกันของอาหรับนั้นยิ่งสลับซับซ้อนมากกว่าอิทธิพลของอิสราเอลเสียอีก เพราะส่วนใหญ่ของเวลาสองทศวรรษหลังปี 1948 นั้นชาว ปาเลสไตน์ไม่มีรัฐของตนเอง แต่หลังจากพวกเขาได้เริ่มยืนยันถึงความเป็นอิสระในการกระทำของตนในตอนปลายทศวรรษ 1960 แล้ว พวกเขาก็ได้ฝากปัญหาสำคัญๆไว้ให้แก่รัฐอาหรับที่พวกเขาขอร้องให้สนับสนุนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แน่ละข้อหนึ่งก็คืออันตรายของการที่จะได้รับการ

ตอบสนองอย่างหนักจากอิสราเอล อีกข้อหนึ่งก็คือคำขอร้องแฝด ซึ่งผู้นำปาเลสไตน์เต็มใจที่จะเรียกร้องและสามารถเรียกร้องทั้งต่อรัฐบาลต่างๆ และประชาชนของรัฐบาลเหล่านั้น ถึงแม้ว่าหลักการสำคัญประการหนึ่งแห่งความเชื่อด้านการเมืองของหน่วยฟาตะฮ์ (Fatah) ก็คือต้องรักษาความเป็นอิสระในการกระทำของกระบวนการนั้นไว้ โดยการหลีกเลี่ยงไม่แทรกแซงในกิจการภายในของรัฐอาหรับก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติจริงๆมันมักจะถูกละเลยเสียบ่อยๆ ในบางกรณีอย่างเช่นในจอร์แดนเมื่อปี 1970 และในเลบานอนอีกสองสามปีต่อมา เรื่องนี้หมายถึงความพยายามโดยตรงที่จะทำลายรัฐบาลที่มีการติดต่อเกี่ยวข้องกับกองกำลังของฝ่ายตรงข้าม ในประเทศอื่นๆ ก็มีแรงกดดันที่เป็นไปตามตรรกวิทยาของการปฏิบัติซึ่งทำให้ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอาหรับและความจำเป็นที่จะต้องประจันหน้ากับอิสราเอลอยู่เสมอนั้นมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด ผลก็คือพวกผู้นำของรัฐบาลส่วนมากในตะวันออกกลางสามารถจะได้รับการอภัยให้ได้ในการที่คิดว่าในขณะที่ชาวปาเลสไตน์แลเห็นลัทธิชาตินิยมของตนสอดคล้องอย่างเต็มที่กับลัทธิอาหรับนิยมซึ่งกว้างกว่านั้น พวกเขาก็พร้อมที่จะทำการหักหาญต่อผลประโยชน์แห่งชาติของจอร์แดนหรือเลบานอนได้ถ้าหากว่าผลประโยชน์นั้นมาขวางหนทางแห่งวัตถุประสงค์ของพวกเขา

นอกจากลัทธิชาตินิยมของพวกเขาเองแล้ว ชาวปาเลสไตน์ยังได้สร้างกลยุทธ์ที่กำลังพัฒนาเพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายทางการเมืองของพวกเขาด้วย เรื่องนี้เริ่มต้นด้วยการเน้นอย่างแรงในเรื่องความเป็นเอกของการต่อสู้ที่ใช้อาวุธ แต่ก็เช่นเดียวกับในกรณีของขบวนการส่วนมากที่มีจุดมุ่งหมายจะปลดปล่อยชาติให้เป็นอิสระ มันกลับก้าวหน้ามากในเรื่องการเน้นในด้านการตกลงทางการทูตและการเจรจา ขั้นตอนที่สำคัญอันแรกในการเปลี่ยนรูปนี้สำเร็จลงในปี 1974 เมื่อการประชุมแห่งชาติของปาเลสไตน์ครั้งที่ 12 ยอมตกลงในสิ่งที่เรียกว่าแผน ‘ชั่วคราว’ หรือแผน ‘ที่เป็นขั้นตอน’ ในแผนนี้มีการตัดสินใจว่าให้จัดตั้ง ‘เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจแห่งชาติที่เป็นเอกราช’ ขึ้นเหนือส่วนหนึ่งส่วนใดของเขตแดนแห่งชาติของปาเลสไตน์ที่สามารถจะถูก ปลดปล่อยมาจากการควบคุมของอิสราเอลได้ ซึ่งโดยทั่วไปก็เป็นที่เข้าใจกันว่าหมายถึงฝั่งตะวันตกและฉนวนกาซานั่นเอง หลังจากนั้นต่อมาสิบสองปีแผนนั้นก็จบสิ้นลงด้วยคำแถลงการณ์ทางการเมืองที่การประชุมแห่งชาติครั้งที่ 19 ในเมืองอัลเจียร์เป็นผู้ออกเมื่อเดือนพฤศจิกายน 1988 ซึ่งยืนยันถึงการตัดสินใจเด็ดขาดของพีแอลโอที่จะให้บรรลุถึง ‘การตกลงกันทางการเมือง’ ในความขัดแย้งระหว่างอาหรับ – อิสราเอลโดยใช้วิธีประชุมสันติภาพนานาชาติ ซึ่งจะมีพรรคการเมืองทุกพรรคเป็นตัวแทนในพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน[34]

ความก้าวหน้านี้ขึ้นอยู่เป็นอย่างมากกับพัฒนาการภายในชุมชนชาวปาเลสไตน์ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกฝั่งตะวันตกและฉนวนกาซามากกว่าจะขึ้นอยู่กับกิจกรรมทางการทูตของอาหรับหรือผลประโยชน์ส่วนตัวของอาหรับที่เห็นได้ชัดเจน อันที่จริงนั้นมีรัฐบาลอาหรับจำนวนหนึ่งที่พยายามจะทำให้ขบวนการนั้นแตกแยกอย่างเต็มความสามารถ ต้องการที่จะเขี่ยผู้นำของขบวนการออกไปอยู่ริมนอกหรือจะจัดการทางการเมืองของพวกเขาเองกับอิสราเอลโดยไม่อ้างถึงพีแอลโอ เรื่องนี้เป็นความจริงสำหรับชาวซีเรียผู้ซึ่งพยายามจะสร้างความเป็นผู้นำให้แก่นายยัสเซอร์ อะรอฟัต หลังจากที่พีแอลโอย้ายไปจากกรุง

เบรุตเมื่อตอนที่อิสราเอลรุกรานเลบานอนในฤดูร้อนปี 1982 และเป็นจริงด้วยเหมือนกันสำหรับชาวอียิปต์ซึ่งในการทำสนธิสัญญาสันติภาพต่างหากกับอิสราเอลในปี 1979 นั้นไม่มีการรับประกันใดๆ ว่าจะมีการเคารพต่อสิทธิชาว ปาเลสไตน์ อย่างไรก็ดีผู้นำของพีแอลโอก็สามารถเอาชนะการคุกคามเหล่านี้ได้ในหลายๆวิธี พีแอลโอสามารถสร้างเอกภาพของขบวนการขึ้นมาใหม่ได้เมื่อต้องการเพื่อจะปฏิบัติตามความริเริ่มใหม่ๆ ทางการเมือง นอกจากนั้นมันยังสามารถใช้ความไม่ลงรอยกันระหว่างรัฐอาหรับต่างๆ ได้อย่างชำนิชำนาญเพื่อหาพันธมิตรใหม่ให้ตัวเองและเพื่อหลีกเลี่ยงการตกไปอยู่ภายใต้อิทธิพลของรัฐบาลที่ประสงค์ร้ายรัฐบาลหนึ่งรัฐบาลใด ด้วยการทำดังนั้นมันจึงอยู่ในสถานภาพที่ได้เปรียบมากที่สุดจากการแข็งข้อต่อการปกครองของอิสราเอลในฝั่งตะวันตกและฉนวนกาซา การแข็งข้อนั้นคือขบวนการอินติฟาดาเมื่อได้ปะทุขึ้นในเดือนธันวาคม 1987 และพีแอลโอใช้สิ่งนี้เป็นความกดดันให้ดำเนินไปสู่รัฐปาเลสไตน์ที่เป็นเอกราชคือได้เริ่มทำขึ้นในการประชุมแห่งชาติครั้งที่ 19 ในกรุงอัลเจียร์

การเมืองเรื่องการรวมตัวทางเศรษฐกิจของอาหรับ

ในระหว่างช่วงเวลาต้นๆ แห่งการได้รับเอกราชนั้นเป็นธรรมดาอยู่เองที่ย่อมจะมีข้อสันนิษฐานที่ว่าการผลักดันไปสู่การร่วมมือทางการเมืองให้มากขึ้นในท่ามกลางรัฐอาหรับนั้น ควรจะเคียงคู่ไปกับการผลักดันไปสู่การรวมตัวทางเศรษฐกิจด้วยเช่นกัน ความรู้สึกเช่นนี้ได้รับอิทธิพลมาจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองเมื่อส่วนใหญ่ของภูมิภาคถูกจัดการไปเหมือนกับเป็นหน่วยเดียวโดยศูนย์จัดหาในตะวันออกกลาง (Middle East Supply Centre) ของอังกฤษ – อเมริกันซึ่งมีฐานอยู่ในกรุงไคโร ต่อมาก็ถูกจัดการให้เป็นเครื่องหมายของความก้าวหน้าไปสู่การจัดตั้งตลาดร่วมของยุโรป (European Common Market) แต่เนิ่นๆ บรรดาผู้สนับสนุนความเคลื่อนไหวนี้แลเห็นว่ามันเป็นหนทางที่จะส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจในระหว่างรัฐอาหรับด้วยเหมือนกัน การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจนี้ได้ลดลงเป็นอย่างมากเนื่องจากการที่มหาอำนาจจักรวรรดินิยมได้สร้างเศรษฐกิจของชาติต่างๆไว้ให้แยกจากกัน

อย่างไรก็ตามก็ยังมีความยากลำบากอย่างสำคัญอยู่เหมือนกัน โอกาสในการเพิ่มการค้าถูกจำกัดเป็นอย่างมากเนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่ารัฐอาหรับที่ได้รับเอกราชมาใหม่ๆส่วนใหญ่จะผลิตสินค้าด้านเกษตรและอุตสาหกรรมเป็นแนวเดียวกันโดยคร่าวๆ ข้อยกเว้นที่สำคัญอย่างเดียวก็คือน้ำมันซึ่งเอื้อประโยชน์ให้แก่การแลกเปลี่ยนระหว่างรัฐอาหรับเป็นสัดส่วนที่มากมายจนล้นเหลือ นอกจากนั้นรัฐบาลอาหรับส่วนใหญ่ยังไม่เต็มใจที่จะลดภาษีอากรลง รัฐบาลเคยต้องอาศัยภาษีอากรเป็นอย่างมากเพื่อปกป้องการอุตสาหกรรมที่เพิ่งเกิดขึ้นของตนเองหรือเพื่อเพิ่มรายได้หรือทั้งสองอย่างปรากฏว่ามีความยากลำบากทางด้านการเมืองด้วยเหมือนกัน ที่สำคัญคือความหวาดเกรงว่ารัฐที่มีความอ่อนแอทางเศรษฐกิจจะรู้สึกอยากเข้าไปร่วมกับรัฐที่มีความแข็งแรงทางเศรษฐกิจ ปัญหาที่

น่าพิจารณาที่สุดนั้นเกี่ยวกับการจัดตั้งเลขาธิการระหว่างชาติของอาหรับขึ้นเพื่อดูแลและจัดการเรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ๆ

ความพยายามที่จะส่งเสริมการรวมตัวด้านเศรษฐกิจของอาหรับนั้นมีรูปแบบสำคัญๆ อยู่สี่รูปแบบ[35] รูปแบบแรกซึ่งพยายามทำกันในตอนต้นทศวรรษ 1950 นั้นอาจกล่าวได้อย่างดีที่สุดว่าเป็นขั้นตอนของการค้าเสรีเมื่อมีความริเริ่มที่จะใช้สันนิบาตอาหรับและสถาบันที่เกี่ยวข้องกับมันบางสถาบันไปในการลดอุปสรรคที่มีต่อการแลกเปลี่ยนสินค้า บริการ เงินทุนและแรงงาน ความสำเร็จอันสำคัญของการริเริ่มนี้ก็คืออนุสัญญาอำนวยความสะดวกแก่การค้าและกำหนดการขนส่งระหว่างรัฐอาหรับแห่งสันนิบาตอาหรับ (The Convention for Facilitating Trade and Regulating Transit between the states of the Arab League) ซึ่งมีการตกลงกันในการประชุมรัฐมนตรีเศรษฐกิจของอาหรับครั้งที่หนึ่งในปี 1953 ประเทศที่เข้มแข็งที่สุดประเทศหนึ่งคือเลบานอนซึ่งมีความสนใจเป็นพิเศษในการที่จะทำให้สินค้าของตนไปถึงตลาดอาหรับได้อย่างปลอดภัยเพื่อเป็นทางลดการที่จะต้องพึ่งพาซีเรียลงหลังจากการแตกสลายของการรวมตัวกันทางด้านภาษีศุลกากรระหว่างสองประเทศนี้เมื่อปี 1950 อนุสัญญานี้ทำให้มีความก้าวหน้าอยู่บ้างในการล้มเลิกการเก็บภาษีสินค้าเกษตรและน้ำมันให้กันและกัน แต่ไม่ใคร่มีความก้าวหน้าในเรื่องสินค้าอุตสาหกรรมซึ่งผู้ลงนามเกือบทุกประเทศต้องการจะปกป้องไว้

ขั้นตอนนี้ตามมา ด้วยความพยายามอันยั่งยืนในอันที่จะจัดตั้งตลาดร่วมอาหรับขึ้นมาโดยให้มีอัตราภาษีอากรภายนอกอันเดียวกันในปี 1957 ประเทศที่เป็นผู้นำในเรื่องนี้คือ อียิปต์ซึ่งมีความกังวลที่จะฉวยโอกาสที่เกิดจากความพ่ายแพ้ของอังกฤษ – ฝรั่งเศสในการรุกรานอียิปต์ เป็นเพราะความช่วยเหลือทางการเงินของซาอุดิอาระเบียอียิปต์จึงสามารถแสดงความมีชัยทางด้านเศรษฐกิจและด้านการเมืองเพื่อให้มีการผนึกกำลังของอาหรับได้ ได้มีการตกลงกันในหลักการที่จะจัดตั้งตลาดเช่นนั้นขึ้นในการประชุมทางเศรษฐกิจของสันนิบาตอาหรับในเดือนมกราคม 1958 แต่กว่าอียิปต์ อิรัก จอร์แดน คูเวตและซีเรียจะลงนามในสนธิสัญญาที่ผูกมัดพวกเขาให้จัดตั้งตลาดร่วมอาหรับขึ้นมาก็ถึงเดือนสิงหาคม 1964 แล้ว ตลาดร่วมของอาหรับได้ถูกจัดตั้งขึ้นในวันที่ 1 มกราคม 1965 ทำให้มีการล้มเลิกภาษีและข้อจำกัดทางด้านจำนวนทั้งหมดที่มีอยู่ในการค้าระหว่างประเทศเหล่านั้นก้าวหน้าไปในเดือนมกราคม 1974 ปรากฏว่าสนธิสัญญานี้มีการให้สัตยาบันของรัฐที่เกี่ยวข้องเพียง 4 รัฐเท่านั้นคือไม่มีคูเวตด้วย และปรากฏว่าตกลงกันได้อย่างยากลำบากที่สุดในเรื่องสินค้าซึ่งจะมีการลดภาษีอากรและการยกเลิกโควต้า แต่ละรัฐที่มีส่วนร่วมต่างก็เสนอชื่อสินค้าซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุตสาหกรรมซึ่งประเทศนั้นต้องการจะให้มีการยกเว้นภาษีและโควต้ากันเป็นรายการยืดยาว หลังจากได้มีการพิจารณาถึงสี่รอบก็ดูเหมือนจะมีความสำเร็จน้อยเต็มที ครั้นแล้วความริเริ่มทั้งหมดก็ได้แต่หายเงียบไป ส่วนการกำหนดภาษีศุลกากรภายนอกร่วมกันนั้นก็ขาดความก้าวหน้าเช่นเดียวกัน โดยการโต้เถียงด้วยการมองผลประโยชน์ด้วยตาหลังดูเหมือนว่ารัฐต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งตกลงที่จะเข้าสู่การร่วมกันนั้นส่วนใหญ่เป็นไปด้วยเหตุผลทางการเมือง ซึ่งห่างไกลจากการให้คำมั่นแก่พวกเขาถึงประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเป็นตัวเป็นตน

ในไม่ช้าก็จะเห็นว่ามันเป็นการคุกคามต่อแผนการอุตสาหกรรมที่มีอยู่ซึ่งขึ้นอยู่กับการปกป้องตลาดแห่งชาติของตนเอง อย่างไรก็ตามถ้าจะพูดให้เบาลงก็ควรจะกล่าวได้ว่ากลุ่มส่วนภูมิภาคอื่นๆ ที่มิใช่ยุโรปอีกจำนวนมากก็ต้องผจญต่อปัญหาชนิดเดียวกัน ตัวอย่างเช่นสมาคมการค้าเสรีลาตินอเมริกัน (The Latin American Free Trade Association) ในปี 1960[36]เป็นต้น

ความเคลื่อนไหวครั้งที่สามไปสู่การรวมตัวทางเศรษฐกิจให้มากขึ้น ซึ่งได้เริ่มขึ้นในระหว่างระยะที่มีความเฟื่องฟูจากน้ำมันในต้นทศวรรษ 1970 นั้นเกี่ยวข้องกับการจัดตั้งเงินทุนและธนาคารให้มากขึ้นเพื่อเอาทรัพย์สินที่ได้มาใหม่ๆ มาลงทุนในรัฐอาหรับที่ขาดแคลนน้ำมัน ในที่สุดนี่ก็คือวิธีส่งเสริมการหาประโยชน์อย่างสำคัญโดยรัฐที่ร่ำรวยน้ำมันต้องการแรงงานและความถนัดเพื่อนำมาสร้างสถาบันสมัยใหม่ของตนเองและประเทศที่เหลือซึ่งมีความกังวลต้องการเงินทุนเพื่อมาพัฒนาเศรษฐกิจของตนอย่างสุดกำลังนั่นเอง นอกจากนั้นยังเป็นการเปิดช่องทางให้รวมทรัพยากรของอาหรับเข้ามาเป็นธุรกิจร่วมขนาดใหญ่ นับตั้งแต่ธนาคารไปถึงตัวแทนการส่งสินค้า นับตั้งแต่โรงงานผสมโลหะไปจนถึงแผนการใหญ่มหึมาที่คิดขึ้นเพื่อปรับปรุงผลทางการเกษตรของซูดานให้ดีขึ้น มีการจัดหาตัวอย่างของสถาบันพื้นฐานมาให้โดยชาวคูเวตผู้ซึ่งได้มีการจัดตั้งเงินกองทุนคูเวตเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของอาหรับ (Kuwait Fund for Arab Economic Development)ขึ้นในตอนที่คูเวตได้เป็นเอกราชจากอังกฤษเมื่อปี 1961 จุดหมายของกองทุนนี้เป็นไปในเชิงการเมืองมากพอๆกับเชิงเศรษฐกิจ คือมีความปรารถนาที่จะค้ำจุนความชอบธรรมที่ค่อนข้างจะเปราะบางของตนโดยการแสดงให้เห็นว่าตนพร้อมที่จะแบ่งปันความมั่งคั่งของตนไปในงานที่มีการร่วมมือกับ รัฐอาหรับเพื่อนบ้านที่ยากจนกว่าซึ่งต้องเสี่ยงแก่การขาดทุน แบบอย่างนี้ตามมาด้วยการจัดสร้างอุตสาหกิจของอาหรับอื่นๆ เกือบ 200 แห่งมาตั้งแต่ปี 1970 ซึ่งมีคณะผู้ทำงานเป็นกลุ่มข้าราชการที่มีความจงรักภักดีต่ออาหรับเท่าๆ กับจงรักภักดีต่อผลประโยชน์ของรัฐในท้องถิ่นเป็นจำนวนมากขึ้นทุกที

รูปแบบที่สี่ซึ่งเป็นรูปแบบสุดท้ายของการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจของอาหรับก็คือ การจัดกลุ่มต่างๆตามส่วนย่อยของภูมิภาค ซึ่งแน่นอนสถาบันที่มีความสำเร็จที่สุดก็คือสภาความร่วมมือของอ่าว (The Gulf Co – operation Council – GCC) แต่แรกความคิดเรื่องนี้มีมาในรูปแบบของสหภาพแอฟริกาเหนือ (แถบมักริบ) ซึ่งได้รับการจัดตั้งขึ้นพร้อมกับสภาที่ปรึกษาที่เมืองตูนิช (Tunis) ในปี 1966 แต่เป็นหมันไปแล้ว แต่ก็เช่นเดียวกับเรื่องตลาดร่วมของอาหรับ ความพยายามที่จะขจัดอุปสรรคที่มีอยู่ในการค้าในท้องถิ่นนั้นถูกทำลายไปเพราะแผนการของชาติและตัวแทนการวางแผนแห่งชาติต่างๆ ที่แยกกันอยู่ และเพราะอิทธิพลของชุมชนเศรษฐกิจยุโรป (European Economic Community) ซึ่งดูเหมือนจะชอบข้อตกลงทางการค้าของแต่ละรัฐมากกว่า GCC ซึ่งได้รับการจัดตั้งขึ้นในปี 1981 ได้ให้ตัวอย่างที่ออกจะแตกต่างออกไปซึ่งมีประโยชน์มากกว่าหลายประการอย่างแลเห็นได้ชัด นั่นคือการรวมตัวกันระหว่างรัฐที่ยังไม่พัฒนาทางเศรษฐกิจซึ่งทุกรัฐต่างก็มีแผนการที่ทะเยอทะยานใฝ่สูงอยากจะสร้างอุตสาหกรรมสมัยใหม่ๆต่างๆซึ่งขึ้นอยู่กับการที่มีแรงงานราคาถูกๆอยู่ เป็นแผนการที่น่าจะได้รับผลสำเร็จมากกว่าถ้าหากว่ารัฐ

ต่างๆจะสามารถตกลงกันได้ว่าจะแบ่งปันตลาดท้องถิ่นซึ่งมีมากขึ้นในหมู่พวกเขาได้อย่างไร[37] ต่อมาในปี 1987 ก็ได้มีการประกาศตั้งกลุ่มภูมิภาคย่อยขึ้นมาอีกสองกลุ่มคือ **สหภาพอาหรับแถบมักริบ** (The Arab Maghreb Union) ซึ่งมีสมาชิกคือ แอลจีเรีย ลิเบีย มอริตาเนีย โมร็อกโกและตูนีเซีย กับ**สภาความร่วมมืออาหรับ** (The Arab Co – operation Council – ACC) ซึ่งประกอบด้วยอียิปต์ อิรัก จอร์แดนและเยเมนเหนือ แต่ทว่าในแต่ละกรณีนั้นมีเหตุผลทางการเมืองในการจัดตั้งชัดเจนกว่าเหตุผลทางเศรษฐกิจมากนัก ในกรณีของ ACC นั้นมันได้ล้มฟุบลงเนื่องจากความตึงเครียดอันเกิดจากการที่อิรักเข้าครองคูเวต อย่างไรก็ตามสหภาพมักริบนั้นมีอนาคตมากกว่าเนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่ารัฐต่างๆ ในแอฟริกาเหนือมีผลประโยชน์ต่อกันและกันในความร่วมมือกันกับชุมชนยุโรป และร่วมกับการจัดกลุ่มใหม่ๆ ในแถบเมดิเตอร์เรเนียนซึ่งมีอิตาลีเป็นผู้ริเริ่มในเดือนตุลาคมปี 1990 ด้วย

'แบบแผน'ของอาหรับมีอยู่หรือไม่?

ที่พูดมาเพื่อสนับสนุนข้อโต้เถียงที่ว่ารัฐอาหรับมีปฏิสัมพันธ์กันในวิธีที่ออกจะไม่ปกตินั้นก็คงจะเพียงพอแล้ว ในโลกสมัยใหม่นี้ ถ้าจะพูดให้น้อยที่สุดก็ต้องพูดถึงความผูกพันอันใกล้ชิดกันของพวกเขาในเรื่องภาษา ดินแดนและวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นคำถามข้อสุดท้ายที่จะถามก็คือ แบบอย่างการปฏิสัมพันธ์ของพวกเขานั้นสม่ำเสมอ เป็นที่ทำนายได้และเป็นที่เข้าใจของกันและกันได้ดีพอที่จะประกอบกันขึ้นเป็นอะไรบางอย่างที่จะมีประโยชน์พอที่จะเรียกว่า 'แบบแผน' ได้หรือไม่?[38] ในเรื่องนี้การใช้คำศัพท์เองก็ยังไม่สำคัญเท่ากับการค้นดูโครงสร้างซึ่งมีความสำคัญพอที่จะบอกถึงความคิดของตัวแสดงสำคัญๆ ทุกคนซึ่งจะมีอิทธิพลต่อนโยบายของพวกเขาและวิธีที่พวกเขาสร้างความสัมพันธ์กันในระหว่างรัฐและระหว่างรัฐบาลต่างๆ ว่าเป็นอย่างไร

การที่จะตอบคำถามนี้ได้จำเป็นต้องพิจารณาถึงสิ่งสำคัญๆ หลายอย่างในสิ่งแวดล้อมทางภูมิภาคของตะวันออกกลางเสียก่อน ลักษณะแรกคือความเติบโตในด้านจำนวนและชนิดของรัฐอาหรับที่เป็นเอกราช ตั้งแต่ 5 รัฐที่ลงนามในกฎบัตรดั้งเดิมของสันนิบาตอาหรับมาจนกระทั่งถึง 21 รัฐในปัจจุบันนี้ เรื่องนี้แนะให้เห็นได้ในทันทีว่ากลยุทธ์ต่างๆ ที่ได้ออกแบบไว้เพื่อทำตนเป็นผู้นำและใช้อิทธิพลนั้นคงต้องมีความสลับ ซับซ้อนขึ้นมากมายเหลือเกิน นอกจากนั้นก็ยังมีแนวโน้มไปสู่การจัดตั้งกลุ่มภูมิภาคย่อยมากขึ้นอีกทั้งในแถบแอฟริกาเหนือและแถบอ่าวและจะทิ้งสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ไว้มากมายในดินแดนอันเป็นใจกลางเก่าแก่ของลัทธิอาหรับนิยมและที่ปลายด้านตะวันออกของแถบเมดิเตอร์เรเนียนด้วย

ลักษณะประการที่สองก็คือความสำคัญที่เพิ่มมากขึ้นในการที่ต้องมีความสัมพันธ์กับรัฐที่มิใช่อาหรับในท้องถิ่นนั้น เริ่มต้นด้วยอิสราเอลแล้วขยายออกไปถึงอิหร่าน เอธิโอเปียและรัฐในแอฟริกาเหนือที่อยู่รอบๆไกลออกไปอย่างเช่น ช๊าด (Chad) ในทุกกรณี รัฐเหล่านั้นได้ผ่านจากการเป็นศัตรูหรืออย่างน้อยก็เป็นเพื่อนบ้านที่คบยากและไร้ระเบียบวินัยไปจนกลายเป็นพันธมิตรของรัฐบาลอาหรับนั้นหนึ่งรัฐบาลหรือ

มากกว่านั้นด้วยการพิพาทกับคู่แข่งขันซึ่งเป็นรัฐอาหรับอื่นๆ ในท้องถิ่นนั้น ในขั้นตอนหนึ่งคือในทศวรรษ 1950 ประธานาธิบดีนัสเซอร์สามารถที่จะเขี่ยรัฐอย่างเช่นอิรักซึ่งมาร่วมสนธิสัญญาแบกแดดปี 1955 กับพันธมิตรที่ไม่ใช่รัฐอาหรับออกไปได้ แต่แบบอย่างนี้ได้หมดไปอย่างแน่นอนแล้วในตอนปลายทศวรรษ 1970 และต้นทศวรรษ 1980 เพราะข้อตกลงสันติภาพระหว่างอียิปต์กับอิสราเอลต่อมาก็ด้วยการเป็นพันธมิตรกันเพื่อผลทางยุทธศาสตร์ระหว่างซีเรียกับอิหร่านหัวปฏิวัติ ในระหว่างนั้นลิเบียกับซูดานก็เข้ามาเกี่ยวข้องกับการจัดการแบบชั่วคราวหลายอย่างในกลุ่มที่กำลังต่อสู้ชิงชัยกันทั้งในเอธิโอเปียและชาด

ลักษณะสำคัญที่สามและสี่นั้นเกี่ยวข้องกับบทบาทของชาติอภิมหาอำนาจซึ่งมีอยู่ในภูมิภาคนั้นทางด้านหนึ่งและชุมชนยุโรปอีกด้านหนึ่ง ส่วนที่เกี่ยวกับชาติอภิมหาอำนาจนั้น ชั่วขณะที่สำคัญก็คือการตัดสินใจของอเมริกาซึ่งเกิดขึ้นในตอนกลางทศวรรษ 1950 ในอันที่จะละทิ้งการแสวงหาความเป็นพันธมิตรกับพวกผู้นำชาตินิยมอาหรับแบบทางโลก (secular) อย่างเช่นประธานาธิบดีนัสเซอร์ และการนำเอาสถานภาพของตนในตะวันออกกลางไปพึ่งพิงกับการสนับสนุนของรัฐบาลแบบกษัตริย์ที่มีลักษณะอนุรักษ์นิยมหรือ ‘หัวปานกลาง’ อย่างเช่นซาอุดิอาระเบีย จอร์แดนและโมร็อกโก ซึ่งไม่มีผู้ใดมีท่าจะคุกคามพันธมิตรอีกฝ่ายหนึ่งของตนคืออิสราเอล นี่จึงเป็นการให้โอกาสแก่สหภาพโซเวียตที่จะได้มีอิทธิพลสำคัญขึ้นทันทีโดยการให้ความร่วมมือทางทหารและการเงินแก่รัฐบาลที่หัวรุนแรงกว่าอย่างเช่นอียิปต์ ซีเรียและอิรัก แต่เมื่อฝ่ายหลังต้องพ่ายแพ้อย่างยับเยินต่ออิสราเอลในปี 1976 จึงทำให้มีที่ว่างเปิดให้แก่สหรัฐอเมริกาในอันที่จะใช้ความเป็นผู้นำที่ไม่มีผู้ใดแข่งขันได้มาเป็นเวลาสองทศวรรษแล้วก่อนที่สหภาพโซเวียตจะเริ่มกลับมานิดๆ หน่อยๆ ในต้นสมัยของกอร์บาชอฟ (Gorbachev) อิทธิพลทางการเมืองของยุโรปมีความสำคัญน้อยกว่ามากแต่ก็มีบทบาทสำคัญในด้านเศรษฐกิจด้วยการบีบบังคับให้รัฐอาหรับจำนวนมากต้องลุกขึ้นมารวมตัวกันเพื่อจะปรับปรุงเงื่อนไขซึ่งทำให้พวกเขาหวังว่าจะสามารถเข้าไปถึงตลาดร่วมได้

เมื่อมองดูเงื่อนไขทั้งหมดนี้ก็จะดูเหมือนกับว่าถ้าจะมีแบบแผนของอาหรับอยู่ มันก็จะต้องเป็นแบบแผนที่วิวัฒนาการไปโดยได้รับอิทธิพลอย่างแรงจากความสมดุลทางอำนาจที่เปลี่ยนไปของตะวันออกกลางรวมทั้งอำนาจของนานาชาติด้วย มีขั้นตอนอยู่สามประการ ขั้นตอนที่หนึ่งนั้นแลเห็นได้อย่างชัดเจนจากการที่อียิปต์ของนัสเซอร์มีอำนาจมากขึ้น ถึงแม้ว่าจะถูกท้าทายอยู่บ่อยๆ แต่ก็เข้มแข็งพอที่จะสามารถบัญชาให้การ ตัดสินนโยบายที่สำคัญของอาหรับเป็นไปตามนั้นได้ การที่ทำได้ง่ายดายเช่นนั้นก็เพราะอียิปต์เป็นผู้ควบคุมสันนิบาตอาหรับในทศวรรษ 1950 และเพราะประธานาธิบดีนัสเซอร์มีอำนาจเหนือการประชุมสุดยอดต่างๆ ของอาหรับในตอนต้นทศวรรษ 1960 นั่นเอง

ขั้นตอนที่สองซึ่งถูกนำมาพร้อมกับชัยชนะของอิสราเอลเมื่อปี 1967 ซึ่งน่าตื่นเต้นเป็นอย่างมากนั้นก็คือความเป็นผู้นำทางทหารของอิสราเอลซึ่งถูกทำให้แข็งแกร่งขึ้นในตอนต้นทศวรรษ 1970 ด้วยการที่อิสราเอลเป็นพันธมิตรทางกลยุทธ์กับสหรัฐอเมริกา กลยุทธ์เช่นนี้ถูกใช้อยู่เสมอเพื่อจะทำให้รัฐอาหรับแต่ละรัฐสูญเสียความสมดุลไป ส่วนขั้นตอนที่สามอันเป็นขั้นตอนสุดท้ายนั้นเริ่มขึ้นเมื่อกลางทศวรรษ

1980 ด้วยความพยายามที่จะรวมอาหรับซึ่งมีผลสำเร็จมากขึ้น ตอนแรกก็ด้วยการสนับสนุนอิรักในสงครามอ่าว ต่อมาก็ด้วยการเข้าไปอยู่เบื้องหลังขบวนการอินติฟาดาของปาเลสไตน์ เครื่องหมายอย่างหนึ่งของขั้นตอนนี้คือการประชุมสุดยอดที่กรุงอัมมานในเดือนพฤศจิกายน 1987 ซึ่งเป็นครั้งแรกนับตั้งแต่ปี 1982 เป็นต้นมา เครื่องหมายอีกอย่างหนึ่งคือการบูรณะความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างอียิปต์กับรัฐอาหรับส่วนใหญ่ซึ่งถูกตัดขาดไปเมื่อปี 1979 แต่ขั้นตอนนี้ก็ต้องหยุดชะงักลงโดยฉับพลันเมื่ออิรักรุกรานคูเวต

เชิงอรรถ

1. Sami Zubaida, 'Theories of nationalism', ใน G. Littljohn, B. Smart, J. Wakeford and N. Yuval – Davis (eds). *Power and the State* (London : Croom Helm, 1978).
2. ตัวอย่างเช่น. Sylvia G. Haim (ed), *Arab Nationalism*: *An Anthology* (Los Angeles, California: University of California Press, 1962), Introduction: Albert Hourani, *Arabic Thought in the Liberal Age* 1978 – 1939 (Oxford: Oxford University Press, 1962), บทที่. 11
3. ตัวอย่างเช่น. C. Ernest Dawn, 'The formation of a Pan – Arab ideology in the inter – war years', *International Journal of Middle Eastern Studies*, 20/1 (Feb., 1988); Glenn Bowman, ' "Tales of a lost land": Palestinian identity and the formation of national consciousness', *New Formations*, 4 (Spring, 1988).
4. ตัวอย่างที่ดีเยี่ยมตัวอย่างหนึ่งของความแตกต่างระหว่างวิธีการแบบอุดมคตินิยมกับวัตถุนิยมนั้นมีอยู่ในคำพูดของศาสตราจารย์ Ernest Gellner ในการสัมมนาเรื่อง 'ลัทธิชาตินิยม' ที่วิทยาลัย St. Antony, Oxford เมื่อวันที่ 18 ตุล. 1980 ซึ่งเขากล่าวว่า 'เช่นเดียวกับที่มาร์กซ์ได้ทำให้วิธีการของเฮเกลหมุนหัวกลับ ท่านเสนอที่จะทำเช่นเดียวกันนั้นต่อคำยืนยันของศาสตราจารย์ Elie Kedouri ที่ว่าสิ่งที่สร้างความเป็นอย่างเดียวกันทางวัฒนธรรมก็คือลัทธิชาตินิยมนั่นเอง ท่านเถียงว่าตรงกันข้ามสิ่งหลังต่างหากที่มีมาก่อนและเป็นของจำเป็นที่จะนำเอาสิ่งแรกมา ความคิดนี้มีซ้ำอยู่ใน Gellner's *Nations and Nationalism* (Oxford: Basil Blackwell, 1983), หน้า. 35 – 8
5. ข้าพเจ้าเองได้ยกข้อนี้มากล่าวถึงในเล่ม 'Arab nationalism, Arab unity and Arab solidarity' ใน Talal Asad and Roger Own (eds), *Sociology of 'Developing Societies': The Middle East* (London: Macmillan, 1983).
6. Said Bensaid, 'Al – Watan and Al – Umma in contemporary Arab use',ใน Ghassan Salame (ed.), *The Foundations of the Arab State* (London : Croom Helm, 1987), หน้า. 152 – 9

7. Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism* (London: Verso, 1983); Tom Nairn, 'Marxism and the modern Janus', *New Left Review*, 94 (Nov./Dec., 1975).
8. *In Search of Arab Unity, 1930 – 1945* (London: Frank Cass, 1986), หน้า. 162.
9. Bensaid, 'Al – Watan and Al – Umma', หน้า. 152.
10. Khaldun S. Husri, 'King Faysal 1 and Arab unity 1930 – 33', *Jounal of Contemporary History*, 10/2 (April, 1975), หน้า. 324 – 5.
11. Ahme Gomaa, *The Foundation of the League of Arab State*: *Wartime Diplomacy and Inter – Arab Politics* (London and New York: Longman, 1977), หน้า. 247 – 8.
12. Bahgat Korany, 'Regional system in transition: The Camp David order and the Arab World 1978 – 1990', ใน Barbara Allen Roberson (ed.), *Middle East Regional Order* (London and Basingstoke: Macmillan, 1992).
13. อ้างใน Adeed Dawisha, *The Arab Radicals* (New York: Council for Foreign Relations, 1986), หน้า 24.
14. Moshe Shemesh, *The Palestinian Entity* 1956 – 1974: *Arab Politics and the PLO* (London: Frank Cass, 1988), หน้า. 11, 19 , 21.
15. ตัวอย่างเช่น Helena Cobban, *The Palestine Liberation Organisation*: *People, Power and Politics* (Cambridge University Press. 1984). หน้า. 23; Andrew Gowers and Yony Walker, *The Man Behind the Myth*: *Yasser Arafat and the Palestinian Revolution* (London: W. H. Allen, 1990), หน้า. 25
16. Walid Kazziha, *Revolutionary Transformation in the Arab World*: *Habash and his Comrades from Nationalism to Marxism* (London: Charles Knight, 1975), บทที่. 4; Fred Halliday, *Arabia Without Sultans* (London, Harmondsworth: Penguin, 1975), หน้า. 21 – 5
17. 'The end of Pan – Arabism', *Foreign Affairs*, 57/2 (Winter, 1978/9).
18. นี่คือส่วนหนึ่งของ Dawisha and Zartman's *Beyond Coercion*.
19. Georges Corm, *Fragmentation of the Middle East: The Last Thirty Years* (London: Hutchinson Education, 1988), บทที่. 6
20. Eberhard Kienle, *Ba'th v Ba'th: The Conflict Between Syria and Iraq 1969 – 1989* (London and New York: I. B. Tauris, 1990), บทที่. 4
21. Elbaki Hermassi, 'State – building and regime perfprmance in the Greater Maghreb', ใน Salame (ed.), *Foundations of the Arab state*, หน้า. 76 – 7

22. ตัวอย่างเช่น, Amatzia Baram , ‘Qawmiyya and Wataniyya in Ba’thi Iraq: The search for a new balance’,*Middle Eastern Studies*, 19/2 (April, 1983).
23. ข้าพเจ้าได้ความคิดนี้มาจากศาสตราจารย์ Michael Cook.
24. Emmanual Sivan, ‘The Arab nation – state: In search of a usable past’,*Middle East Review* (Spring, 1987), หน้า. 25 – 8
25. Amatzia Baram, ‘Mesopotamian identity in Ba’thi Iraq’, *Middle Eastern Studies*, 19/4 (Oct., 1983). โปรดดูเล่ม *Culture, History and Ideology in the Formation of Ba’thist Iraq*, 1968 – 89 (London and Basingstoke: Macmillan/St Antony’s, 1991), ของเขาด้วยโดยเฉพาะบทที่ 6 และ 7
26. Patrick Seale, *Asad: The Struggle for the Middle East* (London: I. B. Tauris, 1988), หน้า. 313.
27. Muhammad Khalil, *The Arab State and the Arab League: A Documentary Record*, II, *International Affairs* (Beirut: Khayats, 1962), หน้า. 59.
28. เล่มเดียวกัน, หน้า 203.
29. อ้างโดย *Middle East News Agency*, 12 Dec. 1989.
30. ตัวอย่างที่ดีที่สุดยังคงเป็น Patrick Seale, *The Struggle for Syria: A Study of Post – War Arab Politics 1948 – 1958* (Oxford: Oxford University Press, 1956), หน้า. 1 – 4. สำหรับอีกทรรศนะหนึ่งดู Bahgat Korany and Ali E. Hilal Dessouki (eds), *The Foreign Policies of the Arab States* (Boulder, Colorado, and London: Westview Press, and Cairo: The American University of Cairo Press, 1984).
31. Kienle, *Ba’th v Ba’th*, บทที่ 1
32. เล่มเดียวกัน, หน้า 31 – 2
33. Dan Horowitz, ‘The Israeli concept of national security and prospects for peace in the Middle East’, ใน Gabriel Sheffer (ed.), *Dynamics of a* Conflict: A Re – examination of the *Arab – Israeli Conflict* (Atlantic Highlands, NJ: Hummanities Press, 1974).
34. ข้อความที่ตัดตอนมาจากคำแปลภาษาอังกฤษจะพบได้ใน *Middle East International*, 339 (2 Dec. 1988), หน้า. 22 – 3.
35. สำหรับแหล่งที่มาและคำอธิบายเพิ่มเติมต่อข้อถกเถียงอันเดียวกันนี้โปรดดูในบทความของข้าพเจ้าที่ชื่อ ‘Arab integration in historical perspective: Are there any lessons?’, *Arab Affairs*, 1/6 (April, 1988).
36. ตัวอย่างเช่น, M. J. H. Finch, ‘The Latin American Free Trade Association’, ในAli M. El – Agraa (ed.), *International Economic Integration* (London and Basingstoke: Macmillan, 1982).
37. Abdullah Ibrahim El – Kuwaiz, ‘Economic integration of the Cooperation Council of the Arab State of the Gulf: Challenges, achievement and future outlook’, ใน John A. Sanswick (ed.), *Gulf Cooperation Council: Moderation and Stability in an Interdependent World* (Boulder, Colorado:

Westview Press, 1988); Michael Cain and Kais Al – Badri, ‘An assessment of the trade and restructuring effects of the Gulf Co – operation Council’, *International Journal of Middle East Studies*, 21/1 (Feb., 1989).

38. Patrick Seale, ‘Regional order: the implications for Syria’, ใน Roberson (ed.), *Middle East Regional Order*.

5. รัฐและการเมืองในอิสราเอล อิหร่านและตุรกี ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง

บทนำ

บทนี้จะตรวจดูกระบวนการทางการเมืองหลังปี 1945 ในรัฐที่สำคัญสามรัฐซึ่งไม่ใช่รัฐอาหรับในตะวันออกกลางคือ อิสราเอล อิหร่านและตุรกี ประวัติศาสตร์ของประเทศเหล่านี้ไม่ใคร่มีอะไรที่เหมือนกันนอกจากในลักษณะที่เป็นพื้นฐานบางประการ ตัวอย่างเช่นการเป็นพันธมิตรและความช่วยเหลือจากอเมริกามีความสำคัญอย่างมาก (ยกเว้นในอิหร่านหลังปี 1979) ในกรณีของอิสราเอลและตุรกีก็คือปัญหาของการค้ำจุนประชาธิปไตยแบบมีหลายพรรคเอาไว้ นอกจากนี้แล้วก็ไม่ใคร่มีอะไรมากนักในการที่จะแสวงหาความคล้ายคลึงกันเช่นนั้น และข้าพเจ้าจะกล่าวเพียงสั้นๆ ถึงเรื่องราวที่ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นลักษณะเด่นๆ ของแต่ละระบบที่เกี่ยวกับการสร้างรัฐและการกระจายอำนาจ ข้าพเจ้าจะเน้นให้มากในจุดที่ว่ากระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนรูปได้และได้รับการโต้แย้งอย่างต่อเนื่องมาด้วย

เช่นเดียวกับการวิเคราะห์ถึงระบบการเมืองในโลกอาหรับแต่ก่อนนั้น ข้าพเจ้าจะกลับไปกล่าวถึงเรื่องสำคัญๆบางเรื่องอีกในภาคที่ 2 อันเป็นที่ที่สามารถจะกล่าวถึงเรื่องเหล่านั้นได้ในลักษณะที่เป็นระบบกว่า ซึ่งจะรวมถึงบทบาทของการทหาร อิทธิพลทางการเมืองของศาสนาและความจำเป็นที่จะต้องสร้างโครงสร้างของเศรษฐกิจขึ้นใหม่อันเป็นผลของความกดดันในประเทศและความเปลี่ยนแปลงในระเบียบเศรษฐกิจของโลก

อิสราเอล

รัฐอิสราเอลเกิดขึ้นเป็นทางการในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1948 ในตอนปลายของสงครามกลางเมืองอันดุเดือดระหว่างประชาชนชาวอาหรับกับชาวยิวแห่งประเทศปาเลสไตน์ ซึ่งอยู่ในอาณัติของอังกฤษและจบลงด้วยการถอนทหารอังกฤษออกไปอย่างรีบด่วน ในตอนนี้ชาวยิวได้เข้าควบคุมในบริเวณส่วนใหญ่ที่ถูกยกให้แก่พวกเขาภายใต้ข้อตกลงแบ่งประเทศของสหประชาชาติซึ่งทำขึ้นเมื่อเดือนพฤศจิกายน 1947 ยกเว้นแต่ทะเลทรายเนเกฟ (Negav) ทางตอนใต้เท่านั้น แต่พวกเขาก็ต้องเผชิญกับการบุกรุกของกองทัพเล็กๆ ของชาวอาหรับรวมทั้งการต่อสู้อันยุ่งยากกับราชอาณาจักรฮาเชมียะฮ์แห่งจอร์แดนด้วย อันเป็นการต่อสู้ซึ่งในที่สุดก็ต้องทิ้งดินแดนที่ต่อมาถูกเรียกว่าฝั่งตะวันตก (ของแม่น้ำจอร์แดน) ไว้ในมือของจอร์แดน รวมทั้งกรุงเยรูซาเล็มที่ถูกแบ่งแยกด้วย ในตอนที่การต่อสู้สิ้นสุดลงเนื่องจากข้อตกลงวางอาวุธในปี 1949 นั้น รัฐอิสราเอลใหม่ได้กวาดล้างเอาประชาชนเดิมของประเทศออกไปจนเหลือเพียง 160,000 คนจากเดิมซึ่งมีถึง 850,000 คน[1]

ตามคำประกาศเอกราชซึ่งออกโดยสภาชั่วคราวของอิสราเอล อิสราเอลได้เริ่มกลายเป็น ‘รัฐยิวซึ่งถูกสถาปนาขึ้นโดยประชาชนชาวยิวและเพื่อประชาชนชาวยิว’ ไป ดังที่ยูวอล – เดวิส (Yuval – Davis) ได้

กล่าวไว้ว่า ในขณะที่คำประกาศนี้ปราศจากอำนาจที่ถูกต้องตามกฎหมายนั้นมันยังมีคุณค่าทางสัญลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่อยู่ เนื่องจากว่ามันเป็นตัวแทนของประชามติที่ทำงานเพื่อจะสร้างสิ่งที่มีอยู่จริงๆ เช่นนั้นขึ้นมา[2] อย่างไรก็ตามความแตกต่างระหว่างคนในกลุ่มเดียวกันนี้ก็ใหญ่หลวงมาก จนทำให้ไม่สามารถร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรขึ้นมาได้ สิ่งที่เกิดขึ้นแทนก็คือการจัดตั้งสถาบันกฎหมายและข้อปฏิบัติต่างๆ ซึ่งบ้างก็ขึ้นอยู่กับองค์การยิวที่ก่อตั้งขึ้นในประเทศปาเลสไตน์ที่อยู่ใต้อาณัติ บ้างก็เกิดขึ้นเพราะเหตุฉุกเฉินทางการเมืองในระยะสองสามเดือนแรกนับจากการได้เป็นเอกราช และเพราะเหตุที่การเมืองยังคงตกอยู่ใต้อำนาจของพรรคมาปาย (Mapai) ซึ่งอยู่ภายใต้ผู้นำที่มีอำนาจและนายกรัฐมนตรีคนแรกของอิสราเอลคือนายเดวิด เบน – กูเรียน ประวัติศาสตร์การเมืองในช่วงเวลานี้ จึงให้ความเข้าใจลึกซึ้งอย่างน่าหลงใหลแต่ทว่าสลับซับซ้อนถึงวิธีที่รัฐสมัยใหม่รัฐหนึ่งถูกก่อตั้งขึ้นมา นั่นเป็นสิ่งที่มิตเชล (Mitshell) เรียกอย่างเหมาะเจาะว่ามีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการของ ‘การประสานงานและการขนานนามให้ใหม่’[3]

ลักษณะอันสำคัญอย่างหนึ่งของกระบวนการนั้นก็คือ ระดับของการเลือกซึ่งนักการเมืองชั้นนำกระทำต่อสิ่งที่ถูกและไม่ถูกนิยามเป็นทางการว่าเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือสำคัญของรัฐ ในบางกรณีการตัดสินใจเป็นไปอย่างตรงไปตรงมาไม่มากก็น้อย เช่นในตอนที่พวกเขาเพียงแต่รับเอาเครื่องมือบริหารของรัฐเจ้าของอาณานิคมรวมทั้งเครื่องมือทางกฎหมายของมัน ซึ่งไม่ขัดแย้งกับเป้าหมายสำคัญของพวกไซออนนิสท์มาใช้อย่างมากมาย ตัวอย่างเช่นลบกฎข้อบังคับต่างๆ ของรัฐบาลที่เป็นเจ้าของอาณัติในเรื่องการจำกัดผู้อพยพชาวยิวและการซื้อที่ดินของชาวยิวออกเสีย ยังมีกฎข้อบังคับเช่นเดียวกันนี้อีกมากที่ใช้ในการระบุถึงสำนักงานและสถาบันสำคัญๆที่มีชื่ออยู่ในกฎหมายชั่วคราวที่ออกในเดือนกุมภาพันธ์ 1949 ซึ่งมีหน้าที่แต่งตั้งประธานาธิบดี คณะรัฐบาล สภาคเนสเสต (หรือสภาผู้แทนราษฎร) และอื่นๆ ขึ้นมา อย่างไรก็ตามในกรณีอื่นๆ นั้น องค์การสำคัญๆ บางองค์การก็ถูกทิ้งให้เป็นองค์การที่ไม่ใช่ของรัฐหรือมิฉะนั้นก็ถูกนำมาอยู่ใต้ร่มเงาของรัฐในขณะที่ยังคงตกอยู่ใต้การควบคุมของพรรคการเมืองหรือของระบบข้าราชการกลางอยู่มากเช่นเดียวกับทุกๆที่ เหตุผลของการเลือกนั้นขึ้นอยู่กับการต่อสู้ระหว่างผลประโยชน์ทางการเมืองรวมทั้งความจำเป็นบางอย่างของพวกไซออนนิสท์ อย่างเช่นความปรารถนาที่จะดึงดูดผู้อพยพชาวยิวให้เข้ามาอีก ความสัมพันธ์กับประชากรชาวยิวในโลกและทัศนคติแบบมีเจตนาร้ายที่เพิ่มทวีขึ้นต่อผู้อยู่อาศัยซึ่งไม่ใช่ชาวยิวที่เหลืออยู่ในอิสราเอล เราควรจะสนใจในเรื่องนี้ด้วยว่าถึงแม้ว่ากระบวนการบางอย่างนี้จะถูกกระทำไปในลักษณะของแนวความคิดที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ของนายเบน–กูเรียนคือ‘มัมลัคตุยท์’(ความจำเป็นที่จะต้องเอาองค์การที่มีอยู่ก่อนและสถาบันที่มีฐานอยู่บนพรรคการเมืองมาอยู่ใต้การควบคุมของรัฐยิวซึ่งเขาถือว่าเป็นการแสดงออกที่สูงสุดของลัทธิไซออนนิสม์) ก็ตาม แต่ก็ควรจะตีความด้วยว่านั่นมีความมุ่งหมายที่จะยกสถานภาพของตัวเขาเองให้ดีขึ้นและทำให้สถานภาพของพรรคของเขาดีขึ้นด้วย เหมือนดังที่เปรี (Peri) กล่าวว่าผู้นำของพรรคมาปายนั้นได้รับประโยชน์อย่างใหญ่หลวงจากการแข่งขันของพรรคเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในอันที่จะสามารถพูดในนามของรัฐบาล ของรัฐและของชาติได้ มิใช่แต่เฉพาะในนามของพรรคเองเท่านั้น[4]

ทีนี้เราจะย้ายไปพูดถึงลักษณะเฉพาะบ้าง เราสามารถยกตัวอย่างเฉพาะที่สำคัญๆ ของกระบวนการนี้มาให้เห็นได้เพียงสองสามรายเท่านั้น ข้าพเจ้าจะเลือกกล่าวถึงตัวอย่างที่เกี่ยวข้องโดยตรงที่สุดกับปัญหาสำคัญของการเป็นพลเมือง ความเป็นรัฐและการสร้างข้อปฏิบัติใหม่ๆ ที่อนุญาตให้กลุ่มการเมืองที่สำคัญของอิสราเอลมีการควบคุมในระดับสูงได้

สำหรับนักประวัติศาสตร์การเมืองส่วนใหญ่แล้ว การสร้างกองทัพใหม่ของอิสราเอลขึ้นมานั้นแสดงให้เห็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของแรงผลักดันของนายเบน – กูเรียนในการที่จะสร้างสถาบันของรัฐหรือของชาติให้อยู่แยกจากการสังกัดอยู่กับหน่วยเฉพาะหรือพรรคเดิมๆของประเทศ ดังนั้นจึงเกิดองค์การไอดีเอฟ (IDF – The Israeli Defence Force – กองกำลังป้องกันของอิสราเอล) ขึ้นมาจากหน่วยฮากานาห์ (Haganah) ปาลมัค (Palmack) และกองทัพอาสาสมัครขนาดเล็กกว่าเช่นหน่วยอิรกุน (Irgun) ไอดีเอฟเป็นองค์การทางการทหารเดี่ยวๆ หน่วยเดียวซึ่งสมาชิกของมันต้องไม่ไปสามิภักดิ์ในด้านสังคมหรือด้านการเมืองต่อผู้ใดยกเว้นแต่รัฐบาลโดยผ่านทางกระทรวงกลาโหม [5] ลักษณะสำคัญของกระบวนการนี้ถูกเน้นต่อไปโดยความคิดอย่างเช่นว่ามันเป็นกระบวนการเชิงวิชาชีพ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเมืองซึ่งฝ่ายทหารได้รับไปใช้เสียเองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของภาพลักษณ์ทางองค์การของตน[6] แต่ดังที่เปรีแสดงให้เห็น นายเบน– กูเรียนก็สามารถใช้กระบวนการนี้เป็นเครื่องปกปิดเพื่อกระทำการควบคุมกิจการทหารด้วยตนเองต่อไปในฐานะที่เขาเป็นนายกรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเพื่อส่งเสริมให้บรรดานายทหารจงรักภักดีต่อตัวเขาและพรรคของเขาโดยเขี่ยคนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับคู่แข่งทางการเมืองของเขาออกไปเสีย และกีดกันการควบคุมดูแลที่มีประสิทธิภาพของสภาคเนตเสตและคณะรัฐมนตรีเสียโดยยกเอาข้ออ้างที่ว่าความมั่นคงของชาตินั้นเป็นเรื่องจำเป็นกว่าขึ้นมาเป็นเหตุผล[7]

สถานภาพใหม่ของสถาบันที่มีมาก่อนรัฐที่สำคัญอีกสถาบันหนึ่งคือองค์การฮิสตาดรูท (Histadrut หรือองค์การทั่วไปของคนงานยิวในปาเลสไตน์ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อปี 1920) นั้นตกอยู่ภายใต้ตรรกวิทยาทางการเมืองที่เปิดเผยมากกว่านี้ ในกรณีนี้มีการตัดสินใจว่ามันควรอยู่ภายนอกเครื่องมือซึ่งเป็นทางการของรัฐ แต่ก็หลังจากที่ยอมยกหน้าที่บางอย่างของมันให้แก่กระทรวงใหม่ๆ อย่างเช่น กระทรวงการศึกษาไปแล้ว ตัวอย่างเช่นการควบคุมโรงเรียนของรัฐเป็นต้น กล่าวกันว่าตรงจุดนี้เหตุผลในการโอนเอาบริการต่างๆ ที่แต่ก่อนเคยทำหน้าที่เป็นฐานของพรรคมาปาม (Mapam) อันเป็นคู่แข่งทางการเมืองที่สำคัญของพรรคมาปายออกไปเสียและทิ้งหน้าที่อื่นๆ คือหน้าที่ที่เคยช่วยนำทางเศรษฐกิจให้พรรคมาปายหรือช่วยให้พรรคได้ไปถึงประชากรส่วนใหญ่รวมทั้งผู้อพยพใหม่ๆโดยอาศัยการจัดการทางสวัสดิการสังคมให้อย่างเช่นเงินกองทุนเพื่อคนป่วยและเงินบำนาญ[8] โดยข้อเท็จจริงที่ว่าองค์การฮิสตาดรูทนั้นมิได้เป็นแต่เพียงตัวแทนแห่งผลประโยชน์ของคนงานเท่านั้นแต่ยังเป็นนายจ้างคนสำคัญและเจ้าของกิจการสำคัญๆ อย่างเช่นบริษัทก่อสร้างคือซอลโบเนห์ (Sol Boneh) บริษัทผลิตเครื่องหัตถกรรมคือบริษัทกูร (Koor) และธนาคารซึ่งใหญ่เป็นที่สองของอิสราเอลอีกด้วย ความเป็นประโยชน์ขององค์การนี้ที่มีต่อรัฐบาล ก็คือพยายามจะจัดการกับเศรษฐกิจที่ย่ำแย่คู่ขนานไปกับบทบาทในการเกณฑ์ผู้ลงคะแนนที่เป็นคนงานหรือผู้อพยพเข้ามาใหม่ๆ ที่มันสนับสนุนอยู่จากกลุ่ม

ผู้สมัครแข่งขันให้เข้ามาสู่ตลาดแรงงานที่มันจ้างไว้ ดังที่ชาเลฟ (Shalev) กล่าวไว้ว่า ได้มีการจัดหาประโยชน์อีกอย่างหนึ่งให้โดยความสามารถขององค์การนี้ที่จะแบ่ง และควบคุมคนงานชาวอาหรับเมื่อคนงานเหล่านั้นจำเป็นต้องแสวงหางานทำในแวดวงเศรษฐกิจของอิสราเอลในทศวรรษ 1950[9]

สูตรชนิดที่สามนั้นใช้กับองค์การสำคัญอีกสององค์การของไซออนนิสท์ซึ่งมีอยู่ก่อนรัฐ นั่นคือตัวแทนชาวยิว (Jewish Agency) ซึ่งรับผิดชอบเรื่องความสัมพันธ์กับประชากรยิวโลก กับอาวุธที่ใช้ในการซื้อที่ดินของมันคือกองทุนแห่งชาติยิว (Jewish National Fund) ในกรณีนี้ได้มีการตัดสินใจว่าบทบาทขององค์การทั้งสองนี้ในการส่งเสริมการอพยพเข้ามาและการตั้งหลักแหล่งของชาวยิวต่อไปนั้นควรกระทำไปในนามของประชาชนชาวยิวทั่วโลกมากกว่าจะเป็นไปในนามของรัฐอิสราเอล เหตุผลอย่างหนึ่งก็คือนั่นจะทำให้ตัวแทนนั้นสามารถได้รับเงินทุนจากสหรัฐอเมริกาซึ่งสามารถจะเป็นประโยชน์ได้เมื่อมีสถานภาพที่จะได้รับการยกเว้นจากภาษีภายใต้กฎหมายอเมริกัน ถ้าหากว่าองค์การช่วยเหลือมนุษยชนไม่ใช่รัฐต่างประเทศเป็นผู้ส่งเงินทุนเหล่านั้นมาให้[10] ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือองค์การเหล่านี้อนุญาตให้มีการรับเอาข้อปฏิบัติพิเศษบางอย่างที่มีต่อประชากรอาหรับไปใช้ได้ ตัวอย่างเช่นที่ดินซึ่งเป็นของกองทุนนั้นจะนำไปขายหรือให้ผู้ที่ไม่ใช่คนยิวเช่าไม่ได้ ซึ่งตามที่ชาเลฟกล่าวไว้ ว่านั่นทำให้สามารถที่จะมีการเลือกปฏิบัติคือลำเอียงเข้าข้างประชากรยิวโดยไม่ทำให้ใครสนใจในการเลือกปฏิบัตินั้นโดยคิดว่ามันเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายว่าด้วยสิทธิและความเกี่ยวข้องระหว่างรัฐและประชาชน[11] อย่างไรก็ตามเมื่อได้พูดมาทั้งหมดนี้ ตัวแทนและเงินทุนก็ยังคงอยู่ใต้การควบคุมของพรรคการเมืองสำคัญๆ ของอิสราเอลซึ่งเป็นตัวแทนในการจัดการในลักษณะที่เป็นสัดส่วนกับเสียงเลือกตั้งที่ได้รับมาในการเลือกตั้งปี 1946 จากการประชุมแห่งชาติซึ่งมีมาก่อนรัฐ อันเป็นข้อปฏิบัติที่รู้จักกันในภาษาอิสราเอลว่า ‘ลูกกุญแจ’ ความคิดในเรื่องลูกกุญแจนี้มีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นแนวนำให้แก่การกระจายเงินทุนที่ได้รับมาจากต่างประเทศซึ่งถูกแบ่งออกในหมู่พรรคต่างๆ ในสัดส่วนเดียวกัน[12] เมื่อมองจากทัศนวิสัยนี้ การที่ทั้งตัวแทนและเงินกองทุนมักจะถูกนักรัฐศาสตร์อิสราเอลเรียกว่ากิจการ ‘กึ่งรัฐ’ อยู่บ่อยๆ นั้นแสดงถึงสถานภาพที่เป็นจริงของมันโดยมิได้แนะถึงข้อต่อไปว่าในประเทศใดๆ ก็ตามขอบเขตระหว่างสิ่งที่ถูกนิยามและไม่ถูกนิยามว่าเป็นของรัฐนั้นเป็นทั้งสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้และสิ่งที่อยู่ใต้การยักย้ายถ่ายเททางการเมือง

ระบบที่สร้างขึ้นในระยะสองสามปีแรกหลังจากปี 1948 นั้นมีลักษณะสำคัญจำนวนหนึ่งซึ่งยังคงเป็นส่วนสำคัญในปฏิบัติการทางการเมืองของอิสราเอล อย่างน้อยก็จนกระทั่งถึงสงครามตะวันออกกลางปี 1967 ข้อแรกคืออำนาจยังคงอยู่กับพวกผู้นำของพรรคมาปาย (ซึ่งต่อมาเรียกว่าพรรคแนวกรรมกร–Labour Alignment) ซึ่งถึงแม้ว่าจะไม่เคยทำให้สภาคเนสเสตได้เสียงข้างมากในการเลือกตั้งอย่างชัดเจนภายใต้ระบบการเป็นตัวแทนตามสัดส่วนที่ได้สืบทอดมาจากสมัยก่อนที่จะมีรัฐอิสราเอล แต่ก็ยังได้ที่นั่งถึงสองเท่าของคู่แข่งที่ใกล้เคียงที่สุดของมัน[13] นอกจากนั้นพรรคมาปายยังได้ประโยชน์จากสถานภาพที่อยู่ตรงใจกลางของอำนาจทางซ้ายและขวาซึ่งหมายความว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะพิจารณาถึงการจัดตั้งรัฐบาลผสมโดยไม่มีพรรคนี้ ในสถานการณ์เหล่านี้พรรคมาปายจึงสามารถจัดหานายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีต่างประเทศ รัฐมนตรีกระทรวง

คลังและรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม (ตลอดเวลาทั้งหมดยกเว้นแค่สองสามเดือน) ขึ้นได้ นอกจากนั้น ความสามารถที่จะปกครองของพรรคนี้ย่อมเพิ่มทวีขึ้นโดยที่มันมีอำนาจควบคุมองค์การสำคัญๆ อย่างเช่น การทหารและข้าราชการรวมทั้งองค์การฮิสตาดรูทและตัวแทนชาวยิวด้วย องค์การทั้งสองนี้ได้เปิดทางให้พรรคมาปายเข้าถึงทรัพยากรพิเศษต่างๆ นานานับตั้งแต่หนังสือพิมพ์ของฮิสตาดรูท สำนักพิมพ์และธนาคาร ไปจนถึงเงินกองทุนขององค์การตัวแทนชาวยิวซึ่งรวบรวมขึ้นในอเมริกาเหนือและที่อื่นๆ[14] ข้อสุดท้าย ตามที่ชาเลฟว่าไว้ คือพรรคมาปายสามารถแสดงบทบาทของผู้เป็นประมุขในลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งได้ ในไม่ช้าพลเมืองชาวยิวส่วนใหญ่ซึ่งมีอยู่มากมายในประเทศก็ยอมรับการตีความของพรรคนี้เกี่ยวกับเรื่อง ภาระกิจแห่งชาติของอิสราเอลรวมทั้งเรื่องกลยุทธ์ทางการทหารและเรื่องวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจหลักๆ ด้วย [15]

ข้อสอง พรรคมาปายเต็มใจที่จะแบ่งปันตำแหน่งและกระจายทรัพยากรไปโดยอาศัยการสร้างรัฐบาลผสมที่กว้างขวางกว่ารัฐบาลผสมที่มีขึ้นเพราะความจำเป็นอย่างเข้มงวดที่จะต้องประกันถึงการมีเสียงข้างมากในสภาคเนสเสต วิธีหนึ่งที่จะบรรยายถึงกระบวนการนี้ก็คือใช้วลีของกัลนูร (Galnoor) ที่ว่า'การเมืองแห่งความอารีอารอบ'[16] แต่ในความเป็นจริงแล้วมีอะไรมากกว่านี้มาก อย่างหนึ่งคือพรรคมาปายได้ส่งเสริมให้พรรคอื่นๆ พยายามวางรูปแบบของตัวเองให้เป็นไปตามภาพพจน์ของกรรมกรต่อไปและแสวงหาทางไปสู่ทรัพยากรจากรัฐบาลรวมทั้งจากธนาคารและสถาบันเงินเชื่อของตัวเอง จากองค์การด้านเศรษฐกิจและสังคมของตัวเอง และจากความเชื่อมโยงของตัวเองกับชุมชนชาวยิวโพ้นทะเลด้วย[17] อีกอย่างหนึ่งพรรคต่างๆ จะกลายเป็นเครื่องเชื่อมโยงอันจำเป็นระหว่างองค์กรต่างๆ ที่เป็นทางการและกึ่งทางการ ซึ่งประกอบกันเข้าเป็นรัฐอิสราเอล

ลักษณะสำคัญประการที่สามของอิสราเอลในระยะยี่สิบปีแรกก็คือการที่อิสราเอลมีการบริหารที่เข้มแข็ง ซึ่งถูกควบคุมโดยพรรคการเมืองพรรคหนึ่งซึ่งเป็นผู้จัดหาสมาชิกอาวุโสเกือบทั้งหมดให้แก่คณะรัฐบาลรวมทั้งนายกรัฐมนตรีที่เข้มแข็งซึ่งมีอำนาจกว้างขวางและมีเจตนาร้าย ก็พรรคและคณะรัฐบาลนี่แหละที่เป็นผู้ริเริ่มออกกฎหมายใหม่ๆ โดยมีการท้าทายเพียงเล็กน้อยเท่านั้นจากสภาคเนสเสตหรือจากสภานิติบัญญัติ ด้วยการหยิบยืมเอามาจากชาวอังกฤษผู้มาอยู่ก่อน พรรคจึงมีอำนาจในการปกครองอย่างสูงสุดอย่างน่ากลัว (อย่างน้อยก็ในกระดาษ) ดังนั้นตามกฎหมายพื้นฐานของสภาคเนสเสตแห่งปี 1958 (ซึ่งถูกนำมาเป็นเครื่องทดแทนสำหรับรัฐธรรมนูญส่วนที่เป็นของถาวร) จึงไม่มีใครสามารถวีโต้กฎหมายของสภาคเนสเสตได้ ในขณะที่มีแต่สภาคเนสเสตเท่านั้นที่สามารถจะยุบตัวเองได้ แต่เช่นเดียวกับในกรณีของอังกฤษ อำนาจของพรรคที่ควบคุมสมาชิกของพรรคในรัฐสภาไว้อย่างเข้มแข็งก็สามารถที่จะทำให้สิทธิพิเศษเหล่านี้กลายเป็นไร้ความหมายจริงๆ ไปได้จริง

ข้อสี่ รัฐบาลและสถาบันต่างๆ ที่รัฐบาลควบคุมอยู่จะดำเนินไปตามนโยบายที่เข้าแทรกแซงทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ส่วนหนึ่งนโยบายเหล่านี้จำเป็นสำหรับการสร้างสถาบันสำหรับป้องกันตัวขึ้นมา และจำเป็นสำหรับจัดการกับการอพยพของคนจำนวนมหาศาลในระยะสี่ปีแรกหลังจากได้รับเอกราชซึ่งตอนนั้น

ประชากรยิวเพิ่มขึ้นเกือบสองเท่า แต่นโยบายเช่นนั้นก็ถูกส่งเสริมเพราะการขาดเงินลงทุนภาคเอกชนในเศรษฐกิจของอิสราเอลในระยะนี้และเพราะการที่รัฐบาลเอื้อมมือเข้าไปถึงกองทุนใหญ่ๆ จากนอกประเทศด้วย ตามตัวเลขที่อ้างโดยเบนิน (Beinin) นั้นอิสราเอลได้รับเงิน 6 พันล้านเหรียญอเมริกันจากเงินทุนที่เข้ามาในระหว่างปี 1948 – 1965 สองในสามส่วนของจำนวนนั้นประกอบด้วยการโอนด้านเดียวมาจากประชากรยิวทั่วโลก จากสหรัฐอเมริกาและจากค่าซ่อมแซมหลังสงครามซึ่งเยอรมนีตะวันตกจ่ายให้[18] ผลก็คือ รัฐบาลสามารถจะลงทุนเงินสองในสามของเงินทุนทั้งหมดที่นำมาลงทุนในอิสราเอลเมื่อทศวรรษ 1950 และสองในห้าส่วนของเมื่อทศวรรษ 1960 ได้ ทั้งนี้ทำให้รัฐบาลได้มีอำนาจพิเศษควบคุมภาครัฐไว้ได้โดยร่วมกับองค์การฮิสตาดรูท รัฐบาลจ้างแรงงานได้ร้อยละ 40 และยังมีอำนาจควบคุมภาคเอกชนด้วยโดยอาศัยความสามารถของรัฐบาลที่จะให้เงินกู้ สัมปทานและการทำสัญญาต่างๆ[19] อำนาจมากกว่านั้นมาจากความสามารถของพรรคมาปายในการที่จะใช้องค์การฮิสตาดรูทไปควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างคนงานกับนายจ้าง ในสถานการณ์เหล่านี้พรรคจึงอยู่ในตำแหน่งที่ดีไม่ใช่แต่เพียงเพื่อจะเป็นผู้นำทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้นแต่ยังสามารถเก็บเกี่ยวผลรางวัลทางการเมืองหลายอย่างได้จากนั้นด้วย ดังที่ชาเลฟได้ว่าไว้[20]

ลักษณะสำคัญอันสุดท้ายของชีวิตการเมืองของอิสราเอลในระยะต้นๆ ก็คือ มันเกิดขึ้นภายในบริบทของนโยบายรักษาความมั่นคงแบบก้าวร้าวต่อเพื่อนบ้านคือรัฐอาหรับของอิสราเอล และในทางกลับกันก็ได้ใช้นโยบายนี้เพื่อแก้ตัวการปฏิบัติต่อรัฐอาหรับต่อประเทศตนเองดังสิ่งที่โคเฮน (Cohen) เรียกว่า ‘สมาชิกแห่งประชากรของศัตรูผู้พ่ายแพ้’[21] คนเหล่านั้นต้องตกอยู่ภายใต้กฎอัยการศึกมาจนกระทั่งถึงปี 1965 พวกเขาต้องสูญเสียที่ดินที่เหลืออยู่ไปมากมาย และถึงแม้ว่าพวกเขาจะมีสิทธิ์ออกเสียงได้ ก็ไม่มีการอนุญาตให้พวกเขาจัดตั้งพรรคการเมืองของพวกเขาเองได้ ดังนั้นขณะที่พวกเขาเป็นสมาชิกของประชาธิปไตยตามแบบของอิสราเอล ที่จริงนั้นกลับต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมต่างๆ นานาซึ่งทำให้พวกเขาตกอยู่ใต้เจตนารมณ์ ของนักการเมืองและข้าราชการชาวยิว[22] ความขัดแย้งระหว่างความคิดที่ว่าอิสราเอลเป็นรัฐที่มีความเสมอภาคสำหรับคนทุกคนกับการปฏิบัติที่ไม่ให้ความเสมอภาคแก่คนบางส่วนอันเป็นผลที่ได้มานี้ส่วนใหญ่ยังคงถูกปิดบังซ่อนเร้นไว้จนกระทั่งถึงปี 1967 เมื่อชาวอาหรับยังคงมีประชากรน้อยกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด แต่ต้องถือว่าเป็นลักษณะที่เห็นได้ชัดเจนมากขึ้น เมื่ออิสราเอลทำการควบคุมชาวปาเลสไตน์เชื้อชาติอาหรับจำนวนมากกว่านั้นมากซึ่งอยู่ในฝั่งตะวันตก (ของแม่น้ำจอร์แดน) และฉนวนกาซาในระหว่างสงครามปี 1967

สำหรับนักวิเคราะห์ชาวอิสราเอลนั้น ประเทศของพวกเขาได้ชัยชนะอย่างท่วมท้นและไม่คาดฝันในปี 1967 การพิชิตสถานที่ต่างๆ ได้อย่างรวดเร็วซึ่งได้ฝังลึกอยู่ในประวัติศาสตร์โบราณของยิวอย่างเช่นกรุงเยรูซาเล็มตะวันออกและฝั่งตะวันตกนั้นนับเป็นเครื่องหมายแห่งความสูงส่งทางการเมืองของประเทศของชาวยิว แน่นอนในเรื่องนี้ย่อมมีความจริงบางอย่างอยู่ ดังที่กัลนูรได้กล่าวไว้ว่ามันนำไปสู่การฟื้นขึ้นโดยฉับพลันของการโต้เถียงที่ร้อนแรงยิ่งในเรื่องวัตถุประสงค์ของพวกไซออนนิสท์เกี่ยวกับเขตแดนและการปฏิบัติต่อประชาชนจำนวนมากที่ไม่ใช่ยิว คนเหล่านั้นบัดนี้อยู่ใต้การควบคุมของยิว นั่นทำให้พรรค

กรรมกร (Labour Party) กลายเป็นอัมพาตไป ลดคุณค่าของลัทธิไซออนนิสม์แบบกรรมกร (Labour Zionism) ลง และให้ประโยชน์ในฉับพลันทันทีแก่พวกนักชาตินิยมเคร่งศาสนาผู้ดูเหมือนจะสามารถหาคำตอบที่ชัดเจนในด้านอุดมการณ์ให้แก่ปัญหาต่างๆ ในปัจจุบันได้[23] อย่างไรก็ดี ดังที่กัลนูรกล่าวไว้ด้วยว่า ควรจะมองดูสงครามเองว่าเป็น 'ตัวประสาน' แนวโน้มต่างๆ ที่ได้เริ่มแสดงตัวเองออกมาแล้วก่อนปี 1967[24] แนวโน้มสามอย่างมีความสำคัญเป็นพิเศษ

แนวโน้มอันแรก เกี่ยวกับอิทธิพลต่อการเมืองของกระบวนการการเปลี่ยนแปลงบางอย่างของสังคมและเศรษฐกิจซึ่งได้เริ่มเร่งจังหวะขึ้นในตอนต้นทศวรรษ 1960 อิทธิพลอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่ว่าส่วนใหญ่ของฐานทางประวัติศาสตร์แห่งการสนับสนุนของพรรคมาปาย คือชนชั้นคนงานแอชเกนาซี (Ashkena-zi ซึ่งมีกำเนิดเดิมมาจากยุโรป) นั้นได้รับการส่งเสริมให้มีบทบาทเป็นผู้จัดการหรือเสมียนหลังปี 1948 และหลังจากที่ตำแหน่งเหล่านี้ถูกชาวยิวตะวันออกจากเอเชียและแอฟริกาเหนือยึดครองไว้ และต่อมาชาวอาหรับปาเลสไตน์ก็เข้ามายึดครอง ปัจจัยนี้และปัจจัยอื่นๆ จึงสนับสนุนให้ชาวตะวันออกเหล่านี้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองมากขึ้น สัดส่วนของคนเหล่านี้ต่อจำนวนพลเมืองทั้งหมดเพิ่มจากหนึ่งในสามเมื่อปี 1951 กลายเป็นกว่าครึ่งในทศวรรษ 1970 ในขณะที่จำนวนของพวกเขาเพิ่มขึ้นและในขณะที่พวกผู้อพยพรุ่นที่สองเริ่มรู้สึกว่าตนต้องพึ่งพาพรรคมาปายและฮิสตาดรูทน้อยลงในการหางานทำ หาที่อยู่อาศัยและความมั่นคงทางสังคมนั้นพวกเขาก็เริ่มรู้สึกแค้นเคืองมากขึ้นเหมือนกันในการที่มีช่องว่างทางการศึกษาและทางวัฒนธรรมซึ่งแยกพวกเขาออกจากชาวยิวที่มีกำเนิดจากยุโรปอย่างมากมาย ถ้าจะยกตัวอย่างเพียงกรณีเดียวก็คือมีรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลแค่สามคนเท่านั้นที่เป็นชาวตะวันออกที่ได้รับการแต่งตั้งในระหว่างปี 1948 กับ 1973[25] การที่ชาวตะวันออกถอยห่างออกจากพรรคกรรมกรนั้นจะแลเห็นได้ก่อนปี 1967 ถึงแม้ว่าจะยังไม่ได้เริ่มกลายเป็นกระแสจนกระทั่งถึงพรรคลิคุดของเมนาชิม เบกินเริ่มดูเหมือนเป็นทางเลือกที่สามารถเติบโตได้ใน ทศวรรษ 1970 ก็ตาม ชาวอาหรับเองก็เริ่มใช้อำนาจที่พวกเขาได้มาจากการที่พวกเขาเข้ามาสู่ตลาดแรงงานของอิสราเอลและไม่สามารถไว้ใจในการลงเสียงให้พรรคมาปายตามแบบที่พวกเขาเคยทำมาครั้งหนึ่งนั้น

แนวโน้มที่สองที่ปรากฏชัดเจนก่อนปี 1967 ก็คือการประจักษ์ถึงความจริงมากขึ้นของสมาชิกหนุ่มๆ บางคนของพรรคศาสนาแห่งชาติ (National Religious Party) ซึ่งไม่มีความสามารถที่จะแพร่อิทธิพลแก่ชีวิตชาวอิสราเอลได้มากกว่าแค่กระจ้อยร่อยเท่านั้น ในขณะที่ทำงานเป็นหุ้นส่วนประจำคนหนึ่งของรัฐบาลผสมนี่จะมีผลอันสำคัญหลังสงครามเนื่องจากพวกเขาได้บีบบังคับพรรคของตนให้มีความสนใจในปัญหาของชาติให้กว้างขวางขึ้น ตัวอย่างเช่นในเรื่องความจำเป็นที่จะต้องมีที่อยู่อาศัยของยิวที่ฝั่งตะวันตก ในขณะที่ละทิ้งบทบาทเดิมๆของตนในฐานะที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยระหว่างรัฐบาลกับชนส่วนใหญ่ของชุมชนผู้ปฏิบัติตามไปเสีย[26]

แนวโน้มที่สามคือพรรคมาปายซึ่งก็เป็นเช่นเดียวกับพรรคอื่นๆ ที่มีอำนาจอยู่เป็นเวลาช้านานได้เริ่มแสดงสัญญาณของความแค้นและความเครียดออกมาโดยแสดงให้เห็นความแตกแยกภายในพรรคเนื่องจากมีการรวมศูนย์อำนาจมากเกินไปและสูญเสียความกระตือรือร้นและความเข้มแข็งด้านสติปัญญาโดย

ทั่วๆ ไปอย่างชัดเจนที่สุด ร้ายกว่านั้นพรรคได้ประสบกับความยากลำบากในการจัดการหน่วยเลือกตั้งต่างๆ ของตนในการที่จะหาทรัพยากรที่จำเป็นมาให้หน่วยเลือกตั้งเหล่านั้น เราสามารถแลเห็นอาการป่วยกระเสาะกระแสะนี้ได้จากการลาออกของผู้นำที่ทำงานอยู่เป็นเวลานานคือนายเบน – กูเรียนในปี 1963 รวมทั้งการที่เขาได้จัดตั้งพรรคคู่แข่งคือพรรคราฟี (Rafi) ขึ้น อีกทั้งจากการที่มีการสไตร๊ค์ต่อต้านรัฐบาลเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในระหว่างที่เศรษฐกิจตกต่ำในปี 1967 – 69 ทั้งหมดนี้ถูกทำให้ยากลำบากขึ้นอีกเป็นอย่างมากหลังจากปี 1967 เมื่อมีการขึ้นๆ ลงๆ อย่างมากในเรื่องเงินลงทุนของเอกชนจากภายนอกและมีการขยายภาคเศรษฐกิจอย่างเช่นความยุ่งยากในด้านการทหารและการอุตสาหกรรมซึ่งพรรคสามารถเข้าควบคุมได้น้อยลงมาก[27]

อย่างไรก็ตาม ในส่วนที่เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงสำคัญๆ ที่เกี่ยวกับแบบแผนการลงคะแนนเสียงนั้น การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้เริ่มเปิดเผยตัวเองออกมาในการเลือกตั้งทั่วไปซึ่งมีขึ้นหลังจากปี 1967[28] ในปี 1969 พรรคแนวกรรมกร – มาปาม (ในภาษาเฮบรูว์เรียกว่ามะอารัค – Ma'a rach) ยังคงสามารถได้คะแนนเสียงถึงร้อยละ 46.22 (ได้ที่นั่ง 56 ที่จาก 120 ที่) ในปี 1973 คะแนนเสียงลดลงเหลือร้อยละ 39.7 (และได้ที่นั่ง 51 ที่)แถมยังมีผู้กล่าวว่าคงจะได้คะแนนเสียงน้อยกว่านี้เสียอีกถ้าไม่ได้มีการเลือกตั้งในทันทีหลังจากสงครามตะวันออกกลางปี 1973 แต่หลังจากนั้นอีกสองสามเดือนเมื่อหลักฐานเกี่ยวกับความไม่พร้อมของรัฐบาลเพื่อการโจมตีของอียิปต์และซีเรียเป็นที่รู้เห็นกันกว้างขวางขึ้น หลังจากนั้นจึงได้ปรากฏการท้าทายใหม่ต่อพรรคนั้นในรูปของการจัดตั้งขบวนการประชาธิปไตยเพื่อความเปลี่ยนแปลง (Democratic Movement for Change – DMC) ขึ้นซึ่งได้คะแนนเสียงร้อยละ 11.6 ในการเลือกตั้งปี 1977 เพียงพอที่จะลดคะแนนเสียงของพรรคมะอารัคลงให้เหลือเพียงร้อยละ 26 จึงทำให้พรรคลิคุด (Likud) ซึ่งได้คะแนนเสียงร้อยละ 33.4 ได้จัดตั้งรัฐบาลผสมร่วมกับพรรคศาสนาแห่งชาติและพรรคดีเอ็มซี

หลังจากที่พรรคกรรมกรมีอำนาจมากกว่าทั้งในช่วงเวลาก่อนมีรัฐ และในระหว่างที่มีรัฐแล้วมาเป็นเวลาหลายสิบปี ความตระหนกตกใจที่เกิดขึ้นจากชัยชนะของพรรคลิคุดในปี 1977 นั้นถูกโฮโรวิทซ์ (Horowitz) เรียกอย่างเหมาะสมว่าเป็นยิ่งกว่า 'แค่การเปลี่ยนรัฐบาล'[29] แต่ในขณะที่จะแลเห็นได้อย่างง่ายๆ ว่าแบบอย่างของการออกเสียงซึ่งมั่นคงของยุคสมัยเก่าได้ถึงคราวสิ้นสุดลงแล้ว ก็ปรากฏว่าการที่จะหาว่าจะมีอะไรมาแทนมันนั้นเป็นเรื่องที่ยากกว่ามาก เมื่อมองดูสถิติการเลือกตั้งแต่อย่างเดียวก็ดูเหมือนจะเป็นไปได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นน่าจะเรียกได้ดีที่สุดว่าคือระบบ 'รัฐบาลผสมสองพรรค' นั่นเอง คะแนนเสียงที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ของพรรคลิคุดเกิดหยุดชงักลงในปี 1984 และถูกแทนที่ด้วยอะไรบ้างอย่างที่คล้ายกับการจนมุมโดยพรรคลิคุดและพรรคกรรมกรได้ที่นั่ง 41 และ 44 ที่นั่งตามลำดับในการเลือกตั้งทั่วไปปีนั้นและได้ 40 และ 38 ที่นั่งในปี 1988 จึงไม่มีกลุ่มใดมีคะแนนเสียงข้างมากอย่างชัดเจนในอันที่จะปกครองในเวลาที่เข้าใจกันอย่างกว้างขวางว่าเป็นเวลาวิกฤติอย่างใหญ่หลวงของชาติ และการเรียกร้องที่ดังแสบหูมากขึ้นที่ต้องการให้มีพรรคเล็กๆ กว่านั้นก็ทำให้การจัดตั้งรัฐบาลผสมตามแบบเดิมเป็นไปอย่างยากลำบากมาก กลุ่มใหญ่ๆ ทั้งสองกลุ่มจึงอาศัยสูตรใหม่ในการเลือกคณะรัฐมนตรีแบบ 'เอกภาพของชาติ' ซึ่งมีการแบ่งตำแหน่งสำคัญๆไป

ระหว่างสองกลุ่มนี้ตามกฎข้อบังคับที่ได้กำหนดไว้ก่อนแล้ว ดังนั้นจึงนำไปสู่ข้อปฏิบัติหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งรัฐบาลผสมในระบบสองพรรคทุกแห่งในโลก คือความลำบากในการตั้งนโยบายให้ชัดเจน โดยมีความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน และความรู้สึกที่ว่าอย่างน้อยหุ้นส่วนฝ่ายหนึ่งก็คอยเฝ้าหาโอกาสเหมาะๆ อยู่เสมอที่จะโค่นรัฐบาลลงและจะต่อสู้กันในการเลือกตั้งทั่วไปอีกครั้งหนึ่งในลักษณะที่ตนจะเป็นต่อ อย่างไรก็ตามในกรณีของอิสราเอล สิ่งที่ทำให้คณะรัฐบาลของชาติรวมกันอยู่ได้จนกระทั่งถึงฤดูใบไม้ผลิปี 1990 ก็คือความเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางของมัน อย่างน้อยก็ในระยะสองปีแรก การมีวิกฤติการณ์ด้านเศรษฐกิจ ศาสนาและการเมืองซึ่งจบลงด้วยการแข็งข้อก่อกบฏของชาวอาหรับปาเลสไตน์ซึ่งรู้จักกันในนามของอินติฟาดา (Intifada) และอย่างน้อยก็ในส่วนที่เกี่ยวกับพวกหัวหน้าพรรคก็คือความเข้าใจของพวกเขาที่ว่าพวกเขาอยู่ดีกินดีเมื่ออยู่ในคณะรัฐบาลยิ่งกว่าเมื่ออยู่นอกคณะรัฐบาล เพราะว่ามีทั้งตำแหน่งและเงินทอง

ในระหว่างนั้นการรวมตัวกันซึ่งครั้งหนึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจรัฐในสมัยที่พรรคกรรมกรเป็นผู้นำนั้นได้ลดลงมากแล้ว ซึ่งอาจจะเห็นได้จากการตรวจดูจำนวนของปัจจัยใหม่ๆ[30] ปัจจัยหนึ่งคืออำนาจหน้าที่ของพรรคการเมืองต่างๆ ซึ่งมีบทบาทเป็นตัวแทนของผลประโยชน์ทางการเมืองซึ่งมีอยู่กว้างขวางนั้นได้ลดลงเนื่องจากการท้าทายที่มีมากขึ้นจากองค์การใหม่ๆที่มีพลังอำนาจและจากกลุ่มผลประโยชน์ด้วยอย่างเช่น กลุ่มกุช เอมูนิม (Gush Emunim) ซึ่งทำตนเป็นพระเอกของพวกผู้ตั้งหลักแหล่งชาวยิวที่ฝั่งตะวันตกเป็นต้น สิ่งนี้คู่เคียงมากับการลดลงเช่นเดียวกันในอำนาจของสถาบันกึ่งรัฐอย่างเช่นองค์การฮิสตาดรูท ในสถาบันหลายแห่งนั้นธุรกิจของสถาบันเริ่มประสบกับความยากลำบากอย่างหนักในระหว่างช่วงเวลาอันยาวนานเมื่อเศรษฐกิจซบเซาในระหว่างปลายทศวรรษ 1970 ถึง 1980 ความเปลี่ยนแปลงอีกหลายอย่างมีผลกระทบต่ออำนาจของฝ่ายบริหารซึ่งได้รับการท้าทายมากขึ้นทั้งฝ่ายตุลาการและกลุ่มต่างๆ อย่างกลุ่มนักการศาสนาใต้ดินซึ่งได้เริ่มยืนหยัดขึ้นมาในฝั่งตะวันตกโดยการค่าชีวิตและก่อเหตุร้ายต่อชาวอาหรับที่ต่อต้านกฎข้อบังคับของอิสราเอล ผลก็คือกระบวนการแห่งความแตกแยกเป็นก๊กเป็นเหล่าซึ่งเป็นการลดอำนาจของกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดในอันที่จะนำทางนโยบายของอิสราเอลไป แลเห็นได้ชัดว่านี่เป็นสถานการณ์ที่แตกต่างเป็นอันมากจากสถานการณ์ที่มีอยู่ในช่วงเวลาที่ถัดจากการได้รับเอกราชและอาจจะทำให้คนบางคนโทมนัสเสียใจได้ อย่างไรก็ตามอาจจะกล่าวได้ว่าระบบปัจจุบันนี้ใกล้ชิดกับมาตรฐานที่มีอยู่ในบางส่วนของยุโรปและอเมริกายิ่งกว่าระบบเดิมซึ่งถูกแทนที่ไปแล้ว

อิหร่าน

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 อิหร่านถูกครอบครองโดยกองกำลังอังกฤษ อเมริกาและโซเวียตผู้ซึ่งได้ปลดเรซา ชาห์ (Reza Shah) ออกในปี 1941 และเอาโอรสของพระองค์คือมุฮัมมัด ชาห์มาแทนที่ ในสถานการณ์เหล่านี้ราชบัลลังก์ได้สูญเสียอำนาจหน้าที่ของตนไปมากและถูกกดดันเป็นอย่างมากจากกลุ่มการเมืองภายในมัจลิส (รัฐสภา) ซึ่งวิตกกังวลที่จะยับยั้งอำนาจของกษัตริย์ต่อไปและจะเปลี่ยนการปกครองให้เป็นอะไรที่คล้ายๆ ระบบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ได้มีการต่อสู้กันอย่างรุนแรงที่สุดในเรื่องการเข้า

ครอบครอง สิ่งที่ถูกเห็นว่าเป็นเครื่องค้ำจุนอันจำเป็นสองอย่างของรัฐบาลคือ กองทัพและกระทรวงกิจการภายใน กระทรวงกิจการภายในนั้นรับผิดชอบทั้งส่วนตำรวจและการแต่งตั้งข้าหลวงใหญ่ประจำแคว้นกับสภาท้องถิ่น ซึ่งดูแลการเลือกตั้ง นอกจากนี้อำนาจในชนบทก็ถูกแบ่งปันกันระหว่างเจ้าที่ดินใหญ่และพวกหัวหน้าเผ่าต่างๆ ในจำนวนนี้มีเพียงบางคนเท่านั้นที่มีความจงรักภักดีต่อชาห์ (กษัตริย์) ในระหว่างนั้นในเมืองชนบท การที่อำนาจหน้าที่ของกษัตริย์ได้อ่อนแอลงรวมทั้งมีความตึงเครียดทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นจากสงครามที่ขยายใหญ่ขึ้นได้ทำให้องค์การหัวรุนแรงต่างๆ อย่างพรรคทูเดฮ์มาร์กซิสท์ (The Marxist Todeh Party ซึ่งก่อตั้งในปี 1941) สามารถสร้างช่องว่างภายในที่จะเกณฑ์ หาสมาชิกใหม่และโฆษณาถึงนโยบายของตัวเอง (ในกรณีของพรรคทูเดฮ์เอง) ที่จะสร้างพรรคที่กว้างขวางทั่วประเทศซึ่งมีความเชื่อมโยงอย่างแข็งแกร่งกับบรรดาสหภาพกรรมกรและมีความสามารถเพิ่มขึ้นในอันที่จะปลุกเร้าประชาชนจำนวนมากให้เดินขบวนประท้วงในเมืองใหญ่ๆ ได้[31]

อย่างไรก็ตามเมื่อสงครามสิ้นสุดลงและกองทัพต่างชาติก็ถูกถอนออกไป ชาห์ก็สามารถเคลื่อนไหวได้อย่างรวดเร็วในอันที่จะสถาปนาการปกครองของกษัตริย์ขึ้นมาใหม่ พระองค์ทรงเพิ่มขนาดของกองทัพ ปราบปรามพรรคทูเดฮ์ สร้างผู้ค้ำจุนขึ้นจากสมาชิกของตระกูลเจ้าที่ดินในรัฐสภา แล้วในปี 1949 ก็ทรงฉวยโอกาสจากการพยายามลอบปลงชีวิตพระชนม์พระองค์ เพื่อประกาศกฎอัยการศึกและเรียกประชุมผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่อ่อนน้อมซึ่งได้ลงคะแนนเพิ่มอำนาจให้พระองค์ในทันที แล้วความสำเร็จนี้ก็ถูกขัดขวางโดยวิกฤติการณ์ที่ยืดเยื้ออยู่ถึงสามปี (1950 – 3) ซึ่งจบลงด้วยการต่อต้านของประชาชนต่อข้อเสนอซึ่งจะให้ยืดเวลาข้อตกลงกับบริษัทน้ำมันอังกฤษ – อิหร่านไปอีก ในสถานการณ์เช่นนี้ชาห์มีทางเลือกอยู่น้อย นอกจากต้องแต่งตั้งรัฐบาลซึ่งมีคู่ปรปักษ์เก่าของกษัตริย์คือ ดร.มุฮัมมัด โมซซาเดก (Muhammad Mossadeq) ขึ้นเป็นผู้นำ ดร.โมซซาเดกไม่ได้แค่ยึดเอาอุตสาหกรรมน้ำมันมาเป็นของชาติเท่านั้นแต่ยังใช้รัฐบาลผสมของเขาต่อต้านกองกำลังของกษัตริย์ซึ่งมีชื่อว่าแนวหน้าแห่งชาติ (The National Front) และถอดถอนกษัตริย์ออกจากอำนาจเกือบทั้งหมดที่พระองค์ทรงเอาคืนไปได้ในปี 1941 อีกด้วย แต่แล้วการสนับสนุนของโมซซาเดกเองก็กลับอ่อนกำลังลงทำให้เป็นการง่ายที่เขาจะถูกโค่นล้มลงโดยการรัฐประหารของพวกนายทหารอิหร่านซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยสืบราชการลับของอเมริกา

เมื่อมีอำนาจกลับมาอยู่ในมือแล้ว มุฮัมมัด เรซา ชาห์ก็เคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วเพื่อบดขยี้ศูนย์แห่งการต่อต้านทุกศูนย์ ครั้นแล้วก็ทรงจัดตั้งเผด็จการทางทหารแบบรวมอำนาจอย่างแข็งแกร่งขึ้น ฐานของมันอยู่ที่การขยายจำนวนข้าราชการและกองทัพออกไปรวมทั้งการมีเครื่องมือรักษาความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นซึ่งขึ้นอยู่กับการรวมหน่วยสืบราชการลับเข้ากับตัวแทนสำหรับควบคุมดูแลคือองค์การซาวัค (Savak หรือ National Information and Security Organization หรือ องค์การข่าวสารและความมั่นคงแห่งชาติ) ซึ่งตั้งขึ้นในปี 1957 โดยทั้งหมดนี้พระองค์ได้รับประโยชน์อย่างใหญ่หลวงจากความช่วยเหลือในระดับสูงของสหรัฐอเมริกา รวมทั้งได้เงินเพิ่มขึ้นจากการขายน้ำมันซึ่งเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 11 ถึงร้อยละ 41 ของรายได้ทั้งหมดของรัฐบาลในระหว่างปี 1948 – 1960[32] อย่างไรก็ตามถ้าหากว่ารายได้จำนวนมหาศาลจาก

ภายนอกจะทำให้ชาห์สามารถขยายจำนวนข้าราชการ ใช้จ่ายเงินไปในงานสาธารณะและลดความที่พระองค์ต้องขึ้นอยู่กับกลุ่มสังคมสำคัญๆ อย่างเช่นเจ้าที่ดินใหญ่ๆ อย่างที่ผู้อธิบายความคิดว่าอิหร่านเป็นรัฐให้เช่าได้ยืนยันไว้แล้วนั้น สิ่งนี้ก็ได้ให้ผลในทางลบอย่างเช่นสถานการณ์เงินเฟ้อและแนวโน้มเศรษฐกิจซึ่งทำให้อิหร่านเซถลาจากช่วงเวลาแห่งความเฟื่องฟูลงมากลายเป็นช่วงเวลาของเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนักในทันที[33]

ตัวอย่างที่ดีของความเสียเปรียบในการต้องพึ่งพารายได้จากภายนอกนั้น อาจพบได้ในช่วงเวลาที่มีความไม่มั่นคงทางการเมืองซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างปี 1960 – 1963 ซึ่งเป็นการผสมผสานของการตกต่ำของรายได้ ความขาดแคลนและการมีภาวะเงินเฟ้ออย่างกว้างขวางในปลายทศวรรษ 1950 เริ่มแรกได้มีการสไตร์ค์และอาการอื่นๆที่แสดงถึงความไม่พอใจของประชาชนประทุขึ้น ต่อมาก็เป็นช่วงเวลาของการบีบบังคับด้วยความเข้มงวดทำให้จำเป็นต้องกู้เงินจำนวนมากซึ่งสหรัฐอเมริกาและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund) สามารถให้ได้แต่ต้องมีสัญญาว่าจะมีแผนตัดทอนทางเศรษฐกิจเพื่อการประหยัดอย่างมาก ความกดดันจากวอชิงตันเพื่อให้มีการปฏิรูปที่กว้างขวางก็ตามมาเมื่อรัฐบาลใหม่ของประธานาธิบดีจอห์น เคนเนดี้ (John Kennedy) พยายามเกลี้ยกล่อมชักชวนพันธมิตรที่นิยมการใช้อำนาจหลายประเทศของอเมริกาให้ตัดหน้าการต่อต้านของประชาชนเสียก่อนโดยการปฏิรูปสังคม การตอบสนองของชาห์ก็คือการประกาศสิ่งที่พระองค์เรียกว่า ‘การปฏิรูปสีขาว’ ในปี 1962 ลักษณะที่สำคัญที่สุดของการปฏิรูปนี้ก็คือแผนการกระจายที่ดินใหม่อย่างใหญ่โต ซึ่งทำให้เกิดมีเสียงต่อต้านเพิ่มขึ้นจากกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ในเมืองอย่างกว้างขวางซึ่งรวมเข้ากับความไม่พอใจในการแทรกแซงของอเมริกาและวิธีการแบบเผด็จการของชาห์ด้วย กลุ่มเหล่านั้นประกอบด้วยพรรคทูเดฮ์ซึ่งคืนชีวิตขึ้นมาใหม่ และแนวหน้าแห่งชาติรวมทั้งกลุ่มของนักการศาสนาหัวรุนแรงซึ่งมีอยาตุลลอฮฺ โคมัยนี (Ayatullah Khomeini) เป็นผู้นำ ขบวนการนี้สิ้นสุดลงด้วยการเดินขบวนประท้วงของประชาชนอย่างมหาศาลเป็นเวลาสามวันในกรุงเตหะรานและเมืองสำคัญอื่นๆ เมื่อเดือนมิถุนายน 1963 ซึ่งถูกกองทัพไล่กระจัดกระจายไปและเสียชีวิตไปมากมาย ชาห์ได้เคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วอีกครั้งหนึ่งเพื่อบดขยี้ผู้ต่อต้านที่เหลือในขณะที่โคมัยนีถูกเนรเทศไปตุรกีและหลังจากนั้น เขาก็ย้ายไปยังที่อยู่อันถาวรมากขึ้น ณ เมืองนาญาฟ (Najaf) ในประเทศอิรัก

การสนับสนุนจากอเมริกาที่ได้มาใหม่ รวมทั้งการเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ของรายได้จากน้ำมันและแผนปฏิรูปที่ดินซึ่งทำลายอำนาจของคนใหญ่คนโตในชนบทลงไปนั้นได้กลายเป็นพื้นฐานสำหรับความพยายามต่อไปที่จะผนึกกำลังรัฐบาลของชาห์ สิ่งนี้ขึ้นอยู่กับการขยายกำลังกองทัพ ข้าราชการและบริการรักษาความปลอดภัยเหมือนแต่ก่อน ทำให้จำนวนข้าราชการเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าในระหว่างปี 1963 – 1977[34] ผลปรากฏว่ารัฐบาลสามารถจับผู้อยู่เบื้องหลังการต่อต้านทั้งหมดไว้ได้อย่างแน่นหนารวมทั้งสามารถขยายการควบคุมไปเหนือแวดวงใหม่ๆ ทั้งในเมืองและชนบทด้วย ตัวอย่างอันหนึ่งของเรื่องนี้ก็คือบทบาทขององค์การซาวัคในการจัดตั้งแล้วก็ควบคุมดูแลสหภาพกรรมกรต่างๆ ที่ได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐบาล อีกอย่างหนึ่งคือการรวมเอาพวกหัวหน้าในหมู่บ้านและคนอื่นๆ เข้ามาอยู่ในระบบของการควบคุมชนบท ในระหว่างนั้นการที่รัฐบาลมีสถานภาพเป็นศูนย์กลางในการจัดการเศรษฐกิจทำให้รัฐบาลสามารถดูแลและ

ควบคุมผู้จัดการธุรกิจในภาคเอกชนได้ในขอบเขตที่กว้างขวางโดยใช้วิธีให้เงินช่วย ให้เงินเชื่อและอนุญาตให้ทำสัญญากับรัฐบาลได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อเน้นแต่ในเรื่องการยักย้ายถ่ายเทและการควบคุมที่กระทำไปโดยไม่มีรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองแต่อย่างใด แผนของชาห์จึงล้มเหลวไม่สามารถสร้างการสนับสนุนชนิดที่ความริเริ่มที่คล้ายๆ กันนั้นทำให้เกิดขึ้นในที่อื่นๆ ขึ้นได้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในเรื่องนี้คือแผนการปฏิรูปที่ดินซึ่งถึงแม้ว่าจะได้แจกจ่ายที่ดินผืนเล็กๆ ให้แก่ชาวไร่ชาวนาถึงสองล้านคนก็ตาม แต่ก็ไม่มีเหตุผลทางบวกโดยการพยายามที่จะบีบบังคับให้คนเหล่านี้จำนวนมากต้องยอมยกที่ดินผืนเดียวกันนี้ให้ส่วนกลางเพื่อจะยอมให้มีการสร้างไร่นาที่มีสหกรณ์ขนาดใหญ่และคิดว่ามีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังที่โมฆอดัม (Moqhadam) กล่าวว่า – ในขณะที่ไร่นาเช่นนั้นถูกสร้างขึ้นมาจริงๆ เพียงไม่กี่แห่งนั้นมรดกแห่งความขมขื่นที่เหตุการณ์ทั้งหมดทิ้งไว้ข้างหลังกลับหมายความว่ารัฐบาลได้สูญเสียความเป็นไปได้ทั้งหมด ในการที่จะได้รับการค้ำจุนทางการเมืองจากผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงไปเสียแล้ว[35]

ระบบการปกครองของชาห์ ยังคงมีความอ่อนแอเป็นอย่างมากต่อสิ่งที่ก่อให้เกิดความตื่นตกใจจากภายนอกด้วย สิ่งนี้ได้แสดงให้เห็นอย่างพอเพียงในปี 1975 – 6 เมื่อความเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจที่ได้รับการส่งเสริมโดยการที่ราคาน้ำมันขึ้นไปถึงสี่เท่าในต้นทศวรรษ 1970 ได้เริ่มลดหายไปท่ามกลางหลักฐานของการทุจริต ฉ้อฉลอย่างกว้างขวางและการใช้ทรัพยากรในทางที่ผิด การตอบโต้ของชาห์ต่อสิ่งนี้ตามที่ฮอลลิเดย์ (Halliday) กล่าวไว้ก็คือการสร้างเครื่องมือแห่งการควบคุมขึ้นมา นั่นคือพรรคราสตาคิซ (Rastakhiz หรือการฟื้นชีวิตใหม่) อันเป็นองค์การมวลชนซึ่งสนับสนุนข้าราชการและบุคคลที่มีอิทธิพลและความสำคัญทั้งมวลของอิหร่านและต่อมาคนเหล่านั้นก็ถูกบังคับให้เป็นสมาชิก[36] ไม่ว่าจุดหมายที่แท้จริงของการริเริ่มนี้ในลักษณะของการเชื่อมที่ว่างระหว่างรัฐบาลของชาห์กับสังคมที่กว้างขึ้นจะเป็นอะไรก็ตาม ผลที่สำคัญที่สุดของการใช้พรรคนี้ในฐานะเป็นตัวแทนของการดูแลและขับเคลื่อนก็คือทำให้เกิดความหวาดกลัวและความไม่พอใจภายในกลุ่มต่างๆ ขยายกว้างและรุนแรงขึ้น แต่บางกลุ่มก็ยังไม่ถูกระเบียบของรัฐบาลแตะต้องมาจนถึงเวลานี้ กลุ่มเหล่านี้รวมเอาพวกนักการศาสนาเข้าไว้ด้วยซึ่งตอนนี้เริ่มมีการโจมตีการที่พวกเขาเข้าควบคุมเงินบริจาคทางศาสนาและระบบการศึกษารวมทั้งพวกพ่อค้าในตลาดผู้ซึ่งพบว่าพวกเขาต้องถูกปรับและถูกจับในฐานะที่เป็นส่วนของการรณรงค์ต่อต้านเงินเฟ้อของรัฐบาลซึ่งมุ่งหมายที่จะต่อต้านการขึ้นราคาสินค้าและการหากำไรเกินควร ตอนนี้แหละที่ชาห์เองเริ่มตกอยู่ภายใต้ความกดดันจากการปกครองของประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์ (Jimmy Carter) แห่งอเมริกาซึ่งมุ่งหมายที่จะขจัดการกระทำที่เลวทรามเกินควรของหน่วยซาวัคและหน่วยรักษาความปลอดภัยอื่นๆ ออกไปในนามของสิทธิมนุษยชนที่ถูกปรับปรุงให้ดีขึ้น

นักเขียนส่วนมากกล่าวว่าการเริ่มต้นของคลื่นลูกใหญ่ลูกสุดท้ายของการต่อต้านชาห์นั้นมีมาในปี 1977 เมื่อสัญญาณแห่งความไม่พอใจทางด้านเศรษฐกิจเริ่มปรากฏขึ้นตามกันมา พร้อมด้วยความเต็มใจมากขึ้นที่จะตำหนิรัฐบาลซึ่งคิดกันว่ากำลังสูญเสียการอุดหนุนจากอเมริกาไป[37] นักเขียนเหล่านั้นยังเห็นพ้องกันด้วยว่าการประท้วงของประชาชนจำนวนมากนั้นแสดงให้เห็นการเริ่มต้นของกระบวนการปฏิวัติซึ่งไม่ใช่เพียงแต่จะกัด

เซาะรากฐานของรัฐบาลชาห์ให้กร่อนเท่านั้น แต่ยังดำเนินต่อไปเพื่อแสดงตนออกมาในการทดลองอันมีอยู่เรื่อยๆ ซึ่งมุ่งหมายจะสร้างระเบียบการเมืองใหม่ขึ้นอีกด้วย สำหรับความสำคัญของบทบาทของส่วนประกอบต่างๆ ของรัฐบาลผสมซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อกษัตริย์นั้น ตรงนี้มีความไม่เห็นพ้องกันอยู่มากกว่า บางคนก็เน้นถึงความสำคัญของการสไตร์ค์ซึ่งมีอยู่เกือบจะทั่วไปที่ทำให้อุตสาหกรรมน้ำมัน ธนาคารและที่ทำการของรัฐบาลเป็นอัมพาตไปในปี 1978[38] สำหรับนักเขียนคนอื่นๆ นั้นมันคือปรากฏการณ์ทางศาสนาซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างนับตั้งแต่กลยุทธ์ประจำวัน อุดมการณ์และการเป็นผู้นำทั้งหมดนั้นมีนักการศาสนาเป็นผู้จัดหาให้[39]

ความเป็นจริงหาได้ง่ายดายเช่นนั้นไม่ ประการหนึ่งเพราะกระบวนการทำลายรัฐบาลของชาห์นั้นเป็นงานของกองกำลังทางสังคมต่างๆ ซึ่งมีผลประโยชน์ค่อนข้างจะแตกต่างกัน อีกประการหนึ่งก็คือพวกนักการศาสนาเองก็มิได้สามัคคีกลมเกลียวกันเลย ข้อสำคัญประการที่สามนั้นเกี่ยวกับบทบาทของโคมัยนีเอง ถึงแม้ว่าการเป็นผู้นำในขบวนการต่อต้านชาห์ของเขาจะเข้มแข็งมาตลอดปี 1978 ก็ตามแต่อิทธิพลของมันก็มีมากกว่าที่จะเป็นเพียงความสำคัญทางศาสนาล้วนๆ เขามีความมุ่งมาดอย่างไม่เปลี่ยนใจว่าไม่มีทางที่จะเจรจากับชาห์ได้เลยก่อนที่พระองค์จะละราชบัลลังก์ไป จึงพยายามป้องกันมิให้ผู้นำฝ่ายต่อต้านต่างๆ แตกคณะออกมาเพื่อพยายามที่จะตกลงกับรัฐบาล นอกจากนั้นเขายังเป็นเอกในการพูดจาปราศรัยกับประชาชนด้วย รู้จักเน้นในเรื่องสำคัญๆ อย่างเช่นการต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยม ประชาธิปไตยและความยุติธรรมในสังคมซึ่งดูเหมือนจะเป็นการทำให้มีการลงประชามติซึ่งผู้ต่อต้านชาห์ทั้งหมดสามารถมารวมตัวกันได้ ดังที่สุบัยดะ (Zubaida) กล่าวไว้ว่า ลักษณะอันเป็นศูนย์กลางแห่งความคิดของโคมัยนีนั้นเกี่ยวข้องกับการเรียกร้อง ‘ประชาชน’ (แน่นอนย่อมไม่ใช่แนวความคิดแบบดั้งเดิมของอิสลาม?)* ให้ลุกขึ้นมาต่อต้านผู้ปกครอง ผู้กดขี่ที่อยุติธรรมและไม่มีพระเจ้าอยู่ในหัวใจ และเขาได้ดำเนินการต่อไปเพื่อทำให้จุดสำคัญของการเรียกร้องอันเดียวกันนี้กลายเป็นแก่นแท้ของลัทธิชาตินิยมของประชาชนประเภทหนึ่งซึ่งมองเห็นอิสลาม ‘เป็นเครื่องหมายที่พิสูจน์ได้ว่าเป็นแวดวงทางสังคมของคนธรรมดาสามัญมิใช่ของ ‘ต่างด้าว’ (และนิยมตะวันตก) ในประเทศของพวกเขาเองซึ่งกีดกันพวกเขาออกไปและทำให้พวกเขาเป็นประชาชนชั้นรอง’[40]

แง่มุมสุดท้ายแห่งความเป็นผู้นำของโคมัยนีก็คือการมีจุดมุ่งหมายที่จะยึดและใช้สถาบันต่างๆ ของรัฐอิหร่านดังที่เคยมีอยู่ในทศวรรษ 1970 ไม่ใช่เพราะจะพยายามย้อนยุคร่านกลับไปสู่ระเบียบการเมืองที่มีอยู่ในนครมะดีนะฮฺในศตวรรษที่ 7 เมื่อตอนที่มีศาสดามุฮัมมัดเป็นผู้นำ เรื่องนี้อาจแลเห็นได้ชัดเจนในการที่โคมัยนีและพันธมิตรของเขาได้เข้ายึดกองทัพ บริการวิทยุกระจายเสียงและกระทรวงต่างๆ ของรัฐบาลไว้และปลดนายทหารและข้าราชการที่ดูเหมือนจะไม่สนับสนุนการปฏิวัติอย่างจริงจังออกไป งานชิ้นต่อมาของโคมัยนีคือรีบทำให้สถานการณ์ใหม่มีความมั่นคงอย่างรวดเร็วเท่าที่จะเป็นไปได้โดยการนำเอารัฐธรรมนูญเข้ามาใช้ซึ่งได้ตั้งตัวแทนสำคัญๆของรัฐบาลอิสลามใหม่และบุคลากรอาวุโสของรัฐบาลนั้นขึ้น ถ้าทุกอย่างเป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็คงจะเป็นรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นส่วนผสมของรัฐธรรมนูญ

* ไม่เข้าใจว่าเหตุใดผู้เขียนจึงเขียนดังนี้ ในเมื่ออิสลามเองมีแนวคิดเช่นนี้คืออนุญาตให้ประชาชนปลดผู้ปกครองที่กดขี่ ไม่ยุติธรรม และไม่อธรรมออกไปได้ (ผู้แปล)

อิหร่านปี 1906 กับรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสภายใต้สาธารณรัฐที่ห้า เมื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกนี้ถูกท้าทายจากนักเสรีนิยมบางคนในสภาผู้เชี่ยวชาญ (ซึ่งทำงานเป็นสภาร่างรัฐธรรมนูญ) มันจึงได้รับการทบทวนแก้ไขในลักษณะที่รวมเอาการ ดูแลของนักการศาสนาโดยตรงเข้าไปอีกมากรวมทั้งข้อกล่าวอ้างโดยเฉพาะถึงความคิดสำคัญที่ให้เหตุผลปี 1906 กับรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสภายใต้สาธารณรัฐที่ห้า เมื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกนี้ถูกท้าทายจากนักเสรีนิยมบางคนในสภาผู้เชี่ยวชาญ (ซึ่งทำงานเป็นสภาร่างรัฐธรรมนูญ) มันจึงได้รับการทบทวนแก้ไขในลักษณะที่รวมเอาการ ดูแลของนักการศาสนาโดยตรงเข้าไปอีกมากรวมทั้งข้อกล่าวอ้างโดยเฉพาะถึงความคิดสำคัญที่ให้เหตุผลแก่การที่เอาศาสนามารวมกับการเมืองตามคำสอนของโคมัยนีเรื่อง วิ*ลายัต – อิ ฟากิฮ์* (การปกครองของนักนิติศาสตร์ผู้ยุติธรรม)[41]

ความเข้าใจในรัฐธรรมนูญและการร่างรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐอิสลามนี่เอง ที่จะอธิบายถึงความคลุมเครือของมันได้เป็นอย่างดี ในระดับหนึ่งรัฐธรรมนูญนั้นบรรจุลักษณะสำคัญอันเป็นแบบอย่างของรัฐธรรมนูญแบบเสรีนิยมแห่งศตวรรษที่ 19 ของยุโรป ซึ่งเน้นการแบ่งแยกอำนาจระหว่างฝ่ายบริหาร ฝ่ายตุลาการและฝ่ายมัจลิส (รัฐสภา) หรือการออกกฎหมายไว้เหมือนดังที่หลังจากนั้นผู้นำทางการเมืองนายอาลี คาเมเนอี (Ali Khame-nei) ประธานาธิบดีคนที่สองของสาธารณรัฐได้อธิบายไว้ว่าสิ่งนี้ทำให้เกิดความมั่นใจในเวลาที่จำเป็นต้องมีระบบการตรวจตราและความสมดุลเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงเผด็จการอย่างที่มีอยู่ในระบบของชาห์มิให้เกิดขึ้นอีก[42] อย่างไรก็ตามในอีกระดับหนึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็มีการอ้างถึงสถาบันและบุคลากรทางศาสนาไว้ด้วยรวมทั้งความคิดที่จะให้ข้อจำกัดแก่สถาบันและบุคลากรที่มีลักษณะในทางโลกหรือสากล ตัวอย่างเช่นนี้อาจพบได้ในหลักการที่ 26 ซึ่งยืนยันว่า '*การจัดตั้งพรรค กลุ่ม สมาคมทางการเมืองและวิชาชีพ .....ย่อมเป็นไปโดยอิสระ ถ้าหากว่าจะไม่เป็นอันตรายต่อหลักการแห่งอิสรภาพ อำนาจอธิปไตย เอกภาพของชาติ มาตรฐานของอิสลามและรากฐานของสาธารณรัฐอิสลาม*' ที่สำคัญพอๆกันก็คือรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้สร้างองค์กรใหม่ๆ สำหรับอำนวยการขึ้นมาอย่างเช่นสภาผู้พิทักษ์ 12 คน (Council of Guardians) ซึ่งมีหน้าที่คอยดูแลให้การออกกฎหมายทุกฉบับสอดคล้องกับ 'คำสั่งของอิสลาม' (มาตราที่ 96)

เอกสารของรัฐธรรมนูญไม่ได้กล่าวถึงสถานภาพของสถาบันและองค์การต่างๆ ไว้อย่างแน่นอน อย่างเช่นผู้พิทักษ์การปฏิวัติและศาลปฏิวัติซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่มีอำนาจสองฝ่ายในปี 1979 เมื่อกลุ่มศาสนาจำเป็นต้องตั้งรัฐบาลของตนเองขึ้นมาโดยคณะรัฐมนตรีส่วนใหญ่ประกอบด้วยนักเสรีนิยมและผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิค[43] ตัวอย่างในกรณีของผู้พิทักษ์การปฏิวัติมีปรากฏอยู่ในมาตราที่ 150 ว่าด้วยข้อจำกัดของหน้าที่และขอบเขตของอำนาจหน้าที่ของผู้พิทักษ์การปฏิวัติที่เกี่ยวกับกองกำลังใช้อาวุธอื่นๆว่าจะต้อง 'กำหนด' ไว้ในกฎหมาย อันที่จริงนี่ไม่เคยทำสำเร็จเลยทั้งๆที่ใช้เวลานานหลายปีมาแล้ว รวมทั้งการจัดตั้งกระทรวงที่แยกกันอยู่เพื่อดูแลผู้พิทักษ์เหล่านี้ ก่อนที่อาจจะกล่าวได้ว่าองค์การนี้ได้ถูกรวมไว้ในโครงสร้างของรัฐอย่างเป็นทางการสำเร็จแล้ว

เมื่อมีการแยกอำนาจออกและมีสถาบันที่อยู่ขนานกันอยู่มากมายอย่างเช่นศาลปฏิวัติเช่นนั้นแล้ว การรวมตัวกันจะเป็นไปได้ก็แต่ในระดับสูงสุดเท่านั้น อย่างตัวของโคมัยนีเองซึ่งมีบทบาทตราไว้ในรัฐธรรมนูญว่าเป็น *ฟากิฮฺ* (ผู้เชี่ยวชาญทางนิติศาสตร์และศาสนวิทยา) และผู้นำแห่งการปฏิวัติ (มาตราที่ 107 – 10) อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติอยาตุลลอฮฺก็มิได้รีบร้อนที่จะลงเข้าข้างใดข้างหนึ่งในการพิพาทของเหล่าคณะซึ่งติดตามเขามาและเขามักจะถูกใช้ให้เป็นผู้ตัดสินใจคนสุดท้ายผู้ซึ่งในบางโอกาสอาจจะถูกชักชวนเกลี้ยกล่อมให้ให้คำพิพากษาที่ตรงไปตรงมาเมื่อถูกกระตุ้น สำหรับส่วนที่เหลือนั้น เครื่องมืออย่างอื่นๆ ของการรวมตัวของรัฐบาลที่มีอยู่ก็คือพรรคไออาร์พี (The Islamic Republic Party-พรรคสาธารณรัฐอิสลาม) ซึ่งถูกก่อตั้งขึ้นในปี 1979 ทันเวลาที่จะได้คะแนนเสียงส่วนมากในปี 1980 เมื่อมีการเลือกตั้งรัฐสภา ครั้งหนึ่งพรรคนี้เติบโตอย่างแข็งแรงพอที่สมาชิกของพรรคจะได้ครองตำแหน่งประธานาธิบดี (หลังจากประธานาธิบดีบานิซาดรฺ Bani-Sadr ถูกไล่ออกในปี1981) และรัฐมนตรีเกือบทั้งหมดในคณะรัฐมนตรีได้เข้ามาเป็นตัวแทนในรัฐสภาอย่างเข้มแข็ง พรรคผู้นำของมันจึงอยู่ในสถานภาพที่จะวางนโยบายได้ถ้าหากว่าพวกเขาสามารถได้รับความยินยอมเป็นเอกฉันท์ในหมู่นักการศาสนาที่แข็งขันในเรื่องการเมือง แต่นี่ก็ไม่ใช่ว่าจะได้มาอย่างง่ายดายเสมอไปดอก ในปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับต่างประเทศที่มีอำนาจและในเรื่องขอบเขตของการเสียสละทรัพย์สินส่วนตัวเพื่อความจำเป็นของชุมชนหรือความยุติธรรมในสังคมว่าควรจะมีอยู่เท่าไรนั้น มักจะมีการแบ่งพวกกันอยู่เสมอในทันที นั่นคือความแข็งแกร่งของความรู้สึกที่ว่าร่างพระราชบัญญัติที่เสนอให้มีแต่การแจกจ่ายที่ดินในชนบท ซึ่งเป็นที่ดินที่มิได้ทำการเพาะปลูกไปในระดับปานกลางนั้น ซึ่งสภาผู้พิทักษ์ถือว่าไม่เป็นแบบอิสลามมาตั้งแต่ปี 1980 แล้ว[44]

การทำสงครามกับอิรักนั้นช่วยส่งเสริมให้มีความสามัคคีกันอย่างพอเพียงที่จะยอมให้กลไกของรัฐบาลปฏิบัติการด้วยความเป็นหนึ่งเดียวกันอยู่บ้างจนกระทั่งถึงกลางทศวรรษ 1980 แต่เมื่อรายได้จากน้ำมันเริ่มตกลงเป็นอย่างมากในปี 1986 แล้วตามมาด้วยความปราชัยทางการทหารหลายครั้งก็เริ่มมีการแตกแยกกันในหมู่ผู้นำ สิ่งเหล่านี้รุนแรงขึ้นหลังจากที่มีการตัดสินใจตกลงหยุดยิงในฤดูร้อนปี 1988 และในตอนแรกมีแนวโน้มมารวมกันตรงสิ่งซึ่งเรียกกันว่าปัญหาเรื่องผู้นำซึ่งได้มีการโต้เถียงกันก่อนหน้าที่อยาตุลลอฮฺโคมัยนีถึงแก่อนิจกรรมในปี 1989 เพียงนิดเดียว ปัญหาเรื่องนี้มีอยู่สองส่วน ส่วนหนึ่งคือบทบาทของ *ฟากิฮฺ* (คือนักกฎหมายผู้ยุติธรรม) หลังจากการสิ้นชีวิตของโคมัยนีซึ่งคาดการณ์ไว้แล้ว เรื่องนี้กลายเป็นเรื่องยุ่งยากมากขึ้นหลังจากที่โคมัยนีเองพยายามที่จะกำหนดอำนาจของ*ฟากิฮฺ*เสียใหม่และขยายอำนาจนั้นออกไปด้วยในเดือนมกราคม 1988 ดูเหมือนว่าเพื่อที่เขาจะได้หลุดพ้นจากอำนาจหน้าที่ทางศาสนาของนักการศาสนาอาวุโสในสภาผู้พิทักษ์ ซึ่งใช้ไปเพื่อให้เหตุผลแก่การวีโต้ต่อการออกกฎหมายที่เขาเองเป็นผู้เห็นชอบ (ดูบทที่ 7) ปัญหาอีกอย่างหนึ่งก็คือปัญหาในเรื่องการวางนโยบายโดยแบ่งอำนาจในรัฐธรรมนูญออกเป็นฝ่ายบริหาร ฝ่ายออกกฎหมาย (รัฐสภา) และฝ่ายตุลาการ ตามที่ประธานาธิบดีอาลี คาเมเนอีกล่าวไว้ในคำเทศนาที่แสดงเมื่อเดือนเมษายน 1988 ว่านั่นอาจจะใช้เป็นเหตุผลได้ในตอนเริ่มต้นของการปฏิวัติอิสลาม แต่มันก็ทำให้การ

ควบคุมเกิด'กระจัดกระจายและกระเด็นไปคนละทิศละทาง'ซึ่งเต็มไปด้วยอันตรายจนจำต้องกล่าวถึงไว้ในตอนนี้[45]

ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น การสิ้นชีวิตของโคมัยนีและการที่ตำแหน่ง *ฟากิฮฺ* ของเขาถูกสืบต่อโดยนักการศาสนาที่อายุน้อยกว่าและมีอำนาจหน้าที่ทางศาสนาน้อยคืออายาตอลลอฮฺ อาลี คาเมเนอี (Ali Khamenei) นั้นหมายความว่าความพยายามของท่านอยาตุลลอฮฺที่จะให้คำนิยามเสียใหม่นั้นกลายเป็นดูฟุ่มเฟือยเกินไป แต่ปัญหาเรื่องการแบ่งแยกอำนาจนั้นก็ถูกจัดการโดยตรงในการลงประชามติเรื่องรัฐธรรมนูญซึ่งมีขึ้นในเวลาเดียวกันกับการเลือกตั้งประธานาธิบดี เมื่อเดือนสิงหาคม 1988 นี่ทำให้ประธานาธิบดีคนใหม่คืออายาตอลลอฮฺ อาลี ฮาเชมี ราฟซันญานี (Ali Hashemi Rafsanjani) สามารถรวมตำแหน่งนายกรัฐมนตรีกับประธานาธิบดีเข้าเป็นตำแหน่งเดียวกันได้ นั่นเป็นมาตรการที่ให้ความสะดวกแก่เขาอย่างมากมายในอันที่จะพยายามสร้างแหล่งอำนาจหน้าที่และการวางนโยบายที่จะรวมศูนย์อำนาจไว้ในแหล่งเดียวกันได้ อย่างไรก็ดีก็ยังมีปัญหาบางอย่างเหลืออยู่ คือการที่ประธานาธิบดีราฟซันญานีต้องพ่ายแพ้ครั้งแล้วครั้งเล่าในการที่จะรวมเอาผู้พิทักษ์การปฏิวัติเข้าไปไว้ในกองทัพประจำและการที่อิหร่านยังคงเป็นรัฐศาสนาซึ่งปกครองและบริหารโดยนักการศาสนานั้นหมายความว่าการที่คู่แข่งทางการเมืองวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของเขานั้นสามารถแสดงออกมาด้วยคำพูดในลักษณะที่เป็นสำนวนโวหารเชิงสัญลักษณ์และเชิงศาสนาซึ่งผู้คนจำนวนมากยังคงรู้สึกว่าเป็นเหมือนกับการเกลี้ยกล่อมได้

ตุรกี

เช่นเดียวกับในประเทศอื่นๆ การเปลี่ยนจากการปกครองโดยพรรคเดียวมาเป็นการใช้การแข่งขันกันระหว่างหลายพรรคมิใช่เป็นเรื่องง่ายในประเทศตุรกี ทั้งๆ ที่มีชัยชนะอย่างท่วมท้นในการเลือกตั้งทั่วไปในปี 1950 พวกผู้นำของพรรคเดโมแครต (Democrat Party) ที่ตั้งขึ้นใหม่ก็ยังมีความสงสัยใคร่จะพิสูจน์ให้ได้ว่าข้าราชการและนายทหารอาวุโสยังคงมีความจงรักภักดีอย่างที่เคยมีมาในประวัติศาสตร์ต่อพรรคอาร์พีพี (Republican People's Party)ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านต่อไป สิ่งนี่สามารถอธิบายได้มากถึงมาตรการรุนแรงที่เพิ่มมากขึ้นซึ่งคนเหล่านั้นใช้ไปในการพยายามที่จะยับยั้งอำนาจและอิทธิพลของคู่แข่งขัน ที่น่าสังเกตมากที่สุดก็คือข้อเสนอของพวกเขาที่จะจัดตั้งคณะกรรมการคณะหนึ่งขึ้นเพื่อไต่สวนข้อกล่าวหาที่มีอยู่ว่าพรรคอาร์พีพีมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมลบล้างระบอบการปกครองอันเป็นแผนการซึ่งเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งอยู่เบื้องหลังการก่อรัฐประหารของทหารที่เป็นปรปักษ์ต่อพรรคเดโมแครตในปี 1960[46]

การเปลี่ยนแปลงที่ยากลำบากประการที่สองนั้นเกี่ยวข้องกับผลกระทบของการแข่งขันของพรรคหลายพรรคในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพรรคต่างๆ การบริหารส่วนกลาง และผลประโยชน์ที่จะพบได้ในสังคมที่กว้างขึ้น เหมือนดังที่คีย์เดอร์ (Keyder) ชี้ให้เห็นว่า การเมืองก่อนปี 1950 นั้นเป็นการเก็บพวกผู้ดีชั้นสูงกลุ่มเล็กๆ ไว้ภายในระบบข้าราชการ รวมทั้งพวกผู้ประกอบการและนักธุรกิจที่มีจำนวนน้อยกว่านั้นซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นที่รู้จักกันและกัน[47] บัดนี้หลังจากการเลือกตั้งอย่างเปิดเผยเป็นครั้งแรก นักการเมืองตุรกีก็

จำต้องตอบสนองต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนมากมายในชาติ และหาหนทางที่จะกระจายทรัพยากร และตำแหน่งออกไปอย่างกว้างขวางให้มากที่สุด ความพยายามที่จะวิเคราะห์ปรากฏการณ์นี้มักจะให้ความสำคัญจนเกินจริงแก่การสนับสนุนคำพูดของพรรคเดโมแครตเกี่ยวกับความคิดเรื่องธุรกิจเสรีอยู่บ่อยๆ แต่อันที่จริงนั้นช่วงเวลาที่พวกเขาพยายามที่จะทำตามนโยบายเศรษฐกิจเสรีนั้นเป็นเพียงช่วงเวลาสั้นๆเท่านั้นเอง นับตั้งแต่ปี 1954 เป็นต้นมาคนเหล่านั้นก็ได้หันไปหามาตรการของรัฐที่เปิดเผยกว่าซึ่งเกี่ยวข้องกับการเสริมกำลังการควบคุมข้าราชการเกี่ยวกับสัดส่วนอันสำคัญของกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ นอกจากนั้นพรรคเดโมแครตยังได้ใช้วิถีทางใหม่สองทางในการอุปถัมภ์ผู้สนับสนุนและผู้มีศักยภาพที่จะเป็นลูกน้องของพวกเขา ทางหนึ่งคือระบบการเก็บภาษีอากรและการออกโควต้าแบบคุ้มครองซึ่งสามารถใช้ได้ตามแต่จะเลือกเพื่ออำนวยประโยชน์แก่ผลประโยชน์หรือบุคคลโดยเฉพาะ อีกทางหนึ่งคือแผนการที่ได้รับความสำเร็จในการเปิดพื้นที่ชนบทของตุรกีโดยให้มีถนน ไฟฟ้าและรูปแบบของการขนส่งใหม่ๆขึ้น

การก่อรัฐประหารของนายทหารในปี 1960 นั้นมุ่งหมายที่จะขับไล่พรรคเดโมแครตซึ่งนิยมการใช้อำนาจมากขึ้นออกไปจากแวดวงอำนาจ แต่นอกเหนือจากนั้นก็ไม่ใคร่จะมีความมุ่งหมายอะไรที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ผู้วางแผนทางทหารนักในขณะที่กลุ่มอิทธิพลซึ่งประกอบด้วยปัญญาชนและข้าราชการฉวยประโยชน์จากสถานการณ์เพื่อนำเอาผู้วางแผนปฏิรูปของตนเองออกมาให้มีความสำคัญ อีกประการหนึ่งคือการเอารัฐธรรมนูญฉบับใหม่มาแทนที่รัฐธรรมนูญปี 1923 เพื่อให้ทันท่วงทีกับการปฏิบัติแบบประชาธิปไตยในสมัยปัจจุบัน รวมทั้งการนำเอากฎหมายใหม่ๆ ซึ่งอนุญาตให้มีการจัดตั้งสหภาพแรงงานและสถาบันการต่อรองส่วนรวมระหว่างนายจ้างกับคนงานมาใช้ อีกอย่างหนึ่งก็คือความพยายามที่จะรวมเอาการแทรกแซงทางเศรษฐกิจซึ่งแต่ก่อนนั้นเป็นไปตามบุญตามกรรมให้เข้ามาอยู่ในองค์การวางแผนใหม่ของรัฐซึ่งมีอำนาจหน้าที่กำหนดอัตราเงินกู้ราคาถูกๆ ของรัฐบาลและการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศที่หายากได้ มาตรการเช่นนั้นมีผลทั้งในการเพิ่มอำนาจบริหารและในการเพิ่มพูนการเรียกร้องอันรีบด่วนมากขึ้นให้แก่กลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ นอกจากนั้นมาตรการเหล่านั้นยังช่วยให้กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากมีการขยายการทำให้ประเทศเป็นอุตสาหกรรม การให้คนมาอยู่ในเมืองและการให้แรงงานอพยพไปอยู่ต่างประเทศอย่างเข้มแข็งขึ้น ผลคือทำให้เกิดชนชั้นใหม่ๆ (รวมทั้งชนชั้นกรรมกรที่ชอบต่อสู้มีจำนวนมากขึ้น) และความสัมพันธ์ใหม่ๆระหว่างกลุ่มผลประโยชน์กับรัฐบาลมากขึ้น และในระดับชาติก็มีการกำหนดส่วนเลือกตั้งและส่วนการเมืองตามภูมิศาสตร์ขึ้นใหม่ด้วย

ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากกระบวนการเหล่านี้ในทันทีก็คือพรรคยุติธรรม (Justice Party) ซึ่งเป็นผู้สืบต่อจากพรรคเดโมแครตที่ถูกยุบไป ทั้งๆ ที่ใช้ความพยายามทางทหารที่จะกีดกันมันไว้ แต่พรรคนี้ก็กลับได้รับเสียงเลือกตั้งมากกว่าพรรคอาร์พีพีคู่แข่งของมันในการเลือกตั้งทั่วไปในระหว่างปี 1961 – 1971 ในระยะแรกพรรคนี้ถูกบังคับให้เข้าไปสมทบในรัฐบาลผสมที่มีอายุสั้นๆ ร่วมกับพรรคอาร์พีพีหลายครั้ง แต่หลังจากที่ได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาดในการเลือกตั้งปี 1965 พรรคนี้จึงสามารถตั้งรัฐบาลของตนเองได้ภายใต้ผู้นำคนใหม่คือนายสุลัยมาน เดมิเรล (Sulaiman Demirel) นายเดมิเรลนี่เองที่เป็นผู้ผนึกกำลังองค์การ

ของพรรคโดยใช้การควบคุมของเขาเองเหนือสิ่งที่ยังเหลืออยู่อันเป็นแผนที่ทำให้การเมืองของการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ถูกวางแผนไว้กลายเป็นเรื่องการเมืองไป[48] แต่นายเดมิเรลเองกลับได้แลเห็นความเข้มแข็งอันนี้อ่อนแอลงในขณะที่พวกฝ่ายขวาต้องได้รับความเสียหายจากการเป็นผู้นำของเขาในการที่จัดตั้งองค์การใหม่ๆ อย่างเช่นพรรคเนชั่นแนลแอคชั่น (National Action Party) และพรรคระเบียบแห่งชาติแบบอิสลาม (Islamic National Order Party) ขึ้นมา (ดูบทที่ 9) เหตุผลอย่างหนึ่งที่โดยมากจะใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์นี้ก็คือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ขัดแย้งกันซึ่งมีเพิ่มพูนขึ้นต่อไปโดยไม่อาจถูกจำกัดให้อยู่ในองค์การเดียวได้อีกต่อไป ตัวอย่างเช่นการต่อสู้ ซึ่งมีเพิ่มขึ้นในระหว่างตัวแทนของธุรกิจขนาดใหญ่ซึ่งได้ผลกำไรจากการทำประเทศให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วกับตัวแทนของช่างฝีมือและช่างหัตถกรรมเล็กๆผู้ไม่ได้ผลกำไรแต่อย่างใด[49] เหตุผลอีกอย่างหนึ่งก็คือความรุนแรงที่เพิ่มขึ้นขององค์การต่างๆ ของกรรมกรและนักศึกษานิยมซ้ายจำนวนหนึ่งซึ่งปลุกเร้าให้ฝ่ายตรงข้ามคือฝ่ายขวามีความหวาดเกรงอย่างมีเหตุผลที่ควรหวาดเกรง[50]

เป็นที่เห็นได้ชัดเจนว่ามีนายทหารจำนวนมากที่ร่วมอยู่ในความหวาดเกรงนี้ด้วย และพร้อมที่จะลงมือแทรกแซงครั้งที่สองในปี 1971 เพื่อจะยุติสถานการณ์ซึ่งมีความวุ่นวายทางการบริหารและความรุนแรงทางการเมืองที่เพิ่มขึ้นนั้นเสีย อย่างไรก็ตามพวกนายพลอาวุโสซึ่งมีหน้าที่ดูแลเหตุการณ์ก็ไม่มีแผนปฏิรูปที่เห็นพ้องกันอีกครั้งหนึ่งแต่มีความพออกพอใจอยู่เพียงการแก้ไขรัฐธรรมนูญเล็กๆ น้อยๆ ที่มุ่งหมายจะยับยั้งอิสรภาพบางอย่างที่เคยให้มาเมื่อปี 1961 เสีย สิ่งที่สำคัญมากขึ้นสำหรับอนาคตก็คือความแตกแยกภายในพรรคอาร์พีพีเกี่ยวกับการสนับสนุนการรัฐประหารทางทหารของผู้นำพรรคและเรื่องที่นายบูเลนท์ เอเซวิท (Bulent Ecevit) เข้ามาครอบครองพรรค นายเอเซวิทผู้นี้ได้ใช้อำนาจของเขาอย่างฉับพลันในการผลักดันพรรคไปทางซ้ายมากขึ้นในขณะที่พรรคกำลังหาผู้มีสิทธิเลือกตั้งจากชนชั้นกรรมกรและชนกลุ่มน้อยให้มาเข้าข้างตนเองมากขึ้น นี่จึงเป็นการปูทางไปสู่การแตกแยกออกเป็นขั้วต่างๆกันมากขึ้นในเรื่องการเมืองของตุรกี ที่ในเมือง รัฐสภาได้รับการบูรณะขึ้นมาอีกในปี 1973 ในขณะที่พรรคยุติธรรมกำลังแข่งขันกับพรรคเนชั่ลแนลแอคชั่น (เอ็น เอ พี) และพรรคเนชั่นแนล ซัลเวชั่น (National Salvation Party หรือ NSP ซึ่งเป็นผู้สืบต่อของพรรคระเบียบแห่งชาติแบบอิสลาม) ในการสนับสนุนพวกฝ่ายขวาในตุรกีและพรรคอาร์พีพีพยายามเก็บคะแนนเสียงจากกลุ่มหัวรุนแรงต่างๆทางฝ่ายซ้าย ได้มีการปูทางไว้สำหรับการเผชิญหน้าทางอุดมการณ์กันอย่างร้อนแรงมากขึ้น ซึ่งในไม่ช้าก็ได้ล้นหลั่งออกมาตามถนนและเมืองชนบทต่างๆ ทั่วประเทศตุรกี ที่ร้ายยิ่งกว่านั้น คือทั้งพรรคอาร์พีพีหรือพรรคยุติธรรมต่างก็ไม่สามารถได้เสียงข้างมากอย่างชัดเจนในการเลือกตั้งใดๆซึ่งมีมาตั้งแต่ปี 1973 เป็นต้นมา ทำให้พวกเขาต้องเลือกเอาระหว่างการจัดตั้งรัฐบาลส่วนน้อยหรือการรวมกับพรรคเล็กหนึ่งพรรคหรือมากกว่านั้นเพื่อจะจัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้นมา

การที่บรรยากาศทางการเมืองเป็นไปอย่างรุนแรงในตุรกีเมื่อทศวรรษ 1970 รวมทั้งข้อเท็จจริงที่ว่ามันมีผลทำให้เกิดการแทรกแซงทางทหารอีกครั้งหนึ่งในทศวรรษ 1980 นั้น จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่บรรดานักวิเคราะห์มักจะเน้นคำอธิบายที่ค่อนข้างจะแตกต่างกันเกี่ยวกับเรื่องการขาดรัฐบาลที่มั่นคงและการทำให้การบริหารส่วนมากของรัฐกลายเป็นเรื่องของการเมืองที่มีความรุนแรงมากขึ้น สำหรับนักวิเคราะห์บางคนนั้นข้อ

ตำหนิที่สำคัญอยู่ที่การทะเลาะเบาะแว้งของพวกนักการเมืองซึ่งถูกทำให้เลวร้ายลงไปอีกด้วยความบกพร่องในระบบพรรคของตุรกีและโครงสร้างรัฐธรรมนูญของประเทศ ส่วนบางคนก็เน้นที่ความกดดันและความเครียดที่แฝงอยู่ซึ่งเกิดขึ้นในตอนแรกในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนรูปของสังคมอย่างรวดเร็ว แล้วต่อด้วยช่วงเวลาอันยาวนานของวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจตั้งแต่ปี 1973 เป็นต้นไปในเมื่อราคาน้ำมันที่ขึ้นสูงบวกด้วยการสูญเสียความช่วยเหลือของอเมริกาไปหลังจากการรุกรานเกาะไซปรัสเหนือ และการที่คนงานตุรกีส่งเงินจากยุโรปกลับมาบ้านลดน้อยลงทำให้เกิดการขาดเงินตราต่างประเทศจนดูพิกลพิการไป บางคนก็จับจุดในเรื่องที่มีกลุ่มต่างๆ ทั้งฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายซึ่งดูเหมือนจะทำให้มีการแย่งชิงอำนาจกันขึ้นอย่างรุนแรงด้วยวิธีใช้รัฐสภาเป็นเวที

แน่นอนในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นปัจจัยทั้งหมดนี้ต่างก็มีบทบาทอยู่ด้วยกัน อย่างไรก็ดีควรจะจำไว้ด้วยว่าในปี 1980 อันเป็นปีที่มีการแทรกแซงทางทหารเป็นครั้งที่สามนั้นสถานการณ์ทางเศรษฐกิจดีขึ้นเป็นอย่างมากซึ่งเป็นผลของการนำเอาแผนการทำให้เศรษฐกิจมีความมั่นคงจากการตกลงกับIMFเมื่อเดือนมกราคมปี 1980 มาใช้ รวมทั้งการกลับฟื้นคืนมาของความช่วยเหลือทางทหารของสหรัฐเมื่อรัฐบาลอเมริกาตัดสินใจว่าตนจำเป็นจะต้องมีประเทศตุรกีที่แข็งแรงมาเป็นพันธมิตรเพื่อต่อสู้กับพลังที่การปฏิวัติของอิหร่านก่อให้เกิดขึ้น[51] นอกจากนั้นตามที่อะหฺมัด (Ahmad) กล่าวไว้ กฎอัยการศึกซึ่งประกาศใช้ใน 13 จังหวัดเมื่อเดือนธันวาคม 1978 ควรจะลดความรุนแรงทางการเมืองที่เคยมีอยู่จริงๆ ลงได้[52] เหตุใดจึงเป็นดังนั้นยังเป็นเรื่องที่น่างวยงงอยู่ และยิ่งงวยงงหนักขึ้นในขณะที่ทางการสามารถทำให้สถานการณ์ตกอยู่ใต้การควบคุมได้อย่างรวดเร็วหลังจากที่ทหารยึดอำนาจได้ในเดือนกันยายน 1980 นี่อาจจะมีอะไรบางอย่างเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าพวกนายพลต่างก็ไม่ยินดีเลยที่จะยอมให้เรื่องต่างๆตกต่ำลงจนทำให้การรัฐประหารของพวกเขาเองมีเหตุผลดีขึ้นดังที่อะหฺมัดได้กล่าวไว้[53] แต่ก็อาจเป็นไปได้ด้วยว่ากองกำลังตำรวจมีลักษณะทางการเมืองมากเหลือเกินจึงถูกผู้สนับสนุนพรรคเอ็นเอพีเข้ามาแทรกแซงจนมันไม่สามารถทำการได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกต่อไป สำหรับการปกครองแบบเทศบาลและรัฐบาลท้องถิ่นอื่นๆ ซึ่งตกมาอยู่ในการควบคุมของพรรคเอ็นเอพีหรือกลุ่มสุดโต่งกลุ่มอื่นๆ นั้นก็เป็นจริงเช่นเดียวกันนี้

ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่าเมื่อการแทรกแซงของทางทหารได้มาถึงในปี 1980 ก็ได้มีประชาชนสนับสนุนกันอย่างกว้างขวาง แต่นี่มิได้หมายความว่าประชาชนชาวเตอร์กส่วนใหญ่พร้อมที่จะได้เห็นการปกครองของทหารเป็นเวลานานๆ อันที่จริงนั้นเป็นเรื่องที่มีเหตุผลที่จะกล่าวเช่นเดียวกับอะหฺมัดว่าคำอธิบายสำคัญข้อหนึ่งสำหรับความสำเร็จที่มิได้คาดหมายของพรรคใหม่คือพรรคมาตุภูมิ (Matherland Party – ANAP) ของนายตุรกุต โอซาล (Turgut Osal) ในการเลือกตั้งปี 1983 นั้นเป็นเพราะในสายตาของคนจำนวนมากพรรคนี้เป็นองค์การที่ยึดมั่นอยู่กับพวกนายพลอย่างใกล้ชิดน้อยที่สุดและมีทางที่จะกลับมาสู่การปกครองของพลเรือนอย่างเต็มที่ได้มากที่สุดนั่นเอง[54] ข้อเท็จจริงที่ทำให้พรรคเอเอ็นเอพีสามารถมีอำนาจเหนือการเมืองตุรกีได้ในส่วนที่เหลือของทศวรรษ 1980 นั้นอาจเป็นเพราะเหตุผลเฉพาะ 3 ประการ ประการแรกคือความสำเร็จส่วนหนึ่งของพรรคนี้ในนโยบายในประเทศซึ่งมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนรูปตุรกีจากการที่มีเศรษฐกิจแบบถูกปกป้อง

และมองเข้าภายใน ไปเป็นเศรษฐกิจที่ขึ้นอยู่กับการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมไปในตลาดโลกซึ่งมีการแข่งขันกันสูง เป็นเคราะห์ดีของรัฐบาลนายโอซาลที่นโยบายส่งเสริมการส่งออกได้มีการลงมือทำทันเวลาที่สงครามอิรัก – อิหร่านกำลังก่อให้เกิดความต้องการสินค้าของตุรกีเป็นอย่างมาก แต่เรื่องที่ตุรกีสามารถจะรุกเข้าไปในตลาดยุโรปตะวันตกได้อย่างมากนั้นส่วนมากก็เป็นเพราะเรื่องที่ว่ารัฐบาลทหารแต่ก่อนนี้ได้ทำลายสถาบันต่างๆ ที่คุ้มครองผลประโยชน์ของคนงานเสียหมดและอนุญาตให้เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมจ่ายค่าจ้างต่ำๆ ได้ เรื่องที่ว่าเหตุใดความเป็นนักสู้ที่ยิ่งใหญ่ของบรรดาสหภาพกรรมกรในทศวรรษ 1970 ต้องฟุบลงไปอย่างรวดเร็วอย่างที่เป็นไปนั้นเป็นเรื่องที่ไม่ชัดเจน แต่อาจจะเป็นไปได้ว่ามีอะไรบางอย่างเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่ว่า ชนชั้นกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรมของตุรกีเพิ่งจะรวมตัวกันได้เมื่อเร็วๆ นี้และมีแบบแผนในการปฏิบัติด้านการเมืองเพียงในระยะสั้นๆ เท่านั้น[55]

เหตุผลที่สองของความสำเร็จของพรรคเอเอ็นเอพีก็คือ ความสามารถของนายโอซาลที่จะปลดตัวเขาเอง พรรคของเขาและระบบการเมืองทั้งหมดออกจากการปกครองของทหาร (โปรดดูบทที่ 8 ด้วย) นี่เป็นกระบวนการแบบค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดตั้งพรรคที่สืบต่อจากพรรคเก่าๆ ที่ถูกพวกนายพลยึดไว้และเป็นการกลับมาของนักการเมืองเก่าๆ แทบจะทั้งหมดหลังจากได้มีการลงประชามติเมื่อปี 1987 ซึ่งทำให้การเนรเทศเป็นเวลา 10 ปีซึ่งยัดเยียดให้แก่พวกเขาภายใต้รัฐธรรมนูญ ปี 1982 สิ้นสุดลง และยังเกี่ยวข้องกับการแบ่งความรับผิดชอบที่เป็นไปตามพฤตินัยระหว่างรัฐบาลของนายโอซาลกับกองทัพด้วย คือรัฐบาลของนายโอซาลได้รับอนุญาตให้จัดการเรื่องเศรษฐกิจในขณะที่ทหารคอยควบคุมเรื่องความมั่นคงในประเทศเกือบทั้งหมด ผลก็คือสถานการณ์ขัดขวางเสรีภาพในการกระทำของนายตุรกุต โอซาลค่อยๆ หมดไปจนกระทั่งเขาอยู่ในสถานภาพที่จะใช้เสียงส่วนมากในรัฐสภาของพรรคเอเอ็นเอพี (ANAP) เพื่อทำให้ตัวเองได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีได้ในปี 1989 นี่ทำให้เขามีอำนาจหน้าที่พอเพียงที่จะมีอำนาจเหนือพรรคของเขาและเหนือรัฐสภาได้ รวมทั้งสามารถฉวยโอกาสจากวิกฤติการณ์อ่าว ทำให้เขามีอำนาจมากขึ้นในฤดูร้อนถัดไป

เหตุผลที่สามซึ่งเป็นเหตุผลข้อสุดท้ายก็คือความอ่อนแอและการแตกแยกกันของฝ่ายค้านดังที่ปรากฏอยู่ในประเทศอื่นๆ หลายประเทศ พรรคที่มีสถานภาพดีที่สุดในการแก้ปัญหาวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจของทศวรรษ 1970 นั้นสามารถที่จะตั้งระเบียบวาระการประชุมทางการเมืองและจัดการให้ฝ่ายค้านเข้าไปอยู่ในสถานภาพซึ่งทำได้แต่เพียงการเลียนแบบขอบเขตนโยบายแห่งพรรคของพวกเขาเองเท่านั้น นอกจากนั้นการที่นักการเมืองมารวมกันเป็นพรรค ANAP (พรรคมาตุภูมิ) ในตอนแรกนั้นได้ทำให้มีผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งอยู่ในกลุ่มศาสนา กลุ่มนักชาตินิยมและกลุ่มภูมิภาคต่างๆซึ่งทำให้พรรคนั้นมีเสน่ห์มากกว่าคู่แข่งของมัน ในที่สุดนักการเมืองเก่าๆ ซึ่งเริ่มตั้งพรรคเก่าๆ ของพวกเขาขึ้นมาในคราบใหม่ก็ดูเหมือนจะได้รับการตำหนิ ติเตียนเป็นอย่างมากสำหรับความรุนแรงในทศวรรษ 1970 และการแทรกแซงทางทหารที่ตามมา

ทั้งหมดเหล่านี้เพียงพอที่จะประกันถึงชัยชนะของพรรค ANAP ในการเลือกตั้งปี 1987 ได้ถึงแม้ว่าเสียงส่วนมากของประชาชนจะลดลงไปอย่างมากก็ตาม อย่างไรก็ดีเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของกฎหมายเลือกตั้งปี 1983 และการแก้ไขมันอย่างชาญฉลาดก่อนหน้าจะมีการเลือกตั้งนิดเดียวเท่านั้น การที่พรรคได้คะแนนเสียงเป็นที่สามจึงกลายเป็นมีที่นั่งถึงสองในสามของที่นั่งในสภาใหญ่แห่งชาติ นี่ก็เพียงพอที่จะทำให้นายโอซาลได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีได้รวมทั้งสามารถต่อต้านความกดดันจากฝ่ายค้าน ในอันที่จะยุบสภาหลังจากคะแนนเสียงของพรรค ANAP ในการเลือกตั้งเทศบาลนครเมื่อปี 1989 ให้ตกลงมาเหลือเพียงร้อยละ 21.7 คือน้อยกว่าคู่แข่งพรรคสำคัญสองพรรคของมันมากทีเดียว

การที่พรรค ANAP มีอำนาจอยู่เหนือกระบวนการทางการเมืองในระหว่างทศวรรษ 1980 นั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากในบทบาทและลักษณะของระบบข้าราชการให้มีลักษณะเป็นการเมืองในทศวรรษที่แล้ว ตัวอย่างเช่นโดยการนำเอาพรรคพวกของตนมารับตำแหน่งสูงๆ ในกระทรวงการคลังและการค้า แต่พวกข้าราชการอาวุโสก็ได้สงวนการปกครองตนเองและของตัวแทนสำคัญๆ ของรัฐไว้ส่วนหนึ่ง[56] อย่างไรก็ดีในกรณีของพรรคมาตุภูมินั้นการตัดสินใจในเรื่องเศรษฐกิจพร้อมทั้งการแตกกิ่งก้านสาขาอย่างสำคัญของกิจการและธุรกิจเฉพาะอย่างเช่นการจัดหาเงินอุดหนุนในการส่งออกหรือเงินเชื่อที่ได้มาจากเงินอุดหนุนก็เริ่มที่จะเป็นการกระทำของพวกรัฐมนตรีเองมากกว่าที่จะเป็นผลของกระบวนการของข้าราชการประจำเป็นส่วนมาก ถึงแม้ว่าโดยทั่วไปจะแก้ตัวได้ว่าเป็นเพราะจำเป็นต้องตัดระเบียบราชการที่ล่าช้าเกินควรออกและต้องเร่งรัดกรรมวิธีของทางราชการในเวลาที่เปิดให้มีเศรษฐกิจเสรีก็ตาม ก็ไม่น่าสงสัยเลยว่าการกระทำนั้นมิได้ถูกใช้ไปเพื่อเอาใจผู้สนับสนุนพรรคและลงโทษผู้ที่ลงคะแนนให้แก่ฝ่ายตรงข้าม เราจะแลเห็นแนวโน้มเช่นเดียวกันนี้ได้ในการที่รัฐบาลได้ให้ทรัพยากรแก่เทศบาลนครและองค์กรอื่นๆ ของรัฐบาลท้องถิ่น ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามสีสันการเมืองของสถาบันที่เกี่ยวข้องอยู่

เชิงอรรถ

1. สำหรับเรื่องราวซึ่งเป็นรายละเอียดของการต่อสู้ที่เกิดขึ้นในปี 1948/9 นั้นโปรดดู Benny Morris, *The Birth of the Palestine Refugee Problem: 1947 – 1949* (Cambridge: Cambridge University Press, 1987); และ Avi Shlaim, *Collusion Across the Jordan: King Abdullah, the Zionist Movement and the Partition of Palestine* (Oxford: Clarendon Press, 1988), บทที่ 7 – 12.
2. Nira Yuval – Davis, 'The Jewish collectivity', Khamsin 13, *Women in the Middle East* (London: Wed Books, 1987), หน้า 62 – 3.
3. E. Roger Owen, 'State and society in the Middle East', *Items* (Social Science Research Council, New York), 44/1 (March, 1990), หน้า 10 –14.
4. Yoram Peri, *Between Battles and Ballots: Israeli Military in Politics* (Cambridg: Cambridge University Press, 1983), หน้า 45 – 6.

5. ตัวอย่างเช่น, Lissak, *Origins* Dan Horowitz and Moshe *of the Israeli Polity: Palestine Under the Mandate* (Chicago and London: Chicago University Press, 1978), หน้า 190 – 1 และ Don Peretz, *The Government and Politics of Israel*, 2nd edn (Boulder, Colorado: Westview, 1983), หน้า 144.
6. Peri, *Between Battles and Ballots*, หน้า 39 – 40.
7. เล่มเดียวกัน, หน้า 48.
8. Horowitz and Lissak, *Origins*, หน้า 193 – 4.
9. Michael Shalev, 'Jewish organized labor and the Palestinians: A study in state/society relations in Israel',ใน Baruch Kimmerling (ed.), *The Israeli State and Society: Boundaries and Frontiers* (Albany, NY: State University of New York Press, 1989), หน้า 103 – 13.
10. Horowitz and Lissak, *Origins*, หน้า 194 – 5.
11. Shalev, 'Jewish organized labor', หน้า 93; Uri Davis and Walter Lehn, 'And the Fund still lives',*Journal of Palestine Studies*, VII/4 (Summer, 1978), หน้า 4 – 16.
12. Dan Horowitz and Moshe Lissak, *Trouble in Utopia: The Overburdened Polity in Israel* (Albany, NY: State University of New York Press, 1989), หน้า 35.
13. สำหรับประวัติศาสตร์ของระบบการเลือกตั้งของอิสราเอลและความยากลำบากในการเปลี่ยนแปลง โปรดดู Misha Louvish, 'The making of electoral reform',*The Jerusalem Post* (13 April 1977)
14. Dan Horowitz, 'More than a change of Government', *Jerusalem Quarterly*, V (Fall, 1977), หน้า 14 – 15; Michael Shalev, 'The political economy of Labor Party dominance',in T. J. Pempel (ed.), *Uncommon Democracies: the One Party Dominant Regimes* (Ithaca and London: Cornel University Press, 1990), หน้า 104 – 7.
15. Shalev, 'Political economy', หน้า 85, 118.
16. Itzhak Galnoor, 'Israeli democracy in transition', *Mimeo* (1987), หน้า 28 – 35.
17. Horowitz and Lissak, *Origins*, หน้า 206 – 10.
18. Joel Beinin, 'Israel at forty: the political economy/political culture of constant conflict',*Arab Studies Quarterly*, 10/4 (Fall, 1988), หน้า 437 – 8. และตารางที่ 1.
19. เล่มเดียวกัน, หน้า 440 – 1.
20. Shalev, 'Political economy', หน้า 122 – 5.
21. Erik Cohen, 'Citizenship, nationality and religion in Israel and Thailand',in Kimmerling (ed.), *Israeli State and Society*, หน้า 72.
22. Shalev, 'Jewish organized labor', หน้า 110 – 15.
23. Itzhak Galnoor, 'Transformations in the Israeli political system since the Yom Kippur War', ใน A. Arian (ed.), *The Elections in Israel – 1977* (Jerusalem: Jerusalem Academic Press, 1980), หน้า 123.
24. เล่มเดียวกัน, หน้า 123 – 4.

25. Peretz, Government and Politics, หน้า 62.
26. Galnoor, 'Israeli democracy in transition', หน้า 12 – 13.
27. ตัวอย่างเช่น, Michael Shalev, 'Israel's domestic policy regime: Zionism, dualism and the rise of capital',in Frances G. Castles (ed.), *The Comparative History of Public Policy* (Cambridge, Mass: Polity, 1989), หน้า 131 – 2.
28. สำหรับตัวเลขโปรดดู Peretz, *Government and Politics*, หน้า 80 – 1.
29. นี่คือชื่อของบทความของ Horiwitz ใน *Jerusalem Quarterly* (Fall, 1977).
30. ที่นี่ข้าพเจ้ากล่าวตามคำโต้เถียงของ Galnoor ใน 'Israeli democracy in transition', หน้า 35 – 43.
31. Ervand Abrahamian, *Iran Between Two Revolutions* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1982), หน้า 281 – 305.
32. Hossein Mahdavy, 'Patterns and problems of economic development in rentier states: The case of Iran', in M. A. Cook (ed.), *Studies in the Economic History of the Middle East* (Oxford: Oxford University Press, 1970), ตารางที่ 2, หน้า 430.
33. สำหรับการประเมินค่าของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่มองไปในทางที่ดีเกินไปของลัทธิให้เช่าประเทศของMahdavy โปรดดูเล่มเดียวกัน, หน้า 432.
34. Abrahamian, *Iran Between Two Revolutions*, หน้า 438.
35. Fatemeh E. Moghadam, 'An historical interpretation of the Iranian Revolution', *Cambridge Journal of Economics*, 12 (1988), หน้า 413.
36. Fred Halliday, *Iran: Dictatorship and Development* (London, Harmondsworth: Penguin Books, 1979), หน้า 47.
37. ตัวอย่างเช่น, Henry Munson Jr, 'Conclusion: Why only in Iran?', in Munson, *Islam and Revolution in the Middle East* (New Haven and London: Yale University Press, 1988), หน้า 126 – 7.
38. Halliday ดึงความสนใจมาที่ 'ความสมัยใหม่' ของการปฏิวัติของอิหร่านเมื่อเปรียบเทียบกับการปฏิวัติของรัสเซียและฝรั่งเศสโดยกล่าวถึงการใช้การสไตร์ค์ทางการเมืองเป็นตัวอย่างอันหนึ่งของสิ่งนี้ โปรดดู Fred Halliday, 'The Iranian Revolution', *Political Studies*, XXX/3 (Sept., 1982), หน้า 438.
39. ตัวอย่างเช่น, Hamid Algar, *The Roots of the Islamic Revolution* (London: The Open Press, 1983), หน้า 123 – 4.
40. Zubaida, Islam, *The People and the State*, หน้า 18 – 20, 33.
41. ท่านจะได้พบการวิเคราะห์ถึงความคิดทางการเมืองในรายละเอียดมากกว่านี้ของโคมัยนีในบทที่ 7 คำแปลของคำว่า 'ฟากิฮ์' ว่า 'เป็นเพียงนักนิติศาสตร์' นั้นจะพบได้ใน 'The Constitution of the Islamic Republic of Iran', *Middle East Journal*, 34/2 (Spring, 1980), หน้า 181 – 204.
42. ดูคำเทศนาในวันศุกร์ของนายอาลี คาเมเนอี ในวันที่ 28 เมษายน 1989 ใน BBC, SWB, ME/0447 A/1 (1 May 1989).

43. 'The Constitution of the Islamic Republic of Iran', หน้า 202 – 4.
44. Asghar Schirazi, *The Problems of the Land Reform in the Islamic Republic of Iran: Complications and Consequences of an Islamic Reform Policy*, Freie Universitat Berlin, Forschungsgebietsschwerpunkt, Occasional Papers, 10 (Berlin: Das Arabische Buch, 1987), หน้า 13 – 22.
45. Ali Khamanei's Friday prayers sermon of 28 April 1989.
46. Feroz Ahmad, *The Making of Modern Turkey* (London: Routledge, 1993).
47. Caglar Keyder, *State and Class in Turkey: A Study of Capitalist Development* (London and New York: Verso, 1987 หน้า 117.
48. Ahmad, *The Making of Modern Turkey* (London: Routledge, 1993).
49. เล่มเดียวกัน
50. Ahamet Samim, 'The tragedy of the Turkish Left',*New Left Review*, 126 (March/April, 1981), หน้า 72 – 6.
51. Tosun Aricanli, 'The political economy of Turkey's external debt: The bearing of exogenous factors', ใน Tosun Aricanli and Dani Rodrick (eds), *The Political economy of Turkey: Adjustment and Sustainability* (London: Macmillan, 1990), หน้า 230 – 49.
52. Ahmad, *The Making of Modern Turkey* (London: Routledge, 1993).
53. เล่มเดียวกัน
54. เล่มเดียวกัน
55. นี่คือข้อโต้เถียงที่ใช้โดย Egypt and Turkey', *mimeo*, paper prepared for workshop on 'Socio – Economic Transformation, State and Political Regimes I Turkey and Egypt', Istanbul, July 1990.
56. ณ ที่นี้ข้าพเจ้ากล่าวตามข้อโต้เถียงของ Korkut Boratav, 'Contradictions of "structural adjustment": Capital and the state in post – 1980 Turkey', mimeo, paper prepared for workshop on 'Socio – Economic Transformation, State and Political Regimes in Turkey and Egypt', Istanbul, July 1990.

บทนำ

ในภาคที่สองนี้ข้าพเจ้าได้ตรวจตราถึงเรื่องราวต่างๆที่ได้กล่าวไว้ในภาคที่หนึ่งให้เป็นรายละเอียดมากขึ้น เรื่องเหล่านี้คือเรื่องการเมืองแห่งการพัฒนาและปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ ผลกระทบของการฟื้นฟูทางศาสนา (ของชาวคริสเตียนและชาวยิวรวมทั้งชาวมุสลิมด้วย) บทบาทที่เปลี่ยนไปของการทหาร การปฏิบัติของระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีหลายพรรคและวิวัฒนาการของรัฐบาลที่มีพรรคเดียว ในการทำเช่นนี้ข้าพเจ้าจะยกตัวอย่างที่เหมาะสมมาจากรัฐอาหรับส่วนใหญ่รวมทั้งอิสราเอล อิหร่านและตุรกีด้วย

ในด้านที่เกี่ยวกับช่วงเวลานั้น การเน้นที่สำคัญจะอยู่ที่ช่วงทศวรรษต่างๆ หลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเน้นเฉพาะในเรื่องโครงการของรัฐที่ดำเนินไปโดยรัฐบาลซึ่งเพิ่งได้รับเอกราชมาใหม่ๆ และการท้าทายที่มีต่อรัฐบาลเหล่านั้นในทศวรรษ 1970 ในเกือบจะทุกประเทศของตะวันออกกลาง ช่วงเวลาแห่งความกระตือรือร้นในการที่จะรวมศูนย์อำนาจและวางแผนติดตามมาด้วยกระบวนการบังคับให้มีการปรับตัวใหม่ซึ่งความเปลี่ยนแปลงในบรรยากาศเศรษฐกิจระหว่างชาติ การขาดทรัพยากรและความกดดันทางสังคมจากเบื้องล่างต่างก็มีบทบาทสำคัญอยู่ในนั้น ในบางรายเรื่องนี้ได้กดดันพวกผู้นำท้องถิ่นให้นำเอายุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจและการเมืองใหม่ๆ มาใช้ ตัวอย่างเช่น ยุทธศาสตร์อินฟิตะฮฺ (infitah) หรือเปเรสตรอยก้าของโซเวียตฉบับของแอลจีเรีย ส่วนในรายอื่นๆได้นำไปสู่การปฏิวัติหรือการรัฐประหารของทหาร อย่างในอิหร่านและตุรกี

ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของนโยบายทางราชการของการปรับใหม่ได้แก่การอ้างเหตุผลด้วยภาษาที่ได้รับอิทธิพลอย่างมากมาจากอุดมการณ์ที่เป็นปรปักษ์ต่อรัฐในแบบต่างๆซึ่งจะพบได้ในเวทีนานาชาติ ไม่ว่าจะเป็นการเน้นของตะวันตกในเรื่องการทำให้เป็นเสรีหรือการทำให้เป็นของเอกชนหรือว่าการเน้นของตะวันออกในเรื่องเปเรสตรอยก้ากราสนอสท์และจุดสิ้นสุดของการถือเอกสิทธิ์ของพรรคเดียวทางเศรษฐกิจและการเมือง อย่างไรก็ตามในกรณีส่วนมากนี่เป็นเพียงบทนำไปสู่กระบวนการรวบรวมใหม่และให้คำนิยามใหม่แก่โครงสร้างของรัฐซึ่งทิ้งการบริหารไว้ใหญ่โตและเป็นไปในทางที่ไม่ถูกต้องเกือบเหมือนก่อนหน้านี้ สิ่งนี้มีมาพร้อมกับการเริ่มต้นของกระบวนการซึ่งอุดมการณ์ของนักชาตินิยมและอุดมการณ์ถูกรวบยอดไว้ในช่วงเวลาของนักรัฐนิยม (ตัวอย่างเช่นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับอตาเตอร์ก นัสเซอร์หรือพรรคบาษ) ถูกท้าทายโดยการเสวนาเรื่องการเมืองในรูปแบบที่แตกต่างออกไปมากมายซึ่งเปิดทางให้แก่การจัดกลุ่มทางศาสนาและการจัดกลุ่มในภูมิภาคอย่างกว้างขวางในอันที่จะวางพื้นฐานเพื่อข้ออ้างของบรรดาคนที่พิถีพิถันซึ่งไม่เคยได้รับการพิจารณามาก่อนหน้านั้น

6. การเมืองในการวางโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่

บทนำ

ในระหว่างทศวรรษ 1970 นักเศรษฐศาสตร์ได้เริ่มวิพากย์วิจารณ์ในสิ่งที่พวกเขาถือว่าเป็นแนวโน้มที่กว้างขวางทั่วโลกไปสู่การให้เสรี การทำเป็นของเอกชนและสิ่งที่ถูกกล่าวถึงอยู่บ่อยๆว่าเป็น 'การหดตัว' ของรัฐมากขึ้น นั่นคือการลดลงอย่างมีเจตนาในสัดส่วนของทรัพยากรของชาติที่รัฐได้ดูดกลืนเข้าไป ไม่น่าแปลกใจเลยว่าปรากฏการณ์เช่นเดียวกันเหล่านี้ได้เริ่มดึงดูดความสนใจของนักเขียนเรื่องตะวันออกกลาง กล่าวได้ว่าความสนใจส่วนใหญ่เน้นหนักที่นโยบาย*อินฟิตาห์*ของอียิปต์ซึ่งมีการแปลต่างๆ กันไปว่าเป็น 'การให้เสรี' หรือ 'การเปิดกว้าง' ซึ่งประธานาธิบดีซาดัตได้ประกาศใช้ในปี 1974 แต่ในไม่ช้าก็ได้มีร่องรอยที่คล้ายคลึงกันนั้นเกิดขึ้นในประเทศอื่นๆของภูมิภาคนั้น ไม่ว่าจะมีอยู่ในคำเรียกร้องของฝ่ายพรรคลิคุด (Likud) ซึ่งเรียกร้องให้มีการล้มเลิกกฎข้อบังคับและการลดบทบาทของรัฐในการจัดการด้านเศรษฐกิจในระหว่างการเลือกตั้งของอิสราเอลเมื่อปี 1977 ลงไป การปรับโครงสร้างใหม่ที่เริ่มมีขึ้นในตุรกีโดยนายตุรกุต โอซาล ก่อนหน้าที่จะมีรัฐประหารทางทหารปี 1980 หรือการท้าทายร่วมกันต่อการวางแผน 'แบบสังคมนิยม' ซึ่งได้พัฒนาขึ้นใน แอลจีเรียในทันทีที่นายชาดลี เบนญาดิดเข้ามาแทนที่นายฮูอารี บูมิเดียน (Houari Boumedienne) ในฐานะประธานาธิบดีเมื่อปี 1978

เมื่อกระบวนการที่คล้ายคลึงกันนี้ดูเหมือนจะกำลังขยายไปทั่วโลก ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่คำอธิบายที่ตอนนั้นเริ่มถูกแสดงออกมาควรจะแสดงออกมาในลักษณะระหว่างประเทศหรือมิฉะนั้นก็ขึ้นอยู่กับตัวอย่างการพัฒนาที่เป็นไปตามภูมิภาคอื่นๆให้มาก ตัวอย่างของแบบแรกคือกระบวนการที่ยืนยันถึงความเชื่อมโยงระหว่างการตกต่ำทางเศรษฐกิจของโลกในทศวรรษ 1970 การเป็นหนี้เพิ่มขึ้นและนโยบายที่มีอยู่ในแผนการทำให้มั่นคงและการปรับโครงสร้างที่ไอเอ็มเอ็ฟ (กองทุนการเงินระหว่างประเทศ)และธนาคารโลกต้องการจะเห็นว่ามีการนำมาใช้ในประเทศอียิปต์ ซูดาน ตูนีเซีย ตุรกีและโมร็อกโก ในปลายทศวรรษเดียวกันนั้น ในบรรดาตัวอย่างของชนิดที่สองนั้น บางทีตัวอย่างที่มีอิทธิพลที่สุดก็คือผู้ที่ได้แรงดลบรรดาลใจมาจากผลงานของ จี. โอคอนเนล (G. O'Donnell) และเน้นในเรื่องความคิดอย่างเช่นวิกฤติการณ์ที่เผชิญหน้ากับประเทศต่างๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นซึ่งกลยุทธ์ในการพัฒนาของประเทศเหล่านั้นขึ้นอยู่กับการรับสินค้าเข้าแทนการ อุตสาหกรรมซึ่งนำไปสู่การแทรกแซงของรัฐมากเป็นประการแรก และเมื่อการนี้ล้มเหลวลงก็นำไปสู่นโยบายการลดงบประมาณลง การเพิ่มการส่งออกให้มากขึ้นและการสนับสนุนภาคเอกชนมากขึ้น[1]ซึ่งได้รับการบรรดาลใจมาจากไอเอ็มเอ็ฟ ในบริบทของตะวันออกกลางมีงานสำคัญสองชิ้นซึ่งให้คำอธิบายแก่ทั้งสองอย่างได้เป็นอย่างมาก คืองานเรื่อง *State and Class in Turkey (รัฐกับชนชั้นในตุรกี)* ของคากลาร์ คีเดอร์ (Caglar Keyder) และเรื่อง The Egypt of Nasser and Sadat *(อียิปต์ของนัสเซอร์และซาดัต)* ของจอห์น วอเตอร์เบอรี่ (John Waterbury)

อย่างไรก็ดี วิธีการชนิดนี้ใช่ว่าจะไม่ทำให้มีปัญหาเอาเสียเลยก็หามิได้ เริ่มแรกนั้นตามปกติย่อมมีความยากลำบากค่อนข้างมากเกี่ยวกับการลำดับวันเดือนปีและความสามารถที่จะให้รายละเอียดของความเชื่อมโยงที่ แท้จริงระหว่างเศรษฐกิจของโลกที่กำลังตกต่ำและผลกระทบของมันที่น่าจะมีต่อเศรษฐกิจเป็นพิเศษในด้านที่ เกี่ยวกับตะวันออกกลาง การกลับลำที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาที่รัฐเป็นผู้นำได้มาถึงตูนีเซียเมื่อปี 1969 ในสมัยที่เศรษฐกิจระหว่างชาติยังอยู่ในขั้นตอนของการขยายออกไปอย่างรวดเร็ว ต่อมาข้อเท็จจริงที่ว่ารัฐอาหรับหลายรัฐยังคงได้รับประโยชน์จากราคาน้ำมันสูงตลอดทศวรรษ 1970 และต้นทศวรรษ 1980 อย่างต่อเนื่อง ซึ่งหมายความว่าการบังคับให้ใช้หนี้นั้นสามารถจะผลัดผ่อนไปได้นานกว่าที่มีกฎอยู่ในแอฟริกาหรือ ละตินอเมริกา นี่มิได้ปฏิเสธว่าเครื่องเชื่อมโยงระหว่างชาตินั้นไม่มีอยู่ มันมีอยู่จริงๆมิใช่เพียงแต่ในลักษณะของแรงกดดันและอิทธิพลที่แท้จริงเท่านั้นแต่มีอยู่ในความคิดของบรรดาผู้วางนโยบายและนักโต้เถียงปัญหาผู้ซึ่งการหยิบยืมมาจากข้อปฏิบัติหรือแม้แต่ศัพท์แสงของรัฐอื่นๆนั้นเป็นผลของการแสดงระหว่างชาติทุกส่วนที่ได้ช่วยกระจายความคิดที่มีพลังให้แพร่ขยายออกไป อย่างเช่นการแปรรูปให้เป็นของเอกชนหรือการลดข้อบังคับลงไป อย่างไรก็ดีการที่แลเห็นได้ชัดเจนว่ารัฐมนตรีคนหนึ่งของแอลจีเรียได้ยกเอาคำแก้ตัวที่เป็นที่รู้จักกันดีของเด็งเซียวปิง (Deng Xiaoping) เกี่ยวกับภาคเอกชนที่ได้รับการฟื้นฟูในประเทศจีนที่ว่า “ไม่จำเป็นหรอกว่าแมวจะมีสีอะไรตราบเท่าที่มันยังจับหนูได้” ขึ้นมากล่าวนั้นเป็นเรื่องหนึ่ง ส่วนการที่จะคัดค้านเป็นรายละเอียดว่าปัจจัยภายนอกมีผลกระทบต่อการเมืองวันต่อวันในกระบวนการอันยาวนานแห่งการปฏิรูปเศรษฐกิจของแอลจีเรียนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง[2]

ปัญหาชุดที่สองนั้นเกี่ยวกับความคิดทั้งหมดในเรื่อง‘วิกฤติการณ์’และความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบด้านเศรษฐกิจและด้านการเมือง ส่วนใหญ่แล้วสิ่งที่มักถูกอ้างถึงบ่อยๆ ว่าเป็นวิกฤติการณ์นั้น มิใช่เป็นแต่เพียงเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจซึ่งมีสาเหตุและผลที่แลเห็นได้อย่างชัดเจนเท่านั้น แต่เป็นกิจการทางการเมืองที่มีการจัดการอย่างดีมีการควบคุมและจัดการ โดยวิธีที่ขึ้นอยู่กับความสมดุลของกำลังภายในประเทศมากกว่าขึ้นอยู่กับข้อกำหนดในตำราใดๆ เมื่อมองดูในมุมนี้แล้วเหตุการณ์บางอย่างซึ่งภายหลังถูกเรียกว่าเป็นวิกฤติการณ์ ตัวอย่างเช่นการที่ชาวอียิปต์ไม่สามารถทำให้เกิดแผนห้าปีระยะที่สองในปี 1964/5ได้ ในตอนนั้นยังไม่น่านับว่าเป็นวิกฤติการณ์ในขณะที่มันมักจะเปิดโอกาสให้ผู้นำของชาติคนไหนๆ ก็ตามกล่าวถึงความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจอันเรื้อรังของประเทศของเขาว่าหนักหนาสาหัสทุกครั้งที่เขารู้สึกว่าเขาน่าจะได้รับผลประโยชน์ทางการเมืองในระยะสั้น

ปัญหาข้อสามอันเป็นข้อสุดท้ายที่มีอยู่ในวิธีของผู้ไม่นิยมการถือชาติ อย่างน้อยก็ที่มักจะถูกแสดงออกมาก็คือมันค่อนข้างจะมุ่งไปที่อุปสรรคซึ่งเผชิญหน้าอยู่กับอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ซึ่งถูกมองว่าเป็นเครื่องกำหนดรายได้และการมีงานทำที่สำคัญ ก็เลยละเลยข้อเท็จจริงที่ว่าภาคเกษตรนั้นเป็นสมรภูมิสำหรับสนับสนุนภาครัฐและภาคเอกชนทั้งในระดับชาติและระดับระหว่างชาติอยู่เหมือนกัน

หันมายังตะวันออกกลางเอง สิ่งที่จะต้องสะดุดใจผู้สังเกตการณ์คนไหนๆก็ตามที่รู้เรื่องอะไรบางอย่างเกี่ยวกับกระบวนการที่ใช้อยู่ในภูมิภาคนั้นก็คือความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงระบบของรัฐในการจัดการด้าน

เศรษฐกิจนั้นช่างมีอยู่หลากหลายเหลือเกิน และที่สำคัญพอๆกันก็คือการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นจะดำเนินไปยาวนานมาก ด้วยความพยายามที่จะทำให้เรื่องราวง่ายขึ้น ข้าพเจ้าจึงจะตรวจดูเฉพาะแต่ตัวอย่างที่รัฐบาลพยายามปรับในด้านอุปทานเท่านั้น ไม่เหมือนกับแผนการระยะสั้นที่ทำให้เกิดความมั่นคงซึ่งเน้นในด้านอุปสงค์และมาตรการที่เกี่ยวข้องซึ่งนำมาใช้ค่อนข้างง่าย อย่างเช่นการเปลี่ยนแปลงในอัตราการแลกเงินหรือการลดการขาดงบประมาณลงไป การปรับด้านอุปทานด้วยความตั้งใจที่จะเพิ่มผลผลิตโดยเฉพาะการส่งออกนั้นเป็นการวิ่งทวนกระแสของผลประโยชน์ที่มีอยู่ดั้งเดิมของชนชั้นผู้ดีซึ่งจำต้องมีการจัดการทางการเมืองที่สลับซับซ้อน ในข้อความต่อไปนี้ข้าพเจ้าจะพยายามทำความยุติธรรมให้แก่ภาพของความหลากหลายทางประวัติศาสตร์และโครงสร้างอันมากมายนี้ แต่ข้าพเจ้าก็จะพยายามนำมันมาไว้ภายใต้การควบคุมบางอย่างด้วยโดยจะมองดูมันภายใต้หัวข้อสามหัวข้อ

หัวข้อแรกจะบรรยายถึงการเมืองของการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจใหม่ซึ่งจะพบได้ในประเทศอาหรับจำนวนหนึ่งในทวีปแอฟริกาเหนือ โดยเฉพาะอียิปต์ ตูนีเซีย และแอลจีเรียซึ่งมีพรรคการเมืองพรรคเดียวเป็นผู้นำทางอยู่ ใต้อำนาจของรัฐ กลยุทธ์การพัฒนาตกอยู่ภายใต้การวิพากย์วิจารณ์มากขึ้นซึ่งเป็นผลของความไม่ต่อเนื่องกันของการพัฒนาเองและความไร้ประสิทธิภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องโดยต้องตกเป็นหนี้ระหว่างชาติเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากกว่าที่รายได้จากน้ำมันเท่านั้นที่จะช่วยไว้ได้ส่วนหนึ่ง ณ ที่นี้มีการเล่นการเมืองกันไม่ใช่แต่เพียงในระดับระหว่างชาติโดยอาศัยการติดต่อกับเจ้าหนี้ต่างชาติเป็นเวลานานๆเท่านั้น แต่มีอยู่ในเวทีที่รวมระดับชาติเข้ากับระดับนานาชาติด้วย ตัวอย่างเช่นกระทรวงเกษตรกรรมซึ่งบังคับให้ส่วนประกอบของการควบคุมของรัฐปกป้องสถานภาพของกระทรวงจากผลประโยชน์ของการเป็นเจ้าของที่ดินซึ่งได้รับการอุดหนุนจากภายนอกคือยูเซด (USAID หรือองค์การเพื่อการพัฒนาระหว่างชาติของสหรัฐอเมริกา) และตัวแทนอื่นๆอีกต่างๆนานา บางอย่างที่พูดไว้ ณ ที่นี้อาจใช้ได้กับโมร็อกโกซึ่งนำเอาแผนการสำคัญในการปรับโครงสร้างมาใช้ในปลายทศวรรษ 1980 ส่วนภาคที่สองจะบรรยายเกี่ยวกับซีเรียและอิรักอันเป็นสองประเทศที่การมีรายได้เป็นจำนวนมากจากน้ำมันทำให้สามารถใช้กลยุทธการพัฒนาซึ่งเห็นได้ชัดว่ามิได้ถูกจำกัดด้วยการต้องหยิบยืมเงินในตลาดระหว่างชาติมาใช้ อย่างไรก็ตามรัฐบาลพรรคบาษทั้งสองรัฐบาลนี้ก็สนับสนุนการขยายงานภาคเอกชนเพื่อจุดหมายทางการเมืองและเศรษฐกิจของตนเอง ข้อสุดท้ายข้าพเจ้าจะวิพากย์วิจารณ์โดยทั่วๆไปสักเล็กน้อยเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ของภาครัฐกับภาคเอกชนในตุรกี อิหร่านและอิสราเอลอันเป็นสามประเทศที่จัดขั้นตอนของการนำเอาอุตสาหกรรมแทนการรับสินค้าเข้าได้สำเร็จแล้วหรือเกือบจะสำเร็จในปลายทศวรรษ 1970 และพร้อมที่จะใช้แผนการปรับอุปทานซึ่งมีจุดหมายที่จะรื้อการควบคุมออกและเพิ่มการส่งออกให้มากขึ้น (ในกรณีของอิหร่านคงจะพร้อมแล้วถ้าหากว่า รัฐบาลของชาห์ยังอยู่)

การปฏิรูปทางเศรษฐกิจภายใต้สภาพของการเพิ่มหนี้ระหว่างประเทศในแอฟริกาเหนือ : กรณีของอียิปต์ ตูนีเซีย และแอลจีเรีย

ขั้นตอนแห่งการวางแผนเศรษฐกิจซึ่งมีรัฐเป็นผู้นำนั้นขึ้นอยู่กับการทำให้ประเทศเป็นประเทศอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว การควบคุมเงินทุนต่างประเทศอย่างแน่นหนาและการเป็นเจ้าของกิจการของรัฐอย่างกว้างขวางนั้นกินเวลาประมาณสิบปีในอียิปต์และตูนีเซีย (อย่างคร่าวๆคือในทศวรรษ 1960) และในแอลจีเรียก็ใช้เวลาเท่าๆ กัน (โดยคร่าวๆคือในทศวรรษ 1970) ในแต่ละกรณีความไม่ต่อเนื่องกันและความสับสนอย่างแท้จริงซึ่งเกิดขึ้นบ่อยๆ ในปีแรกๆ นั้นในตอนนี้ถูกปิดบังด้วยการเน้นแผนการซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือของการจัดการทรัพยากรเชิงวิทยาศาสตร์เป็นอย่างมาก แต่แม้กระทั่งในตอนนั้นก็มีผู้แลเห็นอย่างชัดเจนอยู่ไม่กี่คนว่าไม่มีเหตุผลโดยเฉพาะอันใดอยู่เบื้องหลังการตัดสินใจที่จะเอาบริษัทต่างๆที่คละกันยุ่งเหยิงซึ่งส่วนมากเป็นของคนต่างชาติเข้ามาให้รัฐเป็นเจ้าของหรือเอาไว้อยู่เบื้องหลังธุรกิจอุตสาหกรรมใหม่ๆที่ตั้งใจจะสร้างขึ้น[3] มีการควบคุมโดยกลไกการบริหารต่างๆนานาและส่วนที่น้อยลงไปก็ควบคุมโดยรัฐบาลที่ประกอบด้วยพรรคการเมืองพรรคเดียว [คือพรรคสหภาพสังคมนิยมอาหรับ (the Arab Socialist Union) พรรคแดซตูรใหม่(Neo – Destour) และพรรคเอ็ฟแอลเอน (FLN – National Liberation Front หรือแนวหน้าปลดปล่อยแห่งชาติของ แอลจีเรีย)] ซึ่งเคยได้รับการอุดหนุนจากกลุ่มสังคมต่างๆจำนวนหนึ่งโดยเฉพาะพวกคนงานที่รวมกลุ่มกันอยู่ในสหภาพ ในที่สุดเมื่อได้ยกบทบาทให้แก่การอุตสาหกรรมเป็นสิ่งแรกเกษตรกรรมจึงถูกกันออกไปจากกระบวนการวางแผนเสียเป็นส่วนใหญ่แต่กลับต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลในระดับสูงพอใช้โดยอาศัยสหกรณ์ของชาวไร่ชาวนาในชนบทซึ่งทำงานบนที่ดินของตัวเองหรือมิฉะนั้นก็บนที่ดินซึ่งถูกริบไปเป็นของรัฐ

รัฐบาลแรกที่พยายามแก้ไขกระบวนการนี้ก็คือรัฐบาลตูนีเซียซึ่งเริ่มในปี 1969 เมื่อจู่ๆรัฐมนตรีที่รับผิดชอบในการสร้างระบบรวมของการจัดการด้านเศรษฐกิจแบบ ‘สังคมนิยม’ขึ้นมาคือ นายอะหฺหมัด เบนซอและฮ์ (Ahmad Ben Saleh) ได้ถูกปลดออกอย่างกระทันหันและได้มีการนำเอากลยุทธใหม่ของการกระจายอำนาจขึ้นมาใช้ ในปี 1971 สิ่งนี้ตามมาด้วยการก้าวไปสู่ระบบ อินฟิตะฮฺ (Infitah) ชื่อลองทำดูเป็นครั้งแรกในอียิปต์ กระบวนการนี้เริ่มจะได้รับการนิยามดีขึ้นในเอกสารการทำงาน ‘เดือนตุลาคม’ ของประธานาธิบดีซาดัต (Sadat) ในเดือนเมษายน 1974 พร้อมทั้งเรียกร้องให้ปลดปล่อยภาครัฐเสียและยอมรับว่าภาคเอกชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนา เหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงนโยบายเหล่านี้ดูเหมือนจะมีอยู่ต่างๆกันมากมาย ในขณะที่บางทีการปลดนายเบนซอและฮ์ออกจะแลเห็นได้ดีที่สุดว่าเป็นการตอบโต้ของประธานาธิบดีบูร์กิบา (Bourguiba) เมื่อกิจกรรมของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนหนึ่งของเขาซึ่งมีความทะเยอทะยานและมีความสามารถเกิดคุกคามต่ออำนาจของเขาเอง การให้เสรีในอียิปต์ก็คือจุดสิ้นสุดของกระบวนการอันยืดยาวที่มีประธานาธิบดีนัสเซอร์เป็นผู้ริเริ่ม ซึ่งการพ่ายแพ้สงครามปี 1967 การหยุดนิ่งทางเศรษฐกิจและความจำเป็นที่จะต้องแสวงหาทรัพยากรใหม่ๆไว้สำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมล้วนแต่มีบทบาทที่สำคัญ[4] ความแตกต่างที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือในขณะที่บูร์กิบาเป็นกังวลที่จะปกป้องบทบาท

ที่เป็นศูนย์กลางของพรรคแดซตูรใหม่ไว้นั้นนโยบายเศรษฐกิจของซาดัตกลับเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับความพยายามที่คู่ขนานไปของเขาในอันที่จะจำกัดแล้วก็จะทำลายองค์การของสหภาพสังคมนิยมอาหรับเสีย ซึ่งเขาถืออย่างถูกต้องว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างฐานอำนาจของกลุ่มนิยมนัสเซอร์ซึ่งเป็นคู่แข่งขันของเขา

การหันหน้ามาสู่นโยบายใหม่ในด้านเศรษฐกิจของแอลจีเรียยังไม่ได้เกิดขึ้นจนกระทั่งปลายปี1978/9 การที่มันล่าช้าอยู่เนิ่นนานเช่นนี้ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะเรื่องที่ว่าช่วงเวลาของการวางแผน 'แบบสังคมนิยม' ของแอลจีเรียเริ่มขึ้นช้ากว่าในอียิปต์และตูนีเซียมาก อีกส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะแอลจีเรียได้รับการปกป้องให้พ้นจากปัญหาทางเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษ 1970 โดยความมั่งคั่งจากน้ำมันของตนเอง อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ชัดเจนแล้วว่าพลังเพื่อการเปลี่ยนแปลงได้มีขึ้นพักหนึ่งแล้วก่อนที่ประธานาธิบดีบูมีเดียน (Boumedienne) จะถึงแก่อนิจกรรมอย่างกระทันหันตอนต้นปี 1978 และแม้แต่ในระหว่างที่บูมีเดียนกำลังล้มป่วยเป็นครั้งสุดท้ายนั้นผู้สืบต่อที่มีศักยภาพที่สุดของเขาก็ได้ตกลงกันว่าจะต้องเปลี่ยนนโยบายของเขาเสียใหม่[5] ได้มีการเปิดเผยนโยบายทันทีในการอภิปรายซึ่งนำไปสู่การจัดพิมพ์แผนห้าปีฉบับต่อไปขึ้นมา (ปี 1980 – 4) ซึ่งบรรจุการวิพากษ์วิจารณ์แผนเดิมซึ่งเน้นในเรื่องการอุตสาหกรรมหนักที่ดำเนินการโดยองค์กรภาครัฐที่มีขนาดใหญ่แต่ ไร้ประสิทธิภาพและเรียกร้องให้มีการกระจายอำนาจการบริหารออกไปโดยให้ความสนใจต่ออุตสาหกรรมเบาและส่งเสริมภาคเอกชนเป็นพิเศษนั้นอย่างรุนแรง

ในแอฟริกาเหนือนั้นทั้งๆที่เริ่มต้นอย่างน่าตื่นเต้น แต่นโยบายเปิดเสรีกลับพัฒนาไปอย่างเชื่องช้าเพราะเป็นไปตามสภาพทั่วไปของเศรษฐกิจ การต่อสู้ภายในวงการผู้นำทางการเมืองขึ้นไปจนถึงความกดดันจากการเป็นหนี้ต่างชาติที่เพิ่มพูนขึ้นรวมทั้งความพยายามที่จะจำกัดค่าใช้จ่ายส่วนรัฐลงและการลุกฮือจลาจลอย่างรุนแรงของประชาชนซึ่งเกิดจากเรื่องนี้ เช่นเดียวกับที่อื่นๆในโลก การเปิดเสรีทางเศรษฐกิจนำมาสู่การมีรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกันเป็นอย่างมากและการตกงานที่มีมากขึ้นรวมทั้งการทุจริตฉ้อฉลในวงราชการที่แลเห็นได้ชัดเจนขึ้น ส่วนการตัดเงินอุดหนุนและการรับเข้าสินค้าก็กระตุ้นให้เกิดเงินเฟ้อ การลดค่าของเงินและความเติบโตขึ้นของตลาดมืด และก็เช่นเดียวกับที่อื่นๆด้วยที่ผลคือความไม่พอใจของประชาชนในขณะที่เป็นสิ่งท้าทายอย่างสำคัญต่อรัฐบาลแล้วยังเป็นการให้โอกาสชนิดต่างๆแก่กลุ่มต่างๆที่มีอยู่ในนั้นด้วยเมื่อตกอยู่ใต้การตีความว่าเป็นคู่แข่งกันจึงทำให้เกิดมีทั้งนักปฏิรูปและนักต่อต้านการปฏิรูปโดยใช้เงินทุนทางการเมืองตามแต่สถานการณ์จะเป็นไป

ประเทศที่การวางโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่ดำเนินไปได้เร็วที่สุดก็คืออียิปต์ซึ่งการสนับสนุนบทบาทสำคัญของภาครัฐเป็นไปในเชิงรุกและเป็นไปเพื่อให้ตลาดที่มีรัฐเป็นผู้จัดการถูกจำกัดวงลงไปอย่างง่ายดายที่สุด นอกจากนั้นระบบการเมืองที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ของประธานาธิบดีซาดัตก็มีที่ว่างอยู่มากซึ่งในนั้นผู้มีผลประโยชน์ในภาคเอกชนสามารถใช้อิทธิพลของตนให้มีผลต่อการตัดสินใจในนโยบายสำคัญๆได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยการอาศัยคณะกรรมการของผู้เชี่ยวชาญต่างๆของสภาประชาชนและบทบาทของรัฐที่ได้มอบอำนาจให้แก่กลุ่มธุรกิจสำคัญๆอย่างเช่นสมาคมนักธุรกิจชาวอียิปต์ซึ่งมีความสำคัญโดยมีตัวแทนสามคนเข้าไปอยู่ในคณะกรรมการของผู้มีอำนาจในการลงทุนของต่างชาติ การสนับสนุนของต่างชาติที่มีต่อไปนั้นมาจาก

บทบาทที่เพิ่มขึ้นของศาลต่างๆ ซึ่งประธานาธิบดีซาดัตได้ปลดปล่อยให้มีอิสระเพื่อจะให้ส่วนหนึ่งเป็นเครื่องหมายที่ชัดเจนว่ารัฐบาลเป็นห่วงเป็นใยในการปกป้องทรัพย์สินของเอกชนและความปลอดภัยของการลงทุนทั้งในประเทศและในต่างประเทศ ในสถานการณ์เช่นนี้ ความสมดุลระหว่างภาครัฐและเอกชนซึ่งดูเหมือนจะถูกกำหนดโดยความเข้มแข็งของทั้งสองฝ่ายนั้นเป็นไปอย่างมากเท่าๆกับที่ถูกกำหนดโดยความจำเป็นทางการเมืองที่จะต้องรักษาการควบคุมของรัฐบาลไว้ นี่คือข้อสำคัญที่จะชี้ให้เห็นว่าเขตจำกัดแห่งความเติบโตของภาคเอกชนนั้นส่วนใหญ่ถูกกำหนดโดยความอ่อนแอในเนื้อแท้ของมันเองโดยที่มันต้องพึ่งพาการสนับสนุนจาก รัฐบาล และต้องพึ่งพาภาครัฐเพื่อให้มีวัตถุดิบราคาถูก รวมทั้งต้องพึ่งพาธุรกิจต่างประเทศด้วยเพื่อจะได้เงินทุนและวิธีการทางเทคโนโลยีมาใช้

ในขณะเดียวกันก็มีความจำเป็นที่รุนแรงพอๆกันในการที่จะต้องทำให้ภาครัฐมีประสิทธิภาพมากขึ้นหรือมิฉะนั้นก็ขายบางส่วนของมันเสีย มีธุรกิจบางส่วนเท่านั้นที่มีประสิทธิภาพในลักษณะสากลพอที่จะดึงดูดหุ้นส่วนต่างชาติให้มาร่วมกิจการได้ในขณะที่ส่วนที่เหลือให้ประโยชน์เพิ่มเติมอันเป็นที่ต้องการยิ่งแก่ระบบสวัสดิการสาธารณะของรัฐซึ่งกว้างขวางเกินไปโดยการจัดหางานที่ปลอดภัยและจัดหาสินค้าราคาถูกและได้รับเงินอุดหนุนมาให้ หากว่าข้อถกเถียงนี้ถูกต้องแล้วไซร้เราจะต้องเห็นการเรียกร้องในบางโอกาสให้แปรกิจการภาครัฐส่วนหนึ่งให้เป็นภาคเอกชนว่าเป็นการปฏิบัติที่ส่วนใหญ่เป็นแค่คำพูดเท่านั้นและน่าสนใจแต่เฉพาะเมื่อมันบังคับให้รัฐบาลแจ้งเหตุผลของนโยบายของตนในรูปแบบที่เปิดเผยมากกว่าปกติ กรณีในอียิปต์เมื่อปี 1987 ก็เป็นเช่นนั้นเมื่อประธานาธิบดีมุบาร็อก (Mubarak) ถูกคุกคามด้วยคำแนะนำของรัฐมนตรีกระทรวงการท่องเที่ยวของเขาว่าธุรกิจภาครัฐควรจะถูกแปรรูปเป็นภาคเอกชนเสียโดยโจมตีเอาด้วยคำยืนยันว่าการที่ความมุ่งหมายสำคัญของมันคือการจัดหาสิ่งจำเป็นให้แก่ประชาชนด้วยราคาถูกนั้นไม่ใช่จุดขายของมัน[6] จนกระทั่งในปี 1991อียิปต์จึงยอมตกลงตามแผนการที่รวมเอาการปฏิรูปอย่างมากในภาครัฐเข้าไว้กับคำสัญญาว่าจะขายหุ้นในองค์การที่รัฐเป็นเจ้าของไปเป็นจำนวนมาก ด้วยความพยายามที่จะหาประโยชน์จาก บทบาทของตนในสงครามอ่าวที่มีการต่อสู้กับอิรักเพื่อจะได้รับการยกหนี้สินเป็นจำนวนมากจากเจ้าหนี้ นานาชาติของตนเท่านั้น นี่เป็นส่วนหนึ่งของบันทึกแสดงเจตนาอีกฉบับหนึ่งซึ่งลงนามร่วมกับไอเอ็มเอ็ฟหลังจากการเจรจาเกลี้ยกล่อมอยู่เป็นเวลาสามปีจึงได้ประกาศนโยบายที่วางไว้เพื่อลดค่าใช้จ่ายของภาครัฐลงในฐานะที่เป็นวิธีลดการขาดงบประมาณซึ่งเกิดขึ้นในระดับสูงที่ไม่อาจรับได้ลงไป

ในตูนีเซียความสมดุลระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วน้อยกว่า ที่นั่นนโยบายใหม่ซึ่งถูกนำมาใช้หลังจากปลดนายเบนซอและฮ์ออกไปแล้วดูจะมีความสำเร็จสมเหตุสมผลในด้านความเติบโตทางเศรษฐกิจในส่วนใหญ่ของทศวรรษ 1970 เพียงแต่ได้รับการกระทบกระแทกที่หนักหนาสาหัสเป็นครั้งแรกโดยการสไตร์คทั่วไปเมื่อเดือนมกราคม 1978 รวมทั้งการแตกแยกซึ่งเป็นผลในภายหลังระหว่างรัฐบาลกับสหภาพกรรมกรอันเดียวที่มีอยู่ คือ UGTT (Union Generale des Travailleurs Tunisiens = สหภาพทั่วไปแห่งกรรมกรตูนีเซีย) ซึ่งเคยเป็นหุ้นส่วนสำคัญของพรรคนีโอเดซตูร์มาตั้งแต่ตูนีเซียได้รับเอกราชเท่านั้น การที่มีความเดือดร้อนด้านเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นทำให้ความรุนแรงของประชาชนมีมากขึ้นจึงนำไปสู่

การจลาจล ‘อาหาร’ ซึ่งแผ่ขยายกว้างไกลในเดือนมกราคม 1984 เมื่อประธานาธิบดีบูร์กิบาไม่ได้เพียงแต่พยายามจะซื้อเวลาให้ตัวเองจากพวกเจ้าหนี้นานาชาติของตูนีเซียเท่านั้นแต่ได้พยายามที่จะทำให้สหภาพ UGTT แตกแยกออกไปอีกด้วยและต้องการกวาดล้างผู้นำคนสำคัญๆของสหภาพนั้นออกเสียจากคณะรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง ต่อเมื่อมีความเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วในความสมดุลของรายจ่ายในปี1986เท่านั้นเองจึงได้มีความพยายามอย่างสำคัญครั้งใหม่ที่จะวางโครงสร้างใหม่ให้แก่ระบบการจัดการทางเศรษฐกิจโดยหันกลับไปสู่การสนับสนุนการส่งออก การส่งเสริมธุรกิจขนาดเล็กและขนาดกลางและความพยายามที่จะปลดรัฐออกจากการจัดการภาครัฐของตูนีเซียเป็นครั้งแรก เพียงแค่นี้ก็พอเพียงที่จะได้รับการอุดหนุนจากนายธนาคารตะวันตกซึ่งทางรัฐบาลต้องการเป็นอย่างมากกลับมาใหม่แล้ว[7]

กระบวนการวางโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่ดำเนินไปอย่างเชื่องช้าเช่นเดียวกันในแอลจีเรียที่ซึ่งฝ่ายต่อต้านการปฏิรูปภายในคณะรัฐบาลและภายในพรรคที่มีอยู่พรรคเดียวได้รุกเข้าไปอย่างรุนแรงมากกว่าในตูนีเซีย ณ ที่นี้ก็เช่นกัน ช่วงเวลาแห่งกิจกรรมของนักปฏิรูปได้ระเบิดออกมาเป็นระยะเวลาสั้นๆเพราะถูกวิกฤติการณ์ใหม่ในเรื่องดุลการชำระเงินและการปะทุออกของการจลาจลใหม่ๆของประชาชนแต่ละครั้งกระตุ้นให้เกิด ตอนต้นทศวรรษ 1980 มีช่วงเวลาเช่นนั้นอยู่ระยะหนึ่งซึ่งมีการกระจายอำนาจที่สำคัญรวมทั้งการลดข้อบังคับและการแตกสลายของไร่นาขนาดใหญ่ของรัฐลงไป ส่วนช่วงต่อไปต้องรอเพราะราคาน้ำมันของนานาชาติตกฮวบลงเป็นอย่างมากในปี 1986 ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้ต้องมีการตัดการรับสินค้าเข้าลงอย่างใหญ่หลวง [กับการจลาจลที่เป็นผลในภายหลังในกรุงคอนสแตนติโนเปิลและกรุงเซติฟ (Setif)] เท่านั้น แต่ยังนำไปสู่ความพยายามใหม่ๆ ที่จะกระตุ้นความมีประสิทธิภาพของภาครัฐด้วยมาตรการอย่างเช่นการล้มเลิกกระทรวงวางแผน การให้อิสรภาพมากขึ้นแก่ผู้จัดการธุรกิจของรัฐและการสนับสนุนการแข่งขันในหมู่ธนาคารซึ่งมีรัฐเป็นเจ้าของอีกด้วยขั้นตอนที่สามได้ถูกจุดชนวนขึ้นจากการจลาจลที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในเดือนตุลาคม 1988 อันเป็นการตอบโต้ต่อการมีความเข้มงวดเพิ่มขึ้นและมีมาตรฐานการครองชีพตกต่ำลงไปเป็นเวลาสองปีอีกด้วย แต่ในโอกาสนี้การปฏิรูปเศรษฐกิจต่อไปมีมาพร้อมกับการวางโครงสร้างใหม่อย่างสำคัญของระบบการเมืองรวมทั้งการลดอำนาจของ FLN (National Liberation Front = แนวหน้าเพื่อการปลดปล่อยแห่งชาติ) ลง (ดูบทที่ 10)

เมื่อมองดูแอฟริกาเหนือโดยภาพรวมก็จะดูเหมือนกับว่ากระบวนการต่างๆ ที่ข้าพเจ้าเพิ่งจะพยายามบรรยายไว้นั้นมีลักษณะสำคัญอยู่สี่ประการ ประการแรก – มีความเหมือนกันอยู่ระดับหนึ่งในเรื่องจุดมุ่งหมายอันชัดเจนของการปฏิรูปซึ่งโดยทั่วไปแล้วเป็นไปเพื่อจะกระตุ้นภาครัฐที่ไร้ประสิทธิภาพและเพื่อส่งเสริมภาคเอกชนให้มีบทบาทมากขึ้นในการสร้างงาน เพื่อจะสนับสนุนการส่งออกและการลงทุนใหม่ๆ อย่างไรก็ดีกลไกซึ่งพยายามจะทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้นก็ไม่ได้ทำงานได้ดีเป็นพิเศษนัก โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวอันเป็นการทดลองไปสู่การลดการรวมศูนย์อำนาจและยกเลิกกฎข้อบังคับนั้นมิได้ทำให้ผู้ประกอบการและผู้จัดการมีอิสรภาพดังที่ได้คาดหมายไว้ ยังมิได้มีการสำรวจถึงเหตุผลในเรื่องนี้มากนักแต่ก็มีความเกี่ยวข้องกับโครงสร้างของการควบคุมทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมากพอๆกับที่เกี่ยวข้องกับ

ความสามารถของบรรดาผู้ที่ต่อต้านการปฏิรูปจะทำการแข็งข้อต่อต้านได้ แม้กระทั่งในที่ซึ่งองค์การใหญ่ๆ ของรัฐถูกรื้อถอนไปอย่างรวดเร็วเช่นที่อียิปต์ในตอนกลางทศวรรษ 1970 และแอลจีเรียในทศวรรษ 1980 บรรดาผู้จัดการของภาครัฐสามารถหาผลกำไรที่พวกเขาถูกขอร้องให้ทำได้โดยคงอยู่ในระบบและยอมรับคำสั่งของรัฐมนตรีเศรษฐกิจที่มีอำนาจเท่านั้น

ในระหว่างนั้นเรื่องที่ว่าธุรกิจภาครัฐต่างๆ มากมายหลายอย่างที่ยังคงดำเนินการอย่างขาดทุนอยู่นั้นทำให้การแปรรูปเป็นธุรกิจของเอกชนเป็นไปได้โดยยาก และประเทศเดียวที่พอจะก้าวหน้าไปได้เล็กน้อยก็คือตูนีเซียซึ่งสามารถขายธนาคารและบริษัทสิ่งถักทอไปได้บ้าง สำหรับการล้มเลิกกฎข้อบังคับและการยกเลิกระเบียบราชการที่ล่าช้าเกินควรไปบางระดับชั้นนั้นมีความหมายแต่เพียงว่าแทนที่จะต้องเที่ยวขออนุญาตข้าราชการตั้ง 30 – 40 คนก่อนที่จะได้ใบอนุญาตรับสินค้าเข้าหรือได้ทำสัญญาในธุรกิจนั้น บัดนี้ต้องขออนุญาตจากข้าราชการซึ่งมีอำนาจ (และบางทีมีราคา)สูงขึ้นตามส่วนเพียงสองหรือสามคนเท่านั้น เมื่อมีอุปสรรคแบบนี้รัฐบาลในอียิปต์ ตูนีเซียและแอลจีเรียก็ได้รับการสนับสนุนให้ก้าวไปข้างหน้าด้วยคลื่นการปฏิรูปลูกที่สองที่นอกจากสิ่งอื่นๆแล้วยังเกี่ยวข้องกับการใช้ระบบธนาคารที่ลดข้อบังคับลงไปและมีการแข่งขันกันมากขึ้นเพื่อจะกระตุ้นให้เกิดธุรกิจด้านเศรษฐกิจขึ้นจากสิ่งเหล่านั้น[8] ด้วย โดยทั่วๆไปความพยายามที่จะปรับปรุงผลผลิตทางการเกษตรให้ดีขึ้นโดยการยินยอมให้ชาวไร่ชาวนามีอิสระมากขึ้นในอันที่จะปลูกพืชอะไรก็ได้ตามที่พวกเขาชอบและจะได้รับราคาใกล้เคียงกับตลาดโลกนั้นตามปกติมักจะมีความสำเร็จมากกว่า

ลักษณะทั่วไปประการที่สองก็คือคนที่ถูกถือว่ามีความใกล้ชิดที่สุดกับกระบวนการปฏิรูปทางเศรษฐกิจนั้นมักจะมีความรู้สึกว่าพวกเขาต้องการให้มีการปฏิรูปทางการเมืองคู่เคียงมาด้วย สิ่งเหล่านี้อาจแลเห็นได้อย่างชัดเจนในอียิปต์ซึ่งประธานาธิบดีซาดัตได้เรียกร้องให้มีการปลดปล่อยทางการเมืองในบางรูปแบบคู่เคียงมาด้วย ในเอกสารแผนการทำงาน'เดือนตุลาคม'ของเขาในกรณีนี้จุดมุ่งหมายขั้นแรกของประธานาธิบดีสามารถจะวางรูปใหม่ให้แก่พรรคการเมืองเดียวในลักษณะที่จะทำให้กลุ่มนิยมนัสเซอร์ที่เหลืออยู่ถูกลบล้างไปและนำเอาพวกเขามาอยู่ใต้การควบคุมของซาดัตได้อย่างมั่นคง ที่อื่นๆคือในตูนีเซียและแอลจีเรียนั้นการปฏิรูประยะแรกมีมาพร้อมกับความพยายามที่จะจัดการและให้ความเข้มแข็งแก่พรรคการเมืองพรรคเดียวนั้นเสียใหม่ มีแต่เพียงตอนหลังเท่านั้นเมื่อพรรคการเมืองนั้นถูกมองว่าเป็นพลังอนุรักษ์นิยมอย่างแรง จึงมีความพยายามที่จะลดอำนาจของพรรคนั้นที่มีต่อรัฐบาลและเศรษฐกิจลง ในระหว่างนั้นทั้งรัฐบาลอียิปต์และตูนีเซียก็ได้พยายามอย่างไม่เต็มใจนักที่จะแบ่งฝ่ายค้านทางการเมืองออกเป็นกลุ่มๆ ซึ่งได้รับอนุญาตให้ท้าทายพรรคที่มีอิทธิพลมากในการเลือกตั้ง ถึงแม้ว่าในทั้งสองกรณีนั้นพวกเขาจะสนใจเป็นอย่างมากที่จะรับว่าพวกเขามีความหวังอยู่เล็กน้อยเหลือเกินในการที่จะได้เสียงข้างมากจากประชาชนก็ตาม

ลักษณะที่สามก็คือการวางโครงสร้างใหม่ของเศรษฐกิจนั้นมีความพยายามอยู่ในพื้นภูมิหลังซึ่งมีปัญหาเศรษฐกิจระยะสั้นเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการที่ราคาน้ำมันตกฮวบลงและหนี้ต่างชาติเพิ่มขึ้น มาตรการต่างๆที่จะจัดการกับวิกฤติการณ์เหล่านี้ได้ทำให้เกิดการเมืองแบบของตนเองขึ้นมาโดยมีรัฐบาลเข้าครอบครองในกระบวนการที่แทบจะไม่มีเวลาหยุดพักในการต่อรองกับเจ้าหนี้ต่างชาติด้วยความพยายามที่จะกีดกั้นความกดดัน

ไว้ข้างนอกให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะรับได้ นี่อาจเกี่ยวกับการกล่าวจนเกินจริงถึงอันตรายของการทำอะไรๆที่อาจจุดชนวนการจลาจลเรื่อง 'อาหาร' ขึ้นมาได้และการเลือกเอาธนาคารระหว่างชาติหรือสมาคมของเจ้าหนี้ชุดหนึ่งมากกว่าจะเลือกอีกชุดหนึ่ง หรือการให้คำมั่นคำสัญญาว่าจะมีการปฏิรูปเศรษฐกิจหรืออัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา การเมืองเช่นนั้นมีปฏิสัมพันธ์กับการเมืองเรื่องการปฏิรูปเศรษฐกิจซึ่งในบางครั้งก็ทำให้งานของนักปฏิรูปยากเย็นยิ่งขึ้น หรือบางครั้งก็กรุยทางไปข้างหน้าโดยยอมให้พวกเขาเกลี้ยกล่อมฝ่ายตรงกันข้ามในคณะรัฐบาลและในพรรคว่าวิกฤติการณ์นั้นใหญ่หลวงนัก จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง

การเมืองของการปฏิรูปโครงสร้างและการเป็นหนี้ระหว่างชาติยังมีมาด้วยกันในลักษณะของกลยุทธ์ของรัฐบาลในอันที่จะยับยั้งการต่อต้านของชนชั้นกรรมกรอีกด้วย ทางด้านหนึ่งคนงานส่วนมากยังคงไม่ได้รับสิทธิ์ให้เลือกตั้งโดยมีการกีดขวางเป็นทางการมิให้มีการจัดตั้งพรรคของกรรมกรที่แท้จริงขึ้นได้ อีกด้านหนึ่งมีการใช้ขบวนการสหภาพแรงงานให้ผูกมัดสมาชิกส่วนใหญ่ของสหภาพแรงงานนั้นไว้กับรัฐบาลให้ใกล้ชิดที่สุดเท่าที่จะทำได้ไม่ว่าจะเป็นไปโดยการให้สถานภาพอันมีสิทธิพิเศษแก่UGTTของตูนีเซียหรือโดยการใช้กลยุทธของประธานาธิบดีซาดัตในอันที่จะรับประกันว่าประธานของสหพันธ์กรรมกรแห่งอียิปต์จะต้องได้ที่นั่งในคณะรัฐบาลหนึ่งที่เสมอ – ซึ่งตามปกติมักจะเป็นรัฐมนตรีที่รับผิดชอบในเรื่องแรงงาน[9] การให้กำลังใจต่อไปซึ่งทำได้โดยการจัดหาเงินอุดหนุนให้เป็นค่าสิ่งของที่จำเป็นขั้นพื้นฐานบางอย่างนั้นเป็นมาตรการที่เริ่มกินงบประมาณของแต่ละประเทศมากขึ้นทุกทีและปรากฏว่ายากที่จะตัดทอนลงได้ทั้งที่ได้มีการกระตุ้นอย่างแรงจาก IMF (กองทุนการเงินระหว่างประเทศ) และธนาคารโลกแล้วก็ตาม ในระหว่างนั้นกลุ่มกรรมกรสามารถที่จะใช้ความสัมพันธ์กับพรรครัฐบาลเพื่อปกป้องสถานภาพของตนภายในภาครัฐและทำการต่อสู้อันดุเดือดต่อต้านความพยายามใดๆ ที่จะลดกิจกรรมความมั่นคงหรือพยายามที่จะเปิดภาครัฐไปสู่ธุรกิจร่วมที่เป็นอิสระจากกฎข้อบังคับของทางการเกี่ยวกับเรื่องค่าจ้างและการไม่มีงานทำ

ก่อนที่จะยุติการกล่าวถึงเรื่องนี้ต้องขอเตือนเรื่องที่สำคัญไว้อย่างหนึ่ง เนื่องจากการวิเคราะห์ของข้าพเจ้าในเรื่องการเมืองของการปฏิรูปในหมู่ประเทศอาหรับในทวีปแอฟริกาเหนือนั้นขึ้นอยู่กับความคิดที่ว่าเศรษฐกิจแบ่งออกเป็นภาค'รัฐ' กับ ภาค'เอกชน' ในขณะที่ตรงจุดนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่จำเป็นและตามมาด้วยคำศัพท์ที่รัฐบาลเหล่านั้นใช้อยู่เองนั้น การแบ่งเช่นนี้มีส่วนประกอบด้านอุดมการณ์ที่เข้มแข็งและแนะถึงขอบเขตที่ดูง่ายกว่าที่มีอยู่ในกรณีนั้น ดังเป็นที่ทราบกันดี – แนวความคิดเรื่องภาครัฐและภาคเอกชนนั้นเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในยุโรปสมัยใหม่บนเส้นทางแห่งการต่อสู้อันยาวนานระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆเพื่อจะกำหนดขอบเขตและอำนาจของรัฐ ปรากฏว่าการที่คำนิยามเช่นนั้นอันหนึ่งอันใดมีอิทธิพลเป็นอย่างยิ่งนั้นย่อมได้รับการสนับสนุนจากกฎหมายและข้อบังคับในด้านบริหารจำนวนมากที่มุ่งหมายจะให้อำนาจและความถาวรแก่มันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังที่เป็นอยู่เสมอๆ – การถ่ายทอดแนวความคิดบางอย่างเหล่านี้และข้อปฏิบัติในองค์การที่เกี่ยวข้องกับตะวันออกกลางที่มีตามมาย่อมก่อให้เกิดปัญหาอันยากเย็นขึ้นในการวิเคราะห์ในระดับต่างๆ และยังมีผลทางการเมืองที่สำคัญตามมาอีกด้วย

บางทีข้อแรกที่ควรจะกล่าวก็คือ ถึงแม้ว่าจะมีความเกี่ยวพันกันโดยทั่วๆไประหว่างฝ่ายซ้ายทางการเมืองกับชนชั้นกรรมกรและการปกป้องภาครัฐในแอฟริกาเหนือก็ตาม สภาพทางอุดมการณ์ของสมาชิกผู้มั่งคั่งของภาคเอกชนก็เลือนลางยิ่งกว่านั้นมาก เรื่องนี้เกี่ยวข้องเป็นอย่างมากกับบทบาทที่เต็มไปด้วยอำนาจของรัฐรวมทั้งข้อเท็จจริงที่ว่ากลุ่มผลประโยชน์ในภาคเอกชนยังคงอ่อนแออยู่มาก หากจะพูดกันโดยทั่วๆไปแล้วรัฐบาลของแอฟริกาเหนือได้ทำอย่างดีที่สุดแล้วในอันที่จะปกป้องอุดมการณ์เสรีที่ต่อเนื่องกันซึ่งในสถานการณ์อื่นๆอาจจะมีหน้าที่เป็นการชุมนุมเอาเสียงเพื่ออิทธิพลของชนชั้นกลาง เรื่องนี้สามารถแลเห็นได้อย่างชัดเจนมากในอียิปต์ซึ่งประธานาธิบดีซาดัตได้กระทำการอย่างรวดเร็วยิ่งในการทำให้นักหนังสือพิมพ์อย่างอาลีและมุสฏอฟา อามีนเงียบลง เมื่อเร็วๆนี้สองคนนี้เป็นบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ *อัล – อะหฺรอม (Al – Ahram) และ อัล – อักบัร (Al – Akhbar)* ในทศวรรษ 1970 ซึ่งข้อเขียนของเขาทั้งสองอาจเห็นได้ว่าเป็นคำแนะถึงความจำเป็นที่จะต้องนำเอาความคิดที่มีพลังทั้งสองเรื่องคือในเรื่องอิสรภาพทางเศรษฐกิจและทางการเมืองมารวมกัน ความพยายามในภายหลังของกลุ่มใหม่ๆอย่างเช่นพรรควาฟด์ (Wafd) ในอันที่จะแสดงตนว่าเป็นผู้ชูธงเสรีนิยมนั้นก็เป็นเรื่องที่ยับยั้งได้ง่ายๆเช่นกัน ส่วนหนึ่งเป็นเพราะโดยทั่วไปพวกเขาถูกมองว่ามาจากคนที่ต้องการจะย้อนยุคไปถึงก่อนการปฏิวัติปี 1952 และส่วนหนึ่งเป็นเพราะรัฐบาลไม่มีความยากลำบากในอันที่จะเข้าไปพัวพันกับผู้นำของกลุ่มวาฟด์นี้ในกิจกรรมทางการเมืองของพรรคเอง ดังนั้นจึงเท่ากับทำให้คำอ้างของพรรคที่ว่าจะยืนหยัดเพื่อเสรีภาพและอิสรภาพต้องเสียรูปไป

ความอ่อนแอของภาคเอกชนนั้นเป็นเพียงอีกด้านหนึ่งของเหรียญอันเดียวกันโดยการต้องพึ่งพาการคุ้มครองของข้าราชการเป็นอย่างมากและการที่ผู้มีอิทธิพลต่อตลาดซึ่งควบคุมตลาดไว้แตกแยกออกเป็นกลุ่มเล็กๆ สมาชิกของมันจึงย่อมไม่อาจมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือมีความมั่นใจในตนเองจนจะสร้างการท้าทายทางอุดมการณ์ให้แก่รัฐได้ ความพยายามที่จะสร้างกลุ่มอิสลามของแวดวงเศรษฐกิจขึ้นโดยกลุ่มภราดรภาพมุสลิม (Muslim Brothers) และกลุ่มอื่นๆอาจจะยิ่งทำให้โครงการเช่นนั้นยากเย็นมากขึ้นได้ เนื่องจากว่าทั้งๆที่คนเหล่านั้นเป็นกังวลที่จะปกป้องตัวเองจากการควบคุมที่มากเกินไปของรัฐ แต่พวกเขาก็ถูกกีดกันจากการสร้างสถานภาพทางอุดมการณ์ขึ้นมาซึ่งทำให้พวกเขาแสดงตนว่าเป็นผู้เผยแพร่อิสรภาพในลักษณะที่เป็นเสรีและตรงไปตรงมาจนเกินไป

ในสถานการณ์เหล่านี้ความพยายามร่วมกันในอันที่จะผลักดันขอบเขตระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนไปเสียทางหนึ่งหรืออีกทางหนึ่งนั้นเป็นเรื่องที่ออกจะมีความจำกัดอยู่ ตรงไหนที่ประสบความสำเร็จก็มักจะเป็นผลลัพธ์ของความเป็นพันธมิตรกันทางการเมืองบางอย่างเป็นการชั่วคราวในฐานะที่เป็นแรงกดดันของกลุ่มผลประโยชน์ที่มีพลังอำนาจ เมื่อมองดูครั้งแรกนี่ดูเหมือนจะเป็นอะไรที่มีลักษณะขัดกัน ทำให้เกิดสิ่งที่ดูเหมือนว่าการโต้เถียงระหว่างผู้สนับสนุนภาครัฐกับผู้สนับสนุนภาคเอกชนนั้นเข้มข้นมาก อย่างไรก็ตามเมื่อตรวจตราดูภาษาที่ใช้อย่างใกล้ชิดก็จะเห็นได้ว่าการโต้เถียงนั้นมักเป็นไปในระดับทั่วๆ ไป ตัวอย่างเช่นการโจมตีความไร้ประสิทธิภาพในงานอุตสาหกรรมของรัฐย่อมถูกตอบโต้ด้วยข้อกล่าวหาถึงความทุจริตฉ้อฉลและความไม่เสมอภาคในการสะสมทรัพย์สินของเอกชนโดยไม่มีการควบคุมเป็นต้น[10]

ข้อจำกัดของความมั่งคั่งจากน้ำมัน : การส่งเสริมผลกำไรส่วนเอกชนในซีเรียและอิรัก

ในซีเรียเมื่อทศวรรษ 1960 ได้มีการยึดเอากิจการต่างๆมาเป็นของชาติอย่างมากมายรวมทั้งการจัดตั้งการควบคุมของรัฐขึ้นเหนือเศรษฐกิจเป็นส่วนมากด้วย ครั้นแล้วแนวโน้มนี้ก็ถูกตรึงไว้หลังจากการยึดอำนาจเป็นของตนเพียงผู้เดียวของนายฮาฟีซ อัล – อะซาด (Hafiz al-Asad) ในปี 1970 ได้ไม่นาน เมื่อผู้ปกครองคนใหม่นี้พยายามที่จะผนึกกำลังสถานภาพของเขาด้วยการคลายข้อบังคับเรื่องการรับสินค้าเข้าให้หลวมขึ้น อนุญาตให้มีการค้าเสรีมากขึ้นและสนับสนุนชาวซีเรียร่ำรวยที่หนีออกจากประเทศให้กลับมาเอาเงินมาลงทุนที่บ้านเกิดของตน[11] ผลประโยชน์สำคัญทางการเมืองจากระบบอินฟีตะฮฺในระยะต้นนี้คือหนทางที่ต่อมาถูกใช้ให้เป็นเครื่องผูกพันอันสำคัญระหว่างรัฐบาลที่ถูกครอบครองโดยนายอะลาวี (Alawi) และพวกพ่อค้าสายสุนนีที่มีอิทธิพลแห่งกรุงดามัสกัสซึ่งมีการเชื่อมไมตรีกันในช่วงที่เศรษฐกิจรุ่งเรืองหลังสงครามตะวันออกกลางปี 1973 เมื่อซีเรียเปิดตัวให้แก่เงินทุนตะวันตกและเงินทุนอาหรับ นี่ได้กลายเป็นพื้นฐานให้แก่ความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วเป็นระยะสิบปีซึ่งมีมาถึงต้นทศวรรษ1980โดยได้จากผลิตภัณฑ์น้ำมันของซีเรียเองและเงินก้อนใหญ่ที่ประธานาธิบดีอะซาดสามารถหามาได้มาจากซาอุดิอาระเบีย ลิเบีย และ คูเวต

ฮินเนบุสช์ (Hinnabusch) ได้แนะว่าหากมิใช่เพราะการควบคุมอำนาจที่เพิ่มขึ้นซึ่งจำเป็นต้องมีเพื่อยับยั้งการท้าทายของกลุ่มภราดรภาพมุสลิมในปลายทศวรรษ 1970 และต้นทศวรรษ 1980 แล้ว แนวโน้มของการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจก็อาจได้รับอนุญาตให้มีมากขึ้นก็ได้[12] ที่เป็นเรื่องทั่วไปยิ่งขึ้นคือ ฮินเนบุสช์ได้อภิปรายถึงความเป็นพันธมิตรที่มีอยู่ระหว่างพวกผู้จัดการภาครัฐ สมาชิกสหภาพกรรมกร เจ้าหน้าที่ในพรรคบาษ (Ba'th) และคนอื่นๆซึ่งมีความเข้มแข็งทั้งในการรักษาหนทางของรัฐในอันที่จะเข้าไปสู่ทิศทางของเศรษฐกิจและในการป้องกันความพยายามใดๆที่จะส่งเสริมการพัฒนาต่อไปของกลุ่มผลประโยชน์ในภาคเอกชน ยิ่งกว่านั้นเขาแลเห็นความเป็นพันธมิตรนี้ทำงานอยู่ทั้งในภาคอุตสาหกรรมและในชนบท แรงกดดันที่จะอนุญาตให้การสร้างหน่วยงานของเอกชนที่ใหญ่กว่าและมีประสิทธิภาพมากกว่ามักจะถูกผู้ปกป้อง สหกรณ์ชนบทและการปฏิรูปอื่นๆกีดกันอยู่เสมอ

ผลอย่างหนึ่งของนโยบายเช่นนั้นก็คือนโยบายนี้ยอมให้มีการพัฒนาระบบที่ทางการมีความอดกลั้นในเรื่องการทุจริตฉ้อฉลได้โดยที่ในระบบนั้นหมู่คณะของพวกผู้จัดการในภาครัฐและผู้จัดการของภาคเอกชนซึ่งมีความเชื่อมโยงอย่างสนิทสนมกับรัฐบาลสามารถมารวมกันเพื่อจัดการยักย้ายถ่ายเทเศรษฐกิจเพื่อผลประโยชน์ของพวกเขาเองได้ แต่ขณะที่สิ่งนี้ทำให้ประธานาธิบดีอะซาดได้ประโยชน์ทางการเมืองเป็นอย่างมากในการที่สามารถทำตนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยระหว่างหมู่คณะที่มีการแข่งขันกัน มันก็ยังนำไปสู่การกล่าวหาอย่างกว้างขวางว่าเขาทำงานในด้านเศรษฐกิจผิดพลาดอีกด้วย และที่หนักหนาสาหัสยิ่งกว่านั้น มันได้นำไปสู่ความล้มเหลวในการที่จะสร้างกลยุทธทางอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องกันซึ่งสามารถจะปิดบังไว้ได้แต่เพียงเมื่อรายได้จากน้ำมันของรัฐจากแหล่งทรัพยากรภายในและนอกประเทศมาเพิ่มพูนรายได้ให้แก่รัฐเท่านั้น การใช้จ่ายเงินอย่างมากไปในการป้องกันประเทศและเรื่องที่ว่าการเกษตรของซีเรียนั้นถึงแม้ว่าจะก้าวหน้าไป

อย่างรวดเร็วยิ่งกว่าในประเทศอาหรับประเทศอื่นๆก็ตามแต่ก็สามารถผลิตสิ่งที่จำเป็นของประเทศเพิ่มขึ้นได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้นยิ่ง ทำให้เรื่องราวเลวร้ายลงไปมากขึ้น

ความพยายามที่จะฟื้นฟูภาคผลิตของเศรษฐกิจมักจะถูกระงับไปโดยความจำเป็นที่จะต้องรักษาการควบคุมทางการเมืองไว้ ทางด้านหนึ่งมาตรการใหม่ๆที่นำมาใช้ในปี 1985 นั้นมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการลงทุนในภาคเอกชนด้วยการให้การนำสินค้าเข้ามาได้อย่างเสรีและจัดตั้งธุรกิจร่วมกับบริษัทต่างชาติหลายๆ ชาติเป็นไปได้ง่ายขึ้น อีกด้านหนึ่งรัฐบาลได้เริ่มเป็นห่วงต่อสิ่งที่เรียกว่า 'การจัดการที่ดี' ในภาครัฐเพื่อจะพยายามแก้ปัญหาความไร้ประสิทธิภาพ ผลผลิตต่ำและการใช้เงินทุนต่ำกว่าควรเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ดีถ้าตรวจตราดูให้ใกล้ชิดขึ้นก็จะเห็นได้ว่าในการริเริ่มอย่างหลังนั้นดูราวกับว่าได้รับการจัดการโดยเจตนาที่จะกีดกันมิให้มีคำถามที่น่าพะอืดพะอมในเรื่องความเกี่ยวข้องระหว่างการปฏิบัติที่ไม่ดีกับระบบการควบคุมของรัฐบาลโดยสิ้นเชิง อย่างน้อยนี่ก็เป็นข้อสรุปที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของเอลิซาเบธ ลองเนส (Elizabeth Longuenesse) เกี่ยวกับวิธีที่ปฏิบัติต่อเรื่องต่างๆในการประชุมแห่งชาติครั้งที่ 8 ของพรรคบาษในปี 1985 ซึ่งทั้งการเรียกร้องของประธานาธิบดีอะซาดให้มี 'ความรับผิดชอบ' และ 'การลงโทษผู้ทำผิด' หรือคำตำหนิอย่างแรงซึ่งบรรดาตัวแทนของกรรมกรได้กล่าวตำหนิพวกผู้จัดการผู้ละเลยคำสั่งอันสำคัญเสียมิได้ถูกผลักดันไปไกลพอที่จะแตะต้องกับปัญหาที่เป็นพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเหล่านั้นมากขึ้น[13] ปัญหาเช่นนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องมากมายกับบทบาทของสมาชิกของพรรคการเมืองพรรคเดียวอย่างในแอลจีเรีย และได้รับการรักษาไว้โดยระบบการควบคุมทางการเมืองซึ่งรัฐบาลยอมให้ผู้อุดหนุนของตนก้าวข้ามเครื่องกีดขวางที่มีอยู่ระหว่างแวดวงของรัฐและแวดวงของเอกชนเพื่อจะได้หาผลกำไรจากการเอาเปรียบรัฐบาลได้ ตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งในเรื่องนี้ซึ่งได้เกิดขึ้นในการประชุมครั้งที่ 8 ก็คือการปฏิบัติของบรรดาผู้จัดการภาครัฐซึ่งอ้างอย่างมดเท็จว่าสินค้าอื่นๆ ของภาครัฐนั้นไม่มีคุณภาพสูงพอ ดังนั้นจึงออกใบอนุญาตให้รับเข้าสินค้าที่มีราคาสูงมากจากต่างประเทศมาได้โดย– ไม่ต้องสงสัยเลยว่าทำไปโดยอาศัยตัวแทนของสมาคมต่างๆในภาคเอกชน[14]

การเกิดขึ้นของธุรกิจภาคเอกชนในอิรักมีเส้นทางที่แตกต่างไปจากนี้ สิ่งที่เป็นเงินทุนส่วนตัวของเอกชนที่มีอยู่เพียงนิดหน่อยนั้นส่วนใหญ่หมดไปด้วยการถูกยึดไปเป็นของชาติในทศวรรษ 1960 จนทำให้กิจการใหม่ๆที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นในทศวรรษ1970 นั้นส่วนใหญ่เป็นของรัฐบาลเองซึ่งมีความกังวลที่จะป้องกันมิให้รายได้จากการขายน้ำมันผ่านไปอยู่ในมือของบริษัทต่างชาติได้ ผู้ได้รับประโยชน์คนสำคัญของนโยบายนี้ก็คือภาคการก่อสร้างซึ่งสามารถแลเห็นรัฐบาลยื่นมือเข้าไปในนั้นได้โดยข้อเท็จจริงที่ว่าบริษัทใหม่ๆหลายบริษัทนั้นกู้เงินจากรัฐบาลไปจริงๆเพื่อจะเริ่มต้นธุรกิจของตน เราสามารถจะแลเห็นลัทธิอุปถัมภ์ของรัฐบาลได้เช่นเดียวกันโดยวิธีที่อย่างน้อยครึ่งหนึ่งของบริษัทใหญ่ๆที่มีอิทธิพลอยู่ในภาคนี้ก็ถูกควบคุมโดยตระกูลต่างๆที่มาจากเมืองตักริต (Takrit) และอัล–อัมบัร (Al–Ambar) อันเป็นมาตุภูมิของผู้อุดหนุนคนสำคัญๆของรัฐบาลหลายคน – ดังที่อิสลาม อัล– เคาะฟากี (Islam al –Khafagi) ได้กล่าวไว้[15]

ระยะที่สองของการส่งเสริมเงินทุนภาคเอกชนตามมาในทศวรรษ 1980 ส่วนใหญ่เกิดจากการกระตุ้นโดยปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านเศรษฐกิจในเวลาสงครามเมื่อมีการต่อสู้อันยาวนานกับ

อิหร่าน เรื่องนี้เริ่มต้นในภาคเกษตรซึ่งกฎหมายฉบับหนึ่งในปี 1983อนุญาตให้ส่วนบุคคลและกลุ่มบุคคลเช่าที่ดินของรัฐได้อันเป็นการปฏิบัติที่ได้รับการยินยอมให้มาพักหนึ่งแล้ว[16] ครั้นแล้วก็ขยายไปสู่ภาคอื่นๆอีกซึ่งได้รับการอุดหนุนเป็นพิเศษในปี1987โดยมีการใช้แผนเปิดเสรีแก่การแปรรูปอุตสาหกรรมบางอย่างที่รัฐเป็นเจ้าของไปเป็นของเอกชนและความพยายามในการที่จะให้การปกครองตนเองมากขึ้นแก่ธุรกิจของรัฐเพื่อจะได้มีผลผลิตให้มากขึ้นและลดการขาดทุนที่จำเป็นต้องแบกภาระต่อไปในงบประมาณส่วนกลาง เรื่องนี้ได้ติดตามมาด้วยการแปรรูปโรงงานต่างๆของรัฐและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมาเป็นของเอกชนในปี 1988 และได้มีการสร้างธนาคารใหม่ขึ้นคือธนาคารรอชิด (Rashid) เพื่อให้มีการแข่งขันกับธนาคารรอฟิดัยน์ (Rafidain) ซึ่งแต่ก่อนนี้เคยมีเอกสิทธิ์แต่เพียงผู้เดียว

โดยที่ไม่ใคร่จะมีข้อมูลเกี่ยวกับอิรักมากนักจึงเป็นไปไม่ได้ที่จะกล่าวว่าการริเริ่มธุรกิจภาคเอกชนนั้นมีอะไรเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเหล่านี้หรือไม่ แต่ดูเหมือนว่าคงจะไม่เป็นเช่นนั้น สิ่งที่แน่นอนกว่านั้นก็คือการปฏิรูปได้พบกับการต่อต้านภายในพรรคบาษเอง เรื่องนี้มีสัญญาณอยู่ในการที่รัฐบาลล้มเลิกสภาเกษตรกรรมระดับสูง (The Higher Council of Agriculture) ซึ่งกองบัญชาการแห่งภาคพื้นของพรรคมีสมาชิกอยู่สามคนและภายหลังก็มีสัญญาณอยู่ในคำปราศรัยของประธานาธิบดีซัดดัมฮุสเซนซึ่งเขาได้เรียกร้องให้ลดการควบคุมของพรรคที่มีอยู่เหนือรัฐบาลและเศรษฐกิจด้วยคำพูดที่ดูเหมือนจะจงใจทำให้คิดถึงคำพูดที่บรรดาผู้สนับสนุนประธานาธิบดีกอร์บาชอฟ (Gorbachev) ในสหภาพโซเวียตเคยใช้มา แต่ดูเหมือนว่าความเอนเอียงไปสู่ความถูกต้องของพรรคของเขาที่เห็นได้ชัดเจนมากที่สุดจะมีมาในต้นปี1987โดยการยืนยันด้วยเสียงก้องกังวานของเขาว่า ‘ถ้าหากไม่เคยมีภาคเอกชนในอิรักมาแต่ก่อนก็ต้องเป็นหน้าที่ของผู้นำที่จะต้องสร้างมันขึ้นมา’ และ ‘ตราแห่งสังคมนิยมของเราจะอยู่ไม่ได้หากไม่มีภาคเอกชนไม่ว่าจะเป็นตอนนี้หรือหลังสงครามก็ตาม’[17]

ถึงกระนั้นก็ดีพลังงานทั้งหมดที่ดูเหมือนประธานาธิบดีจะบรรจุเข้าไปในการเปลี่ยนแปลงนโยบายนั้นก็ไม่น่าจะก้าวหน้าไปได้ไกลนัก[18] ในอิรักก็เช่นเดียวกับในที่อื่นๆ มีข้อจำกัดที่เห็นได้ชัดเจนซึ่งเป็นอุปสรรคต่อความเจริญเติบโตของภาคเอกชน โดยเฉพาะข้อจำกัดที่ทำให้บริษัทขนาดใหญ่และขนาดกลางจำนวนหนึ่งต้องพึ่งพารัฐอย่างหนักในเรื่องการทำสัญญาและการคุ้มครอง และรัฐยังมีอำนาจที่จะตัดสินใจด้วยว่าบริษัทภาคเอกชนและภาคผสมจะลงทุนทำอุตสาหกรรมใหม่ๆอะไรได้บ้างและอยู่ภายใต้เงื่อนไขอันใด ตัวอย่างเช่นมติของสภาบัญชาการปฏิวัติในเดือนมกราคม1988ไม่เพียงแต่ระบุรายการชนิดของธุรกิจผลิตชิ้นส่วนของรถที่จะอนุญาตให้ทำได้เท่านั้นแต่ยังกำหนดสิทธิพิเศษที่จะอนุญาตให้ได้ด้วย รวมทั้งเงินกู้จากธนาคารอุตสาหกรรมไม่น้อยกว่าร้อยละ50 ของค่า ‘เครื่องจักร อุปกรณ์ วัตถุดิบที่จะสั่งเข้าและความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาหารือด้านเทคนิค’[19] สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือได้มีความเคลื่อนไหวเพื่อส่งเสริมภาคเอกชนไปโดยมีการผ่อนปรนทางการเมืองน้อยที่สุด เป็นที่แน่ชัดว่าโครงสร้างของอำนาจทำให้หมดโอกาสที่จะเคลื่อนไหวอย่างจริงจังไปในทิศทางที่มีอิสระเสรีมากขึ้น

ตุรกี อิหร่านและอิสราเอล

ตุรกีมักจะได้รับการกล่าวถึงอยู่บ่อยๆว่าเป็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดของประเทศที่เคยผจญกับวิกฤติการณ์เรื่องดุลการชำระเงิน อย่างหนักมาในทศวรรษ 1970 ครั้นแล้วภายใต้ความกดดันจาก IMF ก็ได้เริ่มกระบวนการปรับโครงสร้างและการให้เสรีทางเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง มีการเน้นที่สำคัญอยู่ที่การสนับสนุนให้มีการส่งออกซึ่งมีราคาเพิ่มขึ้นเป็นสามเท่าในระหว่างปี 1980 – 1987 ทำให้เกิดเงินส่วนเกินในค่างบดุลย์ทางการค้าซึ่งมีพร้อมไปกับความพยายามที่จะกระตุ้นการลงทุนภาคเอกชนของต่างชาติและการล้มเลิกการควบคุมของรัฐบาลเหนือราคาสินค้าทางเกษตรส่วนใหญ่ ส่วนความริเริ่มอย่างอื่นนั้นมีความสำเร็จน้อยกว่า ธุรกิจด้านเศรษฐกิจส่วนใหญ่ของรัฐยังขาดทุนเป็นอย่างมากต่อไปทั้งๆที่ได้รับอิสรภาพมากขึ้นในการที่จะจัดการธุรกิจของตัวเองแล้ว มีเพียงธุรกิจไม่กี่อย่างเท่านั้นที่สามารถเข้าแข่งในการแปรรูปเป็นของเอกชนได้ – แล้วก็หลังจากที่มีการตระเตรียมเป็นเวลานานด้วย

บริบททางการเมืองที่เกิดขึ้นนั้นได้รวมเอาช่วงเวลาที่เด่นชัดไว้ 3 ช่วงด้วยกัน นับตั้งแต่ความไม่กินเส้นกันระหว่างพรรคต่างๆในตอนปลายทศวรรษ 1970 ไปจนถึงการแทรกแซงทางการทหารในปี 1980 แล้วก็หันมาสู่ระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีการควบคุมหลังจากปี 1983 บุคคลสำคัญทั้งสามช่วงเวลาเหล่านี้คือนายตุรกุต โอซาล (Turgut Ozal) ผู้ซึ่งในฐานะที่เป็นประธานของคณะกรรมการวางแผนของรัฐ (และอดีตสมาชิกของคณะเจ้าหน้าที่แห่งธนาคารโลก)เป็นผู้รับผิดชอบส่วนใหญ่ในการนำเอาแผนความมั่นคงและการวางโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่มาใช้ในปี1979 ซึ่งเป็นแผนที่เขายังจัดการอยู่ต่อไป ตอนแรกในฐานะที่เป็นรองนายกรัฐมนตรีภายใต้รัฐบาลทหาร ต่อมาก็ในฐานะนายกรัฐมนตรีตั้งแต่ปี 1983 เป็นต้นไป ปัจจัยเฉพาะบางอย่างทางด้านระหว่างต่างชาติก็มีความสำคัญเช่นกันโดยเฉพาะการที่สหรัฐอเมริกากลับมาสนับสนุนตุรกีใหม่เพราะอเมริกาแลเห็นตุรกีเป็นทรัพย์สินด้านกลยุทธที่มีค่าขึ้นอีกในตอนที่อเมริกาประเมินค่าทางเลือกทางการทหารของตนในตะวันออกกลางเสียใหม่ในสมัยที่การปฏิวัติของอิหร่านเริ่มเกิดขึ้น

ลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งของวิธีการที่ได้รับการบันดาลใจจาก IBRD (International Bank for Reconstruction and Development = ธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและการพัฒนา หรือธนาคารโลก)ในระยะต้นนั้นคือการกลับไปสู่ความมีค่าของการให้เงินเชื่อโดยวิธีควบคุมเงินเฟ้อและค่าใช้จ่ายของรัฐบาลและการเน้นในเรื่องการส่งออกใหม่โดยส่งเสริมด้วยการล้มเลิกกฎข้อบังคับ การให้เสรีทางการค้าและมาตรการอื่นๆ เพื่อบังคับให้การอุตสาหกรรมของตุรกีเผชิญกับการท้าทายของการแข่งขันระหว่างชาติได้ เราไม่อาจกล่าวได้ว่าแผนการนี้เป็นไปโดยไม่มีการแทรกแซงทางทหารได้อย่างไร แต่เมื่อมีรัฐบาลที่ตัดสินใจแน่วแน่ด้วยเหตุผลทางการเมืองของตนเองในการที่จะทำลายอำนาจของสหภาพต่างๆลง ภาคอุตสาหกรรมสมัยใหม่ของตุรกีจึงได้รับการจัดวางเป็นอย่างดีเพื่อจะได้ประโยชน์จากการเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาลของตลาดในตะวันออกกลางซึ่งเกิดจากความรุ่งเรืองจากการค้าน้ำมันครั้งที่สองและโดยการปะทุขึ้นของสงครามอิรัก – อิหร่าน ข้อได้เปรียบนี้มีไปจนถึงทศวรรษ 1980 หลังจากปี 1983 ก็ได้รับการอุดหนุนจากข้อบังคับ

อันเข้มงวดซึ่ง ยัดเยียดให้แก่นักปฏิบัติการที่เป็นชนชั้นกรรมกรในรัฐธรรมนูญฉบับปี 1982 และรัฐบาลที่มีนายโอซาลเป็นผู้นำซึ่งเต็มใจที่จะให้เงินกู้และการรับประกันในระดับสูงแก่ผู้ส่งสินค้าออก

การนำเอาแผนการวางโครงสร้างใหม่มาใช้ซึ่งติดตามมาอย่างใกล้ชิดด้วยการแทรกแซงทางทหารนั้นมีผลอันสำคัญต่อความสมดุลระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจต่างๆในตุรกี[20] ก่อนหน้าปี 1979 ภาคธุรกิจสมัยใหม่ของเศรษฐกิจตุรกีถูกครอบงำด้วยกลุ่มธุรกิจของรัฐกลุ่มหนึ่งและบริษัทเอกชนขนาดใหญ่ซึ่งทำงานอยู่ในตลาดในประเทศที่ได้รับการคุ้มครองอย่างมากและมีกฎข้อบังคับเข้มงวด นี่ทำให้เกิดสิ่งแวดล้อมสำหรับพรรคการเมืองต่างๆที่มีการแข่งขันกันในการที่จะใช้หนทางเข้าไปถึงส่วนต่างๆของภาครัฐเพื่อจะให้รางวัลแก่ผู้สนับสนุนของพรรคและเพื่อจะสร้างแวดวงผู้สนับสนุนขึ้นมาโดยการให้งานพวกเขาทำหรือโดยสนับสนุนผู้จัดตั้งที่เป็นเอกชนให้มาลงทุนในงานอุตสาหกรรมที่เลือกเอาโดยวิธีให้ใบอนุญาตและเงินอุดหนุน เมื่อสิ่งนี้สิ้นสุดลงในกลางทศวรรษ 1970 พรรคต่างๆในคณะรัฐบาลรู้สึกว่าเงินที่ใช้ไปเช่นนั้นเป็นการสิ้นเปลืองไม่ว่าจะได้มาจากเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศหรือมาจากการใช้เงินเกินรายได้ก็ตาม

ลักษณะอีกอย่างหนึ่งของเศรษฐกิจในทศวรรษ 1970 ก็คือการแบ่งแยกทั้งนายจ้างและคนงานออกเป็นกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆที่มักจะแข่งขันกัน ในกรณีของนายจ้าง การแบ่งที่สำคัญมีอยู่ระหว่างบริษัทสมัยใหม่จำนวนน้อยซึ่งส่วนมากมีฐานอยู่ที่เมืองอิสตันบูล ซึ่งมารวมกันอยู่ในสมาคมนักอุตสาหกรรมและนักธุรกิจตุรกี (Turkish Industrialists' and Businessmen's Association หรือ TUSIAD) กับธุรกิจขนาดเล็กกว่าจำนวนมากซึ่งมักจะมีฐานอยู่ในอนาโตเลียอันเป็นธุรกิจที่รู้สึกว่าตนถูกคุกคามโดยนโยบายที่อาจทำให้พวกเขาตกไปอยู่ภายใต้การแข่งขันที่ใหญ่กว่าได้ ในขณะเดียวกันพวกคนงานกรรมกรก็ถูกแบ่งออกเป็นสหพันธ์ของ สหภาพสี่สหพันธ์ สหพันธ์ที่ใหญ่ที่สุดคือสหพันธ์เตอร์กิส (Turk – Is) ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้เริ่มขึ้นเมื่อปี 1952 เพื่อให้เป็นตัวแทนของลูกจ้างในธุรกิจของรัฐบาล สหพันธ์ที่ใหญ่เป็นที่สองคือสหพันธ์แห่งสหภาพคนงานหัวปฏิวัติ (The Confederation of Revolutionary Workers' Unions หรือ DISK) ซึ่งมีผู้นำหัวรุนแรงกว่ามาก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการแบ่งนี้เองที่ทำให้เกิดความพยายามในระยะสั้นๆของTUSAIDที่จะเป็นพันธมิตรกับเตอร์กิสเมื่อตอนกลางทศวรรษ 1980 โดยต่างก็มีความสนใจในเรื่องประชาธิปไตยของสังคมและเงินค่าจ้างแพงๆรวมทั้งเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพสูงอันเป็นกลยุทธ์ที่ถูกกลุ่มคนงานและนายจ้างกลุ่มอื่นๆ ส่วนใหญ่คัดค้านอย่างรุนแรง

การแทรกแซงทางทหารได้เปลี่ยนแบบแผนแห่งผลประโยชน์ทางการเมืองนี้ไปในประการที่สำคัญสองประการ ประการแรกคือการต่อรองที่ร่วมกันทั้งหมดถูกแขวนค้างไว้และสหพันธ์ของสหภาพกรรมกรสามในสี่แห่งถูกปิด สหพันธ์ DISK ซึ่งมีสมาชิก 400,000 คนและมีประวัติว่าเป็นกลุ่มนักปฏิบัติการก็ได้รับการปฏิบัติอย่างแข็งกระด้างเป็นพิเศษ ผู้นำส่วนใหญ่ของสหพันธ์นี้ถูกนำตัวไปไต่สวนด้วยข้อหาว่าสมคบคิดกันจะสถาปนารัฐบาลคอมมิวนิสต์ขึ้นมา การจัดตั้งสหภาพก็ถูกฟาดฟันต่อไปโดยกฎหมายสหภาพแรงงานและข้อตกลงร่วมกันของฝ่ายทหารพร้อมด้วยการนำเอากระบวนการต่อรองร่วมกันที่ยุ่งยากมาใช้รวมทั้งข้อจำกัดอีกมากมายเกี่ยวกับสิทธิ์ที่จะทำการนัดหยุดงาน ก็จริงอยู่ที่องค์การของคนงานได้รับ

อนุญาตให้เป็นสมาชิกโดยตำแหน่งอยู่ในคณะกรรมการตัวแทนต่างๆของรัฐ แต่นั่นก็ยังคงกีดกันพวกเขาให้อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางสำคัญของการวางนโยบายและการตัดสินใจ ประการที่สอง – ความพยายามของฝ่ายทหารในการที่จะเปลี่ยนรูประบบการเมืองนั้นเกี่ยวข้องกับความพยายามอย่างมีสำนึก ในการที่จะทำให้เครื่องเชื่อมโยงระหว่างพรรคใหม่ๆและกลุ่มผลประโยชน์ใดๆ ที่จะพบได้ในสังคมที่กว้างกว่านั้นแตกสลายลง (ถึงแม้ว่าจะมีความสำเร็จในชั่วระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้นก็ตาม)

แบบแผนใหม่ของตัวแทนแห่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นหลังปี1983ได้ถูกอิลเกย์ สุนาร (Ilkay Sunar) วิเคราะห์ในลักษณะของการแตกแยกใหม่ออกเป็นก๊กเป็นเหล่าของกลุ่มนายจ้างและความอ่อนแอที่มีอยู่ต่อไปของบรรดาสหภาพที่ถูกควบคุมอย่างหนักหน่วง[21] ตามที่สุนารแลเห็นนั้น กลุ่มนายจ้างมีการรวมตัวกันในระยะสั้นๆเพราะความชอบให้ทหารปราบปรามชนชั้นคนงานกรรมกรที่เป็นนักปฏิบัติการก่อนที่จะแยกออกจากกันไปตามแนวทางที่คุ้นเคยโดยมีผู้ที่อยู่ในภาคธุรกิจสมัยใหม่ได้รับประโยชน์จากนโยบายการส่งเสริมการส่งออกของรัฐบาลนายโอซาลอีก ส่วนโรงงานหัตถกรรมทั้งขนาดเล็กและขนาดกลางก็ปั่นป่วนไปเพราะลัทธิอุปถัมภ์ที่ปรากฏขึ้นนี้ ต่างก็วิตกกังวลถึงความสามารถของตนที่จะรักษาที่ทางของตนไว้ในตลาดท้องถิ่นได้ สุนารยังได้บรรยายถึงความพยายามของนายกรัฐมนตรีที่จะรักษาความเชื่อมโยงของเขากับกลุ่มทั้งสองไว้ด้วยโดยเฉพาะการที่เขาจัดตั้งสหภาพหอการค้าและการอุตสาหกรรมขึ้นและปล่อยให้ผู้นำของมันตกไปอยู่ในกำมือของบรรดาตัวแทนของธุรกิจเล็กๆด้วยความหวังว่าจะสามารถรวมกันเข้าเป็นพื้นฐานของกลุ่มอนุรักษ์นิยมแบบอิสลามเพื่อพรรคมาตุภูมิ (Motherland Party) ของเขาได้ แต่ตามข้อถกเถียงของสุนาร ความขัดกันระหว่างผลประโยชน์ของสองกลุ่มนี้มีมากเกินไปจนไม่สามารถปรองดองกันได้ง่ายๆ จึงเปิดโอกาสอย่างชัดเจนให้แก่พรรคฝ่ายขวาอีกพรรคหนึ่งคือพรรควิถีทางที่แท้จริง(True Path)ให้ดึงเอาสมาชิกบางคนที่มีความไม่พอใจจากทั้งสองพรรคไปได้

สุนารยังได้ให้ข้อสรุปทั่วไปที่สำคัญจากการวิเคราะห์ของเขาอีกด้วย เมื่อกล่าวถึงอำนาจและอิทธิพลของสมาคมนักอุตสาหกรรมและนักธุรกิจตุรกี (TUSAID) สมาคมนี้และสมาคมอื่นๆที่มันเป็นตัวแทนให้ต่างก็มีความสนใจอย่างเห็นได้ชัดในการพยายามที่จะทำตนให้เป็นผู้นำเหนือชุมชนธุรกิจของตุรกีทั้งหมดในลักษณะที่เป็นโครงการเสรีที่มุ่งในการที่จะทำให้เศรษฐกิจของประเทศมีประสิทธิภาพพอที่จะเข้าไปร่วมในชุมชนยุโรป (European Community) ได้ แต่หนทางนี้ถูกปิดกั้นโดยข้อเท็จจริงที่ว่าจะเป็นไปได้ดังนั้นก็เพียงแต่เมื่อผู้ผลิตที่มีประสิทธิภาพน้อยกว่ายอมอุทิศทรัพย์สินให้ในการเลือกตั้งที่มีความสำคัญเกินกว่าที่นักการเมืองในพรรคจะเมินเฉยเสียได้[22] อาจจะชี้ให้เห็นได้ด้วยว่ามาตรการหลายอย่างของรัฐบาลซึ่งมุ่งที่จะลดกฎข้อบังคับนั้นสามารถจะเห็นได้ดีเท่าๆกันว่าเป็นแต่เพียงการจัดองค์การแห่งการจัดการเศรษฐกิจของรัฐขึ้นใหม่เพื่อผลประโยชน์ของบริษัทขนาดใหญ่ที่มุ่งในการส่งสินค้าออกเท่านั้น

สำหรับเรื่องแรงงานที่ถูกจัดเป็นองค์การขึ้นนั้น ผู้ที่มีอิทธิพลมากก็คือสหพันธ์เตอร์กิสซึ่งสุนาร กล่าวว่าเป็นตัวแทนของกรรมกรที่อยู่ในสหภาพมากกว่าร้อยละ 85 ในปี 1987 อย่างไรก็ตามทั้งๆ ที่บรรดาสมาชิกของสหพันธ์นี้ต้องเผชิญหน้ากับสถานการณ์ของการไม่มีงานทำมากขึ้นและการที่ค่าจ้างที่แท้จริงตก

ต่ำลงหลัง ปี 1983 เช่นกัน ผู้นำของสหพันธ์ก็ยังเชื่องช้าในการที่จะตอบรับการเรียกร้องให้ใช้ความรุนแรงยิ่งขึ้น นี่ไม่ใช่เป็นผลของอุปสรรคด้านกฎหมายเท่านั้นแต่เป็นเพราะว่ามันมีคนงานในภาครัฐอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งต้องพึ่งพา รัฐบาลในเรื่องงานและการอุปถัมภ์ด้วย ในสภาพการณ์เหล่านี้ การต่อต้านของคนงานต่อผลพวงของการวางโครงสร้างใหม่ส่วนใหญ่ยังไม่ได้ผลนัก[23]

เมื่อมองดูบริบทระหว่างประเทศ ปฏิบัติการด้านเศรษฐกิจของตุรกีในระหว่างทศวรรษ 1980 จึงมักจะถูกถือว่าประสบผลสำเร็จอย่างสะดุดตา แต่เมื่อตรวจดูอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น ก็ดูเหมือนจะเป็นผลของปัจจัยสำคัญๆบางอย่างที่เกิดขึ้นเกี่ยวเนื่องกันอย่างเช่นการปฏิบัติด้วยความชาญฉลาดตามแบบแผนเป็นต้น ประการหนึ่งเศรษฐกิจได้จบสิ้นขั้นตอนของการทำหน้าที่แทนกันไปแล้วไม่มากก็น้อยและพร้อมที่จะเปลี่ยนไปเป็นการส่งเสริมการส่งออก เรื่องที่สำคัญพอๆกันก็คือยังไม่ทันที่จะมีการนำเอานโยบายใหม่ไปใช้เลย ตลาดสำหรับสินค้าของตุรกีก็ได้เปิดขึ้นในตะวันออกกลางแล้วซึ่งเป็นผลของความเจริญรุ่งเรืองจากการค้าน้ำมันและการเกิดขึ้นของสงครามอิรัก – อิหร่าน เหนือสิ่งนี้และจากการวิเคราะห์ที่กล่าวมาแล้วข้างบนนี้จึงไม่น่าเป็นไปได้ว่าสินค้าของตุรกีจะเป็นอะไรที่มีคู่แข่งขันถ้าไม่ใช่เพราะการแทรกแซงทางทหารและการที่มันไปโจมตีอำนาจของสหภาพกรรมกรเข้า อย่างน้อยก็ในกรณีของตุรกี ส่วนประกอบอันจำเป็นสำหรับ ‘การรวมกำลังกัน’ ของธนาคารโลกที่จะทำให้นโยบายใหม่ประสบความสำเร็จได้ก็คือกองทัพนั่นเอง

เศรษฐกิจของ**อิหร่าน**มีการปรับโครงสร้างใหม่ในลักษณะที่แตกต่างออกไปมากอันเป็นผลของกระบวนการปฏิวัติซึ่งเริ่มต้นในปี 1979 ก่อนหน้านี้รัฐบาลของชาห์ ได้ใช้ความมั่งมีจากน้ำมันของประเทศซึ่งมีเพิ่มขึ้นไปในการสนับสนุนให้ภาครัฐเจริญงอกงามทั้งๆที่มีข้อผูกมัดทางด้านอุดมการณ์ที่จะทำให้มีธุรกิจเสรี นับตั้งแต่ทศวรรษ1960รัฐได้เริ่มลงทุนอย่างหนักในโครงการผลิตสินค้าต่างๆซึ่งใหญ่โตเกินกำลังของกลุ่มธุรกิจเอกชนและยังได้สร้างการถือเอกสิทธิ์ของรัฐเหนือเศรษฐกิจบางส่วนด้วยรวมทั้งภาคขนส่งและสาธารณูปโภค สิ่งนี้มีความสำคัญยิ่งกว่าความพยายามอย่างไม่เต็มใจในการที่จะแปรรูปกิจการของรัฐให้เป็นของเอกชนซึ่งได้เริ่มขึ้นเป็นผลงานของ ‘การปฏิวัติขาว’ ในปี 1963 และอีกครั้งหนึ่งในตอนกลางทศวรรษ 1970 อย่างไรก็ตามภาคเอกชนก็ได้ขยายออกไปอย่างรวดเร็วเช่นกันทั้งๆที่ถูกถ่วงด้วยค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับน้ำมันและต้องขึ้นอยู่กับรัฐเป็นอย่างมากในการที่จะขอใบอนุญาต เงินอุดหนุนและการคุ้มครอง

ความเปลี่ยนแปลงอันสำคัญในแบบแผนนี้เกิดขึ้นในปีแรกของการปฏิวัติแห่งอิสลาม โดยมีการยึดเอาโรงงานขนาดใหญ่ของเอกชนรวมทั้งธนาคารและธุรกิจแบบอื่นๆอีกมากมาเป็นของชาติ เหตุผลที่ต้องทำดังนี้มีอยู่หลายประการรวมทั้งการที่ชนชั้นเจ้าของอุตสาหกรรมและการเงินเก่าๆยึดเอาธุรกิจเหล่านั้นเป็นของตน การที่ผู้จัดการและคนงานยึดเอาทรัพย์สินต่างๆไป การที่ช่างเทคนิคต่างชาตินี้ไปและการขู่ว่าเศรษฐกิจจะล่มจมด้วย ดังที่บาคาช (Bakhash) ได้บรรยายไว้ว่าบรรดาผู้ที่มีอำนาจในสภาปฏิวัติได้ช่วงชิงโอกาสนี้ใน ฤดูร้อนปี 1979 ด้วยการออกกฎหมายหลายฉบับอย่างเช่นการเปลี่ยนระบบธนาคารมาเป็นของรัฐและกฎหมายคุ้มครองและขยายการอุตสาหกรรมของอิหร่านซึ่งเป็นผลทำให้รัฐได้เป็นเจ้าของกิจการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ส่วนมากของเอกชน[24] ฝ่ายปฏิวัติอ้างว่าต้องการจะส่งเสริมเศรษฐกิจและความ

ยุติธรรมทางสังคม เสียงสะท้อนที่สำคัญในเรื่องนี้จะพบได้ในมาตราที่ 44 ของรัฐธรรมนูญฉบับปี 1979 พร้อมกับการพาดพิงไปถึงภาคเอกชนว่าควรเป็น 'เครื่องเสริม' กิจกรรมของรัฐบาลและภาคสหกรณ์ รวมทั้งมาตราที่ 47 ซึ่งกล่าวว่าทรัพย์สินส่วนเอกชนควรจะ 'ได้รับเกียรติ' แต่เฉพาะเมื่อมันได้มาโดย 'วิถีทางที่ชอบธรรม' เท่านั้น[25]

การยึดธุรกิจมาเป็นของชาตินั้นดำเนินต่อไปในลักษณะที่กระจัดกระจายมากขึ้นจนกระทั่งถึงปี 1982 แล้วก็หยุดลง เหตุผลในเรื่องนี้ดูเหมือนจะมีอยู่สองประการ ประการแรก – ตอนนั้นเมื่อประเทศกำลังมีสงคราม เจ้าหน้าที่อาวุโสของรัฐจำนวนหนึ่งได้ประจักษ์ว่ารัฐเองกำลังจะมีความลำบากเป็นอย่างมากในการที่จะจัดการกับธุรกิจต่างๆที่รวบรวมไว้ได้เป็นจำนวนมหาศาลโดยมีประสิทธิภาพในระดับหนึ่งเท่านั้น เช่นเดียวกับที่อื่นๆ ในตะวันออกกลาง รายการเกี่ยวกับบริษัทต่างๆที่จะถูกยึดมาเป็นของรัฐนั้นได้ถูกเขียนขึ้นในลักษณะที่ออกจะเป็นไปตามบุญตามกรรมมิได้มีลักษณะที่ถูกต้องตามเหตุผลที่จะแลเห็นได้อย่างชัดเจนมากนักว่าจะสร้างภาคงานของรัฐให้ดำเนินไปด้วยดีได้ แนวโน้มนี้ได้ถึงที่สุดลงในบัญญัติแปดข้อของอยาตุลลอฮ์ โคมัยนี (Ayatullah Khomeini) ที่ประกาศในเดือนธันวาคม 1982 ซึ่งเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องเคารพในสิทธิและทรัพย์สินของปัจเจกบุคคล นับตั้งแต่ปี 1983 เป็นต้นไปธุรกิจอุตสาหกรรมสองสามอย่างที่ถูกยึดไว้เป็นของชาติก็ได้เริ่มถูกคืนไปให้แก่เจ้าของเดิมถึงแม้ว่ากระบวนการนี้มักจะถูกยับยั้งโดยความจำเป็นที่มีอยู่ในการที่จะต้องจัดหางานให้แก่คนจำนวนมากมายก็ตาม ในปี 1986 ผู้ที่ทำงานอยู่ในโรงงานใหญ่ๆจำนวนมากกว่าร้อยละ 90 ก็ยังคงมีงานทำอยู่ในกิจการที่ถูกรัฐบาลควบคุมโดยตรงหรือมิฉะนั้นก็ถูกควบคุมโดยองค์กรที่เป็นทางราชการอย่างเช่นมูลนิธิของผู้ที่สิ้นชีวิตไป[26] แล้วเป็นต้น

เหตุผลประการที่สองของการยุติการยึดธุรกิจมาเป็นของชาติก็คือการเกิดขึ้นของสภาผู้พิทักษ์ (The Council of Guardians)ในฐานะที่เป็นผู้ปกป้องสิทธิในทรัพย์สินของเอกชนและปกป้องเสรีภาพในอันที่จะเกี่ยวข้องในกิจกรรมด้านเศรษฐกิจของเอกชนได้ นี่เป็นการพัฒนาที่มีความสำคัญอย่างใหญ่หลวงเนื่องจากมันได้ช่วยจ่ายเงินให้แก่แผนการเกือบทั้งหมดเพื่อกระจายความมั่งคั่งซึ่งมีอยู่ในรัฐสภา (มัจลิส) และที่อื่นๆไปให้ กระนั้นก็ตามก็ยังเป็นเรื่องสำคัญที่จะจำไว้ว่าการต่อสู้ทางการเมืองและอุดมการณ์ที่เกิดจากสิ่งนี้มิได้มีผลกระทบต่อการยึดทรัพย์สินมาเป็นของชาติที่ได้เกิดขึ้นแล้ว แต่พาดพิงเกือบจะเป็นพิเศษถึงปัญหาสองข้อที่มีความละเอียดอ่อนในด้านศาสนามากกว่า คือปัญหาที่เกี่ยวกับสิทธิการเป็นเจ้าของในฐานะเอกชนของทรัพย์สินในเมืองและทรัพย์สินทางการเกษตรและปัญหาที่เกี่ยวกับอิสรภาพในการค้า ตรงนี้เองที่จะได้พบข้อบังคับขั้นต้นอยู่ใน*ชะรีอะฮ์* (กฎหมายอิสลาม) ที่ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนที่สุดซึ่งกองกำลังแบบอนุรักษ์นิยมต่างๆ ซึ่งมีสภา ผู้พิทักษ์เป็นตัวแทนจะสามารถหาจุดยืนของมันได้ง่ายดายที่สุด ในระหว่างนั้นจะได้เห็นพลังแห่งสถานภาพของมันได้อย่างชัดเจนโดยความจริงที่ว่าทั้งๆที่นักการเมืองแบบอิสลามอย่างเช่นนายอาลี – อักบัร ราฟซันญานีได้ใช้ความพยายามอย่างที่สุดแล้วก็ยังต้องใช้เวลาถึงห้าปีในการที่จะชักชวนให้อยาตุลลอฮ์ โคมัยนีเข้าไป แทรกแซงในเรื่องนี้อย่างเด็ดขาดได้ และทั้งนี้ – ทั้งๆที่ประเทศกำลังอยู่ในระหว่างสงคราม ก็ยังเป็นที่รู้กันว่าได้เกิดความไม่พอใจของประชาชนขึ้น และเชื่อกันว่าส่วนตัวอยาตุลลอฮ์เองนั้นนิยม

นโยบายส่งเสริมให้มีเศรษฐกิจที่ดีขึ้นและมีความเป็นธรรมในสังคมมากขึ้น อย่างเช่นแผนการปฏิรูปที่ดิน ซึ่งมักจะถูกสภาผู้พิทักษ์คัดค้านอยู่เป็นประจำ[27] แม้กระทั่งการตีความใหม่ของอยาตุลลอฮ์โคมัยนี เกี่ยวกับอำนาจของ*ฟากิฮ์* (faqih = ผู้เชี่ยวชาญในกฎหมายอิสลาม)เมื่อเดือนกรกฎาคม 1988 และการจัดที่เขาจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อพยายามทำให้ทรรศนะของสภามัจลิสและสภาผู้พิทักษ์ปรองดองกันได้(โปรดดูบทที่ 7) ก็ยังทำให้เกิดความแตกต่างจริงๆขึ้นได้น้อยมากและมิได้นำไปสู่หนทางที่จะมีมาตรการใดๆเกิดขึ้นทันทีทันใดเลยเพราะคนอื่นๆได้ใช้สิทธิ์คัดค้านอยู่เป็นเวลานาน ความจนมุมนี้มีผลกระทบอย่างสำคัญในถิ่นชนบทด้วยเพราะเกิดข้อวิวาทบางอย่างที่ยังแก้ไขไม่ได้เกี่ยวกับความเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่มีผลต่อที่ดินซึ่งมีผลผลิตในการเกษตรมากที่สุดบางแห่งในประเทศ

ในการปราศรัยเมื่อปี1984 นายอาลี–อักบัร ราฟซันญานีได้กล่าวถึงกลุ่มพื้นฐานสองกลุ่มที่อยู่ในคณะรัฐบาลปฏิวัติของอิหร่านในส่วนที่เกี่ยวกับการเศรษฐกิจว่าเป็นอย่างเดียวกัน กลุ่มหนึ่งคือพวกที่สนับสนุน ‘การยึดเอาอุตสาหกรรมส่วนใหญ่มาเป็นของชาติ’ และอีกกลุ่มหนึ่งคือผู้ที่สนับสนุน ‘ธุรกิจภาคเอกชน’[28] เมื่อคนเหล่านี้ทำให้สถานภาพของตนเองมั่นคงได้หลังจากปี 1982 แล้ว ทั้งสองกลุ่มก็ได้รับชัยชนะมากพอใช้แต่ก็ไม่มีฝ่ายไหนเลยที่สามารถจะเป็นมือบนได้ ถ้าพวกอนุรักษ์นิยมไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการยึดกิจการมาเป็นของรัฐในตอนต้นๆได้เป็นส่วนมากหรือไม่สามารถป้องกันมิให้รัฐใช้อิทธิพลอันแข็งแกร่งเข้าควบคุมเศรษฐกิจโดยการเข้าควบคุมราคาและเงินเชื่อรวมทั้งบทบาทสำคัญของมันที่มีต่อการรับสินค้าเข้าได้แล้ว กลุ่มพวกหัวรุนแรงก็จะถูกกีดกันมิให้ผลิตแผนการณ์ห้าปีซึ่งต้องการเงินกู้จากต่างประเทศและพวกเขาคงจะไม่สามารถใช้จำนวนส่วนมากของตนในสภามัจลิสเพื่อกดดันให้มีมาตรการซึ่งมุ่งที่จะทำการกระจายเงินรายได้ส่วนใหญ่เสียใหม่ได้ต่อไป ในระหว่างนั้นพื้นที่ตรงกลางระหว่างกลุ่มทั้งสองนั้นก็มีกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆเข้ามาครอบครองอย่างเช่นสมาคมของตลาดและช่างฝีมือต่างๆแห่งกรุงเตหะราน หรือหอการค้า หอการอุตสาหกรรมและเหมืองแร่อันเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่สำคัญที่สุดในภาคเอกชนซึ่งล้วนแต่พยายามที่จะทำให้ท่านอยาตุลลอฮ์รับฟังพวกเขาและยัดเยียดคำนิยามของพวกเขาเองในเรื่องขอบเขตระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนซึ่งยังคงไม่แน่นอนอยู่จนบัดนั้น

จนกระทั่งถึงตอนปลายสงครามกับอิรักและการเลือกตั้งประธานาธิบดีราฟซันญานีในปี 1989 นั่นแหละจึงได้มีการลงมติกันว่าจะต้องทำประชามติอย่างรีบด่วนเพื่อพยุงเศรษฐกิจไว้ไม่ให้ทรุดลงไปอีกและไม่ให้มีความตกต่ำอย่างมหาศาลในรายได้ที่แท้จริงเช่นระหว่างเวลาสิบปีก่อนนั้น ซึ่งจะต้องมีการเปลี่ยนกลับไปสู่การสนับสนุนธุรกิจภาคเอกชนอย่างจริงจังโดยวิธีขายกิจการหัตถกรรมทั้งหมดที่ไม่ได้อยู่ในยุทธศาสตร์รวมทั้งการบริการและกิจการพาณิชย์ที่มีรัฐเป็นเจ้าของไปเสีย อีกทั้งต้องให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมอย่างสำคัญอยู่ในแผนห้าปีสำหรับบูรณการหลังสงครามซึ่งประกาศในเดือนมีนาคม 1990 ด้วย แต่ยังมีอุปสรรคอยู่อีกสองอย่าง อย่างหนึ่งคือการเข้าไปหาเงินทุนต่างประเทศ ถึงแม้ว่ารัฐสภา(มัจลิส)จะยอมตกลงว่าแผนการนั้นต้องใช้เงิน 27 พันล้านดอลลาร์จากเงินกู้โพ้นทะเลก็ตาม แต่นักการเมืองอาวุโสจำนวนมากก็ยังคงยืนกรานถึงอันตรายของการกู้เงินจากต่างประเทศอยู่ในขณะที่ผู้ลงทุนต่างชาติก็มีความระมัดระวังอย่างสุดๆ

เกี่ยวกับโครงการใดๆที่ไม่สามารถจะให้ผลตอบแทนโดยการผลิตสินค้าที่สามารถส่งออกได้ทันที อย่างที่สอง คือกิจการแลกเปลี่ยนหุ้นในกรุงเตหะรานยังคงมีขอบเขตเล็กเกินกว่าที่จะสามารถมีบทบาทอันสำคัญในงานที่ได้รับมอบหมายให้มาทำคือการขายทรัพย์สินของรัฐบาลได้[29] ในสถานการณ์เหล่านี้วิธีง่ายๆที่มีอยู่ข้างหน้าดูเหมือนจะเป็นการพยายามที่จะมีหุ้นส่วนร้อยละ 49 ในงานอุตสาหกรรมของภาครัฐ อย่างเช่นอุตสาหกรรมที่เป็นขององค์การอุตสาหกรรมแห่งชาติอิหร่านให้ได้

แบบแผนในการวางโครงสร้างใหม่ของ**อิสราเอล**ในทศวรรษ 1970 และ 1980 นั้นแตกต่างไปเป็นอย่างมากอีกและจำเป็นต้องมองดูภายใต้หัวข้อสองหัวข้อ หัวข้อแรกก็คือ การสนองตอบทางการเมืองแก่การชะงักงันทางเศรษฐกิจเป็นเวลานานคือตั้งแต่ปี 1973 ถึงปี 1984 หัวข้อที่สองคือความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนซึ่งเริ่มจะถูกจัดการในระหว่างที่มีความตกต่ำทางเศรษฐกิจในปี 1965 – 6 ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงเรื่องเหล่านี้ทีละอย่าง

ปี 1973 คือปีสิ้นสุดของความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจเป็นระยะยาวนาน นับตั้งแต่นั้นมาจนถึงการเกิดขึ้นของแผนทำความมั่นคงให้แก่เศรษฐกิจในเดือนกรกฎาคม 1985 เศรษฐกิจเติบโตขึ้นเพียงร้อยละหนึ่งต่อปีเท่านั้น นี่มีมาพร้อมกับเงินเฟ้อซึ่งมีสภาพทรุดลงอย่างรวดเร็ว ปัญหาในเรื่องดุลการชำระเงิน ซึ่งมีมากขึ้นและทั้งๆที่มีคนทำงานกันเกือบเต็มงานแต่ก็มีการนัดหยุดงานเพิ่มขึ้นและมีความห่างของช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมากขึ้น เหตุผลที่ทำให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างเลวร้ายเช่นนี้มีอยู่หลายข้อแต่เกี่ยวข้องเป็นอย่างมากกับการขึ้นราคาน้ำมันที่เป็นสินค้าเข้ามาในประเทศรวมทั้งการชะงักงันของการค้าในโลกและรายจ่ายในการป้องกันประเทศที่เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากหลังจากเริ่มสงครามปี 1973

การที่จะประเมินผลกระทบของความเชื่องช้าทางเศรษฐกิจที่มีต่อการพ่ายแพ้ของพรรคแนวกรรมกร (Labour Aligment) ในการเลือกตั้งปี 1977นั้นเป็นเรื่องยาก แน่นอนปัจจัยที่สำคัญที่สุดก็คือการที่ผู้อุดหนุนเดิมๆของอิสราเอลในหมู่ชาวยิวตะวันออกและชาวอาหรับปาเลสไตน์ได้ละทิ้งไปหลายคน นับเป็นการสิ้นสุดของกระบวนการที่ดำเนินมาเป็นเวลาหลายปี แต่กระนั้นพรรคลิคุด (Licud) ก็ได้ออกนโยบายซึ่งดูเหมือนจะทำให้ตัวเองเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหาทางเศรษฐกิจที่มีอยู่ โดยเฉพาะการเปิดเสรีและการลดกฎข้อบังคับ[31] อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าความคิดริเริ่มเหล่านี้บางเรื่องจะได้ถูกนำไปใช้โดยรัฐบาลพรรคลิคุดสองรัฐบาลที่ขึ้นสู่อำนาจในระหว่างปี 1977 และ 1984 แต่ก็มีผลกระทบทางเศรษฐกิจเพียงเล็กน้อย ในขณะที่ในไม่ช้าผลของมันก็ถูกโปรแกรมอื่นๆกลืนไปอย่างเช่นการประกันค่าจ้างต่ำสุด การใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมากเพื่อฟื้นฟูเมือง รัฐบาลที่ใช้เงินต่างประเทศใหม่รัฐบาลหนึ่งซึ่งได้ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาลในการป้อนเงินและการจัดการอย่างจงใจที่จะทำให้ผู้บริโภคเกิดขึ้นมากมายก่อนการเลือกตั้งปี 1981และ 1984 นั้นมีการคาดหมายไว้แต่เพียงจะทำให้ประชาชนสนับสนุนพรรคนั้นมากขึ้นเท่านั้น[32] ผลก็คือการทำให้เงินเฟ้อซึ่งอาจจะสูงถึงร้อยละ450 ต่อปีหมดไปในระยะที่มันขึ้นสูงสุดและตกอยู่ภายใต้การควบคุมได้โดยการแก้ไขเงินเฟ้ออย่าง รุนแรงซึ่งกระทำโดยคณะรัฐบาลที่มีความสามัคคีกันในชาติเมื่อปี 1985 เท่านั้น แผนสร้างความมั่นคงแก่เศรษฐกิจที่นำมาใช้ในตอนนั้นซึ่งเกี่ยวกับการใช้มาตรการยับยั้งค่าจ้างและราคา การลด

ค่าเงินและการตัดค่าใช้จ่ายของรัฐบาลออกอย่างมหาศาลคล้ายคลึงกับแผนที่ใช้ในอาร์เยนตินา โบลิเวียและบราซิล แต่ไม่เหมือนกับในลาตินอเมริกาซึ่งแผนเช่นนั้นประสบความสำเร็จเพียงส่วนเดียวและเพียงชั่วคราว การขึ้นราคาสิ่งของถูกลดลงอย่างรวดเร็วจนพอทนได้มากขึ้นคือเหลือร้อยละ 20 เท่านั้น คนที่ไม่มีงานทำก็เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยจนถึงกับมีความเติบโตในการกลับเข้าทำงานใหม่อยู่นิดหน่อยด้วย ตามความคิดเห็นของนักการเศรษฐกิจผู้เคยเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งอิสราเอลอยู่ในตอนนั้นคือ นายมิเชล บรูโน (Michael Bruno) นั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากความเอาใจใส่ในการเสนอแผนเช่นนั้นแก่ทั้งฝ่ายนายจ้างและคนงานใน สหภาพ อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการผนึกกำลังของสังคมซึ่งมีอยู่ในระดับสูงซึ่งจะพบได้ในประเทศเล็กๆอย่างอิสราเอลซึ่งสามารถบังคับการควบคุมราคาสิ่งของได้ง่ายกว่าและผู้คนมีความรู้สึกว่ารายได้ที่ตกต่ำลงชั่วคราวนั้นคนทุกคนต่างก็ต้องมีส่วนอยู่เท่าๆกัน[33]

อย่างไรก็ดีแผนความมั่นคงนั้นก็มิได้มีมาพร้อมกับความพยายามอันยั่งยืนใดๆที่จะเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐานของเศรษฐกิจ ในระยะสองสามปีต่อมาอัตราค่าจ้างแรงงานและจำนวนคนว่างงานก็เริ่มสูงขึ้นอีก ในขณะที่รัฐบาลยังคงจัดหาเงินเชื่อให้แก่บริษัทที่ไม่ได้กำไรต่อไป[34] ผลก็คือแผนความมั่นคงฉบับที่สองซึ่งออกมาใน ปี 1989 ซึ่งจัดการโดยนายชิมอน เปเรส (Shimon Peres) รัฐมนตรีกระทรวงการเงินและผู้นำพรรคแนวกรรมกรซึ่งรวมเอาการลดค่าเงินเข้าไปอีกครั้งหนึ่งโดยมุ่งที่จะสนับสนุนการส่งออกพร้อมกับการบังคับใช้อัตราการลดอัตราค่าจ้างอย่างแท้จริง เรื่องที่ สหภาพฮิสตาดรูท (Histadrut) เห็นพ้องกับแนวทางการปฏิบัติเช่นนั้นเพราะเห็นแก่สมาชิกสหภาพของตนนั้นเป็นราคาที่สหภาพต้องจ่ายให้แก่การสนับสนุนรัฐบาลต่อไปเพื่อสถาบันทางเศรษฐกิจและการเงินที่ป่วยกระเสาะกระแสะของสหภาพเองหลายสถาบัน อย่างเช่นสถาบันกูร (Koor) และโซลโบเนห์ (Sol Boneh) รวมทั้งสถาบันกูปัตฮาโปลิม (Kupat Hapolim) กองทุนประกันสุขภาพของสหภาพซึ่งดูแลประชากรประมาณร้อยละ 40 รวมทั้ง*กิบบุตซิม* และ *โมชาวิม* ด้านเกษตรที่เกี่ยวข้องอยู่ด้วย[35]

มีเหตุผลหลายอย่างที่จะอธิบายถึงการที่ความเจริญทางเศรษฐกิจของอิสราเอลอยู่ในอัตราที่ต่ำในทศวรรษ 1970 และ 1980 รวมทั้งเรื่องค่าโสหุ้ยที่แพงขึ้นในการป้องกันและการตั้งบ้านเรือนในฝั่งตะวันตก(ของแม่น้ำจอร์แดน)ด้วย เหตุผลอีกอย่างซึ่งเหมาะกับเรื่องโดยเฉพาะข้อถกเถียงที่มีอยู่ในบทนี้นั้นเกี่ยวกับความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงความสมดุลระหว่างธุรกิจอุตสาหกรรมภาครัฐและภาคเอกชนซึ่งเริ่มขึ้นในตอนเศรษฐกิจตกต่ำในปี 1966 – 7 เมื่อรัฐบาลกรรมกรซึ่งมีอำนาจอยู่ในตอนนั้นต้องเผชิญหน้ากับการลดลงอย่างรุนแรงของความสนับสนุนทางการเงินจากภายนอกซึ่งตามมาหลังจากการจ่ายเงินค่าบูรณะของเยอรมันงวดสุดท้ายเมื่อปี 1965 การตอบโต้ของรัฐบาลนั้นก็คือพยายามที่จะใช้ความตกต่ำทางเศรษฐกิจเพื่อแยกการอุตสาหกรรมของอิสราเอลออกจากการต้องพึ่งพาอาศัยเงินอุดหนุนจากรัฐบาลและเพื่อบังคับให้มันมีลักษณะแข่งขันกับผู้อื่นได้มากขึ้นและมีความสามารถมากขึ้นที่จะหาเงินตราต่างประเทศจากการส่งออกที่เพิ่มขึ้น ได้มีการทำตามนโยบายนี้อย่างแข็งขันมากขึ้นในบรรยากาศใหม่ของเศรษฐกิจที่ตามหลังสงครามปี 1967 มามีลักษณะของการได้รับความช่วยเหลือจากอเมริกามากขึ้น ใช้จ่ายไปในการป้องกันประเทศมากขึ้นและเปิดโอกาสใหม่ๆ มากมายให้แก่การขยายธุรกิจทั่วไป บริษัทต่างๆ ของรัฐถูกขายไปให้แก่เอกชน มี

การจัดการในทางรุกมากขึ้นและแสวงหากำไรมากขึ้นในฝ่ายอุตสาหกรรมของสหภาพฮิสตาดรูทในขณะที่บริษัทต่างๆของอิสราเอลได้รับการสนับสนุนให้ไปประมูลทำสัญญาในภาคป้องกันประเทศที่ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว

ผลที่ได้ – จากการอภิปรายของมิเชล ชาเลฟก็คือภาคอุตสาหกรรมของเอกชนมีบริษัทใหญ่ๆครอบครองอยู่เพียงไม่กี่บริษัทและมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นในการเข้าหารัฐบาลเพื่อขอการอุดหนุน[36] และมีลักษณะที่ทั้งๆ ที่มีการลงทุนเงินทุนในกระบวนการใหม่ๆและหันไปสู่ตลาดส่งออกของต่างชาติอย่างประสบผลสำเร็จแล้วก็ตาม แต่เศรษฐกิจก็ยังเจริญขึ้นอย่างช้าๆหลังปี 1973 และเพิ่มการมีงานทำขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้นเอง เหตุผลของสถานการณ์เช่นนี้ตามความคิดเห็นของชาเลฟก็คือการที่บริษัทใหญ่ๆไปเกี่ยวข้องกับการผลิตด้านป้องกันประเทศของอิสราเอลซึ่งสามารถทำกำไรให้อย่างมหาศาลและเป็นผลจากการทำสัญญากับรัฐบาล การอุดหนุนทางการเงินของรัฐบาลและการที่รัฐบาลช่วยเหลือให้ได้รับใบสั่งจากต่างประเทศมากขึ้นนั่นเอง[37] อย่างไรก็ตามโครงสร้างอุตสาหกรรมแบบนี้ก็มีความอ่อนแอเป็นอย่างมากในการที่จะมีความเปลี่ยนแปลงในเรื่องค่าใช้จ่ายด้านการทหารและได้เริ่มประสบกับความลำบากมากขึ้นในตอนกลางทศวรรษ 1980 อันเป็นผลจากการทำสัญญาที่ทำกับรัฐบาลน้อยลงหลังจากที่ทหารอิสราเอลถอนตัวออกจากเลบานอนและเกิดตลาดค้าอาวุธระหว่างชาติขึ้นอย่างเหลือเฟือ นี่จึงเป็นการปูทางให้รัฐบาลเอกภาพแห่งชาติพยายามที่จะได้อำนาจปกครองตนเองของรัฐที่สูญเสียไปกลับมาโดยการตัดเงินอุดหนุนที่ให้แก่กิจการอุตสาหกรรมออกปฏิเสธที่จะประกันให้บริษัทที่ล้มเหลวและโดยเฉพาะอย่างยิ่งเหนือสิ่งใดก็คือในที่สุดได้รวบรวมความกล้าที่จะเอาชนะการแสดงกำลังต่อผู้รับเหมาด้านการป้องกันประเทศที่ใหญ่ที่สุดในประเทศเนื่องจากตัดสินใจที่จะไม่ก้าวต่อไปกับนักรบลาวี (Lavi) ซึ่งมีค่าตัวแพงสุดๆ อย่างไรก็ตามการแปรรูปอุตสาหกรรมที่เป็นของรัฐมาเป็นของเอกชนก็ยังยากอยู่ ส่วนหนึ่งเนื่องจากต้องใช้เงินก้อนใหญ่ และส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีการต่อต้านไม่ยอมให้โรงงานผลิตสิ่งที่ใช้ในยุทธศาสตร์อย่างเช่นโรงงานสารเคมีของอิสราเอลตกไปอยู่ในมือของต่างชาติ ในตอนปลายปี 1990 จึงได้มีความสำเร็จในการขายเพียงไม่กี่ครั้ง ตัวอย่างเช่นขายหุ้นในบริษัทเบเซก (Bezek) อันเป็นบริษัทที่มีเอกสิทธิ์ในเรื่องการสื่อสารทางไกลซึ่งเป็นของรัฐ ได้มีความก้าวหน้ามากขึ้นในการปรับโครงสร้างหนี้ของบริษัทกูรเสียใหม่ บริษัทนี้เป็นกลุ่มอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุดในประเทศแต่ติดหนี้สินมากมายต่อรัฐบาลอิสราเอล ธนาคารต่างชาติ และนักลงทุนทั้งหลายเรื่องนี้เพิ่งทำสำเร็จในเดือนมีนาคม 1991[38]

เชิงอรรถ

1. Guillermo A. O'Donnell, 'Reflections on the pattern of change in the Bureaucratic Authoritarian state' , *Latin American Reserch Review*, 13 (1973), หน้า 3 – 7 ; และ 'Tensions in the bureaucratic authoritarian state and the question of democracy', ใน David Collier (ed.), *The New Authoritarianism in Latin America* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1979).
2. คำแถลงการของรัฐมนตรีมีอยู่ใน Yves Gazzo, 'Les economies arabes face a la crise: les solutions liberals et ses limites'*, Maghreb/Machrek*, 120 (Apirl/May/June, 1988), หน้า.110 – 11.
3. เรื่องราวที่ดีที่สุดสองเรื่องในช่วงเวลานี้เขียนโดยนักเศรษฐศาสตร์ผู้เคยอยู่ในอียิปต์ในตอนต้นทศวรรษ 1960 และรู้จักผู้วางแผนส่วนใหญ่เป็นส่วนตัวคือ: P. K. O'Brien, *The Revolution in Egypt's Economic System: From Private Enterprise to Socialism* (Oxford: Oxford University Press, 1966), บทที่ 5 และ Bent Hansen (กับGirgis Mazouk), *Development and Economic Policy in the UAR (Egypt), (*Amsterdam: North – Holland Publishing Company, 1965)*,* บทที่ 11.
4. L. B. Ware, 'The role of the Tunisian military in the Post – Bourguiba society', *Middle East Journal*, 39/1 (Winter, 1985); John Waterbury, *The Egypt of Nasser and Sadat: The Political Economy of Two Regimes* (Princeton, NJ; Princeton University Press, 1983), บท 6 และ 15; และ Mark H. Cooper, *The Transformation of Egypt* (London: Croom Helm, 1982), บท 4.
5. Mahfoud Bennoune, *The Making of Contemporary Algeria*, 1830 – 1987)Cambridge: Cambridge University Press, 1988),โดยเฉพาะ หน้า 262 – 3.
6. อ้างถึงในMinte Palmer, Ali Lila and E Sayed Yassin, *The Egyptian Bureaucracy* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1984), หน้า 17 – 18.
7. Clement Henry Moore, 'La Tunisie après vingt ans de crise de succession', *Maghreb/Machrek*, 120 (Apirl/May/June, 1988), หน้า 8 – 9.
8. เล่มเดียวกัน , หน้า 9 – 10 โปรดดู Clement Henry Moore's 'Money and power: The dilemma of the Egyptian infitah', *Middle East Journal,* 40/4 (Fall, 1984).ด้วย
9. Robert Bianchi, 'The corporation of the Egyptian labor movement', *Middle East Journal*, 40/3 (Summer, 1986), หน้า 438 – 41.
10. ตัวอย่างเช่นลองเปรียบเทียบภาษาของเอกสารสำหรับการทำงานของอียิปต์ (จะพบส่วนตัดตอนได้ใน Cooper, *The Transformation of Egypt*, บท 7) และ the Algerian National Charter of 1976: *Content,*

Public Reaction, and Significance (Washington, DC: Center for Contemporary Arab Studies, Georgetown University, June 1980), หน้า 7 – 18.

11. Malcolm H. Kerr, 'Hafiz Asad and the changing pattern of Syrian politics', *International Journal*, XXVIII, 4 (Autumn, 1973).
12. Raymond A. Hinnebusch, *Authoritarian Power and State Formation in Ba'thist Syria: Army, Party and Peasant* (Boulder, Colorado: Westview Press, 1990); โปรดดู Fred H. Lawson, 'Liberalisation economique en Syrie et en Iraq', *Maghreb/Machrek*, 128 (April/May/June, 1990), หน้า 35 – 6. ด้วย
13. Elizabeth Longueness, 'Secteur public industriel: les enjeux d'une crise', *Maghreb/Machrek*, 109, หน้า 6.
14. เล่มเดียวกัน , หน้า 16 – 20.
15. 'Isam al – Khafagi, 'The parasitic basis of the Ba'thist regime', ในCARDRI – Committee Against Repression and for Democratic Rights in Iraq, *Saddam's Iraq: Revolution or Reaction* (London: Zed Press, 1986), หน้า 73 – 88.
16. Robert Springborg, 'Iraqi *infitah*: agrarian transformation and growth of the private sector', *Middle East Journal*, 40/1 (Winter, 1986), หน้า 37.
17. คำปราศรัยที่ยกมาใน *Middle East Economic Digest*, 31/13 (28 March 1987), หน้า 18.
18. Marion Farouk – Sluglett, 'Iraq after the war (2) – the role of the private sector', *Middle East International*, 17 March 1989, หน้า 17 – 18.
19. *Alwaqai Aliraqiya (หนังสือราชกิจจาทางการของสาธารณรัฐอีรัก)*, XXXI/14 (6 April 1988), หน้า 4 – 5.
20. การวิเคราะห์อาศัย Caglar Keyder,: *A Study State and Class in Turkey of Capitalist Development* (London and New York: Verso, 1987), บท IX; และ Ilkay Sunar, 'Redemocratization and organized interests in Turkey', *mimeo* (paper presented to the annual conference of the British Society for Middle Eastern Studies, Exeter, 12 – 15 July 1987). เป็นอย่างมาก
21. Sunar, 'Redemocratization in Turkey'
22. จากที่เดียวกัน
23. จากที่เดียวกัน
24. Shaul Bakhash, *The Reign of the Ayatollahs* (London: I. B. Tauris, 1985), หน้า 193.
25. 'Constitution of the Islamic Republic of Iran', *Middle East Journal,* 34/2 (Spring, 1980), หน้า 193.
26. Parick Clawson, 'Islamic Iran's economic policies and prospects', *Middle East Journal*, 42/3 (Summer, 1988), หน้า 381.

27. Bakhash, *The Reign of the Ayatollahs*,บท. 8; และAsghar Schirazi, *The Problems of the Land Reform in the Islamic Republi of Iran: Complications and Consequences of an Islamic Reform Policy*, Freie Universitat Berlin, Forschungsgebietsschwerpunkt, Occasional Papers, 10 (Berlin: Das Arabische Buch, 1987), หน้า 16 – 23.
28. ยกมาอ้างใน Shahrough Akhavi, 'Elite factionalism in the Islamic Republic of Iran', *Middle East Journal*, 41/2 (Spirng, 1987), หน้า 184,]
29. Vahid Nowshirvani, 'Problem and prospects of privatisation', *mimeo* (paper presented to conference on 'Iran's Economy: Perspectives and Prospects', Geneva, Switzerland, Nov. 1990, หน้า 10 – 11).
30. ส่วนนี้อาศัย Michael Shalev, 'Israel's domestic policy regime: Zionism, dualism and the rise of capital', ใน Frances G. Castles (ed.), *The Comparative History of Public Policy* (Cambridge, Mass.: Policy 1989), หน้า 100 – 40. เป็นอย่างมาก
31. Ira Sharansky and Alex Radian, 'The Likud Government and domestic policy change', *Jerusalem Quarterly*, 18 (Winter, 1981), หน้า 91 – 5.
32. Uriel Ben – Hanan and Benny Temkin, 'The overloaded juggler: The changing character of the electoral – economic cycle in Israel 1951 – 1984', ในAsher Arian and Michal Shamir (eds), *The Elections in Israel* – 1984', (New Brunswick, NJ: Transaction Books, 1986).
33. Dr Michael Bruno, Hicks Lecture, Oxford, 3 May 1988.
34. Gideon Eshrat, 'Interview', *Middle East Report* (March/April, 1989), หน้า 23 – 5.
35. Peretz Kidron, 'The pay off', *Middle East International*, 17 Feb. 1989, หน้า 10 – 11.
36. Shalev, 'Israel's domestic policy regime', หน้า 131 – 8.
37. จากที่เดียวกัน
38. *Financial Times*, 5 March 1991.

7 การเมืองด้านศาสนา

คำนำ

เรื่องของการเมืองและศาสนานั้นเรื่องที่ยุ่งยากและซับซ้อนทั้งในบริบททั่วๆไปและบริบทโดยเฉพาะในตะวันออกกลาง นี่ทำให้ยิ่งเป็นเรื่องสำคัญมากขึ้นที่จะต้องให้คำนิยามเรื่องนี้ให้ถูกต้องแม่นยำที่สุดเท่าที่จะทำได้ก่อนที่จะก้าวไปถึงการวิเคราะห์ต่อไป เริ่มต้นก็คือมันไม่ใช่การศึกษาถึงตัวศาสนาเอง แต่ว่าเป็นการศึกษาถึงอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อนโยบายและการกระจายอำนาจภายในรัฐสมัยใหม่ต่างหาก ดังนั้นการตรวจตราถึงศาสนวิทยาโดยเฉพาะหรือระบบของกฎหมายศาสนาจึงมีความสำคัญแค่เพียงแต่ในขอบเขตที่มันให้แรงกระตุ้นและรายการต่างๆแก่การกระทำด้านการเมืองเท่านั้น

คำนิยามในทางลบประการที่สองเกี่ยวข้องกับขอบเขตของการตรวจตราดูเช่นนั้นตามความคิดเห็นของข้าพเจ้าควรจะขยายไปจนถึงการตรวจตราดูอิทธิพลทางการเมืองของศาสนาสำคัญๆทั้งสามของตะวันออกกลางด้วย คือคริสต์ศาสนา ศาสนาจูดาย และศาสนาอิสลาม เหตุผลในเรื่องนี้มีอยู่สองประการ คือการศึกษาแต่เรื่องกิจกรรมทางศาสนา–การเมืองที่จำกัดวงอยู่แต่เฉพาะชาวมุสลิมเท่านั้นมักจะทำให้แลเห็นการปฏิบัติทางการเมืองโดยเฉพาะของอิสลามอย่างเกินความจริงไป และมักจะดูรุนแรงและลึกลับมากกว่าที่เป็นอยู่จริงๆ ด้วย นอกจากนั้นถ้าจะถือว่าการใช้ศาสนาอย่างแพร่หลายนั้นเป็นเครื่องหมายทางชาติพันธุ์หรือทางการเมืองแล้วก็ยังมีแวดวงการเมืองอีกหลายอย่างที่จะสามารถเข้าใจได้ก็ต่อเมื่อได้เห็นการต่อสู้กันระหว่างผู้คนที่มีเอกลักษณ์ทางศาสนาแตกต่างกันเท่านั้น ตัวอย่างเช่นในเลบานอน อียิปต์ และซูดาน (คือชาวมุสลิมกับชาวคริสเตียน) หรืออิสราเอลและฝั่งตะวันตก (คือชาวมุสลิม ชาวคริสเตียนและชาวยิว)

คำถามต่อไปที่จะถามก็คือว่า : ขบวนการและการปฏิบัติทางการเมือง – ศาสนาสมัยใหม่ในตะวันออกกลางมีอะไรร่วมกันบ้างถ้าหากจะมีอยู่? ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าใคร่จะกล่าวตามข้ออภิปรายของสุบัยดะ (Zubaida) ที่ว่า – ถึงแม้ว่าจะมีกิจกรรมทางการเมืองที่ได้รับการบันดาลใจจากศาสนาอยู่มากมายหลายอย่างต่างๆกันซึ่งมีรูปแบบองค์กรและชนิดของผู้นำที่แตกต่างกันมากมายก็ตามแต่กิจกรรมเหล่านี้ก็มีส่วนอยู่ในบางสิ่งบางอย่างร่วมกันซึ่งได้มาจากบริบททางประวัติศาสตร์อย่างเดียวกันที่มันมีอยู่ในนั้น[1] ตามที่สุบัยดะว่าไว้ – อย่างแรกก็คือ กิจกรรมทางการเมืองเหล่านั้นเป็นไปเพื่ออำนาจภายในเวทีการเมืองเฉพาะในท้องถิ่นซึ่งอาณาเขตของรัฐนั้นๆกำหนดไว้ ให้เสมอ[2] นี่ใช่ว่าจะปฏิเสธว่าไม่มีขบวนการใดที่เกี่ยวข้องอยู่จะมีสายใยข้ามเขตหรือโยงใยระหว่างชาติก็หามิได้และก็มิได้ปฏิเสธว่าบางกิจการก็ได้โจมตีความชอบธรรมของรัฐสมัยใหม่ด้วยเหตุผลทางศาสนวิทยา แต่หมายความว่ามีตัวแสดงทางการเมือง – ศาสนาจำนวนมากมายที่ทำตนราวกับว่าจุดมุ่งหมายขั้นแรกของพวกเขาก็คือการมีอิทธิพลเหนือนโยบายและเหตุการณ์ภายในระบบที่กำหนดไว้นั้นๆ

มีความหมายอื่นๆ ตามมาอีกสามอย่าง อย่างแรกก็คือในความเป็นห่วงว่าจะให้ได้อำนาจและอิทธิพลของพวกเขามานั้นตัวแสดงตัวเดียวกันเหล่านี้ต่างก็มีส่วนร่วมในคำพูดและการปฏิบัติเช่นเดียวกับที่

นักการเมืองคนอื่นๆ ภายในเวทีอันเดียวกันพูดและทำอยู่หลายอย่าง พวกเขาพูดถึงประชาธิปไตย พูดถึงสิทธิของประชาชน พูดถึงการที่ต้องมีรัฐธรรมนูญ เหนือสิ่งอื่นใดพวกเขาดูเหมือนจะมีส่วนร่วมในความเป็นห่วงของคนทั่วไปในเรื่องชาตินิยมและอนาคตของโครงการแห่งชาติแต่ละโครงการ แม้กระทั่งเมื่อพวกเขายอมทนลำบากที่จะเน้นถึงความห่างไกลระหว่างความรักชาติรักประเทศของพวกเขาเองกับความรักประเทศของคู่ปรปักษ์ที่เอนเอียงไปทางโลกอย่างที่กลุ่มภราดรภาพมุสลิมแห่งอียิปต์ทำอยู่[3] อย่างที่สอง การที่พวกเขาอยู่ในเวทีการเมืองย่อมทำให้พวกเขาต้องต่อสู้กับกลุ่มการเมืองอื่นๆ ซึ่งจะพยายามที่จะตีความหรือให้คำนิยามคำพูดของพวกเขาอย่างผิดๆและทำให้มันหมดความคมคายลงไป อียิปต์มีตัวอย่างที่ดีอีกอย่างหนึ่งในเรื่องนี้คือการที่รัฐบาลได้ทำการรณรงค์อย่างเข้มข้นเพื่อจะทำให้ประชาชนมั่นใจว่าคนหนุ่มๆ ในกลุ่มญิฮาดของอิสลาม – คือกลุ่มที่ถูกสอบสวนในเรื่องที่คร่าชีวิตประธานาธิบดีซาดัต (Sadat) นั้นมีความเข้าใจผิดในคำสอนพื้นฐานของอิสลามโดยการไปมุ่งอยู่ที่หลักการสำคัญของอิสลามเพียงสองสามข้อมากเกินไปจนละเลยหลักการอื่นๆ เสีย อย่างที่สาม – เมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องโต้ตอบต่อสถานการณ์ทางการเมืองบางอย่าง กลุ่มศาสนาทั้งหมดก็จะถูกบังคับให้เปลี่ยนกลยุทธและชั้นเชิงของพวกเขาไปตามกาลเวลา เรื่องนี้อาจแลเห็นได้มากในกรณีของการตอบโต้ของนักการเมืองเคร่งศาสนาของอิสราเอลที่มีต่อการก่อตั้งรัฐอิสราเอลเมื่อปี 1948 เป็นขั้นแรก ต่อมาก็มีการตอบโต้ต่อชัยชนะทางทหารปี 1967 อย่างที่เห็นได้ว่ามีการโจมตีรัฐบาลอาหรับน้อยลงและทำตามนโยบายปรองดองในกลุ่มมุสลิมส่วนใหญ่หลังจากต้นทศวรรษ 1980 มากขึ้น

บริบททางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งสำคัญด้วยเหตุผลอีกอย่างหนึ่งคือมันทำให้เกิดแรงกระตุ้นขึ้นมา ถ้าหากว่าจะไม่ได้ทำให้มีความสำนึกในศาสนามากขึ้นในตะวันออกกลาง แต่อย่างน้อยก็ทำให้กิจกรรมด้านการเมือง – ศาสนาเข้มข้นขึ้นในคนบางกลุ่ม ในขณะที่ไม่อาจมีคำอธิบายในเรื่องนี้ได้แม้แต่อย่างเดียว แต่ก็ดูเป็นจะมีอะไรบางอย่างเกี่ยวข้องกับความล้มเหลวที่ปรากฏชัดของอุดมการณ์ทางโลกที่นิยมการพัฒนาอันเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลอันน่าเจ็บปวดของสงครามตะวันออกกลางปี 1967 ที่มีต่อชาวยิว ชาวคริสเตียน และชาวมุสลิมเหมือนๆกัน รวมทั้งอะไรบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจของโลกในทศวรรษ 1970 และแรงกระตุ้นซึ่งได้ให้แก่การสร้างความช่วยเหลือตัวเองซึ่งมีพื้นฐานอยู่ที่ชุมชนของตนและกลุ่มคนในท้องถิ่นที่จะต้องจัดหาความสุขสบายและการคุ้มครองให้แก่คนยากจนและคนที่ไม่มีงานทำ ในขณะเดียวกันยังมีลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง นั่นคือสิ่งที่ วี. เอ็ส. ไนพอล (V.S. Naipaul) เรียกว่า ‘การตื่นขึ้น’มามีความสำนึกในตนเองทางด้านประวัติศาสตร์ของกลุ่มและชุมชนทุกประเภทที่ได้รับการสนับสนุนให้แลเห็นตัวเองเหมือนกับที่คนอื่นแลเห็น – ซึ่งมักจะเห็นว่าเป็นพวกล้าหลัง ตกขอบ มืดมนและเป็นผู้ที่ตอบสนองต่อสิ่งนี้ด้วยการสร้างขบวนการแห่งการยืนหยัดเป็นตัวของตัวเองที่กล้าหาญขึ้นมา[4] ก็ลักษณะนี้เองแหละ(รวมทั้งสิ่งอื่นๆ ด้วย)ที่กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกว่าตนกำลังถูกคุกคามเพราะฉะนั้นจึงมีอารมณ์ด่วนได้ใจร้อนขึ้นมาซึ่งเป็นลักษณะเด่นของการเมืองส่วนมากของพวกเขา

กลุ่มศาสนาที่มีเสียงดังที่สุด รุนแรงที่สุดและปรากฏว่าเล็กที่สุด (ในจำนวนที่เป็นตัวเลข) ในตะวันออกกลางนั้นมักจะถูกเรียกอยู่บ่อยๆว่าพวกหัวโบราณ (fundamentalist) แต่นี่เป็นศัพท์ที่ไม่น่าพอใจอยู่ในหลายๆ ด้าน แนวความคิดในเรื่องนี้เดิมต้องการจะกล่าวถึงคำสอนของกลุ่มที่นับถือนิกายโปรเตสแตนท์บางกลุ่มในสหรัฐอเมริกาภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อในความสัจธรรมอันสมบูรณ์ของพระคัมภีร์อันบริสุทธิ์ต่างๆรวมกับการปฏิเสธโลกสมัยส่วนใหญ่[5] แต่อย่างที่มีผู้ชี้อยู่บ่อยๆ ว่าชาวมุสลิมจำนวนมากเป็นและเคยเป็นผู้นิยมพระคัมภีร์อยู่เสมอ คือความศรัทธาของพวกเขาขึ้นอยู่กับความเชื่อในความไม่ผิดพลาดเลยตามตัวอักษรของพระคัมภีร์กุรอาน(Quran)[6] เรื่องที่สำคัญพอๆกันก็คือศาสนาอิสลาม – เช่นเดียวกับศาสนาสำคัญๆอื่นๆ – นั้นคือธรรมเนียมปฏิบัติที่ยังมีชีวิตอยู่ ในนั้นผู้คนจะถูกห้อมล้อมด้วยสถาบันและตัวแทนต่างๆ (คือมัสยิดและโรงเรียนและครู) เพื่อเตือนใจพวกเขาถึงประวัติศาสตร์ของศาสนานั้นและมีการบังคับใช้ข้อปฏิบัติทางศาสนาที่ถูกต้องบางชนิด[7] แต่สถาบันเหล่านี้ไม่มีอันไหนที่สามารถหยุดนิ่งอยู่ได้ ทุกสถาบันมีส่วนอยู่ในกระบวนการของการตีความเรื่องความเชื่อและการปฏิบัติใหม่ไปตามสภาพปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา การตีความบางอย่างก็จะก่อให้เกิดแผนและมุมมองทางการเมืองขึ้นสำหรับผู้ที่ต้องการใช้มัน ในกรณีของอิสลามนั้นอย่างน้อยคำที่ดีกว่าซึ่งน่าจะใช้บรรยายถึงการเมืองของศาสนาในทศวรรษ 1970 และ 1980 ก็คือคำที่พวกผู้ปฏิบัติการเหล่านั้นใช้กันเอง คือคำว่า*ตัจดีด (tajdid)* หรือ 'การทำให้เป็นของใหม่' นั่นเอง[8]

แนวความคิดที่มีค่ามากขึ้นที่จะทำให้เข้าใจถึงการปฏิบัติในปัจจุบันของการเมืองด้านศาสนาก็คือแนวความคิดเรื่องชุมชนนิยม (communalism) ดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้วข้างบนนี้ คำนี้ได้มาจากใช้ศาสนาเป็นเครื่องหมายบอกเผ่าพันธุ์โดยการกำหนดอาณาเขตของชุมชนหนึ่งที่สัมพันธ์กับอีกชุมชนหนึ่งและเรียกกันในด้านศาสนาเช่นเดียวกัน[9] ตามที่สุบัยดะได้กล่าวไว้ในบริบทของอิสลามนั้นความคิดในเรื่องชุมชนนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องหมายถึงความคิดทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างใดมากไปกว่าการแยกออกไปและความต่ำต้อยกว่าของศาสนาอื่นๆ[10] และก็ไม่ได้รวมคนทั้งหมดที่ถูกถือว่าเป็นของชุมชนเฉพาะชุมชนหนึ่งเอาไว้ด้วย นอกจากในสถานการณ์ที่หายากเท่านั้น แต่ความคิดเหล่านั้นสามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากเพื่อจะกระตุ้นผู้คนจำนวนมากมายให้พอใจในขบวนการที่เรียกร้องมาสู่รูปแบบจำเพาะอย่างหนึ่งทางศาสนาที่ขึ้นอยู่กับความยืนหยัดเป็นตัวของตัวเองหรือการคุ้มครองตนเอง มักจะอยู่ภายใต้รูปแบบของผู้นำของนักสอนศาสนาบางรูปแบบ ตัวอย่างเช่นองค์การอะมัล (Amal) และองค์การเตาฮีด (Tawhid) ในเลบานอนหรือรูปแบบที่มีความสำนึกทางการเมืองสูงขึ้นซึ่งจะพบได้ในหมู่ชาวอียิปต์เผ่าพันธุ์คอปต์ (Copt) ในทศวรรษ 1970 และ 1980

สำหรับส่วนที่เหลือนั้นถ้าเราจะยกตัวอย่างขององค์การ รายการและการปฏิบัติต่างๆที่มีอยู่มากมายซึ่งเกี่ยวข้องกับการเล่นการเมืองด้านศาสนามาให้ฟังเสียก่อนที่จะให้ข้อสรุปที่กว้างขวางกว่านั้นคงจะดีกว่า ข้าพเจ้าจะเริ่มด้วยการตรวจดูบริบทของอิสลามก่อนเพราะว่าในช่วงทศวรรษสุดท้ายของจักรวรรดิออตโตมานตรงนี้เองที่การแบ่งแยกสมัยใหม่ระหว่างคริสตจักรกับรัฐ ศาสนากับการเมืองได้รับการยืนยันและการปฏิบัติ

เป็นครั้งแรกและการเมืองของชุมชนได้ถูกทำให้เป็นสถาบันขึ้นเป็นครั้งแรกด้วยวิธีที่มีอิทธิพลหลายวิธี ครั้นแล้วข้าพเจ้าก็จะดำเนินไปสู่การอภิปรายถึงการปฏิวัติของอิหร่านอันเป็นตัวอย่างหนึ่งของขบวนการที่ได้รับการบรรดาลใจจากศาสนาเป็นส่วนใหญ่ซึ่งมุ่งที่จะสร้างรัฐอิสลามที่เป็นพิเศษขึ้น ดังนั้นมันจึงกลายเป็นห้องทดลองอันสำคัญแก่การปฏิบัติด้านศาสนา – การเมืองหลายแบบในทันทีเท่าๆ กับเป็นตัวอย่างแก่องค์การมุสลิมชาวอาหรับหลายองค์การซึ่งได้รับความบรรดาลใจจากความสำเร็จของอิหร่าน จะมีการตรวจตราถึงบริบทอิสลามของอาหรับในภาคที่สาม แล้วตามมาด้วยบริบทของคริสเตียนในภาคต่อไปและของยิวในภาคสุดท้าย

บริบทของอิสลาม : คำนำ

การเริ่มต้นของโลกสมัยใหม่เท่าที่เกี่ยวกับการปฏิบัติทางการเมืองนั้นคือการนำเอาประมวลกฎหมายพานิชย์และกฎหมายอาญาของตะวันตกเข้ามาในจักรวรรดิออตโตมาน (Ottoman Empire) ในตอนกลางศตวรรษที่ 19 ก่อนหน้าความเคลื่อนไหวนี้ถึงแม้ว่าจะมีกฎหมายซึ่งเป็นที่ยอมรับอยู่แล้วสองชนิดคือกฎหมายศาสนา(*ชะรีอะฮ์– Sharia*) และกฎหมายของสุลฎอน (*กอนูน – Qanun*) อยู่ก็ตาม แต่กฎหมายทั้งสองนี้ก็บริหารโดยบุคลากรคนเดียวกันเพื่อความตั้งใจและความมุ่งหมายทุกอย่างและได้รับการจัดเข้าเป็นระบบอันเดียวที่มีการบังคับใช้ซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตามเมื่อ*นิซามิเย (Nizamiye* หรือศาลแบบตะวันตก) ซึ่งมีกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้บริหารได้แพร่หลายออกไป รูปแบบที่มีอยู่อย่างเดียวนี้ก็มิได้เพียงแต่แตกสลายออกเท่านั้นแต่ยังเริ่มเป็นไปทำให้มีความแตกต่างสมัยใหม่ขึ้นระหว่างศาสนากับรัฐ อันเป็นอะไรที่ไม่เคยคิดหรือเคยมีมาแต่ก่อน[11] และในทางกลับกันก็กลายเป็นพื้นฐานของการเมืองแบบสมัยใหม่ในรัชสมัยของสุลต่านอับดุลฮามิดที่ 2 (Abdul – Hamid II ปี 1876 – 1909) ซึ่งพระองค์และที่ปรึกษาของพระองค์พยายามที่จะใช้มันเพื่อจะให้ศาสนาอิสลามเป็นเครื่องมือในการรวมชนชาวมุสลิมแห่งจักรวรรดินั้นและทำให้การปกครองของสุลต่านเป็นเรื่องที่ชอบธรรม ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งสาธารณรัฐตุรกีขึ้นในปี 1923 ความแตกต่างอันเดียวกันนั้นก็ถูกใช้เป็นพื้นฐานของนโยบายมุ่งทางโลก (secularization) ซึ่งมุ่งจะลดอำนาจของศาสนาในอันที่จะมีอิทธิพลเหนือนโยบายของรัฐลงโดยอาศัยการโจมตีโดยตรงต่อสถาบันศาสนาเองทีเดียว

เหตุการณ์ใหม่ครั้งที่สองในศตวรรษที่ 19 ซึ่งมีผลอันสำคัญสำหรับอนาคตของการเมืองด้านศาสนาก็คือการที่อาณาจักรออตโตมานตอบสนองต่อความกดดันของยุโรปให้มอบความเท่าเทียมกันทางกฎหมายแก่พลเมืองชาวคริสเตียนและชาวยิวด้วย นี่จึงเกิดเป็นรูปแบบประกอบกันของคำประกาศทั่วไปในเรื่องความเป็นสากลกับการสร้างกรอบของชุมชนสำหรับผู้คนที่มีศาสนาและนิกายแตกต่างกันซึ่งเป็นที่อนุญาตให้แก่พวกเขาจนกระทั่งได้รับการสนับสนุนให้ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางเผ่าพันธุ์และภาษาของตนไว้ได้ การแบ่งอย่างเดียวกันนี้หลายเรื่องได้ดำเนินต่อไปถึงสมัยอาณานิคมแต่มีความชัดเจนยิ่งขึ้นจนตอนนี้พวกเขาเป็นตัวแทนของ ‘ชนส่วนน้อย’ ซึ่งต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษจากชาวมุสลิมซึ่งเป็น ‘ชนส่วนใหญ่’ นี่เป็นความคิดสมัยใหม่ที่มีพลังอีกความคิดหนึ่ง

การสนองตอบของชาวมุสลิมบางคนในตะวันออกกลางที่มีต่อการพัฒนานี้มีอยู่สองรูปแบบ ทั้งสองรูปแบบนั้นขึ้นอยู่กับความคิดใหม่ที่เกี่ยวกับศาสนาว่าคืออะไรบางอย่างที่แตกต่างจากการเมืองและรัฐ รูปแบบหนึ่งเป็นความพยายามที่เริ่มต้นในอียิปต์และจักรวรรดิออตโตมานที่จะแสวงหาการทำให้อิสลามมีความชอบธรรมอยู่ในบริบทสมัยใหม่นี้ด้วยการหาสิ่งที่เป็นคู่กันในทฤษฎีการเมืองของอิสลามกับแนวความคิดของตะวันตกในเรื่อง 'ประชาธิปไตย' 'รัฐธรรมนูญ' และ 'อำนาจสูงสุดของประชาชน' อีกรูปแบบหนึ่งคือการต่อต้านการคุกคามจากความนิยมในทางโลก (secularism) ไม่ว่าจะโดยการสร้างร่มแห่งการปกป้องของสถาบันขึ้นเพื่อเป็นการป้องกันซึ่งภายในนั้นชาวมุสลิมที่ดีจะสามารถปฏิบัติกิจการศาสนาของตนได้โดยไม่ต้องถูกรบกวนหรือโดยการให้ความกดดันต่อรัฐให้เปลี่ยนความก้าวหน้าของมันเสียด้วยการนำเอา*ชะรีอะฮ์*กลับมาเป็นพื้นฐานของระบบกฎหมายทั้งหมด ไม่ต้องสงสัยเลย องค์การที่มีพลังและอิทธิพลมากที่สุดซึ่งเกี่ยวข้องกับการเมืองแบบที่สองนี้ก็คือสมาคมภราดรภาพมุสลิม (The Society of Muslim Brothers) ซึ่งตั้งขึ้นในอียิปต์เมื่อปี 1928 ข้าพเจ้าจะอภิปรายถึงบทบาทของสมาคมนี้ในบทนี้ภายหลัง

ขบวนการแรกในตะวันออกกลางที่จะเรียกร้องอย่างเปิดเผยให้มีการสร้างรัฐอิสลามขึ้นคือขบวนการใดนั้นยังคงเป็นสิ่งที่ยังถกเถียงกันอยู่ บางคนอาจกล่าวว่าคือสมาคมภราดรภาพมุสลิมในทศวรรษ 1930 บางคนก็บอกว่าการพัฒนานี้ต้องรอไปอีกนานจนถึงสงครามโลกครั้งที่สอง[12] ส่วนปัญหาที่ว่าคิดว่าอะไรคือส่วนประกอบสำคัญนั้นมีการลงความเห็นเป็นเอกฉันท์มากกว่า การคิดถึงเรื่องนี้คงจะต้องมุ่งไปที่จุดสำคัญสองจุดซึ่งเกือบจะไม่เกี่ยวกับเรื่องอื่นๆเลย จุดหนึ่งคือปัญหาเรื่องผู้นำและเรื่องการบ่งว่าผู้ใดมีคุณสมบัติอันจำเป็นที่จะปกครองรัฐดังกล่าวนั้นได้ จุดที่สองคือความเชื่อว่ารัฐเช่นนั้นจะต้องอยู่ใต้การปกครองของ กฎหมายอิสลาม การอภิปรายในเรื่องที่ว่าจะนำเอา*ชะรีอะฮ์*มาใช้ได้ทั้งหมดอย่างไรหรือจะทำให้*ชะรีอะฮ์*เป็นพื้นฐานของระบบกฎหมายสมัยใหม่ได้อย่างไรนั้นใช้เวลาน้อยกว่ามากเพราะถึงอย่างไรมันก็เป็นคำสั่งทางศาสนาและทางสังคมมากพอๆกับที่เป็นประมวลกฎหมายอยู่แล้ว[13] เราสามารถจะแน่ใจได้อย่างมีเหตุผลอย่างที่อะซาด (Asad)ได้ยืนยันไว้ว่า – 'ไม่เคยมีสังคมมุสลิมที่ไหนเลยที่กฎหมาย '*ชะรีอะฮ์*' ควบคุมมากกว่าส่วนเสี้ยวของชีวิตด้านสังคมของมัน'[14] แม้กระนั้นก็ดีสำหรับนักปฏิบัติการทางการเมืองที่เป็นมุสลิมจำนวนมากมายย่อมมีความกังวลเกี่ยวกับเรื่องที่ดูเหมือนว่าศาสนาของพวกเขาจะถูกขับไล่ออกไปเสียจากแวดวงสาธารณะและการใช้ศาสนาไม่ว่าจะโดยตรงหรือในฐานะที่เป็นพื้นฐานสำหรับระบบกฎหมายทั้งหมดก็ตาม จึงกลายเป็นเสียงเรียกร้องหาพรรคพวกอันสำคัญของพวกเขาและเป็นเกณฑ์สำหรับวัดว่ารัฐหนึ่งจะถูกถือว่าเป็นรัฐอิสลามได้หรือไม่ สำหรับพวกเขาเหล่านั้นช่องว่างระหว่างศาสนากับการเมืองและศาสนากับรัฐซึ่งเกิดขึ้นอย่างไร้ความศรัทธาโดยการแทรกแซงของตะวันตกนั้นจักต้องถูกปิดกั้นเสียให้ได้ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดๆ ก็ตาม

ศาสนากับการเมืองในสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่าน

ก่อนหน้าการโค่นล้มรัฐบาลของชาห์ในเดือนมกราคม 1979 ได้ไม่นาน ผู้นำของรัฐบาลผสมปฏิวัติได้นำเอาคำขวัญ 'เอกราช อิสรภาพ สาธารณรัฐอิสลาม'มาใช้[15] นี่เป็นเครื่องชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความสำคัญของบทบาทของอยาตุลลอฮ์ โคมัยนีและพันธมิตรที่เป็นนักการศาสนาของเขา แต่ก็เป็นเรื่องสำคัญด้วยเหมือนกันที่จะจำไว้ว่าพวกเขายังคงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกำลังผสมของผู้เป็นปฏิปักษ์ต่อชาห์ซึ่งมีขนาดใหญ่ประกอบด้วยกลุ่มต่างๆ ซึ่งมีสถานภาพทางอุดมการณ์ต่างๆ กันอย่างกว้างขวาง และนั่นเป็นเวลาก่อนหน้าที่จะมีการกำหนดบทบาทของศาสนาในโครงสร้างอำนาจใหม่อย่างชัดเจนตั้งหลายปีและเกิดขึ้นหลังจากช่วงเวลาหนึ่งของการต่อสู้อย่างเข้มข้นทางการเมืองและวัฒนธรรมเท่านั้น เนื่องจากข้าพเจ้าได้เล่าเรื่องราวสังเขปของความสำคัญแห่งการปฏิวัติของอิหร่านไว้แล้วในบทที่ 5 ตอนนี้ข้าพเจ้าจึงจะมุ่งเน้นอยู่ที่เรื่องซึ่งเป็นศูนย์กลางของความเข้าใจถึงบทบาทของการเมืองที่เกี่ยวกับศาสนาที่มีอยู่ภายในนั้นแต่อย่างเดียว

ยังไม่ทันที่กลุ่มผู้นำการปฏิวัติจะได้มารวมกันในกรุงเตหะรานหลังจากที่ชาห์หนีไปแล้วเลย กลุ่มผู้นำเหล่านั้นก็ได้จัดตั้งสภาปฏิวัติและรัฐบาลชั่วคราวขึ้นให้รับผิดชอบร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นแล้วก็จัดให้มีการเลือกตั้งเพื่อบรรจุคนลงในหน้าที่สำคัญๆของรัฐ แล้วตามมาด้วยการลงประชามติในเดือนมีนาคม 1979 ซึ่งมีคำถามอยู่ข้อเดียวว่า – ท่านเห็นด้วยหรือไม่ในการที่จะใช้การปกครองระบอบสาธารณรัฐอิสลามแทนระบอบกษัตริย์? ผลก็คือการลงคะแนนเสียงในทางรับมากมายอย่างท่วมท้นถึงแม้จะมีหลักฐานอยู่ว่าได้มีความกดดันมากพอใช้ในกลุ่มข้าราชการก็ตาม บาคาช (Bakhash) พูดถูกอย่างแน่นอนที่กล่าวว่าผลการลงคะแนนเสียงนั้นเป็นตัวแทนแห่งความปรารถนาของประชาชนส่วนใหญ่[16]

ได้มีการเห็นพ้องในทำนองเดียวกันว่าควรจะกำหนดโครงสร้างสถาบันของสาธารณรัฐดังกล่าวนั้นไว้ในเอกสารของรัฐธรรมนูญใหม่ด้วย ร่างรัฐธรรมนูญครั้งแรกได้ถูกร่างขึ้นโดยบรรดาสมาชิกของรัฐบาลชั่วคราว ร่างนี้ขึ้นอยู่กับความคิดที่จะพบได้ในรัฐธรรมนูญของอิหร่านฉบับปี 1906 และรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศสฉบับที่ห้าเป็นอย่างมาก สิ่งที่ออกจะน่าแปลกใจก็คือร่างนี้ได้รับการเห็นพ้องจากอยาตุลลอฮ์โคมัยนีและเพื่อนร่วมงานที่สนิทที่สุดของเขาโดยมีการแก้ไขเพียงเล็กน้อยเท่านั้นเองถึงแม้ว่ามันจะมิได้สร้างสถานภาพที่มีสิทธิพิเศษอันใดให้แก่นักการศาสนาและให้อำนาจวีโต้เพียงจำกัดแก่สภาผู้พิทักษ์ในการที่จะคัดค้านการออกกฎหมายที่เห็นว่าไม่เป็นแบบอิสลามก็ตาม[17] เรื่องที่ว่าเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้นยังคงเป็นเรื่องที่ไม่แจ่มแจ้ง แต่อาจจะมีอะไรบางอย่างที่เกี่ยวกับความปรารถนาของโคมัยนีที่จะตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้นให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้เผื่อว่าเขาจะสิ้นชีวิตไปก่อนที่จะตั้งได้สำเร็จ[18] นอกจากนั้นในขั้นตอนนี้ดูเหมือนว่าเขาจะไม่ไว้ใจในความสามารถของนักการศาสนานักว่าจะปกครองประเทศได้เอง ดังนั้นเขาจึงต้องการจะให้มีความสมดุลมากขึ้นระหว่างนักการศาสนาและบุคคลธรรมดา

อย่างไรก็ตามต่อมาภายหลังเมื่อร่างรัฐธรรมนูญนี้ถูกส่งให้อภิปรายกันโดยที่ประชุมของผู้เชี่ยวชาญซึ่งได้รับการคัดเลือกมาโดยมีนักการศาสนาเป็นสมาชิกส่วนใหญ่มันก็ได้รับการแก้ไขเป็นอย่างมาก ข้อแรก

ที่สุด แนวความคิดของการปกครองโดยผู้เชี่ยวชาญในกฎหมายอิสลามที่มีความเที่ยงธรรมและฉลาดสุขุม (*วิลายา-ติ ฟากิฮ์*) ได้กลายให้เป็นแก่นกลางของการปกครอง ถึงแม้ว่าจะมีการถกเถียงกันอย่างยืดยาวที่แสดงให้เห็นความหวั่นหวาดเป็นอย่างมากในส่วนของ *มุลเลาะฮ์* (ผู้รู้ทางศาสนา) บางคนเกี่ยวกับอันตรายที่จะมีมาจากการที่นักการศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างใกล้ชิดเกินไปก็ตาม นอกจากความสงสัยเกี่ยวกับคำนิยามของคำว่า *ฟากิฮ์ (Fagih)* ตามเหตุผลด้านศาสนวิทยาแล้วก็ยังมีบางคนมองเห็นว่าการที่สถาบันศาสนาจะเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดเกินไปกับการเมืองประจำวันอาจจะต้องเดือดร้อนจากปฏิกริยาอย่างรุนแรงจากประชาชนก็ได้ถ้าหากว่ามีอะไรผิดพลาดไป แต่ในที่สุดตามที่บาคาชเขียนไว้ – คำโต้เถียงที่ว่าบทบาทของ*ฟากิฮ์*นั้นจำเป็นต่อการทำให้รัฐอิสลามเป็นจริงขึ้นมาได้ก็เป็นฝ่ายมีชัย[19] ข้อแก้ไขข้อที่สองก็คือการมอบอำนาจในการตรวจตราการออกกฎหมายในรัฐสภาด้วยตัวเองให้แก่สภาผู้พิทักษ์ให้มากกว่าที่มีอยู่ในศาลสูงสุดของประเทศฝรั่งเศส นั่นเป็นอะไรบางอย่างที่มีผลทางการเมืองอันสำคัญในอนาคต[20]

การประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ไม่ใช่เป็นการปูทางให้แก่การเลือกตั้งประธานาธิบดีและสมาชิกรัฐสภา (*มัจลิส–Majlis*)เท่านั้นแต่เป็นการปูทางให้แก่การต่อสู้เพื่ออำนาจอย่างดุเดือดซึ่งทำให้พรรครีปับลิกันอิสลาม(Islamic Republican Party – IRP) ที่ตั้งขึ้นใหม่ปะทะกับกองกำลังทางศาสนาและทางโลกซึ่งมีอยู่มากมายและต่อต้านกับสิ่งที่ในไม่ช้าพวกเขาถือว่าเป็นการพยายามที่จะยึดเอกสิทธิ์ในอำนาจด้วย ในตอนเริ่มต้นบรรดาหัวหน้าพรรคออกจะเป็นฝ่ายรับอยู่มากและไม่สามารถอาศัยการอุดหนุนอยู่ตลอดเวลาของโคมัยนีเองได้ แต่เมื่อเวลาผ่านไปพวกเขาก็มีอิทธิพลมากขึ้นในองค์การปฏิวัติต่างๆอย่างเช่นศาลปฏิวัติและผู้พิทักษ์การปฏิวัติรวมทั้งในเครือข่ายสำคัญๆของนักการศาสนาตามจังหวัดต่างๆ เพื่อจะสนับสนุนแรงดันที่มีอยู่เรื่อยไปของพวกเขาในอันที่จะไปสู่สิ่งที่ในไม่ช้าก็ได้กลายเป็นการปกครองระบอบศาสนาธิปไตยที่แท้จริงซึ่งมี*มุลเลาะฮ์*เป็นผู้ควบคุมการปกครองทุกด้าน ดังนั้นถึงแม้ว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรค IRP จะได้รับคะแนนเสียงเพียงเล็กน้อยในการเลือกตั้งประธานาธิบดีเมื่อเดือนมกราคม 1980 ก็ตาม ความสำเร็จของพรรคในการเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาในเดือนมีนาคมก็ทำให้พรรคมีฐานพอใหญ่ที่จะได้ตำแหน่งสำคัญๆส่วนมากในคณะรัฐบาลทั้งๆที่ได้มีการต่อต้านอย่างรุนแรงจากคนที่กำลังจะขึ้นมาเป็นคู่ปรับที่น่ากลัวที่สุดของพรรคคือประธานาธิบดีบานิ – ซาดร์ (Bani – Sadr) ได้ การขวนขวายหาอำนาจของพรรค IRP ได้รับการช่วยเหลือต่อมาโดยการลงมือทำการในสิ่งที่เรียกว่าการปฏิวัติ‘วัฒนธรรม’เป็นขั้นแรกซึ่งมุ่งหมายที่จะยัดเยียดตราประทับแห่งความชอบธรรม แบบอิสลามให้แก่มหาวิทยาลัยทั้งหลาย ต่อมาก็โดยการปฏิวัติการบริหารซึ่งใช้การจัดตั้งคณะกรรมการต่างๆ ในกรมกองและสำนักงานทุกแห่งของรัฐบาลเพื่อจะกวาดล้างปรปักษ์ของตนออกไปและเพื่อจะบรรจุ ผู้สนับสนุนตนเองไว้ให้ทั่วระบบข้าราชการ สถาบันเดียวที่สามารถจะต่อต้านการแทรกแซงนี้ได้ก็คือกองทัพซึ่งบทบาทของมันในการปกป้องประเทศจากการรุกรานของอิรักในเดือนกันยายน 1980 นั้นสำคัญเกินกว่าจะถูกทำลายลงโดยเจตนาได้ แต่แม้กระทั่งตรงนี้พรรค IRP ก็ยังได้รุกเข้าไปได้มากพอใช้โดยการใช้ผู้พิทักษ์การปฏิวัติในฐานะที่เป็นสาขาของทางการทหารที่คู่ขนานกันและรุกต่อไปโดยการแต่งตั้งพวก*มุลเลาะฮ์*ให้ประจำอยู่ในหน่วยต่างๆในนั้น

บทบาทของอยาตุลลอฮ์ โคมัยนีในกระบวนการนี้ไม่เป็นที่ชัดเจนนัก ในเรื่องที่บาคาชกล่าวถึงการต่อสู้ระหว่างประธานาธิบดีบานิ – ซาดรฺและพรรค IRP นั้นถึงแม้ว่าเขาจะเห็นใจฝ่ายหลังอยู่เป็นพื้นฐานแต่เขาก็มักจะเข้าข้างฝ่ายแรกอยู่บ่อยๆ อย่างน้อยก็ในระยะแรกๆ[21] อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาผ่านไปความไว้เนื้อไว้ตัวของเขาเกี่ยวกับบทบาทของพวก*มุลเลาะฮ์*ในคณะรัฐบาลก็ดูเหมือนจะลดลงไปเป็นอย่างมากในขณะที่การกระทำอันผิดพลาดของบานิ-ซาดรฺเองไม่ได้ทำให้เขาคงความไว้วางใจอยู่ต่อไปไม่ว่าจะเป็นในเรื่องทักษะหรือความไว้วางใจได้ของบรรดาผู้เชี่ยวชาญที่มิได้เป็นนักการศาสนา ในระหว่างนั้นเขาได้ตกอยู่ใต้อำนาจของพลังเคลื่อนไหวอันมีอยู่ตลอดเวลาของแรงกระตุ้นในการแสวงหาอำนาจของพรรค IRP และความสำเร็จของมันในการที่ทำให้ฝ่ายต่อต้านที่แตกเป็นก๊กเป็นเหล่าและหมดหวังมากขึ้นนั้นเงียบเสียงลงได้ ผลก็คือเมื่อรัฐสภา (*มัจลีส*) เริ่มทำการฟ้องร้องบานิ – ซาดรฺในเดือนมิถุนายน 1981 โคมัยนีจึงไม่มีทางเลือกมากนักนอกจากต้องคล้อยตามการตัดสินใจนั้นแล้วก็ต้องตกลงที่จะแต่งตั้งผู้สมัครเลือกตั้งของพรรคIRPคือนายมุฮัมมัด อาลีราญาอี (Muhammad – Ali Raja'i) ให้เป็นผู้สืบต่อของเขา อีกสองเดือนหลังจากนั้นนายราญาอีก็ถูกฆ่าตายในการระเบิดครั้งใหญ่ครั้งที่สองซึ่งมุ่งจะเอาชีวิตผู้นำพรรค IRP โดยกลุ่มผสมระหว่างกลุ่มอิสลามหัวรุนแรงและกลุ่มฝ่ายซ้ายซึ่งนำโดยขบวนการมุญาฮิดีนของประชาชน (The People's Mojahedin) ผู้ที่ได้ตำแหน่งต่อจากเขาคืออายาตอลลอฮ์ อาลี คาเมเนอี (Ali Khamenei) ผู้ได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีในเดือนตุลาคม 1981

ในระหว่างสองปีต่อมาพวก *มุลเลาะฮ์* ซึ่งรวมหัวกับพรรค IRP ได้บดขยี้ฝ่ายค้านทั้งหมดและได้จัดตั้งรัฐบาลและการเมืองในระบอบศาสนาธิปไตยแบบหนึ่งขึ้นซึ่งดำเนินงานไปจนถึงตอนที่โคมัยนีถึงแก่อนิจกรรมเมื่อปี 1989 เป็นเรื่องน่าสนใจที่จะถามว่าศาสนามีบทบาทอะไรอยู่ในโครงสร้างสถาบันและข้อปฏิบัติของรัฐบาลนี้ และยิ่งน่าถามมากขึ้นในเมื่อการที่นักการศาสนาเข้าครอบครองการปกครองนั้นเป็นสิ่งที่หาได้ยากมากในประวัติศาสตร์ของโลกปัจจุบัน

เราสามารถมองดูคำถามนี้ได้จากมุมสองมุม อย่างแรกก็คือมองดูสิ่งที่โคมัยนีและนักการศาสนาซึ่งเป็นนักการเมืองคนสำคัญๆพูดมาเกี่ยวกับลักษณะของศาสนาอิสลามในการปกครองของพวกเขาเอง เมื่อพิจารณาจากคำพูดของคนเหล่านี้ พวกเขาค่อนข้างจะรู้สึกอย่างชัดเจนว่าการมีอยู่ของรัฐธรรมนูญแบบอิสลามรวมทั้งการนำเอาความคิดในเรื่อง*วิลายัต–อิฟากิฮ์ (Wilayat-e fagih*) มาใช้นั้นหมายความตามคำนิยามเกือบจะทั้งหมดว่าอิหร่านเป็นรัฐอิสลาม (Islamic state) นี่อาจเห็นได้อย่างเช่นในคำปราศรัยของประธานาธิบดีอาลี คามาเนอีในงานเฉลิมฉลองการปฏิวัติครบรอบแปดปีเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 1987 ซึ่งเขาได้ชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางที่การปฏิวัตินั้นได้นำมาว่า : **"บัดนี้สิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นสิ่งแวดล้อมแบบอิสลาม มิใช่สิ่งแวดล้อมแบบตะวันตกแล้ว มันเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีงาม พ่อแม่ไม่ต้องเป็นกังวลเกี่ยวกับหลักศีลธรรมของลูกๆ อีกต่อไปแล้ว"**[22]

ถ้าหากว่าจำเป็นจะต้องมีข้อพิสูจน์ต่อไปมากกว่านี้ แน่นอนบรรดามุลเลาะฮ์ ทั้งหลายก็คงจะชี้ไปยังการทำระบบกฎหมายให้เป็นแบบอิสลามด้วยอันเป็นสิ่งที่โคมัยนีเองได้ให้ความสำคัญไว้เป็นอย่างมาก[23] สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับการกำจัดผู้พิพากษาที่มิได้เป็นนักการศาสนาออกไปเสียทีละน้อย รวมทั้งการเขียนกฎหมาย

หลายฉบับขึ้นใหม่เพื่อให้แน่ใจว่ามันสอดคล้องกับคำสอนของอิสลาม เรื่องที่ว่าการปฏิบัติจริงๆเช่นนี้จะถูกทิ้งไว้ตรงไหนนั้นยังไม่ชัดเจนนัก นักเขียนหลายคนยืนยันว่าทั้งๆที่นักกฎหมายอิสลามจะได้พยายามกันแล้ว ระบบนั้นก็ยังมีศาลและกฎหมายชนิดต่างๆปะปนกันเป็นระบบจับฉ่ายอยู่[24] คงจะต้องมีคนอื่นๆโต้เถียงจากมุมมองทางกฎหมายอิสลามว่าความพยายามใดๆที่จะแก้ไข*ชะรีอะฮ์*หรือเข้าไปยุ่งกับสิทธิอันเด็ดขาดของผู้พิพากษาในอันที่จะตัดสินคดีตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายนั้นเองย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะก่อให้เกิดความระแวงสงสัยอย่างหนักหน่วงในลักษณะพื้นฐานทางศาสนาของมัน[25] สำหรับร่างพระราชบัญญัติที่รัฐสภาผ่านออกมาเมื่อเดือนธันวาคม 1990 อนุญาตให้จำเลยมีสิทธิ์แต่งตั้งตัวแทนของตนในศาลได้ – ซึ่งเป็นเรื่องที่ขัดกับข้อปฏิบัติใน*ชะรีอะฮ์*แต่ก่อนนี้โดยตรง[26] แต่กระนั้นก็ตาม สำหรับมุสลิมชาวอิหร่านส่วนใหญ่ซึ่งมีจำนวนมากมายแล้ว การที่มีระบบกฎหมายซึ่งถูกทำให้เป็นแบบอิสลามนั้นก็คือข้อพิสูจน์ได้ว่ามีรัฐอิสลามอยู่

ยังมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับลักษณะแบบอิสลามของรัฐบาลสมัยหลังการปฏิวัติของอิหร่านอีกสองข้อที่พวกผู้สนับสนุนรัฐบาลนี้ได้อ้างไว้ ข้อหนึ่งก็คือความตั้งใจที่มอบให้แก่ความถูกต้องในเรื่องจริยธรรมเช่นเดียวกับในขบวนการอื่นๆที่ได้รับการดลบรรดาลใจมาจากศาสนา ขบวนการของอิหร่านมีความห่วงใยในเรื่องคำสอนทางศาสนาอย่างแลเห็นได้อย่างเด่นชัดรวมทั้งการต่อสู้กับสิ่งที่คิดกันว่าจะเป็นอิทธิพลอันเต็มไปด้วยอันตรายโดยการใช้การศึกษาที่ถูกต้องและการเน้นในเรื่องครอบครัวในฐานะที่เป็นต้นตอแห่งคำสอนด้าน ศีลธรรมจรรยา เช่นเดียวกับในที่อื่นๆ – เรื่องนี้เกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะทำให้แน่ใจว่าสตรีต้องทำตนตามตัวอย่างที่มีบทบาทที่ดีและผู้ที่เป็นมารดาจะต้องอยู่บ้านคอยดูแลบุตร ถึงแม้ว่าในตอนหลังจะมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากในเรื่องบางเรื่องอย่างเช่นการทำแท้งและการคุมกำเนิดก็ตาม เครื่องแสดงประการที่สองเกี่ยวกับความเที่ยงธรรมของอุดมการณ์ซึ่งทำให้ต้องมีคณะกรรมการผู้นำทางอิสลามอย่างมากมายอยู่ทั่วระบบราชการโดยเน้นจำเพาะผู้ที่ได้รับการมอบหมายให้ทำงานดูแลการสื่อสารและการพิมพ์รวมทั้งความประพฤติของบุคลากรในสถาบันสำคัญๆอย่างในกองทัพเป็นต้น

เมื่อมองจากภายนอกและเน้นมากขึ้นในเรื่องการปฏิบัติด้านการเมือง ภาพที่เห็นดูจะผิดแผกไปและความขัดแย้งระหว่างลักษณะแบบอิสลามกับแบบสมัยใหม่ก็กระจ่างชัดมากขึ้น จากจุดมองนี้ลักษณะสำคัญสองอย่างของโครงสร้างการปกครองจะเด่นชัดออกมา ลักษณะแรกคือเรื่องอำนาจที่มอบให้แก่ส่วนประกอบที่เอียงไปทางศาสนาอย่างชัดเจนซึ่งส่วนมากคือตำแหน่ง*ฟากิฮฺ*และสภาผู้พิทักษ์ (Council of Guardians) ตามที่บาคาชกล่าวนั้น อยาตุลลอฮฺโคมัยนีได้รับ ‘ตำแหน่งอันสูงส่ง’ในระบบใหม่นี้ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถพิเศษส่วนตัวของเขา บทบาทของเขาในฐานะที่เป็นสถาปนิกแห่งการปฏิวัติและอำนาจของเขาที่มีอยู่เหนือเครือข่ายของนักการศาสนาที่สำคัญๆซึ่งทั้งหมดได้รับการสนับสนุนจากอำนาจทางรัฐธรรมนูญที่กว้างขวางของเขา[27] ดังนั้นเขาจึงยังคงเป็นผู้ตัดสินคนสุดท้ายในปัญหาสำคัญๆทั้งมวลเกี่ยวกับนโยบายและจุดรวมของข้อถกเถียงทางการเมืองที่สำคัญๆเป็นส่วนใหญ่ แม้กระนั้นก็ตาม เขาก็ยังต้องเผชิญหน้ากับคู่แข่งของเขาในหมู่นักการศาสนาอาวุโสที่อยู่ในสภาผู้พิทักษ์อยู่บ่อยๆผู้ซึ่งการตีความในเรื่องที่ว่าสิ่งใดเป็น

แบบอิสลามที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมนั้นทำให้คนเหล่านั้นสามารถกีดกันกฎหมายสำคัญๆไม่ให้ผ่านรัฐสภาออกมาได้หลายฉบับทั้งๆที่ผู้เป็น*ฟากิฮฺ*เห็นชอบด้วยตนเองแล้ว เรื่องที่ว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้นเป็นเรื่องที่ไม่แจ่มแจ้ง แต่เมื่อมีข้อเท็จจริงอยู่ว่าการตอบสนองของโคมัยนีต่อการวีโต้นั้นมักจะเป็นแบบเกลี้ยกล่อมรัฐสภาให้ร่างพระราชบัญญัติเสียใหม่ในลักษณะที่จะได้รับความเห็นชอบจากพวกผู้พิทักษ์นั้นทำให้ดูเหมือนว่าเขารู้สึกไม่เต็มใจที่จะทำการท้าทายโดยตรงต่อองค์กรที่เกี่ยวข้องกับลักษณะแบบอิสลามของรัฐอย่างใกล้ชิดถึงอย่างนั้น

ลักษณะสำคัญข้อที่สองอันเป็นลักษณะรองลงไปของสาธารณรัฐอิสลามก็คือการนิยมความหลากหลาย (pluralism) ข้อนี้ไม่เพียงแต่ได้มาจากการแบ่งอำนาจตามรัฐธรรมนูญออกเป็นฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายตุลาการเท่านั้น แต่ยังมาจากลักษณะพิเศษของสถาบันศาสนาของอิหร่านสมัยก่อนการปฏิวัติอีกด้วย รวมทั้งการสร้างองค์การต่างๆที่*มุลเลาะฮ์*มีอิทธิพลครอบครองอยู่ขึ้นมามากมายในระหว่างที่มีการจลาจลจากการปฏิวัติเมื่อปี1979และหลังจากนั้นด้วย ตามประวัติศาสตร์ การควบคุมการศึกษาอิสลามและมูลนิธิทางศาสนาที่เกี่ยวข้องอยู่นั้นเป็นหน้าที่ของอยาตุลลอฮ์ตำแหน่งสูงกลุ่มเล็กๆผู้ถูกถือว่ามีศักดิ์ศรีและความถนัดในเรื่องกฎหมายเท่าๆกันไม่มากก็น้อย[28] เมื่อคิดถึงบทบาทในระยะหลังของผู้นำทางศาสนาในการปฏิวัติบางทีอาจจะเลี่ยงไม่ได้ที่การแข่งขันซึ่งมีอยู่ตามสถาบันระหว่างพวกเขาจะต้องถูกนำเข้ามาในการเมืองของสาธารณรัฐอิสลามด้วย พวก*มุลเลาะฮ์*เป็นผู้ได้รับประโยชน์จากช่วงเวลาแห่ง ‘อำนาจสองทาง’นี้ในสมัยรัฐบาลปฏิวัติระยะแรก เมื่อพวกเขาได้สร้างและควบคุมสถาบันที่ทำหน้าที่คู่ขนานกันจำนวนมากมายไว้อย่างเช่น ศาลและผู้พิทักษ์ต่างๆ ซึ่งในทางกลับกันก็ได้ให้โอกาสใหม่ๆในเรื่องอำนาจและการได้รับการอุปถัมภ์ค้ำจุนอย่างมหาศาล ส่วนลักษณะสุดท้ายของโครงสร้างซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น ‘การนิยมความหลากหลายของ*มุลเลาะฮ์*’ นั้นคือการที่รัฐบาลใช้มัสยิดเป็นที่ทำงานสำคัญๆหลายอย่าง นับตั้งแต่การรับรองหนังสือแนะนำตัวแบบอิสลามของข้าราชการผู้เสาะหางานราชการไปจนถึงเป็นที่แจกจ่ายอาหารปันส่วนในระหว่างที่มีสงครามกับอิรัก

การผสมผเสกันของลักษณะเหล่านี้ทั้งหมดนั่นแหละที่ให้ลักษณะเฉพาะแก่การเมืองในระยะสิบปีแรกของสาธารณรัฐอิสลามเป็นอย่างมากทั้งๆที่มีบทบาทของโคมัยนีและพรรค IRP ในอีกระดับหนึ่งเป็นผู้ชี้ขาดอยู่แล้ว การที่มีศูนย์อำนาจต่างๆซึ่งส่งเสริมให้เกิดการแข่งขันกันอย่างดุเดือดทำให้การประสานงานเป็นไปอย่างยากลำบาก และยังเป็นธรรมดาด้วยว่าการแข่งขันนี้จะแฝงอยู่ในศัพท์ทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ซึ่งเป็นหนทางเดียวที่จะเอาชนะการโต้เถียงได้ในเวทีที่มี*ฟากิฮฺ*และสถาบันผู้พิทักษ์เป็นใหญ่อยู่ แต่นี่ก็ไม่อาจจะปิดบังการแก่งแย่งชิงดีกันในแบบเก่าๆที่มีมากขึ้นเพื่อจะได้มีตำแหน่งและอิทธิพลเหนือนโยบายซึ่งทำให้พวก*มุลเลาะฮ์*ที่เป็นนักการเมืองมีชีวิตชีวาขึ้นเช่นเดียวกับคนอื่นๆ

ปัญหาที่การนิยมความหลากหลายทำให้เกิดขึ้นแก่การจัดการทางการเมืองนั้นได้รับการบรรยายไว้แล้วในบทที่ 5 ยังเหลือแต่การมองดูให้ลึกลงไปในความหมายทางด้านการเมือง~ศาสนาแห่งความพยายามของ อยาตุลลอฮฺ โคมัยนีในการที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้บางข้อให้ได้ก่อนที่เขาจะถึงแก่มรณะกรรม สิ่งนี้

เริ่มขึ้นด้วยคำโต้ตอบของเขาต่อสิ่งที่ดูเหมือนจะไม่มีอะไรมากไปกว่าการกล่าวซ้ำของประธานาธิบดีคาเมเนอีถึงลัทธิศาสนาที่ถูกต้องที่มีอยู่ในตอนนั้นอย่างเป็นระบบที่ใช้กันอยู่เป็นประจำว่าในรัฐอิสลามนั้นทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติย่อมขึ้นต่อกฎหมายศาสนาอันสูงส่ง[29] ในสิ่งที่คงจะเป็นการตีความใหม่ในทรรศนะของเขาเองอย่างแน่นอนนั้นโคมัยนีได้เขียนตอบกลับไปว่า : 'ดูเหมือนว่าท่าน (คามาเนอี) จะไม่ยอมรับรัฐบาลนี้ว่าเป็นตัวแทนสูงสุดที่พระผู้เป็นเจ้าทรงส่งมอบให้แก่ท่านศาสดาผู้ประเสริฐและไม่ยอมรับว่ามันอยู่ในบรรดาสิ่งที่สำคัญที่สุดของกฎหมายแห่งพระผู้เป็นเจ้าและมีความเป็นลำดับแรกอยู่เหนือกฎหมายอื่นๆแห่งพระผู้เป็นเจ้า ที่อยู่รอบนอก' แล้วเขาก็ถกเถียงต่อไปว่าหน้าที่นับร้อยของรัฐบาลจะไม่ได้รับการร่วมมือถ้าหากว่าคำโต้เถียงของคอาเนอีเป็นเรื่องที่ถูกต้อง และกล่าวว่า 'รัฐบาลย่อมมีอำนาจเพียงฝ่ายเดียวในการที่จะปลุกเร้าให้เห็นพ้องกับ*ชะรีอะฮฺ*ซึ่งรัฐบาลได้สัญญาไว้กับประชาชนในเมื่อข้อตกลงเหล่านี้ขัดต่อผลประโยชน์ของประเทศหรือศาสนาอิสลาม'[30]

การเข้าแทรกแซงของโคมัยนีนี้ถือกันอย่างกว้างขวางว่าเป็นบทนำของการโจมตีอำนาจหน้าที่ของสภาผู้พิทักษ์และยังก่อให้เกิดคำถามที่ยังไม่มีคำตอบอีกมากมายเกี่ยวกับสถานภาพใหม่ของเขาที่เกี่ยวกับบทบาทของ *ฟากิฮฺ* ด้วย เขากำลังกล่าวว่า *ฟากิฮฺ* นั้นสามารถลบล้างกฎหมาย *ชะรีอะฮฺ*ได้เพื่อผลประโยชน์ของชุมชนเช่นนั้นหรือ? หรือว่าเขากำลังอ้างกว้างกว่านั้นว่ารัฐบาลอิสลามย่อมมีความถูกต้องโดยอัตโนมัติเพียงเพราะว่ามันเป็นรัฐบาลอิสลาม? แต่แล้วคำโต้เถียงใดๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ก็ได้ยุติลงอย่างน่าทึ่งเริ่มด้วยการสิ้นชีวิตของ โคมัยนี ต่อมาก็ด้วยการแต่งตั้งผู้สืบต่อจากเขาซึ่งแสนจะขาดอำนาจบังคับบัญชาจนไม่อยู่ในสถานภาพที่จะมีจุดยืนได้ว่าอะไรมีความสำคัญด้านศาสนา ผลก็คือรัฐบาลใหม่ของประธานาธิบดีราฟซันญานี(Rafsanjani) จำเป็นต้องยืนหยัดเป็นตัวของตัวเองและเคลื่อนไหวต่อต้านศูนย์กลางอำนาจต่างๆ ซึ่งเป็นคู่แข่งขันโดยวิธีโจมตีรวมทั้งการผลักดันทีละน้อยให้คู่ต่อสู้ซึ่งเป็นนักการศาสนาต้องออกจากสภาผู้เชี่ยวชาญไปอย่างได้ผล องค์กรนี้ได้รับความไว้วางใจให้เลือก*ฟากิฮฺ*คนใดๆ สำหรับอนาคตและให้ใช้ผู้เชี่ยวชาญที่มิใช่นักการศาสนาได้มากขึ้นในคณะรัฐบาล แต่กระนั้นก็ดีปัญหาที่อยาตุลลอฮ์โคมัยนีได้สร้างขึ้นก็มีความสำคัญอย่างมากต่อปฏิบัติการของรัฐบาลอิสลามจนผู้สืบต่อจากเขาหรือผู้ใดก็ตามที่คิดจะสถาปนารัฐบาลในทำนองเดียวกันนั้นขึ้นมาจำต้องเผชิญหน้ากับมันไม่ช้าก็เร็ว

การเมืองด้านศาสนาในประเทศอาหรับต่างๆ

การปฏิวัติอิสลามมีผลกระทบอย่างมหาศาลในประเทศอาหรับต่างๆทั้งต่อประชาชนชาวชีอะฮ์ในท้องถิ่นทั้งหลายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวมุสลิมนิกายสุนนี โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ภายใต้รัฐบาลเผด็จการหรือรัฐบาลที่เป็นพันธมิตรกับตะวันตกรวมทั้งผู้ที่อยู่ใต้การครอบครองของอิสราเอลในเขตฝั่งตะวันตกและกาซาด้วย ถึงกระนั้นก็ดีก็ยังเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องทราบด้วยว่าการปฏิวัติของอิหร่านนั้นมีมาในตอนท้ายแห่งการมีความสำนึกทางศาสนาและกิจกรรมด้านศาสนา – การเมืองเพิ่มขึ้นมาเป็นเวลากว่าสิบปีซึ่งนักวิจารณ์ส่วนมากลงความเห็นว่าเป็นผลกระทบของการพ่ายแพ้อย่างหนักต่ออิสราเอลในสงครามปี 1967 รวมทั้งการมี

อำนาจทางการเงินและศักดิ์ศรีของนักอนุรักษ์นิยมทางศาสนามากขึ้นอย่างเช่นของประเทศซาอุดิอาระเบีย ตอนนี้รัฐบาลและอุดมการณ์ทางโลก (secular) และรัฐบาลของนักชาตินิยมอาหรับกำลังอยู่ในฐานะตั้งรับเป็นอย่างมาก ในระหว่างนั้นตัวแสดงทางการเมืองหลายคนก็ได้ค้นพบความแข็งขันและพลังเคลื่อนไหวใหม่ในการกล่าวถึงอิสลาม โดยเฉพาะเมื่อมันรวมกับแนวคิดอื่นๆ ที่มีพลังอย่างเช่นเรื่องลัทธิชาตินิยมและความเป็นธรรมในสังคมเป็นต้น[31]ไม่ใช่เพียงแต่ดูเหมือนว่าศาสนาจะมิได้ถูกทำให้ด่างพร้อยไปด้วยความพ่ายแพ้ของลัทธินัสเซอร์นิยม (Nasserism) และโครงการคล้ายคลึงกันนั้น แต่กลับให้ภาษาที่ดีขึ้นในการกล่าวถึงความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นจากการละเมิดต่อความเคารพตนเองและศักดิ์ศรีของมนุษย์[32] มัสยิดเป็นหนึ่งในพื้นที่เพียงไม่กี่แห่งซึ่งรัฐแบบนิยมใช้อำนาจรู้สึกว่ายากที่จะเข้าไปควบคุม แต่การใช้มัสยิดเป็นเครื่องมือของการเปลี่ยนศาสนาและการเกณฑ์คนยิ่งเป็นสิ่งสำคัญมากขึ้น

ในการพยายามที่จะวิเคราะห์ปรากฏการณ์ของการฟื้นคืนชีวิตของศาสนาอิสลามที่เน้นในทางการเมืองในประเทศอาหรับต่างๆนี้ข้าพเจ้าจะเริ่มต้นด้วยการบรรยายถึงขบวนการฝ่ายสุนนีบางขบวนการที่มีอิทธิพลมากที่สุดเสียก่อน ก่อนที่จะหันไปยังบทบาทขององค์การที่ทรงอิทธิพลของฝ่ายชีอะฮ์ในประเทศเลบานอนและอิรัก

ขบวนการที่อยู่ไกลและนานมาแล้ว ที่สำคัญที่สุดของกลุ่มมุสลิมสายสุนนีทั้งในด้านของผลกระทบต่อเนื่องและในด้านของตัวอย่างทางด้านการตั้งองค์การและตัวอย่างทางอุดมการณ์ที่มันมีอยู่ก็คือขบวนการภราดรภาพมุสลิม (The Muslim Brothers) ขบวนการนี้เริ่มขึ้นโดยครูชาวอียิปต์คนหนึ่งชื่อหะซัน อัล – บันนา (Hasan al – Banna) ในเมืองอิสไมลิยะ (Ismailiyya) เมื่อปี 1982 ครั้นแล้วได้ย้ายไปยังกรุงไคโรเมื่อปี 1932 ในตอนแรกมันเป็นแค่หนึ่งในบรรดาสมาคมอิสลามสมาคมเล็กๆซึ่งเกี่ยวข้องกับงานกุศลและการอุดหนุนซึ่งกันและกันที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก อัล – บันนาเองนั้นแต่ก่อนนี้เคยอยู่ในสมาคมหลายแห่งมาแล้วอย่างเช่น สมาคมเพื่อพฤติกรรมที่มีศีลธรรม (The Society for Moral Behaviour) สังคมเพื่อป้องกันสิ่งต้องห้าม (The Society for the Prevention of the Forbidden) เป็นต้น[33] อย่างไรก็ตามสมาคมภราดรภาพมุสลิมนี้ได้เจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็วเกินกว่าสมาคมอื่นๆในเรื่องจำนวนสมาชิกและขอบเขตของมันและเป็นเรื่องสำคัญที่จะถามว่าเป็นเพราะเหตุใด แน่นอนปัจจัยก็คือความเชี่ยวชาญในการจัดตั้งองค์การของผู้นำซึ่งมีความสามาถพิเศษนั่นเอง นี่ทำให้เขาสร้างโครงสร้างอย่างหลวมๆไว้ซึ่งทำให้สามารถเชื่อมโยงและนำกลุ่มเพื่อนบ้านในถิ่นนั้นซึ่งอุดหนุนตนเองจำนวนมากมายในระดับชาติให้เข้ามารวมกันโดยอาศัยกิจกรรมของผู้นำที่มีภาพพจน์สูงส่งซึ่งสามารถสื่อสารกับหนังสือพิมพ์และการสื่อสารโดยตรงในรูปแบบอื่นๆได้ ปัจจัยที่สองก็คืออัล – บันนาได้สร้างสิ่งที่อยูบี (Ayubi) เรียกว่าแนวความคิดอันเป็นพิเศษในเรื่อง ‘ความเข้าใจในอิสลามอย่างกว้างขวาง’ ขึ้น การสร้างมัสยิด โรงเรียนและคลีนิคขึ้นจะจัดหากรอบซึ่งทำให้ชาวมุสลิมในเมืองได้อาศัยใช้ชีวิตของเขาได้เป็นอย่างมากโดยไม่ต้องคิดถึงอิทธิพลของตะวันตกและอิทธิพลทางโลก (secular) ที่มีอยู่รอบๆ ตัวเขา[34]

เมื่อมีความเข้มแข็งต่างๆ เหล่านี้ ขบวนการภราดรภาพมุสลิมจึงสามารถที่จะหาคนมาเป็นสมาชิกได้ในอัตราที่รวดเร็วในบรรยากาศเฉพาะซึ่งมีอยู่ในทศวรรษ 1930 จนในไม่ช้าก็ใหญ่พอที่จะแข่งขันกับกองกำลัง

สำคัญๆอย่างอื่นได้ในเวทีการเมือง เรื่องนี้มีผลที่สำคัญหลายประการ ประการแรก – ทำให้สมาชิกของขบวนการนี้ดัดแปลงคำสอนของพวกเขาให้ดึงดูดใจบุคคลต่างๆ อย่างเช่นคนงาน กรรมกรหรือข้าราชการซึ่งแต่ก่อนนี้เคยอยู่กับพรรควาฟด์หรือในกลุ่มนักชาตินิยมที่มีหัวรุนแรงกว่านั้นกลุ่มอื่นๆ ประการที่สอง – หะซัน อัล – บันนาและลูกพรรคของเขาได้ถูกรบกวนและถูกนักการเมืองคนอื่นๆ โจมตีอยู่เป็นระยะๆในวิธีที่ทำให้จำเป็นต้องพยายามจะกำหนดบทบาททางการเมืองของตนให้ถูกต้องมากขึ้น ในขณะที่อัล– บันนาเองดูเหมือนจะพอใจที่จะทำตนเป็นเสมือนตัวอย่างของความสำนึกในด้านศาสนาของชาติ ตัวอย่างเช่นเขาได้เขียนจดหมายไปถึงกษัตริย์โดยให้ทรรศนะของเขาเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆที่มีความสำคัญแก่ชาติ ส่วนคนอื่นๆก็เริ่มตระเตรียมขบวนการให้มีบทบาทแข็งขันยิ่งขึ้นไม่ว่าจะโดยการพยายามที่จะแสวงหาอำนาจโดยตรงด้วยการเปลี่ยนมันเป็นพรรคการเมืองแบบเก่าหรือมิฉะนั้นเมื่อพวกเขารู้สึกว่าองค์การนั้นและทรัพย์สินของมันกำลังตกอยู่ในอันตรายจากการที่ถูกโจมตีโดยตรงจากฝ่ายตรงข้าม ก็จะจัดตั้ง ‘เครื่องมือลับ’ซึ่งได้เริ่มทำการคร่าชีวิตแบบที่วางแผนไว้ก่อนต่อผู้ที่ขบวนการนั้นถือว่าศัตรูที่เป็นอันตรายที่สุดหลายต่อหลายครั้ง[35] บทบาทของอัล – บันนาเองในการพัฒนาครั้งหลังๆ นี้ได้มีผู้โต้เถียงกันอย่างไม่มีวันสิ้นสุด[36] แต่การที่จะสังเกตว่าเหตุผลของขบวนการทางศาสนาใหญ่ๆนั้นย่อมเลี่ยงไม่ได้ที่จะกระตุ้นมันให้เผชิญหน้ากับการเลือกเอาอย่างนี้อย่างนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญกว่า และในเกือบทุกกรณีก็จะมีพลังภายในที่ผลักดันให้ขบวนการเหล่านั้นดำเนินไปในทิศทางต่างๆเท่าที่จะเป็นไปได้

ประวัติศาสตร์ช่วงหลังของขบวนการภราดรภาพมุสลิมหลังสงครามโลกครั้งที่สองได้ให้หลักฐานมากมายแก่ข้อสังเกตนี้ ในขณะที่มันทำตนเหมือนกับพรรคการเมืองที่สำคัญพรรคอื่นๆมากขึ้นทุกทีในระหว่างปลายทศวรรษ 1940 และได้สูญเสียตัวหะซัน อัล – บันนาไปเมื่อเขาถูกลอบปลงชีวิตเมื่อปี 1949 ตอนนั้นมันจึงใกล้ชิดเป็นอย่างมากกับรัฐบาลปฏิวัติคณะใหม่ของกลุ่มนายทหารอิสระของนัสเซอร์จนกระทั่งสมาชิกใหม่ที่สำคัญมากที่สุดคนหนึ่งของมันคือซัยยิด กุฎุบ (Sayyid Qutb) ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเลขาธิการใหญ่ของคณะปลดปล่อย(Liberation Rally)ของรัฐบาลนั้นในปี 1953[37] แต่ในไม่ช้าความสัมพันธ์ก็เสื่อมโทรมลง และในปี 1954 องค์การนั้นก็ถูกสั่งปิด ส่วนกุฎุบและพวกผู้นำส่วนมากถูกจับหลังจากพยายามเอาชีวิตของนัสเซอร์แต่ไม่สำเร็จ กุฎุบจึงได้ใช้เวลาสิบปีในคุกไปในการผลิตงานเขียนใหม่ที่ทรงพลังในเรื่องประวัติศาสตร์อิสลามขึ้นมาซึ่งเขามักจะใช้สนับสนุนข้อถกเถียงของเขาว่าอียิปต์ไม่ใช่ประเทศอิสลามแต่อยู่ในภาวะของญาฮิลิยะฮ์ (คือความอวิชาในด้านศาสนา) และว่ามุสลิมไม่สามารถจะดำเนินชีวิตทางศาสนาที่เหมาะสมได้โดยไม่โค่นล้มระบบการเมืองปัจจุบันเสียทั้งรากเหง้าและกิ่งก้านสาขาก่อน[38] ข้อถกเถียงนี้กลายเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางหลังจากที่กุฎุบถูกประหารชีวิตในปี 1965 ทำให้เกิดแรงบรรดาลใจแก่กลุ่มศาสนากลุ่มเล็กๆ ที่มีความสุดโต่งซึ่งตั้งขึ้นในทศวรรษ 1970

ขบวนการภราดรภาพมุสลิมได้รับอนุญาตจากประธานาธิบดีซาดัตให้สถาปนาตัวเองขึ้นใหม่ในต้นทศวรรษ 1970 ในไม่ช้ามันก็มีบทบาทที่สลับซับซ้อนเหมือนที่เคยเป็นอยู่ในทศวรรษ 1940 อีก ในขณะที่สมาชิกจำนวนมากของขบวนการพอใจอยู่กับการสร้างมัสยิด โรงเรียนและคลีนิคใหม่ๆขึ้นมามากมาย

นั้นสมาชิกคนอื่นๆก็ฉวยโอกาสจากการปลดปล่อยทางเศรษฐกิจของซาดัตเริ่มตั้งบริษัทและสถาบันการเงินแบบอิสลามขึ้นในแบบต่างๆ ในขณะที่บางคนแหวกแนวเข้าไปร่วมกับองค์การทางศาสนา - การเมืองกลุ่มหนึ่งซึ่งดำเนินกิจการภายใต้ชื่อทั่วๆไปว่า*อัล–ญะมาอะตุลอิสลามิยะฮ์* (กลุ่มต่างๆของอิสลาม) ซึ่งมีที่มั่นพิเศษอยู่ตามมหาวิทยาลัยต่างๆซึ่งรัฐบาลได้ให้การสนับสนุนเป็นปฐมในฐานะที่เป็นฝ่ายปรปักษ์ที่แข็งขันต่อกลุ่มนิยมนัสเซอร์และกลุ่มพลังอื่นๆที่เป็นฝ่ายตรงข้าม สมาชิกบางคนในกลุ่มเหล่านี้เองที่พยายามจะโค่นล้มรัฐบาลของซาดัตลง แต่อย่างไรก็ดีพวกเขาก็มีจำนวนน้อยและใจร้อนเกินไปจึงไม่สามารถจะจัดการอะไรได้มากไปกว่าทำการโจมตีที่แยกกันต่ออาคารสาธารณะและโบสถ์ของพวกคอปต์รวมทั้งลอบปลงชีวิตคนไปสองสามคน ความสำเร็จที่สำคัญอย่างหนึ่งของพวกเขาก็คือการลอบฆ่าประธานาธิบดีเองในวันเดินขบวนของกองทัพบกในเดือนตุลาคม 1981 หลังจากนั้นประธานาธิบดีคนใหม่คือนายฮุสนี มุบาร็อก (Husni Mubarak) ก็ดำเนินนโยบายสองด้านต่อขบวนการต่างๆทางศาสนาคือสนับสนุนให้ขบวนการมุสลิมเข้าไปมีส่วนในกระบวนการทางการเมืองของรัฐสภาและในการเลือกตั้ง (ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เคยเป็นพรรคการเมืองมาก็ตาม)ในขณะที่พยายามโดดเดี่ยวกลุ่มต่างๆ ที่เล็กกว่าและหัวรุนแรงกว่าด้วยการเผชิญหน้าและการจับเข้าคุกไป ในสถานการณ์เช่นนี้ขบวนการภราดรภาพมุสลิมที่เป็นสายใหญ่ก็ได้กลับไปใช้กลยุทธผลักดันให้นำเอาส่วนต่างๆ ของชะรีอะฮ์มาใช้ทีละน้อยในขณะที่ได้จัดตั้งสถาบันอื่นๆที่มีโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมแบบอิสลามขึ้นมา รอคอยวันที่พวกเขาจะได้มีอำนาจทางการเมืองที่แท้จริง

กลุ่มที่เรียกตัวเองว่าภราดรภาพมุสลิมได้รับการจัดตั้งขึ้นในประเทศซีเรียและปาเลสไตน์ในทศวรรษ 1940 ในจอร์แดนเมื่อปี 1953 และในซูดานเมื่อปี 1954 ตามกฎพวกเขาได้นำเอาแบบอย่างการจัดองค์กรแบบเดียวกันมาใช้คือการมีเครือข่ายในท้องถิ่นซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับมัสยิด การรวมกันโดยมีผู้นำระดับชาติเพื่อทำให้เกิดการเกาะกลุ่มกันและมีอุดมการณ์อันเดียวกัน นี่ได้เปรียบในการที่จะสามารถนำเอาสมาคมการกุศลและสวัสดิการของอิสลามที่มีอยู่ก่อนซึ่งจะพบได้เกือบจะทุกเมืองมาใช้ และยังมีประโยชน์อีกในการที่จะสนับสนุนการใช้โครงสร้างแบบหลวมๆ ซึ่งยอมให้เกือบทุกส่วนขององค์การรักษาตัวเองไว้ได้ถ้าหากองค์การแม่ถูกสั่งปิด ยิ่งกว่านั้นการรวมกลุ่มในท้องถิ่นก็สามารถจะใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการจัดตั้งระบบหน่วยลับได้ถ้าหากว่าจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติการใต้ดินอย่างในอียิปต์ แม้กระนั้นทั้งๆ ที่มีความคล้ายคลึงกันอย่างเห็นได้ชัดทั้งหมดนี้ก็ตาม สิ่งที่น่าสังเกตที่สุดก็คือความแตกต่างกันอย่างพิเศษในประสบการณ์ของขบวนการต่างๆเหล่านี้ซึ่งต้องเผชิญหน้าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้กับสิ่งแวดล้อมทางการเมืองของอาหรับที่ค่อนข้างจะไม่เหมือนกัน ข้าพเจ้าจึงจะมองดูขบวนการเหล่านี้สามขบวนการอย่างสั้นๆโดยใช้จุดมองอันเดียวกัน

ในระยะแรกๆขบวนการภราดรภาพมุสลิมของซีเรียทำตามแบบของอียิปต์อย่างใกล้ชิดในเรื่องการจัดตั้งองค์กรและการปฏิบัติในด้านการเมือง พวกเขาได้ใช้ประโยชน์ของการที่มีกลุ่มอิสลามอื่นๆอยู่เช่นเดียวกัน พวกเขาดึงดูดสมาชิกได้อย่างรวดเร็วเหมือนกันโดยการจัดหากิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางได้ยิ่งกว่าขบวนการอื่นๆที่เคยมีมาก่อน[39] แต่ที่ไม่เหมือนกับคู่ของตนในอียิปต์ก็คือพวกเขารวมตัวกันเข้าไปมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งทั่วไปต่างๆในซีเรียได้อย่างรวดเร็วโดยได้ที่นั่งใน

รัฐสภา 3 ที่นั่งเมื่อปี 1949 ได้ 5 ที่นั่งเมื่อปี 1954 และ 10 ที่นั่งในปี 1961 พวกเขาได้ประโยชน์อย่างเห็นได้ชัดจากเรื่องที่ถูกประธานาธิบดีนัสเซอร์สั่งยุบในสมัยสั้นๆที่มีสหสาธารณรัฐอาหรับเกิดขึ้น[40]

ขบวนการภราดรภาพมุสลิมของซีเรียมีบทบาทเพียงเล็กน้อยในตอนที่มีการจลาจลทางการเมืองในทศวรรษ 1960 แต่แล้วก็เกิดขึ้นมาเป็นปรปักษ์ที่รุนแรงที่สุดของพรรคบาษ (Ba'th) ในทศวรรษต่อไป ถึงแม้ว่าจะไม่เคยมีจำนวนมากกว่า 5,000 – 7,000 คนก็ตาม พวกเขาก็ยังประสบความสำเร็จในการที่ได้รับการอุดหนุนอย่างเงียบๆจากประชากรในเมืองชาวสุนนีเป็นจำนวนมากพอใช้ผู้ซึ่งไม่พอใจในการที่ตนถูกปกครองโดยรัฐบาลที่พวกเขาเห็นว่าเป็นแบบทางโลก สังคมนิยม เป็นคนชนบทและที่เหนือสิ่งอื่นใดเป็นรัฐบาลของนายอลาวี (Alawi)[41] ในการทำเช่นนี้พวกเขาฉวยโอกาสขั้นแรกจากเรื่องที่ว่ากลุ่มมุสลิมต่างๆที่พวกเขาเป็นพันธมิตรอยู่นั้นได้รับการฝึกฝนการใช้อาวุธมาจากพันธมิตรภายในองค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์(Palestine Liberation Organization – PLO)ในตอนปลายทศวรรษ 1960 เพื่อทำการโจมตีแบบ 'ตีแล้ววิ่งหนี'ต่อเป้าหมายคือ อลาวีและพรรคบาษ แต่สิ่งที่ได้เปลี่ยนรูปขบวนการของคนเหล่านี้ไปเป็นผู้ที่มีศักยภาพมากขึ้นก็คือความไม่พอใจที่เพิ่มพูนขึ้นต่อนโยบายบางอย่างของรัฐบาลของนายอะซาด (Asad) –โดยเฉพาะการจัดการด้านเศรษฐกิจอย่างไม่ถูกต้องและการบุกรุกเลบานอนในปี 1976 โดยไปเข้าข้างฝ่ายคริสเตียนโจมตีฝ่ายมุสลิมและพันธมิตรชาวปาเลสไตน์ ครั้นแล้วก็มีอิทธิพลของการปฏิวัติของอิหร่านซึ่งดูเหมือนจะเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าแม้แต่รัฐบาลที่มีพลังอำนาจมากที่สุดก็อาจถูกการกระทำของประชาชนส่วนมากโค่นล้มลงได้ นี่ทำให้ขบวนการภราดรภาพมุสลิมมีโอกาสที่จะเป็นผู้นำในการรณรงค์อันกว้างขวางโดยการแสดงความไม่เชื่อฟังรัฐบาลในเมืองอเล็ปโปในเดือนต้นๆ ของปี1980 อย่างไรก็ตามเมื่อถูกกองกำลังรักษาความมั่นคงปราบลงเสียครั้งหนึ่งพร้อมกับแสดงการต่อต้านขนาดเล็กๆ ในกรุงดามัสกัสและที่อื่นๆ พวกเขาก็ไม่สามารถที่จะก่อให้เกิดการสนับสนุนโดยมวลชนตามที่พวกเขาต้องการเพื่อจะให้การรณรงค์นั้นดำเนินต่อไปได้ สถานการณ์ยิ่งลำบากมากขึ้นในเดือนกรกฎาคม1980 เมื่อผู้เป็นสมาชิกองค์การถูกทำโทษถึงชีวิต ผลก็คือพวกเขาต้องเผชิญหน้ากับการปะทะด้วยอาวุธเป็นครั้งสุดท้ายในเมืองฮามา (Hama) เมื่อต้นปี1982โดยลำพังตนเองและทั้งๆ ที่มีการต่อต้านอย่างรุนแรงโดยพรรคพวกที่ถืออาวุธของพวกเขา ในที่สุดพวกเขาก็ตกอยู่ท่ามกลางความพินาศและการสูญเสียชีวิตอย่างใหญ่หลวง หลังจากนั้นพวกผู้นำขบวนการก็เริ่มแตกกระจัดกระจายไป ส่วนใหญ่ถูกเนรเทศ ในขณะที่รัฐบาลพรรคบาษจัดการสร้างอำนาจของตนขึ้นใหม่ในเมืองและมัสยิดต่างๆ ในประเทศอย่างขนานใหญ่ด้วยวิธีเกณฑ์เอาพวกผู้นำนมาซ (อิมาม) ที่มีความจงรักภักดีไปเสียหมด[42]

สถานการณ์ในซูดานออกจะแตกต่างออกไปอีก ที่นั่นขบวนการภราดรภาพมุสลิมต้องปฏิบัติการอยู่ในเวทีที่มีกลุ่มอิสลามใหญ่สองกลุ่มที่มีความเห็นแยกจากนิกายใหญ่ครอบครองอยู่คือกลุ่มอันศอร(Ansar)และกลุ่มคอฏมิยะฮ์ (Khatmiyya) ทั้งสองกลุ่มมีพรรคที่เกี่ยวข้องกับมันเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการเมืองของชุมชนในประเทศในระหว่างช่วงเวลาที่มีรัฐบาลทหารปกครอง ดังนั้นจึงมีขอบเขตสำหรับความเร้าใจทางอุดมการณ์ของกลุ่มภราดรภาพมุสลิมอยู่น้อย ต้องใช้เวลาหลายสิบปีกว่าพวกเขาจะสามารถทำให้คนรู้จัก

ได้ ที่พวกเขาทำได้ก็เป็นเพราะผลของความเป็นผู้นำที่เชี่ยวชาญมากพอๆกับอย่างอื่น หลังจากการแตกแยกตอนกลางทศวรรษ 1970 แล้วกลุ่มที่มีหะซัน อัต–ตุรอบี (Hasan al – Turabi) เป็นหัวหน้า [ซึ่งบัดนี้ได้รวมกันขึ้นใหม่เป็นแนวหน้าอิสลามแห่งชาติ (National Islamic Front หรือ NIF)] สามารถจะฉวยโอกาสเอานโยบายของ นายไนเมรี (Nimeiri) ที่จะปรองดองกับฝ่ายตรงข้ามเพื่อจะได้เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดกับรัฐบาลให้เป็นประโยชน์ในการที่จะหาตำแหน่งสำคัญๆในระบบการบริหารและการศึกษาให้แก่สมาชิกบางคนของตนแล้วจะได้มีชัยได้ที่นั่งจำนวนมากๆในการเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาปี 1980[43] ครั้นแล้วก็ยังสามารถหาประโยชน์จากการตัดสินใจของนายไนเมรีในการที่จะนำเอาบางส่วนของกฎหมาย*ชะรีอะฮฺ*เข้ามาในปี 1983 เพื่อจะทำให้อิทธิพลของตนเพิ่มพูนมากขึ้นอีกต่อไป นี่ไม่ใช่เพียงแต่ทำให้พรรคNIF ทำท่าเป็นผู้ส่งเสริมกฎหมายศาสนาคนสำคัญเท่านั้นแต่ยังได้กำไรจากความตึงเครียดที่เพิ่มขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ระหว่างชาวมุสลิมกับชาวคริสเตียนรวมทั้งผู้นับถือภูติผีปีศาจซึ่งมิใช่มุสลิมซึ่งตอนนี้ไม่เต็มใจที่จะยอมทำตามบทบัญญัติของ*ชะรีอะฮฺ*อีกด้วย ผลรางวัลต่อไปก็คือการใช้หลักการของ*ชะรีอะฮฺ*ทำให้การเก็บดอกเบี้ยของภาคธนาคารแห่งซูดานเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายนั้นเป็นการปูทางให้ธนาคารอิสลามขยายไปได้อย่างมหาศาลจึงทำให้แนวหน้านั้นมีแหล่งเงินทุนที่สำคัญของตนเองได้

เราสามารถเห็นอำนาจของตัวอย่างที่เพิ่มขึ้นของ NIF ได้จากการที่พวกผู้นำของพรรคสามารถเจรจาไกล่เกลี่ยในเรื่องการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสถานการณ์ทางการเมืองหลังจากปี 1983 ความพยายามทำรัฐประหารต่อนายไนเมรีเมื่อเดือนมกราคม 1985 แต่ไม่สำเร็จนั้นหมายความว่าแนวหน้านี้ต้องออกจากคณะรัฐบาลของเขาไปและต่อมาสองสามเดือนก็ถูกโค่นล้มไป แต่นี่กลับทำให้คนเหล่านั้นได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งทั่วไปต่อมาในเดือนเมษายน 1986 ซึ่งพวกเขาและผู้สนับสนุนพวกเขาได้รับที่นั่งอย่างเพียงพอและมีสถานภาพอันทรงอำนาจพอทีเดียวในรัฐบาลผสมคณะใหม่นั้นจนสามารถที่จะกีดขวางความเคลื่อนไหวใดๆที่จะถอนกฎหมาย*ชะรีอะฮฺ*ออกไปหรือการใช้ทัศนคติที่ปรองดองกันมากขึ้นกับพวกกบฏที่เป็นปรปักษ์ต่อรัฐบาลซึ่งได้เริ่มฟื้นตัวขึ้นใหม่ทางภาคใต้[44] ในที่สุดพวกเขาก็สามารถที่จะมีบทบาทอันมีอำนาจอยู่หลังฉากในรัฐบาลทหารคณะใหม่ซึ่งขึ้นสู่อำนาจกันมากขึ้นและใช้การเมืองของซูดานระหว่างชาวมุสลิมกับผู้ที่มิใช่มุสลิมให้เป็นประโยชน์ได้มากที่สุดโดยพยายามที่จะแสดงทุกสิ่งทุกอย่างออกมาในลักษณะที่มีความขัดแย้งกันอย่างง่ายๆคือระหว่างกลุ่มที่เป็นอิสลาม (หมายถึง*ชะรีอะฮฺ*) กับกลุ่มที่ไม่เป็นอิสลาม (หมายถึงชาวซูดานที่นิยมในทางโลกหรือชาวคริสเตียน)[45] ในสมการเช่นนั้น NIF ย่อมต้องถูกมองว่าเป็นผู้ปกป้อง*ชะรีอะฮฺ*และเป็นผู้ต่อต้านคนสำคัญต่อนโยบายใดๆ ที่อาจจะตีความได้ว่าเป็นการอนุญาตให้สัมปทานที่ชาวมุสลิมให้แก่ผู้ที่มิใช่มุสลิม ในปลายปี 1990 การใช้กลยุทธ์เช่นนี้ทำให้ NIF มีอิทธิพลเพียงพอที่จะชักชวนประธานาธิบดีทหารคือ นายพลบาชีร (Bashir) ให้ประกาศในเดือนมีนาคม 1991 ถึงการนำเอากฎหมาย *ชะรีอะฮฺ* ฉบับใหม่มาใช้เพราะเกี่ยวข้องกับการกำหนดโทษอาญาทางศาสนาไม่ใช่การสถาปนารัฐอิสลามซึ่งเคยกดดันมาอย่างหนักแล้ว

ตัวอย่างสุดท้ายของภราดรภาพมุสลิมมาจากบริเวณอิสราเอล / ปาเลสไตน์ / จอร์แดน เท่าที่เกี่ยวกับฉนวนกาซาซึ่งตกมาอยู่ภายใต้การปกครองของอียิปต์ในปี1949นั้นองค์การนี้ไม่มีชีวิตรอดไปได้เพราะที่รัฐบาลของนัสเซอร์ได้ทำลายขบวนการนั้นเสียเมื่อปี 1954[46] อย่างไรก็ดีองค์การนี้ก็ได้จัดการอะไรบางอย่างให้ฟื้นชีวิตขึ้นมาได้ในสถานการณ์ใหม่ซึ่งเกิดขึ้นโดยการครอบครองของอิสราเอลเมื่อปี 1967 เมื่อตอนที่องค์การสามารถใช้ประโยชน์ความรู้สึกทางชาตินิยมของชาวปาเลสไตน์และสามารถใช้ให้กลุ่มอิสลามเล็กๆ จำนวนมากมายช่วยกันหาสมาชิกให้ภายใต้การคุ้มครองโดยทั่วไปของที่ประชุมอิสลามได้ ทั้งๆ ที่มีความสัมพันธ์ที่ไม่ใคร่จะดีกับ PLO แต่ในไม่ช้าขบวนการนี้ก็สามารถควบคุมสถาบันศาสนาเกือบทั้งหมดในฉนวนกาซาได้ อย่างไรก็ดี ขณะที่หน่วยอินติฟาดา (Intifada) กำลังจะเกิดขึ้นนั้นก็ได้เน้นถึงความสำคัญอันมากมายของการฟื้นฟูศาสนาและ กลยุทธ์ของมันในการหลบเลี่ยงจากเผชิญหน้าโดยตรงกับชาวอิสราเอลซึ่งได้ส่งเสริมให้สมาชิกบางคนขององค์การจัดตั้งกลุ่มที่มีความแข็งขันมากขึ้นมาคือกลุ่มฮามาส (Hamas หรือ ฮารากัตตุล – มุกอวามะอัล – อิสลามิยะฮฺ (Haraka al – Muqawama al – Islamiya) หรือขบวนการต่อต้านของอิสลาม) ซึ่งพยายามนำการต่อต้านของ ประชาชนอย่างเช่นการสไตร์ค์หรือการสำแดงพลังทางการเมืองในระหว่างปี 1988 นี่ทำให้ขบวนการนั้นกลายเป็นฝ่ายตรงข้ามกับพวกอิสราเอล (ซึ่งสั่งยุบกลุ่มฮามาส) และกับองค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์ (PLO) และกองบัญชารวมแห่งชาติ (Unified National Command) ในท้องถิ่นทันที หลังจากการแทรกแซงของนายยัสเซอร์ (ยัซซิร) อะรอฟัต (Yassir Arafat) และพวกผู้นำของขบวนการภราดรภาพมุสลิมในอียิปต์เท่านั้นฮามาสจึงยอมเข้ามามีกิจกรรมประสานกับ PLOและยอมรับความเป็นผู้นำขององค์การนั้นในการต่อสู้ของชาติ[47]

ประวัติศาสตร์ของขบวนการภราดรภาพมุสลิมที่ฝั่งตะวันตก (ของแม่น้ำจอร์แดน) ก็แตกต่างไปอีกในระหว่างที่มีการปกครองของจอร์แดน องค์การนี้ได้รับประโยชน์จากเรื่องสมาชิกของตนคือได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติการได้อย่างเปิดเผยในประเทศจอร์แดนเองเนื่องจากจอร์แดนรับรู้ถึงการสนับสนุนที่พวกเขาให้แก่รัฐบาลราชวงศ์ฮาเชมิยะฮฺต่อต้านกับคู่ปรปักษ์ฝ่ายซ้ายและพวกที่เป็นนักชาตินิยมอาหรับ แต่ทว่าหลังจากปี 1967 องค์การนี้ต้องใช้รูปแบบการจัดองค์กรที่ซ่อนเร้นมากขึ้นในขณะที่ยังรักษาความสัมพันธ์กับขบวนการเดียวกันในกรุงอัมมานไว้ได้ เช่นเดียวกับพวกเดียวกันที่ฉนวนกาซา ขบวนการนี้ได้ใช้กำลังที่เพิ่มขึ้นของตนนับตั้งแต่ปลาย ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมาเพื่อท้าทายอิทธิพลของ PLO และกลุ่มต่างๆที่สังกัดกับPLOในสถาบันสำคัญๆ ในฝั่งตะวันตกอย่างเช่น มหาวิทยาลัย สหภาพและคณะกรรมการของประชาชน[48] อย่างไรก็ตามขบวนการนี้ก็ไม่ใคร่จะมีสถานภาพเป็นผู้มีอิทธิพลได้อย่างในฉนวนกาซาและถูกวิพากย์วิจารณ์ว่ามันกำลังทำให้ขบวนการของชาติแตกแยกออกดังนั้นจึงเป็นการทำงานของอิสราเอลให้แก่อิสราเอล ความอึดอัดใจเช่นเดียวกันนี้ยังคงมีอยู่หลังจากการเกิดขึ้นของขบวนการอินติฟาดา หลังจากช่วงเวลาแห่งการท้าทายกองบัญชาการรวมแห่งชาติในปี1988 ขบวนการนี้จึงได้ยอมประสานงานกิจกรรมของตนกับพวกผู้นำของการลุกฮือขึ้นเพื่อเห็นแก่ความสามัคคี

นอกจากขบวนการภราดรภาพมุสลิมและสาขาที่มีหัวรุนแรงมากกว่าแล้ว ขบวนการอิสลามอื่นๆ ของฝ่ายสุนนีก็ได้เริ่มปรากฏขึ้นตอนปลายทศวรรษ 1970 มีหลายขบวนการที่ได้รับการกระตุ้นโดยตรงจากผลกระทบของการปฏิวัติในอิหร่าน หากจะพูดโดยกว้างๆ แล้วก็มีอยู่สองแบบ แบบแรกซึ่งมีอยู่ในประเทศอย่างเช่นตูนีเซียและแอลจีเรียคือขบวนการของมวลชนซึ่งได้รับการจัดตั้งตามแนวของขบวนการภราดรภาพมุสลิมเป็นอย่างมากโดยมีจุดมุ่งหมายที่ประกาศไว้ว่าจะหาอำนาจโดยผ่านทางรัฐสภา แบบที่สองเป็นกลุ่มที่มีขนาดเล็กกว่า รุนแรงกว่าซึ่งอุทิศตนให้แก่การจัดตั้งรัฐอิสลามขึ้นมาซึ่งมักจะเป็นไปโดยวิธีรุนแรง ข้าพเจ้าจะอภิปรายถึงตัวอย่างของแต่ละแบบนี้ทีละครั้ง

องค์การอิสลามที่สำคัญของตูนีเซียคือ ขบวนการแห่งแนวโน้มอิสลาม (The Mouvement de la Tendance Islamique หรือ MTI) เป็นการตั้งกลุ่มของคนที่ถูกทำให้มีความคิดรุนแรงโดยการสไตร๊ค์ทั่วไปเมื่อปี 1978 แล้วต่อมาก็โดยการปฏิวัติของอิหร่านซึ่งทำให้พวกเขามั่นใจว่าศาสนาควรจะมีบทบาทแข็งขึ้นในชีวิตทางการเมือง การตอบสนองของพวกเขาคือการตั้งสมาคมอิสลามแห่งตูนีเซีย (Islamic Association of Tunisia) ขึ้นมาซึ่งได้สร้างผู้สนับสนุนตนเองไว้ตามโรงเรียนและในมัสยิดต่างๆซึ่งพวกผู้นำนมาซมิได้มีการติดต่อโดยตรงกับรัฐบาลและสถาบันศาสนาซึ่งเป็นทางการ[49] เราสามารถจะเข้าใจลักษณะของสารทางการเมืองขององค์การนี้ได้ดีจากคำแถลงของผู้นำของสมาคมนี้คือนายรอชิด อัล – กันนูชี (Rashid al – Gannushi) ที่ว่า : **‘การที่จะทำตนให้มีค่าควรแก่ศาสนาอิสลามนั้นการนมาซวันละห้าครั้งและการถือศีลอดเท่านั้นยังไม่เพียงพอ อิสลามคือการปฏิบัติการเชิงรุกโดยอยู่ข้างฝ่ายคนยากจนและผู้ถูกกดขี่’**[50]

ในปี 1981 ผู้นำสมาคมได้เปลี่ยนชื่อสมาคมไปเป็น MTI เมื่อประธานาธิบดีบูร์กิบา (Bourguiba) ได้ประกาศแผนการปลดปล่อยทางการเมืองของเขาออกมาด้วยความพยายามที่จะได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติการได้อย่างเปิดเผยเหมือนเป็นพรรคการเมืองธรรมดาแต่ไม่ได้รับความสำเร็จ หลังจากนั้นสมาคมนี้ได้พยายามขยายอิทธิพลออกไปโดยสองวิธี วิธีหนึ่งคือเริ่มเครือข่ายกิจการสวัสดิการ การช่วยเหลือด้านกฎหมายและให้การดูแลทางการแพทย์โดยไม่คิดเงิน วิธีที่สองคือการร่วมมือกับกองกำลังฝ่ายต่อต้านกลุ่มอื่นๆ ในการสนับสนุนสิทธิมนุษยชนและเรื่องราวด้านสังคม กิจกรรมอันหลังนี่เองที่ทำให้ขบวนการนี้แตกต่างไปอย่างมากจากขบวนการภราดรภาพมุสลิมของอียิปต์ในสมัยเดียวกันซึ่งกันนูชีกล่าวหาว่ามีแต่ยุ่งอยู่กับการสั่งสอนสังคมโดยไม่ได้พยายามจะเปลี่ยนแปลงสังคม[51]ทั้งๆ ที่พวกผู้นำของขบวนนั้นก็เข้าๆ ออกๆคุกอยู่เสมอรวมทั้งหนังสือพิมพ์และองค์การสำหรับจัดพิมพ์ของมันก็ต้องถูกรบกวนอยู่เสมอ MTI ยังพยายามหาการรับรองว่าตนเป็นพรรคการเมืองอยู่ต่อไปแต่ก็ถูกรัฐบาลใหม่ของนายเบน อาลี (Ben Ali) ปฏิเสธอีกก่อนหน้าที่จะมีการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนเมษายน 1989 เพียงนิดเดียวด้วยเหตุผลที่ว่ามันอาจจะได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอจนกลายเป็นผู้ท้าทายรัฐบาลอย่างจริงจังไปก็ได้ อย่างไรก็ตามต่อมาอีกสองปีพวกผู้นำของขบวนการก็ถูกสงครามอ่าวในเดือนมกราคม 1991ทำให้แตกแยกไปโดยสิ้นเชิงและถูกบังคับให้ประกาศว่า MTI ไม่ได้เป็นพลังที่สามัคคีกันอีกต่อไป

องค์การทางการเมือง – ศาสนาแบบที่สองของมุสลิมสายสุนนีนั้นประกอบด้วยกลุ่มต่างๆที่เรียกร้องให้โค่นล้ม รัฐบาลที่กำลังมีอยู่เสียและให้จัดตั้งรัฐอิสลามขึ้นมาทันที กลุ่มเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเล็กๆ ที่จัดตั้งขึ้นอย่างลับๆและพร้อมที่จะใช้กำลัง พวกเขาได้แนวทางมาจากอุดมการณ์ของนักการปฏิวัติอิหร่านเน้นถึงความสำคัญของความร่วมมือระหว่างชาวชีอะฮฺและชาวซุนนีและบางครั้งก็ได้รับการอุดหนุนทางการเงินและอื่นๆ จากกรุงเตหะราน ชื่อของกลุ่มเหล่านี้เช่นกลุ่มญิฮาด (สงครามศาสนา) หรือกลุ่มเตาฮีด (เอกภาพ) มักจะแสดงให้เห็นการติดต่ออันเดียวกัน เนื่องจากความแข็งแกร่งทางด้านทหารและความใจร้อนของสมาชิก พวกเขาจึงมักจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการปะทะกับรัฐบาลที่พวกเขาต่อต้านอยู่บ่อยๆและในหลายกรณีความรู้สึกว่าเป็นสหายส่วนตัวกันระหว่างสมาชิกของกลุ่มก็เกิดขึ้นในคุก กลุ่มเช่นนี้มีอยู่ในอียิปต์ ตูนีเซีย โมรอกโก เลบานอน จอร์แดนและในหมู่ชาวปาเลสไตน์ในฝั่งตะวันตกและฉนวนกาซา[52]

สิ่งแวดล้อมซึ่งชาวชีอะฮ์นักต่อสู้มักจะปฏิบัติอยู่นั้นแตกต่างออกไปอีก ตามประวัติศาสตร์นั้นชุมชนชาวชีอะฮ์ได้ถูกบังคับให้อยู่รอบนอกของโลกอาหรับ เพราะราชวงศ์ที่ทำการปกครองอยู่เป็นเวลานานๆของพวกสุนนีและพวกเขายังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่อันกันดารซึ่งเป็นภูเขาและทะเลทรายซึ่งมีทางไปถึงทรัพยากรได้น้อยและเป็นที่ดินที่กันดารที่สุด ดังนั้นสมาชิกของพวกเขาจึงมักจะตอบสนองต่อขบวนการในศตวรรษที่ 20 ที่มุ่งในการยืนหยัดเป็นตัวของตัวเองในชุมชนไม่ว่าจะแสดงออกในลักษณะของศาสนาหรือชนชั้นก็ตาม ลักษณะสำคัญอีกอย่างหนึ่งของชีวิตชาวชีอะฮ์ก็คือบทบาทนักการศาสนาของพวกเขาตัวอย่างเช่นที่นั่นเองที่นักการศาสนาบางคนคุ้นเคยกับความคิดของคนอย่างเช่นอยาตุลลอฮ์ โคมัยนีหรือมุฮัมมัด บักร อัซ – ซาดรฺ (Muhammad Bakr al – Sadr) แห่งเมืองนะญาฟ (Najaf) ผู้ที่ความคิดของเขามีส่วนประกอบทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัดคือรวมเอาการเน้นในเรื่องการปฏิบัติการเชิงรุกของนักการศาสนาเข้ากับคำพูดอันทรงพลังของลัทธิมาร์กซิสม์และความนิยมทางโลกซึ่งพวกเขาใช้แข่งขันกันเพื่อหาสมาชิก ในสถานการณ์เหล่านี้ การปฏิวัติของอิหร่านย่อมต้องมีผลโดยเฉพาะแฝงอยู่ทั้งต่อองค์การของชุมชนที่แสวงหาความเสมอภาคมากขึ้นให้แก่ชาวชีอะฮ์และแก่กระบวนการที่มีแรงกระตุ้นของอุดมการณ์มากขึ้นซึ่งตั้งใจที่จะโค่นล้มรัฐบาลที่มีอยู่และจะก่อตั้งรัฐอิสลามขึ้นในทันที

ตัวอย่างของขบวนการของชุมชนชีอะฮ์ที่ออกจะแตกต่างกันสองแบบซึ่งได้รับการกระตุ้นจากเหตุการณ์ในอิหร่านนั้นมีอยู่ในประเทศซาอุดิอาระเบียและเลบานอน ในประเทศแรกบางคนในหมู่ชาวชีอะฮ์ 400,000 คนหรือประมาณนั้นซึ่งอาศัยอยู่ในแคว้นด้านตะวันออกของประเทศเกิดความกล้าที่จะเฉลิมฉลองวันอาชูรอ* ในที่สาธารณะเมื่อปี 1979 ทั้งๆ ที่ทางการออกคำสั่งห้ามไว้ ดังนั้นตำรวจจึงยิงปืนทำให้คนตายไป 17 คน ดังที่เคยเป็นอยู่บ่อยๆ ในกรณีเช่นนี้ รัฐบาลซาอุดิอาระเบียได้รับความสำเร็จในการทำให้สถานการณ์สงบลงโดยการแสดงการตอบสนองให้ชุมชนที่มีอยู่อย่างชัดเจนโดยเทเงินและโครงการสาธารณูปการเข้ามาในบริเวณนั้น[53]

บริบทของเลบานอนก็แตกต่างไปอีก ที่นั่นการล้มครืนลงของรัฐบาลกลางในระหว่างสงครามกลางเมืองและความเสียหายที่เกิดจากการบุกรุกของอิสราเอลเข้าไปทางใต้อยู่บ่อยๆได้ปลดปล่อยให้ประชากร

ชีอะฮฺพ้นจากการบีบบังคับของการเมืองที่อยู่ในสถาบันและได้รับอนุญาตให้จัดตั้งองค์การการเมืองในรูปแบบใหม่ได้พร้อมกับโครงการต่างๆ สำหรับการบูรณะรัฐและสังคม[54] อันหนึ่งคือองค์การฮะเราะกัตอมัล (Harakat Amal) ซึ่งก่อตั้งขึ้นตอนปลายทศวรรษ 1970 รวมเอาหน่วยนักต่อสู้ซึ่งโน้มน้าวไปสู่การผนึกกำลังของ

---

* วันรำลึกถึงการสิ้นชีวิตของท่านหะซันและหุสัยน์ในเมืองกัรบาลาด้วยน้ำมือของผู้สถาปนาราชวงศ์อุมัยยะฮฺ

ชาวชีอะฮ์ซึ่งได้พบเสียงสะท้อนอยู่ทั่วส่วนใหญ่ของชุมชน[55] นี่ทำให้หน่วยนี้กลายเป็นตัวแสดงสำคัญทางการเมืองในความพยายามที่จะสร้างระเบียบทางการเมืองใหม่ของเลบานอนขึ้นมาทันที อย่างไรก็ตาม เรื่องที่ว่าหน่วยดังว่านี้ถูกผู้นำทางโลกแบบพื้นๆนำทางไปอย่างไม่ได้เรื่องนั้นหมายความว่าสมาชิกของหน่วยอาจถูกกลุ่มอื่นๆฉกเอาไปได้ค่อนข้างจะง่ายดาย โดยเฉพาะขบวนการฮิซบุลลอฮ์ (Hizballah) ที่มีนักการศาสนาเป็นผู้นิยมอิหร่านซึ่งตั้งขึ้นในปี 1982 เช่นเดียวกับองค์การอื่นๆของเลบานอนซึ่งหวังว่าจะได้มีอิทธิพลทางการเมืองในสมัยนี้มันจึงต้องอาศัยกองอาสาสมัคร แต่สิ่งที่ทำให้ขบวนการนี้แตกต่างจากองค์การอมัล ก็คือการที่ขบวนการประกาศว่าภารธุระของมันมิใช่เพื่อปรับปรุงสถานภาพของชาวชีอะฮฺในฐานะที่เป็นชุมชนให้ดีขึ้นแต่เพื่อจัดตั้งรัฐอิสลามต่างหาก ในฐานะที่เป็นพรรคซึ่งประกาศตัวว่ามีลักษณะปฏิวัติและมีศัตรูอยู่มากมาย โครงสร้างขององค์กรของมันจึงยังถูกเก็บเป็นความลับ รวมทั้งความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับกลุ่มญิฮาดที่ลึกลับซึ่งเป็นผู้ลักพาตัวชาวต่างประเทศในกรุงเบรุตไปหลายคนในตอนกลางทศวรรษ 1980 แต่ก็เป็นที่รู้กันว่ามันถูกบังคับให้กลายเป็นขบวนการที่รวมศูนย์อำนาจและรับผิดชอบมากขึ้นโดยพวกอิหร่านที่จัดหาอาวุธ เงินทุนและการอุดหนุนให้มันต่อสู้กับกองทัพซีเรียในกรุงเบรุต[56]

ขบวนการของชาวชีอะฮฺขบวนการสุดท้ายที่จะตรวจตราดูก็คือขบวนการที่เกิดขึ้นจากสภาพการเมืองโดยเฉพาะของอิรักสมัยนั้น นั่นก็คือพรรคดาวะฮฺอิสลาม (Islamic Dawa Party) ซึ่งตั้งขึ้นในทศวรรษ 1950 และยังคงเป็นตัวแทนของผลประโยชน์ด้านศาสนาของนิกายชีอะฮ์ณเบื้องหน้าแนวโน้มไปทางโลกของรัฐบาลรุ่นต่อๆ มาด้วย แนวโน้มเช่นนั้นเห็นได้ชัดเจนเป็นพิเศษหลังปี 1968 เมื่อรัฐบาลใหม่ของพรรคบาษเข้มงวดในเรื่องกิจกรรมทางศาสนาและพยายามจะควบคุมชีวิตแห่งสถาบันในเมืองศาสนาคือเมืองนะญาฟและกัรบาลา (Kerbala) ให้เข้มงวดมากขึ้น จึงทำให้เกิดการต่อต้านขึ้นเป็นพักๆซึ่งถึงจุดสูงสุดในระหว่างการแสดงพลังทางการเมืองที่แพร่หลายไปในระหว่างช่วงอะชูรอในเดือนกุมภาพันธ์ปี 1977 เช่นเดียวกับในซาอุดิอาระเบียเมื่อสองปีต่อมา การตอบโต้ในระยะแรกของรัฐบาลก็คือพยายามที่จะเอาชนะใจชาวชีอะฮ์ในฐานะที่เป็นชุมชนโดยเปิดพรรคบาษและคณะรัฐบาลให้แก่ตัวแทนของชีอะฮ์เป็นจำนวนมากขึ้น[57] อย่างไรก็ดีในไม่ช้านโยบายนี้ก็ถูกกลบไปโดยความตื่นเต้นที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติของอิหร่านซึ่งทำให้พวกผู้นำของพรรคดาวะฮฺต้องจัดองค์การขบวนการของตนเสียใหม่เพื่อเตรียมตัวเผชิญหน้ากับสิ่งที่พวกเขาถือว่าเป็นกลุ่มผู้มาปกครองที่มุ่งในทางโลกและชั่วร้าย ส่วนประกอบอันหนึ่งของนโยบายของพวกเขาก็คือฟัตวา* ซึ่งออกโดยมุฮัมมัด บักรฺ อัซ – ซาดรฺในเดือนมิถุนายน 1979 ที่สั่งห้ามชาวมุสลิมเข้าร่วมในพรรคบาษและ

เรียกร้องให้มีการสนับสนุนการปฏิวัติของอิหร่านทุกอย่าง ส่วนประกอบอันที่สองคือการรณรงค์โดยมีการสำแดงพลังและพยายามเอาชีวิต การโต้ตอบของรัฐบาลก็เป็นไปอย่างรวดเร็วและเหี้ยมโหด บักร์ อัซ – ซาดร์ถูกประหารชีวิต บรรดาสมาชิกในพรรคดาวะฮ์ก็ถูกลงโทษถึงตาย และในตอนที่อีรักรุกรานอีหร่านในเดือนกันยายน 1980 นั้น ขบวนการนี้ได้ถูกบดขยี้ลงอย่างสิ้นเชิงแล้วจนกระทั่งคงเหลือแต่เงาอยู่นอกประเทศเช่นที่เตหะรานและคูเวต[58] แล้วยังมีการฉวยโอกาสต่อไปที่จะลดอำนาจของนักการศาสนาชาวชีอะฮ์

---

* คำสั่งทางศาสนา

ต่อไปด้วยในขณะที่พยายามจะเอาชนะใจประชากรจำนวนมากด้วยโปรแกรมพัฒนาเศรษฐกิจจนถึงกับมีการเปิดโอกาสให้ได้มีตำแหน่งอย่างกว้างขวางในพรรคและในคณะรัฐบาล[59] นี่ดูเหมือนจะเป็นการเพียงพอแล้วที่จะได้รับความจงรักภักดีจากชาวชีอะฮ์ ส่วนใหญ่ในระหว่างที่มีการสงครามอย่างยืดเยื้อกับอิหร่าน แต่ก็ไม่ใช่ในระหว่างการแตกสลายแห่งการควบคุมของรัฐบาลกลางที่ตามมาหลังจากการสิ้นสุดของสงครามอ่าวในเดือนกุมภาพันธ์ / มีนาคม 1991

ชาวคริสเตียนในท่ามกลางลัทธิชุมชนนิยมและชาตินิยม

ชาวอาหรับที่เป็นคริสเตียนได้รับการกระทบกระเทือนจากกระบวนการเดียวกันเหมือนกับชาวอาหรับที่เป็นมุสลิม ที่เห็นได้ชัดที่สุดคือความตระหนกตกใจจากสงครามปี1967และบรรยากาศที่มีความสำนึกอันสูงส่งเรื่องศาสนาที่เกิดขึ้นจากสงครามนั้น แต่ก็เช่นเดียวกับชาวมุสลิม การโต้ตอบของพวกเขาเป็นไปตามสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมากและขึ้นอยู่กับตำแหน่งแห่งที่ของพวกเขาภายในขบวนการแห่งชาติและความสัมพันธ์ของพวกเขากับเพื่อนบ้านที่ไม่ใช่ชาวคริสเตียนเป็นอย่างมากด้วย ข้าพเจ้าจะยกตัวอย่างข้อต่างๆ เหล่านี้โดยอ้าง ถึงพื้นที่ 3 แห่ง ซึ่งประชากรคริสเตียนตั้งตัวขึ้นเป็นชุมชนเล็กๆอย่างสั้นๆ นั่นคือ ในอียิปต์ ซูดาน และอิสราเอล – ปาเลสไตน์

นับตั้งแต่ปี 1923 เป็นต้นมารัฐบาลต่างๆที่ต่อเนื่องกันมาได้พยายามที่จะแสดงให้เห็นว่าชนกลุ่มน้อยชาวคอปต์ (Copt) กลุ่มเล็กๆซึ่งมีไม่มากกว่าร้อยละ 6 – 7 ของประชากรทั้งหมดนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นเนื้อเดียวกับชุมชนในชาติและได้รับความสำเร็จอย่างใหญ่หลวง เรื่องนี้ทำสำเร็จได้ง่ายในสมัยพรรควาฟด์ซึ่งทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญของนักการเมืองคริสเตียน แต่เมื่อได้มีการล้มเลิกพรรคเก่าๆ ในปี 1953 แล้ว ตัวแทนที่เด่นที่สุดของชุมชนนั้นก็กลายเป็นพวกพระ พวกพระเหล่านี้นั่นเองที่ได้สนับสนุนส่งเสริมกระบวนการยืนหยัดด้วยตัวเองให้แก่พวกคอปต์ซึ่งได้เริ่มขึ้นในระยะต้นของรัฐบาลนายซาดัตภายใต้ความเป็นผู้นำที่เข้มแข็งของสันตะปาปา เชนูดา (Shenuda) ที่ 3 ผู้ได้รับเลือกเป็นพระสังฆราช เมื่อปี 1971

นี่จึงกลายเป็นรูปแบบแห่งความเคลื่อนไหวของชุมชนซึ่งมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่โบสถ์ต่างๆ และมีการจัดตั้งสมาคมใหม่ๆ ประจำชุมชนที่ให้ประโยชน์ขึ้นมากมาย[60] แล้วก็ถูกเติมเชื้อไฟด้วยการจลาจลทั่วไป

เพราะนโยบายบางข้อของซาดัตนำไปสู่การให้คำนิยามที่เป็นอันตรายที่ว่าอียิปต์เป็นรัฐมุสลิม นอกจากกลุ่มอื่นๆ แล้วยังมีกลุ่มภราดรภาพมุสลิมเข้าไปร่วมในการอภิปรายในเรื่องรัฐธรรมนูญฉบับปี 1971 ด้วย อีกไม่นานกลุ่มภราดรภาพมุสลิมก็ได้เผชิญหน้ากับการต่อต้านจากกลุ่มอิสลามหัวรุนแรงบางกลุ่มซึ่งเริ่มต้นด้วยการทะเลาะวิวาทเกี่ยวกับความพยายามที่จะเปลี่ยนสมาคมช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์สมาคมหนึ่งไปเป็นโบสถ์ที่เมืองกันกอ (Kanqa) ใกล้กับกรุงไคโรเมื่อ ปี 1972 เหตุการณ์ขึ้นถึงขีดสูงสุดด้วยการวางระเบิดและโจมตีหลายครั้งต่อทรัพย์สินของชาวคริสเตียนในกรุงไคโรและส่วนบนของอียิปต์ในปี 1980[61] การตอบโต้ของประธานาธิบดีซาดัตก็คือการสั่งจับกุมนักปฏิบัติการทั้งชาวคริสเตียนและชาวมุสลิมในฤดูร้อนปี 1981 การต่อสู้ระหว่างชุมชนดำเนินต่อไปภายใต้การปกครองของประธานาธิบดีมุบาร็อก (Mubarak) ด้วยความพยายามที่จะดึงเอาชาวคอปต์ไปอยู่ในสถาบันที่มีโบสถ์เป็นผู้นำให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่พวกผู้นำของชุมชนก็ได้พยายามมากขึ้นด้วยที่จะทำให้การแยกกันที่มีอยู่โดยปริยายนั้นบรรเทาเบาบางลงด้วยการเน้นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมศาสนาในประวัติศาสตร์ของอียิปต์และบทบาทของชาวคอปต์ในการเป็นนักบุญและวีรบุรุษ[62]

ประชากรชาวคริสเตียนในซูดานก็ถูกแบ่งออกด้วยเหมือนกันให้ทำตนเป็นพื้นฐานของการตอบโต้ของชุมชนเช่นเดียวกันเมื่อพวกเขารู้สึกว่าสถานภาพของตนในฐานะที่เป็นพลเมืองชาวซูดานได้รับการคุกคาม ดังนั้นจึงได้มีการต่อต้านในหลายรูปแบบต่อสิ่งที่เห็นว่าที่ชาวมุสลิมมีอิทธิพลอยู่เหนือรัฐในตอนหลังปี 1983 ด้วยการพยายามที่จะยัดเยียดบางส่วนของกฎหมาย*ชะรีอะฮฺ*ให้แก่ผู้ที่มิใช่มุสลิม ซึ่งมีตั้งแต่การประท้วงจากโบสถ์แถบเหนือไปจนถึงบทบาทของพวกผู้นำชาวคริสเตียนในการกบฏทางภาคใต้[63]

บริบทที่สามคือสถานการณ์ของชาวปาเลสไตน์ที่เป็นคริสเตียนภายใต้การยึดครองของอิสราเอล เมื่อขาดประเทศของตนเองและขาดแม้กระทั่งความเป็นไปได้ที่จะสร้างสถาบันแห่งชาติขึ้น การรักษาความสามัคคีจึงตกเป็นงานของส่วนบุคคลและกลุ่มต่างๆที่ได้รับการช่วยเหลือจาก PLO จากนอกประเทศ เมื่อมีข้อจำกัดเหล่านี้บางทีจึงอาจหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่กิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นไปในด้านวัฒนธรรมอันเป็นแวดวงหนึ่งซึ่งไม่ได้ตกอยู่ภายใต้การควบคุมโดยตรงของอิสราเอล[64] ตรงนี้เองจึงได้มีความพยายามอย่างแข็งขันที่จะทำให้การอ่านเรื่องที่นิยมปาเลสไตน์และประวัติศาสตร์ของชาวปาเลสไตน์ซึ่งเห็นศาสนาเป็นประเพณีด้านวัฒนธรรมมิใช่เป็นเครื่องหมายของเอกลักษณ์เป็นที่นิยมกันแพร่หลาย[65] ทั้งหมดนี้ปรากฏว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากในระหว่างที่มีขบวนการอินติฟาดาซึ่งให้ความสำคัญมากขึ้นแก่กลุ่มต่างๆอย่างกลุ่มภราดรภาพมุสลิม – และกลุ่มฮามาสซึ่งพยายามตีความทุกสิ่งทุกอย่างในเชิงศาสนาเสียใหม่ ขบวนการอินติฟาดาทำให้การเผชิญหน้ากับความพยายามของอิสราเอลในการที่จะทำให้โบสถ์คริสเตียนต่างๆในกรุงเยรูซาเล็มแตกแยกกันด้วยการใช้ความกดดันแก่คริสต์จักรออร์ธอดอกซ์โดยเฉพาะเพื่อให้เกิดจุดยืนของประชาชนต่อต้านต่อการใช้นโยบายแบบทหารในฝั่งตะวันตกและฉนวนกาซา[66]

เรื่องสุดท้ายเกี่ยวข้องกับความเข้มข้นของระบบคอนเฟสชั่น (นิกายหนึ่งของคริสต์ศาสนา) ในเลบานอน ณ ที่ซึ่งศาสนามีความสำคัญมากขึ้นๆ ในฐานะที่เป็นต้นกำเนิดแห่งเอกลักษณ์ในขณะที่สงครามกลางเมืองยังดำเนินต่อไป สงครามนั้นมีสาเหตุหลายอย่าง แต่แน่นอนสาเหตุหนึ่งก็คือสถานภาพที่มีสิทธิพิเศษ

ซึ่งมอบให้แก่ชาวคริสเตียนนิกายมารอนไนท์ (Maronite) ในรัฐเลบานอนนี้รวมทั้งการพัฒนาของสถาบันคู่ขนานกันอย่างเช่นกองทหารอาสาสมัครซึ่งสามารถจะใช้ได้ในเมื่อตำรวจและกองทัพของรัฐเองไม่สามารถจะจัดการกับแรงกดดันของการปฏิรูปซึ่งมีมาจากพันธมิตรของกลุ่มมุสลิมฝ่ายซ้ายและกลุ่มหัวรุนแรงซึ่งได้รับการสนับสนุนทางทหารจากปาเลสไตน์[67] และยังรวมถึงความพยายามซึ่งส่วนใหญ่ประสบความสำเร็จในอันที่จะระดมพลในชุมชนของตนเองและจะทำลายแรงดันทางอุดมการณ์ของฝ่ายตรงข้ามลงด้วยการเจตนาแบ่งมันออกเสียให้เป็นก๊กเป็นหมู่เล็กๆ ในทันทีที่มันเริ่มเกิดขึ้นด้วยการให้ความสำคัญแก่เอกลักษณ์ด้านศาสนาในเลบานอนจึงเป็นเรื่องที่ออกจะง่ายดายในการที่จะระดมยิงถิ่นที่มีมุสลิมอยู่มากในนครเบรุตและที่อื่นๆ ได้ แล้วก็โทษว่าการต่อสู้นั้นเกิดจากความขัดแย้งที่มีอยู่เป็นพื้นฐานระหว่างชาวคริสเตียนกับมุสลิม

ศาสนาและการเมืองในรัฐยิว

นับตั้งแต่ปี1948เป็นต้นมาได้มีการลงประชามติซึ่งเกือบจะทั่วโลกในหมู่ชาวอิสราเอลที่เป็นยิวว่าประเทศอิสราเอลควรเป็นรัฐของยิว เรื่องนี้ได้มีการแสดงออกในปี 1949 ในข้อปรองดองหลายครั้งระหว่างรัฐบาลนายเบน – กูเรียน (Ben – Gurion) กับพรรคศาสนาแห่งชาติ (National Religious Party – NRP) ที่ได้ตั้งขึ้นใหม่และได้ชัยชนะได้ที่นั่ง 16 ที่ในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรก ข้อปรองดองเหล่านั้นรวมเอาข้อตกลงที่ว่าจะไม่มีการร่างรัฐธรรมนูญถาวรอันเป็นอะไรบางอย่างที่พรรค NRP ได้รบเร้าว่าจะต้องขึ้นกับ*ฮาลาชา (halacha)* หรือกฎหมายศาสนาและต้องไม่มีการจัดตั้งกระทรวงกิจการศาสนาซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามแบบแผนเหนือชีวิตของชาวยิวหลายแง่หลายมุม ตัวอย่างเช่นการแต่งงานขึ้นมา ด้วยพื้นฐานนี้เองพรรค NRP จึงได้มีบทบาทอันสำคัญในฐานะที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยระหว่างรัฐกับชาวอิสราเอลผู้เคร่งศาสนาส่วนใหญ่ พรรคที่เกี่ยวกับศาสนาพรรคอื่นๆอย่างเช่นพรรคอฆูดัตยิสราเอล (Aghudat Yisrael หรือ สมาคมชาวยิว) ซึ่งเป็นตัวแทนของ ชุมชนที่เป็นทางการจนเกินไปก็ได้ที่นั่งในสภาคเน็สเสต (Knesset) เหมือนกันแต่ไม่ใคร่จะได้ตำแหน่งในคณะรัฐบาลผสมซึ่งมีพรรคกรรมกรเป็นส่วนใหญ่ในทศวรรษ 1950 และ 1960 นัก

การได้ชัยชนะอย่างท่วมท้นเหนือกองทัพอาหรับในปี1967และการเข้ายึดครองฝั่งตะวันตก [ทางประวัติศาสตร์เรียกว่าญูเดีย (Judea) และสะมาเรีย (Samaria)] ทำให้การจัดการทั้งหมดเหล่านี้เป็นปัญหาสงครามนั้นถูกตีความว่าเป็นสงครามศาสนาหรือบางครั้งก็เป็นสงครามของพระผู้มาโปรด ทำให้สามารถที่จะให้คำนิยามใหม่ๆของการเป็นชาวอิสราเอลและชาวยิวและส่งเสริมให้ใช้คำที่มีรูปแบบเข้มข้นเป็นอย่างมากในด้านชาตินิยมทางเขตแดนและชาติพันธุ์ซึ่งเป็นข้อบังคับทางศาสนาให้ไปตั้งหลักแหล่งในฝั่งตะวันตกและผนึกดินแดนนั้นเข้าเป็นของตนแม้กระทั่งให้กวาดล้างประชากรที่มิใช่ชาวยิวเสียให้หมดนั้นได้รับความสำคัญมากขึ้น ดังนั้นในการเลือกตั้งโดยทั่วไปครั้งหลังๆทุกครั้งถึงแม้ว่าส่วนแบ่งของคะแนนเสียงที่ให้แก่พรรคที่มุ่งทางศาสนาแท้ๆจะคงเป็นอย่างเดิมอยู่ไม่มากก็น้อยก็ตาม หนทางก็ยังเปิดให้แก่บรรดานักปฏิบัติการเชิงรุกในอันที่จะสร้างรูปแบบใหม่ให้แก่การเมืองซึ่งขึ้นอยู่กับการผสมผสานความนิยมในชุมชนความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันและลัทธิชาตินิยมของยิวในรูปแบบที่สุดโต่งเข้าด้วยกันเสียใหม่[68]

องค์การแรกที่ตอบรับสิ่งแวดล้อมใหม่นี้คือพรรคNRPซึ่งแม้กระทั่งก่อนปี 1967 ก็ยังประกอบด้วยกลุ่มหนึ่งที่เป็นปากเสียงให้แก่การใช้จารีตทางศาสนาในแบบที่แข็งขันมากขึ้นเพื่อบอกเล่าถึงเรื่องราวด้านสังคมและการเมืองในวงที่กว้างขวางขึ้น ผลฉับพลันอย่างหนึ่งก็คือการเน้นอย่างแรงในเรื่องปัญหาอย่างเช่นการตั้งถิ่นฐานในฝั่งตะวันตก (ของแม่น้ำจอร์แดน) อันเป็นที่ซึ่งปัจจัยทางศาสนาและการเมืองผสมผสานกันอย่างใกล้ชิด ในทางกลับกันนี่นำไปสู่การจัดตั้งขบวนการกุชอีมูนิม (Gush Emunim หรือกลุ่มผู้ศรัทธา) ขึ้นมาโดยสมาชิกของNRPในปี1974พร้อมด้วยแผนแบบปฏิบัติการเชิงรุกที่รวมเอาแรงกดดันในการที่จะสร้างถิ่นฐานใหม่ๆ เข้ากับการสร้างการแนะนำชักชวนสมาชิกรัฐสภาให้ผนึกเอาฝั่งตะวันตกไว้ทั้งๆ ที่ขัดกับข้อปรองดองเรื่องเขตแดนกับชาวปาเลสไตน์หรือชาวจอร์แดน[69] เพื่อจะหนุนหลังการนี้สมาชิกของขบวนการจึงได้จัดตั้งอาณานิคมของยิวขึ้นชุดหนึ่งให้อยู่ใกล้ชิดกับศูนย์ประชากรปาเลสไตน์สำคัญๆอย่างเช่นที่กิรยาต อะราบk(Kiryat Araba)ซึ่งอยู่ข้างนอกติดกับเมืองเฮบรอน (Hebron) ต่อมาภายหลังเมื่อผู้นำของขบวนการกุช อีมูนิมมีความผิดหวังจากการอุดหนุนที่พวกเขาได้รับจากรัฐบาลพรรคลิคุดหลังจากปี 1977 พวกเขาก็หาวิธีอื่นที่จะทำตามจุดมุ่งหมายสำคัญของพวกเขาซึ่งตอนนี้ก็คือการรวมเอาฝั่งตะวันออกมาไว้ภายในขอบเขตการควบคุมอย่างจริงจังของอิสราเอล พวกเขาได้รับความสำเร็จมากเสียจนถึงแม้ว่าจำนวนของผู้ตั้งหลักแหล่งของขบวนการกุชอีมูนิมจะไม่มากไปกว่า 5,000 คนในปลายทศวรรษ 1980 ก็ตาม แต่ก็ได้รับความไว้เนื้อเชื่อใจอย่างมากให้มีหน่วยเลือกตั้งที่มีพลังสำหรับดำเนินการต่อไปในเขตแดนที่ถูกยึดครอง[70] นอกจากนั้นผู้แทนของพวกเขายังได้รับบทบาทเป็นทางการจากรัฐบาลในการสนับสนุนการจัดตั้งถิ่นฐานของชาวยิวในฝั่งตะวันตกต่อไปด้วย[71]

ขบวนการกุช อีมูนิมตามมาด้วยการจัดตั้งพรรคและขบวนการอื่นๆซึ่งมีโครงการด้านการเมือง – ศาสนาใหม่ๆ หนึ่งในพรรคแรกๆเหล่านี้คือพรรคกาค (Kach) ซึ่งจัดตั้งโดยนายเมียร์ กาฮาเน (Meir Kahane) ซึ่งได้ที่นั่งหนึ่งที่ในการเลือกตั้งปี 1984 มีนโยบายรวมเอาความจำเป็นที่จะกวาดล้างดินแดนศักดิ์สิทธิ์ของพวกที่ไม่ใช่ชาวยิว เช่นชาวปาเลสไตน์ เป็นต้นให้หมดไป สารของกาฮาเนยังรวมเอาการโจมตีอย่างรุนแรงผิดธรรมดาต่อชาวยิวประเภทที่เขาเรียกว่า ‘พวกเฮเลนนิสท์’ หรืออีกนัยหนึ่งพวกกลืนชาติด้วย ทัศนะเช่นนั้นปลุกให้เกิดการต่อต้านอย่างกว้างขวางซึ่งในที่สุดก็ทำให้พรรคของเขาหลุดจากสภาเนสเสตด้วยเหตุผลว่าถือเชื้อชาติและทำลายลักษณะประชาธิปไตยของรัฐ[72]

แล้วก็ได้มีการจัดตั้งพรรคใหม่ๆ อื่นๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนของส่วนต่างๆของชุมชนที่หัวเก่าและหัวโบราณเกินควร บางทีอาจจะเป็นเพราะต้องมีการแข่งขันกัน สมาชิกของพรรคอฆูดัตยิสราเอลจึงได้มีบทบาทที่แข็งขันขึ้นในเรื่องการเมืองหลังจากที่ผู้นำทางจิตวิญญาณของพรรคคือนักบวชลูบาวิตเชอร์ (Lubavitcher) ได้เริ่มสั่งให้ผู้สนับสนุนเขาซึ่งแต่ก่อนนี้หลายคนไม่ได้ไปลงคะแนนเสียงให้ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง พรรคดังกล่าวเหล่านั้นได้ที่นั่งเพียงหยิบมือเดียวแต่ก็ถูกถือว่าเป็นหุ้นส่วนรัฐบาลผสมที่มีศักยภาพในระหว่างการเจรจาไกล่เกลี่ยอันยุ่งยากซับซ้อนซึ่งมีมาก่อนหน้าการจัดตั้งรัฐบาลแห่งชาติในปี 1984 และ 1988 และกลับกันนี้ได้ช่วยให้พวกเขาได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีรวมทั้งคำสัญญาว่าจะได้เงินทุนและการใช้มาตรการที่

เกี่ยวข้องกับพวกเขาอย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่นการจำกัดความเคลื่อนไหวในวันซับบาธ(วันศุกร์ของชาวยิว) ในตอนปลายทศวรรษ 1980 พวกเขาได้จัดการสร้างเครือข่ายของโรงเรียน คลินิกและบ้านที่ได้รับเงินอุดหนุนสำหรับสาวกของพวกเขา นี่ทำให้พวกเขาได้รับประโยชน์อย่างมากที่สุดจากการลดหย่อนในปี 1978 ของนายกรัฐมนตรีคืองดเว้นนักเรียนทั้งหมดในเยชิวาส (โรงเรียนศาสนา) จากการเป็นทหารอีกด้วย ผลก็คืออย่างที่มาร์กาลิต (Magalit) ได้กล่าวไว้คือได้รับการสนับสนุนในการเลือกตั้งเพิ่มขึ้นซึ่งทำให้พรรคอฆูดัตยิสราเอลได้ที่นั่ง 5 ที่นั่งในการเลือกตั้งปี 1988 พรรคชาส [ซึ่งตั้งขึ้นโดยหัวหน้านักบวชนิกายเซฟาร์ดิค (Sephardic) เมื่อปี 1984]ได้อีก 5 ที่นั่งและพรรคเดเกลฮาตอราห์ (Degel Hatorah ซึ่งเป็นพรรคที่แยกมาจากพรรคอฆูดัตยิสราเอลในปีนั้นเอง) ได้ 2 ที่นั่ง[73]

เชิงอรรถ

1. คำถามนี้มีอยู่ในSami Zubaida, 'Reading history backwards',*MEREPORT* , 160 (Sept., 1989), หน้า 39 – 41. สำหรับการอภิปรายที่สมบูรณ์กว่านี้โปรดดู *Islam, The People and the State* (London and New York : Routledge, 1989), หน้า 152 – 5.
2. เล่มเดียวกัน,หน้า 39.
3. ตัวอย่างเช่นคำถกเถียงของ Hasan al – Banna ใน Charles Wendell (ed. And trans.), *Five Tracts of Hansan Al – Banna'* (1906 – 1949) (Berkeley : University of California Press, 1978), หน้า 40 – 65.
4. V. S. Naipaul, 'The Shadow of the guru', *New York Review of Books*, 20 Nov. 1990, หน้า 69.
5. Roger Savory, 'Ex Oriente Nebula : An inquiry into the nature of Khomeini's ideology',ใน Peter J. Chelkowski and Robert J. Pranger (eds), *Ideology and Power in the Middle East* (Durham, NC, and London : Duke University Press, 1988), หน้า 340.
6. ตัวอย่างเช่น เล่มเดียวกัน , หน้า 341.
7. ข้าพเจ้าเขียนจากความคิดที่ได้มาจาก Talal Asad, *The Idea of an Anthropology of Islam* (Washington, DC: Center for Contemporary Arab Studies, Georgetown University, Occasional Papers, March 1986), หน้า 14 – 15
8. ตัวอย่างเช่น,Richard T.Antoun and Mary Elaine Hegland (eds), *Religious Resurgence*: *Contemporary Cases in Islam, Christianity, and Judaism* (Syracuse: Syracuse University Press, 1987) หน้า 259.
9. Zubaida, *Islam, The People and the State*,หน้า152 – 4.
10. เล่มเดียวกัน , หน้า 153.
11. ข้าพเจ้าหยิบยืมความคิดเหล่านี้มาจาก Dr Huri Islamoglu – Inan.โปรดดู Roberic H. Davison, *Reform in the Ottoman Empire* 1856 – 1876 (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1963), หน้า 251 – 6 ด้วย.

12. ตัวอย่างเช่น, Nazih N. Ayubi, *Political Islam: Religion and Politics in the Arab World* (London and New York: Routledge, 1991), หน้า 131.

13. ตัวอย่างเช่น, J. Schacht, 'The schools of law and later developments of Jurisprudence', ใน Majid Khadduri and Herbert J. Leibesny (eds), *Law in the Middle East*, 1, *Origin and Development of Islamic Law* (Washington, DC: Middle East Institute, 1955).

14. Asad, *The Idea of an Anthropology of Islam*,หน้า 13.

15. Fred Halliday, 'The Iranian revolution and religious populism', *Journal of International Relations*, 36/2 (Fall/Winter, 1982/83), หน้า 197.

16. Shaul Bakhash, *Reign of the Ayatollahs* (London: I. B. Tauris, 1985),หน้า 73.

17. เล่มเดียวกัน , หน้า 74.

18. นี่เป็นคำแนะนำของสมาชิกผู้หนึ่งในสภาปฏิวัติในสมัยนั้น.

19. Bakhash, *Reign of the Ayatollahs*,หน้า 84 – 5.

20. Chibli Wajdi Mallat, *The Renaissance of Islamic Law: Constitution, Economics and Banking in the Thought of Muhammad Baqer As Sadr* (Ph. D., London University, Sept. 1989), หน้า131, 146.

21. Bakhash, *Reign of the Ayatollahs*, หน้า 99 – 110 และบทที่ 6.

22. SWB, ชุดที่ 2, ME/8491 (13 Feb. 1987), A/3.

23. Bakhash, *Reign of the Ayatollahs*, หน้า 227, 241.

24. ตัวอย่างเช่น, Zubaida, *Islam, The People and the State*,หน้า 173 – 4.

25. เล่มเดียวกัน , หน้า 174.

26. *The Independent* (London), 31 Dec. 1990.

27. Bakhash, *Reign of the Ayatollahs*, หน้า 241 – 2.

28. Zubaida, *Islam, The People and the State*,หน้า 174 – 7; *Mallat, Renaissance of Islamic Law*, หน้า 54.

29. เล่มเดียวกัน , หน้า 110.

30. เล่มเดียวกัน , หน้า 111.

31. Albert Houram, 'Conclusion', ในJames P. Piscatori (ed.). *Islam in the Political Process* (Cambridge University Press, 1983), หน้า228 – 9

32. นี่คือความคิดอีกอันหนึ่งของ Dr. Huri Islamoglu – Inan.

33. R. P. Mitchell, *The Society of Muslim Brothers* (Oxford: Oxford University Press, 1969) หน้า 2.

34. Ayubi, *Political Islam*, หน้า 131.

35. Mitchell, *Society of Muslim Brothers*,หน้า 30 – 2.

36. ตัวอย่างเช่น เล่มเดียวกัน , หน้า 54 – 7, 62, 73, 88.

37. Ayubi, *Political Islam*,หน้า 138.

38. ตัวอย่างเช่น *Zubaida, Islam, The People and the State*,หน้า 51 – 3.

39. Ayubi, *Political Islam*,หน้า 87.

40. Raymond A. Hinnebusch, *Authoritarian Power and State Formation in Ba'thist Syria: Army, Party, and Peasant* (Boulder, Colorado: Westview Press, 1990), หน้า 287.

41. เล่มเดียวกัน , หน้า 282 – 5, 292 – 7; Hanna Batatu, 'Syria's Muslim Brethren', ในFred Halliday and Hamza Alavi (eds), *State and Ideology in the Middle East and Pakistan* (Basingstoke and London: Macmillan, 1988), หน้า 127 – 30.

42. ตัวอย่างเช่นโปรดดู *Al – Nazeer*, 61 (Oct., 1983). อัล-นาซีรเป็นองค์กรหนึ่งของฝ่ายค้านของอิสลาม

43. Alexander S. Cudsi, 'Islam and politics in Sudan',ใน Piscatori (ed.), *Islam in the Political Process*, หน้า 48 - 53.

44. Ayubi, *Political Islam*,หน้า 108 – 12.

45. นี่คือทัศนะหนึ่งของ Idriss al – Hassan ดังที่รายงานโดย Ghassan Salame ใน'Note de lecture: La religion dans la societe Arabe', *Maghreb/Machrek*, 129 (July/Aug./Sept., 1990) หน้า 146 – 7.

46. Mohammad K. Shadid, 'The Muslim Brotherhood movement in the West Bank and Gaza', *Third World Quarterly*, 10/2 (April, 1988),หน้า 659 – 62.

47. 679 – 80; Ze'ev Schiff and Ehud Ya'ari, *Intifada: The Palestine Uprising – Israel's Third Front* (New York: Simon & Schuster, 1989),หน้า 234 – 5.

48. Shadid, 'Muslim Brotherhood', หน้า 662, 679 – 80.

49. Ayubi, *Political Islam*,หน้า 114 – 115; Ben Wilkinson, 'Who will succeed Bourguiba?', *The Middle East* (London), 130 (Oct., 1985), หน้า 42 – 3.

50. Linda G. Jones, 'Portrait of Rashid al – Gannoushi', *MEREPORT* (July/Aug., 1988), หน้า 20.

51. Ayubi, *Political Islam*, หน้า 115.

52. ตัวอย่างเช่น, Jamal Benomar, 'The Islamic movement and religious discourse in Morocco'; Marion Boulby, 'The Islamic challenge: Tunisia since independence'; Saad Eddin Ibrahim, 'Egypt's Islamic activism in the 1980s'; Marius Dceb, 'Shia movements in Lebanon: Their formation, ideology, social basis, and links with Iran and Syria'; ทั้งหมดอยู่ใน *Third World Quarterly*, 10/2 (Apirl, 1988).และ Thomas Mayer, 'Pro – Iranian fundamentalism in Gaza',in Emmanuel Sivan and Menachem Friedman (eds), *Religious Radicalism and Politics in the Middle East* (Albany, NY: State University of New York Press, 1990),หน้า 146 – 9.

53. Joseph P. Kechechian, ‘Islamic revivalism and change in Saudi Arabia’, *The Muslim World*, LXXX/1 (Jan., 199 2. 0), หน้า 4 – 5.

54. Michael Humphrey, ‘Islam, state and society: the Lebanese case’, หน้า 2.

55. Augustus Richard Norton, *Amal and the Shi’a – A Struggle for the Soul of Lebanon* (Austin, Texas: University of Texas Press, 1987). AMAL เป็นชื่อย่อของAfwaj al – muqawama al – Lubnaniya.

56. Martin Kramer, ‘The Moral logic of Hizballah’, *Occasional Paper*: Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, Tel Aviv 1987, หน้า 2 – 3.

57. Ofra Bengio, ‘ Shi’is and politics in Ba’thi Iraq’, *Middle Eastern Studies*, 21/1 (Jan., 1981) หน้า 2 – 4.

58. Amatzia Baram, ‘The radical Shi’ite opposition movements in Iraq’, ในSivan and Friedman (eds), *Religious Radicalism*, หน้า 96 – 7.

59. Bengio, ‘Shi’is and politics’, หน้า 9 – 11.

60. Hamied Ansari, ‘Sectarian conflict in Egypt and the political expediency of religion’, *Middle East Journal*, 38/3 (Summer, 1984), หน้า 398 – 400.

61. เล่มเดียวกัน , หน้า 408 – 15.

62. ตัวอย่างเช่น , William Suliman Kilada, ‘Christian – Muslim relations in Egypt’, in Kail C. Ellis (ed.), *The Vatican, Islam and the Middle East* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1987), หน้า 258 – 9.

63. Abdullah Ahmed An – Naim, ‘Christian – Muslim relations in the Sudan: Peaceful coexistence at risk’, ในเล่มเดียวกัน, หน้า 267 , 269 , 273.

64. Glenn Bowman, ‘Nationalising the sacred: Transformations in Christian Palestinian identities in the Israeli – Occupied Territories’, *Review of Middle East Studies*, V (1992).

65. ที่เดียวกัน

66. Daoud Kuttab, ‘Christians, Israel and the intifada’, *Middle East Internationl*, 353 (7 July 1989), หน้า 18 – 19.

67. Kamal S. Salibi, *Crossroads to Civil War*: *Lebanon* 1958 – 1976 (London: Ithaca Press, 1976), หน้า 43 – 6; Frank Stoakes, ‘The supervigilantes: The Lebanese Kataeb party as builder, surrogate and defender of the state’, *Middle Eastern Studies*, 11/3 (Oct., 1975), หน้า 219 – 24, 230 – 1.

68. Itzhak Galnoor, ‘The 1984 elections in Israel: Political results and open questions’, *Middle East Review*, XVIII/4 (Summer, 1986), หน้า 54.

69. David J. Schnall, ‘Religion and political dissent in Israel: the case of Gush Emunim’, ในAntoun and Hegland (eds). *Religious Resurgence*, หน้า 171.

70. เล่มเดียวกัน , หน้า 172, 187 – 9; Avishai Margalit, ‘Israel: the rise of the Ultra – Orthodox’, *New York Review of Books* (9 Nov. 1989), หน้า 43.

71. Schnall, ‘Religion and political dissent’,หน้า 191.

72. Aviezer Ravitsky, ‘Religious radicalism and political Messianism in Israel’, ในSivan and Friedman (eds), *Religious Radicalism*, หน้า 33 – 37.

73. Margalit, ‘Israel: the rise of the Ultra Orthodox’, หน้า 41 – 2.

8. การทหารในรัฐและสังคม

หนทางด้านทฤษฎีไปสู่การศึกษาเรื่องบทบาททางการเมืองของทหาร

ได้มีการเขียนถึงการศึกษาในเรื่องบทบาททางการเมืองของกองทัพตะวันออกกลางจากมุมมองหนึ่งหรือสองมุม คือไม่ว่าจะเป็นความพยายามที่จะอธิบายการที่มี “รัฐประหาร” ทางทหารที่เกิดขึ้นหรือมิฉะนั้นก็เป็นการอภิปรายถึงปัญหาที่ใหญ่กว่านั้นคือที่ตั้งของกองทัพ ภายในกระบวนการทั้งหมดของการสร้างรัฐหรือการสร้างชาติ นี่อาจจะเป็นที่เข้าใจได้เมื่อได้ทราบถึงประวัติศาสตร์เมื่อเร็วๆ นี้ของอาณาบริเวณนี้ แต่มันก็ได้ทำให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งได้เพียงเล็กน้อย โดยทั่วไปผู้เขียนเกี่ยวกับการรัฐประหารในตะวันออกกลางมักจะใช้การอธิบายของพวกเขาโดยอาศัยหลักฐานที่มีอยู่ง่ายๆ ว่าหนทางเดียวที่กองทัพจะใช้อำนาจทางการเมืองก็คือโดยการใช้วิธีโค่นล้มรัฐบาลพลเรือนลง นอกจากนั้นพวกเขามักจะให้ความสำคัญแก่ปัจจัยในท้องถิ่นเป็นพิเศษ อย่างเช่นการยกเอาลักษณะของศาสนาอิสลาม หรือวัฒนธรรมอาหรับซึ่งมักจะถูกกล่าวหาว่ามีลักษณะเป็นแบบทหารมาเป็นเหตุผลในการเข้าแทรกแซงทางทหาร อย่างไรก็ตามนายทหารในกองทหารก็สามารถมีอิทธิพลได้เหมือนกับนายทหารในคณะรัฐบาลเหมือนกัน รัฐประหารและรัฐบาลทหารนั้นเป็นลักษณะธรรมดาของโลกสมัยหลังอาณานิคม จนจะต้องเกิดจากปัจจัยในส่วนใหญ่จนถึงทั่วโลกมากกว่าจะเป็นปัจจัยที่มีอยู่ในตะวันออกกลางเท่านั้น ความคิดอย่างเช่นความคิดที่พยายามจะนิยามบทบาทการสร้างชาติของกลุ่มนายทหารว่าเป็นบทบาทของ ‘ชนชั้นกลางในเครื่องแบบ’ นั้นก็ปรากฏว่าใช้ไม่ได้พอๆ กัน กองทัพที่มีความจำเป็นทางสถาบันของตนเอง ซึ่งหมายความว่าทรัพยากรทางเทคโนโลยีทางการศึกษาหรือทางการบริหารมิได้มีไว้ให้แก่คนอื่นๆ ในสังคมไม่ว่าพวกเขาจะบังเอิญจำเป็นต้องมีอย่างไรก็ตาม เรื่องที่มีความสำคัญเช่นเดียวกันก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างทหารในฐานะที่เป็นองค์กรกับข้าราชการพลเรือนหรือชนชั้นนายทุนอุตสาหกรรมนั้นสลับซับซ้อนเกินกว่าที่การวิเคราะห์จะชี้ให้เห็น

เมื่อได้ทราบถึงลักษณะที่ไม่น่าพอใจของวิธีการที่ทำให้ง่ายเกินไปเช่นนั้นแล้ว หากเราจะตรวจตราดูบทบาทของกองทัพภายในกรอบของการอ้างอิงที่กว้างขึ้นกว่านั้น คือกรอบที่จะบอกตำแหน่งแห่งที่ของมันทั้งภายในรัฐและภายในสังคมได้ตามผลงานของ มัวริซ ญาโนวิตซ์ (Maurice Janowitz) โรบิน ลูแคม (Robin Lucham) และคนอื่นๆก็จะเป็นการช่วยได้มากขึ้น สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับการเพ่งเล็งในเรื่องลักษณะสำคัญโดยเฉพาะ 3 ลักษณะ[1] ลักษณะแรก คือความคิดที่ว่ากองทัพเป็นองค์การชนิดพิเศษองค์การหนึ่งซึ่งมีรูปแบบการปกครองตามลำดับขั้นโดยเฉพาะของมันเอง มีขอบเขตที่กำหนดไว้ดีแล้วของตัวเองและมีลักษณะของวิชาชีพของตัวเอง เป็นลักษณะวิชาชีพซึ่งอาจรู้สึกได้อย่างดีว่าตนมีส่วนร่วมกับองค์การทหารอื่นๆ และชาติอื่นๆ ตามปกติการทหารจะต้องมีการควบคุมอย่างสมบูรณ์ในเรื่องวิธีการที่จะได้ทหารมา การฝึกฝนทหารและการเลื่อนตำแหน่งนายทหารของตนเอง – และจะพยายามป้องกันตัวเองจากอิทธิพลต่างๆ ที่มาคุกคามความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแห่งสถาบันของตนรวมทั้งประสิทธิภาพของตนด้วย ตัวอย่างเช่น การเลื่อนยศให้แก่นายทหารผู้เป็นที่ถูกใจของทางการเมืองอย่างรวดเร็ว หรือการใช้การเมืองกับ

นายทหารยศอื่นๆ แน่นอนความจำเป็นทางสถาบันทั้งหมดเหล่านี้สามารถสังเกตเห็นได้ในบริบทของตะวันออกกลาง แต่เคราะห์ร้ายมีการวิจัยที่เกี่ยวกับวิธีที่พวกเขาทำงานกันจริงๆ ในแง่ปฏิบัติอยู่น้อยเหลือเกิน ยกเว้นที่เกี่ยวข้องกับกองทัพตุรกีแค่สองเล่มและอีกสองสามเล่มเกี่ยวกับอิสราเอล[2] เรื่องยิ่งสลับซับซ้อนไปกันใหญ่ในเมื่อภูมิภาคนี้มีองค์การทางทหารชนิดต่างๆอยู่มากมายหลายแบบนับตั้งแต่กองทัพอาชีพของอียิปต์ หรือตูนิเซียไปจนถึงกองกำลังของเผ่าต่างๆ ในคาบสมุทรอาระเบียโดยไม่ต้องพูดถึงความพยายามที่จะจัดตั้งกองทัพปฏิวัติของประชาชนขึ้นมาในลิเบีย อิหร่านและเยเมนใต้ หรือกองทัพกองโจรของชาวปาเลสไตน์ด้วย

พื้นที่ของการตรวจตราอย่างที่สองเกี่ยวกับแวดวงระหว่างชาติ กองทัพในโลกที่สามนั้นส่วนมากในตอนต้นมักจะเลียนแบบองค์การของยุโรป ซึ่งมีไว้ต่อสู้ในสงครามอาณานิคมที่ใช้อาวุธและชั้นเชิงแบบยุโรป ต่อมาภายหลังได้มีการพึ่งพาแบบใหม่เกิดขึ้นต่อระบบอาวุธทันสมัยที่ยุ่งยากขึ้นซึ่งได้มาเป็นของขวัญหรือซื้อหามา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องบงการชนิดของโครงสร้างขององค์การและชั้นเชิงของมันและต้องการทักษะเครื่องอาหลั่ยและการสนับสนุนทางเทคนิคโดยทั่วไปซึ่งมีอยู่ในต่างประเทศเท่านั้น ในสถานการณ์เหล่านี้คณะนายทหารท้องถิ่นมักจะต้องรับเอาเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ที่คนอื่นๆเลือกให้พวกเขา โอกาสเดียวของพวกเขาที่จะได้รับอะไรที่ดีขึ้น ก็คือการได้รับการสนับสนุนทางการทูตอย่างเข้มแข็งจากรัฐบาลของตนเองหรือด้วยการสร้างความสัมพันธ์เป็นพิเศษกับผู้ที่จัดหาอาวุธในกรุงวอชิงตัน กรุงมอสโคว์หรือยุโรป ความพยายามที่จะสร้างอุตสาหกรรมทำอาวุธขึ้นในประเทศนั้นมักจะถูกจำกัดไว้เช่นเดียวกัน ในบริบทของตะวันออกกลางมีแต่กองทัพอิสราเอลเท่านั้นที่จะปลดปล่อยตัวเองจากการต้องพึ่งพาเช่นนั้นได้ในบางระดับด้วยการมีคุณสมบัติรู้ถึงวิธีการทางเทคนิคของมันและการมีความผูกพันอย่างใกล้ชิด - ตอนแรกกับฝรั่งเศสต่อมาก็กับอเมริกา ถึงกระนั้นก็ตามความอ่อนแอของพวกเขาก็มิได้ป้องกันทั้งกองทัพชาวเตอร์กหรือกองทัพชาวอาหรับจำนวนมากจากการจงใจลอกเลียนแบบข้อปฏิบัติทางการทหารสากลไปได้ ตัวอย่างเช่นการเน้นอย่างมากมายในอันที่จะส่งนายทหารไปเรียนโดยการฝึกฝนในต่างประเทศ เป็นต้น

ลักษณะสำคัญประการที่สามและประการสุดท้ายซึ่งต้องตรวจตราก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพกับรัฐซึ่งมันเป็นส่วนหนึ่งอยู่ นี่เป็นเรื่องที่ซับซ้อนอย่างสุดๆอีกเรื่องหนึ่ง สิ่งหนึ่งที่มีประโยชน์ในอันที่จะเริ่มต้นก็คือการสังเกตว่าทั้งภาคทหารและภาคพลเรือนของรัฐบาลพยายามที่จะให้ความมั่นใจว่าความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขามีคนที่อยู่ระดับสูงสุดเพียงไม่กี่คนคอยไกล่เกลี่ย โดยมากมักจะเป็นประธานาธิบดีและรัฐมนตรีกระทรวงป้องกันประเทศผู้ซึ่งมักจะเป็นผู้บัญชาการทหารในกองทัพด้วย นี่มีประโยชน์ในการรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสถาบันไว้จากการเข้าแทรกแซงของคนอื่นๆ ตามปกติแล้วกองทัพย่อมต้องการที่จะรักษาการควบคุมกิจการภายในของตนไว้ในขณะที่ข้าราชการพลเรือนก็พยายามที่จะป้องกันมิให้ฝ่ายทหารมาเป็นพันธมิตรทางการเมืองภายนอกคณะรัฐบาล นอกจากนี้ทั้งสองฝ่ายจะพยายามใช้อิทธิพลต่อการปฏิบัติงานทั้งมวลซึ่งควบคุมความสัมพันธ์ของพวกเขาไว้ ตัวอย่างเช่นในวิธีการร่างงบประมาณดังที่ปรากฏอยู่ในระบบส่วนใหญ่ ผลขั้นสุดท้ายจะต้องมีการต่อรองกันอย่างหนัก

ซึ่งความสำเร็จในการแหวกทางไปได้ในแวดวงที่สำคัญๆจะตัดสินความเข้มแข็งของพวกเขาได้ อย่างเช่นในเรื่องเงินงบประมาณประจำปีส่วนของทหาร หรือขนาดของอุตสาหกรรมการป้องกันประเทศ หรือปัญหาที่มักจะกวนใจอยู่บ่อยๆ ในเรื่องที่ว่ากองทัพควรจะมีส่วนอยู่ในหน้าที่เกี่ยวกับความมั่นคงภายในร่วมกับกองกำลังที่ติดอาวุธที่คล้ายกับ กองทหารซึ่งมันไม่อาจควบคุมได้หรือไม่ นอกจากนั้นฝ่ายทหารอาจจะรู้สึกว่าตนมีความเกี่ยวข้องโดยชอบธรรมกับการกล่อมเกลารูปแบบของการพัฒนาต่างๆในสิ่งแวดล้อมที่กว้างขวางกว่าอย่างเช่น ระบบการศึกษา การเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชนชั้นหรือนิกายต่างกัน ตัวอย่างที่ดีของทัศนะที่เกี่ยวกับข้อสุดท้ายนี้มีอยู่ในวลีหนึ่งซึ่งอยู่ในหลุมฝังศพของทหารนิรนามคนหนึ่งของอียิปต์ที่ว่า: ‘ไม่มีใครอาจกำหนดตำแหน่งของศาสนาลงบนสัญลักษณ์อันเป็นที่รักนี้ได้เพราะเขามิใช่สิ่งใดมากไปกว่าทหารอียิปต์คนหนึ่งเท่านั้นเอง’[3]

แล้วอะไรเล่าจะกำหนดความแข็งแกร่งของพวกเขาได้? ในระดับนี้จะมีปัจจัยอื่นๆอีกมากมายที่มีส่วนอยู่ในเรื่องนี้ รวมทั้งศักดิ์ศรีของกองทัพ ความสามารถของกองทัพในอันที่จะขู่คณะรัฐบาลพลเรือนให้กลัวหงอหรือเพียงแต่ผ่านพวกนั้นไปเท่านั้นโดยไม่เข้าไปแตะต้อง ความสามัคคีของพวกนายทหารอาวุโส และบางทีสิ่งที่สำคัญที่สุดคือระดับความเข้าใจของประเทศว่าตนตกอยู่ในอันตรายทางทหารแค่ไหน เมื่อมองดูจากมุมมองเหล่านี้จึงไม่ควรจะกำหนดสถานภาพของกองทัพภายในรัฐและสังคมที่ใหญ่กว่านั้นไว้ตายตัวหรือมักจะไม่มั่นคงอย่างถาวรและจำเป็นต้องเปลี่ยนไปตามกาลเวลา หัวหน้าคณะทหารจะดิ้นรนต่อสู้อย่างสืบเนื่องต่อไปที่จะให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่หายากหรือพยายามที่จะกำหนดบทบาทของตนเองในการรักษาความมั่นคงของชาติ นักการเมือง –ไม่ว่าจะเป็นพลเรือนหรือนายทหารที่ปลดเกษียณแล้วก็ตามจะพยายามเก็บกิจกรรมทางทหารไว้ภายใต้การควบคุมบางอย่าง ทั้งสองฝ่ายจะจัดการกับความคิดเห็นของประชาชนมองหาพันธมิตร พยายามที่จะเอาชนะใจหรือแบ่งแยกฝ่ายตรงข้ามที่สำคัญออก จะต้องมีการตกลงกันในกฎข้อบังคับแห่งการสถาปนาความสัมพันธ์ของพวกเขา ครั้นแล้วก็ถูกท้าทายแล้วก็แตกสลายไป จะมีการบรรลุถึงความสมบูรณ์ชั่วคราวแล้วก็จะแยกกันออกไปอีก นี่คือแก่นแท้ของความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายพลเรือนกับฝ่ายทหารในตะวันออกกลาง และบัดนี้ข้าพเจ้ากำลังจะพูดถึงบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นรายละเอียดภายในบริบททางสถาบันและทางประวัติศาสตร์หลายแบบแตกต่างกัน

ความเจริญของกองทัพใหญ่ๆ ภายในรัฐอาหรับที่เข้มแข็ง : กรณีของอียิปต์ ซีเรีย และอิรัก

กองทัพสมัยใหม่ของอียิปต์ ซีเรียและอิรักล้วนแต่ได้รับการจัดตั้งขึ้นใหม่ทั้งสิ้นโดยมหาอำนาจเจ้าของอาณานิคมคืออังกฤษและฝรั่งเศส หลังจากการปลดการจัดตั้งกองทหารแต่ก่อนออกไปหมดแล้ว กองทัพเหล่านี้ถูกรักษาไว้ให้มีขนาดเล็กยกเว้นแต่ว่าจะต้องมีบทบาทภายนอกประเทศเท่านั้น (ตัวอย่างเช่นในอิรักตอนที่มีการคุกคามของชาวเตอร์กตอนกลางทศวรรษ 1920) กองทัพจะได้รับแต่เพียงอาวุธง่ายๆเท่านั้นและตามปกติมักจะมีอยู่คู่กับกองกำลังตำรวจที่คล้ายกับทหาร ความเจริญเติบโตอย่างแท้จริงนั้นเกิดขึ้นภายหลังการได้รับเอกราชซึ่งนำไปสู่การขยายจำนวนของนายทหารหนุ่มๆที่เกณฑ์มาฝึกฝน เช่นเดียวกับในสมัย

อาณานิคมบทบาทสำคัญของกองทัพคือการรักษาความสงบภายใน กองทัพจึงมีหน้าที่ควบคุมหน่วยอื่นๆที่ถืออาวุธทั่วๆไป เช่นเดียวกับในสมัยอาณานิคม ยังมีการเน้นต่อไปในเรื่องความจำเป็นที่นายทหารจะต้องเชื่อฟังเจ้านายที่เป็นพลเรือนและไม่ข้องเกี่ยวกับการเมือง แต่เดี๋ยวนี้เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ควบคุมได้ยากขึ้นในขณะที่กองทัพพบว่าตัวเองต้องเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่เป็นไปทางการเมืองอย่างมากเช่นในการปราบการประท้วงและในขณะที่นายทหารของมันกลายเป็นเป้าของการเกลี้ยกล่อมไปเป็นพวกโดยกลุ่มนักชาตินิยมเล็กๆที่มีหัวรุนแรงซึ่งพยายามเพิ่มความแข็งแกร่งของตนด้วยการสนับสนุนจากฝ่ายทหาร

รัฐประหารครั้งแรกในอิรักเกิดขึ้นในปี 1936 ในซีเรียเมื่อปี 1949 เละในอียิปต์เมื่อปี 1952 สามารถอธิบายได้ว่ารัฐประหารเหล่านี้เป็นการผสมผสานกันของปัจจัยด้านสถาบันและด้านการเมือง ในกรณีของอิรักนั้นกองทัพมีขนาดใหญ่พอและมีศักดิ์ศรีเพียงพอจากบทบาทของมันในการปราบกบฏให้แก่ผู้บังคับบัญชาสูงสุดของตนคือนายพลบักร์ ซิดกี (Bakr Sidgi) จนทำให้เขาได้รับการชักชวนให้ให้น้ำหนักแก่ฝ่ายนักการเมืองที่นิยมการปฏิรูปบางกลุ่มได้ง่ายๆ[4] ในซีเรียหลังจากนั้นเพียงสิบกว่าปีแรงดลใจสำคัญที่ทำให้ผู้บัญชาการทหารสูงสุดอีกคนหนึ่งคือนายพลฮุสนี ซาอิม (Husni Zaim) ทำการยึดอำนาจรัฐบาลก็คือเพื่อปกป้องเกียรติของกองทัพในท่ามกลางการทะเลาะวิวาทอย่างเผ็ดร้อนระหว่างนักการเมืองฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือนเกี่ยวกับความรับผิดชอบในปฏิบัติการอันไม่ได้ความของมันในสงครามปาเลสไตน์ แต่ทั้งสองกรณีนี้ในหมู่นายทหารอาวุโสไม่ใคร่จะมีความสามัคคีกันในเรื่องว่าจะทำอย่างไรกับอำนาจที่ตนยึดมา จึงนำไปสู่การวิวาทกันอย่างรุนแรงภายในและมีการคร่าชีวิตนายพลบักร์และนายพลซาอิมรวมทั้งการกระทำอื่นๆด้วยภายในเวลาเพียงไม่กี่เดือนหลังจากรัฐประหารของแต่ละครั้ง ตามมาด้วยช่วงเวลาแห่งความไม่มั่นคงทางการเมืองอย่างใหญ่หลวงซึ่งทำให้กองทัพอิรักและซีเรียสามารถมีอำนาจเหนือคณะรัฐบาลฝ่ายพลเรือนได้โดยไม่มีความแข็งแรงพอที่จะขึ้นครองอำนาจแทนรัฐบาลพลเรือนได้

การโค่นล้มนายพลซาอิมลงโดยนายพันเอกคนหนึ่งเมื่อปี 1949 นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการเริ่มต้นของยุคสมัยใหม่ของการแทรกแซงทางทหาร คือการทำรัฐประหารซึ่งนำโดยพวกนายทหารหนุ่ม โดยตอนแรกได้กำจัดบรรดานายพลของตนเองเสียก่อนที่จะจัดตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้น คนเช่นนั้นมักจะกลายเป็นนักชาตินิยมหัวรุนแรงในขณะอยู่ที่โรงเรียนทหาร พวกเขามีตำแหน่งที่ดีสำหรับการจัดการรัฐประหารด้วยเนื่องจากในโครงสร้างของการทหารส่วนมากนั้นนายพันเอกเป็นทหารที่อาวุโสที่สุดที่ทำการบังคับบัญชาเหนือกองทหารในค่ายทหารโดยตรง การยึดอำนาจสถาบันสำคัญๆ ในกรุงไคโรเมื่อเดือนกรกฎาคม 1952 ที่มีการวางแผนไว้เป็นอย่างดีของนายพันเอกนัสเซอร์นั้นนับเป็นตัวอย่างที่สมบูรณ์ของการแทรกแซงแบบใหม่นี้ แม้กระนั้นก็ดีถึงแม้ว่าจะมีการควบคุมอย่างสมบูรณ์เหนือกองทัพและรัฐบาลพลเรือนแล้วก็ตาม การจัดตั้งรัฐบาลทหารขึ้นมาก็ยังถูกกีดขวางอย่างแรงโดยการไม่ตกลงกันในหมู่นายทหารอิสระเหล่านั้นเองในขณะที่ปัญหาเรื่องการสร้างความสมดุลใหม่ระหว่างกองทัพกับคณะรัฐบาลที่ถูกทหารเข้าครอบครองได้รับการแก้ไขได้ด้วยการให้จอมพล อับดุล –หะกีม อมัร (Abd al-Hakim Amr) เป็นผู้มีอิสระมากขึ้นในการที่จะใช้อำนาจของเขาไปในทางใดๆ ก็ได้ที่เขาต้องการเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด ที่อื่นๆ ก็มี รัฐประหารที่กระทำโดยนายทหารยศต่ำกว่านาย

พลที่ตั้งต้นขึ้นอีกในอิรักเมื่อปี 1958 และในซีเรียตอนต้นทศวรรษ 1960 ที่นั่นผู้ปกครองแต่ละคนต่างก็ได้พบว่าเป็นการยากอย่างสุดๆ ที่จะสร้างความสัมพันธ์ของรัฐกับกองทัพได้อย่างน่าพอใจเนื่องจากว่าพวกนายทหารนั้นเป็นผู้ที่คิดถึงการเมืองเป็นอย่างมาก ผลก็คือพวกผู้บัญชาการทหารมีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับกิจการภายในประเทศเกินกว่าที่จะสามารถดำเนินงานในสถาบันของพวกเขาให้เป็นเครื่องมือต่อสู้ที่มีประสิทธิภาพ แน่นอนนี่เองเป็นเหตุผลประการหนึ่งในจำนวนหลายๆ ประการที่ทำให้พวกเขาทำการต่อสู้อย่างไม่ได้ความเมื่อตอนที่ทำสงครามกับอิสราเอลในปี 1967

ความพ่ายแพ้ในปี 1967 ซึ่งตามมาติดๆกันด้วยการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ที่นำโดยทหารในอิรักเมื่อปี 1968และในซีเรียเมื่อปี 1970 รวมทั้งการได้เป็นประธานาธิบดีต่อไปของนายซาดัตในอียิปต์นั้นเป็นการปูทางให้แก่ความเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่งในความสมดุลระหว่างกองทัพกับรัฐ ลักษณะสำคัญสามประการของสถานการณ์ใหม่นั้นมีความสำคัญโดยเฉพาะ **ประการแรก** กองทัพทั้งสามได้รับการขยายออกได้รับการแต่งเติมใหม่ด้วยอาวุธที่ทันสมัยของรัสเซีย ทำให้มีทหารซึ่งมีการศึกษาที่ดีขึ้น และโดยทั่วไปเปลี่ยนการทหารให้เป็นสถาบันที่เป็นวิชาชีพมากขึ้นซึ่งความมุ่งหมายของมันได้ถูกกล่าวออกมาอย่างชัดเจนอย่างยิ่งว่าเพื่อป้องกันประเทศจากศัตรูภายนอก เราสามารถแลเห็นผลประการแรกของนโยบายใหม่นี้ได้ในการปฏิบัติที่ดีขึ้นของกองทัพทั้งสามในการทำสงครามกับอิสราเอลครั้งต่อไปในปี 1973 **ประการที่สอง** ได้มีการพัฒนาองค์การกึ่งทหาร (paramilitary) หลายๆ แบบเพื่อให้ยึดเอาความรับผิดชอบอย่างสำคัญในเรื่องความมั่นคงภายใน ในประเทศอียิปต์นี่คือกรมตำรวจรักษาความมั่นคงส่วนกลาง ในซีเรียคือบริษัทป้องกันประเทศซึ่งคือมีริฟัต อัล –อะซาด (Rifat al-Asad) น้องชายของประธานาธิบดีเองเป็นผู้บัญชาการ **ประการที่สาม** รัฐบาลทั้งสามนี้ประสบผลสำเร็จมากขึ้นในการควบคุมการทหารบางครั้งก็ด้วยการใช้วิธีการเก่าๆที่เคยทดลองมาแล้วอย่างเช่นการเปลี่ยนรัฐมนตรีกระทรวงป้องกันประเทศและหัวหน้าคณะเจ้าหน้าที่ซ้ำๆกันของซาดัตเสีย บางครั้งก็ด้วยการใช้วิธีการใหม่ๆ อย่างเช่นใช้องค์การพรรคบาธของอิรักเป็นสุนัขเฝ้าบ้านชนิดหนึ่งให้คอยเฝ้ากองทัพไว้โดยใช้ผู้ตรวจการทางการเมืองที่มีอยู่ในประเทศจีนหรือโซเวียตรัสเซียในแบบของอิรักเอง[5]

ตารางที่ 8.1 สัดส่วนของกองกำลังถืออาวุธเทียบกับจำนวนประชากรและรายได้ของชาติในอียิปต์ อิรักและซีเรียปี 1989

	กองกำลังถืออาวุธ	ประชากร (ล้านคน)	ค่าใช้จ่ายในการป้องกันประเทศ (พันล้านเหรียญอเมริกัน)	ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (พันล้านเหรียญอเมริกัน)
อียิปต์	450,000	54.774	6.81	102.01
อิรัก	1,000,000	19.086	12.87 (ปี 1988)	46.09 (ปี 1988)
ซีเรีย	400,000	12.983	2.49	20.26

แหล่งที่มา: International Institute for Strategic Studies , The Military Balance 1990 – 91 (London ; Bassey's , 1990)

ถึงแม้จะกล่าวได้ว่าเป็นกองทัพที่ไม่มีการรัฐประหารก็ตาม แต่กองทัพของซีเรีย อียิปต์และอิรักก็มีขนาดใหญ่และมีความสำคัญเกินกว่าที่จะไม่ได้ครอบครองตำแหน่งที่เด่นๆ ภายในรัฐและสังคมได้ (ดูตารางที่ 1.8) เราไม่มีตัวเลขที่ถูกต้องแม่นยำแต่ก็ดูเหมือนว่าตอนต้นถึงกลางทศวรรษ 1980 นั้นกองกำลังถืออาวุธของซีเรียซึ่งมีภาระผูกพันอย่างหนักอยู่ในเลบานอนและกำลังเผชิญหน้ากับการทำสงครามกับอิสราเอลที่อาจจะเกิดขึ้นได้นั้นได้ขยายไปมีจำนวนถึง 400,000 คน ซึ่งเท่ากับประมาณร้อยละ 5 ของประชากรทั้งหมดและมากกว่าร้อยละ 20 ของแรงงานในประเทศ[6] ในขณะเดียวกันค่าใช้จ่ายในการทหารก็มีอยู่อย่างน้อยร้อยละ 30 ของงบประมาณประจำปีและเท่ากับร้อยละ 15 ถึง 16 ของผลผลิตแห่งชาติ การทำสงครามกับอิหร่านอย่างยืดเยื้อหมายความว่ากองกำลังของอิรักยิ่งขยายใหญ่ขึ้น คือบางทีอาจถึงหนึ่งล้านคนในตอนกลางทศวรรษ 1980 ในสถานการณ์เหล่านี้ความเด่นของกองทัพในฐานะที่เป็นสถาบันแห่งหนึ่งจึงย่อมจะมีผลกระทบอย่างสำคัญต่อนโยบายของชาติทุกชนิด ตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ก็คือวิธีที่กองทัพซีเรียและอิรัก ได้รับการสนับสนุนให้ใช้ทรัพยากรของตนเองเพื่อสร้างโรงงานและโรงซ่อมอาวุธ ซึ่งจำเป็นต้องมีไว้เพื่อบำรุงรักษาคลังอาวุธสมัยใหม่และในที่ๆเป็นไปได้ก็เพื่อจะลดการต้องพึ่งพาการรับเข้าอาวุธจากต่างประเทศด้วยการผลิตอาวุธเองให้มากเท่าที่อุปกรณ์ของพวกเขาจะช่วยให้ทำได้ เรื่องนี้มีมาพร้อมกับความโน้มเอียงที่จะเคลื่อนมาอยู่ในพื้นที่บางแห่งของการทำกิจกรรมที่ไม่ใช่การทหารด้วย ซึ่งในซีเรียได้มีการบุกเบิกโดยบริษัทที่ดำเนินการโดยทางทหารคือบริษัท ชะรีกัต อัล – อิสกาน อัล – อัสการี (Sharikat al-Iskan al-Askari) ซึ่งกล่าวกันว่าตอนกลางทศวรรษ 1980 ได้กลายเป็นธุรกิจสำคัญของประเทศไป[7] บทบาทที่คล้ายคลึงกันก็คือบทบาทของกระทรวงอุตสาหกรรมการทหารอันทรงพลังในอิรัก[8]

ส่วนการพัฒนาในอียิปต์นั้นมีหนทางที่แตกต่างจากนี้ออกไป ที่นั่นประธานาธิบดีซาดัตได้ฉวยประโยชน์จากการทำข้อตกลงสันติภาพกับอิสราเอลทำการลดขนาดของกองทัพลงไปอย่างมากและกำหนด

บทบาทของมันเสียใหม่เนื่องจากตอนนี้ไม่ได้คาดว่ากองทัพจะต้องเผชิญหน้ากับศัตรูที่มีมายาวนานคืออิสราเอลต่อไปแล้ว การริเริ่มทั้งสองอย่างนี้มีผลอันเป็นอันตรายต่อขวัญกำลังใจของกองทัพและถูกคนบางคนตำหนิติเตียนจนกระทั่งในที่สุดประธานาธิบดีก็ถูกพวกทหารที่มีความครุ่นแค้นลอบปลงชีวิตเสีย ตรงกันข้ามประธานาธิบดีคนใหม่คือนายฮุสนี มุบาร็อก (Husni Mubarak) ผู้มีจิตใจเป็นทหารมากกว่าผู้ที่มาก่อนเขาได้พยายามแก้ไขกระบวนการนั้นเสียใหม่โดยสร้างกองทัพให้มีขนาดใหญ่ขึ้นและเอาอาวุธใหม่ๆ จากสหรัฐมาแทนที่อาวุธเก่าๆ จากรัสเซียรวมทั้งให้สิทธิพิเศษนานาประการแก่นายทหาร ในการนี้เขาได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างมากจากรัฐมนตรีกระทรวงป้องกันประเทศและผู้บัญชาการใหญ่ของกองกำลังติดอาวุธคือนายพล อะบู ฆอซซอและฮฺ (Abu Ghazzaleh) อย่างไรก็ตามภายในเวลาไม่กี่ปีนายพลอะบู ฆอซซอและฮฺก็ได้ขยายบทบาทของทหารเข้าไปในแวดวงใหม่ๆ หลายแวดวงในชีวิตชาวอียิปต์จนกระทั่งเกิดความตึงเครียดที่เห็นได้ชัดระหว่างตัวเขากับประธานาธิบดี ทำให้นักวิจารณ์หลายคนเปรียบเทียบความสัมพันธ์อันไม่น่าสบายใจนี้กับความสัมพันธ์ที่มีอยู่ระหว่างประธานาธิบดีนัสเซอร์กับจอมพลอมัรในตอนกลางทศวรรษ 1960[9] การเปรียบเทียบเช่นนั้นมีแนวโน้มที่จะทำให้ความแตกต่างระหว่างบริบททางประวัติศาสตร์ลางเลือนไป แต่ในกรณีนี้ก็ได้ประโยชน์ในการทำให้เกิดคำถามจำนวนหนึ่งขึ้นเกี่ยวกับสถานการณ์ที่กองทัพสามารถจะได้รับสิ่งที่มันต้องการไม่มากก็น้อย ด้วยวิธีที่มีการปกครองตนเองและการเข้าถึงทรัพยากรของชาติแต่ต้องแลกด้วยการมีความขัดแย้งเพิ่มขึ้นกับกลุ่มต่างๆ ของพลเรือน และต้องเสี่ยงต่อการที่ความสามัคคีของทหารและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานที่ลดลงอย่างฮวบฮาบ บัดนี้ข้าพเจ้าจะได้ตรวจตราดูการเมืองของกระบวนการนี้โดยมีรายละเอียดมากขึ้นบ้าง

การขยายบทบาทของกองทัพอียิปต์หลังปี 1981 มีผลอยู่ในแวดวงสำคัญสามประการ ประการแรกก็คือความมั่นคงภายในซึ่งสามารถสร้างการควบคุมพลังสำคัญๆ ที่เป็นกึ่งทหารคือตำรวจรักษาความมั่นคงส่วนกลางขึ้นมาได้หลังจากที่ต้องใช้กองทัพไปปราบการจลาจลที่เกี่ยวข้องกับหน่วยหลายหน่วยในกรุงไคโรเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 1986 เสียหลายวัน ดังที่ในตอนหลังจอมพลอะบู ฆอซซอและฮฺได้นิยามความสัมพันธ์ใหม่ไว้ในปีเดียวกันว่า “บทบาทของตำรวจและทหารเป็นบทบาทที่ช่วยเหลือกันและกันและไม่อาจแยกจากกันได้ สำหรับทั้งสองฝ่ายมีงานที่เป็นพิเศษไม่มีงานอื่นเหมือนอยู่อย่างหนึ่งคือ : เพื่อประกันความมั่นคงของอียิปต์ทั้งภายในและภายนอกประเทศ” [10] การมีอยู่ของกองทัพในประเทศก็ได้รับการรักษาไว้โดยอาศัยการใช้ศาลทหารต่อไปเพื่อไต่สวนพลเรือน –โดยเฉพาะพวกที่เรียกว่าพวกฟันดะเมนตัลอิสลาม (Islamic fundamentalist) ซึ่งถูกกล่าวหาว่าวางแผนต่อต้านรัฐ แวดวงที่สองคือแวดวงของอุตสาหกรรมทหารซึ่งกองทัพใช้การควบคุมของตนเหนือองค์การแห่งชาติเพื่อการผลิตทางทหาร (The Nation Organization for Military Production) และองค์การอาหรับเพื่อการอุตสาหกรรม (The Arab Organization for Industry) เพื่อจะเริ่มแผนการอันทะเยอทะยานในอันที่จะผลิตและบูรณะเครื่องอุปกรณ์ไม่ว่าจะใช้เองหรือเพื่อส่งออกก็ตาม ในการทำเช่นนี้กองทัพสามารถได้รับประโยชน์จากเรื่องที่ว่าอียิปต์มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าเท่าที่จะมีอยู่ในโลกอาหรับ รวมทั้งมีประสบการณ์อันยาวนานในระบบอาวุธของรัสเซียซึ่งพวกเพื่อน

บ้านหลายประเทศใช้อยู่ ประการที่สามซึ่งเป็นประการสุดท้ายคือการขยายการทหารเข้ามาในแวดวงการงานของรัฐโดยอาศัยองค์การสินค้าบริการแห่งชาติ (The Nation Service Products Organization) ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อปี 1978 ครั้นแล้วก็รุกเข้าไปในส่วนของเศรษฐกิจอื่น ๆ จำนวนมากมาย โดยเฉพาะที่สุดคือส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเวนคืนที่ดินสำหรับการผลิตอาหาร

กิจกรรมทั้งหมดเหล่านี้ได้สร้างความตึงเครียดใหม่ๆ ขึ้น ตัวอย่างเช่นในกรณีของความมั่นคงบทบาทที่ขยายใหญ่ออกของกองทัพได้นำไปสู่การแข่งขันกันระหว่างการทหารทางฝ่ายหนึ่งกับตัวแทนข่าวกรองของตำรวจและพลเรือนอีกฝ่ายหนึ่ง อยู่ที่ว่าฝ่ายไหนจะเป็นฝ่ายที่สามารถเข้าใจผู้วางแผนและผู้รักษาสันติภาพได้ ในขณะเดียวกันการพัฒนาส่วนประกอบทางอุตสาหกรรมฝ่ายทหารที่อยู่นอกองค์การฝ่ายบัญชีทั่วไปที่ทำการควบคุมของรัฐบาลและดำเนินการโดยผู้คนที่มีอำนาจเพียงพอที่จะเจรจาไกล่เกลี่ยกิจการร่วมกับบริษัทของต่างประเทศและจัดการของกิจการตัวเองเพื่อขายสินค้าของตนเองแก่รัฐบาลอาหรับอื่นๆ ย่อมจะนำเอาการแข่งขันกันและความขัดแย้งที่แฝงอยู่มาสู่กองทัพโดยอัตโนมัติโดยมีกระทรวงทางพลเรือนต่างๆ มากมายมีส่วนเกี่ยวข้องในการวางแผนเศรษฐกิจและความสัมพันธ์กับต่างประเทศด้วย

ถึงปี 1986 บทบาทของกองทัพได้ขยายออกไปกว้างขวาง และเริ่มมีผลต่อชีวิตของชาวอียิปต์ในหลายวิถีทางเสียจนไม่สามารถซ่อนเร้นตัวเองจากคำวิพากย์วิจารณ์จากประชาชนได้ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่เป็นฝ่ายต่อต้าน อาจเป็นไปได้ด้วยที่ประธานาธิบดี มุบาร็อก มีความสบายใจที่จะใช้ความเป็นอิสระมากขึ้น รวมทั้งใช้กิจกรรมของระบบหลายพรรคเพื่อยอมให้สิ่งนี้เกิดขึ้นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์ที่วางแผนไว้ เพื่อจะนำเอาสถานการณ์กลับไปสู่ภายใต้การควบคุมของเขาให้มากขึ้น กองทัพได้ปะทะกับการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ซึ่งได้แสดงตัวเองออกมาว่า เป็นองค์การที่มีการจัดการที่ดีและมีประสิทธิภาพเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสวัสดิการของชาติอย่างแข็งขัน ผลก็คือการโต้เถียงต่อไปซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่เป็นไปได้ในการอภิปรายถึงบทบาทอันเหมาะสมของกองทัพภายในสังคมอียิปต์[11] นี่มีประโยชน์บางอย่างสำหรับอะบูฆอซซอและฮุคือทำให้เขาได้มีเหตุผลที่จะขยายงบประมาณทางทหารออกไปได้ในสมัยที่ประเทศกำลังขาดข้าศึกที่มีพลัง แม้กระนั้นก็ดี การโต้เถียงก็ได้นำเอาปัญหาที่ยากลำบากบางอย่างเข้ามาซึ่งดูเหมือนต้องการการแก้ปัญหา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกองทัพเองนั้น เรื่องที่ด่วนที่สุดบางอย่างก็คือข้อกล่าวหาว่าการเน้นในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมันได้ลดประสิทธิภาพทางการทหารลงไป รวมทั้งคำกล่าวหาที่ว่าโรงงานต่างๆ ของกองทัพไม่มีประสิทธิภาพคุ้มค่าโสหุ้ยและที่ว่าความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดระหว่างพวกนายทหารและนักธุรกิจพลเรือนนั้นเป็นสถานที่เพาะการทุจริตฉ้อฉลให้เกิดขึ้น

ลักษณะสำคัญอันหนึ่งจากการวิเคราะห์นี้ก็คือบทบาทของการทหารนั้นเป็นลักษณะที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอต่อเนื่องกันและจำเป็นต้องมีการปรับและการเจรจาไกล่เกลี่ยใหม่ๆ อยู่เสมอ ตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้เกิดขึ้นในอียิปต์เมื่อมีการปลดนายอะบูฆอซซอและฮุออกในเดือนเมษายน1990 หลังจากเขาสูญเสียการสนับสนุนจากอเมริกาไปเนื่องจากการที่เขาเข้าไปเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะลักเอาชิ้นส่วนของจรวดไปให้อียิปต์ ผลก็คือประธานาธิบดีมุบาร็อกสามารถควบคุมงบประมาณทางทหารและการซื้ออาวุธจากสหรัฐ

ได้มากขึ้น การเคลื่อนไหวนี้ยังช่วยลดความขัดแย้งระหว่างกองทัพกับตัวแทนข่าวกรองของตำรวจและพลเรือนด้วย ในขณะเดียวกันดูคล้ายกับว่านายทหารจำนวนมากที่มีความรู้สึกว่าการขยายบทบาททางการทหารของอะบู ฆอซซอและฮุสนั้นทำให้มันอยู่ห่างไกลหน้าที่แรกๆ ของมันคือการฝึกฝนและการป้องกันชาติ

สถานการณ์ในซีเรียและอิรักในปีทศวรรษ 1980 นั้นมีความแตกต่างไปเป็นอย่างมากเพราะเรื่องที่ทั้งสองประเทศต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเผชิญหน้าทางทหารที่สำคัญๆนี้ทำให้มีการเพิ่มขนาดของกองกำลังติดอาวุธและในแหล่งเงินที่จะใช้เลี้ยงดูมันขึ้นอย่างมหึมา และยังเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างประธานาธิบดีกับนายทหารอาวุโสของเขาด้วย โดยเฉพาะในอิรัก ทางด้านหนึ่งประธานาธิบดีจำเป็นต้องมีผู้บัญชาการทหารที่มีประสิทธิภาพ ส่วนอีกด้านหนึ่งเขาต้องมั่นใจว่านายทหารเหล่านั้นยังคงเชื่อฟังคำสั่งของเขาและจะไม่คิดที่จะเอาคนอื่นมาแทนที่เขาเนื่องจากชัยชนะหรือการพ่ายแพ้อย่างใหญ่หลวง นี่ทำให้ยิ่งลำบากมากขึ้นไปอีกด้วยเรื่องที่ว่าอย่างน้อยกองทัพนั้นจะต้องมีความสามัคคีกัน และจะต้องไม่เปิดตัวให้แก่นโยบายแบ่งแยกแล้วปกครองและนโยบายของการควบคุมโดยส่วนตัวโดยเด็ดขาดไม่ว่าที่ไหน ดูเหมือนว่าประธานาธิบดีซัดดัม ฮุสเซน (Saddam Hussain) จะได้จัดการกับสถานการณ์ที่ยากเย็นนี้ด้วยการใช้นโยบายสับเปลี่ยนบรรดานายพลของเขาจากตำแหน่งหนึ่งไปอยู่อีกตำแหน่งหนึ่งอย่างรวดเร็วเพื่อว่าจะได้ไม่มีใครสะสมบริวารส่วนตัวเอาไว้ได้ และแสดงความเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดในเรื่องขวัญกำลังใจของทหารในระหว่างที่ไปเยือนหน่วยแนวหน้าตามสนามรบมากมายหลายครั้ง ความเปลี่ยนแปลงอีกอย่างหนึ่งที่สงครามทำให้เกิดขึ้นก็คือการรณรงค์เพื่อเกณฑ์ทหารจำนวนมากมาสู่กองทัพของประชาชนคือบางหน่วยที่ถูกส่งไปต่อสู้กับชาวอิหร่าน นี่ย่อมทำให้ลักษณะของพรรคบาษในด้านพลังของหน่วยที่เหมือนทหารลดความเข้มข้นลง ประธานาธิบดีอะซาดเองก็มีปัญหากับพวกผู้บัญชาการกองกำลังทหารอาสาสมัคร ของเขาเองเหมือนกันในขณะที่นายทหารเหล่านั้นต่างแข่งขันกันและกันเพื่อจะเข้าครอบครองถนนสายต่างๆ ในกรุงดามัสกัสในระหว่างที่มีวิกฤตการณ์ ติดต่อกันซึ่งเกิดจากความเจ็บป่วยอย่างหนักของเขาในฤดูร้อนปี 1984 ครั้งหนึ่งเขาได้เนรเทศผู้บัญชาการที่มีปัญหาของเขาไปหลายคนรวมทั้งนายริฟัต (Rifat) น้องชายของเขาด้วย ตอนนั้นดูเหมือนว่าเขาจะได้เอาบริษัทที่ทำงานด้านการป้องกันประเทศบางบริษัทมารวมอยู่ในกองทัพประจำการ[12] ทั้งหมดเหล่านี้ทำให้สถานการณ์ในอิรักและซีเรียยากลำบากต่อการวิเคราะห์มากขึ้นเป็นอย่างยิ่ง ทั้งๆ ที่มีส่วนประกอบหลายอย่างที่ได้ผลักดันกองทัพไปสู่สภาพที่ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีความต้องการทรัพยากรของชาติใหม่ๆเป็นอย่างมากในอียิปต์และทำให้กองทัพมีการติดต่อกับของชีวิตด้านเศรษฐกิจและการเมืองเกือบจะทุกแวดวง

บทบาทของการทหารในรัฐอาหรับกลับเล็กลง

ในบรรดารัฐอาหรับอื่นๆ นั้นไม่มีรัฐใดที่มีสถาบันทางทหารที่มีขนาดเดียวกับในอียิปต์ ซีเรียและอิรักเมื่อมองดูตัวเลขในตาราง 8.1 จะเห็นได้ว่ามีกองทัพอีกสองกองเท่านั้นที่มีจำนวนคนถึงแสนคน ได้แก่ โมร็อกโกซึ่งมีจำนวนทหารมากขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 1970 โดยความจำเป็นที่จะต้องเผชิญหน้ากับทหารกองโจร

โปลิซาริโอในทะเลทรายสะฮาราและทะเลทรายแอลจีเรีย แต่กระนั้นก็ตามก็ยังมีอีกหลายประเทศที่แม้แต่จะมีสถาบันทหารขนาดเล็กแต่ก็มีบทบาทอย่างสำคัญในการฟื้นฟูรัฐบาล ตัวอย่างเช่นในจอร์แดน ลิเบีย และเยเมนทั้งสอง (คือเหนือและใต้) และแม้กระทั่งในกรณีที่มีเจตนาที่จะทำให้กองทัพอ่อนแอเพื่อจะได้ให้มีความสามารถที่จะเข้าแทรกแซงทางทหารโดยตรงให้น้อยที่สุด แต่นายทหารที่มีความมักใหญ่ใฝ่สูงก็ยังสามารถทำให้เงินทุนทางการเมืองอยู่นอกเหนือการควบคุมของสิ่งที่ยังคงเป็นกองกำลังอาวุธที่มีพลังมากที่สุดภายในสังคมของพวกเขาได้อยู่ ตัวอย่างเช่นบทบาทอันแข็งขันของพวกทหารในซูดานนับตั้งแต่รัฐประหารของนายพลอับบู๊ด (Abboud) ในปี 1985 จนถึงรัฐประหารของนายพลอุมัร ฮัสซัน อัล – บาชิร (Omar Hassan al – Bashir) ในปี 1989 หรือการที่นายพลซัยน์ เบน อาลี (Zain Ben Ali) อดีตผู้อำนวยการความมั่นคงทางทหารเข้ามาแทนที่นายฮาบี๊บ บูร์กิบา (Habib Bourguiba) ในฐานะประธานาธิบดีของตูนิเซียในปี 1987 เป็นต้น

กล่าวโดยทั่วๆ ไปแล้ว กองทัพอาหรับขนาดเล็กสามารถแบ่งออกเป็นหลายแบบ คือมีกองทัพอาชีพแบบสมัยใหม่ (ตัวอย่างเช่นในแอลจีเรีย จอร์แดน โมร็อกโก ซูดาน ตูนีเซีย และอดีตเยเมนเหนือ) กองทัพอาชีพสมัยใหม่ที่อยู่ร่วมกับองค์การทหารซึ่งมีฐานอยู่ที่เผ่า (เช่นในซาอุดิอาระเบียและโอมาน) การทดลองมีกองทัพปฏิวัติของประชาชน (เช่นในลิเบียตอนต้นทศวรรษ 1980 และสาธารณรัฐประชาธิปไตยแห่งประชาชนเยเมน) กองทัพผู้สารภาพผิด (ในเลบานอน) กองทัพซึ่งส่วนใหญ่เป็นทหารรับจ้าง (ในสหภาพอาหรับเอมิเรตก่อนวิกฤติการณ์อ่าวเปอร์เซีย) และกองทัพกองโจรหรือกองทัพจรยุทธ (การต่อต้านของชาว ปาเลสไตน์) บัดนี้ข้าพเจ้าจะได้ตรวจตราถึงความสำคัญทางการเมืองของกองทัพสองสามแห่งจากแต่ละแห่งเหล่านี้ยกเว้นแต่สองแบบหลังสุดเท่านั้น

ตารางที่ 8.2 การเติบโตในกองกำลังทหารและกองกำลังเสริมกำลังทหาร, 1966 - 1984

ประเทศ	ทหารประจำการ			ทหารกองเสริม		
	1966	**1975**	**1984**	**1966**	**1975**	**1984**
อียิปต์	180,000	298,000	460,000	90,000	100,000	140,000
อิรัก	80,000	101,000	640,000	10,000	19,000	650,000
ซีเรีย	60,000	137,000	362,000	8,000	9,500	38,500
แอลจีเรีย	65,000	63,000	130,000	8,000	10,000	25,000
จอร์แดน	35,000	68,000	68,000	8,500	22,000	20,000
เลบานอน	10,800	15,200	20,300	2,500	5,000	7,500
ลิเบีย	5,000	25,000	73,000	n.a.	23,000	10,000
โมร็อกโก	35,000	56,000	144,000	3,000	23,000	30,000
ซาอุดิอาระเบีย	30,000	43,000	51,000	20,000	32,000	45,000
ซูดาน	12,000	38,600	58,000	3,000	5,000	7,000
เยเมนเหนือ	n.a.	20,900	36,500	n.a.	n.a.	25,000
เยเมนใต้	10,000	9,500	27,000	n.a.	n.a.	45,000
ตูนิเซีย	20,000	24,000	35,000	5,000	10,000	8,500

กองกำลังติดอาวุธทั้งหมด

	1969	1973	1979	1983/4
บาหเรน	n.a.	3,000	2,000	2,700
คูเวต	10,000	14,000	10,000	12,400
กอตาร์	n.a.	3,000	n.a.	6,000
โอมาน	n.a.	9,600	13,000	19,950
ยูไนเต็ดอาหรับเอมิเรต	n.a.	11,150	26,100	46,000

แหล่งที่มา : Elizabeth Picard, ‘Arab military in politics:From revolutionary Plot to authoritarian state’ , ใน Added Dawisha and I.William Zartmant (eds) , *Beyond Coecion* : The Durability of the Arab State (London: Croom Helm, 1988). หน้า 119 ; International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance* , 1969-84

รัฐบาลในตะวันออกกลางสองรัฐบาลที่ต้องอาศัยการอุดหนุนของกองทัพอาชีพเป็นอย่างมากเพื่อการอยู่รอดก็คือรัฐบาลกษัตริย์ในจอร์แดนและโมร็อกโก ทั้งสองนี้มีอะไรเหมือนกันอยู่เป็นส่วนมาก ในแต่ละรายส่วนใหญ่กองทัพของพวกเขาประเทศมหาอำนาจอาณานิคมเป็นผู้ก่อตั้งขึ้นจึงมีการบังคับบัญชาและการควบคุมโดยนายทหารต่างด้าวต่อไปเป็นระยะสองสามปีหลังจากได้รับเอกราช แล้วก็ในแต่ละรายกระบวนการของการทำให้คณะนายทหารที่มีขนาดใหญ่ “กลายเป็นชาวพื้นเมือง”นั้นเป็นเรื่องยากและนำไปสู่ความพยายามทำรัฐประหารซึ่งปราบปรามได้ยาก ข้อสุดท้ายคือทั้งกษัตริย์ฮุสเซน (Hussein) แห่งจอร์แดนและกษัตริย์ฮัสซัน (Hassan) แห่งโมร็อกโกต่างก็ใช้สูตรเดียวกันเพื่อจะได้รับความจงรักภักดีจากกองกำลังของตน คือใช้ความสนใจของกษัตริย์ต่อความต้องการประจำวันของพวกทหารในฐานะที่เป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดรวมทั้งเป็นการสร้างอาชีพที่มีเกียรติและได้รับค่าจ้างดีสำหรับผู้คนที่ถูกเกณฑ์มาจากพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นเผ่าและมีลักษณะอนุรักษ์นิยมเป็นส่วนมากและมีโอกาสมากมายในการที่จะเข้ามาสู่ธุรกิจหรือการเป็นข้าราชการหลังจากออกจากทหารแล้ว หากทำได้สำเร็จดังนี้ กษัตริย์ก็จะมีกองกำลังสำหรับต่อสู้ที่มีประสิทธิภาพและไว้ใจได้ซึ่งจะทำการรบในสนามรบได้ดีและสามารถใช้เพื่อรักษาความมั่นคงภายในได้ด้วย เนื่องจากเรื่องที่ว่ามันมีมาตรการควบคุมกองกำลังที่คล้ายกับทหารได้เป็นอย่างดี

ในส่วนที่เกี่ยวกับจอร์แดนนั้นพื้นฐานของกองทัพก็คือสมาคมสหายสงครามในอาหรับ ซึ่งมีชาวอังกฤษเป็นนายทหารและมีพลทหารส่วนใหญ่ที่มาจากสมาชิกของเผ่าเล็กๆทางภาคใต้ สมาคมนี้ขยายออกไปอย่างรวดเร็วในปลายทศวรรษ 1940 และต้นทศวรรษ 1950 และได้ประสบกับวิกฤติการณ์สำคัญอันแรกเมื่อได้เข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเมืองของนักชาตินิยมหัวรุนแรงชาวปาเลสไตน์และชาวอาหรับในช่วงเวลาที่ตามมาหลังการที่อังกฤษ – ฝรั่งเศสและอิสราเอลรวมกันเข้าโจมตีคลองสุเอซเมื่อตอนที่บารมีของประธานาธิบดีนัสเซอร์ขึ้นถึงขีดสูงสุด ส่วนกษัตริย์ฮุสเซนนั้นได้จัดการป้องกันพระองค์เองด้วยการรวบรวมนายทหารที่มีความจงรักภักดีต่อพระองค์เพื่อวางแผนการรัฐประหารทางทหารที่เป็นไปได้ในเดือนเมษายน 1957 มีการกวาดล้างผู้คนที่ไว้วางใจไม่ได้ออกไปแล้วก็จัดกองทัพเสียใหม่ในพื้นฐานที่ปลอดภัยกว่า[13] นี่รวมถึงการลดความสำคัญของทหารชาวปาเลสไตน์ที่มีการศึกษาดีกว่าและมีหัวทางการเมืองมากกว่าด้วยการจำกัดพวกเขาไว้กับอาวุธที่ต้องใช้เทคนิคสูง ครั้นแล้วก็ไปเกณฑ์คนจำนวนมากๆมาจากเผ่าต่างๆให้มาคอยควบคุมหน่วยรถถังและทหารราบซึ่งคาดว่าจะต้องทำการต่อสู้อย่างมากมาย ผลก็คือได้มีกองทัพจำนวนมากที่ยังคงจงรักภักดีต่อกษัตริย์อยู่ตลอดเวลาที่มีความเดือดร้อนนับตั้งแต่การพ่ายแพ้ฝ่ายอิสราเอลที่ฝั่งตะวันตกในระหว่างสงครามเดือนมิถุนายน 1967 ไปจนถึงการต่อสู้อย่างดุเดือดกับกองกำลังทหารกองโจรของหน่วยต่อต้านของปาเลสไตน์ในกรุงอัมมานและทางภาคเหนือในปี 1970/71 อย่างไรก็ตามค่าโสหุ้ยในการทนุบำรุงกองกำลังเช่นนั้นก็มักจะมีราคาแพง จึงต้องการความช่วยเหลือจากต่างประเทศเป็นจำนวนมากและกินงบประมาณในประเทศเป็นจำนวนมากพอใช้

แกนกลางของกองทัพสมัยใหม่ของโมร็อกโกซึ่งเกิดขึ้นเป็นทางการเมื่อเดือนเมษายน 1956 นั้นมีชาวโมร็อกโกเป็นผู้จัดหามาให้ ส่วนใหญ่เป็นชาวเบอร์เบอร์ (Berber) จากภาคใต้ซึ่งเคยทำงานกับหน่วยรบของ

ฝรั่งเศสและสเปนในสมัยอาณานิคม จนกระทั่งปี 1960 จึงได้อาศัยพวกนายทหารฝรั่งเศส และ ทหารชั้นประทวนให้เป็นผู้นำและช่วยฝึกฝนให้ หัวหน้านายทหารคนแรกคือโอรสของกษัตริย์เอง – เจ้าชายฮัสซันผู้ซึ่งได้อุทิศความสนใจเป็นอย่างมากต่อเรื่องนี้ทั้งก่อนและหลังจากพระองค์ทรงสืบอำนาจต่อจากพระราชบิดาใน ปี 1961 ทั้งนี้จึงมีส่วนเกี่ยวข้องโดยอัตโนมัติกับปัญหาการควบคุมกองทัพในการต่อสู้อย่างดุเดือดกับนักการเมืองชาตินิยมที่เป็นกังวลในการที่จะลดสิทธิพิเศษของกษัตริย์ลงไป โดยทั่วไปแล้วพวกนายทหารก็ยังจงรักภักดีต่อกษัตริย์อยู่ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามที่นำโดยทหารในอันที่จะลอบปลงพระชนม์พระองค์ในปี 1971และ 1972 ก็ตาม นับตั้งแต่นั้นมากองทัพที่ได้รับการกวาดล้างแล้วมีการจัดการใหม่ก็ได้กลายเป็นป้อมปราการอันสำคัญของอำนาจกษัตริย์ที่คอยควบคุมความมั่นคงภายในโดยการจัดหานายทหารให้แก่กองกำลังตำรวจที่คล้ายทหารหน่วยต่างๆและมีบทบาทสำคัญอย่างแข็งขันในตอนที่กษัตริย์ฮัสซันได้ไปยึดแถบทะเลทรายสะฮาราของสเปนมาได้

บางทีตัวอย่างที่ดีที่สุดขององค์การทหารแบบที่สอง คือแบบที่มีกองกำลังของเผ่ารวมกับกองทัพอาชีพก็คือซาอุดิอาระเบียนั่นเอง ในช่วงสิบปีแรกที่มีรัฐนี้ขึ้นมา ราชวงศ์ที่ปกครองต้องอาศัยเผ่าต่างๆเพื่อหาทหารมาให้เป็นจำนวนมากด้วยการชักชวนบางคนให้มาตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรอยู่ในที่ตั้งซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญและคอยรวบรวมคนอื่นๆ อีกเมื่อถึงโอกาสที่ต้องการ ปรากฏว่าเป็นที่น่าพอใจเป็นอย่างมากในสมัยที่การมีชาวอังกฤษอยู่ในสถานที่ต่างๆ หลายแห่งรอบๆคาบสมุทรอาระเบียกลายเป็นเครื่องป้องกันชาวซาอุดิอาระเบียจากพลังอื่นๆ ที่ทันสมัยกว่าซึ่งอาจจะพยายามโค่นล้มพวกเขา ตอนนี้ยังมีเงินเพื่อใช้จ่ายในการทหารอยู่ไม่มากรวมทั้งมีความหวาดกลัวจากเหตุผลที่ว่าการที่มีหน่วยของนายทหารวิชาชีพอยู่อาจจะสร้างพื้นฐานของการต่อต้านทางการเมืองขึ้นได้ ถึงกระนั้นก็ดียังมีแรงกดดันให้สร้างกองกำลังที่ถาวรมากขึ้นมา โดยเฉพาะหลังจากการส่งน้ำมันงวดแรกออกไปขายในต่างประเทศแล้วซึ่งไม่ใช่เพียงแต่จะทำให้ได้เงินสดมาเท่านั้นแต่ยังทำให้ชาวซาอุดิมีสถานที่มีค่าซึ่งจะต้องปกป้องเอาไว้ด้วย ผลก็คือมีการเกณฑ์ทหารรักษาพระองค์จำนวนไม่มากมา ต่อมาก็มีแกนกลางของกองทัพมืออาชีพที่ได้รับการฝึกฝนจากชาวอเมริกัน

แรงกระตุ้นอันต่อไปที่ทำให้กองทัพขยายออกไปนั้นมีมาในปี 1962 ซึ่งมีการโค่นล้มรัฐบาลของอิมามอะหฺหมัด (Ahamad)ในเยเมนเหนือโดยนายทหารที่นิยมนัสเซอร์กลุ่มหนึ่ง ตามมาด้วยสงครามกลางเมืองซึ่งผู้นิยมกษัตริย์ซึ่งได้รับการอุดหนุนจากซาอุดิอาระเบียต้องเผชิญหน้ากับรัฐบาลสาธารณรัฐซึ่งมีกองกำลังอาสาสงครามชาวอียิปต์ที่มีขนาดใหญ่มากขึ้นและมีเจตนาร้ายซึ่งครั้งหนึ่งเคยมีจำนวนถึง70,000 นาย ถึงกระนั้นก็ดีราชวงศ์กษัตริย์ของซาอุดิก็ยังคงดำรงต่อไปด้วยความระมัดระวังเช่นเคย มีความสำนึกถึงความสำคัญของการระมัดระวังตัวเป็นอย่างมากในตอนที่กองทัพของนัสเซอร์เข้ามาใกล้พรมแดนของรัฐเข้าทุกทีและถูกสนับสนุนให้วางแผนการทหารอย่างรุนแรงอย่างน้อยสองครั้งเพื่อต่อสู้กับกองทัพนั้น สูตรที่ใช้สำหรับควบคุมนั้นมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้คือ การใช้เจ้าชายในพระราชวงศ์ทำหน้าที่ดูแลความมั่นคงภายในในกองทหารพิทักษ์ชาติซึ่งแยกออกไป ส่วนใหญ่เป็นผู้คนที่มาจากเผ่าที่มีความจงรักภักดี กับการจ้างนายทหารต่างชาติเพื่อให้จัดหาคำแนะนำด้านเทคนิครวมทั้งการป้องกันรัฐประหารซึ่งอาจมีต่อไปด้วย

นอกจากนั้นทางราชวงศ์ยังพร้อมที่จะจ่ายเงินก้อนโตไม่ใช่เพียงเพื่อจัดซื้ออาวุธใหม่ๆเท่านั้นแต่เพื่อสร้างโรงทหาร บ้านเรือนและโรงพยาบาลของทหารด้วย ผลที่ได้ดูเหมือนจะทำให้ชนชั้นนายทหารที่ไว้วางใจได้ได้รับสิทธิพิเศษสูงขึ้นมาก ยกเว้นแต่พวกนักบินในกองทัพอากาศต้องใช้เวลาในการฝึกฝนหรือจัดการเพียงเล็กน้อยและไม่อาจคาดได้ว่าจะต่อสู้อย่างมีประสิทธิภาพใหญ่หลวงนักในสงครามใดๆ ในระหว่างนั้นพวกเพื่อนบ้านประเทศเล็กๆแถบอ่าวของซาอุดิอาระเบียต่างก็ทำตามตัวอย่างเหมือนอย่างนั้นกันมากทั้งหมดล้วนแต่สร้างกองทัพเล็กๆที่ประกอบด้วยอาวุธราคาแพง ได้รับการฝึกฝนโดยผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศและอยู่ใต้การบังคับบัญชาของสมาชิกของราชวงศ์ที่ปกครองอยู่นั่นเอง ความอ่อนแอไม่เป็นนักรบที่เก่งกาจได้ถูกเปิดเผยออกมาอย่างทารุณในตอนที่อิรักบุกคูเวตในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1990

ตัวอย่างที่สาม – ได้มีการทดลองตั้งกองทัพของประชาชนขึ้นเป็นระยะเวลาสั้นๆทั้งในลิเบียและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเยเมน (คือ PDRY หรือเยเมนใต้) ในรายของลิเบียนั้นการโค่นล้มกษัตริย์ของพันเอก กอซาฟี (Qadhafi) และเพื่อนร่วมงานของเขาพยายามที่จะระดมเอาการสนับสนุนจากประชาชนมา อย่างไรก็ตามในตอนต้นทศวรรษ 1980 เมื่อนึกกลัวความไม่พอใจที่เพิ่มขึ้นภายในกลุ่มนายทหารกอซาฟีก็เริ่มพูดถึงการล้มเลิกกองทัพประจำเสียอย่างเป็นทางการและเอากองกำลังใหม่ของประชาชนซึ่งประกอบด้วยพลเมืองทั้งหมดซึ่งตอนนี้จะได้รับการฝึกฝนอาวุธมาแทนที่ เขาบอกว่าไม่ควรจะทิ้งอำนาจทางการทหารไว้ในมือของกองทัพอาชีพ เขากล่าวว่า “มิฉะนั้นแล้วพวกเขาก็จะมีอำนาจเหนือประชาชน”[14] อย่างไรก็ดีถึงแม้ว่าโปรแกรมการฝึกฝนเช่นนั้นจะได้มีขึ้นเพื่อนักศึกษาและกลุ่มคนงานต่าง ๆอย่างเช่นคนงานในภาคน้ำมันก็ตาม แต่ก็ไม่มีความพยายามที่จะจัดกองทัพขึ้นมามากกว่าที่จะลดสิทธิพิเศษของพวกนายทหารลงไปและส่งสมาชิกของกองทหารพิทักษ์การปฏิวัติและคณะกรรมการของประชาชนเข้าไปในกองทหารเพื่อควบคุมพวกนายทหารและทหารของพวกเขา นี่จึงมีผลโดยฉับพลันแก่ขวัญกำลังใจของทหารและอาจจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้มีความพยายามที่จะปลงชีวิตของกอซาฟีในปี 1984 และ 1985[15] กอซาฟีก็โต้ตอบด้วยการปราศรัยอีกหลายครั้งถึงความจำเป็นที่จะต้องเอา ‘กองทัพของประชาชน’ มาแทนกองทัพประจำการ[16] แต่จนป่านนั้นก็ยังไม่มีการลงมืออย่างใดที่สนับสนุนโครงการนี้ ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเป็นเพราะกองทัพประจำซึ่งมีคลังอาวุธใหญ่โตเต็มไปด้วยอาวุธอันทันสมัยของรัสเซียนั้นเป็นเครื่องมือที่จะขาดเสียมิได้ของนโยบายรัฐบาลทั้งภายในประเทศลิเบียและข้ามเขตแดนทางใต้เข้าไปในประเทศชาด (Chad)

ความพยายามที่จะสร้างองค์การทางทหารปฏิวัติแบบใหม่ขึ้นมานั้นได้รับผลสำเร็จแต่เพียงเล็กน้อยในเยเมนใต้ ที่นั่นหลังจากการถอนกลับไปของอังกฤษในปี 1968 ได้ไม่นาน รัฐบาลแนวหน้าปลดปล่อยแห่งชาติ (the National Liberation Front Government) ก็ได้สร้างมาตรฐานจำนวนหนึ่งขึ้นมาเพื่อจัดตั้งกองทัพที่ได้เป็นมรดกมาจากสมัยอาณานิคมและโอนมันไปอยู่ใต้การควบคุมของพลเรือนที่ไว้วางใจได้ ได้มีการ

นำเอาเลขานุการแห่งการเมืองเข้ามาในกองกำลังติดอาวุธทุกระดับในขณะที่มีการจัดการเกณฑ์ทหารและเลื่อนชั้นเพื่อจะลดการแบ่งแยกทางเผ่าในท่ามกลางกองทหารลง[17] อย่างไรก็ตามนี่ไม่เป็นการเพียงพอที่จะหยุดยั้งกองทัพมิให้มาเกี่ยวข้องในการต่อสู้กันภายในเพื่อชิงอำนาจระหว่างพวกผู้นำของพรรคสังคมนิยมเยเมน (Yemen Socialist Party) ดังที่แสดงอยู่ในลักษณะที่น่าตื่นเต้นที่สุดในการต่อสู้อย่างดุเดือดระหว่างผู้สนับสนุนทางทหารแก่ประธานาธิบดีอาลี นาซิรมุฮัมมัด (Ali Nassir Muhammad) กับผู้สนับสนุนคู่แข่งขันของเขาเมื่อเดือนมกราคม 1986

กองทัพอาหรับแบบสุดท้ายคือกองทัพสารภาพผิดนั้นมีลักษณะพิเศษอย่างยิ่งสำหรับเลบานอน ได้รูปแบบพิเศษแห่งการจัดองค์การและบทบาทภายในระบบการเมืองมาจากปัจจัยสำคัญสองประการ ประการหนึ่งคือวิธีที่ความสมดุลของนิกายศาสนามิได้สะท้อนอยู่เฉพาะแต่ในความพยายามที่จะเกณฑ์เอาชาวคริสเตียนกับชาวมุสลิมมาในจำนวนเท่าๆ กันอย่างคร่าวๆ เท่านั้น แต่มีอยู่ในการแบ่งกองทัพออกเป็นหน่วยต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยนิกายหนึ่งนิกายใดด้วย ประการที่สองคือความเห็นเป็นเอกฉันท์ในหมู่นักการเมืองคนสำคัญที่ว่าควรสร้างกองทัพให้มีขนาดเล็กๆ คงจะเป็นเพราะเพื่อป้องกันมิให้กองทัพเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองในประเทศรวมทั้งเพื่อป้องกันมิให้ประเทศถูกดึงเข้าไปอยู่ในความขัดแย้งทางทหารกับเพื่อนบ้านของมันโดยเฉพาะอย่างยิ่งอิสราเอล ผลปรากฏว่าในปีแรกๆหลังจากได้รับเอกราชในปี 1943 แล้วกองทัพก็ยังคงมีขนาดเล็กยิ่งกว่ากองตำรวจภูธรเสียอีกและมีอำนาจจำกัดเพื่อรักษาความสงบและเพื่อดูแลให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยเหมาะสม ถึงกระนั้นก็ดี เนื่องจากกองทัพสามารถทำตัวเป็นกองกำลังที่เป็นกลางอยู่ได้ตราบเท่าที่มันยังรวมตัวกันอยู่ กองทหารภายใต้ผู้บังคับบัญชาสูงสุดคนแรกจึงได้เริ่มมีบทบาทที่สำคัญยิ่งขึ้น สิ่งนี้เกิดขึ้นครั้งแรกในปี 1952 เมื่อนายเชฮาบ (Chehab) ปฏิเสธไม่ยอมเข้ามาแทรกแซงเพื่อปราบปรามการประท้วงต่อต้านความพยายามของประธานาธิบดี เบชะรอ อัลคูรี (Beshara al-Khouri) ในการที่จะเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญแล้วก็ทำตนเป็นประธานาธิบดีที่ดูแลเอาใจใส่ทหารเพื่อให้ความสะดวกแก่การโอนอำนาจไปยังประธานาธิบดีคนต่อไปคือนาย คามิล ชามูน (Camille Chamoun) และได้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในปี 1958 เมื่อนายเชฮาบได้เก็บกองทัพของเขาไว้ไม่ให้ไปต่อสู้ระหว่างพวกที่นิยมและพวกที่ต่อต้านนายชามูนและในที่สุดเขาก็ได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีเสียเอง

เนื่องจากตอนที่นายเชฮาบอยู่ในอำนาจนั้นเขามีเจตนาที่จะเริ่มใช้กองทัพเพื่อสนับสนุนความพยายามที่จะปฏิรูปทางการเมืองและการบริหาร จึงเป็นการปูทางที่จะให้มีรัฐบาลทหารของอาหรับเกิดขึ้นอีกได้รัฐบาลหนึ่ง แน่นอนนี่คือสิ่งที่นายทหารหลายคนและนักการเมืองพลเรือนบางคนเชื่อเช่นนี้ อย่างไรก็ตามครั้นแล้วนายเชฮาบเองก็กลับก้าวถอยออกมาจากเส้นทางเฉพาะของเขาโดยขู่ว่าจะลาออกเพื่อเป็นทางที่จะได้การสนับสนุนจากทหาร ครั้นแล้วก็พยายามจะสร้างความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างกองทัพกับรัฐซึ่งกองทัพจะหนุนหลังความพยายามของเขาอย่างเข้มแข็งโดยอยู่หลังฉาก อย่างไรก็ดีผลที่ได้นั้นไม่ใช่ความมั่นคงแต่กลับเป็นสถานการณ์ที่มีนักการเมืองจำนวนมากขึ้นที่หวาดกลัวและไม่พอใจการเข้าแทรกแซงของทหาร โดยเฉพาะองค์การข่าวกรองของทหารคือสำนักที่สอง (the Deuxieme Bureau) กระบวนการนี้ได้สิ้นสุด

ลงในการเลือกตั้งประธานาธิบดีปี1970 เมื่อคนส่วนมากที่ไม่ยอมรับนายเชฮาบได้เลือกนายสุไลมาน ฟรานญิเอห์ (Sulieman Franjieh) ผู้มีอำนาจที่จะลดความสามารถของกองทัพในการที่จะเข้ามาก้าวก่ายในกระบวนการเมืองลงเสียได้ ในสถานการณ์เหล่านี้กองทัพจึงไม่สามารถที่จะมีบทบาทที่เข้มแข็งในวิกฤติการณ์ที่มีมากขึ้นซึ่งนำไปสู่สงครามกลางเมืองในปี 1975 และทิ้งให้กองกำลังอื่นๆ โดยเฉพาะกองอาสาสมัครชาวคริสเตียนและฝ่ายซ้ายซึ่งมีทหารกองโจรชาวปาเลสไตน์เป็นผู้ช่วย –สู้รบกันในหมู่พวกตัวเอง ความพยายามของนายทหารในเดือนกุมภาพันธ์ 1976 นั้นเป็นความพยายามครั้งสุดท้ายบรรดาของบรรดานายทหารในการที่จะใช้กองทัพเป็นกำลังซึ่งเป็นกลาง แต่ตอนนี้กองทัพก็อ่อนแอและแตกแยกกันเกินไปจนกว่าจะมีบทบาทเช่นนั้นได้ และต่อมาอีกไม่กี่ปีการแข็งข้อต่อต้านของนายทหารมุสลิมหนุ่มคนหนึ่งก็ได้เริ่มกระบวนการแบ่งแยกขึ้นซึ่งทำให้พลทหารชาวคริสเตียนและมุสลิมละทิ้งกองทัพไปและไปรวมกลุ่มกันใหม่เป็นหน่วยตามนิกายศาสนาซึ่งสังกัดอยู่กับกองทหารอาสาสมัครกองใหญ่อย่างหลวมๆ

การทหารและการเมืองในตุรกี อิหร่านและอิสราเอล

การวิเคราะห์บทบาทของทหารในตุรกี อิหร่านและอิสราเอลแสดงให้เห็นปัญหาพิเศษจำนวนหนึ่ง ในขณะที่ในตุรกีกองทัพได้เข้าครอบครองสถานภาพที่สำคัญมากในระบบการเมืองโดยมีการเข้าแทรกแซงอย่างสำคัญในปี 1960 1971 และ 1980 ในอิสราเอลอิทธิพลอันมากมายของฝ่ายทหารมักอยู่เบื้องหลังหน้ากากของการปกครองแบบพลเรือน สำหรับในอิหร่านนั้น ปัญหาสำคัญก็คือการกำหนดสถานภาพที่แตกต่างกันมากระหว่างกองทัพภายใต้ชาห์กับภายใต้รัฐบาลการปฏิวัติแห่งอิสลามหลังปี 1979

ในขณะที่นักสังเกตการณ์ต่างก็เห็นพ้องกันในการรับรู้ว่าทหารมีบทบาทเด่นเป็นพิเศษในตุรกีนั้นกลับไม่มีการเห็นพ้องต้องกันโดยทั่วไปว่าจะอธิบายเรื่องนี้ได้อย่างไร ปัจจัยหนึ่งซึ่งมักจะถูกกล่าวถึงอยู่บ่อยๆ ก็คือการที่กองทัพมีความสำคัญต่อเนื่องกันมายาวนานนับตั้งแต่สมัยออตโตมานแล้วก็มาถึงการสร้างสาธารณรัฐในปี 1923 แต่สิ่งที่สำคัญพอๆ กันดูเหมือนจะเป็นความสามารถของกองทัพในการควบคุมกระบวนการเกณฑ์ทหาร การฝึกฝนและการเลื่อนขั้นของกองทัพเองซึ่งทำให้ตนมีความสามารถเป็นพิเศษที่จะสร้างนักเรียนนายทหารของตัวเองและสร้างวัฒนธรรมของทหารเป็นพิเศษซึ่งแสดงถึงทัศนะของกองทัพเองในเรื่องบทบาทของมัน ภายในสังคมตุรกีขึ้นมา เรื่องนี้ได้ถูกอธิบายไว้เป็นอย่างดีในข้อเขียนของมะหฺเม็ต อาลี บิรันด์ (Mahmet Ali Birand) เกี่ยวกับวิธีที่กองทัพเกณฑ์เด็กหนุ่มๆมาจากทั่วแคว้นอนาโตเลียตั้งแต่ตอนที่พวกเขาอายุได้ 12 ปีและเอาพวกเขามาอยู่ใต้กระบวนการที่มีระเบียบวินัยและการฝึกฝนที่มีความมุ่งหมายอย่างชัดเจนที่จะทำให้พวกเขาแยกห่างจากผู้ที่มีความจงรักภักดีและความผูกพันแบบพลเรือนกับรัฐ[18] ผลที่ได้ก็คือองค์การนั้นจะจัดการเพื่อความมุ่งหมายทางการเมืองจากภายนอกได้ยากและมีความสามารถอย่างเด่นชัดในการที่จะรักษาความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในองค์การในเวลาที่สังคมตุรกีเองกำลังแตกแยกออกเป็นชนชั้นต่างๆ ที่แข่งขันกันเป็นกลุ่มเป็นก๊กทางเผ่าพันธุ์และศาสนา

การท้าทายสำคัญข้อแรกต่อการที่จะกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของกองทัพเสียใหม่ภายในรัฐสมัยใหม่นี้ได้มาถึงเมื่อปี 1950 ในตอนที่รัฐบาลของพรรคประชาธิปไตย (Democratic Party) ซึ่งมีนายอัดนาน เมนเดเรส (Adnan Menderes) เป็นหัวหน้าได้เข้าแทนรัฐบาลของพรรค RPP(Republican People's Party = พรรคประชาชนรีบับลิกัน) ที่ทำให้ทหารต้องสูญเสียหุ้นส่วนทางการเมืองที่ตนมีอยู่เป็นเวลานานไป เช่นเดียวกับส่งเสริมให้นายเมนเดเรสพยายามทดสอบความจงรักภักดีที่ไม่แน่นอนของทหาร โดยเข้าไปก้าวก่ายในการเลื่อนขั้นผู้อาวุโส ความเปลี่ยนแปลงอีกอย่างหนึ่งเกิดขึ้นเมื่อตุรกีเข้าสมทบกับ NATO (North Atlantic Treaty Organization – องค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ) อันเป็นเหตุการณ์ที่ถึงแม้ว่าพวกนายทหารจำนวนมากจะชื่นชอบ แต่ก็ทำให้พวกเขาหลายคนได้ตระหนักว่าพวกตนได้รับการฝึกฝนและมีอาวุธมาอย่างเลวเพียงใดเมื่อเทียบกับประเทศสำคัญๆในทวีปยุโรป ความไม่พอใจอันเป็นผลที่ได้มานี้ได้ขึ้นถึงขีดสูงสุดในปี 1950 เมื่อพฤติกรรมแบบเผด็จการของสมาชิกพรรคประชาธิปไตยซึ่งมีมากขึ้นได้จุดประกายการกบฏของทหารขึ้นโดยนายทหารหนุ่มๆ กลุ่มหนึ่งซึ่งถูกนายพลบางคนที่สามารถนำการรัฐประหารโดยอาศัยการจัดตั้งคณะกรรมการเอกภาพแห่งชาติ (National Unity Committee – NUC) ขึ้นมานำมาอยู่ใต้บังคับบัญชาของตนและมีความเป็นเอกภาพเพียงพอที่จะเห็นพ้องกันว่าหลังจากการประกาศรัฐธรรมนูญฉบับใหม่และมีการเลือกตั้งครั้งใหม่แล้วกองทัพควรจะคืนอำนาจไป แต่การที่จะหาทางให้ฝ่ายทหารมีความร่วมมือกับรัฐบาลพลเรือนได้ในอนาคตกินเวลามากกว่านั้น แก้ปัญหาได้ด้วยการจัดตั้งองค์กรที่ถาวรขึ้นใหม่คือ สภาความมั่นคงแห่งชาติ (The National Security Council) ซึ่งบทบาทตามรัฐธรรมนูญขององค์กรนั้นยอมให้สภานี้ให้ 'คำแนะนำ'ในเรื่องราวที่เกี่ยวกับการทหารแก่คณะรัฐบาลได้ รวมทั้งมีความเป็นพันธมิตรโดยปริยายขึ้นระหว่างนายทหารอาวุโสกับนายสุไลมาน เดมิเรล (Suleyman Demirel) หัวหน้าพรรคยุติธรรม (Justice Party) ในฐานะที่เป็นผู้สืบต่อที่ประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งต่อจากพรรคประชาธิปไตยที่ถูกสั่งให้เลิกไป[19]

การแทรกแซงที่สำคัญครั้งต่อไปมีลักษณะหลายอย่างที่เหมือนกับครั้งแรก มันได้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในเวลาที่กำลังมีความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจมากขึ้นและทำให้มันเด่นขึ้นมาในโอกาสนี้โดยความรุนแรงทางการเมืองซึ่งส่วนใหญ่มาจากฝ่ายซ้าย นอกจากนั้นยังมีเครื่องหมายมากมายที่แสดงว่ามีการบังคับให้พวกนายพลทั้งหลายต้องทำเช่นนั้นเพราะกลัวว่าบรรดานายทหารชั้นรองๆจะก่อรัฐประหารขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แต่ในโอกาสนี้พวกนายพลกลับแตกแยกกันมากกว่าครั้งที่แล้ว ก็จึงสามารถเห็นพ้องกับการจัดตั้งรัฐบาลพลเรือนใหม่ซึ่งมีอำนาจที่จะแนะการแก้ไขรัฐธรรมนูญซึ่งจำกัดเสรีภาพทางการเมืองในบริเวณพื้นที่จำนวนหนึ่งได้น้อยกว่าครั้งก่อน นักการเมืองได้ใช้การแบ่งแยกกันในหมู่ทหารเพื่อป้องกันมิให้ผู้สมัครซึ่งเป็นคนของพวกนายพลที่จะสมัครเป็นประธานาธิบดีได้รับการเลือกตั้ง ผลก็คือเป็นการเปิดหนทางให้การปกครองของพลเรือนได้กลับมาอย่างโปร่งใสหลังจากการเลือกตั้งที่มีขึ้นในเดือนตุลาคม 1973

มีเหตุผลดีๆ ที่จะทำให้คิดว่ากองทัพคงจะได้บทเรียนจำนวนหนึ่งจากการแทรกแซงในปี 1971 – 3 ซึ่งทำให้มั่นใจว่าการแทรกแซงครั้งต่อไปของกองทัพคือในปี 1980 นั้นค่อนข้างมีลักษณะที่แตกต่างออกไป[20] ในโอกาสนี้แน่นอนคงต้องมีการวางแผนไว้ก่อนรวมทั้งมีการตัดสินใจโดยทั่วไปที่จะรักษากองทัพไว้ให้มีความ

สามัคคีกันให้มากเท่าที่จะเป็นไปได้ในขณะที่ได้นำเอารัฐธรรมนูญฉบับใหม่กับโครงสร้างใหม่ทางการเมืองซึ่งทำการกวาดล้างนักการเมืองเก่าๆออกไป[21] แต่เราจะต้องระวังอยู่เสมอในการที่จะยอมรับคำอธิบายของฝ่ายทหารเกี่ยวกับแรงกระตุ้นของพวกเขาเองเพื่อจะเอาหน้า โดยเฉพาะเมื่อมีการรณรงค์ในเรื่องความสัมพันธ์ร่วมกับประชาชนเพื่อแสดงว่ากองทัพคือผู้ตัดสินและผู้รับใช้ผลประโยชน์แห่งชาติของตุรกีอย่างเป็นกลางซึ่งถูกบีบบังคับอย่างไม่เต็มใจให้เข้าไปก้าวก่ายในสถานการณ์ของความวุ่นวายทางสังคมและการแตกสลายลงโดยสิ้นเชิงของการบริหาร[22] ในขณะที่มีความจริงอย่างแน่นอนว่าความรุนแรงทางการเมืองและนิกายศาสนาได้เริ่มทรุดโทรมลงจนกลายเป็นสงครามกลางเมืองและยังมีเหตุผลทางทหารที่รีบด่วนอีกด้วยในการที่ทหารจะต้องเข้าไปแทรกแซง ที่สำคัญก็คือความกลัวว่าความขัดแย้งจะท่วมท้นเข้าไปในกองทหารและความเป็นห่วงว่าสิ่งแวดล้อมด้านเศรษฐกิจและสังคมจะเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์ของฝ่ายทหารในด้านการเกณฑ์ทหาร การผลิตอาวุธและกิจกรรมต่างๆ ของเงินทุนเพื่อช่วยเหลือกองกำลังติดอาวุธ (Armed Forces Assistance Fund – OYAK) กองใหญ่ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อจัดการกับเงินบำนาญให้ทหารเมื่อปี 1961[23] นอกจากนั้นยังมีความสนใจของฝ่ายทหารเป็นพิเศษที่คล้ายคลึงกันในการที่จะได้พ้นเสียจากฉากทางการเมืองให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ดังจะเห็นได้จากคำปราศรัยของนายพลเอฟเรน (Evren) ซึ่งกล่าวแก่นักเรียนนายทหารบางคนที่วิทยสถานสงครามเพียง 12 วันหลังจากรัฐประหารในเดือนกันยายน 1980 ว่า :

> *เมื่อใดก็ตามที่กองทัพก้าวเข้าไปในการเมือง มันก็จะเริ่มสูญเสียระเบียบวินัยของมันไป และจะถูกนำไปสู่ความทุจริตฉ้อฉลทีละน้อย _____ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอสั่งพวกท่านไว้อีกครั้งหนึ่งว่าจงอย่าได้เอาการกระทำในปัจจุบันนี้ของเราเป็นตัวอย่างแก่พวกท่านเลยและจงอย่าได้ไปเกี่ยวข้องกับการเมือง เราต้องกระทำเช่นนั้นตามคำสั่งและการบังคับบัญชาเพื่อรักษากองทัพไว้ให้พ้นจากการเมืองและเพื่อทำให้มันสะอาดปลอดจากสิ่งสกปรกจากการเมือง*[24]

ได้มีการอภิปรายถึงความพยายามของฝ่ายทหารที่จะวางโครงสร้างระบบการเมืองของตุรกีเสียใหม่เพื่อทำให้มันเป็นปกติพ้นจากสิ่งที่ถือว่าเป็นอิทธิพลอันเต็มไปด้วยอันตรายของการเมืองซึ่งเกิดขึ้นที่อื่น (โปรดดูบทที่ 5) แต่ในระดับที่มีลักษณะทั่วไปยิ่งขึ้นความพยายามเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดคำถามสำคัญๆเกี่ยวกับการวิเคราะห์ของนายทหารถึงสิ่งที่ได้ผิดพลาดไปในตุรกีและเรื่องที่ว่าจะทำให้ถูกต้องได้อย่างไรจึงจะดีที่สุดเมื่อมองจากมุมมองของพวกเขา คำอธิบายไม่ได้เริ่มต้นด้วยการตรวจตราดูปัญหาเหล่านั้นซึ่งเกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว แต่เริ่มต้นด้วยความรู้สึกว่าไม่ว่าความยากลำบากอะไรก็ตามที่มีอยู่นั้นมิได้รับการจัดการอย่างเหมาะสมโดยพวกนักการเมืองที่กระหายอำนาจและใจแคบหรือมิฉะนั้นก็ถูกทำให้เลวร้ายลงยิ่งขึ้นโดยเจตนาโดยชาวเตอร์กที่ถูกนำไปในทางที่ผิดภายใต้อิทธิพลของอุดมการณ์ต่างประเทศที่เต็มไปด้วยอันตราย จากนี้จึงเป็นไปว่าหนทางข้างหน้าก็คือจะต้องสร้างโครงสร้างซึ่งจะทำให้พรรคแห่งชาติใหม่ๆ ที่มีบุคคลที่มีจิตใจเห็นแก่ประโยชน์ของประชาชนเป็นผู้นำ สามารถสร้างนโยบายสร้างสรรค์ที่จะแยกห่างออกจากอิทธิพลอันเต็มไปด้วยอันตรายของกลุ่มชนชั้นหรือกลุ่มผลประโยชน์ที่ตั้งอยู่ในสังคมมากกว่านี้ได้ ไม่ต้องสงสัยเลยว่าพวกนายทหารในกองทัพอื่นๆหลายกองทัพย่อมเห็นด้วย

แต่ปัญหามีอยู่ว่าไม่สามารถจะเลิกล้มชีวิตด้านการเมืองของสังคมอุตสาหกรรมที่มีลักษณะแบบเมืองอย่างมากนั้นไปอย่างง่ายๆได้ด้วยวิธีนี้ และในบรรดาสิ่งอื่นๆหลายอย่างนั้นพรรคใหม่ๆจำเป็นจะต้องเชื่อมโยงกับผลประโยชน์ที่มีอยู่หรือมิฉะนั้นก็จะต้องสูญพันธุ์ไปจากการเลือกตั้ง

หลังจากการเลือกตั้งซึ่งทำให้พรรคมาตุภูมิ (Motherland Party) ของนายตุรกัต โอซาล (Turgat Ozal) ขึ้นสู่อำนาจในปี 1983 ชีวิตทางการเมืองของตุรกีก็เริ่มค่อยๆเคลื่อนไปสู่ความสมดุลย์ใหม่ระหว่างฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือน ทางด้านหนึ่งประธานาธิบดีซึ่งเป็นฝ่ายทหาร คือนายพลเอฟเรน หรือสมาชิกของสภาความมั่นคงแห่งชาติต่างก็ไม่สามารถหากลไกที่จะมีอิทธิพลต่อรัฐบาลพลเรือนในพื้นฐานประจำวันได้ทั้งๆ ที่มีอำนาจมากในเมื่อพวกเขาได้ละทิ้งการอาศัยการใช้กำลังแบบเผด็จการประจำไปแล้ว อีกด้านหนึ่งแม้แต่ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ นายกรัฐมนตรีที่ได้รับการเลือกตั้งมาก็มีอำนาจหน้าที่พอเพียงที่จะเริ่มวางนโยบายของตนเอง และเมื่อมีความมั่นใจพอก็สามารถที่จะท้าทายฝ่ายทหารได้จากจุดยืนส่วนหนึ่งของตนเอง ตัวอย่างเช่นโดยการพยายามจะมีอิทธิพลต่อการเลื่อนตำแหน่งของทหารอาวุโสเป็นต้น ปัจจัยอื่นๆที่ทำให้สถานภาพของพลเรือนมีมากกว่าฝ่ายทหารก็คือความมั่นคงที่รัฐบาลพรรคมาตุภูมิจัดหาให้เกือบตลอดทศวรรษ1980 และการตกลงใจที่จะสมัครเป็นสมาชิกของชุมชนยุโรป (Europe Community) ในเดือนเมษายน 1987 ผลก็คืออะไรบางอย่างที่เป็นการแบ่งแรงงานทางการเมืองออกโดยปริยายโดยฝ่ายทหารได้รับงบประมาณของชาติเกือบสองเท่าในระหว่างปี 1980 – 1985 และมีบทบาทอันสำคัญอยู่ในเรื่องความมั่นคงภายในประเทศโดยละการวางนโยบายในด้านอื่นๆ ส่วนใหญ่ไว้ให้แก่รัฐบาลพลเรือน[25] เหตุการณ์เช่นนี้ดำเนินต่อไปหลังจากที่นายโอซาลได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีคนแรกของตุรกีที่ไม่ใช่ทหารในปี 1989 โดยอาศัยการที่เขาใช้สภาความมั่นคงแห่งชาติ (ซึ่งประกอบด้วยรัฐมนตรีอาวุโส 4 คนและหัวหน้าของหน่วยกองทัพสำคัญๆ 4 หน่วยคือ กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศและกองตำรวจภูธร) เป็นอย่างมากกว่าคณะรัฐมนตรีของเขาเองในฐานะที่เป็นองค์กรที่ปรึกษาและวางนโยบายที่สำคัญ ความคิดบางอย่างในเรื่องการจัดการสภาของประธานาธิบดีนั้นได้มาจากการลาออกของผู้บัญชาการกองทัพบกคือนายพลโตรัมเตย์ (Torumtay) ในเดือนธันวาคม 1990 นายพลโตรัมเตย์นั้นเป็นคนที่นายโอซาลเลือกมาเองเมื่อตอนที่เขาได้รับการแต่งตั้งในเดือนกันยายน 1987 แต่นั่นก็ไม่เพียงพอที่จะป้องกันสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนว่าเป็นการไม่เห็นด้วยอย่างสำคัญเกี่ยวกับวิธีตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องราวด้านทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความตึงเครียดอย่างแรงหลังจากตอนที่อิรักบุกคูเวต

ทั้งๆ ที่มีความคล้ายคลึงกันหลายอย่างระหว่างนโยบายของอตาเตอร์กในตุรกีกับนโยบายของชาห์ในอิหร่าน แต่บทบาทของทหารที่มีอยู่ในสองประเทศนี้ก็ค่อนข้างจะแตกต่างกัน บางทีเหตุผลที่สำคัญที่สุดในเรื่องนี้อาจจะเป็นเรื่องที่ว่าในอิหร่านนั้นกองทัพจะอยู่ภายใต้การควบคุมของกษัตริย์อย่างเหนียวแน่นอยู่เสมอและไม่เคยได้รับอนุญาตให้สร้างเอกลักษณ์ทางสถาบันของตัวเองหรือทัศนะในเรื่องตำแหน่งแห่งที่ของตนภายในชาติได้เลย ชาห์ทั้งสององค์ล้วนแต่หลงใหลอยู่กับความจงรักภักดีของพวกนายทหารและไปไกลจนถึงกับแสดงอำนาจส่วนตัวของพระองค์ออกมาโดยกีดกันมิให้พวกนายพลกระทำการสิ่งใดอย่างมีเสรีและ

โดยการเป็นประธานอยู่เหนือระบบการฉ้อราษฎร์บังหลวงที่มีใบอนุญาตซึ่งนายทหารแต่ละคนสามารถจะทำเงินได้ก้อนโตเว้นแต่ต้องเสี่ยงจากการถูกไต่สวนและลงโทษถ้าหากว่าผู้ปกครองเกิดไม่ถูกกับเขาขึ้นมา ในสถานการณ์เหล่านี้ทั้งๆ ที่กองทัพจะมีขนาดใหญ่โตและได้รับงบประมาณมากแค่ไหนก็ตามโดยเฉพาะในทศวรรษ 1970 แต่กลับมีบทบาทเพียงเล็กน้อยในการวางนโยบายและเป็นแต่เพียงผู้ได้รับอาวุธอันก้าวหน้าของอเมริกาจำนวนมากมายมหาศาลเท่านั้นโดยไม่มีสิทธิ์ที่จะถามว่าจะใช้อย่างไรหรือว่าจะใช้ต่อผู้ที่อาจจะเป็นศัตรูได้แค่ไหน ผลประโยชน์อย่างใหญ่หลวงที่ชาห์ได้จากระบบนี้ได้ถูกแสดงให้เห็นในระหว่างการแสดงพลังของ ประชาชนซึ่งมีอยู่ในขั้นตอนสุดท้ายแห่งการปฏิวัติในปี 1978 ทั้งๆที่ไม่มีการแข็งข้อและกองทัพก็ยังมีความสวามิภักดิ์อยู่อย่างเต็มที่จนกระทั่งหลังจากพระองค์เสด็จออกจากประเทศไป แต่ก็ไม่สามารถใช้อำนาจอันมากมายของทหารได้อย่างถาวรเพื่อต่อต้านฝ่ายตรงข้ามเพราะว่าต้องขึ้นอยู่กับคำสั่งของผู้บัญชาการทหารสูงสุดของกษัตริย์ซึ่งใช้แต่อารมณ์และไม่อยู่กับร่องรอย[26] ในขณะที่อำนาจของชาห์เริ่มพังทลายลงนั้นปัญหาเรื่องการควบคุมฝ่ายทหารในอนาคตก็ได้เริ่มมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะสำหรับอยาตุลลอฮ์ โคมัยนีและบรรดาที่ปรึกษาของเขาในนครปารีสและผู้วางนโยบายชาวอเมริกันในกรุงวอชิงตัน สำหรับพวกอเมริกันนั้น ความที่กลัวว่ากองทัพอาจจะล้มครืนลงหรือมิฉะนั้นก็อาจจะไปเข้ากับฝ่ายปฏิวัติจึงได้สนับสนุนให้จัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวขึ้นเพื่อแทนที่โดยเร็วเท่าที่จะเร็วได้ สำหรับโคมัยนีนั้นเขาเองก็ต้องการจะได้มีอำนาจทางการเมืองในการควบคุมกองทัพเหมือนกัน ถึงแม้ว่าในตอนปลายอาจจะเหมาะสมสำหรับเขาถ้าหากว่ากองทัพจะแตกสลายออกเป็นชิ้นๆ ในทันทีหลังจากที่เขากลับมาถึงกรุงเตหะรานเพื่อจะได้เกิดสุญญากาศซึ่งเขาจะได้เข้าแทนที่โดยเร็วด้วยการก่อตั้งกองกำลังพิทักษ์การปฏิวัติที่เหมือนกับทหารขึ้นก็ตาม และนี่จะเป็นการให้เวลาสำหรับกวาดล้างบรรดานายทหารอาวุโสของชาห์เสียและเอาคนที่มีจิตใจในการปฏิวัติที่ดีกว่าเข้าไปแทนที่ได้ด้วย

หลังจากนี้ไม่นานอิรักซึ่งได้ประมาณการในเรื่องความตกต่ำทางกำลังใจของกองทัพเดิมแล้วจึงตัดสินใจที่จะบุกเข้ามาทางตะวันตกเฉียงใต้ของอิหร่านเป็นการบีบบังคับให้สาธารณรัฐอิสลามใหม่นี้ต้องสร้างกองกำลังทหารของตนขึ้นใหม่เพื่อจะตอบโต้ต่อการคุกคาม คำตอบของอิหร่านคือการใช้หน่วยประจำการผสมกับกองกำลังพิทักษ์การปฏิวัติ มิฉะนั้นแล้วกองทัพที่ยังไว้ใจไม่ได้ก็จะถูกล่อใจให้ฉวยประโยชน์ของชัยชนะที่มันได้รับมาเพื่อก่อการปฏิวัติอีกครั้งหนึ่ง กองกำลังทั้งสองทำงานร่วมกันได้ดีพอใช้ในการขับไล่ผู้รุกรานข้ามเขตแดนกลับไปและได้ยึดเขตแดนสำคัญๆจำนวนหนึ่งทางทิศใต้ของอิรักไว้ได้ด้วย แต่ความมีประสิทธิภาพในระยะยาวของมันนั้นยังเป็นเรื่องที่ต้องเดาเอา สำหรับนักวิจารณ์หลายคนสิ่งสำคัญที่ทำให้อิหร่านได้รับความสำเร็จในระยะต้นนั้นเป็นเพราะกองกำลังพิทักษ์การปฏิวัติซึ่งมีความกระตือรือร้นและความเต็มใจของพวกเขาในการที่จะอุทิศตนอย่างใหญ่หลวงนั่นเอง แต่ก็เป็นที่เห็นได้อย่างชัดเจนด้วยว่ากองทัพประจำก็มีบทบาทที่สำคัญเหมือนกันและก็ได้รับผลประโยชน์ภายในขอบเขตจำกัดจากความจำเป็นที่จะสร้างชั้นเชิงใหม่ๆ ที่ไม่ได้เป็นไปตามแบบแผนมากขึ้นในเมื่อการที่จะใช้อาวุธที่ทันสมัยมากขึ้นในคลังแสงอาวุธอันใหญ่มหึมาของชาห์เป็นไปไม่ได้อีกต่อไปเนื่องจากการเลิกส่งความช่วยเหลือทาง

เทคนิคและเครื่อง อาหลั่ยของอเมริกามาให้[28] อย่างไรก็ดีการที่ขวัญกำลังใจของชาวอิหร่านหมดลงไปในทันทีในฤดูใบไม้ผลิปี 1988 นั้นแน่นอนส่วนใหญ่เนื่องมาจากการสูญเสียนายทหารและทหารชั้นประทวนไปเป็นจำนวนมากในการโจมตีในระยะต้นๆ และความยากลำบากเป็นอย่างมากในการที่จะได้ทหารเกณฑ์ใหม่ๆ ที่จำเป็นที่จะต้องมีเพื่อทำให้กองกำลังพิทักษ์การปฏิวัติมีกำลังความเข้มแข็งอย่างเต็มที่

การวิเคราะห์ถึงบทบาทของทหารอิสราเอลในรัฐและในสังคมนั้นกลายเป็นปัญหาอีกแบบหนึ่ง เริ่มต้นก็คือกองทัพเป็นองค์การที่มีรูปแบบผิดปกติเป็นอย่างยิ่ง ได้รับการจัดตั้งขึ้นในปี 1949 ด้วยสมมติฐานที่ว่าเนื่องจากประเทศไม่มีเงินพอที่จะทนุบำรุงกองทัพประจำขนาดใหญ่ๆได้ ฉะนั้นสิ่งที่ต้องการก็คือ 'กองอาสาสมัครพลเรือนซึ่งได้รับการฝึกฝนและมีอาวุธสำหรับต่อสู้ สามารถจะเคลื่อนกำลังได้ในระยะเวลาเพียงสั้นๆหลังจากออกคำสั่ง'[29] ผลก็คือการสร้างอะไรบางอย่างขึ้นมาซึ่งนักสังเกตการณ์จำนวนมากเลือกที่จะเรียกว่า 'กองทัพของพลเรือน' ซึ่งกำลังส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับขบวนพลสำรอง สิ่งนี้มีความสำคัญตราบเท่าที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพลเรือน – ทหาร ก่อให้เกิดสิ่งที่โฮโรวิตซ์ (Horowitz) ให้ลักษณะว่าเป็น 'ทหารที่เป็นแบบพลเรือนในสังคมที่ส่วนหนึ่งเป็นแบบทหาร'[30] แต่นั่นก็ค่อนข้างจะบดบังข้อเท็จจริงที่มีความสำคัญพอๆกันที่ว่าการที่จะมีกองทัพเช่นนั้นได้จำเป็นที่จะต้องมีแกนอยู่ในกองทหารอาชีพที่ทำงานมาเป็นเวลานานเพื่อจะรักษาความสามารถของมันไว้ระหว่างการรณรงค์ต่างๆ และแกนเหล่านั้นนั่นเองที่มีสถานภาพพอที่จะมีบทบาทสำคัญในการมีอิทธิพลต่อเรื่องที่สำคัญมากๆอย่างเช่น ขนาดของงบประมาณทางทหารและในบางครั้งแม้กระทั่งเรื่องการทำสงครามเองด้วย[31]

เรื่องที่ว่าสถาบันทหารจะใช้อิทธิพลนี้ได้อย่างไรนั้นเป็นคำถามที่สลับซับซ้อน แต่ไม่เป็นที่น่าสงสัยเลยว่าตัวแสดงสำคัญในการนี้ก็คือนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีกระทรวงป้องกันประเทศและหัวหน้าคณะทหารนั่นเอง ในช่วงเวลาปี 1984 – 52 และ 1955 – 1967 นายกรัฐมนตรีสองคนคือนายเดวิด เบน – กูเรียน (David Ben – Gurion) ต่อมาก็นายเลวี เอชโกล (Levi Eshkol) ซึ่งทำหน้าที่เป็นรัฐมนตรีกระทรวงป้องกันประเทศได้จัดการให้ (ในหลักการ) อำนาจในการควบคุมการทหารเป็นอย่างมากแก่คณะรัฐบาล แต่นี่ไม่ใช่กรณีที่เป็นปกติ ความเชื่อในความสำคัญอย่างมากของความมั่นคงของชาติที่นายเบน – กูเรียนมีอยู่อย่างแข็งแกร่งนั้นทำให้เขาต้องปิดบังเรื่องหลายเรื่องจากเพื่อนร่วมงานที่เป็นพลเรือนของเขา หลังจากที่เขาลาออกในปี 1961 ผู้สืบต่อของเขาก็ขาดอำนาจในการที่จะป้องกันไม่ให้หัวหน้าคณะทหารผู้มีความเข้มแข็งเตลิดเปิดเปิงไปตามทางของตนเองได้ ดังนั้นในวิกฤติการณ์ที่นำไปสู่สงครามเดือนมิถุนายน 1967 ผู้ที่เริ่มทำการตัดสินใจสำคัญๆ จึงเป็นฝ่ายทหารหาใช่นายกรัฐมนตรีไม่ โดยเฉพาะหลังจากที่มันได้กดดันให้นายเอชโกลยอมมอบตำแหน่งรัฐมนตรีป้องกันประเทศให้แก่นายพลโมเช ดายัน (Moshe Doyan) นายพลดายันได้เป็นรัฐมนตรีไปจนถึงปี 1974 แล้วนายชิมอน เปเรส (Shimon Peres) สืบต่อเป็นครั้งแรก หลังจากปี 1977 ก็มีนายพลผู้เข้มแข็งอีกคนหนึ่งมาทำหน้าที่แทน นั่นคือนายพลเอเซอร์ วีซแมน (Ezer Weizman) แต่แน่นอนรัฐมนตรีที่มีความสามารถมากที่สุดซึ่งมีอิทธิพลเหนือคณะรัฐบาลก็คือนายพลแอเรียล ชารอน (ปี 1980 – 3) ผู้ได้ทำตำแหน่งของตนให้กลายเป็นสิ่งที่โฮโรวิตซ์เรียกว่า 'อภิผู้บังคับบัญชาสูงสุด' นั่นคือผู้ที่

แข็งแกร่งพอที่จะใช้การควบคุมของเขาเหนือสถาบันการป้องกันประเทศทั้งหมดเพื่อบังคับให้มีการตัดสินใจอย่างสำคัญเกี่ยวกับสันติภาพและสงคราม ที่เด่นที่สุดก็คือการที่เขารุกรานเลบานอนในปี 1982 เพื่อพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงความสมดุลของอำนาจทั้งหมดทางการเมืองระหว่างอิสราเอลกับพวกเพื่อนบ้านชาวอาหรับของเขา[32]

ความพยายามของเปรี (Peri) ที่จะนิยามความสัมพันธ์ต่างๆ สี่แบบ คือความสัมพันธ์ระหว่างนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีกระทรวงป้องกันประเทศและหัวหน้าคณะทหารนั้นแข็งกร้าวจนเกินไป และไม่สนใจต่อความสำคัญอันใหญ่หลวงของบุคลิกภาพ[33] สิ่งที่ตรงประเด็นมากขึ้นก็คือข้อถกเถียงของเขาที่ว่าในแวดวงอันสำคัญต่างๆหลายแวดวงในชีวิตของชาตินั้น ขอบเขตระหว่างทหารกับพลเรือนได้ขยายออกไปอย่างเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายทหาร เรื่องนี้เขาได้อธิบายโดยใช้ปัจจัยจำนวนหนึ่งซึ่งรวมทั้งบทบาททางการเมืองอันสูงส่งของทหารในฐานะที่เป็นผู้ปกครองของฝั่งตะวันตกและฉนวนกาซาหลังจากที่ถูกยึดครองเมื่อปี 1967 และ การเข้ามาสู่การเมืองของนายทหารสำรองผู้อาวุโสที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างเช่น นายพลราบิน (Rabin) อีตัน (Eyton) และชารอน (Sharon) บางทีเรื่องที่สำคัญกว่าเรื่องอื่นๆก็คือเรื่องที่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างพลเรือนกับทหารได้พัฒนาไปเป็นเหมือนเป็นหุ้นส่วนกันมากกว่าจะเป็นระบบที่ฝ่ายพลเรือนจะสามารถควบคุมฝ่ายทหารได้เป็นประจำ[34] เขายังชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงอีกด้วยว่าความพยายามสองครั้งคือในปี 1968 และ 1975 ในอันที่จะกำหนดความรับผิดชอบของแต่ละฝ่ายตามรัฐธรรมนูญนั้นไม่แสดงให้เห็นเลยว่าเป็นสิ่งที่น่าพอใจ[35] และความพยายามครั้งที่สามในทิศทางนี้ก็เช่นเดียวกัน คือความพยายามของคณะกรรมาธิการกาฮาน (Kahan Commission) ในปี 1983 ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีผลทำให้นายพลชารอนถูกปลดออกเนื่องจากนำคณะรัฐบาลไปในทางที่ผิดแต่ก็มิได้นำเอากลไกใหม่ๆสำหรับป้องกันมิให้สถานการณ์ทำนองเดียวกันเกิดขึ้นอีกในอนาคตมาใช้เลย นับตั้งแต่นั้นมาบทบาททางการเมืองของกองทัพก็ได้เพิ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่งเนื่องจากมันมีบทบาทในการปราบปรามการลุกฮือของชาวปาเลสไตน์หรือขบวนการอินติฟาดา (Intifada) ซึ่งเกิดขึ้นในเดือนธันวาคม 1987

แม้กระนั้นก็ดี สำหรับการโวยวายของฝ่ายทหารเพราะต้องอุทิศพลังงานและทรัพยากรไปอย่างมากมายเพื่อรักษาความมั่นคงภายในประเทศจนอาจจะทำให้เกิดความเสียหายแก่การเตรียมพร้อมของมันสำหรับทำสงครามครั้งสำคัญนั้น นักวิจารณ์ส่วนใหญ่ของอิสราเอลรวมทั้งเปรีด้วยต่างก็เชื่อว่าต้องมีความจำกัดในความเกี่ยวข้องทางการเมืองของกองทัพซึ่งไม่น่าจะมีมากจนเกินไป เหล่านี้มิได้ถูกอธิบายในลักษณะของโครงสร้างตามแบบแผนมากนักแต่มีการอธิบายในด้านของค่านิยมที่ต่างก็มีส่วนร่วมอยู่ด้วยกันซึ่งเกี่ยวกับความสำคัญของการรักษาความสำคัญยิ่งของฝ่ายพลเรือนไว้ รวมทั้งความสำคัญของบทบาทของบรรดานายพลที่เปลี่ยนมาเป็นนักการเมืองในการที่จะเก็บเพื่อนร่วมงานในอดีตของพวกเขาไว้ใต้การควบคุมของตน[36]

เชิงอรรถ

1. Maurice Janowitz, *The Military in the Political Development of New Nations* (Chicago: Chicago University Press, 1964); Robin Luckham, *The Nigerian Military: A Sociological Analysis of Authority and Revolt 1960 – 67* (Cambridge: Cambridge University Press, 1971), Introduction.
2. ตัวอย่างเช่น Mehmet Ali Birand, Emret Kapitan, ที่แปลมาใช้ชื่อว่า*Shirts of Steel: An Anatomy of the Turkish Army* (London: I. B. Tauris, 1991); Yoram Peri, *Between Battles and Ballots: Israeli Military in Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983).
3. William Suliman Kilada, 'Christian-Muslim relations in Egypt', ใน Kail C. Ellis (ed.), *The Vatican, Islam and the Middle East*, Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1987, หน้า 258 – 9.
4. Mohammad A. Tarbush, *The Role of the Military in Politics: A Case Study of Iraq to 1941* (London and New York: Kegan Paul International, 1985), หน้า 123 – 33.
5. ตัวอย่างเช่น Robert Springborg, *Mubarak's Egypt: Fragmentation of the Political Order* (Boulder, Colorado: Westview Press, 1989), หน้า 96 – 7; Peter Sluglett and Marion Farouk – Sluglett, *Iraq Since 1958: From Revolution to Dictatorship* (London and New York: Kegan Paul International, 1987), หน้า 120.
6. Brig – Gen (Res.) Aharon Levran, 'Syria's military strength and capability', *Middle East Review*, XIX (Spring, 1987), หน้า 8.
7. Elizabeth Picard, 'Arab military in politics: From the revolutionary plot to the authoritarian state', ใน Adeed Dawisha and I. William Zartman (eds), *Beyond Coercion: The Durability of the Arab State* (London: Croom Helm, 1988), หน้า 139.
8. Peter Sluglett and Farouk – Sluglett, 'Iraq since 1986: The strengthening of Saddam', *Middle East Report*, 167 (Nov./Dec., 1990), หน้า 21.
9. ตัวอย่างเช่น Springborg, *Mubarak's Egypt*, หน้า 98.
10. อ้างใน *Al Yassar Al Arabi / L'Egypte Gauche* (Paris); 79 (Dec., 1986) หน้า 13.
11. Springborg, *Mubarak's Egypt*, หน้า 118 – 23.
12. Alastair Drysdale, 'The succession question in Syria', *Middle East Journal*, 39/2 (Spring, 1985), หน้า 252.

13. P.J. Vatikiotis. *Politics and the Military in Jordan: A Study of the Arab Legion 1921 – 1957* (London: Cass, 1967), หน้า 127 – 34; Uriel Dann, *King Hussein and the Challenge of Arab Radicalism: Jordan 1955 – 1967* (Oxford: Oxford University Press, 1989), หน้า 55 – 67.
14. อ้างจาก Jamahariya Review in 'Libya', Colin Legum, Haim Shaked and Daniel Dishon (eds), *Middle East Contemporary Survey*, VI, 1981 –2 (New York and London: Holmes&Meier, 1984), หน้า 736.
15. Yehudit Ronen, 'Libya', ในItimar Rabinovitch and Haim Shaked (eds), *Middle Est Contemporary Survey*, IX, 1984 – 85 (Tel Aviv: The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, The Shiloah Institute, Tel Aviv University, 1987), หน้า 561- 2.
16. จากที่เดียวกัน
17. Helen Lackner, *P. D. R. Yemen: An Outpost of Socialism Development in Arabia* (London: Ithaca Press, 1985), หน้า 102.
18. Birand, *Shirts of Steel*, บท 1.
19. Feroz Ahmad, *The Making of Modern Turkey*: (London: Harper Collins, 1991, forthcoming).
20. Mehmet Ali Birand, *The Generals' Coup in Turkey: An Inside Story of 12 September 1980* (London: Brassey's, 1987), หน้า 137 – 8, 198 – 208; William Hale, 'Transition to civilian governments in Turkey: The military perspective', ในMetin Heper and Ahmet Evin (eds), *State, Democracy and the Military: Turkey in the 1980s* (Berlin and New York: Walter de Gruyter, 1988) หน้า 163 – 6.
21. ตัวอย่างเช่น, Feroz Ahmad, 'Military intervention and the crisis in Turkey', *MERIP*, 93 (Jan., 1981), หน้า 5 – 6.
22. เล่มเดียวกัน, หน้า 6 – 7.
23. Alan Richards and John Waterbury, *A Political Economiy of the Middle East: State, Class and Economic Development* (Boulder, Colorado: Westview, 1990), หน้า 365 – 6.
24. Hale, 'Transition to civilian governments', หน้า163.
25. Metin Heper, 'The state, the military, and democracy in Turkey', *Jerusalem Journal of International Relations*, 9/3 (1987), หน้า 61 – 3; และ William Hale, 'Generals and politicians in Turkey 1983 – 1990: The process of disengagement', *mimeo* (of paper prepared for Colloquium, 'Turquie 1980 – 1990', Institut d' Etudes Turques, Universite des Sciences Humaines de Strasbourg, Nov., 1990). ตัวเลขต่างๆได้มาจากOffice of the Joint Chiefs of Staff, *Milliyet* (2 May 1986).
26. Shaul Bakhash, *Reign of the Ayatollahs* (London: I. B. Tauris, 1985), หน้า 16 – 18.
27. Sepehr Zabih, *The Iranian Military in Revolution and War* (London and New York: Routledge, 1988), บท 5.

28. เล่มเดียวกัน , บท 9.
29. Edward Luttwak and Dan Horowitz, *The Israeli Army* (London: Allen Lane, 1975), หน้า 76
30. Dan Horowitz, 'The Israeli Defence Forces: A civilianized military in a partially militarized society', ในR. Kolkowicz and A. Korbanski (eds), *Soldiers, Peasants and Bureaucrats* (London: Allen & Unwin, 1982).
31. Peri, *Between Battles and Ballots*, หน้า 130 – 1.
32. Dan Horowitz, 'Changing patterns of civil/military relations in Israel' (Lecture), Oxford, 26 Oct. 1982.
33. Peri, *Between Battles and Ballots*, บท 7.
34. เล่มเดียวกัน , หน้า 172 – 4.
35. เล่มเดียวกัน , หน้า 131 – 43.
36. เล่มเดียวกัน ,บท 5.

9 พรรคการเมืองและการเลือกตั้ง

คำนำ

ในระหว่างต้นศตวรรษที่ 20 ได้มีองค์กรทางการเมืองต่างๆเกิดขึ้นในตะวันออกกลางโดยเรียกตัวเองว่า *พรรค*บ้าง *สหภาพ แนวหน้า สมาคม*บ้าง หรือในกรณีขององค์กรที่ใหญ่ที่สุดและได้รับความสำเร็จมากที่สุดนั้นเรียกตัวเองว่า *ตัวแทน* [คือตัวแทนวาฟดฺ (Wafd) ของอียิปต์] เรื่องนี้มีจุดเริ่มต้นอยู่ในตอนที่เริ่มสร้างแวดวงการเมืองสมัยใหม่ในอาณาจักรออตโตมานและรัฐอื่น ๆ ที่สืบต่อมาของอาณาจักรออตโตมานโดยมีการใช้คำศัพท์ ความคิดและการปฏิบัติด้านการเมืองที่ร่วมกันโดยมีรากฐานอยู่บนแนวความคิดของลัทธิรัฐธรรมนูญนิยมและผู้แทนในรัฐสภาเช่นเดียวกับลัทธิชาตินิยมและในบางกรณีก็รวมทั้งการปฏิวัติด้วย[1] องค์การเหล่านั้นมีรูปแบบต่าง ๆ นานา และมีความสัมพันธ์หลายแบบกับสังคมที่กว้างกว่า ในบทนี้ข้าพเจ้าจะมุ่งกล่าวแต่เฉพาะพรรคที่มีโครงสร้างที่จะทำให้ตัวเองได้เข้าไปมีส่วนร่วมในระบบการเลือกตั้งที่มีการแข่งขันกันซึ่งในบางครั้งผู้ชนะจะได้รับอนุญาตให้ตั้งรัฐบาลได้[2]

ในบทต่อไป (คือบทที่ 10) ข้าพเจ้าจะได้พิจารณาต่อไปถึงลักษณะของพรรคเหล่านี้ ซึ่งเป็นผู้สร้างหรือการสร้างรัฐบาลที่มีพรรคเดียวซึ่งกำจัดการแข่งขันออกไปเนื่องจากพรรคนั้นๆเองเป็นผู้มีเอกสิทธิ์ในกิจกรรมทางการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมาย ในทั้งหมดนี้ข้าพเจ้าเสียใจที่จะต้องตัดการกล่าวถึงพรรคคอมมิวนิสต์ต่าง ๆ ของอาหรับซึ่งมักจะไม่ได้รับอนุญาตให้มีอยู่อย่างเปิดเผยและถูกต้องตามกฎหมายจึงไม่สามารถที่จะรับประกันได้ถึงการเลือกตั้งของสมาชิกคนใดๆ ของตนให้ได้เข้ารัฐสภาของอาหรับก่อนความสำเร็จของนายคอลิด บักดาช (Khalid Bagdash) ในการเลือกตั้งของซีเรียปี 1954

พรรคและการเลือกตั้งในประเทศอาหรับในสมัยอาณานิคมและหลังจากนั้น

รัฐอาหรับทั้งหมดที่สืบต่อมาจากจักรวรรดิออตโตมานยกเว้นแต่ปาเลสไตน์นั้นมีรัฐธรรมนูญซึ่งระบุว่าให้มีการเลือกตั้งเป็นประจำ อย่างไรก็ตามไม่น่าแปลกใจเลยได้มีการตีความต่าง ๆ กันไปในเรื่องที่ว่าจะดำเนินการการเลือกตั้งเหล่านี้ได้อย่างไร รวมทั้งในเรื่องกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอในกฎข้อบังคับของการเลือกตั้งโดยปกติคือในความสนใจที่จะดึงมันมาอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลให้มากขึ้น กระบวนการหลังนี้มีอยู่มากที่สุดในอียิปต์ซึ่งมีการแข่งขันอย่างเข้มข้นเพื่อความได้เปรียบทางการเมืองระหว่างชาวอังกฤษ กษัตริย์ และพรรคต่าง ๆ มากพอที่จะทำให้แน่ใจได้ว่าการเลือกตั้งทุกครั้งจะมีการต่อสู้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่แตกต่างกัน

ในซีเรียและอิรักนั้นมหาอำนาจเจ้าของอาณานิคมชอบที่จะใช้ข้อปฏิบัติของจักรวรรดิออตโตมานต่อไปคือมีการแข่งขันระหว่างสองขั้วซึ่งผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งที่มีขนาดใหญ่พอควรเลือกผู้สมัครจำนวนน้อยกว่ามาจำนวน

หนึ่งซึ่งจะเป็นผู้เลือกสมาชิกรัฐสภาหรือสมาชิกสภาแห่งชาติ นี่ทำให้รัฐบาลสามารถจะเข้าไปแทรกแซงได้มากพอใช้ในการเลือกในขั้นที่สอง สิ่งนี้ได้ถูกทำลายไปในบรรยากาศทางการเมืองใหม่หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองเท่านั้น ในซีเรียคือในสมัยที่มีการเลือกตั้งทั่วไปในปี 1947 และในอิรักในปี 1952 ตรงกันข้ามในเลบานอนและจอร์แดนระบบพรรคเดียวนั้นใช้กันอยู่ตลอดสมัยอาณานิคม ส่วนในอียิปต์มีแนวโน้มที่จะถอยไปถอยมาอยู่ระหว่างสองอย่างนี้จนกระทั่งถึงปลายทศวรรษ 1930

ความแตกต่างชุดที่สองซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมากนั้นเกี่ยวกับปัญหาที่ว่าควรจะอนุญาตให้ใครลงคะแนนหรือสมัครเป็นผู้รับเลือกตั้งได้ เมื่อได้กล่าวถึงบรรยากาศของความคิดเห็นหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งแล้วก็เป็นการยากที่จะให้สิทธิในการเลือกตั้งขึ้นอยู่กับความคิดเรื่องให้สิทธิ์การเลือกตั้งแก่ผู้ชายที่เป็น ผู้ใหญ่เท่านั้นถึงแม้ว่าจะได้มีความพยายามที่จะจำกัดสิทธิ์นี้ลงไปอยู่บ่อยๆ ด้วยการรบเร้าว่าผู้ออกเสียงเลือกตั้งควรจะมีทรัพย์สินจำนวนหนึ่งด้วย เป็นต้นว่าในซีเรียตอนต้นทศวรรษ 1920 สิทธิ์ในการเลือกตั้งมีอยู่แต่เฉพาะเพศชายอายุ 25 ปี และยิ่งกว่านั้นต้องเป็นคนที่มีทรัพย์สินเท่านั้น ในขณะที่ในอิรักในช่วงเวลาเดียวกันนั้นให้สิทธิ์แก่เพศชายทุกคนที่มีอายุเกิน 21 ปีที่จ่ายภาษีแล้ว เป็นขั้นแรกและอายุ 25 ปีขึ้นไปเป็นขั้นที่สอง อย่างไรก็ตามโดยส่วนรวมแล้วความคิดเช่นนั้นปรากฏว่ายากลำบากมากกว่าที่จะทำได้ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะเมื่อมีความกดดันจากพรรคหัวรุนแรงอย่างพรรคบาษ (Ba'th) ซึ่งรู้ว่าตนสามารถจะทำการรุกทางการเมืองได้แต่เฉพาะในบริเวณที่มีพวกเจ้าที่ดินใหญ่ ๆ และพันธมิตรของพวกเขาอยู่เท่านั้น ถ้าบริเวณนั้นอนุญาตให้ผู้ใหญ่เพศชายได้เข้าร่วมในการลงคะแนนได้เป็นจำนวนมากที่สุด[3]

สำหรับอียิปต์นั้น ระบบเดิมที่ให้สิทธิ์แก่เพศชายทั้งหมด ให้เลือกตั้งได้เมื่ออายุครบ 21 ปี ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากภายใต้รัฐธรรมนูญใหม่และกฎหมายเลือกตั้งปี 1930 เมื่อได้มีการนำเอาข้อจำกัดในเรื่องคุณภาพทางการศึกษาและทรัพย์สินมาใช้ ซึ่งวาติกิโอติส (Vatikiotis) กล่าวว่าได้ทำให้ประชากรประมาณร้อยละ 80 ต้องหมดสิทธิ์ในการเลือกตั้งไป[4] ในขณะเดียวกัน กฎข้อบังคับใหม่อีกข้อหนึ่งก็อนุญาตให้ *อุมดะฮ์* (หัวหน้าหมู่บ้าน) ผู้ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลสมัครเป็นผู้รับเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาได้ แต่ไม่ให้สมาชิกของผู้มีวิชาชีพเสรีที่อยู่นอกเมืองไคโรซึ่งเป็นบุคคลประเภทที่อยู่ใต้การควบคุมของส่วนกลางน้อยกว่าสมัครได้ ดังนั้นอียิปต์จึงได้ย้อนกลับไปสู่ระบบเดิมของตนซึ่งมีการบูรณะรัฐธรรมนูญปี 1923 ขึ้นในปี 1935 ไม่ต้องแปลกใจเลยว่าสตรีจะถูกกีดกันอย่างแข็งขันจากการได้มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้งในประเทศอาหรับในตะวันออกกลางทั้งหมด จนกระทั่งซีเรียกลายเป็นประเทศแรกที่ให้สิทธิ์เลือกตั้งแก่พวกเธอในปี 1947 ตามมาด้วยเลบานอนในปี 1952 และอิรักในปี 1953

แม้กระนั้นถึงแม้ว่าจะมีข้อจำกัดในเรื่องสิทธิเลือกตั้ง ขนาดของผู้มีสิทธิ์เลือกตั้ง และข้อเท็จจริงที่ว่ามันต้องมีจำนวนผู้ลงคะแนนในชนบทและผู้ลงคะแนนที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้เป็นจำนวนมากนั้นย่อมทำให้เกิดทั้งปัญหาและความเป็นไปได้สำหรับรัฐบาลและนักการเมืองที่เกี่ยวข้อง เพื่อจะชี้ถึงจุดที่แลเห็นได้ชัดเป็นข้อแรก — เป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งจำนวนมากอาศัยอยู่นอกเมืองสำคัญ ๆ ใน

สภาพที่ต้องตกอยู่ใต้อิทธิพลของเจ้าที่ดินใหญ่ ๆ เป็นอย่างมาก จึงเป็นผลให้รัฐบาลอาณานิคมต่าง ๆ มักจะใช้ระบบที่ มีตัวแทนมากเกินไปในการลงคะแนนในชนบทในขณะที่พรรคใหม่ๆ ให้ความร่วมมือกับเจ้าที่ดินหลายคนเท่าที่จะทำได้ หรือมิฉะนั้นก็ปล่อยให้พวกเขาเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งอิสระในการเลือกตั้งด้วยความหวังว่าคนเหล่านั้นอาจจะตกมาอยู่ใต้อิทธิพลของตนเองเมื่อพวกเขามองหาที่นั่งในรัฐสภา วิธีการอื่นๆ ที่ใช้จัดการกับเสียงในชนบทก็มีการแทรกแซงของข้าราชการเหล่านั้นที่ออกไปทำงานในชนบท และมีการควบคุมความอยู่ดีกินดีของชาวไร่ชาวนาโดยตรงเกือบจะทุกแง่ทุกมุม ในอียิปต์ฝ่ายที่สำคัญฝ่ายหนึ่งก็คือ *อุมดะฮ์* เป็นข้อปฏิบัติตามปกติที่พรรคหนึ่งๆจะต้องแต่งตั้งผู้สนับสนุนตนให้มีตำแหน่งเมื่อตนเป็นรัฐบาลและต้องปลดคนที่เป็นฝ่ายต่อต้านตนออกให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้[5]

สำหรับปัญหาเรื่องความไม่รู้หนังสือนั้นอาจจะไม่ใคร่ทำให้เกิดความแตกต่างขึ้นเท่าไรนักแก่การออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งจริงๆ ในสมัยก่อนที่จะมีการนำเอาการลงคะแนนในบัตรลับมาใช้อันเป็นวิธีปฏิบัติที่ไม่เคยเกิดขึ้นในเลบานอนจนกระทั่งปี 1952 และในซีเรียจนกระทั่งปี 1954 แต่หลังจากนั้นรัฐบาลก็ต้องตั้งระบบการใส่บัตรลงคะแนนไว้ในซองที่ปิดผนึก (ซีเรีย ปี 1954) หรือมิฉะนั้นก็ใช้เครื่องหมายที่แสดงถึงผู้แข่งขันลงคะแนนเสียงหรือพรรคต่าง ๆ (ซูดาน ปี 1958) หรือมิฉะนั้นก็เพียงแต่ต้องยอมรับสถานการณ์ที่ผู้เลือกตั้งจำเป็นต้องบอกแก่เจ้าหน้าที่ในหน่วยเลือกตั้งด้วยปากว่าเขาจะเลือกใครซึ่งทำให้สามารถทำให้พวกที่ฟังอยู่ใกล้ๆ ติดสินบนหรือขู่บังคับเอาได้ง่าย ๆ [6]

ความแตกต่างที่สำคัญข้อสุดท้ายซึ่งเกี่ยวกับการปฏิบัติการเลือกตั้งนั้นเกี่ยวกับวิธีที่แต่ละระบบพยายามให้ความสะดวกแก่การมีอยู่ของชนกลุ่มน้อย ความสำคัญของกฎข้อบังคับที่คุ้มครองชนกลุ่มน้อย เช่นนั้นได้มีกล่าวไว้ในคำสั่งแต่ละข้อของสันนิบาตชาติ (League of Nations) ที่ให้แก่อังกฤษและฝรั่งเศสและอย่างน้อยในบางกรณีก็ทำหน้าที่หนุนนโยบายแบ่งแยกแล้วปกครองให้มีอยู่ทั่วไปมากขึ้น สิ่งนี้มีอยู่โดยเฉพาะในเลบานอน ซึ่งระบบทั้งหมดขึ้นอยู่กับหลักการของตัวแทนของลัทธิคอนเฟสชั่น แต่ก็มีที่ทางอย่างสำคัญอยู่ในจอร์แดนและอิรักด้วยซึ่งมีที่นั่งเฉพาะไว้ต่างหากให้แก่ชนกลุ่มน้อยที่เลือกไว้เป็นทางการเช่นชาวคริสเตียนและชาวยิว และในจอร์แดนคือสมาชิกของชุมชนชาวเซอร์คาสเซียน (Circassian) ส่วนในประเทศอื่นๆ อย่างซีเรียได้จัดที่นั่งเป็นพิเศษให้แก่ตัวแทนของผลประโยชน์ของเผ่าชน มีอยู่ประเทศหนึ่งซึ่งไม่มีการจัดในเรื่องนี้ได้แก่อียิปต์ ซึ่งเมื่อได้รับเอกราชหลังจากการแข็งข้อก่อกบฏของชาติแล้วก็ได้มีรัฐธรรมนูญซึ่งเจตนาที่จะไม่ให้มีความแตกต่างใด ๆ ในระหว่างพลเมืองของตน

อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นแนวนำที่ดีซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติทางการเมืองจริงๆ ดังที่เราทราบกันอยู่แล้ว ในแต่ละกรณีการเลือกตั้งจะถูกจำกัด มิใช่ด้วยการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องอยู่ ตัวอย่างเช่น สิทธิ์ที่จะจัดตั้งพรรคหรือการถูกตรวจตราจากทางการเท่านั้น แต่ยังถูกจำกัดด้วยการจัดการและการแทรกแซงทั้งหลายแหล่ด้วย ซึ่งหมายความว่าการลงคะแนนเสียงในประเทศอาหรับในสมัยอาณานิคมและต้นสมัยที่ได้รับเอกราชแล้วนั้นมีอยู่เพียงไม่กี่รายเลยที่สามารถถือได้ว่าเป็นไปโดยอิสระจริง ๆ จะมีอยู่ก็

แต่เพียงไม่กี่ประเทศอย่างเช่นการเลือกตั้งของซีเรียในปี 1943, 1947 และ 1954 การเลือกตั้งในเลบานอน ปี 1943, การเลือกตั้งในจอร์แดนในปี 1956 และการเลือกตั้งครั้งแรกของอิรัก ปี 1954 รวมทั้งการเลือกตั้งสองสามครั้งในอียิปต์ซึ่งการสนับสนุนพรรควาฟด์อย่างกว้างขวางของประชาชนได้มีอยู่ในสมาชิกรัฐสภาส่วนใหญ่ (ที่น่าสังเกตคือปี 1924, 1929, 1936 และ 1950) สำหรับส่วนที่เหลือ รายการแทรกแซงและการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมชนิดต่าง ๆ นั้นมีอยู่อย่างยืดยาว เริ่มต้นด้วยการใช้กฎอัยการศึก หรือการออกกฎหมายรีบด่วนแบบอื่น ๆ บางอย่างเพื่อควบคุมกิจกรรมทางการเมือง และจบลงด้วยการให้สินบน การขู่เข็ญให้หวาดกลัวและการใส่บัตรผีลงไปในหีบบัตรเอาตรง ๆ[7]

ดังนั้นนี่จึงเป็นสิ่งแวดล้อมซึ่งผู้ที่จะเป็นนักการเมืองถูกบังคับให้ต้องอยู่ในนั้น มีคนหลายคนที่สมัครรับเลือกตั้งเป็นพวกอิสระไม่สังกัดพรรคใด บางคนก็ทำงานให้แก่กลุ่มโน้นกลุ่มนี้ในรัฐสภาซึ่งตั้งขึ้นโดยคนเด่น ๆ เพื่อส่งเสริมผลประโยชน์เฉพาะของตนเอง มีแต่ในอียิปต์และซีเรียเท่านั้น (รวมทั้งในโมร็อกโกและซูดานเป็นระยะเวลาสั้นๆ) ที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งส่วนใหญ่แสดงตนเป็นสมาชิกของกลุ่มหนึ่งซึ่งมีการจัดการองค์กรและการรวมตัวกันเพียงพอที่จะเรียกได้ว่าเป็นพรรค แต่กระนั้นก็ดีกลุ่มเหล่านี้ก็มีแต่เพียงหยิบมือเดียวเท่านั้นที่เป็นสมาชิกประจำหรือสาขาประจำที่จ่ายเงินค่าสมาชิกอย่างถูกต้องซึ่งอยู่นอกเมืองสำคัญ ๆ

องค์การทางการเมืองที่สำคัญที่สุดในอียิปต์และซีเรียก็คือ ที่ประชุมแห่งชาติสองอย่างคือวาฟด์และกลุ่มแห่งชาติ (National Bloc) วาฟด์นั้นมีอะไร ๆ ที่คล้ายกับที่ประชุมแห่งชาติ (National Congress) ของอินเดียมากทีเดียวในฐานะที่มันเริ่มขึ้นโดยเป็นขบวนการต่อต้านอาณานิคมซึ่งอ้างตนว่าเป็นตัวแทนอันเดียวแห่งผลประโยชน์ของชาติก่อนที่จะต้องปรับตัวเองใหม่เพื่อให้เข้าร่วมในการแข่งขันการเลือกตั้งครั้งแรกที่เริ่มในปี 1923-4 ได้ ผลก็คือแบบอย่างขององค์การซึ่งพรรคถูกควบคุมอย่างมีประสิทธิภาพโดยผู้นำขององค์การและผู้ร่วมงานที่ใกล้ชิดสนิทสนมของเขาที่อยู่ในรัฐสภาและวุฒิสภาโดยมีคณะกรรมการชุดต่างๆในระดับภูมิภาคและจังหวัดซึ่งช่วยประสานงานการรณรงค์เลือกตั้งที่มีอยู่บ่อยๆ รวมทั้งช่วยปลุกให้มีการสนับสนุนจากระดับรากหญ้าเมื่อไรก็ตามที่ต้องการ อย่างไรก็ดีไม่มีสมาชิกภาพแบบเป็นทางการ ไม่มีการเสียค่าสมาชิกและมีการประชุมประจำปีเพียงครั้งเดียวเท่านั้นคือในปี 1935[8] นอกจากนั้นบางครั้งพรรคก็พยายามอย่างจริงจังที่จะจัดรวบรวมประชากรส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะขึ้น โดยเฉพาะเยาวชน สตรีและกรรมการ ดังนั้นจึงมีกลุ่มเยาวชนเกิดขึ้นในคณะกรรมการท้องถิ่นในทศวรรษ 1920 ส่วนในปี 1931 ได้มีการจัดตั้งสมาคมกลางของกลุ่มวาฟด์หนุ่มเพื่อต่อต้านอิทธิพลที่เพิ่มขึ้นของกลุ่มนอกรัฐสภาใหม่ๆบางกลุ่มที่ถูกจัดตั้งขึ้นในตอนนั้น โดยเฉพาะกลุ่มอียิปต์หนุ่ม (Miss al-Fatat) และกลุ่มภราดรภาพมุสลิม[9]

เช่นเดียวกับขบวนการชาตินิยมที่คล้ายคลึงกันหลายขบวนการ พวกผู้นำของวาฟด์ได้แสดงแนวโน้มมาแต่เนิ่นๆที่จะแตกแยกกันเพราะเรื่องบุคลิกภาพและนโยบายซึ่งชวนให้สมาชิกเกิดความไม่พอใจจนแยกออกมาจัดตั้งองค์การการเมืองหลายองค์การขึ้นมาแข่งขัน กระบวนการนี้เริ่มมีขึ้นในปี 1922 ด้วยการ

จัดตั้งพรรคผู้นิยมรัฐธรรมนูญเสรี (Liberal Constitutionalist Party) โดยผู้ที่เป็นอดีตสมาชิกของพรรควาฟดฺซึ่งเชื่อในวิธีการต่อสู้เพื่อเอกราชแบบค่อยเป็นค่อยไป การแบ่งแยกในภายหลังนั้นเป็นผลทำให้มีการจัดตั้งพรรค สะอ๊ัดนิยม (Saadist Party) ขึ้นในปี 1938 และจัดตั้งกลุ่มวาฟด์นิยมอิสระ (Independent Wafdist Bloc) ของนายมักรอม โอเบด (Makram Obeid) ขึ้นในปี 1942 ในบรรดากลุ่มที่แยกออกมาเหล่านี้มีแต่กลุ่มสะอ๊ัดนิยมเท่านั้นที่ได้พยายามสร้างองค์การหนึ่งขึ้นตามแนวทางที่คล้ายคลึงกับพรรคที่พวกเขาละทิ้งมาโดยมีคณะกรรมการเลือกตั้งส่วนท้องถิ่นร่วมอยู่ด้วย อย่างไรก็ดีพวกเขาก็เหมือนกับพรรคผู้นิยมรัฐธรรมนูญเสรี ซึ่งมีมาก่อนพวกเขานั่นเอง ดูเหมือนจะรู้สึกว่าเป็นการง่ายกว่าสำหรับพวกเขาในการที่จะเข้าถึงผู้ลงคะแนนเสียงในชนบทรวมทั้งการหาเงินกองทุนเพื่อการรณรงค์ซึ่งเป็นที่จำเป็นมากโดยเพียงแต่ลงนามรับรองให้แก่ผู้สมัครเลือกตั้งที่เป็นสมาชิกของครอบครัวเจ้าที่ดินใหญ่ ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการให้ความอุดหนุนทางการเงิน[10] เมื่ออยู่ในคณะรัฐบาล พรรคเหล่านี้ก็มีทางเลือกพิเศษเช่นเดียวกันในการที่จะเปลี่ยนแปลงกฎต่างๆที่ควบคุมการเลือกตั้งได้หรือสามารถแต่งตั้ง*อุมดะฮ์*ใหม่ๆเพื่อจะปรับปรุงอนาคตในการเลือกตั้งของคนเหล่านั้นให้ดีขึ้น

องค์การของนักชาตินิยมซีเรียที่สำคัญก็คือกลุ่มแห่งชาติ (National Bloc) ซึ่งเป็นผู้นำในการต่อสู้เพื่อเอกราชกับฝรั่งเศสในทศวรรษ 1930 เช่นเดียวกับพรรควาฟด์ กลุ่มแห่งชาตินี้ได้มีส่วนอยู่ในการเมืองเกี่ยวกับการเลือกตั้งของช่วงเวลานั้นมาแต่มีโครงสร้างการบริหารที่ออกจะอ่อนแอกว่าซึ่งประกอบด้วยสำนักงานที่ดำเนินการโดยเลขานุการถาวรคนหนึ่งในกรุงดามัสกัสที่ได้รับการสนับสนุนโดยหนังสือพิมพ์ของตัวเองสองฉบับ พลังที่สำคัญของกลุ่มอยู่ที่เรื่องที่ว่าพวกผู้นำของกลุ่มเป็นพวกผู้ดีชั้นสูงกลุ่มเล็กๆ และมีเครือข่ายของบริวารผู้ซึ่งสามารถที่จะหาเงินทุนมาให้ได้ทั้งยังหาคะแนนเสียงจากบริเวณต่าง ๆ ในเมืองได้ด้วย[11] ได้มีความพยายามเพียงเล็กน้อยเท่านั้นในการที่จะได้รับความสนับสนุนในชนบทซึ่งได้เปลี่ยนพวกเจ้าที่ดินและหัวหน้าเผ่าต่าง ๆ ให้อยู่ในสถานะที่เป็นอิสระต่อไป หลังจากได้รับเอกราชแล้วกลุ่มนี้ก็เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นพรรคแห่งชาติ (National Party) ให้ทันต่อการเลือกตั้งปี 1947 แต่ตอนนี้ซีเอล (Seale) กล่าวว่า พวกเขาได้ “สูญเสียความสามัคคีทั้งหมดไปแล้ว” และในปี 1948 ก็ได้เกิดการแตกแยกกันครั้งใหญ่ซึ่งทำให้บรรดาสมาชิกจากเมืองอเลปโป (Aleppo) และจากภาคเหนือเอาใจออกห่างไปจัดตั้งพรรคของประชาชน (People’s Party) ซึ่งเป็นคู่แข่งขันขึ้นมา[12] พรรคนี้เป็นที่ชุมนุมของคนมีชื่อเสียงทั้งหลายเช่นกัน และประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมากกว่าผู้เข้าแข่งขันเลือกตั้งซึ่งมีชื่อเสียงและสถานภาพทางสังคมของพวกเขาเองเล็กน้อย[13] ในการเลือกตั้งปี 1954 พรรคของประชาชนนี้ได้รับ ที่นั่ง 30 ที่ จาก 142 ที่นั่ง ส่วนพรรคแห่งชาติได้ 19 ที่นั่ง และพวกผู้สมัครอิสระได้ 64 ที่นั่ง

ลักษณะสำคัญอย่างที่สองในการเมืองของซีเรียและอียิปต์ในสมัยอาณานิคมและสมัยที่ได้รับเอกราชใหม่ ๆ ก็คือลักษณะของโครงสร้างทางการเมืองใหม่ ๆ ที่มีการกระตุ้นใจด้านอุดมการณ์มากขึ้น มีการจัดองค์กรที่ดีขึ้นซึ่งมักจะเริ่มขึ้นในฐานะที่เป็นกลุ่มกดดันนอกสภาก่อนที่จะตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในระบบการ

เลือกตั้งเมื่ออาจจะทำให้พวกเขาได้ผลประโยชน์มากขึ้น องค์กรชนิดนี้มักจะคงอยู่เป็นขนาดเล็ก ๆ ตามที่จานโกสกี้ (Jankowsky) คิดนั้น กลุ่มอียิปต์หนุ่มซึ่งเปลี่ยนมาเป็นพรรคการเมืองทางการในปี 1936 ไม่เคยมีสมาชิกที่กระทำการมากกว่า 1,000 คนเลย[14] แต่กระนั้นก็ดีมันก็ได้ให้ผู้แข่งขันเข้าเป็นสมาชิกรัฐสภาจำนวนหนึ่งด้วยเหตุผลที่ว่าการรณรงค์เลือกตั้งนั้นเป็นเวทีที่ดีสำหรับกระจายนโยบายของพรรคออกไปและดึงดูดเอาสมาชิกใหม่ ๆ เข้ามา และเมื่อในที่สุดสมาชิกคนหนึ่งของมันคืออิบรอฮีม ชุกรี (Ibrahim Shukri) ได้รับเลือกตั้งในปี 1950 เขาก็สามารถทำให้เกิดอิทธิพลเป็นอย่างมากได้ด้วยคำพูดของเขาและข้อเสนอให้มีการออกกฎหมายใหม่ เขายิ่งมีอิทธิพลมากขึ้นในเมื่อสมาชิกรัฐสภาส่วนใหญ่ซึ่งอยู่ในกลุ่มที่ใหญ่กว่าไม่ใคร่จะเปิดปากพูดอะไรในสภาเอาเสียเลย[15]

ในซีเรียพรรคการเมืองจำนวนหนึ่งซึ่งเดินตามแนวทางที่คล้ายคลึงกันนี้ได้แก่พรรคชาตินิยมสังคมนิยมซีเรีย (Syrian Socialist Nationalist Party – SSNP) ซึ่งเดิมจัดตั้งขึ้นเป็นสมาคมลับในเลบานอน เมื่อปี 1932 พรรคสังคมนิยมอาหรับ (Arab Socialist Party) ซึ่งแตกออกมาจากพรรคชาตินิยม สังคมนิยมซีเรียในปี1945 และพรรคบาษ (Ba'th) ซึ่งจัดตั้งขึ้นในปี 1943 สองพรรคหลังนี้ได้เข้าสมทบกำลังกันในปี 1952 เพื่อจัดตั้งเป็นพรรคสังคมนิยมอาหรับบาษ (Ba'th Arab Socialist Party) และมีการจัดตั้งอย่างดีพอที่จะชนะได้ที่นั่ง 22 ที่ในการเลือกตั้งเปิดในปี 1954 ในขณะที่พรรค SSNP ได้แค่ 2 ที่นั่ง[16] แม้กระนั้นก็ดี ในเมื่อพวกเจ้าที่ดินใหญ่ ๆ เป็นผู้ควบคุมการออกเสียงในบริเวณชนบทจึงไม่อาจเข้าใจได้ว่าทำไมพรรคแบบนี้จึงสามารถมีอำนาจได้โดยอาศัยหีบลงคะแนนเสียง และนี่กลายเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการสนับสนุนให้พวกหัวหน้าของพรรคไปเป็นพันธมิตรกับพวกนายทหารเพื่อจะนำเอาน้ำหนักของฝ่ายทหารมาไว้กับฝ่ายตน

ในอิรัก จอร์แดนและเลบานอนไม่มีพรรคชาตินิยมใหญ่ ๆ เลย ความสามัคคีที่มีอยู่เล็กน้อยในชีวิตทางการเมืองนั้นมีขึ้นด้วยกลุ่มต่างๆ ที่เป็นผู้ลงคะแนนซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นในรัฐสภาโดยนักการเมืองที่ได้ตั้งตัวดีแล้ว ไม่น่าแปลกใจอะไรที่กลุ่มเหล่านั้นไม่ใคร่จะมีชีวิตของตัวเอง พวกผู้นำของกลุ่มเหล่านี้มีฐานการเมืองที่เป็นอิสระของเขาเองในขณะที่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับพวกเขามักจะเปลี่ยนความสวามิภักดิ์ของตนจากกลุ่มหนึ่งไปอีกกลุ่มหนึ่งอยู่บ่อย ๆ เพื่อแสวงหาความได้เปรียบชั่วคราว[17] พรรคการเมืองที่มีการจัดองค์กรดีขึ้นและมีอุดมการณ์มากขึ้นเริ่มปรากฏขึ้นในทศวรรษ1940 และ1950 เพียงในตอนที่พรรคเหล่านี้เปลี่ยนจากการเป็นองค์การผิดกฎหมายมาเป็นองค์การที่ได้รับการยอมรับตามกฎหมายและพร้อมที่จะส่งผู้แข่งขันไปเข้ารัฐสภาเท่านั้น พรรคกาตาอิบเลบานอน (Lebanese Kataib หรือ Phalangis Lebanaises) เป็นหนึ่งในตัวอย่างเช่นนั้น[18] พรรคนี้ได้ถูกจัดตั้งขึ้นเป็นขบวนการกึ่งทหารซึ่งอยู่นอกรัฐสภาในปลายทศวรรษ1930 จึงไม่ได้ลงทะเบียนเป็นพรรคการเมืองเป็นทางการจนกระทั่งปี 1952 ในตอนนั้นมีสมาชิกถึง 40,000 คนแล้วโดยมีการบริหารส่วนกลางและมีสำนักงานอยู่ทั่วประเทศ ตามมาด้วยการจัดตั้งพรรคสังคมนิยมแห่งประชาชน (Popular Socialist Party) ของนายกะมัล ญุมบลัตต์ (Kamal Jumblatt) ซึ่งกล่าวว่ามีสมาชิก 18,000 คน ในปี 1953[19] อย่างไรก็ดีบทบาทขององค์การใหม่ ๆ เหล่านี้ก็ยังเล็กน้อยอยู่และในปี 1951 มีผู้แทนซึ่งเป็น

สมาชิกของพรรคหนึ่งในสองพรรคนี้เพียง 10 ใน 77 คน ที่ได้รับเลือกเข้ารัฐสภาเลบานอน[20] ในอิรัก พรรคที่ถูกกฎหมายซึ่งใหญ่ที่สุดคือพรรคประชาธิปไตยแห่งชาติ (National Democratic Party) มีสมาชิกไม่ถึง 7,000 คนเท่านั้น และได้ที่นั่งเพียง 5 ที่ในการเลือกตั้งปี 1947 ส่วนในจอร์แดนพรรคการเมืองที่สำคัญที่สุดซึ่งได้รับอนุญาตให้มีอยู่ในระหว่างปี 1951-1957 ล้วนแต่เป็นสาขาขององค์การที่ถูกจัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกไม่ว่าที่ไหนในโลกอาหรับ[21]

เมื่อได้กล่าวถึงการปฏิบัติทั่วไปในชีวิตทางการเมืองและความไม่สามารถของพรรคการเมืองส่วนใหญ่ในการที่จะจัดการกับปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมอันรีบด่วนของช่วงเวลานั้น การปฏิบัติของระบบประชาธิปไตยชนิดหลายพรรคมีคำวิจารณ์มากมายและมีผู้ที่ออกเสียงปกป้องเพียงเล็กน้อยในประเทศอาหรับในทศวรรษ 1940 และ 1950[22] นี่เป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่ว่าทำไมระบบนั้นจึงได้ถูกรัฐบาลทหารในอียิปต์และที่อื่นๆ กวาดล้างออกไปอย่างง่ายดายแล้วก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์อยู่ตลอดไปและถูกเรียกว่าเป็นการริเริ่มของตะวันตกเพื่อจะสนับสนุนการแบ่งแยกทางการเมืองและสังคมในเวลาที่รัฐใหม่ๆจำเป็นต้องมุ่งมั่นอยู่กับพลังของตนในปัญหาสำคัญๆอย่างเช่นความเป็นเอกราชของชาติ การพัฒนาเศรษฐกิจ การสร้างความยุติธรรมในสังคมและการพิทักษ์สิทธิ์ของชาวปาเลสไตน์[23] ในฐานะที่เป็นผู้นำคนหนึ่งของขบวนการเหล่านี้ ทรรศนะส่วนตัวของประธานาธิบดีนัสเซอร์เองในเรื่องนี้ย่อมมีความสำคัญอย่างใหญ่หลวงที่สุด ดังที่เขาได้กล่าวไว้ในการให้สัมภาษณ์ต่อบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์อินเดียฉบับหนึ่งในเดือนมีนาคม 1957 ว่าดังนี้ :

> *ขอผมถามอะไรคุณสักข้อหนึ่งได้ไหมว่าประชาธิปไตยคืออะไร? เราสมมติกันว่าเรามีระบบประชาธิปไตยมาในระหว่างปี 1923-1953 แต่เจ้าประชาธิปไตยนี่มันดีอะไรหรือ แก่ประชาชนของเรา? ผมจะบอกให้ พวกเจ้าที่ดินและกษัตริย์ต่าง ๆ ปกครองประชาชนของเรา พวกเขาใช้ประชาธิปไตยแบบนี้เป็นเครื่องมือง่าย ๆ สำหรับหาผลกำไรให้แก่ระบบเจ้าขุนมูลนาย คุณคงเคยเห็นพวกเจ้าที่ดินรวมพวกชาวไร่ชาวนาเข้าด้วยกันแล้วต้อนพวกเขาไปยังที่ลงคะแนนเสียง ที่นั่นพวกชาวชนบทก็ลงคะแนนเสียงให้พวกเขาตามคำสั่งของเจ้านายของพวกเขา.... ผมต้องการปลดปล่อยชาวไร่ชาวนาและบรรดากรรมกรเหล่านั้นทั้งทางด้านสังคมและด้านเศรษฐกิจเพื่อว่าเขาจะได้พูดว่า "เอา"ได้ ผมต้องการให้ชาวชนบทและพวกกรรมกรพูดว่า "เอา" และ "ไม่เอา" ได้โดยสิ่งนี้ไม่ไปกระทบกระเทือนต่อความเป็นอยู่และอาหารประจำวันของเขา ในทรรศนะของผมนี่แหละคือรากฐานสำหรับอิสรภาพและประชาธิปไตยละ*[24]

การแข่งขันกันของพรรคในสมัยหลังจากได้รับเอกราช : โมร็อกโกและเลบานอน

มีประเทศอาหรับเพียงสองประเทศเท่านั้นซึ่งการปฏิบัติในการแข่งขันระหว่างพรรคหลายพรรคยังมีอยู่ต่อไปเป็นอย่างดีในสมัยหลังจากได้รับเอกราช นั่นคือประเทศโมร็อกโกและเลบานอน น่าสนใจและจะเป็นการสร้างสรรค์หากเราจะได้ลองตรวจดูว่าเหตุไรสิ่งนี้จึงเกิดขึ้นและเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขอะไร

ในโมร็อกโกมีช่วงขณะหนึ่งในปลายทศวรรษ 1950 ซึ่งดูราวกับว่าพรรคของชาติที่สำคัญคือพรรคอิสติกลาล (Istiqlal) คงจะบรรลุถึงตำแหน่งที่มันสามารถมีอิทธิพลเหนือชีวิตทางการเมืองของประเทศได้ แต่ต้องไม่ปล่อยให้เป็นดังนั้น พรรคอิสติกลาลนี้เป็นผู้นำในการต่อสู้เรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส และทั้งๆที่ถูกบังคับให้กระทำการใต้ดินเป็นส่วนมากของช่วงเวลานั้น พรรคนี้ก็ยังสามารถเปลี่ยนรูปตัวมันเองให้กลายเป็นองค์การใหญ่ได้ในปลายทศวรรษ 1940 โดยมีการสนับสนุนที่เข้มแข็งจากประชาชนในเมืองชนบทและความร่วมมือของสุลต่านมุฮัมมัดที่ 5 หนทางไปสู่การได้รับเอกราชในปี 1955 ได้ทำให้เกิดแรงกระตุ้นต่อไปให้ขยายขบวนการออกไปในฐานะที่เป็นวิธีการของการผนึกพลังแห่งสถานภาพของพรรคซึ่งเป็นพลังทางการเมืองสำคัญของชาติและเพื่อต่อต้านกับแรงดันในการเกณฑ์คนของบรรดาคู่แข่งขันของพรรค[25] นั่นคือความสำเร็จของพรรคนั้นซึ่งในปี 1956 คงจะมีผู้สนับสนุนประมาณสองล้านคนจากประชากรทั้งหมดสิบล้านคน[26] นี่ทำให้พรรคมีเวทีอันเป็นที่จำเป็นสำหรับการยืนยันสิทธิ์ของตนให้เป็นผู้มีเอกสิทธิ์และมีอำนาจในสิ่งที่ตนหวังว่าจะได้เป็นรัฐบาลที่มีเพียงพรรคเดียวได้

การที่พรรคอิสติกลาลล้มเหลวไม่บรรลุจุดมุ่งหมายของตนได้นั้นอาจเป็นเพราะมีการต่อต้านจากกษัตริย์ (มูฮัมมัดที่ 5 ได้รับตำแหน่งเป็นกษัตริย์ ในปี 1955) รวมทั้งการขาดความสามัคคีภายในพรรคเอง ส่วนที่เกี่ยวกับกษัตริย์นั้นพระองค์ได้ใช้ฐานอำนาจอันเป็นอิสระของพระองค์เองเพื่อป้องกันพรรคจากการที่จะมีสถานภาพที่เข้มแข็งพอที่จะท้าทายอำนาจหน้าที่ของพระองค์ได้ ลูกพรรคอิสติกลาลเพียงสิบคนเท่านั้นได้รับการแต่งตั้งเข้าไปเป็นสภารัฐบาลสภาแรกของโมร็อกโกที่เป็นเอกราชแล้ว และถึงแม้ว่าจำนวนนี้จะได้เพิ่มขึ้น ในคณะรัฐบาลหลัง ๆโดยเฉพาะในปี 1958 พรรคก็ยังไม่เคยได้มีเอกสิทธิ์ในคณะรัฐบาลที่มันต้องการ[27] ในระหว่างนั้นกษัตริย์ก็ได้ทำการเพื่อประกันการที่พระองค์จะได้เข้าควบคุมกองทัพ ทหาร และข้าราชการรวมทั้งแหล่งสำคัญของการอุปถัมภ์ค้ำชูทางการเมืองด้วย นอกจากนั้นพระองค์ยังสนับสนุนการจัดตั้งองค์การคู่แข่งขึ้นอย่างเช่นพรรค MP (Mouvement Populaire หรือขบวนการประชาชน) ซึ่งได้รับการสนับสนุนอย่างเข้มแข็งจากพวกเจ้าที่ดินและชนชั้นสูงในบริเวณต่างๆ ของประเทศ เช่นแถบเทือกเขาเบอร์เบอร์ (Berber) หรือตามชนบทที่พรรคอิสติกลาลพบว่ายากที่จะเจาะเข้าไปได้ อาวุธอันสุดท้ายก็คือความสามารถของกษัตริย์ในอันที่จะสร้างกฎข้อบังคับของเกมการเมืองขึ้นมาได้โดยใช้มาตรการบางอย่าง เช่น กฎบัตรแห่งเสรีภาพประชาชน (Charter of Public Liberties) ปี 1958 ซึ่งกำหนดชนิดของพรรคที่อนุญาตให้ตั้งขึ้นได้ และรัฐธรรมนูญปี 1962 ซึ่งรวมเอามาตราเฉพาะที่ห้ามการจัดตั้งรัฐบาลที่มีพรรคการเมืองเดียวไว้เป็นต้น[28]

แรงผลักดันของกษัตริย์ในอันที่จะปกป้องสถานภาพของพระองค์เองนั้นได้รับการช่วยเหลือเป็นอย่างมากโดยความแตกแยกกันในกลุ่มผู้นำพรรคอิกติลาลเองซึ่งขึ้นถึงจุดสูงสุดในปี1959 เหตุผลในเรื่องนี้ได้มีการตีความแตกต่างกันไปต่างๆนานา[29] นักเขียนบางคนชี้ไปถึงความสำคัญของการปะทะกันระหว่างบุคลิกภาพ บางคนก็ชี้ไปถึงเรื่องที่ว่าพรรคนั้นไม่เคยเป็นอะไรมากไปกว่าการผสมผสานของผลประโยชน์ที่แตกต่างกันโดยมีความสัมพันธ์ที่ไม่สู้ดีกับส่วนประกอบสำคัญอื่นๆ ของขบวนการแห่งชาติ สหภาพแรงงาน (UMT) กองทัพปลดปล่อยและฝ่ายกษัตริย์เอง มีความเห็นพ้องกันมากขึ้นว่าสาเหตุปัจจุบันของการแตกแยกก็คือการโต้เถียงในเรื่องที่ว่าพรรคควรจะจัดองค์การอันเป็นตัวอย่างในการเตรียมการเลือกตั้งในท้องถิ่นที่ในที่สุดได้เกิดขึ้นในปี 1960 ผลก็คือการย้ายออกไปของกลุ่มที่ไม่ลงรอยกันภายใต้นายมะหฺดี บินบัรกา (Mehdi ben Barka) และการจัดตั้งกลุ่มคู่แข่งขึ้นมาคือ UNFP (Union Nationale des Forces Populaires หรือ สหภาพกองกำลังประชาชนแห่งชาติ)

การเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกของโมร็อกโก มิได้เกิดขึ้นจนกระทั่งปี 1963 ซึ่งสองสามปีคาบอยู่ในรัชสมัยของกษัตริย์องค์ใหม่คือกษัตริย์ฮัสซันที่ 2 (Hasson II) นี่ทำให้พวกผู้สนับสนุนกษัตริย์มีเวลามากมายที่จะสร้างองค์การใหม่ขึ้น คือ FDIC (Front pour le Defense des Institutions Constitutionelles หรือ แนวหน้าเพื่อการปกป้องสถาบันรัฐธรรมนูญ) ซึ่งประกอบด้วยอดีตสมาชิกของรัฐสภาหลายคนที่ได้รับความช่วยเหลืออย่างพอเพียงจากตำรวจและการบริหารส่วนกลางจนได้ที่นั่งถึง 69 ที่ในรัฐสภาในขณะที่พรรคอิกติลาลได้ 41 ที่ และ UNFP ได้ 28 ที่ การที่พรรคอิสติกลาลทำได้ดีเช่นนั้นก็เป็นเพราะศักดิ์ศรีที่พรรคได้รับในระหว่างการต่อสู้เพื่อชาติมารวมทั้งเรื่องที่ว่าพรรคมีการจัดองค์การเป็นอย่างดี ในเมืองสำคัญ ๆ โดยมีสมาชิกที่เสียค่าบำรุงถูกต้องดี และมีระบบผู้ตรวจสอบซึ่งมีการติดต่ออย่างสม่ำเสมอระหว่างสำนักงานใหญ่ต่าง ๆ ของพรรคกับสาขาในท้องถิ่น[30] บางทีเพราะความสามารถของพรรคที่จะป้องกันมิให้พรรค FIDC ได้รับเสียงส่วนใหญ่กันตรงๆนั่นเองที่ทำให้ทั้งสองพรรคต้องตกอยู่ใต้การรณรงค์จากการรบกวนของทางการซึ่งสิ้นสุดลงด้วยการจับกุม พวกผู้นำส่วนมากของUNFPไป ในตอนหลังในปีเดียวกันนั้นหลังจากที่ได้ค้นพบว่ามีการวางแผนที่ได้รับการกล่าวหาว่าเพื่อจะต่อต้านกษัตริย์ ตามมาด้วยช่วงเวลาของวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจที่หนักหนาสาหัส ซึ่งนำไปสู่การจลาจลและความไม่พอใจ การประกาศกฎอัยการศึกในปี 1965 และการยุบสภาผู้แทนราษฎรไปเป็นเวลาห้าปี

กษัตริย์ฮัสซันได้ใช้ความพยายามสองครั้งที่จะสร้างระบบกิจกรรมหลายพรรคขึ้นใหม่คือใน คศ. 1969-70 และ1977 อีกครั้งหนึ่ง ในตอนแรกนั้นการทดลองมีรัฐสภาใหม่ซึ่งเลือกตั้งโดยวิธีตรงและวิธีทางอ้อมผสมกันได้มาถึงจุดจบโดยกระทันหันซึ่งเป็นผลจากความพยายามที่จะทำรัฐประหารทางทหารในปี 1971 และ 1972 การเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่สามของโมร็อกโกมีขึ้นในปี 1977 มีการแข่งขันกันด้วยการเลือกตั้งโดยตรงสำหรับ 176 ที่นั่ง และอีก 88 ที่นั่งเลือกโดยคณะกรรมการเลือกตั้ง ด้วยการใช้วิธีทั้งสองนี้รวมกันผู้สมัครที่มิได้สังกัดพรรคใด[232] ได้ที่นั่งไป 141 ที่นั่งและพรรคอิสติกลาลได้ไป 49 ที่นั่ง พรรคขบวนการ

ประชาชนได้ 44 ที่นั่ง และพรรคใหม่พรรคหนึ่งคือพรรค USFP (สหภาพพลังสังคมนิยมประชาชน – Union Socialiste des Forces Populaires) ซึ่งจัดตั้งโดยสมาชิกฝ่ายหัวปานกลางของ UNFP ได้ 16 ที่นั่ง

ได้มีการใช้การแก้ไขรัฐธรรมนูญต่อไปเพื่อยืดเวลาของรัฐสภาไป 6 ปี จนกระทั่งปี 1983 การเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่สี่ของโมร็อกโกตามมาในปี 1984 ภายใต้กฎข้อบังคับใหม่อีกครั้งหนึ่ง ในโอกาสนี้ 204 ที่นั่งเลือกด้วยวิธีตรงและ 102 ที่นั่งเลือกด้วยวิธีทางอ้อม มีการใช้เล่ห์กะเท่ห์นอกขอบเขตในการเลือกตั้งเป็นจำนวนมากพอที่จะแน่ใจได้ว่าหน่วยเลือกตั้งสำคัญ ๆ ในเมืองหลายหน่วยได้เสียงจากชนบทเป็นจำนวนมาก[31] ตามที่เซฮิมี (Sehimi) กล่าว ประชาชนให้ความสนใจน้อยมากในการเลือกตั้งและการกลับความคาดหวังตามมาตรฐานของโมร็อกโกก็มีอยู่น้อย เขาลงความเห็นเช่นนี้ด้วยข้อเท็จจริงที่ว่าไม่มีอะไรให้เลือกมากนักในระหว่างแผนการที่เสนอโดยพรรคทั้งแปด ทั้งหมดล้วนแต่ถูกบังคับให้ต้องแสดงความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ และนโยบายสำคัญ ๆ ของพระองค์ ถ้าพรรคเหล่านั้นจะได้รับอนุญาตให้เข้าแข่งขันได้[32] จำนวนที่นั่งมากที่สุดคือ 83 ที่นั่ง นั้นผู้ได้รับคืออีกพรรคหนึ่งที่สนับสนุนกษัตริย์ นั่นคือพรรค UC (Union Constitutionel หรือสหภาพผู้สนับสนุนรัฐธรรมนูญ) ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี 1983 ในขณะที่ 47 คนได้เป็นสมาชิกรัฐสภา อีก 43 คนย้ายไปพรรคอิกติกลาลและ 39 คนไปอยู่พรรค USFP ถึงกระนั้นก็ดีคณะรัฐมนตรีใหม่ซึ่งจัดตั้งในปี 1985 ก็ยังประกอบด้วยสมาชิกของพรรคต่าง ๆ ที่เป็นแกนกลางเท่านั้นและไม่มีสมาชิกจากกลุ่มหลังสุดสองกลุ่มนี้เลย

แนวการเมืองของโมร็อกโกในระหว่างทศวรรษ 1970 และ 1980ได้ให้หลักฐานต่อไปเป็นอย่างมากที่จะสนับสนุนทรรศนะของวอเตอร์เบอรี่ (Waterbury) และซาร์ตแมน (Zart man) ที่ว่าจุดมุ่งหมายของกษัตริย์ก็คือจะสร้างระบบพรรคหลายพรรคที่รวมตัวกันซึ่งตัวพระองค์เองจะแสดงบทบาทเป็นตัวกลางในฐานะที่เป็น ผู้ชี้ขาดระหว่างกลุ่มต่างๆที่แข่งขันกันอันเป็นกลยุทธที่วอเตอร์เบอรี่ให้ลักษณะว่า “แบ่งแยกและมีชีวิตอยู่ได้”[33] แต่ทั้งๆที่มีสิ่งที่พวกเขาเขียนถึงอำนาจของกษัตริย์และการแตกแยกของสังคมโมร็อกโก แต่กษัตริย์ก็รู้สึกว่านั่นไม่ใช่งานที่ง่ายนัก ระบบเช่นนี้ในเนื้อแท้ของมันมักจะไม่มั่นคงและต้องมีการแทรกแซงของกษัตริย์อยู่ตลอดเวลาเพื่อคอยให้พรรคทุกพรรคแสดงบทบาทอยู่ในสถานการณ์ที่จะมีเพียงไม่กี่พรรคที่ได้รับอนุญาตให้ได้ผลคือได้รับตำแหน่ง ส่วนพรรคที่เหลือก็คงถูกกักอยู่ในการเป็นฝ่ายค้านในรัฐสภาอย่างถาวรไม่มากก็น้อย แล้วยังมีปัญหาของการส่งเสริมให้พรรคเก่าๆมีส่วนในการเลือกตั้งที่ต่อต้านกับกลุ่มต่างๆ ที่มีกษัตริย์หนุนหลังซึ่งพวกเขารู้อยู่ล่วงหน้าแล้วว่าจะได้รับประโยชน์ทุกอย่างจากการอยู่เบื้องหลังการบริหาร และทั้งหมดเหล่านี้มีอยู่ในประเทศที่มีการแสดงความไม่พอใจทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างกว้างขวางอย่างต่อเนื่องกัน

ถ้าจะให้ทำได้จริงๆ ระบบเช่นนั้นก็จำต้องให้พรรคการเมืองต่างๆ ที่มีอยู่เปลี่ยนรูปไปเป็นอะไรบางอย่างที่คล้ายคลึงกับกลุ่มกดดันซึ่งเป็นตัวแทนของผลประโยชน์โดยเฉพาะแต่ละอย่างซึ่งความสามัคคีของพวกเขาได้มาจากความสามารถที่จะได้ทรัพยากรสำหรับพรรคพวกของเขามากกว่าที่จะได้มาจากการบำรุงเลี้ยงดู

องค์การที่มีการวางแผนการอย่างละเอียดละออซึ่งเป็นที่ต้องการจริงๆ เพียงเพื่อจะจัดการในเรื่องผู้เข้าแข่งขันในระหว่างที่มีการเลือกตั้งทั่วไปของโมร็อกโกซึ่งนาน ๆ จะมีสักครั้งเท่านั้น นอกจากนั้นแล้วพวกหัวหน้าพรรคต่างก็รู้ดีว่าพวกเขาจะได้รับอนุญาตให้กระทำการในหน้าที่อันจำกัดเหล่านี้ได้ก็เพียงแต่ถ้าพวกเขาแสดงความจงรักภักดีแค่ลมปากต่อหลักการสำคัญ ๆ ของนโยบายของกษัตริย์เท่านั้น อย่างเช่นเรื่องการผนึกดินแดนทะเลทรายสะฮาราของสเปนเข้ากับโมร็อกโก ในขณะที่ต้องจำไว้ว่าจะต้องกระทำการวิพากษ์วิจารณ์แบบที่แนวทางนำของกษัตริย์มุฮัมมัดที่ 5 ปี 1957 แนะไว้ว่าควรจะเป็นไปอย่าง “จริงใจและสร้างสรรค์”[34]อยู่เสมอด้วยการยอมตกลงในเรื่องเหล่านี้ คนเช่นนั้นก็จะอยู่ในสถานภาพที่จะได้รับผลประโยชน์เล็กๆ น้อยๆ บางอย่างจากวิกฤติการณ์ของโมร็อกโกที่มีมาเป็นระยะ ๆ เมื่อกษัตริย์ต้องการให้พวกเขาจัดการให้หน่วยเลือกตั้งที่จำกัดวงไว้เป็นอย่างดีของพวกเขาสนับสนุนแผนการปฏิรูปเศรษฐกิจของพระองค์แผนหนึ่งแผนใด

ส่วนเหตุผลของการที่ระบบรัฐสภาและพรรคการเมืองของเลบานอนมีชีวิตอยู่ได้ยาวนานนั้นก็แตกต่างออกไปอีก ที่นี่รัฐสภามีบทบาทสำคัญเป็นศูนย์กลางของกระบวนการตัวแทนผู้สารภาพผิด และการต่อรองภายในกลุ่ม ในขณะที่ตามเหตุผลที่กว้างกว่านั้น ประชาธิปไตยบางรูปแบบเป็นกลไกอันสำคัญสำหรับการรวมพวกหัวหน้าของนิกายสำคัญๆเข้าไปในแวดวงการเมืองของเลบานอนแล้วก็วางกฎเกณฑ์ควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขาซึ่งมักจะมีอยู่ในลักษณะที่ไม่จริงจังไว้ กิจกรรมของพรรคเป็นแต่เพียงส่วนประกอบเล็ก ๆ อันหนึ่งของสถานการณ์ทั้งหมดแต่มีความไม่เป็นระเบียบเพิ่มขึ้นทุกที แต่กระนั้นถ้าไม่สามารถที่จะควบคุมสถานการณ์ไว้ภายในกฎข้อบังคับและการปรองดองกันที่ไม่ใคร่จะถูกตั้งไว้อย่างดีนักมันก็จะมีบทบาทสำคัญทำให้เกิดการแตกสลายของรัฐบาลและรัฐหลังจากปี 1975 ได้ในที่สุด

นักเขียนหลายคนที่เขียนเรื่องเลบานอนได้กล่าวถึงบทบาทสำคัญของรัฐสภาที่มีอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับปี 1926 และ 1943 ไว้ แต่แล้วก็ได้อธิบายต่อไปว่านี่เป็นผลของความพยายามโดยเจตนาของคนอย่างนักธนาคารและนักคิดทางการเมือง คือนายไมเคิล ชีฮา (Michel Chiha) ที่จะจัดหากลไกให้แก่การปรองดองกันของกลุ่มผู้สารภาพผิด[35] อันที่จริงนั้นดูคล้ายกับว่าชีฮาไม่ใคร่จะมีอะไรเกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญฉบับปี 1926 นักและสิ่งที่เขาเขียนไว้นั้นอย่างมากก็เป็นการให้เหตุผลแบบมีผลย้อนหลังอันตบตาคนให้แก่กลไกที่มีอยู่แล้ว[36] สิ่งที่ตรงกับประเด็นมากขึ้นก็คือความใกล้ชิดกันระหว่างระบบผู้แทนรัฐสภาที่ฝรั่งเศสใช้อยู่ในการบริหารส่วนกลางที่อ่อนแอและชนิดของโครงสร้างด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีอยู่แล้วในบริเวณนั้นในสมัยออตโตมานระยะปลาย เมื่อฝรั่งเศสได้ขยั้นขยอว่าที่นั่งในรัฐสภาใหม่นี้ควรจะยกให้แก่สมาชิกของนิกายที่มีจำนวนมากที่สุด ตามส่วนสัดคร่าว ๆ กับจำนวนของพวกเขาภายในจำนวนประชากรทั้งหมด จึงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ผู้ซึ่งได้รับการเลือกตั้งส่วนใหญ่จะมาจากครอบครัวที่สำคัญๆของประเทศซึ่งมีอำนาจเพราะได้ควบคุมแหล่งทรัพยากรสำคัญ ๆ ทางเศรษฐกิจและสังคม การที่พวกเขาอยู่ในรัฐสภาทำให้พวกเขาสามารถจะได้ตำแหน่งในคณะรัฐบาลและอาจได้มีอำนาจเพิ่มขึ้นต่อไป ในขณะที่เรื่องที่ว่าความเป็นไปได้นี้เปิดให้แก่พวกขุนนางมุสลิมมากเท่าๆ กับเปิดให้แก่ ชาวคริสเตียนนั้นได้กลายเป็นเครื่องส่งเสริมอย่างใหญ่

หลวงให้พวกเขาลืมการคัดค้านการแบ่งแยกเลบานอนจากซีเรียเสียและยอมเข้าไปร่วมอยู่ในระบบใหม่นี้ ส่วนสุดท้ายของการโต้เถียงนั้นเกี่ยวกับความพยายามที่จะทำให้แน่ใจว่าการบริหารส่วนกลางยังคงอ่อนแออยู่ เรื่องนี้มีอะไรบางอย่างเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าเศรษฐกิจของเลบานอนถูกครอบครองโดยผลประโยชน์ของพ่อค้าและธนาคาร แต่การที่ความสามารถของพวกขุนนางในการที่จะทำความพอใจให้แก่ พรรคพวกทางการเมืองของตนนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการที่จะจัดหาแหล่งทรัพยากรและบริการให้พวกเขาเป็นส่วนตัวได้นั้นเป็นผลจากสถานการณ์ซึ่งในคณะรัฐบาลที่มีการพัฒนาที่ดีขึ้นนั้นฝ่ายข้าราชการจะเป็นผู้จัดหาให้เอง

ในระบบเช่นนั้นจึงมีขอบเขตเหลืออยู่น้อยสำหรับพรรคการเมืองที่จะได้รับการจัดตั้งขึ้น ในด้านหนึ่ง ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมส่วนใหญ่สามารถจะแสดงออกได้ในระดับรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นไปโดยตรงโดยพวกนักการเมืองที่เด่นๆหรือโดยทางอ้อมโดยองค์การหนึ่งในจำนวนหลายองค์การที่ขึ้นอยู่กับนิกาย อย่างเช่นคริสต์จักรมารอนไนท์ หรือสมาคมมะกอซิด (Maqasid Society) ซึ่งเป็นองค์กรการกุศลสำคัญของชาวมุสลิมเป็นต้น อีกด้านหนึ่งเศรษฐกิจซึ่งขึ้นอยู่กับการเกษตรและบริการเป็นส่วนใหญ่นั้นไม่ใคร่ได้ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสหภาพหรือการผนึกกำลังใด ๆ ในเมืองซึ่งอาจจะหาขอบเขตให้แก่พรรคการเมืองที่ขึ้นอยู่กับชนชั้นได้ ในสถานการณ์เหล่านี้ ผู้แทนส่วนใหญ่ที่ได้รับเลือกเข้ารัฐสภา (ในปี 1964 มีอยู่สองในสาม) จึงเป็นผู้สมัครส่วนตัวหรือมิฉะนั้นก็อยู่ในบัญชีผู้สมัครของคนที่มีชื่อเสียงโด่งดังบางคน ในขณะที่รูปแบบดั้งเดิมของสมาคมการเมืองยังเป็นกลุ่มของรัฐสภาซึ่งมีการสนับสนุนจากประชาชนอยู่น้อยหรือไม่มีเลย นอกจากผู้นำจะมีความสามารถเป็นพิเศษส่วนตัว[37]

องค์กรทางการเมืองต่างๆเพิ่งจะเริ่มลงทะเบียนเป็นพรรคการเมืองด้วยความมุ่งหมายที่จะเข้าแข่งขันในการเลือกตั้งในระยะสิบปีหลังจากได้รับเอกราชแล้ว องค์กรแรกๆองค์กรหนึ่งก็คือองค์การกาตึ๊บ (Kateab) ซึ่งสโต๊กส์ (Stoakes) กล่าวว่าได้ลงทะเบียนเป็นพรรคการเมืองโดย “ไม่ใคร่เต็มใจนัก” เมื่อปี 1952[38] สโต๊กส์หมายความว่าองค์กรนี้ไม่รู้สึกว่าสามารถที่จะละทิ้งอาวุธทางทหารของตนเองเสียได้ ซึ่งในตอนหลังได้ถูกใช้อย่างมีประสิทธิภาพในสงครามกลางเมืองระยะสั้นเมื่อปี 1958 จนพรรคนี้ถูกดันเข้าไปในจำนวนผู้ที่มีชื่อเสียงของชาติโดยได้ที่นั่ง 9 ใน 99 ที่ของรัฐสภาในการเลือกตั้งครั้งถัดไป และมีที่นั่งในคณะรัฐมนตรีอยู่เรื่อยๆ การควบคุมพรรคกระทำโดยหัวหน้าของพรรคคือนายปีแอร์ เกมายาล (Pierre Gemayal) ซึ่งทำงานโดยอาศัยสำนักงานการเมืองที่ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าพิเศษหยิบมือหนึ่งซึ่งมีคณะเจ้าหน้าที่ถาวรกลุ่มเล็ก ๆ ในระหว่างนั้นก็ได้มีความตั้งอกตั้งใจเป็นอย่างมากในการรับสมัครสมาชิกที่มีระเบียบวินัย (ร้อยละ 85 เป็นชาว คริสเตียน) เข้ามาซึ่งในระหว่างทศวรรษ 1960 มีจำนวนทั้งหมดถึง 60,000 กว่าคน[39] พรรคอื่น ๆ ที่มีการจัดองค์กรอย่างเพียงพอจนได้ที่นั่งสองสามที่ในรัฐสภาก็คือพรรคสังคมนิยมก้าวหน้า(Progressive Socialist Party-PSP) พรรค SSNP และพรรคทาสแน็กแห่งอาร์เมเนีย (Armenian Tasnag)

ในประเทศเลบานอนก็เช่นเดียวกับที่อื่นๆ การจัดตั้งองค์การที่เรียกตัวเองว่าพรรคนั้นมีอยู่เพื่อความมุ่งหมายหลายอย่างมากกว่าจะมีเพื่อแข่งขันกันในการเลือกตั้ง บ้างก็เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของ

ชุมชนผู้สารภาพผิดในท้องถิ่น บ้างก็มีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับพรรคต่าง ๆ ของชาวอาหรับ หรือในบางกรณีก็เกี่ยวโยงกับรัฐบาลที่สำคัญ ๆ ของชาวอาหรับอย่างเช่นรัฐบาลของประธานาธิบดีนัสเซอร์ ในขณะที่ความรุนแรงกลายเป็นลักษณะสำคัญมากขึ้นในชีวิตการเมืองของชาวเลบานอนหลังปี 1967 ได้มีพรรคหลายพรรคเริ่มจัดตั้งกองกำลังต่อสู้ของตนเองขึ้นและได้ทำการวิพากย์วิจารณ์รัฐสภาเลบานอนและระบบของเลบานอนอย่างรุนแรง ตัวอย่างที่ดีของกลุ่มเช่นนั้นก็คือขบวนการนัสเซอร์นิยมแบบอิสระของนายอิบรอฮีม กุลัยลัต (Ibrahim Qulailat) ที่ชื่อ อัล-มุรอบิตูน (al- Murabitun) ซึ่งรวมเอาหน้าที่ในบริเวณที่ยากจนบางส่วนในนครเบรุตเข้ากับการเน้นในเรื่องการเกณฑ์ทหารมากขึ้น[40] ในปี 1972 พรรคการเมืองหัวรุนแรงได้เข้ารวมตัวกับพรรค PSP ของนายกะมัล ญุมบลัตต์ (Kamal Jumbratt) และองค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์ (Palestine Liberation Organization–PLO) ในเลบานอน กลายเป็นองค์กรที่ภายหลังรู้จักกันว่าขบวนการแห่งชาติ (National Movement) ด้วยจุดหมายที่จะผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ ในระบบการเมือง แต่สิ่งนี้ได้รับการท้าทายอย่างแข็งขันโดยพวกผู้นำองค์การกาติ๊บ ซึ่งเห็นตัวเองว่าเป็นผู้ปกป้องสถานภาพเดิมกลุ่มสำคัญ ตัวอย่างที่ดีของความคิดของพวกเขามีอยู่ในจดหมายเปิดผนึกซึ่งพวกเขาส่งไปยังประธานาธิบดีเลบานอนในปี 1973 เพื่อเตือนถึงสิ่งที่พวกเขาเห็นว่าเป็นอันตรายจากความตั้งใจของพวกนิยมมาร์กซ์ในการที่จะยัดเยียดระบบของคนเหล่านั้นให้แก่ประชาชนทั้งประเทศ สโต๊กส์ได้แปลจดหมายนี้มาดังต่อไปนี้ :

> *เราขอขอบพระคุณพระผู้เป็นเจ้าที่ทางรัฐได้ตัดสินใจที่จะกระทำการอย่างมั่นคงในการที่จะเผชิญหน้ากับการท้าทายนี้ เราขอสนับสนุนท่านและจุดยืนของท่าน แต่ถ้าทางรัฐล้มเหลวในการทำหน้าที่ของตนหรืออ่อนแอหรือมัวลังเลใจแล้วละก็ท่านประธานาธิบดี เราจะเผชิญหน้าการสำแดงกำลังนั้นด้วยการสำแดงกำลังที่ยิ่งใหญ่กว่า จะเผชิญหน้าการประท้วงด้วยการประท้วงที่ใหญ่โตกว่าจะ เผชิญหน้าความแข็งแกร่งด้วยความแข็งแกร่ง และเผชิญหน้าการใช้กำลังด้วยการใช้กำลัง*[41]

เมื่อการต่อสู้เริ่มขึ้นในปี1975 กองกำลังของพรรคนั้นเองที่เป็นฝ่ายต่อต้านสำคัญจนกระทั่งมีการแตกแยกในกองทัพเมื่อต้นปี 1976 ตามมาด้วยการเข้าแทรกแซงมากขึ้นของชาวปาเลสไตน์กลุ่มต่าง ๆ และก็กลุ่มชาวซีเรีย

การจัดการเลือกตั้งโดยไม่มีพรรค : จอร์แดนและคูเวต

องค์การต่าง ๆ ที่เรียกตนเองว่าพรรคนั้น ได้ตกเป็นผู้ต้องสงสัยของรัฐบาลอาหรับหลายรัฐบาล โดยเฉพาะรัฐบาลในแถบอ่าวและในซาอุดีอาระเบียซึ่งมักจะสั่งให้เลิกองค์การต่างๆเหล่านี้ไปเสมอ และในประเทศจอร์แดนซึ่งการมีอยู่โดยถูกต้องตามกฎหมายขององค์การมักมีระยะสั้น เป็นกฎเลยทีเดียวที่พรรคเหล่านี้จะถูกถือว่าเป็นเครื่องแบ่งแยกสังคมและเป็นผู้อธิบายอุดมการณ์ซึ่งเป็นอันตรายจริงๆ หรือมิฉะนั้นก็มีท่าทางว่าจะเป็นดังนั้น และเป็นหัวสะพานที่จะทำให้มีการแทรกแซงทางการเมืองของต่างชาติได้ ความรู้สึกเช่นเดียวกันนี้อาจจะป้องกันผู้ปกครองหลายคนมิให้จัดตั้งพรรคกษัตริย์นิยมขึ้นมาโดยการสนับสนุน

ของตนเอง ดังนั้นในที่สองสามแห่งซึ่งอนุญาตให้มีการแข่งขันการเลือกตั้งกันเป็นครั้งเป็นคราวนั้นผู้สมัครรับเลือกตั้งจึงถูกบังคับให้เป็นผู้สมัครอิสระซึ่งเพียงแต่มีการกล่าวขวัญถึงแนวโน้มหรือกลุ่มที่เขาอาจอ้างว่าเป็นตัวแทนได้เท่านั้น

ตอนแรกกลุ่มต่างๆก็ได้รับอนุมัติให้ขอใบอนุญาตเป็นพรรคการเมืองในจอร์แดนภายใต้กฎหมายพรรคการเมืองปี 1955 ได้ พรรคการเมืองบางพรรคได้เกิดขึ้นในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อเดือนตุลาคม ปี 1956 หลังจากนั้นพรรคสังคมนิยมแห่งชาติซึ่งได้ที่นั่ง 12 จาก 40 ที่ จึงสามารถจัดตั้งคณะรัฐมนตรีที่มีชีวิตในระยะสั้น ๆ ขึ้นมาได้ แต่แล้วพรรคการเมืองก็ถูกสั่งเลิกอีกในระหว่างที่มีวิกฤติการณ์ทางการเมืองในเดือนเมษายน 1957 และเป็นอยู่อย่างนั้นนับตั้งแต่นั้นมา ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสมัครในฐานะอิสระไม่สังกัดต่อพรรคใดในการเลือกตั้งทั่วไปสองสามครั้งจนถึงปี 1967 หลังจากนั้นกษัตริย์คิดว่าเป็นการฉลาดที่จะยุติชีวิตของรัฐสภาเสียเกือบทั้งหมดเนื่องจากปัญหาที่เกิดจากการที่อิสราเอลเข้ามาควบคุมประชาชนพลเมืองปาเลสไตน์แห่งจอร์แดนซึ่งอาศัยอยู่บนฝั่งตะวันตกที่ถูกครอบครอง นับแต่นั้นมาสภาล่างก็มิได้มีการประชุมอีกเลยในระหว่างปี 1974 และ 1984 ด้วยเหตุผลที่ว่าการที่ PLO ควรจะเป็นตัวแทนของประชาชนชาวปาเลสไตน์แต่ผู้เดียวนั้นจะเป็นการฝ่าฝืนมติของที่ประชุมสุดยอดของอาหรับในเมืองเราะบัต (Rabat)

ในที่สุดก็ได้มีการเรียกประชุมรัฐสภาอีกในเดือนมกราคม 1984 เพื่อให้ตระเตรียมการเลือกตั้งใหม่ในฝั่งตะวันออก ต่อมาอีกสองปีจึงได้มีการนำเอากฎหมายเลือกตั้งที่ได้รับการแก้ไขใหม่มาใช้ แต่ก็ยังไม่มีการเลือกตั้งจนกระทั่งถึงเดือนพฤศจิกายน 1989 ในตอนนี้สถานการณ์ในประเทศได้เปลี่ยนรูปไปเกือบทั้งหมด ครั้งแรกก็โดยการเกิดขึ้นของขบวนการอินติฟาดา (Intifada) ของชาวปาเลสไตน์ ต่อมาก็โดยการจลาจลและการเดินขบวนในเดือนเมษายน 1989 เพื่อประท้วงการขึ้นราคาสิ่งของ การตัดค่าใช้จ่ายของรัฐบาลและมาตรการอื่น ๆ ที่ใช้จัดการกับวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ ได้มีการแต่งตั้งรัฐบาลชั่วคราวขึ้นเพื่อจัดการกับสถานการณ์ และมีการสัญญาว่าจะมีการเลือกตั้งอิสระโดยไม่มีการแทรกแซงของทางการในเดือนพฤศจิกายนต่อมาได้มีการเลือกตั้งเกิดขึ้นโดยมีผู้สมัคร 1,400 คน แข่งขันกันเพื่อชิงเก้าอี้ 80 ที่ในฝั่งตะวันออก 17 ที่นั่งได้รับการสงวนไว้เพื่อชาวคริสเตียน และ 3 ที่นั่งเก็บไว้สำหรับสมาชิกของชุมชนชาวเซอร์คาสเซียและชาวเชเชน สตรีได้ลงคะแนนเสียงเป็นครั้งแรกในการเลือกตั้งทั่วไปและมีสตรีเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้ง 12 คน คะแนนเสียมีอยู่ประมาณ 40 %

ถึงแม้ว่าพรรคการเมืองต่างๆ จะถูกสั่งให้เลิกจากการสมัครเข้ารับเลือกตั้งในปี1980 ก็ตาม แต่ทางการก็อนุญาตให้มีความเป็นอิสระอย่างมากแก่ผู้สมัครที่เลือกจะโฆษณาถึงความเกี่ยวข้องกับขบวนการและแนวโน้มเฉพาะใดๆ ก็ได้ ผลก็คือพวกเขาหลายคนอยู่ในสถานภาพที่จะได้ประโยชน์จากสิ่งใดก็ตามที่กลุ่มต้นตอของพวกเขาสามารถจัดหาให้ได้ในด้านของเงินทุนและการจัดองค์การ ผู้สมัครบางคนก็เช่ารถบรรทุกผู้ลงคะแนนเสียงไปรอบ ๆ หน่วยเลือกตั้ง บางคนก็มีผู้สนับสนุนอยู่ที่หน่วยลงคะแนนเองอย่างเพียงพอเพื่อหาข้อได้เปรียบจากข้อเท็จจริงที่ว่าผู้ลงคะแนนเสียงเป็นผู้ที่ถูกเรียกว่า“ผู้ไม่รู้หนังสือ”นั้นย่อมสามารถตะโกนชื่อคน

ที่พวกเขาเลือกด้วยเสียงอันดังพอที่จะได้ยินได้ในหมู่คนที่ฟังอยู่ข้างนอกแล้วภายหลังก็จะได้รับรางวัล เป็นที่สมมติกันโดยทั่วไปว่าสมาชิกของขบวนการภราดรภาพมุสลิมของจอร์แดนที่ได้รับการจัดการอย่างดีนั้นชนะได้ที่นั่งประมาณ 20 ที่ ส่วนอีก 10-15 ที่นั่งตกเป็นของคนที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มฝ่ายซ้าย กลุ่มปฏิรูปและกลุ่มเสรีนิยมต่าง ๆ รวมทั้งผู้จัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์จอร์แดน (Jordanian Communist Party) ที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่ซึ่งเป็นอาวุธของแนวหน้าประชาธิปไตยจอร์แดนเพื่อปลดปล่อยชาวปาเลสไตน์ (Democratic Front for the Liberation of Palestine)[43]

การเลือกตั้งได้เพิ่มความกดดันให้แก่กษัตริย์ฮุสเซนจนต้องกำหนดเงื่อนไขควบคุมการที่พระองค์จะอนุญาตให้มีพรรคการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมายซึ่งเหมาะสมและสิทธิของพรรคการเมืองเหล่านั้นในการที่จะตั้งผู้สมัครรับเลือกตั้งเข้ารัฐสภา คำตอบของพระองค์ในเรื่องนี้ก็คือการจัดตั้งคณะกรรมการหลวงซึ่งมีคน 60 คน ขึ้นในเดือนเมษายน 1990 ให้ร่างกฎบัตรแห่งชาติเพื่อหาแนวนำที่จำเป็นให้ เท่าที่เกี่ยวข้องกับตัวพระองค์เองนั้นดูเหมือนพระองค์ต้องการที่จะทำให้แน่พระทัยว่าพรรคเช่นนั้นจะตกลงกันล่วงหน้าว่าจะสนับสนุนทั้งรัฐธรรมนูญและกษัตริย์และเชื่อมั่นว่าจะมีกฎข้อบังคับที่จะใช้ป้องกันมิให้พรรคเหล่านั้นถูกจัดการจากภายนอกได้ สมาชิกของคณะกรรมการถูกเลือกมาจากองค์กรการเมืองที่มีอยู่หลังจากการปรึกษาหารือและในระหว่างนั้นพรรคเหล่านั้นควรจะตกลงที่จะอยู่ในขอบเขตของแนวนำของกษัตริย์[44] กฎบัตรนี้จะถูกเสนอแก่ที่ประชุมแห่งชาติในเดือนมิถุนายน 1991

ความคิดในเรื่องกฎบัตรแห่งชาติซึ่งตัวแทนของกลุ่มการเมืองต่างๆจำนวนมากมาอยู่รวมกันเพื่อจะสร้างกฎข้อบังคับพื้นฐานสำหรับชีวิตทางการเมืองในอนาคตของประเทศขึ้นมานั้นมีอยู่ในคูนีเซียและประเทศอาหรับอื่นๆจำนวนหนึ่งในเวลาเกือบจะตรงกัน จึงทำให้ผู้มีอำนาจในรัฐบาลรู้สึกเป็นกังวลว่าจะมีอันตรายเกิดขึ้นในการเปิดระบบของตนให้แก่การแข่งขันระหว่างพรรคการเมืองหลายพรรค ได้มีการประกาศใช้ความคิดเดียวกันนี้ในลักษณะที่ได้รับการแก้ไขแล้วในคูเวตก่อนที่จะถูกอีรักรุกรานในฤดูร้อนปี 1990 ไม่นานนัก[2]

การทดลองประชาธิปไตยของคูเวตได้ดำเนินไปเป็นพักๆ การได้รับเอกราชในปี 1961 ตามมาด้วยการสร้างสภาที่ปรึกษาขึ้นซึ่งก็ทำให้มีการร่างรัฐธรรมนูญปี 1962 ขึ้น พร้อมทั้งการจัดการเตรียมสภาแห่งชาติที่ถูกเลือกตั้งขึ้นด้วย การเลือกตั้งเกิดขึ้นในปี 1963 มีผู้สมัครแบบอิสระ 205 คน แข่งขันกันเพื่อที่นั่ง 50 ที่ ผู้สมัครที่ได้รับความสำเร็จรวมเอาสมาชิกของตระกูลที่กำลังปกครองประเทศไว้ด้วยคือตระกูลอัซ-ซอบะฮฺ (al-Sabah) และพวกพ่อค้า ปัญญาชน พวกชีอะฮ์และเบดูอิน[45] จำนวนผู้เลือกตั้งนั้นจงใจทำให้มีจำนวนน้อยคือประกอบด้วยประชาชนเพศชายเพียง 17,000 คนเท่านั้น คือเลือกเอาเฉพาะสมาชิกของครอบครัวที่อยู่ในคูเวตมาติดต่อกันตั้งแต่ปี 1920 นี่หมายความถึงหน่วยเลือกตั้งมีขนาดเล็กมีลักษณะที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งจะเป็นที่รู้จักกันเป็นส่วนตัว โดยผู้ลงคะแนนเสียงเกือบทุกคนและในบางโอกาสก็สามารถเชื้อเชิญผู้ลงคะแนนเสียงจำนวนมากไปเลี้ยงอาหารครั้งใหญ่ที่จัดขึ้นตามถนนใกล้บ้านของเขาได้ การเลือกตั้งครั้งต่อไปมีขึ้นในปี 1967 และ 1975 ก่อนที่อะมีรจะได้สั่งยุบสภาแห่งชาติเสียโดยกระทันหัน ในปี 1976 ด้วย

ความกลัวว่าอาจจะก่อให้เกิดความตึงเครียดขึ้นได้ระหว่างชุมนุมชาวอาหรับที่เป็นคู่แข่งขันกัน ในตอนต้นของสงครามกลางเมืองของเลบานอนได้เกิดปัญหาขึ้นแล้วจากความพยายามของฝ่ายค้านกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งมีผู้แทนเพียงสิบคนหรือประมาณนั้นเพื่อจะขัดขวางอำนาจบางอย่างของราชวงศ์อัซ-ซอบะฮฺ และได้มีข้อกล่าวหาด้วยว่าราชวงศ์นี้ได้เข้ามาแทรกแซงในการเลือกตั้งเพื่อจะกีดกันไม่ให้เลือกตั้งผู้วิจารณ์ราชวงศ์คนสำคัญบางคน[46]

อะมีรยอมให้มีการเลือกตั้งใหม่ในปี 1981 แต่ก็ได้มีการเข้าแทรกแซงของรัฐบาลในการเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่ง และการแบ่งหน่วยเลือกตั้งออกเป็นหน่วยเล็กกว่าเดิมเข้าไปอีกก็ทำให้เป็นการยากที่สมาชิกของฝ่ายค้านที่ไม่เป็นทางการจะได้ชัยชนะ แต่กลุ่มใหม่ ๆ ก็สามารถได้ผู้แทนของตนในสภา เป็นพวกคนมีชื่อเสียงที่เน้นถึงหลักความเชื่อทางศาสนาของตนว่าเป็นสุนนีหรือชีอะฮ์ การเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่งมีขึ้นในปี 1985 ทำให้เกิดสภาหนึ่งขึ้นซึ่งประกอบด้วยสิ่งที่ปีเตอร์สัน (Peterson) เรียกว่า “การแบ่งกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ” โดยมี “นโยบายของพรรคที่จัดทำไว้แล้ว”[47] คนเหล่านี้มีฝ่ายประชาธิปไตยของนายอะหมัด อัล-คอติ๊บ (Ahmad al-Khatib) สมาคมปฏิรูปสังคม (The Social Reform Society) สมาคมวัฒนธรรมสังคม (the Social Cultural Society) และสมาคมฟื้นฟูมรดก (The Heritage Revival Society) นอกจากนั้นยังมีนักชาตินิยมชาวอาหรับสองคนที่เน้นในเรื่องความสำคัญของบทบาทของคูเวตในโลกอาหรับอีกด้วย สภานี้อันเป็นสภาที่หกของคูเวต มีอายุอยู่ได้เพียงปีเดียวและถูกล้มไปในปี 1986

ความกดดันให้กลับไปสู่ชีวิตแบบประชาธิปไตยได้ก่อตัวขึ้นอย่างช้าๆ แต่ในตอนต้นปี 1990 ก็มีกำลังแข็งแรงเพียงพอที่จะบังคับให้รัฐบาลต้องเสนอการจัดตั้งสภาแห่งชาติซึ่งความมุ่งหมายสำคัญก็คือจะถกกันถึงหนทางที่จะควบคุมรัฐสภาในลักษณะที่ว่าจะได้ไม่เกิดการเผชิญหน้าเหมือนในอดีตระหว่างรัฐมนตรีของฝ่ายราชวงศ์ อัซ-ซอบะฮฺกับพวกผู้แทนราษฎร การลงคะแนนเสียงของสองในสามของ 75 ที่นั่งเพื่อให้มีการเลือกตั้งโดยตรงได้เกิดขึ้นในเดือนมิถุนายน ผู้ที่ถูกขับออกมีจำนวนต่ำเมื่อเทียบกับปี 1985 ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการพร้อมใจกันต่อต้านโดยอดีตสมาชิกรัฐสภาจำนวนมากมาย[48] การถกเถียงซึ่งอาจนำไปสู่การแก้ไขรัฐธรรมนูญต่อไปหรือนำไปสู่กฎบัตรแห่งชาติของคูเวตก็ถูกตัดบทไปโดยกะทันหันจากการรุกรานของอิรัก

อิหร่านก่อนและหลังการปฏิวัติของอิสลาม : พรรคเดียวหรือหลายพรรค?

นับตั้งแต่ปี 1945 เป็นต้นมาอิหร่านได้ผ่านวงจรสามวงจรซึ่งในระหว่างนั้นระบบหลายพรรคซึ่งกำลังก่อรูปขึ้นได้หลีกทางให้แก่ความพยายามที่จะสร้างรัฐที่มีพรรคการเมืองเดียวขึ้นแต่ไม่ได้ผล วงจรแรกนี้มีอยู่ระหว่างช่วงเวลา ปี 1941-1953 เมื่อการสละราชสมบัติซึ่งถูกบีบบังคับของกษัตริย์เรซา (Reza Shah) ทำให้เกิดช่องว่างขึ้นในชีวิตการเมืองที่ออกจะเป็นอิสระขึ้น แต่นี่ก็กลับทำให้เกิดสมาคมใหม่ ๆ ขึ้นหลายสมาคมซึ่งส่วนใหญ่จะมีรูปแบบหนึ่งหรือสองรูปแบบ รูปแบบแรกก็คือการกลับมารวมกันของกลุ่มสมาชิกสภามัจลิส (Majlis)ในลักษณะที่เรียกว่า “เป็นก๊กเป็นเหล่า”ซึ่งเป็นวิธีที่จะเพิ่มพลังในการลงคะแนนเสียงและ

อิทธิพลทางการเมืองของพวกเขา รูปแบบที่สองประกอบด้วยกลุ่มต่างๆ ที่เอลเวลล์-ซัตตัน(Elwell-Sutton) เรียกว่า "จัดตั้งมาจากเบื้องบน"โดยบุคคลสำคัญบางคนซึ่งมักจะใช้เงินจากนายทุนผู้มั่งคั่ง[49] พรรคเดียวที่มีองค์กรกว้างขวางทั่วประเทศก็คือพรรคตูเดฮ์ (Tudehหรือพรรคของมวลชนอิหร่าน) ซึ่งถึงแม้ว่าจะจัดตั้งโดยพวกมาร์กซิสต์ ในปี 1941 ก็ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนอาชีพต่าง ๆ อย่างกว้างขวางรวมทั้งสมาชิกของวงการศาสนาด้วย[50] พรรคนี้ได้รับประโยชน์มากมายจากการที่คบค้าสมาคมกับขบวนการกรรมกรในเมืองชนบทที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่ๆ และแข็งแรงพอที่จะได้รับที่นั่ง 8 ใน 23 ที่จากผู้สมัครรับเลือกตั้งที่สนับสนุนอยู่ในการเลือกตั้งทั่วไปในปี 1943 อย่างไรก็ตาม ในตอนหลังได้ถูกรัฐบาลโจมตีหลายครั้งอย่างต่อเนื่องในปี 1946 แล้วก็ในปี 1949 และ 1953 อีกจนเกือบจะยอมรับว่าเป็นพลังการเมืองที่เข้มแข็งไม่ได้

ความสำเร็จชั่วคราวของพรรคตูเดฮ์ได้เป็นกำลังใจให้กลุ่มอื่นๆ พยายามสร้างองค์การแห่งชาติขึ้นมาในแบบเดียวกัน ในบรรดาองค์การเหล่านั้นที่สำคัญที่สุดคือ พรรคประชาธิปไตยอิหร่าน (The Iran Democrat Party) ซึ่งจัดตั้งโดยนายกรัฐมนตรี นายอะหมัด กอวัม (Ahmad Qavam) เมื่อปี 1946 พรรคใหม่นี้ได้รับการช่วยเหลืออย่างมากด้วยการเป็นพันธมิตรในระยะสั้นๆกับพรรคตูเดฮ์ในระยะสองสามเดือนแรกที่ได้รับการจัดตั้งมาก่อนที่จะกลับเป็นปรปักษ์กับพรรคตูเดฮ์ แต่ในขณะเดียวกันก็เลียนแบบลักษณะโครงสร้างของตูเดฮ์อยู่ต่อไป พรรคนี้ได้สร้างกิ่งก้านสาขาขึ้นทั่วประเทศเช่นเดียวกันรวมทั้งองค์การสนับสนุนอีกมากมายเช่นองค์การสำหรับสตรี นักศึกษาและคนงานกรรมกรเป็นต้น นี่ทำให้พรรคมีกำลังพอที่จะได้ที่นั่ง 80 ที่ในการเลือกตั้งซึ่งมีขึ้นในฤดูหนาวปี1946/7 ก่อนที่มันจะพิการไปเพราะความบกพร่องของตัวเองและในที่สุดก็ทรุดลงไปโดยสิ้นเชิงหลังจากนายกอวัมลาออกจากรัฐบาลในฤดูร้อนปี 1947

ความพยายามครั้งสุดท้ายที่จะจัดตั้งองค์การการเมืองแห่งชาติขึ้นได้มีขึ้นโดยนักการเมืองอาวุโสผู้เป็นที่นับถืออย่างกว้างขวางคือนายมุฮัมมัด โมซซาเดก (Muhammad Mossadeq) ซึ่งสังกัดแนวหน้าแห่งชาติที่เขาจัดตั้งขึ้นเมื่อปี 1949 ที่แท้นี่คือการรวมตัวอย่างหลวม ๆ ของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ซึ่งมารวมตัวกันด้วยการที่พวกเขาต่อต้านทั้งอิทธิพลของอังกฤษและความทะเยอทะยานของชาห์ในการที่จะเป็นมากไปกว่าเป็นเพียงกษัตริย์ที่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ โมซซาเดกเองนั้นยืนกรานว่าองค์กรเท่านั้นที่ควรจะได้รับอนุญาตให้รวมตัวกันได้ มิใช่ส่วนบุคคล ตามทรรศนะของเขา อิหร่านยังไม่ถึงขั้นที่จะพร้อมสำหรับการมีพรรคการเมืองแบบตะวันตก แต่หากมีการรวมตัวกันทั่วประเทศเท่านั้นจึงจะทำให้บรรดาผู้นำของพรรคได้พูดในนามของชาติ[51] ถึงแม้ว่าแนวหน้าดังกล่าวจะสามารถทำให้ผู้สนับสนุนพรรคได้รับเลือกตั้งในการเลือกตั้งทั่วไปปี 1950 เพียง 8 คนเท่านั้นก็ตาม แต่ก็ยังมีบทบาทสำคัญต่อไปในคณะรัฐบาลในระหว่างวิกฤติการณ์การยึด น้ำมันเป็นของชาติในตอนต้นทศวรรษ 1950 ก่อนที่จะสูญเสียการสนับสนุนของพวกนักการศาสนาและกลุ่มสำคัญอื่นๆ ไปและในที่สุดก็ถูกขับออกมาจากการเป็นรัฐบาล โดยการรัฐประหารของชาห์ในปี 1953 ซึ่งได้รับการช่วยเหลือจากอเมริกา

วงจรที่สองเริ่มขึ้นด้วยการทดลองแบบจำกัดของชาห์ในการมีรัฐบาลสองพรรคซึ่งได้เริ่มขึ้นหลังจากการเลิกใช้กฎอัยการศึกในปี 1957 บรรดาสมาชิกสภามัจลิสซึ่งได้รับเลือกในสภาพที่มีการดูแลควบคุมอย่างแน่นหนาของรัฐบาลเมื่อปีก่อนนั้นก็ได้รับการเชื้อเชิญให้เข้ามาร่วมในกลุ่มที่ตั้งใหม่หนึ่งในสองกลุ่มซึ่งเรียกกันว่าพรรคแห่งชาติและพรรคแห่งประชาชน (The National Party , the People's Party) อย่างไรก็ตามควรจำไว้ว่าทั้งสองกลุ่มนี้ไม่มีชีวิตด้านองค์การของตัวเองเลย เพราะไม่จำเป็นต้องมีสมาชิกประจำของตัวเอง ไม่มีผลประโยชน์ที่ตัวจะเป็นตัวแทน และมีการควบคุมเหนือกระบวนการเลือกตั้งเพียงเล็กน้อย ซึ่งชาห์และหน่วยลับของพระองค์มักจะเป็นผู้คัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งเองเสียมากกว่าที่จะได้รับการเลือกโดยองค์กรเหล่านี้ นอกจากนั้นชาห์เองยังเป็นคนเลือกนายกรัฐมนตรีและเป็นผู้ปลดนายกรัฐมนตรีด้วยถ้าปรากฏว่าไม่เป็นที่พอใจหรือเป็นตัวของตัวเองมากเกินไป คณะรัฐบาลจึงเปลี่ยนไประหว่างพรรคต่าง ๆ จนกระทั่งปี 1963 เมื่อต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของสมาชิกแห่งพรรคชาติไปจนถึงปี 1975 ซึ่งในจุดนี้ชาห์ได้ตัดสินใจที่จะจัดตั้งองค์การการเมืองแห่งชาติองค์การเดียวขึ้นมาที่เรียกกันว่า*ราสตาคิซ*หรือการเกิดใหม่ (Rastakhiz หรือ Resurgence) ได้มีการจัดตั้งสาขาต่าง ๆ ขึ้นมาอย่างรวดเร็วทั่วประเทศ ข้าราชการและบุคคลสำคัญทุกประเภทถูกบังคับให้เข้าร่วมกันทั้งนั้น รวมทั้งสมาชิกสภามัจลิส (รัฐสภา) เกือบทั้งหมดด้วย

ไม่มีใครทราบเหตุผลที่แท้จริงของการที่ชาห์ตัดสินพระทัยเช่นนี้ แต่ฮอลลิเดย์ (Halliday) แนะว่าเรื่องนี้จะต้องเป็นอะไรที่เกี่ยวข้องกับความปรารถนาของพระองค์ที่ต้องการจะให้มีระเบียบวินัยในสังคมมากขึ้นและให้มีการควบคุมในเวลาที่มีความพลาดพลั้งทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วขึ้นในตอนปลายของสมัยที่มีความรุ่งเรืองเพราะน้ำมัน เขาได้ยกหลักฐานมาจากข้อความที่น่าตกใจตอนหนึ่งที่ชาห์ตรัสไว้ ในเดือนมีนาคม 1975 ที่ว่า *"เราจะต้องขยายสมาชิกในพรรคของอิหร่านออกไป การที่จะทำเช่นนั้นเราจะแบ่งพวกเขาออกเป็นประเภท ๆ คือ พวกที่เชื่อในระบอบกษัตริย์ ผู้ที่เชื่อในระบอบรัฐธรรมนูญ ผู้ที่เชื่อในการปฏิวัติบาหุมันที่ 6 และผู้ที่ไม่เชื่อ ผู้ที่ไม่เชื่อนั้นเป็นพวกทรยศต้องเข้าไปอยู่ในคุก*[52] แต่ก็อาจเห็นได้ด้วยว่ามันเป็นการจัดการทางการเมืองและสังคมซึ่งเจตนาที่จะทำขึ้นเพื่อต่อต้านผลอันเต็มไปด้วยอันตรายจากการตัดสินใจที่มีการรวมศูนย์อำนาจมากเกินไปและเพื่ออุดช่องแคบอันใหญ่โตที่มีอยู่ระหว่างชาห์กับสังคม อิทธิพลสำคัญในการวางแผนเรื่องนี้มาจากนักเทคโนโลยีนิยมชาวอิหร่านซึ่งได้รับการศึกษามาจากอเมริกาและทำตามวิธีการปลุกเร้าสังคมของนักรัฐศาสตร์ศาสตร์คนสำคัญของสหรัฐและเป็นที่รู้จักกันในท้องถิ่นว่าแมสสาจูติสท์ (Massachutis) เพราะเหตุที่พวกเขาร่ำเรียนมาจากสถาบันเทคโนโลยีแห่งมลรัฐแมสสาจูเซท ผลของที่การสร้างองค์การ*รอสตาคิซ*ขึ้นมาซึ่งมีทั้งการบ่อนทำลายรัฐบาลและการปูทางให้แก่การปฏิวัติซึ่งโค่นล้มชาห์ลงไปนั้นได้ถูกเน้นถึงแล้วในบทที่ 5

วงจรที่สามซึ่งเป็นวงจรสุดท้ายนั้นเริ่มขึ้นในปี1979 ระยะเวลาสั้น ๆ ของความเป็นอิสระทางการเมืองได้ส่งเสริมให้มีการก่อตั้งกลุ่มพรรคและหมู่คณะขึ้นเป็นจำนวนมากมายขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในบรรดากลุ่มพรรคและคณะเหล่านี้ที่สำคัญที่สุดคือ พรรคสาธารณรัฐอิสลาม (The Islamic Republic Party – IRP)

ซึ่งอยาตุลลอฮ์เบเฮษตี (Ayatullah Beheshti) เป็นผู้จัดตั้งขึ้น เบเฮษตีนั้นเป็นสมาชิกที่ทรงอิทธิพลคนหนึ่งของสภาปฏิวัติของโคมัยนี เขาเป็นเครื่องมือสำหรับความมีอิทธิพลของนักการศาสนา การสนับสนุนมีมาจากฝ่ายนักการศาสนาหัวการเมือง และการให้เหตุผลทางอุดมการณ์นั้นไม่ใช่มาจากความคิดของโคมัยนีในเรื่องบทบาทของ *ฟากิฮ์* (ดูบทที่ 7) แต่อย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังได้มาจากการรบเร้าของอยาตุลลอฮ์ เบเฮษตีด้วยว่าศีลธรรมและชื่อเสียงที่ดีนั้นเป็นหลักเกณฑ์แห่งงานของรัฐบาลที่ดีกว่าประสบการณ์และความฉนัด[53] อย่างไรก็ดี พรรค IRP ก็ได้ใช้เวลาอยู่พักหนึ่งเหมือนกันก่อนที่จะรับเอาการสนับสนุนของโคมัยนีไว้อย่างเต็มที่ โคมัยนียังมิได้มองดูนักการศาสนาที่นิยมเทคโนโลยีคนใดอย่างประธานาธิบดีคนแรกคือนายอะบูหะซันบานิ-ซาดร์ (Abu Hasan Bani-Sadr) และคิดว่าจะให้มาดำเนินงานบริหาร หลังจากที่พรรคนี้ได้ใช้องค์การซึ่งกว้างขวางทั่วประเทศของตนจนได้ชัยชนะได้ที่นั่งมา 80 ที่หรือประมาณนั้น (จาก 270 ที่) ในการเลือกตั้งสมาชิกสภามัจลิส ปี 1980 แล้วก็เริ่มโจมตี บานิ-ซาดร์เองอยู่เรื่อยๆเท่านั้นที่ท่านอยาตุลลอฮ์จำเป็นต้องเปลี่ยนความคิดของตนเองและหันไปสนับสนุนประธานาธิบดีและคณะรัฐบาลที่สมาชิกพรรค IRPมีอิทธิพลอยู่ แล้วเบเฮษตีกับเพื่อนร่วมงานของเขาจึงได้ใช้หัวสะพานนี้สร้างวิธีที่เกือบจะถือเอกสิทธิ์ในอำนาจเพื่อพวกของตัวเองโดยได้รับการหนุนหลังจากเครือข่ายของการสนับสนุนของนักการศาสนาซึ่งขยายจากกรุงเตหะรานลงมายังตำบลที่เล็กที่สุดซึ่งบัดนี้นิยมระบอบการปกครองโดยศาสนาอย่างแท้จริง

แต่พรรค IRP ได้รับอำนาจเป็นเอกสิทธิ์ได้ไม่เท่าไรก็เริ่มแตกแยกและขาดความสามัคคีกัน การมองดูพรรคนี้ในด้านหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าพรรคนี้มิได้มีความมุ่งหมายเดิมในเรื่องการใช้อิทธิพลของนักการศาสนาอย่างที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นจุดมุ่งหมายของตนที่เคยทำได้สำเร็จอีกต่อไปแล้ว ข้อที่สำคัญพอ ๆ กันก็คือความรับผิดในชอบการปกครองและการตัดสินใจประจำวัน หมายความว่าสมาชิกของพรรคหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะพบว่าตัวเองอยู่ฝ่ายตรงกันข้ามของการแบ่งทางการเมืองแบบใหม่ที่ปรากฏขึ้นอย่างรวดเร็วเหลือเกินในระยะต้น ๆ อย่างในปี1984 พรรคไม่สามารถที่จะนำเอารายชื่อของผู้สมัครรับเลือกตั้งในการเลือกตั้งทั่วไปที่ตกลงกันไว้มารวมกันได้ในขณะที่จำนวนของผู้สนับสนุนพรรคลดลงไปแม้กระทั่งในเมืองที่นักการศาสนามีอิทธิพลอยู่อย่างเมืองกุม (Qum) เป็นต้น พรรคนี้จึงโซซัดโซเซต่อไปในฐานะที่เป็นองค์การจนกระทั่งปี 1987 ซึ่งในที่สุดก็ถูกโคมัยนีม้วนเสื่อเสีย ซึ่งดูเหมือนจะได้รับคำแนะนำจากประธานาธิบดีคอมาเนอี (Khmanie) และประธานสภามัจลิส คือ นายอาลีอักบัร ราฟซันญานี (Ali Akbar Rafsanjani) ผู้เชื่อว่าพวกเขาคงจะแสวงหาอำนาจได้ดีกว่าโดยไม่มีพรรคนี้[54]

การเมืองแบบหลายพรรคในอิสราเอลและตุรกี

นักเขียนทุกคนที่เขียนเรื่องการเมืองในอิสราเอลต่างก็เห็นพ้องกัน ในบทบาทสำคัญของพรรคการเมืองสำคัญๆในชีวิตทางการเมืองของประเทศ นักเขียนคนหนึ่งไปไกลจนถึงกับกล่าวว่าพรรคเหล่านั้นใช้อิทธิพลที่ “กว้างขวางกว่าในรัฐอื่น ๆ รัฐใดนอกจากรัฐที่มีพรรคการเมืองพรรคเดียวเท่านั้น”[55] และได้มีการ

เห็นพ้องกันทั่วไปในเรื่องเหตุผลที่สำคัญสำหรับปรากฏการณ์นี้ด้วย เหตุผลข้อแรกก็คือบทบาทของพรรคเหล่านี้ในอิสราเอลก่อนที่จะมาเป็นรัฐคือในตอนที่พรรคเหล่านั้นเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการเอาปาเลสไตน์มาเป็นอาณานิคมทั้งหมดและแรงผลักดันไปสู่การจัดตั้งบ้านแห่งชาติด้วย เมื่อครั้งที่ยังไม่มีรัฐบาลยิวนั้นพรรคการเมืองที่เด่น ๆ อย่างเช่น พรรคมาปัย (Mapai) และพรรคมาปัม (Mapam) ทำงานอย่างหนักในการดูดซึมเอาพวกผู้อพยพเข้ามารวมทั้งจัดหาการศึกษาบริการสุขภาพและสวัสดิการให้คนเหล่านั้นด้วย อีกทั้งการปกป้องทางการทหารโดยอาศัยกองกำลังแบบทหาร (militia) ของพวกเขาเอง นอกจากนั้นพรรคเหล่านี้ยังเป็นแหล่งสำคัญในการแจกจ่ายเงินทุนไซออนนิสท์จากต่างประเทศซึ่งส่งมายังพวกเขาตามกลไกที่เรียกกันว่า“ลูกกุญแจ” ซึ่งทำให้พวกเขาได้รับเงินเป็นสัดส่วนกับคะแนนเสียงที่พวกเขาได้รับในการเลือกตั้งในชุมชนชาวยิว[56] พรรคมาปัยซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี1930 ได้กลายเป็นพรรคที่มีอิทธิพลมากอยู่ในช่วงเวลาที่มันได้ชัยชนะในการเลือกตั้งอย่างต่อเนื่อง

หลังจากปี 1948 สถานภาพที่เป็นเสมือนศูนย์กลางของพรรคนี้ก็ได้รับการเจือจุนให้แข็งแรงอีกต่อไปเมื่อการจัดตั้งรัฐบาลและบทบาทของพรรคในการรับเอากระแสของชาวยิวที่อพยพเข้ามาใหม่ทำให้พรรคมีโอกาสใหม่ๆอย่างมากมายที่จะขยายกิจการของพรรคออกไป ตอนนี้มิได้มีแต่เพียงเงินทุนก้อนใหญ่กว่าเดิมจากต่างประเทศที่จะต้องแจกจ่ายไปแต่ยังมีการควบคุมเหนือสถาบันใหม่ๆและการให้ตำแหน่งในรัฐบาลใหม่ของอิสราเอลเป็นรางวัลอีกด้วย พรรคมาปัยซึ่งมีจำนวนผู้รับสมัครเลือกตั้งมากที่สุดซึ่งทำหน้าที่นำในการจัดรัฐบาลผสมจำนวนหนึ่งซึ่งแจกจ่ายทรัพยากรของรัฐบาลไปให้แก่พรรคการเมืองสำคัญ ๆ ของยิวยกเว้นแต่ พรรคเฮรุต (Herut) ของนายเบนาชิม เบกิน (Benachim Begin) เท่านั้น ผลก็คือมีการจัดตั้งระบบซึ่งประชาชนส่วนใหญ่เรียกร้องกันรวมทั้งการแจกจ่ายงานบริหารซึ่งพรรคเป็นผู้คิดขึ้น[57] ผลอีกอย่างหนึ่งก็คือการมีส่วนร่วมเป็นทางการในระดับสูงอยู่ในกิจกรรมของพรรค ซึ่งบางทีมีชาวอิสราเอลผู้ทำการเลือกตั้งมาสมัครเป็นสมาชิกของพรรคกันเป็นจำนวนหนึ่งในสี่ถึงหนึ่งในสามทีเดียว[58]

อิทธิพลที่สำคัญอีกประการหนึ่งในเรื่องการพัฒนาระบบพรรคของอิสราเอลก็คือ กลไกของการปฏิบัติการเลือกตั้ง ในเนื้อหาสาระแล้วนี่คือการสืบเนื่องมาจากวิธีการก่อนที่จะเป็นรัฐซึ่งรวมเอาผู้แทนตามสัดส่วนเข้ากับหน่วยเลือกตั้งแห่งชาติของยิวที่มีอยู่หน่วยเดียวอันเป็นที่ ๆ แต่ละพรรคต้องยื่นรายชื่อผู้เลือกตั้งมาให้ วิธีเดียวกันนี้ถูกใช้แบบสำหรับการเลือกตั้งสภาผู้ร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีขึ้นในขณะที่การต่อสู้ยังดำเนินอยู่ต่อไป และยังไม่เป็นที่กระจ่างแจ้งว่าขอบเขตสุดท้ายของอิสราเอลจะเป็นฉันใด[59] หลังจากนั้นทั้งๆ ที่นายเบน-กูเรียนและผู้ร่วมงานหลายคนของเขาเป็นกังวลที่จะย้ายไปใช้ระบบหลายหน่วยเลือกตั้งก็ตามแต่การเปลี่ยนแปลงเช่นนั้นก็มักจะถูกขัดขวางโดยพรรคการเมืองเล็ก ๆ ซึ่งรู้สึกว่าถูกคุกคามโดยระบอบนั้นเสมอ ผลที่ออกมาค่อนข้างจะขัดแย้งกัน ทางด้านหนึ่งระบบนี้ได้ให้ความเข้มแข็งแก่อำนาจของพวกหัวหน้าพรรคผู้ทำการควบคุมบรรดาผู้ที่ได้รับอนุญาตให้สมัครเป็นผู้รับเลือกตั้งในพรรคของตนทั้งหมดในรายชื่อของชาติซึ่งมีอันเดียวมาจนถึงปลายทศวรรษ 1970 ส่วนอีกด้านหนึ่งเรื่องที่ว่าภายใต้วิธีการมีผู้แทนตามสัดส่วน

ของอิสราเอลนั้นพรรคหรือรายชื่อใด ๆ สามารถจะได้ที่นั่งในสภาคเนสเส็ตได้เมื่อได้รับคะแนนเสียงเพียง 20,000 คะแนนนั้นกลายเป็นเครื่องสนับสนุนให้เกิดกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยและหมู่คณะเล็ก ๆ จำนวนมากมายซึ่งทำให้มั่นใจว่า รัฐบาลทุกรัฐบาลจะต้องเป็นรัฐบาลผสมทั้งนั้น

เป็นการสะดวกที่เราจะแบ่งพรรคการเมืองสำคัญ ๆ ออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้คือ กลุ่มฝ่ายซ้าย กลุ่มฝ่ายขวา และกลุ่มศาสนาโดยจำไว้ในใจว่าคำว่าซ้ายหรือขวานั้นเพียงแต่ใช้เรียกสถานภาพที่เกี่ยวข้องกับนโยบายป้องกันประเทศและนโยบายต่างประเทศเท่านั้น พรรคที่สำคัญที่สุดในประเภทแรกก็คือพรรคมาปัยและอีกสองพรรคที่แยกมาจากมัน คือ พรรคอาคดุท ฮาอโวดา (Achdut Ha'avoda) และพรรคราฟี (Rafi) ซึ่งมารวมกันอีกในปี 1968 เพื่อกลายเป็นพรรคกรรมกร กับพรรคมาปัมซึ่งเข้ามาร่วมกับพรรคกรรมการในการเลือกตั้งปี 1969 เพื่อกลายเป็นพรรคผสมที่มีชื่อว่าพรรคมะอารัค (Ma'arach หรือ พรรคแนวร่วม-The Alignment) ในระหว่างนั้นพรรคที่สำคัญในกลุ่มขวาก็คือพรรคเฮรัต (Herut) และ พรรคเสรีนิยม (The Liberals) ซึ่งประกอบด้วยพวกไซออนนิสท์ทั่วไปกับพวกหัวก้าวหน้า) ซึ่งมารวมกับพรรคเฮรัตกลายเป็นพรรคกาฮาล (Gahal) ในปี 1965 และกลุ่มเล็กๆน้อยๆอีกจำนวนหนึ่งซึ่งมารวมกับพรรคกาฮาลในปี1977 เพื่อก่อตั้งกลุ่มเลือกตั้งที่เรียกว่าลิคุด (Likud) ส่วนพรรคศาสนาที่สำคัญคือพรรคศาสนาแห่งชาติ (The National Religious Party) พรรคอะกูดัทอิสราเอล (Agudat Israel) และพรรคเปาเลอิสราเอล (Poalei Israel) รวมทั้งพรรคใหม่ ๆ บางพรรคที่ตั้งขึ้นในทศวรรษ 1980 อย่างพรรคชาส (Shas) เป็นต้น

พรรคต่างๆจากกลุ่มทั้งสามนี้มีอิทธิพลต่อการเมืองของอิสราเอลมาหลายปีและได้รับคะแนนเสียงอย่างเช่น 80% ของคะแนนเสียงในปี 1973 และได้ที่นั่ง 100 ที่ ใน 120 ที่นั่งของสภาคเนสเสต[60] องค์การการเมืองอื่น ๆ ที่สำคัญก็มีพรรคคอมมิวนิสต์ (The Communist Party)ซึ่งแยกออกเป็นสองพรรคในระหว่างปี 1965-1973 ครั้นแล้วก็ได้ผนึกกำลังตนเองกลายเป็นพรรคคอมมิวนิสต์ใหม่ (The New Communist List หรือ Rakah) กับขบวนการประชาธิปไตยเพื่อความเปลี่ยนแปลง (The Democratic Movement for Change) ซึ่งได้ 15 ที่นั่งในการเลือกตั้งปี 1977 แต่แล้วก็แตกออกไปในตอนต้นทศวรรษ 1980 ส่วนที่เหลือคือกลุ่มและบัญชีรายชื่อต่าง ๆ ทั้งหมดรวมทั้งองค์การที่มีคนๆ เดียวนั้นได้ที่นั่งหนึ่งหรือสองที่นั่งในการเลือกตั้งครั้งต่างๆ แต่กลุ่มเหล่านี้ไม่มีสมาชิกประจำซึ่งจะเป็นทางให้ได้รับเงินทุนหรือเข้าร่วมในการบริหารส่วนกลางได้จึงไม่ถือว่าเป็นพรรคในความหมายที่เป็นที่ยอมรับกันนั้น

ได้บรรยายไว้แล้ว (ในบทที่ 5) ว่าพรรคมาปัยแล้วต่อไปก็คือพรรคกรรมกร (The Labour Party) ได้ขึ้นมามีอำนาจต่อระบบการเมืองของอิสราเอลตั้งแต่ปี 1949 ถึง 1977 ได้อย่างไร หลังจากนั้นเมื่อแนวร่วมลิคุดและแนวร่วมมะอารัคกรรมกรเกิดขึ้น การเมืองของอิสราเอลก็ได้เปลี่ยนรูปไปเป็นสิ่งที่น่าจะเรียกได้ดีที่สุดว่าเป็นระบบสองผสม (two-coalition system) ซึ่งจำนวนที่นั่ง (99 ที่นั่งในปี 1981 85 ที่นั่งในปี 1984 และ 79 ที่นั่งในปี 1988) ถูกแบ่งไประหว่างสองฝ่ายนั้น พรรคลิคุดได้คะแนนเสียงส่วนใหญ่มากกว่าพันธมิตรของมันในปี 1977 และ 1981จึงได้ตั้งรัฐบาล แต่ในปี 1984 คือเวลาที่มีวิกฤติการณ์ใหญ่ของชาติ ทั้งสอง

ฝ่ายต่างก็ไม่สามารถหากลุ่มสภาคเนสเสตกลุ่มเล็ก ๆ ได้พอที่จะตกลงทำงานกับตน ผลก็คือต้องตั้งคณะรัฐบาลเอกภาพของชาติขึ้นซึ่งประกอบด้วยรัฐมนตรีจากรัฐบาลผสมทั้งสอง การทดลองนี้เกิดขึ้นซ้ำอีกในปี 1988 แต่ยุติลงในฤดูใบไม้ผลิปี1990โดยการถอนตัวของพรรคกรรมกรและได้มีการจัดตั้งรัฐบาลที่มีพรรคลิคุดเป็นส่วนใหญ่ขึ้นในเดือนพฤษภาคม

ในบริบทของอิสราเอลนั้นการเอาพรรคเล็กๆที่ยังคงรักษาความเป็นอยู่ที่แยกกันของตัวเองเอาไว้ มาผสมกันนั้นมีลักษณะสำคัญของการจัดองค์การที่เด่นชัดหลายประการ ในขณะที่พรรคเหล่านี้ยังสามารถทำการเรียกร้องด้านอุดมการณ์อย่างเปิดเผยต่อสมาชิกของตนเองได้ การเรียกร้องเช่นนั้นจำต้องเงียบเสียงลงในลักษณะของรัฐบาลผสมเพื่อเห็นแก่ผลประโยชน์ทั่วไปของความเป็นเอกภาพ นอกจากนั้นยังมีกระบวนการอันซับซ้อนโดยเฉพาะอยู่ด้วย ซึ่งต้องการให้ร่างรายชื่อผู้เลือกตั้งร่วมกันขึ้นมาซึ่งมันจำเป็นต้องมั่นใจว่าประการแรกพวกผู้นำของพรรคต่างๆอยู่ในหน่วยเลือกตั้งนั้น ครั้นแล้วสมาชิกคนสำคัญที่สุดของพรรคนั้นก็จะได้ตำแหน่งสูงสุด[61] ทั้งหมดนี้ยิ่งสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นในปลายทศวรรษ 1970 เมื่อรัฐบาลผสมทั้งสองเคลื่อนย้ายไปสู่ระบบที่อนุญาตให้บรรดาตัวแทนของการประชุมคัดเลือกมีบทบาทที่แข็งขันอยู่ในกระบวนการนั้นได้

ส่วนประกอบสุดท้ายของระบบของอิสราเอลก็คือการแข่งขันกันเพื่อจะได้คะแนนเสียงจากชาวอาหรับซึ่งถึงแม้ว่าในระยะต้นทศวรรษ1950 จะมีไม่มากกว่า 8%ของคะแนนเสียงทั้งหมดก็ตาม แต่ก็เป็นจำนวนมากที่สุดในบรรดาผู้ลงคะแนนเสียงที่ไม่มีความผูกพันกัน ด้วยการมีอำนาจที่ได้ใช้ไปกับตัวแทนต่าง ๆ ของรัฐบาลรวมทั้งกองทัพของอิสราเอลในระหว่างช่วงเวลาที่มีรัฐบาลทหารในบริเวณของชาวอาหรับตั้งแต่ปี 1948-1965 พรรคมาปัย (แล้วก็พรรคกรรมการ) จึงได้จัดการหาคะแนนเสียงนี้ได้มากกว่าครึ่งในการเลือกตั้งทุกครั้ง จนถึงปี 1977[62] ในการทำเช่นนี้จะต้องมีรายชื่อแยกกันของคนสำคัญ ๆ ชาวอาหรับที่สมาชิกของตนจะต้องสนับสนุน แต่ในปี 1976 เมื่อรู้สึกว่าการยึดชาวอาหรับเป็นพรรคพวกไว้กำลังจะหลุดมือไป พรรคจึงอนุญาตให้ชาวอาหรับเป็นสมาชิกเต็มตัวได้ นอกจากนั้นพวกผู้นำการเมืองอิสราเอลยังพยายามที่จะเพิ่มอิทธิพลของตนด้วยการสั่งห้ามจัดตั้งพรรคที่มีชาวอาหรับล้วนๆด้วย ในสถานการณ์เหล่านี้ประชากรชาวอาหรับส่วนที่เหลือส่วนมากจึงมักจะไปลงคะแนนเสียงให้สมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์เสียด้วยเหตุผลที่ว่าพรรคนี้ประกอบไปด้วยผู้คนที่มักจะตำหนิโครงการของพวกไซออนนิสท์และเป็นพรรคเดียวเท่านั้นที่อนุญาตให้ผู้เป็นหัวหน้าของชาวอาหรับมีบทบาทที่สำคัญร่วมอยู่ได้ องค์การของชาวอาหรับแท้ๆ คือ พรรคอาหรับประชาธิปไตย (The Democratic Arab Party) ได้รับการจัดตั้งขึ้นในที่สุดเมื่อปี 1988 ทันเวลาที่จะได้ที่นั่ง 1 ที่ ในการเลือกตั้งปี 1989 นี่เป็นการจัดตั้งของสมาชิกชาวอาหรับผู้หนึ่งในสภาคเนสเสทชื่อนายอับดุล วาฮับ ดารอชี (Abdul Wahab Darawshi) ผู้ซึ่งลาออกจากพรรคกรรมกรเพื่อประท้วงนโยบายของมันที่ต่อต้านขบวนการอินติฟาดา (Intifada) การที่เขาสามารถได้รับความสำเร็จในโครงการของเขาโดยใช้ความได้เปรียบที่ว่าก่อนหน้านี้ยังมีสมาชิกหลายคนได้รับอนุญาตให้จัดตั้งพรรคของตัวเองได้นั้นเป็นเรื่องสำคัญ

ความเคลื่อนไหวของเขาถูกพรรคอื่นๆ ขัดขวางจึงจำเป็นที่เขาจะต้องขู่พวกนั้นว่าจะเอาตัวคนเหล่านั้นขึ้นศาลเพื่อจะได้รับการหนุนหลังที่จำเป็นจากที่ปรึกษาทางกฎหมายของรัฐบาล

การแข่งขันการเลือกตั้งครั้งแรกของตุรกีเกิดขึ้นในปี1950 คู่ต่อสู้สำคัญๆได้แก่พรรคที่ปกครองประเทศแต่ก่อนนั้นคือพรรค RPP (Republican People's Party หรือพรรคประชาชนของสาธารณรัฐ) และพรรค DP (Democrat Party หรือพรรคประชาธิปไตย) ซึ่งก่อตั้งเมื่อปี 1945โดยบรรดาผู้สนับสนุนพรรค RPP ทั้งคู่ได้เสนอแผนการที่เกือบจะเหมือนกันให้แก่ผู้มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้ง[63] แต่กระนั้นพรรค DP ก็ยังสามารถได้รับประโยชน์จากความเป็นศัตรูต่อพรรค RPP ซึ่งมีอยู่อย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในแถบชนบทจนได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้นคือได้คะแนนเสียงร้อยละ 53.35 ในขณะที่คู่แข่งขันสำคัญของมันได้เพียงร้อยละ 38.38 เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่าระบบเลือกตั้งที่ใช้อยู่ในตอนนั้นมักจะบอกจำนวนผู้ชนะเสียงเป็นส่วนมากจนเกินจริงเมื่อพูดถึงการได้รับที่นั่ง ชัยชนะนี้ได้แปลเป็นจำนวนที่นั่ง 408 ที่ใน 450 ที่ของสภาใหญ่แห่งชาติซึ่งพรรค RPP ได้เพียง 39 ที่นั่ง[64] พรรค RPP สามารถได้กำลังกลับคืนมาบ้างในระหว่างการเลือกตั้งครั้งต่อ ๆ มา แต่ตามชนบทพรรคนี้ได้รับการสนับสนุนน้อยเสียจนไม่สามารถที่จะได้คะแนนมากกว่าหนึ่งในสามของการลงคะแนนทั้งหมดและยังถูกโดดเดี่ยวด้วยในฐานะที่เป็นพลังการเมืองที่สำคัญเนื่องจากการแทรกแซงทางทหารปี1960 และเนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่าพวกผู้นำทางทหารต้องการจะเห็นพรรคนี้กลับมามีอำนาจอีก ความบกพร่องเช่นนี้มีให้เห็นอีกตลอดทศวรรษ1960 เมื่อพรรค Jp (Justice Party-พรรคยุติธรรม) ซึ่งเป็นผู้สืบต่อของพรรค DPซึ่งถูกสั่งให้ยกเลิกไปได้คะแนนเสียงส่วนมากของประชาชนในการเลือกตั้งทุกครั้งในระหว่างปี 1961 ถึงการแทรกแซงทางทหารครั้งต่อไป ในปี 1971

ระบบสองพรรคซึ่งค่อนข้างจะเอียงไปข้างหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นในทศวรรษ 1950และ1960นั้นมีลักษณะสำคัญหลายอย่าง ทั้งสองพรรคได้รับการจัดตั้งขึ้นในวิธีที่สะท้อนถึงระบบการบริหารและระบบการเลือกตั้งของประเทศโดยมีผู้นำแห่งชาติที่ได้รับการสนับสนุนโดยสำนักงานในระดับจังหวัดและตำบล ได้มีการดำเนินการเพื่อทำให้แน่ใจถึงมาตรการบางอย่างของประชาธิปไตยภายในพรรค ตัวอย่างเช่นพรรค RPP ได้จัดให้มีการเลือกตั้งเป็นประจำสี่ปีต่อครั้งเพื่อเลือกตั้งประธานพรรคในทศวรรษ1940 แต่ระบบนี้ก็ยังปล่อยให้คนในระดับสูงสุดมีอำนาจมากจนไม่ใคร่จะมีการท้าทายจากระดับล่าง[65] เหตุผลประการหนึ่งในเรื่องนี้ก็คือวิธีที่พรรคต่างๆถูกสร้างขึ้นนั้นมิใช่เพื่อเป็นสื่อสำหรับผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและการเมืองแต่เพื่อเป็นเครือข่ายของวงการผู้สนับสนุนซึ่งจะทำให้ทรัพยากรของรัฐบาลผ่านไปยังผู้สนับสนุนต่าง ๆ นั้นได้ ในสถานการณ์เหล่านี้องค์การในท้องถิ่นโดยทั่วไปมักอยู่ใต้อิทธิพลของนักปฏิบัติการกลุ่มเล็กๆผู้ซึ่งอำนาจของพวกเขามาจากการที่ว่าพวกเขาสามารถควบคุมทางเข้าไปหาพวกผู้นำระดับสูงขึ้นไปได้ การจัดองค์การค่อนข้างจะเป็นไปอย่างหลวมๆ รายงานเกี่ยวกับสมาชิกก็ไม่ได้ทำไว้ดีนักและสาขาต่างๆ จะมีชีวิตชีวาขึ้นจริงๆ ก็เพียงแต่ในระหว่างที่จะมีการเลือกตั้งระดับชาติหรือระดับเทศบาลเท่านั้น[66]

เช่นเดียวกับประเทศอื่นๆที่เกิดก่อน ระบบการเลือกตั้งของตุรกีใหม่นั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบที่สลับซับซ้อนของการมีผู้แทนตามสัดส่วนซึ่งถูกนำมาใช้ในปี1961ซึ่งโน้มเอียงไปในการเลือกที่รักมักที่ชังและต่อต้านพรรคเล็ก ๆ [67] ฝ่ายทหารซึ่งเป็นเหมือนผู้ดูแลซึ่งตั้งตัวเองขึ้นมาตามประเพณีของอตาเตอร์กก็ยื่นมือเข้าไปยุ่งกับการปิดพรรคใดๆก็ตามที่ฝ่ายทหารเชื่อว่ามีแนวโน้มไปทางศาสนามากเกินไปหรือมีหัวรุนแรงเกินไป ตอนปลายทศวรรษ 1960 ได้มีการจัดตั้งองค์การใหม่ขึ้นสององค์การซึ่งได้รุกรานเข้าไปในการค้ำจุนพรรค JP มากพอใช้ในหมู่กลุ่มต่างๆ ที่มีความไม่พอใจทางด้านขวาของภาพทางการเมืองของตุรกี ดังนั้นจึงมีกำลังที่จะแสดงบทบาทสำคัญในการเมืองแบบมีหลายพรรคในทศวรรษ1970 กลุ่มหนึ่งในประเภทนี้ถูกก่อตั้งขึ้นเมื่อนายเนคเมตติน เออร์บากาน (Necmettin Erbakan) แยกตัวออกมาจากพรรค JP ในปี 1968 เพื่อตั้งพรรคระเบียบแห่งชาตินิยมอิสลาม (The Islamist National Order Party) ขึ้น ครั้นแล้วเมื่อพรรคนี้ถูกสั่งเลิกก็ได้ตั้งพรรค NSP (National Salvation Party = พรรคทางรอดแห่งชาติ) ขึ้นซึ่งได้คะแนนเสียง 11.8% ในการเลือกตั้งทั่วไปปี 1973 อีกพรรคหนึ่งคือพรรค NAP (National Action Party- พรรคปฏิบัติการแห่งชาติ) นั้นเป็นผลของการที่พันเอกอัลปาร์สลัน เตอร์เกส (Alparslan Turkes) ได้ยึดเอาพรรคชาติแห่งชาวไร่ชาวนาสาธารณรัฐ (The Republican Peasant's Nation Party) ซึ่งเป็นพรรคเล็ก ๆ ไป เมื่อตอนกลางทศวรรษ 1960

พรรคใหม่ๆ ก็ถูกจัดองค์การในแนวเดียวกับพรรคเก่าๆ นั่นเอง พรรคเหล่านี้ได้สร้างองค์การที่รวมศูนย์อำนาจอย่างแข็งแกร่งซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสาขาต่างๆทั่วตุรกีด้วยเหมือนกัน[68] พรรคเหล่านี้มีอิสระในเรื่องการเข้าไปหาการอุปถัมภ์จากรัฐบาลเช่นกัน แต่ได้ผลประโยชน์มากมายจากเรื่องที่ว่ามันเป็นที่ต้องการในฐานะหุ้นส่วนของรัฐบาลผสมที่ได้เสียงส่วนน้อยซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยพรรค RPP ในปี 1973-4 และจัดตั้งโดยพรรค JP ในปี1975-7 อย่างไรก็ดีพรรคเหล่านี้ก็มีลักษณะพิเศษที่ไม่เหมือนใครอยู่บางประการ ทั้งสองเป็นเครือข่ายของพันธมิตรซึ่งติดต่อกับกลุ่มเยาวชนและสหภาพแรงงานซึ่งมีอุดมการณ์ทั่วไปอย่างเดียวกัน ทั้งสองพรรคมีสาขาอยู่ท่ามกลางคนงานชาวตุรกี ซึ่งอาศัยอยู่ในเยอรมนีตะวันตก และต้องอาศัยพวกเขาเป็นอย่างมากในการอุดหนุนทางการเงินและอื่น ๆ แต่ก็มีข้อแตกต่างกันที่สำคัญอยู่อย่างหนึ่งคือโดยเฉพาะพรรคNAP นั้นถือว่าการเมืองในการเลือกตั้งเป็นเพียงแง่มุมหนึ่งของการแสวงหาอำนาจของตนเท่านั้นและให้ความเอาใจใส่เป็นอย่างมากแก่การพัฒนาอาวุธทางทหารซึ่งพรรคใช้ไปในการพยายามที่จะมีอำนาจอยู่ตามถนน และใช้ฆ่าหรือขับไล่สมาชิกของกลุ่มที่พรรคถือว่าเป็นผู้ทรยศต่อวิสัยทัศน์แบบชาตินิยมอันรุนแรงในเรื่องประเทศตุรกีใหม่ออกไป

การปรากฏตัวของพรรคใหม่ๆนี้เป็นอาการของการเปลี่ยนรูปอย่างสำคัญในระบบทั้งหมดของตุรกี พรรคเหล่านี้ได้นำเอามิติทางด้านอุดมการณ์ที่แหลมคมมาให้ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นกำลังใจให้พรรค RPP และ JP ก้าวต่อไปทางซ้ายและทางขวาเท่านั้น แต่ยังทำให้ความเป็นไปด้านการเมืองของสถาบันหลายแห่งของตุรกี รวมทั้งสถาบันข้าราชการ มหาวิทยาลัยและโรงเรียน สื่อสารและตำรวจเข้มข้นขึ้นด้วย โดยเฉพาะ

ข้าราชการนั้นมิได้อยู่ในตำแหน่งที่ดีพอที่จะทนต่อการรับเจ้าหน้าที่ที่พรรคพวกของพรรคNAPและNSP ได้ยัดเยียดเข้ามา[69] ทั้งหมดนี้มีอิทธิพลอย่างรุนแรงต่อบรรดาผู้บัญชาการกองทัพผู้มักจะแลเห็นพวกผู้นำพรรคเองเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงต่อความรุนแรงและความยุ่งยากสับสนเป็นอย่างมากที่มีอยู่ในปลายทศวรรษ1970 ผลที่เกิดขึ้นดังที่ได้เขียนไว้แล้วในบทที่ 5 และ 8 ก็คือความพยายามอย่างแข็งแกร่งในระหว่างที่มีการแทรกแซงทางทหารระหว่างปี1980-83 ในอันที่จะชำระล้างระบบการเมืองให้สะอาดด้วยการยุบพรรคเก่า ๆ แล้วก็สนับสนุนให้มีการตั้งพรรคใหม่ๆ ขึ้นมาโดยไม่มีการติดต่อกับกลุ่มผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและสังคมซึ่งจะมีบทบาทอย่างที่คิดกันว่าเป็นไปในทางสร้างสรรค์มากกว่าบทบาทที่แบ่งแยกในชีวิตของชาติ[70]

กรอบของระบบใหม่นี้คงจะเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปี 1982 และกฎหมายเลือกตั้งรวมทั้งกฎหมายพรรคการเมืองในปี1983 สิ่งเหล่านี้ถูกออกแบบมาอย่างชัดเจนเพื่อส่งเสริมให้มีพรรคแห่งชาติใหม่ ๆ เกิดขึ้นเพียงไม่กี่พรรค ซึ่งตามลักษณะของสถาบันและในเงื่อนไขของความเป็นผู้นำจะไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับองค์การต่าง ๆ ในระยะก่อนปี 1980 อย่างไรก็ดีก็หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ถึงแม้ว่าการเลือกตั้งทั่วไปในปี 1983 จะมีแข่งขันกันในระหว่างพรรคเช่นนั้น 3 พรรค คือ พรรค ANAP (พรรคมาตุภูมิ – Motherland Party) ของนายตุรกุต โอซาล (Turgut Ozal) พรรคประชาธิปไตยนักชาตินิยม (The Nationalist Democracy) และพรรคประชาชนนิยม (Populist Party) ก็ตาม แต่ในไม่ช้าสองพรรคหลังก็ถูกแทนที่ด้วยกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นตัวแทนซึ่งเกือบจะต่อเนื่องมาโดยตรงจากพรรคเก่า ๆ ในอดีต ซึ่งมีพรรค SODEP ผู้สืบต่อพรรค RPP (ซึ่งไปรวมกับสมาชิกของพรรคประชาชนนิยมประชาธิปไตยสังคมในปี 1985) พรรคหนทางที่แท้จริง (The True Path) ซึ่งเป็นผู้สืบต่อจากพรรค JP พรรคความพยายามแห่งชาติ (The National Endeavour) และพรรคสวัสดิการ (Welfare) ซึ่งเป็นผู้สืบต่อจากพรรค NAP และ NSP ตามลำดับ เหตุผลของการพัฒนาเช่นนี้มีอยู่หลายประการ แต่ก็รวมเอาข้อเท็จจริงที่ว่าพรรคเก่าๆได้พัฒนาโครงสร้างทางองค์กรและมีการเชื่อมโยงกับหน่วยเลือกตั้งที่พิถีพิถันและแข็งแรงพอที่จะรอดชีวิตมาได้จากการแทรกแซงของทหารซ้ำแล้วซ้ำเล่าและเรื่องที่ว่านักการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งในแบบประชาธิปไตยได้ให้ความมีสิทธิตามกฎหมายมากกว่าประธานาธิบดีที่มาจากทหารผู้พยายามจะควบคุมพวกเขาได้อย่างรวดเร็วไว้ด้วย[71]

ระบบพรรคที่มีความเข้มแข็งขึ้นในตอนปลายของทศวรรษ 1980 นั้นมีลักษณะเด่นที่สำคัญหลายประการ ตรงกลางมีพรรคมาตุภูมิเนื่องจากความสำเร็จในการเลือกตั้งและการเป็นผู้นำที่ชำชองของนายกรัฐมนตรี แล้วหลังจากปี1989 ประธานาธิบดีตุรกุต โอซาลก็มีอำนาจเหนือคณะรัฐมนตรีรวมทั้งรัฐบาลและสถาบันสำคัญ ๆ ทั้งหมดของรัฐนอกจากกองทัพเท่านั้น ด้วยการที่เป็นองค์การใหม่พรรคจึงจำเป็นต้องเป็นพันธมิตรของนักการเมืองระดับสองจากพรรคอื่นๆผู้ได้ร่วมกับมันมา ในปี1983 นอกจากนั้นพรรคนี้ยังได้ก่อตั้งองค์การแห่งชาติของตนเองขึ้นอีกด้วย ซึ่งมีรูปแบบเก่า ๆ เป็นอย่างมาก โดยมีหัวหน้าที่มีอำนาจเหนือองค์การเหมือนกับที่เกิดขึ้นก่อนปี1980 ตัวอย่างเช่นกล่าวกันว่านายโอซาลได้แต่งตั้งบรรดารัฐมนตรีของเขาในปี1983โดยมิได้ปรึกษาหารือพรรคของเขาเลย[72] ทั้งหมดนี้มีอยู่ทั้ง ๆ ที่

ฝ่ายทหารมีความพยายามที่จะทำให้ประชาธิปไตยภายในพรรคและการมีส่วนร่วมมีมากขึ้นโดยเน้นในเรื่องความเป็นอันดับหนึ่งของพรรคและการเลือกตั้งประธานพรรคเป็นประจำ พรรคอื่นๆก็ได้รับผลประโยชน์จากเครือข่ายองค์การเก่า ๆ ของตน แต่ก็ต้องเสียเปรียบเพราะเหตุว่าพรรคเหล่านั้นไม่อาจเข้าถึงการอุปถัมภ์ของรัฐบาลต่อไปได้อีกแล้ว รวมทั้งในบางกรณีก็ต้องร่วมรับคำตำหนิติเตียนในสายตาของประชาชนเนื่องจากที่มีการจลาจลเมื่อตอนปลายทศวรรษ 1970 นี่อาจเห็นได้อย่างชัดเจนในผลของการเลือกตั้งทั่วไปปี 1987 ซึ่งพรรคมาตุภูมิได้คะแนน 36.29% (และได้ที่นั่ง 292 จาก 450 ที่นั่ง) พรรค SHP ได้คะแนนเสียง 24.81% และพรรคหนทางที่แท้จริงได้ 19-81% ทั้งพรรคสวัสดิการและพรรคความพยายามแห่งชาติต่างก็ไม่ได้คะแนนเสียงถึง 10% ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้จึงไม่ได้รับที่นั่งเลย

เชิงอรรถ

1. Sami Zubaida, *Islam, The People and the State* (London and New York : Routledge, 1989, หน้า 122.
2. ความคิดเรื่องการเลือกตั้งเปรียบเทียบนั้นเป็นจุดสำคัญอยู่ในคำจำกัดความของประชาธิปไตยของ Karl Pepper ซึ่งอ้างอยู่ใน Chalmers Johnson, 'South Korean democratization : The role of ecomic development' , *The Pacific Review,* 2/1 (1989) , หน้า 3-4.
3. Patrick Seale, *The Struggle for Syria : A Study of Post-War Arab Politics 1945-1958* (Oxford : Oxford University Press, 1965) , หน้า 173.
4. P.J. Vatikiotis, *The Modern History of Egypt* (London : Weidenfeld & Nicolson, 1969) , หน้า 283. สำหรับเรื่องของ Sidgi ดู เรื่องของเขาเองคือ *Mudhakkirati* (Cairo : Dar al-Hilal Press, 1950) , หน้า 119-38.
5. Gabriel Baer, "The village shaykh' , ใน Baer, *Studies inth Social History of Modern Egypt* (Chicago and London : University of Chicago Press, 1969), หน้า 33.
6. Seale, *Struggle for Syria,* หน้า 173 ; Harold F. Gosnell, 'The 1958 elections in the Sudan' , *Middle East Journal,* XII (Autumn, 1958) , หน้า 411 ; Georage Grassmuck, "The electoral process in Iraq, 1952-1958" , *Middle East Journal,* IV (Autumn, 1960) , หน้า 407-8.
7. ตัวอย่างเช่น Philip Khoury, *Syria and the French Mandate : The Politics of Arab Nationalism 1920-1954* (London : I.B. Tauris, 1987) , หน้า 365-6 ; หรือ Michael C. Hudson, *The Precarious Republic : Political Modernisation in Lebanon* (New York : Random House, 1968), หน้า 252-3.
8. Marius Deeb, *Party Politics in Egypt : The Wafd and its Rivals 1919-1939* (London : Ithaca Press, 1979) , หน้า 163-72.
9. อย่างเดียวกัน

10. Robert Springborg , *Family, Power and Politics in Egypt* (Philadel-Phia ; University of Pennsylvania Press, 1982) , หน้า 125 ; Eric Davis, *Challenging Colonialism : Bank Misr and Egyptian Industrialization 1920-1941* (Princeton, NJ : Princeton University Press, 1983), หน้า 140n.
11. Khoury, *Syria and the French Mandate,* หน้า 266-73.
12. Seale, *The Struggle for Syria,* หน้า 24.
13. เล่มเดียวกัน , หน้า 28-31 , 174-6.
14. James P.Jankowski, *Egypt's Young Rebels : 'Young Egypt/ : 1933-1952* (Stanford, CA ; Hoover Inst., 1975), หน้า 31.
15. เล่มเดียวกัน , หน้า 189.
16. Seale, *The Struggle for Syria,* หน้า 177,181.
17. Abdo I. Baaklini, *Legislative and Political Development : Lebanon 1842-1972* (Durham, NC : Duke University Press, 1976) , หน้า 181-2.
18. John P.Entelis, *Pluralism and Party Transformation in Lebanon : Al-Kataeb, 1936-1970* (Leiden : E.J. Brill, 1970) , หน้า 44.
19. Hudson, *The Precarious Republic,* หน้า 187-8.
20. Baaklini, *Legislative and Political Development,* หน้า 181.
21. Hanna Batatu, *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq : A Study of Iraq's Old Landed Classes and of Its Communists, Ba'thists, and Free Officers* (Princeton, NJ : Princeton University Press, 1978) , หน้า 465n ; Ammon Cohen, *Political Parties in the West Bank under the Jordanian Regime 1949-1967* (Ithaca and London : Cornell University Press, หน้า 25.
22. สำหรับคำบอกเล่าเกี่ยวกับการปกป้องประชาธิปไตยอย่างไม่เต็มใจนักของนักคิดชาวอียิปต์คนสำคัญ ๆ ในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สองในระยะทศวรรษ 1930 โปรดดู Ami Ayalon, 'Egyptian intellectuals versus Fascism and Nazism in the 1930s' , ใน Uriel Dann (ed.), *The Great Powers in the Middle East 1919-1939* (New York : Holmes & Meier, 1988).
23. Malcolm Kerr, 'Arab radical notions of democracy' , *St Antony's Papers,* 16 (London : Chatto & Windus, 1963), หน้า 9-11.
24. BBC, SWB, 194 , 12 March 1957.
25. I. William Zartman, 'Political pluralism in Morocco' , ใน I. William Zartman (ed.) , *Man, State, and Society in the Contemporary Maghrib* (London : Pall Mall Press, 1973) , หน้า 247-8.

26. Douglas E.Ashford, *Political Change in Morocco* (Princeton, NJ : Princeton University Press, 1961) , หน้า 246.
27. เล่มเดียวกัน , หน้า 97.
28. John Waterbury, *The Commander of the Faithjul : The Moroccan Political Elite : A Study of Segmented Politics* (London : Weidenfeld & Nicolson, 1970) , หน้า 145.
29. ตัวอย่างเช่นดู Ashford, *Political Change,* บทที่. 8; Waterbury, *Commander of the Faithful*, บทที่ 9.
30. Stuart Schaar, 'King Hassan's alternatives' , ใน Zartman, *Man, State and Society,* หน้า 239.
31. Mustapha Sehimi, 'Les elections Iegislatives au Maroc' , *Maghreb/Machreq,* 107 (Jan./Feb./March, 1985), หน้า 25.
32. เล่มเดียวกัน , หน้า 27.
33. Waterbury, *Commander of the Faithful,* หน้า 145-9 ; Zartman, 'Political pluralism' , หน้า 252-3.
34. Ashford, *Political Change,* หน้า 307.
35. ตัวอย่างเช่น Kamal Salibi, *The Modern History of Lebanon* (London : Weidenfeld & Nicolson, 1966) , หน้า 166.
36. Edmond Rabbath, *La formation historique du Liban politique et. Constitutionel : Essai de synthese,* 2nd ed. (Beirut: Librairie Orientale, 1986) , I, หน้า 393-7. ที่อ้างมาจาก Chiha ซึ่งใช้ในการสนับสนุนความคิดของบทบาทอันสำคัญของเขาโดยทั่วไปมาจากทศวรรษ 1940 และ 1950 ตัวอย่างเช่น, Baaklini, *Legislative and Political Development,* หน้า 109-12.
37. Hudson, *Precarious Republic,* หน้า 232.
38. Frank Stoakes, 'The supervigilantes : The Lebanese Kataeb Party as builder, surrogate and defender of the state', *Middle Eastern Studies,* 11/1 (Jan., 1975) , หน้า 215.
39. เล่มเดียวกัน, หน้า 216-17.
40. Marion Farouk-Sluglett and Peter Sluglett, 'Aspects of the changing nature of Lebanese confessional politics: Al-Murabitun, 1958-1979' , *Peuples Mediterraneens,* 20 (July/Sept., 1982) , หน้า 67-8.
41. Stoakes, "The supervigilantes' , หน้า 222.
42. Valerie Yorke, *Domestic Politics and Regional Security : Jordan, Syria and Israel* (Aldershot : Gower, 1988) , หน้า 79-85 ; Lamis Andoni, 'King Hussein leads Jordan into a new era' , *Middle East International,* 17 Nov. 1989 , หน้า 3.
43. เหมือนกัน

44. Lamis Andoni, 'Preparing a national charter' , *Middle East International,* 2 Feb. 1990, หน้า 10; และ 'Incorporating all trends', *Middle East International,* 13 April 1990, หน้า 10.
45. J.E. Peterson, *The Gulf Arab States: Steps Towards Political Participation* (New York : Praeger, 1988), หน้า 39-40; Rosemary Said Zahlan, *The Making of the Modern Gulf States* (London : Unwin Hyman, 1988), หน้า 37, 40-1.
46. เล่มเดียวกัน , หน้า 43-4.
47. Peterson, *Gulf Arab States,* หน้า 42-6.
48. Nadim Jaber, 'Protracted in internal struggle' , *Middle East International,* หน้า 12-13; และ 'The debate continues' , *Middle East International,* 22 June 1990, หน้า 11-12.
49. L.P. Elwell-Sutton, 'Political parties in Iran : 1941-1948' , *Middle East Journal,* III/1 (Jan.,1949) , หน้า 49.
50. Ervand Abrahamian, *Iran Between Two Revolutions* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1982), หน้า 281-5.
51. เล่มเดียวกัน, หน้า 251-3.
52. Fred Halliday, *Iran : Dictatorship and Development,* (London , Har-mondsworth: Penguin, 1979), หน้า 47.
53. Shaul Bakhash, *The Reign of the Ayatollahs* (London : I.B. Tauris, 1985) , หน้า 105-6.
54. Ali Behrooz, 'Iran ponders the next move' , *The Middle East* (Aug., 1987), หน้า 6-7.
55. Benjamin Azkin, 'The role of parties in the Israeli democracy', ใน Gregory S. Mahler (ed.), *Readings in the Israeli Political System: Structure and Processes* (Washington, DC: University Press of America, 1982) , หน้า 51-2.
56. Dan Horowitz and Moshe Lissak, *Trouble in Utopia: The Overburdened Polity In Israel* (Albany, NY: State University of New York Press, 1989), หน้า 35.
57. Itzhak Galnoor, "Transformations in the Israeli political system since the Yom Kippur war' , ใน A. Arian (ed.) , *The Elections in Israel 1977* (Jerusalem : Jerusalem Academic Press, 1980) , หน้า 134.
58. Azkin, 'Parties', หน้า 65.
59. Misha Louvish, 'The making of electoral reform', *The Jerusalem Post* (13 April 1977).
60. Don Peretz, *Government and Politics of Israel, 2nd edn* (Boulder, Colorado : Westview, 1983), หน้า 75.
61. Benjamin Azkin, 'Likud' , ใน Howard R.Penniman (ed.) , *Israel at the Polls: The Knesset Elections of 1977* (Washington, DC; American Enterprise Institute, 1979) , หน้า 107.

62. Ian Lustick, *Arabs in the Jewish State* (Austin and London : University of Texas Press, 1980), หน้า 228.
63. Feroz Ahmad, *The Making of Modern Turkey* (London : Harper Collins, 1991, forthcoming).
64. เล่มเดียวกัน , ข้าพเจ้าได้สถิติการเลือกตั้งทั้งหมดมาจากเล่มนี้.
65. Ilter Turan, 'Political parties and the party system in post-1983 Turkey' , ใน Metin Heper and Ahmet Evin (eds), *State, Democracy and the Military: Turkey in the 1980s* (Berlin and New York : Walter de Gruyter, 1988), หน้า 63-6.
66. เล่มเดียวกัน , หน้า 64 ; Binnaz Toprak, 'Politicisation of Islam in a secular state: the National Salvation Party in Turkey' , ใน Said Amir Arjumand (ed.) , *From Nationalism to Revolutionary Islam* (London : Machmillan, 1984), หน้า 127.
67. William Hale, 'The role of the electoral system in Turkish politics' , *International Journal of Middle Eastern Studies, 11* (1980), หน้า 402-11.
68. Toprak, 'Politicisation of Islam', หน้า 127-9; Jacob M. Landau, "The Nationalist Action Party in Turkey' , *Journal of Contemporary History,* 17 (1982), หน้า 592-7.
69. C.H. Dodd, 'Aspects of the Turkish state: Political culture, organized interests and village communities' , British Society for Middle Eastern Studies, *Bulletin,* 15/1 1 and 2 (1988) , หน้า 80.
70. โปรดดูหน้า 129 และ 214-5 ในเล่มนี้
71. Ergun Ozbudun, 'The Turkish party system: Institutionalization, polarization and fragmentation', *Middle Eastern Studies,* 17/2 (April, 1981), p.235; C.H. Dodd, *The Crisis of Turkish Democracy* (Beverley P Eothen Press, 1984), หน้า 78.
72. Feroz Ahmad, "The transition to democracy in Turkey', *Third World Quarterly,* 7/2 (April, 1985), หน้า 217.

10 ระบบพรรคเดียวและการกลับมาสู่ประชาธิปไตยมากขึ้น

บทนำ

การจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวซึ่งมีการถือเอกสิทธิ์กิจกรรมทางการเมืองนั้นเป็นลักษณะเด่นตามปกติธรรมดาของโลกที่สามในสมัยหลังจากได้รับเอกราช ในบางกรณีนี่คืองานขององค์การซึ่งนำไปสู่การต่อสู้เพื่อเอกราช ในบางกรณีองค์การเหล่านั้นถูกก่อตั้งขึ้นใหม่โดยกลุ่มผู้นำพลเรือนหรือผู้นำทหารกลุ่มใดก็ตามที่สามารถยึดอำนาจได้ในปีต่อ ๆ มา เหตุผลสำหรับปรากฏการณ์นี้มักจะเป็นแบบเดียวกันอยู่มาก ทางด้านหนึ่งการแข่งขันระหว่างหลายพรรคมีมาพร้อมกับการแบ่งแยก ความเปลืองเปล่าและความไร้ประสิทธิภาพ ซึ่งได้รับการแลเห็นว่าเป็นความพิการต่อการสร้างและพัฒนาชาติ อีกด้านหนึ่งเชื่อกันว่าระบบพรรคเดียวนั้นเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการนำทิศทางของเศรษฐกิจที่ได้รับการวางแผนไว้แล้วและการควบคุมดูแลระบบของการระดมพลและการควบคุมทั่วประเทศ

ในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศอาหรับในตะวันออกกลางนั้น รัฐบาลพรรคเดียวมีอยู่ราวหนึ่งในสามของประเทศต่าง ๆ มาตั้งแต่ทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา ได้แก่ตูนีเซียและแอลจีเรียซึ่งพรรคเองเคยเป็นแนวหน้าของการต่อสู้กับฝรั่งเศสมา ในซีเรียและอีรักซึ่งการรัฐประหารของทหารโดยพวกนายทหารร่วมกับพรรคบาษ (Ba'th) ได้นำไปสู่การขยายกิจกรรมของพรรคออกไปอย่างกว้างขวาง รวมทั้งอียิปต์ ซูดาน และลิเบียซึ่งรัฐบาลทหารได้จัดตั้งการชุมนุมใหญ่ของมวลชนเพื่อให้ตนเองได้รับการสนับสนุนจากพลเรือน หากจะตรวจดูปรากฏการณ์นี้ให้เหมาะสมก็จะต้องมีการวิเคราะห์ไม่แต่เพียงในเรื่องการจัดองค์การของพรรคเหล่านี้เท่านั้น แต่ต้องวิเคราะห์ดูความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่มันมีอยู่กับฝ่ายบริหาร ฝ่ายทหาร ฝ่ายกองกำลังความมั่นคงและพวกผู้นำของแต่ละรัฐบาลด้วย นอกจากนั้นยังมีปัญหาที่ยากลำบากอีกในการที่จะรู้ว่าจะให้น้ำหนักแก่อุดมการณ์ของพวกเขาแค่ไหน ไม่ตอนนี้ก็ตอนนั้นทุกฝ่ายต่างเรียกตัวเองว่า "นักสังคมนิยม" และนี่จำเป็นต้องมีการตีความ แต่สิ่งที่ตามปกติมักจะมีความสำคัญมากกว่าก็คือการใช้อุดมการณ์ซึ่งเป็นทางการเพื่อรวบเอกสิทธิ์ในเรื่องภาษาการเมืองที่ถูกต้องและการพยายามที่จะควบคุมเนื้อหารวมทั้งขอบเขตจำกัดของการจำนรรจาอันเป็นที่ยอมรับได้ คำถามข้อสุดท้ายเกี่ยวกับวิธีที่บรรดาผู้นำคนต่างๆของตะวันออกกลางยอมพ่ายแพ้ต่อความกดดัน-หรือพยายามที่จะได้รับประโยชน์จากความกดดันที่ดูเหมือนว่าจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ซึ่งก่อให้เกิด "การนับถือบุคคล" ต่าง ๆ กันมากมาย

ในบทนี้ข้าพเจ้าจะมองดูเรื่องเหล่านี้ในลักษณะของการวิเคราะห์พรรค และสถานการณ์ตามประวัติศาสตร์แบบต่าง ๆ กัน 3 แบบก่อนที่จะไปถึงการตรวจสอบกรณีเหล่านั้น ซึ่งมีความพยายามที่จะเปลี่ยนรูปการปกครองด้วยพรรคเดียวไปเป็นหลายพรรค และในบางครั้งก็เป็นการปกครองที่เป็นระบบประชาธิปไตยมากขึ้น

ตูนีเซียและแอลจีเรีย

พรรคนีโอ-แดซตูร (Neo-Destour) ของตูนีเซียตั้งขึ้นในปี 1934โดยนายฮาบิ๊บ บูร์กิบา (Habib Bourguiba) และผู้ร่วมงานด้วยความตั้งใจที่จะทำให้พรรคนี้เป็นองค์การของประชาชนที่ใหญ่โตไม่เหมือนกับพวก ผู้นำที่มาก่อนคือพรรคแดซตูร (Destour) และก็ได้รับความสำเร็จในส่วนนี้เป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าพรรคนี้จะทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นพลังทางการเมืองที่กว้างขวางทั่วประเทศเป็นพักๆเท่านั้นก็ตาม แต่ก็ยังสามารถได้รับความสนับสนุนอย่างพอเพียงจนได้รับการรับรองทั้งจากฝรั่งเศสและจากคนส่วนใหญ่ชาวตูนีเซียว่าเป็นพลังสำคัญอยู่ในขบวนการแห่งชาติ[1] ในปี 1955 อันเป็นปีก่อนที่ตูนีเซียจะได้รับเอกราชพรรคนี้มีสำนักการเมืองหนึ่งแห่ง ที่ประชุมแห่งชาติหนึ่งแห่ง สาขา 100 สาขา และกองทัพเล็ก ๆ กองทัพหนึ่ง[2] แล้วยังสามารถมีชีวิตรอดอยู่ได้ในเมื่อมีการแตกแยกกันภายในอย่างรุนแรงเมื่อตอนที่ความเป็นผู้นำของนายบูร์กิบาและการยอมรับอนุสัญญาระหว่างฝรั่งเศส-ตูนีเซียของเขาทำให้ฝรั่งเศสมีสิทธิพิเศษในด้านเศรษฐกิจและมีสถานภาพในด้านทหารและได้รับการท้าทายโดยเลขาธิการของพรรคคือนายซอและฮ์ เบนยูซุฟ (Salah ben Youssef) ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ทั้งหมดนี้พรรคจึงสามารถมีชัยอย่างเด็ดขาดได้ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาหน่วยเลือกตั้งซึ่งมีขึ้นหลังจากได้รับเอกราชในเดือนมีนาคม 1956 นิดเดียว และได้รับการขอร้องจากผู้ปกครองประเทศให้จัดตั้งรัฐบาลแห่งชาติชุดแรกของตูนิเซียขึ้น

เช่นเดียวกับผู้นำแห่งชาติคนอื่น ๆ ที่เพิ่งจะได้มีอำนาจ นายบูร์กิบาต้องเผชิญหน้ากับงานอันยุ่งยากซับซ้อนในการสร้างอำนาจหน้าที่ของเขาขึ้นมา และในขณะเดียวกันก็ต้องควบคุมดูแลความสัมพันธ์ใหม่ๆ ระหว่างพรรคกับพลังอื่น ๆ ในเวทีการเมืองของตูนิเซียด้วย เขาดูแลงานชิ้นแรกในบรรดางานเหล่านี้ด้วยการเกลี้ยกล่อมสภาหน่วยเลือกตั้งให้ปลดผู้ปกครองประเทศออกเสียแล้วประกาศตั้งให้ตัวเขาเองเป็นประธานาธิบดีของสาธารณรัฐใหม่นี้ แล้วเขาก็ใช้อำนาจใหม่ของเขาไปไม่ใช่เพื่อทำให้พรรคแข็งแกร่งขึ้นเท่านั้น แต่ยังทำให้แน่ใจด้วยว่าองค์กรของพรรคเข้ากับโครงสร้างของฝ่ายบริหารของรัฐบาลได้ด้วย นี่เป็นงานที่สำคัญเนื่องจากว่าหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีหน้าที่ซับซ้อนกันอยู่บ้างเมื่อสมาชิกพรรคจำเป็นต้องเข้าทำงานในสำนักงานสำคัญ ๆ ของรัฐด้วย คำตอบของนายบูร์กิบาก็คือถอนรัฐมนตรีส่วนมากของคณะรัฐมนตรีของเขาไปจากสำนักการเมืองของพรรคนีโอ-แดซตูร แล้วในปี1958ก็เอาคณะกรรมการพรรคซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ประจำอยู่ในแต่ละหน่วยปกครอง (หรือจังหวัดที่สร้างขึ้นใหม่) 13 หน่วยนั้นข้ามาแทนที่สหพันธ์ภูมิภาคของพรรค[3]

แม้กระนั้นก็ดี ถึงแม้ว่าความเคลื่อนไหวนี้จะออกแบบไว้อย่างชัดเจนเพื่อให้พรรคเข้ากับรัฐได้โดยสะดวกอย่างตรงไปตรงมาก็ตาม แต่นายบูร์กิบาก็ยังเชื่อในความสำคัญขององค์การแห่งชาติที่เข้มแข็ง มีฐานกว้างว่าเป็นเครื่องมือของการเคลื่อนกำลังของประชาชนและเป็นหนทางที่จะถือเอกสิทธิ์เหนือกิจกรรมการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมาย ในฐานะที่เป็นประธานพรรคนีโอ-แดซตูร เขาได้เป็นประธานของ

สมาชิกจำนวนมากมายพอใช้ซึ่งในขั้นตอนหนึ่งอาจมีจำนวนถึง 600,000 คนก่อนที่จะคงตัวอยู่ที่ 400,000 คน ในทศวรรษ 1960 จากจำนวนประชากรทั้งหมด 3,800,000 คน[4] นอกจากนั้นพรรคยังมีอิทธิพลเหนือองค์การแห่งชาติที่สำคัญ ๆ อีก 5 องค์การ คือองค์การสำหรับคนงาน สตรี นักศึกษา เกษตรกร และพ่อค้านักธุรกิจซึ่งส่วนใหญ่พรรคได้สร้างขึ้นมาเอง ในที่สุดเมื่อมีการสั่งล้มเลิกพรรคคอมมิวนิสต์ตูนีเซีย (The Tunisian Communist Party) ในปี 1963พรรคนีโอ-แดซตูรจึงได้กลายเป็นพลังทางการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมายหน่วยเดียวของประเทศ

พรรคนี้ได้มีบทบาทแข็งขันขึ้นอีกด้วยการนำเอานโยบายเศรษฐกิจใหม่ซึ่งขึ้นอยู่กับการควบคุมรัฐมากขึ้นและมีการรวบรวมดินแดนของตูนีเซียเข้าด้วยกันเป็นอันมาก ในปี 1964 ชื่อพรรคได้เปลี่ยนเป็นทางการกลายเป็นพรรคสังคมนิยมแดซตูร (The Parti Socialiste Destourien-PSD) พรรคเคยเชื้อเชิญให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนด้วยโดยจัดการสัมมนาและการอภิปรายขึ้นมากมาย รวมทั้งการที่พรรคได้เข้าไปร่วมกับคณะกรรมการประสานงานในภูมิภาคที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่ๆ ซึ่งช่วยวางนโยบายในระดับท้องถิ่นด้วย[5] ผลอย่างหนึ่งก็คือดึงเอาพรรคกับฝ่ายบริหารเข้ามาใกล้ชิดกันมากขึ้น ตัวอย่างเช่นคณะกรรมการประสานงานของพรรคมีผู้ว่าราชการของจังหวัดต่าง ๆ เป็นประธาน การเน้นในเรื่องการวางแผนได้กระตุ้นให้เกิดการเรียกร้องให้พรรคเปลี่ยนรูปเป็นองค์การที่มีแบบอย่างเป็นแนวหน้ามากขึ้นเพื่อให้เหมือนกับสถาบันใหม่ๆ อย่างเช่นสหกรณ์ที่ได้รับการควบคุมดูแลซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นทั่วตูนีเซียภายใต้การปกป้องของนายอะหมัด เบนซอและฮ์ รัฐมนตรีการวางแผนและการเงิน ที่จริงตามที่เอนเทลิส (Entelis) กล่าวนั้นกำลังของสหกรณ์เหล่านี้ในไม่ช้าก็ “ได้เริ่มแข่งขันกับขอบเขตและประสิทธิภาพของพรรค PSD เอง”[6]

เรื่องขึ้นถึงจุดสูงสุดในปี 1969 เมื่อมีการต่อต้านนโยบายของนายเบนซอและฮ์ และการคุกคามที่เขากระทำต่ออำนาจของนายบูร์กิบามากขึ้น ทำให้ประธานาธิบดีต้องรีบยืนยันอำนาจหน้าที่ของตนอย่างแข็งขัน เขาได้ปลดนายเบนซอและฮ์ออก ให้คำจำกัดความลัทธิสังคมนิยมของพรรคแดซตูรเสียใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการที่จะเปลี่ยนไปยังนโยบายด้านเศรษฐกิจที่มีทิศทางไปทางการตลาดมากขึ้น ครั้นแล้วหลังจากการทดลองให้เสรีทางการเมืองในตอนต้นทศวรรษ 1970 เป็นระยะสั้น ๆ แล้วก็ได้จัดตั้งการควบคุมทั้งพรรคและรัฐบาลอย่างแน่นหนาจนพรรค PSD เกือบจะหายไปโดยสิ้นเชิงจากการเป็นพลังทางการเมือง (โปรดดูบทที่ 6 ด้วย) การยุติกระบวนการนี้เกิดขึ้นในระหว่างการประชุมพรรคเมื่อปี 1974 เมื่อตอนที่นายบูร์กิบามิใช่เพียงประกาศตัวเป็นประธานาธิบดีตลอดชีวิตเท่านั้น แต่ยังทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนด้วยว่าเขาคือผู้ที่กำลังจะแต่งตั้งสมาชิกของสำนักการเมืองเองมากกว่าที่จะอนุญาตให้คนเหล่านั้นได้รับการเลือกตั้งโดยคณะกรรมการกลางเหมือนดังที่ได้ตกลงกันไว้ในที่ประชุมครั้งก่อนเมื่อ 3 ปีก่อนนั้น หลังจากนั้นเขาได้ให้ความสำคัญแก่พรรคเพียงเล็กน้อยในฐานะที่เป็นโครงสร้างซึ่งมีอำนาจปกครองตนเองจนพวกสมาชิกของสำนักการเมืองถูกทำให้ไม่ขึ้นต่อบุคคลหนึ่งซึ่งกำลังไต่เต้าขึ้นไปตามลำดับขั้นของพรรค แต่กลับไปขึ้นอยู่กับการที่เขาจะถูกแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลหรือไม่มากกว่า[7]

ความพยายามที่จะประเมินค่าบทบาทของพรรค PSD ตั้งแต่กลางทศวรรษ 1970 เป็นต้นไป ทำให้เราไม่ต้องสงสัยเลยในเรื่องสถานภาพที่ไม่สู้สำคัญของมัน ตัวอย่างเช่นเอนเทลิสได้กล่าวว่ามันทำหน้าที่แต่เพียง "บรรเลงดนตรีประจบประแจงผู้นำเท่านั้น[8] แต่เมื่อดูบทบาทที่มันยังแสดงอยู่ในการเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้ง สำหรับการเลือกตั้งของสภาแห่งชาติและบทบาทที่ช่วยในการจัดการองค์การแห่งชาติองค์การอื่น ๆ แล้ว คำตัดสินนี้ก็ออกจะรุนแรงเกินไป แต่กระนั้นก็ตามก็ยังทำให้เกิดคำถามพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติและทางเดินของรัฐบาลพรรคเดียวของตูนีเซียด้วยว่าเหตุใดความนิยมในสถาบันซึ่งมีอยู่สูงซึ่งบรรดานักเขียนหลายคนกล่าวถึงในทศวรรษ 1960 จึงได้กลับกลายไปอย่างง่ายดายเช่นนี้? อะไรทำให้มันพ่ายแพ้ต่อการเคารพบูชาบุคคลของนายบูร์กิบาอย่างรวดเร็วเช่นนี้? เมื่อมองดูบันทึกทางประวัติศาสตร์ก็จะดูเหมือนว่าพรรคเองก็ไม่เคยได้มีองค์การซึ่งจะยอมให้มันป้องกันตัวมันเองจากแรงกดดันภายนอกได้เลย ทั้ง ๆ ที่พรรคมีสมาชิกอยู่เป็นจำนวนมากมายเช่นนั้น แต่ในตอนปลายทศวรรษ 1960 ก็ยังได้รับอนุญาตให้มีระบบข้าราชการกลางซึ่งมีขนาดเล็กคือประมาณ 140 คนเท่านั้น[9] ยิ่งกว่านั้น แม้แต่ในช่วงที่มันเป็นสังคมนิยม ก็ดูเหมือนจะไม่เคยมีผู้สมัครที่ได้รับการคัดกรองมาแล้วเพื่อเป็นสมาชิกเลยและไม่เคยเคลื่อนไหวที่จะสร้างโครงสร้างแบบสองเสาคือมีฝ่ายทหารและคนอื่น ๆ ค้ำจุนอยู่เลยจนกระทั่งในขั้นตอนหนึ่งที่นายบูร์กิบาได้แนะให้[10] การที่มันถูกทำให้เป็นรองต่อการบริหารส่วนกลางอย่างรวดเร็วเช่นนั้นยิ่งทำให้อะไร ๆ เลวร้ายลงไปอีก

การต่อต้านการมีอำนาจแต่ผู้เดียวของพรรค PSD ได้ถูกแสดงออกมาแรก ๆ ในปี 1976 เมื่อคนกลุ่มหนึ่งซึ่งนำโดยนายอะหมัด เมสติรี (Ahmad Mestiri) อดีตรัฐมนตรีกระทรวงภายในประเทศได้ออกประกาศฉบับหนึ่งกล่าวว่าระบบพรรคเดียวกัน "ไม่สามารถนำมาใช้ให้เข้ากับความจำเป็นและความปรารถนาของประชาชนได้อีกต่อไปแล้ว" และได้เรียกร้องให้รวมตัวกันต่อต้านภายในพรรคแดซตูรเอง[11] หลังจากนั้นสองปีก็ได้มีการท้าทายเกิดขึ้นโดยการแสดงความเป็นอิสระโดยสหภาพสำคัญคือ UGTT (โปรดดูบทที่ 2) สิ่งนี้นำไปสู่ความพยายามในเชิงทดลองที่จะสร้างระบบหลายพรรคที่มีการควบคุมขึ้นมา ข้าพเจ้าจะได้กล่าวถึงเรื่องนี้ในตอนสุดท้ายของบทนี้

แนวหน้าปลดปล่อยแห่งชาติแอลจีเรีย (The Algerian Front de Liberation Nationale-FLN) ได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อปี 1954 เป็นองค์การปกป้องซึ่งได้นำประเทศผ่านสงครามปลดปล่อยแล้วก็ได้เจรจาขอเอกราชจากฝรั่งเศสในปี1958 แต่ไม่ใช่โครงสร้างที่เป็นหน่วยเดียว และแม้แต่หลักการของการเป็นผู้นำที่เป็นส่วนของวิทยาลัยก็หายไปในตอนที่แนวหน้านี้ถูกเรียกร้องให้ตั้งรัฐบาลขึ้นมาในปี1962 ผลที่เกิดขึ้นก็คือการต่อสู้เพื่ออำนาจและการควบคุมโครงสร้างแห่งการบริหารใหม่ที่บอบบางซึ่งองค์การของแนวหน้าเป็นผู้กระทำการแต่ผู้เดียวในบรรดาหลาย ๆ หน่วยด้วยกัน ผู้ที่มีอำนาจควบคุมเครื่องมือในการบริหารของแนวหน้าโดยตรงอย่างเช่นเลขาธิการใหญ่คือนายมุฮัมมัด ไคดิร (Muhammad Khider) ได้พยายามที่จะสร้างบทบาทที่มีอิทธิพลให้แก่พรรคในฐานะที่เป็นพรรคแนวหน้าตามแนวของแผนทริโปลีซึ่งได้กำหนดไว้เมื่อ

เดือนพฤษภาคม1962 ก็พอดีพรรคได้ประกาศว่า พรรค FLN คือผู้ที่ “ตัดสินใจในนโยบายทั้งหมดของชาติและแนะนำในเรื่องกิจกรรมของรัฐบาล”[12] แต่ความพยายามของไคดิรที่จะสร้างองค์กรที่เป็นผู้นำขึ้นนั้นก็ถูกนายอะหมัด เบน เบลลา (Ahmad ben Bella) ประธานาธิบดีคนแรกของแอลจีเรียขัดขวางไว้อย่างง่ายดาย ส่วนนายไคดิรก็ถูกปลดออกในปี 1963 แล้วนายเบนเบลลาก็ขึ้นเป็นเลขาธิการใหญ่เสียเองและใช้การประชุมครั้งแรกของพรรคซึ่งได้รอมานานและในที่สุดได้จัดขึ้นในเดือนเมษายน 1964 เพื่อเริ่มเปลี่ยนรูปแบบของแนวหน้ามาเป็นเครื่องมือที่จะสนับสนุนตัวเขาเองในการต่อสู้กับบรรดาคู่แข่งทางการเมือง แต่ความพยายามที่ยังครึ่งๆ กลางๆ ของเขาก็ไม่ได้แก้ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ในอนาคตระหว่างพรรคกับรัฐบาลได้ เขาไม่สามารถที่จะหยุดยั้งกิจกรรมของสมาชิกพวกที่ชอบต่อสู้ผู้เพื่อเป็นปากเสียงให้แก่ลัทธิสังคมนิยมแบบรุนแรงและการที่ให้พรรคเข้าควบคุมกองทัพได้ก่อความเดือดร้อนให้แก่นายทหารอาวุโสหลายนายมิหนำซ้ำยังเป็นปัจจัยหนึ่งในหลาย ๆ ปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดการรัฐประหารทางทหารของนายฮูอารี บูเมเดียน (Houary Boumedienne) ขึ้นในเดือนมิถุนายน 1965[13]

ประธานาธิบดี บูเมเดียนมักจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ของพรรค FLN อยู่เสมอในคำปราศรัยของเขา แต่ในการปฏิบัติจริง ๆ แล้วเขาจะปฏิเสธไม่ยอมให้พรรคเข้าแทรกแซงในคณะรัฐบาลและได้กระทำการอย่างเด็ดขาดในการที่จะโค่นล้มการบริหารส่วนกลางของพรรคเสีย และเอาพรรควางไว้ในกำมือของนายทหารเก่าผู้จงรักภักดีจากสมัยสงครามกลางเมืองอย่างแน่นหนา[14] ผลที่ได้ก็คือถึงแม้ว่าพรรค FLN จะยังคงมีเอกสิทธิ์อยู่เหนือการเมืองของแอลจีเรียซึ่งเป็นมาแต่ก่อนก็ตามแต่ก็ไม่มีสถานภาพใด ๆ ที่จะลงมือกระทำการได้[15] จากการประเมินผลของโรเบิต (Robert) นี่เป็นการทิ้งให้แนวหน้านั้นมีหน้าที่บางอย่างในนามของผู้บริหารส่วนกลางและมีบทบาทจำกัดในการควบคุมดูแลสหพันธ์ของนักศึกษาและเกษตรกรกับการจัดหาที่ประชุมเพื่อเจรจาไกล่เกลี่ยกันระหว่างผลประโยชน์ที่แข่งขันชิงดีกันในระดับท้องถิ่น[16]

นายบูเมเดียนได้พูดเป็นครั้งเป็นคราวถึงความจำเป็นที่จะต้องฟื้นชีวิตพรรค FLN ขึ้นมาใหม่ในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญของการระดมพลทางการเมือง แต่เขาได้เริ่มลงมือทำอะไรที่จริงจังก็ต่อเมื่อถึงกลางทศวรรษ 1970 เท่านั้น กระบวนการนี้เริ่มต้นด้วยคำปราศรัยของเขาในเดือนมิถุนายน 1975 ซึ่งเขาได้ประกาศว่าในทศวรรษที่สองแห่งการปกครองของเขาจะเน้นในเรื่องความมีประชาธิปไตยมากขึ้น ซึ่งได้นำไปสู่การร่างกฎบัตรแห่งชาติในปี 1976 และการแปรรูปเป็นแนวนำซึ่งมีลักษณะทางการเมืองสำคัญต่าง ๆ นานาและมีหน้าที่เตรียมการประชุมพรรคไว้ การประชุมครั้งแรกมีตั้งแต่ปี 1964 เราอาจแลเห็นความตั้งใจบางอย่างของเขาได้ในเรื่องที่ว่ากฎบัตรนั้นอ้างถึงบทบาท “กองระวังหน้า” ของพรรค FLN และจะเห็นได้จากการยืนยันใหม่ ๆ ของเขาที่ว่าผู้ใดก็ตามต้องการมีบทบาททางการเมืองในระดับใด ๆ ของรัฐบาลสามารถจะทำเช่นนั้นได้ก็ต้องมาเป็นสมาชิกของพรรคเสียก่อนเท่านั้น[17]

แต่การเปิดประชุมก็ล่าช้าไปจนถึงเดือนมิถุนายน 1979 เนื่องจากการสิ้นชีวิตของนายบูเมเดียนในขณะที่ตำแหน่งหัวหน้าพรรคซึ่งมีบทบาทขยายออกไปตกอยู่แก่นายพันเอกมุฮัมมัด ซอและฮ์ ยาเฮียอุย (Muhammad

Salah Yahiaoui)ผู้ประสานงานคนใหม่ของ FLN แผนการของนายยาเฮียอุยได้ถูกเปิดเผยขึ้นทันทีโดยที่เขาได้ก่อตั้งโครงสร้างองค์การใหม่ขึ้นตามแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตเป็นอย่างมากโดยประกอบด้วยคณะกรรมการเลือกตั้งกลางซึ่งเปลี่ยนกันเลือกสำนักการเมืองอันประกอบด้วยคน 17 คน รวมทั้งคณะกรรมการพิเศษซึ่งมีคน 11 คนรับผิดชอบคอยดูแลพื้นที่สำคัญ ๆ ของรัฐบาล แต่ในตอนนี้สถานการณ์ทางการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก แทนที่จะมีประธานาธิบดีคนหนึ่งอย่างนายบูเมเดียนผู้เป็นกังวลที่จะสร้างพรรคกองระวังหน้าขึ้นไว้ดูแลควบคุมและกระตุ้นข้าราชการ ตอนนี้กลับมีประธานของรัฐคนใหม่คือนายชาดลี เบนญาดิด (Chadli Ben Jadid) ผู้คิดว่างานอันดับแรกของเขาก็คือการสร้างอำนาจหน้าที่ของเขาขึ้นมาเหนือสถาบันสำคัญ ๆ ทุกแห่งของประเทศรวมทั้งพรรค FLN เอง[18] ในสถานการณ์เช่นนี้เองเขาจึงได้ยอมให้ตั้งองค์การใหม่ ๆ บางองค์การขึ้นมาแต่ให้อยู่ในระดับที่ว่าองค์การเหล่านั้นจะไม่มาท้าทายตัวเขาเองหรือผู้สนับสนุนสำคัญของเขา ได้มีการประชุมทั่วไปเป็นพิเศษขึ้นในปี 1980 ซึ่งให้อำนาจเขาแต่งตั้งสมาชิกของสำนักการเมืองได้แทนที่พวกนั้นจะถูกเลือกมาอย่างแต่ก่อนและเขายังยึดตำแหน่งเลขาธิการไว้ด้วย รวมทั้งเลิกล้มหน้าที่ของผู้ประสานงาน และลดจำนวนคณะกรรมการพรรคลงจาก 11 คนลงเป็น 5 คนด้วย

เมื่อถึงเวลาที่การตีโต้กลับของนายชาดลีเสร็จสิ้นลง ทั้งหมดที่เหลืออยู่จากการปฏิรูปก็คือสำนักการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งและคณะกรรมการกลางที่อ่อนแอป้อแป้ ทั้งสองอย่างนี้ไม่ใช่อะไรมากไปกว่าองค์กรที่ปรึกษาของประธานาธิบดีซึ่งไม่มีอำนาจที่จะทำอะไรในฐานะเครื่องมือสำหรับควบคุมการบริหารได้[19] สำหรับพรรคนั้นก็ได้จบลงด้วยการมีบทบาทค่อนข้างจะขยายออกมากขึ้นในการควบคุมดูแลองค์การต่างๆ ของชาติและในการจัดการการเลือกตั้งเพื่อที่ประชุมแห่งชาติ เพราะผู้สมัครทุกคนต้องได้รับการรับรองจากพรรคเป็นพิเศษ ได้มีการใช้พรรคมากกว่าในอดีตเพื่อได้มีการควบคุมโดยทั่วไปเหนือชีวิตทางการเมืองของแอลจีเรีย ตัวอย่างเช่นโดยการยืนยันกฎข้อบังคับว่าข้าราชการของรัฐบาลทุกคนต้องเป็นสมาชิกของพรรค[20] การถือเอกสิทธิ์เช่นนี้ถูกโจมตีหลังจากที่มีการจลาจลและการสำแดงพลังต่อต้านนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล ซึ่งปะทุขึ้นในเดือนตุลาคม 1988 ดังจะได้บรรยายไว้ในตอนสุดท้ายของบทนี้

ระบบพรรคเดียวในซีเรียและอิรัก

เมื่อมองดูครั้งแรกก็ดูเหมือนว่าจะมีอะไรที่เหมือนๆกันอยู่มากระหว่างระบบการปกครองที่มีพรรคเดียวซึ่งมีอยู่ในซีเรียกับอิรัก ทั้งสองประเทศนี้มีผู้นำเป็นผู้ที่เข้าร่วมกับพรรคบาธในระหว่างช่วงเวลาที่มีความเดือดพล่านทางอุดมการณ์ครั้งใหญ่ในโลกอาหรับในทศวรรษ 1950 และ 1960[21] ทั้งสองรัฐบาลเป็นผลของการรัฐประหารซึ่งพรรคในฐานะที่เป็นองค์การลับขนาดเล็กๆ ได้ขึ้นมามีอำนาจด้วยความช่วยเหลือของผู้เห็นอกเห็นใจในกองทัพ ทั้งสองพรรคต่างก็ได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมากในระยะต้น ๆ ของมันจากตัวอย่างพรรคของโซเวียตในฐานะที่เป็นแนวหน้าในการปฏิวัติ มีหน้าที่แยกออกจากสำนักกลาง มีงานดูแลควบคุมรัฐบาล ฝ่ายทหารและองค์การของประชาชนอย่างเช่นสหภาพต่าง ๆ สุดท้ายก็คือทั้งสองฝ่ายต่างก็

รับเอาข้อปฏิบัติด้านอุดมการณ์บางอย่างซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะเสริมกำลังแก่ความถูกต้องตามกฎหมายและอำนาจหน้าที่ของพรรคด้วยการขยายบทบาทของตนในอดีตและด้วยการเน้นถึงการเข้าถึงศาสตร์แห่งการเมืองซึ่งทำให้พรรคมีความเข้าใจลึกซึ้ง ในปัจจุบันและอนาคตอย่างไม่มีใครเหมือน

ทั้งหมดนี้เป็นความจริงและสำคัญถ้าหากจะไม่ถูกกล่าวให้เกินความจริงนัก ในบรรดาสิ่งอื่น ๆ พรรคนี้มีข้อได้เปรียบอย่างมากในการยกเอาพื้นที่สำคัญๆซึ่งรัฐบาลพรรคบาษถูกบังคับให้เผชิญหน้ากับปัญหาการจัดองค์กรที่คล้ายคลึงกันมากและตรงที่ ๆ มีสภาพแตกต่างกันค่อนข้างจะเห็นได้ชัดขึ้นมาพูดเป็นเรื่องเด่น นอกจากนั้นพรรคยังจัดหาหนทางให้ได้มีการอภิปรายถึงเรื่องราวบางเรื่องที่สำคัญเป็นศูนย์กลางและสลับซับซ้อนมากขึ้นด้วย รวมทั้งหน้าที่ของอุดมการณ์ซึ่งเป็นทางการ ความสัมพันธ์ระหว่างพรรคและหัวหน้าซึ่งตกอยู่ในลัทธิความเชื่อตัวบุคคลและลักษณะของการแข่งขันระหว่างพรรคต่าง ๆ ที่มีหลักการอันเดียวกันและอ้างว่ามีความถูกต้องตามประวัติศาสตร์อย่างเดียวกัน อย่างไรก็ตามเมื่อได้พูดมาทั้งหมดนี้นับเป็นเรื่องสำคัญอย่างชัดเจนที่จะต้องจำไว้ว่าสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์และการเมืองที่ออกจะแตกต่างกันซึ่งเผชิญหน้ากับพรรคต่าง ๆ ที่จะเป็นพรรคแนวหน้าในตะวันออกกลางนั้นตรงข้ามกับพรรคในสหภาพโซเวียต รวมทั้งข้อเท็จจริงที่ว่าระบบของอิรักและซีเรียนั้นแตกต่างจากกันและกันในแง่มุมสำคัญ ๆ หลายอย่างด้วย

บรรดาผู้สนับสนุนพรรคบาษของซีเรียได้ขึ้นสู่อำนาจเป็นครั้งแรกในปี 1963 ถึงแม้ว่าพวกเขาจะยังไม่ใคร่หนักแน่นในการควบคุมประเทศนักจนกระทั่งมีรัฐประหารครั้งที่สองในปี 1966 ก็ตาม ในระหว่างสามปีแรกนี้ พวกเขามัวยุ่งอยู่กับการโต้เถียงกันอย่างมากมายและมีการต่อสู้กันภายในการเมืองในขณะที่สมาชิกหนุ่ม ๆ ที่หัวรุนแรงก็ต่อสู้กันเพื่อยึดความเป็นผู้นำจากพวกผู้ก่อตั้งพรรคคือนายไมเคิล อัฟลัก (Michel Aflak) นายซอละฮ์ อัดดีน ปิตัร (Salah al-Din Bitar)และเพื่อนร่วมงานของพวกเขา นี่คือกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการทำให้หลักการสำคัญ ๆ บางหลักการของอุดมการณ์เก่า ๆ ของพรรคบาษแหลมคมยิ่งขึ้นในทิศทางที่มีการเน้นมากขึ้นในลัทธิสังคมนิยมและการเปลี่ยนรูปสังคมในลักษณะปฏิวัติ[22] แล้วยังเกี่ยวข้องกับการสร้างองค์กรของพรรคเสียใหม่ตั้งแต่ส่วนบนลงมาในลักษณะที่เป็นไปตามแบบของลัทธิเลนินนิยมซึ่งรวมเอาการตระเตรียมที่จะเข้าทำการควบคุมกองทัพและรัฐบาลไว้ด้วย[23] ความพยายามในทิศทางนี้ได้ถูกทำให้เข้มข้นมากขึ้นหลังจากรัฐประหาร ปี 1966 ซึ่งนำเอานายพลซอละฮ์ ญาดิดเข้ามาเป็นเลขานุการพรรคโดยพฤตินัย อย่างไรก็ตามแรงกระตุ้นที่จะยกพรรคให้สูงขึ้นนั้นก็ต้องตกไปเนื่องจากการพ่ายแพ้ที่น่ากลัวที่รัฐบาลมีต่ออิสราเอลในสงครามปี1967 รวมทั้งโดยข้อเท็จจริงที่ว่ามันไม่มีทางที่จะเข้าควบคุมเครื่องอุปกรณ์ของพรรคบาษ ในกองทัพที่มีนายพล ฮาฟิซ อัล-อะซาด (Hafiz al-Asad) มีอิทธิพลอยู่ได้ และในตอนท้ายนายพลฮาฟิซ อัล-อะซาดนี่เองที่ได้ชัยชนะเหนือองค์การพลเรือนของนายญาดิดในการรัฐประหารครั้งที่สามเมื่อปี 1970

นักวิจารณ์หลายคนได้ชี้ให้เห็นว่าเหตุผลสำคัญข้อหนึ่งที่ทำให้นายพลอะซาดทำรัฐประหารก็คือการที่เขามีความไม่พอใจมากขึ้นในบทบาทของพรรคและสิ่งที่เขาเห็นว่าเป็นการโดดเดี่ยวตัวเองของพรรคจากสังคม

ซีเรียเกือบจะทุกด้านนั่นเอง[24] ดังนั้นเมื่อเขามาสร้างปิรามิดแห่งอำนาจซึ่งภายใต้นั้นฮินเนบุสฮ์ (Hinnebusch) ได้เรียกว่า “ความเป็นประธานาธิบดีชนิดรวบอำนาจ” ของเขาเองขึ้น เขาจึงมีความระมัดระวังในการที่จะทำให้แน่ใจว่าอุดมการณ์ของพรรคบาษได้หมดไปเป็นส่วนมากแล้ว และองค์การของบาษมีแต่เพียงบทบาททางการเมืองที่เป็นรองเท่านั้น[25] อย่างที่เขาเห็นนั้นพรรคนี้จะเป็นประโยชน์มากที่สุดในฐานะที่เป็นเครื่องมือของการระดมพลและการควบคุมสังคมและเป็นเครื่องช่วยการบริหารนโยบายของรัฐบาลในแวดวงที่ได้ให้คำนิยามไว้ดีแล้วอย่างเช่น การปฏิรูปที่ดินและจัดการภาคสาธารณะในด้านเศรษฐกิจ แต่เขาก็ไม่เต็มใจที่จะยอมให้มันมีบทบาทมากนักในเรื่องความมั่นคงภายในหรือในการเฝ้าดูแลความจงรักภักดีของกองทัพซึ่งมีองค์การทางทหารของบาษ ที่แยกไปอยู่แล้ว ผลก็คือมีแรงดันอย่างรุนแรงให้มีการรับสมาชิกใหม่ ๆ ของพรรคโดยเฉพาะในบริเวณชนบท รวมทั้งให้ขยายองค์การของประชาชนออกไปอีกเช่น องค์การสำหรับคนงานกรรมกร ชาวไร่ชาวนา สตรีและเยาวชนซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมทั่วไปของบาษ กระบวนการนี้ต่อมาก็ได้ขยายออกไปอีกด้วยความพยายามที่จะผนึกกำลังการสนับสนุนให้แก่รัฐบาลเพื่อต่อต้านฝ่ายตรงข้ามซึ่งเป็นฝ่ายศาสนานับตั้งแต่ปี 1979 เป็นต้นไป (ดูบทที่ 7) การคำนวณจำนวนเต็มต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้จะแสดงให้เห็นว่าจำนวนของสมาชิกเต็มที่เพิ่มจากประมาณ 10,000 คนในปลายทศวรรษ 1960จนถึงอาจจะ 100,000 คน เมื่อปี1984 ในขณะที่ในเวลาเดียวกันผู้ที่มีการติดต่อบางอย่างกับพรรคนี้กลุ่มใหญ่ที่สุดมีถึง 250,000 คน[26]

ความเจริญเติบโตโดยรวดเร็วของพรรคและข้อเท็จจริงที่ว่ามีพวกฉวยโอกาสจำนวนมากหรือผู้คนที่ถูกเกณฑ์มาจากพื้นที่ที่อยู่อาศัยหรือลัทธินิกายที่ตนนับถือมากกว่าจะมาจากแนวอุดมการณ์เข้ามาร่วมด้วยนั้นได้กลายเป็นข้อจำกัดต่อไปของความสามารถของพรรคที่จะมีบทบาทเป็นกองระวังหน้า[27] สถานภาพของพรรคนี้ได้รับผลกระทบด้วยพัฒนาการอื่น ๆ อีกสองอย่าง ซึ่งจะได้อภิปรายไว้ข้างล่างนี้ คือการผ่อนปรนอุดมการณ์ของพรรคให้เบาบางลงและการที่ประธานาธิบดีอะซาดเข้าไปมีอิทธิพลส่วนตัวเพิ่มขึ้นโดยได้รับการสนับสนุนจากเครื่องมือของการรักษาความมั่นคงของเขาคือนายอะลาวี (Alawi) ทั้งหมดนี้ทำให้เป็นการยากที่จะประเมินค่าของบทบาทที่เปลี่ยนไปของพรรคบาษภายในสถาบันจำนวนมากมายและศูนย์กลางของอำนาจ ซึ่งสร้างระบบการเมืองของซีเรียขึ้นได้ ในการวิเคราะห์ของฮินเนบุสช์ พรรคนี้ยังคงทำหน้าที่ให้รัฐบาลเป็นรัฐบาลที่ถูกต้องตามกฎหมายและจัดหากลไกสำหรับการรับคนชั้นหัวกะทิและเลือกผู้สืบต่อจากประธานาธิบดีอะซาดมาให้ ถึงแม้ว่าในที่สุดสิ่งนี้อาจไม่มีใครนำพา เพราะได้มีการต่อสู้เพื่ออำนาจขึ้นมาใหม่ อย่างเช่นการต่อสู้ที่เกิดขึ้นเมื่อต้นปี 1984[29] ก็ตาม นอกจากนั้นพรรคยังมีบทบาทในการวางนโยบายและฮินเนบุสช์ได้ให้เกียรติแก่พรรคว่าเป็นผู้ปกป้องภาคเกษตรอย่างมีความกล้าหาญและมีความสามารถที่จะกีดกั้นการเคลื่อนไหวไปสู่การปลดปล่อยทางเศรษฐกิจได้มากขึ้น[30] ในที่สุดพรรคยังรักษาประโยชน์ของตนเองในฐานะเป็นเครื่องมือในการควบคุมการบริหารมากขึ้นโดยมีเครือข่ายของสมาชิกซึ่งมีความผูกพันอย่างพอเพียงกับรัฐบาลเพื่อจะคอยเฝ้าดูส่วนอื่นๆของสังคมและเพื่อควบคุมดูแลองค์การต่าง ๆ อย่างเช่นกองระวัง

หน้าบาษ (ซึ่งเด็ก ๆ อายุระหว่าง 6-11 ขวบทุกคนต้องเป็นสมาชิก) ทำให้เป็นการยากสำหรับทุกคนนอกจากองค์กรการเมืองซึ่งเป็นทางการสองสามแห่งที่มีความอดกลั้นอย่างเช่นพรรคคอมมิวนิสต์ซีเรียในการที่จะยืนหยัดเป็นตัวของตัวเอง

ในอิรักพรรคบาษได้มีอำนาจขึ้นในเดือนกรกฎาคม 1968 ด้วยการช่วยเหลืออีกครั้งหนึ่งจากรัฐประหารทางทหารซึ่งผู้สนับสนุนของพรรคมีบทบาทสำคัญอยู่ เริ่มต้นด้วยฐานทางการเมืองของพรรคนี้แคบมากจนสามารถจะรักษาตัวเองไว้ได้ก็แต่โดยใช้วิธีก่อการร้าย ทรมาน และการปราบปรามอย่างรุนแรงเท่านั้น แต่ในระหว่างต้นทศวรรษ1970 โดยเฉพาะหลังจากที่ได้แก้ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับบริษัทน้ำมันนานาชาติได้ในที่สุด คือในปี1974แล้ว อิรักก็เริ่มทำตัวเองให้เป็นสถาบันโดยใช้พื้นฐานของความร่วมมืออย่างสม่ำเสมอกันระหว่างประธานาธิบดีฮัสซัน อัลบักร์ (Hassan al-Bakr) ผู้ได้รับความสวามิภักดิ์จากฝ่ายทหาร กับรองประธานาธิบดีซัดดัม ฮุสเซน (Saddam Hussain) ผู้ได้ก่อสร้างเครื่องมือคือพรรคพลเรือนที่มีระเบียบวินัยขึ้นมาอย่างระมัดระวัง ไม่เหมือนกับพวกผู้นำพรรคของซีเรีย ซัดดัมเลือกที่จะรับสมาชิกพรรคไปอย่างช้าๆ ด้วยก้าวเดินที่มีการควบคุมและมีการเน้นอย่างมากที่สุดในเรื่องความจงรักภักดี ตามการคำนวณของบางคนต้องใช้เวลา 7 หรือ 8 ปี จึงจะผ่านขั้นตอนต่าง ๆ จนได้รับอนุญาตให้เป็นสมาชิกเต็มตัวได้[31] นอกจากนั้นพรรคยังมีองค์การที่จงใจให้เป็นองค์การลับไว้ด้วย ได้จัดการประชุมสองสามครั้ง (ในระหว่างปี 1974-1982 ไม่มีการประชุมเลย) และออกกฎข้อบังคับที่เจตนาห้ามสมาชิกคนใดให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับองค์การจำนวนและการอภิปรายภายในของพรรคแก่ผู้ใดด้วย[32]

เมื่อองค์การของพรรคมีขนาดใหญ่พอแล้ว ซัดดัม ฮุสเซนก็ใช้พรรคนี้เป็นเครื่องควบคุมดูแลการบริหาร (ซึ่งแต่ก่อนนั้นเคยเป็นไปอย่างอิสระ) การทหาร ระบบการศึกษา องค์การต่าง ๆ ของประชาชนและสังคมอิรักขนาดใหญ่ในฐานะที่เป็นสถาบันแบบทางโลก (แยกจากศาสนา) ซึ่งมีความผูกพันอย่างเข้มแข็งกับชุมชนสุนนีซึ่งมีอิทธิพลมากกว่า ครั้นแล้วก็มีช่วงเวลาแห่งการขยายตัวอีกช่วงหนึ่งในปลายทศวรรษ 1970 เมื่อพรรคเริ่มรับสมาชิกที่มาจากชุมชนชีอะฮ์อย่างมากมายในฐานะที่เป็นหนทางที่จะพยายามรักษาความจงรักภักดีไว้ในขณะที่มีการต่อต้านทางศาสนาเพิ่มขึ้นต่อรัฐบาลพรรคบาษซึ่งได้รับกำลังใจมาจากการปฏิวัติของอิหร่านในตอนต้นทศวรรษ 1980 อาจจะเขียนได้ว่ามีสมาชิกสมทบถึงประมาณ 1,500,000 คน และมีสมาชิกของพรรคนี้อยู่ในกรมกองของรัฐบาลทุกกรมกอง มีเจ้าหน้าที่ของพรรคอยู่ในหน่วยทหารทุกหน่วยและมีหน่วยของพรรคนี้อยู่ในโรงเรียน มหาวิทยาลัย ชุมชนใกล้เคียงทุกแห่งและในบางกรณีก็มีอยู่ในทุกช่วงตึกที่ในเมือง[33]

การขึ้นสู่ความเป็นประธานาธิบดีของนายซัดดัม ฮุสเซนในปี 1979 นั้นในไม่ช้าก็ตามมาด้วยการเริ่มต้นสงครามอันยาวนานกับอิหร่านในปี 1980 ซึ่งก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในบทบาทของพรรคของอิรักซึ่งยากที่จะประเมินค่าได้อีก ตั้งแต่เริ่มต้นมาซัดดัม ฮุสเซนได้ทำให้เห็นเป็นที่ชัดเจนว่าเขามิได้สนใจในการที่จะแสดงภาพของผู้นำรอบด้านอีกต่อไปแล้วแต่กลายเป็นผู้นำที่มีอำนาจเป็นส่วนตัว เรื่องนี้ได้ถูก

กระทำมาตั้งแต่ต้นโดยการกวาดล้างฝ่ายตรงข้ามในพรรคอย่างถึงเลือดถึงเนื้อ ครั้นแล้วก็มีการเสริมกำลังโดยกระบวนการยกย่องสรรเสริญอย่างครึกโครมซึ่งถึงระดับสูงอย่างผิดธรรมดาในระหว่างขั้นตอนแรกของสงคราม ตัวอย่างเช่นในการประชุมส่วนภูมิภาคของพรรคครั้งที่ 9 ในปี 1982 นั้น ได้มีการยืนยันว่าซัดดัมนี่แหละที่เป็นผู้นำการต่อสู้กับอิหร่านในทุกแง่มุมคือทางทหาร ทางยุทธศาสตร์ ทางการระดมพล ทางการเมือง เศรษฐกิจและจิตวิทยาในลักษณะที่สร้างสรรค์ กล้าหาญและเป็นประชาธิปไตย"[34] ทั้งหมดนี้ค่อนข้างจะทำให้ความสำคัญของพรรคบาธของอิรักและอุดมการณ์ของพรรคต้องจืดจางไป อันเป็นเรื่องที่การทำสงครามก็ทำให้เป็นเช่นนั้นอยู่เองแล้ว และได้รับการจัดการโดยตัวประธานาธิบดีเองด้วยการติดต่อโดยทางตรงกับพวกนายพลต่าง ๆ โดยมิได้กล่าวถึงพรรคเอาเลย

แต่ทั้งหมดนี้ได้หายจากพรรคไปในปลายทศวรรษ1980 แต่จะเป็นตรงไหนนั้นไปไม่เป็นที่ชัดเจน ทางด้านหนึ่ง ปรากฏว่าพรรคได้สูญเสียบทบาทของการควบคุมดูแลกิจกรรมของฝ่ายทหารและการบริหารส่วนกลางไปแล้ว[35] อีกด้านหนึ่งทั้ง ๆ ที่พรรคได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางแต่ก็ยังคงรักษาสมาชิกพรรคผู้มีระเบียบวินัยที่เป็นแกนกลางไว้ได้ส่วนหนึ่ง ซึ่งสามารถใช้ในหน้าที่ควบคุมและดูแลได้มากมายหลายอย่าง ส่วนที่เหลือก็ยังคงเป็นอย่างที่เป็นอยู่เสมอคือเป็นเพียงเครื่องมือของบรรดาผู้ที่เป็นผู้นำของอิรัก ผู้ซึ่งควบคุมสภาบัญชาการปฏิวัติและการบัญชาการส่วนภูมิภาคของพรรคอันเป็นองค์กรที่มีอำนาจมากที่สุดสององค์กรในคณะรัฐบาล พรรคบาธได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญไปในวิธีที่พรรคถูกเสนอแก่สาธารณชนทั่วไป ซึ่งข้าพเจ้าใคร่จะอภิปรายถึงในตอนนี้

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์นั้นทั้งพรรคของอิรักและซีเรียได้ผ่านกระบวนการเจือจางมาแล้วซึ่งคำพูดกลายเป็นเรื่องที่ว่างเปล่าแทบจะไม่มีสาระอะไรเลย เริ่มต้นด้วยในปีแรกที่พรรคขึ้นสู่อำนาจ และเมื่อมันยังอยู่ในการแข่งขันอย่างร้อนแรงกับอุดมการณ์อื่น ๆ อย่างเช่น ลัทธิคอมมิวนิสม์และลัทธินัสเซอร์นิยม (Nasserism) นั้น โฆษกของพรรคเป็นกังวลที่จะอภิปรายถึงพรรคในลักษณะที่มีเหตุผลกระจายออกไปอย่างกว้างขวางให้ถึงนักปฏิบัติการ (activist) ทางการเมืองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นี่ได้กลายเป็นปัจจัยของการทำสงครามด้วยคำพูดอย่างดุเดือดในระหว่างพรรคทั้งสองในซีเรียและในอิรักด้วยในตอนปลายทศวรรษ 1960 และต้นทศวรรษ1970 ในฐานะที่ทั้งสองพรรคเป็นทายาทโดยถูกต้องตามกฎหมายขององค์การที่เดิมได้รับการก่อตั้งขึ้นโดยนายอัฟลักและนายปิตัร เช่นในกรณีการต่อสู้กันทางคำพูดในแบบเดียวกันระหว่างสหภาพโซเวียตและจีนในทศวรรษ 1960 ได้มีการสร้างข้ออุทธรณ์ต่อเจ้าหน้าที่ของลัทธิมาร์กซิสม์ – เลนินนิสม์ ในวิธีที่ทำให้มีที่ว่างอยู่สำหรับต้นตอของความจริงทางอุดมการณ์แต่อย่างเดียวเท่านั้น จึงปรากฏตามที่เกียนเล (Kienle) กล่าวว่าพวกผู้นำของซีเรียและอิรักต่างก็ให้คุณค่าอย่างใหญ่หลวงแก่เครื่องอำพรางของลัทธิบาธที่แท้จริงว่าเป็นเครื่องช่วยเหลือที่มิอาจจะขาดเสียได้ในการสร้างรัฐบาลของแต่ละฝ่ายขึ้นมาบนพื้นฐานที่มั่นคง รวมทั้งการที่จะเกณฑ์สมาชิกมาจากแหล่งของนักต่อสู้ของพรรคบาธในซีเรีย อิรัก จอร์แดนหรือแหล่งเดิมไหน ๆ ทั้งนั้นซึ่งอยู่ในสถานภาพที่จะมอบชีวิตของตนให้แก่รัฐบาลหนึ่งรัฐบาลใดได้[36]

อย่างไรก็ดีในตอนหลังทั้งหมดนี้กลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญน้อยลงไป และลัทธิบาษในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ก็สูญเสียความคมชัดของมันไปในลักษณะเดียวกับลัทธิคอมมิวนิสม์และลัทธิอื่น ๆ อีกหลายลัทธิ นอกจากนั้นยังมีเหตุผลด้านท้องถิ่นเป็นพิเศษอีกด้วย ข้อหนึ่งก็คือเรื่องที่ว่าลัทธิบาษเองนั้นไม่เคยประกอบด้วยอะไรที่มากไปกว่าหลักการทั่ว ๆ ไป จำนวนเล็กน้อยซึ่งพิสูจน์ได้ว่าไม่สามารถจะขยายความตามทฤษฎีให้มีความหมายได้ ไม่เหมือนกับลัทธิมาร์กซ์ ตัวอย่างเช่นบาษไม่มีผลงานสำคัญ ๆ ทางด้านปรัชญาหรือประวัติศาสตร์ที่จะใช้เป็นพื้นฐานของเรื่องเช่นนั้นได้ อันที่จริงนั้นมันใกล้เคียงกับลัทธิชาตินิยมชนิดหนึ่งซึ่งมีการเรียกร้องเป็นพิเศษให้มีการต่อสู้เป็นส่วนรวมเพื่อให้ถึงจุดหมายในอนาคตแห่งความก้าวหน้าและการพัฒนาสังคมมากกว่าจะเป็นศาสตร์แห่งสังคมอย่างที่บางครั้งพวกผู้นำของลัทธิได้อ้างไว้ ยิ่งกว่านั้นในการก่อตั้งสถาบันทั้งหมดของพรรคสำหรับการฝึกฝนและการวิจัยก็แทบจะไม่มีเครื่องหมายของความปรารถนาที่จะก่อให้เกิดองค์กรที่มีความสามัคคีกันตามคำสอนของบาษเลย ตัวอย่างเช่นในอิรัก ถือกันว่าซัดดัม ฮุสเซนเป็นนักอุดมการณ์ที่สำคัญคนเดียวเท่านั้น และในต้นทศวรรษ 1980 เขาได้รับเกียรติว่าเป็นผู้เขียนหนังสือ บทความและความเรียงในชื่อของเขาเองมากกว่า 200 ชิ้นทีเดียว[37]

ผลก็คือกลายเป็นอุดมการณ์แบบทางการซึ่งในบริบทของอิรักถูกเรียกว่า “การเล่นสำนวน” และ “จงใจพูดซ้ำซาก”[38] อย่างไรก็ตามถ้านักวิเคราะห์จะมุ่งอยู่กับเนื้อหาทางด้านวุฒิปัญญาหรือความขาดวุฒิปัญญาของหนังสือเหล่านั้นเท่านั้นก็เท่ากับพลาดเป้าไปมากทีเดียวเช่นเดียวกับในกรณีของสหภาพโซเวียตก่อนสมัยเปเรสตรอยก้า หน้าที่ของอุดมการณ์เช่นนั้นมิใช่เป็นหนทางที่จะให้ประเทืองสติปัญญา แต่เป็นเครื่องมือของการควบคุมทางการเมืองต่างหาก สิ่งนี้ทำได้หลายวิธี ในระดับหนึ่งการเรียกลัทธิบาษว่าเป็นวิทยาศาสตร์นั้นก็เพื่อจัดหาผู้นำซึ่งจะมีรัศมีเปล่งออกมาเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้คนที่มีความสามารถมองดูลึกลงไปเบื้องล่างพื้นผิวของเหตุการณ์ได้ ซึ่งหมายความว่าพวกเขาจะไม่มีวันประหลาดใจเลย จะเห็นว่าแผนการณ์ของเขาผู้นั้นถูกต้องอยู่เสมอไม่มีทางที่จะคำนวณอะไรผิดพลาดได้เลย[39] ในอีกระดับหนึ่งอุดมการณ์ย่อมจัดหาทางนำชุดหนึ่งให้ซึ่งมิใช่แต่จะเป็นเพียงการขีดแนวทางไว้ให้สมาชิกและผู้คนเท่านั้นแต่ยังเสริมกำลังความมีเอกสิทธิ์ของผู้นำในการที่จะพูดอะไรๆได้โดยตำแหน่งได้ด้วย ในกรณีของอิรัก นี่อาจจะเห็นได้จากการที่ซัดดัม ฮุสเซน เน้นว่าอุดมการณ์นั้นเป็น “*พื้นฐานอย่างเดียวของชีวิต ซึ่งคนในพรรคบาษมีความเชื่อถือ*” คู่เคียงกับการเน้นของพรรคในเรื่อง “ความสามารถสร้างสรรค์” ด้านอุดมการณ์ของท่านผู้นำอันเป็นลักษณะที่คำนวณได้ในทันที แต่กระนั้นก็ยังเป็นไปไม่ได้ที่จะตะเกียกตะกายเอาอย่างด้วยเกรงว่าอาจจะนำเอาใครก็ได้นอกจากตัวเขาเองไปสู่ความเดือดร้อนอย่างสาหัสได้[40]

การถือเอกสิทธิ์ที่กระทำโดยประธานาธิบดีทั้งสองคนนี้ในการประกาศอุดมการณ์ในนามของลัทธิบาษนิยม รวมทั้งพรรคบาษและการปฏิวัตินั้นได้ถูกทำให้เข้มแข็งต่อไปโดยการตั้งลัทธิบูชาบุคคลขึ้นมา เรื่องที่ว่าทำไมเรื่องเช่นนี้จึงมีอยู่ในรัฐบางรัฐที่มีพรรคเดียวแต่ไม่มีในรัฐอื่น ๆ นั้นยากที่จะอธิบายได้ ถ้าเรามองดูโลกคอมมิวนิสต์ก่อนสมัยเปเรสตรอยก้า (perestroika) เราก็จะได้เห็นตัวอย่างการปฏิบัติทุกอย่างเช่นนี้

ได้อย่างมากมาย นับตั้งแต่การยกย่องนายคิมอิล ซุง (Kim il Sung) แห่งเกาหลีเหนืออย่างเลิศลอยจนกระทั่งทัศนคติที่มีต่อผู้นำทางการเมืองที่หมองคล้ำลงไปมากอย่างเช่น นายโกมุลก้า (Gomulka)แห่งโปแลนด์ เห็นได้ชัดว่ามีการเลือกอยู่บ้างแม้แต่ในรัฐที่นิยมการใช้อำนาจที่สุดซึ่งประชากรมีความขลาดกลัวเป็นที่สุด ผู้นำเสนอจะสนับสนุนหรือไม่สนับสนุนการพัฒนาเช่นนั้นก็ได้ ในระหว่างนั้นในตะวันออกกลางเองก็มีวิธีต่าง ๆ กันหลายอย่างที่สื่อมวลชนที่เป็นของทางการจะถูกเรียกร้องให้แซ่ร้องสรรเสริญ นัสเซอร์ บูร์-กิบา อะซาด หรือซัดดัม ฮุสเซน สิ่งที่ดูเหมือนจะตรงกับประเด็นก็คือสิ่งที่เกิดในซีเรียและอิรัก ผู้นำทั้งสองแลเห็นข้อได้เปรียบเป็นอย่างมากในการเสนอตัวเองว่าเป็นหัวและไหล่ที่อยู่เหนือคู่แข่งขันของตน เป็น“ผู้ที่ขาดเสียมิได้” (นี่เป็นคำคุณศัพท์ที่มักจะใช้กับประธานาธิบดีฮุสเซนอยู่บ่อยๆ) และเป็นเสมือนแหล่งแห่งสติปัญญาด้านการเมืองและอำนาจหน้าที่ทั้งหมดทีเดียว

เมื่อได้สร้างลัทธิเช่นนั้นขึ้นแล้วก็จะมีแนวโน้มที่บทบาทของพรรคและอุดมการณ์ของพรรคจะลดลงไปอีก คนที่แสดงตัวว่าเป็นผู้นำของประชาชนทั้งหมดของเขาย่อมไม่ต้องการที่จะเลือกที่รักมักที่ชังคือโปรดปรานสมาชิกพรรคของเขาให้ใครเห็นได้ชัดเจนนัก เขาอาจจะเชื่อด้วยก็ได้ว่าการควบคุมของเขานั้นทำไปอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าถ้าหากจะมีโซ่แห่งการบังคับบัญชาเพียงเส้นเดียวโยงจากตำแหน่งประธานาธิบดีผ่านคณะรัฐมนตรีมาถึงฝ่ายบริหารส่วนกลาง มากกว่าการที่จะมีโซ่สองเส้นซึ่งพรรคจะต้องแสดงตัวออกมาในทุกระดับ สำหรับเรื่องอุดมการณ์นั้นบางทีผู้นำเช่นนั้นอาจจะต้องมีอิสระอย่างเต็มที่ในการที่จะกำหนดมันอย่างไรก็ได้ตามแต่เขาจะเลือกโดยไม่ต้องกล่าวถึงแหล่งอำนาจหน้าที่อันอื่นอีกซึ่งอาจจะขัดแย้งกับเขาก็ได้ ปัจจัยทั้งหมดเหล่านี้อาจแลเห็นได้อย่างชัดเจนในระดับต่าง ๆ ในกรณีของอิรักและซีเรียถึงแม้ว่าคำสรรเสริญประธานาธิบดีอะซาดจะไม่ได้ไปไกลเหมือนอย่างของประธานาธิบดี ฮุสเซนก็ตามที

การชุมนุมและสหภาพที่รัฐบาลในอียิปต์ ซูดานและลิเบียก่อตั้งขึ้น

รัฐบาลของประธานาธิบดีนัสเซอร์ได้จัดตั้งการชุมนุมแห่งชาติ หรือสหภาพแห่งชาติขึ้นหลายครั้งเพื่อระดมพลการสนับสนุนของประชาชน ได้แก่การชุมนุมเพื่อปลดปล่อย (The Liberation Rally) สหภาพแห่งชาติ (The National Union) และในที่สุดคือสหภาพนักสังคมนิยมอาหรับ (The Arab Socialist Union-ASU) ทั้งหมดถูกถือว่าเป็นองค์การมวลชนซึ่งมีการถือเอกสิทธิ์ในเรื่องกิจกรรมทางการเมืองซึ่งถูกต้องตามกฎหมาย การเลือกชื่อก็มีความสำคัญเช่นกัน ในแต่ละกรณีจะหลีกเลี่ยงคำว่า “พรรค” โดยเจตนา เพราะนั่นมีความหมายถึงการแตกแยกกันและการขาดความมุ่งหมายของชาติอย่างแรง[41]

ได้มีการประกาศให้มีการชุมนุมเพื่อปลดปล่อยในปี1953 หลังจากการยุบพรรคต่าง ๆ ที่มีอยู่ก่อนการปฏิวัติอย่างเป็นทางการไม่นาน และในเวลาที่คิดกันว่าจำเป็นที่จะต้องพยายามจัดการสนับสนุนรัฐบาลหลังจากที่ได้มีการท้าทายอย่างเอาจริงเอาจังจากประธานาธิบดีคนแรกคือนายพลนากิ๊บ (Naguib) และบรรดาผู้ที่ได้ใช้เขาบีบให้กลับไปสู่ชีวิตแบบประชาธิปไตยในทันทีในปี 1956 สิ่งนี้ถูกแทนที่โดยสหภาพแห่งชาติโดยความ

พยายามที่จะสร้างองค์การที่แข็งแรงยิ่งขึ้นมาเพื่อจะรักษาความเป็นเอกภาพของอียิปต์ไว้ต่อหน้าการโจมตีสามด้านของอังกฤษ ฝรั่งเศสและอิสราเอล ครั้นแล้วองค์การนั้นก็ได้ถูกใช้เป็นองค์การการเมืองที่สำคัญร่วมกันทั้งในซีเรียและอียิปต์ในระหว่างช่วงเวลาสั้น ๆ ของสหภาพนั้นตั้งแต่ปี 1958-61[42] ในที่สุดก็มีการประกาศการจัดตั้งสหภาพสังคมนิยมอาหรับขึ้นโดยประธานาธิบดีนัสเซอร์ในเดือนตุลาคม1961 โดยเหตุผลที่ว่าสหพันธ์แห่งชาติเต็มไปด้วยพวกปฏิกริยาซึ่งต้องรับผิดชอบในการแยกดินแดนของซีเรียออกไป และจำเป็นต้องถูกจัดตั้งขึ้นมาใหม่เพื่อว่าจะได้กลายเป็น“เครื่องมือแบบปฏิกริยาสำหรับมวลชนแห่งชาติได้” [43] ต่อมาอีกหนึ่งเดือนคือเดือนพฤศจิกายนนัสเซอร์จึงได้วางแผนกระบวนการสี่ขั้นตอนสำหรับปฏิรูประบบการเมืองของอียิปต์ คือเรียกร้องให้มีสภาเตรียมการเพื่อจัดการประชุมของกองกำลังประชาชนซึ่งจะต้องอภิปรายถึงการร่างกฎบัตรแห่งชาติ การก่อตั้งสหภาพนักสังคมนิยมอาหรับ และในที่สุดคือการใช้กลไกใหม่ ๆ เพื่อควบคุมดูแลการเลือกตั้งสภาแห่งชาติซึ่งมีสมาชิก 350 คน

ความพยายามสองข้อแรกของการตั้งองค์กรการเมืองแห่งชาตินั้นมักจะถูกตัดออก เพราะเป็นอะไรที่ไม่มากไปกว่าความพยายามที่ไร้ผลในการระดมพลตอบโต้ นั่นคือเพื่อป้องกันชาวอียิปต์จากการเข้าไปสมทบกับกลุ่มที่อาจเป็นผู้ต่อต้านรัฐบาลได้ แต่ดังที่บินเดอร์ (Binder) กล่าวไว้ พวกเขาได้จัดตั้งสิ่งสำคัญ ๆ ที่มีมาก่อนไว้ให้สหภาพนักสังคมนิยมอาหรับเดินตาม[44] ประการแรกทั้งสามองค์กรเดินตามเส้นทางสำคัญของโครงสร้างทางการเมืองของประเทศโดยมีคณะกรรมการอยู่ที่ระดับสำคัญ ๆ 4 ระดับ คือระดับหมู่บ้านในชนบทหรือย่านที่อยู่อาศัยในเมือง ระดับตำบล ระดับจังหวัดและระดับชาติ นี่ก่อให้เกิดความตึงเครียดที่พอทำนายได้ต่อข้าราชการของรัฐตามธรรมดา แต่ก็ยังอนุญาตให้องค์กรนั้นควบคุมชุมนุมหรือสหภาพได้ง่าย ประการที่สองคือองค์การระดับท้องถิ่น ซึ่งมักจะถูกสร้างขึ้นด้วยการไปบุกที่นั่นหรือจะส่งคนที่มีชื่อเสียงทางการเมืองเด่นๆ ไปที่หมู่บ้านหนึ่งเพื่อเกณฑ์สมาชิกผู้ซึ่งต่อไปก็จะเลือกตั้งคณะกรรมการที่เหมาะสมขึ้น หรือมิฉะนั้นก็แต่งตั้งคนสำคัญที่มีอิทธิพลคนหนึ่งขึ้นรับทำงานอย่างเดียวกันนี้ ผลก็คือการเป็นผู้นำส่วนใหญ่จะกระทำโดยผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการบริหารในท้องถิ่น นอกจากนั้นยังหมายความตามที่บินเดอร์ได้พบด้วยว่ามีความซับซ้อนอย่างมากระหว่างสมาชิกของคณะกรรมการท้องถิ่นของสหภาพแห่งชาติกับผู้ที่เป็นผู้สืบเนื่อง[45] ประการที่สามชุมนุมและสหภาพทั้งสามเหล่านี้ถูกจัดขึ้นในพื้นฐานของมวลชนซึ่งประชากรเพศชายทั้งหมดสามารถเป็นสมาชิกได้ สหภาพแห่งชาติมีสมาชิก 6 ล้านคนในขณะที่ ASU ได้สมาชิกราว 5 ล้านคนในปีแรก[46]

โครงสร้างองค์การพื้นฐานของ ASU ถูกสร้างขึ้นในเวลา 14 เดือน ในปี 1963 และ 1964 ถึงแม้ว่าจะมีความวิปริตและช่องโหว่อยู่มากก็ตาม ในระดับสูงสุดมีคณะกรรมการบริหารระดับสูงซึ่งตั้งอยู่สำหรับเป็นคณะกรรมการกลางถาวรซึ่งบางคนหวังว่าจะไม่มีการตั้งขึ้นอีกในภายหลัง ต่อมาก็เป็นคณะกรรมการจังหวัดชั่วคราวซึ่งเป็นประธานในการจัดตั้งคณะกรรมการในระดับตำบล ที่ระดับล่างของใหม่อย่างหนึ่งคือการจัดตั้งสิ่งที่เรียกว่า “หน่วยพื้นฐาน” ในระดับท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับผู้อยู่ในหมู่บ้านหรือแหล่งที่อยู่หรือ

สถานที่ทำงาน มีหน่วยพื้นฐานเช่นนี้อยู่เกือบ 7,000 หน่วย แต่ละหน่วยดำเนินการโดยคณะกรรมการซึ่งมี 20 คน ครอบคลุมอยู่ทั่วประเทศอียิปต์แต่ไม่เกี่ยวกับทหารหรือตำรวจ[47] โครงสร้างอันใหญ่ซึ่งมีรูปเหมือนปิระมิดนี้บรรจุผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งเพศชายอาจจะเท่ากับร้อยละ 70[48] อย่างไรก็ตามมันแทบจะไม่ได้เป็นองค์การที่มีการปกครองตัวเองเลย มีการเหลี่ยมล้ำกันอย่างมากระหว่างพรรคกับรัฐบาล โดยมีคน ๆ เดียวกันดำรงตำแหน่งอยู่ทั้งในระดับชาติและระดับจังหวัด นอกจากนั้นยังมีความตั้งใจเพียงเล็กน้อยที่จะสร้างระบบของสมาชิกภาพที่สม่ำเสมอขึ้น และไม่มีความหมายใด ๆ ที่จะกำหนดวินัยให้แก่สมาชิกพรรค ยกเว้นในบางครั้งบางคราวด้วยการขู่เข็ญว่าจะขับไล่ออกไป การอนุมัติครั้งหลังนี้อาจจะมีอำนาจอยู่บ้างเล็กน้อยเนื่องจากในระยะเวลาสั้น ๆ สมาชิกของพรรค ASUกลายเป็นที่ต้องการอันจำเป็นสำหรับผู้ใดก็ตามที่มีตำแหน่งอยู่ในคณะกรรมการอันเป็นทางการต่าง ๆ มากมาย รวมทั้งผู้ที่ปรารถนาจะได้รับเลือกตั้งไปอยู่ในสภาของส่วนภูมิภาคหรือสภาแห่งชาติด้วย[49]

สิ่งที่พรรค ASU ยังขาดอยู่ก็คือบทบาทที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนและอุดมการณ์ที่ติดต่อกันได้เรื่องได้ราว และสิ่งนี้ได้ก่อให้เกิดความสับสนอลหม่านขึ้นเป็นอย่างมากในหลายปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะส่วนที่ยังมิได้กำหนดไว้ให้ดีจึงก่อให้เกิดความขัดแย้งกันนั้นมีอยู่สามส่วน ส่วนแรกคือความสัมพันธ์ระหว่างพรรคกับสถาบันอื่น ๆ ของอียิปต์ โดยเฉพาะกองทัพ ข้าราชการและสมาคมวิชาชีพ เมื่อนายอาลี ซอบรี (Ali Sabri) เข้ามาแทนที่นายฮูซัยน์ อัช-ชาฟิอี (Husayn al-Shafi'I)ในฐานะผู้อำนวยการสหภาพได้ไม่ทันไร เขาก็ได้กล่าวออกมาอย่างชัดเจนว่าจุดมุ่งหมายสุดท้ายของเขาก็คือจะสร้างเครื่องมืออย่างหนึ่งที่สามารถใช้ให้ครอบงำทุกอย่างได้นอกจากกองทัพ และแม้แต่ตรงนี้ก็ยังต้องมีเสียงที่ทำให้ควบคุมฝ่ายพลเรือนได้มากขึ้น[50] ส่วนที่สองคือลักษณะของความเป็นพันธมิตรของกองกำลังคนงานซึ่งประธานาธิบดีนัสเซอร์เคยพูดว่า ASU ควรจะเป็นตัวแทนแต่ส่วนใหญ่ก็ยังไม่กำหนดลงไปให้แน่นอนเลย เรื่องราวมิได้แจ่มชัดอะไรขึ้นเลยด้วยคำสั่งที่ว่า 50% ของที่นั่งในการเลือกตั้งใด ๆ ก็ตามต้องถูกสงวนไว้สำหรับ "คนงานและชาวไร่ชาวนา" ไม่ใช่แต่เพียงคำนิยามที่ว่าใครควรจะถูกแบ่งประเภทเป็นคนงานหรือชาวไร่ชาวนาจะเปลี่ยนไปตามกาลเวลาเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดปัญหาที่ใหญ่ขึ้นและไม่เคยแก้ได้เลยในเรื่องที่ว่าตัวแทนในฝ่ายพันธมิตรที่ ASU ก่อตั้งขึ้นนั้นควรจะอยู่บนพื้นฐานของชนชั้นหรือนิติบุคคลกันแน่[51] ส่วนสุดท้ายก็คือเรื่องของอุดมการณ์ หรือถ้าจะพูดให้ถูกต้องมากขึ้นก็คือสิ่งที่หมายถึงลัทธิสังคมนิยมนั่นเอง โกเชรี มะหฺฟูซ (Kosheri Mahfoz) ถือว่ากระแสสำคัญสองกระแสในการโต้เถียงกัน ก็คืออันเดียวกัน กระแสหนึ่งคือกระแสที่ต้องการจะวางอุดมการณ์ไว้ในบริบทของอาหรับหรือของท้องถิ่นตะวันออกกลาง อีกกระแสหนึ่งค่อนข้างจะถือว่ามันเหมือนกับการปฏิบัติของยุโรปหรือโซเวียต[52] ข้อนี้มีความสำคัญมากที่สุดอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือด้วยการรบเร้าให้มีลักษณะของอาหรับ รัฐบาลก็จะสามารถเก็บการวางแผนอย่างละเอียดละออไว้ในมือของตัวเองต่อไปได้ การร้องขอให้มีความหมายที่เป็นสากลและกว้างกว่าจะเปิดทางให้แก่การโต้เถียงทั่วไปมากขึ้นซึ่ง

รัฐบาลจะควบคุมได้น้อยลง ความไม่แน่นอนในเรื่องเหล่านี้เป็นเหตุผลข้อหนึ่งในหลายข้อที่ทำให้กิจกรรมของพรรค ASU ถูกกลุ่มต่าง ๆ ภายในการบริหารของฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนต่อต้านอย่างรวดเร็ว

ได้มีความตึงเครียดเพิ่มขึ้นโดยปัญหาที่ว่าสหภาพควรจะมีกองทหารหรือกองระวังหน้าซึ่งมีลักษณะเป็นนักสู้และเป็นกิจกรรมที่ผูกมัดกับสหภาพมากขึ้นหรือไม่ อะหฺมัด ฮัมรุช (Ahmad Hamrush) กล่าวว่า แต่แรกกองระวังหน้าเช่นนั้นถูกสร้างขึ้นโดยประธานาธิบดีนัสเซอร์เอง ในปี 1963 หรือ 1964 เพื่อให้เป็นหนทางที่เขาจะคอยระวังและควบคุมดูแลได้[53] แล้วในปี 1965 มันก็ได้รับการจัดองค์กรเสียใหม่ให้เข้ากับโครงสร้างที่ได้รับการพัฒนาแล้วของ ASUอย่างกระชับมากขึ้น ในที่สุดการควบคุมได้ตกไปอยู่ในมือของนายอาลี ซอบรี ผู้ใช้มันเป็นส่วนหนึ่งของแผนการของเขาที่จะสูบฉีดความเคลื่อนไหวมากขึ้นเข้าไปในองค์การ ซึ่งในท่ามกลางสิ่งอื่นๆนั้นเกี่ยวข้องกับการสร้างคณะเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นนักปฏิบัติการของพรรคผู้ทำงานเต็มเวลาและกลุ่มที่เรียกว่า “กลุ่มผู้นำ” ที่มีนักกิจกรรมเหล่านี้บางคนขึ้นมาเป็นผู้ควบคุมแทนคณะกรรมการที่มีจำนวน 20 คนนั้น

นักเขียนทุกคนต่างก็เห็นพ้องกันว่าเป็นเพราะความพ่ายแพ้ทางทหารอย่างมหาศาลของอียิปต์เมื่อสงครามเดือนมิถุนายน 1967นั่นเอง ที่ทำให้แผนการณ์ของนายซอบรีที่จะเปลี่ยนพรรค ASU ไปเป็นเครื่องมือที่สามารถใช้ในการควบคุมภาคประชาชนและรัฐบาลได้ตามที่เขาได้ให้สัมภาษณ์ไว้ในเดือนเมษายน1967ต้องสิ้นสุดลง[54] ทางองค์การเองก็ได้รับการโจมตีอย่างรุนแรงจากฝ่ายตรงข้ามผู้ซึ่งวิพากย์วิจารณ์อย่างรุนแรงในเรื่องการบริหารที่ใช้ระบบข้าราชการจนเกินไปและการมีอยู่ของมันที่เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจอีกแห่งหนึ่ง ประธานาธิบดีนัสเซอร์ได้พยายามที่จะเดินทางสายกลางระหว่างผู้ที่ต้องการจะตัดมันให้เล็กลงและผู้ที่ต้องการเปลี่ยนมันให้กลายเป็นองค์การที่เปิดกว้างและเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ในรายการของเขาเมื่อวันที่ 30 มีนาคม1968 เขาได้เรียกร้องให้มีการฟื้นฟูพรรค ASU และจัดองค์การของมันเสียใหม่ แต่ให้ใช้วิธีมีการเลือกตั้งใหม่หลาย ๆ ครั้งเพื่อหาคณะกรรมการในทุกระดับ กระบวนการนี้ทำสำเร็จในปีเดียวกันนั่นเอง รวมทั้งการจัดตั้งการประชุมแห่งชาติของ ASUซึ่งได้ช่วยให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการกลางขึ้นด้วย และในระดับยอดของคณะกรรมการกลางก็มีคณะกรรมการบริหารระดับสูง อย่างไรก็ตามเรื่องที่ว่าแรงผลักดันไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยภายในพรรคให้มากขึ้นนี้อยู่ใต้การควบคุมดูแลของนายชะอารี โกมาอะ (Sha’ari Goma’a) หัวหน้าฝ่ายงานเพื่อความมั่นคงภายในของอียิปต์นั้นนับเป็นเรื่องสำคัญ จุดมุ่งหมายสำคัญอย่างหนึ่งก็คือเพื่อลดอำนาจของนักต่อสู้ของพรรค ASU ลง เรื่องนี้จะเห็นได้จากการล้มเลิกกลุ่มผู้นำในระดับท้องถิ่นและการเอาคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยกรรมการ 20 คน แบบเดิมซึ่งจะควบคุมโดยพวกขุนนางในชนบทได้ง่ายกว่านั้นมาแทนที่

นโยบายของประธานาธิบดีนัสเซอร์ ที่มีต่อ ASU หลังจากปี1967 นั้นเป็นตัวอย่างอีกอันหนึ่งของทัศนคติที่คลุมเครือเป็นอย่างมากของเขาที่มีต่อการสร้างองค์การชนิดพรรคเดียวขึ้น ทางด้านหนึ่งเขาเชื่อในความสำคัญของการสนับสนุนรัฐบาลอย่างเป็นกลุ่มก้อนและการโดดเดี่ยวศัตรูคู่ปรปักษ์ทางการเมืองของรัฐบาล

ไม่ว่าจะแยกจากกลุ่มศาสนาหรือจากสิ่งที่เขาคิดว่าเป็นทิศทางแบบปฏิกริยาก็ตาม นอกจากนั้นเขายังเห็นความจำเป็นที่จะต้องทำให้การควบคุมเศรษฐกิจที่มีมากขึ้นของรัฐบาลเข้ากับองค์กรของประชาชนซึ่งจะสามารถรักษาความกระตือรือร้นต่อแผนการของเขาในเรื่องการพัฒนาสังคมอย่างรวดเร็วไว้ได้ อีกด้านหนึ่งนั้นเขามีความวิตกต่อความริเริ่มในการให้อำนาจแก่กลุ่มและองค์การต่างๆที่มิได้อยู่ภายใต้การควบคุมโดยตรงของเขา และเช่นเดียวกับพวกผู้นำคนอื่น ๆ เขาจะต้องทำให้มีความสมดุลย์ในระหว่างผลประโยชน์ของหน่วยเลือกตั้งต่างๆซึ่งมีอยู่หลายหน่วย และได้รับการรบกวนอย่างมากจากอำนาจที่มีอยู่จริง ๆ หรือที่แฝงอยู่ของพรรค ASU ในสถานการณ์เหล่านี้นัสเซอร์ได้แนะถึงความริเริ่มที่มักจะขัดแย้งกันจำนวนหนึ่งที่เกี่ยวกับพรรค ASU ในขณะที่ทางการปฏิบัติจริง ๆ นั้น ปฏิบัติต่อองค์การเหมือนกับเป็นอะไรที่ยิ่งกว่าส่วนที่ขยายออกมาจากฝ่ายบริหารส่วนกลางเพียงเล็กน้อยเท่านั้นให้ถูกควบคุมไว้โดยการบรรจุเอาพวกพันธมิตรที่มีความจงรักภักดีต่อเขาเข้าไปจนเต็มที่[56]

การจัดองค์กรใหม่ในปี 1968 ได้ทำให้พรรค ASU ฟื้นคืนชีวิตขึ้นมาได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้นและในตอนที่ นายอาลี ซอบรี ถูกปลดออกในฐานะเลขานุการคนแรกเมื่อเดือนกรกฎาคม 1969 ตามคำของวอเตอร์เบอรี (Water bury) นั้น พรรคกำลังมีอาการร่อแร่ “จวนจะตายอยู่แล้ว”[57] แต่กระนั้นก็ดีมันก็ยังรักษาสถานภาพที่เป็นศูนย์กลางในชีวิตทางการเมืองของอียิปต์ไว้ได้และยังคงมีเอกสิทธิ์ในกิจกรรมซึ่งเป็นทางการต่อไปได้จนถึงการปฏิรูปทั้งรากทั้งกิ่งของประธานาธิบดีซาดัต (Sadat) ในทศวรรษ 1970 ซึ่งจะได้กล่าวไว้ในภาคสุดท้ายของบทนี้

ในขณะที่พรรค ASU ของอียิปต์กำลังจะถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิตอันสั้นของมันนั้น ได้มีการเลียนแบบโครงสร้างองค์การของพรรคนี้ทั้งในซูดานและลิเบีย ณ ที่ซึ่งผู้วางแผนทางทหารเรียกตัวเองว่า “พวกนายทหารอิสระ” เป็นการเลียนแบบความสำนึกของประธานาธิบดีนัสเซอร์และผู้ร่วมงานของเขาที่ยึดอำนาจได้ในปี 1969 ในลิเบียความริเริ่มทางการเมืองครั้งแรกของพวกเขามีมาในรูปของการจัดตั้งสหภาพสังคมนิยมอาหรับแห่งลิเบีย (The Libyan Arab Socialist Union) ซึ่งมีจุดประสงค์ที่จะสร้างสายโยงอันเดียวขึ้นระหว่างรัฐบาลกลางกับประชาชน ประกอบด้วยสมาชิกและคณะกรรมการ 3 ระดับ คือระดับชาติ ระดับรัฐบาลและระดับท้องถิ่น ซึ่งได้มีการจัดตั้งหน่วยพื้นฐานต่าง ๆ ในแบบอียิปต์[58] การประชุมระดับชาติครั้งแรกของพรรค ASUได้มีขึ้นในเดือนมีนาคม 1972 เมื่อประธานาธิบดีของลิเบียคือนายมุอัมมัร อัล-กอซาฟี (Muammar al-Qadhafi) ประกาศว่า สหภาพนั้นจะเป็นองค์การอันเดียวที่ยอมให้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองในลิเบีย แต่ในปี1973สมาชิกของสภาบัญชาการปฏิวัติซึ่งทำการปกครองอยู่เกิดความไม่พอใจในความไม่สามารถขององค์การใหม่นี้ที่จะได้รับไม่ว่าจะเป็นความไว้วางใจจากประชากรชนบทหรือความร่วมมือจากพวกผู้ที่อยู่ในระดับนำของมัน[59] นอกจากนั้นยังได้ก่อให้เกิดปัญหาปกติที่เกิดขึ้นจากการขาดการประสานงานระหว่างองค์การของพรรคกับข้าราชการอีกด้วย ในปี 1973 จึงได้มีระบบใหม่ที่ขึ้นอยู่กับการจัดตั้งคณะกรรมการของประชาชนมาแทนที่

มีความพยายามที่คงทนกว่าในการที่จะก่อตั้งองค์การทางการเมืองขึ้นในซูดานตามแนวของอียิปต์ หลังจากมีรัฐประหารได้เพียงเดือนเดียวก็มีการประกาศการตัดสินใจที่จะจัดตั้งสหภาพสังคมนิยมซูดาน (Sudan Socialist Union-SSU) ขึ้น แต่ก็ตามมาด้วยเวลาสองปีซึ่งให้ความสำคัญอันดับแรกแก่การจัดตั้งสิ่งที่เรียกว่า "องค์การทำหน้าที่และองค์การประชาชน" สำหรับสตรี เยาวชนและอื่น ๆ รวมทั้งเครือข่ายของสภาหมู่บ้านขึ้นจำนวนหนึ่ง ทั้งหมดนี้มุ่งหมายที่จะจัดหาพื้นฐานสำหรับแผนการเปลี่ยนแปลงสังคมที่รุนแรง แต่แรงผลักดันของนโยบายนี้ได้ถูกเปลี่ยนไปในปี 1971 อันเป็นผลของการที่รัฐบาลตัดขาดจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งซูดาน (Sdanese Communist Party) และได้มีการตัดสินใจโดยฉับพลันที่จะจัดตั้งสหภาพ SSU ขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนของประชาชนและเอกภาพแห่งชาติ[60] ได้มีการจัดเตรียมการประชุมเพื่อก่อตั้งขึ้นอย่างรวดเร็วสำหรับเดือนมกราคม 1972 มีการนำเอากฎบัตรแห่งชาติมาใช้ เรียกร้องให้มีองค์การ "การเมืองเพียงองค์การเดียว" ซึ่งมีบทบาทขยาย "การควบคุมของประชาชนไปเหนือองค์กรของรัฐ"[61] ดังนั้นจึงมีการสร้างโครงสร้างรูปปิรามิดตามปกติขึ้นโดยมีองค์การต่างๆอยู่ทุกระดับนับตั้งแต่ระดับชาติไปจนถึงระดับหมู่บ้าน เป็นเรื่องที่สำคัญที่ว่าในขณะที่ SSU ใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษบรรยายถึง "หน่วยพื้นฐาน "ที่ฐานล่างแต่ศัพท์เฉพาะที่ใช้กับสถาบันสำคัญ ๆในส่วนยอดกลับสะท้อนให้เห็นความปรารถนาที่จะเป็นองค์การแบบเลนินนิยมมากขึ้น ดังนั้นจึงมีที่ประชุมแห่งชาติและคณะกรรมการกลางที่จะเลือกสำนักการเมืองซึ่งขึ้นกับการเสนอชื่อสำหรับเลือกตั้ง ซึ่งได้รับมาจากผู้นำของ SSU คือประธานาธิบดีไนเมรี (Nimeiri)

ในเดือนมกราคม ปี 1972 นายไนเมรีสามารถรายงานแก่ที่ประชุมครั้งแรกของ SSU ว่าบัดนี้หน่วยพื้นฐานและองค์การสาขาทุกแห่งนั้นเข้าที่เข้าทางแล้ว เขายังได้ประกาศด้วยว่าองค์การใหม่นี้มีสมาชิกถึง 2 ¼ ล้านคนด้วย[62] ไม่ต้องสงสัยเลยว่านี่แสดงถึงภาพที่มองในทางดีมากเหลือเกิน ตามการวิจัยอันกว้างขวางของไนบลอค (Niblock) ซึ่งทำระหว่างปี 1974-1977นั้น มีผู้ที่มีความแข่งขันทางการเมืองอยู่ในหน่วยพื้นฐานขณะนั้นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น นอกจากนั้นเขายังพบด้วยว่ามีความสับสนอยู่มากทีเดียวซึ่งเกิดจากการเหลื่อมล้ำระหว่างรัฐบาลกับพรรค ทั้งหมดนี้เขาได้สรุปว่าหน่วยต่าง ๆ เช่นนั้นมีแต่เพียงบทบาทที่ไม่สำคัญไม่ว่าในการทำให้ประชาชนมีความสำนึกทางการเมืองหรือในการนำเอาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประชาชนขึ้นไปสู่ผู้นำทางการเมืองระดับบน[63] ที่เป็นเรื่องทั่วไปยิ่งกว่านั้นก็คือการวิเคราะห์ถึง SSU ได้ยืนยันว่าพรรคนั้นมีอำนาจปกครองตัวเองเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลย และมีความสำคัญด้านการเมืองแต่เฉพาะในระดับชาติเพราะมันเป็นอาวุธอย่างหนึ่งของรัฐบาลเท่านั้น ในสถานการณ์เหล่านี้บทบาทสำคัญของพรรคถูกมองเห็นว่าเป็น "เวทีที่ได้รับอนุญาตเป็นทางการสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มบุคคล กลุ่มการเมือง กลุ่มลัทธิและกลุ่มประเพณีต่าง ๆ"[64]

กระบวนการปรองดองแห่งชาติซึ่งได้ริเริ่มขึ้นเพื่อปรองดองกับบรรดาผู้เป็นปรปักษ์ของรัฐบาลได้นำไปสู่ความพยายามในระยะสั้น ๆ ที่จะขยายพรรค SSUออก และทำให้พรรคเปิดกว้างต่ออิทธิพลทาง

การเมืองและสังคมต่าง ๆ มากขึ้น นายศอดิก อัล-มหะดี (Sadiq al-Mahdi) ผู้นำของกลุ่มอันศอร (The Ansar) ได้ตกลงที่จะเข้าร่วมกับฝ่ายบริหาร SSU ในปี 1977 แต่ในไม่ช้าเขาก็ได้ถอนตัวไปในขณะที่ผู้นำของกลุ่มอุมมะห์และกลุ่มภราดรภาพมุสลิมถูกดึงดูดให้เข้าไปใกล้องค์การนี้ยิ่งขึ้น[65] นี่ปรากฏว่าเป็นประโยชน์แก่รัฐบาลในระยะสั้น ๆ รัฐบาลจึงสามารถรวมตัวกันขึ้นเป็นที่ประชุมครั้งที่สามได้ในเดือนมกราคม 1980 เพื่อจัดหาการสำแดงพลังซึ่งมีความมั่นใจโดยมีการสนับสนุนระดับชาติสำหรับแผนการเศรษฐกิจใหม่ของตน รวมทั้งแผนการถ่ายทอดการบริหารมาเป็นมรดกโดยวิธีจัดตั้งรัฐบาลประจำภูมิภาคขึ้น การประชุมนี้เคยเลือกตั้งคณะกรรมการกลางซึ่งประกอบด้วยคน 300 คน ขึ้นมาเลือกตั้ง สำนักการเมืองซึ่งประกอบด้วยคน 17 คน เพื่อให้จัดการกับงานประจำวันของตนด้วย แต่นี่ก็ติดตามมาด้วยวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งมีเพิ่มขึ้น และมีการเริ่มต้นของสิ่งที่ในบลอคเรียกว่า “การแตกแยกของรัฐ”[66] การจลาจลอย่างกว้างขวางในเดือนมกราคม 1982 ทำให้ประธานาธิบดีไนเมรีมั่นใจว่าพรรค SSU กำลังล้มเหลวในการที่จะเป็นเครื่องมือของการผลักดันการสนับสนุนของประชาชนให้แก่รัฐบาล เขาจึงได้ยุบสำนักการเมือง คณะกรรมการกลางและสถาบันสำคัญ ๆ ของพรรคเสียทั้งหมดและนำเอาคณะกรรมการกลางสำหรับเตรียมตัวซึ่งอยู่ภายใต้การนำทางของเขาเองมาแทนที่ การประชุมแห่งชาติซึ่งกะว่าจะมีขึ้นเพื่อแก้ไขการจัดองค์กรใหม่ๆที่เสนอไว้ก็ได้ถูกเลื่อนไปหลายครั้งและยังคงไม่ได้ประชุมกันเลยจนกระทั่งรัฐบาลถูกโค่นลงเพราะรัฐประหารในเดือนเมษายน 1985

การวางโครงสร้างการเมืองใหม่ และการทดลองกลับมาสู่ระบบหลายพรรค

ในตะวันออกกลางซูดานเป็นประเทศเดียวเท่านั้นที่ระบบพรรคเดียวหายไปในชั่วคืนเดียว ที่นั่นการรัฐประหารปี 1985 นำไปสู่การยุบพรรค SSU ลงในทันที ครั้นแล้วหลังจากการปกครองโดยรัฐบาลทหารได้หนึ่งปี ก็ได้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นในเดือนเมษายน 1986 ภายใต้ระบบอย่างเดียวกับที่เคยใช้ในการแข่งขันการเลือกตั้งอย่างเปิดเผยเมื่อปี 1968 โดยมีกลุ่มการเมืองสำคัญ 3 กลุ่มอย่างเดิมเข้าแข่งขันกันคือพรรคประชาชาติ (Umma Party) ซึ่งมีนายศอดิก อัล-มหะดี เป็นผู้นำ พรรคสหภาพประชาธิปไตย (The Democratic Unionist Party) และแนวหน้าอิสลามแห่งชาติ (The National Islamic Front) ซึ่งเต็มไปด้วยสมาชิกขบวนการภราดรภาพมุสลิม[67] อย่างไรก็ตามการทดลองนี้ก็มีอายุสั้นและระบบหลายพรรคก็มาถึงจุดหยุดชะงักด้วยการรัฐประหารของนายพล อุมัร อัลบาชิร (Omer el-Bashir) เมื่อเดือนมิถุนายน 1989

ไม่ว่าที่ไหนกระบวนการเปลี่ยนรูประบบพรรคเดียวให้กลายเป็นระบบหลายพรรคนั้นปรากฏว่าเป็นระบบที่ใช้เวลานานและสลับซับซ้อนเต็มไปด้วยอุปสรรคต่าง ๆ ซึ่งในภายหลังรัฐต่าง ๆ ในยุโรปตะวันออกก็ได้ประสบในระยะหลังจากปี1989 ในตะวันออกกลางประเทศอาหรับที่เริ่มเดินทางนี้ก็คืออียิปต์ในกลางทศวรรษ 1970 เมื่อประธานาธิบดีซาดัตต้องเผชิญหน้ากับปัญหาว่าจะทำอย่างไรกับสหภาพสังคมนิยมอาหรับอันเป็นองค์การที่ตัวเขาเองและผู้สนับสนุนที่ใกล้ชิดของเขาไม่ไว้ใจและดูเหมือนจะมาขวางทางนโยบาย

ปลดปล่อยและให้อิสรภาพมากขึ้นในเรื่องเศรษฐกิจและการเมืองของเขา ตามทฤษฎีนั้นซาดัตก็เหมือนกับผู้นำคนอื่น ๆ ที่อยู่ในสถานภาพเดียวกันคือต้องเผชิญหน้ากับทางเลือกที่เป็นไปได้ 3 อย่างคือ เขาสามารถปฏิรูปพรรคเดียวและเปิดพรรคให้แก่แนวโน้มภายในต่าง ๆ กัน หรือเขาสามารถจะยุบมันเสียและอนุญาตให้เอาองค์การทางการเมืองอื่นๆจำนวนหนึ่ง มาแทนที่ หรือว่าจะเก็บไว้เป็นพรรคของรัฐบาลภายในระบบหลายพรรคใหม่ ในที่สุดเขาก็เลือกทางที่สาม แต่ก็หลังจากการถกเถียงและอภิปรายกันเป็นเวลานานซึ่งทำให้เขาเลิกจากการสนับสนุนการจัดตั้ง *มิมบัร*จำนวนหนึ่งขึ้นภายในพรรค ASU เพื่ออนุญาตให้เวทีเหล่านี้ 3 เวที ทำการแข่งขันเลือกตั้งทั่วไปในเดือนพฤศจิกายน 1976 ในฐานะที่เป็นพรรคอิสระ[67] เวทีเหล่านี้คือที่ชุมนุมนักสังคมนิยมอาหรับของอียิปต์ (Arab Socialist Egypt Rally) ซึ่งภายหลังกลายเป็นพรรคอียิปต์ (The Egypt Party) ของรัฐบาล โดยมีพรรคสังคมนิยมเสรี (The Liberal Socialists) อยู่ทางขวาและพรรคสหภาพก้าวหน้าแห่งชาติ (The National Progressive Unionists) อยู่ทางซ้าย

การบรรยายถึงกระบวนการนี้ชี้ให้เห็นว่าด้วยความปรารถนาทั้งหลายของเขาที่จะให้รัฐบาลของเขาอาศัยหลักการต่าง ๆ ที่แตกต่างจากประธานาธิบดีนัสเซอร์ ประธานาธิบดีซาดัตได้แสดงความระมัดระวังอย่างมากในการจัดโครงสร้างใหม่แก่ระบบการเมืองของอียิปต์ และในบางครั้งบางคราว ก็อนุญาตให้ตัวเองถูกลากไปโดยความกดดันจากภายในกลุ่มพวกผู้นำ[69] หลังจากที่เขาได้กวาดล้างนายอาลี ซอบรี และพรรคพวกออกไปจากความเป็นผู้นำในปี 1971 แล้ว การเรียกร้องครั้งแรกของเขาเพื่อให้มีการยกเครื่องพรรค ASU โดยตลอดก็ไม่มีขึ้นจนกระทั่ง ปี 1974 ถึงกระนั้นก็ดีก็มีแต่เพียงความคิดคร่าวๆอยู่นิดหน่อยเท่านั้นเกี่ยวกับว่าสิ่งนี้จะนำไปสู่ที่ใด ที่น่าสังเกตมากที่สุดก็คือคำแนะนำของเขาว่าอาจเป็นไปได้ที่จะยอมให้ความคิดเห็นหลาย “ขั้ว” เกิดขึ้นในองค์การนั้น ต่อไปเขาก็ได้เปลี่ยนเรื่องนั้นไปให้กลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า “คณะกรรมการรับฟัง” เพื่อเที่ยวฟังความคิดเห็นต่าง ๆ จากผู้แทนของกลุ่มและผลประโยชน์ต่าง ๆ การเรียกร้องให้จัดตั้งพรรคการเมืองต่าง ๆ ขึ้นก็ได้รับการตอบสนองโดยทันทีด้วยการประท้วงที่มีการจัดการเป็นอย่างดีจากพวกผู้นำคนงานและองค์การอื่นๆ ผู้รู้สึกว่าสถานภาพของพวกเขาจะต้องเสี่ยงอันตรายถ้าถอนความสนับสนุนของ ASUออกไป การปรึกษาหารือขั้นต่อไปถูกผลัดผ่อนไปมากกว่าอีกหนึ่งปี ก่อนที่สมาชิกส่วนมากของคณะกรรมการกลางจะจบการถกเถียงอันยืดยาวลงไปได้ พร้อมกับการลงคะแนนเสียงเพื่อแนะนำให้มีการก่อตั้งเวทีการพูดที่ “ตายตัว” ขึ้นภายใน ASU แล้วเรื่องนี้ก็ถูกแก้ไขในทันทีโดยประธานาธิบดี ซาดัตเองในเดือนมีนาคม1976 และอีกสองสามวันต่อมาผู้สนับสนุนของเขาก็ได้ย้ายไปเกณฑ์เอาผู้แทนส่วนใหญ่ของสภาประชาชนเข้ามาในองค์การกลางอย่างรวดเร็ว ในขณะที่กลุ่มอื่น ๆ ถึง 40 กลุ่มแข่งขันกันเพื่อตั้งฝ่ายค้านในแบบต่าง ๆ ขึ้นมาทั้งทางซ้ายและทางขวา ครั้นแล้วกลุ่มเหล่านี้ก็ลดลงเหลือสามกลุ่ม ในที่สุดต่อมาก็เหลือเพียงสองกลุ่มเท่านั้น

เมื่อได้สร้างระบบหลายพรรคขั้นแรกขึ้นแล้วต่อมาก็จำเป็นที่จะต้องสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นควบคุมการเลือกตั้งและการก่อตั้งพรรคอื่นๆ อีก ในส่วนที่เกี่ยวกับการเลือกปี1976 นั้นดูเหมือนว่าการตัดสินใจที่สำคัญ

จะกระทำโดยรัฐบาลเองโดยดำเนินการผ่านเวทีองค์การใหม่ของรัฐในสภาของประชาชน[70] มีการตัดสินใจว่าจะดำเนินระบบที่มีสมาชิกสองคนของหน่วยเลือกตั้ง 175 หน่วยต่อไป แต่ละหน่วยควรมีผู้สมัครรับเลือกตั้งคนหนึ่งผู้ซึ่งถูกจัดชั้นเป็นทางการให้เป็นชาวไร่ชาวนาหรือคนงาน สำหรับเรื่องอื่น ๆ ความพยายามต่อต้านการร่างกฎข้อบังคับขึ้นเพื่อป้องกันการแทรกแซงทางการนั้นไม่มีใครสนับสนุน และในตอนท้ายพรรคกลางของรัฐบาลก็ได้รับผลประโยชน์อย่างท่วมท้นจากเรื่องที่ว่าการเลือกตั้งนั้นดูแลควบคุมโดยกระทรวงกิจการภายใน และเรื่องที่ว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งหลายคนมีการติดต่ออย่างใกล้ชิดกับฝ่ายบริหารระดับต่าง ๆ นี่เพียงพอที่จะทำให้พรรคของรัฐบาลได้ที่นั่งถึง 280 ที่ใน 350 ที่ 12 ที่นั่งได้แก่ พรรคสังคมนิยมเสรี 2 ที่นั่งได้แก่พรรคก้าวหน้า นอกนั้นเป็นผู้สมัครอิสระ

ครั้นแล้วก็ได้มีการออกกฎหมายพรรคใหม่ในปี 1977 ลักษณะที่สำคัญของกฎหมายนี้ก็คือพรรคใหม่ทุกพรรคจะต้องยอมรับหลักการในรัฐธรรมนูญ กฎบัตรแห่งชาติ ปี 1962 และเอกสาร “เดือนตุลาคม” ของซาดัต ปี1974 และพรรคจะต้องไม่ขึ้นอยู่กับชนชั้น ลัทธิความเชื่อหรือพื้นฐานด้านภูมิศาสตร์ (ท้องถิ่น)[71] เห็นได้ชัดเจนว่านี่เป็นไปเพื่อจะจำกัดการโต้เถียงทางการเมืองและในขณะเดียวกันก็ป้องกันการก่อตั้งองค์การใดๆซึ่งขึ้นอยู่กับศาสนาหรือหน่วยเลือกตั้งเก่าของกรรมกรคนงานและชาวไร่ชาวนาผู้ได้รับผลประโยชน์ที่สำคัญจากนโยบายด้านเศรษฐกิจและสังคมของนัสเซอร์ ผลที่ได้ก็คือบรรดาผู้นำพรรคจะเป็นตัวแทนของแนวโน้มด้านอุดมการณ์มากกว่าเป็นตัวแทนของแนวโน้มของผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและสังคม ในระหว่างนั้นประชากรส่วนที่สำคัญ ๆ อย่างเช่นคนงานและชาวไร่ชาวนาก็ถูกทิ้งไว้โดยไม่มีผู้แทนเฉพาะของตนในระดับสูงสุดเลย ดังนั้นจึงไม่อาจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งอย่างมีประสิทธิภาพได้

ในไม่ช้าประธานาธิบดีซาดัต ก็ถูกบังคับให้ถอยกลับไปในการทดลองของเขาที่จะมีประชาธิปไตยซึ่งมีการควบคุมอันเป็นผลมาจากการคัดค้านที่เพิ่มขึ้นของประชาชนต่อนโยบายหลายข้อของเขา ที่สำคัญคือความพยายามที่จะตัดระดับของเงินอุดหนุนลงไปตามความจำเป็นพื้นฐานและการเคลื่อนไหวไปสู่การทำสนธิสัญญาสันติภาพกับอิสราเอล กลุ่มฝ่ายค้านต่างๆ ได้รับการรบกวนในขณะที่ซาดัตเองนั้นชอบที่จะจัดการกับความคิดเห็นของประชาชนของอียิปต์ โดยผ่านการรวมเอาการลงประชามติของประชาชนเข้ากับการจัดการกับสหภาพ สมาคมและองค์การที่สร้างใหม่ของเขาคือมัจลิสอัชชูเราะฮ์ (สภาที่ปรึกษา) ซึ่งมีอำนาจทางกฎหมายอย่างจำกัดและมีสมาชิกที่ถูกเลือกตั้งมาครึ่งหนึ่งถูกแต่งตั้งมาครึ่งหนึ่งในปี 1980[72]

ความเคลื่อนไหวไปสู่ระบบการเมืองที่เปิดกว้างขึ้นได้ถูกตั้งต้นขึ้นใหม่โดยประธานาธิบดีมุบาร็อก (Mubarak) แต่ยังคงเน้นอย่างมากอยู่ในเรื่องการควบคุม สิ่งใหม่ๆ ที่สำคัญของเขาก็คือการแก้ไขกฎหมายเลือกตั้งปี 1983 มาเป็นปี 1972 ซึ่งมีการก่อตั้งระบบผู้แทนใหม่ทั้งระบบซึ่งออกแบบมาเพื่อเป็นประโยชน์แก่พรรคของรัฐบาลแต่เหลือขอบเขตไว้ให้แก่ฝ่ายค้านเพียงนิดหน่อย นี่ทำให้ต้องมีหน่วยเลือกตั้งใหญ่ ๆ 48 หน่วย แทนที่จะมีหน่วยเล็ก ๆ 175 หน่วยเหมือนแต่ก่อนนั้น พรรคต่าง ๆ ที่ต้องการสมัครเลือกตั้งจะต้องเสนอรายชื่อไปยังทุกหน่วย ดังนั้นจึงทำให้ความพยายามใดๆ ที่จะรวมศูนย์ทรัพยากรของตนมีอยู่เพียงแค่

ในตำบลสองสามตำบลที่พวกเขาสนับสนุนมากที่สุดเท่านั้น พรรคต่าง ๆ จะต้องได้รับคะแนนเสียงอย่างน้อย 8% ของคะแนนเสียงในระดับชาติด้วยก่อนที่จะมีสิทธิ์ได้รับที่นั่งใด ๆ ข้อกำหนดที่สำคัญอีกข้อหนึ่งก็คือสั่งเลิกผู้สมัครรับเลือกตั้งที่เป็นอิสระไม่สังกัดพรรคใดเพราะมิฉะนั้นแล้วก็จะทำให้รัฐบาลควบคุมคนที่เข้ามาในสภาได้ยาก ในฐานะที่เป็นสถาปนิกของระบบที่ปฏิรูปแล้ว นายกรัฐมนตรีฟูอัด มูฮิดดีน (Fuad Muheiddin) ได้กล่าวในการสนทนาส่วนตัวว่าเขาไม่ต้องการให้ “คนใหม่ๆ” มาสมัครรับเลือกตั้งเพราะว่า “เราไม่รู้จักพวกเขา”[73]

เมื่อกลไกอันใหม่ของการเลือกตั้งอยู่ในที่ในทางแล้วก็จำเป็นที่จะต้องทำให้มีความเชื่อมั่นในการปฏิบัติทั้งหมดนี้ด้วยการชักชวนนักการเมืองฝ่ายค้านรวมทั้งผู้ลงคะแนนเสียงชาวอียิปต์ว่าจะมีอิสรภาพและความเปิดกว้างอย่างเพียงพอซึ่งมีค่าพอแก่การที่พวกเขาจะมามีส่วนร่วม ตรงนี้มีกระทำอย่างฉลาดพอโดยการยอมให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งฝ่ายรัฐบาลได้รับความพ่ายแพ้ในการเลือกตั้งย่อยในเมืองอเล็กซานเดรียเมื่อเดือนพฤศจิกายน 1983 แล้วก็อนุญาตให้พรรคนีโอ-วาฟด์สมัครรับเลือกตั้งได้ในการเลือกตั้งทั่วไปเดือนพฤษภาคม 1984 ทั้ง ๆ ที่มันยังไม่ได้ลงทะเบียนตามกฎหมายให้เป็นพรรคที่ถูกต้องเป็นทางการ ผลก็คือมีผู้เลือกตั้งที่ลงทะเบียนแล้วไปเลือกตั้งกัน 43% [74] และแม้แต่พรรคของรัฐบาลซึ่งมีชื่อใหม่ว่าพรรคประชาธิปไตยแห่งชาติ (The National Democratic Party – NDP) จะได้คะแนนเสียง 73% (ดังนั้นจึงได้ที่นั่ง 390 ที่จาก 448 ที่นั่ง) ก็ตามแต่พรรคนีโอ-วาฟด์ ก็ทำได้ดีพอควรโดยได้ที่นั่งที่เหลือไปด้วยคะแนนเสียง 15% การทำเช่นนี้มิได้อาศัยเพียงแต่ทักษะในการจัดการของพวกผู้นำอาวุโสของพรรคซึ่งมีอายุมากพอที่มีส่วนร่วมอยู่ในการเมืองสมัยก่อนการปฏิวัติเท่านั้น แต่ยังอาศัยการเป็นพันธมิตรกับกลุ่มภราดรภาพมุสลิมซึ่งได้หาการสนับสนุนทางการเงินและทางองค์กรที่มีประโยชน์มาให้มันด้วย ส่วนพรรคอื่น ๆ นั้นได้รับความทุกข์มากมายจากความไม่มีประสบการณ์ของตนรวมทั้งจากการเข้าแทรกแซงจากรัฐบาลด้วยโดยเฉพาะในถิ่นชนบท[75] ไม่น่าประหลาดใจเลยว่าจะต้องมีปัญหาในทางบริหารอีกหลายอย่างซึ่งเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่ว่าการแข่งขันเลือกตั้งนี้ยังเป็นเรื่องที่ไม่คุ้นเคยกับชาวอียิปต์จำนวนมาก ทะเบียนราษฎร์ก็ไม่ได้รับการทำให้ทันสมัย และประชาชนจำนวนมากก็ไม่สามารถที่จะหาทางไปยังสถานที่เลือกตั้งที่ถูกต้องของตนได้[76]

การเลือกตั้งทั่วไปครั้งต่อไปของอียิปต์มีขึ้นในต้นปี 1987 เป็นผลของการท้าทายทางกฎหมายอันมีผลสำเร็จต่อการสั่งเลิกผู้สมัครรับเลือกตั้งอิสระด้วยเหตุผลที่ว่าเป็นการละเมิดต่ออิสรภาพซึ่งเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปี 1971 เมื่อแลเห็นว่านี่เป็นการคุกคามที่จะทำลายความถูกต้องตามกฎหมายของสภาแห่งประชาชนซึ่งมีหน้าที่เลือกเขาให้เป็นประธานาธิบดีอีกต่อมาในปีเดียวกันนั้น มุบาร็อกจึงได้อนุญาตให้มีผู้สมัครอิสระได้หนึ่งคนต่อหนึ่งหน่วยเลือกตั้งแล้วก็เรียกชาวอียิปต์ให้มาลงคะแนนในเดือนเมษายน ในโอกาสนี้พรรค NDP ได้ที่นั่ง 308 ที่โดยได้คะแนนเสียง 70 % ส่วนพรรคนีโอ-วาฟด์ได้ 35 ที่นั่งด้วยคะแนนเสียง 11% และพันธมิตรใหม่ขององค์การทั้งสามคือองค์การกรรมกรสังคมนิยม (Socialist Liberals) และองค์การภราดรภาพมุสลิม (Muslim Brotherhood) ซึ่งได้ 56 ที่นั่งโดยได้คะแนนเสียง 17% ยังมีผู้สมัคร

อิสระอีก 4 คน[77] ฝ่ายค้านได้กล่าวหาอย่างรุนแรงอีกครั้งหนึ่งว่ารัฐบาลได้เข้าไปแทรกแซงในการเลือกตั้ง รวมทั้งอ้างว่าสถานที่เลือกตั้งสามในสี่แห่งไม่มีผู้สังเกตการณ์ที่เหมาะสม[78] จากข้อนี้จึงเป็นที่สมมุติกันโดยทั่วไปว่าในเมื่อมีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดระหว่างฝ่ายบริหารกับ NDP พรรคของรัฐบาลจึงน่าจะได้เสียงข้างมากอย่างแน่นอนและทางเลือกทางเดียวที่เปิดให้แก่ผู้ลงคะแนนก็คือการเลือกเอาว่าพรรคอื่นๆพรรคไหนจะสามารถเป็นฝ่ายค้านซึ่งเป็นทางการได้[79]

ระบบหลายพรรคซึ่งพรรคฝ่ายรัฐบาลมีอิทธิพลมากกว่าและน้อยนักที่จะพ่ายแพ้การเลือกตั้ง (ถึงหากว่าจะเคยพ่ายแพ้ก็ตาม) มีอยู่ในส่วนอื่น ๆ ของโลกที่มิใช่ยุโรป และได้รับการวิเคราะห์หลายครั้ง ตามที่กาย เฮอร์เมท (Guy Hermet) กล่าว รัฐบาลในประเทศเหล่านั้นมิได้ต้องการการเลือกตั้งเพื่อจะดำรงอยู่ในตำแหน่งต่อไป แต่ต้องอาศัยการเลือกตั้งเพื่อหน้าที่อื่น ๆ จำนวนหนึ่งอย่างเช่นเพื่อระดมความคิดเห็นสาธารณะและจัดหาความถูกต้องตามกฎหมายเป็นพิเศษให้แก่ตัวเอง[80] แล้วยังหาโอกาสให้แก่ผู้นำของพรรครัฐบาลด้วย ในอียิปต์ประธานาธิบดีถอดถอนผู้สนับสนุนเขาออกจากรายชื่อเลือกตั้งและลบล้างความจำเป็นของการชำระล้างที่ก่อให้เกิดความกระดากอายเพื่อจะทำให้ผู้สนับสนุนเขามีระเบียบวินัย แต่ก็มีผู้ชี้ให้เห็นด้วยว่าการกระทำหน้าที่เหล่านี้ ระบบเช่นนั้นจะต้องละเมิดหลักการหลายอย่างอันเป็นที่ยอมรับกันของประชาธิปไตย ถ้าเราใช้ดัชนีของเฮอร์เมทมองดูเรื่องที่ก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างการเลือกตั้งที่เป็นอิสระและการเลือกตั้งที่มีการควบคุม เราก็จะพบว่าในประเทศอียิปต์มีผู้ลงคะแนนเสียงหลายคนที่ไม่มีชื่อในทะเบียนรายชื่อเพราะพวกเขาถูกสมมติกันว่ามีอายุ 18 ปีแล้ว ผู้ลงคะแนนเสียงต้องตกอยู่ใต้ความกดดันทางด้านบริหารต่าง ๆ และพวกเขาไม่สามารถที่จะคาดหมายว่าจะมีการนับและรายงานจำนวนคะแนนเสียงอย่างถูกต้องได้[81] ลักษณะสุดท้ายนี้สังเกตได้โดยเฉพาะในปี 1987 เมื่อฝ่ายค้านท้าทายการตัดสินใจของกระทรวงกิจการในประเทศในการที่จะให้ที่นั่ง 78 ที่นั่งแก่ผู้สมัครรับเลือกตั้งบางคน เนื่องจากผลของกระบวนการลับ ๆ และสลับซับซ้อนอย่างที่สุดในการให้คะแนนเสียงแก่สมาชิกของพรรคซึ่งไม่ได้คะแนนถึง 8% ของคะแนนเสียงทั้งหมดของชาติต้องมอบให้แก่พรรคที่ได้คะแนนเสียงถึง 8% ใหม่

การเลือกตั้งในปี 1990 เป็นการเลือกตั้งครั้งที่สองที่มีขึ้นก่อนเวลาสองปีอันเป็นผลจากการท้าทายทางกฎหมายต่อการเลือกตั้งก่อนหน้านั้นที่ได้รับผลสำเร็จอีกครั้งหนึ่ง ผลก็คือการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่งในระบบการเลือกตั้งซึ่งมีจุดเด่นตรงที่มีการกลับมาสู่ระบบของหน่วยเลือกที่มีสมาชิกสองคนที่เคยใช้มาก่อนปี 1984 และมีการกำจัดอุปสรรคทั้งหมดที่มีต่อผู้รับสมัครอิสระออกไปในที่สุด อย่างไรก็ดี ความพยายามของฝ่ายค้านในการที่จะให้มีการยกเลิกภาวะการใช้กฎอัยการศึกที่ใช้มา 9 ปีแล้วซึ่งทำให้เกิดความตึงเครียดเป็นอย่างมากต่อกิจกรรมของพวกเขาในระหว่างการรณรงค์เลือกตั้งใด ๆ นั้นไม่ได้รับผลสำเร็จและนำไปสู่การพร้อมกันต่อต้านของพรรควาฟด์ และสมาชิกทั้งมวลของกลุ่มพันธมิตรกรรมกร สังคมนิยม เสรีสังคมนิยม และภราดรภาพมุสลิม นี่เป็นการปูทางให้แก่ชัยชนะอย่างท้วมท้น อีกครั้งหนึ่งของพรรครัฐบาล โดยมีฝ่ายค้านจากสมาชิกของพรรคก้าวหน้าและผู้สมัครอิสระเพียงไม่กี่คน[83]

รัฐบาลอาหรับอื่นๆอีกสองรัฐบาลที่พยายามจะเปิดรัฐบาลชนิดพรรคเดียวของตนออกในทศวรรษ 1980 ก็คือรัฐบาลตูนีเซียและแอลจีเรีย ในตูนีเซียกระบวนการเริ่มขึ้นในลักษณะตะกุกตะกักเมื่อปี 1981 เมื่อผู้สมัครที่ไม่ได้สังกัดพรรค PSD ได้รับอนุญาตให้เข้ารับเลือกตั้งสำหรับสภาแห่งชาติได้ อย่างไรก็ตามไม่มีใครได้รับผลสำเร็จ ในขณะที่พรรครัฐบาลในฐานะที่เป็นแนวหน้าแห่งชาติกับสหภาพแรงงานที่ตั้งขึ้นใหม่ ๆ คือ UNGTT ได้คะแนนเสียง 94.8% และได้ที่นั่งทั้งหมด ยิ่งกว่านั้นกลุ่มฝ่ายค้านกลุ่มหนึ่งใน 5 กลุ่มที่ได้คะแนนเสียงถึง 5% ก็ไม่ได้รับอนุญาตให้เป็นพรรคการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมาย[84]

กระบวนการได้เริ่มต้นขึ้นใหม่หลังจากนายเบนอาลี (Ben Ali) ได้ปลดนายฮาบิ๊บ บูร์กิบา ออกจากตำแหน่งประธานาธิบดีในเดือนพฤศจิกายน1987 และได้สัญญาที่จะเปลี่ยนสิ่งที่เขาเรียกว่า “รัฐพรรคการเมืองเดียวที่ฉ้อฉล” ให้กลายเป็นระบบหลายพรรคที่มีขันติธรรมมากขึ้น[85] หนึ่งปีต่อมาเขาได้เรียกประชุมผู้แทนจากองค์การด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองจำนวนมากเพื่อมาอภิปรายกันถึงแนวนำที่จำเป็น สำหรับการเปลี่ยนรูปเช่นนั้น ผลปรากฏเป็นสนธิสัญญาแห่งชาติที่ลงนามโดยกลุ่มที่เกี่ยวข้อง 16 กลุ่ม รวมทั้งพรรคที่ได้รับการรับรองอีก 6 พรรค สนธิสัญญานั้นเน้นโดยเฉพาะถึงสิทธิที่จะได้รับอนุญาตให้ก่อตั้งพรรคและความจำเป็นที่จะจัดการเลือกตั้งอิสระและที่จะส่งเสริมการแข่งขันทางการเมืองที่ “จงรักภักดี”[86] และติดตามมาด้วยการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนเมษายน 1989 ซึ่งขึ้นอยู่กับรูปแบบที่ได้รับการแก้ไขแล้วของผู้แทนที่มีตามสัดส่วนซึ่งออกแบบขึ้นเพื่อเอาใจพรรคของรัฐบาลโดยให้ที่นั่งทุกที่ในแต่ละหน่วยเลือกตั้งที่มีสมาชิกหลายพรรคจำนวน 25 หน่วยแก่องค์การที่ชนะได้คะแนนเสียงส่วนมาก ผลก็คือชัยชนะอันท่วมท้นของพรรค PSD ซึ่งมีชื่อใหม่ว่าพรรค Rassemblement Constitutionel Democratique (RCD) ซึ่งได้คะแนนเสียง 80% และที่นั่งทั้งหมด 143 ที่นั่ง การแข่งขันที่สำคัญอย่างเดียวมาจากสมาชิกของขบวนการแนวโน้มแบบอิสลาม(Mouvement de Tendence Islamique-MTI) ซึ่งเป็นผู้สมัครอิสระได้คะแนนเสียง 13% แต่ไม่ได้ที่นั่ง ในระหว่างนั้นคะแนนเสียงรวมกันของพรรคทางโลก (secular) 5 พรรคซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยนายเบนอาลีด้วยความพยายามที่จะใช้พรรคเหล่านั้นเป็นฝ่ายค้านที่จงรักภักดีต่อรัฐบาลนั้นมีอยู่น้อยกว่า 6%

การเคลื่อนไหวต่อไปที่มีในการแข่งขันทางการเมืองซึ่งมีมากขึ้นก็เลยถูกปิดกั้นเพราะเหตุผลสำคัญ 2 ประการ เหตุผลแรกคือนายเบนอาลีไม่ยอมอนุญาตให้พรรค MTI ซึ่งบัดนี้มีชื่อใหม่ว่าฮาราคัต อัน-นะฮฺดา (Harakat al-Nahda หรือขบวนการเพื่อการเกิดใหม่) ลงทะเบียนเป็นองค์การการเมืองเป็นทางการด้วยเหตุผลที่ว่าตูนิเซียไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีพรรคศาสนา เขาจึงล้มเหลวในการที่จะพบสูตรของการเลือกตั้งที่เป็นที่พอใจของพรรคฝ่ายค้านที่ได้รับการยอมรับเป็นทางการส่วนใหญ่ได้ ทุกพรรคก็เลยพร้อมใจกันต่อต้านการเลือกตั้งท้องถิ่นในเดือนมิถุนายน 1990 ซึ่งพรรค RCD ได้ที่นั่งไป 98%[87] ผลก็คือการจนมุมเป็นอย่างมาก นายเบนอาลีสามารถใช้การคุกคามการแข่งขันเลือกตั้งเพื่อจะจัดองค์การใหม่และฟื้นชีวิตของพรรคเดียวขึ้นมาแต่ก็ไม่ได้รับความสำเร็จในความพยายามของเขาที่จะใช้สูตรของสนธิสัญญาแห่งชาติเพื่อจัดหากรอบที่ตกลงกันไว้ สำหรับควบคุมระบอบประชาธิปไตยชนิดหลายพรรค[88]

กระบวนการวางโครงสร้างทางการเมืองใหม่ในแอลจีเรียนั้นแตกต่างไปจากของตูนิเซียในวิธีที่สำคัญ ๆ หลายวิธี อย่างหนึ่งคือมันถูกเขี่ยออกไปเนื่องจากการเดินขบวนการประชาชนหลายครั้ง ซึ่งดูเหมือนจะมุ่งมาที่รัฐบาลซึ่งเต็มไปด้วยพรรค FLN และนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลโดยเฉพาะ อีกอย่างหนึ่งด้านการเมืองของกระบวนการมักจะถูกมองว่าเป็นเครื่องส่งเสริมเศรษฐกิจ และมีความเกี่ยวข้องกันโดยตรงมากกว่าที่มีอยู่ในตูนิเซียโดยบทบาทของพรรค FLNในการจัดการเรื่องเศรษฐกิจและการคัดค้านของบุคคลสำคัญ ๆ ซึ่งมีอาวุโสหลายคนของพรรคต่อการโจมตีใด ๆ ต่อภาครัฐ และการที่พรรคเน้นในเรื่องอุตสาหกรรมหนัก ที่จริงนั้นถ้าหากจะมีความเป็นคู่ขนานกับกระบวนการอยู่ ณ ที่ใด ก็คงจะเป็นในปีแรกๆของขบวนการเปเรสตรอยก้าในสหภาพโซเวียตเสียมากกว่า อันเป็นข้อที่ประธานาธิบดีชาดลี (Chadli) และเพื่อนร่วมงานอาวุโสของเขามักจะเน้นให้เห็นอยู่บ่อยๆ[89]

การประกาศถึงการปฏิรูปทางการเมืองครั้งแรกของประธานาธิบดีชาดลีมีขึ้นเพียงไม่กี่วันหลังจากการเดินขบวนในเดือนตุลาคม1988 ตามมาด้วยการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในเดือนกุมภาพันธ์ 1989 ซึ่งโดยเฉพาะได้เอาคำกล่าวถึงลัทธิสังคมนิยมแอลจีเรีย และสถานภาพอันมีสิทธิพิเศษของ FLN ออกไปหมด ต่อมาก็ได้มีกฎหมายพรรคออกมาในเดือนกรกฎาคม ซึ่งได้สร้างกฎข้อบังคับใหม่ซึ่งองค์การใหม่ ๆ จะเป็นที่ยอมรับได้เป็นทางการภายใต้กฎนี้ เช่นเดียวกับในอียิปต์ กฎหมายนี้จะสั่งห้ามพรรคใด ๆ ก็ตามที่ขึ้นอยู่กับศาสนาหรือภูมิภาคโดยเฉพาะ แต่ก็เช่นเดียวกับในอียิปต์เหมือนกัน นี่ก็มิได้ป้องกันมิให้มีการจัดตั้งพรรคเช่นนั้นขึ้น โดยเฉพาะพรรคแนวหน้าอิสลามเพื่อความรอดพ้น (Front Islamique de Salut - FIS) และการชุมนุมเพื่อวัฒนธรรมและประชาธิปไตย (The Rally for Culture and Demoeracy – RCD) ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งผลประโยชน์ของชาวเบอร์เบอร์ (Berber) ในเดือนมิถุนายน 1989 ก็ได้มีการผ่านกฎหมายเลือกตั้งใหม่ซึ่งมีข้อกำหนดว่ารายชื่อของพรรคใดก็ตามได้รับคะแนนเสียงส่วนใหญ่ในหน่วยเลือกตั้งเดียวหน่วยใดๆ ย่อมจะได้ที่นั่งทั้งหมดเช่นเดียวกับในตูนิเซีย นี่เป็นการออกแบบเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พรรคของรัฐบาลอย่างชัดเจนอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตามเมื่อได้มีการเลือกตั้งในท้องถิ่นแบบหลายพรรคเป็นครั้งแรกในเดือนมิถุนายน 1990 ข้อกำหนดเช่นเดียวกันนี้ก็ไม่เพียงพอที่จะป้องกันพรรค FIS จากการได้รับชัยชนะอย่างกว้างขวางคือได้ที่นั่ง 32 ที่จาก 48 ที่ในสภาจังหวัด (ซึ่งพรรค FLN ได้ 14 ที่นั่ง) ได้คะแนนเสียง 55% ของสภาท้องถิ่น (ซึ่งพรรค FLN ได้ 32%) และได้ปกครองเมืองสำคัญ ๆ ทุกเมืองได้[90]

ในระหว่างนั้นผู้นำพรรค FLN เองก็กำลังได้รับความลำบากมากที่สุดในการที่ต้องตัดสินใจว่าพรรคของตนจะปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่นี้อย่างไร ประธานาธิบดีชาดลีเองนั้นแต่เดิมดูเหมือนจะชอบทั้งสองอย่าง ประการแรกเขาต้องการจะเน้นความแตกต่างระหว่างพรรคกับรัฐบาลโดยในท่ามกลางสิ่งอื่น ๆ เขาลาออกจากการเป็นเลขาธิการของพรรคแนวหน้าแล้วก็ตั้งชื่อคณะรัฐมนตรีซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีซึ่งหลายคนมีความเชื่อมโยงอย่างเหนียวแน่นกับพรรค FLN เพื่อให้ดำเนินการปฏิรูปตัวเองและเปิดตัวกว้างให้แก่แนวโน้มทางการเมืองต่าง ๆ ภายใต้ผู้นำคนใหม่คือนายมูฮัมมัด เมห์รี (Muhammad Mehri) อย่างไรก็

ตาม ความเคลื่อนไหวทั้งหมดนี้ก็ถูกต่อต้านโดยกองกำลังภายในองค์การนั้นเองซึ่งแข็งแรงพอที่จะยึดสถานภาพของตนภายในคณะกรรมการกลางไว้ในระหว่าง การประชุมของ FLN เมื่อเดือนธันวาคม 1988 บางทีอาจจะเพื่อเป็นการตอบโต้ นายชาดลีจึงได้เริ่มเป็นปากเสียงให้แก่ระบบการเมืองที่มีการแข่งขันกันมากขึ้น ซึ่งพรรคแนวหน้ายังคงมีบทบาทสำคัญอยู่ แต่ก็อาจจะถูกองค์กรการเมืองอื่นๆที่ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งแต่แรกเขาเรียกว่า"สมาคม" แต่ต่อมาเรียกว่า"พรรค"ท้าทายเอาได้

นี่คือสถานภาพของประธานาธิบดีในฤดูร้อนปี1989หลังจากการออกกฎหมายเลือกตั้งและกฎพรรคฉบับใหม่แล้ว ถึงกระนั้นก็ดี เขาก็ยังล่าช้าในการที่จะอนุญาตให้มีการแข่งขันอย่างเปิดเผยระหว่างพรรค FLN กับพรรคฝ่ายตรงข้ามของมัน และได้เลื่อนการเลือกตั้งรัฐบาลท้องถิ่นออกไปถึงสองครั้งคือจากเดือนธันวาคม 1989 ไปเป็นเดือนมีนาคมต่อมาแล้วก็เป็นเดือนมิถุนายน 1990 ในระหว่างนั้นพรรค FLN ได้จัดแจงรักษาความสามัคคีกันไว้อย่างเหนียวแน่นถึงแม้ว่าจะมีการวิวาทกันอย่างใหญ่โตระหว่างพวกนักปฏิรูปกับผู้พิทักษ์เก่าในการประชุมของพรรคเมื่อเดือนธันวาคม 1989 ก็ตาม[91] ได้มีปัญหาต่อไปติดตามความพ่ายแพ้อย่างน่าอัปยศของพรรคแนวหน้าในการเลือกตั้งของท้องถิ่นเมื่อเดือนมิถุนายน1990 ซึ่งแสดงถึงความไม่สามารถของมันในการสร้างการสนับสนุนของมวลชนหรือในการดำเนินการรณรงค์ทางการเมืองที่ไม่ได้รับผลสำเร็จ[92] ความหวังใด ๆ ก็ตามที่พรรคอาจจะมีอยู่ต่อไปนั้นอยู่ที่การมุ่งไปที่กฎหมายเลือกตั้งซึ่งผ่านออกมาในเดือนเมษายน 1991 ที่ออกแบบไว้เพื่อจะจัดหาความได้เปรียบแก่พรรคให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ในการต่อสู้กับฝ่ายปรปักษ์ที่เป็นกลุ่มศาสนา

รัฐบาลแบบพรรคเดียวซึ่งมีการเคลื่อนไหวเพียงเล็กน้อยไปในทิศทางของการปฏิรูปทางการเมืองก็คือรัฐบาลในซีเรียและอีรัก ผู้นำของทั้งสองประเทศนี้เลือกที่จะให้ความเอาใจใส่เพียงเล็กน้อยแก่ความหมายส่วนท้องถิ่นของเปเรสตรอยก้าในสหภาพโซเวียตหรือการโค่นล้มของพรรคคอมมิวนิสต์ต่าง ๆ ทั่วส่วนใหญ่ของยุโรปตะวันออกในปี1989/90 ในซีเรียการยินยอมอย่างเดียวที่ประธานาธิบดีอะซาดยอมให้ก็คือ เพิ่มจำนวนที่นั่งซึ่งเก็บไว้สำหรับผู้สมัครอิสระขึ้น 1 ใน 3 ส่วนในระหว่างการเลือกตั้งสภาแห่งชาติเดือนพฤษภาคม 1990 ผลก็คือระบบซึ่งพรรคแนวหน้าก้าวหน้าแห่งชาติซึ่งมีสมาชิกพรรคบาษอยู่มากได้รับการแต่งตั้ง ไป 2 ใน 3 ส่วนของผู้แข่งขันสำหรับที่นั่งที่เหลืออยู่ ตามที่ประธานาธิบดีเองกล่าวไว้ในคำปราศรัยแก่ที่ประชุมสหภาพนักศึกษาว่าถึงแม้ว่าผู้คนจำนวนมากในประเทศซีเรียจะมั่นใจว่าการเลือกตั้งโดยใช้พื้นฐานของพรรคเป็นการเลือกตั้งที่ดีที่สุดก็ตาม แต่ตัวเขาเองเชื่อว่านั่นไม่เหมาะสมกับ “ขั้นตอนปัจจุบัน” ของประเทศ เขาจึงชอบให้เอาลักษณะสำคัญ ๆ ของระบบพรรคกับระบบปัจเจกชนมารวมกัน[93] มีการปฏิบัติเช่นเดียวกันนี้ในอิรัก ณ ที่ซึ่งการเลือกตั้งในปี 1980,1984 และ 1988กระทำโดยการรวมเอาพรรคบาษเข้ากับผู้สมัครอิสระ ซึ่งพรรคบาษได้ที่นั่งไประหว่างครึ่งหนึ่งกับสามในสี่ส่วน[94]

เชิงอรรถ

1. Lars Rudebeck, *Party and People : A Study of Political Change in Tunisia* (Stockholm : Almqvist & Wiksell, 1967) , หน้า 29-32.
2. Michael C. Hudson, *Arab Polities : The Search for Legitimacy* (New Haven : Yale University Press, 1977), หน้า 386.
3. Rudebeck, *Party and People,* หน้า 33-4.
4. เล่มเดียวกัน, หน้า 33, Clement Henry Moore, *Politics in North Africa : Algeria, Morocco and Tunisia* (Boston, MA : Little, Brown , 1970) หน้า 319.
5. เล่มเดียวกัน, หน้า 229.
6. John P. Entelis, *Comparative Politics of North Africa : Algeria, Morocco and Tunisia* (Syracuse, NY : Syracuse University Press, 1980) , หน้า 136.
7. Asma Larif-Beatrix, 'L' evolution de l'etat tunisien' , *Maghreb/Machreq,* 116 (April/May/June, 1987) หน้า 43.
8. Entelis, *Comparative Politics of North Africa,* หน้า 139.
9. Clement Henry Moore, "Tunisia : The prospects for institutionalization' , ใน Samuel P.Huntington and Clement Henry Moore (eds), *Authoritarian Politics in Modern Societies : The Dynamics of Established One Party Systems* (New York : Basic Books, 1970), หน้า 318.
10. เล่มเดียวกัน, หน้า 319-20; Elbaki Hermassi, *Leadership and National Development in North Africa; A Comparative Study* (Berkeley, CA: University of California Press, 1972), หน้า 165 ; Rudebeck, *Party and People,* หน้า 143-4.
11. Entelis, *Comparative Politics of North Africa,* หน้า 140.
12. David and Marina Ottoway, *Algeria : The Politics of a Socialist Revelotion* (Berkeley and Los Angeles : University of California Press, 1970) , หน้า 71-4.
13. เล่มเดียวกัน, หน้า 117, 123-4.
14. Henry F.Jackson, *The FLN in Algeria : Party Development in a Revolutionary Society* (Westport, Connecticut, and London : Greenwood Press, 1977), หน้า 203-4.
15. Hugh Roberts, 'The politics of Algerian socialism' , ใน R.I. Lawless และ Allan M.Findlay (eds), *North Africa: Contemporary Politics and Economic Development* (London : Croom Helm, 1984), หน้า 27-8.
16. Hugh Roberts, 'The Algerian bureaucracy', ใน Talal Asad and Roger Owen (eds), *Sociology of 'Deoeloping Societies' : The Middle East* (London and Basingstoke : Macmillan, 1983), หน้า 113.

17. Entelis, *Comparative Politics of North Africa,* หน้า 115-16.
18. Roberts, “The politics of Algerian Socialism’ ,หน้า 31-2.
19. เล่มเดียวกัน, หน้า 35-8.
20. Entelis, *Comparative Politics of North Africa,* หน้า 115-16.
21. ตัวอย่างเช่น, ดูพื้นฐานของประธานาธิบดีอะซาดเองใน Patrick Seale, *Asad : The Struggle for the Middle East* (London : I.B. Tauris, 1988) , บทที่ 3, หรือวันที่ซึ่งนำไปสู่การที่ชาวอีรักเข้าสมทบใน Amatzia Baram, “The ruling political elite in Ba’thi Iraq, 1968-1986 : The changing features of a collective profile’, *International Journal of Middle East Studies,* 21/4 (Nov., 1989) , บทผนวก 3.
22. ตัวอย่างเช่นดู “Theoretical Propositions adopted by the VIth Congress of the Party in Oct. 1963’ , *Nadal hizb al Ba’th al-‘Arabi al-Isthiraki ’abra mu’tamartih al-qawmiya (1947-1964)* (Beirut : Dar al-Tali’a 1971), หน้า 172ff.
23. Raymond A. Hinnebusch, *Authoritarian Power and State Formation in Ba’thist Syria: Army, Party and Peasant* (Boulder, Colorado : Westview Press, 1990(หน้า 130-3.
24. ตัวอย่างเช่น, Seale, *Asad,* หน้า 145-8; Malcolm H. Kerr, ‘Hafiz Asad and the changing patterns of Syrian politics’ , *International Journal,* XXVIII, 4 (Autumn, 1973), หน้า 697-700.
25. Hinnebusch, *Authoritarian Power ,* หน้า 145-7, 166-77.
26. เล่มเดียวกัน, หน้า 178-9.
27. เล่มเดียวกัน, หน้า 177-85.
28. เล่มเดียวกัน, หน้า 312 ; Yahia M. Sadowski, ‘Ba’ thist ethics and the spirit of state capitalism’ , ใน Peter J. Chelkowski and Robert J. Pranger (eds), *Idelogy and Power in the Middle East* (Durham, NC, and London : Duke university Press, 1988) , หน้า 168-70.
29. Alasdair Drysdale, “The succession question in Syria’ , *Middle East Journal,* 39/2 (Spring, 1985) , หน้า 246-57.
30. Hinnebusch, *Authoritarian Power,* หน้า 316-17.
31. Christine Moss Helms, *Iraq : Eastern Front of the Arab World* (Washington , DC : The Brookings Institute, 1984), หน้า 87.
32. ตัวอย่างเช่น ดู the Ba’th Party’s newspaper *al-Thawra,* 14 Feb. 1980, คัดลอกอยู่ใน Ofra Bengio, ‘Iraq’ , ใน Colin Legum (ed.), *Middle East Contemporary Survey,* IV, 1979-80 (London and New York : Holmes & Meier, 1981), หน้า 505.
33. Youssef M. Ibrahim, ‘How the Baath rules Iraq: With a very tight fist’ , *New York Times* (11 Jan. 1981) .

34. ‘Statement of the Iraqi Ba’th Party Ninth Regional Congress – 27 June 1982’ , คัดลอกอยู่ใน Ofra Bengio, ‘Iraqi’ , ใน Legum และคนอื่นๆ(eds), *Middle East Contemporary Survey,* 6, 1981-2 (London and New York : Holmes & Meier, 1983), หน้า 588-90.
35. ‘Iraq privatises its tourist industry’ , *CAABU Bulletin,* 4/17 (15 Sept., 1988) , หน้า 8.
36. Eberhard Kienle, *Ba’th v Ba’th : The Conflict Between Syria and Iraq 1968-1989* (London and New York : I.B. Tauris, 1990), หน้า 38-46.
37. Helms, *Iraq,* หน้า 105-6.
38. เล่มเดียวกัน, หน้า 104.
39. ตัวอย่างเช่น, Saddam Hussein’s ‘Interview with Arab and foreign journalists’ , , *Saddam Hussein on Current Events in Iraq,* trans. (London : Longman, 1977), หน้า 48 ; หรือ ‘Arab Ba’th Social Party’ , *The Revolution of the New Way* by Tariq ‘Aziz (n.p.,n.d., printed in March 1977), หน้า 30, 37.
40. ‘Statement of the Iraqi Ba’th Party Ninth Regional Congress’ , หน้า 616-618.
41. John Waterbury, *The Egypt of Nasser and Sadat: The Political Economy of Two Regimes* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1983), หน้า 313.
42. Leonard Binder, *In a Moment of Enthusiasm : Political Power and the Second Stratum in Egypt* (Chicago and London : University of Chicago Press , 1978), หน้า 36, 41, 43.
43. เล่มเดียวกัน, หน้า 307.
44. เล่มเดียวกัน, หน้า 36-7, 43-4.
45. เล่มเดียวกัน, หน้า 315.
46. เล่มเดียวกัน, หน้า 43, 310 ; Raymond Baker, *Egypt’s Uncertain Revolution Under Nasser and Sadat* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978) , หน้า 96.
47. Binder, *In a Moment of Enthusiasm,* หน้า 310; El Kosheri Mahfouz, *Socialisme et pouvoir en Egypte* (Paris : Librairie Generale de Droit et de Jurisprudence, 1972), หน้า 173.
48. Mark H. Cooper, *The Transformation of Egypt* (London : Croom Helm,1982) , หน้า 31.
49. Clement Henry Moore, *Images of Development : Egyptian Engineers in Search of Industry* (Cambridge, Mass., and London : The MIT Press, 1980) , หน้า 58; Baker, *Egypt’s Uncertain Revolution,* หน้า 84-5.
50. Weterbury, *Egypt of Nasser and Sadat,* หน้า 323; Mahfouz, *Socialisme et Egypt,* หน้า 31.
51. Waterbury, *Egypt of Nasser and Sadat,* หน้า 315; Cooper, *Transformation of Egypt,* หน้า 31.
52. Mahfouz, *Socialisme et pouvoir,* หน้า 125-7.
53. กล่าวถึงใน Binder, *In a Moment of Enthusiasm,* หน้า 332-3.

54. Mahfouz, *Socialisme et pouvoir,* หน้า 177.

55. Binder, *In a moment of Enthusiasm,* หน้า 370.

56. Baker, *Egypt's Uncertain Revolution,* หน้า 108.

57. Waterbury, *Egypt of Nasser and Sadat,* หน้า 331.

58. Nathan Alexander, 'Libya: The continuous revolution' , *Middle Eastern Studies,* 17/2 (April , 1981), หน้า 214-16.

59. Omar I. Fethaly and Monte Palmer, 'Opposition to rural change in Libya', *International Journal of Middle East Studies,* 11 (1980), หน้า 247.

60. T. Niblock, *Class and Power in Sudan : The Dynamics of Sudanese Politics 1898-1985* (Basingstoke and London : Macmilan, 1987), หน้า 256-9.

61. Peter Woodward, ' Parliaments and parties' , ใน Muddathir Abd al-Rahim, Raphael Badel, Alan Hardallo and Peter Woodward (eds), *Sudan Since Independence : Studies in Political Development Since 1956* (Aldershot and Brookfield, Vermont : Gower, 1986), หน้า 61.

62. Niblock, *Class and Power,* หน้า 259-60.

63. เล่มเดียวกัน, หน้า 268ff.

64. เล่มเดียวกัน, หน้า 272 ; Peter K. Bechtold, 'The contemporary Sudan' , *American-Arab Affairs,* 6 (Fall, 1983), หน้า 93.

65. Woodward, 'Parties and parliaments' , หน้า 62.

66. T.Niblock, "The background to the change of government in 1984' , ใน Peter Woodward (ed.), *Sudan Since Nimeri* (London : Centre for Middle Eastern Studies, School of African and Oriental Studies, London University 1986), หน้า 38-9.

67. ดูรายละเอียดใน Christian Lachon, 'Apropos elections soudanaises d'avril 1986' , *L'Afrique et L'Asie Moderns* (Spring, 1987).

68. Cooper ได้ให้เรื่องราวที่เข้าใจได้มากที่สุดของกระบวนการนี้ไว้ในเล่ม *Transformation of Egypt,* บทที่ 8-11.

69. เล่มเดียวกัน, บทที่ 11 ; Raymond A. Hinnebusch Jr, *Egyptian Politics Under Sadat : The Post-Populist Development of An Authoritarian-Modernizing State* (Cambridge : Cambridge University Press, 1985), หน้า 354-9, 364-6.

70. Cooper, *Transformation of Egypt,* หน้า 194-8.

71. Waterbury, *Egypt of Nasser and Sadat,* หน้า 368.

72. Robert Bianchi, *Unruly Corporatism : Associational Life in Twentieth Century Egypt* (Oxford University Press, 1989) , หน้า 84-6.

73. ข้อมูลได้มาจาก Ahmad Bahaeddin.

74. สำหรับผลเต็มที่, ดู *Revue de la Press egyptienne* (Cairo), 13 (July 1984), หน้า 11-27.

75. Bertus Hendricks, 'Egypt's elections, Mubarak's bond' , *MERIP* , 14/1 (Jan., 1985).

76. ผู้เลือกตั้งที่ไม่สามารถหาสถานที่เลือกตั้งพบนั้นมีรัฐมนตรีกิจการต่างประเทศของมลรัฐ คือนายบูโกรส บูโทส ฆอลี รวมอยู่ด้วย

77. สำหรับผล, ดู *Revue de la Press egyptienne,* 27 (1987), หน้า 245.

78. Bertus Hendricks, 'Egypt's new political map : Report from the election campaign', *MERIP,* 17/4 (July-August, 1987) ; Adel Darwish, 'Mubarak's electoral triumph' , *The Middle East,* 151 (May, 1987), หน้า 11-14.

79. ตัวอย่างเช่น เล่มเดียวกัน, หน้า 11.

80. Guy Hermet, 'State controlled elections: A framework' , ในGuy Hermet, Richard Rose and Alian Rouquie (eds), *Elections Without Choices* (London and Basingstoke : Macmillan , 1978) , หน้า 3-16.

81. เล่มเดียวกัน, หน้า 3.

82. Eni Hill, 'Political issues an Justifiable questions : Adjudicating the constitutionality of laws in Egypt' , *mimeo* (paper presente to panel on 'Law and Society' , Middle East Studies Association, San Antonio, November 1990, หน้า 12-19.

83. Max , Rodenbeck, 'Egypt : disdain and apathy' , *Middle East International,* 7 December 1990, หน้า 15-16.

84. John R. Nellis, 'A comparative assessment of the development performances of Algeria and Tunisia' , *Middle East Journal,* 37/3 (1983) , หน้า 375.

85. Fred Halliday, "Tunisia's uncertain future' , *Middle East Report ,* 163 (March / April, 1990), หน้า 25.

86. Lisa Anderson, The Tunisian National Pact of 1988' , *Government and Opposition,* 26/2 (Spring, 1991), หน้า 244-60.

87. 'Tunisia : Sharp contrast' , *Middle East International,* 378 (22 June 1990), หน้า 10.

88. คนเดียวกัน

89. แต่ความคล้ายคลึงก็ถูกแสดงออกโดยบางคน ตัวอย่างเช่น Mahfoud Bennoune, 'Algeria's façade of democracy' , *Middle East Report , 163* (March-April, 1990) , หน้า 13.

90. Arun Kapil, ‘Algeria’s elections show Islamist strength’ , *Middle East Report,* 166 (Sept.-Oct., 1990), หน้า 30.

91. Bennoune, ‘Algeria’s façade of democracy’, หน้า 12-13.

92. Kapil , ‘Algeria’s elections’ , หน้า 34-5.

93. Reuters, RTU 242 4 XEL 316, ‘Syria-Elections’ , Damascus, 16 May 1990.

94. Ofra Bengio, ‘Iraq’ , ใน Itimar Rabinovitch และ Haim Shaked (eds), *Middle East Contemporary Survey,* IX (Tel Aviv University, 1989) , หน้า 464.

บทส่งท้าย – สู่ศตวรรษที่ 21

สงครามอ่าวในเดือนกุมภาพันธ์และมีนาคม 1991 คือการทดสอบอย่างสำคัญถึงข้อถกเถียงหลายข้อที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ นั่นคือความคงทนของรัฐบาล ความสำคัญของลัทธิชาตินิยมแห่งรัฐ ซึ่งตรงข้ามกับการผนึกกำลังของชาวอาหรับทั่วทั้งภูมิภาคหรือการผนึกกำลังทางศาสนา ความเป็นไปได้ของการควบคุมของฝ่ายพลเรือนเหนือฝ่ายทหาร และบางทีที่สำคัญที่สุดก็คือความเข้มแข็งของระเบียบทั้งหมดในตะวันออกกลางสมัยหลังอาณานิคม โดยทั่วไปผลของสงครามนี้ก็คือการพิสูจน์ให้โลกเห็นสมมติฐานเหล่านี้เป็นส่วนใหญ่ สงครามนั้นเริ่มขึ้นโดยสหรัฐอเมริกาและประเทศอาหรับซึ่งเป็นพันธมิตรของอเมริกาเพื่อเอาชนะการท้าทายอย่างเปิดเผยของอิรักต่อเขตแดนและรัฐบาลที่มีอยู่ขณะนั้น อย่างน้อยในระยะสั้นมันก็ก่อให้เกิดการแบ่งแยกอย่างรุนแรงขึ้นภายในกลุ่มนักชาตินิยมและนักอิสลามนิยมชาวอาหรับยืนยันถึงแบบแผนของการควบคุมทางการเมืองเหนือฝ่ายทหาร ในอิรักซึ่งซัดดัม ฮุสเซน ยังละเลยต่อคำแนะนำของผู้บัญชาการทหารผู้อาวุโสของเขาต่อไป ในตุรกี ในซาอุดิอาระเบียและประเทศแถบอ่าว ณ ที่ซึ่งราชวงศ์ที่กำลังปกครองอยู่แลเห็นว่าการร้องขอความช่วยเหลือจากอเมริกาเป็นผลอันจำเป็นของความไม่สามารถจะสร้างกองทัพอาชีพขึ้นมาให้ใหญ่พอที่จะปกป้องตัวเองได้ทั้งด้วยเหตุผลด้านเทคนิคและด้านการเมือง

แต่กระนั้น ในระยะไกลออกไปนิดหน่อย ผลกระทบของสงครามย่อมจะต้องเกิดขึ้นต่อสถานภาพเดิมที่กำลังมีอยู่ในหลายทางด้วยกัน เรื่องนี้อาจแลเห็นได้อย่างชัดเจนมากที่สุดในด้านของอนาคตทางการเมืองของรัฐทั้งสองที่เกี่ยวข้องกับสงครามนั้นอย่างใกล้ชิดที่สุดคืออิรักกับคูเวต ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอิรักนั้น สงครามและผลตามหลังของมันย่อมเป็นสิ่งท้าทายอย่างใหญ่โตมิใช่ต่อระบบการควบคุมของซัดดัม ฮุสเซนเองเท่านั้น แต่ยังเป็นการท้าทายต่อความเป็นหนึ่งเดียวของอำนาจอธิปไตยของอิรักด้วยในฐานะที่เป็นผลของแรงกดดันที่เพิ่มขึ้นต่อการปกครองตนเองของชาวคุรด์ (เคิร์ด) ทางตอนเหนือ สำหรับคูเวตนั้นทำให้เกิดปัญหาของความถูกต้องตามทำนองคลองธรรมของการที่ราชวงศ์นั้นจะปกครองอยู่เป็นอย่างมากอันเป็นผลของการที่ราชวงศ์นั้นมีความล้มเหลวในการที่จะขับไล่การคุกคามของอิรักออกไปเป็นประการแรก ประการต่อมาก็คือปัญหาในการสร้างโครงสร้างด้านการเมืองและสังคมที่แตกสลายไปขึ้นมาใหม่ตามแนวทางอันเป็นที่พอใจของพลเมืองส่วนใหญ่

สิ่งที่เกิดขึ้นในอิรักและคูเวตจะถูกเฝ้ามองอย่างใกล้ชิดจากประเทศที่อยู่ใกล้เคียงเบื้องหลังอิรักก็คือซีเรีย ซึ่งมีระบบการควบคุมทางการเมืองคล้ายคลึงกันและบัดนี้กำลังถูกรุกรานอย่างหนักจนทำให้สถาปนิกของซีเรียคือประธานาธิบดี ฮาฟิซ อัล-อะซาด (Hafiz al-Asad) เกือบจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอะไรได้โดยไม่ต้องกัดกินอำนาจของตัวเองลงไปอย่างมาก และเบื้องหลังคูเวตก็มีรัฐอื่น ๆ ที่ปกครองด้วยราชวงศ์ซึ่งความเชี่ยวชาญของผู้นำและรัฐบาลของพวกเขากำลังถูกทดสอบเกือบจะพอ ๆ กัน ผู้ปกครองรัฐเหล่านี้ก็กำลังเผชิญ

ปัญหาของการรักษาความเป็นเอกภาพของพวกเขาไว้ในขณะที่กล่าวถึงงานอันยากเย็นในการที่จะหาดูว่าพวกเขาจะสามารถอนุญาตให้ประชาชนได้เพิ่มความมีส่วนร่วมขึ้นบ้างเล็กน้อยโดยไม่ทำให้เกิดการท้าทายอย่างสำคัญต่ออำนาจหน้าที่ของพวกเขาเองจะได้หรือไม่ ข้อถกเถียงที่สำคัญของหนังสือเล่มนี้ก็คือการผ่านไปสู่การปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้จริง ๆ เพราะราชวงศ์ต่าง ๆ ต้องอาศัยสิทธิในการ ปกครองโดยความสามารถของตนที่จะดูแลเรื่องราวสำคัญ ๆ เกี่ยวกับความมั่นคงภายในประเทศ นโยบายต่างประเทศและการป้องกันประเทศ ถ้าหากว่าเรื่องเหล่านี้ถูกถอนออกไปก็ยากที่จะแลเห็นได้ว่าพวกเขาจะคาดหมายที่จะแสดงบทบาทอะไรที่น้อยไปกว่านี้ได้

สงครามอ่าวยังมีผลกระทบต่อความสมดุลของอำนาจในภาคตะวันออกของภูมิภาคนี้ด้วยในทันทีอย่างน้อยในขณะนี้กำลังของอิรักได้อ่อนแอลงไปมาก ในระหว่างนี้ ตุรกีก็ถูกเพิ่มเข้าไปในรายชื่อของตัวแสดงซึ่งไม่ใช่ชาวอาหรับ โดยเฉพาะอิสราเอลและอิหร่านซึ่งความเป็นพันธมิตรหรือความสัมพันธ์กับรัฐต่าง ๆ ของอาหรับเป็นส่วนประกอบที่จำเป็นส่วนหนึ่งในระเบียบที่กำลังมีอยู่ นี่จะมีผลกระทบอย่างสำคัญต่อความพยายามที่จะจัดการกับเรื่องราวในท้องถิ่นที่มีความอ่อนไหวมากที่สุดคือความพยายามของบรรดารัฐในกลุ่ม GCC (สภาความร่วมมือแห่งอ่าว Gulf Co-operation Council) ที่จะหาวิธีป้องกันตัวเอง การบูรณะเลบานอนขึ้นมาใหม่ และอนาคตของชนชาติที่ไร้รัฐสองชนชาติคือชาวคูรด์ (เคิร์ด) กับชาวปาเลสไตน์ ผลที่ได้จะเป็นที่แน่ใจกันอย่างพอเพียงทีเดียวว่าตะวันออกกลางส่วนนี้คงจะอยู่ในสภาพที่มีความตึงเครียดระหว่างประเทศเป็นอย่างมากในเวลาหลายปีที่จะมาถึงนี้

ในแอฟริกาเหนือ สงครามอ่าวก่อให้เกิดผลที่ปนเปกันอยู่หลายอย่าง ในส่วนที่เกี่ยวกับรัฐบาลต่าง ๆ นั้นส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์บางอย่างจากสงครามในระยะสั้น คือในอียิปต์ได้รับเงินค่าทดแทนจากการที่สมาชิกของรัฐบาลผสมซึ่งมีอเมริกาเป็นผู้นำได้กระตุ้นรัฐบาลให้กล้าพอที่จะลงนามในข้อตกลงกับ IMF และธนาคารโลก ซึ่งมุ่งหมายที่จะหาประโยชน์จากสถานการณ์อันน่าพอใจนี้เพื่อจะได้ลดหนี้สินซึ่งติดเจ้าหนี้สำคัญๆที่จับกลุ่มกันอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า “สโมสรแห่งปารีส” ลงเป็นจำนวนมาก ในการทำเช่นนี้มันต้องยอมตกลงที่จะขึ้นราคาสิ่งของและตัดเงินอุดหนุนลงเพื่อจะลดงบประมาณซึ่งติดลบลงรวมทั้งยอมตกลงที่จะยืดเวลาของแผนการวางโครงสร้างทางเศรษฐกิจใหม่ให้ยาวขึ้นซึ่งเกี่ยวข้องกับการขจัดการบิดเบือนทางราคาและการขยายองค์กรการค้าส่งในภาครัฐเสียใหม่ ในตูนิเซีย แอลจีเรียและโมร็อกโกนั้นข้อได้เปรียบในขณะนั้นได้มาจากความยุ่งเหยิงของฝ่ายค้านของกลุ่มศาสนาอิสลามซึ่งติดอยู่ระหว่างความจงรักภักดีต่อซาอุดิอาระเบียซึ่งได้ให้การอุดหนุนทางด้านการเงินและอื่นๆแก่ตนกับความหวาดกลัวอิทธิพลของอเมริกาและโลกตะวันตกที่จะขยายออกไปอีกในท่ามกลางเรื่องอื่น ๆ นี่ทำให้รัฐบาลแอลจีเรียและสภาแห่งชาติซึ่งยังคงเต็มไปด้วยอิทธิพลของพรรค FLN ยอมเปิดทางมากขึ้นเมื่อถึงคราวที่จะต้องร่างกฎหมายเลือกตั้งซึ่งจะควบคุมการเลือกตั้งทั่วไปในอนาคต ในขณะเดียวกัน รัฐบาลในแอฟริกาเหนือรัฐบาลเดียวซึ่งถูกทำให้อ่อนแอลง

เป็นอย่างมากเพราะสงครามนี้ก็คือรัฐบาลของซูดานซึ่งได้สูญเสียการสนับสนุนจากนานาชาติไปเป็นอย่างมาก อันเป็นผลจากการที่มันแสดงความนิยมในอิรักออกมาอย่างเปิดเผย

การแตกแยกในฝ่ายค้านของประเทศหลายประเทศในแอฟริกาเหนือได้กลายเป็นอุปสรรคอย่างรุนแรงต่อบรรดาผู้ที่เคยหวังว่าจะมีการรวบรวมชาวอาหรับหรือมีการรวมศาสนาขึ้นเพื่อโต้ตอบกับวิกฤติการณ์นี้ อันที่จริงนั้นได้มีคนบางคนที่ชี้ให้เห็นว่าพลังจากการเกิดใหม่ของอิสลามได้รับการคุกคามอย่างแรงแก่การที่มันเคยอ้างว่าตนเป็นตัวแทนของขบวนการอันหนึ่งอันเดียวกันที่กว้างขวางทั่วภูมิภาค แต่นี่ก็เป็นคำอ้างที่ง่ายดายเกินไป ในขณะที่พวกผู้นำของขบวนการต่าง ๆ แตกแยกกันอย่างลึกล้ำจริง ๆ นั้นก็มีหลักฐานมากมายที่ชี้ให้เห็นว่าสาวกของพวกผู้นำเหล่านั้นได้รับผลกระทบอย่างลึกซึ้งโดยคำวิงวอนต่างๆนานาให้มาสู่ขบวนการอาหรับนิยมของซัดดัม ฮุสเซน และให้ต่อต้านสงครามซึ่งมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำเพื่อจะได้คูเวตกลับคืนมา และปรากฏว่าถึงแม้ว่าเอกภาพของชาวอาหรับจะคงเป็นความปรารถนาที่อยู่ไกลแสนไกล ความรู้สึกในลัทธิการรวมชาวอาหรับของประชาชนและความจำเป็นของการผนึกกำลังของชาวอาหรับก็ยังมีชีวิตชีวาอยู่เหมือนเดิม หรือแม้กระทั่งมากกว่านั้นด้วยเมื่อพิจารณาจากผู้เดินขบวนต่อต้านสงครามนับแสน ๆ คนในแอลจีเรียและโมร็อกโกอันเป็นประเทศอาหรับสองประเทศที่ตามลักษณะทางภูมิศาสตร์แล้วอยู่ไกลที่สุดจากศูนย์กลางของวิกฤติการณ์อ่าว อย่างไรก็ตามความรู้สึกของประชาชนเช่นนั้นต้องการการนำทางและความเป็นผู้นำทางการเมืองด้วย ถ้าหากว่าจะให้มันมีผลกระทบร่วมกันข้ามเขตแดนของรัฐต่าง ๆ ไปได้จริงๆ

การแบ่งแยกระหว่างแอฟริกาเหนือกับปลายด้านตะวันออกของตะวันออกกลางนั้นทำให้มีหลักฐานที่สำคัญของพัฒนาการในอนาคต ในแอฟริกาเหนือซึ่งอาจจะยกเว้นลิเบียเสียนั้นปัญหาที่สำคัญคือปัญหาในประเทศและปัญหาภายในของแต่ละรัฐ จึงต้องการกระบวนการปฏิรูปด้านเศรษฐกิจและการเมืองที่น่าพอใจ นี่จึงทำให้ภูมิภาคนั้นเป็นอะไรบางอย่างที่มีสภาพเช่นเดียวกับยุโรปตะวันออกซึ่งมีความลำบากยากเย็นเช่นเดียวกันในความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงระบบที่ฝังลึกอยู่ในเรื่องการจัดการด้านเศรษฐกิจซึ่งคำนึงถึงแต่เรื่องผลประโยชน์ดั้งเดิมและการถือเอกสิทธิ์ต่าง ๆ ซึ่งมีมาตั้งแต่ได้รับเอกราชเป็นต้นมา รัฐเหล่านี้ยังมีปัญหาร่วมกันในเรื่องที่ว่าจะให้ความสะดวกแก่อำนาจที่เพิ่มขึ้นของชุมนุมยุโรปอย่างไรจึงจะดีที่สุด ทั้งหมดนี้ทำให้เกิดเรื่องที่สำคัญมากขึ้นอีกด้วย คือถึงแม้ว่าปัญหาที่ว่าจะก้าวหน้าไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมและมีสวัสดิการมากแค่ไหนแล้วก็ตามจะสามารถรวมกับสมาชิกที่อยู่ในระเบียบระหว่างชาติซึ่งทำให้มันต้องละทิ้งนโยบายพื้นฐานของตนในการปกป้องและควบคุมได้หรือไม่? ข้อกังวลที่สำคัญข้อสุดท้ายนั้นอยู่ที่เรื่องการปฏิบัติได้จริงๆ ในการจัดการเลือกตั้งและกรรมวิธีในเรื่องรัฐสภาเนื่องจากจะมีต้องรวมเอาการควบคุมของรัฐบาลเข้ากับการเรียกร้องให้มีอิสรภาพและความรับผิดชอบของรัฐบาลให้มากขึ้น

อย่างไรก็ตามในตะวันออกกลางนั้น ความสัมพันธ์กันอันไม่เรียบร้อยระหว่างรัฐต่าง ๆ ทั้งที่เป็นอาหรับและไม่ใช่อาหรับย่อมจะมีบทบาทมากมายในการเมืองในประเทศต่อไปในบางกรณี อย่างเช่นใน

ฝั่งตะวันตกและเลบานอนยังมีปัญหาเรื่องอำนาจสูงสุดที่จะต้องตกลงกันอีก ในที่อื่น ๆ เช่นจอร์แดน อิรัก และคูเวต เขตแดนของพวกเขายังไม่มั่นคงพอที่รัฐบาลจะไว้วางใจได้อย่างเต็มที่ว่าพวกเขาจะยังมีอำนาจสูงสุดอยู่เหนือเขตแดนในปัจจุบันของตนในเวลาข้างหน้าหรือไม่ ส่วนหนึ่งเพราะเรื่องนี้เอง กระบวนการทั่วไปในทิศทางของการปฏิรูปเศรษฐกิจและการเมืองในรัฐอาหรับของตะวันออกกลางส่วนนี้จึงคงจะเคลื่อนไหวต่อไปอีกเป็นเวลานาน การเคลื่อนไหวเช่นนั้นคงจะจำเป็นต้องมีต่อไปอีกเนื่องจากว่ารายได้ก้อนใหญ่จากน้ำมันได้ลดความกดดันด้านเศรษฐกิจที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทันทีลงไปแล้ว

เมื่อมองจากมุมมองนี้ ประเทศอาหรับที่สำคัญที่สุดในด้านผลกระทบทางภูมิภาคจากนโยบายของประเทศก็คงจะเป็นอียิปต์ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างภาคตะวันออกของภูมิภาคนี้กับแอฟริกาเหนือ รัฐบาลอียิปต์เป็นรัฐบาลแรกที่พยายามจะสร้างรัฐแบบพรรคเดี่ยวซึ่งอุทิศตนให้แก่การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว และเป็นรัฐบาลแรกที่จะเริ่มเดินไปบนหนทางอันยากลำบากแห่งการปฏิรูปสังคมและเศรษฐกิจ ในทั้งสองกรณีปรากฏว่าบทเรียนของการทดลองเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างมากมายต่อพวกเพื่อนบ้านอาหรับ มิหนำซ้ำยังเป็นการคุกคามรัฐเหล่านั้นด้วย นโยบายต่างประเทศของอียิปต์ก็มีความสำคัญมากเหมือนกันเพราะอียิปต์เป็นผู้นำของสันนิบาตอาหรับและใช้ความถนัดอย่างมากในทางการทูตของมันไปในการพยายามที่จะสร้างกรอบใหม่สำหรับความร่วมมือและปฏิสัมพันธ์ของชาวอาหรับในขณะที่มีการติดต่ออย่างใกล้ชิดกับอิสราเอลและสหรัฐอเมริกาด้วย ถ้าหากว่าทั้งหมดนี้เกิดล้มเหลว ถ้าหากว่ารัฐบาลจะถูกขบวนการหัวรุนแรงทางการเมืองหรือขบวนการอิสลามหัวรุนแรงโค่นล้มลง สิ่งนี้ก็จะมีความกระทบกระเทือนอย่างสำคัญไปทั่วส่วนอื่น ๆ ของภูมิภาคด้วย

เมื่อกลับมาดูประเทศสำคัญๆที่ไม่ใช่อาหรับในตะวันออกกลาง อนาคตทางการเมืองของประเทศเหล่านั้นสองประเทศคืออิสราเอลกับอิหร่านจะยังได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมากจากความต้องการการทดลองทางด้านศาสนาและสังคมของตนเองในฐานะที่เป็นรัฐยิวและรัฐอิสลามตามลำดับ เช่นเดียวกับเมื่อก่อนนี้ สิ่งนี้จะมีผลกระทบอย่างมากต่อคำพูดด้านการเมืองและการปฏิบัติด้านการเมือง ต่อคำนิยามของความเป็นพลเมืองและต่อความพยายามที่จะสร้างเรื่องใหม่ๆ ที่จะต้องพิจารณาในที่ประชุมขึ้นมา มักจะทำหน้าที่เป็นเหมือนเครื่องยับยั้งในเรื่องต่างๆเพื่อลดอำนาจของภาคประชาชนที่มีอยู่เหนือเศรษฐกิจซึ่งจะถูกปกป้องไว้ในฐานะที่เป็นความจำเป็นในด้านอุดมการณ์อันเป็นศูนย์กลางของโครงการแห่งชาติแต่ละโครงการเลยทีเดียว ตรงกันข้ามอนาคตทางเศรษฐกิจและการเมืองของตุรกีจะต้องขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของตุรกีกับชุมชนยุโรปมากขึ้นทุกทีไม่ว่ามันจะได้เป็นสมาชิกของชุมชนยุโรปอย่างเต็มที่หรือไม่ก็ตาม ความสัมพันธ์เช่นนั้นควรจะมีอยู่อย่างเพียงพอเพื่อให้แน่ใจว่าการปฏิบัติในด้านการเมืองและเศรษฐกิจในปัจจุบันนี้จะดำเนินต่อไปในหนทาง ทั่วไปอย่างเดียวกัน

ท้ายที่สุด แนวเรื่องสำคัญของหนังสือเล่มนี้แสดงให้เห็นว่าการเมืองในตะวันออกกลางนั้นเป็นเรื่องที่มิใช่ว่าจะเดาไม่ออกอย่างที่มักจะคิดกัน และนี่มาจากข้อเท็จจริงที่ว่าโครงสร้างที่รองรับการเมืองไว้นั้นมี

ความมั่นคงและมีเหตุผลพอที่จะทำให้มีการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบได้ ข้อพิสูจน์การยืนยันนี้ต้องไม่มีอยู่แต่เฉพาะในเรื่องที่ว่าวิธีการเช่นนั้นจะนำไปสู่ปัจจุบันหรือไม่เท่านั้น แต่อยู่ในเรื่องที่ว่ามันสามารถจะทนต่อการทดสอบของกาลเวลาได้หรือไม่ด้วยเช่นกัน

บรรณานุกรม

บทที่ 1 การสิ้นสุดแห่งจักรวรรดิ : การเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่ต่าง ๆ ในตะวันออกกลาง

- Albert Hourani, *A History of the Arab Peoples* (London: Faber, 1991;Cambridge, MA : Belknap/Harvard, 1991)
- Philip S. Khoury, *Syria and the French Mandate : The Politics of Arab Nationalism 1920 – 1945* (Princeton, NJ: Princeton University Press,1987 ; London : I.B. Tauris, 1987)
- Elizabeth Monroe , *Britain's Moment in the Middle East 1914 – 1956* (London : Chatto & Windus, 1963).
- Clement Henry Moore, *The Politics of North Africa : Algeria, Morocco and Tunisia* (Boston, MA: Little, Brown, 1970).
- M.E. Yapp, *The Near East Since the First World War* (London and New York: Longman, 1991).
- Sami Zubaida, *Islam, the People and the State* (London and New York: Routledge, 1989).

บทที่ 2 ความเติบโตของอำนาจรัฐในโลกอาหรับ : ระบอบการปกครองแบบพรรคเดียว

- Adeed Dawisha and I. William Zartman (eds), *Beyond Coercion: The Durability of the Arab State* (London : Croom Helm, 1988).
- Bruno Etienne, *L'Algerie* : Cultures et revolution (Paris: Editions du Seuil, 1977).
- Raymond A. Hinnebusch, *Authoritarian Power and State Transformation in Ba'thist Syria: Army, Party and Peasant* (Boulder, CO: Westview Press, 1990).
- Michael C. Hudson, *Arab Politics: The Search for Legitimacy* (New Haven, CN, and London: Yale University Press, 1977).
- Samir Al – Khalil, *The Republic of Fear : The Politics of Modern Iraq* (London : Radius, 1989).
- Joel S. Migdal, *Weak States and Strong Societies : State – Society Relations and State Capabilities in the Third World* (Princeton, NJ : Princeton University Press, 1988).

- C.H. Moore, 'Authoritarian politics in unincorporated society', *Comparative Politics*, 4/2 (Jan., 1974).
- Peter Sluglett and Marion Farouk – Sluglett, *Iraq Since 1958 : From Revolution to Dictatorship* (London and New York : Kegan Paul International, 1987).
- John Waterbury, *The Egypt of Nasser and Sadat : The Political Economy of Two Regimes* (Princeton , NJ : Princeton University Press, 1983).

บทที่ 3 ความเติบโตของอำนาจรัฐในโลกอาหรับภายใต้การปกครองของตระกูล และทางอื่นของลิเบีย

- Nathan Alexander, 'Libya: The continuous revolution', *Middle Eastern Studies*, XVII/2 (April, 1981).
- John Davies, *Libyan Politics: Tribe and Revolution* (London: I.B. Tauris, 1987). Giacomo Luciani (ed.), *The Arab State* (London: Routledge, 1990).
- G.S. Samore, *Royal Family Politics in Saudi Arabia* (1953 – 1982) , Harvard University PhD, 1984 (University Microfilms).
- John Waterbury, *The Commander of the Faithful: The Moroccan Political Elite: A Study of Segmented Politics* (London : Weidenfeld & Nicholson, 1970).
- Valerie Yorke, *Domestic Politics and regional Security: Jordan Syria and Israel* (Aldershot Gower, 1988).
- Rosemary Said Zahlan, *The Making of the Modern Gulf States* (London : Unwin Hyman, 1989).

บทที่ 4 สิทธิชาตินิยมอาหรับเอกภาพของชาวอาหรับและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในรัฐอาหรับ

- Benedict Anderson, *Imagined Communities* : *Reflections on the Origin And Spread of Nationalism* (London : Verso, 1983).
- Amatzia Baram, *Culture*, *History and Ideology in the Formation of Ba'this Iraq, 1968 – 89* (Basingstoke and London Macmillan / St Antony's, 1991).
- Georges Corm, *Fragmentation of the Middle East : The Last Thirty Years* (London : Hutchinson Education , 1988).

- C. Ernest Dawn, *From Ottomanism to Arabism. Essays on the Origins of Arab Nationalism* (Urbana, Il : Iniversity of IIlinois Press, 1973).
- Ernest Gellner , *Nations and Nationalism* (Oxford Basil Blackwell, 1983) Sylvia G. Haim (ed.), *Arab Naitonalism: An Anthology* (Los Angles, AC: University of California Press, 1962).
- Ahmed M. Gomaa, *The Foundations of the League of Arab States: Wartime Diplomacy and Inter – Arab Politics 1941 to 1945* (London and New Longman, 1977).
- Malcolm Kerr, The *Arab Cold War: A Study of Ideology in Pollitics* (Oxford: Oxford University Press, 1965).
- Baghat Korany and Ali E. Hilal Dessouki, The *Foreign Policy of the Arab States* (Boulder, CO, and London : Westview Press; Cairo: The American University of Cairo Press, 1984).
- Yehoshua Porath, *In Search for Arab Unity, 1930 – 1945* (London: Frank Cass, 1986).

บทที่ 5 รัฐและการเมืองในอิสราแอล อิหร่าน และตุรกีตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง

- Ervand Abrahamian, *Iraq Between Two Revolutions* (Princeton, NJ:Princeton University Press, 1982).
- Fahkreddin Azimi, *Iran: The Crisis of Democracy* (London: I.B. Tauris, 1989). Feroz Ahmad, *The Making of Modern Turkey* (London : HarperCollins, 1991).
- Metin Heper and Ahmet Evin, *State, Democracy and the Military : Turkey in The 1980s* (Berlin and New York : Walter de Gruyter, 1988).
- Dan Horowitz and Moshe Lissak, *Origins of the Israeli Polity : Palestine under the Mandate* (Chicago, Il, and London: Chicago University Press, 1978).
- Caglar Keyder, *State and Class: A Study of Capitalist Development* (London and New York: Verso, 1987).
- Don Peretz, *The Government and Politics of Israel*, 2nd edn (Boulder, CO: Westview Press, 1983).

บทที่ 6 การเมืองในการวางโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่

- Tusun Aricali and Dani Rodrick (eds), *The Political Economy of Turkey* :*Adjustment and Sustainability* (London: Macmillan, 1990).
- R. Bianchi, *Unruly Corporatism: Associational Life in Twenttieth – Century Egypt* (Oxford University Press, 1989).
- Patrick Clawson, 'Islamic Iran's economic policies and prospects', *Middle East Journal*, 42/3 (Summer, 1988).
- S. El Nagger (ed.) , *Privatization and Structural Adjustment in the Arab Countries* (Washington, DC: International Monetary Fund, 1989).
- Mustafa Kamel Al Sayyid, 'Privatization: The Egyptian Debate', *Cairo Papers in Social Science* (The American University in Cairo), 13/4 (Winter, 1990).
- Michael Shalev, *Labour and the Political Economy of Israel* (Oxford: Oxford University Press, 1991).
- Rosemary Thorp and Lawrence (eds), *Latin American Debt and the Adjustment Crisis* (London : Macmillan/St Antony's 1987).

บทที่ 7 การเมืองด้านศาสนา

- Ervand Abramian, 'Khomeini: Fundamentalist or populist ?, *New Left Review*, 186 (March/April, 1991).
- Richard T. Antoun and Mary Hegland (eds) , *Religious Resurgence*: *Contemporary Cases in Islam, Christianity and Judaism* (Syracuse,NY: Syracuse University Press, 1987).
- Nazih Ayubi, *Political Islam: Religion and Politics in the Arab World* (London and New York: Routledge, 1991).
- R.P. Mitchell, *The Society of the Muslim Brothers* (Oxford : Oxford University Press, 1969).
- Henry Munson, Jr, *Islam and Revolution in the Middle East* (New Haven,CN, and London : Yale University Press, 1988).

- James P. Piscatori (ed.) *Islam in the Political Process* (Cambridge:Cambridg University Press, 1983).
- Emmanuel Sivan, *Radical Islam: Medieval Theology and Modern Politics*(New Haven, CN: Yale University Press. 1985).
- Emmanuel Sivan and Menachem Friedman (eds), *Religious Radicalism and Politics in the Middle East* (Albany, NY: State University of New York Press, 1990).
- Sami Zubaida, 'An Islamic state ? The case of Iran', *Middle East Report*, 15(July/Aug., 1988).

บทที่ 8 การทหารในรัฐและสังคม

- William Hale, 'Military rule and political change in Turkey', in A. Gokal(ed.), *La Turquie en transition* (Paris: Maisonneuve Larose, 1986).
- Mehmet Ail Birand, The Generals, Coup in Turkey: An Inside Story of 12 September 1980 (London: Brassey's, 1987).
- Robin Luckham, *The Nigerian Military*: *A Sociological Analysis of Authority and Revolt 1960 – 67* (Cambridge: Cambridge University Press, 1971).
- Yoram Peri, *Between Battles and Ballots: Israeli Military in Politics*(Cambridge: Cambridge University Press, 1983).
- Elizabeth Picard, 'Arab military in politics: from the revolutionary plot to the authoritarian state', in Dawisha and Zartman (eds), *Beyond Coercian*.
- Robert Springorg, *Mubarak's Egypt: Fragmentation of the Political Order* (Boulder, CO, and London: Kegan Paul International, 1987).
- P.J. Vatikiotis, *Politics and the Military in Jordan: A Study of the Arab Legion* 1921 – 1957 (London: Frank Cass, 1967).
- Sepehr Zabih, *The Iranian Military in Revolution and War* (London and New York: Routledge, 1988).

บทที่ 9 พรรคการเมืองและการเลือกตั้ง

- Feroz Ahmad, 'The transition to democracy in Turkey', *Third World Quarterly*, VIII/2 (April, 1985).

- Asher Arian and Michael Shamir (eds), *The Elections in Israel – 1984* (New Brunswick, NJ: Transaction Books, 1986) ; *and The Elections in Israel – 1988* (Boulder, CO: Westview Press, 1990).
- Abdo I. Baaklini, *Legislative and Political Development: Lebanon 1842 – 1972* (Durham, NC: Duke University Press, 1976).
- Izthak Galnoor, 'The 1984 elections in Israel: Political and open Questions', *Middle East Review*, XVIII (1986).
- J.E. Peterson, *The Arab Gulf States: Steps Towards Political Participation*(New York: Praeger, 1988).
- I William Zartman, 'Political pluralism in Morocco', in I. William Zartman (ed.) *Man, State and Society in the Contemporary Maghrib* (London: Pall Mall Press, 1973).

บทที่ 10 ระบบพรรคเดียวและการกลับมาสู่ประชาธิปไตยมากขึ้น

- C,M. Helms, *Iraq : Eastern Flank of the Arab World* (Washington, DC:The Brookings Institution, 1984).
- Guy Herment, Richard Rose and Alain Rouquie, *Elections Without Choices* (Basingstoke and London: Macmillan, 1978).
- Clement Henry Moore, *Tunisia Since Independence: The Dynamics Of One Party Government* (Berkeley, CA: University of Caligornia Press, 1965).
- T. Niblock, *Class and Power in Sudan: The Dynanics of Sudanese Politics 1898 – 1985* (Basingstoke and London: Macmillan, 1987).
- Hugh Roberts,, 'The politics of Algerian Socialism', in R.I. Lawless and Alla m. Findley (eds), *North Africa: Contemporary Politics and Economic Development* (London: Croom Helm, 1984).

ประวัติศาสตร์ของชนชาติอาหรับ

(A History of the Arab People)

โดย อัลเบิร์ต ฮูรานี (Albert Hourani)

จรัญ มะลูลีม แปล

โครงการอาณาบริเวณศึกษา 5 ภูมิภาค (อบศ.5)

ประวัติศาสตร์ของชนชาติอาหรับ แปลจากหนังสือเรื่อง

A History of the Arab People

โครงการอาณาบริเวณศึกษา 5 ภูมิภาค (อบศ.5)

แด่เพื่อนร่วมงานและนักศึกษา
ที่เซนต์ แอนโทนี คอลเลจ, มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด

สารบัญ

ภาคที่ 1 การเกิดขึ้นของโลกหนึ่ง
(คริสต์ศตวรรษที่ 7-10)

1. **อำนาจใหม่ในโลกเก่า**
   โลกที่ชาวอาหรับเข้ามาอยู่
   ภาษาแห่งกวีนิพนธ์
   มุฮัมมัดกับการเกิดขึ้นของอิสลาม
2. **การก่อตัวของจักรวรรดิหนึ่ง**
   การสืบต่อจากมุฮัมมัด : การพิชิตจักรวรรดิ
   สถาบันเคาะลีฟะฮ์แห่งดามัสกัส
   สถาบันเคาะลีฟะฮ์แห่งแบกแดด
3. **การก่อตัวของสังคมหนึ่ง**
   จุดจบแห่งเอกภาพทางการเมือง
   สังคมที่รวมตัวกัน : พื้นฐานทางเศรษฐกิจ
   โลกอิสลาม : เอกภาพแห่งความศรัทธาและภาษา
4. **การกล่าวถึงอิสลามอย่างชัดเจน**
   ปัญหาเรื่องอำนาจหน้าที่
   อำนาจและความยุติธรรมของพระผู้เป็นเจ้า
   ชารีอะฮ์
   หะดีษของท่านศาสดา
   วิถีทางแห่งความลี้ลับ
   วิถีแห่งเหตุผล

ภาคที่ 2 สังคมของชาวอาหรับมุสลิม
(คริสต์ศตวรรษที่ 11 – 15)

5. **โลกของชาวอาหรับมุสลิม**
   รัฐและราชวงศ์ต่างๆ
   ชาวอาหรับ ชาวเปอร์เซีย ชาวเติร์ก
   การแบ่งทางภูมิศาสตร์
   ชาวอาหรับมุสลิมและอื่นๆ
6. **ชนบท**
   ผืนแผ่นดินและการใช้ประโยชน์
   สังคมชนเผ่า

7. **ชีวิตในเมือง**

ตลาดและเมือง

ประชากรในเมือง

กฎหมายและอุละมา

ทาส

มุสลิมกับผู้ที่มิใช่มุสลิมในเมือง

สตรีในเมือง

รูปร่างของเมือง

บ้านเรือนในเมือง

สายโซ่แห่งเมืองต่างๆ

8. **เมืองกับผู้ปกครอง**

การก่อตั้งราชวงศ์

การร่วมผลประโยชน์กัน

การควบคุมชนบท

ความคิดเรื่องอำนาจหน้าที่ทางการเมือง

9. **วิถีแห่งอิสลาม**

เสาหลักแห่งอิสลาม

มิตรแห่งพระผู้เป็นเจ้า

10. **วัฒนธรรมอุละมา**

อุละมากับชารีอะฮ์

การถ่ายทอดความรู้

กะลาม

อัล-ฆอซาลี

11. **วิถีความคิดอันแตกต่างกัน**

อิสลามของนักปรัชญา

อิบนุ อะรอบีและปรัชญาเรื่องปัญญาญาณของพระผู้เป็นเจ้า

อิบนุ ตัยมียะฮ์กับธรรมเนียมแบบฮัมบาลี

การพัฒนาของนิกายชีอะฮ์

การเรียนรู้ของชาวยิวและคริสเตียน

12. **วัฒนธรรมของราชสำนักและมวลชน**

ผู้ปกครองและผู้อุปถัมภ์

บทกวีและนิยาย

ดนตรี

ความเข้าใจโลก

ภาคที่ 3 สมัยออตโตมาน

(คริสต์ศตวรรษที่ 16 – 18)

13. **จักรวรรดิออตโตมาน**

ขีดจำกัดของอำนาจทางการเมือง

รัฐบาลออตโตมาน

ชาวออตโตมันกับขนบประเพณีอิสลาม

การปกครองในแคว้นต่างๆ ของอาหรับ

14. **สังคมในจักรวรรดิออตโตมาน**

ประชากรและความมั่งคั่งในจักรวรรดิ

มณฑลต่างๆ ของอาหรับ

นอกจักรวรรดิ : อาระเบีย ซูดาน โมร็อกโก

15. **การเปลี่ยนดุลแห่งอำนาจในคริสต์ศตวรรษที่ 18**

อำนาจหน้าที่ส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น

สังคมและวัฒนธรรมของชาวอาหรับในจักรวรรดิออตโตมาน

โลกอิสลาม

ความสัมพันธ์กับยุโรปที่เปลี่ยนไป

ภาคที่ 4 สมัยจักรวรรดิยุโรป

(ค.ศ. 1800-1860)

16. **อำนาจของยุโรปและรัฐบาลปฏิรูป (ค.ศ. 1800-1860)**

การขยายอาณาเขตของยุโรป

การเริ่มต้นของจักรวรรดิยุโรป

รัฐบาลปฏิรูป

17. **จักรวรรดิยุโรปและผู้นำทางการเมืองที่สำคัญ (ค.ศ. 1860-1914)**

ขีดจำกัดของความเป็นเอกราช

การแบ่งแอฟริกา : อียิปต์กับประเทศกลุ่มมัฆริบ

พันธมิตรแห่งผลประโยชน์สำคัญ

การควบคุมที่ดิน

สภาพของประชาชน

สังคมทวิลักษณ์

18. **วัฒนธรรมแห่งลัทธิจักรวรรดินิยมและการปฏิรูป**

วัฒนธรรมจักรวรรดินิยม

กำเนิดปัญญาชน

วัฒนธรรมของการปฏิรูป

กำเนิดของลัทธิชาตินิยม

การสืบทอดขนบธรรมเนียมอิสลาม

19. **จุดสูงสุดแห่งอำนาจของยุโรป (ค.ศ. 1914-1919)**

อำนาจสูงสุดของอังกฤษและฝรั่งเศส

ความเป็นเอกของผลประโยชน์ของอังกฤษและฝรั่งเศส

ผู้อพยพเข้ามาและที่ดิน

ความเติบโตของชนชั้นนำชาวพื้นเมือง

ความพยายามทำข้อตกลงทางการเมือง

20. **วิถีชีวิตและความคิดที่เปลี่ยนไป (ค.ศ. 1914-1939)**

ประชากรกับชนบท

ชีวิตในเมืองใหม่ๆ

วัฒนธรรมของลัทธิชาตินิยม

อิสลามของชนชั้นนำและมวลชน

ภาคที่ 5 สมัยแห่งชาติ-รัฐ
(ตั้งแต่ ค.ศ. 1939)

21. **จุดจบของจักรวรรดิ (ค.ศ. 1939-1962)**

สงครามโลกครั้งที่สอง

เอกราชของชาติ (ค.ศ. 1945-1956)

วิกฤติการณ์คลองสุเอซ

สงครามแอลจีเรีย

22. **สังคมที่กำลังเปลี่ยนไป (ทศวรรษ 1940 และ 1950)**

ความเติบโตของประชากรและเศรษฐกิจ

ผลกำไรแห่งความเติบโต : พ่อค้ากับเจ้าของที่ดิน

อำนาจของรัฐ

คนรวยและคนจนในเมือง

23. **วัฒนธรรมของชาติ (ทศวรรษ 1940 และ 1950)**

ปัญหาเรื่องการศึกษา

ภาษาและการแสดงออก

ขบวนการอิสลามต่างๆ

24. **จุดสูงสุดของลัทธินิยมอาหรับ (ทศวรรษ** 1950 **และ** 1960)

ลัทธิชาตินิยมของประชาชน

ความเฟื่องฟูของลัทธินิยมนาซิร

วิกฤติการณ์ ค.ศ. 1967

25. **เอกภาพและความแตกแยกของชาวอาหรับ (ตั้งแต่ ค.ศ.** 1967)

วิกฤติการณ์ ค.ศ. 1973

การครอบงำของอิทธิพลอเมริกัน

การพึ่งพาซึ่งกันและกันของประเทศอาหรับ

ความแตกแยกของชาวอาหรับ

26. **ความระส่ำระสายทางจิตใจ (ตั้งแต่ ค.ศ.** 1967)

การแบ่งแยกเผ่าพันธุ์และศาสนา

คนร่ำรวยและคนยากจน

สตรีในสังคม

มรดกดั้งเดิมกับการฟื้นฟู

ความมั่นคงของระบอบการปกครอง

ความบอบบางของระบอบการปกครอง

แผนที่

ตาราง

ครอบครัวศาสดา

อิมามของฝ่ายชีอะฮ์

เคาะลีฟะฮ์

ราชวงศ์สำคัญ

เชื้อสายผู้ปกครองในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20

คำอธิบาย

บรรณานุกรม

ดรรชนีศัพท์เฉพาะ

ดรรชนีทั่วไป

รายชื่อแผนที่

1. พื้นที่ซึ่งหนังสือเล่มนี้ครอบคลุมแสดงให้เห็นลักษณะที่สำคัญทางภูมิศาสตร์และชื่อซึ่งใช้บ่อยครั้ง
2. การขยายอาณาจักรอิสลาม
3. เคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 9
4. ตะวันออกกลางและแถบมัฆริบในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 11
5. ตะวันออกกลางและแถบมัฆริบในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15
6. มุสลิมในสเปน
7. จักรวรรดิออตโตมันในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17
8. การขยายตัวของจักรวรรดิยุโรปจนถึง ค.ศ. 1914
9. ข้อตกลงหลังสงคราม ค.ศ. 1918-1923
   (i) ข้อตกลงไซกัส – ปิโกต์ ค.ศ. 1916
   (ii) การปกครองแบบอาณัติ
10. การแบ่งแยกปาเลสไตน์
   (i) แผนการแบ่งแยกของคณะกรรมการรอยัล ค.ศ. 1937
   (ii) แนวเส้นการพักรบ ค.ศ. 1949 และการยึดครองของอิสราเอลใน ค.ศ. 1967
11. ตะวันออกกลางและแถบมัฆริบใน ค.ศ. 1988
12. เส้นทางการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ ศาสนสถาน และศูนย์กลางการศึกษา

คำนำ

เนื้อเรื่องของหนังสือเล่มนี้คือประวัติศาสตร์ของโลกอิสลามที่ใช้ภาษาอาหรับ นับตั้งแต่การเกิดขึ้นของศาสนาอิสลามจนถึงปัจจุบันนี้ อย่างไรก็ตามในบางช่วงเวลาข้าพเจ้าต้องกล่าวถึงเนื้อหาที่นอกเหนือออกไป ตัวอย่างเช่น เมื่อข้าพเจ้าได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ตอนต้นของระบบเคาะลีฟะฮ์ จักรวรรดิออตโตมัน และการขยายตัวทางการค้าและจักรวรรดิในยุโรป อาจมีการโต้แย้งว่าเนื้อเรื่องนั้นกว้างเกินไปหรือแคบเกินไป หรือเถียงได้ว่าประวัติศาสตร์ของแถบมัฆริบต่างจากประวัติศาสตร์ของตะวันออกกลาง หรือประวัติศาสตร์ของประเทศต่างๆ ซึ่งใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาหลักนั้น ไม่สามารถมองแยกจากประเทศมุสลิมอื่นๆ ได้ อย่างไรก็ตาม จะต้องมีการวางขอบเขต และขอบเขตซึ่งข้าพเจ้าเลือกที่จะขีดเส้นไว้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความรู้อันจำกัดของข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าหวังว่าหนังสือเล่มนี้คงจะแสดงให้เห็นว่ามีความเป็นเอกภาพแห่งประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ระหว่างภูมิภาคต่างๆ มีครอบคลุมอยู่อย่างเพียงพอที่จะทำให้สามารถคิดและเขียนเกี่ยวกับภูมิภาคเหล่านั้นด้วยเค้าโครงเดียวกันได้

หนังสือนี้มีเจตนาจะให้นักศึกษาผู้เริ่มต้นศึกษาเรื่องนี้และเพื่อนักอ่านทั่วไปผู้ปรารถนาจะได้เรียนรู้บางอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ศึกษา ย่อมเป็นที่ชัดเจนแก่บรรดาผู้เชี่ยวชาญว่าในหนังสือซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางมากเช่นนี้ ส่วนใหญ่ที่ข้าพเจ้าพูดถึงจะได้มาจากงานวิจัยของคนอื่นๆ ข้าพเจ้าได้พยายามที่จะให้ข้อเท็จจริงที่จำเป็นและตีความไปตามแนวทางที่คนอื่นๆ ได้เขียนเอาไว้ ความเป็นหนี้บุญคุณของข้าพเจ้าที่มีต่อผลงานเหล่านั้นได้แสดงไว้ในบรรณานุกรม

ในการเขียนหนังสือซึ่งครอบคลุมระยะเวลาอันยาวนานเช่นนี้ ข้าพเจ้าจะต้องตัดสินใจเกี่ยวกับชื่อต่างๆ ข้าพเจ้าได้ใช้ชื่อประเทศสมัยใหม่เพื่อชี้ให้เห็นเขตแดนทางภูมิศาสตร์ ถึงแม้ว่าชื่อเหล่านั้น มิได้ใช้มาในอดีตก็ตาม คงเข้าใจง่ายกว่าในการใช้ชื่อเดียวกันตลอดเล่มแทนที่จะเปลี่ยนชื่อจากระยะเวลาหนึ่งไปยังอีกระยะเวลาหนึ่ง ดังนั้นชื่อ ‘แอลจีเรีย’ จึงใช้สำหรับดินแดนส่วนหนึ่งในแอฟริกาเหนือ ถึงแม้ว่าชื่อนี้จะเป็นชื่อในศตวรรษปัจจุบันก็ตาม โดยทั่วไปข้าพเจ้าได้ใช้ชื่อซึ่งผู้ที่อ่านภาษาอังกฤษเป็นหลักมีความคุ้นเคย คำว่า ‘มัฆริบ’ อาจจะเป็นที่คุ้นเคยพอที่จะนำมาใช้มากกว่าคำว่า ‘แอฟริกาตะวันตกเฉียงเหนือ’ แต่คำว่า ‘มัชรีก’ ไม่คุ้นหู ดังนั้นข้าพเจ้าจึงใช้คำว่า ‘ตะวันออกกลาง’ แทน ข้าพเจ้าได้เรียกดินแดนของชาวมุสลิมแถบคาบสมุทรไอบีเรียว่าอันดาลุส เพราะเรียกง่ายกว่าวลียาวๆ เมื่อข้าพเจ้าใช้ชื่อของรัฐซึ่งปัจจุบันเป็นรัฐเอกราชในการเขียนถึงช่วงระยะเวลาก่อนที่จะมีรัฐนั้นเกิดขึ้น ข้าพเจ้าเพียงแต่อ้างถึงดินแดนบริเวณนั้นอย่างคร่าวๆ เมื่อข้าพเจ้าเขียนถึงช่วงเวลาสมัยใหม่เท่านั้น ข้าพเจ้าจึงตั้งใจที่จะอ้างถึงพื้นที่ซึ่งรวมอยู่ในเขตแดนของรัฐนั้น ตัวอย่างเช่น ในหนังสือเกือบตลอดเล่ม คำว่า ‘ซีเรีย’ หมายถึงดินแดนแห่งหนึ่งที่มีลักษณะสำคัญร่วมกันทั้งทางกายภาพและสังคม และโดยทั้งหมดแล้ว มี

ประสบการณ์เดียวกันในด้านประวัติศาสตร์ แต่ข้าพเจ้าหมายถึงรัฐซีเรีย ก็ต่อเมื่อซีเรียถือกำเนิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งแล้วเท่านั้น ข้าพเจ้าแทบจะไม่จำเป็นจะต้องย้ำว่าการใช้ดังกล่าวมิได้หมายความถึงการตัดสินทางการเมืองใดๆ ว่ารัฐไหนควรมีอยู่ และพรมแดนของรัฐควรจะอยู่ที่ไหนเลย

ชื่อหลักทางภูมิศาสตร์ปรากฏอยู่ในแผนที่หมายเลข 1

คำขอบคุณ

ข้าพเจ้าขอบคุณต่อคุณแพทริค ซี ผู้ให้กำลังใจข้าพเจ้าในการเขียนหนังสือเล่มนี้ และจัดการตีพิมพ์ รวมทั้งมิตรสหายหลายท่านผู้ให้เวลาหลายชั่วโมงที่จะอ่านและแก้ไขข้อผิดพลาดและแนะนำว่าจะปรับปรุงให้ดีขึ้นได้อย่างไร ซึ่งได้แก่ คุณแพตริเซีย โครน, คุณพอล เดรช, คุณลัยลา ฟาวาซ, คุณคอร์เนล ฟลีสเชอร์ ผู้ล่วงลับไปแล้ว และที่น่าเสียใจอย่างยิ่งคือ คุณมาร์ติน ฮินดส์, คุณชาร์ลส์ อิซซาวี, คุณตอรีฟ คอลิด, คุณฟิลิป คูรี, คุณอีรา ลาบิดัส, คุณวิลเฟร็ด มาดีลุง, คุณบาซิม มุซอลลัม, คุณโรบิน ออสเติบ, คุณโรเจอร์ โอเวน, คุณมิเชล โรเจอร์ส และคุณแมรี วิลสัน ในบรรดาท่านเหล่านี้ ข้าพเจ้าเป็นหนี้เป็นพิเศษต่อคุณพอล เดรสช์ ผู้ติดตามแนวความคิดของข้าพเจ้าด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และความรู้ที่กว้างขวาง

มิตรสหายและเพื่อนร่วมงานท่านอื่นๆ ได้มอบข้อมูลที่ข้าพเจ้าต้องการให้ ในบรรดามิตรสหายเหล่านี้ ได้แก่ คุณจูเลียน บอลดิค, คุณคาร์ล บัรบิร, คุณตูรคาน การด์เจ, คุณอิสราเอล เกอร์โชนี, และคุณเวนีเซีย พอร์เตอร์

ข้าพเจ้าต้องขอขอบคุณ คุณอลิซาเบธ บุลล็อค อย่างมากที่ได้พิมพ์ฉบับร่างอย่างต่อเนื่องด้วยการอุทิศตนและมีทักษะ ขอบคุณกองบรรณาธิการของข้าพเจ้าที่บริษัทเฟเบอร์และเฟเบอร์, คุณวิล สุลกิน และคุณจอห์น บอดเลย์ ขอบคุณ คุณจอห์น ฟลาวเวอร์ ผู้วาดแผนที่, คุณเบร็นดา ทอมสัน ผู้ตรวจแก้สำเนาต้นฉบับต่างๆ อย่างละเอียดละออและชาญฉลาด ขอบคุณ คุณไบรอัน อับราฮัม ผู้ทำการพิสูจน์อักษรด้วยความระมัดระวังอย่างพิถีพิถัน รวมทั้งคุณฮิลารี เบิร์ด ผู้ทำดรรชนี

การแปลจากภาษาอาหรับบางแห่งเป็นของข้าพเจ้าเอง บางแห่งทำโดยผู้แปลคนอื่นๆ บางแห่งข้าพเจ้าก็ได้ปรับจากการแปลที่มีอยู่แล้ว ข้าพเจ้าต้องขอขอบคุณสำนักพิมพ์ต่อไปนี้ในการที่อนุญาตให้ข้าพเจ้าใช้คำแปลหรือตัดตอนมาจากหนังสือต่างๆ ซึ่งได้แก่ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ สำหรับการแปลจาก A.J.Arberry เรื่อง *Arabic Poetry (1965)* และ *Poems of al-Mutanabbi (1967)* และจาก John A.Williams, *Al-Tabari : the Early Abbasid Empire, Vol.1 (1988)*

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย สำหรับบทกวีบางบรรทัดที่เขียนโดย Badr Shakir al-Aayyab ที่แปลโดย Christopher Middleton และ Lena Jayyusi ใน Salma Khadra Jayyusi, ed. *Modern Arabic Poetry*, copyright © Columbia University Press, New York (1987)

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเอดินเบิร์ก สำหรับข้อความจาก Gorge Makdisi, *The Rise of Colleges* (1981)

สำนักพิมพ์ Quarter Books สำหรับข้อความจาก Alifa Rifaat, *Distant View of a Minaret* แปลโดย Denys Johnston – Davies (1983)

สำนักพิมพ์ State University of New York สำหรับข้อความจาก *The History of al-Tabari* บรรณาธิการทั่วไปคือ E.Yar-Shater : Vol.27, *The 'Abbasid Revolution*, แปลโดย J.A. Williams, copyright © State University of New York (1988)

บริษัท Unwin Hyman สำหรับการอ้างอิงจาก A.J. Arberry, *The Koran Interpreted*, copyright © George Allen and Unwin Limited (1955)

สำนักพิมพ์ Wayne State สำหรับการแปล J.Lassner, *Topography of Baghdad in the Early Middle Ages* (1970)

ข้อสังเกตเรื่องตัวสะกด

คำหรือชื่อต่างๆ ซึ่งมีรูปแบบเป็นภาษาอังกฤษที่คุ้นเคยกันแล้วได้ใช้ในรูปแบบนั้น สำหรับการอ่านคำหรือชื่อต่างๆ ภาษาอาหรับ ข้าพเจ้าได้ใช้ระบบง่ายๆ ของ *International Journal of Middle East Studies*

ไม่มีการใช้เครื่องหมายการออกเสียง

อักษร *'เอย์น'* จะใช้เครื่องหมาย ‘ และ *ฮัมซะฮ์* จะใช้เครื่องหมาย ’ แต่เฉพาะเมื่อมันเข้ามาเป็นคำที่อยู่ตรงกลาง (ในการออกเสียงคำต่างๆ ผู้ที่มิได้สนใจกับรูปแบบภาษาอาหรับก็สามารถละเลยเครื่องหมายทั้งสองนี้ได้) :

สำหรับพหูพจน์ของคำต่างๆ ข้าพเจ้าได้ใช้ & ใส่เข้าไป ยกเว้นพหูพจน์ของคำว่า *อาลิม* ซึ่งใช้คำว่า *อุละมา* สระซ้อนตอนกลางของคำได้บ่งบอกโดย – คำว่า อิยยะ หรือ อูวะ

สระควบบ่งบอกโดย – คำว่า *เอา* หรือ *–อัย อัล-* เป็นคำเสริมข้างหน้าชื่อภาษาอาหรับที่กล่าวเป็นครั้งแรก แต่เมื่อเรียกตอนหลังจะตัดออก (ตัวอย่างเช่น อัล-ฆอซาลี, ฆอซาลี) ชื่อและคำต่างๆ ภาษาเติร์กโดยทั่วไปจะออกเสียงตามรูปแบบภาษาเติร์กสมัยใหม่

ข้อสังเกตเรื่องวันที่

ตั้งแต่ตอนต้นของสมัยอิสลาม ชาวมุสลิมใช้วันที่ของเหตุการณ์ต่างๆ โดยนับจากวันที่ศาสดามุฮัมมัดอพยพจากนครมักกะฮ์ไปยังมะดีนะฮ์เมื่อปี ค.ศ. 622 การอพยพนี้รู้จักกันในภาษาอาหรับว่า *ฮิจญ์เราะฮ์* และวิธีปกติของการอ้างอิงถึงปีต่างๆ ของชาวมุสลิมในภาษายุโรปทั้งหลายคือการใช้ตัวย่อว่า ฮ.ค. (AH.)

ปีตามปฏิทินมุสลิมนั้น มีจำนวนวันน้อยกว่าปีปฏิทินของคริสเตียน ปฏิทินของคริสเตียนนั้น จะวัดโดยการครบรอบการโคจรของโลกรอบดวงอาทิตย์ ซึ่งใช้เวลาประมาณ 365 วัน แต่ปฏิทินของอิสลามนั้น ประกอบด้วยเดือน 12 เดือน แต่ละเดือนเท่ากับการโคจรอย่างสมบูรณ์ของดวงจันทร์รอบโลก จำนวนวันของปีที่ใช้วัดในแถบนี้จะน้อยกว่าปีสุริยะคติราว 11 วัน

ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีเปลี่ยนวันของมุสลิมไปเป็นวันที่ของคริสเตียนหรือกลับกัน สามารถพบได้ใน G.S.P. Freeman – Grenville, *The Muslim and Christian Calendars* (London, 1977)

ในหนังสือเล่มนี้ใช้วันที่ของศักราชคริสเตียน ยกเว้นเมื่อมีความสำคัญที่จะต้องบอกวันที่หรือศตวรรษเป็นแบบมุสลิม

สำหรับผู้ปกครองนั้น จะระบุวันที่ของการครองบัลลังก์และการสิ้นชีวิต (หรือการหมดอำนาจ) ส่วนบุคคลอื่นๆ จะบอกปีเกิดและตาย เมื่อไม่ทราบปีเกิด ก็จะให้ปีที่เสียชีวิต (ตัวอย่างเช่น สิ้นชีวิต ค.ศ. 1456) เมื่อบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่ก็จะให้เฉพาะปีเกิด (ตัวอย่างเช่น เกิด ค.ศ. 1905) เมื่อรู้โดยประมาณเท่านั้นก็จะใช้คำว่า ประมาณ (c.) (ตัวอย่างเช่น ประมาณ ค.ศ. 1307-58)

อารัมภกถา

ใน ค.ศ. 1382 นักวิชาการชาวอาหรับมุสลิมผู้รับใช้ผู้ปกครองแห่งตูนิซ ได้ขออนุญาตไปประกอบพิธีฮัจญ์ยังนครมักกะฮ์ เมื่อได้รับอนุญาตจึงลงเรือจากเมืองอเล็กซานเดรียในอียิปต์ เขาออกเดินทางเมื่ออายุห้าสิบปี แต่ปรากฏว่าเขาจากประเทศต่างๆ แถบมัฆริบ ซึ่งตัวเขาและบรรพบุรุษของเขามีบทบาทสำคัญอยู่มากไปตลอดกาล

อับดุรเราะห์มาน อิบนุ ค็อลดูน ('Abd al-Rahman ibn Khaldun ค.ศ. 1332-1406) มาจากครอบครัวที่เดินทางจากอาระเบียใต้ไปยังสเปนหลังจากที่ชาวอาหรับพิชิตสเปน และไปตั้งรกรากอยู่ในเมืองเซวิล (Seville) เมื่อราชอาณาจักรคริสเตียนของสเปนเหนือได้ขยายไปทางใต้ ครอบครัวของเขาก็ไปยังเมืองตูนิซ (หลายครอบครัวที่มีวัฒนธรรมและประเพณีการรับใช้รัฐก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน) และในเมืองต่างๆ ของแถบมัฆริบ (ส่วนตะวันตกของโลกอิสลาม) พวกเขาก่อตัวขึ้นเป็นชนชั้นขุนนาง ซึ่งผู้ปกครองท้องถิ่นใช้งานพวกเขา ปู่ทวดของอิบนุ ค็อลดูน มีบทบาทสำคัญทางการเมืองในราชสำนักของตูนิซ แล้วตกจากความโปรดปรานและถูกสังหารชีวิต ปู่ของเขาก็เป็นข้าราชการเช่นกัน แต่บิดาของเขาละทิ้งการเมืองและราชการไปเป็นนักวิชาการ ตัวเขาเองได้รับการศึกษาที่ดีตามแบบอย่างของสมัยนั้นจากบิดาและจากนักวิชาการที่สอนอยู่ในมัสยิดและโรงเรียนต่างๆ ในเมืองตูนิซ หรือการไปเยี่ยมเยียนเมืองต่างๆ และเขาได้ทำการศึกษาต่อไปในระยะวัยรุ่นที่เขาอาศัยอยู่ในเมืองอื่นๆ เพราะนั่นเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีที่เขาได้รับมา นั่นคือบุรุษควรแสวงหาความรู้จากทุกแห่งที่เขาสามารถแสวงหาได้ ในอัตชีวประวัติของเขา เขาได้ให้ชื่อของคนที่เขาได้ฟังการบรรยายและวิชาที่คนเหล่านั้นสอน ได้แก่ วิชาคัมภีร์กุรอาน ซึ่งชาวมุสลิมถือว่าเป็นพระดำรัสของพระผู้เป็นเจ้าที่วิวรณ์ลงมาเป็นภาษาอาหรับ ผ่านมาทางศาสดามุฮัมมัด หะดีษหรือประเพณีในสิ่งที่ท่านศาสดาเคยกล่าวและกระทำไว้ นิติศาสตร์คือศาสตร์แห่งกฎหมายและหลักศีลธรรมทางสังคมซึ่งขึ้นอยู่กับกุรอานและหะดีษภาษาอาหรับซึ่งถ้าขาดไปก็ไม่อาจจะเข้าใจศาสนศาสตร์และศาสตร์แห่งเหตุผล คณิตศาสตร์ ตรรกวิทยาและปรัชญาได้ เขาได้บอกถึงรายละเอียดของบุคลิกลักษณะและชีวิตของบรรดาครูของเขา และบอกเราว่าพวกเขาส่วนใหญ่รวมทั้งบิดามารดาของเขาเสียชีวิตด้วยกาฬโรค อันเป็นโรคระบาดซึ่งแพร่ไปทั่วโลกในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 14

ตั้งแต่ยังหนุ่ม ความเชี่ยวชาญภาษาและความรู้ในด้านหลักกฎหมายของอิบนุ ค็อลดูน ทำให้เขาได้รับราชการกับผู้ปกครองแห่งตูนิซ ครั้งแรกในฐานะเลขานุการ และต่อมาก็ได้งานที่มีความรับผิดชอบมากขึ้น เพราะฉะนั้นตำแหน่งของเขาจึงไม่มั่นคงนัก หลังจาก 20 ปีแห่งชะตากรรมที่ขึ้นๆ ลงๆ เขาออกจากเมืองตูนิซและทำงานให้กับผู้ปกครองคนอื่นๆ ในแถบมัฆริบ เขาได้

เดินทางไปแกรนาด้า เมืองหลวงของราชอาณาจักรมุสลิมสเปนที่ยังคงดำรงอยู่เป็นราชอาณาจักรสุดท้าย ได้รับความโปรดปรานที่นั่น และถูกส่งไปในฐานะผู้แทนยังผู้ปกครองชาวคริสเตียนแห่งเมืองเซวิล อันเป็นเมืองแห่งบรรพบุรุษของเขา แต่ก็ตกเป็นผู้ต้องสงสัย จึงต้องเดินทางไปแอลจีเรีย อีกครั้งหนึ่งที่เขาได้ตำแหน่งคือทำงานราชการในตอนเช้า แล้วหลังจากนั้นก็ไปสอนในมัสยิด เขามีบทบาทในการนำเอาหัวหน้าชาวอาหรับหรือเบอร์เบอร์จากที่ราบใหญ่และเทือกเขาเข้ามาสวามิภักดิ์ทางการเมืองต่อผู้ปกครองที่เขารับใช้ อิทธิพลที่เขาได้มาจากคนเหล่านั้นมีประโยชน์เมื่อเขาตกจากความโปรดปรานของผู้เป็นนายของเขาซึ่งเกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่า ในช่วงตกอำนาจดังกล่าว เขาใช้เวลา 4 ปี (ค.ศ. 1375-9) อาศัยอยู่ในปราสาทแห่งหนึ่งในชนบทแอลจีเรียภายใต้การปกป้องของหัวหน้าเผ่าชาวอาหรับ เมื่อเขาไม่มีงานราชการจึงใช้เวลาเขียนประวัติศาสตร์ราชวงศ์ต่างๆ ของแถบมัฆริบที่ภายในกรอบกว้างๆ

ช่วงแรกของประวัติศาสตร์นี้คือ หนังสือ *มุก็อดดิมะฮ์* (บทนำ) ยังคงได้รับความสนใจมาถึงทุกวันนี้ ในเล่มนี้ อิบนุ ค็อลดูน พยายามที่จะอธิบายถึงความรุ่งเรืองและตกต่ำของราชวงศ์ด้วยวิธีการที่เป็นมาตรฐานและสามารถทดสอบความน่าเชื่อถือของการเล่าประวัติศาสตร์ได้ เขาเชื่อว่ารูปแบบที่ง่ายที่สุดและเป็นอันดับแรกสุดของสังคมมนุษย์นั้น คือสังคมของผู้คนในทุ่งกว้างและแถบภูเขาซึ่งมีการปลูกพืชผลหรือเลี้ยงปศุสัตว์ และทำตามผู้นำซึ่งไม่มีอำนาจบังคับเป็นแบบแผน ผู้คนดังกล่าวมีความดีโดยธรรมชาติและพลังบางประการแต่ไม่อาจสร้างรัฐบาลนคร หรือวัฒนธรรมที่สูงส่งขึ้นมาได้เอง จึงจำเป็นจะต้องมีผู้ปกครองที่มีอำนาจเป็นพิเศษ และผู้ปกครองดังกล่าวสามารถตั้งตัวขึ้นมาก็ต่อเมื่อเขามีความสามารถที่จะสร้างและมีอำนาจเหนือกลุ่มของผู้ตามที่มี *อะซอบียะฮ์ (asabiyya)* กล่าวคือจิตวิญญาณร่วมกันที่โน้มเอียงไปสู่การได้มาและการรักษาอำนาจไว้ กลุ่มนี้สามารถได้มาอย่างดีที่สุดจากพวกผู้คนที่มีพลังแห่งทุ่งหญ้าหรือแถบภูเขา พวกเขาสามารถรวมตัวกันได้ด้วยความรู้สึกว่ามีบรรพบุรุษร่วมกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องจริงหรือเรื่องแต่งขึ้น หรือโดยสายสัมพันธ์ของการพึ่งพาอาศัยกัน และเสริมกำลังด้วยการยอมรับศาสนาหนึ่งร่วมกัน ผู้ปกครองคนหนึ่งที่มีกลุ่มของผู้ตามที่สามัคคีกันจะสามารถก่อตั้งราชวงศ์ขึ้นมาได้ เมื่อการปกครองของตนมีความมั่นคง เมืองต่างๆ ที่เต็มไปด้วยผู้คนก็จะเจริญเติบโตขึ้น และในเมืองเหล่านั้นก็จะมีช่างฝีมือที่มีความเชี่ยวชาญ มีวิถีความเป็นอยู่ที่โอ่อ่าและมีวัฒนธรรมสูงสุดได้

อย่างไรก็ตาม ในทุกๆ ราชวงศ์จะมีเมล็ดพันธุ์แห่งความตกต่ำฝังตัวอยู่ในตัวเอง ราชวงศ์อาจอ่อนแอเพราะความกดขี่ ความฟุ่มเฟือยและการสูญเสียคุณภาพของการบังคับบัญชาไปได้ อำนาจที่มีประสิทธิภาพอาจผ่านจากผู้ปกครองไปยังสมาชิกในกลุ่มของเขาเอง แต่ไม่ช้าหรือเร็วราชวงศ์นั้น ก็อาจจะถูกแทนที่ด้วยราชวงศ์อีกราชวงศ์หนึ่งซึ่งก่อตั้งขึ้นมาด้วยวิธีที่คล้ายคลึงกัน เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้นไม่เฉพาะแต่ผู้ปกครองเท่านั้น แต่ประชาชนทั้งหมดซึ่งเป็นฐาน

อำนาจของเขา รวมทั้งชีวิตที่ได้ร่วมกันสร้างอำนาจก็อาจสลายไปได้ ดังที่ อิบนุ ค็อลดูน ได้กล่าวไว้ในข้อความอีกแห่งหนึ่งว่า ‘เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง สภาพทั่วไปก็ดูราวกับว่าสิ่งสร้างสรรค์ทั้งหมดได้เปลี่ยนไป และโลกทั้งหมดก็ถูกเปลี่ยนแปลงไป’ ชาวกรีกและเปอร์เซีย ‘มหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกในสมัยของพวกเขา’[2] ได้ถูกแทนที่โดยชาวอาหรับซึ่งความเข้มแข็งและการรวมตัวกันของพวกเขาได้ก่อให้เกิดราชวงศ์หนึ่งซึ่งมีอำนาจแผ่ขยายจากอาระเบียไปถึงสเปน แต่ในทางกลับกัน พวกเขาก็ได้ถูกแทนที่โดยชาวเบอร์เบอร์ในสเปนและมัฆริบ และโดยชาวเติร์กที่อยู่ไกลออกไปทางตะวันออก

ชะตากรรมที่เปลี่ยนไปของผู้ปกครองได้เปลี่ยนชะตากรรมของผู้รับใช้ของพวกเขาไปด้วย เมื่อออกจากเมืองอเล็กซานเดรีย อิบนุ ค็อลดูน ได้เริ่มต้นอาชีพใหม่ เขาไม่ได้ประกอบพิธีฮัจญ์ในตอนนี้ ถึงแม้ว่าเขาจะได้กระทำในเวลาต่อมาก็ตาม แต่ได้เดินทางไปยังกรุงไคโร ซึ่งดึงดูดใจเขาในฐานะเมืองหนึ่งที่มีขนาดแตกต่างจากเมืองอื่นๆ ที่เขารู้จักมา ‘เป็นมหานครของโลก เป็นอุทยานแห่งจักรวาล เป็นสถานที่พบปะของนานาชาติ เป็นจอมปลวกของประชาชน เป็นสถานที่อันสูงส่งของอิสลาม เป็นแหล่งอำนาจ’[3] ไคโรเป็นเมืองหลวงของสุลต่านราชวงศ์มัมลู้ก หนึ่งในรัฐมุสลิมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในเวลานั้น ซึ่งครอบคลุมไปถึงซีเรียรวมทั้งอียิปต์ เขาถูกนำตัวไปเฝ้าผู้ปกครองและได้รับความโปรดปราน และได้รับเงินช่วยเหลือเป็นครั้งแรก แล้วก็ได้รับตำแหน่งในฐานะครูในโรงเรียนแล้วโรงเรียนเล่า เขาได้เรียกครอบครัวจากเมืองตูนิซให้มาหาเขา แต่ทุกคนกลับจมน้ำตายในการเดินทางทางทะเล

อิบนุ ค็อลดูน อาศัยอยู่ในนครไคโรจนกระทั่งเสียชีวิต เขาใช้เวลาส่วนใหญ่เพื่อการอ่านและเขียน แต่แบบแผนของชีวิตช่วงต้นก็ซ้ำรอยอีก ในการมีอิทธิพลสลับกับการตกจากความโปรดปราน ซึ่งเขาได้โทษศัตรูของเขา แต่มันอาจมาจากบุคลิกลักษณะของเขาเองก็ได้ หลายครั้งที่ผู้ปกครองแต่งตั้งเขาเป็นผู้พิพากษาในศาลใหญ่ๆ แต่ในแต่ละครั้งเขากลับสูญเสียหรือไม่ก็ทิ้งตำแหน่งไป เขาเดินทางไปซีเรียกับสุลต่านและได้ไปเยือนสถานที่อันประเสริฐที่เมืองเยรูซาเล็มและเมืองเฮบรอน เขาไปที่นั่นเป็นครั้งที่สองเมื่อกรุงดามัสกัสถูกปิดล้อมโดยติมูร (ตาเมอร์เลน) หนึ่งในผู้พิชิตที่ยิ่งใหญ่ของทวีปเอเชีย ผู้สร้างราชอาณาจักรซึ่งขยายจากภาคเหนือของอินเดียไปยังซีเรียและอนาโตเลีย เขาได้สนทนากับติมูร และได้เห็นตัวอย่างอำนาจบัญชาการในตัวของพระองค์ ซึ่งขึ้นอยู่กับพลังของกองทัพและประชาชนของพระองค์ จนสามารถสร้างราชวงศ์ขึ้นมาได้ เขาไม่มีความสามารถที่จะรักษาดามัสกัสจากการปล้นชิงได้ แต่ก็สามารถหาทางกลับอียิปต์ได้ อย่างไรก็ตามบนเส้นทางนี้ เขาถูกจับและถูกปล้นบนเนินเขาในปาเลสไตน์

ชีวิตของ อิบนุ ค็อลดูน ตามที่เขาได้บรรยายมานั้นได้บอกพวกเราถึงบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับโลกที่เขาเห็น มันเป็นโลกที่เต็มไปด้วยเครื่องเตือนให้ระลึกถึงความเปราะบางแห่งความพยายามของมนุษย์ อาชีพของเขาแสดงให้เห็นถึงความไม่มั่นคงของการเป็นพันธมิตรกันในเรื่อง

ผลประโยชน์ซึ่งราชวงศ์ต่างๆ ต้องพึ่งพิงเพื่อรักษาอำนาจ การพบปะกับติมูร ณ เบื้องหน้านครดามัสกัส ทำให้เป็นที่กระจ่างชัดว่าการเกิดอำนาจใหม่อาจมีผลต่อชีวิตของเมืองและประชาชนได้อย่างไร ที่นอกเมืองระเบียบมีความเปราะบางเพราะตัวแทนของผู้ปกครองอาจถูกปล้นชิงได้ ข้าราชการสำนักที่ตกจากความโปรดปราน สามารถแสวงหาที่พักพิงซึ่งพ้นจากการควบคุมของเมืองได้ การเสียชีวิตของพ่อแม่ของเขาด้วยโรคระบาด การเสียชีวิตของลูกๆ ของเขาจากเรือแตกได้สอนบทเรียนแห่งความไร้ความสามารถของมนุษย์ที่ต้องตกอยู่ในกำมือของโชคชะตา อย่างไรก็ตาม บางสิ่งก็มีความมั่นคงหรือดูเหมือนจะเป็นเช่นนั้น โลกหนึ่งซึ่งครอบครัวจากอาระเบียใต้สามารถย้ายไปสู่สเปน และหลังจากเวลา 600 ปี ก็ได้กลับมาใกล้กับสถานที่ดั้งเดิมของตนและยังคงพบสภาพแวดล้อมที่คุ้นเคยมีเอกภาพซึ่งอยู่เหนือการแบ่งแยกของกาลเวลาและสถานที่ ภาษาอาหรับสามารถเปิดประตูสู่ตำแหน่งและอิทธิพลทั่วโลกได้ เป็นองค์แห่งความรู้ที่ส่งผ่านไปเป็นเวลาร้อยๆ ปี โดยสายโซ่ของครูผู้เป็นที่รู้จัก รักษาชุมชนแห่งศีลธรรมเอาไว้แม้เมื่อผู้ปกครองได้เปลี่ยนไป สถานที่แห่งการประกอบพิธีฮัจญ์คือนครมักกะฮ์และเยรูซาเล็มนั้นเป็นเสาหลักของโลกมนุษย์ที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง ถึงแม้ว่าอำนาจจะย้ายจากเมืองหนึ่งไปยังอีกเมืองหนึ่ง ความเชื่อในพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวผู้ทรงสร้างและคำจุนโลกก็สามารถให้ความหมายแก่การฟาดฟันของชะตากรรมได้

ภาคที่ 1

การเกิดขึ้นของโลกหนึ่ง

(ศตวรรษที่เจ็ด-สิบ)

ในตอนต้นของศตวรรษที่ 7 ขบวนการทางศาสนาขบวนการหนึ่งได้ปรากฏตัวขึ้นตรงชายขอบของอาณาจักรอันยิ่งใหญ่คืออาณาจักรของชาวไบแซนไทน์ (Byzantine) และชาวซาซาเนียน (Sasanian) ซึ่งมีอำนาจอยู่เหนือซีกตะวันตกของโลก ในนครมักกะฮ์ (Mecca) อันเป็นเมืองชนบทในอาระเบียตะวันตก มุฮัมมัดได้เริ่มต้นเรียกร้องให้ชายและหญิงมาสู่การปฏิรูปด้านศีลธรรมและการยอมตนต่อความประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งแสดงออกมาในสิ่งที่ท่านและสานุศิษย์ของท่านยอมรับว่าเป็นสารจากพระผู้เป็นเจ้าซึ่งเปิดเผยให้แก่ท่าน และต่อมาภายหลังได้ถูกบรรจุลงในคัมภีร์กุรอาน ในนามของศาสนาใหม่คือศาสนาอิสลามนี้กองทัพซึ่งเกณฑ์มาจากประชากรของอาระเบียสามารถพิชิตประเทศที่อยู่รอบๆ จึงได้ก่อตั้งอาณาจักรใหม่ขึ้นมาคืออาณาจักรที่ใช้ระบบกาหลิบ** (Caliphate) ซึ่งรวมเอาดินแดนส่วนใหญ่ของอาณาจักรไบแซนไทน์และดินแดนทั้งหมดของอาณาจักรซาซาเนียนแล้วได้ขยายจากเอเชียกลางไปจนถึงสเปน ศูนย์กลางแห่งอำนาจได้ย้ายจากอาระเบียไปสู่กรุงดามัสกัส (Damascas) ในซีเรียกลางใต้เคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อุมัยยาด*** (Umayyad) และจากนั้นก็ไปถึงกรุงแบกแดด ในอีรักภายใต้ราชวงศ์อับบาสิด**** (Abbasid)*

ในศตวรรษที่ 10 อาณาจักรเคาะลีฟะฮ์นี้ก็แตกสลายลง เคาะลีฟะฮ์ที่เป็นคู่แข่งขันก็ปรากฏตัวขึ้นในอียิปต์และสเปน แต่ความเป็นเอกภาพทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งสร้างขึ้นภายในอาณาจักรนั้นก็ยังคงดำเนินต่อไป ประชากรส่วนใหญ่กลายเป็นมุสลิม (นั่นคือเป็นผู้ถือศาสนาอิสลาม) ถึงแม้ว่าชาวยิว ชาวคริสเตียน และชุมชนอื่นๆ จะยังคงอยู่ต่อไปก็ตาม ภาษาอาหรับก็ได้แพร่หลายออกไป และได้กลายเป็นสื่อของวัฒนธรรมซึ่งรวมเอาส่วนประกอบต่างๆ จากขนบประเพณีของประชาชนที่ได้ซึมซับเข้าไปในโลกมุสลิมและแสดงตัวออกมาในวรรณกรรมและในระบบกฎหมาย เทววิทยาและจิตวิญญาณ ภายในบรรยากาศทางกายภาพต่างๆ นั้น สังคมมุสลิมได้สร้างสถาบันและรูปแบบที่เด่นเป็นพิเศษ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่าง

---

* ตัวสะกดที่ถูกต้องตามภาษาอาหรับคือ มักกะฮ์ (Maccah) ดังนั้นสำหรับคำคำนี้จะใช้ตามคำในภาษาอาหรับคือมักกะฮ์ (ผู้แปล)

** ต่อไปจะเรียกระบบกาหลิบ (Caliphate) ว่าระบบเคาะลีฟะฮ์ (Khalifah) และเรียกกาหลิบ (Caliph) ว่าเคาะลีฟะฮ์ ตามคำเดิมในภาษาอาหรับ (ผู้แปล)

*** เรียกตามภาษาอาหรับและชื่อที่ถูกต้องว่าอุมัยยะฮ์ซึ่งในการแปลเป็นภาษาไทยจะเรียกว่า อุมัยยะฮ์

**** เรียกตามภาษาอาหรับและชื่อที่ถูกต้องว่าอับบาสิยะฮ์ในการแปลเป็นภาษาไทยจะเรียกว่า อับบาสิยะฮ์

ประเทศต่างๆ ในบริเวณทะเลเมดิเตอเรเนียนและในมหาสมุทรอินเดียก่อให้เกิดระบบการค้าระบบหนึ่งขึ้นมาและก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านเกษตรกรรมและงานฝีมือ เป็นการปูพื้นฐานให้แก่ความเจริญเติบโตของเมืองใหญ่ต่างๆ ซึ่งมีอารยธรรมเมืองแสดงออกในรูปของอาคารบ้านเรือนแบบอิสลามที่โดดเด่น

บทที่ 1

อำนาจใหม่ในโลกเก่า

โลกที่ชาวอาหรับเข้ามาอยู่

โลกของอิบนุ ค็อลดูน (Ibn Khaldun) ต้องดูเหมือนว่าไม่มีที่สิ้นสุดสำหรับผู้ที่อยู่ขณะนั้นเป็นส่วนใหญ่ แต่ตัวอิบนุ ค็อลดูนเองรู้ว่ามันได้เข้ามาแทนที่โลกก่อนนั้น เมื่อ 700 ปีก่อนสมัยของเขา ประเทศต่างๆ ที่เขารู้จักมีโฉมหน้าต่างออกไปภายใต้อิทธิพลของ 'สองมหาอำนาจที่ใหญ่ที่สุดในสมัยนั้น'

ประเทศต่างๆ ในบริเวณทะเลเมดิเตอเรเนียนตกเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิโรมันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ผู้ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามชนบทเป็นผู้ผลิตข้าว ผลไม้ เหล้าองุ่น น้ำมัน และการค้าดำเนินไปตามเส้นทางทางทะเลที่สันติ ในเมืองใหญ่ๆ ชนชั้นร่ำรวยซึ่งมาจากแหล่งกำเนิดหลายแห่งได้มีส่วนร่วมอยู่ในวัฒนธรรมกรีกและละตินของจักรวรรดิ นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 4 ศูนย์กลางแห่งอำนาจของจักรวรรดินั้นได้เคลื่อนไปทางตะวันออก กรุงคอน สแตนติโนเปิล (Constantinople) กลายเป็นเมืองหลวงแทนกรุงโรม ที่นั่นจักรพรรดิคือศูนย์กลางแห่งความจงรักภักดีและเป็นสัญลักษณ์ของการรวมตัวเข้าด้วยกัน ในเวลาต่อมาได้มีสิ่งที่เรียกว่า 'การแบ่งเส้นขอบฟ้า' เกิดขึ้นซึ่งยังคงอยู่ต่อไปในรูปแบบอื่นๆ จนกระทั่งถึงสมัยของเรานี้ ในเยอรมนี อังกฤษ ฝรั่งเศส สเปนและอิตาลีเหนือ กษัตริย์ของคนป่าเถื่อนได้เข้ามาปกครอง ถึงแม้ว่าความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิโรมันยังคงมีอยู่ต่อไป อิตาลีใต้ ซิซิลี ชายฝั่งแอฟริกาเหนือ อียิปต์ ซีเรีย อะนาโตเลียและกรีซก็ยังคงตกอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงคอนสแตนติโนเปิลโดยตรง ในรูปแบบอันย่นย่อลงนี้จักรวรรดินี้มีความเป็นกรีกมากกว่าความเป็นโรมัน (ในระยะหลังเรียกกันโดยทั่วไปว่าจักรวรรดิ 'ไบเซนไทน์' มากกว่าจะเรียกกันว่าจักรวรรดิโรมันตามชื่อแรกของคอน สแตนติโนเปิลคือ ไบแซนติอุม) จักรพรรดิทำการปกครองโดยผ่านเข้าราชการที่พูดภาษากรีก เมืองใหญ่ๆ ทางแถบเมดิเตอเรเนียนตะวันออก คือ เมืองแอนติออค (Antioch) ในซีเรีย และอเล็กซานเดรีย (Alexandria) ในอียิปต์เป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมกรีกและได้ส่งชนชั้นนำในท้องถิ่นไปรับใช้จักรวรรดิ

ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงอันลึกซึ้งอีกอย่างหนึ่งคือ จักรวรรดินั้นกลายเป็นคริสเตียนมิใช่เพียงโดยคำสั่งอย่างเป็นทางการของผู้ปกครองเท่านั้น แต่เกิดจากการเปลี่ยนศาสนาในระดับต่างๆ ด้วย ประชาชนส่วนใหญ่เป็นคริสเตียน ถึงแม้ว่าจะมีปรัชญานอกศาสนาสอนอยู่ในโรงเรียนของนครเอเธนส์จนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 6 ก็ตาม ชุมชนชาวยิวอาศัยอยู่ในเมืองต่างๆ และความทรงจำถึงเทพเจ้านอกศาสนาก็ยังคงสิงอยู่ตามวิหารต่างๆ ที่เปลี่ยนมาเป็นโบสถ์คริสต์ คริสต์ศาสนาได้มอบมิติใหม่ให้แก่ความจงรักภักดีที่มีต่อจักรพรรดิ และกรอบใหม่แห่งเอกภาพสำหรับวัฒนธรรมท้องถิ่นของบรรดาผู้ที่ถูกปกครอง ความคิดและภาพพจน์ของคริสเตียนได้ถูกแสดงออกมาด้วยภาษาวรรณกรรมของภูมิภาคต่างๆ ของจักรวรรดิทั้งภาษากรีกในเมือง

ต่างๆ ภาษาอาร์เมเนียน (Armenian) ในอะนาโตเลียตะวันออก ภาษาซีรีแอก (Syriac) ในซีเรีย ภาษาคอป ติก (Coptic) ในอียิปต์ หลุมศพของนักบุญและสถานที่แสวงบุญแห่งอื่นๆ อาจเก็บรักษาความเชื่อถือและการปฏิบัติแบบโบราณของภูมิภาคนั้นไว้ในรูปแบบของคริสเตียน

สถาบันการปกครองตนเองในนครต่างๆ ของกรีกได้หายไปพร้อมกับการขยายตัวของการปกครองแบบอมาตยาธิปไตย แต่บิชอปแห่งนครสามารถเป็นผู้นำท้องถิ่นได้ เมื่อจักรพรรดิออกไปจากกรุงโรม บิชอปของนครคือ สันตะปาปาก็สามารถใช้อำนาจหน้าที่อย่างที่พระสังฆราชและพวกบิชอปในนครของโรมันตะวันออกทำให้ไม่ได้ พวกเขามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับรัฐบาลของจักรพรรดิ แต่ก็ยังคงแสดงความรู้สึกของท้องถิ่นและปกป้องผลประโยชน์ของท้องถิ่นต่อไป ผู้ถือสันโดษหรือนักบุญซึ่งแสดงปาฏิหาริย์ที่อาศัยอยู่ที่ชายขอบนครหรือตั้งถิ่นฐานอยู่ในแคว้นอะนาโตเลียหรือซีเรียก็เหมือนกัน พวกขาสามารถทำหน้าที่ผู้ตัดสินความขัดแย้งหรือเป็นปากเสียงให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น และพระในทะเลทรายอียิปต์ก็ให้ตัวอย่างทางสังคมที่แตกต่างไปจากโลกของเมืองที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา นอกจากคริสต์จักรออร์ธอดอกซ์ที่เป็นทางการแล้วก็ยังมีความเชื่ออื่นๆ ที่แตกต่างออกไปจากหลักการและการปฏิบัติของฝ่ายออร์ธอดอกซ์ซึ่งแสดงออกถึงความจงรักภักดีและความเป็นฝ่ายตรงข้ามกับอำนาจส่วนกลางของผู้ที่ใช้ภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษากรีก

ความแตกต่างสำคัญทางหลักคำสอนนั้นเกี่ยวกับลักษณะของพระคริสต์ สภาแห่งชาลซีดอน (Chalcedon) ใน ค.ศ. 451 ได้นิยามถึงบุคคลที่สองแห่งไตรภาคีว่ามีสองลักษณะคือเป็นทั้งพระเจ้าและมนุษย์ นี่เป็นรูปแบบซึ่งเป็นที่ยอมรับจากองค์กรคริสต์จักรหลักไม่ว่าจะเป็นในตะวันออกหรือตะวันตกและได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลของจักรพรรดิ ในสมัยต่อมาและอย่างค่อยเป็นค่อยไปเท่านั้น ได้เกิดการแบ่งแยกระหว่างคริสจักรซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องของอำนาจในอาณาเขตไบแซนไทน์ คือคริสต์จักรออร์ธอดอกซ์ตะวันออกซึ่งมีบรรดาสังฆราชเป็นประมุขทางศาสนากับผู้ที่อยู่ในยุโรปตะวันตกซึ่งถือว่าสันตะปาปาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด อย่างไรก็ตามมีชุมชนบางแห่งซึ่งถือว่าพระคริสต์มีลักษณะเดียวซึ่งประกอบขึ้นจากสองลักษณะ นี่คือคำสอนของนิกายโมโนฟีไซต์ (Monophysite) ซึ่งเป็นที่ยึดถือของคริสต์จักรอาร์เมเนียนในอะนาโตเลียชาวคริสเตียนเชื้อชาติอียิปต์เป็นส่วนมาก (รู้จักกันในนาม ‘ชาวคอปส์’ (Copts) อันเป็นชื่อโบราณของอียิปต์) และชาวพื้นเมืองคริสเตียนแห่งซีเรียจำนวนมากซึ่งพูดภาษาซีรีแอก (เรียกว่านิกายออร์โธดอกซ์ ของชาวซีเรียหรือ ‘ยาโคไบตส์’ – Jacobites ซึ่งมาจากชื่อของนักเทววิทยาผู้มีชื่อเสียงที่สุดของพวกเขา) ฝ่ายอื่นๆ ก็ได้แบ่งลักษณะทั้งสองนั้นออกอย่างชัดเจนยิ่งขึ้นเพื่อคงความเป็นมนุษย์อย่างเต็มที่ของพระเยซูไว้ และคิดว่าดำรัสของพระผู้เป็นเจ้านั้นอยู่ในพระเยซูผู้เป็นมนุษย์ มาตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิ นี่เป็นคำสอนของผู้ที่เรียกกันทั่วๆ ไปว่าพวกเนสโตเรียน (Nestorians) ซึ่งมาจากชื่อของนักคิดที่ตรงกับคำสอนนี้ ความเชื่อของพวกเขามีความสำคัญ

ที่สุดในหมู่ชาวคริสเตียนในอีรัก ซึ่งอยู่เลยไปจากชายแดนตะวันตกของจักรวรรดิไบแซนไทน์ ในคริสต์ศตวรรษที่ 7 ได้มีคนอีกกลุ่มหนึ่งปรากฏขึ้นซึ่งเป็นผลของความพยายามที่จะปรองดองกันระหว่างสถานภาพของพวกออร์ธอดอกซ์กับพวกโมโนฟีไซท์ นั่นคือกลุ่มพวกโมโนธีลีต (Monothelete) ผู้ที่ถือว่าพระคริสต์มีสองลักษณะ แต่มีเจตนารมณ์เดียว

ทางทิศตะวันตกของจักรวรรดิไบแซนไทน์ ข้ามแม่น้ำยูเฟรติสไปมีอาณาจักรอันยิ่งใหญ่อีกหนึ่งอาณาจักรตั้งอยู่ นั่นคือ อาณาจักรของชาวซาซาเนียน การปกครองของอาณาจักรนี้ได้ขยายออกไปเหนือแผ่นดินที่ในเวลานี้เรียกว่าอีหร่านและอีรัก* และขยายเข้าไปยังเอเชียกลาง ดินแดนซึ่งเวลานี้เรียกว่าอีหร่านหรือเปอร์เซียนั้นประกอบขึ้นมาจากดินแดนจำนวนหนึ่งที่มีวัฒนธรรมสูงและมีเมืองโบราณที่มีประชาชนมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน แบ่งแยกออกจากกันโดยที่ราบกว้างใหญ่หรือทะเลทราย ไม่มีแม่น้ำใหญ่ที่จะทำให้พวกเขาติดต่อกันได้ง่ายๆ มีบ้างเป็นครั้งคราวที่พวกเขาได้รวมตัวกันภายใต้ราชวงศ์ที่เข้มแข็งและยืนยง ราชวงศ์ล่าสุดคือราชวงศ์ของชาวซาซาเนียนอันเป็นราชวงศ์ที่อำนาจดั้งเดิมอยู่ในหมู่ประชาชนภาคใต้ของอีหร่านที่พูดภาษาเปอร์เซีย รัฐของพวกเขาเป็นรัฐแบบครอบครัวซึ่งปกครองโดยเจ้าหน้าที่เป็นลำดับชั้น และพวกเขาพยายามที่จะปูพื้นฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นเอกภาพและความจงรักภักดีด้วยการฟื้นฟูศาสนาโบราณของอีหร่านขึ้นมา ซึ่งโดยประเพณีแล้วเกี่ยวข้องอยู่กับคำสอนของท่านศาสดาโซโรแอสเตอร์ สำหรับศาสนานี้ จักรวาลคือสมรภูมิระหว่างจิตใจที่ดีกับจิตใจที่ชั่วร้ายภายใต้พระผู้เป็นเจ้าผู้สูงส่ง จิตใจฝ่ายดีจะเป็นผู้ชนะเสมอ แต่ชายและหญิงผู้มีคุณธรรมและมีความบริสุทธิ์ทางพิธีกรรมสามารถเร่งให้มีชัยชนะเร็วขึ้นได้

หลังจากอเล็กซานเดอร์มหาราชพิชิตอีหร่านในปี 334-33 ก่อนคริสต์ศักราชและนำเอาอีหร่านเข้ามามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับโลกเมดิเตอเรเนียนตะวันออก ความคิดจากโลกของกรีกได้เคลื่อนไปทางตะวันออกในขณะที่ความคิดของมานี (Mani) ครูผู้หนึ่งจากอีรักได้พยายามรวมเอาบรรดาศาสดาและครูทั้งหมดเข้าเป็นระบบของศาสนาหนึ่งเดียว (เรียกว่าลัทธิมานี – Manischaeism) ซึ่งเคลื่อนตัวไปทางตะวันตก ภายใต้ราชวงศ์ซาซาเนียนคำสอนที่เกี่ยวข้องกับโซโรแอสเตอร์นี้ได้รับการฟื้นฟูขึ้นในรูปของปรัชญาโดยมีการย้ำมากขึ้นในลัทธิทวิลักษณ์ (dualism) ของความดีและความชั่วพร้อมทั้งมีพระและการเคารพบูชาที่เป็นพิธีการ นี่คือสิ่งที่รู้จักกันว่าลัทธิมาซดา (Mazdaism) หรือลัทธิโซโรแอสเตอร์ (Zoroastrianism) ในฐานะที่เป็นศาสนาของรัฐ ลัทธิมาซดาจึงสนับสนุนอำนาจของผู้ปกครองซึ่งถือว่าเป็นกษัตริย์ผู้ทรงความยุติธรรม ผู้รักษาความกลมกลืนระหว่างชนชั้นที่แตกต่างของสังคม

---

* ชื่อที่ถูกต้องของประเทศอีหร่านคืออีหร่าน และอีรักคืออีรัก ดังนั้นในการแปลหนังสือเล่มนี้ผู้แปลจะใช้คำว่าอีหร่านแทนคำว่าอีหร่าน และอีรักแทนคำว่าอีรัก

เมืองหลวงของราชวงศ์ซาซาเนียนมิได้อยู่ในที่ราบสูงของอีหร่านแต่อยู่ที่เตซิฟอน (Tesiphon) ในอีรักภาคกลางซึ่งเป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์และมีประชาชนหนาแน่น เลี้ยงด้วยน้ำจากแม่น้ำไตกริสและยูเฟรติส นอกเหนือจากผู้ถือลัทธิโซโรแอสเตอร์และสาวกของมานีแล้ว อีรักยังมีชาวคริสเตียนจากคริสตจักรเนสโตเรียนผู้ที่มีความสำคัญในการรับใช้รัฐอีกด้วย บริเวณนี้ยังเป็นศูนย์กลางสำคัญของความรู้ทางศาสนาของชาวยิว และเป็นที่ลี้ภัยของนักปรัชญานอกศาสนาและนักวิทยาศาสตร์การแพทย์จากนครต่างๆ ของกรีกแห่งโลกเมดิเตอเรเนียนอีกด้วย ภาษาเปอร์เซียในรูปแบบต่างๆ ได้ขยายออกไปกว้างไกล รูปแบบในการเขียนที่ใช้อยู่ในเวลานั้นเรียกว่าปาห์ลาวี (Pahlavi) ภาษาอื่นที่แพร่หลายเช่นกันก็ได้แก่ ภาษาอารามาอิค (Aramaic) อันเป็นภาษาตระกูลเซมิติก (Semitic) ที่เกี่ยวข้องกับภาษาฮิบรู (Hebrew) และภาษาอาหรับ (Arabic) และเป็นภาษาที่ใช้อยู่ทั่วทั้งตะวันออกกลางในเวลานั้น ซีรีแอก (Syriac) ก็เป็นภาษาเซมิติกรูปแบบหนึ่ง

สองอาณาจักรนี้ยังรวมถึงดินแดนใหญ่ที่มีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานและมีวัฒนธรรมอันสูงส่งในซีกตะวันตกของโลก แต่เมื่อลงไปทางใต้ยังทั้งสองฝั่งของทะเลแดง (Red Sea) ก็มีสังคมอีกสองสังคมซึ่งมีขนบประเพณีของการรวบรวมอำนาจและอารยธรรมซึ่งรักษาไว้ได้โดยการเกษตรและการค้าระหว่างแถบมหาสมุทรอินเดีย (Indian Ocean) และแถบทะเลเมดิเตอเรเนียนสังคมหนึ่งคือ เอธิโอเปีย อันเป็นราชอาณาจักรโบราณซึ่งมีคริสต์ศาสนาในรูปแบบคอปติกเป็นศาสนาที่เป็นทางการ อีกสังคมหนึ่งคือเยเมนทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอาระเบียเป็นดินแดนที่เป็นหุบเขาที่อุดมสมบูรณ์ และเป็นจุดที่พักสำหรับการค้าในระยะไกลๆ ในสมัยหนึ่งรัฐเล็กๆ ในท้องถิ่นก็ได้ถูกรวมเข้ากับราชอาณาจักรขนาดใหญ่กว่าที่เริ่มอ่อนแอลงเมื่อการค้าตกต่ำลงในตอนต้นคริสตกาลแต่ได้รับการฟื้นฟูขึ้นในเวลาต่อมา ชาวเยเมนมีภาษาของตัวเองซึ่งแตกต่างไปจากภาษาอาหรับที่พูดกันในที่อื่นๆ ในอาระเบียและมีศาสนาของตนเอง คือการมีเพทเจ้าจำนวนมากซึ่งมีพระเป็นผู้รับใช้ในวัดอันเป็นสถานที่แห่งการแสวงบุญ การบวงสรวงเพื่อแก้บนและการสวดมนต์เป็นส่วนตัว ไม่ใช่เป็นกลุ่ม และยังเป็นศูนย์กลางของที่ดินใหญ่ๆ อีกด้วย ในศตวรรษหลังๆ ต่อมา อิทธิพลของคริสเตียนและยิวได้ลงมาจากซีเรียตามเส้นทางการค้าหรือข้ามทะเลมาจากเอธิโอเปีย ในศตวรรษที่ 6 ศูนย์กลางของศาสนาคริสต์ได้ถูกทำลายลงโดยกษัตริย์ที่ไปติดใจศาสนายูดาย (Judaism) แต่การรุกรานจากเอธิโอเปียได้ฟื้นฟูอิทธิพลบางประการของคริสเตียนขึ้นใหม่ ทั้งชาวไบแซนไตน์และชาวซาซาเนียนก็มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ในเหตุการณ์เหล่านี้

ระหว่างจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่ทางเหนือและราชอาณาจักรแห่งทะเลแดงนั้น มีดินแดนแบบที่ต่างออกไปตั้งอยู่ ส่วนใหญ่ของคาบสมุทรอาระเบียเป็นที่ราบหรือทะเลทรายที่มีโอเอซิสตั้งอยู่แยกจากกันซึ่งมีน้ำพอเพียงสำหรับการเพาะปลูกเป็นประจำ ผู้ที่อยู่ที่นั่นพูดภาษาอาหรับแบบท้องถิ่นต่างๆ และใช้วิถีชีวิตแบบต่างๆ บางคนเป็นพวกเร่ร่อนซึ่งเลี้ยงอูฐ แกะ หรือแพะใน

ท้องทุ่งโดยใช้แหล่งน้ำในทะเลทรายซึ่งมีอยู่น้อย คนเหล่านี้เป็นที่รู้จักกันมาแต่ดั้งเดิมว่าชาว 'เบดูอิน' บางพวกก็ตั้งถิ่นฐานด้วยการเพาะปลูกข้าวหรือต้นอินทผลัมในโอเอซิส หรือเป็นพ่อค้าและช่างฝีมือในเมืองเล็กๆ ที่มีตลาดค้าขาย บางคนก็ใช้วิถีชีวิตรวมกันมากกว่าหนึ่งแนวทาง ความสมดุลระหว่างพวกเร่ร่อนและคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่กับที่นั้นไม่มีความแน่นอน ถึงแม้ว่าพวกเขาจะเป็นประชากรกลุ่มน้อยแต่ก็เป็นพวกเร่ร่อนที่ขี่อูฐ มีการเคลื่อนไหวและพกพาอาวุธซึ่งเมื่อรวมกับกลุ่มพ่อค้าในเมืองก็มีอำนาจเหนือผู้เพาะปลูกและช่างฝีมือ ลักษณะพื้นฐานแห่งความกล้าหาญ มีน้ำใจ ภักดีต่อครอบครัว และภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของพวกเขาก็เป็นเรื่องที่มีอิทธิพลเช่นกัน พวกเขามิได้ถูกควบคุมโดยอำนาจอันมั่นคงที่มาจากการบีบบังคับ แต่ถูกนำโดยพวกหัวหน้าที่เป็นของตระกูลต่างๆ รอบๆ นั้น ซึ่งได้มีการรวมตัวกันกลายเป็นกลุ่มของผู้สนับสนุนที่ถาวรไม่มากก็น้อย แสดงความเหนียวแน่นและความจงรักภักดีในลักษณะของการมีบรรพบุรุษร่วมกัน กลุ่มเหล่านั้นโดยปกติเรียกว่าชาวเผ่า

อำนาจของผู้นำเผ่านั้นใช้จากโอเอซิสซึ่งพวกเขามีความเชื่อมโยงใกล้ชิดกับพ่อค้าที่ทำการค้าโดยอาศัยดินแดนที่ถูกชาวเผ่าควบคุม อย่างไรก็ตาม ในโอเอซิสตระกูลอื่นๆ ก็สามารถที่จะสร้างอำนาจชนิดต่างๆ ขึ้นมาได้โดยอาศัยพลังทางศาสนา ศาสนาของพวกผู้เลี้ยงสัตว์และผู้เพาะปลูกดูเหมือนจะไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน เทพเจ้าท้องถิ่นซึ่งคิดว่าเป็นอย่างเดียวกับวัตถุต่างๆ ในท้องฟ้านั้นถือกันว่ามีอยู่ในก้อนหิน ต้นไม้ และสิ่งธรรมชาติอย่างอื่น เชื่อกันว่าปีศาจดีและปีศาจเลวนั้นท่องเที่ยวไปในรูปร่างของสัตว์ต่างๆ พวกหมอดูก็อ้างว่าตนพูดด้วยลิ้นแห่งวิทยปัญญาเหนือธรรมชาติ มีผู้ออกความเห็นบนพื้นฐานของการปฏิบัติแบบสมัยใหม่ทางตอนใต้ของแหลมอาระเบียว่า เทพเจ้าต่างๆ นั้นอาศัยอยู่ในสักการสถาน *หะรอม* (haram) หรือที่หวงห้าม อันเป็นสถานที่หรือเมืองที่แยกออกมาจากความขัดแย้งของเผ่า ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการแสวงบุญ การบวงสรวง การพบปะและการพิพากษาชี้ขาด โดยมีตระกูลหนึ่งภายใต้การคุ้มครองของเผ่าเพื่อนบ้านเผ่าหนึ่งเป็นผู้คอยดูแล ตระกูลดังกล่าวสามารถมีอำนาจหรืออิทธิพลได้โดยการใช้สิทธิพิเศษทางศาสนาของตนอย่างชำนิชำนาญ ใช้บทบาทในฐานะผู้ตัดสินความขัดแย้งของเผ่า และใช้โอกาสต่างๆ เพื่อการค้าของตน

ทั่วทั้งโลกแห่งตะวันออกใกล้นี้สิ่งต่างๆ ได้เปลี่ยนไปมากในศตวรรษที่ 6 และต้นศตวรรษที่ 7 อาณาจักรไบแซนไทน์และซาซาเนียนติดพันอยู่ในสงครามอันยาวนานซึ่งกินเวลาจากปี ค.ศ. 540-629 โดยหยุดรบเป็นบางช่วง ส่วนใหญ่อาณาจักรทั้งสองนี้ต่อสู้อยู่ในซีเรียและอีรัก ในระยะเวลาหนึ่งกองทหารของชาวซาซาเนียนได้เดินทางมาไกลจนถึงทะเลเมดิเตอเรเนียน เข้าครอบครองเมืองแอนติออค (Astioch) และอเล็กซานเดรีย (Alexandria) รวมทั้งนครศักดิ์สิทธิ์แห่งเยรูซาเล็ม (Jeruselem) แต่ในทศวรรษ 620 พวกเขาถูกผลักไสกลับไปโดยจักรพรรดิเฮราคลิอุส (Heraclius) ในช่วงเวลาหนึ่งเช่นกัน การปกครองของราชวงศ์ซาซาเนียนได้ขยายออกไปจนถึงตะวันตกเฉียงใต้ของอาระเบีย ณ ที่ซึ่งราชอาณาจักร

ของเยเมนได้สูญเสียอำนาจส่วนใหญ่ที่มีอยู่แต่ก่อนเพราะการรุกรานจากเอธิโอเปียและความตกต่ำในด้านเกษตรกรรม สังคมต่างๆ ของผู้ตั้งหลักแหล่งซึ่งถูกปกครองโดยจักรวรรดิต่างๆ ล้วนเต็มไปด้วยปัญหาเกี่ยวกับความหมายของชีวิตและแนวทางที่ควรใช้ดำรงชีวิต ซึ่งแสดงออกในโวหารของศาสนาที่ยิ่งใหญ่ต่างๆ

อำนาจและอิทธิพลของอาณาจักรต่างๆ นั้นได้สัมผัสเข้าบางส่วนของคาบสมุทรอาระเบีย และเป็นเวลาหลายศตวรรษที่พวกอาหรับเร่ร่อนที่ทำการเลี้ยงสัตว์จากภาคเหนือและภาคกลางของคาบสมุทรได้เคลื่อนเข้าไปในชนบทของบริเวณซึ่งในเวลานี้มักเรียกกันว่า ดินแดนจันทร์เสี้ยวอันอุดมสมบูรณ์ (Fertile Crescent) ได้แก่ดินแดนชั้นในของซีเรีย และดินแดนที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำยูเฟรติสในอีรักตอนล่าง และบริเวณระหว่างแม่น้ำยูเฟรติสและไทรกริสในอีรักตอนบน (ญาซีเราะห์ – Jazira) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประชากรชาวอาหรับ พวกเขาได้นำเอาลักษณะพื้นฐานและรูปแบบการจัดการหน่วยสังคมมาพร้อมกับพวกเขาด้วย ผู้นำเผ่าบางคนเป็นผู้นำของเมืองที่มีโอเอซิสและถูกรัฐบาลของจักรวรรดิใช้กันคนเร่ร่อนอื่นๆ ให้อยู่ห่างจากดินแดนที่มีผู้ตั้งถิ่นฐานและใช้ให้เก็บภาษี ดังนั้นพวกเขาจึงสามารถจะสร้างหน่วยทางการเมืองที่มีความมั่นคงมากขึ้นขึ้นมาได้ ดังเช่นแคว้นลัคมิดส์ (Lukkmids) ซึ่งมีเมืองหลวงอยู่ที่เมืองฮิรอ (Hira) ในดินแดนซึ่งชาวซาซาเนียนมิได้ปกครองโดยตรง และดินแดนของพวกกอซซานิดส์ (Ghassanids) ในดินแดนที่จักรวรรดิไบแซนไทน์มิได้ปกครองโดยตรง ประชาชนของรัฐเหล่านี้มีความรู้ด้านการเมืองและการทหารและเปิดรับความคิดและความเชื่อซึ่งมาจากดินแดนของจักรวรรดิ ฮิรอเป็นศูนย์กลางของคริสเตียน จากรัฐเหล่านี้ จากเยเมนและโดยการเดินทางของพวกพ่อค้าตามเส้นทางการค้าด้วย ความรู้บางประการและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกและผู้ตั้งถิ่นฐานบางคนจากที่นั่นได้เข้ามาถึงอาระเบีย มีช่างฝีมือ พ่อค้าและเกษตรกรชาวยิวในโอเอซิสแห่งแคว้นหิญาซ (Hijaz) ในอาระเบียตะวันตก พระชาวคริสเตียนและผู้เปลี่ยนศาสนาในอาระเบีย กลางด้วย

ภาษาแห่งบทกวี

เป็นที่ปรากฏเช่นกันว่าความรู้สึกในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเติบโตขึ้นในหมู่ชาวเผ่าผู้ทำการเลี้ยงสัตว์ที่แสดงออกเป็นภาษากวีที่ใช้ร่วมกัน ซึ่งเกิดมาจากภาษาอาหรับท้องถิ่นต่างๆ เป็นภาษาแบบแผนพร้อมไวยากรณ์และคำศัพท์ที่ละเอียดประณีตซึ่งวิวัฒนาการขึ้นมาตามลำดับจากภาษาท้องถิ่นภาษาหนึ่งโดยเฉพาะ หรือบางทีก็อาจเป็นการผสมผสานกันของภาษาหลายภาษา ภาษาเช่นนี้ใช้โดยกวีจากกลุ่มเผ่าที่แตกต่างกัน หรือที่มาจากเมืองโอเอซิส บทกวีของพวกเขาอาจพัฒนาขึ้นมาจากการใช้ภาษาที่มีจังหวะ ความสูงส่งและคล้องจองซึ่งใช้ในการสวดหรือคาถาศักดิ์สิทธิ์ แต่ภาษาที่ตกทอดมาถึงเรานั้นไม่มีลักษณะป่าเถื่อน มันเป็นผลิตผลของขนบประเพณีที่สะสมกันมาช้านาน ซึ่งไม่ได้มีอยู่แต่ในการชุมนุมของเผ่าและเมืองที่เป็นตลาดเท่านั้น แต่ยังมีในราชสำนัก

ของราชวงศ์อาหรับตามชายแดนของจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแคว้นฮิรอบนฝั่งแม่น้ำยู เฟรติสซึ่งเปิดรับอิทธิพลคริสเตียนและอิทธิพลของลัทธิมาซดาดังที่เป็นอยู่นั้น

ระเบียบแบบแผนด้านบทกวีซึ่งเกิดจากจารีตนี้มีความประณีตบรรจง รูปแบบของบทกวีที่มีค่าสูงสุดคือ บทกวีสำหรับร้องหรือ*กอซิเฎาะฮ์* (*gasida*) อันเป็นบทกวีที่มีความยาวถึง 100 บรรทัด เขียนขึ้นในฉันทลักษณ์ที่ได้รับการยอมรับ มีการสัมผัสอย่างเดียวกันตลอดบทกวีนั้น แต่ละบรรทัดประกอบด้วยสองวรรค คำสัมผัสมีอยู่ในวรรคทั้งสองในบรรทัดแรก แต่มีเฉพาะในวรรคหลังของบรรทัดต่อๆ ไป โดยทั่วไปหนึ่งบรรทัดก็คือหน่วยหนึ่งของความหมาย หาได้ยากที่จะมีความจากบรรทัดหนึ่งต่อเนื่องอยู่ในบรรทัดต่อไป แต่ก็มิได้กีดกันความต่อเนื่องของความคิดหรือความรู้สึกจากบรรทัดหนึ่งไปยังอีกบรรทัดหนึ่งและตลอดบทกวีทั้งบท

ไม่มีการเขียนบทกวีเป็นลายลักษณ์อักษรถึงแม้ว่าจะทำเช่นนั้นได้ก็ตาม เพราะว่าในคาบสมุทรนั้นก็รู้จักการเขียนอยู่แล้ว เช่นข้อความที่จารึกไว้ในภาษาของอาระเบียภาคใต้ที่สามารถย้อนกลับไปได้หลายร้อยปี ข้อความที่จารึกไว้เป็นภาษาอาหรับในระยะแรกสุดซึ่งอยู่ในรูปตัวอักษรแบบอรามาอิกนั้น สามารถย้อนกลับไปได้ถึงศตวรรษที่ 4 และต่อมาตัวอักษรภาษาอาหรับก็พัฒนาขึ้น นอกจากการเขียนคำจารึกแล้ว งานเขียนอาจจะใช้ได้เป็นอย่างดีในการค้าขายทางไกล อย่างไรก็ดีบทกวีถูกประพันธ์ขึ้นเพื่อจะอ่านในที่สาธารณะ อาจจะอ่านโดยกวีเองหรือโดย*เราะวี* (*rawi*) คือผู้ท่องบทกวีก็ได้ เหตุนี้จึงหมายถึงว่าความรู้สึกจะถูกถ่ายทอดลงในบรรทัดเป็นหน่วยหนึ่งของถ้อยคำซึ่งผู้ฟังสามารถจับความหมายได้ และผู้แสดงทุกคนมีเอกลักษณ์ของตนเองและแตกต่างจากคนอื่น กวีหรือ *เราะวี* มีขอบเขตที่จะแต่งทันควันภายในกรอบของรูปแบบและแบบแผนของถ้อยคำที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไป รวมทั้งการใช้ถ้อยคำบางถ้อยคำหรือการผสมผสานถ้อยคำเหล่านั้นเพื่อจะแสดงความคิดหรือความรู้สึกบางประการ เพราะฉะนั้นจึงอาจจะไม่มีบทกวีฉบับแท้จริงอยู่แม้แต่บทเดียว เมื่อบทกวีเหล่านั้นตกทอดมาถึงพวกเราจึงได้มีการผลิตต้นฉบับขึ้นภายหลังโดยนักภาษาศาสตร์หรือนักวิจารณ์วรรณกรรมในรูปของมาตรฐานทางภาษาหรือบทกวีในสมัยของพวกเขาเอง ในกระบวนการดังกล่าว พวกเขาอาจนำเอาส่วนประกอบใหม่ๆ เข้ามาสู่บทกวีเหล่านั้นด้วยก็ได้และอาจเปลี่ยนภาษาให้เหมาะสมกับความคิดของพวกเขาว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และแม้กระทั่งอาจจะวางรูป *กอซิเฎาะฮ์* ขึ้นมาใหม่ด้วยการผสมผสานบทกวีสั้นๆ ชิ้นต่างๆ เข้าด้วยกัน ในช่วงทศวรรษ 1920 นักวิชาการสองคน คนหนึ่งเป็นชาวอังกฤษ อีกคนหนึ่งเป็นชาวอียิปต์ได้สร้างทฤษฎีขึ้นมาจากข้อเท็จจริงดังกล่าวแล้วว่าบทกวีเหล่านั้นเป็นผลิตผลของสมัยหลัง แต่ตอนนี้ผู้ที่ทำการศึกษาเรื่องนี้ส่วนใหญ่จะเห็นด้วยว่าโดยเนื้อหาแล้วบทกวีมาจากสมัยที่กวีเขียนขึ้นแต่เดิม

ในหมู่นักวิชาการและนักวิจารณ์สมัยต่อมานั้น นับเป็นเรื่องธรรมดาที่จะกล่าวถึงบทกวีบางบทในบรรดาบทกวีที่หลงเหลืออยู่มากมายว่าเป็นตัวอย่างอันยอดเยี่ยมของบทกวีอาหรับโบราณ

บทกวีเหล่านี้ถูกเรียกว่า *มุอัลละกอต* (*Muallaqat*)* หรือ 'บทกวีที่เขียนค้าง' อันเป็นชื่อซึ่งที่มาและความหมายยังคลุมเครืออยู่ กวีซึ่งเขียนบทกวีเหล่านี้ได้แก่ ลาบิด สุฮัยร์ อิมรุลก็อยส์ (Labid, Zuhayr, Imur'l – Qays) และกวีอื่นๆ อีก 6 คนซึ่งถือกันว่าเป็นครูผู้ยิ่งใหญ่ของศิลปะนี้ เป็นประเพณีที่จะเรียกบทกวีของสมัยนี้ว่า *ดิวาน (Diwan)* ของชาวอาหรับ เป็นการบันทึกในสิ่งที่พวกเขาได้กระทำหรือเป็นการแสดงถึงการรวบรวมความทรงจำของพวกเขา แต่ก็ยังมีรอยประทับแห่งบุคลิกภาพของกวีแต่ละคนอยู่ในบทกวีด้วย

นักวิจารณ์และนักวิชาการในสมัยต่อมานั้นคุ้นเคยในการแยกความแตกต่างของส่วนประกอบ 3 ประการของ *กอซิเฎาะฮ์* แต่นี่เป็นการวางรูปแบบให้แก่ข้อปฏิบัติหลวมๆ และหลากหลาย บทกวีนั้นมักจะเริ่มต้นด้วยการรำลึกถึงสถานที่ซึ่งกวีเคยอยู่ ซึ่งอาจจะเป็นการรำลึกถึงความรักที่สูญเสียไปด้วย โดยที่อารมณ์มิได้ข้องเกี่ยวกับเรื่องความพิศวาทมากเท่ากับการรำลึกถึงความไม่ยั่งยืนแห่งชีวิตมนุษย์ ดังเช่น

บ้านเรือนเหล่านี้ล้วนแต่ถูกทิ้งให้รกร้าง สถานที่ต่างๆ ที่เราหยุดพักและที่พวกเราตั้งค่ายพักอยู่ในมีนา ฆอว์ลและริญาน ทั้งฆอว์ลและริญานต่างก็ถูกทอดทิ้ง ในทางน้ำที่รอยยานนั้นท้องแม่น้ำเปล่าเปลือยและราบเรียบเหมือนกับรอยเขียนถูกเก็บรักษาไว้บนหิน มูลสัตว์ซึ่งกลายเป็นสีดำกองอยู่อย่างไม่ถูกรบกวนนับตั้งแต่บรรดาผู้ที่อยู่ที่นั่นได้จากไป กาลเวลาหลายขวบปีได้ผ่านพ้นไปเหนือเจ้าสิ่งนั้น ทั้งขวบปีของเดือนอันศักดิ์สิทธิ์และธรรมดา สายธารซึ่งดวงดาวทำให้ไหลไปหล่อเลี้ยงมัน และมันได้รับการทำนุบำรุงด้วยน้ำจากเมฆฝนทั้งที่ตกลงมาอย่างหนักและประโปรยมาเบาๆ หมู่เมฆยามค่ำคืน หมู่เมฆที่ครอบคลุมท้องฟ้ายามเช้าและหมู่เมฆยามเย็นซึ่งเสียงของมันตอบรับกันและกัน

หลังจากนี้ก็อาจมีการเดินทางบนหลังอูฐซึ่งกวีจะบรรยายถึงเรื่องอูฐ แถบชนบทและการล่าสัตว์และกล่าวเป็นนัยๆ ถึงเรื่องที่ความเข้มแข็งและความมั่นใจของเขากลับมาใหม่เมื่อถูกทดสอบด้วยพลังแห่งธรรมชาติ บทกวีอาจจะจบลงด้วยการสรรเสริญเผ่าของกวีเองดังนี้

ได้มีการสร้างบ้านหลังสูงขึ้นสำหรับพวกเรา ทั้งคนหนุ่มสาวและแก่ชราต่างก็พยายามที่จะยื่นมือออกไปให้ถึงความสูงของมัน... พวกเขาคือผู้ที่ต่อสู้เมื่อเผ่าตกอยู่ในความทุกข์โศก ทั้งอัศวินและผู้ชี้ขาด พวกเขาเป็นเหมือนกับฤดูใบไม้ผลิสำหรับผู้ที่แสวงหาความช่วยเหลือจากพวกเขา หรือสำหรับหญิงหม้ายซึ่งขวบปีของความโศกเศร้ายาวนาน พวกเขาเป็นเผ่าพันธุ์เช่นนั้น ความอิจฉาริษยาไม่อาจทำอันตรายพวกเขาได้ และไม่มีคนใดในหมู่พวกเขาที่ไร้คุณค่าพอที่จะไปกับศัตรู

อย่างไรก็ตาม ภายใต้การสรรเสริญและการโอ้อวดนั้น บางครั้งก็จะได้ยินสำเนียงอีกอย่างหนึ่งที่พูดถึงขีดจำกัดแห่งความเข้มแข็งของมนุษย์เมื่อเผชิญหน้ากับธรรมชาติที่เต็มไปด้วยอำนาจทุกอย่าง ดังนี้

ข้าเหนื่อยอ่อนจากภารกิจของชีวิต ไม่ผิดอะไรหรอก ใครก็ตามที่มีชีวิตอยู่ในวัยแปดสิบย่อมรู้สึกเหนื่อยอ่อน ข้ารู้ว่าอะไรกำลังจะเกิดขึ้นในวันนี้ และอะไรได้เกิดขึ้นเมื่อวานนี้ แต่ข้าไม่อาจบอกได้ว่าพรุ่งนี้จะ

---

* มุอัลละกอต เป็นบทกวีชั้นยอดเยี่ยมซึ่งชนะการแข่งขันในยุคก่อนอิสลาม บทกวีที่ชนะการแข่งขันนี้จะถูกนำไปแขวนไว้ที่ กะอ์บะฮ์ - ผู้แปล

นำอะไรมา ข้าได้เห็นชะตากรรมกระทืบเท้าเหมือนกับอูฐในความมืด ผู้ที่มันแตะต้องก็จะถูกฆ่าและผู้ที่มันข้ามไปก็จะอยู่ต่อไปเพื่อจะแก่ชราลง

มุฮัมมัดกับอิสลาม

ในตอนต้นศตวรรษที่ 7 ได้มีการผสมผสานกันของโลกที่มีผู้ตั้งถิ่นฐานอยู่ซึ่งสูญเสียบางอย่างในความเข้มแข็งและความมั่นใจไป กับอีกโลกหนึ่งตรงชายแดนซึ่งมีการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดกับเพื่อนบ้านทางเหนือและเปิดตัวเองสู่วัฒนธรรมของคนเหล่านั้น การพบปะที่ส่งผลมากระหว่างโลกทั้งสองนี้เกิดขึ้นในตอนกลางของศตวรรษนั้น ได้มีการสร้างระเบียบใหม่ทางการเมืองขึ้นซึ่งรวมเอาคาบสมุทรอาระเบียทั้งหมด ดินแดนทั้งมวลของชาวซาซาเนียนและมณฑลซีเรียและอียิปต์แห่งจักรวรรดิไบแซนไตน์ พรมแดนดั้งเดิมถูกลบทิ้งไป และพรมแดนใหม่ถูกสร้างขึ้นมา ในระเบียบใหม่นี้กลุ่มผู้ปกครองมิได้เป็นชาวอาณาจักรต่างๆ แต่เป็นชาวอาหรับจากอาระเบียตะวันตกและจากนครมักกะฮ์เป็นส่วนมาก

ก่อนสิ้นศตวรรษที่ 7 กลุ่มผู้ปกครองชาวอาหรับได้ชี้ว่าระเบียบใหม่นี้เป็นการวิวรณ์ที่พระผู้เป็นเจ้าทรงประทานให้แก่มุฮัมมัด (Muhammad) ผู้เป็นพลเมืองคนหนึ่งของนครมักกะฮ์ ในรูปของคัมภีร์อันประเสริฐคือ กุรอาน อันเป็นการวิวรณ์ซึ่งเป็นการทำให้คัมภีร์ต่างๆ ที่ทรงมอบให้ไว้แก่ศาสดาหรือผู้ถือสารของพระผู้เป็นเจ้าคนก่อนๆ สมบูรณ์ครบถ้วน และก่อให้เกิดศาสนาใหม่คือศาสนาอิสลาม แยกออกจากศาสนายูดายและคริสต์ศาสนา ยังมีเนื้อที่สำหรับการอภิปรายอย่างเป็นวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาของความเชื่อเหล่านี้ แหล่งข้อมูลภาษาอาหรับที่กล่าวถึงชีวิตของมุฮัมมัดและการก่อรูปของชุมชนรอบตัวเขานั้นมีมาในตอนหลัง นักเขียนชีวประวัติคนแรกที่เรารู้จักนั้น มิได้เขียนงานของเขาจนกระทั่งหลังการเสียชีวิตของมุฮัมมัดผ่านไปมากกว่าหนึ่งศตวรรษแล้ว แหล่งข้อมูลที่ได้เขียนขึ้นในภาษาอื่นๆ นั้นยืนยันอย่างเต็มที่ในเรื่องที่ชาวอาหรับพิชิตจักรวรรดิหนึ่ง แต่สิ่งที่พวกเขาพูดถึงเกี่ยวกับภารกิจของมุฮัมมัดนั้นแตกต่างไปจากที่จารีตของชาวมุสลิมกล่าวถึง และยังคงจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาและถกเถียงกันต่อไป อีกด้านหนึ่งดูไม่น่าสงสัยว่าโดยเนื้อหากุรอานคือเอกสารของอาระเบียในศตวรรษที่ 7 ถึงแม้ว่าอาจจะใช้เวลาอยู่บ้างในการเข้าสู่รูปแบบวรรณกรรมที่แน่นอน ยิ่งกว่านั้นดูเหมือนจะมีส่วนประกอบอยู่ในชีวประวัติและประวัติศาสตร์เก่าๆ ซึ่งไม่น่าจะมีการประดิษฐ์ขึ้นเอง ไม่สงสัยเลยว่างานเขียนเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในระยะหลังๆ ในการที่จะทำให้ศาสดามุฮัมมัดดูเหมาะกับแบบอย่างของนักบุญแห่งตะวันออกใกล้และแบบอย่างของชาวอาหรับในความเป็นชายผู้มีเชื้อสายอันดีงามสูงส่ง และยังสะท้อนให้เห็นความขัดแย้งในคำสอนที่เกิดในกาลเวลาและสถานที่ที่มันถูกแต่งขึ้นคืออีรัก ในศตวรรษที่ 8 ด้วย อย่างไรก็ตามข้อเขียนเหล่านี้บรรจุข้อเท็จจริงเกี่ยวกับชีวิตของมุฮัมมัด ครอบครัวของท่านและมิตรสหายที่ยากที่จะประดิษฐ์ขึ้น ดังนั้นจึงดูเหมือนว่าเป็นการดีที่สุดที่จะเชื่อตาม

เรื่องราวดั้งเดิมเกี่ยวกับกำเนิดของอิสลาม ถึงแม้ว่าจะต้องระมัดระวังอยู่บ้างก็ตาม การทำเช่นนั้นมีประโยชน์เนื่องจากเรื่องราวนั้นและเนื้อหาของกุรอานยังดำรงอยู่ต่อไปโดยมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาน้อยมากในความคิดและจินตนาการของผู้ศรัทธาในศาสนาอิสลาม การทำดังนั้นจะทำให้สามารถเข้าใจทรรศนะในเรื่องประวัติศาสตร์ของพวกเขาและสิ่งที่ชีวิตมนุษย์ควรจะเป็น

ส่วนที่คลุมเครือที่สุดในชีวิตมุฮัมมัด ตามที่นักเขียนชีวประวัติบรรยายไว้นั้นก็คือเรื่องของชีวิตช่วงต้นของท่าน พวกเขาบอกเราว่าท่านเกิดที่นครมักกะฮ์อันเป็นเมืองหนึ่งในอาระเบียตะวันตก บางทีอาจจะในปี ค.ศ. 570 หรือใกล้ๆ กันนั้น ครอบครัวของท่านอยู่ในเผ่ากุร็อยช์ (Quraysh) แม้ว่าจะไม่ได้เป็นส่วนที่มีอำนาจมากที่สุดของเผ่านี้ก็ตาม สมาชิกของเผ่าเป็นพ่อค้าผู้ซึ่งมีข้อตกลงกับเผ่าผู้เลี้ยงสัตว์รอบๆ นครมักกะฮ์และมีความสัมพันธ์กับซีเรียและอาระเบียตะวันตกเฉียงใต้ด้วย พวกเขายังได้รับการกล่าวถึงอีกว่าเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับสักการะสถานศักดิ์สิทธิ์ของเมืองคือ กะอ์บะฮ์ที่ซึ่งรูปเคารพของเทพเจ้าในท้องถิ่นถูกเก็บรักษาไว้ มุฮัมมัดแต่งงานกับเคาะดีญะฮ์ผู้เป็นหม้ายที่มีอาชีพค้าขายและท่านเป็นผู้ดูแลธุรกิจของนาง มีเกร็ดพงศาวดารต่างๆ ที่ถูกบันทึกไว้โดยผู้ที่ต่อมาได้เขียนชีวิตของท่านซึ่งบรรยายถึงโลกที่กำลังรอคอยผู้นำทางและคนผู้หนึ่งที่แสวงหาภารกิจ ผู้แสวงหาพระผู้เป็นเจ้าได้แสดงความปรารถนาที่จะได้รับการสอนโดยกล่าวออกมาว่า ‘โอ้พระผู้เป็นเจ้า หากข้าพระองค์รู้ว่าพระองค์ทรงปรารถนาที่จะได้รับการเคารพภักดีเช่นใด ข้าพระองค์ก็จะเคารพภักดีพระองค์เช่นนั้น แต่ข้าพระองค์หารู้ไม่’ พวกพระยิว พระคริสเตียนและโหรชาวอาหรับได้ทำนายถึงการมาของศาสดาผู้หนึ่งพระรูปหนึ่งที่ มุฮัมมัดได้พบในขณะเดินทางไปค้าขายที่ซีเรียใต้ ‘ได้มองไปที่หลังของท่านแล้วจะได้เห็นเครื่องหมายแห่งความเป็นศาสดาอยู่ระหว่างไหล่ของท่าน’ สิ่งต่างๆ ในธรรมชาติได้ทำการเคารพท่าน ‘ไม่มีก้อนหินหรือต้นไม้ใดที่ท่านผ่านไป ที่จะไม่กล่าวว่า ‘สันติสุขจงมีแด่ท่าน โอ้สาวกแห่งพระผู้เป็นเจ้า!’

ท่านได้กลายเป็นผู้ที่สัญจรไปอย่างโดดเดี่ยวท่ามกลางหินผาต่างๆ และแล้ววันหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นตอนที่ท่านอายุประมาณสี่สิบปีก็มีอะไรบางอย่างเกิดขึ้น ท่านได้ติดต่อกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นที่รู้จักในคนรุ่นหลังว่าคือค่ำคืนแห่งอำนาจหรือค่ำคืนแห่งการเปลี่ยนชตากรรมของโลก ในคำแปลฉบับหนึ่งกล่าวว่า ทูตสวรรค์ได้ปรากฏตัวขึ้นในรูปของชายคนหนึ่งที่ขอบฟ้า เรียกร้องท่านให้เป็นศาสนทูตของพระผู้เป็นเจ้า ในอีกเล่มหนึ่งกล่าวว่าท่านได้ยินเสียงเรียกของทูตสวรรค์ที่สั่งให้ท่านอ่าน ท่านจึงถามว่า ‘จะให้ฉันอ่านอะไรหรือ?’ ก็มีเสียงกล่าวขึ้นว่า

จงอ่าน ในนามของพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงสร้าง
ทรงสร้างมนุษย์มาจากก้อนเลือด

จงอ่าน และพระผู้อภิบาลของเจ้านั้นเป็นผู้ที่อารีที่สุด
ผู้ทรงสอนมนุษย์ด้วยปากกา
ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้

ณ จุดนี้เองได้ปรากฏเหตุการณ์ซึ่งรู้จักกันในชีวิตของคนอื่นๆ ที่อ้างว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติ ข้ออ้างนี้ได้รับการยอมรับโดยบางคนที่ได้รับการบอกเล่า และการยอมรับนี้ได้ยืนยังถึงสิ่งที่อยู่ในใจของท่านซึ่งเป็นผู้บอก ผู้ที่ให้การยอมรับมีจำนวนน้อย และรวมถึงเคาะดีญะฮ์ภรรยาของท่านด้วย 'จงยินดีเถิด โอ้บุตรชายแห่งลุงของฉัน จงเป็นผู้มีหัวใจที่ดี ในนามแห่งผู้ที่ดวงวิญญาณของเคาะดีญะฮ์อยู่ในมือของพระองค์ ดิฉันหวังว่าท่านจะเป็นศาสดาแห่งประชาชนของพระองค์

นับจากนี้ไปมุฮัมมัดก็ได้เริ่มบอกกับบรรดาผู้ที่ยึดมั่นในตัวท่านถึงสารของพระผู้เป็นเจ้าอย่างต่อเนื่อง ซึ่งท่านเชื่อว่าทูตสวรรค์ของพระผู้เป็นเจ้าได้เปิดเผยให้แก่ท่าน โลกนี้จะต้องสิ้นสุดลง พระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงอำนาจทั้งมวล ทรงเป็นผู้สร้างมนุษย์และจะเป็นผู้พิพากษาพวกเขาทั้งหมดด้วย ความสุขแห่งสรวงสวรรค์และความปวดร้าวแห่งนรกได้รับการบรรยายอย่างมีสีสัน และเห็นภาพ หากว่าในชีวิตของพวกเขา พวกเขาได้มอบตนต่อเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้า พวกเขาก็สามารถไว้วางใจในความเมตตาของพระองค์เมื่อพวกเขาถูกพิพากษา และพระผู้เป็นเจ้าทรงมีเจตนารมณ์ว่า พวกเขาจะต้องแสดงความกตัญญูรู้คุณด้วยการสวดอ้อนวอน* เป็นประจำ และปฏิบัติตามอย่างอื่นๆ ด้วย และด้วยการมีความเมตตากรุณาและการยับยั้งชั่งใจในเรื่องเพศ ชื่อที่ใช้สำหรับพระผู้เป็นเจ้าก็คือ อัลลอฮ์ (Allah) ซึ่งเป็นชื่อที่ใช้อยู่แล้วสำหรับเทพเจ้าท้องถิ่นองค์หนึ่ง (ในเวลานี้ชาวยิวและคริสเตียนผู้พูดภาษาอาหรับยังใช้เรียกพระผู้เป็นเจ้า) บรรดาผู้ที่ยอมตนต่อเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้านั้นในที่สุดเรียกว่ามุสลิม ส่วนอิสลามอันเป็นชื่อศาสนาของพวกเขานั้นมาจากรากศัพท์เดียวกัน

ครั้นแล้วก็ค่อยๆ มีผู้ศรัทธากลุ่มเล็กๆ มารวมตัวกันอยู่รอบๆ มุฮัมมัด สมาชิกหนุ่มๆ สองสามคนจากครอบครัวต่างๆ ของเผ่ากุร็อยช์ซึ่งมีอิทธิพล สมาชิกบางคนของครอบครัวเล็กๆ ผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ของเผ่าอื่นๆ ผู้ขอเข้าอยู่ภายใต้การคุ้มครองของเผ่ากุร็อยช์ รวมทั้งช่างฝีมือและทาสบางคน เมื่อการสนับสนุนมุฮัมมัดมีมากขึ้นความสัมพันธ์ของท่านกับครอบครัวชั้นนำของเผ่ากุร็อยช์ได้เสื่อมทรามลง พวกเขาไม่ยอมรับข้ออ้างในการเป็นศาสนทูตของพระผู้เป็นเจ้าของท่าน และมองท่านว่าเป็นผู้หนึ่งที่มารุกรานวิถีชีวิตของพวกเขา 'โอ้อะบู ฏอลิบ' พวกเขาพูดกับลุงของท่านซึ่งเป็นผู้คุ้มครองของพวกเขา 'หลานของท่านได้สาปแช่งเทพเจ้าของเรา ดูหมิ่นศาสนาของเรา เยาะเย้ยวิถีชีวิตของเรา และกล่าวหาบรรพบุรุษของเราว่ากระทำผิด' สถานการณ์

---

* ต่อไปนี้จะเรียกว่าการละหมาดหรือนมาซ

ของท่านทรุดลงอีกเมื่อเคาะดีญะฮ์ภรรยาของท่านและอะบู ฏอลิบ (Abu Talib) เสียชีวิตลงในปีเดียวกัน

เมื่อคำสอนของท่านพัฒนาขึ้น ความแตกต่างจากความเชื่อที่เคยยอมรับกันก็ปรากฏชัดเจนขึ้น รูปเคารพของเทพเจ้าและพิธีการที่เกี่ยวข้องอยู่กับสิ่งเหล่านั้นถูกโจมตี รูปแบบใหม่ของการเคารพได้รับการนำมาใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการละหมาดร่วมกันเป็นประจำรวมทั้งการกระทำที่ดีแบบใหม่ๆ ท่านได้วางตัวของท่านเองตามแนวทางจารีตของบรรดาศาสดาของยิวและคริสเตียนโดยเปิดเผยยิ่งขึ้น

ในที่สุดสถานภาพของท่านยิ่งลำบากขึ้น จนในปี ค.ศ.622 ท่านจึงออกจากนครมักกะฮ์ไปยังหมู่บ้านแห่งหนึ่งในโอเอซิสซึ่งอยู่ห่างไปทางเหนือ 200 ไมล์คือ เมืองยัษริบ (Yathrib) ซึ่งในอนาคตกลายเป็นที่รู้จักกันในชื่อ มะดีนะฮ์ ผู้คนจากเมืองยัษริบซึ่งเดินทางมานครมักกะฮ์เพื่อทำการค้าขายได้เป็นผู้เตรียมปูทางไว้ พวกเขาสังกัดอยู่ในเผ่าสองเผ่าและต้องการผู้ตัดสินในความขัดแย้งเกี่ยวกับเผ่า ด้วยการอาศัยอยู่อย่างเคียบบ่าเคียงไหล่กับชนชาวยิวในโอเอซิสแห่งนั้น พวกเขาพร้อมที่จะยอมรับคำสอนที่แสดงโดยศาสดาและคัมภีร์อันประเสริฐ การย้ายมาสู่นครมะดีนะฮ์ซึ่งคนรุ่นหลังถือว่าเป็นการเริ่มต้นของศักราชมุสลิมที่รู้จักกันในนามว่าฮิจเราะฮ์ (Hijra) คำนี้มิได้มีความหมายในทางลบ คือการหนีมาจากนครมักกะฮ์เท่านั้น แต่เป็นไปในทางบวกด้วย คือการแสวงหาความคุ้มครองด้วยการตั้งหลักแหล่งในอื่นซึ่งไม่ใช่ของตัวเอง ในศตวรรษต่อๆ มาของอิสลาม คำนี้ยังใช้ในความหมายว่าการยกเลิกการเป็นคนนอกศาสนาหรือการเป็นชุมชนที่ชั่วร้ายด้วยการมีชีวิตอยู่ตามคำสอนด้านศีลธรรมของอิสลามอีกด้วย นักเขียนชีวประวัติในระยะแรกๆ ได้รักษาต้นฉบับของข้อตกลงซึ่งกล่าวกันว่าได้จัดทำขึ้นระหว่างมุฮัมมัดและสานุศิษย์ของท่านฝ่ายหนึ่ง กับเผ่าที่สำคัญสองเผ่าร่วมกับชาวยิวบางกลุ่มอีกฝ่ายหนึ่ง นับเป็นข้อตกลงที่เหมือนกันกับข้อตกลงที่ได้กระทำขึ้นในอาระเบียใต้สมัยใหม่เมื่อมีการสร้าง *หะรอม*[*] ขึ้น แต่ละฝ่ายจะต้องรักษากฎหมายและประเพณีของตัวเอง แต่บริเวณทั้งหมดของ *หะรอม* จะต้องเป็นบริเวณที่มีสันติ ข้อวิวาทจะไม่ได้รับการแก้ไขด้วยการใช้กำลัง แต่จะถูกตัดสินโดย ‘พระผู้เป็นเจ้าและมุฮัมมัด’ และพันธมิตรจะปฏิบัติการร่วมกันเพื่อต่อต้านผู้ทำลายสันติภาพ

จากนครมะดีนะฮ์ มุฮัมมัดได้เริ่มรวบรวมอำนาจที่แผ่รัศมีผ่านโอเอซิสและทะเลทรายที่ล้อมรอบอยู่ ในไม่ช้าท่านก็ถูกดึงเข้าสู่การต่อสู้ด้วยอาวุธกับเผ่ากุร็อยช์ อาจจะเพื่อควบคุมเส้นทางการค้าและในเส้นทางของการต่อสู้ ลักษณะของชุมชนก็ได้ก่อรูปขึ้น พวกเขาเชื่อว่ามีความจำเป็นที่จะต้องต่อสู้เพื่อสิ่งที่ถูกต้อง ‘เมื่อชนเผ่ากุร็อยช์เป็นผู้อวดดีต่อพระผู้เป็นเจ้า และปฏิเสธความมุ่งหมายอันกรุณาของพระองค์... พระองค์ทรงอนุญาตให้ศาสดาของพระองค์ต่อสู้และปกป้องตัวเอง’ พวกเขามีความมั่นใจว่าพระผู้เป็นเจ้าและทูตสวรรค์ก็กำลังต่อสู้อยู่ฝ่าย

---

[*] เขตที่ล่วงละเมิดมิได้หรือสักการะสถาน - ผู้แปล

เดียวกับพวกเขา จึงยอมรับความหายนะเมื่อมาถึงว่าเป็นการทดสอบที่พระผู้เป็นเจ้าทรงทดสอบผู้มีศรัทธา

ในช่วงเวลาที่มีการขยายอำนาจและการต่อสู้นี่เองที่คำสอนของท่านศาสดามีรูปแบบขั้นสุดท้าย ในส่วนของกุรอานซึ่งคิดกันว่าได้รับการวิวรณ์ลงมาแล้วในตอนนั้นก็ได้มีความเป็นห่วงมากขึ้นเกี่ยวกับการกำหนดธรรมเนียมปฏิบัติทางศาสนาและหลักศีลธรรมทางสังคม กฎเกณฑ์ในเรื่องสันติภาพของสังคม ทรัพย์สิน การแต่งงานและการรับมรดก ในบางเรื่องก็มีคำสั่งเฉพาะให้ไว้ ในบางเรื่องจะเป็นเรื่องของหลักการทั่วๆ ไป ในเวลาเดียวกัน คำสอนก็มีความหมายเป็นสากลมากขึ้นโดยมุ่งไปสู่คนนอกศาสนาทั้งหมดในอาระเบีย และมีความหมายต่อทั้งโลก และได้แยกตัวเองออกมาอย่างชัดเจนจากคำสอนของชาวยิวและคริสเตียน

พัฒนาการแห่งคำสอนของท่านศาสดาอาจจะมีความเกี่ยวพันอยู่กับความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ของท่านที่มีต่อชาวยิวแห่งนครมะดีนะฮ์ แม้ว่าพวกเขาจะเป็นส่วนหนึ่งของพันธมิตรดั้งเดิมก็ตาม แต่สถานภาพของพวกเขาก็มีความยากลำบากมากขึ้นเมื่อคำอ้างของมุฮัมมัดในภารกิจของท่านขยายตัวออกไป พวกยิวไม่สามารถยอมรับท่านว่าเป็นศาสนทูตที่แท้จริงของพระผู้เป็นเจ้าตามประเพณีของพวกเขาได้ และในทางกลับกันกล่าวกันว่าท่านศาสดาได้กล่าวหาพวกเขาว่าได้บิดเบือนวิวรณ์ที่พวกเขาได้รับ ‘พวกท่านปิดบังสิ่งที่พวกท่านถูกสั่งให้เปิดเผย’ ในที่สุดกลุ่มของชาวยิวบางตระกูลก็ถูกขับออกไป และยิวอื่นๆ ก็ถูกสังหาร

การที่ทิศทาง (*กิบละฮ์ - Qiblah*) ซึ่งชุมชนหันไปในการละหมาดได้เปลี่ยนจากนครเยรูซาเล็มไปยังนครมักกะฮ์นั้น อาจจะเป็นเครื่องหมายของความแตกแยกกับชาวยิวก็ได้ ได้มีการเน้นใหม่ในแนวทางของการสืบทอดทางจิตวิญญาณซึ่งผูกพันธ์ศาสดามุฮัมมัดไว้กับศาสดาอับราฮัม** ความคิดที่ว่าอับราฮัมเป็นผู้สร้างศรัทธาอย่างสูงในพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียว และเป็นผู้สร้างสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งมักกะฮ์นั้นมีอยู่แล้วในตอนนั้น อับราฮัมมิได้ถูกมองว่าเป็นคริสเตียนหรือชาวยิวแต่เป็นบรรพบุรุษร่วมกันของทั้งสองฝ่ายและของชาวมุสลิมด้วย ความเปลี่ยนแปลงนี้มีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของมุฮัมมัดกับเผ่ากุร์อยช์และนครมักกะฮ์ด้วย การประนีประนอมกันในเรื่องผลประโยชน์รูปแบบหนึ่งได้เกิดขึ้น พ่อค้าแห่งนครมักกะฮ์ต่างอยู่ในอันตรายแห่งการสูญเสียความเป็นพันธมิตรของพวกเขากับพวกหัวหน้าเผ่าและสูญเสียการควบคุมการค้าของพวกเขา และในตัวเมืองเองก็มีจำนวนผู้ถือศาสนาอิสลามเพิ่มขึ้นด้วย ข้อตกลงกับผู้มีอำนาจใหม่นี้จะขจัดอันตรายบางประการออกไปในขณะที่ทางส่วนชุมชนของมุฮัมมัดนั้นไม่อาจจะรู้สึกปลอดภัยได้ตราบใดที่มักกะฮ์ทำตัวเป็นศัตรู มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ความเชี่ยวชาญของชนชั้นสูงชาวมักกะฮ์ เนื่องจากเชื่อกันว่าศาสดาอับราฮัมเป็นผู้สร้าง*หะรอม*แห่งมัก

** ชาวมุสลิมเรียกอิบรอฮีม -ผู้แปล

กะฮ์ จึงยอมรับได้ว่าเป็นสถานที่ซึ่งอนุญาตให้ประกอบพิธีฮัจญ์ได้ ถึงแม้ว่าความหมายจะเปลี่ยนไปก็ตาม

เมื่อถึง ค.ศ. 629 ความสัมพันธ์นั้นมีความใกล้ชิดพอเพียงที่จะอนุญาตให้ชุมชนไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่นครมักกะฮ์ ในปีต่อมาพวกหัวหน้าของเมืองนั้นก็ยอมจำนนต่อมุฮัมมัดผู้ซึ่งเข้าครอบครองที่นั่นอย่างแท้จริงโดยปราศจากการต่อต้านและได้ประกาศถึงหลักการแห่งระเบียบใหม่ว่า 'ฉันขอยกเลิกการอ้างถึงสิทธิพิเศษหรือสายโลหิตหรือทรัพย์สิน ยกเว้นการเป็นผู้ดูแลวิหารและการให้น้ำแก่ผู้ประกอบพิธีฮัจญ์'

อย่างไรก็ตามนครมะดีนะฮ์ยังคงเป็นเมืองหลวงของท่านต่อไป ที่นั่นท่านได้ใช้อำนาจหน้าที่เหนือสาวกของท่าานในการปกครองปกติน้อยกว่าการจัดการทางการเมืองและความยิ่งใหญ่ส่วนตัว ในเรื่องการแต่งงานหลายครั้งซึ่งมีขึ้นหลังการสิ้นชีวิตของท่านหญิงเคาะดีญะฮ์นั้นเป็นไปเพราะเหตุผลทางการเมือง ในบางรายถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ทั้งหมด ไม่มีการบริหารหรือกองทัพที่ใหญ่โตอะไร เพียงแต่ว่ามุฮัมมัดเป็นผู้ตัดสินสูงสุดโดยมีผู้ช่วยจำนวนหนึ่ง มีการเก็บภาษีทางทหารของศรัทธาชนและมีกองคลังสาธารณะซึ่งเต็มไปด้วยของขวัญที่มีผู้สมัครใจมอบให้ และโดยการเก็บภาษีจากเผ่าต่างๆ ที่ยอมจำนน เหนือออกไปจากเมือง สันติสุขของมุฮัมมัดได้ขยายออกไปเหนือบริเวณอันกว้างขวาง หัววหน้าเผ่าต้องการจะทำความตกลงกับท่านเพราะท่านเป็นผู้ควบคุมโอเอซิสและตลาดต่างๆ ลักษณะของข้อตกลงมีอยู่หลายแบบ ในบางกรณีก็มีการเป็นพันธมิตรกันและการยกเลิกความขัดแย้งกัน บางกรณีก็มีการยอมรับความเป็นศาสดาของมุฮัมมัดและกฎเกณฑ์ของการละหมาดและการมอบเงินบรรณาการให้เป็นประจำ

ใน ค.ศ. 632 มุฮัมมัดได้ไปเยือนนครมักกะฮ์เป็นครั้งสุดท้าย และสุนทรพจน์ของท่านที่นั่นได้รับการบันทึกลงด้วยการเขียนตามจารีตในฐานะที่เป็นแถลงการณ์สุดท้ายแห่งคำสอนของท่าน 'จงรู้เถิดว่ามุสลิมทุกคนเป็นพี่น้องกันของมุสลิมอีกคนหนึ่ง และจงรู้ว่ามุสลิมคือพี่น้องกัน' ควรหลีกเหลี่ยงการต่อสู้ระหว่างพวกเขา และการหลั่งเลือดในสมัยอยู่นอกศาสนาก็ไม่ควรได้รับการแก้แค้น ท่านได้กล่าวไว้ด้วยว่า ท่านจะต้องสู้ไปจนกว่าทุกคนจะยอมรับว่า 'ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระผู้เป็นเจ้า'

ต่อมาในปีนั้นเองท่านก็เสียชีวิตลง ท่านได้ทิ้งมรดกไว้มากกว่าอย่างหนึ่ง มรดกอย่างแรกก็คือบุคลิกของท่านตามที่ได้เห็นผ่านสายตาของสาวกผู้ใกล้ชิด หลักฐานของพวกเขาส่วนใหญ่ได้ตกทอดมาโดยอาศัยการถ่ายทอดทางวาจา จึงมิได้มีรูปแบบที่ตายตัวจนกระทั่งหลังจากนั้นอีกเป็นเวลานาน และในเวลานั้นเองมันได้ขยายตัวออกมากมาย แต่ก็มีเหตุผลเพียงพอที่จะแนะว่าจากระยะเวลาแรกเริ่มนั้นบรรดาผู้ที่รู้จักและเชื่อฟังมุฮัมมัดพยายามที่จะปั้นพฤติกรรมของพวกเขาให้เหมือนกับท่าน เมื่อเวลาผ่านไปได้มีวิวัฒนาการแบบฉบับบุคลิกภาพของมนุษย์ซึ่งอาจสะท้อนถึงบุคลิกภาพของท่านในระดับหนึ่ง ในสายตาของสาวกของท่านนั้น ท่านปรากฏตัวในชีวิตช่วงแรกในฐานะผู้แสวงหาความจริง จากนั้นก็งงงวยไปด้วยความรู้สึกว่ามีอำนาจบางอย่าง

จากที่สูงมายังท่าน ทำให้มีความกระตือรือร้นที่จะสื่อสารสิ่งที่ท่านได้รับการเปิดเผย ท่านเกิดความมั่นใจในภารกิจขของท่านและมีความสำนึกในอำนาจหน้าที่ ขณะที่บรรดาผู้ศรัทธาล้อมรอบท่านอยู่ ท่านเป็นผู้ชี้ขาดในเรื่องการสร้างสันติภาพและการประนีประนอมความขัดแย้งด้วยการใช้หลักการของความยุติธรรมซึ่งเชื่อกันว่ามาจากพระผู้เป็นเจ้า ท่านเป็นนักจัดการที่ใช้พลังทางการเมืองอย่างเต็มไปด้วยความชำนิชำนาญ เป็นคนที่มิได้หันหลังให้กับการกระทำของมนุษย์ซึ่งเป็นไปตามลักษณะนิสัย แต่พยายามที่จะทำให้พวกเขามาอยู่ในขอบเขตซึ่งท่านเชื่อว่าเป็นคำบัญชาจากพระผู้เป็นเจ้า

ถ้าหากว่าภาพพจน์ของศาสดามุฮัมมัดค่อยๆ เผยให้เห็นอย่างละเอียดขึ้น และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งแล้วไซร้ ชุมชนที่ท่านสร้างขึ้นมาก็เป็นเช่นเดียวกัน จากภาพที่ปรากฏขึ้นสมัยต่อๆ มา เป็นชุมชนที่ให้ความเคารพต่อท่านศาสดาและระลึกถึงท่านด้วยความจงรักภักดี พยายามที่จะเดินตามหนทางของท่าน และฝ่าฟันในหนทางของอิสลามเพื่อรับใช้พระผู้เป็นเจ้า เป็นการรวมตัวกันโดยพิธีกรรมพื้นฐานแห่งความศรัทธาซึ่งทุกสิ่งเป็นแง่มุมของส่วนรวม เช่นชาวมุสลิมเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ในเวลาเดียวกัน ถือศีลอดตลอดเดือนเดียวกัน และทำการนมาซร่วมกันอันเป็นกิจกรรมที่ทำให้พวกเขาแตกต่างไปจากโลกส่วนอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัดเจน

เหนือสิ่งอื่นใด มีมรดกตกทอดของกุรอานอันเป็นคัมภีร์ซึ่งบรรยายโดยภาษาที่มีพลังและความงดงามที่ยิ่งใหญ่ถึงพระผู้เป็นเจ้าผู้สูงส่งเหนือธรรมชาติ ทรงเป็นแหล่งแห่งอำนาจและความดีทั้งมวล เข้าไปสู่โลกมนุษย์ที่พระองค์ทรงสร้างขึ้น การเปิดเผยถึงเจตนารมณ์ของพระองค์โดยอาศัยแนวทางของบรรดาศาสดาที่ถูกส่งมานั้นเป็นไปเพื่อจะตักเตือนมนุษย์และนำพวกเขากลับไปสู่ตัวตนที่แท้จริงของพวกเขาในฐานะผู้ถูกสร้างที่มีความกตัญญูและเชื่อฟัง พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้ตัดสินมนุษย์เมื่ออวสานมาถึงและจะมีรางวัลและการลงโทษตามมาจากคำตัดสินนั้น

ชาวมุสลิมผู้เคร่งครัดจะเชื่ออยู่เสมอว่ากุรอานคือถ้อยคำของพระผู้เป็นเจ้าที่เปิดเผยเป็นภาษาอาหรับโดยผ่านทูตสวรรค์มายังมุฮัมมัดในเวลาต่างๆ กัน และในลักษณะที่เหมาะสมกับความจำเป็นของชุมชน ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมเพียงไม่กี่คนจะยอมรับความเชื่อนี้ทั้งหมด อย่างมากที่สุดพวกเขาบางคนจะคิดว่าเป็นไปได้ในนัยหนึ่งที่ว่ามุฮัมมัดจะได้รับแรงบรรดาลใจจากภายนอกโลกมนุษย์ แต่จะถือว่าเป็นสิ่งที่ได้มาจากบุคลิกลักษณะของท่านและแสดงออกมาด้วยคำพูดของท่าน ไม่มีวิธีที่ใช้เหตุผลแต่อย่าเดียวที่จะแก้ไขความแตกต่างแห่งความเชื่อนี้ได้ แต่สำหรับผู้ที่เห็นแตกต่างเพราะเรื่องนี้ก็สามารถปรองดองกันได้ในปัญหาบางปัญหาซึ่งอาจจะถูกถามอย่างถูกต้องสมควรเกี่ยวกับเรื่องกุรอาน

คำถามแรกก็คือ กุรอานมีรูปแบบสุดท้ายเมื่อไรและอย่างไร มุฮัมมัดได้นำเสนอสิ่งที่ได้รับการเปิดเผยนั้นต่อสาวกของท่านในเวลาต่างๆ กัน และพวกเขาได้บันทึกมันไว้ด้วยการเขียนหรือเก็บมันไว้ในความทรงจำ นักวิชาการส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันว่ากระบวนการซึ่งต้นฉบับต่างๆได้รับการเก็บรวบรวมและข้อความที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปและการเรียบเรียงที่เกิดขึ้น

นั้นมิได้สิ้นสุดลงจนกระทั่งหลังจากมุฮัมมัดเสียชีวิต จากเรื่องราวดั้งเดิมก็คือการรวบรวมกุรอานได้เกิดขึ้นระหว่างสมัยของผู้สืบทอดท่านที่สามในฐานะที่เป็นหัวหน้าประชาคม นั่นคือท่าน 'อุษมาน' (Uthman – 644-56) แต่ได้มีการเสนอแนะว่าอาจเป็นหลังจากนั้น และชาวมุสลิมบางนิกายได้กล่าวหานิกายอื่นๆ ว่าได้ใส่ข้อความที่มิได้ถ่ายทอดมาจากท่านศาสดาลงไปด้วย

ปัญหาที่สำคัญมากกว่านั้นก็คือความเป็นต้นแบบของกุรอาน นักวิชาการต่างก็พยายามที่จะวางกุรอานไว้ในบริบทของความคิดและสถานที่ที่มีอยู่ในเวลานั้น ไม่ต้องสงสัยเลยว่าได้มีคำสอนของศาสนาที่มีมาก่อนสะท้อนอยู่ในนั้น นั่นคือมีความคิดของชาวยิวอยู่ในคำสอนนั้น มีการสะท้อนบางอย่างของความศรัทธาแบบพระของชาวคริสเตียนตะวันออกอยู่ในการรำพึงถึงในเรื่องความน่าสยดสยองของคำพิพากษาและการบรรยายถึงสวรรค์และนรก (แต่ก็มีเพียงนิดเดียวที่อ้างถึงคำสอนหรือพิธีสวดมนต์ของคริสเตียน) เรื่องราวในคัมภีร์ไบเบิลในรูปแบบที่แตกต่างไปจากพระคริสต์ธรรมเก่าและใหม่ (Old and New Testment) เสียงสะท้อนจากความคิดของลัทธิมานีในเรื่องที่เกี่ยวกับการสืบทอดการวิวรณ์ที่มอบให้แก่ผู้คนชาติต่างๆ และยังมีร่องรอยของประเพณีพื้นเมืองอยู่ด้วยคือความคิดด้านศีลธรรมสืบทอดความคิดที่มีอยู่แล้วในอาระเบียในบางลักษณะ ถึงแม้ว่าในลักษณะอื่นๆ จะต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง ในวิวรณ์แรกๆ น้ำเสียงจะคล้ายคลึงกับโหรชาวอาหรับซึ่งพึมพำออกมาอย่างไม่ปะติดปะต่อกันถึงความรู้สึกของเขาในยามที่เผชิญกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ

ร่องรอยของอดีตดังกล่าวนั้นไม่ได้ทำให้เกิดความกังวลแก่ชาวมุสลิมผู้ซึ่งสามารถถือว่าสิ่งเหล่านั้นก็คือสัญญาณว่ามุฮัมมัดมาถึงเป็นท่านสุดท้ายแห่งเส้นทางของบรรดาศาสดาผู้สั่งสอนถึงสัจธรรมเดียวกัน เพื่อจะให้สัมฤทธิผล วิวรณ์บทสุดท้ายนั้นอาจจะใช้ถ้อยคำและภาพพจน์อันเป็นที่รู้จักและเข้าใจกันอยู่แล้ว ถ้าหากว่าความคิดหรือเรื่องราวต่างๆ มีรูปแบบที่แตกต่างไปในกุรอานนั่นก็เป็นเพราะว่าผู้ยึดถือศาสดาคนแรกๆ ได้บิดเบือนสารที่พวกเขาได้รับมา อย่างไรก็ตามนักวิชาการที่มิใช่มุสลิมบางคนมีบทสรุปที่แตกต่างออกไป เช่นว่ากุรอานมีส่วนประกอบที่ไม่มากไปกว่าการหยิบยืมจากสิ่งที่มุฮัมมัดอาจหาได้ในสมัยนั้นและสถานที่นั้น อย่างไรก็ดีการกล่าวเช่นนี้เป็นการเข้าใจผิดว่าอะไรคือต้นแบบ สิ่งใดก็ตามที่ได้มาจากวัฒนธรรมทางศาสนาของยุคสมัยนั้นได้รับการเรียบเรียงใหม่ และเปลี่ยนรูปไป สำหรับผู้ที่ยอมรับคำสอนนั้นโลกที่พวกเขาคุ้นเคยได้ถูกสร้างใหม่

บทที่ 2

การก่อรูปของจักรวรรดิหนึ่ง

การสืบต่อจากมุฮัมมัด

การพิชิตของจักรวรรดิหนึ่ง

เมื่อศาสดามุฮัมมัดสิ้นชีวิตลงก็ได้มีช่วงเวลาแห่งความสับสนขึ้นในหมู่สาวกของท่าน อะบูบักร์ (Abu Bakr) หนึ่งในผู้นำของพวกเขาได้ประกาศต่อชุมชนว่า 'โอ้ท่านทั้งหลาย หากว่าท่านเคารพท่านมุฮัมมัด ท่านศาสดามุฮัมมัดได้สิ้นชีวิตลงแล้ว ถ้าหากว่าท่านเคารพพระผู้เป็นเจ้า พระผู้เป็นเจ้ายังทรงชีพอยู่' ภายใต้พระผู้เป็นเจ้านั้นยังคงมีบทบาทอีกอย่างหนึ่งที่จะต้องทำให้ครบสมบูรณ์นั่นคือการเป็นผู้ตัดสินการวิวาทและเป็นผู้ตัดสินใจภายในชุมชน ในหมู่สาวกของมุฮัมมัดมีอยู่สามกลุ่มที่สำคัญ คือ สาวกแต่แรกเริ่มผู้ทำการ ฮิจเราะฮ์ พร้อมกับท่านอันเป็นกลุ่มที่เกี่ยวดองด้วยการแต่งงาน ผู้มีชื่อเสียงแห่งนครมะดีนะฮ์ผู้ซึ่งมีการรวมเป็นปึกแผ่นกับท่านที่นั่น และสมาชิกจากครอบครัวชั้นนำชาวมักกะฮ์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้เปลี่ยนศาสนาเมื่อเร็วๆ นั้น ในการชุมนุมกันของผู้ใกล้ชิดและบรรดาผู้นำ คนหนึ่งในกลุ่มแรกนั่นเองที่เป็นผู้ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้สืบทอดจากท่านศาสดา (คือ เคาะลีฟะฮ์ซึ่งจากนั้นกลายเป็นคำว่า 'กาหลิป') นั่นคือท่านอะบูบักร์ผู้เป็นสาวกของท่านตั้งแต่ชั่วโมงแรกและซึ่งบุตรีของท่านคือท่านหญิงอาอีชะฮ์ได้เป็นภริยาของท่านศาสดา

เคาะลีฟะฮ์นั้นมิใช่ศาสดา เป็นผู้นำของชุมชนแต่มิใช่ในความหมายของศาสนทูตแห่งพระผู้เป็นเจ้า ผู้ที่เป็นเคาะลีฟะฮ์ไม่อาจอ้างได้ว่าตนเป็นผู้แถลงวิวรณ์ที่ต่อเนื่องได้ แต่รัศมีแห่งความประเสริฐและการเลือกของพระผู้เป็นเจ้ายังคงวนเวียนอยู่รอบๆบุคคลนั้นและตำแหน่งของเคาะลีฟะฮ์ท่านแรกๆ และพวกเขาอาจอ้างได้ว่าตนมีอำนาจหน้าที่ทางศาสนาบางประเภท ในไม่ช้าอะบูบักร์และผู้สืบทอดคนต่อๆมาของท่านก็พบว่าพวกท่านได้รับการเรียกร้องให้ใช้ความเป็นผู้นำในขอบเขตที่กว้างไกลมากกว่าท่านศาสดา มีความหมายที่เป็นสากลนิยมอยู่ในคำสอนและการปฏิบัติตนของศาสดามุฮัมมัด ท่านมีอำนาจหน้าที่ซึ่งเป็นสากล หะรอมซึ่งท่านตั้งขึ้นนั้นไม่มีขอบเขตตามธรรมชาติ ในปีท้ายๆก่อนท่านสิ้นชีวิตได้มีการส่งกองทัพไปต่อสู้กับดินแดนชายแดนจักรวรรดิไบแซนไทน์ และกล่าวกันว่าท่านได้ส่งทูตไปยังผู้ปกครองของรัฐที่ยิ่งใหญ่ต่างๆ เพื่อเรียกร้องผู้ปกครองเหล่านั้นให้ยอมรับคำสอนท่าน เมื่อท่านสิ้นชีวิตลงสัมพันธไมตรีที่ท่านสร้างไว้กับหัวหน้าเผ่าก็ทำท่าจะสลายลง ตอนนี้พวกเขาบางคนได้ปฏิเสธการอ้างว่าเป็นศาสดาของท่านหรืออย่างน้อยก็ปฏิเสธการควบคุมทางการเมืองจากนครมะดีนะฮ์ เมื่อเผชิญกับการท้าทายนี้ชุมชนภายใต้การปกครองของท่านอะบูบักร์ก็ยืนยันในอำนาจของตนเองโดยใช้ปฏิบัติการทางทหาร ('สงครามริดดะฮ์') ในกระบวนการนี้มีการสร้างกองทัพขึ้นมากองหนึ่ง

และพลังเคลื่อนไหวแห่งปฏิบัติการนั้นก็ได้เคลื่อนสู่บริเวณชายแดนของจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ต่างๆ และเข้าไปสู่ใจกลางของจักรวรรดิเหล่านั้นเมื่อการต่อต้านเป็นไปอย่างอ่อนแอ ในตอนปลายสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ท่านที่สองคือท่านอุมัร อิบนุ อัล-ค็อฏฏ็อบ (Umar ibn al-Khattab – 643-44) ดินแดนอาระเบียทั้งหมดซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิซาซาเนียนรวมทั้งมณฑลซีเรียและอียิปต์แห่งจักรวรรดิไบแซนไทน์ก็ถูกพิชิต ดินแดนซาซาเนียนส่วนที่เหลือก็ถูกเข้าครอบครองหลังจากนั้นไม่นาน

ครั้นแล้วในช่วงระยะเวลาไม่กี่ปีหลังจากนั้น แนวเขตแดนทางการเมืองทั้งหลายของตะวันออกใกล้ก็ได้เปลี่ยนแปลงไป และศูนย์กลางแห่งชีวิตทางการเมืองได้เคลื่อนตัวออกจากดินแดนจันทร์เสี้ยวอันอุดมซึ่งร่ำรวยและมีพลเมืองหนาแน่นไปสู่เมืองชนบทเล็กๆ ที่ตั้งอยู่ชายขอบของโลกซึ่งมีวัฒนธรรมสูงและมีความมั่งคั่ง การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างทันทีทันใดจนคาดไม่ถึงซึ่งจำเป็นต้องอธิบาย หลักฐานซึ่งนักโบราณคดีเปิดเผยให้เห็นนั้นแสดงว่าความรุ่งเรืองและความเข้มแข็งของโลกแถบทะเลเมดิเตอเรเนียนเสื่อมโทรมลงอันเนื่องมาจากการรุกรานของพวกคนป่าเถื่อน ความล้มเหลวในการที่จะรักษาชั้นที่ราบต่างๆ และงานด้านเกษตรกรรมอื่นๆ เอาไว้ได้ รวมทั้งการหดตัวของตลาดในเมืองด้วย ทั้งจักรวรรดิไบแซนไทน์และซาซาเนียนอ่อนแอลงเนื่องจากการแพร่ระบาดของกาฬโรคและสงครามอันยาวนาน ความมีอำนาจของไบแซนไทน์เหนือซีเรียได้รับการฟื้นฟูขึ้นก็ต่อเมื่อมีการพ่ายแพ้ของชาวซาซาเนียนในค.ศ. 629 เท่านั้นและยังคงอ่อนแออยู่ต่อไป ชาวอาหรับผู้รุกรานจักรวรรดิทั้งสองนี้มิได้เป็นกลุ่มชนเผ่าแต่เป็นกองกำลังที่ได้รับการจัดตั้ง สมาชิกบางคนมีทักษะทางทหารและมีประสบการณ์ในการรับใช้จักรวรรดิต่างๆ หรือในการต่อสู้ หลังจากมรณกรรมของท่านศาสดา การใช้อูฐเพื่อการขนส่งทำให้พวกเขาได้เปรียบในการรณรงค์ต่อสู้ในดินแดนอันกว้างใหญ่ไพศาล ความหวังว่าจะได้ดินแดนและความมั่งคั่งทำให้เกิดการรวมกันเพื่อผลประโยชน์ในหมู่พวกเขาและความร้อนแรงแห่งศรัทธาในศาสนาก็ทำให้พวกเขามีความเข็มแข็งที่แตกต่างออกไป

อย่างไรก็ตาม บางทีอาจจะใช้การอธิบายอีกแบบหนึ่งเพื่อชี้สาเหตุที่ประชาชนของประเทศที่ถูกพิชิตยอมรับการปกครองของชาวอาหรับ ส่วนใหญ่คนเหล่านั้นไม่ใคร่จะถือเป็นเรื่องสำคัญนักว่าพวกเขาจะถูกปกครองโดยชาวอีหร่าน ชาวกรีก หรือชาวอาหรับ ส่วนใหญ่แล้วการปกครองได้รุกล้ำเข้าไปสู่ชีวิตในเมืองต่างๆ และดินแดนถัดออกไป นอกจากพวกเจ้าหน้าที่และชนชั้นต่างๆ ซึ่งผลประโยชน์ทั้งหลายเกี่ยวพันอยู่กับพวกเขา และนอกจากผู้มีตำแหน่งต่างๆ ในชุมชนทางศาสนาบางชุมชนแล้ว ผู้ที่พำนักอยู่ในเมืองก็อาจจะไม่สนใจมากกนักว่าใครจะมาปกครองพวกเขา ขอให้พวกเขาปลอดภัย มีความสงบสุขและถูกเก็บภาษีอย่างเหมาะสมก็พอแล้ว ส่วนประชาชนชนบทและทุ่งหญ้าก็อยู่ภายใต้การปกครองของหัวหน้าของพวกเขาและปฏิบัติตามจารีตประเพณีของพวกเขาเอง ไม่แตกต่างอะไรมากนักในเรื่องที่ว่าใครจะมาปกครองเมืองต่างๆ สำหรับคนเหล่านั้นบางคนแล้วการที่ชาวอาหรับเข้ามาแทนที่ของชาวกรีก

และอีหร่านยิ่งเป็นประโยชน์แก่พวกเขา บรรดาผู้ที่ต่อต้านการปกครองของจักรวรรดิไบแซนไตน์เรื่องความไม่ลงรอยกันทางศาสนาก็อาจรู้สึกว่าเป็นเรื่องง่ายกว่าในการที่จะอยู่ใต้การปกครองของผู้ที่ไม่ลำเอียงต่อคริสเตียนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะศาสนาใหม่ซึ่งยังมิได้พัฒนาระบบคำสอนหรือกฎหมายอย่างเต็มที่ มิได้เป็นสิ่งที่แปลกแยกไปจากพวกเขาแต่อย่างใด ในส่วนต่างๆ ของซีเรียและอีรักซึ่งถูกยึดครองโดยประชาชนที่มีเชื้อชาติและภาษาอาหรับอยู่แล้วจึงเป็นการง่ายสำหรับผู้นำของพวกเขาที่จะโอนความจงรักภักดีจากจักรพรรดิทั้งหลายมาให้แก่พันธมิตรใหม่คือชาวอาหรับ และยิ่งง่ายขึ้นอีกเพราะการควบคุมที่มีอยู่เหนือพวกเขาแต่แรกโดยชาวลักมิด (Lankhmids) และกัซซานิดส์ (Ghassanids) อันเป็นรัฐอาหรับที่เป็นบริวารของจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ทั้งสองนั้นได้สิ้นสุดลง

เมื่อการพิชิตดินแดนขยายตัวออกไป แนวทางการปกครองดินแดนก็ต้องเปลี่ยนไป ผู้พิชิตได้ใช้อำนาจของพวกเขาจากค่ายติดอาวุธซึ่งมีทหารอาหรับประจำอยู่ ในซีเรียค่ายติดอาวุธเหล่านี้ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ตามเมืองต่างๆ ที่มีอยู่แล้ว แต่ในที่อื่นๆ ก็มีการตั้งถิ่นฐานใหม่ขึ้นมา เช่นเมืองบัศเราะฮ์ (Basra) และเมืองคูฟะฮ์ (Kufa) ในอีรัก เมืองฟุสตาด (Fustat) ในอียิปต์ (ซึ่งต่อมาภายหลังได้เจริญเติบโตขึ้นเป็นกรุงไคโร) และเมืองอื่นๆ ทางชายแดนทิศตะวันออกเฉียงเหนือในแคว้นคูรอซาน (Khurasan) เมื่อเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจเช่นนี้ ค่ายเหล่านี้จึงกลายเป็นเสาหลักแห่งความสนใจสำหรับผู้อพยพมาจากอาระเบียและดินแดนต่างๆ ที่ถูกพิชิต และเติบโตขึ้นเป็นเมืองต่างๆ โดยมีวังของผู้ครองนครและสถานที่ชุมชนของประชาชนคือมัสญิดเป็นศูนย์กลาง

ในนครมะดีนะฮ์และเมืองค่ายใหม่ๆ ซึ่งเชื่อมโยงกับมะดีนะฮ์ด้วยเส้นทางบกนั้น อำนาจตกอยู่ในมือของกลุ่มใหม่ที่เข้ามาปกครอง สมาชิกบางคนของกลุ่มผู้ปกครองก็คือสาวกของท่านศาสดามาตั้งแต่ต้น และเป็นสาวกผู้มีศรัทธา แต่ส่วนใหญ่จะมาจากครอบครัวของชาวมักกะฮ์ซึ่งมีความชำนาญทางการทหารและการเมือง และมาจากครอบครัวที่คล้ายๆ กันในเมืองชนบทที่อยู่ใกล้ๆ นั้นคือเมืองฏออีฟ (Ta'if) เมื่อการพิชิตดำเนินต่อไป ก็มีพวกอื่นๆ ซึ่งมาจากครอบครัวชั้นนำของเผ่าต่างๆ ที่มีอาชีพเลี้ยงสัตว์ แม้จนกระทั่งผู้ที่พยายามโค่นล้มการปกครองของมะดีนะฮ์หลังจากท่านศาสดาสิ้นชีวิตไปแล้ว กลุ่มต่างๆ มักผสมผสานกันพอสมควร เคาะลีฟะฮ์อุมัรได้ตั้งระบบการให้เงินปีแก่ผู้ที่ทำการต่อสู้เพื่อหนทางของอิสลามขึ้นโดยกำหนดให้เป็นไปตามลำดับของการเปลี่ยนศาสนาและการทำงาน และสิ่งนี้ได้เพิ่มพูนการรวมตัวกันของชนชั้นนำที่ทำการปกครองหรืออย่างน้อยก็ทำให้พวกเขาแยกส่วนจากผู้ที่พกวเขาปกครองอยู่ จึงได้มีสัญญาณของความตึงเครียดระหว่างสมาชิกของชนชั้นนำซึ่งร่ำรวยขึ้นใหม่ๆ กับประชาชนผู้ยากจนกว่ามาตั้งแต่ระยะต้นแล้ว

ทั้งๆ ที่มีการรวมตัวกันอย่างที่สุดแล้ว กลุ่มนี้ก็ยังแตกออกโดยความไม่ลงรอยกันเป็นส่วนตัวและเป็นก๊กเป็นเหล่า บรรดาสาวกคนแรกๆ ของท่านศาสดามองดูผู้ที่เข้ารับศาสนาใหม่

ที่มีอำนาจเหล่านี้ด้วยสายตาแห่งความคลางแคลงใจ การอ้างว่าพวกเขาเป็นผู้เปลี่ยนศาสนามาตั้งแต่ต้นและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับศาสดามุฮัมมัดนั้น อาจจะปะทะกับผู้ที่อ้างว่าเป็นผู้ดีมีตระกูลเก่าแก่และมีบรรพบุรุษผู้มีเกียรติ ประชาชนในนครมะดีนะฮ์ได้แลเห็นอำนาจถูกดึงไปทางเหนือไปสู่ดินแดนที่มั่งคั่งและมีผู้คนอยู่หนาแน่นของซีเรียและอีรัก ซึ่งพวกข้าหลวงพยายามที่จะทำให้อำนาจของพวกเขาเป็นอิสระมากขึ้น

ความตึงเครียดเช่นนั้นได้ปรากฏตัวขึ้นในสมัยของเคาะลีฟะฮ์ท่านที่สามคือท่านอุษมาน อิบนุ อัฟฟาน (Uthman ibn Affan – 644-56) ท่านได้รับเลือกมาโดยสมาชิกกลุ่มเล็กๆ ของเผ่ากุร็อยช์หลังจากที่ท่านอุมัรถูกสังหารเนื่องจากการแก้แค้นส่วนตัว ดูเหมือนว่าท่านอุษมานนั้นจะให้ความหวังว่าจะทำการประนีประนอมระหว่างก๊กเหล่าต่างๆได้เนื่องจากท่านมาจากแกนในของเผ่า กุร็อยช์ แต่เปลี่ยนศาสนามาตั้งแต่ต้น อย่างไรก็ตามในเหตุการณ์นี้ นโยบายของท่านได้แก่การแต่งตั้งสมาชิกจากตระกูลของท่านเองให้เป็นผู้ครองแคว้นต่างๆได้ก่อให้เกิดการต่อต้านขึ้นทั้งในนครมะดีนะฮ์ คือมาจากบรรดาบุตรชายของสาวกคนต่างๆ และจากท่านหญิงอาอีชะฮ์ (Aisha) ภริยาของท่านศาสดา รวมทั้งในเมืองคูฟะฮ์ (Kufa) และฟุสตาด (Fustat) ด้วย เพราะเผ่าบางเผ่าไม่พอใจให้คนจากนครมักกะฮ์มาปกครองพวกเขา ความเคลื่อนไหวซึ่งก่อความไม่สงบจึงเกิดขึ้นในนครมะดีนะฮ์โดยได้รับการสนับสนุนจากพวกทหารอียิปต์และนำไปสู่การฆาตกรรมท่านอุษมานใน ค.ศ. 656

นี่คือการเปิดสมัยแรกแห่งสงครามกลางเมืองในประชาคม ท่านอะลี อิบนุอะบีฏอลิบ (Ali Ibn Abi Talib 656-61) ผู้อ้างว่าเป็นผู้สืบทอดของท่านศาสดานั้นเป็นชาวเผ่ากุร็อยช์และเป็นผู้เปลี่ยนศาสนามาตั้งแต่ต้น เป็นลูกพี่ลูกน้องของศาสดามุฮัมมัด และได้แต่งงานกับท่านหญิงฟาฏิมะฮ์ (Fatima) บุตรสาวของท่านศาสดา ท่านอะลีพบว่าตัวท่านต้องเผชิญกับการต่อต้านเป็นสองเท่า ญาติๆ ของท่านอุษมานต่อต้านท่าน แต่คนอื่นๆ ที่มีความขัดแย้งในเรื่องของความชอบธรรมในการเลือกตั้งก็ต่อต้านท่านด้วย การต่อสู้เพื่ออำนาจในนครมะดีนะฮ์ได้ลุกลามเข้าไปสู่เมืองค่ายต่างๆ ท่านอะลีได้สถาปนาตัวเองขึ้นเป็นเคาะลีฟะฮ์ในเมืองคูฟะฮ์ ส่วนผู้ที่ไม่ลงรอยกับท่านอยู่ที่เมืองบัศเราะฮ์ ท่านเอาชนะคนเหล่านี้ได้ แต่ในตอนนี้ท่านต้องเผชิญกับการท้าทายใหม่จากซีเรียซึ่งผู้ครองแคว้นชื่อ มุอาวียะฮ์ อิบนุ อะบีสุฟยาน (Muawiya Ibn Abi Sufyan) เป็นญาติสนิทของท่านอุษมาน กองกำลังทั้งสองได้พบกันที่เมืองซิฟฟีน (Siffin) บนฝั่งแม่น้ำยูเฟรติสตอนบน แต่หลังจากการต่อสู้ระยะหนึ่งสองฝ่ายก็เจรจากันโดยมีการตัดสินโดยผู้แทนที่ได้รับการคัดเลือกมาจากทั้งสองฝ่าย เมื่อท่านอะลียอมรับจะเจรจา ผู้สนับสนุนท่านบางคนก็ละทิ้งท่านไป เพราะพวกเขาไม่ต้องการยอมรับการประนีประนอม และไม่ยินยอมให้เจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าเป็นไปตามการตัดสินของมนุษย์อย่างที่เขาคิด เกียรติยศอันเนื่องมาจากการเข้ารับอิสลามตอนต้นๆ ตกเป็นเดิมพัน ในเดือนที่มีการถกเถียงกันระหว่างผู้ตัดสินนั้น พันธมิตรของท่านอะลีอ่อนกำลังลง ในที่สุดท่านก็ถูก

สังหารในเมืองคูฟะฮ์อันเป็นเมืองของท่านเอง มุอาวียะฮ์ประกาศตนเป็นเคาะลีฟะฮ์ และหะซันบุตรชายคนโตของท่านอะลีก็ยินยอม

เคาะลีฟะฮ์แห่งดามัสกัส

การที่มุอาวียะฮ์ (ค.ศ. 661-80) ขึ้นสู่อำนาจมักถือกันว่าเป็นการสิ้นสุดของขั้นตอนหนึ่งและเป็นการเริ่มต้นของอีกขั้นตอนหนึ่ง เคาะลีฟะฮ์สี่ท่านแรกจากอะบูบักร์ถึงท่านอะลีเป็นที่รู้จักแก่ชาวมุสลิมส่วนใหญ่ว่าเป็น *รอชิดูน* (*Rashidun*) คือ 'เคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรม' หรือ 'ผู้ที่ได้รับการนำทางอย่างถูกต้อง' ส่วนเคาะลีฟะฮ์คนหลังๆ กลับถูกมองในด้านที่แตกต่างกันออกไป ประการแรกนับแต่นี้ไป เคาะลีฟะฮ์ได้กลายเป็นตำแหน่งที่สืบทอดโดยทายาท ถึงแม้ว่ายังมีความคิดบางประการในการเลือกหรืออย่างน้อยการยอมรับอย่างเป็นทางการโดยบรรดาผู้นำของชุมชนยังคงเหลืออยู่ก็ตาม ความจริงแล้วจากตอนนี้อำนาจได้ตกไปอยู่ในมือของตระกูลหนึ่งซึ่งรู้จักกันในนามว่า อุมัยยะฮ์ เนื่องจากบรรพบุรุษมีนามว่า อุมัยยะฮ์ เมื่อมุอาวียะฮ์สิ้นชีวิตลง บุตรชายของท่านก็สืบตระกูลต่อมาแล้วก็สืบต่อไปอีกเป็นระยะสั้นๆ โดยบุตรของบุตร หลังจากนั้นก็เป็นเวลาช่วงที่สองของสงครามกลางเมือง ราชบัลลังก์จึงถูกส่งผ่านไปยังอีกสายหนึ่ง

มีการเปลี่ยนแปลงมากกว่าการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครอง เมืองหลวงของอาณาจักรได้ถูกย้ายไปที่ดามัสกัสอันเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในชนบท จึงสามารถที่จะจัดหาผลผลิตส่วนเกินไว้เลี้ยงราชสำนัก รัฐบาลและกองทหารเอาไว้ และอยู่ในถิ่นที่ฝั่งทะเลทางตะวันออกของทะเลเมดิเตอเรเนียนและดินแดนทางตะวันออกของเมืองสามารถควบคุมได้ง่ายกว่าจากนครมะดีนะฮ์ เรื่องนี้มีความสำคัญมากกว่าเนื่องจากการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ยังคงขยายตัวต่อไป กองกำลังต่างๆ ของมุสลิมได้ขยายข้ามแคว้นมัฆริบ (Maghrib) ไป พวกเขาได้ตั้งฐานสำคัญแห่งแรกขึ้นที่เมืองค็อยรอวาน (Qayrawan) ซึ่งอยู่ในมณฑลโรมันเก่าในแอฟริกา (คือ อิฟริกียะฮ์หรือตูนีเซียในปัจจุบันนี้) จากที่นั่นพวกเขาได้เคลื่อนไปทางทิศตะวันตกจนถึงชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกของโมร็อกโกในตอนปลายของศตวรรษที่ 7 แล้วข้ามเข้าไปในสเปนทันทีหลังจากนั้น ส่วนทางปลายสุดอีกด้านหนึ่งคือดินแดนที่อยู่โพ้นจากแคว้นคูรอซานไปจนถึงหุบเขาออกซัส (Oxus) ได้ถูกพิชิตและมุสลิมกลุ่มแรกได้เข้าไปยังอินเดียภาคตะวันตกเฉียงเหนือ

อาณาจักรดังกล่าวต้องการรัฐบาลรูปแบบใหม่ ความคิดอย่างหนึ่งได้แพร่ขยายมาถึงคนรุ่นต่อๆ มา เมื่อราชวงศ์อุมัยยะฮ์ถูกเข้าแทนที่โดยราชวงศ์ที่เป็นปรปักษ์ซึ่งถือว่าราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้นำรัฐบาลมุ่งไปสู่จุดหมายในทางโลกซึ่งกำหนด โดยผลประโยชน์ส่วนตัวเข้ามาแทนจุดมุ่งหมายของเคาะลีฟะฮ์ท่านแรกๆ ผู้ซึ่งอุทิศตัวให้แก่ความเป็นอยู่ที่ดีของศาสนา อาจจะยุติธรรมกว่าที่จะกล่าวว่า ราชวงศ์อุมัยยะฮ์พบว่าพวกเขาต้องเผชิญกับปัญหาการปกครองจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ ดังนั้นจึงต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการประนีประนอมในเรื่องอำนาจ จากการเป็นหัวหน้าเผ่าอาหรับพวกเขาก็ค่อยๆวางรูปวิถีชีวิตไปตามประเพณีของผู้ปกครองของตะวันออกใกล้

ให้การต้อนรับอาคันตุกะหรือพลเมืองของพวกเขาตามแบบอย่างพิธีการของจักรพรรดิไบแซนไทน์หรือพระมหากษัตริย์ของอีหร่าน กองทัพกองแรกๆ ของชาวอาหรับถูกแทนที่โดยกองกำลังประจำการที่ได้รับเงินเดือนประจำ กลุ่มผู้ปกครองโดยส่วนใหญ่ก่อตัวมาจากผู้นำของกองทัพหรือหัวหน้าเผ่า ครอบครัวชั้นแนวหน้าในนครมักกะฮ์และนครมะดีนะฮ์หมดความสำคัญลงไปเพราะพวกเขาอยู่ห่างไกลจากแหล่งของอำนาจ พวกเขาพยายามจะก่อกบฏมากกว่าหนึ่งครั้ง เมืองต่างๆ ของอีรักก็เช่นกัน คือมีความจงรักภักดีที่ไม่แน่นอนจึงต้องถูกควบคุมโดยข้าหลวงที่เข้มแข็งและจงรักภักดีต่อเคาะลีฟะฮ์ พวกผู้ปกครองต่างๆ เป็นชาวเมืองที่ต้องการอยู่เป็นที่และต่อต้านการอ้างอำนาจและความเป็นผู้นำที่อยู่บนพื้นฐานความเป็นปึกแผ่นของเผ่า ข้าหลวงแห่งอีรักคนแรกในสมัยอุมัยยะฮ์ได้เตือน (พวกหัวหน้าเผ่า) ว่า “ท่านกำลังให้ความสำคัญกับเชื้อสายมากกว่าศาสนา” และฮัจญาจซึ่งเป็นข้าหลวงต่อมายิ่งปฏิบัติต่อหัวหน้าเผ่าและลูกน้องอย่างเข้มงวด

ถึงแม้ว่าอำนาจทางอาวุธจะตกอยู่กับคนใหม่ๆ ก็ตาม การบริหารการเงินก็ยังคงดำเนินอยู่ต่อไปเหมือนแต่ก่อนโดยมีบรรดาเลขานุการซึ่งดึงมาจากกลุ่มต่างๆ ที่เคยรับใช้ผู้ปกครองคนก่อนๆ โดยใช้ภาษากรีกทางแถบตะวันตกและภาษาปาห์ลาวีทางแถบตะวันออก นับจากทศวรรษ 690 เป็นต้นไป ภาษาที่ใช้ในการบริหารได้ถูกเปลี่ยนมาเป็นภาษาอาหรับ แต่นี่อาจจะไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในเรื่องของตัวบุคคลหรือวิธีการ สมาชิกของครอบครัวเลขานุการผู้รู้ภาษาอาหรับยังคงทำงานต่อไป และมีจำนวนมากที่เปลี่ยนศาสนาเป็นมุสลิมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในซีเรีย

พวกผู้ปกครองใหม่ได้สร้างตัวเองขึ้นมาอย่างมั่นคง ไม่เฉพาะแต่ในเมืองเท่านั้นแต่ในชนบทของซีเรีย ในที่ดินหลวงและในที่ดินที่ผู้ที่เป็นเจ้าของหนีไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งดินแดนภายในซึ่งเปิดออกสู่ที่ราบของอาระเบียเหนือ ดูเหมือนว่าพวกเขามีความระมัดระวังที่จะรักษาระบบการชลประทานและการเพาะปลูกซึ่งพวกเขาพบที่นั่นเอาไว้ วังและบ้านเรือนที่พวกเขาสร้างขึ้นเพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการควบคุมทางเศรษฐกิจและศูนย์กลางการต้อนรับแขกได้ถูกจัดและตกแต่งตามแบบอย่าของพวกผู้ปกครองที่พวกเขาเข้ามาแทนที่ มีห้องประชุมและห้องอาบน้ำที่มีพื้นปูกระเบื้องโมเสกมีประตูทางเข้าและเพดานที่ประดับประดาด้วยการแกะสลัก

ในด้านนี้และด้านอื่นๆ ราชวงศ์อุมัยยะฮ์จะดูว่ามีความคล้ายคลึงกับพวกกษัตริย์ของคนป่าเถื่อนของจักรวรรดิโรมันตะวันตก เป็นผู้ตั้งถิ่นฐานที่ไม่มีความสบายอยู่ในโลกอันแปลกหน้าซึ่งชีวิตยังคงอยู่ภายใต้การปกป้องจากอำนาจของพวกเขาต่อไป อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีความแตกต่างกัน ผู้ปกครองทางตะวันตกไม่ใคร่จะได้นำเอาอะไรที่เป็นของตนเองซึ่งสามารถยืนหยัดต่อสู้กับพลังของอารยธรรมละตินคริสเตียนที่พวกเขาถูกดึงดูดเข้าไปอยู่ ส่วนกลุ่มผู้ปกครองอาหรับได้นำเอาบางสิ่งบางอย่างมากับพวกเขาด้วย ซึ่งพวกเขาจะต้องรักษาไว้ท่ามกลางวัฒนธรรมอันสูงส่งของตะวันออกใกล้ เป็นสิ่งที่เมื่อได้ปรับและพัฒนาขึ้นโดยวัฒนธรรมนั้น ก็จะทำให้มีสื่อ

ซึ่งสามารถแสดงออกได้ นั่นคือความเชื่อในวิวรณ์ที่พระผู้เป็นเจ้าทรงประทานมาให้ศาสดามุฮัมมัดเป็นภาษาอาหรับนั่นเอง

การยืนยันอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกในเรื่องความถาวรและความเป็นพิเศษของระเบียบใหม่ได้มาถึงในทศวรรษ 690 คือในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก (Abd al-Malik ค.ศ. 685-705) ในเวลาเดียวกับที่ภาษาอาหรับได้ถูกนำมาใช้เพื่อความมุ่งหมายในการบริหารนั้น รูปแบบใหม่ของเหรียญที่ใช้เป็นเงินตราก็ถูกนำมาใช้และนี่เป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากเหรียญเช่นนั้นเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจและอัตลักษณ์ แทนที่เหรียญจะเป็นรูปคนซึ่งรับมาจากราชวงศ์ซาซาเนียนหรือตีโดยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ในกรุงดามัสกัส เหรียญใหม่ๆที่ผลิตขึ้นมาจะมีแต่ถ้อยคำเพียงอย่างเดียวซึ่งประกาศเป็นภาษาอาหรับถึงความมีหนึ่งเดียวของพระผู้เป็นเจ้าและสัจธรรมแห่งศาสนาที่ศาสนทูตของพระองค์นำมา

สิ่งที่ยิ่งสำคัญกว่านั้นก็คือการสร้างอาคารที่ยิ่งใหญ่โดยที่ตัวอาคารเองเป็นการแถลงต่อสาธารณะว่า ศาสนาซึ่งถูกเปิดเผยมอบผ่านมุฮัมมัดมายังมนุษย์ชาตินั้นเป็นศาสนาสุดท้ายและเป็นศาสนาที่สมบูรณ์ที่สุด และราชอาณาจักรแห่งศาสนานั้นย่อมจะดำรงอยู่ชั่วนิจนิรันดร์

สถานที่แห่งแรกๆของการอ้อนวอนภาวนาร่วมกัน (คำว่า มัสญิดในภาษาอังกฤษคือคำว่า 'Mosque' บางทีคำนี้อาจจะมาจากภาษาสเปน คือคำว่า *เมซกวิตา – mezquita*) ก็ได้ใช้สำหรับการชุมนุมของชุมชนทั้งหมดเพื่อทำกิจการสาธารณะด้วย อาคารเหล่านี้ไม่มีเครื่องหมายที่จะแยกแยะได้อย่างชัดเจนจากอาคารชนิดอื่นๆ ความจริงแล้วมัสญิดบางแห่งเป็นอาคารเก่าที่นำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์นี้ ในขณะที่มัสญิดอื่นๆ เป็นอาคารใหม่ตั้งอยู่ในใจกลางหมู่บ้านของมุสลิม สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวยิวและชาวคริสเตียนยังคงติดอยู่ในจินตนาการของบรรดาผู้นำใหม่ๆ ท่านอุมัรได้ไปเยือนนครเยรูซาเล็มหลังจากนครแห่งนี้ถูกยึดได้และมุอาวียะฮ์ได้ประกาศความเป็นเคาะลีฟะฮ์ที่นั่น ในทศวรรษ 690 ก็ได้มีการสร้างอาคารใหญ่ๆ ขึ้นเป็นครั้งแรกซึ่งเป็นการยืนยันอย่างชัดเจนว่าอิสลามมีความเด่นและจะคงทนถาวร นั่นคืออาคารที่มีชื่อว่าโดมออฟเดอะร็อค (Dome of the Rock) ซึ่งได้สร้างขึ้นในบริเวณวิหารของยิวในนครเยรูซาเล็ม ซึ่งในตอนนี้ได้กลายเป็นหะรอมของมุสลิมไปแล้ว มันเป็นที่เดินสำหรับผู้แสวงบุญรอบๆ ก้อนหินนั้นซึ่งตามประเพณีของพวกพระยิวถือว่าพระผู้เป็นเจ้าได้เรียกให้ศาสดาอับราฮัมเชือดไอแซค* (Isaac) เป็นพลีทานที่นั่น การสร้างโดมในสถานที่นี้ถูกตีความอย่างน่าเชื่อถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นสัญลักษณ์ด้วยการวางศาสนาอิสลามไว้ในเชื้อสายของศาสดาอับราฮัมและแยกออกมาจากศาสนายูดายและคริสต์ศาสนา คำจารึกรอบๆ ด้านในของอาคารนั้นเป็นการแสดงทางรูปธรรมอันแรกเท่าที่รู้กันของข้อความที่มาจากกุรอานซึ่งประกาศถึงความยิ่งใหญ่ของพระผู้เป็นเจ้า 'ผู้ทรงเกรียงไกร ผู้ทรงปรีชาญาณ' โดยประกาศว่าพระผู้เป็นเจ้าและมลาอิกัต

---

* ชาวมุสลิมเรียก อิสฮาก -ผู้แปล

(เทวทูต) ของพระองค์ต่างก็อำนวยพรแก่ท่านศาสดา' และเป็นการเรียกร้องให้คริสเตียนยอมรับพระเยซูในฐานะผู้เผยแพร่ศาสนาของพระผู้เป็นเจ้า ถ้อยคำของพระองค์และจิตวิญญาณของพระองค์ แต่พระเยซูมิใช่บุตรของพระองค์

ต่อมาไม่นานก็ได้เริ่มมีการสร้างมัสญิดใหญ่ๆ ขึ้นหลายหลังซึ่งออกแบบขึ้นเพื่อตอบสนองความจำเป็นที่จะต้องมีพิธีละหมาดขึ้นในกรุงดามัสกัสและอเล็ปโป นครมะดีนะฮ์และนครเยรูซาเล็ม และต่อมาที่เมืองค็อยราวานอันเป็นศูนย์กลางแห่งแรกของชาวอาหรับในแคว้นมัฆริบและในคอร์โดบาอันเป็นเมืองหลวงของอาหรับในสเปน ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นการออกแบบพื้นฐานที่เหมือนกัน มีลานโล่งซึ่งนำไปสู่พื้นที่ที่มีหลังคาปกคลุมให้มีรูปร่างที่จะบรรจุผู้ละหมาดซึ่งยืนเป็นแถวยาวและมีผู้นำ (*อิมาม*) คนหนึ่งให้หันหน้าไปในทิศทางของนครมักกะฮ์ได้ ส่วนเว้าในกำแพง (*มิห์รอบ*) แสดงถึงกำแพงที่พวกเขาจะหันหน้าไปหา และใกล้ๆ นั้นมีธรรมาสน์ (*มิมบัร*) ซึ่งเป็นที่นั่งของผู้เทศนาสั่งสอนในระหว่างการละหมาดตอนเที่ยงในวันศุกร์ ส่วนที่ติดอยู่กับตัวอาคารหรือตั้งอยู่ติดๆ กันก็คือหอคอยซึ่งเป็นที่ๆ *มุอัซซิน* (*mu 'adhin* - ผู้เรียกมาละหมาด) เรียกศรัทธาชนมาสู่การละหมาดตามเวลาที่กำหนดไว้

อาคารดังกล่าวนั้นมิได้เป็นแต่เพียงเครื่องหมายของอำนาจใหม่เท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องหมายของความเติบโตของชุมชนใหม่และเด่นชัดด้วย จากการเป็นศาสนาของกลุ่มผู้ปกครองกลุ่มหนึ่ง การยอมรับศาสนาที่มอบให้แก่ศาสดามุฮัมมัดก็ค่อยๆ ขยายตัวออกไป เรามีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการนี้เพียงเล็กน้อยจึงได้แต่เพียงคาดการณ์ถึงเส้นทางของมันเท่านั้น ชาวอาหรับที่อาศัยอยู่ในซีเรีย และตามชนบทของอีรักแล้วนั้นก็สามารถให้การยอมรับได้ง่าย เนื่องจากได้มีการผนึกกำลังกับพวกผู้ปกครองใหม่อยู่แล้ว [ถึงแม้ว่าส่วนหนึ่งของเผ่าหนึ่ง คือ เผ่าฆ็อซซาน (Ghossan) จะไม่ยอมรับก็ตาม] พวกข้าราชการที่ทำงานให้ผู้ปกครองใหม่อาจจะยอมรับศาสนาของพวกเขาเพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง หรือเพราะความสนใจตามธรรมชาติที่มีต่ออำนาจก็ได้ และพวกนักโทษที่ถูกจับในสงครามแห่งการพิชิตหรือพวกทหารชาวซาซาเนียนผู้ซึ่งร่วมรบกับชาวอาหรับก็อาจยอมรับเช่นเดียวกัน พวกผู้อพยพมาสู่เมืองใหม่ๆ เหล่านี้อาจจะเปลี่ยนศาสนาเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงการจ่ายภาษีพิเศษที่ต้องจ่ายโดยผู้ที่มิใช่มุสลิม พวกโซโรแอสเตรียนซึ่งถือศาสนาสมัยเปอร์เซียโบราณอาจพบว่าเป็นเรื่องง่ายที่จะเป็นมุสลิมมากกว่าพวกคริสเตียน เนื่องจากสถาบันศาสนาของพวกเขาถูกทำให้อ่อนแอลงเมื่อการปกครองของราชวงศ์ซาซาเนียนต้องสิ้นสุดลง อย่างไรก็ตาม คริสเตียนบางคนที่ได้พบกับความขัดแย้งเกี่ยวกับลักษณะของพระผู้เป็นเจ้าและการวิวรณ์ก็อาจได้รับการดึงดูดโดยความเรียบง่ายของมุสลิมสมัยต้นที่ตอบปัญหาดังกล่าว ซึ่งภายในนั้นก็มีความคิดในแนวเดียวกันอยู่ด้วย การที่ศาสนาอิสลามไม่มีศาสนจักรมุสลิมหรือพิธีกรรมที่ยุ่งยากสำหรับผู้เปลี่ยนศาสนา ที่มีความจำเป็นแค่เพียงกล่าวคำง่ายๆ บางคำเท่านั้น เหล่านี้ได้ทำให้การยอมรับอิสลามง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นเรื่องง่าย แต่การกระทำนี้หมายความว่าเป็นการยอมรับภาษาอาหรับในฐานะที่เป็นภาษา

ที่การวิวรณ์ถูกประทานลงมา และสิ่งนี้พร้อมกับความจำเป็นที่จะต้องติดต่อกับพวกผู้ปกครองชาวอาหรับ ทหารและพวกเจ้าของที่ดินก็สามารถนำไปสู่การยอมรับภาษาอาหรับว่าเป็นภาษาในชีวิตประจำวัน เมื่อศาสนาอิสลามมาถึง ภาษาอาหรับก็แพร่หลายออกไป อย่างไรก็ตาม กระบวนการนี้ก็ยังอยู่ในขั้นเริ่มต้น นอกดินแดนอาระเบีย พวกอุมัยยะฮ์ปกครองดินแดนที่ประชาชนส่วนใหญ่มิได้เป็นมุสลิมและไม่ได้พูดภาษาอาหรับ

ขนาดและความเข้มแข็งที่กำลังเติบโตขึ้นของชุมชนมุสลิมมิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ บริเวณมณฑลตอนกลางคือซีเรียนั้นเป็นห่วงที่อ่อนแออยู่ในสายโซ่ของประเทศต่างๆ ที่ถูกดึงเข้ามาอยู่ในจักรวรรดิ ไม่เหมือนกับเมืองใหม่ๆ ในอีหร่าน อีรัก และแอฟริกา เมืองต่างๆของซีเรียมีมาก่อนศาสนาอิสลามและมีวิถีชีวิตที่เป็นอิสระจากผู้ปกครองของพวกเขา การค้าของเมืองเหล่านั้นได้หยุดชะงักลงเนื่องจากซีเรียถูกแยกออกมาจากอนาโตเลียซึ่งยังคงตกอยู่ภายใต้จักรวรรดิไบแซนไตน์ เข้ามาสู่พรมแดนใหม่ซึ่งมักจะถูกรบกวนบ่อยครั้งด้วยสงครามระหว่างชาวอาหรับกับชาวไบแซนไตน์

พลังอันสำคัญของชุมชนมุสลิมอยู่ไกลไปทางทิศตะวันออก เมืองต่างๆ ของอีรักกำลังมีขนาดใหญ่ขึ้นในขณะที่มีผู้อพยพมาจากอีหร่านและคาบสมุทรอาหรับ พวกเขาสามารถดึงเอาความมั่งคั่งมาจากดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยการชลประทานของอีรักภาคใต้อันเป็นที่ซึ่งชาวอาหรับบางคนได้ตั้งตัวขึ้นมาเป็นเจ้าของที่ดิน เมืองใหม่มีความเป็นอาหรับมากกว่าเมืองของซีเรียและชีวิตของพวกเขาก็อุดมสมบูรณ์ขึ้นเมื่อสมาชิกของอดีตชนชั้นผู้ปกครองของอีหร่านถูกดึงเข้ามาเป็นข้าราชการและผู้เก็บภาษีอากร

กระบวนการที่คล้ายคลึงกันนี้ได้เกิดขึ้นที่แคว้นคูรอซานซึ่งอยู่ไกลออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจักรวรรดิด้วย เนื่องจากตั้งอยู่บนพรมแดนของอิสลามที่ขยายออกไปจนถึง เอเชียกลาง คูรอซานจึงมีกองทหารประจำการขนาดใหญ่ ดินแดนที่ทำการเพาะปลูกและทุ่งหญ้าก็ดึงดูดใจผู้ตั้งถิ่นฐานชาวอาหรับด้วยเหมือนกัน ดังนั้นตั้งแต่ช่วงต้นๆ จึงมีประชาชนชาวอาหรับจำนวนมากอยู่เคียงข้างกับชาวอีหร่าน ซึ่งชนชั้นผู้ปกครองเก่าผู้มีที่ดินยังรักษาสถานภาพของพวกเขาเอาไว้ การอยู่ด้วยกันแบบไม่เสียเปรียบได้ค่อยๆ เกิดขึ้นในขณะที่พวกเขาเลิกที่จะเป็นนักรบและหันมาสร้างถิ่นฐานอยู่ที่ชนบทหรือในเมืองต่อไปคือ เมืองนิชาปูร (Nishapur) เมืองบัลค์ (Balkh) และมัรฟ์ (Marv) ชาวอาหรับถูกดึงดูดเข้ามาในสังคมอีหร่าน ชาวอีหร่านค่อยๆ เข้ามาในกลุ่มของผู้ปกครอง

ความเจริญเติบโตของชุมชนมุสลิมในเมืองและแคว้นทางทิศตะวันออกก่อให้เกิดความตึงเครียด ความทะเยอทะยานส่วนตัว ความทุกข์ยากในท้องถิ่นและความขัดแย้งของฝ่ายต่างๆ ได้แสดงออกมามากกว่าหนึ่งด้านทั้งในภาษา ชาติพันธุ์ เผ่าและศาสนา และจากระยะทางนี้เป็นการยากที่จะกล่าวได้ว่าเส้นแบ่งถูกขีดไว้อย่างไร

ประการแรกสุด ในหมู่ผู้เข้ารับนับถือศาสนาอิสลามโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวอีหร่านนั้นมีความไม่พอใจเกี่ยวกับสิทธิพิเศษเรื่องการเงินและอื่นๆ ที่ให้แก่ผู้มีเชื้อสายอาหรับ และความไม่พอใจนี้เติบโตขึ้นเมื่อความทรงจำถึงการพิชิตครั้งแรกได้เลือนรางลง ผู้เปลี่ยนศาสนาบางคนได้ผูกพันตัวเองอยู่กับพวกผู้นำเผ่าชาวอาหรับในฐานะที่เป็น 'บริวาร' (มะวาลี) แต่นี่ก็มิได้ลบล้างเส้นกั้นระหว่างพวกเขากับชาวอาหรับออกเสียได้

ความตึงเครียดยังแสดงตัวออกมาในเรื่องความแตกต่างและความเป็นศัตรูกันของเผ่ากองทัพต่างๆ ที่มาจากอาระเบียได้นำเอาความภักดีต่อเผ่ามากับพวกเขาด้วย และในสถานการณ์ใหม่ๆ ความตึงเครียดนี้ยิ่งเข้มข้นขึ้น ในเมืองและสถานที่อื่นๆ ของการอพยพ กลุ่มต่างๆ ที่อ้างว่ามีบรรพบุรุษร่วมกันจะมาอยู่ด้วยกัน ในที่อยู่ซึ่งใกล้ชิดกันมากกว่าในทุ่งหญ้าอาหรับ พวกผู้นำซึ่งมีอำนาจที่อ้างว่ามีเชื้อสายที่มีเกียรติจะสามารถดึงดูดผู้ติดตามได้มากกว่า การมีโครงสร้างทางการเมืองที่เป็นเอกภาพทำให้ผู้นำและเผ่าต่างๆ สามารถติดต่อกันและกันได้ในบริเวณอันกว้างขวางและบางครั้งก็ทำให้พวกเขามีความสนใจร่วมกัน การต่อสู้เพื่อชิงอำนาจรัฐบาลกลางสามารถจะใช้ประโยชน์จากชื่อของเผ่าและความจงรักภักดีต่อเผ่า สายหนึ่งของราชวงศ์อุมัยยะฮ์มีความผูกพันด้วยการแต่งงานกับวงศ์วานกัลบ์ (Banu Kalb) ซึ่งได้ตั้งรกรากอยู่แล้วในซีเรียก่อนการพิชิต ในการต่อสู้เพื่อสืบทอดอำนาจหลังจากมรณกรรมของบุตรชายของมุอาวียะฮ์นั้นมีผู้ไม่ใช่วงศ์อุมัยยะฮ์ที่อ้างตนเป็นเคาะลีฟะฮ์ได้รับการสนับสนุนจากคนอีกกลุ่มหนึ่งของเผ่าต่างๆ บางครั้งบางคราวผลประโยชน์ร่วมกันในบางอย่างก็สามารถให้แก่นสารแก่ความคิดเรื่องกำเนิดซึ่งทุกเผ่าล้วนอ้างว่ามาจากอาระเบียกลางหรือจากทางใต้ (ชื่อของเผ่าเหล่านี้คือ ก็อยส์และเยเมน ซึ่งยังคงเป็นสัญลักษณ์ของความขัดแย้งแห่งท้องถิ่นในบางส่วนของซีเรียจนกระทั่งถึงศตวรรษปัจจุบันนี้)

ความสำคัญที่คงทนอยู่มากกว่านั้นก็คือข้อพิพาทในเรื่องการสืบทอดอำนาจของเคาะลีฟะฮ์และลักษณะของอำนาจหน้าที่ในชุมชนมุสลิม ผู้ที่ต่อต้านการอ้างของมุอาวียะฮ์และราชวงศ์ของเขามีอยู่สองกลุ่ม ถึงแม้ว่าแต่ละกลุ่มจะไม่มีรูปร่างที่แน่นอนจนน่าจะเรียกว่ามีแนวโน้มจะดีกว่า กลุ่มแรกคือกลุ่มต่างๆ ที่ถูกเรียกว่าพวก คอริญัย (Kharijis) กลุ่มแรกสุดได้แก่ พวกผู้ที่ถอนการสนับสนุนของพวกเขาออกมาจากท่านอะลี เมื่อท่านได้ตกลงที่จะให้มีการตัดสินในวันแห่งซิฟฟีน พวกเขาถูกบดขยี้แต่ขบวนการหลังจากนั้นก็ใช้ชื่อเดียวกันนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบที่อยู่ใต้การควบคุมของเมืองบัศเราะฮ์ (Basra) เพื่อต่อต้านการอ้างของผู้นำเผ่า พวกเขายืนกรานว่า ไม่มีสิ่งใดสำคัญกว่าในอิสลามนอกจากคุณธรรม เฉพาะมุสลิมที่มีคุณธรรมเท่านั้นที่จะปกครองในฐานะ *อิมาม* ได้ และหากว่าเขาออกนอกลู่ทางก็ควรจะเลิกเคารพเชื่อฟัง อย่างเช่นท่านอุษมานผู้ซึ่งให้ความสำคัญแก่ครอบครัวเป็นประการแรก และท่านอะลีผู้ซึ่งตกลงที่จะประนีประนอมในปัญหาของหลักการ ทั้งสองท่านได้กระทำผิด มิใช่ว่าพวกเขาทั้งหมดจะมีบทสรุปในเรื่องนี้เหมือนกันหมด บางคนก็ยอมรับการปกครองของราชวงศ์อุมัยยะฮ์อยู่ระยะ

หนึ่ง บางคนก็ลุกขึ้นกบฏต่อต้าน และบางคนก็เชื่อว่าผู้ศรัทธาที่แท้จริงจะต้องพยายามสร้างสังคมที่มีคุณธรรมด้วยการ *ฮิจญ์เราะฮ์* ใหม่ไปสู่ดินแดนที่ห่างไกล

อีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มที่สนับสนุนการอ้างว่าครอบครัวของท่านศาสดาควรเป็นผู้ปกครอง นี่เป็นความคิดซึ่งมีรูปแบบต่างๆ กันหลายรูปแบบ ที่สำคัญที่สุดในระยะยาวคือกลุ่มที่ถือว่าท่านอะลีและสายแห่งเชื้อสายของท่านก็คือหัวหน้าที่ชอบธรรมของชุมชนหรือเป็น *อิมาม* นั่นเอง ที่อยู่รอบๆความคิดนี้ก็คือความคิดแบบอื่นซึ่งบางกรณีมาจากวัฒนธรรมทางศาสนาของประเทศต่างๆ ที่ถูกพิชิต พวกเขาถือว่าท่านอะลีและบรรดาทายาทของท่านเป็นผู้ที่ได้รับการสืบทอดคุณสมบัติพิเศษบางอย่างของดวงวิญญาณและความรู้ในความหมายภายในของกุรอานมาจากศาสดามุฮัมมัด จนถึงกับเชื่อว่าท่านเป็นมากกว่ามนุษย์ หนึ่งในทายาทก็จะลุกขึ้นมาเริ่มต้นสร้างการปกครองที่ยุติธรรม ความคาดหมายในการมาถึงของ *มะฮ์ดี (mahdi)* ‘ผู้ซึ่งได้รับการนำทาง’ ได้เกิดขึ้นในตอนต้นๆ ของประวัติศาสตร์อิสลาม ใน ค.ศ. 680 ฮูเซน (Husayn) บุตรของท่านอะลีได้ย้ายไปอยู่ในอีรักพร้อมกับญาติและผู้ติดตามกลุ่มเล็กๆ โดยหวังว่าจะได้รับการสนับสนุนจากภายในตัวเมืองและรอบๆ เมืองคูฟะฮ์ ท่านได้ถูกสังหารในการต่อสู้ที่กัรบาลา (Karbala) ในอีรัก และการเสียชีวิตของท่านทำให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นในการระลึกถึงท่านผู้สละชีพเพื่อศาสนาแก่ผู้ยึดมั่นต่อท่านอะลี (*ชีอัตอะลีหรือกลุ่มชีอะฮ์ – shiat Ali or Shiis*) สองสามปีต่อมาได้มีการกบฏอีกครั้งเพื่อสนับสนุนมุฮัมมัด อิบนุล หะนาฟียะฮ์ (Muhammad ibn al-Hanafiyya) ซึ่งเป็นบุตรชายของท่านอะลีเช่นกัน แม้ว่าจะไม่ได้เกิดจากท่านหญิงฟาฏิมะฮ์ก็ตาม

ในระหว่างทศวรรษแรกๆ ของศตวรรษที่ 8 พวกผู้ปกครองของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้ใช้ความพยายามหลายครั้งที่จะจัดการกับความเคลื่อนไหวต่างๆของฝ่ายตรงกันข้ามซึ่งแสดงออกหลายวิถีทางด้วยกัน และด้วยความยากลำบากที่มีอยู่เป็นประจำในการปกครองจักรวรรดิที่แสนจะกว้างขวางและมีความหลากหลายเช่นนี้ พวกเขาสามารถสร้างความเข้มแข็งด้านการเงินและทางทหารอันเป็นฐานในการปกครองของพวกเขาและต้องเผชิญกับการกบฏใหญ่ๆ สองสามครั้งอยู่ระยะหนึ่ง หลังจากนั้นในทศวรรษ 740 อำนาจของพวกเขาก็สลายลงเมื่อเผชิญกับสงครามกลางเมืองอีกครั้งหนึ่งและการรวมตัวของขบวนการต่างๆ ที่มีจุดมุ่งหมายแตกต่างกันไป แต่ก็รวมตัวเข้าต่อต้านพวกอุมัยยะฮ์ ขบวนการเหล่านี้มีความเข้มแข็งขึ้นทางแถบตะวันออกมากกว่าแถบตะวันตกของจักรวรรดิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความเข้มแข็งอยู่ในเมืองคูรอซาน ในหมู่ของกลุ่มผู้ตั้งถิ่นฐานชาวอาหรับบางกลุ่มที่กำลังจะถูกกลืนเข้าในสังคมท้องถิ่นของอีหร่าน ตลอดจนในหมู่ ‘บริวาร’ ของอีหร่านด้วย ที่นั่นก็เหมือนกับที่อื่นๆ คืออารมณ์ความรู้สึกของชาวชีอะฮ์แพร่ออกไปอย่างกว้างขวางแต่ก็ไม่มีการรวมตัวกันเป็นองค์กร

ความเป็นผู้นำที่มีผลมากกว่านั้นมาจากอีกสายหนึ่งของตระกูลของท่านศาสดา คือเชื้อสายของอับบาสผู้เป็นลุงของท่านศาสดาที่อ้างว่าบุตรชายของมุฮัมมัด อิบนุลหะนาฟียะฮ์

(Muhammad Ibn al-Hanafiyya) ได้มอบสิทธิแห่งการสืบทอดมาให้พวกเขาจากที่อยู่ของพวกเขาที่ชายขอบของทะเลทรายซีเรีย พวกเขาได้ตั้งองค์กรหนึ่งขึ้นมาซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองคูฟะฮ์ พวกเขาได้ส่งชายคนหนึ่งซึ่งมีต้นกำเนิดอันคลุมเครือ บางทีอาจจะเป็นผู้ที่มาจากครอบครัวชาวอีหร่านก็ได้ คือ อะบูมุสลิมไปยังคูรอซาน อะบูมุสลิมมีความสามารถจัดตั้งกองทัพและรวบรวมผู้ที่ไม่พอใจจากชาวอาหรับและอื่นๆ เพื่อออกมาแข็งข้อก่อกบฏภายใต้ธงสีดำอันเป็นเครื่องหมายของขบวนการนั้นและในนามแห่งสมาชิกของตระกูลท่านศาสดา ไม่มีสมาชิกคนใดถูกกล่าวถึงเป็นพิเศษ ดังนั้นจึงได้รับการสนับสนุนในการเคลื่อนไหวอย่างกว้างขวาง กองทัพได้เคลื่อนไปจากคูรอซานทางทิศตะวันตก ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ประสบความพ่ายแพ้ในการรบหลายครั้งเมื่อ ค.ศ. 749-50 และมัรวานที่สอง (Marwan II) ผู้เป็นเคาะลีฟะฮ์คนสุดท้ายของราชวงศ์ได้หนีไปยังอียิปต์และถูกสังหารที่นั่น ในระหว่างนั้นผู้นำซึ่งไม่มีชื่อเสียงได้ประกาศตัวขึ้นในเมืองคูฟะฮ์ เขาคืออะบุลอับบาสผู้มิได้เป็นเชื้อสายของท่านอะลีแต่เป็นเชื้อสายของอับบาส

อัต-ตะบารี (ค.ศ. 839-923) ผู้เป็นนักประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึงวิธีการประกาศตัวดาวูดผู้เป็นน้องชายของอบุลอับบาส (Abul-Abbas) ได้ยืนบนบันไดของธรรมาสน์ของมัสญิดในเมืองคูฟะฮ์ และกล่าวสุนทรพจน์ต่อศรัทธาชนดังนี้

ขอความสรรเสริญมีแด่พระผู้เป็นเจ้า ด้วยความกตัญญูรู้คุณ –ความกตัญญูรู้คุณและความกตัญญูรู้คุณอีก! การสรรเสริญจงมีแด่พระผู้ที่ทำให้ศัตรูของเราพินาศ และนำเอามรดกจากท่านมุฮัมมัดศาสดาของพวกเรามาให้เรา ขอให้คำอำนายพรของพระผู้เป็นเจ้าและความสันติสุขจงมีแด่ท่าน! โอ้พวกท่านผู้เป็นประชาชนทั้งหลาย บัดนี้ค่ำคืนอันมืดมิดของโลกต้องหนีเตลิดไปแล้ว สิ่งที่ปกคลุมโลกอยู่ได้เปิดออก ขณะนี้แสงสว่างสาดส่องไปในโลกและในสรวงสวรรค์ และดวงอาทิตย์ขึ้นมาจากสายธารแห่งวัน ในขณะที่ดวงจันทร์ขึ้นจากสถานที่กำหนดไว้ ผู้ใดที่สร้างคันธนูขึ้นและชูมันขึ้น แล้วลูกศรก็ย้อนกลับไปหาผู้ที่ยิงมันออกมา ความถูกต้องได้กลับคืนมายังที่ซึ่งเป็นจุดกำเนิด ในหมู่ประชาชนแห่งครอบครัวของท่านศาสดา ผู้คนที่มีความเมตตากรุณาพวกท่านและเห็นอกเห็นใจพวกท่าน... พระผู้เป็นเจ้าทรงให้พวกท่านได้แลเห็นสิ่งที่ท่านรอคอยและหวังจะได้เห็น พระองค์ได้ทรงให้เคาะลีฟะฮ์แห่งตระกูลของฮาชิมปรากฏตัวต่อหน้าพวกท่านแล้ว ทำให้ใบหน้าของพวกท่านแจ่มใสและทำให้พวกท่านมีชัยเหนือกองทัพของซีเรีย และทรงส่งทอดอำนาจสูงสุดและความรุ่งเรืองของอิสลามให้พวกท่าน... มีผู้สืบทอดจากศาสนทูตของพระผู้เป็นเจ้าคนไหนบ้างที่ได้ขึ้นมายังมิมบัรของพวกท่านนี้ได้นอกจากท่านอะลี อิบนุอบีฏอลิบผู้บัญชาการแห่งศรัทธาชน และอับดุลลอฮ์ อิบนุมุฮัมมัด (Abd Allah Ibn Muhammad) ผู้บัญชาการแห่งศรัทธาชน? แล้วท่านก็ชี้มือของท่านไปยังอะบุลอับบาส

เคาะลีฟะฮ์แห่งแบกแดด

ตระกูลผู้ปกครองตระกูลหนึ่งเข้ามาแทนที่ผู้ปกครองอีกตระกูลหนึ่ง และอีรักได้เข้ามาแทนที่ซีเรียในฐานะศูนย์กลางของเคาะลีฟะฮ์มุสลิม อำนาจของอะบุลอับบาส (ค.ศ. 749-54) และผู้สืบทอดของเขาซึ่งได้นามมาจากบรรพบุรุษของพวกเขา คือราชวงศ์อับบาสิยะฮ์นั้นมีอยู่ใน

ประเทศแถบตะวันออกของทะเลเมดิเตอเรเนียน หรือในแคว้นหิญาซซึ่งขยายตัวมาจากแถบที่กล่าวข้างต้นนั้น น้อยกว่าในเขตแดนที่แต่ก่อนเป็นของราชวงศ์ซาซาเนียน นั่นคือภาคใต้ของอีรัก รวมทั้งโอเอซิสและที่ราบสูงของอีหร่าน คูรอซานและดินแดนที่แผ่โพ้นออกไปยังเอเชียกลาง เป็นเรื่องยากกว่าที่เคาะลีฟะฮ์จะปกครองแถบมัฆริบได้ แต่นั่นมีความสำคัญน้อยกว่าเช่นเดียวกัน

ในบางประการการปกครองของอับบาสิยะฮ์มิได้แตกต่างมากนักจากการปกครองของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ตอนหลังๆ ตั้งแต่ต้นพวกเขาก็พบว่าตนเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่กับปัญหาที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ของราชวงศ์ใหม่ นั่นก็คือเรื่องที่ว่าจะเปลี่ยนอำนาจอันจำกัดที่ได้มาจากการรวมกันอย่างยากลำบากของผลประโยชน์ที่แตกต่างกันให้มีความมั่นคงและถาวรมากขึ้นได้อย่างไร พวกเขาได้ราชบัลลังก์มาโดยอาศัยการผสมผสานของกองกำลังต่างๆ ที่รวมตัวกันเพื่อจะต่อต้านราชวงศ์อุมัยยะฮ์เท่านั้น และตอนนี้จะต้องกำหนดความสัมพันธ์ของกำลังภายในกลุ่ม แรกเริ่มทีเดียวเคาะลีฟะฮ์ใหม่ต้องการสลัดตัวเองออกจากบรรดาผู้ที่ทำให้เขามีอำนาจขึ้นมาได้ อะบูมุสลิมและคนอื่นๆ จึงถูกสังหาร ภายในตระกูลเองมีความขัดแย้งเช่นกัน ในตอนแรกพวกสมาชิกในตระกูลได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองต่างๆ แต่บางคนในหมู่พวกเขาก็มีอำนาจมากเกินไป ภายในคนรุ่นเดียวจึงเกิดชนชั้นนำฝ่ายปกครองที่เป็นเจ้าหน้าที่ระดับสูงใหม่ๆ ขึ้นมา บางคนก็มาจากครอบครัวชาวอีหร่านซึ่งมีประเพณีการรับใช้รัฐและเพิ่งจะมารับอิสลามใหม่ๆ ส่วนคนอื่นๆ ก็มาจากสมาชิกของครอบครัวผู้ปกครอง บางคนก็เป็นทาสที่ได้รับอิสรภาพ

การรวมศูนย์อำนาจอยู่ในมือของผู้ปกครองเช่นนี้ได้เกิดขึ้นในสมัยของผู้ที่สืบต่อมาจากอะบุลอับบาส โดยเฉพาะ อัล-มันซูร (al-Mansur – ค.ศ. 754-75) และฮารูน อัรรอชีด (Harun al-rashid – ค.ศ. 789-809) อำนาจนี้แสดงออกด้วยการสร้างกรุงแบกแดดขึ้นเป็นเมืองหลวงใหม่ อัต-ตะบารี (Al-Tabari) ได้บันทึกเรื่องราวตอนที่มันซูรไปเยือนที่ตั้งของเมืองในอนาคตไว้ว่า

'ท่านได้มาที่บริเวณสะพานและข้ามมา ณ ที่ที่ตั้งในปัจจุบันของกอศร์ อัล-สลาม แล้วท่านได้ละหมาดตอนบ่าย ตอนนั้นเป็นฤดูร้อนและบริเวณที่ก่อสร้างพระราชวังตอนนั้นมีโบสถ์คริสต์ตั้งอยู่ ท่านได้ค้างคืนที่นั่นและตื่นขึ้นในเช้าวันต่อมาโดยผ่านค่ำคืนที่หวานซึ้งและอ่อนละมุนที่สุดในโลกมา ท่านพักอยู่ที่นั่นและทุกสิ่งที่ท่านเห็นทำให้ท่านพอใจ ครั้นแล้วท่านจึงพูดขึ้นว่า 'นี่คือที่ๆ ข้าจะสร้าง สิ่งต่างๆ สามารถมาถึงที่นี่โดยทางแม่น้ำยูเฟร ติส ไทรกริสและเครือข่ายของคลองต่างๆ ที่เช่นนี้เท่านั้นแหละที่จะค้ำจุนกองทัพและประชาชนทั่วไปได้' ดังนั้นท่านจึงจัดแจงวางผังและมอบเงินสำหรับการก่อสร้างให้แล้วก็วางอิฐก้อนแรกลงไปด้วยมือของท่านเอง พลางกล่าวว่า 'ด้วยพระนามแห่งพระผู้เป็นเจ้า ขอการสรรเสริญจงมีแด่พระองค์ แผ่นดินนี้เป็นของพระผู้เป็นเจ้า พระองค์ได้ให้เป็นมรดกแก่ผู้ที่พระองค์ประสงค์ในหมู่บ่าวของพระองค์ และผลที่ออกมาจะได้แก่ผู้ที่ยำเกรงพระองค์' ครั้นแล้วท่านก็กล่าวว่า 'จงสร้างเถิด ขอพระผู้เป็นเจ้าทรงอำนวยพรให้ท่าน!'

นครแบกแดดตั้งอยู่ในจุดที่แม่น้ำไทกริสและยูเฟรติสไหลมาใกล้ชิดกัน ณ ที่ซึ่งระบบของคลองต่างๆ ได้ทำให้เกิดชนบทที่อุดมสมบูรณ์ซึ่งสามารถผลิตอาหารสำหรับเมืองใหญ่ๆ และรายได้

สำหรับรัฐบาลได้ มันตั้งอยู่บนเส้นทางยุทธศาสตร์ซึ่งนำไปสู่อีหร่านและโพ้นจากนั้นไปทางแคว้นญาซีเราะฮ์ (Jazira) ของอีรักเหนือซึ่งมีการผลิตข้าว แล้วก็ไปถึงซีเรียและอียิปต์ที่ซึ่งความจงรักภักดีต่อราชวงศ์อุมมัยยะฮ์ยังเข้มแข็งอยู่ ในเมื่อแบกแดดเป็นเมืองใหม่ผู้ปกครองจึงสามารถเป็นอิสระจากความกดดันที่มาจากประชากรชาวอาหรับมุสลิมซึ่งอาศัยอยู่ในเมืองคูฟะฮ์และบัศเราะฮ์ ตามประเพณีอันยาวนานซึ่งผู้ปกครองตะวันออกใกล้มักจะแยกตัวเองจากผู้ที่พวกเขาถูกปกครอง จึงได้มีการวางผังเมืองให้แสดงถึงความโอ่อ่าและความห่างไกลของผู้ปกครอง ตรงศูนย์กลางคือบนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำไทกริสมีพระราชวังที่เป็นเหมือน 'เมืองรูปร่างกลม' มีโรงทหารและสำนักงาน ตลาดและที่ตั้งบ้านเรือนอยู่นอกเมืองนั้น

ในคำบรรยายถึงการต้อนรับเอกอัครราชทูตไบแซนไทน์ของเคาะลีฟะฮ์ อัล-มุกตะดีร (al-Muqtadir) ใน ค.ศ. 917 อัล-คอติบ อัล-บัฆดาดี (al-Khatib al-Baghdadi – ค.ศ. 1002-71) ซึ่งเป็นนักประวัติศาสตร์แห่งนครแบกแดดได้กล่าวถึงความโอ่อ่าของราชสำนักและราชพิธี เมื่อได้มาเฝ้าเคาะลีฟะฮ์แล้ว พวกเขาก็ถูกนำไปชมพระราชวังโดยคำสั่งของพระองค์ ได้ชมห้องโถงพระราชฐานและอุทยาน ทหาร ขันที จางวางและมหาดเล็ก ทรัพย์สมบัติที่อยู่ในห้องเก็บของ ช้างที่แต่งด้วยผ้าไหมปักดอกสีเหมือนนกยูง ในห้องพฤกษชาติพวกเขาได้เห็น

ต้นไม้ต้นหนึ่งขึ้นอยู่กลางถังรูปวงกลมใบใหญ่ซึ่งมีน้ำใสอยู่เต็ม ต้นไม้นั้นมีกิ่งสิบแปดกิ่ง แต่ละกิ่งมีกิ่งเล็กอยู่มากมาย บนนั้นมีนกทุกชนิดที่ทำด้วยทองและเงิน ทั้งตัวใหญ่ตัวเล็กเกาะอยู่ กิ่งก้านส่วนใหญ่ของต้นไม้นี้ทำด้วยเงิน แต่บางกิ่งก็ทำด้วยทอง สิ่งต่างๆ เหล่านั้นยื่นออกไปในอากาศโดยมีใบสีต่างๆ ใบของต้นไม้นั้นจะไหวไปเมื่อมีลมพัด ในขณะที่นกจะส่งเสียงและร้องเพลง

ในที่สุดพวกเขามาอยู่ต่อหน้าเคาะลีฟะฮ์อีกครั้งหนึ่ง

พระองค์ทรงแต่งพระองค์ด้วยเสื้อผ้า... ที่ปักด้วยดิ้นทอง ประทับอยู่บนราชบัลลังก์ซึ่งทำด้วยไม้มะเกลือ... ทางขวาของบัลลังก์มีวงกลมที่ทำด้วยอัญมณีห้อยลงมาเก้าวง...และทางซ้ายก็เช่นเดียวกัน ล้วนเป็นเพชรพลอยที่มีชื่อเสียง... ก่อนที่เคาะลีฟะฮ์จะทรงยืนขึ้นพร้อมกับโอรสห้าองค์ สามองค์อยู่ทางขวา อีกสององค์อยู่ทางซ้าย

ภายในพระราชวังที่แยกเป็นสัดส่วนเหล่านี้ เคาะลีฟะฮ์ได้ใช้อำนาจไปตามรูปแบบที่ได้มาจากผู้ปกครองก่อนๆ ซึ่งราชวงศ์อื่นๆ จะลอกเลียนแบบไป พิธีการเฉลิมฉลองอย่างประณีตบรรจงของพระราชสำนักแสดงให้เห็นความโอ่อ่าของพระองค์ เจ้าหน้าที่ประจำราชสำนักคอยเฝ้าที่ทางที่จะมาถึงตัวพระองค์ มีเพชฌฆาตยืนอยู่ใกล้ๆ พระองค์เพื่อให้ความยุติธรรมด้วยการประหาร ในรัชสมัยต้นๆ ได้เกิดตำแหน่งหนึ่งที่กลายมาเป็นสิ่งสำคัญ นั่นคือตำแหน่ง *วะซิร* (*wazir*) *วะซิร* ก็คือที่ปรึกษาของเคาะลีฟะฮ์ ซึ่งมีอิทธิพลในระดับที่แตกต่างกันไป และต่อมาก็จะกลายเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารและเป็นตัวกลางระหว่างฝ่ายบริหารกับผู้ปกครอง

การบริหารถูกแบ่งออกเป็นสายงานจำนวนหนึ่งหรือเรียกว่า *ดิวาน* (diwan) ซึ่งเป็นแนวทางที่จะปรากฏขึ้นอีกภายใต้ราชวงศ์อื่นๆ มี *ดิวาน* สำหรับกิจการของกองทัพ มีสำนักงานซึ่งเป็นผู้เขียนจดหมายและเอกสารต่างๆ ในรูปแบบที่สมบูรณ์และเก็บรักษามันไว้ มีกองคลังซึ่งดูแลและเก็บบันทึกรายได้และรายจ่าย ผู้ปกครองจะปกครองโดยผ่านข้าราชการตามลำดับชั้นซึ่งขยาย

ออกไปบริเวณกว้างขวางต้องมั่นใจว่าพวกเขาจะไม่กลายเป็นผู้ที่มีอำนาจจนเกินไป หรือใช้อำนาจอย่างผิดๆ ไปในนามของพระองค์ ระบบการสืบราชการลับทำให้เคาะลีฟะฮ์ได้รับการบอกกล่าวถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในมณฑลต่างๆ พระองค์เองและบรรดาเจ้าเมืองของพระองค์จะเปิดการประชุมสาธารณะขึ้นเพื่อรับฟังและแก้ไขการร้องทุกข์ของราษฎร

การปกครองที่เด็ดขาดซึ่งทำการผ่านระบบข้าราชการนั้นจำเป็นที่จะต้องมีรายได้ และกองทัพ ในสมัยราชวงศ์อับบาสิยะฮ์นี่เองจึงได้มีการบัญญัติระบบในการเก็บภาษีขึ้นมาจากการปฏิบัติในสมัยต้นๆ ของอิสลาม มันเกี่ยวข้องกับบรรทัดฐานของอิสลามเท่าที่จะเป็นไปได้ ภาษีสำคัญมีสองประเภท ประเภทแรกคือภาษีที่ดินหรือผลิตผลจากที่ดิน (*เคาะร็อจญ์ – Kharaj*) เริ่มขึ้นด้วยความแตกต่างระหว่างอัตราและชนิดของภาษีที่จ่ายโดยผู้ที่เป็นมุสลิม และผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน แต่สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญน้อยในภาคปฏิบัติ ถึงแม้ว่ามันจะยังคงมีอยู่ในหนังสือกฎหมายก็ตาม ประเภทที่สองคือภาษีรัชชูปการซึ่งเรียกเก็บจากผู้ที่มิใช่มุสลิม ซึ่งมีการวางอันดับอย่างคร่าวๆ ตามความมั่งคั่งของพวกเขา (*ญิซยะฮ์ – Jizya*) นอกจากนั้นยังมีการเก็บภาษีต่างๆจากสินค้าที่นำเข้ามาหรือส่งออกไปรวมทั้งที่เก็บจากช่างฝีมือในเมืองด้วย ตลอดจนมีการเก็บภาษีเป็นครั้งคราวจากทรัพย์สินของชาวเมือง ซึ่งเป็นไปตามความจำเป็น สิ่งเหล่านี้ได้รับการประณามอย่างเป็นทางการจากผู้ที่ยึดถือกฎหมายอิสลามตามตัวอักษรอย่างเคร่งครัด

บรรดาทหารแห่งคูรอซานซึ่งทำให้ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ได้อำนาจนั้นถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มต่างๆ ภายใต้ผู้นำที่แยกกันออกไป มิใช่เรื่องง่ายเลยสำหรับเคาะลีฟะฮ์ที่จะรักษาความจงรักภักดีของคนเหล่านี้ไว้ได้ พวกเขากลายเป็นกองกำลังทางทหารที่มีประสิทธิภาพน้อยลงในเมื่อพวกเขาถูกดึงเข้ามาเป็นประชากรของกรุงแบกแดด หลังการมรณกรรมของ ฮารูน อัรรอชีด ก็ได้มีสงครามกลางเมืองขึ้นระหว่างโอรสของพระองค์คือ อัล-อมีน (al-Amin) และอัล-มะอ์มูน (al-Ma'mun) อมีนได้รับการประกาศเป็นเคาะลีฟะฮ์และกองทัพของแบกแดดได้ทำการต่อสู้เพื่อพระองค์ แต่ก็ประสบความพ่ายแพ้ ในตอนต้นศตวรรษที่ 9 ความจำเป็นที่จะต้องมีกองทัพที่มีประสิทธิภาพและจงรักภักดีได้รับการแก้ปัญหาด้วยการซื้อทาส และด้วยการเกณฑ์ทหารจากเผ่าต่างๆ ที่มีอาชีพเลี้ยงสัตว์และพูดภาษาเตอร์ก ซึ่งอยู่พรมแดนในเอเชียกลางหรือข้ามพรมแดนออกไป ชาวเตอร์กเหล่านี้และกลุ่มที่คล้ายคลึงกันจากพรมแดนที่มีการปกครองเป็นหลักเป็นฐานเหล่านั้นเป็นชาวต่างชาติไม่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมที่พวกเขาไปช่วยปกครอง และเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ในการเป็นบริวารส่วนพระองค์ของเคาะลีฟะฮ์ การเข้ามาของทหารชาวเตอร์กเพื่อรับใช้ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์เริ่มเป็นกระบวนการที่ให้รูปธรรมชัดเจนแก่ชีวิตทางการเมืองของโลกอิสลาม

การที่เคาะลีฟะฮ์ อัล-มุอ์ตะซิม (al-Mutasim – ค.ศ. 833-42) ทรงย้ายเมืองหลวงของพระองค์จากนครแบกแดดไปยังเมืองซามัรรอ (Sammarra) อันเป็นเมืองใหม่ซึ่งอยู่ทางเหนือของแม่น้ำไทกิรสขึ้นไปอีกนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะต้องการจะกันพวกทหารไว้ให้ห่างจากประชากร

ในนครแบกแดดซึ่งได้กลายเป็นปรปักษ์ต่อการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ไปแล้ว ที่ตั้งของรัฐบาลยังคงอยู่ที่นั่นต่อไปอีกครึ่งศตวรรษ แต่ถึงแม้ว่าจะมีความผ่อนคลายจากแรงกดดันของประชากร รัฐบาลก็กลับไปตกอยู่ใต้อิทธิพลของผู้นำของทหารเตอร์ก ผู้เข้ามามีอิทธิพลอยู่เหนือการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ นี่เป็นช่วงสมัยเดียวกับที่บรรดาผู้ปกครองของแคว้นที่ตั้งอยู่ข้างนอกจักรวรรดิมีเอกราชอย่างแท้จริง และในอีรักเองนั้นอำนาจของเคาะลีฟะฮ์ได้ถูกคุกคามโดยการกบฏขนาดใหญ่ที่ยืดเยื้อของพวกทาสผิวดำในไร่อ้อยและแอ่งเกลือของอีรักภาคใต้ คือการกบฏของซานจ์ (Zanj ค.ศ. 868-83) สองสามปีต่อมาคือใน ค.ศ. 892 เคาะลีฟะฮ์อัล-มุอ์ตะดิด (al-Mutadid) ได้กลับมายังนครแบกแดด

ยิ่งเคาะลีฟะฮ์อยู่ห่างไกลและมีอำนาจมากก็ยิ่งมีความสำคัญสำหรับพระองค์ที่จะให้อำนาจของพระองค์หยั่งรากลงด้วยในความรู้สึกทางศีลธรรมของผู้ที่พระองค์ปกครอง ด้วยความมีระบบมากกว่าราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์พยายามที่จะหาความชอบธรรมในการปกครองของตนในวิถีของอิสลาม นับตั้งแต่ต้น พวกขาได้ใช้สัญลักษณ์ทางศาสนา เคาะลีฟะฮ์อ้างว่าตัวเองปกครองด้วยอำนาจหน้าที่ของพระผู้เป็นเจ้าในฐานะที่เป็นสมาชิกแห่งครอบครัวของท่านศาสดา พระองค์ยังได้อ้างว่าทรงปกครองไปตามอัลกุรอานและกฎข้อบังคับของพฤติกรรมที่ถูกต้องซึ่งได้มีการกำหนดเพิ่มขึ้นตามความประพฤติที่ท่านศาสดาได้กระทำอยู่เป็นประจำ (*ซุนนะฮ์*) จากแนวทางที่อ้างนี้จึงได้ให้ผู้เชี่ยวชาญทางศาสนาเข้ามามีบทบาทบางส่วนในการปกครองของพระองค์ มีการให้ความสำคัญเป็นอย่างมากต่อตำแหน่งผู้พิพากษา (*กอฎี*) หน้าที่ของผู้พิพากษาถูกแยกออกมากหน้าที่ของข้าหลวง เขาไม่มีหน้าที่ในทางการเมืองหรือการเงิน บทบาทของเขาคือการตัดสินข้อขัดแย้งและให้คำตัดสินไปตามแนวทาง ซึ่งค่อยๆ ปรากฏขึ้นมาเป็นระบบของกฎหมายอิสลามหรือบรรทัดฐานของสังคม หัวหน้า *กอฎี* คือขุนนางที่มีความสำคัญอยู่ในลำดับข้าราชการของรัฐ

ในการที่จะทำให้ผู้ปกครองอ้างได้ว่ามีความชอบธรรมนั้น ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ในระยะต้นๆ ต้องเผชิญหน้ากับครอบครัวของท่านศาสดาอีกสายหนึ่ง คือเชื้อสายของท่านอะลีและผู้สนับสนุนพวกเขา –นั่นคือพวกชีอะฮ์- พวกชีอะฮ์นั้นไม่ได้เป็นปรปักษ์ต่อราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ไปเสียทั้งหมด ยะอ์ฟัรอัศ-ศอดิก (Ja ‘faral-Sadig – ค.ศ. 700-65) ผู้ซึ่งชาวชีอะฮ์ถือว่าเป็น *อิมาม* ท่านที่ 6 เป็นผู้ที่ถือหลักการนิ่งเงียบซึ่งสอนสานุศิษย์ของท่านให้ทำการต่อต้านแบบอยู่เฉยๆ จนกว่าท่าน *มะฮ์ดี* (*Mahdi*) ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าจะส่งมาบูรณะการปกครองทางศาสนาและความยุติธรรมจะมาปรากฏตัว อย่างไรก็ตามในสองรุ่นแรกของการปกครองของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ได้มีขบวนการต่างๆ ที่แข็งข้อขึ้นโดยใช้ชื่อสมาชิกในครอบครัวของท่าน อะลี และเพื่อเป็นการตอบโต้ขบวนการดังกล่าว บุตรชายของเคาะลีฟะฮ์ฮารูน คือมะอ์มูน (ค.ศ. 813-33) ได้ใช้ความพยายามถึงสองครั้งในการที่จะตั้งตำแหน่งในการปกครองที่มั่นคงขึ้นให้แก่ตนเอง ขั้นแรกได้ประกาศตัวท่านอะลี อัรริฎอ (Ali al-Rida) ซึ่งชาวชีอะฮ์จำนวนมากกล่าวว่าเป็น *อิมาม* ท่านที่แปด

ว่าเป็นผู้ที่สืบทอดตำแหน่งของพระองค์ ข้อถกเถียงที่นำมากล่าวก็คือ ท่านเป็นสมาชิกที่ทรงคุณค่าที่สุดของครอบครัวของท่านศาสดาที่จะมาสืบทอดราชวงศ์และหลักการนี้หมายความว่าถ้าหากว่าการสืบทอดตำแหน่งเป็นไปโดยอาศัยคุณค่าทางศีลธรรมภายในครอบครัวแล้ว โดยหลักการเชื้อสายของท่านอับบาสก็จะมีสิทธิ์อย่างมากเช่นเดียวกับลูกหลานของท่านอะลี ต่อมามะอ์มูนได้ให้การสนับสนุนความคิดของนักศาสนวิทยาที่นิยมเหตุผลบางคน และพยายามที่จะทำให้การยอมรับของคนเหล่านั้นเป็นเงื่อนไขในการเข้ารับราชการ แต่ความพยายามนี้ต้องพบกับการต่อต้านจากบรรดานักศาสนวิทยาซึ่งมีผู้นำคืออะห์มัด อิบนุ ฮันบัล (Ahmad Ibn Hanbal) ผู้ซึ่งถือว่ากุรอานและพฤติกรรมที่ท่านศาสดาทำอยู่ประจำและได้มีการตีความตามตัวอักษรนั้นเป็นเครื่องนำทางที่พอเพียงแล้ว หลังจากช่วงเวลาหนึ่งซึ่งมีการประหัตประหารกัน ความพยายามที่จะใช้อำนาจของผู้ปกครองยัดเยียดการตีความแต่ฝ่ายเดียวในเรื่องศาสนาก็ต้องสิ้นสุดลง โดยเกือบจะไม่เคยหวนกลับมาอีกเลย ความเชื่อในเอกภาพซึ่งรวมเอาความแตกต่างในความคิดเห็นด้านกฎหมายและความสำคัญของพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานและการปฏิบัติตน (ซุนนะฮ์) ของท่านศาสดาที่ใช้เป็นพื้นฐาน ก่อให้เกิดแบบอย่างความคิดซึ่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่านิกายซุนนี (Sunnism) ซึ่งแตกต่างไปจากนิกายชีอะฮ์ (Shi’ism)

บทที่ 3

การรูปของสังคมหนึ่ง

จุดจบแห่งเอกภาพทางการเมือง

แม้กระทั่งเมื่ออำนาจของเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์อยู่ในช่วงสูงสุด การปกครองอันมีประสิทธิภาพของพระองค์ก็มีอยู่อย่างจำกัด ส่วนใหญ่จะมีอยู่ในเมืองต่างๆ และพื้นที่สำหรับการผลิตรอบๆ เมืองเหล่านั้น แต่ถิ่นที่ห่างไกลที่เป็นภูเขาและทุ่งหญ้ามิได้ถูกปราบให้อยู่ใต้อำนาจ เมื่อเวลาผ่านพ้นไปอำนาจหน้าที่ของพระองค์ก็ตกอยู่ในความขัดแย้งของระบบการปกครองแบบข้าราชการซึ่งมีการรวมศูนย์อำนาจ เพื่อจะปกครองแคว้นต่างๆ ที่อยู่ไกลออกไป เคาะลีฟะฮ์ต้องให้อำนาจแก่พวกข้าหลวงของพระองค์ในการเก็บภาษีต่างๆ และใช้ส่วนหนึ่งของเงินที่รวบรวมได้จากการเก็บภาษีนี้เพื่อบำรุงรักษากองกำลังท้องถิ่น พระองค์พยายามที่จะควบคุมคนเหล่านั้นเอาไว้โดยใช้ระบบการสืบราชการลับ แต่ก็ไม่อาจป้องกันมิให้ข้าหลวงบางคนสร้างอำนาจของตัวเองขึ้นมาจนถึงจุดที่พวกเขาสามารถจะส่งทอดอำนาจไปยังครอบครัวของพวกเขาเองได้ ในขณะที่ยังแสดง –อย่างน้อยก็ในหลักการ- ความจงรักภักดีต่อผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของผู้มีอำนาจสูงสุด ด้วยวิธีนี้ราชวงศ์ท้องถิ่นจึงได้เจริญเติบโตขึ้น เช่น ราชวงศ์ของพวกซัฟฟาริยะฮ์[*] ในอีหร่านตะวันออก (ค.ศ. 867-1495) ราชวงศ์ซามานิยะฮ์[**] ในแคว้นคูรอซาน (ค.ศ. 819-1005) ราชวงศ์ตูลูนิยะฮ์[***] ในอียิปต์ (ค.ศ. 868-950) และราชวงศ์อัฆลาบิยะฮ์[****] ในตูนีเซีย (ค.ศ. 800-909) จากตูนีเซียราชวงศ์อัฆลาบิยะฮ์ได้เข้าพิชิตเกาะซิซิลี (Sicily) ที่ยังคงถูกปกครองโดยราชวงศ์อาหรับมาจนกระทั่งพวกนอร์แมน (Normans) ยึดไปได้ในครึ่งที่หลังของศตวรรษที่สิบเอ็ด ในขณะที่สิ่งนี้เกิดขึ้นรายได้ที่เข้ามายังนครแบกแดดจึงลดน้อยลง ในเวลาที่มีความตกต่ำบางประการในระบบการชลประทานและในการผลิตทางการเกษตรในอีรักตอนล่าง เพื่อที่จะทำให้ตำแหน่งของตนเข้มแข็งขึ้นในแคว้นต่างๆ ทางตอนกลาง เคาะลีฟะฮ์จะต้องไว้วางใจกองทหารอาชีพของพระองค์มากขึ้นซึ่งทำให้ผู้นำของพวกเขามีอำนาจมากกว่าเคาะลีฟะฮ์ ใน ค.ศ. 945 ตระกูลหนึ่งของบรรดาผู้นำทางทหารคือ

---

[*] เรียกในภาษาอังกฤษว่าราชวงศ์ซัฟฟาริด (Saffarid) -ผู้แปล

[**] เรียกในภาษาอังกฤษว่า ราชวงศ์ซามานิด (Samanid) – ผู้แปล

[***] เรียกในภาษาอังกฤษว่าราชวงศ์ตูลูนิด (Tulunid) – ผู้แปล

[****] เรียกในภาษาอังกฤษว่าราชวงศ์อัฆลาบิด (Aghlabid) – ผู้แปล

พวกบูญิยะฮ์[*****]ซึ่งมาจากริมทะเลแคสเปียนได้เข้าควบคุมบางแคว้นแล้วเข้ายึดอำนาจในนครแบกแดดเอง

พวกบูญิยะฮ์ได้ตั้งตนเองในตำแหน่งต่างๆกันรวมทั้งตำแหน่งของอีหร่านโบราณคือ *ชาฮันชาห์* 'กษัตริย์แห่งกษัตริย์ทั้งหลาย' แต่ไม่ตั้งตนเป็นเคาะลีฟะฮ์ ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ยังคงอยู่ดำรงอยู่ต่อไปมากกว่าสามศตวรรษ แต่ได้มีขั้นตอนใหม่เริ่มขึ้นในประวัติศาสตร์ของพวกเขา จากนี้ต่อไปอำนาจที่มีประสิทธิภาพในแถบตอนกลางของจักรวรรดิตกอยู่ในมือของราชวงศ์อื่นๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากทหารกลุ่มต่างๆ แต่พวกเขายังให้การยอมรับความเป็นเคาะลีฟะฮ์ของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ซึ่งบางครั้งบางคราวสามารถยืนยันอำนาจหน้าที่ส่วนที่เหลือได้ อย่างไรก็ตาม อำนาจหน้าที่นี้ก็ใช้อยู่ในบริเวณที่จำกัดยิ่งกว่าแต่ก่อน และมีบางส่วนของจักรวรรดิเดิมซึ่งผู้ปกครองท้องถิ่นไม่ได้มีเพียงอำนาจเท่านั้น แต่ยังไม่ยอมรับแม้กระทั่งอำนาจที่เป็นทางการของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ด้วย

ในบางพื้นที่ได้มีการเคลื่อนไหวของฝ่ายต่อต้านและมีการแยกตัวออกไปในนามของรูปแบบอิสลามนอกรีต ขบวนการดังกล่าวเป็นผลให้เกิดหน่วยทางการเมืองที่แยกกันขึ้น แต่ในเวลาเดียวกันพวกเขาได้ช่วยเผยแพร่ศาสนาอิสลามโดยให้รูปแบบที่มิได้กระเทือนต่อระเบียบสังคม

ขบวนการเหล่านี้บางขบวนการเป็นขบวนการในนามของลัทธิคอรีญี (Kharijism) หรืออย่างน้อยก็เป็นสาขาหนึ่งได้แก่ พวกอิบาดี (Ibadis) ความเชื่อที่ว่าตำแหน่งของผู้นำชุมชนหรือ*อิมาม*ควรจะเป็นบุคคลที่มีคุณค่าที่สุดผู้ซึ่งถ้าเขาทำตัวไม่มีค่าก็จะต้องถูกขจัดออกไปนั้นเหมาะสมดีต่อความจำเป็นในการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ ของกลุ่มชนเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในสถานที่อันห่างไกล ผู้อาจมีความต้องการผู้นำหรือผู้ชี้ขาดบ้างเป็นครั้งคราว แต่ก็ไม่ต้องการให้เขาสร้างหรือมีอำนาจขึ้นมาอย่างถาวรแต่อย่างใด ดังนั้น*ระบบอิมาม* (I*mamate*) ของพวกอีบาดีจึงปรากฏขึ้นในโอมาน (อูมาน) ทางตะวันออกเฉียงใต้ของอาระเบียตั้งแต่กลางศตวรรษที่แปดจนถึงปลายศตวรรษที่เก้าเมื่อมันถูกราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ปราบปราม ในส่วนต่างๆ ของแถบมัฆริบ (Maghrib) ประชาชนชาวเบอร์เบอร์บางส่วนได้ต่อต้านการเข้ามาปกครองของอิสลาม และเมื่อพวกเขาได้กลายเป็นมุสลิม ความคิดแบบคอรีญีก็แพร่ไปในหมู่พวกเขา ได้มีราชวงศ์ที่เข้มแข็งของบรรดา *อิมาม* ของพวกอิบาดีขึ้นมาเป็นระยะเวลาหนึ่งนั้นก็คือราชวงศ์รัสตามิยะฮ์[*] โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่เมือง ฏูฮารต์ (Tahart) ในแอลจีเรียตะวันตก (777-909) ข้ออ้างของพวกเขาได้รับการยอมรับจากพวกอิบาดีในอูมานเช่นกัน

สิ่งที่แพร่ขยายออกไปกว่านั้นก็คือขบวนการต่างๆ ที่สนับสนุนข้ออ้างในความเป็น *อิมาม* ของเชื้อสายของท่านอะลี อิบนุอะบีฏอลิบ องค์การใหญ่ของชีอะฮ์ทั้งภายในและรอบๆ อีกรัก

[*****] เรียกในภาษาอังกฤษว่าพวกบูญิด (Buyids) -ผู้แปล

[*] เรียกในภาษาอังกฤษว่า รัสตามิด (Rustamid) -ผู้แปล

ให้การยอมรับการปกครองของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์หรือยอ่างน้อยก็นิ่งเฉยเสีย *อิมาม* ที่พวกเขาให้การยอมรับนั้นมีชีวิตอยู่อย่างเงียบๆ ภายใต้ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ ถึงแม้ว่าในบางเวลาพวกเขาจะถูกกักบริเวณอยู่ในเมืองหลวงก็ตาม พวกบูญิยะฮ์เป็นชาวชีอะฮ์ในลักษณะที่คลุมเครือแต่ก็มิได้ท้าทายอำนาจสูงสุดของเคาะลีฟะฮ์ ราชวงศ์ท้องถิ่นของพวกฮัมดานิยะฮ์* ทางตอนเหนือของซีเรีย (ค.ศ. 905-1004) ก็เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตามได้มีขบวนการชีอะฮ์อื่นๆ ที่จบลงด้วยการสร้างราชวงศ์ต่างๆ ที่แยกออกไป พวกซัยดี (Zaydis) มีความเชื่อว่า*อิมาม*ควรจะต้องเป็นสมาชิกที่ทรงคุณค่าที่สุดของครอบครัวท่านศาสดาซึ่งเต็มใจที่จะต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่ชอบธรรม พวกเขาไม่ให้การยอมรับมุฮัมมัด อัล-บากิร (Muhammad Al-Baqir – เสียชีวิตใน ค.ศ. 731) ซึ่งเป็นผู้ที่องค์กรสำคัญของชาวชีอะฮ์ยอมรับว่าเป็น*อิมาม* ท่านที่ 5 แต่ยอมรับซัยด์ซึ่งเป็นพี่ชายของท่านแทน (ดังนั้นจึงใช้เป็นชื่อของพวกเขา) พวกเขาได้สร้างระบบ*อิมาม*ขึ้นในเยเมนในศตวรรษที่ 9 และยังมี*ระบบอิมาม* ของพวกซัยดีอยู่ในแถบทะเลแคสเปียนด้วย

การท้าทายโดยตรงมากขึ้นต่อราชวงศ์อับบาสิยะฮ์มาจากขบวนการที่เชื่อมโยงกับสาขาอีกสาขาหนึ่งของนิกายชีอะฮ์ นั่นคือพวกอิสมาอิลี (Isma' ilis) ที่มาของพวกเขายังไม่กระจ่างชัด แต่ดูเหมือนพวกเขาจะเริ่มขึ้นโดยเป็นขบวนการลับโดยมีศูนย์กลางแห่งแรกอยู่ในอีรักและคูซิสตาน (Khuzistan) ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอีหร่าน ครั้งแล้วก็ในซีเรีย พวกอิสมาอิลีสนับสนุนข้ออ้าง*ความเป็นอิมาม*ของท่านอิสมาอีลบุตรชายคนโตของท่านยะอ์ฟัร อัศศอดีก ซึ่งโดยองค์กรหลักของพวกชีอะฮ์ถือว่าเป็น *อิมาม* ท่านที่หก ท่านอิสมาอีลเสียชีวิตใน ค.ศ. 760 คือห้าปีก่อนที่บิดาของท่านจะเสียชีวิต ในที่สุดชาวชีอะฮ์ส่วนใหญ่ก็ให้การยอมรับท่านมูซา อัล-กาซิม (Musa al-Kazim – เสียชีวิตใน ค.ศ. 799) ในฐานะ*อิมาม* อย่างไรก็ตามพวกอิสามอีลีเชื่อว่าท่านอิสมาอีลีได้รับการแต่งตั้งในฐานะผู้สืบต่อจากบิดาของท่านอย่างไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงได้ และเชื่อว่าบุตรชายของท่านคือ มุฮัมมัดกลายเป็น*อิมาม*หลังจากท่าน พวกเขาเชื่อว่ามุฮัมมัดจะกลับมาไม่เร็วก็ช้าในฐานะของ*มะฮ์ดี*ซึ่งถูกส่งมาเพื่อเปิดเผยถึงความหมายภายในแห่งวิวรณ์ของกุรอานและเพื่อปกครองโลกด้วยความยุติธรรม

ขบวนการนี้ได้จัดให้มีกิจกรรมของนักเผยแผ่ศาสนาในขนาดที่ใหญ่ขึ้น ผู้ยึดมั่นในขบวนการนี้กลุ่มหนึ่งได้สร้างสาธารณรัฐชนิดหนึ่งขึ้นมาในอาระเบียตะวันออก นั่นคือสาธารณรัฐของพวกเคาะรอมิเฏาะ (Carmathians) และอีกกลุ่มหนึ่งสถาปนาตัวเองขึ้นมาในแถบมัฆริบ เกณฑ์ทหารเบอร์เบอร์มาและเข้ายึดเมืองค็อยราวาน ใน ค.ศ. 910 อุบัยดุลลอฮ์ (Ubaydullah) ผู้อ้างว่าเป็นเชื้อสายของท่านอะลีและท่านหญิงฟาฏิมะฮ์ (Fatima) ได้มาถึงตูนีเซียและประกาศตนว่าเป็นเคาะลีฟะฮ์ และอีกครึ่งศตวรรษต่อมาครอบครัวของท่านก็ได้

---

* เรียกในภาษาอังกฤษว่า ฮัมดานิด (Hamdanid) -ผู้แปล

ก่อตั้งราชวงศ์ที่มั่นคงขึ้นให้ชื่อว่าราชวงศ์ฟาฏิมิด* ตามชื่อของท่านหญิงฟาฏิมะฮ์ บุตรสาวของท่านศาสดา ทั้งด้วยเหตุผลทางศาสนาและทางการเมืองราชวงศ์นี้ได้ย้ายไปทางตะวันออกไปยังดินแดนของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ และใน ค.ศ. 969 ก็เข้าครอบครองอียิปต์ จากที่นั่นก็ได้ขยายอำนาจไปยังอาระเบียตะวันตกและซีเรีย แต่ในไม่ช้าก็สูญเสียตูนีเซียไป

พวกฟาฏิมียะฮ์นี้ใช้ทั้งตำแหน่ง*อิมาม*และเคาะลีฟะฮ์ ในฐานะ*อิมาม*พวกเขาอ้างถึงอำนาจหน้าที่ซึ่งเป็นสากลเหนือชาวมุสลิมและรัฐของพวกเขาได้กลายเป็นศูนย์กลางซึ่งส่งนักเผยแผ่ศาสนาออกไป หลังจากรัฐฟาฏิมียะฮ์ได้หมดสิ้นไปเป็นเวลายาวนานชุมชนต่างๆ ซึ่งตั้งขึ้นโดยบรรดาผู้ที่มีความเกี่ยวพันอยู่กับรัฐนั้นก็ยังคงมีอยู่ต่อไปในเยเมน ซีเรีย อีหร่านและต่อมาก็มีในอินเดียตะวันตกด้วย

สายฟาฏิมียะฮ์ไม่ได้เป็นแค่*อิมาม* แต่ยังเป็นผู้ปกครองของรัฐใหญ่ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ในลุ่มแม่น้ำไนล์ (Nile) ด้วย พวกเขาสร้างกรุงไคโรเป็นราชนครที่สร้างขึ้นทางตอนเหนือของเมืองฟุสตาตและเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจและความเป็นเอกราชของพวกเขา การปกครองของพวกเขาเป็นไปตามแนวทางที่เคาะลีฟะฮ์ในนครแบกแดดวางไว้ อำนาจรวมศูนย์อยู่ในมือของเคาะลีฟะฮ์ และแสดงออกมาโดยอาศัยพิธีเฉลิมฉลองอันโอ่อ่าและประณีต มันเป็นการปฏิบัติของเคาะลีฟะฮ์สายฟาฏิมียะฮ์เพื่อแสดงตัวเองต่อประชาชนแห่งนครไคโรด้วยขบวนแห่ที่ดูเคร่งขรึม นายทหารใหญ่ๆ ของรัฐจะเข้ามาในท้องพระโรงของพระราชวัง เคาะลีฟะฮ์ถือคทาจะออกมาจากหลังม่าน พระองค์จะทรงม้าและออกไปที่ประตูของพระราชวังซึ่งจะมีแตรบรรเลงเพลง ข้าราชบริพารและพวกทหารของพระองค์จะนำหน้าและตามหลังพระองค์ไป พระองค์จะขี่ม้าไปตามถนนที่ได้รับการตกแต่งโดยผ้าปักดอกและผ้าลินินเนื้อดีที่พวกพ่อค้าเอามาประดับประดาไว้ ขบวนแห่นั้นแสดงให้เห็นถึงลักษณะการปกครองของราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ทั้งสองด้าน ส่วนหนึ่งเป็นด้านศาสนาในขณะที่อีกส่วนหนึ่งแสดงเอกลักษณ์ของผู้ปกครองด้วยชีวิตของนครและแม่น้ำ

พื้นฐานอำนาจของราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์คือรายได้จากดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ของสามเหลี่ยมปากน้ำและลุ่มแม่น้ำไนล์ งานช่างฝีมือของเมืองต่างๆ และการค้าในบริเวณริมทะเลเมดิเตอเรเนียนรวมทั้งทะเลแดง นี่ก็เพียงพอแล้วที่ใช้ทำนุบำรุงกองทัพที่นำมาจากนอกเขตแดนอียิปต์ ได้แก่ชาวเบอร์เบอร์ คนผิวดำจากซูดานและชาวเตอร์ก เคาะลีฟะฮ์มิได้ใช้ความพยายามอย่างเป็นระบบที่จะยัดเยียดหลักการของนิกายอิสมาอิลีให้แก่ชาวอียิปต์มุสลิม ซึ่งยังคงเป็นชาวซุนนีอยู่เป็นส่วนใหญ่ โยมีประชาชนคริสเตียนและชาวยิวจำนวนมากอยู่ร่วมกับพวกเขาอย่างสงบสุข

---

* ชื่อที่ถูกต้องของราชวงศ์ฟาฏิมิด (Fatimid) คือฟาฏิมียะฮ์ ดังนั้นต่อไปจะเรียกราชวงศ์ฟาฏิมิดว่าฟาฏิมียะฮ์ – ผู้แปล

การอ้างตนว่าเป็นเคาะลีฟะฮ์ของพวกฟาฏิมียะฮ์นั้นเป็นการท้าทายโดยตรงต่อราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ การท้าทายอีกอย่างหนึ่งทั้งต่อ 'ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์และราชวงศ์ฟาฏิยะฮ์' นั้นมาจากด้านตะวันตกโพ้นของโลกมุสลิม ดินแดนที่ถูกชาวอาหรับพิชิตได้ โมร็อกโกและส่วนใหญ่ของ สเปนนั้นเป็นดินแดนที่จะควบคุมจากแถบเมดิเตอร์เรเนียตะวันออกได้ยากและเป็นไปไม่ได้ที่จะควบคุมจากอีรัก ในไม่ช้าพวกทหารและข้าราชการอาหรับที่นั่นก็ต้องการผลประโยชน์ของตัวเองและสามารถแสดงออกมาอย่างง่ายๆ ในลักษณะที่ทำให้เรานึกถึงแรงกระตุ้นซึ่งนำพวกเขาออกมาห่างไกลมากจากอาระเบีย ตอนปลายศตวรรษที่แปด อิดริส (Idris) เหลนคนหนึ่งของท่านอะลีได้เดินทางไปโมร็อกโกและได้รับการสนับสนุนจากที่นั่นจึงได้ตั้งราชวงศ์ขึ้นมาซึ่งมีความสำคัญอยู่ในประวัติศาสตร์ของโมร็อกโก เพราะพวกอิดริส (Idrisid) ได้สร้างเมืองเฟซ (Fez) ขึ้นมา และเริ่มสร้างประเพณีซึ่งยังคงมีอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ คือประเพณีของราชวงศ์ที่เป็นอิสระซึ่งปกครองโมร็อกโกด้วยการอ้างความชอบธรรมว่าสืบเชื้อสายท่านศาสดา

ที่สำคัญสำหรับประวัติศาสตร์ของโลกมุสลิมทั้งหมดยิ่งกว่านั้นก็คือ วิถีทางที่แยกออกมาของเสปนหรืออันดาลุสหากจะใช้ชื่ออาหรับ ชาวอาหรับได้มาถึงสเปนใน ค.ศ. 710 และในไม่ใช้ก็ได้ก่อตั้งแคว้นของเคาะลีฟะฮ์ขึ้นมาซึ่งได้ขยายไกลไปจนถึงทางตอนเหนือของคาบสมุทร ชาวอาหรับและชาวเบอร์เบอร์ตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นรุ่นแรกตามด้วยคลื่นลูกที่สองของพวกทหารจากซีเรียซึ่งต่อมามีบทบาทสำคัญเพราะหลังจากการปฏิวัติของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ สมาชิกคนหนึ่งของราชวงศ์อุมัยยะฮ์สามารถเข้าไปลี้ภัยอยู่ในสเปนและได้พบผู้สนับสนุนที่นั่น ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ใหม่จึงได้สถาปนาขึ้นและได้ปกครองต่อมาเกือบสามร้อยปี ถึงแม้ว่าผู้ปกครองจะไม่ได้ใช้ตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์จนกระทั่งตอนกลางของศตวรรษที่สิบก็ตาม

ในราชอาณาจักรใหม่ของพวกเขา พวกอุมัยยะฮ์ได้เข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างที่เกิดขึ้นในตะวันออก สังคมซึ่งชาวมุสลิมได้ปกครองเหนือชนส่วนใหญ่ที่ไม่ใช่มุสลิมก็ค่อยๆ เปลี่ยนเป็นสังคมที่ประชากรส่วนมากหันมายอมรับศาสนาและภาษาของผู้ปกครอง รัฐบาลซึ่งได้ปกครองตามแนวทางการกระจายอำนาจในตอนแรก แต่ด้วยลูกเล่นทางการเมืองได้กลายมาเป็นรัฐบาลที่รวมศูนย์อำนาจซึ่งปกครองโดยใช้การควบคุมของข้าราชการ

อีกครั้งหนึ่งที่ได้มีการสร้างเมืองหลวงใหม่คือ คอร์โดบา (Cordoba) ขึ้นมา โดยตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำกวาดัลกีวีร (Quadalquivir) แม่น้ำสายนี้มีทางน้ำที่จะนำเอาสินค้าจำนวนมากที่จำเป็นสำหรับใช้เป็นอาหารและการอุตสาหกรรมมาได้ ในที่ราบรอบๆ แม่น้ำนั้นมีการปลูกข้าวและผลิตผลอื่นๆ ที่จำเป็นสำหรับเมืองในที่ดินซึ่งมีการชลประทาน เมืองคอร์โดบายังเป็นเมืองที่ถนนสายต่างๆ มาบรรจบกันและเป็นตลาดสำหรับแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ระหว่างอาณาบริเวณต่างๆ เมื่อราชวงศ์มีอำนาจเด็ดขาดมากขึ้น ก็ถอยห่างไปจากชีวิตของเมืองอีกครั้งหนึ่ง ผู้ปกครองได้ย้ายจากเมืองคอร์โดบาไปยังเมืองของกษัตริย์คือมะดีนะตุลซะห์รอ (Madina al-Zahra) ซึ่งอยู่ห่างไปจากเมืองหลวงพอควร ที่นั่นพระองค์ได้ครองราชย์อย่าง

โอ่อ่า แวดล้อมด้วยขุนนางซึ่งรวมทั้งผู้มาจากตระกูลอาหรับและตระกูลที่รับอารยธรรมอาหรับ – เพราะการแยกผู้ปกครองออกจากสังคมนั้นไม่ใหญ่หลวงเท่าในนครแบกแดด แต่ก็มีบุคลากรทาสซึ่งนำมาจากบริเวณทะเลดำ อิตาลีและอื่นๆ กองทัพก็มีแกนกลางจากทหารรับจ้างต่างชาติด้วยเช่นกัน ถึงแม้ว่าจะรวมเอาชาวอาหรับและชาวเบอร์เบอร์ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่บนผืนแผ่นดินที่ได้รับเป็นค่าตอบแทนสำหรับการเป็นทหารไว้ด้วย

เช่นเดียวกับในซีเรีย พวกอุมัยยะฮ์ซึ่งเป็นชาวเมืองมีเชื้อสายมาจากแคว้นหิญาซ (Hijaz) ได้ใช้อำนาจของพวกเขาเพื่อหาผลประโยชน์ให้แก่เมืองและชนบทที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ให้มากขึ้น เมืองต่างๆ เจริญเติบโตขึ้น –เมืองแรกคือ คอร์โดบา ต่อไปก็เป็นเมืองเซวิล (Seville)- เพราะได้รับการค้ำจุนด้วยที่ดินซึ่งมีการชลประทาน ทำให้สร้างผลผลิตส่วนเกินได้ด้วยเทคนิคต่างๆที่นำมาจากตะวันออกใกล้ ในบริเวณเหล่านี้ชาวอาหรับมีความสำคัญในฐานะเจ้าของที่ดินและผู้เพาะปลูก ถึงแม้ว่าประชาชนพื้นเมืองจำนวนมากยังคงอยู่ที่นั่นต่อไปก็ตาม พ้นออกไปจากที่ราบที่มีการชลประทานแล้ว ตามที่ราชสูงมีชาวเบอร์เบอร์ที่ได้อพยพมาจากเทือเขาของดินแดนมัฆริบ (Maghrib) อาศัยอยู่ด้วยการทำเกษตรกรรมขนาดเล็กและเลี้ยงแกะในทุ่งหญ้า

การเคลื่อนย้ายของชาวเบอร์เบอร์จากดินแดนมัฆริบไปยังสเปนดำเนินต่อไปนานมากกว่าที่ชาวอาหรับอพยพมาจากตะวันออกและอาจมีจำนวนมากกว่าด้วย ไม่นานชาวพื้นเมืองส่วนหนึ่งก็ได้เปลี่ยนมารับนับถือศาสนาอิสลามด้วย และในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 10 นั้นอาจเป็นไปได้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ของอันดาลุส (Adulus) เป็นมุสลิม แต่เคียงข้างพวกเขาก็มีผู้ที่มิได้เปลี่ยนศาสนาซึ่งได้แก่ประชากรคริสเตียนและชาวยิวจำนวนมากที่เป็นช่างฝีมือและพ่อค้า ชนกลุ่มต่างๆ มาอยู่ร่วมกันเพราะขันติธรรมของพวกอุมัยยะฮ์ที่มีต่อชาวยิวและคริสเตียน และโดยการเผยแพร่ของภาษาอาหรับซึ่งได้กลายเป็นภาษาของคนส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นชาวยิวและคริสเตียนตลอดจนชาวมุสลิมเมื่อถึงคริสต์ศตวรรษที่สิบเอ็ด ขันติธรรม การใช้ภาษาร่วมกันและประเพณีอันยาวนานของการปกครองที่แยกเป็นสัดส่วนได้ร่วมกันสร้างความสำนึกและสังคมอันโดดเด่นของสังคมชาวอันดาลูเซียขึ้นมา วัฒนธรรมแบบอิสลามของชาวอันดาลูเซียได้พัฒนาไปในแนวทางแตกต่างไปจากประเทศอื่นๆ ทางตะวันออกและวัฒนธรรมของชาวยิวแห่งอันดาลุสก็ได้เป็นอิสระเช่นกันจากวัฒนธรรมของอีรักซึ่งเป็นศูนย์กลางสำคัญแห่งชีวิตทางศาสนาของชาวยิว

เพราะฉะนั้นการที่ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์จึงมิได้เป็นแต่เพียงผลประโยชน์ของราชวงศ์เท่านั้น แต่ยังเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนใครของอันดาลูเซียด้วย ซึ่งแสดงออกด้วยการที่อับดุรเราะห์มานที่สาม (ʿAbd al-rahman III – ค.ศ. 912-61) สถาปนาตนเป็นคอลีฟะฮ์ รัชสมัยของพระองค์เป็นสมัยที่ราชวงศ์อุมัยยะฮ์แห่งสเปนมีอำนาจที่เป็นอิสระสูงสุด หลังจากนั้นไม่นานคือในคริสต์ศตวรรษที่สิบเอ็ดราชอาณาจักรของพวกเขาก็แตกออกเป็นราชอาณาจักรเล็กๆ จำนวนหนึ่งซึ่งปกครองโดยราชวงศ์ต่างๆ ของอาหรับหรือของชาวเบอร์เบอร์ (ซึ่งเรียกว่า

‘กษัตริย์ของหมู่คณะ’ หรือ ‘กษัตริย์แห่งก๊กเหล่าต่างๆ’ (*มุลูก อัล-ฏอวาอีฟ-muluk al-tawaif*) โดยกระบวนการที่คล้ายคลึงกับที่เคยเกิดขึ้นในจักรวรรดิอับบาสิยะฮ์

สังคมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน : พื้นฐานทางเศรษฐกิจ

การที่โครงสร้างแบบเดี่ยวๆของรัฐบาลในตะวันออกและตะวันตกได้หายไปนั้นมิได้เป็นเครื่องหมายแห่งความอ่อนแอทางสังคมหรือวัฒนธรรมแต่อย่างใด ในเวลานี้ได้มีโลกมุสลิมที่สร้างขึ้นด้วยการรวมตัวกันโดยมีเครื่องเชื่อมหลายอย่างและมีศูนย์กลางแห่งอำนาจและวัฒนธรรมอันสูงส่งอยู่หลายแห่ง

การดูดซับเอาพื้นที่อันกว้างใหญ่เข้าไปในจักรวรรดิเดียวไม่ช้าไม่นานได้ทำให้เกิดหน่วยเศรษฐกิจหนึ่งซึ่งมีความสำคัญไม่เฉพาะแต่ด้วยขนาดของมันเท่านั้น แต่เนื่องจากมันโยงใยเอาลุ่มน้ำของทะเลใหญ่สองแห่งของโลกที่เจริญแล้วนั่นคือทะเลเมดิเตอเรเนียนและมหาสมุทรอินเดียเข้าด้วยกัน ความเคลื่อนไหวของกองทัพ พ่อค้า ช่างฝีมือ นักวิชาการและผู้ประกอบพิธีฮัจญ์ระหว่างดินแดนเหล่านั้นกลายเป็นเรื่องง่ายขึ้น รวมทั้งความคิด แบบอย่างและเทคนิคต่างๆ ด้วย ภายในขอบเขตอันกว้างขวางแห่งการปฏิสัมพันธ์จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ที่จะมีรัฐบาลอันเข้มแข็ง มีเมืองใหญ่ๆ มีการค้าระหว่างประเทศและมีชนบทที่รุ่งเรือง ณ ที่นั่น โดยดำรงสภาพแห่งการมีชีวิตอยู่ของกันและกันไว้

การก่อตั้งจักรวรรดิมุสลิมและการก่อตั้งรัฐต่างๆ ภายในอาณาเขตเดิมของมัน นำไปสู่ความเจริญของเมืองใหญ่ๆ ณ ที่ซึ่งพระราชวัง รัฐบาลและประชากรในเมืองมีความต้องการเครื่องบริโภค วัตถุดิบสำหรับโรงงาน และของฟุ่มเฟือยเพื่อแสดงถึงความมั่งคั่งและอำนาจ และที่ซึ่งการเปลี่ยนแปลงและความสลับซับซ้อนของชีวิตในเมืองได้นำไปสู่ความปรารถนาที่จะมีสิ่งใหม่ๆ และมีการลอกเลียนแบบสมัยนิยมของผู้มีอำนาจหรือคนแปลกหน้า ความต้องการของชาวเมืองและความสะดวกสบายของการคมนาคมได้ให้ทิศทางใหม่แก่วิธีการจัดการการค้าระยะไกลซึ่งมีอยู่เสมอ สินค้าที่มีขนาดใหญ่มากๆ นั้นมิอาจให้กำไรได้ด้วยการนำไปเป็นระยะไกลมากๆ ดังนั้นสำหรับอาหารส่วนใหญ่ เมืองจะต้องมองหาพื้นที่ชายฝั่งทะเลที่อยู่ติดๆ กัน แต่สำหรับสินค้าบางอย่าง การส่งกลับมานั้นก็ต้องถูกนำมาเป็นระยะทางไกลเช่นกัน พริกไทยและเครื่องเทศอื่นๆ อัญมณีที่มีค่า ผ้าเนื้อดีและเครื่องถ้วยชามมาจากประเทศอินเดียและจีน ขนสัตว์มาจากประเทศทางภาคเหนือ ปะการัง งาช้างและสิ่งทอถูกส่งกลับมาเป็นการตอบแทน เมืองต่างๆ ทางตะวันออกกลางนั้นไม่ได้เป็นแค่ผู้บริโภคเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ผลิตสินค้าหัตถกรรมสำหรับส่งออกและสำหรับใช้เองอีกด้วย สิ่งผลิตบางอย่างมีการผลิตเป็นจำนวนมากเช่นอาวุธสงครามถูกผลิต

ขึ้นเพื่อคลังอาวุธของรัฐ สิ่งทอชนิดดีสำหรับราชวัง โรงงานกลั่นน้ำตาลและโรงงานผลิตกระดาษ –แต่ส่วนใหญ่จะผลิตในโรงงานเล็กๆ สำหรับผลิตสิ่งทอหรืองานโลหะ

ก่อนที่จะมีรางรถไฟแล้วก็รถยนต์ในสมัยใหม่นั้น การขนส่งทางน้ำมีราคาถูกกว่า รวดเร็วกว่าและปลอดภัยกว่าทางบก การที่จะเลี้ยงดูประชากรของตนเองนั้นเกือบจะเป็นเรื่องจำเป็นเอาทีเดียวสำหรับเมืองใหญ่ที่มักตั้งอยู่ใกล้กับทะเลหรือแม่น้ำที่เดินเรือได้ และเส้นทางหลักในการค้าขายระยะทางไกลในสมัยนั้นก็เช่นกันก็คือเส้นทางทางทะเล โดยเฉพาะเส้นทางในมหาสมุทรอินเดียภายใต้ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ ศูนย์กลายแห่งการจัดการอันสำคัญสำหรับการค้าในเส้นทางทะเลเหล่านี้ ได้แก่เมืองบัศเราะฮ์ (Basra) ในอีรักตอนล่าง และเมืองซิราฟ (Siraf) บนชายฝั่งของอ่าวเปอร์เซีย ทั้งสองเมืองนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ และตั้งอยู่ในตำแหน่งที่จะสนองตอบความต้องการของเมืองหลวงได้ ในศตวรรษที่ 10 ได้มีความเปลี่ยนแปลงทางการค้าบางอย่างจากอ่าวเปอร์เซียไปยังทะเลแดงเนื่องมาจากการเติบโตของกรุงไคโรในฐานะศูนย์กลางทางการค้ารวมทั้งอำนาจและความต้องการสินค้าที่มีเพิ่มขึ้นจากเมืองที่ทำการค้าขายของอิตาลี แต่นี่เป็นแค่เพียงการเริ่มต้นเท่านั้น

จากเมืองบัศเราะฮ์และซิราฟ การค้ากับตะวันออกส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยพ่อค้าชาวอีหร่านชาวอาหรับหรือชาวยิวบนเรืออาหรับซึ่งแล่นไปยังท่าเรือของอินเดียตะวันตกหรือแม้กระทั่งไปไกลกว่านั้น ครั้งหนึ่งพวกเขาได้เดินทางไปไกลถึงประเทศจีนแต่หลังจากศตวรรษที่ 10 พวกเขาก็มิได้ไปไกลกว่าท่าเรือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เลย พวกเขาเดินทางไปทางใต้ด้วยเช่นกัน คือไปยังอาระเบียภาคใต้และภาคตะวันตกและแอฟริกาตะวันออก จากเมืองบัศเราะฮ์สินค้าต่างๆ สามารถลำเลียงทางแม่น้ำไปยังนครแบกแดด แล้วจากนั้นก็เดินทางต่อไปในเส้นทางในทะเลทรายซีเรียเพื่อไปยังประเทศซีเรียและอียิปต์ หรือโดยผ่านแคว้นอนาโตเลียไปยังเมืองคอนสแตนติโนเปิลและทรีบิซอนด์ (Trebizond) หรือโดยเส้นทางใหญ่จากนครแบกแดดไปยังเมืองนิชาปูรในอีหร่านภาคตะวันตออกเฉียงเหนือ แล้วจากนั้นจึงไปยังเอเชียกลางและจีนตลอดเส้นทางอันยาวไกล สินค้าต่างๆได้ถูกลำเลียงไปบนหลังอูฐในกองคาราวานใหญ่ที่มีการจัดการอย่างดี ส่วนในระยะทางที่สั้นกว่าก็จะใช้ล่อหรือลา ในส่วนใหญ่ของตะวันออกใกล้การขนส่งที่ใช้ล้อเลื่อนได้หายไปหลังจากการเกิดขึ้นของอาณาจักรมุสลิม และไม่ได้กลับมาอีกจนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 19 มีเหตุผลต่างๆ สำหรับเรื่องนี้ นั่นก็คือถนนของโรมันเสียหายไปและกลุ่มผู้ปกครองอาหรับมีความสนใจในการเลี้ยงอูฐ และการขนส่งบนหลังอูฐนั้นประหยัดมากกว่าการใช้เกวียน

ในครั้งแรกนั้นการค้าในแถบเมดิเตอเรเนียนไม่ใคร่จะปลอดภัยและมีข้อจำกัดมากกว่ายุโรปตะวันตกยังมิได้มาถึงจุดแห่งการฟื้นตัวซึ่งจะทำการผลิตจำนวนมากเพื่อส่งออกหรือสามารถซึมซับเอาสินค้าเข้ามาได้ยาก และครั้งหนึ่งอาณาจักรไบแซนไทน์พยายามที่จะจำกัดอำนาจทางเรือและการพาณิชย์ทางทะเลในอาหรับ การค้าที่สำคัญมากที่สุดคือการค้าที่ดำเนินไปตามชายฝั่ง

ทะเลทางใต้เชื่อมสเปนและแถบมัฆริบเข้ากับอียิปต์และซีเรียโดยมีตูนีเซียเป็นที่รวมสินค้า ตามเส้นทางนี้บรรดาพอค้าซึ่งหลายคนในหมู่พวกเขาเป็นชาวยิวได้จัดการค้าผ้าไหมของสเปน ทองที่นำมาจากแอฟริกาตะวันตก โลหะและน้ำมันมะกอก ต่อมาในศตวรรษที่ 10 การค้าขายกับเมืองเวนิซและเมืองอมาลฟี (Amalfi) เริ่มมีความสำคัญขึ้นมา

รัฐบาลที่มีความเข้มแข็งและเมืองใหญ่ๆ ไม่อาจอยู่ได้โดยปราศจากชนบทอันเป็นที่ผลิต แต่ในทางกลับกันชนบทก็ไม่อาจเจริญเติบโตได้นอกจากจะมีรัฐบาลที่เข้มแข็งและเมืองต่างๆ ที่จะลงทุนในการผลิต ในบรรดาประเทศที่ชาวอาหรับพิชิตนั้น โดยเฉพาะในที่ๆ มีชาวอาหรับอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก ชนชั้นเจ้าของที่ดินก็เจริญเติบโตขึ้น ที่ดินซึ่งได้มาจากเจ้าของเดิมและเป็นของผู้ปกครองอย่างเป็นทางการนั้น ได้ถูกยกให้แก่ชาวอาหรับโดยมีเงื่อนไขให้จ่ายภาษี ต่อมาภายหลังคือในศตวรรษที่สิบ ได้เริ่มมีการจัดการให้ข้าราชการหรือผู้บัญชากองทัพเป็นผู้เก็บภาษี ผู้ซึ่งโดยวิธีการนี้จะกลายเป็นเจ้าของที่แท้จริงและมีความสนใจในการดูแลให้มีการผลิต ผู้ทำการเพาะปลูกที่เคยอยู่ที่นั่นมาก่อนยังคงทำงานในที่ดินต่อไปเป็นจำนวนมาก ถึงแม้ว่าในบางที่ชาวไร่ชาวนาและผู้เลี้ยงสัตว์จะอพยพไปอยู่ที่อื่นก็ตาม หลักฐานตามที่มีอยู่แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถือครองที่ดินและผู้เพาะปลูกเป็นไปในแบบแบ่งพืชผลกันในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หลังจากจ่ายภาษีแล้วผลผลิตจะถูกแบ่งออกไปตามสัดส่วนที่ได้ตกลงกันไว้ระหว่างผู้ที่ให้ที่ดิน เมล็ดพันธุ์ สัตว์และแรงงาน มีการตกลงที่สลับซับซ้อนยิ่งขึ้นในที่ดินที่มีการชลประทานหรือที่ดินที่จะต้องปลูกต้นไม้

ผู้ถือครองที่ดินซึ่งสะสมเงินจากการค้าหรือจากทางอื่นๆ สามารถใช้ที่ดินสำหรับการผลิตทางการเกษตร และด้วยการช่วยเหลือจากเงินทุนของพวกเขาจึงมีการนำเอาเทคนิคใหม่ๆ มาใช้ มีหลักฐานว่าการขยายตัวของจักรวรรดิมุสลิมได้นำเอาพืชผลใหม่ๆ เข้ามา หรืออย่างน้อยก็มีการขยายตัวของการปลูกพืชซึ่งเป็นที่รู้จักกันอยู่แล้ว โดยทั่วไปขบวนการดังกล่าวจะมาทางตะวันตกคือจากจีนหรืออินเดียโดยผ่านอีหร่านไปยังลุ่มทะเลเมดิเตอร์เรเนียน มีข้าว น้ำตาลอ้อย ฝ้าย แตงโม มะเขือ ส้มและมะนาวปลูกไว้บนพื้นที่อันกว้างใหญ่ พืชผลเหล่านี้ต้องการการลงทุนทางด้านการชลประทานและการพัฒนาที่ดินขนาดใหญ่ งานชลประทานแบบเก่าได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ ตัวอย่างเช่นการชลประทานในภาคใต้ของอีรักและมีที่ทำขึ้นมาใหม่ด้วย เราจะแลเห็นการเคลื่อนไปทางตะวันตกได้ในสเปน ซึ่งนำเอากังหันน้ำ (*นะอูรอหรือโนเรีย – na ʿura, noria*) มาจากซีเรียและคลองใต้ดิน (*กอนัต – qanat*) จากอีหร่าน ได้มีวิธีการใหม่ๆ ในการปลูกพืชหมุนเวียนเข้ามาสู่สเปนด้วย

ด้วยการปรับปรุงเช่นนั้น ผลผลิตส่วนเกินทางเกษตรก็มีมากขึ้นและสิ่งนี้พร้อมด้วยความเติบโตด้านหัตถกรรมและการค้าได้เพิ่มความสำคัญของเงินในเศรษฐกิจของตะวันออกใกล้และที่ราบลุ่มเมดิเตอเรเนียน ระบบการเงินที่ได้รับการยอมรับกันเป็นสากลได้เติบโตขึ้น การไหลบ่าของโลหะที่มีค่าต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทองจากแอฟริกาเข้ามาในดินแดนของเคาะลีฟะฮ์ทำให้การ

ขยายตัวของการทำเหรียญกษาปณ์สามารถเป็นไปได้ เหรียญดินาร์ (dinar) ทองคำยังคงเป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนต่อไปอีกหลายศตวรรษรวมทั้งเหรียญเงินอิสลามซึ่งถูกค้นพบในสแกนดิเนเวียและป่าวีชวูด (Wychwood Forest) ทางตอนเหนือของเมืองออกซ์ฟอร์ดด้วย สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของเหรียญกษาปณ์ก็คือระบบสินเชื่อ พ่อค้าใหญ่ๆ รับฝากเงินและให้กู้ยืม เจ้าของเงินกู้และพวกผู้เก็บภาษีก็เช่นกัน จะเอาเงินสดของพวกเขาที่สะสมไว้ไปให้กู้ พ่อค้าซึ่งมีผู้ติดต่อหรือมีลูกค้าอยู่ในถิ่นอื่นจะออกหนังสือสำคัญเก็บเงินให้แก่พวกเขาหรือออกหนังสือสั่งจ่ายให้

เศรษฐกิจที่ซับซ้อนและขยายออกไปไกลย่อมไม่อาจอยู่ได้หากไม่มีระบบการคาดหวังร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกันและกัน โดยไม่มีการติดต่อหรือมีความรู้จักกันเป็นการส่วนตัว ในบางครั้งความผูกพันทางครอบครัวก็อาจทำให้มีสิ่งนี้ได้ ตัวอย่างเช่นในหมู่พ่อค้าชาวยิวที่ได้เดินทางไปทั่วโลกแถบเมดิเตอเรเนียนและที่ไปไกลกว่านั้น โดยข้ามเขตแดนระหว่างประเทศมุสลิมและคริสเตียนไป ถ้าหากว่าความผูกพันดังกล่าวไม่มีอยู่ก็จำเป็นต้องมีกฎหมายหรือบรรทัดฐานทางศีลธรรมของสังคมอันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ในทำนองเดียวกันผู้ถือครองที่ดินและผู้เพาะปลูกจะต้องมีกฎข้อบังคับที่แน่นอนและยอมรับได้เกี่ยวกับทรัพย์สิน การแบ่งปันผลผลิต การเก็บภาษีและสิทธิเหนือห้วงน้ำ ต้นไม้และสินแร่ใต้พื้นดิน

ดังนั้นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจจึงต้องการระบบแห่งพฤติกรรมร่วมกัน และเรื่องนี้ก็เป็นไปได้เพราะประชากรในดินแดนที่ถูกปกครองโดยชาวมุสลิมได้กลายมาเป็นมุสลิมเป็นจำนวนมากขึ้นตามลำดับ ดังนั้นหลักศาสนาที่ศาสดามุฮัมมัดได้รับมอบจึงถูกนำออกมาใช้เป็นความหมายแห่งชีวิตทางสังคม

เอกภาพแห่งความศรัทธาและภาษา

มิใช่เรื่องง่ายที่จะค้นพบอะไรมากนักเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ ที่ประชาชนพลเมืองได้กลายเป็นมุสลิม แต่การศึกษาที่ขึ้นอยู่กับหลักฐานของการรับเอาชื่อมุสลิมมาใช้ได้ให้ลำดับของความสำคัญซึ่งดูเหมือนจะมีเหตุผลพอฟังได้ ตามการประมาณดังกล่าว ปรากฏว่าในตอนปลายของสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ (นั่นก็คือปีกลางๆของศตวรรษที่สองของอิสลามหรือศตวรรษที่แปดของ คริสเตียน) ประชากรของอีหร่านและอีรัก ซีเรียและอียิปต์ ตูนีเซียและสเปนเป็นมุสลิมไม่ถึงร้อยละ 10 ถึงแม้ว่าสัดส่วนในคาบสมุทรอาระเบียจะต้องมากกว่าก็ตาม นอกจากชาวอาหรับเผ่าต่างๆ ซึ่งอยู่ในอีรักและซีเรียมาก่อนการพิชิตของมุสลิมแล้ว ผู้เปลี่ยนศาสนาส่วนมากมาจากคนระดับล่างของสังคม –ตัวอย่างเช่นทหารที่ถูกจับในการสู้รบ- หรือจากข้าราชการของรัฐบาลซาซาเนียนผู้ซึ่งมาทำงานให้กับผู้ปกครองใหม่ ไม่มีความกดดันหรือแรงกระตุ้นอย่างแข็งขันที่จะทำให้คนอื่นๆ เปลี่ยนศาสนา ส่วนใหญ่ผู้เปลี่ยนศาสนาจะอาศัยอยู่ในหรือใกล้ๆ ตัวเมืองใหญ่ๆ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของประชากรและอำนาจของอาหรับ ณ ที่ซึ่งมีการเริ่มต้นของสถาบันจำเพาะของอิสลามเช่น

มัสญิด ศาลและเมืองเหล่านี้ซึ่งได้แก่เมืองของอีรักและอีหร่าน เมืองค็อยราวานในแอฟริกาและคอร์โดบาในสเปน นี่แหละที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางสำหรับขยายวงของอิสลามออกไป

ตอนปลายของทศวรรษที่สี่ของอิสลาม (ศตวรรษที่สิบของคริสเตียน) ภาพก็ได้เปลี่ยนไป ประชากรส่วนใหญ่กลายเป็นมุสลิมไป ไม่เฉพาะแต่ชาวเมืองเท่านั้นแต่ยังรวมทั้งชาวชนบทจำนวนมากพอควรที่เปลี่ยนศาสนาไปด้วย เหตุผลของเรื่องนี้อาจจะเป็นเพราะว่าศาสนาอิสลามมีลักษณะชัดเจนมากขึ้น และเส้นคั่นระหว่างมุสลิมและมิใช่มุสลิมก็ได้ปรากฏอย่างเด่นชัดยิ่งขึ้น บัดนี้มุสลิมมีชีวิตอยู่ภายในระบบของพิธีการ หลักการและกฎหมายที่ละเอียดละออแตกต่างไปจากสิ่งเดียวกันของผู้ที่มิใช่มุสลิม พวกเขามีความสำนึกในความเป็นมุสลิมมากขึ้น สถานะของคริสเตียน ยิวและโซโรแอสเตรียนได้ถูกกำหนดไว้อย่างแน่นอนยิ่งขึ้นและค่อนข้างด้อยกว่ามุสลิม พวกเขาถูกถือว่าเป็น 'ชาวพระคัมภีร์' คือผู้ที่มีคัมภีร์ที่ได้รับการเปิดเผยมา หรือเป็น 'ชาวสัญญา' ซึ่งได้มีการทำข้อสัญญาเพื่อคุ้มครองกับมุสลิม (ซึ่งเรียกว่าข้อสัญญาของท่านอุมัร) โดยทั่วไปพวกเขามิได้ถูกบังคับให้เปลี่ยนศาสนา แต่ก็ได้รับความลำบากจากข้อจำกัดต่างๆ คือ พวกเขาต้องจ่ายภาษีพิเศษ ถูกห้ามมิให้สวมเสื้อผ้าบางสี ไม่สามารถแต่งงานกับสตรีมุสลิม หลักฐานของพวกเขามิได้รับการยอมรับถ้ามีคดีกับชาวมุสลิม บ้านเรือหรือสักการสถานของพวกเขาไม่ควรจะโอ่อ่า พวกเขาถูกกีดกันออกไปจากตำแหน่งที่มีอำนาจ (ถึงแม้ว่าในสถานที่ต่างๆ ชาวยิวและคริสเตียนได้ทำงานเป็นเลขานุการหรือเจ้าหน้าที่การเงินให้แก่ผู้ปกครองชาวมุสลิมก็ตาม) กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่นำมาใช้จะรุนแรงแค่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของท้องถิ่น แต่แม้กระทั่งในสถานการณ์ที่ดีที่สุดสภาพของคนกลุ่มน้อยก็ไม่สะดวกสบาย จึงยังคงมีมูลเหตุที่จะเปลี่ยนศาสนาอยู่ต่อไป

อย่างไรก็ตาม กระบวนการเปลี่ยนศาสนาก็ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ชาวยิวถูกกันออกจากส่วนใหญ่ของคาบสมุทรอาระเบียในระยะแรกเริ่มของอิสลาม แต่พวกเขาก็ยังคงมีอยู่ในเมืองใหญ่ๆ ของประเทศมุสลิมอื่นๆ ในฐานะพ่อค้าและช่างฝีมือ และในฐานะพ่อค้าเล็กๆ ในเขตชนบทต่างๆ ในอีรักภาคเหนือ เยเมน โมร็อกโก การที่พวกเขามีชีวิตอยู่มาได้และรุ่งเรืองมาได้นั้นมิได้เป็นเพราะความเข้มแข็งในการจัดการในกลุ่มของพวกเขาเท่านั้น แต่อยู่ที่ความสามารถของพวกเขาในการที่จะเข้าครองบางตำแหน่งทางเศรษฐกิจในช่องว่างของสังคมที่ซับซ้อนด้วยและเนื่องจากพวกเขามิได้แสดงตัวเองว่าเข้ากับรัฐใดรัฐหนึ่งที่ผู้ปกครองมุสลิมทำสงครามในบางครั้งบางคราวอีกด้วย

แต่สถานการณ์ของคริสเตียนไม่ใช่อย่างเดียวกัน บางคนมีความเชื่อมโยงทางศาสนากับจักรวรรดิไบแซนไทน์และอาจก่อให้เกิดความระแวงสงสัยขึ้นในเวลาที่มีสงครามได้ พวกเขามิได้มีการรวมกลุ่มกันอย่างใกล้ชิดเหมือนชาวยิว ในส่วนของผู้ที่อยู่ตามชนบทพวกเขาอาจจะไม่ใช่ คริสเตียนที่เคร่งครัดนัก ในบางพื้นที่คริสต์ศาสนาได้ตายลงโดยสิ้นเชิงแล้วถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นเวลานานก็ตาม ในที่อื่นๆ คริสต์ศาสนายังคงเป็นศาสนาของชนกลุ่มน้อยอยู่ ใน

สเปนประชาชนส่วนใหญ่ยังสังกัดอยู่ในคริสตจักรโรมันคาทอลิกต่อไป ในที่อื่นๆ บรรดาคริสเตียนที่เหลืออยู่มักจะสังกัดอยู่กับโบสถ์ต่างๆ ที่ขัดแย้งกัน ซึ่งแตกออกมาจากสายหลักอันเนื่องมาจากความขัดแย้งอย่างรุนแรงในศตวรรษแรกๆ เกี่ยวกับคุณลักษณะของพระคริสต์ คือพวกเนสโตเรียน (Nestorian) พวกโมโนฟีไซต์ (Monophysite) พวกโมโนธีเลต (Monothelete) คริสเตียนมิได้อาศัยอยู่เฉพาะในเมืองต่างๆ เท่านั้น แต่อยู่ในส่วนต่างๆ ของชนบทด้วย โดยเฉพาะอียิปต์ตอนบน ตามเทือกเขาในเลบานอนและอีรักภาคเหนือ

ภาษาอาหรับแพร่ขยายไปพร้อมๆกับศาสนาอิสลามหรือในบาแห่งก็แพร่ขยายไปก่อนอิสลามก็มี ที่ตอนในของซีเรียและอีรักตะวันตกนั้น ประชาชนส่วนใหญ่พูดภาษาอาหรับอยู่แล้วในตอนที่มุสลิมเข้าพิชิต เมืองใหม่ๆ พร้อมกับประชากรที่อพยพเข้ามาและรัฐบาลของพวกเขามีชาวอาหรับอยู่มากและทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการแพร่ขยายภาษาออกไปอย่างกว้างขวาง มันได้แพร่ขยายออกไปทั้งในฐานะที่เป็นภาษาพูด เป็นภาษาท้องถิ่นต่างๆ ที่ได้รับอิทธิพลจากภาษาเดิมที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน และในฐานะที่เป็นภาษาเขียนในรูปแบบที่มีเอกภาพและยังคงได้รับการสืบทอดต่อไปโดยพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอานซึ่งถูกส่งลงมาเป็นภาษาอาหรับ

ในด้านที่เกี่ยวกับภาษาพูดนั้น ภาษาอาหรับได้เข้ามาปะทะกับพรมแดนในอีหร่านซึ่งยังคงมีการใช้ภาษาเปอร์เซียอยู่ต่อไป อย่างไรก็ภาษาอาหรับมิได้พบเครื่องกันพรมแดนอะไรภายในโลกอิสลาม ศาสนาได้นำเอาภาษามากับมันด้วย ผู้เปลี่ยนศาสนาที่มิได้มีเชื้อสายอาหรับโดยเฉพาะชาวอีหร่านก็อ่านกุรอานด้วยภาษาอาหรับและได้เป็นส่วนสำคัญในการอธิบายระบบความคิดและกฎหมายซึ่งได้มาจากกุรอานให้ชัดเจนขึ้น ส่วนผู้ที่มิได้เปลี่ยนศาสนาก็ยังคงใช้ภาษาของพวกเขาอยู่ต่อไป เพื่อความมุ่งหมายทางศาสนาและวรรณกรรม คือพิธีส่วนของคริสตจักรตะวันออกบางแห่งยังคงเป็นภาษาซีรีแอกและคอปติก ส่วนภาษาฮิบรูและอารามาอิกนั้นเป็นภาษาในการสักการะบูชาและภาษาในความรู้ทางศาสนาของชาวยิว ตัวอักษรโซโรแอสเตรียนได้เป็นรูปเป็นร่างขั้นสุดท้ายในภาษาปาห์ลาวี อันเป็นรูปแบบของภาษาเปอร์เซียที่ใช้ก่อนการพิชิต หลังการเข้ามาของอิสลาม อย่างไรก็ตาม แม้แต่ที่นี่ก็มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ภาษาอาหรับกลายเป็นภาษาสำหรับแสดงความเคารพสักการะและเป็นภาษาในวรรณกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาในคริสตจักรตะวันออกบางแห่ง ชาวยิวในสเปนก็ใช้ภาษาอาหรับสำหรับเรื่องปรัชญาวิทยาศาสตร์และกวีนิพนธ์ การยับยั้งอย่างจริงจังต่อการแผ่ขยายของภาษาอาหรับเป็นครั้งแรกเกิดขึ้นในศตวรรษที่เก้าเมื่อภาษาเปอร์เซียเริ่มปรากฏตัวขึ้นมาเป็นภาษาทางวรรณกรรมในรูปแบบที่เป็นอิสลาม แต่ในอีหร่านภาษาอาหรับยังคงเป็นภาษาหลักในความรู้ทางศาสนาและกฎหมายอยู่ด้วย

ดังนั้นในการเขียนของสมัยดังกล่าวคำบางคำเช่น คำว่า ‘อาหรับ’ และ ‘ภาษาอาหรับ’ จะมีความหมายกว้างขวางจนบดบังคำเก่าแก่เสียหมด คำเหล่านี้อาจพาดพิงถึงผู้ที่ต้นกำเนิดของพวกเขาอยู่ในคาบสมุทรอาหรับ โดยเฉพาะบรรดาผู้ที่สามารถอ้างว่าตนเป็นของเผ่าชนเร่ร่อนต่างๆ ที่

มีประเพณีชอบสู้รบ หรือมันอาจใช้ในการติดต่อกับคนเหล่านั้นที่มาจากโมร็อกโกและสเปนไปจนถึงพรมแดนของอีหร่าน ผู้ซึ่งรับเอาภาษาอาหรับมาเป็นภาษาในชีวิตประจำวันของพวกเขา หรืออีกอย่างหนึ่งคำเหล่านี้อาจขยายออกไปไกลกว่านั้น จนรวมถึงผู้ที่ภาษาอาหรับได้กลายเป็นสื่อสำคัญในการแสดงออกถึงวัฒนธรรมทางวรรณกรรมอันสูงส่งด้วย

ภายใต้ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ประเพณีการแต่งบทกวียังคงรุ่งเรืองอยู่ต่อไป และกวีที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในสมัยแรกยังคงเป็นชาวอาหรับเชื้อสายเบดูอินคือ อัคตัล (Akhtal) ฟาราซด์ก (Farazdaq) และญารีร (Jarir) อย่างไรก็ตามมีความแตกต่างในเรื่องของการอุปถัมภ์จากราชสำนักคือของราชวงศ์อุมัยยะฮ์เองในนครดามัสกัส และรวมถึงพวกผู้นำชาวเผ่าที่มีอำนาจด้วย คนเหล่านี้ได้ขยายระยะทางทางภูมิศาสตร์ของกวีนิพนธ์ออกไปและยังชอบเปลี่ยนลักษณะของมันอีกด้วย การยกย่องสรรเสริญผู้ปกครองและผู้มีอำนาจอย่างมากมายกลายเป็นสิ่งที่เด่นมากขึ้น และในเวลาเดียวกัน *กาซัล* (*Ghazal*) คือบทกวีรักก็ได้กลายเป็นเรื่องส่วนตัวมากขึ้น

ในสมัยหลังของราชวงศ์อุมัยยะฮ์และในสมัยต้นของการปกครองของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์นั้น การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นมูลฐานมากขึ้นได้เกิดขึ้น การเข้ามาของอิสลามได้เปลี่ยนแปลงทรรศนะซึ่งประชาชนมีต่อภาษาอาหรับ กุรอานเป็นคัมภีร์เล่มแรกที่ได้เขียนเป็นภาษาอาหรับและชาวมุสลิมเชื่อว่ามันเป็นภาษาที่ได้รับการเปิดเผยจากพระผู้เป็นเจ้า กุรอานถูกกล่าวด้วยภาษาชั้นสูงซึ่งเคยเป็นภาษาที่ใช้แต่งบทกวีเมื่อก่อนนี้ แต่บัดนี้ถูกใช้ด้วยความมุ่งหมายที่แตกต่างออกไป มันเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับผู้ที่ยอมรับกุรอานว่าเป็นถ้อยคำของพระผู้เป็นเจ้าที่จะต้องเข้าใจภาษาในกุรอาน สำหรับพวกเขา บทกวีสมัยโบราณมิได้เป็นเพียง *ดิวาน* ของชาวอาหรับเท่านั้น แต่ยังเป็นบรรทัดฐานของภาษาที่ถูกต้องอีกด้วย

บัดนี้ภาษาอาหรับได้กลายเป็นสื่อของการแสดงออกไม่เฉพาะสำหรับผู้ที่มาจากอาณาจักรต่างๆ ของคาบสมุทรอาระเบียเท่านั้น แต่สำหรับผู้ที่มีเชื้อสายอื่นๆ ที่ยอมรับศาสนาอิสลามหรือผู้ที่อย่างน้อยก็จำเป็นที่จะใช้ภาษาเพื่อความมุ่งหมายของงานหรือชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับข้าราชการชาวเปอร์เซียและอื่นๆ ที่ทำงานให้แก่ผู้ปกครองใหม่อีกด้วย ศูนย์กลางแห่งกิจการทางวรรณกรรมได้ย้ายไปจากเมืองที่มีโอเอซิสและมีการตั้งค่ายของชนเผ่าไปยังเมืองใหม่ๆ คือบัศเราะฮ์และกูฟะฮ์ก่อน ครั้นแล้วก็ไปยังนครแบกแดดอันเป็นเมืองหลวงใหม่ของอาณาจักร สิ่งแวดล้อมทางวรรณกรรมได้เปลี่ยนแปลงและขยายตัวออกไป จนรวมเอาเคาลีฟะฮ์และข้าราชสำนักของพระองค์ ข้าราชการชั้นสูงและชนชั้นนำใหม่ๆ ในเมืองที่มีเชื้อสายผสมด้วย ถึงแม้ว่าการฝึกฝนการแต่งบทกวีด้วยวาจาและการอ่านบทกวียังคงมีอยู่ต่อไปด้วยดี แต่งานวรรณกรรมก็เริ่มใช้วิธีเขียนลงเป็นลายลักษณ์และจากตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่เก้าการเผยแพร่งานเขียนได้รับการสนับสนุนด้วยการนำเอากระดาษมาใช้ แต่เดิมมีการใช้กระดาษปาปิรัสและแผ่นหนัง แต่ในระยะหลังของคริสต์ศตวรรษที่แปด ได้มีการนำเอาเทคนิคการทำกระดาษมา

จากประเทศจีน มีการผลิตครั้งแรกในคูรอซานแล้วขยายไปยังส่วนอื่นๆ ของอาณาจักร และในตอนกลางของศตวรรษที่สิบ กระดาษที่ผลิตขึ้นนี้ก็ได้เข้ามาแทนที่กระดาษปาปิรัสไม่มากก็น้อย

นับเป็นผลตามธรรมชาติของการเผยแพร่ของภาษาอาหรับที่ผู้ใช้ภาษานั้นบางคนจะต้องมีความปรารถนาที่จะเข้าใจมัน ศาสตร์ของภาษาจึงถูกสร้างขึ้นอย่างกว้างขวางสำหรับผู้ที่ต้องใช้ภาษาอาหรับ ดังนั้นพวกเขาจึงต้องคิดถึงเรื่องภาษานี้ การเขียนพจนานุกรมอันเป็นการรวบรวมและจำแนกถ้อยคำต่างๆได้ถูกพัฒนาขึ้นโดยนักวิชาการที่เข้าไปในตลาดที่มีชาวเบดูอินเข้ามาอยู่บ่อยครั้ง ไวยกรณ์ที่กล่าวถึงการใช้ภาษาอาหรับได้รับการอธิบายอย่างเป็นระบบเป็นครั้งแรก โดยผู้ที่มิใช่ชาวอาหรับ คือซิบาเวยห์ (Sibawayh – เสียชีวิตปี 793) งานในสมัยต่อมาทั้งหมดก็ได้มาจากงานเขียนของเขา เรงกระตุ้นเช่นเดียวกันทำให้นักวิชาการทั้งหลายรวบรวมและศึกษาบทกวีโบราณของชาวอาระเบีย พวกเขาคงจะเปลี่ยนแปลงบทกวีเหล่านั้นไปบ้างในระหว่าง

ที่รวบรวมเรียบเรียงบทกวีเหล่านั้น และในเวลาเดียวกันก็มีการต่อเติมรูปแบบที่เป็นหลักการของการแต่งบทกวีให้ซับซ้อนมากขึ้น และสิ่งเหล่านี้คงต้องมีอิทธิพลอย่างมากต่อนักกวีในเวลาต่อมา อิบนุ กุฏอยบะฮ์ (Ibn Qutayba – 828-89) ผู้เป็นนักทฤษฎีเกี่ยวกับวรรณกรรมคนสำคัญคนแรกได้บรรยายถึงแบบอย่างของบทกวีแบบ *เกาซิเฎาะฮ์* (*qasida*) ซึ่งนักกวีในสมัยต่อมาจะต้องคำนึงถึง เขาแนะนำว่า *เกาซิเฎาะฮ์* นั้นจะเริ่มต้นขึ้นด้วยการกล่าวถึงการสูญเสียที่อยู่อาศัยและสูญเสียความรัก ตามมาด้วยพรรณนาถึงการเดินทางและจบลงด้วยเนื้อหาอันแท้จริงในเรื่องการสรรเสริญ การไว้อาลัยหรือการเสียดสีเยาะเย้ย

ข้อเขียนของนักทฤษฎีนี้อาจมีความสำคัญต่อพัฒนาการของบทกวีน้อยกว่าการฝึกฝนของนักกวีแบบใหม่ๆ บทกวีของพวกเขาเป็นเรื่องส่วนตัวมากกว่าบทกวีของผู้ประพันธ์ *เกาซิเฎาะฮ์* ก่อนสมัยอิสลาม บางคนมิได้มีเชื้อสายอาหรับ อาศัยอยู่เมือง เป็นผู้รู้ถึงแบบอย่างของบทกวีที่ตกทอดมาถึงพวกเขา แต่ก็ใช้มันด้วยความสำนึกของตนเองในแบบที่เป็นงานศิลปะทางวรรณกรรม บทกวีแบบ *บาดี* (*badi*) ที่เป็นรูปแบบใหม่เจริญขึ้น มีลักษณะเด่นโดยการใช้ภาษาที่ประณีตบรรจง มีลักษณะเป็นวาทศิลป์ และมีการใช้คำศัพท์ที่หายาก คำต่างๆ ที่มีความหมายกลับกันถูกวางไว้ติดๆ กัน ทั้งหมดนี้แสดงออกมาภายในโครงสร้างอันเข้มงวดของการใช้จังหวะและคำสัมผัสซึ่งเป็นเครื่องหมายของกวีนิพนธ์ในระยะแรกๆ

เรื่องราวของบทกวีมีความหลากหลายมากกว่าเดิม กวีได้เขียนถึงความรักในแนวเสน่หาไม่ใช่เพียงแต่เป็นไปตามรูปแบบของการแสดงความเสียใจในการสูญเสียคนที่รักไปหรือถูกห้ามมีความรัก บางคนก็เขียนถึงความขัดแย้งทางศาสนาและจริยธรรมแห่งศตวรรษต้นๆ ของอิสลามด้วย อบุล-อะลา อัล-มะอัรรี (Abu'l- 'Ala al-Ma'arri 973-1057) กวีชาวซีเรียได้เขียนบทกวีและงานร้อยแก้วที่วิจิตรบรรจง ซึ่งแฝงความสงสัยต่อความคิดที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปในเรื่องวิวรณ์และชีวิตหลังความตาย

เป็นเรื่องธรรมดาว่าการสดุดีจะต้องได้รับการเน้นเป็นพิเศษ การสรรเสริญเผ่าพันธุ์ของกวีเองมีไม่มากเท่ากับการสดุดีผู้ปกครองหรือผู้อุปถัมภ์ในคำสดุดีนั้น ส่วนแรกของสิ่งที่อิบนุ กุฏอยบะฮ์ (Ibn Qutayba) ถือว่าเป็นแบบอย่างแรกของ *เกาะซิเฎาะฮ์* นั้นสั้นลงไป กลายเป็นแต่เพียงบทนำของเนื้อเรื่องสำคัญเท่านั้น ผู้ปกครองหรือผู้อุปถัมภ์จะได้รับการสรรเสริญด้วยภาษาที่ประณีตบรรจงและเป็นทางการ ซึ่งบางครั้งอาจปรากฏบุคลิกภาพของกวีและความรู้สึกของเขาอยู่ในนั้นด้วย

อัล-มุตะนับบี (Al-Mutanabbi 915-68) ได้รับการยอมรับจากนักวิจารณ์วรรณกรรมสมัยต่อมาว่าเป็นกวีเอกที่เขียนบทกวีชนิดนี้ เขาถือกำเนิดในเมืองกูฟะฮ์ มีเชื้อสายอาหรับเขาใช้ระยะเวลาช่วงต้นๆ ของเขาไปในเผ่าของบะนู กัลบ์ (Banu Kalb) ซึ่งเป็นชนเผ่าของอาหรับ เขาใช้ช่วงแห่งวัยหนุ่มของเขาไปในกิจกรรมทางการเมือง และใช้เวลาในช่วงหลังๆ ของเขาในฐานะนักกวีของราชสำนักอยู่หลายรัชสมัยในเมืองอเล็ปโป ไคโร แบกแดดและชีราซ ปีที่มีผลมากที่สุดของเขาอาจเป็นระหว่างที่เขาเป็นกวีของซัยฟ์ อัด-เดาลา (Sayff al-Dawla) ผู้ปกครองราชวงศ์ฮัมดานิยะฮ์แห่งเมืองอเล็ปโปและซีเรียเหนือ ผู้ปกครองได้รับการสรรเสริญด้วยถ้อยคำที่เกินจริง เมื่อพระองค์ฟื้นจากความเจ็บป่วยกวีของพระองค์ได้ประกาศว่า

> ความสูงส่งและเกียรติยศกลับมาเมื่อพระองค์หายป่วย และความเจ็บปวดได้ผ่านจากพระองค์ไปสู่ศัตรูของพระองค์... แสงสว่างซึ่งได้ละทิ้งดวงอาทิตย์ไปราวกับว่าต้องสูญเสียมันไปและกลายเป็นความเจ็บป่วยอยู่ในร่างกายก็ได้กลับคืนมายังดวงอาทิตย์แล้ว... ชาวอาหรับเป็นหนึ่งในโลกในความเป็นเผ่าพันธุ์ของเขา แต่ชาวต่างชาติมีส่วนร่วมกับชาวอาหรับในความกรุณาของเขา... มิใช่เฉพาะพระองค์เท่านั้นที่ข้าพระองค์ขอแสดงความยินดีในการหายจากการเจ็บป่วยของพระองค์ เมื่อพระองค์มีสุขภาพทุกคนก็ย่อมมีสุขภาพดีด้วย[2]

อย่างไรก็ตาม การผสมผสานเข้าด้วยกันเช่นนี้ย่อมทำให้มีการยกย่องตัวเองอยู่ด้วยอย่างที่มีอยู่ในบทกวี เมื่อคิดเช่นนี้แล้ว ซัยฟ์ อัด-เดาลา ก็ได้เปลี่ยนความโปรดปรานด้วยกวีอีกบทหนึ่ง

> โอ้ผู้ที่ยุติธรรมที่สุดในหมู่มนุษย์ เว้นแต่การปฏิบัติของพระองค์ที่มีต่อข้าพระองค์ การวิวาทของข้าพระองค์อยู่กับพระองค์ พระองค์ทรงเป็นทั้งศัตรูและผู้พิพากษาของข้าพระองค์... ข้าพระองค์เป็นผู้ที่แม้แต่คนตาบอดก็สามารถเห็นในสิ่งที่เขาเขียนไว้และเป็นผู้ที่เป็นสาเหตุให้แม้กระทั่งคนหูหนวกก็ยังสดับฟังถ้อยคำของเขา ข้าพระองค์หลับไปโดยที่หนังตาของข้าพระองค์ปิดต่อถ้อยคำที่เร่ร่อนไปทั่ว ในขณะที่คนอื่นๆ มิได้หลับนอนเนื่องด้วยถ้อยคำเหล่านั้น พวกเขาแข่งขันกันและกัน... พระองค์ ผู้ไร้ค่าเหล่านั้นไม่ว่าจะเป็นชาวอาหรับหรือชาวเปอร์เซียประกาศบทกวีของพวกเขาต่อหน้า นี่เป็นคำติเตียนต่อพระองค์ แต่ได้กระทำขึ้นด้วยความรัก มันมีไข่มุกฝังไว้ภายใน แต่มันก็คือถ้อยคำของข้าพระองค์[3]

กวีทั้งหลายยังคงใช้แบบแผนเดิมต่อไป แต่การเขียนร้อยแก้วด้วยภาษาอาหรับนั้นเป็นของใหม่ กุรอานเป็นงานร้อยแก้วงานแรกที่ประพันธ์ขึ้นด้วยภาษาอาหรับชั้นสูง (หรืออย่างน้อยก็เป็นร้อยแก้วชิ้นแรกที่ดำรงอยู่) และการผลิตของคนอื่นๆ ก็คือสิ่งที่ตามมาโดยธรรมชาติ ได้มีการรวบรวมเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับศาสดาและชัยชนะของชาวอาหรับและเขียนลงไว้และนักเทศน์ที่ได้รับความนิยมก็ได้สร้างศิลปการพูดที่มีแนวเรื่องของอิสลามขึ้นมา ออกจะในตอน

หลังร้อยแก้วชนิดใหม่ที่มีลักษณะศิลปะก็ได้ปรากฏขึ้น โดยสำรวจหาแนวเรื่องมาจากวัฒนธรรมอื่นๆ ตัวอย่างในระยะแรกสุดและมีชื่อเสียงที่สุดตัวอย่างหนึ่งของร้อยแก้วแบบนี้ได้แก่ เรื่อง*กาลิลาและดิมนา (Kalila and Dimna)* ซึ่งเป็นการรวบรวมนิยายเชิงศีลธรรมเกี่ยวกับชีวิตสัตว์ ซึ่งรับมาจากภาษาสันสกฤตโดยผ่านมาทางศาษาปาห์ลาวี และแต่งเป็นร้อยแก้วภาษาอาหรับโดย อิบนุล-มุกัฟฟะฮ์ (Ibn al-Muqaffa – ประมาณ ค.ศ. 720-56) ผู้เป็นข้าราชการในสมัยอับบาสิยะฮ์ที่มีเชื้อสายอีหร่าน

เขาเป็นตัวอย่างของเลขานุการแบบอิสลามและแบบอาหรับคนหนึ่งผู้ซึ่งได้นำเอาความคิดและวรรณกรรมเรื่องราวในชีวิตประจำวันมาจากเรื่องเก่าแก่ที่ตกทอดมาถึงพวกเขาเข้ามาสู่ภาษาอาหรับ แต่ที่เคียงคู่มากับคนเหล่านี้ก็คือนักเขียนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งดึงเอาความบันดาลใจของพวกเขามาจากโลกอันกว้างใหญ่ที่ถูกทำให้มีอยู่โดยการแพร่ขยายของอิสลามและอาณาจักรของอิสลาม นั่นคือประชาชนและประเทศต่างๆ หลากหลาย ลักษณะใหม่ๆ ต่างๆ ของมนุษย์ ปัญหาใหม่ๆ ในเรื่องศีลธรรมและพฤติกรรม นักเขียนเหล่านี้พยายามที่จะมองสิ่งเหล่านี้จากมุมมองแห่งบรรทัดฐานของศาสนาใหม่คือศาสนาอิสลาม และแสดงมันออกมาในรูปแบบของวรรณกรรมที่น่าอ่าน ในหมู่ผู้ปฏิบัติการตามรูปแบบของวรรณกรรมชนิดใหม่คือ *อะดาบ* (*adab*) นั้นมีอัล-ญาหิซ (al-Jahiz ค.ศ. 776/7-868) เป็นผู้ที่เด่นดังในฐานะนักเขียนระดับพิเศษและได้รับการตอบรับอย่างแข็งขัน ด้วยการแสดงออกโดยภาษาที่เป็นแบบอย่างที่ดี เขามีรากเหง้าอยู่ในครอบครัว ของชาวแอฟริกันที่มีเชื้อสายทาส ซึ่งติดต่อกับเผ่าต่างๆ ของชาวอาหรับ แต่ได้ถูกเปลี่ยนให้เป็นอาหรับมาเป็นเวลาช้านานแล้ว เขาได้รับการเลี้ยงดูในเมืองบัศเราะฮ์ แต่ต่อมาได้ไปอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของเคาะลีฟะฮ์ อัล-มะอ์มูน (Caliph al-Ma'mun) ความอยากรู้อยากเห็นในด้านวุฒิปัญญาของเขามีอยู่อย่างกว้างขวาง และงานของเขาก็เป็นการรวบรวมความรู้ที่หาได้ยากและน่าสนใจเกี่ยวกับมนุษย์และโลกธรรมชาติ ประเทศต่างๆ สัตว์ สิ่งแปลกๆ ในมนุษย์ ภายใต้สิ่งนี้ยังมีการสอดแทรกคำอธิบายเรื่องศีลธรรมเข้าไปด้วย เช่น เรื่องมิตรภาพและความรัก ความอิจฉาและความหยิ่งทระนง ความตระหนี่ ความเท็จและความจริงใจ อย่างเช่น

คนที่ดีงามนั้นมิได้เสแสร้างว่าเป็นคนดีงาม สิ่งที่เป็นมากไปกว่าการมีโวหารนั้นก็คือ การพูดจาคล่องแคล่วที่เสแสร้ง เมื่อคนๆ หนึ่งพูดถึงคุณภาพของเขามากเกินจริง ก็เป็นเพราะว่าในตัวของเขาขาดอะไรบางอย่างไป นักเลงทำท่าอวดดีก็เพราะรู้ถึงความอ่อนแอของตนเอง ความหยิ่งผยองนั้นเป็นความน่าเกลียดในคนทุกคน... มันเลวทรามเสียยิ่งกว่าความโหดร้ายซึ่งเป็นบาปที่เลวร้ายที่สุด และความถ่อมตนนั้นดีกว่าความเมตตาซึ่งเป็นการกระทำที่ดีที่สุดเสียอีก

ร้อยแก้วแบบ *อะดาบ* ที่เกิดขึ้นในตอนต้นของสมัยอับบาสิยะฮ์นั้นตั้งใจที่จะอบรมศีลธรรมและให้ความบันเทิง ผู้พิพากษาคนหนึ่งของกรุงแบกแดดคือ อัล-ตานูคี (al-Tanukhi ค.ศ. 940-94) ได้เขียนเรื่องเล่าขึ้นมาสามเล่มซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ให้ความบันเทิง

และเป็นเอกสารชุดหนึ่งเกี่ยวกับโลกของเสนาบดี ผู้พิพากษาและผู้สูงศักดิ์ชั้นรองๆ ลงมาที่วนเวียนอยู่กับราชสำนักอับบาสิยะฮ์ ในศตวรรษต่อมาอะบูฮัยยาน อัต-เตาฮีดี (Abu Hayyan al-Tauhidi – เสียชีวิตใน ค.ศ. 1023) ได้เขียนบทความและตำราในหัวข้อต่างๆ อย่างกว้างขวาง ซึ่งกลายเป็นที่นิยมกันในหมู่นักวิชาการและนักเขียนในสมัยของเขา แต่งขึ้นด้วยรูปแบบของวรรณกรรมที่น่าดึงดูดใจ วรรณกรรมเหล่านี้เปิดเผยถึงความรู้ที่กว้างขวางและจิตใจที่ยอดเยี่ยม ความบันเทิงเป็นจุดมุ่งหมายหลักของ *มะกอมัต (maqamat)* ซึ่งเป็นการเขียนเชิงพรรณนาของร้อยแก้วที่มีสัมผัสใน (*ซาจ – saj*) เป็นตอนต่อๆ กันมาซึ่งผู้เล่าจะกล่าวถึงเรื่องราวต่างๆ ของนักหลอกลวงหรือคนเร่ร่อนซึ่งเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ ผู้ที่นำไปสู่จุดสูงสุดของการพัฒนาร้อยแก้วแบบนี้ก็คือ อัล-ฮะมาดานี (al-Hamadhani ค.ศ. 968-1110) และอัล-หะรีรี (al-Hariri ค.ศ. 1054-1122) เรื่องราวในชีวิตประจำวันแบบนี้ยังได้รับความนิยมอยู่ในแวดวงวรรณกรรมอาหรับจนกระทั่งถึงคริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบ

การบันทึกสิ่งที่ได้เกิดขึ้นในอดีตนั้นมีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์ทั้งมวล แต่มันมีความสำคัญเป็นพิเศษในชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นบนความเชื่อที่ว่าเหตุการณ์ที่มีลักษณะไม่เหมือนใครจะเกิดขึ้น ในเวลาและสถานที่บางแห่งเท่านั้น ก่อนการเกิดขึ้นของอิสลาม ชาวอาหรับเผ่าต่างๆ มีบันทึกทางคำพูดของพวกเขาเองเกี่ยวกับการกระทำของบรรพบุรุษของพวกเขา สิ่งเหล่านี้จะเข้าไปอยู่ในบทกวีซึ่งตกทอดมาถึงพวกเราจากสมัยนั้นบ้างเหมือนกัน ในศตวรรษต้นๆ ของอิสลาม ประวัติศาสตร์เป็นความสำคัญชนิดใหม่จึงเริ่มถูกบันทึกไว้ด้วยการเขียน ได้เกิดการเขียนประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันสองชนิดซึ่งเกี่ยวข้องกับกันและกันอย่างใกล้ชิด ด้านหนึ่งนักภาษาศาสตร์และนักชาติวงศ์วิทยาได้รวบรวมและเขียนประวัติศาสตร์ของเผ่าต่างๆของชาวอาหรับที่เล่าด้วยวาจาเอาไว้ สิ่งเหล่านี้มิได้มีความสำคัญแค่เพียงสำหรับการศึกษาภาษาอาหรับเท่านั้น แต่ยังอาจให้หลักฐานสำคัญที่เหมาะสม คำถามที่มีอยู่จริงๆ เกี่ยวกับการแจกจ่ายของที่ยึดได้จากการพิชิตดินแดนหรือเกี่ยวกับที่ดินในถิ่นที่ไปตั้งถิ่นฐานใหม่ อีกด้านหนึ่งมันมีความสำคัญยิ่งขึ้นไปอีกสำหรับบันทึกเหตุการณ์ในชีวิตของท่านศาสดา เคาะลีฟะฮ์ท่านแรกๆ การพิชิตครั้งแรกและกิจการสาธารณะของชุมชนมุสลิม ด้วยการถ่ายทอดของนักวิชาการที่มีความรับผิดชอบ บางครั้งก็มีการเปลี่ยนแปลงหรือแม้กระทั่งการประดิษฐ์เรื่องขึ้นมาในช่วงเวลาที่มีความขัดแย้งทางการเมืองและทางศาสนวิทยา บางทีผู้เล่าก็ตกแต่งต่อเติมขึ้นมาบ้าง จึงค่อยๆมีการรวมเรื่องเล่าต่างๆขึ้นมา และจากสิ่งนี้วรรณกรรมหลายรูปแบบก็ปรากฏขึ้น คือการรวมรวบ *หะดีษ* เรื่องประวัติของศาสดา การรวบรวมชีวประวัติของผู้ถ่ายทอด*หะดีษ* และในที่สุดก็คืองานเล่าประวัติศาสตร์ซึ่งบันทึกสิ่งที่เป็นอุทาหรณ์ แต่เป็นเรื่องที่มีแก่นของความจริงอย่างมาก การประดิษฐ์ปฏิทินอิสลามขึ้นมา การจัดลำดับเหตุการณ์ซึ่งเริ่มตั้งแต่ *ฮิจญ์เราะฮ์* นั้นได้ให้เค้าโครงงานสำหรับบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ไว้

ประเพณีการเขียนประวัติศาสตร์ได้บรรลุถึงความสมบูรณ์ในศตวรรษที่เก้า พร้อมกับการปรากฏขึ้นของประวัติศาสตร์ต่างๆ ที่มีขอบเขตกว้างขวาง และสามารถทำให้เข้าใจได้เป็นอย่างมากมีประวัติศาสตร์ของ อัล-บะลาดูรี (al-Baladhuri – เสียชีวิตปี ค.ศ. 892) อัต-ตะบารี (al-Tabari ค.ศ. 839-923) และอัล-มัสอูดี (al-Mas'udi เสียชีวิตปี ค.ศ. 928) นักเขียนดังกล่าวได้นำเอาประวัติศาสตร์ทั้งหมดของอิสลามมาเป็นเนื้อหาของตน และบางครั้งก็นำเอาเรื่องราวทั้งหมดที่พวกเขาคิดว่าเป็นประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่สำคัญๆ ด้วย ดังนั้นมัสอูดีจึงเกี่ยวข้องกับบันทึกลำดับเหตุการณ์ของคนโบราณเจ็ดชาติที่เขาถือว่ามีประวัติศาสตร์อันแท้จริง นั่นคือ ชาวเปอร์เซีย คัลเดีย กรีก อียิปต์ เตอร์ก อินเดียและจีน ข้อมูลมากมายต้องถูกจัดระเบียบ ในกรณีของประวัติศาสตร์อิสลามจัดโดยอาศัยปีต่างๆ ส่วนในประวัติศาสตร์อื่นๆ ก็ใช้เกณฑ์ต่างๆ อย่างเช่น การครองราชย์ของกษัตริย์ การเขียนประวัติศาสตร์จะต้องถูกตัดสินโดยมาตรฐานของการวิพากษ์วิจารณ์ด้วย เกณฑ์ที่เห็นชัดเจนที่สุดก็คือเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นโดย *อิสนาด* (*Isnad*) นั่นคือห่วงโซ่ของผู้เห็นเหตุการณ์นั้นๆ และหลักฐานของพวกเขาจะไว้วางใจได้แค่ไหน? อย่างไรก็ตามมีเกณฑ์อื่นๆ อีกเช่นกัน อย่างเช่นบันทึกที่ถูกถ่ายทอดมานั้นอาจถือได้ว่าเป็นเรื่องที่เชื่อถือได้ หรือเชื่อไม่ได้ก็ต้องอาศัยความเข้าใจทั่วไปในเรื่องที่ว่า ผู้ปกครองกระทำอย่างไร และสังคมมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

อัล-บิรูนี (al-Biruni ค.ศ. 973 – ประมาณ 1050) เป็นนักเขียนอีกคนหนึ่งที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในเรื่องความสนใจและความเข้าใจของเขา งานที่มีชื่อเสียงของเขาคือเรื่อง *ตะห์กิ๊ก มาลิลฮินด์ (Tahqiq mali'l-hind – หรือประวัติศาสตร์ของอินเดีย)* นั้นบางทีอาจเป็นความพยายามที่ถาวรอันยิ่งใหญ่ที่สุดของนักเขียนมุสลิมในการที่จะไปให้ไกลกว่าโลกอิสลามและมีความเข้าใจถึงสิ่งที่มีคุณค่าในประเพณีด้านวัฒนธรรมของผู้อื่น งานของเขามิได้เป็นเรื่องของการโต้เถียง ดังที่เขาได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนในคำนำว่า

นี่มิใช่หนังสือแห่งความขัดแย้งและโต้เถียงกันซึ่งแสดงข้อโต้แย้งของฝ่ายตรงข้ามและแยกแยะว่าสิ่งใดเป็นเท็จสิ่งใดแท้จริงจากการโต้เถียงนั้น แต่เป็นเรื่องราวที่ตรงไปตรงมา เป็นการให้ถ้อยแถลงของชาวฮินดู (Hindus) และได้เพิ่มเติมด้วยสิ่งที่ชาวกรีกได้พูดถึง ในเรื่องที่คล้ายคลึงกันนั้นเพื่อที่จะได้เปรียบเทียบในระหว่างพวกเขา

ความคิดทางศาสนาและทางปรัชญาของอินเดียได้ถูกบรรยายอย่างดีที่สุดว่า

เนื่องจากเรากำลังพูดถึงว่ามีอะไรอยู่ในอินเดีย เราได้พูดถึงการถือไสยศาสตร์ของพวกเขา แต่เราควรจะชี้ให้เห็นทางแห่งเหตุผลและข้อโต้เถียง และผู้ที่ต้องการความจริงย่อมจะหลีกเลี่ยงการเคารพสักการะผู้ใดนอกจากพระผู้เป็นเจ้าแต่เพียงพระองค์เดียวหรือเคารพรูปเคารพของพระองค์ที่แกะสลักไว้

ในที่สุดเขาก็ได้ชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อของชาวฮินดูนั้นคล้ายคลึงกับความเชื่อของชาวกรีก ในหมู่ชาวกรีกก็เช่นเดียวกัน คนทั่วไปเคารพบูชาในสมัยแห่งความเขลาทางศาสนาก่อนการมาถึงของคริสต์ศาสนา แต่ผู้ที่มีการศึกษาก็มีทรรศนะคล้ายคลึงกับทรรศนะของชาวฮินดู อย่างไรก็ตามในด้านหนึ่งนั้นแม้แต่ชนชั้นนำของฮินดูก็แตกต่างไปจากมุสลิมดังนี้

ชาวอินเดียในสมัยของเราได้ให้ความแตกต่างอย่างมากหลายในหมู่มนุษย์ เราแตกต่างจากพวกเขาในเรื่องนี้ เพราะเราถือว่าคนทุกคนเท่าเทียมกัน ยกเว้นในเรื่องของความศรัทธา นี่เป็นอุปสรรคอันยิ่งใหญ่ระหว่างพวกเขากับศาสนาอิสลาม

โลกอิสลาม

ในศตวรรษที่สามและที่สี่ของอิสลาม (คริสต์ศตวรรษที่เก้าหรือสิบ) ได้มีบางอย่างที่อาจยอมรับว่าคือ 'โลกอิสลาม' ปรากฏขึ้น ผู้เดินทางรอบโลกจะสามารถบอกถึงสิ่งที่เขาเห็นและได้ยินว่าดินแดนแห่งหนึ่งถูกปกครองโดยมุสลิมและมีชาวมุสลิมอยู่หรือไม่ รูปแบบภายนอกเหล่านี้เกิดขึ้นจากความเคลื่อนไหวของชนชาติต่างๆ คือ โดยราชวงศ์และกองทัพของราชวงศ์นั้นๆ โดยพ่อค้าที่เดินทางผ่านโลกของมหาสมุทรอินเดียและทะเลเมดิเตอเรเนียนไป และช่างฝีมือก็ได้รับแรงดึงดูดใจให้ไปจากเมืองโน้นเมืองนี้โดยการอุปถัมภ์ของผู้ปกครองหรือคนร่ำรวย รูปแบบภายนอกเห็นได้ด้วยเหมือนกันโดยสิ่งของที่ถูกนำเข้าและส่งออกซึ่งมีรูปแบบเฉพาะเช่น หนังสือ งานโลหะ เครื่องถ้วยชาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจจะเป็นสิ่งทอซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์สำคัญของการค้าขายทางไกลก็ได้

เหนืออื่นใด ตึกใหญ่ๆ ก็ยังเป็นสัญลักษณ์ภายนอกของ 'โลกอิสลาม' นี้ด้วย ในสมัยหลังๆ แบบอย่างของอาคารมัสญิดในภูมิภาคจะปรากฏให้เห็น แต่ในศตวรรษต้นๆ นั้นมีลักษณะร่วมกันที่จะพบได้จากคอร์โดบาจนถึงอีรักและไปไกลกว่านั้น นอกจากมัสญิดใหญ่ๆ ก็มีมัสญิดเล็กๆ สำหรับถิ่นตลาดแถบต่างๆ หรือหมู่บ้านที่มีการละหมาดแต่ไม่มีการเทศนาในวันศุกร์ มัสญิดเหล่านี้น่าจะสร้างขึ้นด้วยวัตถุดิบของท้องถิ่นซึ่งจะสะท้อนถึงรสนิยมและขนบประเพณีของท้องถิ่นออกมา

ในตอนนั้นมัสญิดน่าจะตั้งอยู่ตรงกลางของระบบอาคารทางศาสนาทั้งหมดซึ่งประกอบด้วยบ้านซึ่ง *กอฎี* *ให้ความยุติธรรม หอพักสำหรับผู้เดิทางไกลหรือผู้มาทำพิธีทางศาสนาและโรงพยาบาลสำหรับผู้ป่วย การสร้างและดูแลรักษาอาคารเหล่านี้เป็นงานการกุศลที่กุรอานสั่งให้ทำ ยังมีอาคารอีกชนิดหนึ่งซึ่งมีส่วนสำคัญเป็นพิเศษในการผูกพันชุมชนมุสลิมเข้าด้วยกัน ซึ่งอยู่โพ้นไปจากขอบเขตของเมืองหนึ่งหรืออาณาบริเวณหนึ่ง นั่นก็คือสักการะสถาน สักการะสถานบางแห่งเป็นเครื่องหมายของการประกอบพิธีฮัจญ์และการละหมาด ซึ่งนำมาจากจารีตประเพณีของศาสนาสมัยแรกเริ่มและมีความหมายแบบอิสลามคือ กะอ์บะฮ์ ในนครมักกะฮ์ โดมออฟเดอะร็อค (Dome of the Rock) ในนครเยรูซาเล็ม ที่ฝังศพของบรรดาผู้ที่เกี่ยวพันกับประวัติศาสตร์อิสลามสมัยแรก ถึงแม้ว่าชาวมุสลิมจะถือว่าศาสดามุฮัมมัดเป็นมนุษย์เหมือนกับคนอื่นๆ ก็ยังมีความคิดที่ได้รับการยอมรับว่า ท่านจะวิงวอนให้แก่ผู้คนของท่านในวัน

---

* ผู้พิพากษา -ผู้แปล

แห่งการตัดสิน (Day of Judgement) ชาวมุสลิมจึงมาเยือนที่ฝังศพของท่านในนครมะดีนะฮ์ในระหว่างการมาประกอบพิธีฮัจญ์ยังนครมักกะฮ์ บรรดา*อิมาม*ของชาวชีอะฮ์ โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับความทุกข์ยากนั้น สิ่งที่ดึงดูดใจผู้ประกอบพิธีฮัจญ์มาตั้งแต่สมัยต้นๆ ก็คือที่ฝังศพของท่านอะลีที่เมืองนะญาฟ (Najaf) ซึ่งบางส่วนมีมาตั้งแต่ศตวรรษที่เก้า ที่ฝังศพของบรรดาผู้ที่ได้รับการถือว่าเป็น 'มิตรของพระผู้เป็นเจ้า' และมีอำนาจที่วิงวอนขอจากพระองค์ได้มีจำนวนมากขึ้นเป็นทวีคูณทั่วโลกมุสลิม ไม่เป็นที่น่าสงสัยเลยว่าที่ฝังศพเหล่านี้บางแห่งก็เกิดขึ้นในสถานที่ซึ่งถือว่าศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของศาสนาที่มีมาก่อน หรือขนบประเพณีเก่าแก่จนจำไม่ได้ว่ามีมาตั้งแต่เมื่อไรของถิ่นชนบท

อาคารชนิดที่สองก็คืออาคารที่แสดงถึงอำนาจของผู้ปกครอง ในหมู่อาคารเหล่านี้มีงานที่ยิ่งใหญ่ที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน คือที่พักคนเดินทาง (Carvanserais) ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าและสะพานสำหรับวางท่อส่งน้ำหรืองานชลประทานอื่นๆ ในประเทศต่างๆ ที่ร้อนจนแห้งผากในตะวันออกกลางและแถบมัฆริบ การจะนำน้ำมาให้แก่ผู้อาศัยอยู่ในเมืองนั้นเป็นการกระทำที่ต้องมีนโยบายอย่างชัดเจน และการทดน้ำมาสู่ที่ดินก็เป็นการปฏิบัติที่แพร่ขยายออกไปพร้อมๆ กับการขยายตัวของชาวอาหรับในแถบเมดิเตอเรเนียน อย่างไรก็ตามพระราชวังนั่นแหละคืออาคารที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของจักรพรรดิได้อย่างดีที่สุด มีศาลสำราญตั้งอยู่กลางอุทยานและกลางสายน้ำไหลเป็นสัญลักษณ์ของสรวงสวรรค์ที่อยู่โดดเดี่ยว มีวังที่เป็นทางการ ศูนย์กลางต่างๆ ของการปกครองและความยุติธรรมรวมทั้งชีวิตแบบเจ้า เราได้รู้ถึงบางสิ่งบางอย่างซึ่งเป็นของพระราชวังของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์จากคำพรรณนาของเหล่านักเขียนและซากปรักหักพังที่ยังคงเหลืออยู่ที่ซามัรรอ (Samarra) จะเข้ามาถึงวังเหล่านี้ได้ด้วยการข้ามที่ว่างซึ่งเปิดโล่งไว้สำหรับการเดินพาเหรดหรือเกมการขี่ม้า อยู่ภายในกำแพงสูง มีทางเดินทางผ่านอุทยานซึ่งนำไปถึงประตูด้านในที่เรียงกันเป็นลำดับจนถึงตรงกลางซึ่งจะมองเห็นที่พักอาศัยและที่บริหารงานของเคาะลีฟะฮ์ และห้องโถงหลังคาโดมซึ่งเคาะลีฟะฮ์ทรงออกขุนนางได้ อาคารเหล่านี้แสดงถึงอำนาจ ความโอ่อ่าและความสำราญ แยกจากโลกภายนอกและได้รับการเลียบแบบไปทั่วโลกมุสลิม จึงก่อให้เกิดรูปแบบอันเป็นสากลขึ้นซึ่งยังคงดำรงอยู่เป็นเวลาหลายศตวรรษ

ในแง่หนึ่งก็ไม่มีอะไรที่เป็น 'อิสลาม' เป็นการเฉพาะเกี่ยวกับพระราชวัง อีกครั้งหนึ่งการรวมเอาอะไรต่างๆ มากมายในโลกมาอยู่ในอาณาจักรเดียวได้นำเอาส่วนประกอบที่มีต้นกำเนิดแตกต่างกันมาเข้ามาสู่เอกภาพใหม่ ผู้ปกครองได้มีการติดต่อกันและกันจนไปไกลกว่าโลกของอิสลาม มีการแลกเปลี่ยนของกำนัลกัน สถาบันที่เป็นตัวแทนของประเทศทั้งหลายต่างก็นำเอาเรื่องราวที่น่าพิศวงกลับมาบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนำที่เป็นผู้ปกครองก็เปิดกว้างไปสู่ความปรารถนาที่จะมีสิ่งใหม่ๆ การตกแต่งพระราชวังแสดงถึงแนวชีวิตแบบดั้งเดิมของพวกเจ้าของในที่ทุกแห่งรวมทั้งการสู้รบและการล่าสัตว์ สุราเมรัย และการจับระบำรำฟ้อน

แนวเรื่องเหล่านี้นำมาใช้ในภาพเขียนบนผนัง ซึ่งรูปของสัตว์ต่างๆ และมนุษย์เป็นที่สะดุดตา อย่างไรก็ตามในอาคารที่มีความมุ่งหมายทางศาสนาก็หลีกเลี่ยงภาพของสิ่งมีชีวิต แม้ว่าการแสดงภาพของสิ่งมีชีวิตจะไม่ได้เป็นสิ่งที่ต้องห้ามโดยเปิดเผยในกุรอานก็ตาม นักนิติศาสตร์ที่ยึดมั่นอยู่กับหะดีษ (Hadith) ก็มีความเห็นว่านี่เป็นการละเมิดอำนาจหนึ่งเดียวของพระผู้เป็นเจ้าในการสร้างสรรค์มนุษย์ ในมัสญิดสมัยอุมัยยะฮ์แห่งกรุงดามัสกัส กระเบื้องชิ้นเล็กๆ ที่ประดิษฐ์นั้นประดับลวดลายตามฝาผนังที่ทำขึ้นในสมัยแรกๆ แสดงภาพของโลกธรรมชาติ และบ้านเรือนในลักษณะที่เป็นจริงเป็นอย่างมาก ที่ชวนให้นึกถึงภาพเขียนบนกำแพงของโรมัน แต่ในรูปเหล่านั้นไม่มีสิ่งมีชีวิตอยู่ อย่างไรก็ตาม ผนังของมัสญิดและอาคารสาธารณะอื่นๆ จะปล่อยไว้โล่งๆ เลย พื้นผิวจะครอบคลุมไปด้วยการตกแต่งเช่นเป็นภาพพืชและดอกไม้ ซึ่งมักจะมีลักษณะสละสลวยเป็นอย่างมาก และเป็นลวดลายของเส้นสายและวงกลมที่เกี่ยวโยงกันอย่างประณีต และซ้ำกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เหนือสิ่งอื่นใดก็คือ ศิลปะการเขียนตัวอักษร ศิลปะของการเขียนอย่างวิจิตรบรรจงอาจจะสร้างขึ้นเป็นส่วนใหญ่โดยข้าราชการในอาคารเก็บเอกสารของผู้ปกครอง แต่มันมีความสำคัญเป็นพิเศษสำหรับชาวมุสลิมผู้เชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าได้ทรงสื่อสารกับคนจำนวนมากโดยพระดำรัสของพระองค์เป็นภาษาอาหรับ การเขียนภาษานั้นจึงได้รับการพัฒนาขึ้นโดยนักประดิษฐ์ตัวอักษรในลักษณะที่เหมาะสมสำหรับการตกแต่งด้านสถาปัตยกรรม ถ้อยคำในหลายรูปแบบจะถูกเขียนซ้ำๆกันหรือเขียนในรูปประโยคผสมผสานไปกับรูปร่างของพืชหรือรูปร่างเรขาคณิต ดังนั้นศิลปะการเขียนตัวอักษรจึงเป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญที่สุดในศิลปะอิสลาม และการเขียนภาษาอาหรับนั้นไม่เพียงแต่จะประดับประดาอาคารเท่านั้น แต่ยังรวมถึงเหรียญ วัตถุต่างๆที่ทำจากทองเหลืองหรือเครื่องดินเผาและสิ่งทอด้วย โดยเฉพาะผ้าที่ทอในโรงงานของหลวงและมอบให้เป็นของกำนัล การเขียนถูกใช้เพื่อประกาศถึงความสูงส่ง และความเป็นนิรันดร์ของพระผู้เป็นเจ้า อย่างเช่นในคำจารึกรอบๆโดมออฟเดอะร็อคหรือประกาศถึงความเอื้อเฟื้อและความดีเลิศของผู้เกื้อกูล หรือมิฉะนั้นเพื่อแสดงทักษะของสถาปนิก บ้านเรือนที่สร้างขึ้นในสมัยนี้โดยประชากรมุสลิมของเมืองต่างๆได้หมดไปแล้ว แต่วัตถุสิ่งของที่ประดิษฐ์ด้วยมือคนซึ่งเคยใช้อยู่กับบ้านเรือนเหล่านั้นก็ยังเหลือพอที่จะแสดงว่าบางอย่างมีงานศิลปะที่คล้ายคลึงกับงานที่มีอยู่ในพระราชวัง ได้มีการคัดลอกและเขียนภาพประกอบสำหรับหนังสือไว้สำหรับพ่อค้าและนักวิชาการ แก้ว งานโลหะ และเครื่องปั้นดินเผาก็ทำขึ้นสำหรับพวกเขา สิ่งทอมีความสำคัญเป็นพิเศษ คือ พื้นจะปูด้วยพรม โครงสร้างเก้าอี้นวมตัวเตี้ยๆติดด้วยสิ่งถักทอ ผนังก็มีพรมหรือผ้าไว้แขวน โดยทั้งหมดแล้วสิ่งเหล่านี้แสดงการตกแต่งอย่างเดียวกับในอาคารทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นพืชหรือดอกไม้ตามแบบแผนลวดลายเรขาคณิตและถ้อยคำภาษาอาหรับ ไม่มีแนวเรื่องที่เกี่ยวกับกษัตริย์โดยเฉพาะ แต่รูปมนุษย์ก็ไม่ได้หายไปหรืออย่างน้อยก็มิได้หายไปเป็นเวลานานนัก เครื่องปั้นดินเผาที่ทำขึ้นใน

อียิปต์แสดงให้เห็นรูปคนและต้นฉบับก็ใช้ภาพสัตว์และมนุษย์เพื่อแสดงประกอบเรื่องนิกายหรือเพื่อบรรยายฉากที่ได้มาจากชีวิตประจำวัน

ดังนั้นในศตวรรษที่ 10 หญิงชายในตะวันออกใกล้และแถบมัฆริบจึงมีชีวิตอยู่ในจักรวาลที่ถูกกำหนดขึ้นตามแบบของอิสลาม โลกถูกแบ่งออกเป็นที่อยู่ของอิสลามและที่อยู่ของสงคราม สถานที่ต่างๆ ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ต่อชาวมุสลิมหรือมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ช่วงแรกของมุสลิมได้ให้ลักษณะพิเศษอันเด่นชัดของมันแก่ที่อยู่ของอิสลาม เวลาถูกกำหนดด้วยการละหมาดห้าครั้งต่อวัน การเทศนาประจำสัปดาห์ในมัสญิด การถือศีลอดประจำปีในเดือนเราะมะฎอน การเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ยังนครมักกะฮ์ และปฏิทินมุสลิม

อิสลามยังได้ให้อัตลักษณ์แก่มนุษย์เพื่อที่พวกเขาด้วยการติดต่อกับคนอื่นๆ เช่นเดียวกับคนอื่นๆ มุสลิมมีชีวิตอยู่ในระดับต่างๆกัน พวกเขามิได้คิดถึงการพิพากษาและสรวงสวรรค์อยู่ตลอดเวลา นอกไปจากการมีชีวิตอยู่อย่างปัจเจกบุคคล พวกเขายังกำหนดตัวเองเพื่อความมุ่งหมายประจำวันเกี่ยวกับเรื่องของครอบครัวหรือกลุ่มเครือญาติที่กว้างขวางกว่า หน่วยของหมู่คณะหรือเผ่า หมู่บ้านหรือตำบลในชนบท เขตหรือเมืองเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม นอกเหนือไปจากสิ่งเหล่านี้แล้ว พวกเขายังทราบดีว่าพวกเขาเป็นกลุ่มชนหนึ่งที่มีความกว้างขวางกว่านั้น เช่นเป็นชุมชนของผู้ศรัทธา (*Ummah – อุมมะฮ์*) การปฏิบัติตามพิธีการที่พวกเขากระทำร่วมกันก็ดี การยอมรับทัศนะคติที่มีอยู่ร่วมกันในเรื่องชะตากรรมของมนุษย์ในโลกนี้และโลกหน้าก็ดี ล้วนแต่ผูกพันพวกเขาเข้าไว้กับกันและกัน และได้แยกพวกเขาออกจากผู้คนที่ถือศาสนาอื่นๆ ไม่ว่าจะอยู่ในหมู่พวกเขาในที่อยู่ของอิสลามหรือโพ้นไปจากเขตแดนของมันก็ตาม

ภายใน ‘โลกแห่งอิสลาม’ นี้ ในระดับกลางระหว่างโลกของอิสลามกับหน่วยเล็กๆ ที่รวมกันอยู่ของชีวิตประจำวัน โดยรวมแล้วมีเอกลักษณ์ชนิดหนึ่งที่ไม่ก่อให้เกิดความจงรักภักดีที่เข้มแข็งและถาวรเช่นนั้น การรับใช้หรือการเชื่อฟังต่อราชวงศ์หนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากว่าราชวงศ์นั้นมีความคงทนถาวร นั่นแหละที่สามารถสร้างความจงรักภักดีขึ้นมาได้ การใช้ภาษาร่วมกันก็เช่นกัน คงจะต้องสร้างความรู้สึกสะดวกสบายขึ้นในการสื่อสารและสร้างความภาคภูมิใจชนิดหนึ่งขึ้นในศตวรรษที่สิบเอ็ด การถือว่าชาวอาหรับคือสิ่งเดียวกับศาสนาอิสลามยังคงมีความแข็งแกร่งพอที่จะทำให้ อัล-บิรูนี ซึ่งมีเชื้อสายอีหร่านกล่าวว่า

‘ศาสนาของเราและอาณาจักรของเราคืออาหรับและคู่แฝดของมัน สิ่งหนึ่งนั้นได้รับการคุ้มครองด้วยอำนาจของพระผู้เป็นเจ้า ส่วนหนึ่งได้รับการคุ้มครองโดยพระผู้อภิบาลแห่งสรวงสวรรค์ บ่อยครั้งแค่ไหนที่มีเผ่าต่างๆ ของพลเมืองได้รวมตัวกันเพื่อจะยัดเยียดลักษณะที่มิใช่ของอาหรับให้แก่รัฐ! แต่พวกเขาก็ไม่ได้รับความสำเร็จในจุดมุ่งหมายของพวกเขาได้’

แนวความคิดชาตินิยมทางชาติพันธุ์ของสมัยใหม่ที่ว่า บรรดาผู้ใช้ภาษาร่วมกันควรมีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมการเมืองที่เป็นเฉพาะอย่างนั้น แน่นอนมิได้มีอยู่ หรือชาติที่มีดินแดนซึ่งอยู่ใน

ผืนแผ่นดินหนึ่งแยกออกมาจากผืนแผ่นดินอื่นๆ โดยพรมแดนธรรมชาติก็มิได้มีอยู่ อย่างไรก็ตามได้มีจิตสำนึกอยู่บ้างในเรื่องลักษณะพิเศษของเมืองหนึ่ง และดินแดนหลังชายทะเลของมันซึ่งสามารถแสดงตนออกมาในลักษณะของอิสลาม การศึกษาถึงอียิปต์แสดงให้เห็นว่าความสำนึกในลักษณะพิเศษของมันยังคงยืนยงได้อย่างไร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของพรสวรรค์และความอุดมสมบูรณ์ที่ได้จากธรรมชาติ สถานที่ในประวัติศาสตร์อิสลาม วีรบุรุษผู้เสียชีวิตในหนทางศาสนาและนักบุญเบื้องหลังสิ่งนี้ยังมีความทรงจำบางประการของอดีตที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งย้อนกลับไปก่อนหน้าอิสลามด้วย เช่นสิ่งมหัศจรรย์ที่หลงเหลือมาจากโลกโบราณ ปิรามิดและสฟิงซ์ รวมทั้งสักการะสถานสมัยโบราณ พิธีกรรมและความเชื่อของชนบทซึ่งทั้งสตรีและบุรุษยังคงมองหาการคุ้มครองอยู่ต่อไปได้

บทที่ 4

การกล่าวถึงอิสลามอย่างชัดเจน

ปัญหาเรื่องอำนาจหน้าที่

การขยายตัวของภาษาอาหรับสู่ชนชาติอื่นๆ ได้เปลี่ยนลักษณะของสิ่งที่เคยถูกขีดเขียนในภาษานั้น สิ่งนี้มิได้เพียงแค่แสดงให้เห็นในข้อเขียนแบบทางโลกเท่านั้น แต่มีการเขียนที่น่าทึ่งมากขึ้นในวรรณกรรมรูปแบบใหม่ ซึ่งกล่าวถึงความหมายและนัยยะของวิวรณ์ที่ถูกประทานให้แก่ศาสดามุฮัมมัดออกมาอย่างชัดแจ้ง บรรดาผู้ที่ยอมรับอิสลามพบว่าพวกเขาต้องเผชิญกับปัญหานี้อย่างไม่อาจหลีกหนีได้ เป็นคำถามซึ่งเกิดขึ้นไม่เฉพาะจากความอยากรู้อยากเห็นด้านสติปัญญาเท่านั้น แต่มาจากการวิพากษ์วิจารณ์ของชาวคริสเตียน ชาวยิวและโซโรแอสเตรียนด้วย และบางทีจะมีมากกว่านั้นอีก จากความจำเป็นที่จะดึงเอาความหมายแห่งความศรัทธาสำหรับชีวิตในสังคมออกมา เป็นธรรมดาที่พวกเขาพยายามจะตอบคำถามเช่นนั้นไปตามความรู้ที่ตนมีอยู่และตามวิธีการคิดของตนเอง ซึ่งพวกเขาได้นำเข้าสู่ชุมชนใหม่ของตน หรือที่ได้พบในหมู่ผู้ที่มิได้เปลี่ยนศาสนา เพราะว่าในศตวรรษต้นๆ นั้น ศาสนายูดาย คริสต์ศาสนาและศาสนาอิสลาม ยังเปิดกว้างให้แก่กันและกันมากกว่าที่เป็นอยู่ในเวลาต่อมา เป็นธรรมดาอีกเช่นกันที่กระบวนการนี้จะเกิดขึ้นอย่างได้ผลที่สุดในที่ต่างๆ ที่ซึ่งประเพณีของความคิดและองค์ความรู้มีความเข้มแข็งที่สุด การเปลี่ยนแปลงขนาดและการถ่ายทอดศูนย์กลางแห่งความถ่วงซึ่งเกิดขึ้นในองค์การเมืองของอิสลามนั้นมีแนวขนาบกันอยู่ในขอบเขตแห่งความคิด นครมะดีนะฮ์และมักกะฮ์มิได้หมดความสำคัญลงไป แต่ซีเรียมีความสำคัญยิ่งกว่า และอีรักก็สำคัญมากกว่าใครทั้งสิ้น เนื่องจากเป็นดินแดนที่ร่ำรวยไปด้วยวัฒนธรรมของศาสนายูดาย เนสโตเรียน คริสต์ศาสนาและศาสนาต่างๆ ของอีหร่าน

การกล่าวถึงอิสลามที่มีอยู่ในร่างแห่งศาสนศาสตร์และการปฏิบัติด้านศาสนาได้เกิดขึ้นในอีรักเป็นส่วนใหญ่ในสมัยราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ และในความหมายหนึ่งสิ่งนี้เป็นการสืบเนื่องของขบวนการทางความคิด ซึ่งได้เริ่มต้นมาเป็นเวลายาวนานก่อนการปรากฏตัวของอิสลาม กระนั้นการกล่าวเช่นนี้ก็มิได้หมายความว่า อิสลามไม่ได้ให้ทิศทางใหม่ในเรื่องดังกล่าว

วัตถุดิบต่างๆ ซึ่งบรรดานักวิชาการและนักคิดสามารถนำมาใช้งานได้นั้นมีมากกว่าหนึ่งประการ อย่างแรกก็คือ อัล-กุรอาน เมื่อไรก็ตามที่อัล-กุรอานอยู่ในรูปแบบที่สมบูรณ์แล้ว ก็ดูเหมือนว่าไม่มีเหตุผลใดที่จะสงสัยถึงเนื้อหาที่มีอยู่ในสมัยของท่านศาสดา คือเรื่องพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงมิธานุภาพ เรื่องบรรดาศาสดาผู้ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าทรงติดต่อสัมพันธ์กับบรรดามนุษยชาติ ความศรัทธา ความกตัญญูและงานต่างๆ ของการเคารพภักดีและการกุศลซึ่งพระผู้เป็นเจ้าทรงมี

บัญชาให้กับมนุษย์ประพฤติปฏิบัติ และการพิพากษาในวันสุดท้ายที่จะแสดงให้เห็นซึ่งความเมตตาของพระองค์ ตลอดจนความยุติธรรมของพระองค์ ประการที่สอง ได้มีประเพณีที่ยังดำรงอยู่ในเรื่องที่ว่าชุมชนมีพฤติกรรมอย่างไรนับตั้งแต่สมัยของท่านศาสดาเป็นต้นไป ซึ่งได้รับการสืบทอดต่อมาเพิ่มเติมให้ละเอียดขึ้นโดยคนรุ่นหลัง ซึ่งถือเป็นหัวใจของการปฏิบัติในความทรงจำร่วมบางชนิดในเรื่องที่ว่าท่านศาสดาเป็นอย่างไร ยังมีความทรงจำถึงการกระทำร่วมกันในชุมชนและผู้นำของพวกเขา บรรดาเคาะลีฟะฮ์ นโยบายและความขัดแย้งของบรรดาเคาะลีฟะฮ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแตกแยกและความขัดแย้งที่มีในสมัยของท่านอุษมาน ขบวนการของฝ่ายค้านที่ทำให้สมัยของท่านอุษมานต้องจบลง และสมัยของท่านอะลีตลอดจนความแตกแยกครั้งแรกในหมู่สานุศิษย์ของศาสดามุฮัมมัด

ไม่เพียงแต่ขนบประเพณีของผู้เปลี่ยนศาสนาที่มีการศึกษาเท่านั้น ลักษณะที่สำคัญของอิสลามเอง คือ การเปิดเผยถ้อยคำ เพราะฉะนั้นจึงเป็นการเปิดเผยถึงความคิดและความรู้ต่างๆ ต่างก็ทำให้เกิดความจำเป็นขึ้นว่าบรรดาผู้ที่มีความปรารถนาที่จะทำให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าควรจักต้องแสวงหาความรู้และใคร่ครวญในเรื่องนั้น การแสวงหาความรู้ทางศาสนา (*อิลม์* – *ilm*) จึงเริ่มต้นขึ้นนับแต่แรกของประวัติศาสตร์อิสลาม และจากนั้นก็ค่อยๆ พัฒนากลายเป็นองคาพยพของนักวิชาการมุสลิมที่มีความรู้และความห่วงใย (*อาลิม* พหูพจน์คือ *อุละมา* (*Ulama*))

แนวแห่งความคิดและการเรียนรู้ที่กล่าวถึงอิสลามอย่างชัดเจนนั้นมีอยู่มากมาย แต่ต่างก็มีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างชัดเจน ปัญหาที่ปรากฏขึ้นครั้งแรกและมีความเร่งด่วนที่สุดนั้นเป็นเรื่องของอำนาจหน้าที่ การเผยแพร่ของศาสดามุฮัมมัดก่อให้เกิดชุมชนที่ผูกพันอยู่กับการมีชีวิตตามบรรทัดฐานที่มีหรือแสดงเป็นนัยอยู่ในกุรอาน ใครควรจะมีอำนาจหน้าที่อยู่ในชุมชนนั้นและอำนาจหน้าที่อะไรที่เขาควรจะมี? ความไม่ลงรอยและความขัดแย้งกันในครึ่งแรกของศตวรรษที่หนึ่งได้ก่อให้เกิดปัญหาหนึ่งขึ้นมาและให้คำตอบไปตามการใคร่ครวญถึงอุปสรรคเหล่านั้น การสืบทอดจากศาสดามุฮัมมัดคือตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์หรือดังที่มีการเรียกขานกันว่าระบบ *อิมาม* (*imamate*) ควรจะเปิดกว้างให้แก่ชาวมุสลิมทุกคน หรือเฉพาะแต่สาวกของท่านศาสดา หรือเฉพาะครอบครัวของท่านเท่านั้น? จะคัดเลือกเคาะลีฟะฮ์กันอย่างไร? ข้อจำกัดแห่งการปฏิบัติที่มีความชอบธรรมของเคาะลีฟะฮ์คืออะไร? หากว่าท่านปฏิบัติตนโดยขาดความยุติธรรมก็ไม่ต้องเชื่อฟังท่านหรือควรถูกปลดจากตำแหน่งหรือไม่?

ค่อยๆ เกิดการตกผลึกของทัศนคติต่างๆ ที่มีต่อปัญหาต่างๆ เหล่าๆ นั้น ทัศนคติของผู้ที่ในจุดหนึ่งถูกเรียกว่าชาวซุนนีนั้นก็คือ มีความสำคัญที่ชาวมุสลิมจะมาอยู่ร่วมกันอย่างสันติและอย่างมีเอกภาพ และเรื่องนี้หมายความว่าพวกเขาควรจะยอมรับสิ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้ว พวกเขาให้การยอมรับเคาะลีฟะฮ์ทั้งสี่ท่านแรกในฐานะที่เป็นผู้ชอบธรรมและเป็นผู้ที่มีคุณธรรมหรือผู้ถูกนำทางที่ถูกต้อง (*รอชีดูน* – *rashidun*) เคาะลีฟะฮ์ท่านหลังๆ อาจจะมิได้ปฏิบัติตนอย่างมี

ความยุติธรรมเสมอไป แต่พวกเขาควรจะได้รับการยอมรับด้วยว่ามีความชอบธรรม ตราบใดที่พวกเขามิได้ละเมิดบทบัญญัติพื้นฐานของพระผู้เป็นเจ้า มีหลักฐานบางประการว่า เคาะลีฟะฮ์วงศ์อุมมัยยะฮ์นั้นมิได้เพียงแต่อ้างว่าเป็นผู้สืบทอดของท่านศาสดามุฮัมมัดในฐานะของผู้นำชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวแทนของพระผู้เป็นเจ้าบนโลกนี้ และเป็นผู้ให้คำอรรถาธิบายสุดท้ายของกฎหมายแห่งพระผู้เป็นเจ้าด้วย อย่างไรก็ตามสำนักคิดซุนนีในรูปแบบที่พัฒนาแล้วต่างยึดถือว่าเคาะลีฟะฮ์มิได้เป็นทั้งศาสดาหรือผู้ตีความศาสนาที่ปราศจากมีความผิดพลาด แต่เป็นผู้นำซึ่งภารกิจคือการเชิดชูสันติภาพและความยุติธรรมในชุมชนเอาไว้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงควรมีคุณธรรมความรู้ด้านกฎหมายศาสนาที่เพียงพอ เป็นที่ยอมรับกันโดยกว้างขวางว่าเคาะลีฟะฮ์ควรจะสืบเชื้อสายมาจากเผ่ากุร็อยช์ (Quraysh) ซึ่งเป็นเผ่าของท่านศาสดา

ขบวนการต่างๆ ซึ่งท้าทายอำนาจหน้าที่ของเคาะลีฟะฮ์ได้ค่อยๆ สร้างทฤษฎีการมีอำนาจหน้าที่อันชอบธรรมของตนเองขึ้นมา พวกอิบาดี (Ibadi) ถือว่าไม่มีความจำเป็นที่จะเป็น *อิมาม* อยู่ตลอดเวลา แต่มุสลิมทุกคนสามารถเป็น *อิมาม* ได้ ไม่จำเป็นจะต้องมาจากครอบครัวหรือเชื้อสายของ*อิมาม*คนเดิม *อิมาม* ควรจะได้รับเลือกโดยชุมชน ท่านควรจะกระทำการอย่างยุติธรรมตามกฎหมายที่ได้มาจากกุรอานและหะดีษ และหากว่าเขาได้รับการพิสูจน์ว่าขาดความยุติธรรมตามกฎหมายที่ได้มาจากกุรอานและหะดีษ และหากว่าเขาได้รับการพิสูจน์ว่าขาดความยุติธรรมเขาก็ควรจะถูกปลดออก ขบวนการชีอะฮ์ไม่ยอมรับข้ออ้างของเคาะลีฟะฮ์สามท่านแรก แต่เชื่อว่าท่าน อะลี อิบนิ อะบีฏอลิบ เป็นผู้ชอบธรรมเพียงท่านเดียว และได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้สืบทอดศาสดาในฐานะ *อิมาม* อย่างไรก็ตามพวกเขามีความแตกต่างในหมู่พวกเขาเองเกี่ยวกับสายการสืบทอดจากท่านอะลีและอำนาจหน้าที่ของ *อิมาม* พวกซัยดี (Zaydis) มีความใกล้ชิดกับพวกซุนนีที่สุดในทรรศนะของพวกเขา พวกเขาถือว่าเชื้อสายของท่านอะลีที่มาทางท่านหญิงฟาฏิมะฮ์ ภริยาของท่านสามารถเป็น *อิมาม* ถ้าเขามีความรู้ที่จำเป็นและมีความศรัทธาและแสดงถึงความเข้มแข็งที่จะลุกขึ้นต่อต้านความอยุติธรรม ดังนั้น สายของ *อิมาม* ก็จะมีขึ้นใหม่ๆ ตลอดไป พวกเขาไม่เชื่อว่า *อิมาม* จะมีเป็นผู้ปราศจากบาป หรือมีมากกว่าอำนาจมนุษย์

อย่างไรก็ตาม ขบวนการชีอะฮ์ที่สำคัญอีกสองขบวนการต่างไปไกลกว่านี้ ทั้งสองขบวนการมีต่างยึดถือว่าระบบ *อิมาม* ได้ตกทอดมาด้วยการแต่งตั้งของ *อิมาม* ประจำยุค และเชื่อว่า *อิมาม* ที่ได้รับการแต่งตั้ง จึงเป็นผู้เดียวที่สามารถตีความวิวรณ์ของพระผู้เป็นเจ้าโดยผ่านท่านศาสดาได้โดยไม่ผิดพลาด ขบวนการซึ่งมีผู้เชื่อถือมากที่สุดถือว่าการสืบทอดตำแหน่งได้ตกทอดเข้ามาในหมู่ลูกหลานของท่านอะลี โดยเรียงลำดับมาถึงท่านที่สิบสองผู้ซึ่งได้หายตัวไปในคริสต์ศตวรรษที่เก้า (ดังนั้นชาวชีอะฮ์กลุ่มนี้จึงมีชื่อว่า ‘ผู้นับถือ*อิมาม*สิบสองคน’ หรือ *อิษนาอะชาริยะฮ์* – *Itha ʻashariyya*) โดยที่โลกมิอาจดำรงอยู่ได้โดยปราศจาก*อิมาม* จึงเชื่อกันว่า*อิมาม*ท่านที่สิบสองยังมิได้เสียชีวิตลงไป แต่ยังคงอยู่ในสภาพเร้นลับอยู่ (*ค็อยบะห์* –

ghayba) ในตอนแรกท่าน *อิมาม* ได้ติดต่อกับประชาชนมุสลิมโดยผ่านสื่อกลาง แต่หลังจากนั้นท่านจึงหายตัวไปจากโลกที่กำลังดำเนินอยู่โดยยังคงคาดหวังกันว่าท่านจะกลับมาอีกเพื่อนำเอายุคสมัยของความยุติธรรมมามอบให้ ในส่วนของพวกอิสมาอีลี (Ismailis) นั้นยอมรับว่า *อิมาม* เป็นผู้ตีความสัจธรรมซึ่งไม่อาจผิดพลาดได้ แต่ก็เชื่อว่าเส้นทางของบรรดา *อิมาม* ที่เห็นได้ ได้จบลงที่ *อิมาม* ท่านที่เจ็ดคือ *อิมาม*มุฮัมมัด อิบนุอิสมาอีล (Muhammad Ibn Isma'il) (อย่างไรก็ตามพวกเขาบางคนได้แก้ไขความเชื่อของพวกเขาเมื่อเคาะลีฟะฮ์วงศ์ฟาฏิมิยะฮ์อ้างว่าตนเองเป็น *อิมาม*)

ทรรศนะที่มีความแตกต่างในเรื่องเคาะลีฟะฮ์หรือระบบ *อิมาม* ต่างมีความหมายที่แตกต่างกันไปในระยะหนึ่ง เนื่องมาจากลักษณะของการปกครองและตำแหน่งแห่งที่ของตนในสังคมทั้งพวกอิบาดี และซัยดี (Zaidi) นั้นเป็นชุมชนที่ได้ถอนตัวออกมาจากสังคมอิสลามสากลด้วยการปฏิเสธการปกครองของรัฐบาลที่อยุติธรรม พวกเขาปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่ภายใต้กฎหมายศาสนาตามการตีความของตน และไม่เต็มใจที่จะให้ *อิมาม* หรือผู้ปกครองอื่นใดมีอำนาจ ซึ่งอาจจะนำไปสู่การกระทำที่อยุติธรรมได้ อีกด้านหนึ่งทั้งชาวซุนนี ชาวชีอะฮ์ที่ถือ*อิมาม*สิบสองท่าน และขาวชีอะฮ์กลุ่มอิสมาอีลี ต้องการอำนาจหน้าที่ที่สามารถทั้งค้ำจุดกฎหมายและรักษาระเบียบของสังคมไว้ได้เมื่อยุคแรกผ่านไป ผลที่ตามมาก็คือการแยกกันที่มีอยู่จริงระหว่างบรรดาผู้รักษากฎหมาย (สำหรับชาวซุนนีก็คือ *อุละมา* และสำหรับชาวชีอะฮ์คือ *อิมาม* ที่อยู่ในสภาพเร้นกาย) กับผู้คนที่ชอบใช้ดาบผู้ซึ่งมีอำนาจที่จะบังคับให้มีระเบียบแบบแผนในทางโลก

อำนาจและความยุติธรรมของพระผู้เป็นเจ้า

ปัญหาเรื่องอำนาจหน้าที่ของมนุษย์นั้นในลักษณะหนึ่งเป็นเรื่องของการใคร่ครวญในปัญหาพื้นฐานมากขึ้นซึ่งเกิดจากพระคัมภีร์อัล-กุรอาน นั่นคือคำถามทีเกี่ยวกับลักษณะของพระผู้เป็นเจ้าและความเกี่ยวข้องกับมนุษยชาติของพระองค์ และเรื่องที่เกี่ยวกับเอกภาพและความยุติธรรมของพระองค์

พระผู้เป็นเจ้าของกุรอานนั้นอยู่เหนือธรรมชาติมีหนึ่งเดียว แต่กุรอานได้กล่าวถึงพระองค์ในฐานะของผู้ที่มีคุณลักษณะต่างๆ อย่างเช่นมีเจตนารมณ์ มีความรู้ เป็นผู้ทรงได้ยิน ผู้ทรงเห็นและทรงตรัส และในบางความหมายกุรอานก็คือพระดำรัสของพระองค์ การมีคุณลักษณะต่างๆ เป็นเจ้าของจะสมพงศ์กับเอกภาพของพระผู้เป็นเจ้าได้อย่างไร? โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุใดคุณลักษณะเหล่านั้นซึ่งเป็นคุณลักษณะของมนุษย์ด้วย จึงถูกกล่าวถึงโดยทำให้เกิดความห่างไกลอันไม่มีที่สิ้นสุดระหว่างพระผู้เป็นเจ้ากับมนุษย์? ความสัมพันธ์ของกุรอานกับพระผู้เป็นเจ้าคืออะไร? จะเรียกได้ว่าเป็นคำตรัสของพระผู้เป็นเจ้าโดยมิต้องหมายความว่าพระผู้เป็นเจ้ามีลักษณะของการตรัสที่คล้ายคลึงกับสิ่งถูกสร้างของพระองค์ได้หรือไม่? สิ่งเหล่านี้คือปัญหาชนิดต่างๆ ซึ่งมีอยู่แต่กำเนิดในศาสนาใดๆก็ตามที่เชื่อว่ามีพระผู้เป็นเจ้าที่สูงสุดผู้ทรงเปิดเผยพระองค์แก่มนุษย์

ชาติในบางรูปแบบ สำหรับชาวคริสเตียนนั้นการวิวรณ์เป็นเรื่องของส่วนบุคคล และปัญหาพื้นฐานทางด้านเทววิทยาในศตวรรษต้นๆ ก็คือเรื่องของความสัมพันธ์ของส่วนบุคคลนี้กับพระผู้เป็นเจ้า สำหรับชาวมุสลิมแล้วิวรณ์ก็คือพระคัมภีร์ ดังนั้นปัญหาของสถานภาพของพระคัมภีร์ซึ่งเป็นเรื่องพื้นฐาน

ปัญหาในเรื่องลักษณะของพระผู้เป็นเจ้านั้น นำไปสู่การเกี่ยวข้องของพระองค์กับมนุษย์อย่างมีเหตุผล ความประทับใจสองประการที่ตราตรึงอยู่ในความคิดของผู้ใดก็ตามที่ได้อ่านหรือได้ฟังการอ่านพระคัมภีร์นั้นก็คือพระผู้เป็นเจ้าทรงอำนาจยิ่งและทรงรอบรู้ยิ่ง แต่ในบางอย่างมนุษย์เป็นผู้รับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง และพระผู้เป็นเจ้าจะทรงตัดสินพวกเขา แล้วข้อแถลงสองอย่างนี้จะประนีประนอมกันได้อย่างไร? อีกประการหนึ่งนี่คือปัญหาที่ปรากฏอยู่ในศาสนาที่เชื่ออยู่ในพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียว คือหากพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงมีอำนาจยิ่งแล้วพระองค์จะอนุญาตให้มีความชั่วได้อย่างไร แล้วพระองค์จะทรงประณามมนุษย์ในการกระทำที่ชั่วช้าได้อย่างอยุติธรรมอย่างไร? ถ้าจะพูดให้กว้างขึ้นก็คือ มนุษย์นั้นมีอิสระที่จะเริ่มต้นการกระทำของตัวเขาเอง หรือว่าการกระทำของคนทุกคนมาจากพระผู้เป็นเจ้า? หากว่าเขาเป็นอิสระ และจะต้องถูกพระผู้เป็นเจ้าตัดสิน เขาจะถูกตัดสินด้วยหลักความยุติธรรมบางอย่างที่เขายอมรับได้หรือ? ถ้าเป็นเช่นนั้นจะไม่มีหลักการแห่งความยุติธรรมใดมาตัดสินการกระทำของพระผู้เป็นเจ้าดอกหรือ? แล้วจะเรียกได้ไหมว่าพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงมีอำนาจทั้งปวง? ชาวมุสลิมจะได้รับการตัดสินอย่างไร? ตัดสินโดยความศรัทธาเท่านั้นหรือโดยความศรัทธาร่วมกับการแสดงออกทางวาจาในเรื่องนั้น หรือรวมทั้งการกระทำดีด้วย?

ปัญหาดังกล่าวนั้นมีอยู่เป็นนัยๆ ในพระคัมภีร์อัล-กุรอาน และจะเผชิญกับผู้ใดก็ตามที่ถือว่าเรื่องนี้เป็นจริงจัง แต่ความคิดที่เป็นระบบเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้มิได้มีอยู่เฉพาะแต่ในตำราเพื่อจะให้มีพิจารณาดูเท่านั้น แต่ยังรวมทั้งวิธีการที่จะทำเช่นนั้นด้วย นั่นคือ ความเชื่อที่ว่าความรู้นั้นหาได้โดยเหตุผลของมนุษย์ที่ทำงานไปตามกฎเกณฑ์บางประการ ความเชื่อในเหตุผลที่ได้รับการชี้นำอย่างถูกต้องนี้ได้ก่อให้เกิดชีวิตทางด้านสติปัญญาในดินแดนต่างๆ ที่อิสลามแผ่ขยายไปถึงรวมทั้งในหิญาซ (Hijaz) ด้วย ร่องรอยของการหาเหตุผลแบบวิภาษวิธีอยู่ในตัวกุรอานเอง ดังนั้นจึงไม่เป็นที่แปลกใจเลยว่าบางทีในตอนปลายของศตวรรษที่หนึ่งของอิสลามหรือคริสต์ศตวรรษที่เจ็ด เอกสารต่างๆ ที่มีอยู่ในระยะแรกได้แสดงให้เห็นว่าสิ่งนี้ถูกประยุกต์ใช้กับคำอธิบายเหตุผลของกุรอานในหิญาซ ซีเรีย และอีหร่าน กลุ่มแรกซึ่งสามารถเรียกได้ว่าเป็นสำนักคิดที่ปรากฏตัวขึ้น ได้แก่บรรดาผู้ที่โต้แย้งว่ามนุษย์มีเจตนารมณ์อิสระและสร้างการกระทำของตัวเองขึ้นมา กับบรรดาผู้ที่ถือว่า มนุษย์ไม่มีเจตนารมณ์อิสระและดังที่ว่าพระผู้เป็นเจ้าไม่มีคุณลักษณะที่จะแบ่งปันให้กับมนุษย์ และโดยวิธีนี้จึงสามารถบรรยายถึงพระองค์ได้

ในตอนกลางของศตวรรษที่สองของอิสลาม (คริสต์ศักราชที่แปด) ได้มีสำนักคิดขึ้นในความหมายที่เต็มรูปแบบของบรรดานักคิดซึ่งมีทรรศนะกระจ่างชัดและอยู่กับร่องกับรอย ผู้

คิดถึงปัญหาต่างๆ ทั้งหมด แต่แน่ล่ะ การที่เรียกพวกเขาว่าสำนักคิดนั้นมิได้หมายความว่าพวกเขาทั้งหมดมีความคิดไปในทางเดียวกันอย่างไม่ผิดเพี้ยน หรือว่าความคิดของพวกเขามิได้พัฒนาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง นักคิดเหล่านี้ได้แก่พวก มุอ์ตะซิละฮ์ (Mutazilis หรือ 'ผู้ที่แยกตัวออกมา') พวกเขาเชื่อว่าการใช้เหตุผลซึ่งมีอยู่ในอัล-กุรอานจะทำให้บรรลุถึงความจริงได้ด้วยวิธีเช่นนี้เอง พวกเขาได้รับคำตอบต่อปัญหาที่มีอยู่ไว้เรียบร้อยแล้วนั้นคือพระผู้เป็นเจ้าทรงมีหนึ่งเดียว พระองค์ไม่มีคุณลักษณะที่เป็นของแก่นแท้ของพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระองค์ไม่มีคุณลักษณะของมนุษย์ กุรอานจึงไม่ใช่พระดำรัสของพระองค์ กุรอานจะต้องถูกสร้างขึ้นในอีกวิธีหนึ่ง พระผู้เป็นเจ้าทรงยุติธรรมและถูกผูกมัดด้วยหลักการแห่งความยุติธรรม ดังนั้นมนุษย์จะต้องเป็นอิสระ เพราะการที่จะพิพากษามนุษย์ด้วยการกระทำที่พวกเขาไม่มีอิสระที่จะกระทำย่อมไม่เป็นความยุติธรรม หากว่าการกระทำของมนุษย์เป็นอิสระ และอยู่ใต้การพิพากษาก็ต้องถือว่าความศรัทธานั้นไม่เป็นการเพียงพอถ้าปราศจากการงานที่ดี มุสลิมผู้มีความผิดจากการทำบาปใหญ่ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นคนนอกศาสนาหรือเป็นผู้ศรัทธาที่แท้จริง แต่มีตำแหน่งอยู่ระหว่างกลางของทั้งสองประเภทนั้น

อย่างไรก็ตาม ในขณะเดียวกันยังมีแนวทางอีกแนวทางหนึ่งเกิดขึ้นในการมองดูปัญหาเหล่านี้ เป็นแนวทางที่มีความระมัดระวังและมีความสงสัยมากกว่าเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของการบรรลุถึงความจริงในการใช้เหตุผล และมีสติสำนึกมากกว่าด้วยเช่นกันถึงอันตรายต่อชุมชนในการที่จะดำเนินการถกเถียงข้อโต้แย้งที่มีเหตุผลที่ไปไกลเกินไป ผู้ที่คิดวิธีนี้ให้ความสำคัญต่อการมีเอกภาพของผู้คนของพระเจ้าให้อยู่เหนือกว่าการบรรลุถึงการตกลงกันในเรื่องของหลักการโดยไม่ดูความเป็นจริง สำหรับกลุ่มคนเหล่านี้คำกล่าวของกุรอานเป็นพื้นฐานที่มั่นคงเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้นที่มีความศรัทธาและความสงบสุขของชุมชนจะดำรงอยู่ได้ กุรอานควรได้รับการตีความตราบใดที่การตีความยังมีความจำเป็นตามแนวทางของการปฏิบัติจนเป็นนิสัยของศาสดาและบรรดาสาวกของท่านคือ *ซุนนะฮ์* ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นหลังๆ นี่เป็นอารมณ์ซึ่งจะต้องมีอยู่มาตั้งแต่สมัยแรกๆ แต่ด้วยธรรมชาติมันมักจะก่อรูปขึ้นเป็นตัวตนของหลักการมากกว่าที่จะมีอยู่ในสำนักคิดที่มีลักษณะของการคาดการเอามากกว่า บุคคลที่รับผิดชอบมากที่สุดในการสร้างอารมณ์นั้นขึ้นได้แก่ อะหมัด อิบนุ ฮัมบัล (Ahmad Ibn Hanbal 780-855) ผู้ถูกสังหารโดยคำสั่งของเคาะลีฟะฮ์มะฮ์มูน จุดยืนอันเดียวที่นำมาใช้นั้นคือพระคัมภีร์อัล-กุรอานและ*ซุนนะฮ์*ของท่านศาสดา และสิ่งเหล่านี้แสดงให้พวกเราเห็นว่าพระผู้เป็นเจ้ามีอำนาจและความยุติธรรมของพระองค์ไม่เหมือนความยุติธรรมของมนุษย์ หากกุรอานได้กำหนดคุณลักษณะให้แก่พระองค์ คุณลักษณะเหล่านั้นก็ควรได้รับการยอมรับว่าเป็นของพระผู้เป็นเจ้ามิใช่ด้วยการเปรียบเทียบกับคุณลักษณะของมนุษย์ และโดยไม่ต้องถามว่ามันมีอยู่โดยธรรมชาติในตัวพระองค์ได้อย่างไร ในบรรดาคุณลักษณะเหล่านี้ก็มีกุรอานซึ่งเป็นพระดำรัสของพระองค์เนื่องจากกุรอานเองได้กล่าวไว้เช่นนั้น สิ่งนี้มิได้คงอยู่โดยมิได้ถูกสร้างขึ้นมาเนื่องจาก 'ไม่มี

อะไรของพระผู้เป็นเจ้าถูกสร้างขึ้นมา และกุรอานเป็นของพระผู้เป็นเจ้า' มนุษย์จึงควรสนองตอบเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าด้วยการกระทำเท่าๆ กับความศรัทธา แนวความคิดของพระผู้เป็นเจ้าตัดสินในวิธีที่ลึกลับนี้อาจเหมือนเป็นสิ่งที่รุนแรง แต่สิ่งที่แฝงอยู่ภายในนั้นก็คือความมั่นใจชนิดหนึ่งว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงเอาใจใส่ดูแลโลก ถึงแม้ว่าวิธีการดูแลนั้นจะไม่ได้เป็นของมนุษย์ก็ตาม รวมทั้งความมั่นใจที่ว่าสิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ของมนุษย์นั้น ก็เป็นส่วนหนึ่งของเจตนารมณ์แห่งพระผู้เป็นเจ้าที่มีไว้ให้แก่พวกเขา ด้วยองค์แห่งความคิดต่างๆ เช่นนี้ สำนักคิดซุนนีจึงเป็นสิ่งที่กล่าวไว้อย่างชัดเจน

ความขัดแย้งระหว่างนักนิยมเหตุผลและสานุศิษย์ของอิบนุ ฮัมบัลมีอยู่ต่อไปเป็นเวลานาน แต่แนวทางของการโต้แย้งได้เปลี่ยนแปลงไป นักคิดมุอ์ตะซิละฮ์ในสมัยหลังๆ ได้รับอิทธิพลอย่างลึกซึ้งมาจากความคิดของกรีก คนเหล่านี้ค่อยๆ หมดความสำคัญลงไปในชุมชนชาวซุนนีที่ปรากฏขึ้นมา แต่อิทธิพลของพวกเขายังคงเข้มแข็งอยู่ในสำนักคิดของชีอะฮ์โดยได้พัฒนาขึ้นจากศตวรรษที่สิบเอ็ด นักคิดผู้หนึ่งซึ่งสนับสนุน 'นักนิยมเหตุผล' อย่างกว้างขวางได้ใช้วิธีการของการโต้เถียงแบบใช้เหตุผล (*กะลาม*) ปกปักษ์อิทธิพลนี้ไว้ คืออัลอัชอะรี (al-Ash'ari – เสียชีวิตปี 935) เขายึดเอาการตีความของกุรอานตามตัวอักษร แต่ก็ถือว่าสามารถพิสูจน์กุรอานได้โดยเหตุผลอย่างน้อยก็ในระดับหนึ่ง ที่เหนือจุดนั้นขึ้นไปจะต้องยอมรับเพียงประการเดียวว่าพระผู้เป็นเจ้ามีหนึ่งเดียว คุณลักษณะของพระองค์นั้นเป็นส่วนหนึ่งของแก่นแท้ของพระองค์ ลักษณะเหล่านั้นมิใช่ตัวของพระผู้เป็นเจ้า แต่ก็ไม่ได้เป็นสิ่งอื่นใดมากไปกว่าพระผู้เป็นเจ้า ในบรรดาคุณลักษณะเหล่านี้ได้แก่ การได้ยิน ได้เห็น และการพูด แต่สิ่งเหล่านี้ไม่เหมือนกับการฟัง การอ่านและการพูดของมนุษย์ มนุษย์จะต้องยอมรับ 'โดยไม่ต้องถามว่าเป็นไปได้อย่างไร' (*Bila Kayf*) พระผู้เป็นเจ้าเป็นสาเหตุโดยตรงของทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในจักรวาล และไม่ถูกจำกัดโดยสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่อยู่นอกตัวของพระองค์ ในชั่วขณะแห่งการกระทำ พระองค์ทรงให้อำนาจในการกระทำแก่มนุษย์ พระองค์ทรงมีเจตนารมณ์และทรงสร้างทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งที่ชั่วร้ายขึ้นในโลก การสนองตอบที่เหมาะสมของมนุษย์ต่อดำรัสที่ทรงเปิดเผยมาของพระผู้เป็นเจ้าก็คือความศรัทธา ถ้าเขามีความศรัทธาโดยปราศจากการประพฤติปฏิบัติ เขาก็ยังคงเป็นผู้ศรัทธาอยู่ และท่านศาสดาจะขอความการไถ่โทษให้แก่เขาในวันตัดสินพิพากษา

ในความคิดของอัชอะรี ได้มีการย้ำถึงความสำคัญของการไม่ทะเลาะเบาะแว้งกันในเรื่องศาสนา รวมทั้งการยอมรับการปกครองของ*อิมาม*หรือเคาะลีฟะฮ์ และไม่แข็งข้อต่อต้านผู้ปกครองด้วยอาวุธ อย่างไรก็ตาม ก็มีความคิดที่แตกต่างกันเกี่ยวกับความชอบธรรมของการตีความแบบเปรียบเทียบอันเป็นการต่อต้านการตีความกุรอานตามตัวอักษร เกี่ยวกับความคิดอันถูกต้องว่ากุรอาน 'มิได้ถูกสร้างขึ้นมา' –เรื่องนี้อ้างอิงถึงข้อความในกุรอานเอง หรือเพียงแต่อ้างถึงการส่งทอดข้อความนั้นไปยังมนุษย์เท่านั้น?- และเกี่ยวกับความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติภาระกิจ

และต้องมีความศรัทธาด้วย อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างเหล่านั้นก็มักไม่ใช่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งภายในชุมชนของชาวซุนนี

ชารีอะฮ์ (SHARI ʻA)

กุรอานมิได้บรรจุเอาระบบของนิกายต่างๆ ไว้ในตัวเองนอกจากในความหมายเท่านั้น แต่ได้บอกมนุษย์ว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงปรารถนาให้พวกเขาทำอะไร เหนืออื่นใดสิ่งนี้คือการเปิดเผยถึงเจตนารมณ์ของพระองค์ นั่นก็คือสิ่งที่มนุษย์จะต้องกระทำให้พระองค์พึงพอพระทัย และพวกเขาจะถูกตัดสินอย่างไรในวันโลกหน้า กุรอานบรรจุเอาคำบัญชาเฉพาะเจาะจงบางอย่างไว้ตัวอย่างเช่น ในส่วนที่เกี่ยวกับการแต่งงานและการแบ่งทรัพย์สินมรดกของมุสลิมหลังการเสียชีวิต แต่สิ่งเหล่านี้ก็มีอยู่อย่างจำกัด ส่วนใหญ่ได้มีการแสดงเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าออกมาในลักษณะที่เป็นหลักการทั่วๆ ไป คำสั่งและหลักการเกี่ยวข้องกันทั้งในเรื่องวิธีที่มนุษย์ควรจะทำการเคารพภักดีพระผู้เป็นเจ้า และในเรื่องที่พวกเขาจะต้องปฏิบัติต่อกันและกัน แต่ในบางกรณีนี่คือความแตกต่างกันที่ไม่จริงใจอะไร เพราะว่าการกระทำในภาคของเคารพภักดีนั้นมีแง่มุมด้านสังคม และการกระทำด้านความยุติธรรมและการกุศลนั้นก็เป็นการมุ่งตรงไปสู่พระผู้เป็นเจ้าเช่นกัน

การใคร่ครวญในเรื่องกุรอานและการปฏิบัติของชุมชนในระยะต้นๆ นั้น ในไม่ช้าได้ก่อให้เกิดการตกลงร่วมกันในเรื่องข้อบังคับพื้นฐานบางประการของชาวมุสลิมที่เรียกกันว่า ‘เสาหลักของอิสลาม’ ซึ่งรวมเอาการปฏิญาณโดยทางวาจาว่า ‘ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระผู้เป็นเจ้า และมุฮัมมัดคือศาสดาของพระผู้เป็นเจ้า’ ประการที่สองมีพิธีสวดอ้อนวอนภาวนาพร้อมด้วยรูปแบบของถ้อยคำบางประการที่กล่าวซ้ำๆ กันจำนวนครั้งตามที่กำหนดเอาไว้ ประกอบด้วยการใช้ท่าทางของร่างกาย สิ่งเหล่านี้ควรทำห้าเวลาในหนึ่งวัน ‘เสาหลักอื่นๆ’ ได้แก่ การมอบส่วนหนึ่งจากรายได้ของตน เพื่อเป็นการกุศลที่เฉพาะเจาะจงบางอย่าง หรือเพื่อผลประโยชน์ของสาธารณชน การถือศีลอดอย่างเคร่งครัดจากรุ่งอรุณจนถึงดวงอาทิตย์ตกตลอดเดือนของปีนั้นก็คือเดือนเราะมะฎอนซึ่งจะสิ้นสุดลงด้วยเทศกาลที่มีการเฉลิมฉลองกัน และการทำฮัจญ์เป็นการเดินทางไปประกอบพิธี ณ นครมักกะฮ์ตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ของปี โดยมีพิธีกรรมจำนวนหนึ่งที่จะต้องปฏิบัติ และสิ้นสุดด้วยการที่ชุมชนทั้งหมดเข้าร่วมเฉลิมฉลองในเทศกาลนั้น นอกจากการกระทำอันเจาะจงเหล่านี้ก็ยังมีคำสอนทั่วไปเพื่อทำการต่อสู้ในหนทางของพระผู้เป็นเจ้า (*ญิฮาด – jihad*) ซึ่งอาจจะมีความหมายอย่างกว้างขวาง หรือความหมายที่กระทัดรัดกว่าก็คือการต่อสู้เพื่อขยายขอบเขตของอิสลาม

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่เริ่มต้นมีความจำเป็นอย่างอื่นมากกว่าการตกลงกันเกี่ยวกับการปฏิบัติที่จำเป็นในการแสดงความเคารพภักดี ทางด้านหนึ่งมีผู้ที่ยึดเอากุรอานอย่างจริงจังและเชื่อว่ากุรอานบรรจุเอาไว้ซึ่งความหมายแห่งคำสอนเพื่อชีวิตทั้งหมด ในเมื่อการกระทำของมนุษย์ทั้งหมดมีความสำคัญในสายตาของพระผู้เป็นเจ้า และการกระทำทุกอย่างจะถูกนำมาพิจารณาใน

วันพิพากษา (Day of Judgement) อีกด้านหนึ่งมีผู้ปกครองและผู้ช่วยของพวกเขาที่พวกเขาให้เหตุผลแก่การปกครองตนเองว่าจะนำพวกเขาไปสู่การตัดสินที่จะไม่ขัดแย้งเลยกับสิ่งที่กุรอานหมายความถึง

ดังนั้นในสมัยของเคาะลีฟะฮ์ท่านแรกๆ และสมัยอุมัยยะฮ์จึงได้มีขบวนการสองอย่างเกิดขึ้น ผู้ปกครอง ผู้ว่าราชการของท่านและผู้ช่วยพิเศษต่างๆ คือบรรดา *กอฎี* จึงได้บริหารความยุติธรรมและการตัดสินข้อพิพาท จึงได้นำเอาขนบประเพณีและกฎหมายของท้องที่ต่างๆ ที่มีอยู่มาใช้ ในขณะเดียวกัน ชาวมุสลิมที่เอาจริงเอาจังและมีความห่วงใย พยายามที่จะนำเอาการกระทำทุกอย่างของมนุษย์เข้าไปอยู่ภายใต้การพิพากษาแห่งศาสนาของพวกเขา เพื่อจะสร้างระบบแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ที่เป็นอุดมคติขึ้นมา ในการกระทำเช่นนั้นพวกเขาต้องพิจารณาถึงถ้อยคำของ กุรอานและต้องตีความถ้อยคำเหล่านั้น และยังต้องถ่ายทอดความทรงจำต่างๆ ของชุมชนด้วย คือเรื่องที่คาดว่าท่านศาสดาได้ทำอะไรไว้บ้าง (พฤติกรรมด้านอุปนิสัยหรือ *ซุนนะฮ์*) ซึ่งมีการบันทึกกันเพิ่มมากขึ้นอยู่ใน 'จารีตหรือหะดีษ' เคาะลีฟะฮ์ท่านแรกๆ ตัดสินอย่างไรเชื่อกันว่าอะไรคือภูมิปัญญาที่ชุมชนได้สะสมไว้ ซึ่งเชื่อว่าเป็นหนทางในการปฏิบัติที่ถูกต้อง (คือ*ซุนนะฮ์*ของชุมชน)

กระบวนการทั้งสองนี้ มิได้แตกต่างจากกันและกันโดยสิ้นเชิง ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเคาะลีฟะฮ์ ผู้ครองแคว้นหรือ*กอฎี* นั้น จะไม่แก้ไขประเพณีที่มีอยู่ไปตามแนวทางของความคิดต่างๆ ที่พัฒนาขึ้นมาในสิ่งที่อิสลามเรียกร้อง นักวิชาการจะนำเอาบางสิ่งบางอย่างที่อยู่ในชุมชนของพวกเขามาสู่ระบบอุดมคติของพวกตน อย่างไรก็ตาม ในช่วงต้นๆสิ่งนี้ยังคงแยกห่างจากกันเป็นอย่างมาก ยิ่งกว่านั้นในแต่ละขบวนการก็ยังมีแนวโน้มที่แตกต่างกันด้วย เปิดหนทางไปสู่การที่จักรวรรดิถูกสร้างขึ้นและได้รับการบริหาร ประเพณีและกฎข้อบังคับของอาณาบริเวณต่างๆ นั้น คงจะต้องมีความแตกต่างกันอย่างกว้างขวาง นักวิชาการจึงต้องกระจัดกระจายออกไปในนครต่างๆ ได้แก่ มักกะฮ์และมะดีนะฮ์ กูฟะฮ์และบัศเราะฮ์ และเมืองต่างๆ ของประเทศซีเรีย โดยที่แต่ละเมืองนั้นมีวิธีคิดของตนเอง ซึ่งสะท้อนถึงความทรงจำและความจำเป็นและการปฏิบัติต่างๆ ของอาณาบริเวณนั้น และก่อรูปขึ้นเป็นข้อตกลงร่วมกันในท้องถิ่น (*อิจญ์มา – Ijma*)

จากการเข้ามาของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ในตอนกลางแห่งศตวรรษที่ 2 ของอิสลาม (คริสต์ศตวรรษที่แปด) สถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไป การสร้างรัฐที่มีการรวมศูนย์อำนาจการปกครองระบบข้าราชการของรัฐ ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีข้อตกลงในเรื่องวิธีตัดสินความขัดแย้งและการควบคุมดูแลสังคม และข้ออ้างของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ในการหาเหตุผลทางศาสนาสำหรับการปกครองของพวกเขาทำให้มีความจำเป็นที่ว่าอะไรก็ตามที่มีการตกลงกันจะต้องเห็นว่าตั้งอยู่บนคำสอนของอิสลาม ดังนั้นขบวนการทั้งสองจึงเคลื่อนเข้าใกล้กันและกันอย่างน้อยในทางทฤษฎี ผู้พิพากษาก็เป็นอิสระจากอำนาจฝ่ายบริหารและทำการตัดสินไปตาม

แนวทางคำสอนของศาสนา ดังนั้นความจำเป็นจึงมีมากขึ้นที่จะต้องมีการตกลงบางประการซึ่งโดยทั่วไปเกี่ยวกับความหมายทางการปฏิบัติของอิสลามกุรอาน การปฏิบัติหรือ*ซุนนะฮ์*ของท่านศาสดาซึ่งมีอยู่ใน*หะดีษ*ต่างๆ ความคิดเห็นของกลุ่มนักวิชาการ การปฏิบัติที่พัฒนาขึ้นหรือ*ซุนนะฮ์*ของชุมชนท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้ทั้งหมดล้วนมีความสำคัญ แต่จนบัดนี้ก็ยังไม่มีข้อตกลงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพวกเขา นักวิชาการได้มีทรรศนะต่างกันออกไป เช่น อะบูหะนีฟะฮ์ (Abu Hanifa – ประมาณ ค.ศ. 699-767) เน้นในเรื่องความคิดที่มาจากการใช้เหตุผลของส่วนบุคคลมากกว่า มาลิก (Malik – ประมาณ ค.ศ. 715-95) เน้นในเรื่องการปฏิบัติของชาวนครมะดีนะฮ์ ถึงแม้ว่าตัวท่านจะยอมรับการใช้หลักของเหตุผลตามแนวทางของการยึดถือเอาประโยชน์แห่งชุมชนเป็นที่ตั้งก็ตาม

อัช-ชาฟีอี (al-Shafi ʻi ค.ศ. 767-820) เป็นผู้กระทำซึ่งถือเป็นก้าวที่เด็ดขาดในการนิยามความสัมพันธ์ระหว่างพื้นฐานที่แตกต่างกันในการตัดสินใจในเรื่องกฎหมาย ท่านถือว่ากุรอานเป็นดำรัสที่เป็นไปตามตัวอักษรของพระผู้เป็นเจ้า กุรอานแสดงถึงเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าทั้งในรูปแบบที่เป็นหลักการทั่วไป และเป็นบทบัญญัติเฉพาะอย่างที่เกี่ยวกับการกล่าวถึงเรื่องบางเรื่อง (คือการละหมาด การให้ทาน การถือศีลอด การประกอบพิธีฮัจญ์ ข้อห้ามเรื่องผิดประเวณี การดื่มสุราและการบริโภคเนื้อหมู) อย่างไรก็ตาม การให้ความสำคัญเท่าๆ กันนั้นเป็นการปฏิบัติหรือ*ซุนนะฮ์* ของท่านศาสดา เป็นการเผยเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าอย่างเห็นได้ชัด และสถานภาพของสิ่งนี้ก็ได้รับการยืนยันจากโองการในกุรอานดังว่า ‘โอ้พวกเจ้าซึ่งเป็นผู้ศรัทธา จงเชื่อฟังพระผู้เป็นเจ้าและศาสดาของพระองค์’ การกระทำและถ้อยคำของท่านศาสดานั้นได้ดึงเอาความหมายของส่วนต่างๆ โดยทั่วไปของกุรอานออกมาและยังมอบทางนำในเรื่องต่างๆ ที่กุรอานมิได้กล่าวถึงด้วย ตามความคิดของชาฟีอี (Shafi ʻi) ทั้งกุรอานและ*ซุนนะฮ์*เป็นสิ่งที่ไม่มีข้อผิดพลาด *ซุนนะฮ์*ไม่สามารถยกเลิกกุรอานได้ และกุรอานก็ไม่สามารถยกเลิก*ซุนนะฮ์*ได้เช่นเดียวกัน ทั้งสองอย่างไม่สามารถขัดแย้งกันได้ ความขัดแย้งที่ปรากฏขึ้นสามารถประนีประนอมกันได้ หรือมิฉะนั้นโองการหลังของกุรอานหรือคำกล่าวของศาสดาก็อาจถือได้ว่าเป็นการยกเลิกโองการหรือ*หะดีษ* แรก

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าการแสดงเจตจำนงค์ของพระผู้เป็นเจ้าในกุรอานหรือ*ซุนนะฮ์*จะมีความชัดเจนแค่ไหนก็ตาม ปัญหาการตีความหรือการใช้หลักการกับสถานการณ์ใหม่ๆ ก็ยังคงมีอยู่ สำหรับวิธีคิดที่กล่าวออกมาอย่างชัดเจนโดยท่านชาฟีอี วิธีเดียวที่จะหลีกเลี่ยงความผิดพลาดสำหรับชาวมุสลิมธรรมดาก็คือ จะปล่อยให้ผู้รู้ในศาสนาได้ใช้เหตุผลของตนเพื่อที่จะอธิบายว่ามีอะไรอยู่ในกุรอานและหะดีษ และให้กระทำดังนั้นภายในขอบเขตที่จำกัดอย่างเคร่งครัด เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ๆ บรรดาผู้ที่มีความสามารถที่จะใช้เหตุผลของพวกเขาก็ควรจะได้ใช้ข้อเปรียบเทียบ (กิยาส –giyas) พวกเขาควรพยายามที่จะหาปัจจัยบางประการในสถานการณ์นั้นที่มีความคล้ายคลึงกันกับเหตุการณ์ซึ่งมีกฎเกณฑ์อยู่แล้ว ระเบียบวินัยดังกล่าว

นั้น ซึ่งเป็นการนำหลักเหตุผลมาใช้ปฏิบัติโดยเรียกกันว่า *อิจญ์ติฮาด* (*ijtihad*) และการหาเหตุผลในเรื่องเช่นนั้นสามารถพบได้ใน*หะ ดีษ* ที่กล่าวว่า 'ผู้รู้คือทายาทของบรรดาศาสดา' เมื่อมีข้อตกลงโดยทั่วไปอันเป็นผลของการใช้เหตุผลดังกล่าวแล้วก็จะถือว่า การลงความเห็น (*อิจญ์มา – Ijma*) นี้ มีสถานภาพเป็นความจริงที่แน่นอนและไม่มีปัญหาอีกแล้ว

ท่านชาฟีอีเองได้กล่าวถึงหลักการนี้ในรูปแบบที่กว้างขวางที่สุดว่า เมื่อชุมชนทั้งหมดได้บรรลุข้อตกลงกันในเรื่องหนึ่งแล้ว ปัญหาก็ยุติลงตลอดไปตาม*หะดีษ*ที่กล่าวว่า 'ในชุมชนทั้งหมดนั้นย่อมไม่มีความผิดพลาดที่เกี่ยวกับความหมายของกุรอาน *ซุนนะฮ์* และการเปรียบเทียบ' อย่างไรก็ตาม บรรดานักคิดในสมัยต่อมารวมทั้งผู้ที่ถือว่าท่านชาฟีอีเป็นครูของพวกเขา ได้สร้างหลักการที่ค่อนข้างมีความแตกต่างออกไปขึ้นมา คือหลักการที่ว่า *อิจญ์มา* ที่ใช้ได้อย่างเดียวกันเป็นเรื่องของนักวิชาการ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้*อิจญ์ติฮาด*ในสมัยนั้นโดยเฉพาะ

สำหรับหลักการของการตีความส่วนเพิ่มเติมชนิดหนึ่งนั้น ท่านชาฟีอีได้กล่าวเพิ่มเติมไว้และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ผู้ที่ตีความกุรอานและ*ซุนนะฮ์*ไม่สามารถกระทำเช่นนั้นได้โดยปราศจากความรู้ในภาษาอาหรับอย่างเพียงพอ ท่านชาฟีอีได้ยกข้อความจากกุรอานหลายตอนซึ่งกล่าวถึงข้อเท็จจริงที่ว่า กุรอานหลายตอนได้ถูกเปิดเผยโดยภาษาอาหรับว่า 'เราได้เปิดเผยกุรอานที่เป็นภาษาอาหรับให้แก่พวกเจ้า ...เป็นภาษาอาหรับที่ชัดเจน' ในทรรศนะของท่านชาฟีอีนั้นมุสลิมทุกคนต้องเรียภาษาอาหรับอย่างน้อยก็ถึงระดับที่เขาสามารถกระทำการปฏิญาณ (*ชะฮาดะฮ์ – Shahada*) ได้ อ่านกุรอานและเอ่ยนามของพระผู้เป็นเจ้าได้ (*อัลลอฮุอักบัร – พระผู้เป็นเจ้าทรงยิ่งใหญ่ที่สุด*) ส่วนนักวิชาการทางศาสนาจำเป็นต้องมีความรู้มากกว่านี้

เมื่อหลักการเหล่านี้ได้รับการกล่าวถึงและมีการยอมรับโดยทั่วไปแล้ว ก็เป็นไปได้ที่จะพยายามกล่าวถึงองค์กฎหมายและคำสอนทางศีลธรรมทั้งหมดให้พวกเขาฟัง กระบวนการแห่งความคิดนี้เรียกกันว่า *ฟิกฮ์* และผลผลิตในที่สุดของเรื่องนี้เรียกว่า *ชารีอะฮ์* ได้มี 'สำนักคิด' ทางกฎหมาย (*มัซฮับ – madhab*) มีจำนวนค่อยๆ เพิ่มมากขึ้นโดยได้ชื่อว่านักเขียนสมัยต้นซึ่งพวกเขาได้สืบร่องรอยเชื้อสายของพวกเขามาคือสำนักคิดหะนะฟี (Hanafis) จากอะบูหะนีฟะฮ์ (Abu Hanifa) สำนักคิดมาลิกี (Malikis) จากมาลิก (Malik) สำนักคิดชาฟีอี (Shafiis) จากอัช-ชาฟีอี (al-Shafi ‘i) สำนักคิดฮัมบาลี (Hambalis) จากอิบนุ ฮัมบัล (Ibn Hanbal) และอื่นๆ อีกบางคนซึ่งมิได้หลงเหลืออยู่ พวกเขามีความแตกต่างจากกันและกันในเนื้อหาที่สำคัญบางจุดของกฎหมาย รวมทั้งการให้เหตุผลทางกฎหมาย (*อุซูลุลฟิกฮ์ – usul al-figh*) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องสถานที่ลงหะดีษและความชอบธรรม ข้อจำกัดและวิธีการของ *อิจญ์ติฮาด* (*ijtihad*)

ทั้งสี่สำนักคิดล้วนตั้งอยู่ภายในชุมชนของซุนนี มุสลิมกลุ่มอื่นๆ ก็ได้จัดตั้งระบบกฎหมายและหลักศีลธรรมทางสังคมของตนเองขึ้นมา กลุ่มอิบาดี (Ibadis) และกลุ่มชัยดี

(Zaydis) มิได้แตกต่างไปจากสำนักคิดของชาวซุนนีมากนัก แต่ในหมู่ชาวชีอะฮ์ (อิมามสิบสอง –Twelver) พื้นฐานแห่งกฎหมายถูกนิยามไว้ในแนวทางที่แตกต่างกันออกไป การลงความเห็นของชุมชนจะกระทำได้ก็เพียงแต่ถ้าเรื่องของ*อิมาม*รวมอยู่ด้วย มีข้อแตกต่างบางประการในเนื้อหาทางกฎหมายของชีอะห์ด้วย

ทั้งๆ ที่เป็นลักษณะส่วนหนึ่งทางทฤษฎีของ *ชารีอะฮ์* หรือบางทีอาจจะเพราะ*ชารีอะฮ์* *อุละมา* คือผู้สอนตีความและบริหาร *ชารีอะฮ์*จึงเป็นผู้ที่มีตำแหน่งสำคัญและสังคมของมุสลิมในฐานะที่เป็นผู้คุ้มครองบรรทัดฐานอันละเอียดละออของพฤติกรรมทางสังคม พวกเขาจึงสามารถกำหนดขอบเขตให้แก่การกระทำของผู้ปกครองได้ในระดับหนึ่ง หรืออย่างน้อยก็ให้ข้อแนะนำแก่พวกเขา และยังสามารถทำตนเป็นโฆษกให้กับชุมชนหรืออย่างน้อยก็ส่วนอาศัยที่อยู่ในเมือง อย่างไรก็ตาม โดยส่วนรวมแล้วพวกเขาพยายามที่จะรักษาตัวเองให้อยู่ห่างจากรัฐบาลและสังคม รักษาความรู้สึกว่าเป็นชุมชนของพระผู้เป็นเจ้าเอาไว้ ด้วยการยืนหยัดผ่านการเวลาโดยไม่ได้เกี่ยวพันกับผลประโยชน์ของผู้ปกครอง หรือการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกตามอำเภอใจของประชาชน

หะดีษของท่านศาสดา

ความขัดแย้งทางการเมืองและศาสนวิทยาในสามศตวรรษแรกทำให้หะดีษมีประโยชน์ และใช้สำหรับระบบนิติศาสตร์ในขณะที่มีการพัฒนาขึ้นด้วย หะดีษมีความสำคัญในฐานะที่เป็นพื้นฐานอันหนึ่งของกฎหมาย อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ของศาสนวิทยากับกฎหมายและหะดีษมีความซับซ้อนมากกว่านั้น ไม่เฉพาะแต่ว่าพวกเขาจะใช้ประโยชน์ของหะดีษอย่างมากจนก่อให้เกิดโครงร่างของขนบประเพณีต่างๆ ที่ตกทอดมาถึงพวกเรา และขบวนการนี้ได้นำไปสู่ศาสตร์ทางศาสนาอีกอย่างหนึ่งนั่นก็คือการวิจารณ์หะดีษ การพัฒนาและการใช้เกณฑ์เพื่อแยกแยะหะดีษซึ่งถือได้ว่าเป็นของแท้ จากหะดีษซึ่งมีความน่าสงสัยมากกว่า หรือมีความผิดพลาดอย่างเห็นได้ชัด

นับตั้งแต่ต้นมา ชุมชนซึ่งเจริญเติบโตอยู่รอบๆ ศาสดามุฮัมมัดมีระบบแห่งพฤติกรรมที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติคือ *ซุนนะฮ์* (*sunna*) เป็นสองความหมายที่แตกต่างกัน ในฐานะที่เป็นชุมชนหนึ่งมันค่อยๆ สร้างแบบแผนพฤติกรรมที่เที่ยงธรรมของตัวเองขึ้นมา พัฒนาขึ้นและได้รับการประกันโดยความเป็นเอกฉันท์บางประการ มันยังได้รวมเอาประชาชนผู้พยายามจะรักษา *ซุนนะฮ์* ของท่านศาสดาคือความทรงจำในสิ่งที่ท่านทำและพูดเอาไว้ในตัวด้วย บรรดาสาวกของท่านจะจดจำท่านได้และจะถ่ายทอดสิ่งที่พวกเขารู้ไปยังคนรุ่นต่อไป บันทึกถึงพฤติกรรมและคำพูดของท่านคือ *หะดีษ* ถูกส่งผ่านไปไม่เฉพาะโดยทางวาจาเท่านั้นแต่ยังคงอยู่ในรูปของการเขียนมาตั้งแต่ในสมัยต้นๆ แม้ว่าชาวมุสลิมผู้เคร่งครัดบางคนจะมองดูการเขียน *หะดีษทั้งหลาย* อย่างตกตะลึง โดยคิดว่ามันอาจถูกบิดเบือนไปจากสถานภาพที่มีเอกลักษณ์ของพระ

คัมภีร์ก็ได้ บางคนก็ให้การสนับสนุนและในตอนปลายของสมัยอุมัยยะฮ์ หะดีษจำนวนมากซึ่งในภายหลังได้นำมารวมเข้าด้วยกันเป็นชีวประวัติของท่านศาสดานั้น เกิดขึ้นในรูปของการเขียน

อย่างไรก็ตาม กระบวนการมิได้สิ้นสุดลงตรงนั้น ทั้ง*ซุนนะฮ์*ของชุมชนและบันทึกของท่านศาสดาแตกต่างกันจากที่ต่างๆ และจากสมัยต่างๆ ความทรงจำเริ่มลางเลือน เรื่องราวต่างๆ จากการบอกเล่าถูกเปลี่ยนแปลงไป ผู้ที่บันทึกไว้ก็มิใช่ว่าจะถูกต้องไปทั้งหมด ในตอนแรก*ซุนนะฮ์*ของชุมชนมีความสำคัญมากกว่าในบรรดาสองอย่างนั้น แต่เมื่อเวลาผ่านไป นักกฎหมายและนักศาสนวิทยาบางคนก็ได้เน้นมากขึ้นใน*ซุนนะฮ์*ของท่านศาสดา ผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายต้องการเล่าถึงขนบธรรมเนียมทางสังคมและกฎข้อบังคับทางการบริหาร ซึ่งได้เจริญขึ้นและเป็นหลักการทางศาสนา และวิธีหนึ่งในการทำเช่นนี้ก็คือการย้อนร่องรอยกลับไปสู่ท่านศาสดา บรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องอยู่กับความขัดแย้งที่ใหญ่หลวง เกี่ยวกับเรื่องที่ว่าจะวางอำนาจหน้าที่ไว้ที่ไหน หรือเกี่ยวกับลักษณะของพระผู้เป็นเจ้าและกุรอาน ก็พยายามที่จะหาทางสนับสนุนทรรศนะของพวกเขาจากชีวิตและคำกล่าวของท่านศาสดามุฮัมมัด ดังนั้นในระหว่างศตวรรษที่สองและสามของอิสลาม (โดยคร่าวๆ คือคริสต์ศักราชที่แปดและเก้า) จำนวนของคำกล่าวที่อ้างว่าเป็นของท่านศาสดามุฮัมมัดขยายออกไป สิ่งนี้ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปในฐานะเป็นเครื่องมือทางวรรณกรรม ตัวมันเองได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นความจริงโดย *หะดีษ* ที่กล่าวว่า ‘สิ่งใดที่กล่าวกันว่าเป็นคำพูดที่ดีนั้นเป็นคำพูดของฉัน’ อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ระยะแรกมาแล้วที่มีผู้ตระหนักถึงอันตรายต่างๆ ซึ่งมีอยู่ในสิ่งนี้และขบวนการวิพากษ์วิจารณ์ก็เริ่มต้นขึ้นด้วยความมุ่งหมาย ที่จะแยกสิ่งที่เป็นจริงออกจากสิ่งเท็จ การปฏิบัติเช่นนี้ได้เติบโตขึ้น บางทีอาจจะเป็นตอนปลายของศตวรรษแรกของอิสลาม โดยที่ผู้เชี่ยวชาญต่างเดินทางออกไปในแดนไกลเพื่อแสวงหาประจักษ์พยานที่ตนได้รับ*หะดีษ*นั้นมาจากบิดามารดา และพยายามที่จะหาร่องรอยของ*หะดีษ*นั้นกลับไปโดยผ่านสายโซ่แห่งประจักษ์พยานไปจนถึงท่านศาสดาหรือสาวกของท่าน ในการทำเช่นนั้นจึงสามารถรวม*หะดีษ*พื้นบ้านต่างๆ เข้าด้วยกันได้

โดยกระบวนการนี้คือส่วนหนึ่งเป็นการรวบรวมขึ้นใหม่และส่วนหนึ่งถูกประดิษฐ์ขึ้น บรรดา *หะดีษ* จึงอยู่ในรูปที่ถูกรักษาไว้ แต่ละ*หะดีษ*จะมีอยู่สองส่วนคือ เนื้อหาซึ่งเก็บเรื่องราวบางอย่างที่ท่านศาสดาพูดและกระทำไว้ และในบางกรณีจะบรรจุถ้อยคำต่างๆซึ่งท่านศาสดากล่าวอ้างว่าได้รับจากพระผู้เป็นเจ้า กับบันทึกสายโซ่ของพยานที่ย้อนกลับไปจนถึงสาวกของท่านศาสดาที่มักจะได้เห็นและได้ยินหะดีษเหล่านี้ ส่วนประกอบทั้งสองอย่างนี้อาจเปิดทางให้สงสัยได้ คือข้อความอาจถูกแต่งขึ้นมาหรือถูกจดจำมาอย่างผิดๆได้ ในเรื่องห่วงโซ่ของพยานก็เช่นกัน ดูเหมือนว่ามีอยู่หลายรายเป็นอย่างน้อยที่การยึดห่วงโซ่ออกไปยังท่านศาสดา ก็เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของนักกฎหมายหรือนักโต้เถียงปัญหาธรรม ดังนั้นจึงมีความจำเป็นสำหรับศาสตร์ของการวิจารณ์ *หะดีษ* ที่จะต้องให้มีการแยกแยะสิ่งที่จริงออกจากสิ่งเท็จตามหลักการที่ชัดเจน

ความสนใจอันสำคัญของนักวิชาการผู้ถือเป็นภาระของพวกเขาที่จะต้องตรวจสอบอย่างละเอียดละออถึง *หะดีษ* ที่ได้รับการบันทึกไว้โดยประจักษ์พยานหลายต่อหลายคนเป็นดังลูกโซ่ (*อิสนาด – isnad*) ไม่ว่าจะเป็นวันเกิด วันสิ้นชีพและสถานที่อยู่ของพยานในรุ่นต่างๆ เพื่อที่จะให้มีความเป็นไปได้ที่จะได้หาให้พบและเพื่อจะดูว่าพวกเขาเชื่อถือได้หรือไม่ เพื่อที่จะทำกิจการนี้อย่างเหมาะสม จึงเกี่ยวข้องกับความรู้สึกบางอย่างในเรื่องความแท้จริงหรือความเชื่อถือได้ของข้อความนั้นเอง นักเขียนหะดีษผู้มีประสบการณ์ย่อมจะสร้างความรู้สึกในการแยกแยะได้

ด้วยการใช้กฎเกณฑ์เหล่านี้นักวิชาการที่ทำงานเกี่ยวกับ*หะดีษ*จึงมีความสามารถที่จะจัดชั้นของ*หะดีษ*ไปตามระดับแห่งความน่าเชื่อถือ การรวบรวมครั้งยิ่งใหญ่สองครั้งได้แก่การรวบรวมของท่านอัล-บุคอรี (al-Bukhari 810-70) และท่านมุสลิม (ประมาณ ค.ศ. 8167-75) ได้ยกเลิกหะดีษทั้งหมดยกเว้นแต่*หะดีษ*ซึ่งท่านมั่นใจว่าเป็นความจริง ส่วนการรวบรวมของรายอื่นๆ โดยทั่วไปถูกถือว่ามีความแท้จริงอยู่ในขั้นไม่เข้มงวดนัก ส่วนชาวชีอะฮ์นั้นมีการรวบรวม *หะดีษ* ต่างๆ ของบรรดา*อิมาม*เอาไว้เป็นของตนด้วย

นักวิชาการตะวันตกส่วนใหญ่และชาวมุสลิมสมัยใหม่บางคนมีความระแวงสงสัยยิ่งกว่าท่านบุคอรีและท่านมุสลิมเสียอีก และถือว่า*หะดีษต่างๆ* หลายบทที่ท่านทั้งสองถือว่ามีความแท้จริงนั้นเป็นผลิตผลของการโต้เถียงเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่และคำสอนหรือการพัฒนากฎหมาย อย่างไรก็ตาม การกล่าวเช่นนี้มิได้เป็นการตั้งข้อสงสัยในบทบาทอันสำคัญยิ่ง ซึ่งพวกเขามีอยู่ในประวัติศาสตร์ของชุมชนมุสลิม สิ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าปัญหาเรื่องที่มาของหะดีษเหล่านี้ก็คือวิธีที่ใช้*หะดีษ*เหล่านี้ไป ในเวลาที่มีความตึงเครียดทางการเมือง เมื่อศัตรูมาอยู่ที่หน้าประตูผู้ปกครองอาจขอให้*อุละมา*อ่าน*หะดีษ*ที่คัดเลือกมาจากท่านบุคอรีในมัสญิดใหญ่ เป็นการสร้างความมั่นใจในแบบหนึ่งในสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าทรงกระทำให้แก่ผู้คนของพระองค์ ต่อมานักเขียนในเรื่องกฎหมาย นักศาสนวิทยาหรือศาสตร์ที่ใช้เหตุผล สามารถสนับสนุนความคิดของพวกเขาด้วย *หะดีษต่างๆ* ที่มาจากคลัง*หะดีษ*อันมหึมาซึ่งยังคงดำรงอยู่ ถึงแม้ว่าท่านบุคอรีและท่านมุสลิมจะได้ทำงานของท่านเสร็จแล้วก็ตาม

วิถีทางแห่งความลี้ลับ

ศาสตร์แห่งศาสนวิทยา กฎหมายและ*หะดีษ*ทั้งหมดนี้ เริ่มต้นจากสิ่งให้ไว้ในกุรอานและจบลงด้วยการเสริมข้ออ้างของอิสลาม และทำให้เครื่องกีดกั้นสูงขึ้นระหว่างอิสลามและศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียวซึ่งเป็นญาติของศาสนาอิสลามสูง อย่างไรก็ตาม ยังมีความคิดอย่างอื่นที่เริ่มต้นค่อนข้างไปในแบบเดียวกันนั้น ที่นำไปสู่การยืนยันถึงบางสิ่งบางอย่างที่มุสลิมอาจจะมีร่วมกับผู้อื่น

หนึ่งในนั้นคือ แนวความคิดและการปฏิบัติซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า ‘ลัทธิรหัสยะนัย’ (mysticism) ซึ่งในภาษาอาหรับตรงกับคำว่า ‘*ตะเซาวุฟ*’ (*Tasawwauf* – อันเป็นคำที่มาจากรูปแบบที่ทำเป็นภาษาอังกฤษของคำว่า ลัทธิซูฟี – sufism) ซึ่งอาจจะมาจากเสื้อคลุมขนสัตว์ (*ซูฟ – suf*) ซึ่งคิดกันว่านักซูฟีเป็นเหนึ่งในกลุ่มแรกเป็นผู้สวมใส่เสื้อคลุมเช่นนั้น ในปัจจุบันนี้เป็นที่เห็นพ้องต้องกันว่าซูฟีได้รับแรงดลใจจากกุรอาน ผู้ศรัทธาที่เข้าฌานในความหมายนี้อาจจะเต็มไปด้วยความรู้สึกถึงความอยู่เหนือธรรมชาติอันเปรี่ยมล้นของพระผู้เป็นเจ้า และความรู้สึกที่ว่าสิ่งมีชีวิตทุกอย่างต้องขึ้นอยู่กับพระองค์โดยสิ้นเชิง พระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงมหิธานุภาพ ผู้ไม่มีใครหยั่งรู้ถึงพระองค์ได้ ผู้ทรงนำทางแก่บรรดาผู้ที่มีศรัทธาในพระองค์ ความยิ่งใหญ่ของพระองค์ทั้งมวลนั้นเป็นที่ประจักษ์และใกล้ชิดกับดวงวิญญาณของมนุษย์ทุกคนที่วางใจในพระองค์ดังที่ว่า ‘อยู่ใกล้ชิดกับพวกเจ้ายิ่งกว่าเส้นเลือดที่คอหอยของพวกเขาเสียอีก’ กุรอานได้แสดงภาพพจน์ที่ชัดเจนของความใกล้ชิดของพระผู้เป็นเจ้ากับมนุษย์และวิถีทางที่มนุษย์สามารถขานรับ ก่อนที่โลกจะถูกสร้างขึ้นมานั้น กล่าวกันว่า พระผู้เป็นเจ้าได้ทรงทำสัญญา (*มิษัก*) ไว้กับมนุษยชาติ พระองค์ทรงถามพวกเขาว่า ‘เรามิได้เป็นพระเจ้าของพวกเจ้าดอกหรือ?’ และพวกเขาก็ตอบว่า ‘ใช่แล้ว พวกเราเป็นพยาน’ ในชีวิตของท่านศาสดามุฮัมมัดนั้น กล่าวกันว่าท่านได้เดินทางอย่างลึกลับ ครั้งแรกไปยังนครเยรูซาเล็ม และจากนั้นจึงไปยังสรวงสวรรค์ที่ท่านได้รับอนุญาตให้เข้าไปได้ถึงระยะหนึ่งห่างจากพระผู้เป็นเจ้าและได้แลเห็นพระพักตร์ของพระองค์

สมัยต้นประวัติศาสตร์ของอิสลามนั้นดูเหมือนว่าจะมีกระบวนการอยู่สองอย่างที่เกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด คือมีขบวนการของความศรัทธาของผู้ทำละหมาดซึ่งมุ่งหวังอยู่ที่ความตั้งใจอันบริสุทธิ์และการปฏิเสธแรงผลักดันในความใคร่อยากของตนเองและความสำราญทางโลก อีกอย่างหนึ่งคือการใคร่ครวญถึงความหมายของกุรอาน ทั้งสองขบวนการนี้เกิดขึ้นในซีเรียและอีรักมากกว่าที่ในหิญาซและเป็นธรรมดาที่ว่าพวกเขาคงจะดึงเอาพลังมาจากแบบอย่างความคิดและการปฏิบัติด้านศีลธรรมที่มีอยู่แล้วในโลกซึ่งมุสลิมกำลังอาศัยอยู่ บรรดาผู้ที่ได้เปลี่ยนมายอมรับศาสนาใหม่ได้นำเอาแนวทางที่เป็นมรดกของตนเข้ามาสู่อิสลามด้วย พวกเขามีชีวิตอยู่ในบรรยากาศที่ยังคงความเป็นคริสเตียนและยิวมากกว่าความเป็นมุสลิม นี่เป็นยุคอันยิ่งใหญ่ยุคสุดท้ายของนักพรตของคริสเตียนตะวันออกและของความคิดและการปฏิบัติแบบนักพรต โดยหลักการแล้วท่านศาสดาไม่เห็นด้วยกับการทำตนแบบนักพรต ‘ในอิสลามไม่มีนักพรต’ นี่เป็น*หะดีษ*ที่มีชื่อเสียงบทหนึ่ง กล่าวกันว่าสิ่งที่เท่าเทียมกับลัทธินักพรตในอิสลามนั้นคือ ‘*ญิฮาด*’ (*Jihad*) อย่างไรก็ตาม ความจริงแล้วอิทธิพลของพระชาวคริสเตียนดูเหมือนจะแพร่หลายไปความคิดของพวกเขาเกี่ยวกับโลกแห่งคุณธรรมอันลี้ลับ ซึ่งอยู่เหนือจากการเชื่อฟังกฎหมายและความเชื่อในเรื่องการสละโลก การละเสียซึ่งเรื่องของเนื้อหนังมังสา และการกล่าวนามของพระผู้เป็นเจ้าซ้ำๆ กันในการสวดภาวนานั้น อาจชำระล้างจิตใตและทำให้จิตใจหลุดพ้นจากเรื่องทาง

โลกทั้งหลาย เพื่อจะเคลื่อนไปสู่ความรู้ที่สูงส่งโดยญาณวิสัย ด้วยความช่วยเหลือของพระผู้เป็นเจ้า

เชื้อของความคิดดังกล่าวในรูปแบบของมุสลิมนั้นสามารถแลเห็นได้ตั้งแต่ศตวรรษแรกๆ ของอิสลาม อัลหะซัน อัล-บัสรี (al-Hasan al-Basri 642-708) ได้กล่าวไว้ดังนี้ ผู้ศรัทธาตื่นขึ้นมาอย่างเศร้าโศกและเข้านอนด้วยความโศกเศร้า นี่คือสิ่งทั้งหมดที่ห้อมล้อมเขาอยู่ เพราะว่าเขาอยู่ระหว่างสิ่งที่เต็มไปด้วยความน่ากลัวสองอย่าง นั่นก็คือบาปซึ่งได้ผ่านไปโดยที่เขาไม่รู้ว่าพระผู้เป็นเจ้าจะทรงกระทำกับเขาอย่างไร กับสิ่งที่ถูกกำหนดไว้ ซึ่งยังคงอยู่โดยที่เขาไม่รู้ว่าความพินาศอย่างใดจะตกอยู่แก่เขา... จงระวังที่อยู่เช่นนี้เถิด เพราะไม่มีพลังหรืออำนาจใดนอกจากของพระผู้เป็นเจ้า และจงนึกถึงชีวิตในอนาคต

ในลัทธิความลี้ลับสมัยต้นๆ ความรู้สึกในเรื่องความห่างไกลและความใกล้ชิดกับพระผู้เป็นเจ้าได้ถูกแสดงออกมาด้วยภาษาแห่งความรักว่า พระผู้เป็นเจ้าคือเป้าหมายอันพอเพียงอย่างเดียวของความรักของมนุษย์ที่จะให้ความรักต่อพระองค์เท่านั้น ชีวิตของผู้ศรัทธาที่แท้จริงนั้นควรเป็นเส้นทางที่นำไปสู่ความรู้จักพระองค์ และในขณะมนุษย์ได้เข้าใกล้พระผู้เป็นเจ้า พระองค์ก็จะเข้ามาใกล้มนุษย์ด้วย และกลายเป็น ‘สายตาของเขา การได้ยินของเขา มือของเขา และลิ้นของเขา’

ในอัตชีวประวัติส่วนหนึ่งนั้น นักเขียนในเรื่องที่เกี่ยวกับจิตวิญญาณในระหว่างศตวรรษที่สามของอิสลามหรือคริสต์ศตวรรษที่เก้า คืออัล-ติรมีซี (al-Tirmidhi) ได้แสดงให้เห็นว่าดวงวิญญาณสามารถจะถูกดึงไปสู่เส้นทางนั้นได้อย่างไร ในขณะที่กำลังไปประกอบพิธีฮัจญ์และละหมาดอยู่ในมัสญิด *หะรอม* (*haram*) ท่านได้รู้สึกผิดขึ้นมาขณะหนึ่งในการที่เคยทำบาปไว้ ในขณะที่ท่านแสวงหาแนวทางที่ถูกต้องที่จะมีชีวิตอยู่ ท่านได้พบหนังสือเล่มหนึ่งซึ่งเขียนโดย อัล-อันตะกี (al-Antaki) ซึ่งช่วยให้ท่านเปลี่ยนไปสู่ความมีวินัยในตนเอง ท่านค่อยๆ สร้างความก้าวหน้าในหนทางนี้ด้วยการหยุดยั้งอารมณ์รุนแรงของท่านและถอนตัวออกจากสังคม ท่านได้รับการช่วยเหลือด้วยการฝันถึงท่านศาสดา ภรรยาของท่านก็ฝันและแลเห็นท่านศาสดาเหมือนกัน ท่านถูกกลั่นแกล้งและหมิ่นประมาทจากผู้ที่อ้างว่าท่านกำลังนำเอาของใหม่ๆ ที่ไม่ชอบธรรมเข้ามาสู่ศาสนา แต่ความเจ็บปวดเหล่านี้ช่วยชำระล้างจิตใจของท่านให้บริสุทธิ์ ดังนั้นเย็นวันหนึ่งเมื่อท่านกลับมาจากการรำลึกถึงพระผู้เป็นเจ้า หัวใจท่านก็เปิดกว้างและท่วมท้นไปด้วยความหวานชื่น

ในศตวรรษต่อมาการสำรวจถึงแนวทางที่ทั้งชายและหญิงอาจเข้าไปใกล้พระผู้เป็นเจ้าได้และการคาดการณ์เกี่ยวกับความสิ้นสุดของมันได้ดำเนินต่อไป บางทีอาจจะเกิดพิธีกรรมของการกล่าวพระนามของพระผู้เป็นเจ้า (*ซิกร์ – Dhirk*) ซ้ำไปซ้ำมา ร่วมไปกับการเคลื่อนไหวของร่างกายในท่าต่างๆ การออกกำลังด้วยการสูดลมหายใจหรือดนตรีขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่แปดก็เป็นได้ มันมิใช่เป็นสิ่งที่จะก่อให้เกิดความดื่มด่ำด้วยตนเองจากการได้แลเห็นพระผู้เป็นเจ้าอยู่ต่อหน้า

แต่เป็นวิธีปลดปล่อยดวงวิญญาณจากความว้าวุ่นของโลก ความคิดของผู้ชำนาญในด้านซูฟีเกี่ยวกับลักษณะของความรู้ซึ่งจะมีมาในตอนปลายของการฝึกฝนนี้ ในตอนแรกนั้นถูกเก็บไว้ได้โดยการท่องจำ และหลังจากนั้นก็ถูกบันทึกด้วยการเขียนไว้โดยผู้ที่มาหาเยี่ยมเยือนเพื่อเรียนรู้แนวทางนั้น ด้วยแบบอย่างเช่นนี้จึงได้เกิดภาษาที่ถูกรวบรวมขึ้น ซึ่งสามารถแสดงถึงลักษณะของการตระเตรียมการ และประสบการณ์อันลี้ลับ รวมทั้งความรู้สึกถึงการมีเอกลักษณ์ร่วมกันในหมู่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางนั้น

ในศตวรรษที่สามของอิสลาม (อยู่ในราวคริสต์สตวรรษที่เก้า) นี่เองที่เส้นทางไปสู่การรู้จักพระผู้เป็นเจ้าและลักษณะของความรู้นั้น ได้ถูกแสดงออกมาในรูปแบบที่เป็นระบบเป็นครั้งแรก ในงานเขียนของอัล-มุฮาซิบี (al-Muhasibi – เสียชีวิตปี ค.ศ. 857) นั้นได้บรรยายถึงเส้นทางชีวิตของผู้แสวงหาความรู้นั้นไว้ และในงานของอัล-ญุเนด (al-Junayd – เสียชีวิตปี ค.ศ. 910) นั้นได้มีการวิเคราะห์ถึงลักษณะของประสบการณ์ซึ่งวางอยู่ตอนปลายของเส้นทาง ผู้ที่ศรัทธาอย่างแท้จริงและจริงใจอาจจะพบว่า ตัวเองกำลังเผชิญหน้าอยู่กับพระผู้เป็นเจ้า เหมือนดังที่มนุษย์ทุกคนเคยอยู่ในชั่วขณะแห่งการทำสัญญา – ในลักษณะที่คุณลักษณะพระผู้เป็นเจ้าได้เข้ามาแทนที่ตัวเขาเองและความมีอยู่ของตัวเขาเองก็หายไป แต่ก็เพียงชั่วขณะหนึ่งเท่านั้น หลังจากนั้นเขาก็จะกลับมายังความเป็นตัวเขาเองและกลับมายังโลก แต่จะจดจำชั่วขณะแห่งการได้ใกล้ชิดกับพระผู้เป็นเจ้า แต่ยังคงจดจำรำลึกถึงความทรงจำในขณะนั้น รวมทั้งความอยู่เหนือธรรมชาติของพระองค์ด้วยไว้ในตัวเขา

แก่นแท้แห่งความรักพระผู้เป็นเจ้าคือความสว่างไสวในหัวใจเนื่องจากความปีติที่ได้มาจากความใกล้ชิดกับผู้เป็นที่รัก และเมื่อหัวใจเต็มเปี่ยมไปด้วยความปีติอันเป็นประกายสว่างไสว มันก็จักพบกับความอิ่มเอิบในการได้อยู่ตามลำพังกับการรำลึกถึงผู้เป็นที่รัก... และเมื่อความโดดเดี่ยวรวมเข้ากับการมีปฏิสัมพันธ์อย่างลับๆ กับพระผู้เป็นเจ้า ความปีติจากปฏิสัมพันธ์นั้นก็จะท่วมท้นจิตใจจนกระทั่งมันปลอดพ้นไปจากโลกีย์วิสัยและสิ่งที่อยู่ภายในโลกนี้อีกต่อไป

มุฮาซิบีและญุเนดมีชีวิตอยู่และเขียนหนังสือในจารีตของชาวซุนนีที่สุขุม พวกเขาเป็นผู้ที่รู้*ชารีอะฮ์* และมีความหวังว่าถึงแม้ว่ามุสลิมคนหนึ่งอาจจะมีความก้าวหน้าในหนทางของลัทธิรหัสยนิยมก็ตาม เขาควรจะทำตามคำสั่งของมันด้วยความจริงใจ ความรู้สึกของพวกเขาถึงความยิ่งใหญ่และอำนาจอันมหาศาลของพระผู้เป็นเจ้านั้นมิได้อยู่ไกลไปกว่าความคิดของนักศาสนวิทยาอย่างอัล-อัชอารี (al-Ash ʿari) ซึ่งมีความคิดว่าอำนาจแห่งการกระทำนั้นมาจากพระผู้เป็นเจ้า และผู้ศรัทธาสามารถหวังที่จะได้รับทางนำของพระองค์ได้ ในทั้งสองอย่างนั้นมีความรู้สึกของการรุกล้ำเข้ามาของพระผู้เป็นเจ้าสู่ชีวิตของมนุษย์ เป็นความกรุณาของพระผู้เป็นเจ้าซึ่งมนุษย์มิอาจหยั่งรู้ได้ ซึ่งจะปั้นชีวิตของมนุษย์ไปตามวิถีทางของมันเอง ความรู้สึกของความเป็นอยู่ถูกเติมให้เต็มด้วยการปรากฏตัวของพระผู้เป็นเจ้าแม้จะเป็นเพียงชั่วขณะเดียวก็ตาม ก็สามารถทำให้มึนเมาได้ และซูฟีบางคนผู้ซึ่งความคิดของเขาพวกอาจจะไม่แตกต่างออกไปจากญุ

เนดมากนัก ก็มีความพยายามที่จะแสดงประสบการณ์ที่ไม่สามารถแสดงออกมาได้เป็นภาษาที่สูงส่งและมีสีสันที่อาจก่อให้เกิดการต่อต้านขึ้นมาได้ อบูยาซิด อัล-บิสตามี (Abu Yazid al-Bistamir, สิ้นชีวิตประมาณปี ค.ศ. 875) พยายามที่จะบรรยายถึงชั่วขณะหนึ่งของความดื่มด่ำนั้น เมื่อเขาหลุดพ้นจากความเป็นอยู่ของเขาเอง และเต็มไปด้วยความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า แต่กระนั้นในท้ายที่สุดเขาก็เข้าใจได้ว่าชีวิตนี้มันคือภาพลวงตา และเข้าใจอย่างดีที่สุดว่าชีวิตมนุษย์ก็เต็มไปด้วยการสลับกันของการมีอยู่และการหายไปของพระผู้เป็นเจ้า กรณีที่มีชื่อเสียงมากกว่านี้ก็คือของ อัล-ฮัลลาจ (al-Hallaj – ประมาณ ค.ศ. 857-922) ซึ่งถูกประหารชีวิตในนครแบกแดดเพราะกล่าวถ้อยคำดูหมิ่นศาสนา เขาเป็นลูกศิษย์คนหนึ่งของญูเนด คำสอนของเขาอาจจะไม่แตกต่างมากนักจากคำสอนของผู้ที่เป็นครูของเขา แต่เขาได้แสดงออกมาในน้ำเสียงที่ดื่มด่ำอย่างเหลือล้นและแสดงถึงความรักที่สัมฤทธิผล การกล่าวออกมาว่า 'ข้าคือสัจธรรม (หรือพระผู้เป็นเจ้า)' อาจเป็นสิ่งที่ไม่มากไปกว่าความพยายามที่จะบอกถึงประสบการณ์อันลี้ลับซึ่งในนั้นลักษณะของมนุษย์ถูกแทนที่ด้วยคุณลักษณะของพระผู้เป็นเจ้า แต่อาจจะหมายถึงสิ่งอื่นๆ ยิ่งกว่านั้นก็ได้ เช่นเดียวกับข้อแนะนำของเขาที่ว่า การประกอบพิธีฮัจญ์ที่แท้จริงนั้นไม่ได้อยู่ที่การไปนครมักกะฮ์ แต่เป็นการเดินทางของจิตวิญญาณ ซึ่งผู้นิยมความลี้ลับจะทำได้ในห้องของเขาเองนั้น อาจจะหมายความว่าการบรรลุผลในการทำตามกฎเกณฑ์แห่งศาสนาตามตัวอักษรนั้นไม่ใช่สิ่งที่สำคัญ อาจจะมีบางสิ่งบางอย่างในตัวเขาซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจผิดดังกล่าวเพราะเขาได้รับอิทธิพลจากแนวโน้มในความคิดแบบซูฟี (ของกลุ่ม มาลามาติส – malamatis) ซึ่งอาจจะมาจากลัทธินิยมความสันโดษของคริสเตียนตะวันออกก็ได้ นั่นก็คือ ความปรารถนาที่จะทำตนเองให้ดูต่ำต้อยลงด้วยการกระทำที่ก่อให้เกิดการติเตียนของโลก นั่นคือการลดความนับถือตนเองลงชนิดหนึ่ง

หนทางแห่งเหตุผล

การคาดการณ์ของซูฟีในสมัยหลังเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมาได้อย่างไรและมนุษย์สามารถกลับไปสู่พระองค์ได้อย่างไรนั้น ได้รับอิทธิพลอย่างมากมาจากกระบวนการแห่งความคิดอีกกระบวนการหนึ่งซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่ระยะแรกๆ เป็นความพยายามที่จะดูดดึงเอาธรรมเนียมด้านวิทยาศาสตร์และปรัชญาของกรีกเข้าไปสู่ภาษาอาหรับ หรืออาจกล่าวได้ว่าเพื่อสืบเนื่องและพัฒนาธรรมเนียมนั้นโดยผ่านสื่อของภาษาอาหรับ

การเข้ามาสู่อำนาจของราชวงศ์อาหรับราชวงศ์หนึ่ง มิได้ทำให้เกิดการขาดตอนอย่างกระทันหันในชีวิตด้านสติปัญญาของอียิปต์ ซีเรีย อีรักหรืออีหร่าน สำนักคิดอเล็กซานเดรีย (Alexandria) ยังคงมีอยู่ต่อไปช่วงเวลาหนึ่ง ในที่สุดถึงแม้ว่าบรรดานักวิชาการของสำนักคิดนี้ได้ย้ายไปยังซีเรียภาคเหนือก็ตาม โรงเรียนการแพทย์ที่จูนดีชาปูร (Jundishapur) ทางตอนใต้ของ อีหร่านซึ่งสร้างขึ้นโดยชาวคริสเตียนนิกายเนสโตเรียนภายใต้ความอุปถัมภ์ของ

ชาวซาซาเนียน (Sasanians) ก็ยังคงมีอยู่ต่อไป ในที่เหล่านี้และที่อื่นๆ ประเพณีทางความคิดและวิทยาศาสตร์แบบกรีกยังมีชีวิตอยู่ ถึงแม้ว่าในตอนนี้ความสนใจในเรื่องนั้นจะลดน้อยลงกว่าเดิมก็ตาม และมันได้ถูกนำมาใช้ต่อไปโดยอาศัยภาษาซีรีเอกมากกว่าภาษากรีก ยังมีธรรมเนียมอันสูงส่งในการเรียนรู้ของชาวยิวในอีรัก และธรรมเนียมของชาวอีหร่านที่แสดงออกมาในภาษาปาห์เลวี (Pahalavi) ซึ่งรวมเอาส่วนประกอบที่สำคัญบางอย่างซึ่งมาจากอินเดียเข้าไว้ด้วย

ในระหว่างการปกครองของมุสลิมรุ่นแรกนั้น ไม่มีความจำเป็นที่จะแปลจากภาษากรีกเป็นภาษาซีเรียแล้วเป็นภาษาอาหรับ เนื่องจากผู้ที่ดำเนินธรรมเนียมนี้ต่อไปส่วนมากยังคงเป็นชาว คริสเตียน ชาวยิวหรือชาวโซโรแอสเตรียน แม้กระทั่งผู้ที่เปลี่ยนศาสนาก็ยังคงรักษาความรู้ในภาษาทางความคิด หรืออย่างน้อยก็ยังคงมีการติดต่อกับผู้ที่ทำเช่นนั้นอยู่ กลุ่มชาวอาหรับผู้ทำการปกครองไม่ได้สนใจมากนักที่จะรู้ว่าพลเมืองของตนกำลังศึกษาอะไรอยู่ และคงจะทำเช่นนี้ไม่มากนัก เพราะว่าภาษาอาหรับยังไม่มีความสามารถพอ ที่จะแสดงแนวความคิดด้านวิทยาศาสตร์และปรัชญาออกมาได้อย่างถูกต้องพอ

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ตอนปลายของศตวรรษที่สองและที่สี่ของอิสลาม (อยู่ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 8-10) ได้มีงานแปลกันอย่างมากมายอันเป็นปรากฏการณ์ที่หายาก –พร้อมกับมีการสนับสนุนโดยตรงจากเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์บางคน ส่วนใหญ่แล้วทำโดยชาว คริสเตียนผู้ซึ่งภาษาวัฒนธรรมภาษาแรกคือ ภาษาซีเรีย ผู้แปลได้ถอดความมาจากภาษาซีเรียเป็นภาษาอาหรับ แต่งานบางชิ้นมีการแปลโดยตรงมาจากภาษากรีกเป็นภาษาอาหรับ งานของพวกเขาส่วนที่สำคัญคือการขยายทรัพยากรณ์ในภาษาอาหรับคำศัพท์และสำนวนโวหารออกไปเพื่อทำให้เป็นสื่อที่พอเพียงสำหรับชีวิตด้านวุฒิปัญญาทั้งหมดของยุคสมัย ส่วนที่สำคัญส่วนหนึ่งในงานนี้กระทำโดยนักแปลผู้ยิ่งใหญ่คือ หุนัยน์ อิบนุ อิสฮาก (Hunayn ibn Ishaq ค.ศ. 806-73)

ความจริงแล้ววัฒนธรรมกรีกทั้งหมดของสมัยนั้นที่ได้มีการเก็บรักษาไว้ในสำนักต่างๆได้ถูกกลืนเข้ามาในภาษาที่ได้ถูกขยายออกไปนั้น ในบางอย่างมันเป็นวัฒนธรรมที่ย่นย่อลง ศิลปะในการเขียนบทกวี บทละครและประวัติศาสตร์ก็ไม่มีการสอนหรือการศึกษาอีกต่อไปมากนัก การศึกษาที่คุ้นเคยกันนั้นมีวิชาปรัชญา (ส่วนใหญ่เป็นปรัชญาของอริสโตเติล การสนทนาบางตอนของเพลโต งานบางเรื่องของปรัชญานีโอ-เพลโต) การแพทย์ วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์และศาสตร์แห่งความลี้ลับ โหราศาสตร์และมายากล วิชาปรัชญา วิทยาศาสตร์และการเรียนรู้เรื่องลี้ลับ มิได้ถูกแยกแยะออกไปอย่างชัดเจนอย่างที่มันเป็นอยู่ในเวลานี้ ขอบเขตของสิ่งที่ถือกันว่าเป็น ‘วิทยาศาสตร์’ นั้นได้เปลี่ยนไปตามกาลสมัยและค่อนข้างจะเข้ากันได้กับสิ่งที่รู้กันว่าเป็นธรรมชาติของจักรวาล ในอันที่จะเชื่อว่าธรรมชาติเป็นผู้กำหนด

ชีวิตของมนุษย์ นั่นก็คือฟากฟ้าเป็นผู้ควบคุมสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกที่อยู่ใต้ดวงจันทร์ และพยายามที่จะเข้าใจพลังเหล่านี้เพื่อนำไปใช้

แรงผลักดันของผู้แปลและผู้อุปถัมภ์ของพวกเขาคือ เคาะลีฟะฮ์นั้น ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเรื่องที่ใช้ได้จริงๆ ทักษะการแพทย์กำลังเป็นที่ต้องการ และการควบคุมพลังทางธรรมชาตินั้นก็สามารถนำเอาอำนาจและความสำเร็จมาให้ได้ อย่างไรก็ตามมีความอยากรู้อยากเห็นทางด้านวุฒิปัญญาอย่างกว้างขวางอยู่เหมือนกัน อย่างเช่นที่ได้แสดงออกมาในคำพูดของอัล-คินดี (al-Kindi – ประมาณ ค.ศ.801-66) ผู้เป็นนักคิดซึ่งทำให้ประวัติศาสตร์ปรัชญาของอิสลามเริ่มขึ้นอย่างแท้จริง อัล-คินดีได้กล่าวไว้ว่า

เราไม่ควรอายที่จะยอมรับความจริงไม่ว่ามันจะมาจากแหล่งใดจนมาถึงเรา ถึงแม่ว่ามันจะถูกนำมาถึงเราโดยคนรุ่นก่อนๆ และคนต่างประเทศก็ตาม สำหรับผู้ที่แสวงหาความจริงนั้นไม่มีอะไรมีค่าสูงไปกว่าความจริงเอง

ถ้อยคำเหล่านี้มิได้เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงความตื่นเต้นที่เกิดจากการค้นพบที่ขนบประเพณีของกรีกได้ปลุกเร้าขึ้นมาเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงความมั่นใจในตนเองของวัฒนธรรมหลวงอย่างหนึ่งที่ตั้งอยู่บนอำนาจทางโลกและความมั่นใจในการสนับสนุนของพระผู้เป็นเจ้า

งานแปลต่างๆ เกี่ยวกับต้นตอของประเพณีอันเป็นวิทยาศาสตร์ซึ่งเขียนเป็นภาษาอาหรับมันสืบต่อพัฒนารูปแบบยุคหลังของกรีกเสียเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเครื่องหมายของการต่อเนื่องนี้เองที่นักประวัติศาสตร์ด้านการแพทย์ของอาหรับคือ อิบนุ อะบี อุซัยบีฮ์อะ (Ibn Abi Husaibi'a) ได้เขียนคำปฏิญาณของฮิพอคคระติส* ของบรรดาแพทย์ชาวกรีกไว้อย่างเต็มที่ว่า 'ข้าขอสาบานด้วยพระนามของพระผู้เป็นเจ้า ผู้เป็นเจ้าแห่งชีวิตและความตาย... และข้าฯ ขอสาบานด้วยนามของเอสคลีพีอัสและข้าขอสาบานด้วยนักบุญทุกคนของพระผู้เป็นเจ้า...'

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ผสมผสานกับศาสตร์ต่างๆ ซึ่งมีต้นกำเนิดจากกรีกนั้นก็คือส่วนประกอบที่มาจากประเพณีของชาวอีหร่านและอินเดียนั่นเอง นับแต่ต้นๆของคริสต์ศตวรรษที่ 9 นักคณิตศาสตร์นามว่า อัล- ควาราซมี (al-Khwarazmi – ประมาณ ค.ศ. 800-47) ได้เขียนเกี่ยวกับการใช้ตัวเลขอินเดีย –ที่เรียกกันว่าตัวเลขอาหรับ ในการคำนวณทางคณิตศาสตร์ การผสมผสานกันของส่วนประกอบต่างๆ เหล่านี้เป็นเรื่องสำคัญ เช่นเดียวกับที่เคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ได้นำเอาดินแดนแถบมหาสมุทรอินเดียและทะเลเมดิเตอเรเนียนเข้ามาเป็นบริเวณการค้า ประเพณีต่างๆ ของชาวกรีก ของอีหร่านและอินเดียก็ถูกนำมารวมในทำนองเดียวกัน กล่าวกันว่า 'เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่วิทยาศาสตร์ได้กลายเป็นเรื่องสากลที่มีขนาดกว้างใหญ่'

ไม่ว่าต้นตอของมันจะเป็นอย่างไรก็ตาม วิทยาศาสตร์ก็ได้รับการยอมรับอย่างไม่ลำบากยากเย็นในวัฒนธรรมและสังคมซึ่งแสดงออกมาในภาษาอาหรับ นักดาราศาสตร์กลายเป็นผู้รักษา

---

* นักปราชญ์กรีก –บิดาแห่งวิชาแพทย์ - ผู้แปล

เวลา กำหนดเวลาละหมาด และบ่อยครั้งเป็นผู้กำหนดเวลาทำพิธีกรรม แพทย์ได้รับความนับถือโดยทั่วไปและสามารถมีอิทธิพลเหนือผู้ปกครองทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม วิทยาศาสตร์บางอย่างก่อให้เกิดการตั้งคำถามเกี่ยวกับการจำกัดความรู้ของมนุษย์ แพทย์หลายคนได้ปฏิเสธข้ออ้างของนักโหราศาสตร์ที่ว่าการทำหน้าที่ของอารมณ์ขันในร่างกายถูกควบคุมโดยการทำหน้าที่ของดวงดาว ข้ออ้างของนักเล่นแร่แปรธาตุก็ไม่ได้รับการยอมรับไปทั้งหมดเช่นกัน เหนือสิ่งอื่นใดปรัชญานั่นแหละที่มีคำถามมากมาย เพราะในบางอย่างวิธีการและข้อสรุปทางปรัชญาของกรีกดูเหมือนจะเป็นการยากที่จะประนีประนอมกับคำสอนพื้นฐานของอิสลาม อย่างที่มันถูกสร้างขึ้นโดยนักศาสนวิทยาและนักกฎหมาย

การตั้งสมมติฐานของปรัชญามีอยู่ว่า เหตุผลของมนุษย์ที่ใช้ไปอย่างถูกต้อง ย่อมสามารถให้ความรู้บางอย่างในเรื่องเกี่ยวกับจักรวาลได้ แต่การเป็นมุสลิมก็คือการเชื่อว่าความรู้บางอย่างจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์และมาสู่มนุษย์โดยผ่านการเปิดเผยคำดำรัสของพระผู้เป็นเจ้าไปสู่ศาสดาต่างๆ เท่านั้น ถ้าอิสลามเป็นความจริง อะไรคือข้อจำกัดของปรัชญา? ถ้าข้ออ้างของนักปรัชญาถูกต้อง การพยากรณ์จะจำเป็นอะไรเล่า? กุรอานสอนว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างโลกด้วยดำรัสแห่งการสร้างสรรค์ของพระองค์ว่า ‘จงเป็น’ แล้วนี่จะเข้ากันได้กับทฤษฎีของอริสโตเติลที่ว่าสสารเป็นสิ่งที่มีอยู่ชั่วกัลปาวสาร สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นก็คือรูปแบบของมันเท่านั้นเช่นนั้นหรือ? เพลโตเป็นที่รู้จักในโลกที่พูดภาษาอาหรับ บรรดานักคิดในสมัยหลังได้ตีความไว้ แม้แต่อริสโตเติลก็ถูกตีความในแนวทางของงานนีโอ-เพลโตที่เรียกกันอย่างผิดๆ ว่า ‘เทววิทยาของอริสโตเติล’ สำหรับบรรดานักคิดในสมัยหลังเหล่านี้ พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างโลกขึ้นมาและรักษามันไว้โดยอาศัยปัญญาระดับกลางที่เปล่งออกมาจากพระองค์ ทรรศนะเช่นนี้จะเข้ากันได้กับความคิดในเรื่องของเทพเจ้าที่มีอำนาจทั้งมวลผู้ซึ่งเข้าไปข้องเกี่ยวโดยตรงในโลกของมนุษย์ได้หรือ? จิตวิญญาณของมนุษย์นั้นเป็นอมตะใช่หรือไม่? เป็นไปได้อย่างไรที่ทรรศนะแบบเพลโตที่ว่า รูปแบบของการปกครองที่ดีที่สุดก็คือการปกครองของกษัตริย์นักปรัชญา (philosopher-king) จะเข้ากันได้กับทรรศนะของมุสลิมที่ว่า การปกครองในสมัยท่านศาสดาและเคาะลีฟะฮ์ท่านแรกๆที่ถือเป็นการปกครองที่ดีที่สุด นั้นสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าที่จะให้แก่มนุษย์ได้อย่างไร?

อะบูบักร์ อัร-รอซี (Abu Bakr al-Rasi ค.ศ. 865-925) นักเขียนเรื่องการแพทย์ที่มีชื่อเสียงของศตวรรษที่เก้า ได้ตอบปัญหาดังกล่าวในลักษณะที่ไม่อ้อมแอ้ม เหตุผลของมนุษย์เพียงอย่างเดียวสามารถให้ความรู้บางอย่างได้ หนทางแห่งปรัชญาได้เปิดให้แก่การใช้ประโยชน์ทุกอย่าง ข้ออ้างในเรื่องการวิวรณ์นั้นเป็นเท็จและศาสนาต่างๆ ก็เป็นเรื่องอันตราย

บางทีบรรดานักปรัชญาที่ถือเป็นต้นแบบได้มากกว่าซึ่งยังคงดึงดูดชาวมุสลิมอยู่ก็คือทรรศนะคติของอัล-ฟะรอบี (al-Farabi – เสียชีวิตปี ค.ศ. 950) เขาเชื่อว่านักปรัชญาสามารถบรรลุความจริงด้วยเหตุผลของตนเองและสามารถอยู่กับเหตุผลนั้นได้ แต่มนุษย์ทั้งหมด

ก็มิได้เป็นนักปรัชญาจึงไม่มีความสามารถที่จะจับความจริงได้โดยตรง ส่วนใหญ่แล้วจะบรรลุถึงความจริงได้โดยผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ เท่านั้น มีนักปรัชญาบางคนที่มีอำนาจในการเข้าใจความจริง โดยใช้จินตนาการและสติปัญญาและโดยการบอกเล่าในรูปของภาพและความคิด คนเหล่านี้ก็คือศาสดา ดังนั้นศาสนาของศาสดาจึงเป็นวิธีการกล่าวถึงความจริง โดยใช้สัญลักษณ์ที่คนทั้งหลายสามารถเข้าใจได้ ระบบต่างๆ ของสัญลักษณ์ทั้งหลายก่อให้เกิดศาสนาต่างๆ แต่ทุกศาสนาต่างก็พยายามที่จะแสดงความจริงอันเดียวกันออกมา ทั้งนี้ไม่จำเป็นต้องหมายความว่าทุกศาสนาจะแสดงความจริงของมันออกมาได้อย่างทัดเทียมกัน

ดังนั้นปรัชญาและศาสนาของอิสลามจึงไม่ได้ขัดแย้งกัน ทั้งสองอย่างนี้ได้แสดงความจริงอย่างเดียวกันในรูปแบบที่แตกต่างกัน และส่งสารไปในระดับที่ต่างกันซึ่งมนุษยชาติสามารถจะเข้าใจได้ มนุษย์ที่มีความสว่างไสวในใจสามารถอยู่ได้โดยปรัชญา ใครก็ตามที่จับความจริงได้โดยอาศัยสัญลักษณ์ แต่ได้มาถึงระดับหนึ่งของความเข้าใจแล้ว ย่อมสามารถจะถูกนำทางไปโดยศาสนวิทยาได้ ส่วนคนธรรมดาควรจะมีชีวิตอยู่โดยการเชื่อฟังต่อกฎหมาย *ชารีอะฮ์*

สิ่งที่แฝงอยู่ในความคิดของอัล-ฟะรอบีก็คือ ข้อแนะนำที่ว่าปรัชญาในรูปแบบที่บริสุทธิ์นั้นไม่ได้มีไว้เพื่อคนทุกคน ความแตกต่างระหว่างปัญญาชนชั้นนำกับคนส่วนใหญ่ได้กลายมาเป็นเรื่องธรรมดาในทางความคิดของอิสลาม ปรัชญายังคงมีอยู่ต่อไปแต่ก็ดำเนินไปในฐานะกิจกรรมส่วนตัว ส่วนใหญ่ก็โดยแพทย์ซึ่งต้องดำเนินไปด้วยความรอบคอบและพบกับความสงสัยอยู่บ่อยๆ อย่างไรก็ตาม ความคิดบางประการของนักปรัชญาเหล่านั้นจึงได้แทรกซึมเข้าไปในความคิดในยุคสมัยนั้นและสมัยต่อมา ช่วงสมัยของอัลฟะรอบีอยู่ในยุคฟาฏิมียะฮ์เช่นกัน และความคิดแบบนีโอ-เพลโตเกี่ยวกับการปกครองที่สำแดงจากพระผู้เป็นเจ้าก็สามารถพบได้ในระบบที่พัฒนาขึ้นอย่างเต็มที่แล้วของกลุ่มอิสมาอิลี ต่อมาในยุคหลังๆ ความคิดเหล่านี้ได้เข้ามาในระบบทาง ทฤษฎีซึ่งนักเขียนซูฟีได้พยายามที่จะอธิบายการแสวงหาของพวกเขาและสิ่งที่ตนหวังว่าจะพบในวาระสุดท้าย

ภาค 2

สังคมของชาวอาหรับมุสลิม

(ศตวรรษที่11-15)

หัวข้อของภาคนี้ซึ่งจะครอบคลุมช่วงห้าศตวรรษซึ่งเป็นช่วงสมัยซึ่งโลกแห่งอิสลามถูกแบ่งออกในบางแง่มุม แต่ยังคงรักษาเอกภาพของตนในด้านอื่นๆ เอาไว้ เขตแดนของโลกมุสลิมเปลี่ยนไป มันขยายออกไปในอนาโตเลียและอินเดีย แต่ได้สูญเสียสเปนให้กับราชอาณาจักรต่างๆ ของคริสเตียน ภายในเขตแดนเหล่านี้ได้ปกราฏการแบ่งแยกขึ้นระหว่างพื้นที่ที่ใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาหลักของชีวิตและวัฒนธรรม กับพื้นที่ที่ภาษาอาหรับยังคงเป็นภาษาหลักทางศาสนาและการเขียนด้านกฎหมาย แต่ภาษาเปอร์เซียที่ได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ ได้กลายเป็นสื่อสำคัญของวัฒนธรรมทางโลกไป ชาวเตอร์กผู้ซึ่งเป็นชนชั้นนำในการปกครองดินแดนส่วนใหญ่ของทางตะวันออกของโลกมุสลิม เป็นกลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มภาษาที่สามซึ่งมีความสำคัญภายในภูมิภาคต่างๆ ที่พูดภาษาอาหรับนั้น เคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ยังดำรงอยู่ต่อไปในนครแบกแดดจนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 13 แต่การแบ่งแยกทางการเมืองอย่างกว้างขวางเกิดขึ้นระหว่างพื้นที่สามแห่ง คืออียิปต์ซึ่งตามปกติจะเชื่อมกับอีหร่าน อียิปต์ซึ่งตามปกติจะปกครองซีเรียและอาระเบียตะวันตกกับแถบมัฆริบ (Maghrib) พร้อมกับส่วนต่างๆ อีกหลายส่วนของภูมิภาคนั้น

อย่างไรก็ตาม ทั้งๆ ที่มีการแบ่งแยกทางการเมืองและความเปลี่ยนแปลงก็ตาม โลกมุสลิมส่วนที่พูดภาษาอาหรับก็มีรูปแบบทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งค่อนข้างจะมั่นคงในระหว่างระยะเวลานี้ และแสดงให้เห็นความคล้ายคลึงกันจากถิ่นหนึ่งถึงอีกถิ่นหนึ่ง ในส่วนนี้จะสำรวจถึงโลกของชาวเมืองชนบท ชาวนาและคนเลี้ยงสัตว์ผู้เร่ร่อนและเชื่อมโยงระหว่างพวกเขา และจะแสดงให้เห็นว่าความเป็นพันธมิตรแห่งผลประโยชน์ได้เกิดขึ้นอย่างไรระหว่างประชาชนชาวเมืองที่มีจำนวนมากมาย กับพวกผู้ปกครองซึ่งอำนาจของพวกเขาเป็นที่พิสูจน์ว่าควรมีได้ด้วยความคิดในเรื่องอำนาจหน้าที่จำนวนหนึ่ง ที่ใจกลางของวัฒนธรรมอันสูงส่งของเมืองต่างๆ นั้น มีจารีตประเพณีทางศาสนาและความรู้ทางกฎหมาย ซึ่งส่งผ่านเข้าไปในสถาบันจำเพาะ คือ มัดเราะซะฮ์ (Madrasas) สิ่งที่เกี่ยวข้องกับมัดเราะซะฮ์ก็ได้แก่ จารีตธรรมเนียมอื่นๆ ของวรรณกรรมทางโลก ความคิดทางปรัชญาวิทยาศาสตร์ และการคาดการณ์อย่างลี้ลับซึ่งส่งผ่านมาทางกลุ่มภราดรภาพของซูฟี ที่มีบทบาทสำคัญในการรวมระบอบต่างๆ ของสังคมมุสลิมเข้าด้วยกัน ถึงแม้ว่าจำนวนของชาวยิวและคริสเตียนจะน้อยลงไปก็ตาม แต่ก็ยังคงรักษาประเพณีทางศาสนา

ของพวกเขาเองเอาไว้ได้ โดยเฉพาะชาวยิวยังได้มีส่วนร่วมในการทำให้ความคิดและวรรณกรรมรุ่งเรื่องและมีความสำคัญในการค้าขายตามเมืองต่างๆ ด้วย

บทที่ 5

โลกของชาวอาหรับมุสลิม

รัฐและราชวงศ์ต่างๆ

เมื่อสิ้นสุดคริสต์ศตวรรษที่ 10 โลกอิสลามถือกำเนิดขึ้นมาโดยรวมตัวขึ้นเป็นวัฒนธรรมทางศาสนาที่เป็นเอกภาพซึ่งแสดงออกด้วยภาษาอาหรับ และการเชื่อมโยงของมนุษย์ด้วยการค้า การอพยพและมีการฟื้นฟูการประกอบพิธีฮัจญ์ อย่างไรก็ตาม โลกนี้มิได้รวมอยู่ในหน่วยการเมืองหน่วยเดียวกันอีกต่อไป โดยมีผู้ปกครองสามคนที่อ้างว่ามีตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮ์ในนครแบกแดด ไคโรและคอร์โดบาและบุคคลอื่นๆ ซึ่งความจริงแล้วเป็นผู้ปกครองของรัฐต่างๆ ที่เป็นเอกราช เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องที่น่าแปลกใจ การที่จะเก็บประเทศหลายประเทศที่มีประเพณีและผลประโยชน์ที่แตกต่างกันเอาไว้ในอาณาจักรเดียวกันเป็นเวลานานนั้นนับเป็นความสำเร็จที่น่าทึ่ง สิ่งนี้แทบจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลยโดยปราศจากพลังความมั่นใจทางศาสนา ซึ่งเป็นกลุ่มการปกครองที่มีประสิทธิภาพในอาระเบียตะวันตก แล้วก็ได้สร้างพันธมิตรแห่งผลประโยชน์ขึ้นระหว่างกลุ่มและส่วนแห่งสังคมขยายออกไปตามที่พวกเขาได้ปกครอง ไม่ว่าทรัพยากรทางทหารหรือการบริหารของเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ก็เป็นแบบที่พวกเขาสามารถใช้มันเพื่อรักษากรอบแห่งเอกภาพทางการเมืองเอาไว้ได้ตลอดไป ในจักรวรรดิ์ที่ขยายออกไปจากเอเชียกลางจนถึงชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกและจากคริสต์ศตวรรษที่ 10 เป็นต้นไป ประวัติศาสตร์ทางการเมืองของประเทศต่างๆ ที่ซึ่งผู้ปกครองและส่วนของประชากรที่เพิ่มขึ้นเป็นชาวมุสลิม จะต้องเป็นประวัติศาสตร์ส่วนภูมิภาคขึ้นมาจนถึงการพุ่งขึ้นและเสื่อมลงของราชวงศ์ซึ่งแผ่อำนาจจากเมืองหลวงของพวกเขามายังชายแดนซึ่งทั้งหมดมิได้รับการนิยามอย่างกระจ่างชัด

ในที่นี่มิได้มีความพยายามที่จะให้รายละเอียดทางประวัติศาสตร์ของราชวงศ์เหล่านี้ทั้งหมด แต่อย่างน้อยควรจะทำให้แบบอย่างทั่วไปของเหตุการณ์ต่างๆ ชัดเจนขึ้น ด้วยความมุ่งหมายนี้โลกอิสลามจึงสามารถแบ่งออกเป็นพื้นที่กว้างๆ ได้ 3 พื้นที่ด้วยกัน แต่ละพื้นที่ก็มีศูนย์กลางอำนาจของตนเอง พื้นที่แรกของพื้นที่เหล่านี้นั้นรวมเอาอีหร่าน ดินแดนที่อยู่โพ้นจากเทือกเขาโอซุส (Oxus) และอีรักทางตอนใต้ไว้ ศูนย์กลางใหญ่แห่งอำนาจของพื้นที่นี้คงอยู่ต่อไปในนครแบกแดด ซึ่งตั้งอยู่ตรงใจกลางของแคว้นที่อุดมสมบูรณ์ในด้านเกษตรกรรม และเครือข่ายทางการค้าอันกว้างขวางและมีอิทธิพล และสิทธิพิเศษที่สะสมไว้ในช่วงเวลานับร้อยๆ ปีของการปกครองโดยเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ พื้นที่ที่สองประกอบด้วยอียิปต์ ซีเรีย และอาระเบียตะวันตก

โดยมีศูนย์กลางแห่งอำนาจของตนอยู่ ณ กรุงไคโร อันเป็นเมืองที่ราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์สร้างขึ้นในตอนกลางของชนบทที่กว้างขวางและอุดมสมบูรณ์ และอยู่ตรงใจกลางของระบบการค้าซึ่งเชื่อมโยงโลกแห่งมหาสมุทรอินเดียเข้ากับโลกแห่งทะเลเมดิเตอเรเนียน พื้นที่ที่สามรวมเอาแถบมัฆริบ (Maghrib) และส่วนต่างๆ ของชาวมุสลิมแห่งสเปนซึ่งรู้จักกันในชื่อว่าอันดาลุส (Andalus) ในพื้นที่นี้ไม่มีศูนย์กลางแห่งอำนาจที่มีอิทธิพลแต่เพียงแห่งเดียวแต่มีอยู่หลายแห่ง คือตั้งอยู่ในภูมิภาคต่างๆ ซึ่งมีการเพราะปลูกกันอย่างกว้างขวางและอยู่ในจุดที่สามารถควบคุมการค้าระหว่างแอฟริกาและส่วนต่างๆ ของโลกเมดิเตอเรเนียนได้

เพื่อเป็นการเข้าใจได้ง่ายๆ ประวัติศาสตร์ทางการเมืองของพื้นที่ทั้งสามนั้นสามารถแบ่งออกเป็นช่วงต่างๆ ได้จำนวนหนึ่ง ช่วงตอนแรกของมันครอบคลุมเอาคริสต์ศตวรรษที่สิบเอ็ดและสิบสอง ในช่วงนี้พื้นที่ทางตะวันออกถูกปกครองโดยพวกซัลญูก (Saljugs) อันเป็นราชวงศ์หนึ่งของเตอรกีที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทัพเตอรกีและถือศาสนาอิสลามนิกายซุนนี ผู้คนเหล่านี้สร้างตนเองขึ้นมา ณ นครแบกแดดเมื่อปี ค.ศ. 1055 ในฐานะที่เป็นผู้ปกครองที่มีประสิทธิภาพ อยู่ภายใต้อำนาจของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ โดยมีอิทธิพลของอีหร่าน อีรักและส่วนใหญ่ของซีเรียและเข้าพิชิตส่วนต่างๆ ของอนาโตเลียจากจักรพรรดิไบแซนไตน์ (ค.ศ. 1038-1194) พวกเขามิได้อ้างตัวว่าเป็นเคาะลีฟะฮ์ ในบรรดาคำเรียกราชวงศ์นี้และราชวงศ์ต่อๆ มานั้น คงจะเป็นเรื่องที่สะดวกที่สุดถ้าจะใช้คำว่า ‘สุลฎอน’ (sultan)* ซึ่งมีความหมายกว้างๆ ว่า ‘ผู้ทรงอำนาจ’

ราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ยังคงปกครองต่อไปในอียิปต์จนถึงปี ค.ศ. 1171 แต่แล้วก็เสาะลาฮุดดีน (Salah al-Din) หรือสาลาดิน (Saladin ค.ศ. 1169-93) ผู้นำทางทหารคนหนึ่งที่มีเชื้อสายชาวคูรด์** (Kurdish) เข้ามาเถลิงอำนาจแทน การเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองได้นำเอาความเปลี่ยนแปลงของพันธมิตรทางศาสนาเข้ามาด้วย ราชวงศ์ฟาฏมียะฮ์นั้นมาจากนิกายชีอะฮ์สาขาอิสมาอิลี (Isma ‘ili) แต่เสาะลาฮุดดีนเป็นซุนนีและเขามีความสามารถที่จะระดมกำลังและความกระตือรือร้นทางศาสนาของชาวมุสลิมอียิปต์และซีเรีย เพื่อที่จะเอาชนะพวกครูเสด (Crusaders) ของยุโรป ผู้ได้สถาปนารัฐคริสเตียนขึ้นบนดินแดนปาเลสไตน์และบนชายฝั่งของซีเรียได้ในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 11 ราชวงศ์ที่ก่อตั้งขึ้นโดยเสาะลาฮุดดีนคือ

---

* คนไทยออกเสียงเป็นสุลตาน -ผู้แปล

** คนไทยออกเสียงเป็นชาวเคิร์ด -ผู้แปล

ราชวงศ์อัยยูบิยะฮ์*** ซึ่งปกครองอียิปต์มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1169 จนถึงปี ค.ศ. 1252 ปกครองซีเรียจากปี ค.ศ. 1260 และปกครองส่วนหนึ่งของอาระเบียตะวันตกจนถึงปี ค.ศ. 1229

ส่วนพื้นที่ทางตะวันตกนั้น เคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อุมัยยะฮ์แห่งคอร์โดบาได้แตกออกเป็นราชอาณาจักรเล็กๆ จำนวนหนึ่งในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่ 11 เป็นเหตุให้รัฐคริสเตียนซึ่งเหลืออยู่ทางเหนือของสเปนสามารถเริ่มต้นขยายตัวไปทางใต้ได้ อย่างไรก็ตามการขยายตัวของรัฐเหล่านี้ ก็ได้ถูกสกัดกั้นอยู่ระยะหนึ่งด้วยการปรากฏตัวอย่างต่อเนื่องของราชวงศ์สองราชวงศ์ ซึ่งได้อำนาจมาจากความคิดในเรื่องการปฏิรูปทางศาสนา รวมกับกำลังของประชาชนชาวเบอร์เบอร์ (Berber) จากชนบทของโมร็อกโก ราชวงศ์แรกคือ ราชวงศ์อัลมุรอวิยะฮ์* ซึ่งมาจากชายขอบทะเลทรายทางเหนือของโมร็อกโก (ค.ศ. 1056-1147) แล้วก็มีราชวงศ์อัลโมฮาดิยะฮ์** ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากชาวเบอร์เบอร์ตามแถบเทือกเขาแอตลาส และอาณาจักรของพวกเขาซึ่งขยายออกไปอย่างกว้างขวางที่สุดนั้น รวมเอาโมร็อกโก แอลจีเรียและบางส่วนของชาวมุสลิมในสเปน (ค.ศ. 1130-1269) เข้าไว้ด้วย

ช่วงเวลาที่สองเป็นช่วงที่ครอบคลุมอย่างคร่าวๆมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 13 และคริสต์ศตวรรษที่ 14 ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 13 พื้นที่ทางทิศตะวันออกถูกรบกวนโดยการไล่ต้อนเข้าไปสู่โลกมุสลิม โดยราชวงศ์มองโกล (Mongol) ผู้ที่มิใช่มุสลิมจากเอเชียตะวันออกซึ่งมีกองทัพประกอบขึ้นจากชาวเผ่าของมองโกเลียและเตอร์กจากดินแดนอันเป็นทุ่งกว้างของเอเชียส่วนใน พวกเขาเข้าพิชิตอีหร่านและอีรักและทำให้เคาะลีฟะฮ์แห่งราชวงศ์อับบาสิยะฮ์แห่งนครแบกแดดต้องพบกับจุดจบในปี ค.ศ. 1258 สาขาของตระกูลผู้ปกครองได้ปกครองเหนืออีหร่านและอีรักอยู่เกือบจะถึงหนึ่งศตวรรษ (ค.ศ. 1216-1336) และได้เปลี่ยนมารับนับถือศาสนาอิสลามในระหว่างนั้นเอง พวก มองโกลพยายามที่จะย้ายอำนาจไปทางตะวันตก แต่ต้องมาหยุดลงในซีเรียเพราะกองทัพจากอียิปต์ที่เกิดมาจากการรวมตัวของทหารทาส (*มัมลู๊ก-mamluks*) ซึ่งถูกนำเข้ามาในประเทศโดยพวกอัยยูบิยะฮ์ พวกผู้นำของกองทัพได้ปลดพวกอัยยูบิยะฮ์ และได้จัดตั้งชนชั้นนำทางทหารขึ้นมาซึ่งเป็นตัวของตนมาตลอดโดยนำมาจากแคว้นคอเคซัสและเอเชียกลาง ซึ่งยังคงปกครองอียิปต์ต่อมามากกว่าสอง ทศวรรษ (ค.ศ. 1250-1257) พวกมัมลู๊กปกครองซีเรียตั้งแต่ปี ค.ศ. 1260 และเข้าควบคุมเมืองต่างๆ ทางศาสนาในอาระเบียตะวันตก ในพื้นที่ทางตะวันตกราชวงศ์อัลโมฮาดิยะฮ์ได้หลีกทางให้แก่รัฐต่างๆ จำนวน

*** เรียกในภาษาอังกฤษว่า ราชวงศ์อัยยูบิด (Ayyubid) -ผู้แปล

* เรียกในภาษาอังกฤษว่าราชวงศ์ อัลมุรอบิด (Almorabid) -ผู้แปล

** เรียกในภาษาอังกฤษว่า อัลโมฮาด (Almohad) -ผู้แปล

หนึ่ง ซึ่งเป็นผู้สืบทอดรวมทั้งพวกมารินิยะฮ์[***] ในโมร็อกโก (1196-1465) และราชวงศ์ฮัฟซิดียะฮ์[****] ซึ่งทำการปกครอง ณ เมืองตูนิซ (ค.ศ. 1228-1574) เมืองหลวงของพวกเขาอยู่ด้วย

ช่วงที่สองนี้เป็นช่วงหนึ่งที่เขตแดนของโลกมุสลิมได้เปลี่ยนไปอย่างมาก ในบางแห่งชายแดนต้องหดตัวเพราะถูกรัฐคริสเตียนต่างๆ โจมตีจากยุโรปตะวันตก ต้องเสียเกาะซิซิลี (Sicily) ไปให้แก่พวกนอร์แมนส์ (Normans) จากยุโรปทางเหนือ และส่วนใหญ่ของสเปนพ่ายแพ้แก่ราชอาณาจักรคริสเตียนทางเหนือ ในตอนกลางของคริสต์ศตวรรษที่ 14 พวกเขายึดประเทศได้ทั้งหมดเว้นราชอาณาจักรแกรนาดา (Granada) ในทางใต้ ทั้งในซิซิลีและสเปนนั้น ประชาชนชาวอาหรับมุสลิมยังคงอยู่ที่นั่นต่อไปอีกระยะหนึ่ง แต่ในท้ายที่สุดพวกเขาก็ถูกกำจัดให้หมดไปโดยการเปลี่ยนศาสนาหรือไม่ก็ถูกขับไล่ออกไป อีกด้านหนึ่งรัฐต่างๆ ที่พวกครูเสดสร้างขึ้นในซีเรียและปาเลสไตน์ได้ถูกทำลายไปในที่สุด โดยพวกมัมลู๊กและการขยายตัวเข้าไปในอนาโตเลียซึ่งเริ่มต้นขึ้นภายใต้พวกซัลญูกส์ (Saljugs) ดำเนินต่อไปอีกโดยราชวงศ์อื่นๆ ของชาวเตอร์ก เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้นลักษณะของพลเมืองจึงเปลี่ยนไป ด้วยการเข้ามาของชนเผ่าเตอรกีและการเปลี่ยนศาสนาของประชาชนชาวกรีกเป็นส่วนใหญ่ มีการขยายตัวในการปกครองของมุสลิมและการขยายตัวของประชากรไปทางทิศตะวันออกไปสู่อินเดียทางเหนือด้วย ในแอฟริกาก็เช่นกันอิสลามยังคงแพร่ขยายต่อไปตามเส้นทางการค้าสู่เมืองซาฮิล (Sahil) ตรงขอบตอนใต้ของทะเลทรายซาฮารา (Sahara desert) ทอดตัวไปตามลุ่มแม่น้ำไนล์ (Nile) และตามชายฝั่งทะเลของแอฟริกันตะวันออก

ในระยะที่สามซึ่งครอบคลุมเอาคริสต์ศตวรรษที่ 15 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 17 อย่างคร่าวๆ นั้น รัฐต่างๆ ของชาวมุสลิมต้องเผชิญกับการท้าทายใหม่จากรัฐต่างๆ ของยุโรปตะวันตก การผลิตและการค้าของเมืองต่างๆ ในยุโรปเจริญเติบโตขึ้น สิ่งทอถูกส่งออกโดยพ่อค้าจากเมืองเวนิซ (Venice) และเจนัว (Genoa) เพื่อแข่งขันกับสิ่งทอที่ผลิตในเมืองต่างๆ ของโลกมุสลิม การพิชิตสเปนของคริสเตียนจบลงด้วยการสูญพันธุ์ของราชอาณาจักรแกรนาดา (Granada) ในปี ค.ศ. 1492 บัดนี้คาบสมุทรทั้งหมดถูกปกครองโดยกษัตริย์คริสเตียนแห่งโปรตุเกสและสเปน อำนาจของสเปนคุกคามต่อการยึดครองแถบมัฆริบของมุสลิม เช่นเดียวกับที่พวกยุโรปใต้ปล้นสะดมอยู่ในแถบเมดิเตอเรเนียนตะวันออก

[***] เรียกในภาษาอังกฤษว่า มารินิด (Marinids) -ผู้แปล

[****] เรียกในภาษาอังกฤษว่า ฮัฟซิด (Hafsid) –ผู้แปล

ในขณะเดียวกันความเปลี่ยนแปลงทางทหารและเทคนิคการเดินเรือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้ดินปืนได้นำมาซึ่งการมุ่งมั่นในอำนาจให้มากขึ้น และการสร้างรัฐที่มีอำนาจมากขึ้นและถาวรยิ่งขึ้น จึงเป็นไปได้โดยขยายเข้าไปในส่วนใหญ่ของโลกมุสลิมในช่วงนี้ ทางตะวันตกไกลออกไปนั้นราชวงศ์ใหม่ได้เข้ามาแทนที่ราชวงศ์มารินิยะฮ์และราชวงศ์อื่นๆ ราชวงศ์แรกคือราชวงศ์ซะอ์ดียะฮ์* (ค.ศ. 1511-1628) แล้วก็เป็นราชวงศ์อลาวียะฮ์** ซึ่งได้ปกครองตั้งแต่ปี ค.ศ. 1631 จนถึงปัจจุบัน อีกปลายหนึ่งของแถบเมดิเตอเรเนียนราชวงศ์ของชาวเตอรกี คือราชวงศ์ออตโตมาน (Ottomans) ซึ่งเติบโตขึ้นในอนาโตเลียบนพรมแดนที่พิพาทกับอาณาจักรไบแซนไทน์ จึงขยายตัวจากที่นั่นเข้าสู่ยุโรปตะวันออกเฉียงใต้ จากนั้นก็เข้าพิชิตส่วนที่เหลือของอนาโตเลีย คอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) เมืองหลวงของไบแซนไทน์กลายเป็นเมืองหลวงของออตโตมานไป ขณะนี้รู้จักกันในนามว่าอิสตันบูล (Istanbul – ค.ศ. 1453) ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 พวกออตโตมานมีชัยต่อมัมลูกและผนวกเอาซีเรีย อียิปต์และอาระเบียตะวันตกเข้ามาในอาณาจักรของตน (ค.ศ. 1516-17) ครั้นแล้วพวกเขาก็ทำการปกป้องชายฝั่งทะเลของแถบมัฆริบจากสเปน และด้วยการทำเช่นนั้นจึงได้กลายเป็นผู้สืบทอดของราชวงศ์ฮัฟซีดียะฮ์ และเป็นผู้ปกครองแห่งดินแดนแถบมัฆริบไปไกลจนถึงชายแดนโมร็อกโก อาณาจักรของพวกเขายืนยงอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งจนถึงปี ค.ศ. 1922

ไกลออกไปทางตะวันออกได้มีการบุกรุกที่ครั้งใหญ่ที่สุดครั้งสุดท้ายของผู้ปกครองคนหนึ่งพร้อมกับกองทัพที่มาจากชนเผ่าแห่งเอเชียด้านใน เขาคือติมูร (หรือตาเมอร์เลน – Tamerlane) ซึ่งได้ทิ้งราชวงศ์ในอีหร่านและทรานโซซาเนีย (Transoxania) ไว้เบื้องหลัง แต่ก็เป็นไปไม่นานนัก (ค.ศ. 1370-1506) ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 ราชวงศ์ใหม่ที่มีความยั่งยืนกว่าได้เข้ามาแทนที่ นั่นคือราชวงศ์ซาฟาวียะฮ์* ซึ่งได้ขยายการปกครองของตนจากภูมิภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอีหร่านไปจนทั่วประเทศและไกลออกไปอีก (ค.ศ. 1501-1732) ราชวงศ์มุคัล** (Mughals) อันเป็นราชวงศ์ที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูลผู้ปกครองและจากติมูรได้สร้างราชอาณาจักรขึ้นมาในอินเดียเหนือ โดยมีเดลลี (Delhi ค.ศ. 1926-1858) เป็นเมืองหลวง

---

* เรียกในภาษาอังกฤษว่าราชวงศ์ซะอ์ดิด (Sa ʿdid) -ผู้แปล

** เรียกในภาษาอังกฤษว่าราชวงศ์ อลาวิส (Alawi) -ผู้แปล

* เรียกในภาษาอังกฤษว่า ซาฟาวิด (Safavid) -ผู้แปล

** ชื่อที่คุ้นเคยคือ โมฆอล -ผู้แปล

ไกลออกไปจากรัฐอันยิ่งใหญ่ทั้งสี่รัฐ คือ รัฐของราชวงศ์อลาวี ออตโตมาน ซาฟาวิดียะฮ์ และมุคัลแล้ว ยังมีราชวงศ์เล็กๆ ตั้งอยู่ในแคว้นไครเมียและในดินแดนที่อยู่โพ้นไปจากเทือกเขาโอซุสในอาระเบียกลางและอาระเบียตะวันออก และในดินแดนที่เปลี่ยนมารับนับถือศาสนาอิสลามใหม่ๆ ในแอฟริกาด้วย

ชาวอาหรับ ชาวเปอร์เซีย ชาวเตอร์ก

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเหล่านี้มิได้ทำลายเอกภาพทางวัฒนธรรมของโลกอิสลามลง วัฒนธรรมยังลึกซึ้งขึ้นเมื่อประชากรได้กลายมาเป็นมุสลิมมากขึ้นๆ ทุกที และความศรัทธาในอิสลามได้เชื่อมต่อตัวเองเข้ากับระบบความคิดและสถาบัน อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาหนึ่งได้เริ่มปรากฏการแบ่งแยกขึ้นภายในเอกภาพทางวัฒนธรรมอันกว้างขวางนี้ ทางส่วนตะวันออกของโลกอิสลาม การเข้ามาของอิสลามมิได้ซึมซับเข้าไปในความสำนึกแห่งอดีตในระดับเดียวกับที่มันได้เคิดขึ้นในตะวันตก

ส่วนทางตะวันตกของโลกมุสลิมนั้น ภาษาอาหรับค่อยๆ ทำให้ภาษาพื้นเมืองหมดไป อย่างไรก็ตาม ในอีหร่านและภูมิภาคทางตะวันออกอื่นๆ ยังคงใช้ภาษาเปอร์เซียต่อไป ความแตกต่างระหว่างชาวอาหรับและชาวเปอร์เซียยังคงมีอยู่ตั้งแต่ตอนที่ผู้พิชิตชาวอาหรับได้เข้าล้อมกรอบอาณาจักรซาซานียนไว้ และนำเอาข้าราชการของตนเข้ามารับใช้เคาะลีฟะฮ์อับบาสิยะฮ์ และนำเอาชนชั้นผู้มีการศึกษาของตนไปสู่กระบวนการสร้างวัฒนธรรมอิสลาม ความรู้สึกแตกต่างกันซึ่งหนักไปในทางเป็นศัตรูได้พบการแสดงออกในหนังสือ *ชุอูบียะฮ์* (*Shu ʿubiyya*) อันเป็นวรรณกรรมที่มีความขัดแย้งที่ยังเขียนเป็นภาษาอาหรับต่อไป เกี่ยวกับคุณธรรมของบุคคลสองคนในการก่อตั้งศาสนาอิสลาม ภาษาปาห์ลาวียังคงถูกใช้ต่อไปโดยชาวเปอร์เซียทั้งในงานเขียนของศาสนาโซโรแอสเตรียน และในการบริหารของรัฐบาลอยู่ระยะหนึ่ง

ในคริสต์ศตวรรษที่สิบได้มีของใหม่บางอย่างเริ่มปรากฏขึ้นมา นั่นคือวรรณกรรมชั้นสูงเป็นภาษาเปอร์เซียชนิดใหม่ ซึ่งมิได้มีความแตกต่างทางโครงสร้างไวยากรณ์จากภาษาปาห์ลาวีมากนัก แต่เขียนด้วยอักษรภาษาอาหรับและมีคำศัพท์ที่อุดมไปด้วยคำที่มาจากภาษาอาหรับ สิ่งนี้ดูเหมือนจะเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในอีหร่านตะวันออก ณ ราชสำนักของผู้ปกครองท้องถิ่นซึ่งไม่คุ้นเคยกับงานเขียนในภาษาอาหรับ วรรณกรรมใหม่นี้สะท้อนให้เห็นการเขียนภาษาอาหรับชนิดต่างๆ ซึ่งใช้กันอยู่ในตอนนั้นที่ราชสำนักอื่นๆ คือบทกวีสั้นๆ ที่แสดงความรู้สึกร่าเริงและบทสดุดีประวัติศาสตร์และงานทางศาสนาในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามมีงานเขียนอีกรูปแบบหนึ่งที่เป็นภาษาเปอร์เซีย อย่างชัดเจน บทกวีเกี่ยวกับความกล้าหาญซึ่งบันทึกประวัติศาสตร์โบราณของอีหร่านและผู้ปกครองของอีหร่านนั้น มีอยู่ในสมัยก่อนอิสลามมาแล้ว ตอนนี้ได้ถูกฟื้นฟูและ

แสดงออกมาด้วยภาษาเปอร์เซียแบบใหม่ รูปแบบสุดท้ายของมันมีอยู่ในบทกวีเรื่อง *ชาห์นาเมห์* (*Shah-nameh*) ของฟิรเดาซี (Fir dawsi ค.ศ. 940-1020) ความจริงแล้วในหมู่ประเทศมุสลิม อีหร่านมีเอกลักษณ์ที่แท้จริงในการมีความเชื่อมโยงทางความสำนึกอันเข้มแข็งต่ออดีตของตนก่อนสมัยอิสลาม อย่างไรก็ตาม สิ่งนี้มิได้นำไปสู่การปฏิเสธมรดกอิสลามของตนแต่อย่างใด นับจากเวลานี้เป็นต้นไป ชาวเปอร์เซียยังคงใช้ภาษาอาหรับต่อไปในงานเขียนที่เกี่ยวกับกฎหมายและศาสนาและใช้ภาษาเปอร์เซียในงานวรรณกรรมทางโลก และอิทธิพลของวัฒนธรรมสองอย่างที่ควบคู่กันนี้ได้ขยายออกไปยังทางเหนือสู่ทรานโซซาเนียนและทางตะวันออกไปจนถึงภาคเหนือของอินเดีย

ด้วยวิธีนี้ประเทศมุสลิมทั้งหลายจึงถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งภาษาอาหรับเป็นภาษาเฉพาะของวัฒนธรรมชั้นสูง กับอีกส่วนหนึ่งซึ่งใช้ภาษาอาหรับและภาษาเปอร์เซียสำหรับความมุ่งมั่นที่ต่างกัน สิ่งที่เกี่ยวพันกับการแบ่งแยกภาษานั้นเป็นเรื่องที่อยู่ท่ามกลางศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองด้วยเหมือนกัน การขึ้นสู่อำนาจของราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ทางแถบตะวันตกติดตามมาด้วยก็พวกซัลญูกทางแถบตะวันออกได้ก่อให้เกิดเขตแดนขึ้นมาระหว่างซีเรียและอีรัก ถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องของการโยกย้าย ในคริสต์ศตวรรษที่ 13 การล้มเลิกเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์และการทำลายศูนย์กลางอำนาจในนครแบกแดดเสียโดยพวกมองโกล ครั้นแล้วการพ่ายแพ้แก่พวกมัมลูกในซีเรียในเวลาต่อมาก็ทำให้การแบ่งแยกนี้กลายเป็นสิ่งถาวรไป จากเวลานี้เป็นต้นไป ทางทิศตะวันออกจะมีดินแดนที่ปกครองโดยรัฐต่างๆที่มีศูนย์กลางอยู่ในอีหร่าน ทรานโซซาเนียหรืออินเดียภาคเหนือ ส่วนทางตะวันตกมีดินแดนที่ถูกปกครองโดยรัฐที่ถูกปกครองจากกรุงไคโรหรือเมืองต่างๆ ในแถบมัฆริบและสเปน อีรักทางตอนใต้ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางได้กลายเป็นภูมิภาคทางชายแดนไป การแบ่งนี้ยังคงมีอยู่ต่อไปในอีกรูปแบบหนึ่งเมื่อราชวงศ์ซาฟาวิยะฮ์ขึ้นสู่อำนาจในอีหร่าน และออตโตมานได้ผนวกเอาประเทศส่วนใหญ่ที่พูดภาษาอาหรับเข้าไว้ในจักรวรรดิ์ของตน จักรวรรดิ์ทั้งสองต่างต่อสู้กันอยู่ระยะหนึ่งเพื่อที่จะควบคุมอีรัก

อย่างไรก็ตาม การแบ่งแยกทางการเมืองนี้ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นการแบ่งแยกระหว่างอาหรับกับเปอร์เซีย เพราะว่านับแต่คริสต์ศตวรรษที่สิบเอ็ดเป็นต้นไป กลุ่มผู้ปกครองส่วนใหญ่ในดินแดนทั้งสองมิได้มีเชื้อสายทั้งของอาหรับหรือเปอร์เซีย หรือในเรื่องภาษาหรือประเพณีทางการเมืองก็ตาม แต่เป็นชาวเตอร์กซึ่งสืบเชื้อสายมาจากพวกเร่ร่อนที่อยู่ตามทุ่งเลี้ยงสัตว์ของทวีปเอเชียส่วนใน พวกเขาเริ่มเคลื่อนย้ายข้ามเขตแดนตะวันออกเฉียงเหนือของอาณาจักรอิสลามไปในสมัยราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ ในตอนแรกมีการเคลื่อนย้ายเป็นรายบุคคล แต่ต่อมาคนทั้งกลุ่มก็ย้ายข้ามเขตแดนเข้ามาและกลายเป็นมุสลิม บางคนก็เข้าทำงานในกองทัพของผู้ปกครองต่างๆ และในช่วงที่เหมาะสมจึงได้ตั้งราชวงศ์ต่างๆ ขึ้นในหมู่พวกเขา พวกซัลญูกเป็นผู้ที่มีเชื้อสายเตอรกี

และขณะที่พวกเขาขยายออกไปทางตะวันตกจนถึงอนาโตเลียนั้น ชาวเตอร์กก็ย้ายไปกับพวกเขาด้วย ชาวมัมลูกหลายคนซึ่งได้ปกครองอียิปต์นั้นมาจากดินแดนเตอรกี กองทัพของพวกมองโกลจึงมีชาวเตอร์กเป็นส่วนใหญ่ และการรุกรานพวกเขามองโกลนั้น มีผลอันถาวรต่อการตั้งถิ่นฐานของชาวเตอร์กจำนวนมากในอีหร่านและอนาโตเลีย ต่อมาภายหลังราชวงศ์ออตโตมาน ซาฟาวิยะฮ์และมองโกลก็ล้วนดึงเอากำลังมาจากกองทัพเตอรกี

ราชวงศ์ต่างๆที่สถาปนาขึ้นโดยชาวเตอร์กยังคงใช้รูปแบบของภาษาเตอรกีในกองทัพและในพระราชวัง แต่ในเวลาหนึ่งพวกเขาก้ถูกดึงเข้าไปสู่โลกของภาษาอาหรับหรือวัฒนธรรมอาหรับ-เปอร์เซีย หรืออย่างน้อยก็ทำหน้าที่ในฐานะผู้อุปถัมภ์และเป็นผู้ปกป้องวัฒนธรรมดังกล่าว ใน อีหร่าน ภาษาเตอรกีเป็นภาษาของผู้ปกครองและของกองทัพ ภาษาเปอร์เซียใช้ในการบริหาร ส่วนวัฒนธรรมทางโลกและภาษาอาหรับเป็นภาษาศาสนาและวัฒนธรรมทางกฎหมาย สำหรับแถบตะวันตกไม่ว่าภาษาในการปกครองจะเป็นภาษาอะไรก็ตาม ภาษาอาหรับก็ใช้เป็นภาษาของข้าราชการและวัฒนธรรมชั้นสูง ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในระดับหนึ่งเมื่อการขึ้นมาของอาณาจักรออตโตมานนำไปสู่การก่อรูปของภาษาและวัฒนธรรมออตโตมานเตอร์กที่แตกต่าออกไป โดยเป็นภาษาของข้าราชการระดับสูงตลอดจนราชสำนักและกองทัพ ในแถบมัฆริบและในส่วนที่เหลือของสเปนที่เป็นมุสลิมนั้น ภาษาอาหรับเป็นภาษาที่มีความสำคัญในการปกครองและเป็นภาษาแห่งวัฒนธรรมชั้นสูงด้วย ถึงแม้ว่าชาวเบอร์เบอร์จากภูเขาแอตลาสและรอบนอกของทะเลทรายซาฮาราจะมีบทบาทสำคัญทางการเมืองอยู่ในเวลานั้น จนถึงระดับที่ว่าเมื่อเกิดขึ้นเช่นนี้ พวกเขาก็ถูกดึงเข้าไปสู่วัฒนธรรมอาหรับ อย่างไรก็ตามแม้แต่ในที่นี้ การพิชิตในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ของจักรวรรดิ์ออตโตมานก็ได้นำเอาบางสิ่งบางอย่างจากภาษาและวัฒนธรรมทางการเมืองของตนไปสู่ชายฝั่งทะเลของแถบมัฆริบด้วย

หนังสือเล่มนี้เกี่ยวข้องกับส่วนตะวันตกของโลกอิสลามซึ่งภาษาอาหรับเป็นภาษาที่มีความสำคัญทั้งในวัฒนธรรมชั้นสูงและในภาษาพูดไม่รูปแบบใดก็รูปแบบหนึ่ง แน่ละจะเป็นเรื่องผิดถนัดที่จะคิดว่านี่คือภูมิภาคที่ถูกตัดออกอย่างเด็ดขาดจากโลกที่อยู่รอบๆโลกอิสลาม ประเทศต่างๆ ที่ใช้ภาษาอาหรับในการพูดยังคงมีหลายอย่างร่วมกันกับผู้ใช้ภาษาเปอร์เซียและภาษาเตอรกี ดินแดนที่ตั้งอยู่รอบๆ มหาสมุทรอินเดียหรือทะเลเมดิเตอเรเนียนนั้นมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดต่อกันและกัน ไม่ว่าศาสนาที่มีอิทธิพลเหนือของพวกเขาจะเป็นศาสนาอิสลามหรือไม่ก็ตามมันเป็นโลกทั้งโลกที่อยู่ภายในข้อจำกัดอย่างเดียวกันที่ถูกบังคับโดยความจำกัดของทรัพยากรมนุษย์และความรู้ทางเทคนิคที่จะใช้มัน ดูออกจะง่ายเกินไปที่จะคิดถึงอาณาบริเวณอันกว้างขวางนี้ว่าเป็นการก่อรูปขึ้นมาของ ‘ประเทศ’ เดียว หากเป็นการดีกว่าที่จะคิดถึงสถานที่ต่างๆ ที่ภาษาอาหรับเป็นภาษาที่มีความสำคัญเช่นนั้นว่า เป็นกลุ่มของดินแดนซึ่งมีความแตกต่างจากกันและกันในเรื่องที่ตั้งและ

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ และมีชนชาติต่างๆ ผู้ได้สืบทอดประเพณีทางสังคมและวัฒนธรรมมาต่างกัน ซึ่งยังคงดำเนินอยู่ต่อไปในวิถีชีวิต และบางทีอาจจะเป็นเรื่องอุปนิสัยทางความคิดและความรู้สึก แม้กระทั่งเมื่อความสำนึกถึงสิ่งที่เคยมีมาก่อนการมาถึงของอิสลามจะอ่อนแอลงไปหรือหายไปก็ตาม เราสามารถแลเห็นกรบวนการทางสังคมที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกันได้ในภูมิภาค ภาษาและวัฒนธรรมร่วมกันที่แสดงออกมาในกลุ่มคนเหล่านี้ ทำให้ชนชั้นผู้อ่านออกเขียนได้ที่อยู่ในเมืองมีความสะดวกที่จะมีความสัมพันธ์ต่อกันและกันได้บ้าง

การแบ่งทางภูมิศาสตร์

ภายในพื้นที่ที่ภาษาอาหรับมีอิทธพลอยู่นั้น เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ที่จะแบ่งออกเป็นห้าอาณาบริเวณเพื่อให้เข้าใจได้ง่าย อาณาบริเวณแรกคือคาบสมุทรอาระเบียที่ซึ่งชุมชนมุสลิมที่พูดภาษาอาหรับเจริญเติบโตขึ้น คาบสมุทรนี้เป็นดินแดนกว้างใหญ่ที่แยกออกจากโลกที่ล้อมรอบอยู่ในสามด้านโดยทะเลแดง อ่าวเปอร์เซียและทะเลเมดิเตอเรเนียน (อันเป็นส่วนหนึ่งของมหาสมุทรอินเดีย) และแบ่งออกเป็นพื้นที่ต่างๆ ที่แตกต่างจากกันและกันในลักษณะทางกายภาพและในการพัฒนาทางประวัติศาสตร์เป็นระยะเวลาส่วนใหญ่ เส้นแบ่งแยกพื้นฐานนั้นเป็นเส้นที่ทอดตัวอย่างคร่าวๆ จากทางเหนือไปทางใต้ขนานกับทะเลแดง ทางทิศตะวันตกของเส้นนี้คือพื้นที่ซึ่งเต็มไปด้วยหินภูเขาไฟ ที่ราบชายฝั่งทะเลที่เรียกว่าดิฮามะฮ์ (Tihama) นั้นสูงขึ้นเป็นเทือกเขาและที่ราบสูงแล้วก็สูงขึ้นไปเป็นเทือกเขาสูง –คือเทือกเขาหิญาซ (Hijaz) –อะซีร (Asir) และเยเมนซึ่งมียอดเขาสูงมากถึง 4,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลในตอนใต้ เทือกเขาทางภาคใต้นั้นทอดยาวไปทางตะวันออกเฉียงใต้โดยมีหุบเขาใหญ่ชื่อวาดีหะเฎาะเมาต์ (Wadi Hadramaut) ตัดผ่านมันไป

เทือกเขาเยเมนตั้งอยู่ตรงปลายสุดของพื้นที่ที่สัมผัสกับลมมรสุมจากมหาสมุทรอินเดียและนี่เป็นพื้นที่ที่มีการเพาะปลูกผลไม้และธัญพืชอยู่เป็นประจำ และทำอยู่เช่นนี้เป็นเวลาช้านานแล้ว ไกลขึ้นไปทางเหนือมีฝนอยู่อย่างจำกัดและไม่สม่ำเสมอ ไม่มีแม่น้ำขนาดใดๆ อยู่เลย แต่มีน้ำเป็นจำนวนจำกัดซึ่งมาจากน้ำพุ บ่อและลำธารตามฤดูกาล วิถีชีวิตที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้ดีที่สุดได้แก่ การเลี้ยงอูฐร่วมกับสัตว์อื่นๆ โดยการโยกย้ายถิ่นไปมากบ้างน้อยบ้างในปีหนึ่งๆ พร้อมกับปลูกอินทผลัมและต้นไม้อื่นๆ ในโอเอซิสซึ่งมีน้ำบริบูรณ์

ทางภาคตะวันออกของภูเขาพื้นดินจะลาดลงไปทางตะวันออกไปสู่อ่าวเปอร์เซีย ตอนเหนือและตอนใต้เป็นทะเลทรายที่เต็มไปด้วยทราย (คือทะเลทรายเนฟูด – Nafud) และ ‘ส่วนที่ว่างเปล่า’ และระหว่างทั้งสองนี้เป็นทุ่งหินชื่อ นัจญด์ (Najd) ซึ่งขยายไปถึงฝั่งของอ่าวเปอร์เซียที่เรียกว่า อัล-ฮาซา (al-Hasa) ยกเว้นแต่บริเวณที่ราบสูงบางแห่งทางตอนเหนือ

แล้วมีฝนตกน้อย แต่ลำธารและน้ำที่ไหลมาตามฤดูกาลได้ทำให้การมีชีวิตตั้งถิ่นฐาน ที่ขึ้นอยู่กับการเพาะปลูกในโอเอซิสนั้นเป็นไปได้ ในที่อื่นๆ อูฐจะได้กินหญ้าโดยมีการอพยพตามฤดูกาลไปเป็นระยะทางไกล ทางมุมทิศตะวันออกเฉียงใต้ของคาบสมุทรนั้นมีพื้นที่ที่สามอยู่คือ โอมาน (Oman) ซึ่งไม่ผิดกับเยเมนตะวันตกเฉียงใต้ จากที่ราบชายฝั่งทะเลมีเทือกเขาซึ่งมีความสูงมากกว่า 3,000 เมตร ที่นี่น้ำพุและลำธารได้ให้น้ำซึ่งได้มาจากระบบการระบายน้ำแบบโบราณทำให้สามารถตั้งถิ่นฐานทำการเกษตร ตามชายฝั่งทะเลมีท่าเรือติดต่อกันไป ซึ่งมีการตกปลาที่น่านน้ำในอ่าวและการงมไข่มุกดำเนินมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว

ในส่วนตะวันตกของคาบสมุทร เส้นทางที่ทอดจากทางใต้ไปทางเหนือจะเชื่อมดินแดนต่างๆ ที่ตั้งอยู่รอบๆ มหาสมุทรอินเดียเข้ากับประเทศต่างๆ แถบลุ่มน้ำเมดิเตอเรเนียน ในส่วนตะวันออกเส้นทางสายหลักได้แก่ เส้นทางที่ทอดไปตามโอเอซิสต่างๆ ติดต่อกันไปจนถึงซีเรียและอีรัก ท่าเรือตามชายฝั่งของอ่าวและชายฝั่งของโอมานนั้นเชื่อมต่อกัน โดยเส้นทางทางทะเลกับชายฝั่งของ อินเดียและแอฟริกาตะวันออก อย่างไรก็ตามการผลิตอาหารและวัตถุดิบมีอยู่น้อยเกินกว่าที่เมืองต่างๆ ที่เป็นท่าเรือและเมืองตลาดจะได้เติบโตขึ้นเป็นเมืองใหญ่ เป็นศูนย์กลางของหัตถกรรมและอำนาจได้ นครมักกะฮ์และมะดีนะฮ์อันเป็นเมืองศาสนาดำรงอยู่ได้ด้วยเงินบริจาคจากประเทศเพื่อนบ้าน

ในทางเหนือ คาบสมุทรอาหรับเข้ามาต่อกับบริเวณที่สองคือดินแดนจันทร์เสี้ยวอันอุดม (Fertile Crescent) แผ่นดินที่มีรูปร่างเหมือนจันทร์เสี้ยวนี้ทอดไปรอบๆ ขอบของฮามัด (Hamad) หรือทะเลทรายของซีเรีย ซึ่งเป็นการขยายไปทางเหนือของท้องทุ่งและทะเลทรายของนัจญด์ นี่เป็นดินแดนโบราณซึ่งมีอารยธรรมที่โดดเด่น ซึ่งครึ่งหนึ่งทางทิศตะวันตกโอบล้อมด้วยวัฒนธรรมของกรีซและโรม และในทิศตะวันออกโอบล้อมด้วยวัฒนธรรมของอีหร่านซึ่งมีสังคมเฉพาะและวัฒนธรรมอิสลามได้พัฒนาขึ้นมามากกว่าที่จะเป็นในคาบสมุทรเอง

อีกครึ่งหนึ่งทางตะวันตกของดินแดนจันทร์เสี้ยวอันอุดมนี้ ได้ก่อรูปเป็นอาณาบริเวณที่รู้จักกันในบรรดานักวิชาการรุ่นแรกๆ และนักเดินทางว่า ‘ซีเรีย’ ที่นี่ก็เหมือนกับอาระเบียตะวันตกการแบ่งทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญทอดจากทิศตะวันตกไปยังทิศตะวันออก เบื้องหลังพื้นที่แคบๆ ชายฝั่งทะเลอันเป็นที่ราบมีที่ราบสูงเป็นแนวอยู่ ตอนกลางสูงขึ้นเป็นเทือกเขาของเลบานอนและจมลงไปทางใต้ไปสู่เนินเขาของปาเลสไตน์ ไกลออกไปจากเทือเขาเหล่านี้ไปทางตะวันออกจะมีส่วนกลวงๆ ของรอยแยกใหญ่ซึ่งวิ่งผ่านเดดซี (Dead Sea) และจากทะเลแดง (Red Sea) ไปยังแอฟริกาตะวันออก ไกลออกไปจากรอยแยกนี้อีกก็คือบริเวณที่ราบสูงอีกแห่งหนึ่งคือที่ราบหรือที่ราบสูงอันกว้างขวางของส่วนภายในซึ่งค่อยๆ เปลี่ยนไปเป็นท้องทุ่งและทะเลทรายฮามัด ในบางแห่งระบบการทดน้ำแบบโบราณได้ใช้น้ำจากแม่น้ำโอรอนเตส (Orontes) และแม่น้ำสาย